

ACADEMIA ROMÂNĂ

FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTA

Colecția „OPERE FUNDAMENTALE”

Coordonatorul colecției: acad. EUGEN SIMION

TITU MAIORESCU

OPERE

IV. Discursuri parlamentare
(1900-1913)

Ediție îngrijită, prefață, note și bibliografie

de D. VATAMANIUC

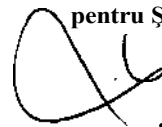
Introducere de

EUGEN SIMION

Fundația Națională
pentru Știință și Artă

univers enciclopedic

București, 2006

. 18057:

^, 845399

Copru: I'ODALV

Redacwn Elisaheta SIMION

Tehnoredactor; Mariana MIRZEA

DISCURSURI PARLAMENTARE

CLI

PRIVIRI ASUPRA DEZVOLTĂRII POLITICE
A ROMÂNIEI

SUR

DOMNIA LUI CAROL I

VOLUMUL IV

(1R88-1S'H)

Carrea a apărut cu sprijinul
S.C. I'ETROM SLRVTCfc. S.A. București
și al

COMPANIEI NAȚIONALE „LOTERIA ROMÂNĂ” S.A.

v5 Toate tirpiurile asupra acestei ediții ap.irrin
Fundației Naționale pentru Știință si Ară si
Editurii Univers Enciclopedic.

LSFSN: 93-934-»S-<>
978-9^3- 7934- 98-7

IiBN: yv3 -037- 14S-X
978-'F3 6Î7-HV5

PREFAȚA

În precuvântarea la volumul I al acestei publicări se vorbește de greutatea unei istorii a timpurilor noastre.

Greutatea, care există din capul locului pentru evenimentele menționate în acel volum — epoca dintre anii 1866 și 1876 —, trebuie să pară și mai mare pentru volumul de față, care ajunge la timpuri mai apropiate și aduce firul istoriei până în toamna anului 1895, totdeauna cu intenția nepărtinirii.

Subscrisul este încredințat de adevărul tezei susținute de Lessing, că cineva nu poate scrie bine decât istoria propriului său timp; deși unul din cei mai interesați istorici moderni, Treitschke (în monografia *Lord Byron tirăkabwmdi*, se mira de „spirituala și curagioasă” vorbă a lui Lessing și mulți alții împreună cu el nu o vor admite. Ceea ce însă, după părerea noastră, o îndreptățește, este mai marea siguranță a constatării faptelor.

Trăind încă, autorii lor și în orice caz mulți martori oculari, controlarea exactității se face de la sine și eventualele rectificări se produc mai ușor. Tocmai acest folos crește cu apropierea evenimentelor.

Iar în ce privește judecata istoriografului, aceasta nu ne pare a fi mai „obiectivă” sau mai lipsită de controversă la cei ce se ocupă cu istoria veche. Cine își aduce aminte cum Mommsen coboară pe Cicero în categoria „slugarnicilor politici”, cari trec

dintr-un partid în altul după interesele materiale, și numește pe Marcus Porcius Cato „o caricatură a strămoșului său”, pe când în cartea de școală a lui Duruy același Cicerone este *medleur* <*je suis son temps, croyant à la vertu, au pouvoir de la raison, à la liberté*, și același Cato celălalt, *peut-être de tous les grands personnages de l'antiquité qui porta le plus haut l'idée du devoir*; cine constată apoi cum însuși US Treitschke combate pe Macaulay și ideile sale asupra dezvoltării constituționale a Angliei: acela va fi înțeles valoarea pretenției deosebiri între o istorie a trecutului și o istorie contemporană cât pentru nepărtinirea lor.

Respectarea „obiectivității”, într-un cât este omenește cu puțință, a fost pentru subscrisul înlesnită prin faptul că expunerea sa, așa cum se vede alcătuirea de la început ca o însoțire și un adăos la discursurile parlamentare, urmărește întâmplările mai ales pe temeiul repercuzării lor în Corpurile legiuitoare și în înregimeea mișcării constituționale.

În aceiași privință însă, deși în decursul evenimentelor descrise aici a făcut și el parte din câteva guverne ca ministru al instrucției publice, nu a rămas după urma sa nici o reformă legislativă; încercările sale s-au izbit de rezistența unor majorități variabile. Ideile, de care a fost inspirat, le-a crezut și le crede drepte; unele din ele s-au și realizat prin legile alora, căci ideile nu erau personale, ci culese și adaptate din tezaurul comun al culturii europene; altele se vor realiza poate într-un viitor mai îndepărtat, în care puțința participării sale personale va fi încetat de mult. Puținul ce ba putut face în acest departament ministerial (aducerea documentelor Hurmuzaki. restaurarea bisericii de la Curtea de Argeș, introducerea studiului limbii române în licee și alte câteva măsuri) l-a făcut pe calc administrativ, iar nu legislativ.

Astfel autorul scrierii de față, cu respectul ce-l are pentru realitățile date și cu recunoașterea dreptului majorităților de a fi cum sunt, a renunțat la orice gând de legiferare în materie de școli și așteaptă aici progresul de la îndreptarea metodelor

și a personalului profesoral, fără nici o privire la vicisitudinile parlamentare. Cu atât mai dezinteresat se știe în expunerea lor și cu atât mai întărit în dorința celei mai impersonale apretieri.

Dacă totuși a reprodus în acest volum printre discursurile sale parlamentare și pe cele relative la reforma învățământului, a făcut-o din datorie de a publica discursurile în totalitatea lor. Numai astfel o asemenea publicare poate contribui la caracterizarea exactă a oamenilor și a epocii. Suprimări, știrbiri, modificări alterează imaginea realității.

Ceea ce a fost, trebuie să rămăne așa cum a fost și nu se poate face parcă n-ar fi fost; legea timpului e inexorabilă: *Jacta inflecta feri nou pouunt*.

Sinaia, 11 octombrie 1903

T. MAIORESCU

VII

Sub regimul conservator

De la ministerul Teodor Rosetti-Carp până la formarea ministerului Lascar Catargi-Carp

23 martie 1888 - 17 decembrie 1891

Ministerul conservator „junimist” de la 23 martie 1888¹, chemat să înlocuiască regimul îndelungat al lui Ioan Brătianu, este astfel compus:

Teodor G. Rosetti, președinte și interne,

Petre P. Carp, externe și (de la 4 iunie până la 11 noiembrie 1888) ad-interim domenii,

Titu Maiorescu, culte și (până la 3 iunie 1888) ad-interim domenii,

Menelas Germani, finanțe,

General Const. Barozzi, război,

Prințul Al. B. Știrbei, lucrări publice,

Al. Marghiloman, justiție.

Din cele arătate în capitolul precedent se înțelege pentru ce la căderea lui Ioan Brătianu guvernul nu a fost încredințat

¹ Aceasta UK data decretului de numire, însă miniștrii depun jurământul și intră în funcție mai la 22 zile după aceea. (Vezi pag. 80 a volumului precedent: *cd n.* - p. 748).

Opoziției-unițe reprezentate prin triumviratul Dimitrie Brătianu - Lajcar Catargi - Gheorghe Veincseu. Un minister de coaliție poate fi indicat în împrejurări excepționale pentru a semnala un moment istoric, a cărui importanță îl înalță deasupra partidelor, cum a fost primul minister al principelui Carol de la 11 mai 1866 și cum ar fi trebuit să fie ministerul care a proclamat Regatul la 14 martie 1881. Dar la sfârșitul lui martie 1888, când guvernul avea mai întâi Je toate să îndrumeze țara spre o altă direcție a politicii interne și să facă alegerile, o coaliție de elemente contrare s-ar fi paralizat ea însăși și n-ar fi putut nici să prezideze la alegeri cu destulă hotărâre, pentru a împiedeca dezlănțuirea utelor ațâțate împotriva lui Ioan Bfătianu. Iar programul negativ, în privința căruia puruse conveni Opoziția-unită și la a căruia executare se angajase, adică așa-tuimna „reintrare în legalitate” prin abrogarea Constituției revizuite și desființarea dotațiunii Coroanei, în forma în care fusese creată: acest program devenise o piedecă mai mult pentru ajungerea la guvern a semnatărilor lui, căroro nu le rămânea decât să caute prilejul de a se desface de el și chiar ȳe a se desface unii de alții.

Prilejul îl „da ministerul! eodor Rosetti-Carp, careera luar din opoziția necivilizatȳși își manifestase din capul locului direcția sa conservatoare, deschizând astfel perspectiva unei reconstituiri a întregului partid, după eliminarea elementelor heterogene.

Ci așa a și toși interpretat și recunoscut ministerul Rosetti-Carp de către conservatorii din Opoziția-unită, se dovedește și prin mărturisirea d-lui general Gheorghe Mănu, care în ședința Camerei de la 26 noemvric 1890 declara următoarele:

„D-nii șefi și Partidului Liberal-Conservator n-au găsit nimic a opune, ba încă au recomandat chienurea la puteri.”, ca foarte constitutionjlä, a d-lui Rosetti .

(I. Vernescu. Noi l-am recomandat?)

General Mănu Poate nu d-voastră, dar, eu l-am recomandat, și d. Constantin. Cirădițeanu, delegatul de

a duce Regelui moțiunea Opoziției-unițe, l-a recomandat. După aceasta cei mai mulți dintre noi, cei înji mulți dintre liberalii-conservatori, în contra voinței personale a șefului, d. Lascar Catargi, au fost de opiniune dl nu se poare să mai continue cialitiunea, care era tomată ca Op<7ițiune-unită pentru răsturnarea guvernului liberal-naționali. S-a format astfel atunci guvernul d-lui Teodor Rosetti, adică un guvern conservator ”

O alră întrebare este, pentru ce Regele, dacă în acel moment critic a recunoscut necesitatea unui minister conservator junimist, nu i însărcinat cu formarea lui pe însus d, "ctre Carp, care încă din anul 1881 prezentase Parlamenrului programul distinctiv al acestei grupări politice și se afla deputat în Cameră, ci s-a adresat d-lui Teodor Rosetti, care, ca membru al Curții de Casație, era retras din politica militantă. Poate tocmai această situație a d-lui Rosetti a contribuit la chieamarca înaltului magistrat. În fata violentei crescânde, cu care Opoziția-unită combătuse regimul lui Ioan Brătianu și care acum se traducea în strigăte de răzbunare, a putut părea preferabil un ministru-prezident mai puțin accentuat și mai ușor dispus la concesii.

De altminteri, pentru „junimiștii” înști chestia personală devenea indiferentă din momentul în care li sc da puțința unui început de înfăptuire a programului lor politic. Si numai cu gândul la dLeastă înfăptuire au primit guvernul în ziua de 22 martie 1888, începând de îndată punerea în lucrare a ideilor manifestate în Camera de la 1881, cu adaosele indicate de împrejurările ulterioare. Astfel ministerul Teodor Rosetti-Carp, în care unii nu vedeau decar un simplu cabinet de tranziție pentru alegeri, a câștigat o altă însemnătate în evoluțiunea tânărului Regat.

Convingerea că viața constituțională nu consistă în alternarea la guvern a diferitelor grupări de persoane numai pentru a se bucura de foloasele puterii, făcând din activitatea

legislativă și administrativă un pretext și o ocupație secundară, trebuia acum generalizată și trebuia desrădăcinat simțământul tâmas de la domnia seculară a fanarioșilor, că schimbările politice se fac mai ales pentru căpătuirea clientelei.

Lipsa de sfială, cu care guvernul Brătianu de câțiva ani încoace anunța la fiecare început de sesiune câte un program de activitate legislativă, a cărui realizare nici nu o încerca, pe când și în cealaltă parte se propuneau drept idei politice niște generalități fără aplicare, iar dacă se propuneau și idei aplicabile, ele erau destinate numai pentru agitare în opoziție, nu pentru realizare la guvern: toate aceste deprinderi trebuiau combătute și încetul cu încetul înlăturate pentru a aduce statul pe cale normală la acea cttltută apuseană, spre care tinsese de la început mișcarea 5a națională, când își adusese aminte de originea latină, respingând deopotrivă suzeranitatea de la miazăzi și protecția de la miazănoapte.

Deocamdată însă ministerul Roseai-Carp avea să se înfățișeze înaintea unui parlament compus din adversari și în același timp să restabilească ordinea turburată de o mișcare a țaranilor, a cărei izbucnire precedase cu câteva zile intrarea în itincriune a guvernului.

Camera liberală, deși le afla la sfârșitul lui martie, nici nu începuse discuția publică a bugetului pentru anul de la 1 aprilie 1888 la 31 martie 1889, și ministerului i se impunea datoria de a asigura mai întâi mersul regulat al administrației financiare. Însă unii membri ai Opoziției-unite, nemulțumiri de soluțiunea dată crizei ministeriale, căutau să împiedice această regulare a situației, atacând guvernul din prima zi a înfățișării lui în Cămară. D. Glieorghe l'anu și Nicolae Blaramberg, ultimii reprezentanți ai unui antidinasticism, care era pe cale de a deveni o armă prea toxică, imputau formațiunii Rosetti—Catp că este ministerul Palatului sau, cu formula întrebuițată pe acele vremuri, un „guvern personal”.

Generația tânără de la începutul secolului actual nu mai aude acest strigăt de atac; dar în epoca de la 1885 la 1895 opoziția liberală de toate nuanțele i) îndrepta adeseori în contra guvernelor adverse, deplângând în același timp violarea Constituțiunii¹. Faptul merită să ne atragă luarea aminte și stă în legătură cu una din temele studiului nostru, care este „transitia României de la starea precară a unor Principate electiv spre consolidarea unui Regat hereditar” (voi. I, pag. 2; *ed. n.* - p. 7). În capitolul următor, odată cu cercerarea împrejurărilor, care în octomvrie 1895 aduc pe *d.* Dimitrie Sturdza la putere, vom arăta interpretarea constituțională, cu care liberalii din opoziție căutau să justifice acea critică. Pentru moment trebuie să ne mărginim la simația ministerului de la 23 martie 1888.

Este instructiv de constatat că îndeosebi „junimiștii” din acest minister erau priviți ca fiind într-o particulară intimitate cu Palatul, și din această închipuire li se aplica mai ales lor epitetul de curtizani, pentru a nu cita un alt cuvânt mai trivial împrumutat din vocabularul francez.

Aplicarea acestui epitet era nedreaptă față de junimiști.

Din momentul în care politica lor recunoscuse necesitatea programului național al divanurilor *ad-boc* de la 1857, susținerea și întărirea Dinastiei alese în aprilie 1866 era unul din punctele de căpetenie pentru toată concepțiunea despre noul stat româji, și asupra acestui punct nu mai putea să încapă nici o șovăire, precum nu a încăput nici asupra celorlalte: unirea, independența, sistemul reprezentativ. Tocmai această consecvență neabătută trebuia să-i apere de imputarea servilismului, deoarece ei, și în afară de realizarea programului constitutiv de la 1857, erau cunoscuți prin formularea unui

¹ Într-un dkcuis dm ședința. Camerci de la 1 £1 uoemvrie 1890 d. Take Ionesti), pe atunci liberal, explica pentru cc, deși liberal, recunoaște că nu se poate impura ministerului Teodor Rosetti că ar fi fost „personal”. Însă *Voința Națională* iticaîn [evruarie 1894 publica în contra diferi relor oihmete coniervaioare articole de fond intitulate *Seose an: dt regim prut/nai, Armau JJ' regimul penarul cit.*

program de organizare internă și prin cererea ca toate partidele să aducă la cunoștința țării "ideile lor politice predece, de care să se ție atât în opoziție, cât și la guvern.

Oamenii publici, cari se caracterizează prin o asemenea atitudine, stau și cad cu programul lor și dau astfel mai multă garanție de independență. În ideea lor despre respectul absolut convenit Regelui inviolabil și neresponsabil, datoria omului de srat este de a avea și de a manifesta de mai înainte programul său de acțiune în privința chestiilor însemnate la ordinea zilei, iar dreptul Coroanei este de a aduce acești oameni cu acest program la guvern, dacă îi crede în interesul țării, firește cu aprobarea ulterioară sau anterioară a parlamentului, și de a-i îndepărta de la guvern, când nu-i mai crede în interesul țării, cu acelaș acord între Coroana și parlament.

Din contră, cine *nu* are și nu arată de mai înainte convingerile sale asupra viitoare acțiuni de guvern, sau dacă le are și le arată în opoziție, este gata să le părăsească la guvern, acela se va învârti totdeauna după voința altora: în opoziție se va pleca înaintea suveranității de jos, la guvern înaintea celei de sus. Și astfel antidinasticii din opoziție devin adeseori lingușitorii de la guvern, cu marele pericol că, sub pretext de a atribui Regelui toate meritele, îi atribuie în fapt toată răspunderea și slăbesc simțământul dinastic, de-abia statornicit după atâtea peripeții¹.

¹ Dintre „junimism* politici se tăgăduiește anume frunțașului lor, d-lui J. Carp, lealitatea statornica față de Dinastie, și prin unele ziare (nu în parlament și în prezenta d-lui Carp, clei atunci faptul ar fi fost de mult lămurit și rectificat) i se amintește colahorarea la ziarul *Le Pays Roumain*, despre care se găsește în cartea „*dem Leben KhnigKarh von Rumänien*, voi. II, pag 85, o (iota și câteva rânduri dintr-o scrisoare de la 1870 a Principelui Anton de Hohemollern către Domnitorul nostru, unde se vorbește dt d. P. Carp și de „perfidia” aceluș iar „antidinastic”.

Nu e de mirat ca Principele Anton dt Hohenollern, nedeprens cu exubeianla dt stil a Țiarelor noastre y judecând din punct de vedete

Mai constituțional admisibilă decât cea imputare de guvern personal era cererea d-lui P. Grădisicanu ca parlamentul,

occidental, să fi rămas impresionat de unele articole antidinastice din *Le Pays Roumain* și să fi presupus d-lui Carp asemenea porniri, de vreme ce îl vedea ligurând pe trontispiciul foaiei ca unul din redactori.

În fapt lucrurile stau altfel. *Le l'ayi Roumain* a fost o anexă franceză hebdomadară a ziarului român *Țara* („Terra”), lundat în noembrie li)67 de un comitet al Partidului Conservator, compus din Manolache Kostaki, P. Mavrogeni, prințul Dimitrie Chica, generalul Teii, Al. Plagino, B. Boerescu, care a încredințat redacția lui N. Blaramberg și Aristid Pascal, iar pentru a avea și un reprezentant moldovean, s-a adresat la d. P. Carp, pe atunci în Paris. Propunerea fiind făcută în numele întregului Partid Conservator, d. (arpa primit să figureze în redacția noului ziar, și astfel a apărut la 12 (24) noembrie 1 867 *Le l'ayi Roumain, rame hebdomad*, cu nota:

„La direction politique du *l'ays Roumain* est conlitate à Mm. Nicolas Blaramberg, Aristide Pascal et Pierre Carp, la direction litteraire, à M. Ulysse de Marsillac.”

Cum n jmelet comitetul fondator al Țiaului atitudinea sa tată de Coroana, se vede din următoarea declarare publicată, tot în acel număr începător de la 12 (24) noemvrit 1867:

„Qu'il soit bitn entendu que, tout en couibattant le ministere acruel ((«Ilcesco-Brau.ino), uous profewotts le respect le plus profond jjonr l'augusie foridattur ile la dvnastie à qui la narion a confic ses destinees, erqnenous regarderions comme tine trahison indigne de nous tonte aiteinte portee au rrone sur l'quel nous somrnes si heureux et si fiers de saluer le dtHouement [l'airiotique, les vettus publicieus el privees, la generoșite sans bornes du fils de l'antique maison des Hohenzollem deverul le chef de h nalion roum.une.”

În *Le l'ays Roumain*, ca și în *Țara* (încetate de altminteri în decursul anului 1 870), auicolele nu erau semnate. Dintre puținele ameeok scrise de d. Carp nu SL- referă nici umil la Coroană; zilnica srăruinră în redactarea ziajeloii o pune N. Blaramlierg, care însă peste puțin timp s-a aruncat în cunoscuta opo7itie antidinastică. Că articolele antidinastice din *l'ays Roumain* cad în răspunderea sa personală, se poate constata și dintr-o discuție a Camerei. Cu prilejul

dc-abia ales in ianuarie, să fie îndară disolvai si alegerile făcure în rimpul cel mai scurt. Căci în adevăr ministerul Teodor

furtunoaselor dezbateri din ianuarie 1871 relative 1J scrisoarea Domnitorului pretinsă către Auerbach, Aristid Pascal se arătase destul de respectuos pentru Coroană, pe cinci N. Blarambctg tusele tit se poate de agresiv in contra Domnitorului (în discursul său îi amintise soarta împăratului Maximilian din Mexico); asupra unei asemenea deosebiri de atitudine între tei doi redactori de li *Lt Payi Roumain* (d. Carp Încetase orct relație cu ziarul după intrarea sa în ministerul Manolache Kostald la 20 aprilie 1870) d. Nicolae Ionescu atacă pe Blaramberg. iar acesta îi răspunde tu urmăriuarele cuvinte, zise „în chestie personală” (ședința Camerei de la 30 ianuarie 1871):

„D. Nicolae Ionescu a profitat de oarecare cuvinte zise de cinor. d. Pasca! spre a-mi adresa r> diatribă din cele mai pasionate. Faptul de a fi colaborat cu acesta la redacțiunea unei foi, care - prin parantes - a încetat, este după d-sa de a)Uis pentru ca vederile noastre să fie negreșit identice. Mai întâi dc unde știe d-sa, dacă tocmai aceste divergențe ce se manifest astăzi nu sunt cauz.1 ce a contribuit mai mult la încetarea organului in ccsiune.”

Prin urmare nu este drqit a atribui d-lui Carp articolele antidinasuce din *LePays Roumain*. Cel mult i se poate imputa de ce nu s-a retras de la redacția ziarului, îndată ce au apărut asemenea ariitole. Dar și aici îl scuză împrejararea ta însuș comitetul conservator, care îl chemase la colaborare și care era compus din bărbații cei mai autorizați ai partidului, nu crezuse de ciniintl si facă vreo manifestare contrari

Am adioyat această lungă notă la textul expunerii de mai sus, fiindcă întregul epizod este caracteristic pentru ușurința, cu care si vechiul Partid Conservator trata pe atunci eliesiia dinastică. De altminteri, toată critica adresată în contra colaborării d-lui Carp la acele ziare este indiferentă penrru afirmarea dm textul nostru, că aritudinea grupării politice numite „junimistă” nu a șovăit niciodată în privința respectului datorii Coroanei; căci această grupate ca grupare politică datează din primăvara anului 1871, precum st arată în volumul I. pag. 40-48 (fi. n. - p.), și numai dt arunci incoau; a pulul fi vorba de un program politic junimist” si de consecventa lui respectare, iar ziarele *Țara si Le Payi Roumain* încetaseră în decursul anului 1870.

Rosetti-Carp fiind luat din elementele opoziției, fie cât de moderate, având prin urmare înțelesul unei schimbări cie regim, încrederea ce i-o acordase Regele trebuia să fie completată prin încrederea Parlamentului, și d. P. Grădișteanu presupunea că acel parlament Brătienist nu putea să susrie nici un act al noului guvern.

Dar situația era prea încordată în momentul căderii lui [oan Brătianu si teama de darea lui în judecată prea mare pentru ca majoritatea de atunci să nu fi fost accesibilă unor considerări de prudență, și pe de altă parte starea finantiară periclitată prin creșterea agiului reclama cel puțin stricta păzire a normei budgetare, adecă votarea la timp a veniturilor si cheltueelor statului pentru anul viitor.

Firește că dacă membrii noului cabinet și-ar fi interpretat misiunea politică numai în sensul unui minister de tranziție, ar fi ttebuit să dizolve îndată parlamentul fără privire la situația finantiară și la răzbunările politice de prevăzut. Dar tocmai in concepțiunea lot de guvern chestia Finantiară era dc o însemnătate covârșitoare în acel moment, și datorita de a pregăti terenul favorabil pentru neapăratele reforme interne presupunea împiedecarea pornirilor de răzbunare politică, de care era turburată o mare parte a Opoziției-unite și pentru a căror legitimare se invoca exemplul Partidului Liberal de Ia 1876 cu darea în judecată a tutiilor miniștrilor conservatori.

Din aceste puncte de vedere prealabila regulare a budgetului si întârzierea dizolvării parlamentului erau de la sine indicate. Prima condiție, cea relativă la budget, luțesc și pusă de d. Carp si printită de demisionam! Ioan Brătianu în numele partizanilor săi. Astfel guvernul a cerut și a dobândit îndată de la Cameră votarea budgetului *m bloc*, și la 1 aprilie în bună regulă constituțională s-a promulgat noul budget al statului. Din acel moment dispăruse chiar și pretextul de a mai vorbi de „guvern personal”: votându-i-sc de Cameră budgetul, ministerul Rosetti-Carp a fost recunoscut ca ti necesitate a

momentului și a primit sancțiunea țării legale, și totdeodată, i s-a întărit autoritatea în vederea importanțelor măsuri de luat spre cea mai grabnică înlăturare a agiului.

Până a nu închide parlamentul, guvernul face să se voteze legea pentru răscumpărarea monopolului pulberelor, prezentată de ministerul Brătianu în ultimele sale zile', și o promulgă la 9 aprilie, precum cu o zi mai înainte promulgase legea pentru continuarea fortificațiilor, accentuând îndată deosebirea de conservatorii din Opoziția-unită, cari se pronunțaseră în contra acestor lucrări, dar pe care le-au continuat și ei când au ajuns la guvern.

Ministerul de la 23 martie 1888 în primele zile ale funcționării sale, alături de lupta din parlament și de ohișnutele frământări ale schimbărilor de regim, este mai des preocupat de răscoala țaranilor. Izbucniră în câteva sate din județul Ilfov, mișcarea se întinde curând și peste județele învecinate. Țăranii, unii ademeniți și de bună-credință, alții ca pretext, cer cu zgomot pământ fie de la stat, fie de la particulari. Câtă vreme actele de violență se îndreptează numai în contra autorităților comunale, guvernul încearcă înlăturarea lor prin blândețe; cand însă țăranii instigați atacă viața oamenilor și proprietățile particulare, o reprimare mai aspră devine inevitabilă, și guvernul se vede pus în trista necesitate de a trimite armata în contra celor răsvrățiți. La 12 aprilie un comunicat al *Monitorului* poate anunța că ordinea este pretutindeni restabilită.

Fată de această grabnică potolire și de faptul că răscoala n-a avut alte urmări, nu mai are importanță să cercetăm, cine au iost adevărații ei instigatori și dacă erau fondate învinuirile aduse de *Voința Națională* în contra unor membri ai Opoziției-unite și în contra convențelor presupuse cu niște agenți rusești, nici dacă se amestecaseră și socialiștii.

¹ Veri mai jos discursul 78.

Înainte de încetarea răscoalei țărănești, ia 4 aprilie, guvernul închide sesiunea parlamentară, și mesagiul se mărginește a releva „regularca la timp a situațiunii financiare”. Acum miniștrii pot întrebuița puținele luni ce le mai rămân până la începerea campaniei electorale, pentru discutarea în consiliu și elaborarea definitivă a principalelor proiecte de legi, nu numai a celor indicate pentru prima sesiune 1888-1889, ci și a celor destinate întregii legislaturi de patru ani, lucrare de cea mai mare însemnătate pentru un guvern, ai cărui membri propuseseră încă în Camera de la 1881 un program de organizare internă și vedeau în aplicarea lui treptată scopul principal al luptei lor politice în „Era nouă” a Regatului Român. Totodată, era o chestie de corectitudine constituțională ca programul legislativ să fie adus la cunoștința țării înainte de alegeri, pentru a deveni ceea ce se numește „platforma electorală”. Un stat cu sistem reprezentativ cere neapărat o educație politică a corpului electoral și trebuie să-i deșepte cât mai multă pricepere și considerare a problemelor de interes general. Astfel guvernul, dizolvând parlamentul la 8 septembrie și hotărând alegerile pentru începutul lui octombrie 1888, publică totodată prin chiar *Monitorul oficial* principalele sale proiecte de legi și le însorește de un „Apel către alegători”, al cărui text îl reproducem aici:

„În fața apropiatelor alegeri pentru Cameră și Senat, guvernul se crede dator a expune țării vederile sale asupra situației interne și a reformelor ce le reclamă.

Cenerinei, care n-a precedat și din cart. avem încă în mijlocul nostru câțiva reprezentanți de frunte, i-a fost dat să-și îndeplinească marele ei program național. Puternica aspirație a românilor spre cultura occidentală **J** fost satisfăcută în formele ei generale. **PL** felurite căi și după diferite idei de partid, a cărat diferință însă era adeseori mai mult aparentă decât reală, premergătorii

noștri au fondat monarhia constituțională a României sub Dinastia victoriosului rege Carol I,

Opera trecutului este terminată.

Ceea ce se impune acum generației noastre este organizarea temeinică a țării în cadrul constituțional, îndeosebi regularea situației economice, descentralizarea administrativă și independența magistraturei.

În ultimii ani ai luptelor parlamentare, cererea acestei opere de reformă, deși prea amânată, s-a produs cu stăruință și i s-au indicat și unele baze.

Acum în fine a sosit momentul de a concentra activitatea politică asupra reformelor necesare, și guvernul și-a îndeplinit datoria de a prezenta țării pe cele mai decise, nu sub formă vagă și nefolositoare a unui program de dorințe generale, ci sub formă precisă a unor proiecte de legi elaborate în amănuntele lor.

Tendința acestor proiecte de primă necesitate, care, după convingerea guvernului, vor trebui să formeze obiectul dezbaterilor parlamentare în noua legislatură, se poate rezuma astfel:

Relativ la situația economică, cea dintâi preocupare a noastră a trebuit să fie soarta sărăciilor și meseriașilor, între dâșii și elementele conducătoare ale unui popor există o solidaritate de interese, care nu se poate ignora fără o grea răspundere națională. A stârni și a preveni proletariatul în sate și în orașe este idealul pe care-l urmărim; și dând săteanului toate înlesnirile putătoare pentru împroprietărire, căutând, pe cât atârână de guvern, a introduce o mai mare echitate în raporturile dintre proprietari și săteni, procedând la organizarea administrativă, care să pună populația la adăpostul abuzurilor birocrației inferioare, credem a realiza un progres serios. Că pentru meseriași și lucrători, legea asupra meseriilor va stabili între dâșii o puternică asociație ce-i va apăra în conua ignoranței, a neajunsurilor bătrânețe! și a accidentelor.

În privința reformei administrative, prin proiectele de lege asupra organizării comunelor rurale și asupra organizării administrației generale s-a deosebit cu desăvârșite comuna rurală de cea urbană și s-au luat deasupra celei dintâi sarcinile și îndatoririle complicate ce o apasă astăzi și o împiedică a avea o viață proprie mai sănătoasă, bazată pe interesele ei firești. Siguranța publică greu compromisă se va spori în mod simțitor prin mărirea numărului și micșorarea circumscripțiilor agenților direct însărcinați cu paza ei și totdeauna se va reduce din administrația zilnică a comunelor acel formalism sec, care nu tace decât a înlesni abuzurile și vexațiunile de tot soiul. Suprimând din organizarea județeană comisiunile permanente și înlocuindu-le cu noile comitete instituite pe lângă fișele capitănie, cărora li s-a dat un cerc mai larg de acțiune, se va face un pas înainte pe calea adevăratei descentralizări și a participării reale a cetățenilor la afacerile administrative.

Instituirea capităniilor generale întinde această descentralizare asupra tuturor administrațiilor civile ale statului, unde astăzi enorma îmbulzeală a lucrărilor în birourile ministeriale tace din ce în ce mai anevoioasă o soluție grabnică și dată în cunoștință de cauză a diverselor cesiuni. Proiectele de lege asupra organizării comunelor urbane, asupra înființării unei gendarmerii, asupra admiterii și înaintării în funcțiunile administrative, asupra perceperii ilarilor comunale și județene, în fine asupra modificărilor de introdus în legea actuală electorală comunală și județeană, vor completa organizarea proiectată și vor forma un cod administrativ coordonat, care va căuta să dezvolte instituțiile (ară a produce confuzia ce ar rezulta din o reormă ptea radicală.

În susținere, guvernul propune Corpurilor legiuitoare înanunșibilitatea pentru curțile de apel, pentru președinții de tribunale și pentru judecătorii de instrucție, aceștia,

TITU MAIORF.SCU

Îndeosebi pentru a fi la adăpost de bănuiala influențelor guvernamentale. Intră firește în vederile guvernului de a întinde inamovibilizarea la toate organele legii, treptat cu învățămintele experienței, și de a complecta reforma prin ameliorarea retribuțiilor magistraților. Legea pentru organizarea judecătorească s-a mai preocupat a pune la dispoziția sătenilor justiția simplă și expeditivă ce nu i-au putut-o da judecătorii comunale.

În administrarea finanțelor, guvernul își propune a remania unele din impozite pe baze mai echitabile, spre a puca desființa acele dări, pe care opinia generală le consideră ca mai îngreuitoare și mai nedrepte, precum taxa asupra rachiurilor și spiriturilor și taxa de "șă" asupra funcționarilor; a reforma instituția creditelor agricole, a căror situație inspiră legitime îngrijiri, spre a micșora pagubele eventuale ce pot aduce statului și spre a le pune în stare să răspundă în realitate la necesitățile cultivatorilor, pentru care au fost create; în fine, a restabili valoarea monedei fiduciare astăzi în circulație, restituind datoria provenită din biletele ipotecare și luând toate celelalte măsuri necesare spre a scăpa comerțul și creditul public de neajunsurile agiului și a împedeca reîntoarcerea sa.

În departamentul cultelor și al instrucțiunii publice sunt deocamdată două mari trebuințe de satisfăcut. Este întâi îmbunătățirea soanei cleiului de mir; pentru acest scop Sinodul își va termina în sesiunea de toamnă proiectul început pentru organizarea eparchilor; iar o parte a mijloacelor materiale cerute, se va procura din monopolizarea în favoarea preoților mireni a producerei și vânzării unor obiecte necesare cultului religios. A doua trebuința urgentă este întinderea învățământului real; actualele gimnazii reale vor fi completate până la ~ clase (s-ași făcut începutul cu cel din Brăila), și absolvenților li se va deschide întru rarea legală la facultățile de medicină și de medicină, precum și la școală superioară de poduri și

DISCURSURI PARLAMENTARE

șosele. O asemenea direcție dată unei părți a învățământului public de la clasicismul exclusiv de asrizi spre studiile mai practice ne îndreptățește a spera accelerarea mișcării economice și industriale și înfrinerea tendinței spre funcționarism.

Acestea sunt reformele principale, pe care uiriisteml le crede indicate în starea actuală a țării. Rămâne acum ca dv., d-lot alegători, să hotărâți prin reprezentării ce-i veți alege, dacă primiți - în icndința lor generală - aceste idei de reforma, făta de care, după convingerea noastră, țara va cădea în nisic lupte sterile ce vor imar/ia propășirea și întărirea națiunii.

Făcând acest apel, ne adresăm cu încredere la cugetul înțelept și cumpătat al poporului român

T. G. Roseiti, P. P. Carp, T. Maiorescu,
Al. Surdei. General Barozzi. M. Germani.
Al. Marghiloman.

București, 12 septembrie 1888.

Cele mai multe proiecte de legi astfel anunțate au și fost înfăptuite în epoca de peste șapte ani a regimului conservator de la 1888 până la 1895 și li s-au putut adăoga și altele. Așa fiind, numeroasele obiecțiuni deșteptate prin apelul de mai sus și prin forma publicării lui, nu ne par decât simptomele premergătoare ale oricărui progres. Nu era lucru ușor de a înlocui abstracțiunile de până acum cu măsuri precise de organizare și de a cere, în contra ademenirilor electorale și a făgăduielilor zadarnice, onestă executare a unui program politic manifestat. Lupta era neapărată și prevăzută. Dar, cu toate împorvirile, precedentul a prins rădăcini, și atât ministerul L. Catargi de la 18 decembrie 1891. cât și ministerul Dimitrie Sturdza de la 14 februarie 1901 au anunțat țării de mai înainte și cu preciziunea cerută vederile politice ale guvernului lor și le-au și realizat. Abaterea d-lui: Dimitrie Sturdza la octombrie 1895, când în chestia

transilvana a luat la guvern o atitudine contrara celei susținute în opoziție, a avut urmări așa de nefericite pentru d-și, încât nu credem ca de acum înainte se va mai repeta o asemenea eroare.

Si astfel putem afirma că s-a statornicit o îndreptare în chiar cugetul oamenilor noștri politici - lucru mult mai important decât vtemelnicile legi croite în controverse și modificate după împrejurări. În ceea ce privește însă legile, cu toate violentele critice ale liberalilor în contra proiectelor noului guvern, în contra legii meseriilor, taxată de reacționară, a jandarmeriei rurale, a monometalismului de aur etc, ele au fost în curând răzburate prin necesitatea ce au simțit-o liberalii înșii de a le respecta și în paite de a le înfăptui.

În mijlocul acestor discuții se apropie alegerile generale, în afara de pregătirea operei legislative pentru organizarea internă, a cărei însemnătate era prea puțin pricepută, guvernul în cele șase luni ale activității sale putuse atrage atenția prin alte fapte caracteristice. De relevat este depărtarea companiei străine „Lemberg-Czernowjrz-lassy” de la exploatarea liniei ferate Iași-Roman-Ițcani și trecerea administrației ei asupra starului român - măsură de mult cerută, dar totdeauna ocolită de guvernul liberal de teama jignirii intereselor unor partizani frunțași ca Beizadea Dimitrie C-hica și Mihail Kogăliiieeanu, reprezentanții români ai acelei societăți abuzive; și este mai ales de relevat surprinzătoarea scădere și în curând desăvârșita stărpire a agiului obținută printr-o serie de dispoziții, despre cari vom vorbi în capitolul următor.

Dar toate aceste nu înlăturau impresia de nedomirire, de care erau coprinși mulți alegători față de guvernul „junimist”, în locul schimbărilor radicale în personalul administrativ și judecătoresc, cu care erau deprinși la venirea unui nou regim și pe care o ceteau cu stăruință unii membri ai Opoziției-unite („cu mătură și cu rășină!” strigau ei pe atunci), ei vedeau acum ocrotirea multor funcționari ai regimului trecut și nu

înțelegeau că aceasta era din partea guvernului anticiparea marelui reforme, a cărei trebuință de-abia peste vro 14 ani avea să fie mai obștește simțită: stabilitatea - pe cât se poate - a funcționarilor statului, județului și comunei. Pe de altă parte opinia publică nu putea rubrica noul guvern în nici una din vechile despărțiri de partide, așa cum se prezentau în acel moment. Căci deși se stia că „junimiștii” aveau principii conservatoare, reintrarea lor în organizarea partidului nu era încă făcută, de vreme ce vechii conservatori se aflau confunđați eu atâtea clemente disparate din Opoziția-unită.

Aceste nedomiriri prevesteau că rezultatul viitoarelor alegeri nu se va rezuma în formula obișnuită: atâți guvernamentali, atâția din opoziție, ci va cuprinde fermentul unei evoluții, din care de-abia mai târziu se va înjgheba adevăratul minister al acelei epoci conservatoare: ministrul Lascar Catargi—Carp.

Deocamdată și în însăși campania electorală de la septembrie-octombrie 1888, Opoziția-unită începe prin a-și desmînți declararea, că nu recunoaște revizuirea Constituției și este silită să i se supună.

Acum mai ales teiese importanța faptului că guvernul „junimist” este în esență un guvern conservator; el înlesnește apropierea elementelor similare din Opoziția-unită și impune vechilor conservatori desfacerea de nefireasca legătură, mai întâi de coaliția cu Dimitrie Brătianu, apoi și de împerecherea cu grupul Vernescan. În curând toți conservatorii redobândesc și curajul și demnitatea de a se numi sincer ceea ce sunt, adică Partid Conservator, părăsind confuzia etichetei de „conservator-liberali” sau „liberal-conservatori”, la care îi coborâse teama de impopularitate și compromiterea cu grupuri politice străine de chemarea lor proprie.

Astrel alegerile generale, terminate la 14 octombrie 1888, dau - precum se și prevedea - o mare majoritate de elemente conservatoare. Se aleg toți frtinrașii vechiului partid de

ordine, inulti „junimiști”, prea mulți „Vernescani”, dar se aleg și destui liberali, printre cari M. Kogălniteanu, Dimitrie Brătianu, D. A. Sturdza, Gh. Cbitu, N. Fleva, Take Ionescu etc, se aleg și doi socialiști'. Prin insisrenra energicului primar al Capitalei, Em. Protopopescu-Pake, căruia n-ar fi trebuit să i se cedeze, s-a opus lui Ioan Brătianu în București candidatura „liberal-conservatoare” a bancherului Zerlendi'. Cu toate aceste, ca rezultat final, opoziția liberală a putut număra în Cameră și Senat vru 40 de membri, și acest număr apare ca o notă favorabilă în deosebire de „unanimitățile” guvernamentale, cu care uncie alegeri ulterioare, mai ales cele de la 1895 și 1901, au compromis regimul constituțional și au dovedit și mai mult sterilitatea revizuirii de la 1884.

Noul Parlament se deschide la 1 noembrie 1888, LU 15 zile înainte de termenul ordinar. Față de rezultatul alegerilor și după toată tendența ministrului-prezident Teodor Rosetti, care lucrase în înțelegere cu Lascar Catargi, cabinetul trebuia să fie modificat în compunerea sa, pentru a exprima o primă fază a apropierii tutulor conservatorilor. Modificarea se face însă cu multă greutate, și situația parlamentară devine de ia început nesigură, precum se vede îndată la compunerea biuroului. Te când în Cameră alegerea de prezident a lui Lascar Catargi, primită de guvern, izbutește cu mare majoritate, în Senat se alege generalul Florescu în contra candidatului guvernului Nicolae Krezzulescu.

În asemenea împrejurări tratările pentru reconstruirea Cabinetului sunt foarte anevoiase. Dar în sfârșit, după 11 zile și după ce „junimiștii” fac concesiile de a primi alături de ei pe G. Vernescu, pentru care stăruia — pe lângă cei doi prezenți ai Corpurilor legiuitoare — în deosebi și generalul Mănu, se

¹ VTM mai jos discursul ~").

" Precum, de altminteri, sun regimul liberal, desi printr-un Ccirur.isi mai puțin supărător, se opusese odinioară Im i.. Lstfziam] necunoscutul Dt. Seveini

convine asupra următoarei liste ministeriale, al cărei decret de numite apare la 12 noembrie 1888:

T. G. Rosetti, prezident fără portofoliu,
G. Vernescu, justiție,
General G. Manii, război,
/'. P. Carp, afaceri streine,
Al. Laborari, domenii,
%, M/iarisat, culte,
Al. B. Știrbei, interne,
Men. Germani, finanțe,
Al Marghilt>man, lucrări publice.

Înainte de a se prezenta parlamentului guvernul astfel modificat, se petrece la Palat o scenă de o solemnitate excepțională. Regele convoacă (vineri, 11 noembrie, 10 ore seara) pe cei doi prezenți ai Corpurilor legiuitoare împreună cu toți miniștrii și, așezând în jurul mesei la dreapta sa pe I-ascar Catargi (probabil ca fost Locotenent Domnesc), la stânga pe generalul Florescu, desi prezident al Senatului, și după ce pe miniștri, întreabă **întâi** pe Lascar Catargi, arătând cu un gest circular persoanele designate pentru ministerul modificai, dacă acest guvern, astfel compus, este expresia majorității și va avea sprijinul săiși La această întrebare L. Catargi răspunde afirmativ și declară ca-i va da tot sprijinul. În acelaș sens se exprimă și generalul Florescu,

După așa solemnitate și cu așa întărire se înfățișează a doua zi noul Cabinet înaintea parlamentului. Dar tăria este numai aparentă. În mesagiul deschiderii, care de astă dată, conform cerințelor formulare de noi în opoziție, cuprinde în mod exact reformele propuse ca temă a lucrărilor pentru a^ea sesiune, se indicau proiectele de legi pentru înstrăinarea unor părți din bunurile statului în folosul țărănilor, pentru tocmelile agricole, pentru retragerea biletelor ipotecare și pentru organizarea

judecătorească. După stagnațiunea ultimilor ani ai regimului liberal, mulți conservatori aleși aveau dorința sinceră de a contribui cu munca lor la îndeplinirea operei legislative, pentru care fuseseră chemați, și înainte de a se termina introducerea istorică a volumului de față, vom arăta rezultatul activității lor. Dar de-abia începuseră secțiile parlamentului să se ocupe cu discutarea proiectelor de legi, când se văd împiedecate prin tot felul de incidente și constată cu mirare că cei doi preșidenți sunt aceia cari fac greutăți guvernului, îndeosebi Lascar Catargi caută prilejul de a-și arata nemulțumirea și de a se retrage de la prezidența Camerei. Prilejului îl găsește ușor. Împreună cu N. Blaramberg propune „a se declara Brăila și Galații porturi-france pe 10 ani”, și când guvernul se pronunță contra (Al. Lahovari, în ședința de la 13 ianuarie 1889, nu se poate opri de a zice: „Scenele triste, la cari asistăm de două zile, îmi aduc aminte un cuvânt ce l-am auzit adincori de la un spiritual coleg din Cameră: aici pare a nu mai fi vorba de porto-franci, ci de porto-folii”) și când Camera, după trei zile de dezbateri, respinge propunerea, Lascar Catargi își dă demisia din prezidență și, văzându-se reales, și-o renoiește cu stăruință, așa încât Camera la 19 ianuarie își alege un alt preșident în persoana fostului ministru „al junei drepte” de la 1870, Constantin Grădisteanu¹.

Incidentul cu Lascar Catargi este semnalul altor dificultăți parlamentare, cari se concentrează în cererea depusă de N. Blaramberg în numele a 22 deputați (printre cari G. Apostoleanu, G. Era. Lahovari de la *Independance Roumaine*, G. l'Anu) de a se da în judecată cabinetul „d-lui

¹ Si N. Blaramberg crede de cuviință să-și dea demisia din vicepreșidență, însă demisia îi este îndată primită și în locul său se alege E. Piotopopescu-Pake.

De altminteri, Lascar Catargi, ajuns însus în capul guvernului, chiar după o nouă dizolvare a Camerei, nu mai revine la cererea porturilor france.

I. C. Brătianu în cele două ultime formațiuni ale sale”. Propunerea era cu atât mai insidioasă, cu cât se știa că „junimiștii” din guvern erau adversarii ei hotărâți, pe când cei mai mulți conservatori din Opoziția-unită o aprobau, iar Lascar Catargi voia îndeosebi să-și răzbune pentru darea sa în judecată de la 1876. Dezbaterile ce urmează slăbesc autoritatea guvernului și în decursul lor să trădează un fel de conivență între opoziție și cel puțin unul din membrii cabinetului modificat. Căci pe când la aprinsa discuție iau parte dintre deputați d-nii G. Panu, N. Blaramberg, Lascar Catargi, Al. Enacovici, vorbind pentru darea în judecată, și d-nii Take Ionesou, Gr. Chrisenghi, M. Kogălniceanu vorbind contra, dintre miniștri nu intră în luptă decât d. Carp și autorul scrierii de față, pronunțându-se firește în contra acuzării. Însă în vremea, în care cel din urmă vorbea de la tribună și cita tocmai precedentul cu darea în judecată a lui Lascar Catargi de la 1876 ca o greșală a liberalilor ce nu trebuia imitată, se aude deodată întrerupt cu violență de un coleg al său de pe banca ministerială, de ministrul de justiție C. Vernescu, care vine în ajutorul lui K Blaramberg (vezi mai jos discursul 92 în ședința Camerei de la 31 ianuarie 1889). Din această singură scenă se poate înțelege mai bine decât din orice explicare situația anormală a ministerului Teodor Rosetti, modificat la 12 noiembrie 1888.

Car pentru însăși propunerea Blaramberg, ea - după felul propunătorului - păcătuia de la început prin exagerare, cuprinzând între punctele de acuzație și chestia Basarabiei și a Dunării. Pentru a face propunerea mai acceptabilă în ochii majorității, dd. Nicu Filipescu, Iacob Negruzzi, Ioan Marghiloman și alții, se încearcă să o amendeze și să o mărginească la „violările de lege și delictele de drept comun, în afară de orice preocupățiune politică”. Ivindu-se însă îndoieli, dacă legea asupra responsabilității ministeriale admite asemenea amendamente, noul preșident al Camerei

J

C. Grădișteanu, în ședința de la 2 februarie 1889 pune primitiva propunere Blaramberg la vot, și curiosul rezultat este că - după ce se declară „votanți 160, abțineri 1” - din urne ies totuși 161 bile, 80 albe și 81 negre. Pe când se aud strigăte că votul este nul, prezidentul îl declară valabil și prin urmare propunerea respinsă.

Însă în vederea numeroaselor incriminări și față de împărțirea Camerei în două tabere aproape egale, vernescanul Ilariu Isvoranu depune peste câteva zile o nouă propunere de acuzare (semnată și de dd. Nicu Filipescu, C. M. Stroici, A. Cămărășescu etc.) cu scopul de a fi cel puțin trimisă „în studiul unei comisii de informări”, conform art. 15 al legii asupra responsabilității ministeriale. Propunerea se primește la 9 februarie cu 101 voturi contra 41 — atât era de redus numărul „junimiștilor” rămași credincioși; dd. Dimitrie Brătianu, C. T. Grigorescu, G. D. Pallade declară că se abțin, dar nu votează contra. În comisia de informații, compusă din 7 membri, se alege dd. C. Olăncescu, Vericeanu, Enacovici, Iancovescu, Pesiakov, G. Apostoleanu (în locul demisionatului Tzony); se alege - după a sa stăruință - și N. Blaramberg. Cu toate că legea oprește pe cel ce a semnat propunerea de dare în judecată de a face parte din comisia de informații, dar politicianii interpretează că vechia propunere căzuse și că propunerea Ilariu Isvoranu nu era semnată și de Blaramberg.

După lege comisia de informații trebuie să înainteze raportul ei în 10 zile, poate însă cere de la Cameră prelungirea termenului. În fapt, raportul (făcut firește de N. Blaramberg) nu se depune decât în ianuarie 1890, precum vom arăta mai jos.

Atmosfera parlamentară devine acum relativ mai liniștită; însă ultimele incidente scosese la iveală atâta deosebire de vederi în chiar sânul cabinetului încât puțința continuării lui sub aceeași formațiune se micșora din zi în zi. De altminteri, pe când cei trei membri nou introduși în guvern declaraseră că primesc reformele propuse de ministerul Teodor Rosetti de la început,

și îndeosebi Al. Lahovari ca ministru al domeniilor lucra cu bună-credință la înfăptuirea legii d-lui Carp pentru vânzarea moșiilor la țărani, ministrul de justiție G. Vernescu amâna mereu legea judecătorească, cu toată însemnătatea și urgența ce o avea.

Înainte de izbucnirea inevitabilei crize, ministerul Teodor Rosetti mai poate contribui la consolidarea ordinii dinastice a Regatului, introducând formal pe moștenitorul prezumptiv al Coroanei în viața constituțională. Dacă regele Carol rămânea fără descendenți direcți și deoarece atât fratele mai mare, principele Leopold de Hohenzollern, cât și nepotul cel mai în vârstă notificaseră de mai înainte renunțarea lor, principele Ferdinand, al doilea fiu al principelui Leopold, devenea moștenitorul prezumptiv al Tronului României. Drept aceea în ședința Senatului de la 14 martie 1889 d. Ștefan Greceanu, un vechi membru al Partidului Conservator, cunoscut prin îndeletnicirile sale heraldice, face interpelarea cuvenită asupra înscrierii principelui Ferdinand în lista senarilor ca moștenitor al Coroanei, conform art. 76 din Constituțiune. Senatul votează cu unanimitate o moțiune în acest sens, în urma căreia principele Ferdinand începe să ia parte la ședințele lui.

Latenta criză ministerială se declară în sfârșit cu prilejul unor numiri la Curtea de Casație, făcute de G. Vernescu fără o prealabilă înțelegere în consiliul de miniștri și cu vizibilă tendință de a-și favoriza partizanii personali. Ministrul-prezident, după îndemnid colegilor săi junimiști, înaintează Regelui demisia Cabinetului, și la 29 martie 1889 se formează un nou minister, a cărui compunere denotă, cu ce scop și suh ce instigațiuni fusese introdus d. G. Vernescu în fostul cabinet:

Lascar Catargi, prezident și interne,

G. Vernescu, finanțe,

General C. Mănu, război,

Al. Lahovari, externe și *ad-interim* lucrări publice,

N. L. Gherassi, justiție,
C. Boerescu, culte,
Gr. Păucesat, domenii.

Ca acest minister Cataigi-Vernescu însemna, după vorba d-lui Carp, „un pas îndărăt în dezvoltarea normală a acestei țân” și în evoluțiunea Partidului Conservator, s-a constatat îndată din prima sa declarație politică. Un adversar isteț, d. Take Ionescu, interpelează guvernul în chiar ziua înfățișării lui asupra politicii externe, și Lascar Catatgi răspunde că este pentru „neutralitate” și adaugă următoarele cuvinte de necrezut din partea unui ministru român după războiul independenței: „Tot ce a căpătat o țară mică ca a noastră e prin bunăvoința Puterilor Mari” (Ședința Camerei de la 30 martie 1889). Cine-și aduce aminte de discuțiile petrecute în sânul comitetului conservator când cu articolul din *Deutsche Revue* 51 mai ales de acțiunea d-lui Carp ca ministru plenipotențial la Viena, după care a urmat întrevăderea lui Joan Brătianu cu principele Bistnarek la Castein (voi. III, pag. 9, 39 și 40; *ed.n.* - p. 702, 719 și 720), înțelege tot anabronismul unei asemenea atitudini politice.

Dar și în afară de aceasta, însăș compunerea noului ministru îi da o față rtipocratică. Sporirea influenței lui C. Vernescu prin admiterea în cabinet a obscurului său amic Gherassi nu se potrivea cu vederile majorității, iar propria sa trecere la Ministerul de Finanțe însemna părăsirea bunei tradiții conservatoare de a pune în capul resorturilor mai importante oameni de competentă, și era cu atât ntat jignitoare, cu cât măsurile treptate pentru stârpirea agiului se aflau în curs de lucrare și reclamau o deosebită pricepere financiară¹. Camera își și arată nemulțumirea, și în ședința de

¹ De-atunci răul precedent, obișnuit la liberali, s-a mai imitat de conservatori numai o dată. când cu numirea generalului Mănu la finanțe în a. LS!}; însă rezultatul dezastruos al acestei numiri a fost de natura a ne garanta pe viitor în cinnira unor lărâciti analoge.

la 22 mai 1889 improvizatul ministru de finanțe e în pericol să primească un vot de blam.

Lascar Catargi simte că nu poate governa cu această Cameră, dacă nu se desparte de Vernescu, și nu vrea să se despartă, fiind pentru moment identificat cu el în pornirea comună de a da sub judecată pe Ioan Brătianu. Astfel după închiderea parlamentului (8 iunie 1889) și înainte de a începe a doua sesiune legislativă președintele consiliului, îndemnat de G. Vernescu, dar în contra părerii lui Al. Lahovari, încearcă să obție dizolvarea Camerei, însă Regele, vizând divergența în consiliul de miniștri, ezită și, în urma demisiei lui Lascar Catargi, însărcinează cu formarea cabinetului pe generalul Mănu, care se declară în stare să guverneze cu ajutorul „junimiștilor”. E probabil că în acel moment Regele s-a hotărât cu atât mai ușor în favoarea generalului Mănu, cu cât participarea „junimiștilor” la noua formațiune era o garanție (și d. P. Carp a și pus-o generalului Mănu ca o condiție), că ministrul, lipsit acum de elementul Vernescan, va ști să împiedice darea în judecată a lui Brătianu, oricare ar fi raportul comisiei de informațiuni, și că prin urmare se va evita țării la 1890 ceea ce nu i s-a evitat la 1876.

Generalul Mănu, după înțelegerea cu d. Carp, care îi promite tot sprijinul câtă vreme va continua realizarea programului din „Apelul” de la septembrie 1888, propune d-lor Teodor Rosetti, Menelas Germani și autorului scrierii de față intrarea în minister. Cel din urmă refuză, din motive private; și d. Rosetti refuză la început, însă după declararea generalului Mănu că din participarea sa face o *condiția sine tjua non* a întregii formațiuni, primește să fie ministru de justiție CU rezerva, că îndară ce va fi trecut legea organizării judecătorești să se retragă.

Asrfel se alcătuiește la 5 noiembrie 1889 ministrul, numit „concentrat”, eu:

Generalul G. Mănu la prezidență și interne,
Teodor G. Rosetti la justiție și *ad-interim* la culte,
Al. Lahovari la externe,
Men. Germani la finanțe,
AL Marghiloman la lucrări publice,
Gr. G. Păucescu la domenii și
Generalul M. Vlădescu la război.

Că formarea acestui cabinet a deșteptat nu numai nemulțumirea lui Lascar Catargi și a Vernescanilor, dar și a altor frunțași conservatori, s-a văzut puțin timp după redeschiderea parlamentului. Generalul Florescu, servind în tot decursul frământărilor acestei epoci ca un termometru al atmosferei politice, își dă demisia de prezident al Senatului și în locul său se alege la 13 decembrie Nicolae Krezzulescu.

Cu toate greutățile parlamentare, ministrul o poate duce de la noiembrie 1889 până la februarie 1891, și cel puțin dd. Teodor Rosetti și Menelas Germani mai realizează în acest timp o parte însemnată a reformelor propuse în septembrie 1888, iar d. P. Carp, în calitate de prezident al unei comisii speciale, alcătuiește în vederea apropiatei expirări a tratatelor noastre de comerț tariful vamal autonom.

Totdeauna cabinetul Mănu își împlinește misiunea de a împiedica data în judecată a fostului guvern liberal. Când N. Blaramberg, nemaiputând spera dizolvarea Camerei și alegerea unei majorități de mai înainte hotărâte pentru condamnare, se vede silit să înainteze raportul, care conchide la darea în judecată, găsește în întregul minister o energică rezistență. Raportul, mai scurt și mai puțin banal, dar tot așa de violent ca cele 4 volume ale d-lui Misail de la 1877, vine în discuția Camerei la 17 ianuarie 1890; citirea lui ține 3 zile, iar dezbaterile alte 9. Vorbesc *pentru* darea în judecată dd. C. Panu, G. Apostoleanu, A. Pcsiacov, Lascar Catargi (cu acest prilej citește scrisoarea sa de la 9 februarie 1878, menționată

de noi în voi. III, pag. 11, nota *fed. n.* - p, 703) și N. Blaramberg, care ocupă tribuna Camerei 5 zile de-a rândul cu atacurile sale; vorbesc *contra* dării în judecată dd. Gr. M. Buiuciu (actual membru la Curtea de Casație), P. Carp, Take Ionescu. M. Kogălniceanu și generalul Manu. La votul final și individual de la 31 ianuarie 1890 se respinge darea în judecată a lui Ioan Brătianu ai 86 bile contra a 67 și 4 abțineri, a doua zi se respinge cu majoritate și acuzarea d-lor Dimitrie Sturdza, Aurelian, Stolojan, Cernat, Nacu, D. Giani; iar darea în judecată a d-lor Eugenie Stărescu - cel ce propusese acuzarea de la 1876 — și Radu Mihai înminește o majoritate de voturi (la mult bănuitul Radu Mihai chiar 87 contra 59 și 7 abțineri), este însă respinsă, fiindcă nu ajunge la cele două treimi pe care le cere legea.

Ne mărginim la aceste notițe, mult mai scurte decât cele relative la darea în judecată a ministrului conservator din volumul II, de vreme ce încercarea de răzbunare politică de la 1889-90 n-a avut gravitatea celei de la 1876-78: mai întâi că la 1876, în lipsa legii de responsabilitate ministerială (promulgară de-abia la 2 mai 1879), Camera liberală își arogase atribuțiile judecătorului de instrucție, chiar și dreptul de percheziție și de arestare, zdruncinând astfel temelii unui stat constituțional; dar apoi însăși acuzarea de la 1876 a fost primită de unanimitatea liberală, pe când cea de la 1889 a fost respinsă de majoritatea conservatoare, care a dovedit astfel mai multă maturitate și a confirmat vorba zisă de d. P. Carp în ședința Camerei de la 28 martie 1888: „în politică greșelele se îndreptă, dar nu se răzbună.

Cu înlăturarea dării în judecată a lui Ioan Brătianu și cu trecerea legii pentru reorganizarea magistraturii în sesiunea extraordinară de la 16 aprilie la 9 iunie 1890, încetează activitatea folositoare a ministrului „concentrat”. Generalul Manu crede însă, că poate duce sarcina mai departe, și după ce la 15 noiembrie, în chiar ziua deschiderii sesiunii a treia parlamentare, d. Teodor Rosetti își dă demisia, precum

fusese convenit, se stabilește o nouă înțelegere eu d. P. Carp. în urma căreia La 16 noemvrie 1891) ministerul este astfel modificat:

General Gheorghe Manu, prezident și interne,
Al. Lahovari, externe,
T. Maiorescu, culte și *ad-interim* lucrări publice,
Men. Germani, finanțe,
Al. Marghiloman, domenii,
General Vlădescu, rășboi,
Gr. Triandafil, justiție¹.

Rezervarea unui portofoliu prin interimatul lucrărilor publice nu putea să însemneze (și așa a și fost prealabil înțeleasă între generalul Manu și autorul acestei scrieri) decât o mai mare apropiere de d. P. Carp, principalul sprijin al ministerului în Cameră, și dacă d. Carp ar fi primit să intre în minister, ar fi reluat administrația domeniilor, iar d. Marghiloman lucrările publice.

Insa situația parlamentară la începutul noiei sesiuni se arată așa de precară, încât după câteva săptămâni nu mai poate fi vorba de complectarea ministerului, ci numai de retragerea lui. Alegerea de prezident al Senatului devine din nou simptomatică: generalul florescu întrunește 53 de voturi și întrece cu un vot pe candidatul guvernului Nicolae Krezzuleșu. Se discută între miniștri demisionarea cabinetului; generalul Manu însă declară că alegerea prezidențială se va rectifica

¹ Eliminarea lui Crigore Piucrau a fost cerută de d. Carp, cals- il văzuse r.lu ministru de domenii. Mai târziu însă țin ședința Camerei de U 2J noenwtie 1891 genctidul Manu S-J plins de această spurare impusa, numind pe Gr. i'ăucescu „cel mai bun prieten politic, conservarorul cel mai convins". Acest „Lonvins" părășește Pailidul Conservator îndată după venirea la pureie a d-lui Dim. Stufdza în oct] 895, și trece la adversari, fiind recompensat cu o alegere de deputat, puin timp înaintea morții sale.

printr-un vot de încredere dat guvernului, dar că în cazul unei dificultăți viitoare c dispus să ceară dizolvarea Senatului.

Noua dificultate nu întârzie de a se prezenta, fără a ne opri la incidentele precursorii, în cari opoziția profită de slăbiciunea guvernului pentru a-i impune cheltuieli exagerate, precum sunt cele 17 milioane ale liniei Calafți-Bârlad și altele', trecem la însuș momentul căderii.

În discuția secțiilor Senatului rămăsese încă de pe vremea ministerului Rosetti-Carp proiectul unei reforme parțiale a învățământului public, propus de autorul scrierii de față. Ajungând acum legea la ordinea zilei, adversarii „liberali-conservatori" ai guvernului, îndeosebi generalul Florescu, ajutat între culise de lascar Catargi și G. Vernescu, se pun în înțelegere cu „naționali-liberalii", și în ședința de la 14 februarie 1891 fac pe Senat să adopte cu 52 voturi contra 50 o moțiune de suspendare,

„fiindcă proiectul nu corespunde la așteptarea generală în privința rezolvării marilor cestiuni relative la ditectiunea învățământului secundar și la organi7area facultăților".

Semnăturile acestei moțiuni, în care dd. Constantin Esarcu și Petru Pom se întâlneau cu dd. Xerlcndi, Busilă, Șoarec și Plesnilă, arătau din capul locului că aici nu era vorba de învățământul public, ci de alte interese. Asupra dezbaterilor, care au ocupat 13 ședințe ale Senatului, nu mai insistăm, deoarece obiectul lor a fost înlăturat. S-ar cuveni să relevăm numai lungul discurs de 4 zile, ținut de d. Dimitrie Sturdza în contra proiectului; însă viirorul șef „național-liberal", luând stenogramele cuvântării sale spre a le revedea, nu le-a mai restituit Senatului, si astfel a dispărut din analele j parlamentare un discurs, al cărui spirit reacționar pusese un j moment pe gânduri întregul Partid LiberaK

"Vezi mai jos discursul i 12.

în consiliul ținut înaintea Regelui după votul Senatului, toți miniștrii (afară de cel de culte, care se abține) propun dizolvarea Senatului. Cu deosebită tărie insistă Al. Lahovari, care numește moțiunea una din acele intrigi, în contra cărora se îndrepta tocmai acțiunea de însăuătoșare a Partidului Conservator de un an și jumătate încoace; chiar și moderatul ministru al justiției, d. Triaitdafil, se pronunță pentru dizolvare. Generalul Manu însă refuză de a o cere, și astfel nu rămâne decar demisionarea cabinetului întreg și instalarea unui nou minister, format la 21 februarie 1891, în care se oglindesc cele petrecute la Senar¹. în adevăr;

Generalul Ioan Emanoil Florescu e numit president fără portofoliu,
IjiiCir Catargi, ministru de interne,
G. Vernescu, finanțe și *ad-interim* justiție.
Colonel Iacob Lahovari, război,

¹ Refuzul generalului Manu de a cere dizolvarea Senatului e surprinzător după declararea sa anterioară. Mult mai târziu, în ședința Camerei de la 29 noiembrie 1891, i-au scăpat în privința acestui incident cuvintele: „Trebuie să mărturisesc că căderea nu m-a surprins și că am irit indiferent la dezbătăcirea legii, fiindcă menagiul în sânul guvernului ce prezidam devenise nesuferit din cauza elementului unionist”. A. Vlahuță scrie în memoriile sale: „Vasăzică pe ședințele consiliului a lucrat în contra miniștrilor!” - După două zile *Timpul* organul anionzai al **Partidului**, încearcă să justifice zicând că generalul Manu „măsură leal și om cinstit” ar fi răspuns unei delegațiuni liberal-conservatoare (adeacă tocmai opoziției, care propunea moțiunea în contra legii în vâlma înului) că nu se poate despărți de nici unul din colegii săi, „adăogând că nici nu i-a cere M. Sale în urma votului său blam, de ar obține majoritate dizolvarea Senatului *Asași urmat*”, în adevăr, așa și a urmat generalul, și nu încape îndoială că a fost leal față de opoziție; chestia este, cum și înșiși făcând de -oierii săi din minister, cărora nu le-a comunicat curioasa conversație cu „Jeleg-J-rinnid liberal-conservatoare”. În ouă lumea pe care se putea înfruntă vorbele generalului pentru nisie senatori, în contra cărora perspectiva dizolvării este singurul mijloc de înfrânare.

C. Olănescu, lucrări publice,
Ilariu Isvoranu, domenii.
G. Dem. Teodorescu, culte.

Aceasta este a doua încercare a vechilor conservatori de a guverna fără concursul „junimiștilor”, și semnul unor asemenea opintiri apare de astă dată și mai pronunțat prin improvizarea unor miniștri de ocazie, lipsiți de competență și de autoritate. În afară de numirile nemerite ale lui Lascăr Catargi la interne și ale domnului Iacob Lahovari și C. Olănescu la resorturile lor speciale, se adăugă grupului vernescan cea mai largă participare. Lui G. Vernescu însuși se încredințează două portofolii importante și i se mai admit în cabinet și doi partizani, dd. Ilariu Isvoranu și G. Dem. Teodorescu, cărora li se adăugă ciudata figură politică a lui Constantin Esarcu la externe.

În chiar ședința de la 21 februarie 1891, în care se înfrunțează înaintea Camerei curiosul cabinet, se vede întâmpinat cu o moțiune de neîncredere, care intrunește 77 voturi contra 69, iar a doua zi generalul Florescu dizolvă Camera, fixând alegerile la 9 aprilie. Ceea ce zicea generalul Manu că nu putea să facă în contra frunțașilor conservatori, cari au urzit moștirea senatorială, generalul Florescu - mai consecvent și mai hotărât - a făcut-o foarte ușor în contra tuturilor conservatorilor, cari nu aprobau preponderanța vernescanizmului în partid.

Nouăle alegeri dau obișnuita majoritate guvernamentală. Pe când însă liberalilor li se înlesnește izbucirea a 18 candidați, „junimiștii” sunt pretutindeni combătuți, și numai 5 din ei pot pătrunde în Cameră, printre cari dd. P. Carp (ales la Borosani), Men. Germani și Rosetti-Tescanu. În urma acestei atitudini prea ostile a vechilor conservații, „junimiștii”, cari încă din

* Amurul acestei știri de-și izbucnește în *Parlamentul* să ajunge la un balon, după care pielea, tul conservatorilor se alia/ăcu liberalii peni ni a sso.ici pe candidam) lor lumau.

anul 1885 aveau în *România liberă* și apoi în *Constituționalul* organul lor propriu, se consituiesc sub șefia d-lui P. Carp într-un club politic deosebit pe care îl inaugurează la 9 mai 1891 sub numele de „club constituțional”.

Cu funcționarea guvernului Florescu coincide la 10 Mai 1891 serbarea jubileului Domniei de 25 de ani a Regelui, eveniment de o însemnătate deosebită ca o dovadă a consolidării monarhiei în România. Poate că această aniversară, a cărei solemnitate se cuvenea să nu fie turburată prin vreo mișcare pe stradă a opoziției liberale, a contribuit întrucâtva la formarea cabinetului Florescu, și nu e de mirat ca pentru acest jubileu Regele să fi preferit la interne pe rostul Locotenent Domnesc și prim-ministru al său; iar prezidența generalului Florescu, pe lângă toată eleganța ei externă, amintea actul de energie de ia 3 august 1865, când generalul împotriva unei încercări de revoltă a liberalilor adusesse tunurile pe piața cea mare a Capiralei. În orice caz, lascar Catargi și generalul Florescu puteau garanta ordinea.

Dar în afară de împlinirea acesui rol cabinetul Florescu—Vernescu nu este în stare să lucreze. Unii din membri se arată chiar așa de puțin capabili, încât generalul Florescu se vede silit să-i înlocuiască în timpul vacanțelor parlamentare, și astfel își asociază mai întâi pe d. Petru Pont în locul d-lui G. Dem, Teodorescu și apoi pe d. Al. Vericeanu în locul d-lui Ilariu Isvoranu. Înlocuirea d-lui Isvoranu cu d. Vericeanu nu schimbă mult în situație; mai surprinzătoare ar părea intrarea d-lui Poni într-un Cabinet Florescu alături de Lascar Catargi. Că generalul Florescu avea recunoștință pentru d. Poni, care luase o parte așa de activă la lupta de răsturnare cu prilejul legii învățământului, este explicabil; dar că d. Poni, care trecea de liberal, intra într-un minister vechiu-conservator, e mai greu de explicat, afară numai dacă prima oferire a unui portofoliu nu l-a ispitit să se cteadă om special și deasupra partidelor.

Slăbiciunea guvernului neliniștește cu atâr mai mult pe conservatori, cu cât Partidul Național-Liberal, după trei ani de amorteală, se reculege și începe a-și încerca vechia putere de agitare. La 4 mai 1891 încetează din viață Ioan Brătianu, dar prin ultimele sale stăruințe partidul se arată acum împăcat și reîntregir cu toate elementele de mai nainte, și printr-o declarație publicată în *Voința Națională* de la 21 mai 1891 primește șefia lui Dimitrie Brătianu. Declarația e semnată de toți liberalii mai cunoscuți, printre cari figurează alături de d-nii Dimitrie Sturdza, Aurelian, M. Pherekyde, Eug. Stătescu etc, și foștii răsvrățiți N. Fleva, C. T. Grigorescu, G. Pallade etc. Se observă și semnătura lui Mihail Kogălniceanu, cel din urmă act al vieții sale politice, - după câteva săptămâni la 20 iunie 1891, dispăre și acest reprezentant istoric al epocii de renaștere națională.

Nu doară că șefia lui Dimitrie Brătianu ar fi dat partidului său vreo nouă tărie, însă faptul unirii tururilor liberalilor era un semn de disciplină și le prevestea revenirea la putere sub un alt șef, care să fie mai acceptabil decât Dimitrie Brătianu, îndeosebi în ceea ce privește politica externă¹.

Pe sub mână se si pregătea șefia d-lui Dimitrie Sturdza,

Fața de puterea crescândă a adversarilor și în vederea apropiatei deschideri a sesiunii parlamentare generalul Florescu, uneori ușuratic în concepțiile sale, crede că-și înărăște Cabinetul, făcând pe ministrul de finanțe Vernescu să cedeze portofoliul justiției lui Nicolae Blaramberg (5 noemvrie 1891). Dar îndată ce la 15 noemvrie guvernul modificat deschide parlamentul cu un mesagiu, a cărui prolixitate stă în proporție dreaptă cu lipsa de idei precize, se vede înrâmpinat de rezistența hotărâtă a adevăraților conservatori. Criza o provoacă însuș lascar Catargi, care își dă în sfârșit socoteală de paguba suferită în Partidul Conservator prin încercarea de a

¹ Vezi voi. III, pag. 25 ^ 26 (e/l n. - p. 712 și 713)

înlocui pe „junimiști” cu te miri ce alte elemente și, în afară de aceasta, simte poate și oarecare dificultate personală de a face parte dintr-un minister, pe care mi-l prezidează.

Prilejul i-l oferă alegerea biroului Camerei în ședința de la 18 noiembrie. Prezidenta colonelului G. Roznovanu, propusă de guvern, se admite cu mare majoritate: însă din lista celor patru viceprezidenți, candidații Vernescani Ilariu Isvoranu și Corjescu rămân în minoritate, în locul lor se alege d-nii Al. Catargi și - ca reprezentant al opoziției liberale - N. Fleva, propuși de N. Filipescu și susținuți de amicii săi, tinerii conservatori, cari aduc astfel partidului un mare serviciu.

În urma acestor incidente Lascar Catargi își dă demisia, și atunci întregul Cabinet se vede silit să se retragă - nu fără o izbucnire de indignare din partea decepționatului Blaramberg¹,

Formarea noului guvern este încredințată lui Lascar Catargi, care la 27 noiembrie compune mai întâi un minister de tranziție cu generalul Manu, prințul Alexandru Știrbei și d. D. Sturdza-Scheianul, și în aceeași zi prorogă parlamentul.

¹ Dacă Nicolae Blaramberg în cele 21 de zile, în care a fost ministru, n-a asu puțința să lucreze ceva, a avut cei puțin ocazia să-și desminte trecutul antidinastic. În ședința Camerei de la 1° noiembrie 1891, asupra creștii deputaților C. Răssu și Al. Iahovari de a se ridica ședința deoarece ministrul de interne L. Calărași și-a dat demisia. Nicolae Blaramberg - surprins de această veste pe care, deși ministru, nu o aștepta până atunci - descoperă o nouă prerogativă a guvernului și a coroanei și se apucă să le apere în contera lui „Lăsașandtu” Iahovan, siric, și jid:

„Apoi, pentru Dumnezeu, unde suntem și sub LL regim trăim?”

D-voastră în acest moment *ampietati* nu numai asupra prerogativei băncii ministeriale, dar aveți încă pretențiunea să uzurpați și drepturile Coroanei... (întreruperi, protestări). Până ce Coroana nu s-a pronunțat asupra acestei demisiuni acceptând-o sau refuzând-o, nu este loc pentru Camera la nici o inițiativă și încă mai puțin la „iuspeii sumi de ședințe.”

t. amera însă a suspendat ședința, și Nicolae Blaramberg a trebuit să demisioneze în pieu cu restul Cabinetului, sfârșind astfel cariera sa politică.

Camera însă în prima ședință după redeschidere votează cu o slabă majoritate o moțiune de neîncredere, semnată de Aristid Pascal, G. Vernescu, Ilariu Isvoranu, Al. Vericeanu, G. Dem. Teodorescu etc. „Junimiștii” se abțin de la vot; de astă dată Lascar Catargi se înțelese cu ei pentru o apropiată colaborare și primise condiția pusă de d. Carp de a dizolva mai întâi parlamentul spre a obține o majoritate mai homogenă. Astfel votul de neîncredere provocat de vernescani este bine-venit, și a doua zi 10 decembrie, spre consternarea adversarilor, Lascar Catargi cere decretul de dizolvare a ambelor Corpuri legiuitoare, fixând începutul alegerilor la 1 februarie 1892.

Acum situația este limpezită, și la 18 decembrie 1891 se formează adevăratul și definitivul minister conservator, caracterizat prin participarea dlor Carp, Germani și Marghiloman sub prezidenția lui L. Catargi. De aici înainte încetează rolul politic al generalului Florescu și al lui G. Vernescu, necum al figuranților de a doua mână, cu toată încercarea vernescanilor de a face acțiune comună cu Partidul National-Liberal, în fața peticolclor cari amenință instituțiile noastre liberale și democratice”, cum se exprimă *Voința Națională* de la 1 ianuarie 1892 cu vechea frazeologie. Generalul Florescu însă, cu puține luni înainte morții sale, întâmplată la 9 mai 1893, mai îndeplinește o ultimă misiune reprezentativă: după invitarea specială a Regelui asistă la căsătoria Prințului Ferdinand în Sigmaringeu.

Sfârșind acest capitol al frământărilor Partidului Conservator, se cuvine să ne reamintim în câteva cuvinte personalitatea politică a celui care - după o intermitență de 15 ani - este pentru a doua oară chemat să conducă un minister conservator de lungă durată și de mare valoare. Dintre fruntașii conservatori de la 1866 încoace Manolache Kostaki era mult mai cult ca educație, generalul Florescu mult mai distins ca apariție. Petru Mavrogeni mult mai fin ca inteligentă.

•[Dar Lascar Catargi îi întrece pe toți cu puterea sa de

munca, dovedită printr-o neobosită activitate, semănând întru aceasta cu Ioan Brătianu și cu d. Dimitrie Sturdza. La o așa de importantă însușire - importantă mai ales într-o societate nedeprinsă cu sânguința - Lascar Catargi adaugă o afabilitate totdeauna egală, simplă și cumpătată, prin care se deosebea de spirituala distracție a lui Manolache Kostaki, ca și de eleganta superficială a generalului Florescu și de răceala dusă până la indiferență a lui Mavrogeni. Acrâgându-și astfel simpatiile multor oameni, el știa să le merite, inspirând încredere printr-o energie fără șovăire în acțiunile sale. Lipsit de talentul oratoriu, chiar și de exprimarea corectă, el avea cel puțin destulă modestie pentru a nu vorbi decât foarte scurt și destul tact pentru a nemerita exact punctul în discuție, deosebindu-se întru aceasta de divagațiunile lui Ioan Brătianu și de nesfârșitele admonestări, mai mult scolastice decât politice, ale d-lui Dimitrie Sturdza. Sobru și coreu în viața sa privată, el păstra o firească rezervă și demnitate în toată apariția publică, și niciodată n-ar fi imitat pe Ioan Brătianu în folosirea unei colecte „pentru încurajarea virtuților cetățenești”. Crescut, de altminteri, în tradiția rămasă de pe urma domniilor fanariote, el nu se credea legat prin declarațiile sale politice și nu sria să-și subordoneze totdeauna sentimentele și resentimentele personale intereselor obștești. Adâncă vătămare ce a simțit-o la darea sa în judecată din anul 1881 l-a făcut să fie mai stăpânit decât se cuvenea de dorința răzbunării. Nu numai participarea la violențele Opoziției-umre, în care s-a împărebiat cu G. Vernescu, și stăruința amândora pentru acuzarea lui Ioan Brătianu se explica astfel, dar și o parte a raporturilor sale cu Coroana par a fi fost dictate de aceeași susceptibilitate nepolitică. De aici se și poate înțelege, pentru ce consen'arorii „junimiști” de la 1881 până la 1891 n-au mai putut conduce și ar fi preferit o vremelnică înlocuire. Dar tot Lascar

Vezi voi. III. pag. 10 și 11 [cd. n. - p. 705 și 706].

Catargi, după ce acuzarea lui Ioan Brătianu a fost înlăturată și insuficiența elementului vernescan pe deplin dovedită, a avut destulă abnegație de sine și destulă prețuire a valorii oamenilor pentru a se apropia iarăși de „junimiști”, a primi cu încredere ideile lor și a scrie cu ei împreună ultima pagină însemnată în cartea vieții sale.

VIII

CONTINUAREA REGIMULUI CONSERVATOR

Ministerul Lascar Catargi-Carp

18 decembrie 1891-30 noiembrie 1895

Ministerul Partidului Conservator de la 18 decembrie 1891, cel din urmă format de Lascar Catargi, se poate compara cu cel din la 1871-1876 în valoarea membrilor săi și-i este superior ca unitate de acțiune, cu rezerva unei singure chestii, de care vom vorbi mai jos. Compunerea este caracteristică:

Lascar Catargi, președinte și interne,
P. P. Carp, domenii,
Al. Lahovari, externe,
Meu. Germani, finanțe,
Al. Marghiloman, justiție,
Central Iacob Lahovari, război,
C. Olănescu, lucrări publice,
Take Ionescu, culte.

Cu greu se va mai găsi în vremurile noastre o împreună a atâtor hărbați de autoritate, cărora să li se poată încredința resorturile ministeriale conform competenței fiecăruia din ei. În această apreciere intră și Alexandru Lahovari, care devenind inițiator în politica internațională și făcându-și din afacerile

străine o specialitate, ajunge a reprezenta interesele României cu tact și cu păturdere.

O excepție pare numai noul ministru al cultelor, d. Take Ionescu. Chiar faptul intrării sale într-un minister conservator (L. Catargi îl admisesse și în cel vremelnic de la 29 noiembrie) putea să mire pe cunoscătorii antecedentelor sale politice. Intrat pentru întâia dată în Camera liberală aleasă pe temeiul Constituției revizuite, întâmpinat cu ironie de Mihail Kogălniceanu după primul său discurs parlamentar (din dec. 1884), în care se arătase prea brătienist și zise despre Partidul Conservator că este pierdut, d. Take Ionescu trece mai târziu în opoziția formată contra regimului lui Ioan Bătăianu și lovește cu violență în corupția unor membri ai Cabinetului¹, rămâne însă tot liberal și atacă adeseori pe miniștrii conservatori, îndeosebi la 2 decembrie 1888 pe Alexandru Lahovari cu atâta vioiciune, încât acesta îi răspunde într-un mod neobișnuit². Chiar și la 21 februarie 1891. în contra ministerului Florescu, se arată încă opozant liberal \ Dar lesne

¹ În discursul de la 31 mai ne 1888 voibeste de „hornle” lui Radu Mihai și ale generalului Al. Angelescu și dă cele mai trude amănunte asupra lor.

² Iată cuvintele, cu cari apostrofează, d. Al. Lahovari ped. Take Ionescu: „Pentru un act de patriotică abnegațiune, Partidul Conservator s-a văzut arunci (la convenția consulară cu Germania) amenințat de a-și închide pentru totdeauna calea puterii.

Ei bine, el n-a dar îndărăt, acel partid, pe care d-lă. domnule Take Ionescu, îl maltratezi din vârful celor 3 ani ai d-tale de viață politică. Proprietarii di” țara românească au făciir ce n-au făcut lorzii d-raledin (ara englezească, dând ~/, din moliile lor țăranilor. Când vor face si lorzii d-tale *W atunci sa siail) si să vorbim cu ei, deși eu personal n-am avui onoarea să mă asez la mesele lor, nici să mă duc la balurile lor din zma tand se primesc slugile de tanc srăpani o data pe an si joat.i slugile cu stăpânii (ilaritate, aplauze)... Ai văzut fără să înțelegi această apropiere o data pe an.”

Din discursurile d-lui Take Ionescu, publicate de d-sa >i de d. Chtistu Negoescu în mai multe volume, lipsesc cele patru menționate mai sus.

adaptabil, precum este și pătrunzând totdeauna cu agerime partea personală a situațiilor politice, d. Ionescu prin relațiile sale cu d. Nicu Filipescu se introduce pe lângă Alex. Lahovari, care - mai ales după riposta din Cameră — se simte măgulit de această apropiere și, recunoscând talentul noului adept, stăruie pentru admiterea sa în Cabinetul L. Catargi, Aici tânărul ministru se distinge printr-o rară aptitudine de asimilare și ajunge în curând să stăpânească resortul ce-i este încredințat. Legea organizării Ministerului Cultelor votată în primăvara 1892, a învățământului primar, promulgată la 18 mai și a clerului mirean la 29 mai 1893, împreună cu fixarea parohiilor de la 5 aprilie 1894, dovedesc o deosebită inteligență și sânguință. Astfel d. Take Ionescu este mai mult o notă întetesanță decât o notă discordantă în ministerul Lascar Catargi-Carp, și orce s-ar zice despre acțiunea sa ulterioară în Partidul Conservator (noi vom face mai jos rezerve și în privința amestecului său în chestia transilvană de pe timpul ministerului Catargi), faptul că în cel mai scurt timp a știut să ocupe un loc de frunte printre oamenii politici ai generației sale, nu se poate tăgădui.

După exemplul inaugurat de Cabinetul „junimist” în septembrie 1888, și Cabinetul conservator Lascar Catargi-Carp publică la 4 ianuarie 1892, cu o lună înaintea alegerilor, programul său legislativ drept „platformă electorală” prin următorul *apel către alegători* (probabil redactat de d. Take Ionescu), al cărui sfârșit se potrivește bine cu trecutul politic al d-lui P. Carp:

„Domnilor alegători.

Partidul Conservator, ai căruia reprezentanți în guvern suntem, cerându-vă încrederea d-voastre, se simte dator să vă arate cari sunt principiile ce vot însufleții activitatea sa.

Dacă nu ar fi acuzațiunile pe cari patimele politice le asvârlă asupra-ne, am crede de prisos să vă spunem că

suntem pe deplin respectuoși și sinceri sprijinitori ai libertăților publice și ai instituțiilor pe care și le-a dat țara. Trecutul partidului, partea însemnată pe care el a luat-o la întemeierea și dezvoltarea regimului reprezentativ sunt dovezi cari nu se pot recuza; și astăzi Partidul Conservator, urmărind același tel, va căuta să producă în instituțiile noastre roate acele îmbunătățiri cari sunt menite să asigure și mai mult libertățile publice, garanția cea mai puternică a ordinii, fără de care nu este progres.

În acest scop, guvernul va cere votarea unor proiecte de legi cari, regulamentând condițiile de admisibilitate în funcțiunile publice și întărind astfel stabilitatea servitorilor statului, va asigura un mers mai regulat în deosebitele administrațiuni publice.

Libertățile publice. Însă, nu sunt numai un scop, ele sunt și un mijloc. La adăpostul lor trebuie să urmărim opera de dezvoltare organică a statului pe toate tărâmurile activității naționale.

Într-o țară a tăgădui mersul înainte al țării în toate timpurile, Partidul Conservator poate afirma, cu o dreaptă mândrie, că în anii din urma opera de organizare a statului a făcut pași uriași.

Continuarea acelei munci va fi misiunea noastră, și, după cum multe și deosebite sunt nevoile națiunii române, tot astfel pe multe și deosebite căi se va întinde activitatea noastră.

Administrațiunea interioară a țării este cea dintâi care are trebuință de o reorganizare completă.

În toate ramurile administrațiilor publice au fost reformate și îmbunătățite. Numai administrațiunea Ministerului de Interne funcționează încă și astăzi cu iegi cari nu stau în raport cu dezvoltarea modernă.

Administrațiunea Ministerului de Interne trebuie ușurată de câteva atribuțiuni cari pot fi lăsate administrațiilor locale, astfel ca opera de descentralizare să înceapă de la cap.

Atribuirile administratorilor locali, prefecti, subprefect! sau administratori de ordin inferior, telmie.se lămurite prin lege: drepturile și datoriile lor bine precizate.

Împărțirea actuală a plășilor și a comunelor, astfel cum a fost întocmită printr-o lege a guvernului liberal, este inegală și nepotrivită. Legea județiană și legea comunală trebuie revizuite din punctul de vedere al unei descentralizări înțelepte și a micșorării unei birocracții costisitoare și nefolositoare. În această reformă vom ține socoteală, ceea ce n-au făcut legislațiile anterioare, de deosebirea radicală ce există între administrația unei mici comune rurale și cea a unor comunități mari de populație.

Pentru ca legea însă să aibă o eficacitate serioasă, trebuie ca să existe și organe de execuție. Înființarea geandartneriei va asigura executarea legilor, paza regulamentelor, siguranța persoanelor și a averilor.

O chestiune încă care ne-a preocupat, este starea sanitară a populației noastre rurale. Modul cum este astăzi organizat acest serviciu este recunoscut ca defectuos. Sistemul medicului ambulant este părăsit în parte și înlocuit, pe cât se va putea, prin tratamentul în spitale.

Guvernul va strădui să înființeze spitale în toate plășile și în centrurile de populație mai însemnate.

O bună administrație are, însă, drept corolar și o bună justiție.

În acest ordin de idei intră continuarea reformei judecătorești începută la 1890.

Suntem cei dintâi cari, cel puțin în mare parte, am dat justiției noastre garanția inamovibilității cetățeanului și nerealizată de nimeni. Vom a completa opera noastră, înrînzând din ce în ce mai mult această garanție.

Tot asemenea trebuie repede reorganizată justiția de ocoale, plină de lacune, și reînființată justiția și mai poporană, până aici numită comunală, și care nu există decât în aparență.

Adânc pătruns de marele adevăr că interesele conservatoare ale statului sunt indisolubil legate de armonia dintre diferitele păături sociale, Partidul Conservator a urmărit întotdeauna înălțarea murilor claselor sociale, și mai ales a celor straturi adânci cari reteză temelia edificiului național.

Pe lângă principiile generale, însă, cari reprezintă țelurile ideale ce urmărește un partid, nu trebuie să uităm legitimele interese materiale, a căror satisfacere dă unei națiuni mijloacele de a fi la înălțimea sacrificiilor ce evenimentele-i pot impune. În primul rând vom căuta deci ca muncitorii, de la activitatea cărora acționează avunța națională, să beneficieze cât se poate de curând de legile votate în favorul lor și fără cați roadele dorite nu se pot obține. Aplicarea legii vânzării bunurilor statului, legea creditelor agricole, care va înlesni prin avansuri mijloacele necesare la mutarea noilor proprietari, și votarea tabelelor de evaluări prevăzute în lege, vor face din 180 000 de agricultori, atâția gospodari ce vor iubi cu atât mai mult țara lor, cu cât vot vor fi mai strâns legați de pământul ei.

Legea tocmelilor agricole va căuta să înfrățescă cât se poate de puica mai mult interesele marelui proprietar cu buna stare a muncitorilor de pământ și va corespunde adevărului netăgăduit că marea și mica proprietate nu constituie decât un tot și JU dreptul la egala noastră solicitare.

Pe țărâmul culturii practice se impune reforma, de mult așteptată, a scoalelor de meserii, de agricultură și de comerț. Rezultatele obținute până acum fiind mai mult teoretice, nu am pus la dispozițiunea meseriașului român acele cunoștințe practice, fără care teoria nu rămâne decât o abstracție goală.

Scolile noastre trebuie sădea drumurilor noastre de fier, dilemelor industriei ce zilnic se înmulțesc, culturii intensive a pământului, personalul necesar pentru propășirea lor și în acest sens trebuie reformate programele scoalelor care atârnă de Ministerul Domeniilor.

Pe lângă această reformă, o lege asupra condiției meseriașilor va umple un gol simțit de industria noastră, a cărei dezvoltare merge crescând.

Procedând astfel, credem că ne îndeplinim datoria noastră fata cu prezentul și vom aștepta ca noi necesități să provoace noi măsuri.

Caile noastre de comunicație, cu tot avântul ce li s-a dat în anii din urmă, nu mai corespund cu exigențele economice ale țării

În adevăr, dezvoltarea considerabilă luată de căile noastre ferate impune o înmulțire corespunzătoare a șoselelor. Numai cu mijlocul acesta se va putea utiliza toată puterea drumurilor de fier, se va încuraja agricultura în toate unghiurile țării și se va aduce la adevăratul ei nivel valoarea funciară, în mal multe locuri depreciată din lipsa de șosele.

Este cert însă că acest lucru nu se poate realiza nici cu actuala lege a drumurilor, nici cu actuala organizație a serviciilor noastre tehnice.

De aceea vom propune o nouă lege a drumurilor care, prin o rațională coordonare a resurselor de care dispunem și prin transformarea unora dintr-însele, să ne permită execuțiunea unui program general de lucrări, program azi deja luat de noi.

Tot asemenea vom propune o lege de organizare a corpului nostru tehnic. Una din măsurile de competență ale acestui proiect de lege este înțiparea într-un singur întinchiu a personalului tehnic al statului, al Județelor și al comunelor, realizându-se astfel o unitate necesară și personalului și lucrărilor.

În fine, am întocmit un proiect de lege asupra apelor. Nu pretindem prin aceasta a deslega problema cea mare a punerii în stare de plutire sau de navigație a râurilor noastre interne, dar înțelegem a pune primele baze ale acestei opere prin reglementarea regimului apelor.

Întru cât privește finanțele, guvernul va menține cu rigurozitate echilibrul bugetului, ea baza cea mai

temeinică a creditului statului, și va păstra drept regulă neștrămutată ca toate nevoile serviciilor publice să fie întotdeauna acoperite prin resurse normale.

Pe de altă parte vom procedea fără întârziere la reforma acelor dintre actualele impozite care reclamă o mai grabnică prefăcere, în sensul unei repariții cât mai echitabile a sarcinilor publice și a unui sistem de constatare și împlinire mai sigur și totodată mai drept pentru contribuabili; printre acestea vor figura, în prima linie, reforma legii licențelor spre a introduce în așezarea acestui îniporii o proporție mai dreaptă și a-l face mai lesne de suportat, precum și revizuirea legii patentelor, spre a o pune în nivel cu dezvoltarea ce a luat comerțul și cu diversitatea profesiunilor ce sunt supuse acestei dări.

Noul tarif vamal va fi aplicat cu strictețe și rezultatele sale următite cu luare-aminte, astfel ca modificările ce s-ar dovedi necesare să nu jicnească trebuințele industriei naționale și să se întemeie pe o experiență de un timp mai îndelungat.

Creditele agricole vor fi reorganizate pe baza proiectului deja prezentat Corpurilor legiuitoare, pentru ca operațiunile lor să fie puse în concordantă cu legea vânzării bunurilor, lărgindu-ve încă cercul înlesnirilor de făcut agricultorilor mici.

Armata a primit în anii din urmă multe și serioase îmbunătățiri. Vom urmări cu stăruință terminarea întăririlor menite a da armatei noastre un sprijin puternic. Vom arma infanteria noastră după sistemul cel mai nou și mai perfecționat, vom efectua reorganizarea cavaleriei, dezvoltând și producțiunea cailor în țară; vom da trupelor un caiarmaieut sănătos și rațional.

Ca legi organice vom să reorganizăm statul maior, să stabilim pozițiunea oficerilor de rezervă și să completăm organele auxiliare necesare armatei.

Astfel st va completa opera reorganizării puterii noastre armate care, rezemată pe o administrație

TITU MAIORESCU

cinstită, va da roadele pe cail națiunea este in diept a le aștepta după sacrificiile ce a făcut?

Orcât de mari ar fi nevoile imediate ale țarei, pregătirea zilei de mâine nu poate să fie uitată. De aceea creșterea generațiunilor viitoare este sarcina de căpetenie a orcărui guvern înțelept.

Guvernul conservator, răspunzând unor cerințe așa de des repetate, va procede cât mai în grabă, printr-o serie de legi cari vor atinge toate gradele învățământului, la reforma legii actuale, în Îndoitul scop de a pune legislațiunea in acord cu starea actuală de lucruri și de a da scoalei naționale o direcțiune mai apropiată cu cerințele vieții moderne.

In învățământul primar vom să facem *efitaii principiul obligativității*, să fișăm mai bine dreprurile și datoriile membrilor corpului didactic, să îmbunătățim și înmulțim școlile normale de învățători și învățătoare, institutori și institutoare, și să asigurăm înzestrarea comunelor cu localuri de scoale.

în învățământul secundar vom urmări ușurarea și, pe cât cu putință, unificarea în pane a programelor scoalelor secundare; în învățământul superior completarea universității prin reorganizarea facultății de drept, astfel încât să răspunză vatieloi nevoi ale statului, organizarea agregatiunii și înzestrarea facultăților cu catedrele și instiitutiunile pe cari le reclamă progresul științei moderne.

Modul de recrutare al corpului didactic, prin firea lucrurilor deosebit pentru cele trei grade ale învățământului, va fi simplificat, astfel încât să se înlătore greutățile pe cari lc-a dovedit practica sisremului actual, fără a se atinge însă principiul emulatfunii.

învățământul special și profesional cere multe și grabnice îmbunătățiri, iar învățământul privat nu-si va putea îndeplini misiunea de a ușura sarcina statului pentru instrucțiunea și educatiunea națională, până ce o lege nu va reglementa principiul libertății stabili in Constituțiune.

DISCURSURI PARLAMENTARE

O lege care să reformeze organizațiunea internă, a ministerului și să reglemenreze controlul învățământului va completa opera ce vom a întreprinde.

Odată cu reforma scoalei va veni și reforma clerului. Fixând parohiile și personalul lor, vom putea fi in stare să dăm clerului mirean o siniațiune materială mai potrivită cu înalta lui misiune, iar reforma învățământului ne va da prilcgiul să facem această ameliorare și mai serioasă.

Acestea sunt rerbrmelc, pe cari Partidul Conservator le ctede necesare stării de azi a țarei.

Pentru realizarea lor, România simte mai înainte de toate trebuin(ă de pace.

In raporturi de amiciție cu toate guvernele streine, România nu poaie să aibă altă politică în afară decât aceea care-i garantează independența și integritatea teritoriului său. Dorința de pace, care insufla astăzi toate puterile Europei, este cea dintâi garanție a acestor mari interese. Pe cea de-a doua tara noastră o are în buna organizatiune a armatei și în patriotismul națiunii întregi.

^ituatiunca de azi este limpede. Partidul Conservator, întrunit și organi/ac într-un singur mânuchiu. Insuflat de aceleași senumente, condus de o cugetare unica, face o chemate leală la încrederea țarei de la care se fălește că n-a demeritat.

Adversarii noștri politici au căutat să înnegrească trecutul nostru și să denatureze intențiunile noastre. Având o încredere fermă în btmul-simț și dreapra judecată a poporului român, noi ne prezintăm înaintea d-voastră cu faptele noastre proaspete încă în memoria tuturor și cu făgăduieli pe cari sunteți siguri că le vom îndeplini, pentru că niciodată nu am promis uiaJ mult decât putem line, mei n-am uitat ceea ce am promis.

Lăstar Catargi, P. P. Carp, Alexandru I-ihovari, Menelas Germani, Alexandru Marghiloman, General I. Lahovari, C. Olăncescu. Take loncicu

f
k

I
•
•

Alegerile din februarie 1892 și cele suplimentare de mai târziu trimit în parlament vreo 50 de membri ai opoziției, printre cari d-nii D. Brărianu, D. Sturdza, G. Vernescu, Aurelian, E. Stăcescu, Stolojan, G. Mărzescu, P. Grădisteanu etc. Cu toate acestea se mai găsește un liberal, care - criticând a doua dizolvare acordată de Coroană aceluiaș ministru de interne - adaogă plângerea că parlamentul n-ar fi adevărata expresie a țării, plângere mai nainre des auzită, dar care astăzi din norocire pare a nu mai figura în dicționarul obligatoriu, al opoziției. Discursul 110 din volumul de față răspunde etilicei liberale și aduce tocmai revizuirea Constituției făcută sub Ioan Brărianu ca un argument în contra ei.

Prezidenți ai Corpurilor legiuitoare în toate sesiunile de la 1892 până la 1895 se aleg d-nii Gheorghe Gr. Canracuzino la Senat și generalul Gheorghe Manu la Cameră, iar activitatea guvernului și a parlamentului este mai încordată decât în orice epocă anterioară. Noi vum arăta rezultatele ei, după ce vom fi menționat câteva evenimente izolate, care s-au petrecut în vremea aceea și dintre care tuiul a avut o însemnătate cu totul deosebită.

În ordinea chronologică începem cu ruperea relațiilor diplomatice între România și Grecia, întâmplată în octomvrie 1892. Într-un proces intentat de familia Zapa înaintea tribunalelor române pentru trimiterea în posesia averii imobiliare lăsate de Evanghelie Zapa în România, dar pe care testamentul o dăruia instituției „Olimpicelor” în Atena, intervine atât guvernul elin în calitatea sa de reprezentant al „Olimpicelor”, cât și statul român, care tăgăduiește iudelor Zapa filiațiunea lor LU testatorul și totodată statului străin dreptul de a moșteni imobile în România. Instanța fiind astfel legată înaintea tribunalelor noastre prin intervenirea spontană a guvernului elin, este cu atât mai surprinzătoare cererea ulterioară a acestuia de a regula pretențiile „Olimpicelor” pe cale diplomatică, lăsând tribunalele la o pane. Guvernul nostru mi poare decât să refuze, și atunci Grecia își rechiamă

ministrul-rezident din București și noi pe al nostru din Atena. Relațiile nu se restabilesc decât peste patru ani (iulie 1896), guvernul elin părăsind prerentia de a regula afacerea Zapa pe cale diplomatică și readucând-o mai târziu sub o nouă formă înaintea tribunalelor române.

În ordinea internă trebuie menționată, mai ales pentru urmările ce le-a avut sub ministerul d-lui Dimitrie Sturdza, retragerea din scaun a blândului mitropolit-primat Iosif Gheorghian și alegerea episcopului Gbenadie al Argeșului în locul său. Acest din urmă prelat, după arf. 2 din legea sinodală de la 1872, nu s-ar fi putut alege mitropolit, fiind lipsit de riduri academice. Ministrul cultelor însă impune parlamentului abrogarea citatului articol și ridicarea episcopului la cel mai înalt grad al ierarhiei noastre bisericești (16 mai 1893), îndoită greșali, și prin abrogarea unei legi bune și prin propunerea unei alegeți rele.

În contrast cu aceste incidente avem să înregistrăm evenimentul cel mai important din cele menționate aici: căsătoria moștenitoridui prezumptiv al Coroanei cu Principesa Măria, fiica Ducelui Alfred de Edinburg, mai târziu de Coburg, și a Marei Duceșe Măria a Rusiei, căsătorie săvârșită la Sigmaringen în ziua de 29 decemvrie 1892 (10 ianuarie 1893). Cu o lună înainte parlamentul votase Principelui Ferdinand o dotațiune anuală de 300 000 lei, reversibilă pe jumătate asupra Principesei Măria.

Binecuvântata căsătorie a dat naștere până acum la patru copii, dintre care doi de sexul bărbătesc. Cel mai în vârstă, Principele Catol, e născut în ziua de 3 octomvrie 1893 la Sinaia, pe pământul României, e botezat în religia țării și întrupează astlel în sine unul din idealurile oamenilor noștri politici de la 1857 încoace. Și ceilalți copii sunt botezați în religia ortodoxă. U Principesa Elisăbeta (născută 29 septemvrie 1894) fusese oarecare ezitare, de vreme ce arc. 82 al Constituției, după explicarea dată în constituantă, nu cere religia țării decât pentru „coborătorii” în linie bărbătească, și

pe de altă parte dogma catolică a tatălui, dacă a devenit mai indulgentă pentru diferența de religie între soți, a rămas intransigentă în privința confesiunii descendenților. Torus, după stăruința d-lui I. Carp, s-a hotărât botezul ortodox pentru toți copiii, și de acum înainte nu mai poate interveni nici o umbră între țară și familia regală încr-o chestie așa de subtilă precum este deosebirea religiei.

Dar acum este timpul să recapitulăm rezultatele cele mai însemnate ale activității miniștrilor și majorităților parlamentare din cei 7 ani de la martie 1888 până la octombrie 1895. Va rămânea totdeauna un titlu de onoare pentru regimul conservator că în această epocă turburată în prima ei jumătate prin dese schimbări ministeriale, de care am vorbit, iar în a doua jumătate prin agitățile opoziției liberale, de care vom vorbi, s-au putut totuși înfăptui cele mai importante legi și măsuri de îmbunătățire în toate ramurile administrative și că prin urmare frământările dinlăuntru! partidului, dacă au provenit adeseori din ambiții personale, n-au pornit niciodată din interese vtdgare și n-au împiedecat realizarea unui complex de reforme, ale căror binefaceri se simt și se vor simți din ce în ce mai mult.

Printre aceste trebuie să menționăm întâi stărpirea agiului, rămasă în opinia publică ca meritul cel mai apreciat al guvernului Teodor Rosetti-Carp și îndeosebi al ministrului său de finanțe Menelas Germani. Mai multe măsuri bine combinate au dat în câteva luni un rezultat așa de fericit. S-a regulat din primul moment situația dintre guvern și Banca Națională, oprindu-se conturile curente și relațiile introduse de guvernul liberal, cari avuseseră de efect o circulare nefundată a biletelor de bancă. S-a obligat apoi Casa de depuneri să restituie Băncii Naționale cele 7 milioane de lei împrumutați în contra legii și cu cari se sporise la Bancă emisiunea a tot atâtor milioane bilete în arară de statute. S-a operat în al treilea rând retragerea celot aproape 27 milioane de bilete ipotecare; și în sfârșit, la 17 mai

1890, s-a promulgat legea, prin care stocul de argint al Băncii Naționale se ptesclimbă în stoc de aur. Dar agiul dispăruse încă din primăvara anului 1899, îndată după înlăturarea relațiilor meșteșugite dintre Banca Națională și guvernul liberal¹.

Față de acest mare rezultat, la care a contribuit deopotrivă concepțiunea teoretică a d-lui P. Carp și abilitatea practică a ministrului de finanțe, celelalte legi și măsuri ale lui Germani par de mai puțină importanță.

O excepție trebuie să facem pentru legea pensiilor promulgată la 10 mai 1890 și pusă în lucrare la 1 aprilie 1891, lege pe care răposatul finanțiar o credea cea mai umană și mai potrivită cu mijloacele noastre (de aceea a și promulgat-o la aniversara de 10 Mai), dar care în curând s-a arătat așa de împovărătoare, încât după zece ani a trebuit să fie cu desăvârșire modificată și redusă în exagerata ei libertate.

Cea mai spornică activitate o desfășură Ministerul Domeniilor sub conducerea sau inspirarea d-lui P. Carp, care ridică acest resort la însemnătatea ce i se cuvine în țara noastră. Legea vânzării unor bunuri ale statului în loturi mici pentru țărani, completarea ei prin tabelele de prețuri după deosehirea localităților, înființarea fermelor model și legea minelor promulgată la 20 aprilie 1895 sunt reformele de căpetenie rămase de la d. Carp. Și modificarea tocmelcilor agricole votată în sesiunea 1892-93 se datorește inițiativei sale. Mult comhătuta sa lege asupra meseriilor a fost reluată, deși denaturată, de urmașii liberali, și noi credem că în viitor se va adopta și majoratul în favoarea țăranilor, adică indivizibilitatea pământului lor, pentru a pune stavilă unuia din efectele cele mai destmerive ale Codului Napoleon, introdus în țară la 1865.

Printre lucrările d-lui Teodor Rosetti trebuie să relevăm înrinderea inamovibilității la curțile de apel și la prezenții

¹ Vezi în *MnnHond Oficial* discursul cinur de M. Germani în atdina Senai ului de la 311 noemvrie 1893.

tribunalelor, după legea propusă, de d. Al. Marghiloman ca un pas înainte spre acea separare a puterilor statului, rară de care nu poate dura o monarhie de ordine constituțională. De la d. Marghiloman darează și ciidificarea competenței judecătorilor de pace.

Din celelalte resorturi, pe lângă legile d-lui Take Ionescu enumerate la pag. 65 (*ed. n.* - p. 1056), înregistrăm unificarea infanteriei și introducerea armei Mannlicher calibru mic sub generalul Lahovari, precum și așezarea pierrei fundamentale a podului peste Dunăre la Fetești în ziua de 9 octombrie 1880, ministru al lucrărilor publice fiind d. Al. Marghiloman, și inaugurarea podului terminat după planurile și sub conducerea inginerului Saligny la 14 septembrie 1895, ministru fiind d. C. Olănescu. Tot sub d. Olănescu se încep lucrările pentru portul de la Constanța.

O deosebită mențiune merită activitatea lui Iascar Catargi la Ministerul de Interne, unde se simte permanentă îngrijire a omului practic și cunoscător de țară pentru îmbunătățirea administrației. Penitențierele, poșta rurală (lege de la 13 iulie 1893), spitalele sătești, jandarmeria rurală (lege votată în sesiunea 1892-93, la început violent combătută, apoi fără pricepere trunchiată și în sfârșit din necesitate sporită de liberali) erau obiectele preocupărilor sale, și mai presus de toate zilnica rezolvire a raporturilor prefectorale, de cari lua personal cunoștință în roate amănuntele lor, da publicului un simțimânt de siguranță și funcționarilor subalterni teama de supraveghere. Sub a sa administrație, primar al capitalei fiind activul d. N. Filipescu, se votează și legea asupra maximului taxelor și contribuțiilor comunale, cu prilejul căreia liberalii au dat din nou răul exemplu de a combate cu învierșunare o lege, pe care tot ei au aplicat-o mai apoi (deși prin *Voința Națională* de la 25 apr. 1894 se angajaseră anume să o desființeze) și chiar au exagerat-o în aplicarea ei,

în cazul de față opoziția liberală nu s-a mărginit numai la cuvinte, ci a înscenat și o mișcare pe stradele capitalei și a contribuit să ațâțe o revoltă țărănească în județul Bacău, despte

cari vom vorbi mai jos ca de niște simptome ale conducerii partidului sub noua șefie a d-lui Dimitrie Sturdza.

În adevăr, în proporția în care guvernul Catargi-Carp se **arată** tare nu numai prin unirea membrilor săi, dar și prin o activitate consecvent urmărită, speranța liberalilor de a veni mai curând la putere, deșteptată prin frământările anterioare, scade pe zi ce merge și neastâmpărul lor crește. Câtă vreme trăiește Dimitrie Brătianu, opoziția nu iese din obișnuitele forme de agitare. Se convoacă la 15 martie 1892 un congres național-liberal în capitală¹, se alege un comitet central mai numeros și un comitet executiv de 11 persoane, în cap cu d. Dimitrie Sturdza, *Voința Națională* (februarie-mai 1892) încearcă unele atacuri piezișe în contra Regelui, publică articole de fond cu titluri ca „Mesagiul, providența și Mălinescu”, „Coroana și providența”, „Coroana și lacheii”, se apucă să combată chiar activitatea literară a Reginei; dar toate aceste nu au pentru situația generală nici o însemnătate.

Lucrurile se schimbă după moartea lui Dimitrie Brătianu (8 iunie 1892) și după ce cu prilejul unui al doilea congres național-liberal, ținut la Iași în 8 noiembrie 1892, câțiva frunțași ai partidului întruniți la un banchet, în absența d-lui Stătescu și a multor alora, primesc propunerea lui Anastasie Stolojan de a proclama șef pe d. Dimitrie Sturdza, iar ceilalți partizani - de voie, de nevoie - îl recunosc². De altminteri d. Sturdza este și autotul programului cetit la acel congres, un document, în care, după o lungă denaturare a faptelor

¹ Convocarea e semnată de un triumvirat: bolnavul Dimitrie Brătianu își asociază pe dd. Eugenie Starescu și Dimitrie Sturdza, și la semnare d. Sratescu trece înaintea d-lui Sturdza. Se vede căpe atunci d. Stătescu avea încă perspectiva de a deveni șeful partidului.

² Caractei istice sunt micile deosebiți între reproducerea convocării de la 15 mai și a acoperitei proclamații de la 8 noiembrie în *Voința Națională* și menționarea lor în cartea d-lui Sturdza *Treizeci de ani de Domnie*, sol. II, pag. 314 și 330.

istorice și o scurta înșirare a unor idei generale, se găsește ca singur punct precis promisiunea de a se aduce Primatul Mitropoliei, Sinodul și facultatea de teologie de la București la Iași. Dar în afară de acest program nerespectat, opoziția național-liberală devine sub noua șefie sistematic violentă și se concentrează în tema cea mai indicată pentru tot felul de agitații: în chestia Transilvaniei. De aci înainte chestia numită „națională” se urmărește pas cu pas, se exploatează prin articole de ziare, prin întruniri publice și prin discursuri în parlament, iar în jurul ei se grupează celelalte mijloace de turburare cunoscute din trecutul liberalilor, instigarea studenților și a ofițerilor, ațâțarea mișcărilor pe stradă, punerea în chestie a Regelui și în sfârșit părăsirea parlamentului. Nu e vorba, o parte a acestor mijloace, deopotrivă condamnabile, fusese întrebuințată și de Opoziția-unită, după ce intraseră în ea liberalii răzvrățiți; dar cel puțin liberalii Brăticieni erau considerați ca adversari ai demagogiei, de când Ioan Brătianu făcuse din ei un partid de guvernământ monarhic; și acum noul sfârșit național-liberal se grăbește să distingă această iluzie și aruncă partidul reunit în vechiul vâgaș, din care de-abia ieșise.

Chestia Transilvaniei era de mult o temă a ziarelor liberale, încă de pe vremea când C. A. Rosetti vorbea de „crucea ortodoxă” și întrebuința Transilvania ca o amenințare în contra Austriei, iar inspirările lui i se supuneau pe atunci totuși partizanii, în cap cu frații Golești și Brătieni¹. Și mult mai

¹ Memorabilă a rămas o caricatură de la 1868 intitulată (pe steagul purtat de Don Quijote - Ioan Brătianu) *Luarea Transilvaniei*, în care „marele rabin” C. A. Rosetti, pe un car înhamat cu țărani, și frații Golești, într-o pagodă chinezească, sunt precedați de fostul ministru de culte Dimitrie Gusri cu o cruce ortodoxă în mână și urmați de ceata liberalilor (A. Treboniu Iaurianu și Papiu Ilarianu îmbrăcați ca ciobani cu băte, V. A. Utechia în costum de paiață spaniolă etc), formând astfel *armata năeionalilorși* pornind la război în contra Austro-Ungariei. Se zice că inspiratorul caricaturii a fost d. Pette Grădistanu.

târziu (iunie 1883), după ce se înființase în București Societatea „Carpații” pentru ajutorarea studenților de dincolo, C. A. Rosetti, prin agenți de ai săi, caută să-i dea o direcție politică pentru scopurile Partidului Liberal¹. Însă felul abrupt al lui C. A. Rosetti, mai mult scăpărător decât stăruitor, toată educația lui politică, formată după exemplele revoluționarilor francezi, nu prindea la românii din Ungaria, și nici cunoștințele lui istorice și etnografice despre monarhia vecină nu erau suficiente pentru o influență mai durabilă.

Situația ia altă față, când d. Dimitrie Sturdza se înfițe în chestie. Cu educația sa germană, cu neobosită sa activitate, totdeauna migăloasă, dacă nu totdeauna conștientioasă, cu întinsele sale relații personale întreținute și prin Academia Română, d. Sturdza se găsește din capul locului mai apropiat de transilvăneni și acțiunea sa produce îndată efect. Încă sub ministerul lui Ioan Brătianu trimisese pe un novclis de talent la Sibiu ca să înființeze ziarul *Tribuna* (v. voi. III, pag. 65; ed. n. - p. 738), și oricât de folositoare ar fi fost acțiunea literară a d-lui Slavici, din sămânța aruncată prin acțiunea politică a *Tribunei* încolțește foarte repede învrăjbirea românilor de peste Carpați și se transplantează și la ei acel spirit al sectarilor, care înveninează partidele politice din România liberă. În curând se ivesc dincolo de Carpați adepți de ai d-lui Dimitrie Sturdza sub firma liberală, cărora — cu neapărata provocare a unui extrem prin celălalt — li se opun după câtva timp adepți de ai d-lui Take Ionescu sub firma conservatoare, și pe lângă această nenorocită dezbinare se mai răspândește printre

¹ La mica Societate „Carpații” tendința n-a izbutit, dar a izbutit la mai importanta „Liga culturală”, fondată în anul 1890 cu scopul curat al unității ideale a tuturor românilor fără spirit de partid sau de politică militantă, denaturată însă în curând și ajunsă instrument de agitații „patriotice”. Răposatul Vasile Alexandrescu, numit și Urechia, i-a fost multă vreme președinte și d. Periereanu-Buzău casier.

Românii de dincolo ideea că ei să primească coate directivele lor politice de la partidele de dincoace¹.

Paralel cu agicarea instigată la Sibiiu, Braşov şi Arad, merge agitarea în Bucureşti şi Iaşi. Când la 9 ianuarie 1892 un congres politic al românilor ținut în Sibiiu ia hotărârea de a prezenta la Viena împăratului Franz Iosef, de-a dreptul şi cu ocolirea guvernului maghiar, un memoriu asupra situaţiei românilor din Ungaria şi când împăratul refuză primirea deputaţiunii, se provoacă printre studenţii din Bucureşti şi Iaşi „manifestaţiuni simpatice” pentru românii de dincolo (9 iunie 1892)². Iar d. Dimitrie Sturdza, cu ocazia adresei Senatului, ține în şedinţa de la 27 noemvrie 1893 şi apoi în cea de la 9 şi 10 decemvrie 1894 două mari discursuri în cari se amestecă făţiş în relațiile dintre guvernul maghiar şi românii de dincolo.

„Datoria Partidului Naţional-Liberal,

afirmă d-sa,

este să caute să clarifice o situaţiune atât de dificilă şi de întunecată”

şi, declarând de altminteri că nu trece prin mintea nimenui de la noi să cucerească Transilvania, întă în amănuntele cerinţelor româneşti din Ungaria şi califică politica ungară de „absurdă”, „nedreaptă”,

„o barbarie asiatică, nedemnă de un popor european.”

¹ Acţiunea d-lui Take Ionescu în Transilvania a fost întreprinsă fără ştirea consiliului de miniştri, din care făcea parte.

² D. Sturdza, în publicarea organizată de d-sa ca secretar genetal al Academiei Române *Treizeci anide Domnie ai Regelui Carol I, 1866-1896*, printre faptele şi cuvintele Regelui şi adresele Corpurilor legiuitoare, menţionează întrunitile studenţeşti ca evenimente memorabile.

. Apoi face următoarea aplicare a teoriilor sale internaţionale la guvernul român:

„Fără a ne compara cu statele cele mari, fără a ne compara bărbaţii noştri de stat cu bărbaţii popoarelor conducătoare, dar îmi permit să zic că guvernul nostru a trebuit să facă ceea ce principele Bismarck a făcut în congresul de la Berlin, unde se ciocneau interese foarte mari. Principele Bismarck a zis: eu am fost samsarul onorabil în această încurcătură. Să se fi făcut şi guvernul nostru şi să se facă şi astăzi samsarul onorabil în această mult necesară împăciuire dintre maghiarii şi românii din Ungaria.”

Se înţelege de la sine că guvernul conservator nu lucrează **aşa**, ci îşi dă seamă de marea deosehite ce există între mijloci **la** un congres chemat cu consimţământul Puterilor pentru a aplana nişte anume diferende, şi între a-si lua rolul unui samsar nepoftit pentru a se introduce în treburile altui stat cu prilejul chestiei celei mai iritante, a chestiei naţionalităţilor, şi tocmai despre Bismarck este ştiut că s-a ferit totdeauna de a mijloci în favoarea situaţiei politice a germanilor din alte state.

Foarte cuminte dar ministerul Lascar Catargi—Carp păzeşte cu strictetă rezerva indicară în relațiile internaţionale şi precizează atitudinea sa cu următoarele cuvinte rostite de prezidentul consiliului în şedinţa Senatului de la 27 noemvrie 1893:

„Fiindcă noi suntem în bune relațiuni cu toate Puterile, precum nu vom primi niciodată ca nimeni să se amestece în afacerile noastre interioare, asemenea nici guvernul nostru nu se va amesteca niciodată în afacerile interioare ale nici unei Puteri.”

Faţă cu această atitudine prudentă, d. Dimitrie Sturdza, la sfârşitul discursului său de la 27 noemvrie 1893, uită până

Vezi în acelaş sens discursul 112 de mai jos.

într-atac conveniențele parlamentare încât vorbește de „nemernicia” guvernului conservator. Tonul devine și mai agresiv, agitarea și mai aprinsă, după ce 14 delegați ai memorandumului, trimiși înaintea curții cu jurați din Cluj, sunt condamnați (15 mai 1894) la închisoare, printre ei și demnul lor președinte Ioan Rațiu. Atunci d. Sturdza îi sfătuiește să se sustragă de la pedeapsă și să transporte centrul acțiunii lor în București. Sfatul dovedește atâta lipsă de cumpăt, încât n-ar fi de crezut din partea unui om deprins cu afacerile publice, dacă *Tribuna* din Sibiu n-ar fi publicat mai târziu (noembrie 1898) textul autentic al scrisorii d-lui Dimitrie Sturdza, în care cetim cu uimire următoarele rânduri:

„Subscrisul

și cu dânsul toți bărbații, cari veghează și lucrează în nesniintirea rostului neamului românesc

credem

1- " ar fi o mare și ireparabilă greșală politică, a se recunoaște legitimitatea verdictului de condamnare din Cluj, și prin urmare, a se supune aceluși verdict;

2- " că se impune ca o datorie patriotică și națională ca cei condamnați la Cluj, să transporte în România centrul activității lor în lupta ce susțin pentru existența națională a românilor din Transilvania și Ungaria...

București. În ziua Înălțării Domnului 1874.

D. Sturdza"

Fruntașii condamnați au fost destul de cuminte să nu primească un asemenea sfârșit, ci s-au supus pedepsei în statul lor, fiind de altminteri grațiați - unii mai curând, cei mai mulți de-abia după 10 luni și 10 zile de închisoare.

Cu atât mai nestăpânită este iritarea d-lui Sturdza. Într-o adunare publică din sala „Orfeu” (25 septembrie 1894) ține faimosul discurs, în care denunță numeroarele mandate, eliberare

de d. Take Ionescu pentru Transilvania, insultă din nou pe unguri, vorbește iar de datoria ce se impune guvernului nostru. Je a veni în ajutorul românilor din statul vecin și, fiindcă guvernul nu urmează așa, nu se sfiește să-l numească trădător'.

Paralel cu manifestările șefului merg excitațiile organului oficial al partidului, ale cărui expresii întrec în violență pe ale d-lui Sturdza, dacă se poate; din „huni”, „barbari”, „călăii neamului românesc” nu-i mai scoare pe unguri, și alături de stigmatizarea „infamiei ungurești” curg loviturile în contra „tovărășiei maghiari-conservatoare”. (*Voința Națională*, de la II ian., 27 febr., 2 mart. 1894).

Însă agitarea nu se putea mulțumi numai cu vorbele partizanilor, îi trebuiau și ceva fapte. În mijlocul emoțiilor deșteptate și întreținute prin „chestia națională”, se întrebuițeau, la nevoie se inventează, în toate cazurile se exagerează orice alt prilej de nemulțumire, he cel mai disparat, numai să poată da loc la rurburări. Așa nechibzuita opoziție în contra legii maximului comunal atâta la 5 aprilie 1893, a doua zi după întrunirea liberalilor din sala „Dacia”, o mișcare pe stradele capitalei; iar peste un an izbucnește în județul Bacău o mișcare țărănească sub cea mai fantastică răstălmăcire a „maximului”, câteva zile după întrunirea liberalilor ținută la 3 aprilie 1894 în orașul Bacău'.

Textual din ciivâmarc-a d-lui Sturdza de la „Orfeu”: „Ptuerca pentru a rrada interesele naționale, aceasta e tie.iba boerilor”. „Să vedeii. Domnilor, cum merge lucrarea boerilor mai departe, caci nu am sfârșii eu catalogul ttădătilor ”

După acest precedent esre explicabil, că și unii din adversarii d-lui Sturdza (nu numai conservatorii, vazându-L s^himbaiea la fata în momentul ajungerii la purere, l-au apustrofar cu ättlits strigat de „trădaioi”, și mirarea liberalilor nu este justificăia.

Tini parte-ne, găsim imrebuintarea exesis ului tuvânt deplorabilă și la d. Sturdza și la adversarii săi.

- Vezi ultimele pagini ale volumului de față, discursul 313.

De altă categorie și lăsând din nefericire urme mai durabile, cel puțin în cugetele tinerei generații, a fost participarea d-lui Dimitrie Sturdza la mișcarea politică a studenților. După o vechie deprindere, Partidul Liberal caută să implice și de astă dată studențimea în agitarea chestiilor zilei Îndeosebi în chestia națională; articolele de fond ale *Voinței* vorbesc de „iubiții studenți”, de „tinerimea cea mai ilustră”, care „smulge admirațiunea țării” și se întrec în epitețe lingușitoare la adresa unor inteligențe prea fragede. La 8 aprilie 1893, aniversarea morții lui C. A. Rosetti, sub pretextul unui pelerinaj la mormântul lui (după venirea la guvern a d-lui Sturdza mormântul și aniversata au rămas ignorate), ti mulțime de liberali se adună împreună cu reprezentanții unor societăți studențești în curtea maiorului Fănuță, de unde pornesc prin strada Clemenței spre Palatul Regal, deși ordonanța poliției oprise din legitimitate precauțiunea trecerea procesiunii pe dinaintea reședinței Regelui. În capul procesiunii, între coroana clubului liberal și două coroane ale societăților studențești, pășește însuși d. Dimitrie Sturdza, care se ia la discuție cu procurorul pus înaintea cordonului de infanterie pentru paza ordinii, și de-abia după a treia somațiune se retrage de la calea oprită și merge prin strada Colței la cimitirul Belit, unde ține discursul său politico-funcbru, intercalat între discursul studentului Mircea Petrescu de la Asociațiunea generală” și a studentului Ștefinescu de la „Unirea” universitară, iar *Voința Națională* (10 aprilie) numește guvernul „criminal și față de armată și față de națiune”.

Cine-și aducea aminte — și desigur studenții o știau — cum același d. Dimitrie Sturdza ca ministru de culte fusese cel mai strașnic păzitor al disciplinei școlare și cum dase în judecată chiar pe profesorii G. Mârzescu și M. Tzoni pentru manifestările lor politice, trebuia să primească impresia că guvernarea țării prin niște oameni ca Lascar Caragi, Petre Carp și Alexandru Lahovari era o așa de grozavă calamitate publică, încât îl făcea

ped. Sturdza să-și iese din fire și să se pue chiar alături de niște studenți în capul unei contravențiuni polițienești.

Scenele din strada Clemenței se repetă la 8 aprilie al anului următor 1894, de asta dată fără d. Dimitrie Sturdza, dar cu steagul albastru dăruit studenților de fetele din Sibiu, desigur nu pentru a servi în România la demonstrațiile unui partid politic în contra altuia.

Când la 14 septembrie al aceluiaș an, cu prilejul întoarcerii mai multor studenți de la un congres ținut în Constanța, unde s-a discutat cu aprindere chestia transilvană și la care au luat parte și câțiva studenți din Ungaria, guvernul — de altminteri prin măsuri puțin chibzuite — vrea să oprească o manifestație nocturnă la statua lui Mihai Viteazul, se întâmplă între setgenți și manifestații un conflict urmat de o năvălire a studenților și manifestații un conflict urmat de o năvălire a studenților în contra edificiului poliției. *Voința Națională* de a doua zi laudă pe învăpăiații tineri și șigmatizază „infamiile săvârșite de poliție”, și când studenții anunță pentru 18 septembrie o întrunire publică în sala „Dacia”, în care să-și arete plângerile lor în contra poliției și totodată vederile lor în chestia transilvană, comitetul executiv al Partidului Național-Liberal, care convocase pentru aceași zi o adunare în sala „Orfeu”, o amână pe duminică viitoare, motivând amânarea anume prin „rezoluțiunea studenților universitari de a ține în capitală o mare întrunire publică”. În aceeași duminică după amânare ține d. Dimitrie Sturdza discursul cu acuzarea de trădare și cu denunțarea mandatelor, despre care am vorbit mai sus; iar eroii mișcărilor studențești sunt îmbrățișați ca membri ai partidului și recompensați cu funcții premature îndată după venirea d-lui Sturdza la putere’.

’ Guvernul liberal a introdus și obiceiul de a rine un număr de studenți univcrniun în solda poliției — fapt dezonorant și pentru studenți și pentru guvern. **AJ** în timpul să încercăm orce implicare a studentului în frământările politice.

Din nenorocire și o parte a conservatorilor crede că trebuie să imire/e acum vechia demagogie liberală.

În atmosfera aprinsă prin agitatea tinerimii universitare se introduce la începutul anului 1894 o altă agitare, aruncată tot într-o tinerime ușor de înflăcărat: demisionarea colectivă a ofițerilor de cavalerie. Din cauza lipsei lor de instrucție specială, ministrul de război le numise inspector pe generalul de infanterie Cantilli, de la a cărui asprime aștepta îndreptare. Această numire, precum și trecerea unor ofițeri de stat-major din artilerie la cavalerie deșteaptă multe nemidumiri și dă celor doritori de turburări prilejul de a îndemna pe ofițerii de cavalerie să se retragă din armată în număr destul de mare pentru a înfățișa mișcarea ca o demonstrație militară. Se țin întruniri tainice, se trimit în ascuns emisari, se iscălesc înscrisuri pe onoare, și la 29 ianuarie 1894 peste o sută de căpitani și locotenenți își înaintează cererea de ieșire din armată, probabil cu știrea, dacă nu după îndemnul unor superiori, căroră ministrul de război le acorda o încredere neîntemeiată. Mulți din cei coalizați își retrag; mai pe urmă demisia, dar la patrusprezece li se primește pentru a statua un exemplu și a feri armata de primejdia molipsire. Însă generalul Cantilli e strămutat la comanda diviziei din Dohrogea, în locul său devine inspector generalul de cavalerie Băicoianu, d. Iacob Lahovari se vede obligat să iese din guvern și, după un interimat de câteva luni ținut de însuși L. Catargi, generalul C. Pocnaru este numit ministru de război (12 iunie 1894).

Atitudinea opoziției național-liberale față de demonstrația ofițerilor trădează conivența. Cu 9 zile înaintea izbucnirii d. Costică Stoicescu dezvoltă în Cameră o inrerpelare „asupra neajunsurilor și relelor din armată”. Contrasuri dintre interpelat și chestiile milirare face să nu se prea ia lucrul în serios. De-abia prezentarea însăși a demisiilor trezește îngrijirea administrației centrale, iar interpelările ulterioare ale d-lor Nicolae Flevași Dimitrie Sturdza (3 și 4 februarie 1894), pe arunci strâns uniți, dau faptului toată gravitatea sa politică. Și pe când *Voința Națională* (2-24 fevr.) publică articole cu titlul

„Armata și regimul personal”, numind demisionarea ofițerilor o „hotărâre demnă”, „un act de abnegatiune și de curaj” și cerând rechemarea în armată a celor demisionați, d. Dimitrie Sturdza convoacă șapte dumineci de-a rândul adunări publice, motivându-le anume prin demisia ofițerilor, în privința căroră la a patra întrunire (6 martie, în sala „Dacia”), aruncă în public cuvintele: *„Jirmata tot ca noi gândește”*, și *Voința* notează „aplauze entuziaste”.

Dacă nenorocitul epizod militar de la ianuarie 1894, care aduce aminte tristește precedente liberale de la 1866, 1870 și 1875, nu a avut urmări mai rele, trebuie să o mulțumim pentru primul moment energiei guvernului Lascar Catargi, iar mai târziu înțelepciunii Regelui, care a împiedicat partidul d-lui Sturdza, ajuns la guvern, să-și îndeplinească temerara promisiune de a reprimi în activitate pe ofițerii demisionați. Răzvrățiții au rămas în rezervă și nu li s-au putut oferi ca răsplată decât niște funcții civile pe la polițiile și primăriile liberale și niște locuri pe la fabrici.

Conducerea neizbutitei mișcări pare a fi fost luată în mână¹ de redactorul *Voinței Naționale* G. C. Cantacuzino

¹ Si d. Dimitrie Sturdza este astăzi (oct. 1903) ministru de război.

² Ofițerii demisionați protestează în *Voința* de la 25 februarie 1894 în contra bănuielii că ar fi fost îndemnați de „instigațiuni politice”, dar mai târziu unul din ei le mărturisește (sezi *Epoca* de la 27 aprilie 1898). Însă lucrul se întrevede cu destulă claritate din cele arătate mai sus, la care se adaugă discursul d-lui Emil Costinescu - astăzi ministru de finanțe (Î) cabinetul d-lui Dimitrie Sturdza —, ținut în ședința Camerei de la 14 martie 1898. În acest discurs, după ced. Costinescu citează din *Voința Națională* încurajările date ofițerilor demisionați și promisiunile de a-i reprimi în armată prinți-o lege specială și a le considera vechimea, întreabă pe d-nii G. C. Canracu/ino și Dimitrie Sturdza: „De ce ați înșelat pe acei oameni, pe acei ofiteți de frunte? Din două una: sau în momentul când aii luați angajanttd, știati eă nu se poate tealiza, și atunci erați înșelători: sau nu soati, ctedeați luctul posibil, și atunci nu sunteți oameni de stat - si nu meritați să stați acolo unde stați”. (Erau atunci pe banca minisiei iala.) - Acesie cuvinte se adresează atât d-lui G. C. Cantacuzino,

(Rifoveanu). Ceea ce o indică și mai care este împleticirea aricolclor în favoarea ofițerilor demisionați cu atacurile reînnoire în contra Coroanei. De mult încă, într-o scrisoare deschisă adresată „M. S. Regelui” și publicată în *Voința* de la 8 februarie 1892 sub propria semnătură G. C. Cantacuzino. acest fruntaș liberal, profitând de remiterea unui bilet destinat altui Cantacuzino pentru plata unor servicii electorale patronate de poliție, zice Regelui:

„Am transcris aici. Maiestate, conversația iuta cu cetățenii poliției, nu peitvu edificarea M. Voastre, care știți cum s-au făcut *din ordinul M. Voastre* alegerile, dar pentru ca să fie în înalta cunoștință a M. Voastre, că si noi știm cum s-au făcut.”

ierminându-și scrisoarea prin cuvintele

„Cu umilință recomand pielea mea Maiestății Voastre.”

Aceste fuseseră scrise la începutul luptei de opoziție, despre care am vorbit la pag. 86 (*ed. n.* - p. 10691). Mai târziu, în primul an al șefiei d-lui Dimitrie Sturdza, atacurile în contra Regelui încetează; acum însă, simultan cu mișcarea militară și cu agitația studenților, reîncep. La prima întrunire publică ținută de liberali în chestia ofițerilor demisionați (13 februarie 1894), d. M. Pherekydc „în numele partidului” vorbește despre Rege în așa mod, încât Beizadea Dimitrie Chica se vede silit să protesteze (*Voința* de ia 20 februarie). Numeroasele articole ale *Voinței Naționale* în contra „regimului personal” și în contra „Havanei la Palat” se termină la 1 martie printr-un „apel către Tara” și prin amenințarea:

cât iă d-lui L)imitrie Sturdza, despte cari d. Costinescu zisesse mai na intt: „Ati știut numai câțiva de acest fapt, întâi d. Cantacuzino, apoi si d. Sturdza... N-ari consultai comitetul, nu s-a dezbătui asupra faptului nici înainte, nici după producerea demisiunii; *I-ati fcl-L.U.U. singuri!*”

„Regele să-si aleagă, nu vocștesă se desfacă de asasinii săi; Poporul n>mân este stăpân pe el si dator să-și cjoiască O altă soartă”.

Exercițiile de stil semnate sau patronate de G. C. Cantacuzino Rifoveanu sunt în curând răsplătite de d. Dimitrie Sturdza prin admiterea sa ca ministru de finanțe în Cabinetul format la 4 octomvrie al anului următor¹.

Dacă am mai vorbit aici de atacurile liberalilor în conra Coroanei în anii de la 1892 la 1894, nu este pentru Însemnătatea lor reală, căci aceasta dispăruse împreună cu ultimii anridinastici: N. Blarcberg sfârșise printr-un ultra-regalistn ministerial, radicalul d. G. Panu era pe cale de a deveni dinastic până la absolutism, și unicul pattid de principii republicane - socialiștii - căutau prilejul de a se desființa singuri și de a trece la d. Snirdza, numai să fie la putere, în această privință progresul țării era îndeplinit, autoritatea personală a Regelui definitiv statornicită, si rămânea numai ca simțământul dinastic să fie ocrotit și în

¹ Pavana aceea, cu care *Voința* ataca pe atunci familia regală în cele mai felurite combinații de stil („tara pierde de rătari și în palat se joacă pavana!” „Sfârșitul pavanei e vărsare de sânge” ere), e un joc de origine spaniolă, obișnuit la curtea fanței de prin secuul al 16-lea. Prințesa noastră Maria, cu predileclunile sale artistice și în dorința de a mai varia balurile Palamlui (despre care i este știut că nu sunt date pentru petrecerea Curtiții, ci pentru apropierea societății și animarea tomerrului), introdusese în iarna 1893-94 vechiul joc cu imitarea costumelor timpului.

¹ Reînceperea atacurilor în contra Coroanei la 1894, autorizate acum de șeful partidului, coincide cu apariția volumului 1 al memoriilor Recelui (Suittgan. la Cutia, 1894). unde la pag. 23§ și 236, într-o scrisoare a Regelui către Principele Anton de Hobenzollern, se zice despre d. Dimitrie Sturdza: „Sturdza este acum (iarna 1867-1868) un adversar al lui Brăliianu, el vede lucrurile în culori foarte negre și nu le poate judeca din depărtate LI se tine de scoală lui Ioan Chica, care vrea să îndeplinească lucturi mari cu miiioncc mici si se teme de loait măsurile energice.”

cugetele generației viitoare. Însă am semnalat atacurile liberalilor ca o ultimă rămășiță a unei rele deprinderi, cu atât mai condamnabile la 1894, cu cât nu se putea scuza nici măcar prin aparenta unei convingeri, ci prevestea din contră celălalt extrem, în care avea să cadă liberalismul d-lui Sturdza, îndată ce va ajunge la guvern: lingușirea exagerată, tot așa de dăunătoare pentru educația poporului nostru ca și atacurile antidinastice.

Când dar la 1894 liberalii, impresionați de propriile lor cuvinte, nădăjduiesc tâ au intimidat guvernul și imr-o interpelare a d-lui N. Fleva se încearcă să o ia de sus, energia cu care îi asigură Lascar Catargi că va ști să păzească ordinea, îi potolește, și liberalii nu mai încearcă să traducă în fapt exuberanțele lor stilistice.

Văzând d. Dimitrie Sturdza că nu izburește nici cu studentii, nici ai ofițerii, nici cu mișcările în contra maximului, nici cu amenințările în contra Regelui, ia din arsenalul partidului ultima armă: părăsirea parlamentului. Obiectiunile în contra acestei tactici, care irt tară la noi a ieșit totdeauna în defavoarea celor ce au încercat-o, le-am rezumat cu altă ocazie (în discursul 61 din voi. III; *id. n.* - p. 829-845). Aici trebuie să adăogăm, că și pretextul invocai a fost de astă dată mai slab decât orcând. D. Dimitrie Sturdza, ca toți imitatorii, caută să înlocuiască originalitatea ptin exaetare, și astfel aplică și ultima încercare a opozițiilor nerăbdătoare la cazul cel mai nepotrivit, la legea minelor d-lui Carp. Folosindu-se de un paragrafasupra proprietății subsolului, căruia ptintr-o interpretare arbitrară îi consruieste o contradicere cu Consrituțiunea, d. Srurdza atacă legea ca o lovitură anticonstituțională și antinațională, cotwo.teă numeroase adunări publice în ..apicală și în provincie {18 dec. 1894-2 fevr. 1895} redactează de Anul Nou 1895 un apel către „cetățeni”, în care le face declararea sinistră, că „ordinea morală, constituțională și națională este răsturnată

în patria noastră”, apoi - când ajunge proiectul în discuția publică a Senatului - mai tine în București o „mare întrunire a partidului”, iar când legea votata de Senat este primită și de Cameră, toată opoziția (37 deputați și 19 senatori) se retrage din parlament (15 aprilie 1895), angajându-se cu solemnitate înaintea țării să repare pretinsa știrbire adusă Constituțiunii, îndată ce va veni la putere. Guvernul răspunde la provocările opoziției prin imediata promulgare a legii.

Ieșirea liberalilor din parlament nu numai că n-a produs nici un efect asupra guvernului, dar - ca toate (acricile greșite - s-a răzbunat în contra autorului ci; pe de o parte a contribuit, după ce d. Sturdza fusese 3 ani la guvern, să-i dea - din punct de vedere constituțional - ultima lovitură prin neputința sa de a obține de la Cameră modificarea legii minelor, pe de alta lă silit în chiar forma sosirii sale la guvern să renege teoria și tradiția liberală, precum vom arăra îndată.

Căci schimbarea regimului era mai apropiată decât o prevedeau liberalii în acel moment, și ea s-a întâmplat - nu prin opintirile opoziției, nici prin vreo gresală a miniștrilor, ci de astă dată prin o înțeleaptă aplicare a sistemului constituțional din partea guvernului. La 1 octomvrie 1895 tegimn! conservator durase șapte ani y jumătate, cu patru ani mai puțin decât cel liberal al lui Ioan Brărianu; dar în privința acestuia păreriile erau unanime, că fusese prea lung. Dacă ministerele efemere de câteva luni sunt fără folos, nici ministerele prea lungi nu par a fi compatibile cu mohilitatea spiritelor noastre, și de câte ori se apropie sfârșitul legal al celor patru ani prevăzuți în art. 66 din Constituție ca maximul duratei unei Camere de deputați, se naște întrebarea despre sfârșitul ministerului, cel puțin ca oportunitate. Din acest punct de vedere mandatul Camerei conservatoare- alese la fevruatie 1892, expira la februarie 1896, după cum interpretau unii, sau între 15 februarie și 15 noemvrie 1895, după cum interpretau alții. Argumentul în favoarea mai scurtei durate era că

principala misiune a Camerei este fixarea bugetului anual, prin urmare o legislatură de 4 ani însemnează votarea a 4 bugete, și deoarece Camera conservatoare discutase în martie 1895 al 4-lea buget, care era acum lucrător pe anul 1895-96, nu i se mai putea prelungi existența de la 15 noiembrie 1895 înainte până la februarie 1896, în care timp ar fi fost chemată să se ocupe de al 5-lea buget. Inconvenientul devine mai simțitor, dacă admitem împreună cu încetarea mandatului Camerei și schimbarea regimului. Ar fi fost în contra bunului-simț ca ministrul liberal să intre în funcție de-abia la februarie 1896, adică după ce bugetul pe 1896-97 ar fi fost alcătuit de Camera conservatoare și regimul liberal condamnat să administreze statul pe un an de zile — nu după propriile sale vederi financiare, ci după vederile adversarilor săi¹.

Dar în afară de această controversă, activitatea desfășurată sub regimul conservator de la martie 1888 încoace, numeroasele legi discutate și votate într-un timp relativ scurt, produsese un fel de saturație a spiritelor. Simptomul ei aparent era slăbirea disciplinei în majoritatea parlamentară. Chiar prezenții începuseră să devie sau să redevie șovăitori, generalul Manu cu ocazia unei modificări a legii electorale în contra bătașilor, d. G. Gr. Cantacuzino cu ocazia legii minelor; iar când ministrul Justiției, d. Marghiloman, ordonă urmărirea câtorva funcționari din Galați, bănuți de abuzuri, un organ conservator, inspirat de d. Nicu Filipescu, îl atacă pe motivul procedurii urmate cu această ocazie și intră într-o polemică violentă cu alt organ conservator, care susține pe d. Marghiloman. În asemenea împrejurări, proiectele de legi plănuite de guvern pentru organizarea meseriilor, pentru

¹ Vezi mai jos discursul 113 la adresa, unde raportorul majorității propune 4 ani bugetari, cunoscând cu părerea opoziției liberale exprimată prin A. Stoloja».

descentralizarea comunală, pentru o mai departe întindere a inamovibilității magistraturei, se cuvenea cu atât mai mult să fie amânate, cu cât importanța lor cerea o mai lungă pregătire pentru aplicare. Cu alte cuvinte: o schimbare de regim devenise oportună.

Vor fi fost desigur muhi conservatori, cari niciodată n-ar fi voit să părăsească puterea de bunăvoie; dar unii din miniștrii Stănesc pentru retragerea spontană a Cabinetului, punând astfel interesul general deasupra satisfacțiilor personale și **conformându-se** spiritului constituțional, pentru care alternarea partidelor la guvern este o condiție esențială din cele **mai folositoare**, în contra închipuirii unor șefi de partid, cari **văd** țara în primejdie, dacă nu sunt ei la putere.

> Astfel ministrul Lascar Catargi își prezentă demisia la 3 noiembrie 1895 și d. Dimitrie Sturdza se vede în sfârșit chemat să formeze Cabinetul. **A doua** zi, fără un moment de ezitare, sefial național-liberal își alcătuiește lista ministerală, despre care vom vorbi în volumul următor, și primul său act de guvern este o dezmințire a teoriilor liberale, pe temeiul cărora ministerele conservatoare fuseseră până acum combătute ca „regim personal”, ca „ministere ale Palatului”. Dna din teorii a fost astfel formulată de d. Nicolae Ionescu în ședința Camerei de la 25 noiembrie 1888: „Nu este politic și constituțional să se ia miniștrii afară din reprezentarea constituțională a țării”, — regulă pe care a înfrânt-o d. Dimitrie Sturdza prin părăsirea colectivă a parlamentului, în urma căreia și-a expus partidul de a fi chemat la guvern nu ca reprezentând țara legală, ci numai pe temeiul unui decret al Regelui contrasemnat de Lascar Catargi.

După a doua teorie liberală, mai exagerată, guvernul nu trebuie numai luat din parlament, ci trebuie chiar indicat de o majoritate parlamentară și apoi numit de Rege; căci toate puterile statului emană de la națiune (art. 31 din Const.), iar Adunările legiuitoare sunt directă ei reprezentare față de Coroană.

Credem înși că la noi preponderanra Coroanei întru chiemarea partidelor și persoanelor la guvern e rezultatul slăbiciunii alegatorilor, și până când nu vom izbuti să-i facem pe aceștia mai independenți, trebuie să ne mulțumim cu acordul, fie și ulterior, între Coroană și parlament.

Orcum ar fi, d. Dimitrie Sturdza, îndată ce i-a venit la îndemână, s-a grăbit să înlătute interpretările constituționale ale partidului său, și opoziția conservatoare de la octomvrie 1895, mai cuminte decât cea liberală din trecut, nu a întrebuițat în contra d-lui Sturdza, arma retorsiunii și nu l-a întâmpinat cu strigatul: „guvern personal, minister al Palatului!” De atunci încoace a dispărut încă una din confuziile, cu care se ametea opinia publică a tinerii monarhii constituționale.

Momentul, în care d. Dimitrie Sturdza ajunge astfel la guvern, este un moment solemn. Atitudinea ce o luase în opoziție, însărcinase Partidul Național Liberal cu două misiuni din cele mai mărețe: în politica internă repararea și restituirea pactului fundamental al răzii pretins violat pun legea minelor, în politica externă schimbarea „nemernicei” direcții a ministerului conservator și îmbunătățirea situației românilor din Ungaria. Dacă una din aceste misiuni nu era pricepută în însemnătatea ei decât de cei ce erau pătrunși de ideia dreptului ca a unui fundament de stat, iar pentru majoritatea publicului rămânea cu atât mai indiferentă, cu cât liberalii deprețiaseră de mult vorba de „violare a Constituției” ptin abuziva și întrebuițare: din contră chestia transilvană intrase, poate acum pentru prima oară, în miștile tuturilor oamenilor, aprinsese Îndeosebi întreaga tinerime din România liberă și deșteptase atâtea speranțe în inimile românilor din imperiul vecin, încât totii împreună priveau cu cea mai încordată atenție la primele acte de guvern ale noului sefliberal.

Căci d. Dimitrie Sturdza nu era cel dintâi venit printre compatrioții săi. Încărunțit în trehile statului, unul din puținii cari mai rămăseseră de pe timpurile Divanurilor

ad-hoc, distins - dacă nu prin o inteligență strălucită, dar desigur ptin o neobosită sârguință în studiarea actelor istorice ale românilor și prin deplina cunoaștere a situației politice din Austro-Ungaria și Germania: când un asemenea om, după un asemenea trecut, cu asemenea cunoștințe, lua o asemenea atitudine într-o chestie de trei ori seculară, ca cea transilvană: toată lumea, nu numai partizanii săi, nu numai tinerimea ușor inflamabilă, toată lumea onestă și patriotică se putea aștepta la o schimbare hotărâtoare, la o fază până atunci necunoscută de mândrie națională și de izbândă în politica română.

Vom vedea în volumul următor, cum a îndeplinit d. Dimitrie b'curdza marea misiune națională și internațională ce și-o atribuisese.

DISCURSURI PARLAMENTARE
1888-1894

78

Răspuns la trei întrebări deosebite
(Restaurare de biserici. Demisia profesorului Dr. Asaki.

>: **Răscumpărarea monopolului pulberelor)**

(Ședința Camerei de Li 2 aprilie 1888)

Ministerul din acei timp

T. G. Rosetti, prezident și interne

P. P. Carp, externe

T. Maiorescu, culte și ad-interim domenii

Men. Germani finanțe

Al. Marghiloman, justiție

A. B. Știrbei, lucrări publice

General C. Rarozzi, război

În una și aceeași sesiune a Camerei, de la 2 aprilie 1888, noul ministru al cultelor vede obligat să răspundă de trei oii la întrebările ce-i sunt adresate. Dacă reproducem >i ateste cuvinte zise numai în treacăr, este pe de o parte din motivul explicat în prefață, iar pe de alta din cauza interesului cr-1 au uneori asemenea notițe ca semne ale preocupărilor timpului.

A

Restaurarea a două biserici

Ministru! cultelor și instrucțiunii publice, 7* Maiorescu D-lor deputați, pentru creditul de 700 000 lei care s-a votat, am avut onoarea să vă dau explicațiile convenite în secțiuni; acest credit

era pentru lucrări făcute și pentru lucrări angajate; era dar o regulare de plată din trecut, cu singura deosebire a celor 31 000 lei pentru restaurarea așa-numitei catedrale din Botoșani, dar și această sumă era promisă, oarecum moralmente angajată într-un moment solemn, adică îndată după jnarele incendiu, care a bântuit Botoșanii.

Cât pentru biserica, pe care cu drept cuvânt onor. deputat de la Craiova o numește unul din cele mai vechi și mai interesante monumente, biserica Sf. Dimitrie din Craiova, mă voi infbfma chiar luni. și dacă în adevăr este vreun credit disponibil pentru acea restaurare, dacă este numai la dispoziția puterii executive de a executa ceea ce legislativa ar fi decis, arunci în campania acestui an se va face lucrarea. Odată ce țara a dat fondurile, nu eu voi lăsa un minut măcar în întârziere lucrarea trebuincioasă unei biserici de importanța celei din Craiova.

B

Demisia profesorului Dr. Asaki

Dr. Cantemir. D-le președinte, rog pe d. ministru al instrucțiunii să binevoiască a ne spune care este cauza pentru care distinsul nostru profesor de la facultate, d. dr. Asaki a demisionat.

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu. D-lor deputați, în ziua în care am intrat în minister, am găsit o petiție scrisă de d. Asaki prin care-și prezintă, fără a arăta motivele, demisia; nu s-a luat încă nici o hotărâre în privința aceasta. Mă voi pune în Înțelegere cu d-sa și cu colegii d-sale de la facultate, și în urmă voi avea onoare să dau onor. interpelator toate luminile ce le cere.

P. Grăditeanu. L-a tras la efir comisiunea bugetară.

Chestia profesorului Asaki mai vine încă o dată în discuția Camerei, pe la levruatie ISRJ (vezi mai jos discursul 94) cu prilejul unei noue părăsiri a catedrei din partea sa. Cât penuu demisia de la manie 1888, ea a fost

retrasă în urma intervenirii personale a ministrului de culre. Ceea ce făcuse pe doctorul Asaki să ia în primul moment hotărârea de a părăsi Bucureștii, era rolul ce-l jucase în ultimile zile ale ministerului liberal când cu cercetarea împușcării ușierului de la Cameră în ziua de ÎS martie 1888. (Vezi voi. III, pag. 79, ed. n. - p. 74".) Guvernul lui I. Brătianu dorea să implice opoziția în instrucția asupra omorului și pentru aceasta ar fi trebuit ca glonțul, care a cauzat moartea ușierului, să fi fost de revolver, deoarece se constatase că unii deputați din opoziție veniseră cu revolve la Cameră. Din contră opoziția susținea că glonțul fusese dînrr-o pușcă de soldai, după comanda unui agent al guvernului care voia cu orice preț să producă o intimidare a opoziției; se răspândise chiar bănuiala că glonțul fusese destinat d-lui Nicolae Fleva, care urca în acel moment tteptele initării în Cameră.

Sn această controvep. l instrucția a cerut părerea unor medici, printre cari dr. Asaki, și a unor experți-negustori de arme. Cei din urmă au declarat glonțul provenit din pușcă de soldat, medicii au fost împărțiți în păreri lor: pe când unii s-au pronunțat asemenea în sensul experților-negustori, dr. Asaki a admis posibilitatea pnsvenientei glonțului dintr-un revolver. Pe drept sau pe nedrept, aceasră părere a doctorului Asaki era suspectată de complezență pentru guvernul lui I. Brătianu, și siruația profesorului devenise cu atât mai penibilă în momentul căderii cabinetului liberal.

C

Răscumpărarea monopolului pulberelor

La începutul volumului de față se arată, cum ministerul de la 23 martie I 888, înainte de a dizolva parlamentul liberal, obține încă votarea bugetului pe 1S88-1889 și a unor legi urgente rămase de la I. C. Brătianu. Printre acestea era și legea pentru aprobarea convențiunii cu răscumpărarea monopolului pulberelor

si a fabricii Lăculete de la concesionarii belgiani, al căror reprezentant la încheierea convennunii fusese autorul scrierii de față, pe atunci nici deputat, nici cu vreo altă influență oficială. D. Nicolae Fleva profiră însă de prezentarea legii în chestie pentru a face, după vechiul obicei al unui fel de opoziție, insinuări personale si a cere amânarea ei ca un „act de delicateță”.

La observările d-lui Fleva răspunde discursul următor:

Ministrul cultelor si instrucțiunii publice, T. Maiorescu.

D-lor, când am auzit că se anunță discuțiunea acestui proiect de lege, m-aii dus de pe banca ministeriala, fiindcă nu voiam sa iau nici o parte, nici la discuție, mei la tot ce se va face în această privință. Cu mai multe săptămâni în urmă, înainte de a fi putut fi vorba de actuala mea situație politică, ca simplu avocat privat am scris în numele concesionarilor această tranzacție. N-am luat parte după aceasta, si sper că nimeni din d-voastrănu presupune contrarul, la nici o lucrare oficiala, nici direct, nici indirect. Am fost chemat ieri petittu a da lămuriri într-o secție, și acele lămuriri le-am dat în ceea ce privește cunoștința ce o avusesem ca un om privat în momentul când am încheiat acea tranzacție, adică la 6 februarie, dar nu m-am amestecat deloc în dezbaterile chestiei și am părăsit secția.

Eram, d-lor, și acum în anticameră, când mi s-a spus că d. Fleva a citat numele meu, și dacă mi s-a reportat bine. l-a citat mirându-se cum această convenție, fiind scrisă de mine ca om privat, e acum adusă în discuția Camerei, cu fiind miniștrii?

D. N. Fleva. Am zis că, în ajunul închiderii acestei Camere, care nu e pusă nici cum în curentul afacerii și când se pretinde că nu e nici o comunitate de veden între guvern și majoritare, când deja este anunțată disoluțiunea Camerei, ar fi un act de delicateță și către guvern și către țară ca să se amâne votarea acestui proiect de lege relativ la o tranzacțiune în care figurați si d-voastră.

D. ministru al cultelor si instrucțiunii publice, T. Maiorescu.

Mulțumesc d-lui Fleva că este așa de gelos pentru mine în chestii de delicateță. Dacă dar chestia e pusă pe acest teren, atunci d-sa mă obligă a-mi exprima si eu părerea asupra ei.

Nu e așa, d-lor deputați, că eu ca om privat, aveam voie să exercit profesiunea de avocat și să susțin pretutindeni interesele acelea ce mi se păreau că sunt drepte de susținut? Da. Asa fiind, la mine, om cu desăvârșire prisat, au venir din partea Ministerului de Resbel, atunci încredințat ministrultii-prezident I. Brătianu, doi avocați ai statului, d-nii M. Schina și Vasile Brătianu, care mi-au spus următoarele: suntem într-un proces care ține de mult între concesionarii pulberelor si Ministerul de Resbel, în privința fixării premiilor anuale cu cari să se vândă pulberea la particulari; din cauza neînțelegerii asupra acestei fixări, concesionarii, cari se găseau oarecum violențați de măsurile luate de fostul ministru de resbel, general A. Angelescu, încetaseră chiar cu lucrarea și ministerul se afla în oarecare dificultate față cu contractări de a-și procura praful de pușcă în o formă regulată, si astfel acei doi avocari au făcut apel la mine pentru împăcarea acestei neînțelegeri. Ki mi-au zis că ministrul-prezident Brătianu vrea să ia fabrica aceasta asupra statului pentru motivul că nu e prudent în genere si nu e prudent mai ales în actuala situație a Kuropei, ea tocmai fabricarea prafului de pușcă al armatei române să fie lăsară în mâni străine. În particular d. avocat Vasile Brătianu, pentru care am o deosebită considerare, s-a adresat la mine nu atât ca avocat, ci ca tomân si în intetesul târci.

Ce ar fi făcut onor. Fleva, dacă ar fi fost în locul meu? Sunt convins că ar fi zis *da*, ca si mine, la acest apel de împăciuire, făcur mai ales cu acest accent din partea d-lor V, brătianu si M, Schina. Si dați-mi voie să adaug, că eu am primit cu atât mai mult a intra în această tranzacție, cu cât la discutarea și la subscrierea ei nu eram depurat, nici nu-mi pusesem candidatura, lucrăm cu desăvârșire că om privat.

N. Fleva: Cer cuvântul în cestiune personală.

T. Maiorescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice: Mergând apoi la Ministerul de Resbel, am întrebat: ce voiți să faceți? Și ce voiți de la mine? - Voim să luăm înapoi tot privilegiul, tot monopolul ce l-a avut până acum fabrica, pentru ca să intrăm noi în stăpânirea fabricii și a monopolului vânzării; iar d-voastră să interveniți ca să faceți pe concesionari să consimtă la aceasta în condițiile pe cari ministrul poate să le ofere. Am răspuns: o voi face, și am și făcut-o.

Am insistat la clienții mei ca să consimtă, le-am pus în vedere că la caz contrar nu o vor scoate la capăt, că din momentul în care se află în așa dificultăți cu Ministerul de Resbel, nu o să aibă sfârșit bun întreprinderea lor ș. c. l.

Am izbutit la aceasta, fiindcă și concesionarii se găseau desperați de greutățile ce le făcuse generalul Angelescu, și în acel moment (ianuarie 1888) se afla față cu atotputernicia ministrului de război Ioan Brătianu. Și astfel mi-au dat autorizare de a încheia tranzacția și mi-au trimis și o scrisoare, prin care arătau că prețul ce-i costă pe ei fabrica, este de 2 600 000 franci. Eu, care nu am în obiceiul meu procedurile obscure sau piezișe, am dus acea scrisoare, așa cum am primit-o, la ministrul de război d. Ioan Brătianu, care în acei timp era emoționat de ceea ce se agita în privința generalului A. Angelescu. Într-o scurtă întrevedere, nici de 2 minute, d. Brătianu mi-a spus că a făcut anchetă și cercetări și că ministerul nu poate da decât 1 600 000. Eu i-am răspuns că nu discut cu d-sa, și am telegrafiat concesionarilor că acesta este ultimul preț ce li se oferă. După multe greutăți, mi s-a răspuns: da, suntem siliți, nu avem ce face, încheie tranzacția. Am făcut-o. Acum toate celelalte amănunte. În ce mod vrea actualul Minister de Război să reguleze tranzacția mai departe, aceasta nu mă privește pe mine, căci vă puteți închipui că de la 6 ianuarie, adică din ziua subscrierii tranzacției rolul meu a încetat,

lată, onor. d-le fileva, poziția mea în această chestie.

Eu nu am avere moștenită, poate mi-ar fi plăcut și mie să o găsec de-a gata agonisită de părinții mei; eu am muncit și muncesc, și nu-mi lipsește mândria de a mă ști independent prin propriile mele puteri. Am fost silit să mă ocup de meseria — pardon, fiindcă ești și d-ta avocat; voi zice mai politicos: — de *profesiunea* de avocat, pe care o ai și d-ta. Orce avocat mai ocupat, precum ești și d-ta, se va gisi în orice moment, în care va intra într-o funcție administrativă, într-o relație oarecare de interese private față cu statul; sau că va fi având procese pendente în contra domeniilor sau în contra altor ministere, sau că va fi încheiat vreo tranzacție sau altele de asemenea. Apoi cari din d-voastră avocații nu ati avut sau nu aveți procese în contra statului sau în contra domeniilor?

N. Fleva. Nu vă fac nici o incriminare.

T. Maiorescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice. Aceasta este ceva firesc. Ce voiește acum d. Flea? Voiește că, dacă m-am întâmplat eu să fiu avocat în acea tranzacție subscrise, voiește că, dacă internul țării, ce-l va explica mai bine ministrul de război, reclamă numaidecât să nu fie pulbera armatei noastre în mâni străine, acest proiect de lege, care nici nu a fost prezentat de noi, și fie amânat și pulberile statului tomân să rămână în nehotărâre pentru acest motiv? Să rămână armata română în această privință nesigură, fiindcă acum două luni, când eram om privat, s-a întâmplat să iscălesc eu o tranzacțiune?

Apoi delicateță pentru delicateță, iertati-mă; n-aș voi să întrebuițez un cuvânt prea tare, dar o asemenea argumentare ar fi așa de absurdă încât nici nu merită o mai departe discuție.

Atât aveam să zic ca chestie personală a mea; de altminteri dați-mi voie să fac ceea ce am făcut la începutul acestei discuții, să mă duc în odaia de alături, fiindcă eu ca ministru nu vreau să iau nici o parre la discuția acestui proiect de lege, deputat n-ani onoare să fiu, și prin urmare n-am nici un cuvânt mai mult să vă zic.

79

Pentru validarea alegerii unui socialist*(Ședința Camerei de la 7 noemvrie 1888)*

Majoritatea secțiunii Camerei însărcinată cu verificarea alegerilor județului Iași propusese suspendarea validării dlui I. Nădejde, ales în balotaj la colegiul 3 de Iași în contra dlui G. M. Buiueliu, amic al guvernului, și numirea unei anchete parlamentare. În contra acestei păreri vorbește:

T. Maiorescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice. D-lor deputați, dacă ar mai fi în acest moment un coleg lângă mine pe banca ministerială, aș fi preferit să vorhesc de pe o bancă de deputat. Vă rog dar să primiți vorbirea mea ca venind din partea unui deputat, pentru că știu că guvernul nu rrebuic să se amestece în chestii de validare sau invalidare a deputaților.

Al. Kogălniceanu. Banca ministerială nu poate interveni în chestii de validare.

M. C. Aslan. Nici direct, nici indirect.

T. Maiorescu, ministrul cultelor. Nu știu, dacă d. Kogălniceanu susține că nu pot vorbi nici ca deputat?

Dacă tiu să vorbesc ca deputat în această chestie, este pentru că am cetit în ziare atribuindu-mi-se niște cuvinte ce le-aș fi zis în privința alegerii d-lui Nădejde în secția, din care aș fi tăcut parte pentru cercetarea alegerii. Tiu să declar că

aceste cuvinte ce mi se atribuie contra d-lui Nădejde nu sunt exacte.

Eu din contră rog pe onor. Cameră să binevoiască a valida alegerea d-lui Nădejde. Pre cât am văzut, cele mai multe alegeri s-au validat; au rămas a se mai cerceta numai trei sau patru, din aceste trei sau patru două privesc pe singurii doi socialiști ce-i avem în mijlocul nostru. Orce motive piau/ibile s-ar fi dat în secțiune penttu cererea invalidării - și desigur, fiindcă a fost o majoritate în secțiune care a cerut anchetă, trebuie să fie motive de oarecare valoare — nu s-ar putea totus șterge impresia generală, când s-ar invalida numai acești doi deputați, că a fost o preocupare de intoleranță politică față cu ideile sociale ale d-lor Nădejde și Morțun.

Fiindcă însă este știut că există în țară un număr de alegători în colegiul III, cari sunt partizani ai ideilor reprezentate prin dd. Nădejde și Momim fiindcă este necontestat că asemenea idei au găsit o expresie sub forma alegerilor: ele sunt și în drepr să fie reprezentate în Cameră. Și eu voi adaogă: mai bine este să fie socialiștii reprezentați aici în parlament, decât priit agitări afară din parlament. (Aplauze,) -Si de aceea vă rog să binevoiți a valida alegerile d-lor Nădejde și Morțun.

Camera a și validat alegerea d-lui I. Nădejde, cate era în chestie; dar pe a d-lui V. G. Mortun, care a vetiu mai târriu în discuție, a invalidat-o si a deJarat vacant colcpul III de Roman.

80

Asupra gradațiunii salariilor corpului didactic*(Ședința Camerei de la 26 noiembrie 1888)**Ministerul din acele timp*

Cu deschiderea parlamentului în toamna 1888, după alegerile din octombrie al aceluiași an, s-a introdus în ministerul Teodor Rosetti această discutabilă modificare, despre care peripeții vorbește expunerea noastră istorică din jvag, 32. Astfel Cabinetul la cîmpa discursului următor și a celorlalte până la 29 martie 1889 inclusiv, era compus în următorul mod:

*T. G. Rosetti, prezident fără portofoliu,**G. Vernescu, justiție,**General G. Manu, război,**P. !. Carp, cîteine,**Al. Lahovari, domenii,**T. Maiorescu, culte,**Prințul Al. Știrbei, interne,**Men. Germani, finanțe,**AL Marghiloman, lucrări publice.*

Vivacitatea atacurilor, te încep îndată în contra guvernului întreg și a fiecărui ministru în parte, sunt unul din simptomele situației precare a cabinetului și al frământărilor Partidului Conservator de atunci.

În ceea ce privește discursul de mai jos, el este răspunsul la o interpelare a d-lui C. Dobrescu (Argeș)

asupra inegalității ce exista încă în aplicarea bugetară a legii gradațiunii la salariile corpului didactic, și este caracteristică că cea dintâi preocupare despre ale scoalelor din partea unui deputat „liberal-democrat”, fost învățător, privește lefurile profesionale.

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu.

D-lor, plîngerile d-lui interpelat asupra nepotrivirii între bugetul instrucțiunii publice și între legea gradațiunii profesorilor sunt întemeiate. În adevăr, așa cum găsim bugetul alcătuit de la intrarea noastră în minister (căci bugetul era făcut în comisia bugetară a fostei Camere, deși a fost votat *en bloc* sub ministerul nostru), cele mai multe cifre de salarii ale corpului didactic nu se potrivesc cu legea jtnormativă pentru salariile corpului didactic.

Îată o stare de lucruri ce trebuie să dispară. Este inadmisibil să se facă o lege organică pentru fixarea salariilor, și rocmăi bugetul care este punerea în lucrare a fixării salariilor, să vie să contrazică legea organică votată ad-hoc.

Cauza care a făcut însă ca în buget să nu fie respectată legea gradațiunii, este greutatea financiară.

Îată cum stă chestia: legea instrucțiunii publice din 1864 la art. 387 zice: învățătorii după 12 ani de serviciu vor avea salariile lor primitive îndoit; și dacă admitem că trebuia să se aplice acest principiu de la punerea în vigoare a acelei legi, adică de la 1865, atuncea la 1877-1878 venea momentul în care toate salariile deodată să se fi fost îndoit. Înțelegeți imposibilitatea de fapt în această procedură față cu starea noastră bugetară, să vie deodată în un an bugetar să se propue îndoirea tururilor lerurilor. Față însă cu multa stăruință ca să se dea satisfacere acelu drept acordat prin legea instrucțiunii publice, guvernul din 1883 a făcut ceea ce se numește acum „legea pentru fixarea și gradarea remunerațiilor membrilor corpului didactic”*. Legea este promulgată la 6 martie 1883 și

s-a pus în lucrare la 1 octombrie 1883. Însă dispozițiunile ei se vedea că sunt prea îngreuoate pentru buget; este mai întâi fixat acolo ci orice învățător sâtesc să aibă ca salariu, primitiv 90 lei pe lună, orice Institutur urban 225 lei pe luni (pană acum avea cam 200 lei și învățătorul sâtesc 60 lei); orice profesor de seminar, de externat secundar, de scoale reale să aibă 280 lei, orice profesor de gimnasiu clasic și de liceu 360 lei, iar profesorii de universități 500 lei pe lună.

Al doilea s-a zis: dacă vreun membru al corpului didactic în acel moment al aplicării legii are o leafă mai mare, dreptul la această leafă să fie respectat; al treilea: că după această normă de lefuri, de 200 lei pentru învățătorii sâtesci, de 225 pentru institutori și așa mai departe, să se socotească gradatiunea, adică după fiecare 5 ani de serviciu să se sporească salariul cu 15%, și această gradatiune să se repete de patru ori, astfel încât gradatiunea să ajungă la un plus de 60% după 20 de ani de serviciu.

Acum, d-lor deputați, principiul așa pus în lege, se prezenta foarte avantajos pentru corpul didactic: cine avea mai mult decât atât în momentul acela, i se păstra; cine nu avea, i se promitea. Însă punerea în lucrare imediată atunci în octombrie 1883 sau cel puțin la noul buget din aprilie 1884, ar fi însemnat o imediată înscriere în buget a unui plus de peste 2 000 000 lei pe an. Se vede că aceste 2 000 000 nu s-au găsit, căci legea nu s-a aplicat în buget. S-au putut înscrie numai cifre mai mici: pentru gradatiune găsesc chiar în bugetul astăzi lucrător cifra special afectată de 1 616 000. Gradatiunea se înțelege că crește din an în an. așa încât pentru anul acesta va trebui să fie în plus un alt spor de 154 000 lei, și s-ar face o cifră de 1 770 000, rămânând lucrurile încă în statu-quo, adică cu salariile după cum stau în buget, prin urmare mai mici decât în lege.

Dacă am înscrie și gradatiunea și salariile după lege, atunci ar mai trebui o altă cifră de 844 000 lei, adică cu noul spor al gradatiunii 1 milion, cu care nu s-ar face nici o școală mai

mult prin sate, nu s-ar cumpăra nici un instrument, nici o hartă, nici o bancă mai mult pentru scoale, ci s-ar spori numai lefurile existente.

Dacă însă comisiunea bugetară, delegatiunea d-voastră, va crede că este bine să se facă aceasta și dacă va găsi mijloace pentru a o face, atunci înțelegeți că nu este nimic mai plăcut pentru un ministru al instrucțiunii publice decât să zică: am dat comisiunii satisfacere corpului profesoral, însă am văzut, d-lor deputați, un fel de deosebire de curente în această Cameră. Aud pe mulți din d-voastră cerând economii, și aud pe alții cerând creațiunile cutare și cutare în buget.

Așa, de exemplu, ceea ce cere onorabilul d. interpelator, V-am arătat că se traduce într-un mai mult în buget. Ieri auzeam o altă propunere de la un onorabil deputat ca să se crie un alt milion în buget pentru teatrul de la Iași; alt deputat cere ca să se înscrie o anuitate de 30 000 lei, anual, care corespunde la o emisiune de 650 000 lei, pentru subvenționarea Ateneului; este apoi interpelarea d-lui Miclescu pentru îmbunătățirea stății clendui de mir, ceea ce ar însemna, după regularea parohiilor, o sumă de 3 milioane pe an. Vedeți, Că dorințele tuturor sunt ca să se facă îmbunătățiri, dar este evident că vor trebui să se însuneze toate cererile și să se vadă, la comisiunea bugetară, ce se poate realiza fără să se dezechilibreze bugetul.

Revenind acum la întrebarea onor. interpelator, răspund; nu cred că starea noastră bugetară ne va permite să înscriem în afară de orice alte îmbunătățiri pentru școală, în afară de orice școli noue de creat, un milion de lei mai mult peste ceea ce este astăzi în buget numai pentru lefurile profesorilor. Pe de altă parte, aveți dreptate să ziceți că între lege și între aplicarea bugetului nu trebuie să fie deosebire. Este neiertat ca să fie favoruri de cari, cu drept cuvânt, vă plângeți, adică pentru unii din membrii corpului didactic să se facă îmbunătățiri de salarii și pentru alții să nu se facă; vasăzică, o

TITU MAIORESCU

modificare de lege așa încât să se puni în deplin acord cu bugetul, esre trebuincioasa, și voi avea onoarea să prezint onor. Camere o asemenea modificate; *V* al doilea, orcum va fi de făcut modificarea, o măsură egală în gradarea drepturilor trebuie să fie aplicată la toți membrii corpului didactic. Aceasta o promit și o voi supune aprobării d-voastră prin proiect de lege si prin buget.

81

Răspunsuri după o interpelare relativă la clerul mirean

(Ședința Camerei de la 26 noemvrie 1888)

Deputatul liberal C. Micescu isi dezvoltă o interpelare adresata ministrului de domenii și de culte „în privința soartei preoților de mir”, de care de altminteri liberalii nu se ocupaseră în cei 12 ani ai guvernului lor precedent. După ce a răspuns Alex. Lahovari, pe atunci ministru al domeniilor, de la care interpelatorul cerca și dea din moșule statului „o porțiune de pământ preoților, din fondul căreia ei să trăiască”, răspunde și

T. Afaiomai, ministrul cultelor și instrucțiunii publice. D-lor deputați, eu voi fi și mai scurt decât colegul meu de la Domenii.

Legea pe care o cete d, Micescu, legea de îmbunătățire a soartei clerului mirean, este legată de deliberările Sfântului Sinod.

După spiritul legii constitutive a Sfântului Sinod, episcopii eparhioți numesc și revoacă pe preoți. S-a arătat în Sinod că a crescut prea mult numărul de preoți și că o parte a râului vine din concurența a prea mulți aspiranți la puținul salariu ce-l poate da comuna rurala.

Sfântul Sinod este în momentul de față în cercetarea unor măsuri de propus pentru remediarea acestei stări, adică pentru fixarea și reducerea numărului parohiilor; prin urmare. Și reducerea treptată a numărului preoților.

Aceasta trebuie să fie întâi făcută de Sfântul Sinod, și nu o poate face altcineva decât Sfântul Sinod.

După ce va fi odată fixat atât numărul parohiilor, cât și numărul preoților de fiecare parohie, vom avea o bază pentru calcularea totală a cifrei cenzii pentru îmbunătățirea salariului. Și revoMrra acestei lucrări, precum și combinarea ei cu mijloacele financiare, toate acestea vor fi supuse deliberărilor d-voastre.

Acum însă intervine în această discuție Mihail Kogălniceanu și zice între altele:

„Nu aș putea primi ca să așteptăm ce va face Sinodul. Cu părere de rău, cu durere constat cum că legea Sinodului, așa cum s-a făcut, n-a produs roadele așteptate și că o reformă mare trebuie introdusă în organizarea Sinodului. Acea reformă s-a proiectat în divanul ad-hoc până în punctele cele mai mici de reprezentanții, de membri ai Sinodului, din cari cel de pe urmă supraviețuitor e eruditul, ortodoxul episcop de Roman (Melchisedec). D-lor, trebuie să introducem în Sinod elementul preoților de mir, și dacă ar fi cu puțință, eu, cât pentru mine, as introduce și elementul mirean. Orcâr s-ar rice. între elementul călugăresc și între elementul preoților de mir există o dușmănie mare.

M-am plâns de multe ori mitropolitului repozat Calinic Miculescu. îmi pare rău că trebuie să vorbesc rău de dânsul, dar era om prea de lume, prea alerga pe la gâri în întâmpinarea celor mari, ca și mai aibă timp să se ocupe de clet. Actualul mitropolit (Iosil Cheorghian) e un adevărat preot, dar mă tem cum tâ nu e destul de ajurat pentru ca să facă din reforma Sinodului și îmbunătățirea eterului, ceea ce așteaptă țara întreagă și chiar orodoxă.

Nu trebuie dar noi să așteptăm mult de la Sinod; dar trebuie odată să se tină **Luvântul** ce s-a dar țării în această Adunare și să se ia iu serios această cestiune; trebuie să ne îngrijim de preot, care se află în cea mai tristă pozițiune.

și care nu mai are acea autoritate morală ce trebuie să o aibă un preot.

Mi'
ah.

Eu sunt deplin convins că prin îngrijirea pe care vedem că o are d. ministru al instrucțiunii publice, va înțelege și rolul te esre chemat pctorul să joace în țată la noi. Eu dar îl rog să nu se uire la formalități și într-o astfel de reformă să nu se uite nici la greutate, ci să se puna îndată pe lucru, fără să aștepte ce va veni de la Sinod."

La aceste observări răspunde

D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu.
Siestia pusă pe acest târâm, adică dacă trebuie modificată legea Sinodului, e cu totul alta decât cea pusă de onor, d. ~~terpelator~~ și e o chestie ce nu o vom deslega în această seară'.
tiă când este însă legea actuală în vigoare, să-mi permită d. Kogălniceanu să-i spun ca eu nu pot admite o călcare a unei legi în vigoare.

Ij- Legea de constituire a Sinodului la art. 19 lasă fixarea parohiilor la propunerea Sinodului, se înțelege cu aprobarea posterioară a Camerelor, iar la art. 11 lasă ministrului cultelor Sinod, numai un vot consultativ.

Vrea să zică, după organizarea Sfântului Sinod, Sinodul care are să fixeze eparhiile, trebuie să fixeze întâi parohiile și înainte de a fi vorba de o lege bugetară pentru preoții de mir, ttebuie să se facă mai întâi regularea parohiilor. Sezisat, cum s-sar zice în franțuzește, Sfântul Sinod încă în sesiunea de primăvară, se ocupă și acum cu parohiile; lucrarea sa sper că ^ fi terminată în zilele aceste. înainte însă de a ieși din Sinod, ^ nu pot face nimic; căci mai întâi numărul preoților în ^Wcțiune atârnă de la acea lucrare a Sinodului. După art. 24 *1 legii Sinodului, protoerii și proistosii se numesc și se destituie *numai* de către mitropolit! sau episcopii eparhiți.

' Vezi și voi. I, disc. 5, pag 112 *(eil. n. - p. 7R)* și voi. III, disc. 6", 356 et sqq. *ed. n. - p. 923* și urm.

Urmează dar ca tot episcopii să se ocupe mai întâi și de gradele inferioare ale preoților de mir, în a cător numire și schimbate ministerul asemenea nu se poate amesteca după legea astăzi în vigoare. Competința lui ar începe numai la partea financiară, care pentru protoierei aduce cu sine necesitatea recunoașterii lor de către minister.

Când va fi vorba să se reformeze legea, după cum cere d. Kogălniceanu, atunci poate vom ajunge la o mai mare influența a societății laice asupra acestor lucruri, l'ână atunci, dari-mi voie să rămân după spiritul legii în bună înțelegere cu Sfântul Sinod care, trebuie să o recunosc, își dă cea mai mare silință să propue o soluțiunc acestei teforme foarte urgente.

Apoi se amestecă în discuție, ca de obicei, d. Nicolae Ionescu, fără ca să aducă vreo lămurite, și după d-sa ia din nou cuvântul Mihail Kogălniceanu, care la zisele sale de mai sus adaogă următoarele:

„Negreșit că d. ministru are datoria să apere S-tul Sinod, dar eu am Înainte de toate să mă constitui apărător al societății și trebuie să exprim regretul ce am de a vedea cum că Sinodul astlel cum este compus, nu mai poate sta. chiar pentru salvarea sa, a clerului și chiar a religiunii noastre.

Noi ținem la ortodoxie, este religiunea părinților noștri și o vom apăra chiar în contra acelor care sunt puși în capul ei și nu știu să o apere, vom da bani, pentru că speranța este în religiune, și religiunea trebuie să fie în contact cu populaliunea noastră.

D. Maiorescu at trebui să stie că nici unul din miniștri de sub Cuza-Vodă nu și-ar fi pus ștreangul iu gât casă facă legea secularizării averilor monastiresti, lege în contra căreia erau șapte puteri, dată noi am li sruii ce întrebuițare avea să ic facă de acele fonduri, întrebuițare pe care nu voi să o mai calific. Animați de cele mai bune inientiuini, noi am secularizat acele averi ca să facem bine, ca să servim biserica, școală, spitalele.

și în loc de aceasta fondurile monastiresti s-au întrebuițat la echilibrări budgetare și adeseori la cheltuieli destrăbălate sau netrebuincioase.

Așadar. înainte de toate, să ne aducem aminte că averile monastiresti au fost date de bătrânii Domni și boeri ai țării, și adeseori de oameni cari nici nu aveau drepruri în aceasta țară, pentru biserică, penttu școală, pentru spital. La asemenea cheltuieli trebuia să fie întrehuintate aceste fonduri.

De aceea, eu vă zic, d-lor, ca a venit timpul ca să faceți aceste imperioase îmbunătățiri. Dacă d-voastre vă dati înlături, vom lua noi această inițiativă. Cu noi bătrânii se vor asocia ațâți tineri energici, ztloți de progres, și vom voia cu toții nouile legi pe cari le reclamă societatea. Vom vedea atunci dacă S-tul Sinod va avea să zică ceva, dar eu cred, din contră, că ne va fi recunoscător; căci mă cred dator să declar aci că nu S-tul Sinod este catisa de nu s-au votat până acum accsie legi cari ar fi trebuit să fie de mult votate, ci noi, puterea civila, cari, pentru ca să ne complăcem reciproc unii altora, am votat multe cheltuieli deptisos, refulând altele din cele mai [folas.ir.aare](#)."

n:
•iisș.

D. ministru alcultelor siinstrucțiunii publice, T Maiorescu:
D-lor, ați fost martori la rezerva intenționară, din partea mea, cu care am căutat să nu dau acestei discuțiuni o mai mare proporție decât credeam că era în spiritul d-lui interpelator. Dar dv. sunteți suverani de a da chestiei întinderea ce voiți. Nu vă mirați dar, dacă vă mai iau și eu câteva minute ca să răspund; căci asa cum â prezentat chestia celebrul nostru adversar în cazul de fată, d. kogălniceanu, nu se poate bine susține anume de d-sa.

Cum: Mic. care simt la minister de 7 luni, mie să-mi "npute celebra] rijjje"";^' prin faptele sale istorice d. Kogălniceanu, J&jtttFP fțmșijfice^fKva pentru clerul de mir? **Dar** d-sa care h* ad*uhth înijfeffriȘiarei? (Aplauze).

Arunci, când a luat averile mănăstirești în administrarea statului, la 1864, de ce nu a făcut d. Kogălniceanu, ceea ce d-sa cere numaidecât acum? Atunci era momentul cel adevărat! S-au secularizat atâtea averi mănăstirești, averi rămase de la moși și strămoși, destinate a se cheltui pentru întreprinderea bisericeii și a scoalei; la secularizare d. Kogălniceanu era atotputernic; de ce nu a făcut d-sa ceea ce îmi cere să fac eu acum?

Auzi, în țara aceasta s-au secularizat averile bisericesti hărăzite în interesul cultului bisericesc și școlar, și d. Kogălniceanu nu s-a gândit atunci să facă o casă specială, în care să se păstreze o parte din aceste averi secularizate pentru îmbunătățirea clerului și a scoalei, și s-au aruncat toți banii în casa generală a statului spre a servi la toate cheltuielile, adeseori luxoase; și d-ta, d-le Kogălniceanu, mă întrebi pe mine de ce nu fac eu aceasta acum, după 24 de ani? Iar d-ta, care ai mai fost ministru de interne și de externe și sub d. Brătianu, d-ta, care or la guvern, or în Cameră, n-ai găsit vreme să te ocupi în timp de 24 ani cu această chestie, mă întrebi pe mine, venit la guvern de câteva luni numai, de ce nu rezolv eu chestia foarte grea a îmbunătățirii clerului de mir?

Am terminat. Scuzați-mă, dar trebuie să spunem lucrurile după dreptate; și nu oameni de autoritatea d-lui Kogălniceanu să vină astăzi și să mai facă, când e membru în opoziție și ner responsabil, încercarea de a ne pune în luptă cu episcopatul român.

Eu, d-lor, în înțelegere cu episcopatul, caut să fac ceea ce trebuie să se facă pentru îmbunătățirea clerului de mir; și am găsit din partea Sfântului Sinod toată bunăvoința pentru aceasta. Nu eu, zic, mă voi pune în luptă cu dânsul numai după dorințele d-lui Kogălniceanu. Dacă voi putea să aduc îmbunătățirea împreună cu episcopatul, o voi face; numai în ziua când aș dobândi convingerea că episcopatul nu vrea îmbunătățirea clerului **mirean**, atunci mă voi adresa de-a

dreptul la d-voastră. Astăzi însă sunt convins de bunăvoință ce o are Sfântul Sinod în această chestie.

Voci. Închiderea discursului. (Zgomot.)

Mjnimticultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu. Vă rog, și sunt **convins** că și Camera va primi rugăciunea mea. să nu închideri tocmai acum discuția.

Cred că nu e bine ca și în această Cameră să se creeze precedent de a se închide discuția imediat după vorbirea unui ministru. (Aplauze.) Din contra, vă rog ca tocmai în urma **vorbirii** unui ministru să fie discuția deschisă, pentru ca mai **ales** vreunul din membrii opoziției să poată răspunde, (Aplauze.)

Despre numirea protoiereilor

(Ședința Camerei de la 12 decembrie 1888)

Deputatul d. Dorohoi, d. G. Butghelea, își dezvoltă o interpelare, al cărei obiect se înțelege din primele sale cuvinte: „Am interpelat pe d. ministru al instrucțiunii publice să binevoiască a-mi răspunde care este cauza de a confirmat în funcțiunea de protoiereu la județul Dorohoi pe o persoană ca « nu împlinește condițiunile cerute de lege.»

La aceasta răspunde

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice. T. Maiorescu.
D-ilor deputați, în adevăr legea instrucțiunii publice, la articolul citat de d. interpelator, prevede că absolvenții seminarilor cu 4 clase vor avea dreptul să fie numiri preoți și că absolvenții seminariilor cu 7 clase vor fi preferați la numirea de preoți în orașe, protopopi și protoierei.

Legea instrucțiunii publice însă din 1864 trebuie să o completați, în ceea ce privește întrebarea de față, prin o altă lege posterioară, legea de la 1872 pentru constituirea Sfântului Sinod, elaborată de ministrul cultelor de atunci, generalul Tel. Această lege posterioară în art. 24 zice:

„Protopopii și protoiereii se vor numi în funcțiunile lor și se vor destitui numai de către mitropolitii sau episcopii eparhiilor.»

Vedeți dar din capul locului, că ceea ce am să răspund d-lui interpelator își va avea o limită impusă prin acest articol din legea Sinodului.

Cuvântul *numai*, care este introdus aci, dă acestui articol o deosebită energie, și dacă n-ar fi bugetul statului, ca să mai aibă administrația civilă oarecare influență act, înțelegeți că roate numirile și toate destituirile ar fi prin legea aceasta sustrate de la orice amestec al meu.

Deși dat, prin lege, este dat dreptul mitropolitului de a numi și destitui, însă când vine chestia plății lui celui numit, fiindcă este pusă în bugetul statului, se înțelege de sine, că trebuie ca aceste numiri să aibă și recunoașterea ministerială.

Astfel s-a introdus în practică ca toate funcțiile edesiastice, cari figurează în bugetul statului, să fie recunoscute și de Ministerul Cultelor.

Pe temeiul acestei practice, când mi s-a propus acest **protopop** pentru Dorohoi, am ezitat să-l confirm, fiindcă mi avea 7 clase seminariale; am făcut oarecare dificultăți, și când l-am văzut trecut în primul stat de salarii, i-am refuzat plata.

Am căutat să mă explic cu mitropolitul din Iași și la ocaziune m-am și explicat, și iată ce mi-a spus înalt Preasfinția Sa. Fie zis în patenteză; aș fi preferat să se fi făcut o asemenea interpelare în Senat, pentru că este și mitropolitul de Iași acolo și ar fi putut să dea și înalt Preasfinția Sa oarecare explicații. Aci în Cameră nu se poate explica decât ministrul singur, oarecum unilateral.

Mitropolitul din Iași mi-a spus că acest protoiereu din Dorohoi era sub-protopop mai înainte și că era recunoscut de fostul ministru în această calitate, și deși nu are 7 clase seminariale, dar odată ce a fost sub-protopop, este mai firesc lucru și este chiar și după toate uzurile și tradițiile mai bine să se înainteze și să treacă tot el în postul de protoiereu devenit vacant în acelas județ.

Atunci î-am răspuns că ar fi totuși bine să păzim și articolul din legea instrucțiunii publice, și am vorbit de acel aspirant din Dotohoy, pe care-l chiamă Ciocoiu, care are 7 clase seminariale și pe care îl cer poporanii și o parte din cler. L.P.S. mi-a spus, că i s-a făcut în adevăr asemenea petițiuni, dar că vede în asemenea agitări un fel de răzvrățite, și că tocmai niște mișcări precum le-a făcut acel aspirant sunt o dovadă că el nu ar fi bun pentru administrarea bisericească, și că nu poate nimănui silui conștiința 1. P. S. și întrucât legea-i dă acest drept, L.P.S. crede și ia răspunderea înaintea lui Dumnezeu și înaintea conștiinței sale, că așa cum își exercită acest drept, este bine pentru biserică.

Onerată Camera, a face acum un conflict între mitropolitul din Iași și între ministrul cultelor pentru aceasta, nu mi-a părut lucru destul de important; căci era deocamdată un caz izolat și personal, și după o așteptare de câteva luni având în vedere art. 24 din legea constitutivă a Sfântului Sinod și sperând că dificultatea făcută va fi deja un bun început, ca în viitor să nu se mai repete asemenea precedente, am propus M. S. Regelui confirmarea acestui prototieru.

**Răspuns la o interpelare despre școala
Roșca-Codreanu din Bârlad**

(Ședința Senarului de la 12 ianuarie 1889)

La o interpelare a d-lui I. G. Gâlcă, senator al Bârladului, în privința relei administrări a fundatiunii școlare Rosca-Codreanu răspunde

Ministrul cultelor <i>instrucțiunii publice. I. Maiorescu.
D-lor, chestia școlii Codreanu din Bârlad este o chestie veche; de la 1854 este testamentul de care vorbește onor. d. interpelator, și într-însul se lăsa 6000 de galbeni pentru înființarea unei școli, cum am numi-o astăzi, profesională, și 2000 galbeni capital ca să se adauge profesori de limba franceză și italiană pentru podoaba sexului, cum zice testamentul; se mai prevede îndeplinirea câtorva legături, și dacă va mai fi prisos, acesta să se dea la un spital. Dar tot testatorul în această înființare eliminează orice amestec al administrației. Pentru că, precum știți, foarte mulți n-au încredere în administrația noastră așa cum merge în general. Totodată se numesc de testator executorii dispozițiilor sale, și anume vornicul Radu Rosetti, spătarul Emanoil Costin, doctor în medicină, și ilustrul Costache Negri. Gistache Negri n-a avut timp să se ocupe, aflându-se în alte funcții din cauza vieții sale politice, încât rămâne neamestecat în această

afacere; a rămas vornicul Radu Roserti și spătarul Costin cari se ocupau; dar mai cu deosebire Costin. In testament, toarte libera], foarte independent de administrație, se zice că fiecare cetățean din Bârlad are dreptul să se intereseze de această fundatiune și să tragi la răspundere pe cei cari nu o execută în spiritul testatorului. Vedeți că chiar din capul locului se impune oarecare rezervă acțiunii administrative, lăsându-se îngrijirea mai mult asupra d-voastră. liberali și independenți cetățeni din fata locului. Cum au administrat acest institut vechii executori testamentari, se vede din faptul că în timp de 20 de ani, de la 1854 la 1874, în loc să se înmulțească averea, ea a mai scăzut. Capitalizându-se veniturile putea să se îndoiască și să se înreiască averea primirivă de 282 000 lei noi.

/. *G. Găcă.* După 20 de ani a rămas un sfert din capital. *Ministrul cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu.* S-au dat împrumut pe la oameni fără asigurare și s-au pierdut banii. Foarte bine au făcut cetățenii din Bârlad, în spiritul de bună gospodărie, în interesul orașului și în interesul general, că s-au adresat la tribunal obținând o hotărâre prin care s-au destituit episcopii de atunci, s-au chemat în parte la răspundere — răspundere iluzorie - și s-au numit „ilți epitropi, între cari după vremuri să fie primarul orașului - și astăzi chiar este primarul și d. Clienciu, directorul liceului, și o alta a treia persoană, cari administrează. - La 1874 - eram ministru (de aceea zic că este foarte vechie istoria, o cunosc de atunci) - constatând că s-a obținut măcar acest rezultat de a avea o administrație mai sigură, am cerut episcopilor celor noi să-mi spună dacă s-a înființat școala prevăzută în testament, și ne-a răspuns; cu venirea actuală nu se poate înființa; toată suma primitivă era de 282 000 lei noi și în acel moment era cu mult redusă, așadar, sau să ne vie statul în ajutor, sau să capitalizăm fondul acesta și să adăogăm venitul la fond. Astfel au rămas lucrurile atunci.

Dintr-o dare de seamă publicată la 1886, pe care o aveți și d-voastră, fără îndoială, scrisă de d. Chenciu și de d.

Ionescu, se vede modul cum de atunci încoace s-a sporit capitalul cu adăogirea veniturilor. La 1874 începe un fel de încasare, la 1875. la 1876 o duc așa cu încasarea banilor până la 1886, în fiecare an au câte un spor.

La 1880, tot din venit, cu un ajutor din partea statului, care se dă și astăzi, de 5000 lei pe an, se deschide în fine școală. Școala profesională este înzestrată în plus ca limba franceză și italiana după dorința testatorului, cu un program care coprinde în partea esențială studiile din programul statului și câteva adăogiri, precum erau în drept episcopii să le facă; cu salarii toarte modice, dar s-au găstt profesori ctt aceste salarii, este interesul lor. Școala aceasta a funcționat astfel de atunci până astăzi. Văd din darea de seamă că s-a scăzut ceva din datoria vechie; că s-au plasat fondurile de către noii epitropi în scrisuri de funciere de 5 și 7 la sută; că sunt depuse fondurile la Casa de depuneri și consemnațiuni; că averea rulantă, compusă din veniturile acelea, se păstrează, în casa primăriei Bârlad.

Acum, înainte de a avea o idee de interpelarea care mi se face, înainte de a fi chiar ales onorabilul inrerpeJaror de astăzi în Senat, adică în 31 mai 1888, la aceasta a doua a mea funcționare ca ministru, mi-am adus aminte de afacetea cercetată încă din 1875 și am trimis de la mine o anchetă școlară, ca să vadă ce se face acolo și cum mai stau lucrurile după atâta timp.

Am primit la 8 august 1888 un raport amănunțit al d-lui inspector școlar t'alade. Dacă îl cunoaște d. interpelator pe d. Palade, profesorul, stie că este un om foarte exact, de specialitate matematic.

Din raportul d-sale rezultă că această școală are astăzi 288 000 lei în bonuri rurale de 5 și 7 la sută, o creanță a d-lui Mateescu, una pe numele...

/. *Găcă.* fvlavrogheni.

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu. Si 'mobilul școlai. Veniturile se arată că sunt din cupoanele onurilor, adică din procentele și agiul de la acele obligațiuni.

precum și din subvențiunea de 5000 lei ce se primește de la stai. Veniturile totale sunt de 29 5)9 și cheltuielile de 28 ""03; rămâne dar un excedent mic de 810 lei.

Pe mine m-a interesat să văd cum merge învățământul; și trebuie să spun onor. d-Itii interpelator, că infernataiunde ce am primit de la inspectorul scoalei nu suni defavorabile, directoarea este de mult adusă de către primarul local...

/ . Găkă. De către epitropie.

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice. T. Maiorescu. Membrul epitropiei și anume adusă de la școală profesională română din Brașov; căci știri, că pe atunci asemenea școli profesionale nu funcționau încă la noi.

Găsesc dar că această procedură a epitropiei Rosca Codreanu. din Bârlad, era cuminte. Nu am văzut asemenea în contra directoarei nici o plângere. Dacă însă mi s-ar arăra de onor. d. interpelator vreo nereguUrirate, ii voi fi recunosător, voi trimite o nouă anchetă ca să cerceteze; până acum însă, după cum am zis, nu am aflat nimic mai grav. Nu mi s-a raportat asemenea ceva rău it\ contra profesorilor', și după, raportul inspectorului școlar, administrațiunea finantiară este în regulă, banii sunt depuși la Casa de depuneri, și micul venit rulant de 29 000 lei stă în casa primăriei.

După ce am primit dar acel raport, m-am liniștit; m-a părut bine că această nefericită fundațiune pe care o găsiam periclitată la 1875, astăzi la 1888 o gălesc că funcționează...

Dacă aveți d-voastră vreo altă notiță afară de broșura...

/ . Găkă. în însus broșura aceea se pot vedea toate probele de care am vorbit.

Ministrul cultekr și instrucțiunii publice. T. Maiorescu. Eu m-am întemeiat pe raportul ulterior al d-lui inspecror Palade, și așa fiind, cred că nu este motiv de a găsi că acea donatiune nu-si îndeplinește det>camdară scopul în ceea ce privește școala.

Nu trebuie să uităm că esie o fundațiune privată; și cu urm! difer de predecesorul meu d. Sturdza, care de altminteri a arătat

piuit zel în asemenea chestii, nu cred că este bine să amestecăm **pVea** mult administrația centrală în asemenea fundațiuni j&tase; căci știți că în administrația ministerială, în genetaf **vorbind**, se produc ușor și alte tendente, d. e.: politica de partid, **Care** angajază mai departe și în alte direcții, și cred că atunci s-ar **descuraja** oamenii de a mai face asemenea fundațiuni, când s-ar **Vede** că se violează sentimentul de independență al celor cari **£•111** făcut mai nainte.

Până acum - afară numai dacă d. interpelator va binevoi **a ne** da alte elemente - cred că s-a făcut tot ce trebuia să se facă din partea administrației centrale.

E interesant a constata, cum punctul de vedere al ministrului conservator în favoarea unei mai mari independențe lăsate ființațiunilor private, acest respect al micii urme de *self-governementi* câtă există în asemenea instituții, nu este admis și nu este măcar priceput de opoziția liberală (cucicepția d-lui P. GraJistcanu. care s-a arătat mai hunc cunosător al principiilor liberale). Admirustrana anterioară a d-lui Dimitrie Sturdza, care de altminteri după tot caracterul său poliuc n-a fost niciodată liberal, alcătuirea și ideile exprimate cu ocazia legii pentru reînființarea casei scoalei din partea d-lui Poni și administrarea ulunoară, a d-lui Haret dovedesc o exagerată tendentă de centralizare și de amestec administrativ, care sunt deopotrivă în contradicție cu principiul fundamental și istoric al liberalismului. Nu t de mirare căși d Nicolae Flea, pe atunci senator, când după replica inteipelatonilui ia și d-s.i cuvântul în acea Jezbatete a chestiei Roșea Codreanu, se eznpmâ în următorul mod.

„Eu sunt libetal, dar nu înțeleg să lăsăm averile institutumilor private, ale fundatiunilor private de școli ti binefjLLti, în părăsire. Dare fiindcă sumem cciäreni liberali, s-ouî sa rămână și averile instituțiilor acestora libere de orice control? .Si mă mir, **tun]** de la o bancă ministerială, care esie conservatoare, aud licăudu-sc că siatul nu se

amesteci în administrația instituțiilor private, de teamă ca nu cumva să se descurajeze fondatorii...

Ne spune onor. d. ministru - și primesc aceasta (ub beneficiu de inventar - ci ar fi în capul acelei scoale una din profesoarele cele mai bune din Brașov (?). Mă îndoiesc oarecum de a fi așa; căci dacă ar fi fost în adevăr una din profesoarele cele mai bune de acolo, dacă ar fi fost un adevărat fenomen (?), cți greu ar fi fost trimisă în exportatie la noi."

La aceste cuvinte si la replica interpeleatorului răspunde

Ministrul cultelor și alinstrucțiunii publice, T. Maiorescu.
D-lor senatori, așa de ușor esre să faci un discurs de cuvinte, ca al onor. d. Fleva, și si-i dai un aer de opoziție, de critică în contra guvernului. D-sa zice: „De unde teoria să nu se amestece guvernul?”

Dar cine a spus această teorie? Apoi nu am început prin a vă spune faptul, că încă de la 75 am întreat ce se face cu această avere? Și că înainte de a veni d. interpeleator, am trimis eu în 1888 un inspector pentru a cerceta această afacere? Apoi aceasta nu este intervenire și amestecare a guvernului?

Dar am zis: „Nu trebuie să mă amestec prea mult", si acest „prea mult" d. fileva îl lasă la o parte.

Cum vedeți, nu m-am dezinteresat, și v-am putut spune ce mi s-a raportat.

Vine inspectorul școlar si îmi raportează; „Capitalul este depus la casa de consemnațiuni."

/ (Iălca. De cine?

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu.
Acum, în răspunsul cel nou al d-voastre, veniri și îmi dati o notiță, care, dacă va fi adevărată, constituie, după părerea mea, o neregularitate, adică că acești bani nu s-ar fi depus pe numele epitropiei, ci pe numele unui parricular, a d-lui Chenciu. Aceasta cred si eu că esre o neregularitate; voi cerceta faptul, și dacă este așa, va fi îndreptat si voi raporta d-lui inrerpelator

rezultatul acestei cercetări. Dar a merge așa de departe, încât înainte de a fi primit cercetarea asupra acestui fapt, să și trimit un revizor financiar într-o anchetă de bănuieli, cred că nu trebuie. Să aștept întâi să se constate neregularitatea, pentru a-mi lua acest drept; căci, onor. d-le interpeleator, dacă epitropul Chenciu, după cum ați spus dv., a fost numit de tribunal ca om de încredere, nu pot cu ușurință să anine un blam asupra lui și asupra primarului orașului care-l asistă.

Epitropul Chenciu se întâmplă să fie și directorul liceului din Bârlad, nu este numit de mine, l-am găsit în aceasta funcție. Nu voi să zic nimic în contra d-voastră, d-le interpeleator, dar știți ia câte animozități nu pot da uneori loc certele locale politice, electorale etc, și nu este hine ca în mijlocul Senarului să se arunce fără probe sigure un blam directorului liceului sau primarului din Bârlad. Asemenea nu cred că este bine să facem cum a făcut d. Fleva, si să pronunțăm cuvinte cari să atingă susceptibilitatea directoarei scoalei profesionale, dând adică să se înțeleagă că *marfa bună nu se exportă*. Sunt rău plătiți compatrioții noștri de dincolo, sunt în mizerie în mai multe priviri. Când por avea o situație mai bună în România liberă, vin dincoace cu fericire.

Directoarea de la Bârlad c o bună profesoară, e româncă din Brașov, a funcționat bine la scoalele române de acolo, și de acolo a fost chemată în Bârlad.

Las la aprețiarea d-voastre, dacă este nmerit ca noi să întâmpinăm pe acești membri ai corpului profesoral, cari sunt aduși de peste Carpați în țara noastră, cu asemenea primire.

Voi face dar o nouă cercetare, voi avea onoarea să comunic rezultatul onor. d, intetpelator, și dacă voi vedea că este ceva neregula! in privința fondurilor, cum ar fi cazul dacă ar fi depuse la casa de depuneri pe nume privat, voi căuta să remediez la acest lucru.

84

**Răspuns la o interpelare asupra clădirii
gimnaziului din Târgoviște**

(Ședința Senatului de la 12 ianuarie 1889)

La o interpelare a senatorului din Târgoviste, Ioan Cîmblea, în înțelesul „clădirii unui gimnaziu în orașul Târgoviste”, răspunde

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu.
D-lor senatori, cu ocaziunea unei legi însemnate pentru construcțiunea de institute de cultură, nu numai pentru scoale, ci și pentru Academie, Arhivă etc, s-a prezentat în Cameră și s-a primit de Senat - sunt acum 4 ani - un amendament, în care se zicea că peste ceea ce era cerut de guvern - și se ceruse 1.000.000 - să se mai dea 1.000.000 pentru construirea a zece edificii de gimnazii, acolo unde funcționează gimnazii în realitate, dar n-au localurile lor proprii.

Târgoviștea este în cazul acestui articol, are un gimnaziu care nu-și are localul său propriu și, conform acestei legi, predecesorul meu s-a adresat la district sau la comună și a primit donațiunea unui teren. Creditul este votat: prin urmare se poate începe lucrarea.

În orice caz acest gimnaziu se va clădi și sper că se va putea începe chiar în decursul campaniei acestei veri. Dacă zic sper și nu sunt sigur, este numai că deodată nu se pot face toate.

Căci, d-lor, din legea votată de 21.000.000, au mai rămas 4.300.000 lei pentru Mitropolia din București, 5.000.000 pentru Academie, Arhivă și Muzeu, 2.000.000 pentru universitatea din Iași etc, toate aceste construcțiuni n-au să se poată face deodată și trebuie să le cșelonăm pentru a face cu prudență emiterea de rentă.

În anul trecut s-a început în București *scoala pedagogică* și construcțiunea *mninistendui*. La Craiova s-au făcut reparațiunile *liceului*; la Iași s-au început două scoale, la Tecuci s-a terminat *gimnaziul*, la Galați se construiește asemenea. Și în anul acesta câteva din edificiile arătate în lege au să fie începute, și cred căva putea fi și *gimnaziul din Târgoviște*. fiindcă eram mai dinainte informat de starea tea, din punctul de vedere igienic, a acestui gimnaziu.

Înțelegeți foarte bine, d-lor senatori, că nu este un lucru mai fericit pentru un ministru de instrucțiune publică decât să poată înzestra școalele cu edificii proprii.

85

**Asupra restaurării Mitropoliei din Târgoviste
In contra neprevederii financiare**

(Ședința Senatului de la 12 ianuarie 1889)

Acelaș senator în aceeaș ședință interpelează pe ministrul cultelor asupra continuării lucrărilor pentru repararea bisericii mitropolitane din Târgoviste, și îi răspunde

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu.

D-ior senatori, restaurarea începută la așa-numita biserică mitropolitană din Târgoviste se întemeiază pe o procedură financiară, pe care eu unul, cât voi sta pe această bancă, nu o voi urma; fiindcă o găsește periculoasă pentru finanțele statului, este un fel de tentațiune care te duce pe urmă mai departe decât credeai. Nu este singurul caz ce se prezintă cu această reparațiune, ci procedura aceasta s-a întâmplat cu multe alte lucrări de o importanță și mai mare, cu fortificările de exemplu. În cazul de față, s-a cerut Camerei un credit de 100 000 lei pentru restaurarea bisericii Mitropoliei din Târgoviste, vechi monument istoric foarte interesant. Ei, un credit de 100 000 lei nu este tocmai cifră mică, dar într-un avânt de generozitate și pentru o asemenea lucrare Camera și-a zis: să-l primim, și l-a primit. Se prezintă chestia dar așa: cu 100 000 lei restaurăm marele monument, Mitropolia de la

Târgoviste! Dar chestia în realitate nu era așa. Se ceruse credit înainte de a se fi făcut studii, și studii cari să spună reprezentanților națiunii într-un mod exact, cum stă astăzi chestia, adică: încep cu 100 000 lei, am să continuu cu altă sută și cu altă sută de mii, până la 4 sau 5 sute de mii. Așa fiind, dacă voiți să reîncepem restaurarea, binevoiți a vota creditul începător. Și apoi **mai** știți că evaluările prealabile nu au ieșit niciodată mai jos, ci din contră, de regulă mai sus, necum când nu se face nici un fel de evaluare. Vedeți dar confuzia: se votează 100 000 lei, se zice că cu această sumă să se facă restaurarea, și după aceasta se fac studiile de cari vorbea onor. interpelator, și atunci se vede că numai pentru *restaurarea zidurilor, fără nici o decorațiune internă, și aici e marea chestie, fără strane, fără iconostas, fără poli candre, fără pictură etc. etc.*, se cer 200 000 de lei.

Nu am misiunea, și nici mi-ar sta bine să acuz pe predecesorii noștri la guvern, dar pot spune ceea ce cred că era mai bine de făcut, și ceea ce promit că voi face. În asemenea caz, datoria era înainte de a începe lucrarea, să se vină din nou înaintea Corpurilor legiuitoare, să se zică: am cerut 100 000, dar iată ce lucrări se reclamă, trebuie numai pentru zid 200 000, și mai trebuie, probabil pentru rot ornamentul 300 000, în total 500 000. Sunteți dispuși să dați această sumă? Dacă nu o dați, nici nu încep. Ei bine, nu s-a procedat așa, s-a început lucrarea fără alt credit de cât cel de 100 000, s-au dat zidurile jos, s-a luat învelitoarea, și astfel astăzi se găsește vechea Mitropolie, care cel puțin înainte, de bine de rău, galbenă cum era colorată, sta acolo pe zidurile ei, sub acoperișul ei, astăzi, zic, se găsește cu un acoperiș provizoriu, parte din zid dat jos la pământ, și fiindcă 100 000 lei sunt cheltuiți, nemaiaivând credit nu se poate urma mai departe, și din contra cheltuielile s-au sporit de acum 4 ani, erau oameni cari trebuiau însărcinați cu păstrarea și paza lucrării cu oarecari lefuri, leașa mers și după ce nu s-a mai făcut nici o

lucrare, si astăzi se plătește la un supraveghetor. Acum pe de altă parte să lași Mitropolia în această stare, nu te lasă inima, iertau-mi expresiunea familiară; ai intrat în joc, trebuie să mergi înainte. Numai trebuie ,?ă se știe onest si clar, cum mergem mai înainte? Aceasta însemnează încă 400 000 de lei cheltuială, cel puțin. Aceasta din ce fond? Iaca ce cred că s-ar putea face: In creditul acela votat de 21 000 000 era afectată o sumă de 5 000 000 cu emitere de rentă pentru consruierea Mitropoliei din București. I.P.S. Sale Mitropolitului Primat i-am împărțășit în anul trecut că mi-e teamă de a începe această construcție prea importanta, cu nu cred că dispozițiunile noastre artistice actuale sunt suficiente pentru a risca o lucrare monumentală ca Mitropolia din București în momentul de față. Mai i putem aștepta.

La intrarea mea în minister, la martie 1888, trebiiiani să asigur mai întâi de toate continuarea altor lucrări impottante începutte tot la biserici, precum era la *Trei ierarhi* din Iași; am cerut dar consimțământul Mitropolitului Primat ca să vi u si reduc 700 000 lei din ace) credit de 5 000 000 al Mitropoliei si să-l afectez pentru acele construcții bisericești începute, fără o ingreuerc peste ceea ce era deja votat.

S-ar putea dar. după acest precedent, să se ia din creditul rămas acum de 4 300 000. se înțelege prin un proiect de lege, succesiv sumele trebuitoare pentru repararea Mirropoliei din Târgoviste, care s-a început și care a lăsat azi interesantul monument într-o stare aproape de destrucțiune. Dacă va fi atunci majoritatea Camerei si a Senatului de această părere, adică dacă va consimți la această schimbare de destinațiune a fondurilor votate, eu promit d-lui interpelator să îndeplinesc, în urma votării unei asemenea legi, dorința legitimă a d-sale. (Aplauze.)

86 și 87

Dejpre profesorii socialiști și libertatea in vită m autului

(*Sedința Senatului de la H ianuarie 1889*)

într-o scurtă interpelare, senatorul de Bacău, d. Geotge StuiHia, se plânge în **Contra** „propagandei socialiste” **făcute de unii** „profesori **salariați** de stat”, îndeosebi la Bacău. După răspunsul ministrului **de culte**, intervine si G. Mârzescu în dezbateri, **căruia** îi răspunde ministrul pruitr-o nouă cuvântare. Iată **aceste** două **discursuri**:

T. Maiorescu. ministrul cultelor si instrucțiunii publice. Așa vag pusă întrebarea aș putea să răspund...

Ti, George Sttreiza. Nume proprii? Profesorul teodorii.

T. Maiorescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice. Agitațiuni .socialistetari din domeniul unei concepriuni, unei argumentări teoretice, unui ideal de stat, pentru care este liber orțicine să și-l formeze, ar trece la o manifestare practică, care violează legile și regulile de stat stabilite, nu se pot tolera. Poate să fi o Întrebare delicată, unde este limita acestei treceri, **si aș** găsi că este un precedent periculos, când fiecare ministru întâmplător pe această bancă, într-un stat constituțional, de firea sa schimbător de ministere, după singurul său arbitru, după numai a sa convingere, ar vrea să judece, din punct de vedere de panici politie, dreptul unui prnlesur de a avea o părere și momentul trecerii acestei păreri in agitare. **Dar** în ceea

ce privește cazul de față, în ceea ce privește agitarea socialistă, miniștrii cultelor sunt până la un putvt tiirecate puși U adăpostul imputărilor de arbitraritate.

Chestia s-a prezentat înaintea acelei instanțe - să o numesc judecătorească - înaintea acelei instanțe judecătorești, pe care o prevede legea instrucțiunii publice, judecata Pairilor profesori, și s-a prezentat, din norocirea noastră a conservatorilor, anume >ub ministerul liberal. Hra înștiș profesorul, astăzi deputatul d. I. Nădejde, Ia 1881 profesor la liceul din Iași; si d. Nădejde propaga pe atunci convingerile d-sale de *socialism*, le propaga prin scrieri, și le propaga prin toate întrunirile ce le avea, poate și în cursul școlar sau cel puțin în convorbiri cu școlarii.

Cazul a fost atunci apreriat de Universitatea din Iași, și juriul profesoral, care a avut să judece pe d. Nădejde, a fost compus dintr-un liberal, după convingerile sale în afară de materia de învățământ, unde partidul politic nu arc ce căuta, Urechii; dintr-un eminent reprezentam al liberalismului în Camera de isrăzi. d. profesor Tzoni, din d. Culianu, rector al Universității, din d, Chincescu.

C/imesat. Comisiunea aceasta a tost trasă U sorți.

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu. Se înțelege, a fost trasă la sorți după prescrierea legală. Și d. Tzoni ca și d. Urechii si d-nii Culianu si Chmrescu au fost de părere ci d. Ion Nădejde, profesor, să fie destituit ca incapabil de a exercită misiunea de profesor, propagând asemenea idei subversive in acluaia organizare a statului.

Iată precedentul creat în aceasră privire. Ce e drept, precedentul este creat într-un caz individual, astfel că tiu pot **zice** in mod absolut că sentența dată in acesi **caz** individual ar trebui să fie considerată ca o sentență definitivă si generală pentru **toate** cazurile.

Cu toate acestea ea rămâne ca un precedent important pentru administrarea instrucțiunii publice, fiindcă este

singurul precedent în această materie specială, este provocat **de** minisiienil liberal și este stabilit de un jutiui de profesori universitari trași la sorți.

Sunt dar mai la largul meu; căci aci mă pot sprijini pe autoritatea unui lucru judecat într-un caz analog și zic dar că, în ceea ce mă privește, nu voi tolera că voi sta pe această bancă nici o agitare socialistă. (Aplauze prelungite.)

. **În** special, în cazul de față, nu știam încă ritmic despre ceea **ce** a binevoit a releva d. interpelam. înaintea de interpelarea d-sale. îndac.I după anunțarea ei am **mai** primit o incunosunitare prin d. ministru dt interne asupra profesorului Teodoru în acelaș sens.

Am telegrafiat d-lui director Corivan să-mi spună ce este, daci în adevăr lucru) este asa de grav. cum se afirma. Până în momentul de rată nu am primit răspuns, cred că pe mâine îl voi avea.

Dacă răspunsul va confirma cele relatate; eu pe d. Teodoru, care este numai suplinitor, îl voi depărta Imediat de la locul ce ocupă. (Aprobări.)

D. președinte, general I. Em. Florescu. D. interpelator Sturdza voiește să răspundă d-lui ministru?

L>. G. Stsmiza. Nu, eu sunt mulțumit dc răspunsul d-lui ministru.

D. președinte. Atunci, onor. d. Mârzescu a cerut cuvântul.

F>. G. Mârzescu Declarațiunea categorică a d-lui ministru **de** culte si instrucțiune publică, inspirată de la un nenorocit precedent liberal, ntă silește ca să intervin în această discuțiune. Aș dori să știu, eu, profesor de universitate, liber pe cugetarea mea, precum este și d. ministru de culte liber pe cugetarea sa, pe b.iza unui articol din Constituțiune

F>. G. Chițu. Te plătește țara ca să omori moralicește?! Uber până unde?! (Aplauze.)

ii. C. M/irzesn'. Această întrerupere neașteptată din partea tocmai a d-lui Chitu mj cuprinde de mare mirate. V-as **ga.** onorare domn, să binevoiți a mă îngădui să-mi spun

toată cugetarea. Căci, în ce mă privește, și prin creșterea și prin felul meu de a trăi în societate, numai om de foc și sabie nu pot să fiu numii; și, prin urmare, pot asigura pe d. Chim că am condamnat întotdeauna și pe aceia cari asasină și pe aceia cari propagă asasinatelor morale, fie în domeniul vieții private, fie în domeniul vieții publice.

Revenind la sentința pronunțată de Universitatea de Iași, cu precedentul acesta întâmplat sub guvernul liberal, invocat azi ca o pată neagră pentru un ministru liberal, onor. d. ministru al cultelor, cu multă abilitate, nu numai că-și propune să stabilească o antiteză între modul său de vedere și de administrare și între acel al predecesorilor săi liberali, dar chiar cu franchețea ne-a declarat că înarmat cu verdictul Universității de la Iași, este cam în largul său. Căci, cugetări vă rog bine la propriile cuvinte ale d-lui ministru; *sunt la largul meu, eu conservator, când am văzut pe liberali rostind itiste asemenea sentințe... mă cred autorizat și în drept să iau pe profesori să-i învârtesc...* (Ilaritate, aplauze.)

Ei, d-le ministru de culte și instrucțiune publică, d-ta care ai debutat la Iași prin conferințe publice, d-ta, care ai fost acuzat de mai multe ori că propagi idei în contra religiei creștine, d-ta, cel acuzat că propagi și susții ideile lui Darwin, acuzat de pe chiar banca prelaților, tocmai d-ta să vii astăzi ca ministru de culte și instrucțiune publică și să declari acestea în Senat, fără ca în acest Senat, în majoritatea sa eminentă conservator, să nu se găsească nimeni să-ți răspundă? Eu cred că prin tăcerea noastră noi nu numai că am fi legitimat declarațiunile d-voastră, dar am fi insultat chiar rațiunea noastră de oameni. (Aplauze.)

Și fiindcă te-ai servit cu expresiunile de „agitare socialistă”, eu v-aș înreha, d-le ministru, să-mi definești d-ta ce înțelegi prin vorbele aceste „agitare socialistă”? Vă desfid și desfid pe întregul guvern să poată defini ce este agitare socialistă.

Și cum? E destul ca un profesor să vorbească ceva, și îndată d-ta, în omnipotentă d-tale ministerială, să-i zici: taci agitare socialistă; arde-l (ilaritate), destituie-l dâ-l în judecată. Dar unde am merge și unde am ajunge cu un asemenea sistem. Nu vezi, d-ta, om cult și luminat, profesor de universitate, că am pica în arbitrariul administrativ cel mai îngrozitor? (Aplauze.)

Cum? Nu vezi d-ta, d-le ministru, conservator convins, iubitor de ordine, de legalitate și de constituționalitate, nu vezi că ai în Constituțiune un articol, art. 24. care zice:

„Constituțiunea garantează tutulor libertatea de a comunicași publica ideile și opiniunile lor prin grai, prin scris și prin presă, fiecare fiind răspunzător de abuzul acestor libertăți în cazurile determinate prin codul penal, fără a se putea restrânge dreptul în sine sau a se înființa o lege excepțională.”

Etc, etc, etc.

și

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu. D-lor senatori, așa de ușor este de a face o discuțiune de cuvinte și de a întoarce vorba asupra «câtei materii, așa încât să aibă aparența că e o mare diferență de vederi, că e o mare opozițiune, un drept, o chestie de libertate, fără ca să fie în fond nici un motiv de acest fel!

Încep întâi prin a înlătura - nu se cuvin în asemenea discuțiuni - toate relațiunile personale cu mine ca profesor. Nu-mi este cunoscut că asupra conferințelor mele libere din Iași și asupra cursului meu, or asupra părerilor mele manifestate ca profesor să se fi făcut cea mai mică intervenție. Nu-mi este cunoscut că cineva de pe banca prelaților să se fi ridicat în contra părerilor mele exprimate ca profesor prin grai or prin scris...

G. Mărzescu. Scrierea părintelui episcop de Roman.

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu. În literatura? Da! Am sens eu multe critice și s-au scris o sumă

de critice în contra mea. Aci este altă chestie. Dar în corpurile politice constituite, în Senat, în Cameră, în Sinod, până când mi se va arăta cazul, contest! Pe cât știu din propria-mi experiență atât în rândul trecut, când am avut onoarea să fiu ministru, cât și acum, am trăit în Sinod în cea mai bună înțelegere cu prea sfinții prelați...

/. P. S. S. Mitropolitul Primat. Așa este.

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice. T. Maiorescu.
N-am avut decât să mă felicitez de raporturile noastre, și cum cu drept cuvânt a zis d. Mârzescu, liber-cugetător cum sunt, și sunt mândru de a fi așa, aduc acest omagiu prea sfinților prelați toleranți ai bisericii ortodoxe române.

Vasăzică, chestia mea individuală este înlăturată.

Singurul atac în contra părerilor mele teoretice ca profesor mi s-a făcut în Camera liberală a d-lui Ioan Brătianu, când la 18'8 am fost ales deputat în aceeași zi cu onor. d. președintele Senatului, generalul Florescu, și când s-a cerut în Cameră să se invalideze amândouă aceste alegeri. La d. general Florescu pentru motivul nedrept, prin "o rea interpretare a legii, că ar fi votat câțiva coloneii în contra legii; la mine pentru păreri filosofice ale lui Schopenhauer cari le-a citit un domn deputat din un articol din *lievue des deux mondes*. unde nici nu se vorbea de Schopenhauer, ci din contră de un adversar al lui'. *De altminteri eu nu împărtășesc păreri pesimiste ale lui Schopenhauer*, dat am tradus numai o eminentă scriere a lui în interesul științei. Pentru păreri dar ale lui Schopenhauer, și nici măcar ale lui, ci ale unui adversar al lui, mi se atribuia mie răspunderea și se cerea să mă invalideze Camera liberală română (Răsete, aplauze). Și s-a găsit atunci o majoritate de deputați cari au ales o cumisiune parlamentară de anchetă, care să judece alegetea mea, și am fost citat înaintea ei la dealul Mitropoliei.

¹ Veri bivoli. II. pag. 120-122 (ed. n. - p. 4-17).

Aci era cazul de a vorbi de libertatea unui cetățean, ales deputat, de a avea păreri filosofice, și este lucru de necrezut, că s-a putut întâmpla un asemenea precedent într-o Cameră numită liberală! Președintele acelei comisii parlamentare era onor. d. Rusu Lăcusteatu, și-mi aduc aminte de scurta și strania noastră convorbire, în care i-am zis că, dacă este vorba de o disputare filosofică ca la o teză de doctorat, sunt gata să o fac pentru frumusețea cazului; iar dacă e vorba de o discuție politică, atunci nu pot răspunde; fiindcă am fost ales de amicii mei politici din Iași, de colegiul I de pe atunci, chiar fără știrea mea. În momennii alegerii eram încă, împreună cu d. general Florescu, sub acuzarea ministerială, care tic altminteri s-a rerras de Cameră a doua zi după alegerea noastră.

Și atunci la Cameră, după terminarea anchetei asupra alegerii mele, s-a găsit o foarte mare majoritate în contra validării mele, dar trebuiau două treimi. Și răposatul președinte al acelei Camere, d. C. A. Roseti - aduc acest omagiu memoriei sale - a fost cel dintâi, care într-o pornire de adevărat liberalism a zis: „Nu urmăriți pe un deputat pentru convingeri filosofice”. Și s-a scoborât de pe scaunul prezidențial, a votat extensibil pentru mine și numai așa am putut să trec cu vro 3 voturi peste o treime contra majorității.

Pentru materia profesoratului, nu cunosc o altă critică oficială a părerilor mele. Nu sunt dar eu în chestia de astăzi ca profesot.

Dar, onorabile d-le Mârzescu, am zis — ai fi zis și d-ta pe această bancă - și de altminteri știu și eu să-mi cumpănesc cuvintele; și a învățat cuvintele, știm amândoi, și așa! și așa! (Ilaritate.) Am zis dar: Este o chestie delicată de a ști unde sfârșește libertatea cugetării, <e nimeni nu o poate contesta nimănui, cu atât mai puțin unui profesor, și unde începe agitarea socialistă, care violează legile existente. (Aplauze.)

Poți zice d-ta altfel? Nu! Ei, ce materie de critică averi aci?

D-ca zici: „Gestiunea este de agitare”. Si eu zic asa, cesriunea este de agitare. Ei, m-ai văzut luând vro măsură, care să treacă mai departe?

G. Mârzescu. Nu te-am acuzat.

Ministrul cultelor și instrucțiunei publice. T. Maiorescu. Ei atunci, ce poate fi? D-ta recunoști libertatea cugetării, o recunosc și eu; și nu mă dau îndărâr nici de la cazul relevat de d-ta; recunosc profesorului de drept la o facultate în țară, în conștiința sa de om de știință, de jurisprudentă, ca interpretând dreptul constituțional în bună-credință, și nu pentru agitare politică, să zică și să-și întemeeze părerea, că d. e. Domeniul Coroanei este neconstituțional. Va veni altul care va dovedi în aceeași bună-credință și bună știință, că domeniul Coroanei este constituțional.

Sunt dar cel dintâi a recunoaște dreptul profesorului de a avea o convingere a sa științifică și de a o manifesta în toată libertatea și demnitatea științei. Căci adevărate și întemeiate convingeri științifice în toată puritatea lor trebuie să dam noi tinerimii, care vine după noi, și aci nu suntem în dezacord.

Dar când vine agitatea? Ce este agitatea? Nu s-a discutat până acum, de aceea nu am zis nici eu nimic. În cazul de față însă cu d. Teodoru, pot să spun acum mai mult decât a spus onorabilul d. interpelat. D, ministru de interne îmi comunică acum următoarele: d. Teodoru—și aci nu este vorba de libera cugetare a unui om care se gândește la idealul constituirii patriei sale - d Teodoru a luat petitiuni scrise de socialiști pentru țărani, tipărite în formular, pentru a cere pământ, și a adunat în sărbători țărani din prejur la sine, și le-a spus cum să agite pentru obținerea de pământ.

Si un fapt, care pentru mine este tocmai deosebit de grav, se mai zice, că acest profesor întrebuițează școlarii săi din gimnaziu pentru lățirea acestei propagande.

Voci. A! A!

G. Mârzescu. De acord cu d-voastră pentru a reprobă asemenea procedări.

T. Maiorescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice. Apoi de ce veniți cu prilejul aceluia profesor suplinitor de limba franceză, care iese din datoriile sale, să faceți teorii asupra liberei cugetări, și să mă puneți și pe mine în joc, care nu am lipsit întru nimic de la lege? Aci este o simplă chestie de "Vlministrăție practică, și tocmai pentru amicii liberalilor m-am provocat la o hotărâre a juriului universitar, unde între alții erau și doi eminenți membri ai Partidului Liberal, dintre cari astăzi unul este în Cameră și altul în Senat, Dar d. Mârzescu mă întreabă: de ce m-am provocat la acest precedent al unui juriu universitar, și nu la acela, în care a fost implicat d-sa și unde juriul universitar și-a declinat competența și a rămas ca chestia să fie trimisă la curtea cu jurați? Penmi un motiv foarte simplu: este că precedentul, la care m-am referit, este tocmai pentru socialism, pe când al d-voastră era pentru 'antidinașticism (Aplauze), și că într-o chestie, ca a d-lui Teodoru, unde este vorba de socialism, nu mă puteam întemeia decât pe singurul precedent, unde este vorba de socialism, și nu pe un precedent, unde este vorba de altceva. D-lor, ce poate să facă cineva mai mult pentru a mulțumi și pe un liberal autoritar, ca onor. d. Mârzescu, decât cele ce am zis în privința chestiei care s-a relevat?

D-lor senatori, mai înainte de a avea o certitudine în privința chestiei de fapt, eu nu pot lua o măsură severă în contra unui membru al corpului profesoral. Am cerut dar informații, și dacă lucrul este așa cum s-a arătat, atunci voi destitui pe profesorul suplinitor Teodoru. (Aplauze)

DISCURSURI PARLAMENTARE

88 și 89

Răspuns la o interpelare despre administrarea monastirii Neamțul

(*Sedința Senatului de la 20 ianuarie 1889*)

Senatorul de laji, G. Mârzescu, își dezvoltă o
interpelare asupra „stării economice și administrările a
monastirii Neamțul și Secul”, la care răspunde

T. Maiorescu, ministru! cultelor și instrucțiunii publice. D-lor
senatori, permiteți-mi să înlătură iarăși din discuție chestia
personală a mea fiindcă nu are a face aici. Onorabilele d-le
interpelator, dacă d-voastră ați fost declarat înstrăinat de
biserica, imi pare foarte rău pentru d-voastră.

<-i. *Mârzescu.* M-a ienari

T. Maiorescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice. Eu
nu am fost declarat înstrăinat de biserică, nu mă simt
înstrăinat de biserică, și am arătat bisericii tot respectul ce
trebuie să arăt bisericii naționale prevăzută în Comitetul
tării mele. (Aplauze.)

Cuvântul de *Viber-cugetător* nu trebuie să-l întindeti
d-voastră așa încât să facem în Senat discursuri academice
asupra dicționarului limbii române și asupra diferitelor
înțelesuri ale cuvintelor. „*Materialist*”, cum se vorbește în
broșura citată de d-voastră, nu sunt în convingerea mea
personală, și nu am fost niciodată. *Cotmopolit* nu sunt ai nu

am fost niciodată. în privința aceasta ceea ce importă și știți
d-voastră, ca senator, ar putea fi numai relațiunea mea cu
Sinodul. în această privință însă tocmai d-voastră, înstrăinat
al Bisericii, cred că ar fi bine să așteptați ca însuși Sinodul, ai
(anii membri mai importanți îi avem în Senat, dacă crede de
cuvânt să-și reguleze pozițiunea sa față cu mine, sau mai bine
juziciunea mea față cu Sfântul Sinod.

Dar toată această discuție despre materialisti, despre
catolici, despre protestanți ca adversari ai bisericii ortodoxe este
cu atât mai nepotrivită pentru a atinge poziția mea ca
ministru al cultelor, cu cât chiar în legea constitutivă a
Sfântului Sinod al nostru este un articol special care zice:

„dacă s-ar întâmpla ca ministrul cultelor să fie
eterodox. adică de altă religie, atunci în Sinod va fi
înlocuit cu un ministru coleg al său ortodox”

Atât de puțin constituirea Sinodului nostru are a face cu
ceea ce vorbiți pe aceeași linie de luptă în contra materialistilor,
în contra catolicilor, sau în contra protestanților, încât
prevede direct posibilitatea, care nu s-a întâmplat și cred că nu
se va întâmpla, dar prevede posibilitatea să fie un ministru al
cultelor eterodox. Vasăzică, nu poate fi în chestie această parte
a interpelării d-lui Mârzescu.

Acum viu la chestie.

Despre ancheta despre care m-ați întrebat în interpelarea
d-voastră, nu găsesc în dosarele ministerului nici o urmă: am
pus pe șeful comptabilității și al cultelor să caute, și mi se
taportează că nu există nici un raport de anchetă; singura
adresă, pe care o găsesc în dosarele cercetate și care cam de
departe s-ar putea interpreta ca fiind un început pentru o
viitoare anchetă, este o adresă din 7 iunie 1880, foarte scurtă,
în care se invită d. prefect de Neamtu să inspecteze „la toate
ocaziunile” administrarea în general a monastirilor din acel
județ, fiindcă acele monastiri ar fi din cele mai însemnate.

O adresa, in caie se zice că, „la ncaziune" să cerceteze un prefect, cum se face administrarea, este o adresă cam vagă, și nu vă poate otita, dacă. fiind vorba numai de ocaziuni, nu s-a găsit îndemnai prefectul să raporteze mai de urgentă ceva. In adevăr nu se găsește nici un raport despre starea finantiară a monastirii Neamțu-Secu și nici o însărcinare specială cu vreo anchetă. De-abia acum un an, adică în toamna l cu ocazia unei solemnități ordonate de predecesorul meu, d. Sturdza, pentru instalarea noului stariț, A fost însărcinat prefectul de Piatra să meargă la monastirea Neamțu și să citească decretul regal pentru introducerea noului stariț, și atunci prefectul raportează despre această solemnitate si adaogă ia sfârșit că nu s-a putut ocupa de inventariul averii acelei monasriri, fiind membrii comisiei absenți.

Iată singurul răspuns, care are aerul de a se raporta la această adresă. Vasâzică, in dosarele ministerului nu găsesc nimic.

Acum la întrebarea legitimă a onor d. interpelator. dacă averea ce se află la monastire se administrează conform cu legea comp(abilita fii generale a statului, ia această întrebare put răspunde că, de când am intrat în minister, m-am preocupat, din întâmplare, tocmai de monasticiIc Neamțu si Secu, și la 9 august 18K8, înaintea interpelării si chiar înaintea alegerii d-voasrre. am trimis prefecrului de Neamțu o adresă, și ani insistat în prima linie asupra trimiterii de urgență a invenrarului, fiindcă, in adevăr, dc la secularizare si până astăzi nu se formase nici măcar inventarul averii monastirilor Neamtu si Secu. în fine, acum 3 luni, in octomvrie, am prirtut inventarul eu data adresei de trimitere de la 30 sepremvrfe 1888, și s-a trimis dar penttu prima oară dc la 1861 un inventar al averii monastirei Neamtu si Secu; este aici, in fata d-voastre, compus din atâtea file câte vedeți, destul de voluminos, coprinde obiectele sfinte, cărțile destul de numeroase etc., descrierea nu este tocmai amănunțiră, dar în

fine este un început de ceva mai solid. La pagina penultimă este și arătarea vitelor lăsate la secularizare. Sunt specificare si apoi însemnate în total asa: 459 capete de vite de diferite soiuri; nu cred că d. interpelator dorește să-i citesc și specificarea fiecărui soi de vite. Acest inventat, datat dc la IH88 iulie 12- uimh de-abia ia 30 sept. - este subscris de protoiereu, de un archiereu. de subprefectul însărcinat de prefect, și mai ales de noul stafiț care recunoaște că această avete a primit-o în administrația sfinției ale. Vrea sa zică, începem a avea o mai bună regulă, avem cel puțin o urmă de răspundere posibilă. Inventarul s-a făcut în patru exemplare, unul l-am primit la minister, unu! trebuie să fie pentru curtea de comprim, unul presupun că este trimis S.S. Mitropolitului Moldovei, și unul este la mănăstire.

în ceea ce privește acum bugetul, in buget este o sumă relativ neînsemnată care se administrează de monastirea Neamțu și Secu. la anexa No. 12 din bugetul cultelor stă o cifră Mfelă de 57 830 lei pe an pentru amândouă monastirile. compusă așa din leafa unui superior, a 10 servitori și a unui medic din cheltuiala bisericeii 4000 iei, a hramului 1 fif)0 lei. nutrimentul a 258 monachi si 10 servitori 3~ 530 și frnbrăcăminte a 2b8 monachi, câte 50 lei pe an de unul, '^'elmieli mirunte etc. Aceste cheltuieli sunt administrate, in Weace privește scriptele aflate în minister, exact conform legii °nptabilitării, adevă pe fiecare luna cu statul de prezență al Călugărilor și ai celuiilalt personal; pentru fiecare altă cheltuială CU- actele justificative obișnuite. Aici ium em dai în regulă si asa * fost totdeauna, în ceea ce privește scriptele aflate la minister.

Acum onor. d. interpelator denunță nercularități, ca de *emplu: deși ar fi încetat din viață un călugăr, s-ar fi cheltuit totus banii aferenți pentru îmbrăcăminte la lui; acei 50 de lei pe acel an, în chitanțele date la minister se arată chelruții Pentru îmbrăcăminte a unui călugăr.

Acum, că ar fi murit care un călugăr și că înainte de a fi ""locuit, suma aferentă la îmbrăcăminte a lui s-ar destina la alte

trebuind, pentru aceasta pot răspunde, că în statele de prezentă cari se trimit la minister, îndată ce încetează din viață un călugăr, se găsește înlocuit cu un alnil, desigur înlocuit după propunerea înalt P.S.S. Mitropolitului Moldovei aprobată în formă, și această parte merge la scripte în regulă. Dacă în fapt nu este așa, sau dacă, precum arătați, călugării, cari ar trebui să fie la mănăstire, se întrebuințează pentru alte servicii eclesiastice, aceasta rămâne de constatat în fapt; n-am avut cunoștință până acum. Decât, d-lor senatori, constatarea aceasta în fapt are partea ei delicată, și să mă scuze d. interpelator, nu știu dacă este nemerit să aducem anume această parte a discursului sub formă, în care a prezentat-o d. interpelator înaintea Senatului, adică: să constatăm dacă un călugăr este întrebuințat și în cancelaria Mitropoliei, sau că înalt P.S.S. Mitropolitul Moldovei ar fi încuviințat unui călugăr să fie portar și la o altă mănăstire; cu alte cuvinte, să se constate lucruri așa de mici, în cari se implică și o parte din administrație mai mult bisericească. Apoi, când d-voastră sunteți înaintea Senatului, întrebarea, cum un călugăr, care are 15 bani pe zi pentru hrana lui, mai are și o leafă de portar, sau cum un alt călugăr mai este întrebuințat și la Mitropolia din Iași, și încă puneți aceste chestii mai mici sub o astfel de formă, pare că s-ar înrâmpla te miri ce enormități la mănăstirea Neamtu și Secu, permiteți-mi să zic că se depășește scopul folositor al unei asemenea discuțiuni, și nu plătesc cei 35 de bani pe zi ai unui călugăr, care ar fi și portar, atâta discuțiune publică în mijlocul Senatului. (Aplauze.) Cu mai puțin încă se plătește ca cu asemenea ocazie să începem a arunca un astfel de blam general asupra administrației bisericești din partea locului.

Să mă ierte onor. interpelator a-și spune că, având în vedere cunoștințele d-sale în literatura bisericească și în administrarea bisericească, atunci când îmi anunțase interpelarea, credeam să văd te miri ce constatări precize de fapte însemnate, de o

gravitate oarecare, de un interes destul de general, pentru a merita o discuție solemnă în Senat. Dar când am văzut că este numai atât!

F. neapărat tegretabilă orice neregularitate. și promit că în ceea ce mă privește, mă voi ocupa și de aceasta. Dar dacă, precum am zis, e vorba de un călugăr care e portar la o mănăstire și de altul care e întrebuințat la Mitropolie, această este puțin lucru. Voi ruga pe înalt P.S.S. Mitropolitul Moldovei, căci fără grave motive nu vreau să mă pun în conflict cu *St. Prelați*, să binevoiască a cerceta asupra neregularității ce s-a arătat. Partea finanțării a acestei administrări monastirești va fi îndeosebi cercetată, și dacă se va afla ceva important, voi avea onoarea să comunic rezultatul onor. d. interpelator.

Conform unei dispoziții speciale a regulamentului Senatului, după răspunsul ministrului se dă din nou cuvântul interpelatorului. La replica senatorului G. Mârzescu din acea ședință răspunde iară:

Ministrul mitelor și instrucțiunii publice. T. Maiorescu. D-lor senatori, în întrebarea aceasta asupra administrării mănăstirii Neamtu. poate a simțit și d. interpelator că s-a redus la cam puțin ceea ce nu putea spune; dar acum în chiar chestia interpelării se amestecă o întrebare, în multe alte priviri, mult mai importantă.

Dacă ne mărginim numai la obiectul interpelării, întreb și eu la rândul meu: D-le interpelator, pentru administrarea mănăstirii Neamtu mie îmi faceți o imputare că s-ar lăsa legea administrativă oarecum în uitare? Tocmai mic, care vă arată mmentarul pentru prima oară făcut, ca să intru în legea complabilității cu această mănăstire?

Apoi, d-lor, cu finețea ce o aveți, nu puteți distinge o Politeț de redacțiune în răspunsurile mele, de o energie de administrare ce v-am arătat-o în acte? Am oținut inventarul.

are acum ministerul [penr.ru](#) prima oară elementele de control pentru acea administrațiune în monastire; eu am obținut acest rezultat, am stăruit pentru el înaintea de a fi vorba de interpelarea d-voastre, pentru regula generală a unei administrații corecte.

Odată acest prim rezultat obținut, este vederar că controlul are să me atgă mai departe.

Dar fiindcă este un stariț nou introdus, și fiindcă am crezut că acel stariț este cel dântâi stariț al ntonastini Neamțu care a recunoscut ce avere a primit, n-am avut până astăzi nici un motiv - căci aci am să acoper și autoritatea și prestigiul lui — de a trimite anchete ftnanțiare peste capul unui om, care până acum mi-a dat primul act de administrațiune regulată. Si când din acest respect eu caut să îmbălânez chestia, d-voastre trageți de acolo concluzia că eu zic că administrația civilă nu are ce căuta pe acolo în ceea ce privește legea comprabilității generale a statului? Dar în capul citui om poate să treacă aceasta, care are a face cu administrația statului și poartă o parte a răspunderii? Vasăzică, nu este aci chestia; nimeni nu a zis un asemenea lucru.

Cu toata micimea acestei chestii, d-voastre voiți să-i dați niște proporții pe cari nu le are în sine, prin niște alterări de cuvinte, și mai amestecați și preoții de mir, cari adecă ar ști ce se petrec în monistiri și că aceasta contribuie la nemulțumirea lor și apoi mai vorbiți și de noi. că adecă tot promitem și n-am făcut nimic pentru îmbunătățirea soartei preoților de mir. Vedeți, asemenea înveninări ale chestiei, asemenea ațâțări într-o chestie arzătoare, care nu are a face cu comptabilitatea de la Neamțu. în contra acestora dati-mi vnie a mă ridica. Dacă este acum vorba de clerul mirean, tocmai în momentul de față - din întâmplare chiar astăzi, nu mai departe — am discutați cu un înalt Prelar însuș proiectul de lege elaborat pentru îmbunătățirea clerului de mir; aștept de la d-voastre și de la membrii opozitiunii din Senat ca să grăbească, împreună cu

noi, dezlegarea acestei chestii. Eu voi veni în Senat în această sesiune, peste puține zile, cu proiectul de lege care este deja făcut. (Aprobări.)

D-lor, fiindcă această chestie se agită și este o lucrare foarte importantă, și fiindcă S-tul Sinod. în sesiunea de toamnă și cea de primăvară, s-a ocupat cu mare sollicitudine de ea și a transformat-o acum în proiect de lege, și fiindcă atunci, când este vorba de preoții de mir de pe la sate, nu por lucră decât cu concursul întreg și binevoitor al ptelatilor. tocmai de aceea trebuie să mă lăsați să trăiesc, mai ales în vremea aceasta, în armonie cu prelații. Voiți pentru câțiva călugări, cari trec din monasrîrea Neamțu la alre ocupatiuni, să intru în conflict cu Mitropolitul din Iași? Sau să generalizez o anchetă finantiară și să intru în conflict și cu alți episcopi? Nu mă veți atrage pe calea aceasta în momentele de față și nu mă veți atrage nici pe cale de a începe tocmai acum, când este vorba de chestia îmbunătățirii soartei clerului de mir, reforma sinodală, care este o chestie grea și foarte agitatoare de spirite. Avem destule agitațiuni în țară; Sinodul poate rămâne Sinod cum este. Mă felicitez că prelații din Sinod s-au ocupat de soarta clerului mirean, Ne-am înțeles în unele puncte; proiectul se va prezenta d-voastre în această sesiune, în mod practic elaborat, și atunci voi fi cel dântâi a mă felicita de întinsele - o recunosc - cunoștințe eclesiastice ale onor. interpelator, și-l rog de pe acum să vină cu luminile d-sale să însuflețească această - în adevăr importantă lucrare - să-mi permită a zice mai importantă decât chestia acelor călugări de la Neamțu, cari mai "erg și la Mitropolia din Iași și la poarta altor monasrlri.

90

Asupra dreptului de interpelare

(Ședința Camerei de la 21 ianuarie 1889)

În secțiile Camerei se cerceta proiectul d-lui R. Carp, ministrul domeniilor, asupra vânzării moșiilor statului în loturi mici la răTani, l-ată de însemnarea acestei legi, se propune amânarea numeroaselor interpelări înscrise la ordinea zilei.

T. Maiorescu, ministrul cultelor și al instrucțiunii publice.
D-lor deputați, cred și eu că părerea exprimată de onorab. preopinente este cea corect constituțională. Recunoașteți interpelarea este un drept personal al deputatului, Constituțiunea i-l recunoaște. Regulamentul Camerei s-ar putea modifica asupra formalității de exercitare a acestui drept, s-ar putea zice, de exemplu, în regulament că interpelările să se dezvolte în o anumite zi pe săptămână; niciodată însă regdamentul n-ar putea să înfrângă un principiu clar înscris în Constituțiune,

Al doilea, regulamentul de față, până când nu e modificat, este și el o lege, care trebuie păzită așa cum este astăzi, și cred și eu cu onor. d. Pallade, că în conformitate cu acest regulament cel mai târziu după trei zile de la anunțarea interpelării, ministerul este obligat să răspundă, dacă insistă deputatul interpelator a avea un răspuns. Asupra acestui punct suntem dar cu toții de aceeași părere, și vedeți că nu este de la banca ministerială nici o încercare de a slăbi, de a atinge, de a pune la îndoială dreptul de interpelare al deputatului.

Dar, d-lor, nu e mai puțin adevărat că sunt și necesități ale unor situațiuni importante, care se impun chiar interpelărilor; și fiindcă din partea unui eminent membru al opozițiunii, al minorității, din partea d-lui Kogălniceanu, a venit propunerea ca să treacă Adunarea în secțiuni până când va termina cu legea vânzării moșiilor statului; și fiindcă nici unu din interpelatori nu a ridicat un cuvânt în contra acestei propuneri a d-lui Kogălniceanu...

D. N. Blaramberg. Eu nu eram aci.

D. I. Nucsorranu. Nici eu.

D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice. I. Maiorescu. Erau alții și n-au ridicat nimeni nici un cuvânt; prin urmare, propunerea d-lui Kogălniceanu s-a primit de roți, și asf! a rămas ca o deciziune a Camerei luată în unanimitate în vederea importantelor legi ce se discută în secțiuni.

A cum onor. d. Blaramberg, care nu era prezent atunci, a declarat și d-sa, față cu aceste legi, că pentru astăzi consimte și d-sa la amânare.

D. N. Blaramberg. Pentru interpelarea mea; căci nu sunt stăpân decât pe dreptul meu.

z9. ministru al cultelor și instrucției publice, T. Maiorescu. Față cu ceilalți domni interpelatori amânarea o avem, deoarece atunci, când onor. d. Kogălniceanu a propus să se amâne dezvoltarea interpelărilor, nimeni nu s-a ridicat contra; căci dacă s-ar fi ridicat în contra un singur interpelator, nu putea majoritatea, orcâi de numeroasă ar fi, să-i ridice acest drept după regulamentul de astăzi al Camerii.

Cred dar că suntem înțeleși în chestia de princip și chiar și în cea de procedură. Putem intra asta/i în secțiuni, bineînțeles că, îndată ce se vor termina lucrările din secțiuni, mâine chiar, de se va putea, interpelările vor fi dezvoltare și guvernul va fi la dispoziția d-lor interpelatori.

D. Președinte C. Grădișteanu. Atunci, d-lor, cu consimțământul unanim al Adunării, interpelările se amână pe mâine, »at astăzi irecem a lucra în secțiuni.

Cinci răspunsuri relative la un tablou statistic, la biserica Ionascu din Slatina, la luarea asupra starului a scoalei comerciale din Ploiești (și în contra tendenței deputaților de a cere sporirea cheltueletot), la clădirea scoalei Normale în Câmpulung și la programul învățământului în scoale) rurale

(Ședința Camerei de la 24 ianuarie 1889)

Precum s-a arătat mai sus, în nota discursului 80, vivacilarea atacurilor, la care este spus noul cabinet Teodor Rosctri din prima zi a înfățișării sale înaintea parlamentului, este un simptom al situației sale precare. După retragerea prezidentului Camerei Lascar Catargi și alegerea lui C. Grădișteanu în locul său, situația devine și mai anevoiasă. Chiar numărul exagerat de mare al interpelărilor este un simptom pentru aceasta; în singura ședință a Camerei de la 24 ianuarie 1889 se alia la ordinea zilei 27 de interpelări, dintre care unele privesc pe ministrul cultelor și sunt întâmpinate de răspunsurile următoare.

A

Deputatul din Ploiești, C. C. Dobrescu, cere să i se remită un tablou de toate numirile făcute în învățământul primar sub ministerul de atunci, fiindu-i necesar pentru o interpelare.

La aceasta răspunde

Ministrul instrucțiunii publice, T. Mm crescu. D-lor, onor. d. Dobrescu a cerut de la acest minister, prin organul prezidentului Camerei, niște dosare, în număr de trei, care i s-au pus la dispozițiune, și a mai cerut un al patrulea lucru, care este un tablou de toate numirile făcute de mine în învățământul primar și de toate avizurile date de consiliul permanent asupra acestor numiți. Apoi, onorabila Cameră, eu, care de pe această bancă am recunoscut ieri cel mai întins drept al oricărui deputat în materie de interpelări, permiteți-mi a vă spune că a satisface cererea d-lui Dobrescu, adică a-i procura tabloul și copiile de cari a vorbit, este a însărcina administrația acestui minister cu o lucrare statistică, pentru care nu are nici timp, nici funcționați, căci s-a suprimat de mult referentul statistic.

Asemenea lucrări nu le pot ordona după simpla cerere a unui deputat. Este cu totul alta când însă Camera va decide să facă aceasta, sau când ar cere o comisiune a Camerei, cum a cerut comisiunea bugetară așa ceva, în care caz tabloul s-a făcut.

În fața cererii d-lui Dobrescu, am onoare a declara că funcționarii de astăzi nu au destul timp să facă tabloul tuturor numirilor mele în învățământul primar și să copieze toate rezoluțiunile consiliului permanent, căci aceasta e o lucrare întinsă, afară numai dacă onor. Camera decide aceasta, și atunci voi cere un mic credit pentru înființarea acestui fel de oficiu statistic, care să facă ceea ce cere d. Dobrescu.

B

La o interpretare a deputatului Deleanu pentru repararea bisericii Ionascu din Slatina, răspunde:

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu. Domnilor deputați, biserica Ionașcu din Slatina e astăzi ca orice biserică întreținută de stat. Nu văd pentru ce i s-ar destina un paragraf deosebit în buget. În decursul verei trecute nu s-a arătat din partea acelei biserici nici o cerere pentru reparații.

Nu e vorbă: dacă s-ar fi arătat o cerere mare, nu s-ar fi îndestulat poate întreagă, fiindcă suma trecută în budget pentru repararea tuturilor bisericilor și mănăstirilor din țară era numai de 65 000 lei, și era departe de a ajunge; dar orunde s-a cerut din această mică sumă, am dispus să se dea o parte proporțională la toți. Însă, precum am zis, pentru biserica Ionașcu nu s-a cerut și prin urmare nu s-a dat. Acum, făcându-se cererea prin d. interpelator, va fi prevăzută la reparații și biserica Ionașcu pentru anul viitor cu o sumă proporțională.

Cit pentru chestia cealaltă, că adică sunt moșii donate de Ionașcu bisericii, aceasta este o chestie pe care nu o putem deslega acum, și rămâne dar întreagă și de o parte și de alta. De bine-de rău, această avere se află astăzi secularizată, și, odată secularizată, venitul ei a intrat în venitul general al statului, și astăzi nu se mai poate susține că pentru cutare trebuință a bisericii Ionașcu să se întrebuițeze propriul ei venit. Aud că locuitorii din Slatina vor să lăcească procesul statului; atunci vom vedea ce hotărăște justiția. Astăzi trebuie să mă mărginesc a răspunde d-lui interpelator că în vata acestui an, din suma totală înscrisă în budget pentru repararea bisericilor, se vor face oarecare reparații și bisericii Ionașcu din Slatina.

C

Un alt deputat liberal din Ploiești, Radu Stanian, interpelează pe ministrul **Luttlor** ca să grăbească a lua școala comercială din Pluiesii asupra statului și primește următoarea înrâinpaie, îndreptară în princip și în contra tendinței deputaților de a spori cheltuielile:

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu.
Interpelarea aceasta mai corect trebuia să fie adresată numai d-lui ministru al domeniilor, fiindcă după legea de astăzi

școlile de comerț nu se țin de resortul Ministerului Instrucțiunii Publice, ci de resortul Ministerului Domeniilor.

Dar fiindcă-mi este adresată și mie, voi răspunde cu în absența colegului meu de la Domenii. De altminteri, prin un articol special de lege se zice că școlile dependente de Ministerul Domeniilor se vor administra conform cu legea instrucțiunii publice.

D-lor, în legea instrucțiunii publice este zis: se vor înființa Școli comerciale în mai multe orașe, între cari și Ploiești.

Nu cted că onor. d. interpelator poate de aici să deducă ca un lei de neohsetvare a legii, fiindcă adică nu s-a luat deja până acum asupra statului școală comercială din Ploiești, pe care o întreține comuna. Ar fi o neohservare a legii numai atunci când ați arăta, ceea ce nu este, că în afară de orașele arătate în acel articol de lege, ar fi creat statul și întreținut vreo altă școală comercială înainte de a fi înființat pe cele prevăzute în acel articol al legii instrucțiunii, între cari și cea din Ploiești. Dar aceasta nu s-a întâmplat. Ceea ce s-a întâmplat e că statul până acum nu a înființat toate școlile comerciale prevăzute în lege. ci numai patru din scapte.

Apoi legea instrucțiunii nici nu prevede un termen, și, onor. interpelator, dacă este să vorbim de înapoiere în aplicarea legii instrucțiunii apoi gândiți-vă la marea nepunere în aplicare: învățământul obligatoriu de la 1864 și până astăzi la 1889 nu e încă pus în aplicare, din lipsa de școli în sate; și d-voastră vă mirați că nu s-a aplicat încă articolul din lege cu privire la înființarea tururilor școlilor de comerț. Nu trebuie să vă mirați de aceasta.

Cu toate aceste, d. ministru al domeniilor a arătat roată bunăvoința ca să se facă ceva pentru școala comercială din Ploiești; și cred, cu drept cuvânt; căci mi s-a arătat de colegul dv., d. Ienescu, cu cifre, că districtul Prahova e unul din districtele, care contribuie în modul cel mai înșeninător la

veniturile statului și în proporție de districtul care primește cea mai mică parte în compensație.

Evident că această disproporție nedreaptă trebuie să dispară; dar vă rog nu puneți chestia pe neaplicarea sau neobservarea legii de către guvernul actual. D-voastră mai ales, d-le Stanian, care sunteți deputat din Ploiești, acum ca și mai înainte, binevoiți a nu ne face imputarea ca de ce în singurul an 1889 nu facem noi ceea ce nu s-a făcut în 12 ani de zile de amicii d-voastră. (Aplauze, ilaritate.)

Dar cine era primarul Ploieștilor și totodată deputat în fosta Cameră? (Aplauze.) Am avut și eu onoarea să vă fiu coleg pe atunci, și recunosc că d-voastră erați unul din colegii cei mai plăcuți și cei mai simpatici; dar tocmai pentru că erați așa, erați unul din deputații cei mai bine văzuți și influenți ai acelei majorități. (Aplauze.) Iacă dar primarul din Ploiești, în special bine văzut și influent în partidul d-sale, căruia fostul ministru al său d. Stolojan i-a suprimat subvenția stabilită ce se da scoalei comerciale din Ploiești, și d-și atunci nu găsește momentul oportun (aplauze) să protesteze în Cameră și ne cere acum nouă, ca deodată și numaidecât să reînființăm noi la Ploiești ceea ce nu noi am suprimat (aplauze), ci din contră se suprimase în timpul unei majorități apropiate de convingerile d-sale politice. Vasâzică, pe acest teren să nu punem chestia; să o lăsăm mai bine pe terenul pus de d. Ienescu, pe acela al unui județ care contribuie așa de mult la veniturile statului și care ar avea dreptul să aibă și el mai mult din beneficiile statului; asemenea pe terenul pus de d. ministru al domeniilor că e în adevăr o școală bună și că d-și va face ce va fi posibil pentru ea.

Dar fiindcă d. Stanian a făcut aluzie la acea dezbateră în Senat, îl tog să-și amintească un cuvânt constituțională foarte just pronunțat acolo de un senator; e o procedură curioasă ca să vă Camera să ceară guvernului cheltuieli; aceasta e răsturnarea adevăratului sistem constituțional. - Guvernul

cheltuieli și Camera le încuviințează, sau le restrânge, sau le refuză. Dar este lucru nepomenit în bun sistem constituțional ca să vă Camera și să ceară guvernului cheltuieli, nu într-un caz excepțional, nu în 2, ci în 10, în 20.

Mai toate interpelările d-voastră se traduc prin cereri de cheltuieli. Esența sistemului constituțional este însă din contră că deputații, cari au control asupra administrației cheltuielilor publice, să fie mai înainte de toate economi cu punga contribuabililor; istoria merge așa, că guvernele au voit să cheltuiască prea mult, și Camerele, pentru a cruța punga contribuabililor, i-au oprit și i-au moderat pe această cale.

D-voastră din contră vreți să împingeți la cheltuieli, acesta nu este adevăratul sistem parlamentar.

Nu e lucru mai plăcut pentru un ministru decât să-i dați mijloace să cheltuiască. Care ministru de culte or de domenii nu ar fi fericit să facă școli de comerț, să facă și teatre la Iași, atenee la București, ș. c. I, ș. c. I.?

Dar, d-lor, scuzati-mă, noi trebuie să venim cu un budget echilibrat; nu putem merge cu cheltuieli nechibzuite; eu cred că asemenea cereri nu pot fi bine discutate decât în comisia bugetară, și atunci când se propune o anumită întrebare într-o ședință, să știm ce economii putem face în altă parte.

Iată, d-lor, ce aveam de răspuns la interpelarea d-lui Stanian.

D

La întrebarea d-lui Dr. Sache Ștefănescu, deputat de Câmpulung, în privința clădirii școlii normale în orașul pe care îl reprezenta în Cameră, răspunde

O. minunii al cultelor și instrucțiunii publice. T. Affărescu.
D-lor deputați, în această zi binecuvântată, în care am fericirea de a răspunde la atâtea interpelări, am deosebită fericire de a putea răspunde foarte scurt la interpelarea de față.

Da, lucrarea e hotărâta de predecesorul meu, angajamentul e luat în sensul arătat și voi face tot posibilul ca să înceapă construirea edificiului chiar în campania acestui an.

E

În sfârșit, propunerea abruptă a deputatului C, Popovici relativă la niște reforme propuse de d-sa în programul scoalelor sătești, se înlătură prin următoarele cuvinte:

Ministrul instrucțiunii publice, T. Maiorescu. D-lor, programul învățământului scoalelor sătești, după legea instrucțiunii publice, pe care, nu mă îndoiesc, d. interpelator o cunoaște, trebuie să fie votat de Consiliul General al Instrucțiunii. Eu n-am drept să introduc programe după arbitru meu. În Consiliul general de instrucțiune sunt reprezentați și învățătorii primari, și la prima sesiune va avea consiliul și din alte puncte de vedere să se ocupe de programele învățământului în sate. Cu această ocazie se vor discuta și întrebările atinse de d. interpelator.

92

Contra dării în judecată a ministerului Ioan Brătianu

*(Ședințele Camerei de la 31 ianuarie și
1 februarie 1889)*

Incompatibilitatea ministrului de justiție C Vernescu și a partizanilor săi cu opera conservatoare, precum și retragerea lui Lascar Catargi din prezidenția Camerei apropie situația modificatului ministru Teodor Rosetti de criza finală, pe care o prevestesc îndeosebi cele petrecute cu ocazia dezbaterilor asupra dării în judecată a lui Ioan Brătianu și a colegilor săi ministeriali. Din aceste dezbateri face parte și discursul următor, pe la începutul căreia se petrece scena cu întreruperea făcurea de ministrul justiției, de care vorbește introducerea istorică a volumului de față, pag. 36 (*ed. n.* — p. 1037).

D. ministru al instrucțiunii publice și cultelor, T. Maiorescu. D-lor deputați, îmi permit a vorbi de la această tribună neutră și nu de la banca ministerială; fiindcă ceea ce voi avea onoare a vă zice, va fi zis de mine mai întâi ca deputat..

D. Caton Lecca. Ca deputat nu puteți vorbi decât la rândul înscrierii. (Aplauze.)

D. ministru al instrucțiunii publice și cultelor, T. Maiorescu. În momentul în care a binevoit a mă întrerupe onor. d. Lecca, continuam tocmai cu cuvintele; apoi ca ministru, cu părerea sa personală, fiindcă nici n-am cerut autorizarea colegilor

pentru a vorbi în numele consiliului de miniștri, 51 mai presus de toate în chestia de astăzi vorbesc ca un membru al majorității din Cameră. În această calitate mai ales, d-lor deputați, am cerut cuvântul în contra propunerii pentru darea în judecată a ministerului Brătianu.

M-a surprins deja în discuția de azi acest fapt, și-mi permit a-l semnala de îndată majorității numite „liberal-conservatoare” din această Cameră, că cel dintâi care a fost chemat ca să ne sfătuiască pe noi de a primi darea în judecată este radicalul d. Panu (Zgomot). Radicalul d. Pariu, consecvent ca radical, ne dă a înțelege că, dacă darea în judecată a Cabinetului Catargi de la 1876 nu a avut rezultate, precum ar fi fost bine să aibă, e că nu s-a urmărit până în definitiv, s-a părăsit; că precedentul ce trebuie să-l creați mai curând, ar fi ca să dați în judecată toate ministerele. Aceasta e lecțiunea ce ar vrea să urmeze o majoritate de Cameră conservatoare în țara aceasta? Că aceasta-i convine d-lui Panu, o înțeleg; că zdruncinarea oricărei formări de guvern în monarhia constituțională, așa cum e constituită, convine radicalilor, o înțeleg; dar să examinăm dacă ne poate conveni noă.

D-lor deputați, d-nul Panu a zis că darea în judecată e un lucru, la care unii din d-lor s-ar fi angajat și care e mângâierea unora din d-lor. Vei recunoaște, onor. d. Panu, că precum unii din d-voastră sunteți consecvenți, când cereți darea în judecată, pot fi alții consecinți când din contră o combat, îmi permit pentru aceasta a vă aminti un fapt; în ședința Camerei de la 2 decembrie 1886, cu câțva timp înainte de dezvoltarea înrerpelării asupra brutalităților comise în redacțiunile ziarelor, în ședința Camerei de la 2 decembrie 1886, când se discuta Adresa la Tron, cel ce are onoarea a vă vorbi acum a spus în mijlocul Camerei colectiviste - și o numesc astfel, fiindcă cuvântul de colectivitate e introdus de un autorizat reprezentant al său, d. Stătescu, și eu întrebuițez cuvântul în același înțeles parlamentar, în care 1-a zis și d-sa — în această

Cameră colectivista a d-lui Ioan Brătianu, mi-am permis a spune următoarele cuvinte, pe cari vi le citesc din *Monitor*:

„Eu prevăd vremea — poate să mă înșel, precum se pot înșela toate prevederile omenești - eu prevăd vremea, unde voi avea să fac apărarea d-lui Brătianu atunci, când va fi d-sa în opozițiune și când vor fi alții, cari îi vor ataca cu pasiune și, împreună cu relevarea erorilor cele-acomis, vor voi să-l persecute împreună cu ai săi și să-i șteargă orice merit ce a avut.”

Acuzarea de astăzi o prevedeam și era ușor de prevăzut; fiindcă în cei din urma 4 ani regimul era căzut și căzut din ce în ce mai mult, și din cauza secetei de idei, de care cu drept cuvânt vorbea d. Panu, și din cauza încercării de a năbuși cu violență de procedări nemulțumirea crescândă și din cauza mai presus de toate a grozavei corupțiuni administrative ce se lățise în roată țara și care trebuia să producă o reacțiune violentă.

Dar dacă era de prevăzut și a fost prevăzută acuzarea de astăzi a d-lui Brătianu, trebuia prevăzută și necesitatea combaterii ei. A venit acum momentul important, în care o majoritate conservatoare și liberală să dea o dovadă de prudență și să nu lase să fie dusă, să alunece pe acest povârniș.

D-lor deputați, și aici mă adresez la colegii mei din majoritate, noi mai avem un precedent de darea în judecată a unui întreg Cabinet sub Constituția de la 1866, precedent pe care înțelegea d. Panu că-l vom putea invoca și pe care a căutat să-l înlăture, zicând că n-a dat rezultate, fiindcă n-a fost urmărit. Dar în precedentul acesta este altceva de relevant decât rezultatul de trimitere sau netrimite înaintea curții de casație, altceva mai important și care trebuie să ne pună pe gânduri și în situația de față. Și de aceea permiteți unuia, care se afla între cei acuzați la 1876, să vă aducă aminte de acest element, care merită să fie, mai ales astăzi, luat în considerare.

În ședința de la 8 iulie îmi pare, în orice caz în luna iulie 1876, s-a făcut propunerea de darea în judecată a cabinetului

Lascar Catargi. după cum se face acum pentru cabinetul I. Brătianu.

Atunci erau 10 foști miniștri dați în judecată și din întâmplare sunt tot 10 azi, a căror dare în judecată se cerc... Atunci printr-un tel de ironie, pe care colectivitatea pare că n-a simțit-o, numărul de 10 s-a făcut 11, fiindcă d. Teodor Rosetti a cerut însuș. ca o onoare pentru d-sa, să fie și d-sa dat în judecată, și colectivitatea s-a grăbit să-l dea și pe d-sa în judecată. Când s-a făcut votul pentru darea în judecată, în acea ședință a Camerei din 19 iulie 1876, erau prezenți 105 membri, s-au găsit șase cari s-au abținut, cred că a fost banca ministerială; căci declarase că nu se amesteca. A fost numai unul, care a votat contra, și au fost 98 pentru, adică unanimitatea minus unul, care a votat darea în judecată a întregului cabinet Catargi. A votat-o în urma a ce?

A votat o în urma unei cercetări, unei anchete pe la ministere, cum se propune și astăzi de d. Blaremberg și de ceilalți subscriitori.

Nu mă mira acea anchetă de la 1876, și nu mă miră nici darea în judecată de la 1876. Dar iată ce mă miră și ce trebuie relevat ca cel mai caracteristic element pentru discuția de astăzi: aproape *unanimitatea* Camerei de la 1876 a votat lucrul următor în fruntea actului de acuzare: să se dea în judecată Lascar Catargi - și aici citez textul actual - „fiindcă a întrebuintat banii publici în propriul său tolos”. - Aici e punctul cel mai important, după părerea mea.

Vasazică, a dat în judecată acea Cameră pe un om, pentru că ar fi întrebuintat hani publici în propriul său folos, un om pe care unanimitatea țării și chiar colectivității însăși îl stat de omul cel mai cinstit în această privință. (Aplauze.)

L-adat în judecată Camera cu unanimitate, după te alese ca să facă cercetarea onestității lui Lascar Catargi... pe cine? Alese între alții pe d. Srolojan și pe d. Simeon Mihălescu (răsete), precum trimisese să cerceteze lucrările diplomatice de

la Externe pe d. Fundescu de la *Telegraf* (ilaritate), iar la Ministerul de Rezel trimisese pe d. Radu Mihai (răsete generale).

Alături cu aceștia și împreună cu ei a fost ales și d. Blaremberg ca să cerceteze finanțele.

D. N. Blaremberg. Este cu desăvârșire neexact; vă declar în mod formal că u-am luat patte în acea comisiune și pot să vă citesc *Monitorul* ca să vedeți că am potestat.

D. ministru al instrucțiunii publice și cultelor, T. Maiorescu. Vă mulțumesc de relevarea d-voastre, fiindcă vreau să fie revelată orice neexactitate. Dar permițeri-mi să vă zic că nu aveți nimic de rectificat; fiindcă eu am zis numai că d. Blaremberg a fost ales.

L. N. Blaremberg. Da, însă n-am participat,

D. ministru al instrucțiunii publice și cultelor, T. Maiorescu. Rog să mi se aducă *Monitorul oficial* din iulie 1876, unde se constată că d-voastre ați fost ales la acele cercetări, coleg cu d-nii Srolojan și Simeon Mihălescu, coleg cu d-nii Fundescu și Radu Mihai. Rezultatul acelor comisiuni, o repet, a fost aprobat cu unanimitate, minus un vot și 6 abțineri, adică să se dea în judecată un Lascar Catargi, pentru căși-a însușit din averea publică bani pentru interesul său privat.

Față cu anume acest punct al acuzării, trebuie să zic:

A fost o infamie ceea ce s-a comis atunci. (Aplauze.)

D. A. Blaremberg. D-le președinte, vă rog să mă înscriți pentru chestie personală, și dacă cuvântul de infamie se adresează la mine, atunci d. Maiorescu să-l retragă la moment. (Zgomot.)

D. ministru al justiției, G. Vernescu (către d. Maiorescu). Aveți mai mult respect când vorhiți de o Cameră întreagă.

D. N. Blaremberg. Cuvântul acesta trebuie retras la moment. (Zgomot.)

Fac apel la d. președinte, care este acolo ca să ne apere onoarea, când nu ne putem să ne apărăm singuri; pentru ca

d-sa să interviev ca d. ministru să retragă acest cuvânt. (Zgomot.)

D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, I. Maiorescu.
Nu s-a adresat d-voastră.

D. ministru al justiției, G. Vernescu. Atunci s-a adresat mie. (Aplauze prelungite.)

D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu.
Nu se adresează întru nimic d-lui Vernescu, colegul meu; nu se adresează în genere la nimenea personal, el are următorul înțeles: acest act, această judecată asupra unui om ca d. Lascar Catargi, care este recunoscut de toți ca om cinstit, și chiar de toți acei, cari atunci l-au dat în judecată, acest act, această hotărâre am calificat-o astfel. Și cum puteam să calific acele fapte? Dar în privința persoanelor, cari au luat parte în acel vot, nu am întrehuitat nici o calificare, și am zis din contră că toate aceste persoane recunosc astăzi că nu i se poate acestuia imputa un asemenea lucru.

D. T. Calimaki. Lăsați pe d. Catargi.

D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu.
Onorabile d-le Calimaki. d-voastră veți argumenta în felul d-voastră, permiteți-mi să argumentez în felul meu.

Mi se aduce acum *Monitorul oficial* din iulie 1876, l-am aci și cireșe pe cei cari au fost aleși pentru ancheta de atunci, între acei alcsi este pentru Ministerul de Finanțe d. Kngen Stătescu cu 71 voturi, d. N. Blaramberg cu 70 voturi, d. I. Codrescu cu 69 voturi și așa mai departe..,

D. N. Blaramberg. Vă rog, consratati: nu eram bolnav?

D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu.
Aci, d-lor, este numai sumarul ședinței, nu văd pe cei absenți. Am avut a constata numai că d-voastră ați fost ales.

D. N. Blaramberg. Fu mă voi explica în ceea ce privește purrea mea politică, dat în privința cuvântului, tot trebuie să-l rerracieri, în orice caz.

D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu.
Îl retractez în orice caz față cu orice persoană; căci nu este aci o chestie personală, este chestia numai de faptul în sine.

Aceasta s-a putut întâmpla la 1876, și s-a putut găsi atunci pentru asemenea enormitate o unanimitate de Cameră. Si acum vă pun următoarea întrebare: Cum a fim cu puțință una ca aceasta? Ca să se primească o asemenea acuzare din partea aproape a unanimității unei Camere?

Si s-a mers atunci mai departe, s-au tipărit faimoasele patru volume scrise de d. Misail, și însus acel act de dare în judecată, în fruntea căruia sta acea enormitate contra d-lui Lascar Catargi, precum sta și în contra altor (oști colegi ai d-sale. s-a afișat la fiecare comună și l-am văzut eu încă în 1877 afișat la o comună. A fost atunci ales un comitet de dare în judecată sub prezidenta d-lui Dimitrie Brătianu. Am aci mandatul de înfățișare și cel de aducere ce mi s-a trimes mic ca și celorlalți miniștri acuzați. Poartă semnăturile d-lor Stolojan, Costinescu, Misail, Giani și Fleva.

Ce dovedește aceasta? Aceasta dovedește că pasiunile politice pot să orbească așa încât să schimbe albul în negru și negrul în alb (aplauze); si pot să orbească, cum au orbit atunci pe mulți, încât să facă din omul cel mai recunoscut onest un om care a fost pus suh o asemenea acuzatiune (aplauze). Nu este așa, d-le Panu? Cum în ah fel să se înțeleagă acest fenomen, cum să se explice votul unanimității Camerei, care pune pe d. Catargi în această acuzare?

Nu cred că veri putea găsi altă explicare decât întimplătoarea perspectivă falsă a unui moment pasional, cum este totdeauna acela al luptelor politice prea încordate. D-lor, acea acuzatiune ministerială de la 1876, de altminteri față cu care tocmai cei acuzați au fost foarte indiferenți, a căzut de la sine. Au venit alegerile de la 21 ianuarie 1878, în persoana d-lui general Florescu și în persoana mea la lași, și a doua zi

după alegerea noastră s-a retras simplu toată acuzarea ministeriali de aceeași Cameră care o votase.

Erau și alte timpuri atunci; venise rezelul dintre România și Turcia, și cu ocaziunea acestei crize externe, guvernul I. Brătianu a simțit în modul cel mai grav ce greșeală a făcut de a fi împărțit țara în două, de a vedea că țara este expuși la un asemenea pericol, pe când fusese sfâșiata în două părți, din care una era ținută prin șefii săi sub amenințarea acelei acuzațiuni și cealaltă era singură reprezentată în guvern și în Cameră.

Atunci ajunsese timpul în care le era mai frică acuzatorilor de acuzare, decât acuzaților, căroră nu le-a fost frică niciodată. Deci acuzatorii au căutat și au găsit cel mai mic pretext ca să retragă.

D-lor deputați, dacă a fost rău, dacă a fost periculos de a împărți țara în două, așa precum s-a făcut atunci sub ministerul Brătianu prin acea acuzare a cabinetului L. Catargi, oare sunteți d-voastră siguri astăzi că o dare în judecată a cabinetului I. Brătianu nu o să fie tot așa de rea, nu o să sfâșie iarăși țara în două părți și nu o să se întâlnească în aceeași stare periculoasă cu evenimente complicate din afară: Cine este la noi, în mijlocul Orientului european, cine din rumâni este cu o inteligență și cu o siguranță așa de perfectă încât să fie în stare a zice în bună conștiință: Țara aceasta este într-o așa liniște internă și externă și va rămâne în o așa liniște, încât poate să-și facă satisfacția unui partid de a ține reprezentanții celuilalt partid sub judecată?

Nici un om cu prudență politică nu va putea afirma aceasta.

Dar trec acum la un alt argument, d-lor deputați, însă văd că e târziu.

(Se închide ședința și se anunța continuarea discursului pentru a doua zi 1 februarie.)

D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu.
D-lor deputați, aveam onoare să vă spun ieri — și terminasem cu acest punct de plecare - că precedentul constituțional, singurul pe care îl avem de la aplicarea Constituțiunii din 1866 în privința dării în judecată a unui întreg minister, nu e de natură a ne încuraja pe această cale, oricâtă deosebire ar fi de persoane și de împrejurări. Și este o datorie cunoscută în materie constituțională mai importantă de a se întemeia cineva mai întâi pe examinarea precedentelor. Nu e de natură a ne încuraja, fiindcă trebuie să producă în conștiința fiecărui om imparțial îndoiala asupra părții în care s-au amestecat pasiunile politice, și-n privința părții în care a putut domni dreptatea curată.

Acum pentru a-mi înlesni puținele cuvinte, ce am să le spun în contra propunerii formulate de onor. d. FUaramberg, dați-mi voie să fac o distincțiune fundamentală.

Dacă ar fi vorba de cererea unei cercetări, care să constate în contra unor miniștri anume că ar fi comis vreun delict sau o crimă; dacă a avut nefericirea această țară de a vedea în capul guvernului ei oameni cari ar fi capabili de asemenea fapte, evident că este o datorie de legalitate mai presus de toate, ca asemenea fapte să nu rămână acoperite, ci să fie urmărite și pedepsite. Aceasta este legalitatea supremă și e unul din drepturile fundamentale ale Camerei — este chiar sancționarea contolului ce trebuie să-l aibă Camera asupra puterii executive. - Dacă propunerea aceasta, susținută de onor. d. Blaramberg, ar fi în acest înțeles...

O voce. Le spune legea.

D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu.
Cred că s-ar găsi mulți pentru a face așa ceva; eu aș fi pentru o asemenea propunere...

O voce. Modificați legea, nu se prevede în lege asemenea propunere.

D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu.

Însă, propunerea d-lui Blaramberg, îmi cer voie să o caracterizez prin numele celui care e în fruntea ei și care i-a dar lectura în Camera - propunerea de dare în judecată a celor două din urmă cabinete Brătianu nu se mărginește aci. Ea are introdus un element în ea, care îi dă caracter politic în prima ordine, și de aceea mai ales sunt în contra ei.

Iată care este această parte.

Se vorbește între punctele de acuzare acolo formulate, se vorbește, ce e drept, sub o formă mai acoperită, oarecum ca o frază incidentală, de chestia Basarabiei și de chestia Dunării, Onor. d. Panu, unul din subscriitorii propunerii, în vorbirea d-sale de ieri, a trecut cu ușurință peste aceste puncte, și relevând lucrul a zis că pentru acestea n-ar fi de părere ca să se dea în judecată; cu toate acestea a scris propunerea. Apoi, d-lor, înțeleg și așa s-a făcut adeseori și nici nu se poate altfel, înțeleg, că acolo unde o propunere cuprinde părți esențiale cu cari te unești, să nu faci greutăți de redacțiune și să treci peste părțile secundare. Dar se poate zice că atunci când o Cameră a țării românești cere darea în judecată a unui minister, întrebarea despre pierderea Basarabiei și întrebarea despre Dunăre sunt chestii secundare? Poate să fie o faptă istorică de cea mai mare și mai dureroasă însemnătate, precum este pierderea Basarabiei, poate să fie chestia Dunării, o chestie vitală pentru țară, chestii de o a doua ordine pe cari să le strecuri într-o propunere și pe Lari să le treci apoi cu vederea parcă n-ar fi fost? (aplauze), se poate? Dar nu vedeți că din momentul ce s-au pus aceste chestii, dănele covârșesc întreaga propunere și fac dintr-însa o propunere eminent politică? Așa fiind, nu puteți șterge din această propunere caracterul ei politic.

Este chiar o contradicție în această propunere și este cu atât mai caracteristic, că fiind contradicție, s-au strecurat totuși cele 2 cuvinte: Basarabia și Dunărea. Se propune darea în judecată

a cabinetului Brătianu, în cele 2 ultime formațiuni ale sale; toată lumea însă știe că chestia Basarabiei era terminată, înainte de a veni penultima și ultima formațiune a ministerului Brătianu. Pentru ce dar se strecoară în propunere? Toată lumea știe că ultima și penultima formațiune a cabinetului Brătianu n-a avut să se ocupe de chestia Dunării; chestia era anterioară.

De ce s-a strecurat în propunere?

Cum? vin oamenii în Parlamentul țării serioși, cari știu ce vor să implică într-o asemenea chestie, în așa contradicție două din chestiile cele mai mari de natură politică pentru țara întreagă, și noi să trecem peste ele? Apoi în chestia Basarabiei era onor. d. Kogălniceanu, coleg cu d. Brătianu; în chestia Dunării era lăposatul Vasile Boerescu, care a avut o acțiune remarcabilă - nu judec, dacă în bine sau în rău - aceștia nu sunt implicați în darea în judecată. Apoi arunci despre ce poate fi vorba în aceste două întrebări, dacă nu sunt în chestie persoane de acuzat? Așa cum se prezintă propunerea și cu aceste două întrebări, în contradicție cu ea însăși, ca câștigă un și mai straniu caracter politic și ca o așa propunere politică, îmi permit a mă ridica din toate puterile mele contra ei.

Si vorbesc în contra ei, onor. Camera, fiindcă întrebările de această natură se judecă isoriceste, iar nu pe cale de proces înaintea Curții de Casație; fiindcă e cu neputință ca să deferi înaintea unei asemenea instanțe de autoritate judiciară înaltă, dar esențial nepolitică. asemenea întrebări de grea cumpănă pentru conștiința fiecărui ministru, întrebări, în privința cărora nimeni nu știe cum le-ar fi rezolvat, într-un sens sau altul, dacă nu e pus în împrejurările de atunci și nimeni nu mai poate repune astăzi chestia în toate împrejurările ei de atunci.

Asemenea lucruri s-au judecat istoricește și au contribuit fiecare pentru partea sa la toată dezvoltarea politică mai departe a noastră a tuturor, așa că nu în această privință e chemat un partid, care vine după altul învins în alegeri, ca să facă o propunere de dare în judecată.

Aceasta cu atât mai puțin, d-lor deputați, cu cât nu trebuie să uităm un lucru în toată această materie.

D. I. Brătianu a fost reprezentantul guvernului țării timp de 12 ani. Dupe cbestia Basarabiei, tot ministerul Brătianu cu majoritatea sa a avut favoarea soartei de a proclama și de a face și se recunoască independenta și Regatul României. (Exclamațiuni, protestări)... și îmi aduc aminte în acel moment...

D. I. Dimicriu. Cer cuvântul.

D. ministru ni cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu. În acel moment al proclamării Regatului, îmi aduc aminte de unul din cele mai frumoase cuvinte, după aprepieria mea, ce s-au pronunțat în Cameră, de cuvântul onor. meu coleg Al. Lahovari, deputat atunci în opoziția conservatoare pe acele hânci alătutea cu mine, care, când s-a prezentat propunerea de Regat în Cameră, a spus majorității collectiviste: Noi conservatorii, dacă n-am avut favoarea și prezentăm noi o asemenea propunere, îi aducem însă ceea ce putem da și care își are și aceasta marea sa importanță, îi aducem unanimitatea Camerei și o aprobam din toată convingerea noastră. (Aplauze.)

A fost dar un act al celui guvern de partid, asupra căruia unanimitatea țării reprezentată în Cameră s-a întâlnit.

Orcé am zice dar noi, guvernul acela a avut momente în cari, precum era în capul guvernului țării, tot așa reprezenta în realitate și o întreagă situațiune primită de întreaga țară legală.

Dacă așadar am da un caracter politic propunerii de acuzare în contra ministetuii I. Brătianu, dacă am face un asemenea act de la partid la partid, s-ar resfrânge acea parte a acuzării și asupra rării care a susținut pe d. Brătianu cu majoritatea ei în acel timp, cu încrederea ei, cu stima ei. (Aplauze, întreruperi.)

Onor. d. Panu trece așa de ușor - cum ziceam — asupra acestei cestiuni...

D. G. Panu. M-am pronunțat categoric contra.

D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu. Contra, dar scuzați-mă. cred că termenul ușor nu trece peste conveniențele parlamentare, eu găsesc ușor. dacă ari fi procedai astfel.

Când într-o asemenea propunere se pune o chestie așa de importantă, atunci, după părerea mea, dacă nu o primești, nu trebuie să subscii propunerea. Onor. d-le Panu, fără îndoială chestii de aceste ca Basarabia și Dunărea sunt chestii naționale, precum pierderea Basarabiei este o durere națională, sunt prin natura lor și chestii politice, și atunci trebuie să ne uităm împrejur, să ne întrebăm, ce rezultat pot produce și în privința relațiilor noastre cu guvernele dimprejur.

Si aici trebuie să fim oameni politici: căci suntem un stat independent, și în mică poziție, dar în poziția bine hotărâtă, pe care o avem în Orient, trebuie să cugetăm cu maturitate, să ne gândim de două ori în asemenea materii.

A zice că nu trebuie să fii politic în asemenea sens și că trebuie să urmezi primul sentiment de sinceritate și de convicțiune, pe care nu mă îndoiesc că-l are d. Panu, aceasta este deprindere de jurnalist. Nu este vorba, jurnalistul este un om important în politică, dar sunt și alții mai importanți în politică; este mai important în politică membrul unei majorități din Cameră; și în guvern sunt membrii cari sunt importanți și cari au răspunderea unei situații politice, pe când jurnalistul este efemer, prin natura sa, și trebuie să scrie din zi în zi, și ceea ce scrie într-un moment, nu esre așa de important, fiindcă trece momentul. Dar majoritatea Camerei și guvernul, care se ocupă mai ales de chestii permanente și uu efemere, fără îndoială trebuie să deschizi! ochii în patru, când vine o discuție ca cea de față. Onorată Cameră, era cu atât mai stranie această încercare a d-lui Panu de a îndulci propunerea

de acuzare, astfel formulată, cu cât această întreagă procedură este o intervertire a rolurilor obișnuite într-un Parlament. Căci, d-lor deputați, vine o propunere ca aceasta, o propunere de așa importanță, încât oricum majoritatea Camerei care ar vota-o ia răspunderea unui act foarte important prin urmările sale posibile. Și sunt înrre noi, cei din majoritate, unii cari în înțelesul unei propuneri de urmărire nepolitică sunt de acord, și totuș propunerea de acuzare, în loc să vie din partea majorității, mărginită în limitele centre de majoritate, ne vine din partea minorității în întinderea ce poate conveni minorității.

Și ceea ce găsec strănu este zelul cel mare din partea unora din majoritate pentru darea în judecată a ministerului Brătianu față cu noi; apoi și noi am suferit, noi eram mai întâi cei dați în judecată. (întreruperi.)

Noi n-am contribuit atunci nici la sosirea la guvern, nici la susținerea în guvern a ministerului Brătianu,

Eu știam pe onor. d. Panu un înfocat guvernamental al ministerului Brătianu mult timp.

ZI C. Panu. D-ta ai fost ministru la Berlin sub Ioan Brătianu și ai fost însărcinat cu vânzarea moșiilor din Bucovina¹.

Cer cuvântul în chestie personală.

D. Președinte. Vă rog nu întrerupți.

D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu. Aceasta nu e chestia personală.

Sunt în drept a discuta atitudinea politică ale unui deputat și nu le voi discuta decât pentru a trage o concluziune politică.

II știam pe onor. d. Panu șef de cabinet în ministerul Ioan Brătianu. (Aplauze.)

O voce. Sub C. A. Rosetti.

¹ Căci dintr-o afirmație în conexia, despre ceea ce a doua vezi mai jos noia la disc '18.

D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, T. Maiorescu. Șef de cabinet în Ministerul de Interne al ministerului Ioan Brătianu.

D-le Panu, d-voastră care ieri ziceați că este rău empirismul în politică, se vede cât de colo la d-voastră tinctura științifică a sistemului pozitiviste. Vă rog să primiți o comparație curată științifică și nu empirică. Știți că luna este un satelit al pământului, dar pământul se învârtește în jurul soarelui și cu el împreună se învârtește și luna împrejurul soarelui. Se poate ca să te fi învârtit d-ta în jurul lui Rosetti, dar Rosetti se învârtește atunci în jurul lui I. Brătianu. Și când v-ați încetat d-voastre Rosettiștii să nu vă mai învârțiți în jurul soarelui I. Brătianu, v-au sfărâmat Brătianu și v-ați împrăștiat toți în toate părțile ca niște meteori, și numai un fragment de meteor, onor. d. Tache Giani, s-a mai alipit de soare în ultimele momente, tocmai când apunea. (Aplauze.)

D-voastră faceți așa parcă a venit d. Brătianu numai în ultimele momente nesustinit, nepreparat de alte elemente, din partea aceea care voiește acum să-l dea în judecată. Dar este evident, că o parte a răspunderii cade asupra aceluia care l-au susținut de la început. Și concluziunea aceasta mă face, pe mine mai ales, să fiu cu precauție și să mă uit de unde vine propunerea de dare în judecată, și să mă uit dacă vine mai ales din partea majorității sau vine din partea minorității; și cu aceasta, d-lor deputați, ajung la ultimul argument.

Dacă din propunere se șterge elementul de partid politic, elementul de înaltă discuție politică, cum este Basarabia și chestia Dunării, dacă se face o simplă propunere a majorității în acest sens restrâns, se simplifică discuția.

Dar dacă este vorba ca să vină propunerea așa cum a venit, și purtată în parte de asemenea elemente, apoi eu trebuie ca membru al majorității să mă întreb dacă nu se mai ascunde altceva în gândul ei și să mă mărturisesc că văd un grad de

emoțiune în aceasta discuție care-mi pare că nu provine numai de la chestia Brătianu.

Onor. d. Panu a căutat să facă o deosebire între membrii, pe cari i-a numit junimiști, și alții din cabinetul actual, și a zis că d-sa înțelege că junimiștii nu împărtășesc idcea dării în judecată.

Și adică de cer O spunea d. Panu: fiindcă a fost un moment, în care era încercarea unei înțelegeri între d. Ioan Brătianu și noi. Dacă aceasta este încă în cugetul cuiva, ca un lucru care ar influența convingerea noastră în dezbaterile de astăzi, atunci vă rog ca acest lucru să-l depănați. În chiar actele, cari a binevoit a le reproduce d. Blaramberg în propunerea sa, se vede o scurtă declarațiune, - și este o dovadă de imparțialitatea d-sale - făcută de mine, nu aci, unde nu este rață d. Ioan Brătianu, dar în fața guvernului d-sale și a d-sale; am spus dar acelei Camere a d-sale cum a fost această tratare și nu am fost dezmințit.

S-a adresat d. I. Brătianu la d. Carp și prin d. Carp la mine, sunt patru ani și atât de atunci: am avut o convorbire la d. Carp la otel cu d. I. Brătianu; da! Am repetat în acea Cameră, care a fost primul meu cuvânt din întrevederea cu d. Ioan Brătianu. I-am zis: este greu să se facă înțelegerea cu noi; și ultimul cuvânt al întrevederii a fost: nu cred că se poate face aceasta, este prea greu. Evident dar, că era aici o chestie de principii; și permiteți-mi a adaogă, că în acelaș ședință a Camerei am zis: ce, adevă dacă am fi voiti noi să intrăm în ministerul Brătianu, nu ne primiați?

Dacă n-am voiti atunci, evident că a fost o chestie de principii care ne separa, și dacă n-am primit atunci, când era d. I. Brătianu în atotputernicia sa, nu puteți insinua astăzi, că în discuția de față ne rămâne vreun gând ascuns în privința d-lui Brătianu, ceea ce numesc francezii *une arriere-pensie*.

Este cu atât mai nepotrivită această insinuare, cu cât la noi în țară niciodată disidentimentele cele mai mari, când a fost

vorba de a se face o lucrare comună în scop politic, nu au împiedicat împreunăriile. În chestii, cari nu sunt personale, politica hotărăște; și s-au văzut multe feluri de împărecheri. (Zgomot.)

Fiecare a lucrat după convingerea lui momentană; și ați văzut lucrând pe d. L. Catargiu alături cu d. D. Brătianu, pe președintele consiliului acuzat la 1876 alături cu președintele comitetului de acuzare de la 1876.

Prin urmare, nu sunteți în drept să ziceți că prin aceasta s-ar putea modifica sau influența convingerea noastră în discuția de astăzi. Nici votarea pentru darea în judecată, nici votarea contra dării în judecată nu vor împiedica întru nimic, după precedentele din viața politică a țării noastre, relațiile viitoare posibile între oamenii politici.

O asemenea insinuare nu este dar motivată.

Ultimul argument pentru care sunt contra propunere! d-lui Blaramberg, este acesta: A numi o comisiune, care să facă cercetări, care să descopere delictes sau crime comune, aceasta este o lucrare care trebuie să se facă și care se poate face în toată regula, în toată liniștea și în toată măsura, precum se cuvine să domnească în materie de justiție.

Dar a face o acuzare politică, aceasta însemnează a face o agitare de pasiuni, și trebuie să fie așa; căci dacă o asemenea propunere are rațiune de a fi, ea trebuie să fie purtată de mișcarea simțimintelor țării. O acuzare, care ar fi primiră numai de o întâmplătoare majoritate în Cameră, fără ca să fie purtată de interesul țării, ar fi o nefericire pentru Cameră, nu ar putea să stea în picioare, ar muri de la sine, precum a murit și acuzațiunea de la 1876, unde atunci noi, cei acuzați, ceream să fim judecați, și acuzatorii împiedicau judecata.

O voce. Cer cuvântul,

D. ministru alcultelor si instrucțiunii publice, T. Maiorescu.
Întrebare: F. ste o mișcare generală a țării pentru propunerea de astăzi?

Dar, d-lor, noi cei de aici. majoritatea si guvernul, cei de la guvern suntem de puține luni. și cei din majoritate, pot zice, de puține zile numai aci. Nu am avut încă timpul, si am fost împiedicați prin multe chestii laterale de a face ceva bine. Dacă este o cerere principală a țării, este cererea, pe cat înțeleg eu, de a se aduce acele îmbunătățiri reale pe cari în diferite moduri le reclamă situația aeruală. Aveți ia ordinea zilei chestii de cea mai mare importanță; chestia vânzării pământurilor, discuția tocmelilor agricole, importanta chestie a magistraturii. Nu mai departe decât poimăine este o subscriere publică de mare importanță pentru creditul statului, este primul împrumut care se încearcă cu țifra redusă de 4 la sută. care face onoare creditului român, și care împrumut să fie acoperit în năuntrul țării. Apoi, în asemenea momente si cu asa situație, este cu puțință să se distragă opinia publică si să se facă două curente cari se contrazic? Nu se pot produce într-o mișcare întregă a țării două curente cu totul deosebite. Or vrea Camera să concentreze curentul spre ceva pozitiv, adecă să concentreze curentul spre lucrări folositoare, or vrea să-l deșepte și să-l concentreze spre ceva negativ, spre o lucrare de război politică. Amândouă curentele nu pot merge împreună si cred că este mai important ca să concentrăm toate silințele noastre la lucrări de activitate în sens pozitiv, decât la recriminări politice asupra trecutului. (Aplauze.) Orce are un caracter de asemenea recriminări, nu trebuie să fie primit în această majoritate.

Pentru aceste argumente, intai fiindcă, după precedentele avute, nu este destulă garanție de nepărtinire, când este vorba să se judece politicește un partid de către celalt; al doilea, fiindcă în materie de a judeca politica unui partid nu trebuie să se uite că ministrii Brătianu a făcut parte din trecutul, din istoria țării, și trebuie să se cruțe acest sentiment al continuității istoriei țării în care trăim; si al treilea, fiindcă nu e bine să amestecăm un curent al mișcării generale in țară cu două lucruri cari se

contrazic; nu e bine să împlătem mișcarea generală spre îndreptare cu o agitare de persecuție politică: sunt contra propunerii d-lui Blaramberg.

Găsesc că este, chiar din punctul de vedere al acelor cari o propun, o adevărată gresală politică, de a confunda politica cu o judecata de proces și de a ridica, căci este o ridicare, pe acei cari sunt politicește căzuți în alegeri, sub aparenta - si aparenta nu se va șterge - a unei persecuții de partid. Sunt căzuți în alegeri. S-a întâmplat căderea ministerului Brătianu așa cum nu s-a mai întâmplat o cădere de minister în această țară. Ce deosebire cu căderea de la guvern a ministerului Catargi! Kra 0 alegere atunci făcută, ieșise pentru Senat o majoritate de câteva voturi. S-a retras constituționalmente cabinetul. în cazul din urmă însă, în cazul ministerului Brătianu, în mijlocul majorităților sale, în mijlocul alor săi - și aici s-a adevărat cuvântul d-lui Carp cc-l zisese înainte, că d. Brătianu va cădea sub greutatea acelor, cari puneau apetiturile lor mai presus de interesele țării (aplauze) - în mijlocul Camerei sale a căzut ministerul Brătianu. Această cădere a fost urmată de verdictul electoral al țării, dat după toate acele garanții, pe cari le luase Camera d-sale pentru libertatea alegerilor, cu vorul secret și cu lărgirea colegiilor electorale.

Din această cădere politică, din acest verdict al țării, al majorității țării legale, vtoim să scoatem noi prin o propunere în contra întregului Cabinet Brătianu pe reprezentanții panidului căzut, și să apelăm de la hotărârea dată deja de țară, la hotărârea ce ar putea-o da câțiva membri de la Curtea de Casație?..

Aceasta nu cred că ar fi calea pe care putem să procedăm politicește.

Din toate aceste motive sunt contra propunerii d-lui N, Blaramberg. (Aplauze.)

93

**Asupra dărâării parțiale a turnului Goliei
și asupra restaurării bisericii SL Nicolae din
Iași de d. Lecomte du Nouy**

(Ședința Camerei de la 14 februarie 1889)

Cu prilejul unei cereri de credit de 9000 lei pentru dărâmarea parțială a turnului Goliei din Iași, d. Nicolae Ionescu vorhește în contra dărâmării de clopotnițe (d. e. a turnului Colții din București) și dorește din contră exacta lor reconstruire și la Biseticele Trei Ierarhi și SL Nicolae din Iași.¹

Deocamdată ministrul cultelor răspunde, mărginindu-se la obiectul în discuție, adecă la explicarea creditului cerut.

D. ministru al cultelor, T. Măiorescu. Trebuie să fim recunoscători d-lui deputat din Iași de interesul ce-l arată pentru monumentele noastre istorice și artistice.

În ceea ce privește creditul de 9000 lei, ce se cere astăzi (și-mi veti permite să vă spun numai câteva cuvinte, fără a întinde discuția peste obiectul ei special], acest credit am trebuit să-l cer în urma nenumăratelor reclamații adresate ministerului din partea primăriei din Iași, nu de la d. Pogor, actualul primar, ci de la predecesorii d-sale, cari neconținut au

¹ Veți mai jos și discursul 106.

cerut să se dărâme acel turn pentru motiv că amenința să cadă și pune în pericol viața trecătorilor, casele vecinilor etc.

În urma acestor reclamații am trebuit să însărcinez pe un arhitect ca să alcătuiască un deviz, din care să vad cu ce preț s-ar putea face lucrarea.

Ei bine, după deviz s-ar fi cerut 28 000 lei; suma mi s-a părut foarte mare; am scos mai întâi lucrarea la licitație publică; a ieșit cam același preț asupra unui evreu. Chiar dacă aș fi aprobat rezultatul licitației ca sumă bănească, îmi venea greu să însărcinez cu dărâmarea unui turn creștinesc pe un asemenea heterodox, pe un evreu. După ce n-am aprobat licitarea, am început să vină la minister propuneri ceva mai scăzute.

Am însărcinat atunci pe d. arhitect Gavrilescu care, după devizul ce a făcut, a redus cifra la jumătate, la 14 000 lei, cea mai mică cifră la care s-a putut ajunge după atâtea încercări. Din acești 14 000 lei mai rămân de încuviințat cei 9000 propuși prin creditul de față.

Printr-un raport, tăcut acum vro 3 ani de arhitectii-ingineri însărcinați de primărie, între cari era și d. Ioni, mi s-a atras atenția că nu trebuie să se dărâme turnul întreg, că este un adaos superior la clădirea turnului, care s-a făcut mai târziu și din greutatea căruia s-au produs acele crăpături periculoase, și că, dacă se va dărâma această parte superioară, restul va putea fi conservat și reparat.

Eu, care am trăit mult timp la Iași, mai cunoșteam și însemnătatea istorică a acestei biserici. Am însărcinat dar pe de o parte pe d. Gavrilescu, să se mărginească în dărâmarea părții adoașe a turnului; iar pe de altă d. Gavrilescu nu-a făcut o expunere asupra întregului monument în valoarea sa istorică și artistică, din punct de vedere al unei restaurări totale,

D. Gavrilescu a lucrat întru aceasta cu zel și, trebuie să o recunosc, cu un fel de entuziasm artistic.

Mi-a prezentat și un mic deviz pentru repararea unei părți a edificiului celuilalt. Așadar d. Gavrilescu e însărcinat cu

lucrarea, nu numai cu dărâmare a acelei părți a turnului care amenință pe trecători, dar și cu repararea părții care trebuie păstrată, cum și cu primele începuturi pentru restaurarea edificiului principal.

Prin urmare, s-a lucrat în această privință cu totul de acord cu dorința exprimată de onor. d. Ionescu.

Dar acum intervine în discuție Mihail Kozaliiceanu și zice între altele.

„Idea restaurării monumentelor noastre sunt dator să declar că a găsit un sprijin puternic în Regele nostru, atât în București cât și în Iași, pururea Majestatea Sa s-a ocupat de a face să se restaureze monumentele noastre; turnul Golii, care amenința ruină, or Sfântul Nicolae-cel-fvlare, cel bogat, unde se ungeau vechii Domni ai Moldovei, Majestatea Sa a zis să se restaureze fără să se abate până la temelie. Eu nu mă plâng atât de abateri, dărâmare, cât și de sistemul greșit care e vorba să se adopte pentru a se restaura biserica Sfântul Nicolae, atât de cunoscut! de toată lumea ortodoxă, prin următorul fapt: la aceeași oră, din naintea aceluiași ochi, se oficia sfânta leturghie a ortodoxiei în trei limbi; în trei capele în rând: în mijloc se serba în limba veche grecească, de o parte în limba slavonă, de altă parte în limba română; cele trei limbi principale ale ortodoxiei, vorbeau deodată în lauda Domnului.

Ei bine, eu susțin că nu trebuie să ridicăm acelei biserici caracterul acesta principal, partea aceasta frumoasă, interesantă și de care poate fiecare român ortodox să se laude

Eu în tinerele mele am început la leturghie și am văzut pe tustrei preoții ridicând sfântul potir și preotul binecuvântând poporul în trei limbi. Hotărârea de a se face serviciul într-o singură limbă e o mare durere și e despuieră pentru crasul laji de o iadiriime unică în felul său, și cred că dacă d. ministru va veni cu un proiect

de lege arătând că voiește să restanimizească biserica în arhitectura ei primivă și în vechile ei tradiții, cred cum că în această Cameră nu se va găsi un singur deputat ortodox, care să nu dea banii trebuitori pentru aceasta.

De aci trec la biserica Trei Sterile. Dacă se va abate numai o parte, căci așa cred că are să se facă. atunci nu așa avea nici o plângere. Cu toate acestea eu mă mir ce inspirație ne-a venit să facem tezel acelor puține monumente ce avem și apoi să venim cu alt fel de idei de restaurări.

Când s-a săpat la temelie, s-a descoperit acolo mormine de domni, doamne și domnite în costumul lor și păstrate în așa hună stare ca și cum ar fi fost descoperite de ieri. Ce s-a făcut cu acestea? În mod pozitiv nu știu, faptul e însă că trebuiau puse și păstrate în muzeul din Iași cu îngrijire, iar nu să fie date în păstrarea unui preot, căci așa știam până mai deunăzi, care preot păstra și icoanele vechi ale mănăstirii.

Apoi cere numirea unei comisiuni și vorbește și de prea puțin. sumă cerută pentru dărâmare turnului Goliei, de care se plânge în câteva cuvinte și d. Tzoni.

La acesterăspunde:

z9. *Titu Maiorescu, ministrul cultelor.* D-lor deputați, este bine înțeles că este vorba de dărâmare parțială a turnului. Vă mărturisesc că și pe mine m-a impresionat în modul cel mai neplăcut scumpetea acestei dărâmări.

De când am intrat de astă dată în minister, în martie 1888, mi s-a adus la cunoștință prin numeroase depeși că este urgent de a se dărâma turnul Goliei. Am telegrafiat eu personal într-o notă personală către d. Langa. Desi nu aveam onoare să cunosc pe d. Langa, care era atunci reprezentantul primăriei Iași, decât speram că este o persoană care se va interesa gospodărește de gospodăria orașului, l-am telegrafiat: cam așa: Vă rog. spuneri-mi ca un bun gospodar, cât ar costa dărâmare

turnului Golia. Am făcut dar apel la d-sa direct, fără alte tbrme de "miânieie, și am primii răspunsul telegrafic 30 000 lti.

O voce. Gospodărește.

D. Titu Maiorescu, ministrul cultelor. M-a impresionat răspunsul. N-am dreptul să zic mai mult, dar m-a impresionat.

M-am adtesat atunci la prefecr, amicul meu d. Negruzzi, și i-am zis: Aflu că are să coste 30 000 lei. Nu se poate. Fă o licitație publică. A făcut o licitație și iertati-mă si vă spun că e lucru de mirare, cum într-un oraș unde tori sc plâng că nu este de lucru și că este mizerie, rezultatul licitației sa fie puțin sub 28 000 lei și încă și condiția ca antreprenorul să ia și materialul vechiul

Onor. d-le Kogălniceanu, ce să fac eu? 30 000 lei gospodărește, ceva mai puțin dc 28 000 lei cu licitație, și n-am aprobat licitația. Dar lucrarea sc arata urgentă. M-am adresat atunci ca in regie la d. Gavrilescu, și d-sa mi-a propus 14 000 lei cu deviz in regulă, cea mai scăzută cifră ce am putut ohtine după atâtea încercări. Acum dacă d. Tzoni ar avea bunătatea, cu cunoștințele d-sale de acolo, în interesul cheltuielilor statului, să ne spună pe cineva care ar putea să facă cu un preț mai redus această dărâmare, eu i-as fi foarte recunoscător. Mie nu mi-a fost cu puțință, cu toată procedura ce am întrebuițat, după cum v-am spus, ca să ajung la o sumă mai mică de 14 000 lei, suma arătată de d. Gavrilescu, care de alminrrelea în orce cai va justifica întrebuiarce acestei cifre dupl regulele comptabiliității generale.

Trec acum la cele zise de onor. d. Kogălniceanu. Când un deputat cu autoritatea d-sale vorbește pe larg si de aceste monumente istorice si anisiice ale țarei, banca ministeriala nu poate sta indiferenri la această chestie. Nu este dar vina mea, dacă trebuie să dau și eu o estensiune mai mare răspunsului, in afară de obiectul special al discuțiunii.

In ceea ce plivește tutnul Coltei din București, această n-a intrat intru nimica la cunoștința mea oficială, Coltea nu esre

una din bisericile întreținute din bugetul Ministerului Cultelor, ea se întreține de hforia spitalelor civile; a fost dar o afacere între Eforia spitalelor civile si Primăria Capitalei, cel mult și Ministetul de Interne. Ministerul Cultelor nu a avut să intervie aci.

În ceea ce privește Sfântul Nicolae din Iași si Trei Ierarchi și în genere bisericile, monastirile si clădirile cari depind dc Ministerul Cultelor, voi răspunde următoarele: Voi împospăta cu mulțumire Comisiunea monumentelor istorice care a rămas în părăsire. Pentru Sfanțul Nicolae chestia este ceva mai grea, onor. d-le Kogălnicene. D. Iecomte du Nouy este un arhitect-anist pe caje ttebuie să-l cied de cea mai mare valoare și să vă dau si d-voastră elementele acestei convicțiuni, care aș dori să o împărtășiți si d-voastră.

Când la 1S~4 am intrat in minisier, știam ca oicare din d-voastră, din lectură cel puțin, că biserica episcopală de la Curtea-de-Argeș este poate cei mai insemnar monumnr arhitectonic al nostru. La începutul secolului al XVf-lea s-a zidit de arhitecți, de meșteri pietrari, și s-a zugrăvit de zugravii bizantini, primiți cu ospitalitate la noi de Neagoe-Vodă. Aceștia s-au pus să edibee pe pământul romântsL un monu-ment, cate are marea însemnătate de a fi ultimul edificiu biseri-cesc adevărat bizantin, lucrat de ultimii artiști ai Bizanțului, vro S0 de ani după ce căzuse sub stăpânirea turcilor.

Prin acest fapt, prin conceptmncea lui originală, prin miestria amănuntelordecorative, acest monument este pentru istoria artelor în genere și a aritecturiei st ornântnenticci bizantine în special, monumentul cel mai interesant.

Era dar o datorie a noastră atât față cu țara, cât și față cu interesul general al artelor în Europa ca să păstrăm și să restaurăm aceasră biserică in spiritul construcției ei primitive.

Am găsit lucrări începute pentru aceasta, și am găsit iu minisier un contract încheiat cu un arhitect, d. Montureanu,

și cheltuiuri deja 80 000 lei numai cu schelele pentru începerea restaurării.

Mi-a părut că d. Monrureanu — nu zic nimic contra d-sale — dar de abia ieșit din școală, nu oferea garanție pentru o așa de însemnată lucrare artistică și istorică. De aceea am desființat contractul, și m-am consultat cu cine am știut mai competent, cu d. Odobescu în prima linie, cum să proced mai bine? Două posibilități se ofereau. Artiștii arhitecți pentru asemenea lucrări cei mai în renume pe atunci în Europa erau germanul Semper și francezul Viollet le Duc. Veți găsi explicabil, că am ales pe Viollet le Duc, Am scris personal d-lui Viollet le Duc, și am căutat să-l încâbesc pentru monumentul nostru. D-sa mi-a răspuns foarte cald și s-a arătat gata să veni în ajutor.

Ne-a trimis mai întâi pe arhitectul monumentelor istorice al ministerului din Franța, pe d. de Baudot, care a venit aici și a fost la Curtea-de-Argeș de a examina monumentul în starea de decadență, în care se afla atunci. D. de Baudot a schițat un plan, cum ar trebui lucrat, și s-a întors cu acel plan la d. Viollet le Duc să-i raporteze.

În urma acestui raport, Viollet le Duc a găsit biserica noastră de la Curtea-de-Argeș vrednică de cel mai mare interes, și d-sa mi-a recomandat pe cel mai capabil artist-arhitect pentru o asemenea lucrare, pe d. Andre" Lecomte du Nouy, care în acel moment era atașat la comisiunea franceză trimisă în Palestina, sub conducerea d-lui Clermont-Ganeaux, pentru cercetări arheologice și totodată lucra la facerea unor monumente comemorative pe urmele ce păreau princișei Latour-D Auvergne — că le-a descoperit despre trecerea Mântuitorului nostru Isus Christos.

Am scris d-lui Lecomte du Nouy, și peste câteva luni am primit răspunsul, a venit și d-sa, și am găsit în colegii mei din consiliul de miniștri de atunci cea mai mare bună-voință, și astfel a fost însărcinat d. Lecomte du Nouy cu restaurarea bisericii episcopale de la Curtea-de-Argeș, *ilc* puteam face mai

mult? Arhitect special nu sunt; a trebuit să mă adresez la o autoritate europeană recunoscută, și am lucrat conform cu relațiunile ce mi le-a dat.

Permiteți-mi a spune că sunt fericit de alegerea d-lui Lecomte du Nouy, căci biserica episcopală din Argeș este astăzi restaurată așa încât face admiratiunea celor mai competenți cunosători străini și indigeni.

Am fost cu atât mai fericit să văd terminată după atâția ani de muncă această admirabilă lucrare, cu cât la căderea noastră din minister, la 1876, rai-era teamă că va fi periclitată, după obiceiul cunoscut că ministerul subsecvent din alt partid să strice mai tot ce începuse ministerul precedent. În cazul de față am fost scăpări de acest pericol, poate grație întâmplării că Viollet le Duc, pe lângă marea sa autoritate, era și fondatorul unei foi foarte liberale, *le XIX-e Siècle*, și se afla în relații cu repausatul C. A. Rosetti. Și astfel d. Lecomte du Nouy a aflat grație și la d. Ioan Brătianu și la d. C. A. Rosetti, și a putut termina cu un strălucit succes lucrarea d-sale. Pe lângă această lucrare și în mijlocul ei. predecesorul meu, d. Dimitrie Sturdza, care a avut o inteligentă îngrijire pentru monumentele noastre istorice, a mai însărcinat pe d. Lecomte și cu clădirea palatului episcopal de la Curtea-de-Argeș, și cu restaurarea mitropoliei Târgoviștei, și a *Frei-Ierarchilor și a bisericii Sfântii Nicolae din Iași.

O voce. Dar știți că se impută reaua lucrare ce s-a făcut acolo.

D. T. Maiorescu, ministru de culte. Am auzit și eu aceasta, chiar de la înalt Preasfințitul Mitropolit din Iași, și de la alții. (Zgomot.)

Eu care nu sunt special în arhitectură și, scuzați-mă, mei nu cunosc mulți alți cunosători ai arheologiei arhitectonice la noi în țară, m-am informat de la d. Lecomte du Nouy, ca să-mi pot da seamă despre ce este vorba.

lata punctul în discuție:

La unele din monumentele noastre bisericesti de importanta artistica sunt in starea lor de astazi doua feluri de constructii: Constructia lor primitiva dupa planul si stilul epocii mai vechi, in care au fost cladite prin ingrijirea fondatorilor lor, si apoi constructii adause mai pe urma, cand se va fi ivit necesitatea de reparatii, cari constructii posterioare insa n-au finut seama nici de planul primitiv, nici de vechiul stil mai corect; ci au fost facute in voia intamplarii si intr-o vreme de o evidenta scadere a spiritului artistic.

Cand este astazi vorba de restaurarea unui asemenea monument, naste numaidecât intrebarea de capetenie: Ce trebuie restaurat? Trebuie restautat monumentul istoric primitiv dupa planul si spiritul fondatorului sau dintr-o epoca mai interesanta penttu dezvoltarea artelor? Or trebuie sa se faca o reparare a edificiului asa cum a fost arhitectura lui stricata prin adaoase posterioare de oameni, de arhiteci sau de mesten cari nu au vrut sa fie seama de planul primitiv si au facut alrceva, au facut un adaos de «instructiune hibrida contrara conceptiunii artisticeprimitive?»

Acum, daca gasiti vreun mijloc ca sa deslegam mai bine aceasta greutate, sa numim o comisiune, care insa sa nu impiedice adevarata lucrare a artistului, ci numai sa dea sfaturi, sa supravegheze, sa lumineze chestia pe cat poate, foarte bine! Toti dorim ca lucrarea sa se faca cat se poate de bine.

Va marturisesc insa ca mic mi-e cam teama de asemenea comisiuni in materie de arra speciala la noi in tara; se amesteca prea usor aici tot felul de interese contrare,

in ceea ce priveste icoanele sfinte de la Sf Nicolae si obiectele gasite la sapaturile de la biserica Sf, Nicolae, costume bine pastrate de cel mai mare interes, am tbst indata incunoostiintat. D. Lecomte du Nouy este un artist, care se intereseaza pentru tot ce este obiect de arta, a cunoscut f'aloarea acelor obiecte gasite.

Eu am rugat pe I.P.S.S. Mitropolirul de Iasi sa primeasca deocamdata icoanele; si inalt Prea Sfinția Sa mi-a zis sa le las

in pastrarea preotului, care le tine in modul cel mai ingrijit. După ce se va termina lucrarea, icoanele se vor așeza la locul lor. Iar lucrurile celelalte, vestmintele găsite acolo si alte lucruri ce se mai pot găsi, cred că e mai bine să le aducem la muzeul din București.

D. M. Koțalniceanu. Este și la Iași muzău.

O. T. Maiorescu, ministru cultelor și instrucțiunii publice. Eu cred ca e mai bine ca puținele lucruri artistice ce le avem de acest fel să le adunăm la un singur loc, decât să le împrăștiem prin orașe. De altminteri, veri avea prilejul să hotărâți aceasta la timpul său cum veți crede mai bine.

94

Asupra profesorului dr. Asaki

(Ședința Camerei dt la 24 februarie 1889)

Deputatul de Craiova dr. Atanasescu își dezvoltă o lungă interpelare, în care lauda foarte mult pe profesorul dr. Asaki, se plânge de plecarea sa din țară și atacă pe adversarii săi de la Facultatea de Medicină din București, îndeosebi pe decanul de atunci al facultății, dr. Râmnicieami, și pe dr. Severeanu.

Înainte de a răspunde ministrul interpelat, intervine în discuție depurand G. Dem. Teodorescu., aprobând pe profesorii adversari doctorului Abalei. (Vezi de altminteri mai sus nota la discursul no. 78, pag. U d, *ed.n.* - p. 1091).

Apoi vorbește:

T. Maiorescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice.
D-lor, d-rul Asaki este fără îndoială profesor de mare valoare, și în scurtul timp cât a șezut în țară și cât a fost profesor la Facultatea de Medicină din București, a sdut, prin lectiunile sale și prin lucrările sale științifice importante, să-si atragă iubirea studenților săi și considerațiunea publicului român în mare parte. (Aplauze.) Tot, dar tot ce am putut face din partea administrațiunii ministeriale, am făcut pentru doctorul Asaki,

De la început d-sa a fost introdus la catedra ce o avea în timpul din urmă, printr-o lege specială; acea lege specială mai

prevedea pe lângă doctonii Kalcenderu și pe tui alt doctor și profesor, pe d. Babeș, căruia însă prin lege specială i s-a prevăzut un institut de bacteriologic, și s-a format acest institut tot atunci cu o prevedere specială bugetară, așa încât d. Babeș în ceea ce privește institutul său și onorarul său excepțional are poziția sa particulară fixată prin lege.

Pentru d. Asaki, de altminteri foarte favorizat, și permiteți-mi a adăoga că merita această favoare, foarte favorizat de guvernul trecut, nu s-a făcut o lege specială afară numai pentru numirea d-sale ca profesor provizoriu în modul și rangul celorlalți profesori provizorii de Universitate; căci nu s-a prevăzut prin lege creațiunea specială de vreun institut al sau, nici alt mod de a fi tratat d-sa altfel decât ceilalți profesori din țară, încât — să mă scuze onor. interpelator - vedeți că din capul locului, situația legală a d-lui profesor Asaki era diferită de aceea a d-lui Babeș. D. Asaki dacă ar fi dorit din capul locului să aibă o poziție alta decât ceea ce a avut la facultatea noastră, adecă așa cum este a tutulor profesorilor, făcea bine să stipuleze aceasta înainte de a fi primit funcția în condițiile în cari a primit-o; făcea bine, și cred că i se și acorda atunci, și d-nii Brătianu și Sturdza, cari-l susțineau, cred că ar fi fost în stare să treacă o asemenea excepțională lege prin Camera de atunci.

Însă nu s-a făcut; și stiti pentru ce nu s-a făcut? Când a fost vorba să se cheme d. Babes print-o lege specială și personală, d-sa era înrre toți românii și poate în Europa - o putem zice fără exagerare - înrre puținii erudiți medici unul din acei cari a fost în specialitatea lui de bacteriologic de o reputatiune recunoscută pretutindeni. Nu ar fi fost chiar cu puținii, ca la noi în țară, sub forma unui concurs obișnuit, să examineze un juriu profesoral pe doctorul Babeș în materie de bacteriologic (Aplauze.) Si aci difer de modul de a vedea al onor. domn G. D. Teodorescu. Aci trebuia găsită o altă măsură decât obișnuitul concurs pentru a aduce ca profesor pe d. Babes;

trebuia pentru aceasta sau o dispoziție generală pentru românii profesori în străinătate, sau o lege excepțională, precum s-a făcut de d. Sturdza.

Pentru d. Asaki însă, chestia sta altfel:

Murise doctorul Polizu, profesor de la catedra de anatomie, deci catedra de anatomie era vacantă.

Catedra de anatomie, cum este știut, cum și eu m-am informat de la profesorii din facultatea de medicină, este oarecum coloana fundamentală pentru tot învățământul medical.

Profesorul de anatomie pe lângă lecțiunile de anatomie la facultate, trebuie să-și consacre tot timpul la studiul anatomic, trebuie să petreacă, în afară de lecțiuni, tot timpul lui și în mijlocul studenților de medicină și la disecțiuni și la preparare anatomice, așa încât nu mai poate fi vorba de libera practică pentru un profesor de anatomie. Așa este și la toate celelalte facultăți de medicină din străinătate; profesorii de anatomie au o poziție excepțională, dânsii se consacră, fără libera practică, exclusiv numai învățământului de anatomie.

Asa și era în intenția dântâi să se aducă d. doctor Asaki la facultatea noastră de medicină, din Lille în Prana, unde d-sa era profesor agregat tocmai pentru cursul de anatomie. Și în acestea cred că era bine să i se facă și d-sale o poziție materială excepțională, și o și merita atunci. Atunci și pentru institutul său anatomic se putea face o situație mai bună fixată prin lege, iar nu lăsată la fluctuațiuni anuale, cum este în bugetul de astăzi. Așa a fost intenția dântâi. Și permiteți-mi, d-le interpelator, a crede că dacă se realiza așa, dacă d. doctor Asaki să fi destinat catedrei de anatomie, ar fi fost foarte bine pentru facultatea noastră și pentru studenții noștri. Nu zic că nu a fost bine că a venit și așa, cum a venit d-sa, adecă pentru alt curs; dar ar fi fost mai bine dacă venea pentru anatomie; căci nu avem nici astăzi un profesor de anatomie, după adevărata cerință; așa că facultatea noastră de medicină nu este destul de întărită la această temelie a învățământului medical.

D. doctor Asaki a preferit o altă catedră, caic să permită și exercițiul de liberă practică.

D. Babeș nu practică; este exclusiv consacrat profesoratului; pe când d. Asaki practica, și foarte bine făcea; căci știu că sunt familii în București, cari îi vor rămânea în veci recunoscătoare pentru eminentele servicii medicale aduse în practica sa chirurgicală. Foarte bine! Numai, d-lor, vedeți, dacă este așa, atunci d. Asaki să fie ceva mai moderat în celelalte pretenții. Căci pretențiile d-lui Asaki ar fi fost primire fără multă greutate, dacă era vorba de anatomie, unde d-sa ar fi fost unicul, cum este unic d. Babes. Dar situația se schimbă întrucâtva, dacă este vorba de chirurgia operatorie, unde de! de bine, de rău, mai aveam și ahii în țară, poate nu cu știința timpului din urmă cum o are d. Asaki — deși este penibil de a face comparații personale - dar în fine mai avem în țară profesori de chirurgie de o foarte mare abilitate și autoritate, cum era bătrânul Russo, la Iași, chirurg de mare valoare, cum este colegul nostru din Camera d. doctor Severeanu, un chirurg de mare autoritate și vechi profesor la Universitatea din București,

Apoi vedeți, onor. d-le deputat interpelator și doctor, când într-o așa situație, față cu un coleg în vârstă și cu autoritate, precum nu contestați nici d-voastră că o are d. Severeanu, tot la catedra de chirurgie se aduce un alt coleg mai tânăr, orcât de renumit ar fi, trebuie să se păstreze oarecare măsură în procedurile față cu amândoi. Dar când începi a favoriza prin buger, cum este dispoziția de la Eforia spitalelor, relatată astăzi de d. Teodorescu, pe unul mai mult, și lași pe celalalt sau pe ceilalți la o parte; când introduci la Eforia spitalelor pentru bolnavii d-lui Asaki plată îndoită, și lași pe bolnavii respectabilului Severeanu cu plată pe jumătate... De! d-lor, nu găsiți că e ceva blesant în această procedare pentru d. Severeanu? Și vă puteți mira de iritarea produsă prin asemenea proceduri?

E foarte bine că s-a făcut pentru doctorul Asaki; trebuia să se facă însă și pentru doctorul Severeanu; între ei nu trebuie să fie distincțiune la bolnavi. E foarte bine ca s-a instituit institutul de chirurgie pentru doctorul Asaki; dar nu trebuie să fie izbite și lăsate în umbră institutele altor colegi de la universitate; fiindcă prin asemenea procedare nu ai tace decât să provoci gelozia în corpul profesoral. (Aplauze.)

A pune față pe unii profesori în rândul întâi și pe alții în rândul al doilea, ca la drumurile de fier, unde se vorbește de clasa I și clasa II, nu cred că este o procedare nemerită iu materie de instrucție și în afară de distincțiile prevăzute în chiar legea instrucției.

Iată o situație care nu este din vina doctorului Asaki, dar care nu trebuie să ne mirăm că a produs nemulțumirea în o mare parte a corpului profesoral.

Dar în fine vă spun aceasta pentru a vă explica cum s-a putut produce un asemenea disament foarte regretabil între colegii de la facultate.

Când am intrat în miuistet, la 23 martie 1888, bugetul deja trecuse prin comisia bugetată.

Trebuie să rectific aici o observare făcută de d. interpelator. Noul minisrer din princip nu a luat nici o parte la fixarea și votarea bugetului actual. El este exclusiv opera majorității fostei Camere. În chiar ziua de 23 martie și la 24 martie, îmi pare, am trecut în secțiunile Camerei și am fost față la ultimele discuții ale subcomisiei pentru școli, cari se ocupa tocmai cu reducerea a peste 100 000 lei, ce i se impusese de comisia bugetară pentru echilibrarea (cam fictivă și aceasta) a bugetului. Dar am asistat ca un simplu spectator, fără a mă amesteca în discuție.

Dacă mă amestecam în o singură chestie, luam o răspundere pentru facerea acelu buget, pe care nu o puteam primi și nu aveam timpul material de a studia o lucrare așa de complicată, precum este un buget general. Căci după 6 zile, la 1 aprilie, bugetul trebuia să intre în lucrare. Eu execut dar

un buget, la facerea căruia materialmente n-am luat parte. Am asistat numai câtes a ore și am auzit tăindu-se, îndteptându-se de subcomisiune din bugenil propus de predecesorii mei. După cât îmi aduc aminte, în adevăr, era doctorul Râm niceanu acela care, fiind membru al subcomisiunii, a cerat ca din 6000 lei pentru materialul institutului Asaki și din numărul mai mare de asistenți ceruți, 5ă se șteargă 4000 lei, să rămână numai 2000 lei și numai un ajutor.

Așa s-a șters și s-a echilibrat bugetul astfel.

Cum am trecut de la Cameră în edificiul ministerial, am ți găsit pe masă o hârtie, cea dintâi ce am văzut-o în minister, în care profesorul Asaki isi da demisia. Atunci la martie, anul trecut, nu aveam onoarea sa fiu în relații personale cu d. Asaki, d. Asaki frecventând mai ales cercurile, foarte natural din partea d-sale, cercurile guvernului trecut și ale partizanilor săi.

Dar cu ocazia aceasta am intrat în relații oficiale cu d-sa, și mi-am făcut o plăcută datorie de a face cunoștință mai de aproape cu d. profesor Asaki. Am fost foarte mulțumit de raporturile personale ce le-am avut cu d-sa, și recunosc, că e unul din oamenii cei mai inteligenți și cei mai plăcuți, iu relațiile sale. I-am spus d-lui Asaki: Nu-ți da demisia la schimbarea unui guvetn. Ce ești d-ta, prefect, subprefect, funcționar administrațivr Nu e bine aceasta. Noi cu toții dorim ca corpul profesoral să fie în afară de fluctuațiile politice; nu-ți da demisia nici într-un caz, dar în orice caz nu în minutul de față. Atunci mi-a spus că are să se plângă de unii colegi ai d-sale și de reducerea din buget a alocațiunilor proiectate pentru institutul d-sale.

Și eu l-am întrebat: Cum se poate ca tocmai la d-ta, așa de susținut de d. Ioan Brătianu - autoritatea d-lui Rrarianti asupra Camerilor acelora e știută, - cum se poate să nu treacă ăt buget ceea ce dorea d. Asaki: Se vede treaba că d. Brătianu vtea, d. Sturdza vrea, dar, d-lor - sriți proverbul popular— (ilaritate), d. doctor Râm niceanu nu vrea.

Am exprimat d-lui Asaki părerea mea de rău că institutul d-sale nu e prevăzut precum dorea să fie, și i-am spus că dacă por din partea mea să fac ceva — bugetul fiind votat - în limitele bugetului votat și dacă la noul buget ce se va prezenta, voi putea să fac ceva, voi face cu întreaga bunăvoință

D. Asaki mi-a mulțumit și a îamas profesor. În adevăr când a voit să-și publice cele două volume de conferențe ale studenților de la laboratorul d-sale de clinică chirurgicală, lipsindu-i mijloacele, ministerul având un fond pentru imprimare, i-am dat suma ce a cerat.

În proiectul de buget, trimis deja Camerei, și încă de mult timp, am prevăzut d-lui Asaki ceea ce cerea d-sa pentru institutul de chirurgie; ce e drept însă am prevăzut ceva și pentru ceilalți colegi ai d-sale, pentru ca să nu mai redeșteptăm acel antagonism nepotrivit. În proiectul de lege pentru reforma câtorva articole din legea instrucțiunii, proiect recut prin consiliul de miniștri și care luni sau cel mai târziu marți va fi depus la Senat, e trecut în formă legală institutul de chirurgie, așa cum propuneți d-voastră din inițiativă parlamentară. Nu e însă prevăzută în proiectul meu de lege alocarea fixă pentru material, și cred că nici nu se poate fixa într-un proiect de lege; căci poate să fie momente când institutul de chirurgie să aibă trebuință de 13 000 lei și altă dată de mai puțin. Materialul institutului e prea flotant ca să-l putem fixa într-o lege.

Astfel stau lucrurile, când, deodată, fără o prealabilă incunoștiință. La 18 ianuarie, găsesc pe masa ministerului, iarăș o hârtie de la d, Asaki, prin care spunea scurt: D-le ministru, am onoarea a-mi da demisia din postul de profesor. Mărturisesc - n-am dreptul de a avea aci impresii personale ca om particular - dar am găsit procedura neobișnuită ca raport oficial. A două zi se prezintă și o deputațiune de studenți ai facultății de medicină. Eu cu cea mai mare mulțumire stau de vorbă cu studenții — sunt și eu profesor la Universitate și cred că și studenții și profesorii trebuie să lucrăm

CU toții împreună la înflorirea pe cât e cu putință a acestui edificiu de învățământ superior. Am ascultat, zic, pe studenți, cu mulțumire.

Studenții și-au arătat iubirea lor pentru d. Asaki și mi-au spus că pleacă.

Penmi ce. i-am întrebat cu?

- Pentru că nu e prevăzută în buget suma trebuincioasă institutului de chirurgie.

- Dar, d-ilor, le-am răspuns eu, sunteți în eroare, s-a prevăzut deja în proiectul de buget suma necesară. În proiectul de lege, ce am să fac, prevăd și înființarea unui institut de chirurgie.

- Da, decât trebuie să fie asigurat d. Asaki că se vor realiza aceste proiecte.

- Vă pot asigura că am să prevăd în buget, că am să prezent proiectul de lege; dat dacă le va primi Camera sau Senatul, aceasta nu v-o pot spune cu siguranță; însă după dispozițiile ce le văd, și pe cât presimt eu, cred că va fi primit și că marea majoritate a acestei Camere va aproba tot ce se cere pentru institutul d-lui Asaki. (Aprobări.)

- Dar mai este și Eforia spitalelor.

- Acolo, îmi pare rău, nu mă pot amesteca. Dar ce va depinde de resortul meu, va fi făcut,

- Vă rugăm să chemați pe d. dr. Asaki dv. personal și să-i vorbiți.

- Am răspuns studenților: Deși cred că putea d. dr. Asaki să fi venit de la sine la minister să-mi explice pentru ce își dă demisia, dar aici nu vreau să fie chestie de susceptibilitate. Voi face eu primul pas.

Cu aceasta s-a terminat vorba mea cu studenții, cari s-au purtat, de altminteri, într-un mod foarte cuviincios.

Îndată am scris d-lui dr. Asaki invitându-l să vină la minister. A venit: mi-a arătat din nou dorințele sale. În proiectul de buget cerea ceva mai mult decât pusese eu fără

să fi avut înțelegere cu d-sa. Am pus atunci prin un adaos suplimentar atât cât cerea.

Mai cerea peste ceea ce pusese în proiectul de lege ca corespondența d-sale cu ministerul, ca șef al institutului chirurgical, să nu treacă prin decan, ci să vie direct la minister. Amădăogat și aceasta în proiect. I-am făcut d-lui dr. Asaki tot ceea ce puteam face. Ne-am despărțit în mod prietenesc și a rămas să-și reia cursul. Și am auzit că a anunțat reînceperea prelegerilor sale. Mi-a părut cu atât mai bine, cu cât studenții pe vremea acelei agirări nu mai urmau prelegerile la ceilalți profesori, afară poate de unii.

Vă mărturisesc că nu înțeleg din coate acele mișcări cum se face că studenții nu se duceau nici la celelalte prelecțiuni. Este foarte regretabil ca studenții să fie lipsiți de lectiunile d-lui Asaki; dar pe lângă aceasta să lipsească și de la lectiunile celorlalți profesori, aceasta este îndoit de regretabil. (Aplauze.)

D. dr. Asaki mai dotea încă ceva: dorea să se schimbe acum decanul facultății de medicină.

O asemenea cerere adresată ministrului este inadmisibilă. Nu există nici o formă legală care să dea dreptul ministrului să schimbe un decan în mijlocul funcțiunii sale.

D-lor, între noi, aici în Cameră, sunt și profesori de Universitate, e J. Nicolae Ionescu, e d. Cernătescu, e d. Tzoni și alții. Toți vă vor spune că decanul este o reprezentație liber aleasă de profesorii universitari ai fiecărei facultăți dintre ei pe termen de trei ani, și nu cred că este exemplu în istoria universitară din lume ca vreun ministru să fi destituit pe vreun decan în calitatea sa de decan. Cum o să mă amestec eu, ministru, în facultatea de medicină, să spun profesorilor: Rău ați făcut că ați ales pe curare persoană ca decan. Profesorii au dreptul ca cu majoritate să aleagă decan pe cine cred ei.

Am spus atunci d-lui Asaki: Decanul este ales pe trei ani. Eu ca ministru nu vreau și nu pot să intervin aici, și d-ta ca profesor nici nu trebuie să dorești asemenea intervenții

ministeriale. În fapt, d. Râmnicănu mai are să-și continue decanatul un an și jumătate. Eu nu cred că d-sa ține prea mult la această funcție, foarte onorifică după lege, dar uneori foarte anevoioasă. Poate se va alege un alt decan; situațiile acestea sunt după lege trecătoare. Nu-ți pot promite nimic până atunci; probabil eu atunci să nu mai fiu ministru; dar ca profesor pot vorbi cu colegii mei de la facultatea de medicină, pe câți îi cunosc mai de aproape: și este foarte cu puțință ca atunci să se facă o alegere de decan care să contribuie la împăcarea facultății, dacă este vorba numai de atâta lucru. (Ilaritate.)

Ne-am despărțit cu bine, d. Asaki și eu, și de la această convorbire la minister. Era spre sfârșitul lui ianuarie.

Acum deodată, am aflat din gazete că d. dr. Asaki într-o bună seară, iertați-mă să zic peste noapte, a plecat și a ajuns la Paris. Aceasta am aflat-o a doua sau a treia zi. Institutul de chirurgie lăsat, permiteri-mi să zic, lăsat baltă; erau acolo instrumente și alte obiecte, eră un fel de mică comptabilitate, era un inventar, care trebuia dat cu oarecare regulă succesurului; erau mai întâi de toate hlnavii de la spitalul Eforiei cari s-au văzut părășiți deodată.

Eu nu am priimit la minister nici o încunostintare, ci am aflat din jurnale, ca fiecare din d-voastră, că d. Asaki a plecat.

Ei acum, onorabile domnule interpelator, ce să vă răspund eu? Dacă regret că a plecat doctorul Asaki? Regret că a plecat eminentul profesor al facultății de medicină doctorul Asaki. Dacă aș dori să se întoarcă? Aș dori din toată inima să se întoarcă doctorul Asaki. Să-i facem toate înlesnirile; eu i le-am pus în buget și în proiectul de lege. Mai mult ce și-i tac? Aplecat, s-a dus cam pripit; o fi știut omul de ce se duce. Poate are și alte interese. M-am informat și eu, am întrebat pe unii din prietenii săi. ped. dr. Virzu, unul din acei cari au contribuit casă fie adus în țară doctorul Asaki, și mi-a spus alaltăieri, că a primit o scrisoare de la d. Asaki din Paris și că impresia d-sale, a d-lui Virzu, este că doctorul Asaki nu se va mai întoarce.

D. G. Panu. Stiu pozitiv că se întoarce.

D. T. Maiorescu, ministru cultelor. St cu doresc aceasta, dar vă spun impresia amicului său d. Vitzu.

Acum dacă recunoaşterea meritelor sale ştiinţifice, ce o facem în această Cameră, va contribui să-l aducă înapoi, atunci mulţumesc d-lui interpelator că a făcut această interpelare şi să sperăm că rezultatul va fi cel dorit de d-sa.

Însă, d-lor, sfârşind, nu pot lăsa nerelevate acele cuvinte ale d-lui interpelator, cari atacau autoritatea unei persoane oficiale, din resortul administraţiei ministerului ce-l reprezintă. Cu nu găsesc bine că s-a atacat decanul facultăţii de medicină, nu găsesc că este bine a se arunca în contra lui cuvinte ca cele zise de d. interpelator, că este o ruşine prezenta unui asemenea decan. D-lor deputaţi, decanul este alesul colegilor săi de la facultate şi trebuie să aibă autoritatea sa întreagă faţă cu oricine şi mai ales faţă cu studenţii din facultate, şi nu este nemerit din partea noastră să-i slăbim această autoritate, oricare ar fi de altminteri persoana decanului. Decanul Râmniceanu nu-mi este amic personal; aveţi din întâmplare chiar o dovadă pentru, aceasta,

Este în actele publicate de d. Blaramberg şi distribuite Camerei pentru acuzarea ministerului trecut, un fragment din cele petrecute în o şedinţă a Camerei din 1887, şi acolo aţi citit că noi, celor din opoziţie, ni se zicea că era să ne facă hiftec. (Ilatitate.) Această expresie era de la d. Râmniceanu; prin urmare, vedeţi că nu este vorba aici de simpatii personale ale mele pentru d-sa.

Dar acum este vorba de decanul facultăţii de medicină, de alesul corpului profesoral, a cărui autoritate morală trebuie ținută sus faţă cu oricine şi faţă cu noi cei din Cameră, cari trebuie să-i recunoaştem şi să-i respectăm această autoritate.

Iată tot ce aveam să spun asupra interpelării de astăzi. (Aplauze.)

95

Răspuns la o interpelare în privinţa multor chestii de administrare şcolară şi apoi în privinţa salariilor preoţilor comunali

(Şedinţa Camerei de la 10 martie 1889)

Deputatul Ploieştilor, C. C. Dobrescu, isi dezvoltă o lungă interpelare - numai în *Monitorul oficial* ocupă 22 de coloane în care, sub pretextul cererii de lămuriri asupra unei chestii, vorbeşte de o sumă de alte amănunre, neanunţate mai înainte, al căror obiect de altminteri se înţelege din următorul răspuns.

Îndeosebi merită să fie relevat cazul profesorului Vasilescu din Iltceşti, fiului de tâian, care a concurat pentru locul ocupat de un protejat al d-lui Dimancea şi pentru aceasta si-a văzut două concursuri casate de Ministerul liberal de arunci (la culte d. Dimitrie Sturdza), iar ministrul uheiilor, care a căutat să restabilească dreptatea, se vede atacat pentru aceasta de liberalul C. C. Dobrescu.

Asemenea incidente explică una din cauzele pentru cari învăţământul public la noi nu • dat toaie toioasele ce se aşteptau de la el.

T. Maiorescu, ministru al instrucţiunii publice si al cultelor. D-lor, e un punct asupra căruia sunt de acord cu onut. d. interpelator, acela că legea trebuie să fie absolut respectată; că

nu e permis, dacă am o altă vedere, care reclamă o reformă a legii, să introduc alăruri cu legea actuală această reformă viitoare, care poate să fie primită, dar care poate să nu fie primită de parlament. Orcât de rea ar fi o lege, ea trebuie aplicată. Cine o crede rea, să o modifice pe cale legală. De acord.

Cred însă că legea s-a aplicat în toată rigoarea și că interpretarea d-lui interpelator e individuală a d-șale și după părerea mea greșită. Cred mai mult că marea majoritate a corpului profesoral o va crede greșită; de asemenea totalitatea juriilor examinatoare stint pentru interpretarea ce s-a dat de administrația cultelor. Iată un răspuns occidental: căci e un răspuns absolut pentru respectarea legii, așadar un răspuns occidental la o interpelare cam orientală. (Ilaritate.) Căci, a mă interpela asupra administrației generale a instrucțiunii publice și a modului cum cred că trebuie să se aplice legea învățământului, și cu aceasta ocazie a vorbi de liceul real din Brăila, de examenul înscris de la ianuarie, de concursul de institutori și de profesori, alături cu aceste 3 chestii mai generale de alte 13 chestii izolate și personale, de d. Vasilescu din Pitești, de o doamnă din Dobrogea, de d. Sfintescu de d. Bătălia, de d-nii revizori Ionescu și Perrescu, de preotul Străinescu și nu știu de mai cine; aceasta însemnează o surprindere intenționată. Când se dă ministrului trei zile ca să fie pregătit, pentru a nu pierde vremea Camerei cu lucruri improvizate, d-voastră dacă voiți să vorbiți despre toate aceste cazuri personale și izolate, trebuia să le specificați mai înainte în interpelare. Din întâmplare însă le cunosc pe toate, deși puteam să nu le cunosc și să cer cele trei zile regulamentare pentru a răspunde la toate aceste chestii noi opîime în interpelare. Voi răspunde însă acum, dacă nu obosesc prea mult Camera și în limitele scurtului timp astăzi disponibil.

Onor. d-le interpelator, să înlătur de la început tendenta generală a atacului d-voastră și să dovedesc îndată și în puține cuvinte, că ați luat-o de-a-ntoarsele, ați greșit drumul și veți

ajunge la un rezultat contrar de cel ce-l așteptați. Tendenta principală a imputărilor d-voastră relative la concursuri este de a arăta că eu am introdus în această materie semnul meu personal, arbitrul autorității centrale, puterea ministerială în contra spiritului mai liberal al legii instrucțiunii.

Nu este exact; tocmai contrarul este adevărat. Am scos toată această patte a administrației din arbitru ministrului și am descentralizat-o. lăsând-o în competența juriilor, adică a corpului profesoral reprezentat în juriile de concursuri. O veți vedea îndată.

Partea cea mai arbitrară a ministrului instrucțiunii publice este numirea de suplینitori și casarea concursurilor; partea liberală în spiritul legii este înlocuirea suplینitorilor prin titularii ieșiți din concursuri, ale căror jurii sunt în esență compuse din corpul profesoral.

Căci, d-lor, cine numește suplینorii după simplul său arbitru? Ministrul.

Este vreo lege care prescrie ministrului pe cine să numească suplینitor la o catedră vacantă? Este o lege care prescrie când sase scoată la concurs o catedră vacantă? Nici una. Legea zice numai ca să se publice concursul cu trei luni înainte de a se ține. Dar când anume să se publice, nu zice.

Ce este dar în arbitru ministrului? De a numi suplینitori cât poate mai mulți și de a-i ține cât se poate mai mult timp fără a publica concursul.

Mai este în arbitru ministerial de a casa concursul, chiar dacă l-a publicat, și de a menține iarăși suplینorii, sau de a numi alții.

Am găsit astfel suplینitori de 4, 5, 7 ani, și multe concursuri casate de predecesorul meu.

Când am eu dreptul neîngrădit de lege de a numi suplینitori pe cine vreau, și când am dreptul de a casa concursul de câte ori vreau, și când tocmai cu minisrru mă hotărâsc a înfrâna acest arbitru administrativ, a scoate cât mai multe

catedre suplinite la concurs, a nu casa concursurile si a micșora numărul suplinitoilor pentru a-i înlocui cu titularii recomandați de juriile profesionale după rezultatele concursurilor: atunci dau o dovada că vreau să se respecte spiritul liberal al legii instrucțiunii publice, să se respecte/e descentalizarea și auctoritatea juriilor corpului profesoral. Și atunci numai un lucru *nu* mi se poate imputa: că vreau să pun semnul meu personal, arbitrul meu administrativ în conducerea scoalelor. Și dacă totuși o ziceri aceasta, să mă ierțați, d-le interpelator, nu cunoașteți administrația și n-ati înțeles chestia.

Vasâzică pentru arbitrul administrativ sunt la largul meu.

Acum, d-lor, să venim la detalii și să încep cu concursul lui Vasilescu de la Pitești. Este un bătrân țaran, neaș român, într-o comună pe drumul de la Musetesti în județul Argeș spre Pirești. Acest om are cinci copii și a muncit ca doi să-i dea la carte și ceilalți cu el împreună să lucreze la plug ca să scoată banii pentru cartea celor doi.

Și, în adevăr, unul din băieții lui este acum judecător de ocol undeva în Moldova; iar celălalt - cel din interpelarea d-lui Dobrescu de astăzi - a putut intra în liceu, a terminat liceul, a urmat la Facultatea de Litere din București și este unul din cei dintâi licențiați ce au ieșit din facultatea noastră. Devine vacantă o catedră de istorie la gimnaziul din Pitești, rezidenta districtului lui. Se prezenta omul la concurs și izbutește. Juriul îl propune ministerului pentru acea catedră. D. Sturdza casează concursul și publică altul. Se prezintă licențiatul Vasilescu la acest al doilea concurs și izbutește din nou. Juriul universitar îl recomandă pentru a doua oară. D. Sturdza casează din nou concursul și lasă tot pe vechiul suplinitor la Pitești, care nici nu s-a prezentat la concurs. Aceasta era la începutul anului trecut 1888. Cade guvernul Brărianu. Arunci bătrânul țaran de lângă Mușeresti vine în Capitală și vine și fiul său, licențiatul nostru, ca să mi se tânguie. El zicea că prin influența d-lui Dimancea s-au casat acele concursuri și s-a menținut

suplinitorul. Și bătrânul adaogă: Ce să fac? Nici acum la bărrânețele mele. să nu văd pe acest copil al meu, pe care l-am crescut cu atâta trudă, l-am trecut prin toate școlile din țară, și toți profesorii au fost mulțumiți de el, să-l văd și pe el așezat la școala pentru care a învățat?

Și atunci, d-le interpelator, mi-am zis și eu: un concurs casat, n-am dreptul să-l înființez, desi aveam toată dorința ea să-l pot înființa.

Îmi părea din inimă rău de acel bătrân, când gândeam Să-i spun că voi publica din nou concurs, fiindcă aceasta era spaima lui după cele ce pășise. Cu toate acestea legea trebuie să fie lege: am publicat din nou la concurs acea catedră din Pitești, și licențiatul Vasilescu s-a prezentat pentru a treia oară la concurs. Era singurul concurent. Și atunci juriul universitar din funcțiunii îmi raportează: acum patru sau cinci luni, am examinat tot noi pe acest om și știm că este bun; este singurul concurent, noi aprobăm concursul său din urmă și vi-l recomandăm din nou pentru catedra din Pirești.

D-lor deputați, este unul dintre d-voastră, afară de d. interpelator, care să creadă că am făcut rău de am aprobat această recomandare a juriului? (Aplauze.)

Ce era să fac? Să casez încă o dată acest concurs, aceasta ar fi fost ceva absurd. Ceea ce vă poate interesa, este să vedeți că n-am lucrat în mod arbitrar, ci am aprobat o părere a juriului. Cine-mi poate imputa aceasta?

Trec la cazul preotului Străinescu din Giurgiu.

Am publicat la concurs o catedră primară și juriul examinator din Giurgiu, întemeiându-se pe articolul din legea instrucției, care admite că poate recomanda cineva prin cărți și propunimente, ini l-a recomandat pe baza aceasta. Fu l-am numit, nici nu cunosc pe Străinescu, dar fiindcă juriul l-a recomandat în baza unei prescripțiuni a legii, înrreb: în ce am violat eu legea?

Al treilea caz, Petrescu, revizorul din Brăila. Ei bine, sunteți neexact informat și nu vă puteți scuză pentru aceasta neexactitate.

D-lor deputați, onor. d. interpelator zice, că n-a avut și tabloul numirilor cerut de d-sa'. Stiti că tabloul acesta al tutulot numirilor era cam greu de făcut. Decât a uitat d-sa să vă spună că ne-am înțeles personal amândoi ca să treacă d-sa la minister, unde-i sunt toate registrele deschise. D-sa m-a întrebat dacă poate să vină orcând, și am răspuns: cum nu! orce deputat are dreptul de control, poți să vii orcând și să cercetezi orce. Prin urmare dacă n-ați luat informații suficiente, nu este vina mea, ci a d-voastră.

D. Petreacu revizor școlar din Brăila? Să vedem și cazul acesta.

D. Petrescu la început a fost numit institutor ctt concurs, și a funcționat ca institutor multă vreme și din institutor numit prin concurs, în cele din urmă negreșit definitiv, a trecut revizor la Brăila și a ținut conferențele obișnuite și a mers din clasă în clasă. Atunci s-a pus întrebarea juriului concursului primar din Brăila: Un revizor școlar, care mai nainte fusese numit institutor prin concurs și obținuse ridul definitiv și cate a trecut apoi la revizorat și a fost revizor mai mult timp, mai poate acum să reintre iarăș ca institutor unde era înainte? Si juriul a spus: Mai poate, și atunci consiliul permanent a aprobat, și eu am aprobat consiliul permanent. Ce este aceasta? Este călcare de lege? (Ilaritate.)

Al patndeacaz: O doamnă din Dobrogea, numiei institutoare.

Nu cunoașteți legea Dobrogei, onorabile interpelator; acolo nu se aplică încă legea instrucțiunii publice și nici nu se poate aplica; este statutul Dobrogei; căci nu este Dobrogea intrară în legea instrucțiunii publice, cum nu este intrată în legea constituțională politică. Membrii învățământului public în Dobrogea s-au numit și se numesc după propunerea revizorului școlar, și știți pentru ce? Pentru că legea

* V s n [tui sus disi, **msul** rts. ⚡ A

instrucțiunii ptesetie la concursuri primare intervenția comunei, care delegă membrii în juriu, și pune școalele sătești și sub autoritatea consiliilor comunale; și în Dobrogea multe comune sunt turcești și bulgărești, și nu poate veni nircul ca să examineze pe un membru al învățământului nostru român, de pe teoria occidentala; căci ei au obiceiuri orientale. (Ilaritate, aplauze.)

Acum să vedem cazul dlui Stoicescu, învățător de la Pogoane. Dar am să relevez mai întâi un lucru.

Ați zis, d-le Dobrescu, că îndată după alegeri s-a schimbat revizorul școlar din Prahova. Este inexact! (întrepereri din partea d-lui Dobrescu.)

Doriți să trec peste cuvintele „după alegeri?”

Apoi intenții malițioase le știu și eu, sunt și eu în Parlament dc multă vtème și mai am și păcatul de a fi fost avocat și stiu să brodesc cuvintele (ilaritate), și stiu ce vrea să zică a produce un fel de atmosferă motală prin o insinuare piezișe, și a-ti da apoi aerul, că n-ai ris nimic tău.

Am schimbat pe d. revizor școlar din cauza alegerilor sau în vederea alegerilor? Nu. Atunci ce are a face vorba „după alegeri”? Nimic! (Ilaritate.)

D. C. C. Dobrescu. Un fapt.

D. Titu Maiorescu, ministru instrucțiunii publice. Un fapt? Sau o insinuare? *Post boc. ergopropter boc?* (Mare ilaritate.) Este inexact. Trebuie să fie inexact, scuzati-mă; nu-mi aduc bine aminte data, dar știu că ttebuie să fi fost mult timp după alegeri și în afară de orce legătură posibilă cu alegerile trecute. Ari insinuat cuvântul „după alegeri” și eu vreau să relevez această insinuare și să o țintuiesc aici în Cameră.

îmi trebuia un revizor în Prahova și am întrebat pe d. Cbristu Negoescu, cate nu-mi este amic politic, și pe ceilalți colegi ai d-sale de acolo, și pe d. Ienescu și pe d. Micescu, pe toți deputații profesori din Ploiești, vasâzică mult timp după alegeri, ca să-mi recomande fără culoare politică, un revizor

cumsecade: căci eu numisem pe un literat român, de valoare după părerea mea, pe d. Vlahuță poetul; îl numisem revizor de vară în valea poetică a Prahovei, Dar nu s-a prea dus la inspecție; și când era de inspectat, inspectorul lipsea din Prahova, era în București, a lipsit chiar de la conferențele învățătorilor din Ploiești, la cari am asistat eu. Astfel, cu toată părerea mea de rău, am fost nevoit să spun acestui amic literar; nu ești bun de administrație la școli; și m-am adresat la d-nii din Ploiești să-mi recomande pe altul. Mi-au recomandat pe institutorul din Ploiești Iosif Ionescu junior. Nici nu cunoșteam pe d. Iosif Ionescu, dar am văzut și din actele ministerului că este un învățător cu merite. Poate că este un alegător înfocat al ultraliberalilor, fiindcă !-a recomandat d. Christu Negoescu, poate este un alegător al d-voastre, d-le Dobrescu. Dar nu de aceasta m-am preocupat, ci de școală, și l-am numit revizor.

Așadar cuvântul *după akgeri* nu are ce căuta aici. Apoi atunci să-l ștergem? Foarte bine; să-l ștergem! Cum am șters și cazul din Dobrogea și cazul lui Vasilescu, și al lui Străchinescu, și cum sper că vom șterge și pe celelalte. (Ilaritate, aplauze.)

Mi-a venit și mie, nu astăzi pentru prima oară, ci deja de vro trei zile fără să știu ce veți vorbi în interpelarea de astăzi, mi-a venit știrea că acest Ionescu este om capabil și că revizorul a făcut rău să ceară depărtarea lui pentru incapacitate. Am cerut informații anume d-lui revizor și lucrul stă în suspens, și să mă păzească Dumnezeu să dau eu vrodară în cap unui institutor capabil!

D. Micescu. Cunoșc foarte bine pe Stoicescu, mi-a fost școlar în școală normală, a fost cel dintâi școlar în școală noastră, și eu în toate împrejurările am urmărit pe foștii mei școlari; și mi s-a dovedit că este unul dintre învățătorii distinși.

D. ministru de citite. Foarte bine. Aștept explicațiile anume cerute de la revizorul Ionescu și voi examina cazul cu cea mai mare seriozitate. Dacă este învățătorul Stoicescu, precum îl arată d. Micescu, va fi reintegrat. Dar nu mă voi mărgini aici.

Găsesc inadmisibil ca un revizor pentru satisfacțiunea sa personală să-și permită a înnegri un bun institutor. Dar voi aștepta mai întâi explicațiile revizorului.

D-lor, când sunt peste 2000 de învățători și 1000 de institutori și profesori, tot ce puteți cere de la mine, este să am dorința legitimă de a face bine, și dacă găsiți ceva rău, semnalați-mi ca să îndreptez. Cum v-am spus, pentru cazul acesta al lui Stoicescu, este începutul de îndreptare deja făcut.

Trec acum la d. Sfințescu din Slatina.

Legea zice: Profesorii titulari de facultate sunt inamovibili, ei nu se vor putea strămuta fără a lor expresă învoire.

Profesorii universitari! Dar pentru ceilalți profesori? Dar pentru institutori?

Aici legea nu numai că nu oprește, ci pare că ar zice: Fiindcă am exceptat numai pe profesorii universității, pe ceilalți mai ales, îi poate transfera ministerul. (Întrepereri.)

Practica așa este.

Onorabile interpelator, în proiectul de lege depus la Senat am propus inamovibilitatea și pentru membrii din învățământul primar.

Vrea să zică nu intenția mea o puteți acuza; dar practica este așa; și nu este astăzi altă autoritate în lege care să pronunțe strămutare, decât autoritatea administrativă. Eu în proiectul de lege am introdus strămutarea între pedepsele aplicate de pairi.

Ca motive? d. Sfințescu s-a zis că e vechi institutor și bun institutor în școală. Așa este. Dar mi s-a spus că e cam buclucaș, se ceartă cu prea multă lume; ba se amestecă când primăria cumpără un ceasornic, ba când zidește o casă, ba când face altceva etc. Astfel am primit în contra lui multe reclamații; și reclamații nu politice, ci de la părinți: Nu mai putem trăi cu omul acesta; luați-l de la noi.

Așa fiind, de ce, onorabile interpelator, veniți și-i luați apărarea lui Sfințescu, când eu m-am înțeles cu el?

Săptămâna trecută a venit la mine d. Sfințescu și mi-a zis: De ce mă strămuți la Zimnicea? am copii, strămută-mă la București. Și eu i-am spus că aceasta nu se poate în mijlocul anului școlar; te vei duce acum la Zimnicea, dar la sfârșitul anului școlar aj să fii adus în București, unde sunt școli pentru copiii d-talc. D. Sfințescu mi-a mulțumit și a plecat.

Dacă este ceva ce-] poate neliniști pe Sfințescu, cred că ar fi interpelarea d-lui Dobrescu. (Aplauze, ilaritate.)

Dar îi promit d-lui Sfințescu, că n-are să-i facă rău interpelarea de față și că-l voi aduce în iulie la București.

Dar cu Bătălia? Cu Bătălia este altceva. Aici o parte din deputați vot fi de altă patere; dar sper că majoritatea mă va aproba.

D. Bătălia este un învățător sătesc bun; dar ca învățător sătesc se amestecă foarte mult în agitățile electorale, și se amestecă în următorul mod:

În timpul alegerilor un fiare al său a închis pe un primar; și aceasta în momentele în cari în jurul Bucureștilor erau turburări. Si pe când fratele lui Bătălia ținea închis pe primar, învățătorul Pataha venea și citea legea comunală, drepturile constituționale, ce potsă facă și ce nu pot să facă țărani contra primarului închis și batjocorit de către locuitori. Iată faptul ce mi se denunță de ptefectură; însă numai după denunțări administrative, cu nu schimb învățătorii. Am Trimes revizorul școlar care mi-a relatat următorul fapt, și în urma acestui fapt am îndepărtat pe Bătălia conform legii: s-âdus revizorul la fata locului, și când a vrut să ancheteze, a venit jumătatea satului ca să susție pe Bătălia și jumătatea satului ca să-l acuze, și erau așa de aprinși o jumătate conta celeilalte. încât revizorul școlar, de frică să nu se întâmple bătăi și omoruri, s-a tetcas si a venii să-mi zică: nu pot face ancheta aceasta. în fața acestui lucru, a cărui interpretare sra aci în conștiința mea, mi-a fost destul ca în împrejurările de față, și depărtez, pe Bătălia, și așa voi face în mate cazurile analoape cât timp voi sta aici. Când un învățător de sat, care e chemat să răspândească lumina între

copii și *** atragă din partea tuttilor părinților cu drag de (avațământ copii în școala lut. când ajunge, pentru te miri ce interese în afară de școală, a produce o așa resvrătire în satul unde trebuie să fie și el tataia copii, încât jumătate din sat vrea și omoare altă jumătate, cari susțin sau acuză pe un învățător, acel învățător e rău, și nu se cade să rămâe în capul unei școli. (Aplauze.)

Termin acum, d-lor, cu chesria concursurilor. în legea instrucțiunii publice se zice: orce numire se va face prin concurs, adică numire provizorie; căci suplinitorii se numesc de ministru cum vrea acesta, tu am dispus numiri în urmă de concursuri, pentru vacanțe similare, ca sS nu las suplinitorii la arbitru meu. Legea zice: pentru catedre vacante se publică concurs; dacă e un singur candidat, se tace examen; dacă sunt mai mnlii, se face concurs; minisirol vede cum .l decis juriul Jt sau admite deciziunea, sau casează.

* Ei, ce au decis juriile? Aci e defectul argumentatiunilor d-voastre și ceea ce l-â făcut să vorbească și pe d. Cernătescu, membru în multe juni. Juriile trimit următorul rezultat: sunt două catedre spre exemplu vacante scoase la concurs; s-au prezenrat, cum a fost acum la București, 53 de concurenți; de la proba înscrisă au fost respinși 44-, au rămas 9 pentru mal. Din aceștia au trecut toți 9 cu note bune și la oral Atunci juriile dau note de admisibilitate tutulor cari au trecut concursul tu succes. Când juriile, trimițând un raport, ar zice: acești doi au trecut, îi recomandăm, dar pe ceilalți nu-i recomandam, eu n-as numi pe nimeni din cei lipsiri de recomandarea juriilor de concursuri.

Când inșă juriu) profesoral, instituit după lege. iar nu după arbitru meu, vine și zice, cum zice de regulă: Doi concurenți au ieșit mai bine, vi-i recomand pentru cele două catedre; dar și 3, 4 sau S alții au trecut cu succes, vi-i recomand pentru o catedră similară, și eu-i numesc: ce lege W călcat?

D. N. Voinov. Aceasta e schimbare de lege.

D. ministru alcultelor si instructiuniipublice. Nueschimbare de lege, e absolut legitimă interpretare, e în chiar spiritul legii.

Dar acum, d-lor, care e necesitatea practici? Pentru ce adică un ministru, căruia i-ar fi mai comod să mențină un suplinitor, să se lipsească de acest drept, primind recomandarea juriului? Pentru următorul motiv practic...

D. N. Voinov. Privați d-voastre de dreptul de a se prezenta la concurs pe acela care s-a preparat pentru acea catedră?

D. ministru al instrucțiunii publice. Nu s-a făcut așa. Nu sunteți deprinși cu această parte a administrației.¹

Se poate întâmpla și se întâmplă de regulă ca, pe când cineva a ieșit cu succes la concurs, să devină în acest timp vacantă o catedră similară, care, așadar, n-a avut timpul de a fi publicată la concurs; am acum un concurent pe care-l recomandă juriul; pe acesta, cred cu, îl pot numi la acea nouă catedră vacantă.

Părerea d-voastre contrarie, dacă o susțineți, nu va fi împărtășită de marea majoritate a ruturilor acelora cari s-au preparat pentru profesorat, nici de marea majoritate a corpului profesoral. Si dacă e ceva care a liniștit și a adus încredere între concurenți și în această parte flotantă a corpului profesoral, e tocmai aceasta măsură de interpretare a legii. Pentru ca să înțelegeți, să vă fac puțin istoricul.

S-a publicat concurs pentru două catedre primare din București. S-au prezentat 53 de concurenți. Concursul în fapt a ținut 4 săptămâni și dintre concurenți au ieșit 9 cu note bune.

Vă dați d-voastre seamă ce însemnează 4 săptămâni de concurs?

Institutori și institutoare fără avere vin în București și stau pe la oteluri 4 săptămâni, prezentându-se zi cu zi la examen, așa încât pentru dâșii e și un sacrificiu, precum este și o

¹ Chestia v din nou și mai pe larg explicării în discursul no. 104 de mai jos, răspuns la o interpelare a d-lui G. Dan. Teodorescu.

zdruncinare sufletească din cele mai mari. Si după 4 săptămâni de probe, se resping 43 ca incapabili; se recomandă de către juriu doi foarte capabili, și succesiv încă 7 capabili. Chiar în zilele acelea devine vacantă încă o catedră similară. Ce voiți d-voastră? Să se țină încă un concurs imediat după cel dintâi și juriul să recomande numai pe unul mai capabil și pe ceilalți, cari au reușit și ei, să-i declare lipsiți de orice drept?

Devine iarăși vacantă o catedră identică; se prezenră din nou; iarăș sacrificii pecuniare, iarăș zdruncinare sufletească; îl trece un concurent și pe acesta cu succes, dar nu iese cel dintâi. Și atunci să meargă veșnic la concursuri?

D-lor, am găsit în dosarul ministerului concurenți, institutori și institutoare, cari au trecut astfel 3, 4, 5, ba chiar și 6 și 7 concursuri, totdeauna cu succes, însă nu cei dintâi. Ei bine, ceea ce m-a făcut să iau această măsură, care nu este în contradicțiune cu nici o lege, a fost mila de acea sumedenie de concurenți, de acele relativ enorme sacrificii bănești și zdruncinări sufletești ale aspiranților la o catedră școlară.

D-lor, legea, orice veti zice, a fost bine interpretată în sensul acesta liberal, când am luat din mână administrației centrale arbitrul numirii și perpetuării de suplinitori și am sancționat pe o scara largă și cu păzirea celei mai riguroase dreptăți rezultatele concursurilor așa cum ni le-au prezenrat juriile profesoriale.

Dacă nu înțelege d. reprezentant de Prahova acest element liberal în ptoederea mea, îmi pare tâu pentru d-sa; dar cred că trebuie să-și caute alt teren, dacă vrea să mă combată.

Orele sunt prea înaintate și mă văd silit a încheia aici răspunsul meu. (Aplauze.)

în aceeaș ședință, la o interpelare a d-lui Dimitrie A. Snud'.i. pe aninu deputat dc Temei, relativa In neplata salariilor preoților săiesn din districtul său electoral, răspunde

T. Maiorescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice.
Domnilor deputați, mulțumesc d-lui interpelator pentru semnalarea acelor fapte.

În administrația acestui minister sunt numai 180 de biserici, foste monastirești; celelalte biserici, în număr de 6000, sunt sub administrația comunelor, în ceea ce privește partea bugetară semnalată de d. interpelator.

Prin urmare interpelarea aceasta se cuvenea a fi adresată d-lui ministru de interne. Cu toate acestea răspund eu pentru d-sa.

În legea comunală plata salariilor preoților bisericilor comunei este o obligație, pe care o îndeplinesc consiliile comunale, și la caz, când consiliile comunale nu o îndeplinesc, se poate îndeplini din oficiu de către consiliul județean or de către Ministerul de Interne.

În cazul de față, cum arată d. interpelator, comunele și-au făcut datoria de a înscrie în bugetele lor salariile preoților lor; însă consiliul județean a șters acele alocațiuni. Când consiliul județean de Tutova a făcut așa, a violat legea. Voi interveni imediat pe lângă d. ministru de interne, și vă asigur că se va restabili în bugetele comunale o alocație pentru preoții lor.

Fac însă rezervă în privința cifrei fiecărei alocații, despre care poate fi discuție.

96

Chestie personală în privința „petiției de la Iași”

(Ședința Camerei de la 1 aprilie 1889)

Ministerul din acei timp:

Lascar Catargi, prezident și interne,
G. Vernescu, finanțe,
General G. Manu, război,
AL Lahovari, externe și ad-imennx lucrări publice,
N. L- Gherassi, justiție,
C. Boerescu, culte,
Gr. Păucesat, domenii.

Frământările din Panidul Conservator, despre care am vorbit în introducerea istorică, produc efemerul minister de mai sus în împrejurările arătate la pag. 40 (cd n. - p. 10J9). Neapărat ci încep îndată în Camera explicări între ministrul-prezident Lascar Catargi și d. Petre Carp, în decursul cărora se impută d-lui Carp și participarea sa la așa-numita „petiție de la Iași”. D. Carp rectifică îndată în Camera eroarea de fapt tu pretinsa sa participare, și arunci minismil-prezident implică în chestie pe auroml scrierii de față pun următoarele cuvinte:

„D. mnsstru-președinu Lascar Catargi: în chestia cu suplica de la Iași, am spus că d. Carp, împreună cu d.

¹ Vezi voi. I, pag. VI și imn. W- n - 42 și uim. I

Maiorescu și alții din partidul d-sale, au adus acea suplică în Cameră și au sprijinit-o.

D. I. Negruszi-.D. Carp reprezenta arunci rarala Viena.

D. Lascar Catargi, președintele consiliului: Vă înșelați. Dar chiar așa de ar fi, chiar dacă numai d. Maiorescu ar fi adus suplica în Cameră, rot una este, cum am spus ieri. D-lor, eu am dat dovezi întotdeauna că de multe ori stiu să tac la atacurile personale ce mi se aduc fie chiar cele mai nedrepte, fiindcă nu-mi place să văd perzându-se timpul Camerei în asemenea discuții, și de aceea nici acum nu mai insist asupra acelei suplice, ca să vă spun ce tel de program politic se coprindea într-însa și să vă arăt împregiurul cărora idei se formase acel grup, ai cărui conducători și inspiratori erau mai cu osebire d-nii Carp și Maiorescu."

La aceste cuvinte se vede silinț să ia cuvântul și

"!; Maiorescu. D-le președinte, cer cuvântul în chestie personală, relativ la ceea ce a zis d. președintele al consiliului.

D. vicepreședinte. D. Maiorescu are cuvântul.

%. Maiorescu. D-lor deputați, vă rog să mă scuzați dacă vă iau câteva secunde cu explicații; știți că lucrul nu e provocat de mine și nici merită să ocupe prea mult timpul Camerei. Ca toate chestiile personale, e și aceasta foarte indiferentă.

Petiția de la Iași? Petiția de la Iași a fost combătută de d. Carp totdeauna, și nu a fost ea însăși iscălită de mine și nici de d. Negruzzi.

E foarte curios, cu ce ușurință se lătesc la noi legendele neexacte. Singura mângâiere este că ceea ce se lătește așa de ușor nu poate să aiba mare importanță, chiar dacă ar fi exact.

As fi iscălit sau nu petiția de la Iași, ce are a face? Cu toate acestea tu am iscălit-o.

Evident că d. președintele al consiliului credea că am iscălit-o; e numai o eroare de fapt care trebuie rectificată.

După întâmplarea de la sala Slătineanului în 1871, d. Lascar Catargi a avut marele merit istoric - care-i va fi totdeauna recunoscut de oamenii nepărtinitori - de a fi luat frânele guvernului și de a fi dus situația la bun capăt. Era o situație foarte critică; și d-sa a făcut un act de mare valoare când s-a interpus atunci cu toată energia și autotitatea d-sale. Era momentul unde părea dinastia noastră în pericol; d. Catargi a scăpat-o atunci.

Noi pe adineii ne numeam juuimiștri, și atunci ne luasem acest nume ca niște oameni cari se ocupau exclusiv de literatură în Iași.

Eu eram până la 1871 fericit de a nu face deloc politică, cu o singură excepție la 1866. În 1866. unii oameni politici din Iași, din cari sunt și unii din susținătorii d-lui președinte al consiliului de astăzi, aveau aerul de a fi separatiști și de a voi să rupă Moldova de Valahia...

O voce. Altă legendă.

O. N. C. Aslan. Cer cuvântul.

D. M. Kogălniceanu. Cer cuvântul pentru o chestie cu totul nepersonală,

T. Maiorescu. Atunci avea aerul...

D. N. C. Aslan. Ce va să zică avea aerul?

Maiorescu. Aparența... Atunci am scris în contra acestei tendințe de la 1866; am scris și am vorbit cu violență și cu prea mare violență. Dar acesta era un moment uerător. Afară de acel moment noi făceam exclusiv literatură; noi; d. Vasile Pogor, Negruzzi, Cane, Rosetti și alții. D. Carp fusese singurul printru noi care făcuse politică; era și este principala d-sale ocupațiune.

Așadar la 1871, primăvara, venise d. Catargi la guvern; vine în Iași Măria Sa Principele Domnitor, însoțit de d. Iorgu Filipescu, mareșal, și de d. Costaforu, ministru. Și d. Costaforu vine la mine personal și latu Pogor și ne face următorul apel:

*/" ti J (t L t t } v r c A *

Nu se poate ca oameni cari au oarecare cultură și se ocupă cu o parte a intereselor răni, cum e literatura, să rămână în momentul de față dezinteresați de o altă parte a intereselor țării, care-si are în momentul de față mai mare importanță, adevărat de situația politică. Astfel ue-a provocat să intrăm în mișcarea politică. Noi, ca prieteni literari, ne-am adunat și am discutat între noi propunerea. Am hotărât atunci să intrăm în mișcarea politică și să sprijinim acțiunea patriotică a d-lui Lascar Catargi de atunci. De n-ar fi fost d. Catargi, de ar fi fost oricine în acel moment, care susținea la guvern forma monarhică, noi, conlurm convingerilor noastre, l-am fi sprijinit din principiu.

În aceste împrejurări noi, literații junimiști din Iași, am intrat în politică; și aci e involuntara nedreptate a onor. prezident al consiliului, când ne impută oarecum oă petiția de la Iași. Castrăm atunci format, nu de noi, ci nu știu de cine format, negreșit de un om mai în vârstă și cu o altă autoritate politică decât noi, ptobabil cu asentimentul d-lui Costaforu și Iorgu Filipescu, găsirăm - zic - format atunci în Iași partidul conservator, partidul politic, care vă susținea pe d-voastră, stih prezidenta prințului Grigore Srurdza.

Când te hotărăști ca să intri în politică și să susții un guvern, noi fiind oameni până atunci numai literați și tineri, negreșit că te asociezi la situația ce o găsești. Asa, d-lor, am găsit pe principele Gr. Sturdza în această calitate de inspiratorul principal al conservatorilor din Iași.

Pe principele Gr. Sturdza eu unul nu avusesem onoarea de a-l cunoaște decât dintr-o singură convorbire anterioară, și aceasta era relativă la un studiu asupra teoriei atomistice, de care se ocupa pe atunci prințul Grigore Sturdza cu cel mai mare interes, și de lupta tu teoriile lui Kant.

Discutasem cu cea mai mare plăcere atomistica și Kant, nicidecum, după cum vedeți, politica. Când am văzut că d-sa e prezidentul situației politice din Iași, nici atunci nu m-am adresat la d-sa; dar, chemându-mă d-sa într-o seară ca să iau

parte la acțiunea politică, principele Gr. Sturdza ne-a citit în acea seară, prima seară în care făceam politică conservatoare în Iași, ne-a citit într-un cete mai intim petiția de la Iași, scrisă și concepută de principele Gr. Sturdza.

Această petiție, în adevăr, are și concepția energetică și stilul lapidar al acestui cap în multe privințe eminent, numai cam schimbător în preocupările și predilecțiile sale; îl știam cu 6 luni înapoi afundat în atomistica și în Kant; iar acum îl vedeam în plină concepție politică.

Și încă eu, cam indiferent în ale politice după cum sunt, n-am venit în acea seară decât târziu și mîmai după un doind apel, prin care mi s-a spunea ca să vii numaidecât. Adunarea se ținea în locuința principelui Sturdza de lângă Mitropolie, acum cam ruinată.'

Am găsit o atmosferă turbure. Din partea prietenilor noștri literari era - d. Carp era absent atunci, era la Viena, ne scria numai și a fost contra petiției - era d. Pogor, care zicea; nu intru în aceasta, căci întte propunerile petiției de la Iași, concepută și scrisă, după cum am spus, de principele Gr. Srurdza, era o tendență de acțiune conservatoare ce o aprobam atunci cu toții; erau însă și niște lucruri, pe cari d, Fogor zicea că niciodată nu le putem aproba, și cu asemenea.

D. I. Negruzzi. Și eu.

D. Titu Maiorescu. Și d. Negruzzi.

Principele Grigore Sturdza cerea să se modifice legea electorală, să se modifice legea comunală în sens conservator; eram de acord. Dar mai cerea să se modifice Constituțiunea la articolul în care se vorbește de pedeapsa cu moarte, și unde Constituțiunea zice că nu se poate înființa decât în cazurile prevăzute de codul militar, prințul Sturdza cerea a se adăoga

¹ S-a cumpărat mai lăr/iu Ji- stai >i s-a reparat pentru seminarul tealogi..

„si pentru asasinate”, căci se întâmplaseră atunci câteva asasinate în Iasi, cari înspăimântase pe multă lume.

De altminteri, cuvântul de „spânzurați>are”, ce mi l-a aruncat ieri d. ministru-prezidem, îmi poate fi politicește indiferent. Căci. ca si vină un om politic să ceară pedeapsa cu moarte din materie militară și pentru un anume caz în materie civilă, este un lucru care nu atinge grupările de principii politice.

Pedeapsa cu moarte este însă o chestie însemnată pentru conștiința unui om de legi; și în această calitate d. Pogor si d. Negruzzi erau absolut contra, si ziceau, în momentul când am venit eu la acea adunare, că dacă stăruieste d. Sturdza într-aceasta, atunci nu se poate face nimic cu noi. Principele Grigore Sturdza nu a cedat, nici noi n-am cedat, și atunci eu am propus o redacție mijlocie - cei mai indiferenți găsesc mai cutând un teren de conciliate.

Am propus ca noi să nu subscriem această petiție; numai cine o împărrășește în totalitatea ei, să o subscrie; dar fiindcă noi am fost apoi aleși deputați, ca aderenți ai partidului conservator, puteam arăta, în scris, că ne unim cu tendenta acelei petiții și o vom prezenta Camerei, rămânând la Cameră să o primească sau nu.

Această tranzacție a primit-o prințul Sturdza si am primit-o si noi, d. Pogor, d. Negruzzi si eu. Acea petiție venită asitel de la Iași, este în cartoanele Camerei și puteți vedea că este ea însăși scrisă numai de acei cari au primit-o în înnegrii ei; dar noi n-am iscălit-o, tocmai din cauza pedepsei cu moarte, iie-am declarat însă de acord cu tendenta ei politică și ne-am angajat a o prezenta la Cameră, în ale cărei canoane este și astăzi.

Așadar, vedeți, că onor. prezidenr al consiliului era puțin geneios de a ne imputa noastră spânzurătoare, noastră, cari tocmai ne-am luptat în contra acelei pedepse cu moarte, dar cari ani cântat un mijloc de tranzațiunc ca să nu se spargă formarea conservatoare ce se făcea atunci în Iași sub principele Gr. Sturdza, pentru a vă susține pe d-voastre.

Ce este drept, se aștepta ca lucrarea petiției de la Iași să meargă mai departe; fiindcă prințul Gr. Studză stăruia în primele momente cu multă energie; am avut alunei onoarea să vorbesc cu d. Catargi, si d-sa a ns că nu este momentul a se face asemenea lucruri.

Am avut o întrunită la *prințul* Dimitrie Chica la șosea, cu mai mulți conservatori din București. însă nimeni n-a mai insistat, nici chiar prințul Grigorie Sturdza; căci după vru 6 luni l-am găsit pe prințul Grigorie ocupându-st- de alic interese, de astă dată nu de atomistica, ci de invențiunea ingenioasă a unei violine sau a unui clavir. Cum vedeți, chiar si tendenta petiției de la Iași, cu care noi ne unisem, a răm.is astfel părăsita.

Repet dar, noi n-am scris însăși petiția de la Iași.
(Aplau/e.)

97

Interpelare în privința deputaților prefecți în perspectivă.**Interese private și idei***(Ședința Camerei de la 19 mai 1889)*

În contra minisiemului Lăstar Catargi, așa cum îl arată nota de la discursul precedent, se hotărăște în nou înființatul „club «instituțional» să se mai adreseze înainte de închiderea sesiunii: parlamentare câteva interpelări, care să releve reînceperea vechielor practici administrative, în contra cărora erau îndreptate vederile duhului nostru. Una din aceste este și cea următoare, cu a cărei dezvoltare a fost însărcinat autorul acestei scrieri:

D-lor deputați, vă mărturisesc că mă simt cam jenat în dezvoltarea interpelării mele prin cuvintele ce le-am auzit chiar astăzi rostite din partea unuia din cei mai eminenți membri ai majorității, rostite de două ori, și o dată subliniate prin aplauzele unora din d-voastră.

Onor. d. Apostoleanu contestă dreptul absolut și dreptul individual al deputatului de a-și dezvolta interpelarea la ziua prevăzută în regulament, și îl supune apretierci majorității în unele cazuri.

Înțelegeți, cât este de neplăcut de a fi întâmpinat în chiar ziua în care voiești să vorbești, și eu vorbesc foarte rar. cu

asemenea apretieri parlamentare, care vor să iacă din dreptul tău o toletanță a majorității.

Cunosc teoria, am auzii-o tocmai așa în Camera colectivă; era atunci susținută de onor. d. Lascar; se întâmplase să fie tot o interpelare a mea la ordinea zilei, asupra devastărilor redacțiilor de la 5 septembrie; și atunci cu teoria aceasta, majoritatea Camerei a mers ceva mai departe, a amânat interpelarea câteva zile; dar în fine chiar Camera de atunci a revenit și a recunoscut că asemenea teorie nu se poate susține, până când nu se va modifica regulamentul actual al Camerei. Când se va modifica regulamentul Camerei, fiecare din interpelanti va avea să se conforme nouălor condițiuni, dacă nouă condițiuni vor fi puse. Până atunci dreptul meu individual este incontestabil, și mulțumesc Camerei că nu a dat mai multă urmărire teoriilor onor. d. Apostoleanu.

Voci. Cer cuvântul,

T. Maiorescu. D-lor deputați, nu mi-as fi permis — abstracție făcând de teoria d-lui Apostoleanu — nu mi-as fi permis să vă cer atenția d-voastră, fie măcar pentru acele 15-20 minute, cât va ține vorbirea mea, dacă întrebarea ce voi să o ridic înaintea Camerei nu ar sta tocmai în momentul de față, când Camera este chemată a da un vot din cele mai însemnate, votul asupra bugetelor, în legătură cu situația noastră parlamentară.

Sper că onor. d. președintele consiliului și ministru de interne prin răspunsul ce va binevoi a da, va împrăștia nedumerirea ce s-a născut în unii din noi asupra apariției unui nou și, după părerea mea, foarte rău precedent instituțional.

D-lor deputați, când vorbesc de precedent constituțional, înțelegeți că este o chestie de un interes mai general, și așa voi să eliminez din ea tot ce ar avea aerul de ostilitate specială contra guvernului; este o chestie care ar privi orice Cameră și orice guvern. Eu am cu atât mai puțină intenție de ostilitate în dezvoltarea acestei interpelări, cu cât vă mărturisesc că o

parte din criticile făcute în contra d-lui ministru-prezident nu-mi par întemeiate.

S-a vorbit de atitudinea d-lui Lascar Catargi în alegerile trecute față cu proiectele de legi, pe cari le pusesem noi ca guvern înaintea alegătorilor. Am citit și am auzit crincându-se această atitudine a d-sale ca îndoioasă sau ca inconsecventă.

Nu găsesc deloc, și este o datorie de nepărtinire să afirm că nu găsesc deloc meritată o asemenea imputare. Ce este drept, noi ca guvern am crezut de datona noastră să introducem ca precedent constituțional următoarea procedură: orce guvern, care se prezintă înaintea alegerilor generale, să arate țării în același timp programul său de idei politice, dar nu ideile sale vagi, nu un program de generalități, ci chiar proiectele de legi precis elaborate, pe care le crede mai importante pentru legislatura viitoare de 4 ani.

Acest precedent credeam noi că este necesar și că decurge din o justă aplicare a spiritului constituțional. De aceea proiectele noastre de legi mai principale le-am publicat chiar prin *Monitorul oficial*, ca o datorie oficială a oricărui minister constituțional înaintea alegerilor generale.

Acest precedent voiam noi să-l introducem; dar alții, între cari și d. Lascar Catargi, nu erau de această părere și erau în tot dreptul lot de liberă apăsare.

Noi voiam să facem din acele proiecte de legi ceea ce se numește cu un termen englez-american: *platforma* electorală; unii iie-au urmat pe această cale și s-au prezentat la alegeri, aprobând sau combătând acele proiecte. Dar alții nu ne-au urinat și au ignorat proiectele în lupta electorală și au fost în dreptul lor de a face așa.

Printre acești din urmă cred că a fost și d. Lascar Catargi. Poate că d-sa și-a zis: nu este oportună o asemenea procedură acum; poate și-a zis: nu este oportună nicindată. Va fi în interesul guvernului să abată curentul luptelor electorale spre programul său de legi, dar nu este în interesul meu. Lu nu am

trebuință de program. Persoana mea, trecutul meu este un program: mă înfățișez așa cum sunt în alegeri.

Cred că aceasta a fost atitudinea d-lui Lascar Catargi în alegeri, cred că întru aceasta a rămas consecvent cu d-sa.

Era în dreptul d-sale să citească sau să nu citească proiectele noastre de legi și dacă le citea, să le citească cu distracțiune, fără ca să-și concentreze toată inteligența d-sale pentru a înțelege totalitatea unui proiect de lege, ci a lua numai pe ici pe colea câte un articol izolat, cum a făcut deunăzi în Cameră cu legea administrativă.

Era în dreptul d-sale; așa s-a prezentat la alegeri, așa a venit în Cameră și cam tot așa a venit la guvern.

Numai, vedeți d-lor, pentru că d-sa să se menție la guvern, se cere o majoritate parlamentară, și aici chestia devine mai grea.

În aceasta privință avea dreptate d. Carp, când zicea că am făcut un pas înapoi.

Este totdeauna un folos oarecare în programele de idei, nu vag elaborate, ci puse înainte cu toată preciziunea unor proiecte de legi. folosul este că atunci toată viața politică, atât în momentul luptelor electorale, cât și mai pe urma în discuțiile parlamentare, se desfășură în jurul ideilor de interes general și se înfrânează ceva mai mult interesele particulare.

E curios lucru cu ideile! Se impută de atâtea ori oamenilor teoretici, că nu sunt buni pentru greaua lucrare practică, și multora din noi ni se zice că suntem teoretici, adică prea academici și că ideile otcât de bune ar fi în abstracțiunea lor, dar fără îngrijirea oarecăror interese practice nu pot sprijini un guvern.

E adevărat, d-lor, ideile singure sunt ceva abstract, stau oarecum în văzduh, și dacă este vorba să se pue în practica pământescă, mai ales idei ca cele din proiectele noastre de legi, cari privesc pământul și bunul trai al țăranilor, trebuie să fie coborâte din înălțimea văzduhului și aduse la realitatea pământului. Dar în această coborâre din aer la pământ ele

trebuie să treacă prin o pătură mijlocie de oameni și să se întâlnească mai întâi acolo cu interesele lor practice. În fapt această paniră mijlocie, cu câteva excepțiuni cari reprezintă dreptul țărănimea, se compune din acei zece sau douăzeci de mii de oameni de prin orașe, care fac în statul nostru ceea ce se numește politică. Ei duc lupra electorală, ei sunt adevărații alegători și tot din ei se compun și aleșii, cari vin apoi aici în parlament ca reprezentanți ai țării întregi ca să discute acele idei.

Înlocuim aici se zice că mai sunt și interese, de care trebuie să se ține seamă și mai ales aici se face cea imputare în contra celorlaltor. Dar, d-lor, sunt adevăruri așa de banale care se plimbă pe toate ulițele, încât mă mir că cei ce ni le opun ca ceva nou și important, nu și-au zis de mai înainte că trebuie să le fi aflat și noi încă de mult și trebuie de mult să ne fi gândit la ele și să fi luat o hotărâre în privința lor.

Se înțelege că interesele sunt ceva important în lumea practică; este chiar un proverb popular care zice că interesul poartă nu știu ce haină turcească.

O voi: Fesul.

T. Maiorescu. Fără îndoială, dacă ideile ar rămâne numai în puritatea lor abstractă, nu s-ar realiza niciodată. Fără, mulțumirea intereselor până la un punct oarecare, nu merge în lumea aceasta. Ideilor le trebuie aliajul cu interesele personale pentru a se putea concretiza mai ales în statul constituțional, unde aprobarea ideilor reclamă o majoritate de partizani.

Toată chestia este acum asupra liniei de demarcație între ideea de interes general și între concesiunea ce trebuie să se facă intereselor particulare. Dacă lupta politică s-ar învârti numai în jurul intereselor particulare ale oamenilor politici, dacă s-ar reduce numai la vorba franceză *ote-toi que je m y mette*, arunci jocul politicii ar fi grozav de indiferent pentru interesul general, ar fi chiar foarte periculos.

De aceea interesul general, valoarea adevărată a vieții publice nu poate admite o exclusivă sau o prea mare dezlănțuire

a intereselor private a oamenilor politici. Și în prima linie s-a născut astfel necesitatea ca în lupta politică interesele, fie și particulare, să nu se poată manifesta decât sub drapelul unor idei de interes general, și tot folosul, toată onestitatea vieții politice stă în respectarea acestui drapel, în supunerea, măcar până la un grad oarecare, a intereselor particulare sub interesul public. Sub această formă oricare ar fi ciocnirea intereselor în lupta politică, oricine ar ieși biruitor, trebuie să rezulte *plus* peste satisfacerea intereselor particulare, și acest *plus* în favoarea interesului general este un adevărat câștig, fie oricât de mic, al vieții publice pentru progresul țării.

Când ai biruit pentru câțiva timp în această luptă politică, prin urmare când vii la guvern, necesitatea aplicării ideilor tale apare sub forma aparatului administrativ, adică a funcționarilor. Trebuie să numești funcționarii executivi, și chestia aplicării este astfel legală cu o parte a bugetului. Fie lucru firesc că te vei adresa mai întâi la partizanii tăi cunoscuți, și astfel partizanii tăi sunt aduși în funcțiile executive.

Dacă aceasta se numește clientelă, atunci nici un guvern nu se poate lipsi de clientelă. Dacă însă este o deosebire de făcut, atunci deosebirea stă în acea linie de demarcație între ideile de interes general și pornirile de interes particular. Dacă rămâne un *plus* în favoarea interesului general, acest *plus* este câștigul cauzei și distinge partizanii de clienți.

În viața individuală, în conștiința omului public se naște atunci întrebarea: ce valoare are pentru tine o funcție? Dacă ai luat-o și o păstrezi sub drapelul unei idei de interes general, la a cărei realizare contribui. Și dacă în adevăr simți importanța ei, atunci vei putea apăsura singur, până unde situația ta personală mai poate sau nu mai poate servi rotodată și interesului general. Cu dese schimbări, se naște în foarte multe cazuri acest conflict trist între interesul general și cel particular. Ești adeseori pus înaintea întrebării: Păstrezi ideea și părăsești participarea la puterea executivă, sau părăsești ideea

păstrând participarea la administrație? Acest conflict se petrece în conștiința fiecăruia, și viața publică, pentru a avea valoare, reclamă neapărat ca în cât mai multe cazuri interesul general să predominescă și să fie totdeauna accentuat și ținut sus. Dar fiindcă lucrul este greu de făcut, dezvoltarea vieții publice a mers în această privință așa de departe, încât întregi organisme au fost scoase din luptele politice; armata a fost scoasă; trebuie să vie timpul ca și magistratura să fie scoasă din aceste lupte. Căci dacă e permis unui funcționar administrativ să se întrebe ce părăsește: ideile or funcțiunea? nu trebuie un magistrat să fie adus în ispita de a se întreba: ce părăsește, dreptatea sau funcțiunea? La adăpostul acestui conflict trebuie să fi pus magistratul; de aceea magistratura trebuie să devie independentă de schimbările puterii executive după partidele politice.

Va rămănea însă cu necesitate partea administrativă într-o largă măsură dependentă de acea luptă între diferiții partizani, și aci toată onoarea vieții politice, tot ce poate face pe un om independent de a intra în această, pentru mine, tristă învâlmășală de interese, nu poate fi decât speranța că va triumfa pe cât se poate ideea generală pentru binele obștesc.

Locul de căpetenie, unde se petrec aceste lupte, arena în care pentru statele constituționale se întâmplă acest important fenomen de a scoate din mijlocul intereselor particulare esența interesului public, e Camera,

Si de aceea din chiar natura sistemului constituțional a trebuit, în textul Constituției și în spiritul și adeseori în literalele relative la executarea principiilor constituționale, să se prevadă garantarea independenței acelor care sunt chemați să fie reprezentanții intereselor publice și controlorii guvernului, garantarea în contra bănuielei de a aspira la favoarea puterii numai din interes privat.

fiindcă guvernul e, cum ziceam, prin necesitatea aplicații ideilor din văzduh pe pământ, pus în poziție de a-și numi

aparatul administrativ, care e legat și cu bugetul și cu puterea în districte, în această direcție de idei trebuia să se caute stabilirea garanțiilor. Poate că, dacă va avea viitor dezvoltarea constituționalismului, se vor mai găsi la noi și alte mijloace de ocrotire a absolutei independenței a deputatului față cu guvernul, pentru ca adică să-si păstreze și prestigiul, că atunci, când o majoritate din Cameră dă adeziunea ei unui guvern, această adeziune este dată numai în interesul public. Ar putea d. e. veni o lege în viitor, care să garanteze o reprezentanță națională în contra ispitirii vanităților, cum ar fi de ex. în contra decorațiilor. Poate se va găsi un mijloc de a preciza mai bine limita raporturilor dintre guvern și deputat în ceea ce privește numirile prin districte. Chestie foarte delicată. Este evident că nu rămăne decât conștiința fiecărui ministru, din care să se inspire în unele atribuțiuni și acte ale lui; și, ați văzut cu câtă insistență onor. d. Vernescu afirma că s-a inspirat de conștiința d-sale, și în adevăr că s-a putut inspira după legile actuale, în numirile ce a făcut. Și fiindcă te inspiri de conștiința ta, tu ministru, cine te poate împiedica să te sfătuești - și adeseori faci bine — și cu deputații asupra schimbărilor de făcut în districte. E greu de tras limita simplelor sfaturi și limita unor sfaturi așa de frecvente, încât pare că dai deputatului dispozițiunea absolută, dar ocultă, peste districtul său. Vă aduceți aminte, că chiar în țara noastră, încă nu bine deprinsă cu parlamentarismul, căci el de-abia datează de 30 de ani, s-a arătat un simțământ public susceptibil în această privință, în ultimele timpuri ale guvernului numit colectivist. Atunci ajunseseră unele districte să se numească satrapii și pașalâcuri, și nu era atât de periculoasă satrapia încorporată într-un anume prefect, cât era periculoasă când se încorpora într-o ființă anonimă față cu legea, într-un deputat nerăspunzător de administrația districtului, care însă tăcea el totul, așa încât organele numite în administrația districtului erau niște figuranți la discreția deputatului sau

senatorului. Dar, cum am zis, chestia e foarte ridicată, greu de precizat iu limitarea ei si va fi poate imposibil a găsi o formă legala de garantare; trebuie si așteptăm îndreptarea de la înălțarea generală a nivelului public; trebuie ca în această privință onestitatea constituțională, independența deputatului față cu guvernul să fie un rezultat al culturii publice.

Da i sun' părți asa de bătătoare la ochi pentru chestia ce ne preocupă, încât legea pozitivă însăș a trebuit aici să afle si să precizeze garanțiile si le-a precizat sub forma de incompatibilități. Ea declară funcția administrativă, mm. este de exemplu prefectura, asa de dependentă de puterea executivă, încât prefectului, orare ar fi el ca individ, nu-i recunoaște destulă imparțialitate pentru a-l admite ca un controlor al guvernului, ea un reprezentant a) tarei în Cameră.

Prefecți nu putem avea în Cameră, fiindcă în genere nu se admit aici funcționarii administrativi.

D-lor, sunt țări, d. e. Germania, în care prefecții, cum se numesc acolo: prezenții de guvern, pot să fie în parlament. Acolo se așteaptă remediu! de la hiar înscmnăuerea poziției lor si se crede că ei sunt destul de în vază, pentru ca să simtă în această vază un îndemn de a-si păstra prestigiul convingerilor lor; si cel puțin făcându-se lucrul pe iată, se înlătură prin acel apel la demnitatea omenească unul din inconvenientele unei asemenea amestecări între executiva dependentă si legislativa independentă.

la noi nu este așa, este oprire absolută în lege. Dacă este oprit absolut de a fi prefect și deputat, mă întreb: oare din spiritul acestei opriri ou ir rezulți ci estr totodsti opiu a ii fătis aspirant la prefectură și deputat? (Aplauze.) Câci vedeți, d-lor, este ciudată natura omenească. Este de regulă mai mare dorin ia înainte de a avea un lucru, decât este multiimea după ce l-ai obținut și prin urmare chiar părerea de rău dacă îl pierzi.

Dacă ai o funcție, orcâr ar fi de importantă, dat după ce ai, în vine mai ușor să o părăsești, decât să părăsești aspirația

la o funcție pe **cate** nu o ai încă. Mi se parc. dar că este mai expus la dependentă acela care ar aspira la o funcție, decât diiar acela care este incr-o funcție. D-lor, este mai importantă banca ministerială pcmrti acei cari *nu* au fovt înca miniștrii, si poate să fie foarte mare aspirarea și dorința de a ajunge pe acea bancă; în orice caz este mai mare aspirarea lor decât este părerea de rău a acelora, cari părăsesc acea bancă.

Așa este natura omenească. Prin urmare ar fi o foarte fină aplicare a sistemului constituțional, când, deși legea pozitivă zice că prefectul să nu fie în Cameră, totuș guvernul ar ținea aici în Cameră aspiranți la prefectură, cari într-un moment, când îi trebuiesc câteva voturi ci și-și fata majoritatea, ușor deplasată astăzi numai cu câteva voturi, bunăoară cu ') într-o parte sau în ccajlaltă. să-i aibă la îndemână. (Aplauze.) Asa este sistemul constituțional: se exprimă prin voturi pe jumătate plus

Poate se va găsi în viitor o formă mai dreaptă, mai echitabilă a deciziilor parlamentare, adică o mai mare respectare, nu știu sub ce foi maiicare, a minorităților. Dar azi cum suntem, încrederea țării înrr-un guvern, aprobarea legilor ș. c. l. se exprimă prin numărul brutal al acelor bile albe în urna albă, și în ele se rezumă o întregă situație legală. Și acum ajung la obiectul propriu al interpelării. Vă rog să fiți indulgenți, dacă premisele au fost **aia** de lungi.

Situația parlamentară, mai ales în momentul de față, când e vorba de votarea bugetului, cere neapărat ca majoritatea guvernului să fie bine fixată, l'ână când acest lucru nu este lămurit, Camera si guvernul nu se află în stare regulată.

Dacă majoritatea esie îndoioasă sau șubredă, d-voasttă nu trebuie să vă mirați si să fiti netâbdători de scenele ce se petrec "a Cameră. Priviți mai filosoficește luciul, mai cu seamă acei cari ați rrecut prin mai multe Camere! Când vedeți atâta tumult

Cameră, atâtea interpelări, atâtea apeluri la regulament, atâtea oturi cu bile si altele, pe care toate împreuna guvernul le

numește obstructionism: trebuie să știți că aveți a face cu un semn inevitabil al unei Mări neieugulate, d. e. al unei majorități nefixate, și atunci este de datorie opoziției, oricât de neplăcută ar fi forma **EU** caic și-o îndeplinește, esie o datorie a opoziției pentru chiar onestitatea vieții constituționale ca să aducă situația la deplina ei clarificare. Mia poate să existe într-un parlament mult timp o situație neclarificată, și fiindcă nu este o altă formă, din păcate, decât votul brut cu bile, situația aceasta are să meargă așa până se va vedea stabilită o majoritate tegulată și conformi cu spiritul regimului parlamentar.

Când a venit la guvern d. Lascar Catargi ca prezident al consiliului și ministru de interne, eu vă mărturisesc, ca om nepărtinitor, ca am înțeles tnm unii din d-voastră, știind experiența, energia, activitatea d-lui L. Catargi, ș-au zis: este un cărmaci mai sigur acest bărbat încărunit în trebile publice ale țării, d-lui va ști să administreze mai bine decât ceilalți, adică decât noi teoreticii. Ah! Dacă ar fi vorba numai de idei! Dar este mai întâi vorba de practica administrativă, și aceasta se găsește la d. Lascar Catargi.

De altminteri, și odată asigurată cărma guvernului în mâinile d-lui Lascar Catargi, poate nu mă înșel dacă zic că mulți din partizanii d-sale ar fi preferii să mai vadă lângă d-sa și pe unul sau altul din fosrii miniștri. Nu vorbesc de Ministerul Cultelor, acolo sunt cel dintâi să tecunosc că onot. meu succesori d. Roerescu, este în deplina sa competența și că va avea aprobarea celor mai mulți din d-voastră, nu vorbesc de acesta. Dar mai sunt alte ministere, spre exemplu cel de la finanțe, (Aplauze, ilaritate.) Poate și cel de la justiție (ilaritate). Căci nu stiu până unde puteți conta că venerabilul d. Gherasi să stea pe acea bancă: poate că și acolo Ați mai cerc ceva pe lângă venerabilitatea onot. d. Gherasi, adică să fie cineva, cate să fie mai iubitor de aceste lupte ale vieții parlamentare; onor. d. Gherasi pare mai dispus a se retrage în viață pașnică.

Decât ce ss faci, dacă nu poți altfel! Va fi fost poate, chiar după părerea d-voastră, mai poleită, mai lustruită corabia ministerului precedent, dar n-avea cărmaciul dorit de d-voastră; și așadar vă mulțumiți și cu o corabie mai neciopită, numai cărmaciul să fie sigur!

Foarte bine! Și vedeți că înțeleg simțământul acelora cari au adus pe d. Lascar Catargi la guvern.

Ar fi și fiist un eveniment prea neașteptat ca să fi putut d-voastră oamenii să se convingă că între teoria bine înțeleasă și între practică nu poate fi dușmănie și că nu există un mai bun aplicator practicii unei idei decât acela care a înțeles-o și a formulat-o mai bine. Sper că va veni ziua unde se va aprecia aceasta; însă până atunci era luciu foarte firesc ea să Vnsoteas<ă pe onor. d. L. Catargi marea d-voastră încredere în capacitatea, în energia și în experiența d-sale la administrația Ministerului de Interne.

Cum vedeți, d-lor, eu eram foarte dispus (și îmi pare rău, că m-am înșelat) să am oarecare părere favorabilă despre venirea d-lui Lascar Catargi la guvern și să-i tac un bun prognostic. Știți că eu de pe banca ministerială nici nu prea vorbeam; nu erint cu totul sigitt pentru rtiitie, și ce să te lansezi departe în ale administrației scoalelor, când nu știi, până unde și până când poți să mergi. Așadar, când am văzut că vine d. Lascar Catargi la guvern, la Ministerul de Interne, eu, știind că este înconjurat de sentimentele unor așa de importanți membri din Camera (ilaritate), mi-am zis: De! noi etam cu unii prefecți cam tineri, neexperimentați; dar acum are să fie ce are să fie! în orice caz are să fie o clară situație adminisrrativă în /tidere; căci un bărbat asa de experimental ca d. Lascar Catargi, cu atâtea relații politice și private, numai să scuture din mână și va avea la dispoziția d-sale o lume întregă de oameni, și cel puțin apararul administranv la moment!

Când colo... ce să vezi!

Devine o prefectură vacantă... nu se ocupă. Devine a doua prefectură vacantă, devine a treut... înțelegeți d-voastră că acei

prefecți ai rostului guvern al nostru în conflictul între idei și post au preferit ideile, bune-rele cum erau, și au părăsit posturile. Devine a patra prefectură vacantă, devine a cincea vacantă... nu se ocupă. Trece o zi, trec două zile, trec șapte... Nu se ocupă. Trece o săptămână, trec două, trec trei... Nu se ocupă. Trece o lună, trece acum și două... Nu se ocupă. În primul moment al ministerului era deschisă Camera și poate nu era timp pentru asemenea numiri; dar apoi Camera s-a închis, au venit sărbătorile, a venit tăgăzul. S-a deschis Camera din nou... și prefecturile sunt cote vacante.

Ce o fi asta, domnilor?

Dar s-a întâmplat ceva și mai surprinzător. În unele din aceste prefecturi vacante s-a schimbat directorul prefecturii și s-a înlocuit tu un altul. După a cui recomandare? Era o tradiție până acum (sau poate că de aici are să înceapă o reforma a d-lui Lascar Catargi?) că directorii de prefecturi să se recomande de prefecți, fiindcă directorul iscălește în numele prefectului, poartă o parte din răspunderea lui. Cum se face că s-au numit directori noi și prefecți nu? - Ce e drept, d. Nușoreanu ne zice, și poate are dreptate, că sunt directori mai buni decât prefecții.

D. Nușoreanu. Mat totdeauna.

Titu Maiorescu. Și dacă va fi așa, poate că n-ar fi lucru rău, să rămână directorii aceia totdeauna fără prefecți. Dacă aceasta ar fi intenția d-lui Lascar Catargi, atunci și d-sa s-ar apropia de căpitănatelile d-lui Teodor Rosetti, că adevărat numai puține prefecturi principale să fie ocupate de prefecți și celelalte de directori. Dar când am auzit de d. Lascar Catargi mai alaltăieri în Camera împotriva lui - se cu atâtă înverșunare în contra reformei administrative a d-lui Rosetti, mi-am zis că nici așa nu se explică (vierul. Ei! dar atunci cum rămâne?

Am luat lista acestor prefecturi vacante. Este întâi Buzău, aici s-a schimbat directorul, dar prefectul nu s-a numit; este al doilea Putna; este Ronianați; este Fălciu; și aici s-a schimbat directorul, dar nu s-a numit încă prefectul; este apoi Botoșani...

O voce. La Botoșani s-a hotărât.

T. Maiorescu. Bine că s-a hotărât.

Nu zic, că s-a hotărât bine (ilaritate), zic numai: hinc că s-a hotărât (ilaritate, aplauze).

Aceste ar fi dar cinci prefecturi vacante, dar trebuie să mai adăugăm altele în aceeași categorie.

Așa este d. c. la Iași, căci prefectul de Iași nu mai stă, tot așa la Câmpulung, aud că tot cam așa este la Mehedinți, poate și la Vlasca.

Iată opt districte neocupate, a patra parte a administrației țării. Ce este aceasta, domnilor?

Mai observați acum ceva. Peste aceste 8 sau 9 districte mai erau vacante patru: Dâmbovița, Neamțu, Dorohoi și Corj.

O voce. La Piatra s-a trimis un deputat.

T. Maiorescu. Apoi da, aceste au fost ocupate îndată. S-a numit prefect la Piatra un deputat, la Târgoviste un senator, la Târgul-Fiului un senator. Nu cumva aceste patru numiri, în contra cărora de altminteri n-am nimic de zis, s-au făcut mai din vreme ca să fie un prototip al numirilor viitoare?

Vasăzică aceasta este eminenta administrație, a unui om așa de experimentat, care are imensul avantaj în contra noastră a celor tineri, cari nu știm să învățăm cele administrative, (Aplauze.) Aceasta însemnează a face administrație parlamentară? Aveți 13 prefecturi deschise, ocupați 4 cu senatori și deputați și lăsați 9 locuri deschise pe seama Camerei, și le țineți deschise în timpul sesiunii prezente, în care majoritatea parlamentară nu este fixată și unde 9 voturi încoace sau încolo pot decide situația. (Aplauze.)

D-lor deputați, nu știu dacă d. prim-ministru îmi face onoarea de a crede că nu mi-aș permite să aduc o asemenea chestie, care este — cum vedeți — mai mult o chestie de perspectivă decât de realitate, mai mult o chestie optică decât politică, nu mi-aș permite, zăc, să aduc această chestie înaintea Camerei și înaintea d-sale, dacă în această apăsătoare a lucrurilor

as fi singur de părerea mea; căci arunci ar fi poate numai o iluzie individuală și nu ar merita să fie adusă înaintea d-voastră. Cu totul alta ar fi însă dacă această părere asupra actualei situații parlamentare ar fi împărtășită de o mare parte din d-voastră. Asupra acestui punct vreau să vă fac acum pe d-voastră înșivă judecători.

Eu nu am să numesc nici uri nume; dacă însă îl veri cunoaște d-voastră, dovada este făcută.

Cine are să fie prefect la Bacău? (Aplauze.) Eu nu-l spun; îl știți d-voastră?

Dacă îl sriti, *ei* nu l-am numit. (Ilaritate.)

Vedeți acum, cât de gravă devine chestia.

Dar la Focșani? (Ilaritate) Și așa mai departe.

D. Nușoreanu. Mă rog, continuați pentru Mehedinți. Nici un deputat nu este amatot pentru prefectura de Mehedinți.

D. T. Maiorescu. Cine știe? Dacă legea oprește ca un prefect efectiv să voteze împreună cu noi, înțelegeți cu cât este mai periculos să voteze împreună cu noi un prefect în perspectivă. (Aplauze.)

Mai adăogați la aceasta miragiul a unui sau a două portofoliuri ministeriale vacante. Până când Camerele nu sunt încă deschise, poți lăsa câteva portofoliuri vacante, dacă vrei ca încrederea majorității să designeze pe acei miniștri. Dat când surit Camerele în lucrare, regula parlamentară trebuie să fie: Camerele deschise, portofoliurile ocupate.

Acum sper, d-lor deputați, că veți aștepta împreună cu mine, ca d. prim-ministru să binevoiască a ne liniști în această privință. Va fi foarte ușor pentru d-sa să ne liniștească.

Dacă d-sa, a cărui onorabilitate este mai presus de orice îndoială, și... tocmai eu mi-am permis odată (atunci, din păcate, eram încă pe banca ministerială și nu eram așa de liber ca acum în cuvintele mele), mi-am permis să calific cam aspru pe aceia ce l-au pus pe d-sa sub acuzare anume în privința onorabilității d-sale (aplauze); și când eu mă luptam cu adversarii de

dinainte, am fost împușcat de la spate... (Mare ilaritate; aplauze.) Eu mă cam jenam atunci numai pentru sistemul parlamentar și pentru ideile de colegialitate în minister.

Așadar, fiind deplin convins, precum este convinsă întreaga Cameră, de onorabilitatea d-lui ministru-prezident, dacă-mi va răspunde d-sa, cum este cu întrebarea pusă, eu voi admite îndată că este așa cum zice d-sa. Și las acum la o parte chestia cu portofoliurile vacante, deși în această lume de mizerii, unde sunt puține lucruri de dat, dar multe aspirații de satisfăcut, dacă s-ar da portofoliul unei persoane, ar putea naște întrebarea, ce vot face ceilalți, cari îl așteptau și ei? Mă mărginesc numai la prefecturi. Dacă d. Lascar Catargi ne va zice că d-sa nu a promis nici unui deputat vreă prefectură, că nu i-a trecut nici unuia ca un miragiu pe dinaintea ochilor perspectiva de a avea cutare sau cutare prefectură, eu mă declar mulțumit; și va fi înlăturat cel puțin pentru momentul prezent pericolul precedent constituțional, că după ce din nefericire în țara aceasta nu este încă destul de separată magistratura de guvern, să se mai confuzioneze și legislativa cu executiva, și *in* mijlocul nostru, unde legea ntt admite prefecti efecrivi, să se introducă prefecti perspectivi. (Aplauze prelungite.)

98

**La Adresa. Despărțirea „Junimiștilor”
de „liberal-conservatori”. Contra d-lui Take Ionescu
(Ședința Camerei de la 14 decembrie 1889)**

Ministerul din acea vreme.

*General G. Manu, președinte și inițiator,
J. G. Rosetti, justiție și administrație culte,
Al. Lahovari, externe,
Men. Germani, finanțe,
Al. Marghiloman, lucrări publice,
Gr. Vlașescu, domenii,
Generalul M. Vlădescu, război.*

Noua faimă și peripețiile* guvernului înalt, la care este supus Partidul Conservator și care în 14 noiembrie 1889 aduce guvernul de mai sus (vezi pag. 42 și 43; *ed. n.* - p. 1040). nu putea să treacă fără recriminări și explicări în Camera. Îndeosebi fostul ministru-președinte Lascăr Catargi, cu prilejul dezbaterilor la adresă, ataca pe generalul Manu, care îl răsturnase, și-i impută formarea cabinetului cu cei 3 miniștri „junimiști”, fiindcă junimiștii - în folosul lor personal - ar fi distrus Partidul Conservator. (Ședința Camerei de la 14 dec. 1889). Această discuție plină de ani mori tare caută să a mai iriteze d. Take Ionescu, pe aiunce adversar horărit

al Partidului Conservator, și a doua zi 14 decembrie (IRS*), în lungul său discurs la adresă, zice între altele

D. Take Ionescu: „D-oi deputați, ceea ce domină situația politică de astăzi, n-are ei caracteristică de un an și jumătate, este un continuu echivoc. Și aceia, cari caută să se lumineze asupra orientării politice a majorității, sunt siliți să recunoască că nu găsesc nici o indicare care să-i facă să creadă că în adevăr echivocul a încetat...

D. Lascăr Catargi, șeful de altădată al partidului întreg liberal-conservator, se lăsa astăzi a ceea ce a mai rămas din partidul liberal-conservator, pe lângă celelalte mici chestii de familie conservatoare cari nu ne privesc, ne-a spus un lucru foarte serios și foarte interesant; ne-a spus că diferența dintre liberali-conservatori și junimiști nu este o simplă animozitate de persoane, cum cu ușurință afirma d. general Manu, ci o diferență adâncă bizuită pe un *ce* serios. Ce este dreptul, d-și nu ne-a spus ce este acel *ce*: dar ne-a asigurat că există un *ce*, care i-a despărțit încă de la 1881. La acea dezbateri, spunea d. Catargi, au fost până și vărsări de lacrimi ca să nu se facă ruptura, și tituș ea s-a făcut!”

Și d. Take Ionescu explică acel *ce*? prin politica externă indicată de articolul nostru din *IXutsche Revue*. (Vezi voi. III. pag. 6: *ed. n.* - p. 700). Apoi mai zice: „Spre marea mea mirare, am văzut că atunci când d. Carp, în numele junimiștilor, ataca guvernul d-lui Lascăr Catargi că coștă un pas înapoi, și d. Catargi, cu bonomia d-sale, îi răspundea cercând să-l fice de răs, și spuindu-i că programele d-sale sunt sau idei reacționare, sau vorbe late, iar activitatea sa politică consistă în a spune, în odaia d-a Jânin. glume la băieți (întreruperii, convinsul din ajun. d. Lahovari, aplauda cu frenezie după banca ministerială ”

D. Al Lahovari, ministru de externe: Vă înșelau, nu aplaudam, ci atunci deploram, ca și astăzi, asemenea neînțelegerii, și discursul d-voastră ar trebui să se delecte.

D Take Ionescu: „Anul [retur, în urnii unui descins al meu unde nu atacasem decar ideile d-voastră, mi-ati răspuns, d-le l jhovari. cu atacuri personale. Nu v-am întrerupt si nici am crezut ca trebuie să vă răspund: si știți de ce? l'entru că mă acuzau de un lucru prea meschin: mă acuzau că voesc să-mi fac fortuna mea politică profitând de cearta dintre doi oameni. Li bine. v-ati înșelat, ini-ati atribuit mie ceea ce nu eta [«>ate decar o vedenie a d-voastre asupra viitorului; căci în adevăr experiența a dovedic că alții ți-au făcut fortuna lor politică profitând de cearta dintre doi oameni. tAplauze.!”

Apoi adăogi mai spre sfJisir.

„Și ziceți d-voastre că aceste elemente conservatoare sunt elementele cari vor făptui ridicarea păturei țărănești în România'

Istoria vă desminte.

Toaie reformele ptin cari s-a ridicat claiia țărăneasca, nu sune opere d-ale Paniduîui Conservator; ele sunt faptele Partidului Liberal.”

Cine a scăzut capitația? Liberalii.

Cine a făcut improprieel/i rea? Liberalii.

Cine a îndulcit legea [ocmelilor agricole? Liberalii,

Si a proposito de aceasră lege, aveți și d-voastră, Partidul Conservator, la activul d-voasoă o reformă: aveți legea de ia 187J, ptiu tare se admire-, pe lângă executarea cu vătăsei din 1866, si executarea tăranifor cu forța armară.

O alră reformă, în folosul clasei țărănesn, Paitidul Conservatei n-a mai făcut.

Așadar, orcât de strâmt ar fi Partidul Liberal in opera sa de reforme, un lucru este uecontestabil: Partidul Liberal a &CU(reforme in sensul acesta, l'anidu! < onservaioar n-a făcut nici tina

Având dar inainte deschisă marea carte a istoriei, noi vă tăgăduim putința d-voastre de a merge mai departe decât liberalii în opera aceea, fundcă uu aveți mei măt_ar deprinderea

Opera dar de reforme se va face. dar se va fine de altcineva decât de d-voasire.”

Dupu d. l ake Ionescu are cuvântul:

T Maiorescu. D-lor deputați, onorabilul d. Taehe Ionescu a întreat: Ce este aiel ceva, care a dezbinat Partidul Conservator. Acel ceva, pe care l-a indicat d. Catargi așa de vag, încât d. Ionescu a trebuit să si-l explice singur numai după câteva fenomene ale vietei noastre publice, voi avea onoare să explic acel ceva cu toată preciziunea din punctul nostru de vedere.

Discursul d-lui Ionescu a (ost foarte abil; nu mai îmi pare că a trecut cu oarecare ușurință peste date și fapte precise. Di n unele legi ce le-ati relevat și cari vor trebui să fie făcute ca foarte importante - în privința celor mai multe dii! ck noi suntem de acord cu d-voasr.ee că trebuie făcute - d-voastre ați observat ca o rea prejudecate a chestii ceea ce s-a făcut până acum cu tocmelile agricole, adică cu executarea tocmelilor agricole, și uitați că această parte era tocmai introdusă ptin legea de la 1868, de Partidul Liberal al d-lui Ioan Brătianu. atunci la guvern. Si când d-ta tăgăduiesti puterea de a face acele reforme, cari, încă o dată, sunt de acord cu d-ta, trebuiesc făcute, uitiți că Partidul Liberal sub conducerea d-lui Ioan Brătianu a fost la guvern, să nu vorbesc dc epoca până la proclamarea Regatului, dar de atunci de când era țara independentă si de când isi câștigase d Ioan Brătianu atâta preponderamă și în partid si în țară, încât putea zice și s-a zis că era aproape atotputernic, de la 1881-1882 și mai departe până la 1888, când a căzut, 6-7 ani, nu a făcut nimic în sensul acestor idei de reforme liberale de cari voibesri d-ta, și a făcut din contra, ceea ce ai condamnat si d-ta, adică â încercat o reformă constituțională, care a frământat tara degeaba vreo doi ani, cu

¹ Si acest discurs al J-lui Take Ionescu lipsește din colecția publicată tfe d-sa. Vezi mai sus nota de la paf, (H [ed n. - p. 1 055)

toată procedura ci. Și după această reformă constituțională, ce a făcut Partidul Liberali? Deși, cu puțină bunăvoință, ar fi fost în stare să facă acele reforme, n-a făcut nimic din ele.

Apoi, onor. d-le Ionescu, noi nu vorbim de idealuri, despre ceea ce ar putea să facă un partid liberal în alte țări decât la noi. La noi Partidul Liberal al d-lui Ioan Brătianu, când avea toată puterea, a făcut ceea ce zici d-ta? Nu.

Ei, atunci, ce te întemeiază să zici că el mai curând va face reformele; pe când eu, pentru a zice că nu va face, mă pot întemeia pe incapacitatea vădită în timp de atâția ani, în care le-ar fi putut face pe toate, dar nu a făcut nimic? (Aplauze.)

A! Pe un partid liberal, la care vei contribui și d-ta și care se va forma de aci înainte, pe acela te întemeiezi?

Vom vedea atunci cum se va forma și prin ce frământări ar ieși la iveală. (Aplauze.)

Însă este mai aproape, pentru noi, actualitatea Partidului Conservator, înăuntrul căruia este tocmai vorba să se facă acele reforme. Si eu cred că se vor face în sensul unei activități corespunzătoare cu cerințele de astăzi ale statului român.

Este dar mai aproape, mai înaintată opera aceasta de reforme aci în mijlocul nostru, și de aceea sperăm că din mijlocul nostru va ieși opera legislativă. Si în orice caz, suntem mai întemeiați a o spera de la actuala situație, fiindcă suntem mai înaintați în sensul acelei lucrări, decât să ne lăsăm pe speranța unui ideal, despre formarea unui nou partid liberal, nu știu din ce elemente și când se va face în viitor.

Dar această obiecțiune, la cele zise de d. Take Ionescu, este așa de evidentă, încât vine de la sine în mintea fiecăruia, și nu pentru aceasta mi-as fi permis să iau cuvântul înalnea d-voastre, ca să ascultați un discurs mai mult după atâtea câte ați ascultat și veri mai asculta. Ceea ce m-a provocat să iau cuvântul, deși nu eram înscris să vorbesc în această discuție, a fost o parte a discursului d-lui Lascar Catargi de ieri, în care a crezut de trebuință să citeze și numele meu și astfel îmi este

impusă datoria de a vorbi, făcând mai întâi un apel la răbdarea dumneavoastră.

D. I-ascar Catargi v-a spus ieri: cu cine vrea să lucreze împreună d. ministru-prezident general Manu, cu junimiștii, cum îi numește d-sa, dându-le o numite litetară - noi ne numim constituționali...

D. M. Kogălniceanu. Constituționali suntem totii.

D. G. Verneicu. Vă voi demonstra că nu suntem.

T. Maiorescu. Dar junimiștii, zicea d. Lascar Catargi, sunt destructorii Partidului Conservator; ei au început să facă dezbinarea în partid și ne spunea că d-sa, d. Catargi, a fost acasă la mine și ne-a sfătuit, pe d. Rosetti și pe mine, să nu facem aceasta: noi însă nu am urmat după sfatul d-sale, ci am produs dezbinarea, și că orice greutate ar fi produs această dezbinare pentru Partidul Conservator, nouă personal ne-a produs foloase.

Cum vedeți, d-le Ionescu, în acel *ceva* al d-lui Catargi, care ar fi cauzat dezbinarea Partidului Conservator, era și un lucru foarte neplăcut pentru noi, era adică, explicarea d-sale, că noi am fi făcut dezbinarea pentru a trage folos; căci unul din noi s-a dus ministru în științate, altul din noi a intrat la Curtea de Casație și al treilea a primit procese...

Voci. Grase.

T. Maiorescu. Da, grase, ca să repet aceși cuvânt puțin admisibil ca stil; dar trebuie să fim fideli în reproducere, și să zic și eu după d-sa; *processe grase*.

Să punem numele de față, căci este vorba de a se ataca persoanele noastre. Adică d. Carp, junimist, s-a dus la Viena ca ministru plenipotențiar; d. Theodor Rosetti a rost numit la Curtea de Casarie, și alături de acești înalți demnitari, neînsemnata mea persoană, mult mai neînsemnata, s-a mulțumit pentru răsplata schimbării politice cu processe grase. (Aplauze, ilaritate.)

D. T. Caltmach. Si anume în Bucovina,

T. Maiorescu. Cum vederi, d-le Calimach, cu însumi am pus numele precize la atacul străveziu al d-lui Catargi, și negreșit voi vorbi și de această parte; aveți puținică răbdare, cum zice într-o piesă un junimist literar.

D-lor, din aceste două chestii atinse de d. Catargi, chestia personală și chestia așa-nuntită a distrugerii de partid, cea dântăi n-ar merita deloc să fie ridicată înaintea Camerei, dacă n-ar sta în legătură, în o legătură oarecare cu chestia care singură este demnă de această dezbateră: junimiștii se încearcă să distrugă Partidul Conservator.

Și cu aceasta vorbirea mea stă în relație cu discuția Adresei. Adresa, o lungă parafrază a Mesagiului, concepută în numele majorității din care fac și eu parte și al tatei raportor caracteristic este d. Iaurian, constituțional, din Adresă rezultă că majoritatea Camerei recunoaște că bine s-a făcut că nu s-a dizolvat Camera, că se găsește în ea un element suficient de majoritate pentru a duce mai departe opera de organizare începută, și ca pentru această lucrare ea-și exprimă încrederea în guvernul actual, în această reprezentare a fazei de evoluțiune a Partidului Conservator, fază de evoluțiune accelerată de noi, evoluțiunea despre care sper că se va termina spre binele acestui partid și al țarei.

D-voastră, d-le Catargi, nuntiți evoluțiunea distrugere, eu îmi permit a o numi reformare.

D-lor, chestia de reformare a Partidului Conservator dărează de ceva mai mult timp decât credea d. Take Ionescu.

Eu am avut onoarea, foarte însemnată pentru mine, de a fi fost de la 1874-76 în ministerul d-lui Lascar Catargi; am avut însemnata onoare de a fi fost împreună tu d-sa dat în judecată de partidul ce a venit după noi; am avut onoarea de a merge cu d-sa împreună înaintea comitetului de acuzare în odăița de colo din fund; am avut cu d-sa onoarea de a fi în comitetul Partidului Conservator de la 1876-81; în acest comitet d. Catargi era prezident și d. Florescu viceprezident.

Pe atunci, d-lor, noi luptam împreună; las la o parte acuzarea: era o mare greșală a Partidului Liberal de a o fi făcut; au și retras-o mai pe urmă; dar am luptat împreună și după aceasta în contra partidului de la guvern și am luptat ca opoziție în toate privirile. Căci în vederile noastre aveam a face cu un partid, care ne părea cel mai turbulent după precedentele sale, care ne părea după împrejurări gata și la răsturnare; aveam în vedere cele întâmplate în sala Slătineanu, știam încercarea de revoluție de la Ploiești, văzusem și Coaliția de la Mazar-Pasa, despre care aveam oarecari bănuieli că voia să meargă mai departe decât programul cam anodin ce-l arăta.

Văd pe d. Kogălniceanu contestând; d-voastră veți fi știind despre Mazar-Pașa ce știți; dar bănuielile noastre sunt treaba noastră, și nu a d-voastră, și noi aveam acele bănuieli; aveam bănuiala că vrea să meargă Coaliția de la Mazar-Pasa până la răsturnare.

Am luptat contra acestui partid, noi grupați în jurul d-lui Catargi, care pentru noi însemna în prima linie menținerea ordinii monarhice, și acesta era meritul d-sale și al miniștrilor d-sale de la început, în momentul în care a venit la putere în 1871.

Așadar, d-lor, luptam sub conducerea d-lui Catargi în contra partidului asupra căruia aveam acele bănuieli, pe atunci legitime, și va veni timpul când se va dezvălui pe deplin ce a fost la Mazar-Pașa, în toate amănuntele, pentru ca să se priceapă mai bine ce va fi dacă ar mai fi vreodată vorba de un Mazar-l'asa...

Acestea sunt învățăminte istorice.

Dar mai pe urmă noi a răhuir să părăsim acele bănuieli în fața unei realități a faptelor îndeplinite de guvernul Brătianu, care, orce ar fi cugetat la Mazar-Pașa, ștergea de acum înainte acel trecut. După un resbel, în care n-a rămas armata noastră naai pe jos de așteptările tuturilor, ci a fost mai presus de așteptările multora; un resbel, în care și actualul prezident al

consiliului, d. general Manu. a luat parrea sa ca general activ, ca om de curaj și de patriotism inteligent, și o relev ez aceasta anume, pentru că nu s-a pierdut încă deprinderea rea de a se arunca, prin o parte a presei, calomni i cu credința absurd a, daca se repetă adeseori un neadevăr, are să se prefacă în adevăr, ceea ce nu se poate; după un reshel, o reper, în care si d-sa a luat partea sa activă de curaj și de patriotism, s-a putut proclama independenta României si s-a putut introduce statul nostm ca un stat liber in ceea ce se numea pe vremea tratatului de la Paris concertul european. Dintre cei prezenți aici in Cameră, a avut partea sa de merit la acea acțiune istorică și onor. d. Kogălniceanu.

! ,
I
^ j
!
j
l ,
*
jl
\'

După aceasta, guvernul d-lui I. Brătianu si cu partidul său s-au botârât să dea o dovadă de credințele lor - nu mai examinez acum, dacă noi sau vechi - intru necesitatea consolidării monarhice si dinastice a noului stat independent si a decis proclamarea Regatului României. Importantă acțiune! Acțiune pentru care e mai întâi de datorია Partidului Conservator de a mulțumi d-lui I. Brătianu; importantă acțiune și din alt punct de vedere, fiindcă dînrr-uu partid care era turbulent si in care erau niște curente, despre cari nu se stie unde ar h putut să ajungă, d. Brătianu a făcut un partid monarhie constituțional, un parrid de guvernământ, care precum s-a atătat monarhic constituțional atunci, văd că rămâne tot așa și astăzi când e în opoziție, și bine fate pentru consolidarea statului nostru.

|
j
,
|

Fată cu aceste evenimente petrecute până la 1881, linia noastră de conduită, ca partid de opoziție conservatoare, trebuia să găsească o nouă precizare. Și acum, d-lor, dari-mi voie să încep și eu cu destăinuirile (se înțelege, ce se cuvin a se da în domeniul public si numai in urma provocării d-hu I. ascar Catargi) a celor petrecute în sânul comitetului Partidului Conservator la acea epocă. Noi, îndată ce s-a proclamar Regatul, ne-am adunat ca să decidem care va fi de

acum înainte atitudinea Partidului Conservator. D. Lahovari și cu mine eram în Cameră, aveam organul nostru *Timpul* redactat câtăva vreme de mine, apoi între alții de amicul nostm Eminescu. Acea opoziție absolută ce o făceam în contra unor dușmani, de la cari așteptam pericolitarea răii prin pericolitarea monarhiei, aceea nu mai putea să continue de aci inainte; căci amându-o partidele ne aflam acum înăuntrul mișcării legale a sistemului constituțional. La 14 martie 1881 s-a proclamat Regatul. La 20 mattie 1881, după șase zile chiar. în urma însărcinării d-voastre în comitet, am scris eu și am publicat în *Timpul*, cu aprobarea d-voastră...

D. L. Catargi. Nici n-am știut.

T. Maiorescu. Deocamdată nu știți despre ce vreau să vorbesc. Veți vedea îndată că ați știut. Este ceva în acel atticol de la 20 martie 1881. care are aerul destul de anodin; sunt numai două cuvinte, de cari însă se leagă începutul evolntiunei înlăuntru Parridului Conservator.

Cu consimțământul nmilor din comitet am scris atunci, între altele, și următoarele rânduri, pc cari vi le citesc din acel număr al *Timpului*:

„Ce satisfaciune mai mare s-ar putea da principiilor monarhice, de la cari Partidul Conservator tiu s-a abătui niciodată, decât de a le vedea primate si recunoscute dc chiar aceia cari adeseori păreau a le fi contrarii \ a le combate în favoarea unei alte forme de stat!”

Iluziile demagogice si republicane sunt astăzi înmormântate prin însăș fapta acelora ce treceau până acum de reprezentanții lor în viață. Chiar bătrânul prezident al acestei Cameie ulrra-liberale, d. C. A. Rosetti, în momentul încoronării principelui Cătol, prin voiuł Camerei, de Kege ăl României, esclama: -Sunt la sfârșirul vietei mele, după tegulele naurci; in aseineiiea vârstă, în asemenea momente, nimeni nu se poaie îndoi de sinceritatea aceluia care vorbește... Trăiască România! Trăiască Majestățile lor Regele și Regina!.. Recunoscător

soartei care mi-j dat această fericire, rară în anele istoriei, vă zic c-ari încoronat și viata mea.»"

Și apoi vin în acel articol următoarele cuvinte:

„Din ziua de 14 martie 1881 trebuie dar să dateze a nouă eră în înțelegerea politicii interne a statului noștrii."

Cum vedeți, cuvântul „eră nouă" a fost pentru prima oară întrebuințat din mijlocul Partidului Conservator, cum era reprezentat la martie 1881. și atunci, în legătură cu **âLeasrâ** idee. sfârșiam articolul din *J'impui prin o întrebare*:

„Rămâne astăzi o întrebare de dezlegat: Care mai esre deosebirea de principii între Partidul Liberal, azi la guvern, și Partidul Conservator, azi în opozițiune?"

Se înțelege! De acum înainte trebuia toată tactica, tot sentimentul de luptă, toată direcția luptei schimbata. Din noile împrejurări putea să iasă o direcție conservatoare chiar și de la d. ban Brătianu, și au fost încercan în acest sens din partead-sale. Pe de altă parte, trebuia acum să se democratizeze Partidul Conservator în ideile sale de reformă sau de organizare prevăzută în Coristitutiune, și în orice caz ideile, pe temeiul cărora voia să continue acțiunea sa de partid, trebuiau acum precizate.

D-lor conservatori, vă întreb: Aceasta era logic? Lu zic: da, și toti o veri zice împreună cu mine.

Insă d-voastre mă întrebați: Dar ce? Noi nu primim ideile? Dar d. Lascar Catargi s-a împotrivit vreodată la ideile de reformă, de organizare a țării? Răspund și cu, nu s-a împotrivit. Nici nu este felul d-lui Catargi de a face asemenea împotriviri, l.u tui cunosc om de o consfătuire mai convenabilă, mai plăcută decât d. Catargi.

Cu arăta bunăvoință aseulră și cu atâta bunăvoință primește, unde nu este d-sa luminat și unde noi mai tineri am putut să învățăm altceva decât d-sa în vremea d-sale, încât este o adevărată mulțumire să ,u raporturi de lucru cu d-sa.

în privința aceasta este o aducere aminte din cele mai fericite pentru mine conlucrarea cu d-sa la minister.

Dar vedeți, este totuș o mare deosebire între a primi o idee numai așa pe deasupra, sau a fi pătruns în întregul tău de o idee, a înțelege o reformă în toată importanța ei, a simți o necesitate politică dintr-o privire a înrregimei sratului. În cazul din urma îți concentrezi atenția ta principală asupra reformei de făcut; în cazul dintâi iti trece ideea prin cap fără întemeiere, într-un mod prea ușor, și deprinderea acrivității, accentul activității tale stă altundeva.

Este cam abstractă deosebirea ce o fac acum; dat o voi concretiza îndată prin exemple din chestia politică ce o discutăm.

D. Mitică Popescu, vorbind de ideile atribuite d-lui Carp, zicea din contra că ideile sunt ale omenirii. Dar aceasta este o înțelegere cam vagă a lucrului. Chestia politică nu este despre ideile omenirii în general. Chestia este despre concretizarea unor anume idei necesare acum și aici.

Asa, din miile de idei politice ale omenirii, cari zboară ușor prin mintea tutulor celor ce citesc un dicționar și o gazetă, numai acelea sunt idei practice de cari trebuie să ne ocupăm, pe cari le-am studiat în amănuntele lor, în legătură cu o situație dată a statului, le posedăm pe deplin și avem convingerea că este necesar să ie aplicam acum.

Poate să fie un om politic care să se nutrească de multe idei vagi, și atunci este ca și când n-ar avea nici una.

Câte idei frumoase nu a avut aerul să primească d. Brătianu! (Semne de mirate.) Toate Mesagiile d-sale erau minunate în roti anii și pline de asa-numite idei.

Ni s-au citit asemenea Mesagii un an, doi, trei, patru, cinci ani de-a rândul, dar nimic nu s-a făcut.

Este dar o deosebire între eel ce zice că nu se împotrivesțe la nici o idee, dat nu face nimic, și între cel ce zice: aleg cutare idee, o cunosc bine, o aplic și fac ceva.

IX Brătianu nu a făcut nimic din acele idei din Mesagii. Se vede că acțiunea sa proprie era îndreptată în altă parte, era mai aplicară la deraliurile administrației, la ocrotiri sau la

paralizări de interese ale partizanilor, la acoperiri de divergențe și altele, în loc de a se ocupa cu punerea în aplicare a unor anume reforme de organizare în ultimii cinci ani ai guvernului său.

Dar să revenim acum la atitudinea Partidului Conservator și la punctul de unde s-a născut dezbinarea.

D-lor, înainte de proclamarea Regatului, care a fost la 14 martie 1881, d. Brătianu se adresează pe la 24 ianuarie 1881, prin d. Carp, care nu făcea parte după 1876 din rețeaua Partidului Conservator din care făceam eu parte ca membru al comitetului (nu făcea parte nici d. Cantacuzino), s-a adresat — zic - prin d. Carp la noi și ne-a cerut să dăm trei miniștri în cabinetul d-sale, pentru că voiește să proclame Regatul, și că o așa operă însemnată nu trebuie să se facă de un partid unilateral, ci trebuie să fie cu conlucrarea manifestă a ambelor partide din țară.

însemnată propunere!

Ne-am adunat la 25 ianuarie 1881 duminică seara, la d. Triandafil. Era față d. Lahovari, d. Păucescu, d. Carp, d. Teodor Rosetti, d. Triandafil și eu.

Părerea onora, de exemplu, a d-lui Rosetti, a d-lui Carp și a mea, era că trebuie primită această propunere. Nu se putea refuza Partidul Conservator de la un act ca acesta, care intra în principiile sale; dar trebuia să-l discutăm în comitet.

La 27 ianuarie 1881, seara, s-a adunat comitetul. În comitet discutări vagi; s-au neutralizat părerile, unii pentru, alții contra, d-asupra lor prezidentul nostru, d. L. Catargi. În definitiv, inacțiune. Și s-a găsit o formula de răspuns, trebuia să se găsească una. S-a zis: o asemenea propunere trebuie făcută, pentru a fi discutată și hotărâtă, șefului Partidului Conservator

¹ Vezi voi. III, pag. 9 (ed. n. - p. 702). Trimiterile la expunerea istorică din aceste volume au de scop de a garanta exactitatea celor relatate acolo prin faptul că adeseori aceleași relatări se întâlnesc în discursurile rostite în parlament în fața martorilor oculari a căror neîntrerupere și neconștrânger le confirmă.

organizat, d-lui L. Catargi, de către d. Ioan Brătianu, și atunci vom aviza. Cu alte cuvinte ceea ce se numește pe franțuzește *«ne fin de non recevoir»*. Parcă d. Brătianu ar fi putut avea naivitatea să facă o asemenea propunere pe cale oficială șefului partidului opus înainte de a ști dacă se primește sau ba, și pe urmă să zică acesta din urmă: mi-a făcut o propunere d. Brătianu și n-am primit-o, ceea ce ar fi fost o slăbire a autorității d-lui Brătianu. Văzând aceasta, d. Brătianu a încetat cu orice propunere și s-a proclamat Regatul de către Partidul Liberal singur, și dacă noi. Partidul Conservator, am mai putut avea oarecare roi în chestia aceasta, l-am avut fiindcă am scăpat prin o fericită frază a d-lui Lahovari, zisă atunci în Cameră:

„Dacă n-am colaborat direct la acest act, dar îi dăm prin consimțământul nostm unanimitatea țarei.”

Astfel am pierdur rolul important de a putea arăta țarei că am conlucrat noi efectiv la acest act, că nu se putea face fără Partidul Conservator.

D-lor, se făcuse deja rezbelul independenței fără participarea Partidului Conservator, se făcea acum proclamarea Regatului, și comitetul Partidului Conservator, provocat ca să participe, se paralizează în *pro* și *contra*, rămâne cu inerția, rămâne fără hotărâre!

Proclamarea Regatului era și ea una din așa-numitele idei, și chiar din cele mai naturale Partidului Conservator. Dat ce deosebire între a avea o idee numai așa vag și între a-și întrebuința energia pentru realizarea ei! Și nu dati oare d-voastră dreptul unui conservator, care tocmai dorea afirmarea partidului său, să se întrebe în fața acestui eveniment: bine, ce conducere de partid este aceasta? Conservatoare, da: dar conservatoarea inerției; însă eu voiesc acțiune hotărâtă și pronunțată și nu paralizare de acțiune.

Ca să vă dau un al doilea exemplu important, trec la o altă chestie. A atins-o puțin d. Tache Ionescu.

D-nii C. A. Rosetti și Brătianu, cam pripiți în limbajul d-lor - s-au schimbat de atunci - cu multă declamație și mai de multe ori lansaseră faimoasa irază: noi suntem acolo unde este crucea ortodoxă. A fost bună fraza aceasta atunci când am mers în război alături cu rusii în contra turcilor; dar era curioasă după ce ni s-a luat Basarabia.

Cu toate acestea se repeta la guvern, și eu care eram în opoziție, eram mulțumit că se repeta, Căci îmi ziceam: dacă vor ține fraza așa, au să cadă cu ortodoxia și să vină partidul celalalt. (Aplauze.)

O voce. Să vie crucea nemțească.

D. T. Maiorescu. Nu aud întreruperea. Si atunci am sens cu singur, pe a mea răspundere, cu a mea subscriere — căci mi-am zis: ce le pasă altora de telatiile mele literare cu alte țări, cu unele reviste germane, d. ex. - am scris în *Deutsche Revue* de la Dresda, tot în acel an 1881, un articol, al cărui cuprins a fost reproduș în traducere în foile noastre. Nu este vorba de crucea ortodoxă, ziceam cu în acea revistă, ci de naționalitatea latină; și naționalitatea latină, fiind în afinitate cu ideile occidentale și astăzi în legătură de interese cu Occidentul central, spre Occidentul central, ziceam, este direcțiunea noastră, și nu spre Nord. Această părere a mea poate fi greșită; unii nu o împărtășesc; noi însă o împărtășim.

S-a tradus acel articol din revista germană în gazetele noastre, în *Impuș* ca și în *Românul*; însă în *Românul* guvernamental cu cele mai mari insulte la adresa autorului. Eu eram încântat de insultele la adresa autorului. Eu eram încântat de aceste insulte; de regulă insultele fac mare bine. Alunii asupra aceluși articol se face discuție în comitetul Partidului < 'onsirvator. D, genera] florescu îmi zice: Cum scrii articole în materie de politică externă, fără a consulta comitetul l'au răspund: ce iscălesc eu singur, c pe a mea răspundere; dar chesria externă trebuie să fie decisă între noi. Nu poate exista un mare partid conservator, care nu se

hotărăște asupra unei atitudini politice de cea mai mare greutate în acest moment. Dacă vom hotărî alb, alb să fie; dar hotărâți să fim. Altfel este jocul de basculă, ne paralizăm: unii zice da și altul nu. și nu facem nimic. Trebuia dat o hotărâre într-un sens sau alnii; dar nu s-a hotărât nici într-un fel, și astfel a rămas nehotărât, cam ca neutralitatea; dar și aceea nehotărâtă.

D. L. Catargi. Nu eram la discuție'.

D. T. Maiorescu. La regalitate nu, la politica externă nu, și astfel s-a dat ocazie d-lui Brătianu ca în loc să fie luat, cum zice francezul *prima met.* să facă d-sa volta, să-si schimbe politica externă, și aceasta a avut atunci de efect ca d. Brătianu să mai stea .5 ani la putere. Atunci m-am întrebat din nou: ce conducere de partid este aceasta? Numai să ne paralizăm? Unii să zică da și alții nu? Trebuie o conducere hotărâtă de câteva idei, asupra cărora să re pronunți așa încât aci să fie acțiunea ta principală. Nu este acțiune principală ca un partid să-si găsească numai parnlelități și lateralițăți, sporind numai sorții în unele colegii electorale, și să mai primească când pe cutare, când pe cutate, când cu o idee. când cu cealaltă, și aceasră tocmai ocolind discuția de idei. Căci, negreșit, ideile cele mai importante produc discuții. Dacă te-ai hotărât într-un sens, nu poți merge cu celălalt, ci trebuie să mergi înainte în direcția în care te-ai hotărât. Trebuie să afirmi cât se poate de precis; nu poți lăsa lucrurile importante învăluite. Hotărât trebuie să mergi în acest sens, și nu în toate sensurile, numai ca să prinzi mai mulți aderenți.

Si dacă vedeți că un sef de partid isi arc dispozițiile lui intelectuale, deprinderile lui, obiceiul vechi de a merge mat

¹ Nu-si aduce aininie, era la discuție, a luat parte și a opinat pentru neutralitate. De altui inu ri sunt în Cameră prezenți la ceasta cuvântare generalul C. Manu. Alex. Lahovari, miniștri, și ci. Cr. 'I riandaul, 'ceprezident al Camerei, câtesii trei foști membri în Comitetul conservator și participanți în discuția relaiară aici.

mult cu aratijamente, cu nivelări, cu învăluri, ca să câştige diferiți aderenți fără pronunțarea energică a ideilor, arunci vine momentul să te întrebi: mai poate să meargă așa un părției:

Dacă nu înțelegem importanța acestei chestii între noi înșine, să o înțelegem cel puțin din cele ce vedem la adversarii noștri. E veclie vorba: învăta de la dușman. Câtă vreme d. Brătianu a lucrat în idei hotărâte, a star cu putere la guvern. Când a început cu învăluri, cu aranjamente, s-a paralizat și încetul cu încetul a trebuit să cadă. Și frazele nu au putut împedeca căderea.

D. Ioan Brătianu, în cea mai mare putete a sa, la 1885, face apel la tinerii inteligenți; și ce apel! Apel liberal, însoțit acum și cu cuvântul de național. Ce se putea zice tinerime! mai frumos; Cu acest drapel desfășurat înaintea tinerime! inteligente, d, Brătianu îi zice: la lucru! Dar nu au lucrat nimic, fiindcă nu avea nici o hotărâre în ideile de organizare internă. Dar cate era atunci lucrarea d-lor? Căci activitatea firească a omului tot se cheltuiește. Era lucrarea între culise, la bugete, la funcții, la interese private și la alegeri. Ce făceau oamenii aceștia cinci ani? Căci noi din opoziția Camerei le ziceam: Unde sunteți? Ce faceți?

Era numai un joc de bascule. Etau inimiciții trezite, menținute și apoi paralizate unele prin altele. D. cutare e dușman cu cutare, hai să punem pe acesta deoparte și să punem pe celălalt în minister pe câteva luni, și apoi pe acesta la o parte și pe celălalt la guvern, D. cutare, primar al Capitalei, e dușman cu prefectul poliției; hai să-i paralizant. Nu iau împăcat, căci unul a trecut în opoziție, dar are să vină acum la matcă...

O voce. A si venit.

D. *I. Maioreicu.* Acestea s-au petrecut într-un partid care avea până atunci atâta putere și astfel nu a făcut nici o reformă. Venea d. Nacu - avea omul o idee, inamovibilitatea-o idee luată și de dânsul din acele idei ale omenirii, mm zicea d. Mitică Popescu, și fiindcă om este d. Nacu, o luase și d-lui și vine cu proiectul de inamovibilitate. Apoi nu, zic alții:

d. Stătescu e destoinic; d, Nacu la finanțe. Și a venit d. Stătescu la justiție și a ttecut d. Nacu la finanțe, și nu au făcut nimic nici d. Stătescu la justiție, nici d. Nacu la finanțe.

D. Sturdza: reforma instrucțiunii publice. Asi! Să vină d. Vizami. N-a venit d. Vizând, dar nici d. Sturdza n-a putut face nimic.

Aceasta e partid la guvern? Aceasta să imităm noi? Dar în opoziție ce aveam noi alta de învățat, noi conservatorii, dacă nu a opune inerției guvernului d-lui Brătianu din ultima sa epocă o energică accentuare și elaborare a ideilor de reformă corespunzătoare cerințelor timpului, așa încât să se simtă că la noi va fi lucru și apelul ce se va face la partizani să fie făcut mai ales ca să contribuie la efectuarea lui?

Așa vedeam noi situația încă de la 1881. Si după exemplele ce vi le-am adus din cele petrecute în comiterul conservator, înțelegeți pentru ce anume, în o asemenea situație nouă, ni s-a părut că trebuie să fie conducerea partidului înprospătată. Chestie personală? Deloc. Respectul personal, deferentă la persoană, cât voiți. Conducerea unui partid? Ea trebuie să fie mai energică în sensul ideilor moderne de reformă. Respectul personal pentru d. Lascar Catargi am încercat acum un an să i-l arătăm, și ne închipuiam că d. Catargi, ales prezident de Cameră, va fi găsit în aceasta deferența ce puteam să-i arătam cu toții. Fără îndoială, dacă i se cuvenea cuiva prezidenta, l se cuvenea d-sale. N-a fost în Partidul Liberal cel mai însemnat membru al său, d. C. A. Rosetti, prezidentul Camerei? Nu reprezenta dânsul încrederea panidului și sfatul partidului? Dar conducerea efectivă a lucrării se lăsase unor mâni, cari erau mai potrivite după felul educației lor pentru această.

Cum? Nu e permis unui conservator să zică în bună-credință: așa trebuie să mergem dacă vrem să mai existăm ca partid cu putere și cu valoare pentru interesul țării? Ce vorbiți d-voastre astăzi prin gazete de transfugi? Am părăsit drapelul? Ce drapel? Ce? Drapelul stă în persoane? Stă în idei, și pentru

realizarea unor idei ce se încearcă în chiar sânul partidului și care se potrivesc cu rolul lui, are drept cineva să vorbească de părăsire?

Dar să revin la puținele cuvinte ce mai am de zis în privința acelei dezbinări de la 1881. Atunci - și aci trebuie să recunosc iarăși, cum să zic? urbanitatea, părinteasca manieră și bunăvoința a d-lui Catargi — acasă la mine, era pe la începutul lui noiembrie 1881, mi-am permis eu, cu tot respectul ce-l am avut și ce-l am și cu toată supunerea în ce privește respectul de vârstă la vârstă către d-sa, ca să-i spun acest lucru, ceva mai menagiator decât am fost silit s-o fac acum, deși sper că n-am blesat pe nimeni nici atunci, nici acum. Și d-sa, cu o formă admirabilă și binevoitoare, a subscris la mine în casa demisia de președinte al comitetului conservator¹.

D. L. Catargi. Atât am ținut de mult să nu se sfărâme Partidul Conservator,

z9. *T. Maiorescu.* Și ați plecat la Golașei. Atunci noi, pe baza unor idei de reformă, asupra cărora am discutat cu d. Carp care le formulase, cu d-nii Manu, Lahovari, Rosetti, Păucescu², Triandafil, Știtbei, am convenit asupra unei schimbări a conducerii partidului, care să marcheze mai bine *era nouă*. Aceasta însemnează reformare! Kvident însă că orice reformă trebuie să schimbe ceva și să aducă altceva, dacă nu vrea să rămână tot vechia sistemă; evident că orice reformă se face cu oarecare durere, dar convenisem în majoritate să se facă, și se credea, se spera că se va face cu mai multă liniște și împăciuire pentru toți; ne spusese d. Păucescu că și d. general Florescu primise a se retrage din comitet și atunci, după ce am încheiat noi, marea majoritate din comiter, procesul-verbal din 6 noiembrie 1881, care constată aceasta, s-au convocat cei ce se numărau în partid la club, unde se înscria în dreapta și în stânga cine vrea să se înscrie, și deveniseră cam numeroși niște membri despre cari nu prea știați ce vor. S-a făcut un fel de

¹ Vezi voi. III, pag. IR (*ed. n.* - p. 707).

² Vezi și discursul din urma al volumului de față.

plebiscit înăuntrul acestui club în acea seară. D. Catargi a fost absent, și cu multă disetejiune din partea d-sale, nu s-a amestecat. Dar a venit seara la acea întrunire d. general Florescu cu d. general Tell; noă nu ne trebuie alte idei și altă conducere, zicea d. Tacianu, în numele d-ilor; noi trebuie să mergem să ne alipim cu d. Vernescu, zicea d. Tell; atunci am auzit pentru prima oară din gura d-lui general "Leii ideea de alipire cu d. Vernescu; d. general Tell era unul din cei cu orodoxia. S-a pus la vot atunci și a fost majoritate contra noastră, și s-a hotărât pe aceeași linie și în același mod conducetea mai departe a partidului, și să se invite d. L. Catargi să-și reia prezidența.

D. L. Catargi. D-voastră mi-ați scris; păstrez scrisoarea; ați zis să vin că se pierde partidul.

T. Maiorescu. Trebuie să fie o eroare involuntară; eu nu v-am scris; dar d-voastră ați fost aci de o absolută corectitudine; erați absent, și majoritatea care a fost acolo a hotărât să vă recheme, și s-a scris din partea clubului.

D. L. Catargi. Nu din partea clubului, ci din partea unuia dintre d-voastră; păstrez scrisoarea.

T. Maiorescu. În tot cazul n-am scris-o eu, și nici unul din cei ce îi numiți junimiști. Atunci eu, d-nii Rosetti, Pogor, G. Șuțu și alții, așa-numiții junimiști, ne-am dat demisia din rețeaua Partidului Conservator, pentru că am fost convinși că cu acest fel de compunere a comitetului conducător are să fie într-o inacțiune, într-o balansare vecinică, din care nu o să poată ieși nimic. Convingetea noastră, poate era greșită, dar aceasta era.

D. L. Catargi. Ați trecut în câmpul opus.

T. Maiorescu. Nu este exact, înțeleg pe de altă parte foarte bine că d-nii general G. Manu, Lahovari și Păucescu n-au făcut ea noi; au rămas împreună cu d-voastră. Chestia era de grea cumpănă; puteau unii să aibă speranța că va putea merge partidul înainte așa, puteau alții să fie convinși că nu va merge înainte; noi eram de partea aceasta.

Am ieșit și am făcut rot ce puteam face în asemenea împrejurări grele pentru noi. Am găsit un ziar mai târziu. *Remania libera*, untie puteam să ne manifestăm, Ne-am găsit alături cu aiii cari ieșiseră și ei din rețeaua parridului. Cu intrarea în club a d-lui generai Tell, care ofensase pe d. Mavrogheni în Camera de la 18⁴, ieșise d. Mavrogheni, d. Mavrogheni. cel mai fin spirit politic, cel nul capabil din noi câți eiam în ministerul 1871-1875 al d-lui Catargi, d. Mavrogheni a rămas în perfectă înțelegere cu noi, d. Cantacuzino rămăsese de la început în alară dc organizarea Canidului Conservator, ca și d. Carp. Eram dar cam asa: d-nii Cantacuzino, Mavrogheni, Carp, Theodor Rosetti, Pogot, eu și câțiva alții, așteptam să vedem ce va ieși ca acțiune din partea comitetului conservator, din a cărui rețea nu mai făceam parte, acum când se manifestase și tendenta să se unească cu d. Vernescu. Nu aveam onoarea să cunosc de aproape, ca lucrare colegială, pe d. Vernescu și mă așteptam să văd ce va ieși de aci.

Ce a ieșir de aci, întru cât a ieșit din colaborarea d-sale, a fost nefavorabil Partidului Conservator. Cred că și abstentiunea a fost nefavorabilă, și știu că nu era de părerea multora din conservatori; cred ca și rezoluțiunile cari s-au publicat n-au fost favorabile; și nerecunoasterea constituției și nerecunoașterea dotaticii n-a fost favorabilă. Unde se vedea acriunea de colaborare a onot. d. Vernescu, se vedea rot sub rorma negativă. Cuie commire în negațiuni, nu consimte în nimic (Aplauze.) Dar ce să vă vorbesc de trecut? Vederi colaborarea d-lui Vernescu și la opoziția actuală din această Cameră. Si acum a început în Cameră să plouă bilete albe, chiar iu materii unde nu s-a mai pomenit o asemenea procedare. Renunțări la comisia bugetară, renunțări și bilete albe la diferite alte comisiuni, renunțări la biurou etc. Așa este de clar tipicul! Când nu te poți uni nici asupra ideilor, nici asupra persoanelor, curând te unești asupra negațiilor, dai biler alb sau o renunțare, pui o bilă neagră sau o negare. Si asa iarăș vechiul

joc de a nu spune clar și preciz unde vrei să mergi, pentru a putea să câștigi în această nehotărâre cât se poate mai mulți aderenți de tot felul: La ce? Ți-oi spune când vot fi la guvern: și când esti (a guvern, aceias joc.

Dat să revin la dezbinarea noastră. Așadar noi, cei iesitt din organizarea Partidului Conservator de la 1882 încoace, am lucrat cum am putut prin un ziar, prin alte scrieți și în Cameră. S-a pus în discuția Camerei liberale ideea nefericită a rOTizuirii Constinației: am combăuit-o în Camera, dar s-a votat, și atunci am trebuit din principiu să-i recunoașrenr legalitatea. Apoi d. Brătianu s-a hotărât și adopte în cele externe o politică occidentală centrală, și fiindcă poate nu se credea că inspiră destule garanții de sinceritate, sau poate fiindcă nu voia s-o facă singur cu un partid, din aceias idee ce o avusese când a ficut ape! la noi să luăm parte la proclamarea Regatului, s-a adresar la d. Carp ca să reprezente în strălnătate aceasta schimbare a politicei sale externe, ichimb.trca în sensul nostru. Dar onor. d. Lascar Catargi a pus chestia că această luptă a noastră, de care avui onoare a vă întreține deja prea mult, era condusa de noi penmi interese personale

Adică d. Carp s-a dus la Viena ca sa aibă o căpătuiala diplomatică.

D. L. Catargi. Ca să dea concurs.

T. Maiorescu. Sper că voi parea dovedi că aceasră nu se poate admite, și să-mi permită d. Catargi a-i spune ca nu a făcut bine să pună chesria pe asemenea tărâm.

D Carp a fost lă Viena, Cât timp? Atât numai cât a putut îndeplini această misiune, după cum a inteles-o d-sa. Apoi liber S'-a dat demisia, a venit în țară și a intrat în opoziție.

Ce teorie voiri acum să puneri d-voastră?

Este cam meschin lucru să discutăm chestiile numai pe "ttetes personal

Voiți să puneri teoria că în marene dc reprezentăție în străinătate nu rrehuie să se privească țara ca una fără deosebire
 “ Partid!

Dar d-voastră, când ați foste la guvern în aceste 6-7 luni, ați schimbat miniștrii din străinătate ai lui Brătianu? (Aplauze.)

Nu, și foarte bine ați făcut, afară numai dacă ați fi avut alte motive de capacitate; dar întru cât ar fi vorba numai de deosebire de parride, miniștrii din străinătate nu trebuie schimbați, căci reprezentăția externă trebuie menținută, abstracție făcând de luptele interne.

A intrat d. Rosetti la Curtea de Casație. Pentru căpătuiala d-sale?

D. L. Catargi. Ca să dea concurs.

T. Maiorescu. Putea d. Rosetti să existe și fără aceasta. Dar când vine un ministru, oricine ar fi la guvern, și propune cuiva numirea la Curtea de Casație, poate oare un om ca d. Rosetti să zică: nu primesc să intru, fiindcă magistratura o consider ca o chestie de partid politic?

D. Rosetti trebuia să primească ca să intre în magistratura înaltă, și ar fi o fericire când în toară țara s-ar lăsa simțământul, și se va lăși cu legea inamovibilității, că în materie de magistratură chestiile de partid nu au nici un rol.

Acum vin la mine.

Eu, ca avocat, am primit procese din partea celor de la guvern. Vă interesează și situația mea de avocat, d-le Catargi?

Da, m-am trezit că mi s-a propus întâi din partea Creditului fonciar rural ca să-i susțin un proces, nu tocmai așa... gras. (Ilaritate.)

Noi, avocații, câștigăm relativ foarte mult, și mai ales câștigăm în contra guvernului și în contra administrațiilor celor mari. Dar în fine, mi s-a propus un proces. Ce? Eu, avocat, să nu primesc un proces de la Creditul fonciar rural, dacă cauza o cred dreaptă? Să nu primesc să apar creditului un proces? Dar as fi un nebun! (Ilaritate.) Nicăieri nu este altfel. Nu-mi pasă cine este la credit ca parrid politic și primesc.

Al doilea, mi s-a propus printr-un coleg dintre avocați, d. Vasile Brătianu, să primesc un proces al Ministerului Domeniilor,

în care era statul nostru implicat în Bucovina, un proces confuz cu Patriarhia din Constantinopol, unde era în chestie dreptul de proprietate al câtorva monastiri secidarizate de ale noastre, îmi spunea d. Vasile Brătianu: d-tă stii nemțește; ți-ai făcut studiile liceale în Viena; cunoști legile ausiriace; ai fost și ministru al cultelor; știi chestia administrării averilor monastirești și în ce relații poate să fie acele proprietăți cu Patriarhia,

Astfel, mi s-a propus să fiu însărcinat cu conducerea acestui proces, dacă proces era să fie; dar mi s-a zis totdeodată; Mai bine ar fi pentru stat să se înțeleagă cu unul din proprietarii români de acolo să-i vândă acele moșii cu risicul procesului. Ce eram să fac? Să refuz conducerea unui proces al Domeniilor în Austria? Sau să tefuz de a mă pune în raport cu d. Hurmuzachi, dacă vrea să s' sporească proprietatea sa imobiliară?

D. T. Calimach. S-a vândut moșia pe un preț, așa că cumpărătorul ci a două zi a vândut-o pe prețul îndoit la niște jidani.

T. Maiorescu. Eu am vândut? Dar eu am fost însărcinat sau să susțin procesul, sau...

D. T. Calimach. N-ați susținut procesul.

T. Maiorescu. N-am susținut fiindcă d. Hurmuiachi a cumpărat dreptul asupra moșiilor de la minister, cu aprobarea consiliului de miniștri.

Ce? Eu eram în minister? Cum, credeți că eu am luat vreo parte la înțelegerea dintre consiliul de miniștri, d. Sturdza și ceilalți, cu d. Hurmuzachi? (Ilaritate, aplauze.)'

¹ Intrurupăiurul nu se arată bine informat, iar în Camera, tată de un proces pendenr, nu se putea explica IULIUI pe deplin din cau'a relației sale cu chestia mănăstirilor închinare, care din când în când se exploatează în contra statului român.

Ceea ce a vândut guvernul I. Brătianu d-lui Nic. Hurmuzachi. Nu au fost morii cu proprietate sigură, ci numai drepturile contestate asupra unor moșii din Bucovina, de la care statul român nu percepea venitii în a căror posedă d. Hurmuzache nici n-a putut intra, fiindcă se aflau tocmai în proces cu Patriarhia, căreia îi fusese închinată de Domnii

Să venim acum la al treilea proces, căci pe al patrulea i-am refuzai. Al treilea proces a fost cel de la Banca Națională; d. Carada m-a însărcinat cu apărarea lui. Acest mic proces iarăș nu l-ai refuzat, fiindcă n-avcam de ce, era drept,

A!!... Dar aci ar fi de insinuat altceva. Aceasta s-a petrecut la 1883—84, si după interpretarea d-voastră, era vorba să primesc niște foloase materiale ca avocat, pentru ca prin aceasta să susțin Partidul Liberal și să părăsesc ideile conservatoare.

Eu, onorabile d. Calimach, nu știu și nu-mi pasă ce vor fi gândit cei cari-mi făceau aceste propuneri de procese. Eu, ca avocat, aveam să examinez faptele procesului, fără a mă gândi cine sunt aceia ce-mi încredințează procesele.

Moldovei. Tribunalele austriace nu recunoșteau secularizarea petrecută într-un irit străin si când Patriarchu. voind să-i înlătore cu desăvârșire mănăstirile moldovenem, cu cari împreună fuseseră închinare acele moșii, a cerut tribunalelor austriace „iutabularea” sa ca singură proprietară în Bucovina, guvernul român cu procuri luare de la stăriții și egumenii mănăstirilor a vândut d-lui N. Hurmuzachi vechile drepturi asupra acelor moșii. În nici un caz surul nosiru nu putea usca să pue în discuția unui tribunal străin dreptul sau de proprietate asupra averii mănăstirilor închinată și secularizare, și oricine își poate închipui gravul precedent ce s-ar fi creat, dacă o hoiărare definitivă din Austria ar fi tăgăduit dreptul de proprietate al statului roman si l-ar fi recunoscut din contră Pjmatchiei grecesii. Guvernul nusini trebuia să scape de aceasia conrestatie si să treacă drepturile sale unui particular, care să se judece cu Pătriarchia; iar dacă acel particular le-a mai vândut altui particula! (indiferent cu ce pret și de « naiiO, cu aiat mai bine pemr btaiul roman De altminieri d. Hurmuzachi a încercat să fie „iniabular” in acele moșii, dar când a întâmpinat greutăți din partea justiției austriace, s-a grăbit să-și vândă drepturile altuia, care probabil se va ti înțele cu Patriarchia (ceea ce statul nostru riu putea fac^l- Este dar o create prevenita din necuoostinta impuiurjnlor, dacă cineva evaluează moșiile in chestie dupa prețul pământului lor, parcă ar fi fost vândute ca proprietate clară, pî când in fapt s-J vândut nuuu dreprurile precare ale unui proces puliricește periculos fi în definitiv pierdut cadiept de proprietare a d-lui Hurmu/achi.

Câ vor fi gândit ei că aceasta să mă ademenească și să le fiu sprijinitor politic mai pe urmă, se poate. Dat atunci s-au înșelat în calculul lor. Eu, d-lor, am primir multe atacuri personale în Camera liberală de la d. Meitau, de la d. Costinescu, de la doctorul Râmnicianu; după aceste precedente trebuie astăzi să mă simt foarte lingușit să văd pe aceeaș linie de atac si pe d. Catargi. (Aplauze.)

D. L. Catargi. Cu concursul care le-ati dat, unul câte unul), i-ati ținut 12 ani acolo.

T. Maiorescu. Ar trebui să dovediri că în urma acestor procese s-a schimbat atitudinea mea politică. Si aceasta nu este. La 1885, 8b si 87 n-am fost si n-am luptat în opoziție întocmai ca mai nainte?

Ca să vă aduc o dovadă, n-am decât să vă amintesc un singur fapt: în atentatul de la 4 septembrie vrea să se implice - și s-a și implicat - unul din colegii noștri, deputatul Orovcanu. Căuta să mai implice si pe d. Dimitrie Brătianu și pe d. Fleva. Aceasta era una din acele apucături nenorocite, tari începeau pe atunci să fie la ordinea zilei, sub masca de indignare a poporului. M-am înscris între apărătorii d-lui Orovcanu, pe care-l credeam pe nedrept implicat; curtea cu jurați a și achitat pe d. Orovcanu, și eu l-am telicitat de această achitare în plină Cameră, în fata d-lui Ioan Brătianu.

D. Kogălniceanu își va aduce aminte, căci îmi reproșă din aceasră cauză lipsa de tact; chestie de apreciere. Fu știam ce fac si eram dator s-o fac.

Ei bine, susțineam eu situația acelu guvern, apărând astlel pe d. Orovcanu?

Dar să revenim la chestii mai importante decât chestiile personale.

La 1884, cu ocazia Adresei, am prezentat cu d. Carp și cu alții o contra-adresă, care coprindea ideile de reforme, identice cu acelea ce le discutasesm la 1881 cu membrii comitetului conservator de atunci, identice cu cele prezentate mai pe urmă

de pe banca ministerială, în apelul către alegătorii de la 1888. S-a adăugat aici numai chestia etalonului de aur, născură mai pe urmă.

În asemenea reforme legislative, e tot accentul de pus; iar nu în paralele și în laterale.

Printre acele reforme era și aceea care este acum la ordinea zilei în această Cameră, chestia inamovibilității magistraturii.

Dat bine, vechii conservatori nu vor și ei această reformă? dar d. Vernescu care a intrat cu noi în ministerul de la noiembrie 1888, nu voia legea inamovibilității? Poate da. Între ideile omenirii politice, după vorba d-lui Popescu, e și aceasta, și a trecut și prin capul d-lui Vernescu. Noi făcusem proiectul de lege; d. Vernescu a devenit coleg cu noi pe banca ministerială. Dar vedeți deosebirea; a trecut noiembrie anul trecut, d-sa n-a prezentat proiectul; a trecut decembrie, nu l-a prezentat; ianuarie nu; februarie nu; martie nu. O fi având convingeri de inamovibilitate? Desigur. Dar ce folos? Nu avea concentrată atenția d-sale pentru acțiunea practică legislativă.

După martie, d. Vernescu trece la finanțe. O fi având idei finanțiere d. Vernescu, sunt convins; dar ititi, d-lor, e ca cu lănturile cele adânci, unde e prea adânc adânc e cam întuneric la fund, și te întrebi: Ce e acolo? Va fi poate apă sănătoasă, va fi poate altceva; dar trebuie o găleată să scoți, să vezi ce e în fund. D. Vernescu, sunt convins, că are foarte multe în adâncul cugerului d-sale; dar ce folos că nu iese la iveală, în acțiune legislativă. A venit la justiție onor. d. Gherassi în lotul d-sale. Spre marea mea mirare și mulțumire am auzit pe d. Catargi, în destăinuirile d-sale, spunând că la un consiliu de miniștri asupra dizolvării sau nedizolvării a vorbit și d. Gherassi. Noi din Cameră nu l-am auzit tot timpul cât a fost ministru. Vasăzică vorbea d. Gherassi? Avea păreri în adâncul cugetului d-sale? Avea și o găleată, cu care le scotea sub loimă de da sau ba. Slavă D-lui! (Aplauze, ilaritate.)

Astfel s-a neutralizat, s-a paralizat acțiunea guvernului d-lui Lascar Catargi ca lucrare legislativă.

În ceea ce privește pe onor. d. Catargi ca șef de partid, noi am fi roșii să-l vedem ca un conducător cu bunul-simț al d-sale și sfătuitor într-o sferă de acțiune, pe care respectul țării și al nostru, îl indica, adică în Camera ca prezident, cu rolul său din cele mai însemnate. Cunoașterea cu toții istoria contemporană dintr-un stat vecin, rolul admirabil ce ba avut Deak în momentele constituției noului stat maghiar. Prezident al Camerei, refuzând participarea la guvern, refuzând orice altă onoare decât a fi sfătuitorul oarecum impersonal al partidului și al țării sale. Aceasta era după închipuirea noastră rolul ce am fi fost fericiți să-l aibă d. Catargi acum.

Dar la acțiune? La acțiune cu d. Vernescu? Cu d. Vernescu, care a trecut de la justiție, unde făcuse ce v-ara spus, la finanțe, unde a făcut ce știți? Dar ați văzut îndată efectul colaborării d-sale ca mai înainte; neutralizare legislativă, basculă în administrare. În fiecare district antagonism între vernescani și catargiști!

În Camera ne numărăm cu bobii; cine formează majoritatea, vernescanii sau catargiști? În combinarea viitorului minister al d-lui Catargi, vernescanii vor fi mai mulți sau catargiști? Or vor mai intra te miri ce laterali, ca să câștigăm și colegiul electoral din Iași?

Apoi aceasta trebuia să fie acțiunea Partidului Conservator față de cerințele situației după căderea d-lui Brătianu?

Dar proiectele de legi? Dar lucrarea legislativă? Eh! ca pe timpul d-lui Brătianu: așteptați cinci ani degeaba. Veri vedea la toamnă; și la toamnă veți vedea după noile alegeri!

Aceasta era reforma ce voiam noi? Și fără cu necesitatea reformelor d-voastre ne vorbiți numai de gândurile personale?

Apoi, d-lor, dacă e să vorbim de ambiții personale în Partidul Conservator, nu vă pare lucru firesc ca, personal vorbind, adevărată ambiție personală, de rivalitate, de gelozie

personală (nu vorbesc de mine, căci ce înseamnă un teoretic mai mult sau mai puțin într-un partid? sper că nici nu-mi atribuieți prea mult ambiția de a fi pe banca ministerială, în orice caz, nu poate fi vorba, în cât mă privește pe mine, de rivalitate de șefie, de aceeași pot vorbi acum mai liber), așadar în Partidul Conservator, ca ambiție personală vorbind, n-ar veni mai bine d-lui Carp. or d-lui Rosetti, dacă e vorba să fie altul prezident al ministerului, să fie atunci un om mai bătrân, nu din generația lor, un om rață cu care deferența și supunerea la conducere să fie naturală? judecați d-voastre singuri în mod firesc pentru fiecare om: Nu trebuie să-i fie d-lui Carp, pentru ambiția sa personală, mai ușor, dacă pe acest teren vă puneți, casă vadă pe d. Catargi ca prezident de consiliu, iar nu pe generalul Manu? Căci față cu d. general Manu, dacă ar fi vorba de ambiții personale, ar putea să zică și d. Carp: dar de ce nu eu?

D. L. Catargi. Nu mă atrageti în chestii personale.

T. Maiorescu. Dacă d-voastră spuneți că pentru procese grase mi-am schimbat eu atitudinea politică, nu-mi dați voie să vorbesc și eu de interese personale în apărare? (Aplauze.)

Cel puțin eu fac aceasta cu bună-cuviință, caut să o fac. (Aplauze.)

D-lui Tbcodor Rosetti îi venea mai bine să se supună prezenței d-lui Catargi decât acelei a fostului său coleg sub el, a d-lui general Manu. Evident că da: dacă ar fi vorba numai de chestie personală, de ambiție, ar fi trebuit atunci să fie totuși în favoarea admiterii celui mai respectabil din generațiunea mai bătrână ca prezident al ministerului.

De ce dar nu putem da sprijinul nostru d-lui Catargi-Vernesu, pe când îl dam din toată convingerea ministerului prezidat de d. general Manu, așa cum e format?

Pentru că credem că în acest minister nu va începe acea paralizare de acțiune, care nu-si concentra activitatea asupra realizării de programe de idei, ci asupra intereselor de basculă; pentru că credem că aci nu va fi vorba care de care să-si formeze

partizani, nu va fi accentul pus pe numiri și destituiri în magistratură sau în alte funcții, ei va fi într-un mod omogen și înțeles accentul pus pe acele opere de reforme cari sunt la ordinea zilei și cu cari sra și cade viața mai departe, după convingerea mea, a Partidului Conservator. (Aplauze vii.)

Și d. Carp, dacă a câștigat în mijlocul nostru o așa mare valoare, și o arc mai ales acuzr., aduceți-vă aminte cum se prezenta ca putere politică acum trei ani și cum acum? Aceasta este fiindcă a dat dovezi de o perfectă abnegație de ambiție personală, (Aplauze.)

Nici prezident de Cameră, nici ministru, simplu deputat, așa se prezintă un om de principii politice. Și susținem Împreună cu d-sa, din toată convingerea, minisieml generalului Manu; avem încrederea că va îndeplini opera de reformă legislativă, pentru că a cărei realizare numai are în ochii noștri valoare lupta politică.

Așa fiind, nimeni din noi nu tăcem chestie personală, m prima linie ti LI acela tare ar fi putut-o face, d. Carp; ci dăm un exemplu de supunere la idei și luptăm pentru ele, și am fi doriți ca în acest exemplu să fim incuiajați și de alții mai în vârstă decât noi. (Aplauze prelungite.)

La Adresă, alineatul relativ la scoale

(Ședința Camerei de Iu 12 decembrie 1890)

Ministerul din acel timp:

General G Manu, prezidenții interne,

Al. Lahivan, externe,

I. Maiorescu, culte și ad-interim lucrări publice,

Meri Germani, finanțe,

AL Marghiloman, domenii.

General Vlădescu, război,

(Irig. T'landafii, jursritic.

T. Maiorescu, ministrul instrucțiunii publice. D-lor deputați, administrarea scoalelor nu poate decât să fie recunoscătoare pentru atenția ce se dă învățământului; ea este cu deosebire recunoscătoare pentru tot ce semnalăți ca lucru de îndreptat, și vă rog și în viitor ca orice abuz ce-l aflați, orice abatere de la lege ce veri constata, să binevoiți a mi le aduce la cunoștință, însă, d-lor, dacă nu mă înșel, sunrem la dezbaterile Adresei de răspuns la Mesagiul Tronului, și oricât de interesante ar fi multe din întrebările cari le-a agitat, de exemplu, onor. d. Constantin Dobrescu. ele poate și-ar fi avut un loc mai potrivit în alt fel de dezbateri, unele mai bine la discutarea bugetului, altele la discutarea legii instrucțiunii publice, cartă va veni în

curând în dezbaterile parlamentare, altele poate sub formă de întrebări clare.

Dati-mi dar voie să mă mărginesc să atingă în scurt și pe rând ideile ce s-au emis cu ocazia adresei întru cât sunt relative la adresă.

Onor. d. Iepureanu și d. Dobrescu au început prin a arăta părerea de rău că s-ar fi promis acum doi ani, prin Mesagiul, relativ la instrucțiunea publică unele proiecte de reformă, dar că nu s-ar fi îndeplinit acea promisiune.

D. Iepureanu zice: se vorbește de îndreptarea instrucțiunii, îndeosebi de ceea ce privește școlile rurale, dar a rămas, această vorbire literă moartă,

D. Dobrescu iar zicea, citind pasagiul: se promisese un proiect de reformă al învățământului real și reforma numirii învățătorilor rurali, dar nimic din acestea nu s-a adus.

Aceasta nu este exact, și vă dovedesc. S-a promis din partea acestui departament, prin Mesagiul de la 1 noiembrie 1888. subscris și de mine, trei lucruri: legea pentru învățământul real, pentru numirea învățătorilor, și al treilea că se va lucra pentru organizarea școlii miren. Se zicea că această din urmă lucrare este încă în cercetarea Sf. Sinod, și că îndată ce Sinodul va termina, lucrarea va fi adusă în dezbaterile d-voastre.

Acesre reii promisiuni din Mesaj, în ceea ce privește acest departament, au fost îndeplinite în chiar acea sesiune. Așa reforma privitoare la învățământul real și reforma privitoare la numirea învățătorilor rurali, împreună cu alte reforme, au fost depuse la Senat chiar în acea sesiune sub numele de proiect de lege pentru modificarea unor articole din legea instrucțiunii publice; iar acea lucrare, care era numai promisă de a se efectua relativă la cler, fără a se preciza epoca terminării ei, s-a efectuat în adevăr; a stăruit Sf. Sinod, am stăruit și noi. și s-a putut elabora însuși proiectul de lege, care a fost depus la Cameră în chiar acea sesiune 1888—1889; vasâzică, promisiunea a fost în întregul ei îndeplinită.

Dar a fost îndeplinit într-un spirit care nu îndeștează pe d. Dobrescu: Aceasta se poate; rămâne însă, când discuția asupra acelor proiecte se va face, să se vadă cari păreri se vor admite.

Asa fiind, cred că o mare parte a observațiilor făcute și amendamentelor propuse acum la Adresa vor avea locul lor mai nimerit la dezbaterile proiectelor de legi depuse înaintea d-voastre.

Prin urmare, pentru a începe cu amendamentul, sau mai bine cu întrebarea d-lui Tocilescu: ce are de gând să facă guvernul cu proiectul de lege pentru clerul mirean? am onoare să răspund: Guvernul are de gând să vă roage să luați în cercetare acum proiectul încă de atunci, și insistă să vă ruga să accelerați aceste dezbateri cât se poate de mult. Dacă voiți, chiar la prima trecere în secțiune să ne ocupăm de el.

Mai preciza declarație nu se poate. (Aplauze.)

Trec acum la amendamentul d-lui Dobrescu în privința legii instrucțiunii publice. Proiectul de lege este depus, cum am avut onoare să vă spun, la Senat: este depus în timpul promis.

În esență este numai depus la Senat și rămas acolo în cartoane: a fost de atunci încoace studiat de secțiunile Senatului; nu a fost numai studiat; s-au numit și delegații, cari l-au studiat la rândul lor și au ales și raportorul; raportorul și-a făcut raportul, raportul s-a împărțit și distribuit, este pus chiar la ordinea zilei a Senatului acum imediat după terminarea dezbaterilor răspunsului la Adresa d-voastră.

Vasăzică, este un lucru care a ieșit cu desăvârșire din perioada promisiunilor vage; este un lucru care se va îndeplini acum și se va cerceta de celălalt corp parlamentar.

Am adus întâi acest proiect de lege la Senat, fiindcă, după Constituție, există anume în Senat doi delegați din partea universităților; unul din partea Universității din București și altul din partea celei din Iași.

Am crezut dar mai conform cu spiritul Constituției ca acel proiect să treacă mai înr. prin Senat, care are în mijlocul

său doi reprezentanți ai învățământului public după chiar prescrierea Constituției.

În această situație mă întreb: Ce vrea amendamentul d-lui Dobrescu?

Din interesanță, foarte elocventă și cam lungă vorbire a d-sale - pentru care îi exprim adâncă mea recunoștință - trei sferturi le-am auzit aici, un sfert îl voi citi în *Monitorul oficial*, și mă voi pătrunde de observațiile profunde ce l-a făcut. Însă din lungă d-sale vorbire 9 zecimi, și aceasta cu un fel de statistică, nu se referă deloc la amendamentul prezentat de d-sa. Sub cuvânt de amendament la Adresa, ați făcut un interminabil sir de observații, cari nu au nimic a face cu Adresa, în mare parte chestii de detalii, de amănunțimi administrative.

În privința lor ce doriți să vă spun? Este oare o interpelare ca să răspund la toate? Voi să treacă toate acestea în Adresa? Voi să se discute, *apropos* de Adresa, chestia de ce un certificat eliberat de o școală rurală este sau nu este valabil în oraș? Voi să se discute cu această ocazie dacă pentru ocuparea unei catedre trebuie să se facă concurs, sau o altă formă de examen? Toate acestea sunt chestii de administrație, cari nu se pot discuta acum.

D. Dobrescu mi-a propus chiar două pariuri în privința adevărului celor susținute de d-sa; îmi pare rău că de pe această bancă nu pot primi pariuri. Când vom trece dincolo în anticamera, să vorbim de asemenea lucruri, dacă voi avea timp.

Dar ce au să facă toate acestea cu Adresa?

Amendamentul d-lui Dobrescu a fost numai un pretext de vorbă. Dacă este să-l analizăm, el cuprinde următoarele patru puncte:

Obligatoritatea instrucțiunii, certificatele rurale și urbane, întinderea înamovibilității și învățământul real.

Din acest amendament văd cu mulțumire că un așa-nsemnat membru al opoziției pare să adere în principiu la această parte a Adresei majorității; căci și majoritatea, în loc de afirmarea mai ezitantă a guvernului în privirea reformelor

TITL "MAIORFSCU

de introdus în învățământ, majoritatea cere a se aduce acum un proiect întreg asupra reformei legii instrucțiunii. Aceasta îmi cercii și d-voastră, aceasta s-a și făcut, și proiectul este la ordinea zilei în Senar, Numai înainte de a lua în discuție și pe când este în discuție în Senat un proiect de lege pentru reformarea actualei legi a instrucțiunii, d-voastră voiți să se prejudece lucrul acum cu ocazia Adresei, să se prejudece înainte de a ieși din dezbaterile de la Senat. De ce? Nu o să vină legea de la Senat la Cameră? Onorabile d-le Dobrescu, eu vă cunosc aci ca deputat, și nu vă pot recunoaște aici altă calitate. Dar d-voastră văd că vorbiți mereu în numele corpului profesoral.

Nu știu de unde puteți fi autorizat la aceasta. Dar dacă c vorba să discut cu d. profesor Dobrescu, să-mi permită a-i observa că formularea celor patru aliniate din amendamentul d-sale nu respectă ierarhia ideilor; este, cum am zice, prea puțin pedagogică, căci înțeleg să vorbiți într-un amendament la Adresă de principiul cel mare al reformei învățământului real; dar alături cu acest princip să ne vorbiți că arestatele de la școlile primare rurale să fie egale cu ale altor școlile primare, aceasta însemnează a confunda principiile generale cu mici reguli de administrare specială; acestea sunt chestii prea de amănunte. Și din acest punct de vedere cred că amendamentul d-voastre nu-și are locul aici.

Întru amendamentul d-lui Tocilescu. cu privire la completarea facilității juridice, chestia se va discuta asemenea când reforma legii instrucțiunii va veni de la Senat la Cameră; se va examina atunci dacă am ajuns la această stare de dezvoltare a studiilor juridice, încât facultățile să poată da și diplome de doctorat.

Sunt mulți membri ai parlamentului competenți în această materie, și va ieși, tară Îndoială, din dezbaterile d-voastre o decizie și în privința aceasta.

Onor. d. Theodorescu, mai scurt și, în aparență, mult mai amabil pentru administrarea școlilor, zice într-o parte a amendamentului d-șale să se facă un proiect de lege pentru

DISCURSURI PARIAMF.h'TARt.

reorganizarea învățământului. E făcut; până atunci însă d-sa recomandă o strictă observare a legii. Dacă c vorba de o recomandare generală, atunci trebuie s-o primim cu toții și pretutindeni; e necesar ca în orice parte a administrației să se observe legile în modul cel mai strict. Dar dacă e vorba de ceva special relativ la învățământul public, atunci în vorbirea d-sale asupra amendamentului a rămas o lacună tocmai în această parte. Dacă mi-ar fi semnalat ce anume lege crede d-sa că ar trebui să fie în mai strictă observare, negi esir ca eu as fi răspuns. Dacă era vorba de cazuri particulare, era mai nemerit să le aducă sub formă de interpelare. Dar dacă prin recomandarea într-o Adresă la Tron a strictei observări a legilor d-sa vrea să provoace un vot de blam, îl rog să-l declare așa...

D. G. D. Teodorescu. legea de gradație nu s-a aplicat de la început, ci numai de câțiva ani a început să se aplice.

D. ministru al htructiunii publice. Mulțumesc d-lui Teodorescu pentru întrerupere.

Legea gradației, votată sub Camerile și guvernele national-libetale, s-a aplicat, cu mari sacrificii bugetare, pentru prima oară în întregimea ei de această Cameră. Zic în întregimea ei, fiindcă în proiectul de buget ce vă e prezentat acum e aplicată, în sfârșit, și la profesorii de seminarii.

De altminteri, să-mi permită onor. d. Teodorescu a-i spune: a releva anume, în Adresa la Tron, numai respectarea gradației salariilor corpului profesoral, cred că ar fi ceva nepotrivit. Toate legile trebuie respectate; dar, fară cu alte trebuințe mai ideale ale învățământului public, a accentua anume o chestie de leală, c accentul cel mai puțin de recomandat pentru profesori. (Aplauze.)

Din toate aceste consideranre cred ca alineatele Adresei, așa cum sunt formulate de majoritatea delegărilor, fiindcă se refer la proiectul de lege al instrucțiunii depus în Senat, por înlocui toate amendamentele propuse. (Aplauze.)

In privința bugetului cailor ferate pe anul 1891

(*Sedințele Camerei de la 18 și 19 decembrie 1890*)

Din jirn dt arătate la pag. -iS Uri ir. - p. 1 044) a introducerii istorice, la modificarea cabinetului G. Manu fin urnu demisionăm d-lui T. G. Rosctri si a retragerii d-lui Păucescu), autorul prezentei publicări este *at-interim* însăciuar si cu Ministerul l ucranlor Publice. Situația îl obEig-1 si mai tie căreia discursuri si în această calitate (Jele dintâi sunt uimitoarele, ținute ui Cameră asupra bugLrului cailor (erate pe l H)l).

A. In discuția generală

1. *Maiorescu, ministru de culte si ad intuim de lucrări publice.* D-lor deputați, voi avea onoarea să răspund la observările fieure asupra acestui buget în ordinea iti caie s-au emis.

Onorabilul ci. Aslan s-a plâns întâi de timpul prea scurtce e las.n d-lor deputați ca sa studieze raportul si bugetul însus. Cred ca imputarea aceasta, în ceea ce privește guvernul, e cu desăvârșire nedreaptă; nu e vina noastră deloc.

Bugetul căilor ferate trebuie sa între in aplicare - si voi avea onoarea a vă spune pentru e, deși cea mai mare parte din d-voastre trebuie sa o sriti deja - trebuie să ituie in aplicare la l i;mn,iie st. n.; prin urma it, itebuie să se supună, discuriunii si votului d-voastre înainte de această dată.

Începe Camera la 15 noemvrie, discuția Adtesei a ținut până acum câteva zile. Dacă ati întreba pe orsice ministru din câți s-au strecurat pe aceste bănci, dacă îi place ca discuția Adresei să țină atâtea zile, încât să se răpească timpul pentru discuția altor lucrări mai practice si poate mai folositoare, cred că fiecaie ministru vă va răspunde: am preteti ca discuția Adresei să tină mai puțin timp. Dar aceasta atârnă de la d-voastre; si. fiindcă tine arât cât tine, noi ttebuie să ne supunem. A ne învinui însă pe noi de prea multul timp consacrar Adresei, ar fi din partea d-voastre ceva nedrept.

Nu e a noastră vina, ci a întregilor împrejurări parlamentare. Bugetul s-a depus la timp, aceasta o puteri cete guvernului; comisiunea bugetara a fost sesizată la timp, subconnsitinea bugetară de asemeni, iar urgenta sub care vi se prezentă acest buget provine din cauza începutului constituțional al deschiderii parlamentului, si în acelas timp de ia prelungirea, după obiceiurile noastre parlamentare, a discuțiunii Adresei.

A doua observare sau imputare a onor, d, Aslan a fost că bugetul căilor leiate ar trebui să se ptezime ca o unitate cu bugetul central, sau cum se exprimă d-sa pmtr-o altă variantă de cuvinte, în universalitatea bugetului gcnei.il. Da, bugetul căilor ferate, ca parte specială din bugetul Ministerului Lucrărilor Publice, cate însă face parte din bugetul general al statului, ar fi hine să se prezente cu acesta împreună înglobat în totalitatea bugetului de venituri si cheltuieli ale statului.

Dar pentru aceasta s-ar cete ca să se poată prezenta bugetul drumurilor de fier atunci când se prezentă și bugetul general al statului; adică pentru a fi terminat cu votarea la 1 aprilie, sau viceversa, ar trebui ca bugetul general al statului să înceapă a lucra la 1 ianuarie. Relațiile internaționale ale drumurilor noastre de fier. si sunt sigur că si d. Aslan voiește sa le menținem si cbiar sa sporim raporturile noastre de comunicație cu restul Fuiopci, nu ne permit inceperea bugetului căilor ferate la 1 aprilie, fiindcă comptablirata la toate celelalte state

ni rari stăm în relații se încheie la sfârșitul luntri decerni rit, stil nou, ceea ce ne silește și pe noi ca să tăcem, în privința airtabilității, tot așa; căci dacă ani tace altfel, să-mi permită d. Aslan a-i sptinc, că atunci am face tocmai ceea ce ne impura d-sa în alră parte, o administrație chine/cască, adică ne-un închide cu un zid chinezesc în contra celui laite administram străine, cu caii este legată rețeaua noastră de căi rrate.

Prin urmare, aceasta imputare este asemenea nedreapta în ceea ce privește bugetul special al drumurilor de fier.

A tieia observare' bugetul acesta este fără mei o bază, nu se arată fondul, averea, mi se arată capitalul: când se spune **JCI** că avem un beneficiu neto de 12 milioane și atât, aceasta este o aparentă. " iluzivne; căci ar trebui să se iimebe, dm punctul de vedere comercial, cât la sută produce fondul acestei întreprinderi, și atunci s-ar șede ca tu produce nici S la suta, cum produc capitalurile noastre în mod legal, ci numai 2 la sură sau 2 șr jumătate

D-i-or, din slabele mele cunoștințe în această materie- iă mărturisesc că nu înțeleg deloc ce a voit să zică d. Aslan. Am înțeles ce zice **a CU** wiiii.ue.i sau universalnaica bugciiului; dai chestia cu fondul sau capitalul vă mărturisesc că nu o înțeleg, sau poate nu o înțeleg d-sa.

Apoi s-a mai pomenit aceasta în i reun buget ca să se arate capitalul adm mistral ier?

Pără îndoiala, aci se tace o concluzie între buget și între bilanțul general; căci esre inadmisibil ca să se ceară a se arăta în bcgn invc)t,iru\ averii genei,i)e. "Unde s-a mai văzui accasi.i."

Dar să vă dau un exemplu; este un alt buget care vi se prezenta tu venitunle și cheltuielile sale, bugetul Domeniilor. Ei bine. s-a pomenit vrcodat.i ca în acest buget să se f.w inventarul averii domeniile?

D. ,V ('. A:U'i Mu m-ati înțeles și vni fi silit și vorheiw- încă o dată la articole.

D. T. Maiorescu. ministru ad interim li lucrările publice.
Numai așa se pot înțelege cele zise de d-voastră, și tot așa cred că v-au înțeles loti câți v-au asLultat. că administrația drumurilor de fier trebuie să-si facă inventarul londului său, și totdeodată să se știe Lăi arc drept capital, cit o costa, cât se uzează, cât tlebuie să pună la O parte, adică inventar și bilanț de profit și pierderi. I oaie hune: dar ce ,m a iace lucrurile acestea cu bugetul? Bugetul este un alt ordin de idei- Despre inventar se înțelege ci irebtne să fie stabili, st pcpii; aceasta Onor. d. Aslan. dacă voiește să vadă, să binevoiască să treacă pe la administrația căilor ferate și se va laristacc. Acolo va vestea ce capital se administrează, va vedea câte milioane ne costă toată iotrepinderea ca fond. va vedea ca ne costă mult răscumpăraiea drumului de fier Cei navoda-Consiania; că ne costă ioarte mult răscumpărarea liniei Strusherg; asemenea va vedea că iic-a cosi.it grozav de mult și Ciawley'. și va vedt.t atunci cari sunt raporturile veniturilor drumurilor de fier cu capitalul cometei .ii; dar acestea nu au a face cu hnetul Si prin urmare, să-mi permită onor. d. Aslan a declara acest al treilea punct iteacintisihii ca obiect al discuției bugetului. I Aplauze.)

Să venim acum la al patrulea punct: *hi. aiuătde*. Vă ntâtrutnesc însă că onor. d. A.dan, după ce m-a descinajar de la început prin concluzia între bilanț și buget, m-a descurajat și penti îi tot restul iilrcfjărifoi d-sale. Nu nui știu **CC** încredeie să am în competen.i d-sale penrvu celelalte observati. I)-sa zice: Evaluările așa cum le late direcția generala a căilor feiare ne un duce la o decepție certă. Pentru ce? Pentru că modul arătat aci de evaluare, acela adică de a se lua mijlocia st spoi ul nu de la un an la .tirul, ci de la doi ani, această mijlocie, acest mod nu esie sigur. I). Aslan ne propunea să luăm numai cutare doua luni.

Apoi, d-le Aslan, în administrarea căilor feiare, unul din cele **ntai** eminente servicii este cel statistic; sutu lucrări de

¹ S" ciur-Asiin siaruic pentru l **rvvU**,

statistica voluminoasă, plină de date, cari sunt de toată importanța pentru cine știe să le citească și să le înțeleagă; aci este prima baza de evaluare. Tocmai în rândurile cari le citați d-voastră pentru mica iuțeală, se arată că la acest proiect de evaluare, care a fost făcut în octombrie, nu se știa încă sigur ce va da octombrie, noiembrie și decembrie în privința traficului mărfurilor de mica iuțeală, adică dacă acele 23 milioane prevăzute ca evaluare din anul 1889, pentru anul 1890 vor fi atinse; căci pentru primele 9 luni venitul se arată scăzut; dar se argumentează aici că ultimele 3 luni ne vor aduce la cifra prevăzută. Acum d-voastră întrebați: Este sigur că cifra se ajunge în acele trei luni: Ei, vedeți, astăzi vă pot răspunde, fiindcă au trecut cele 3 luni, și avem acum și aceste date: cifra evaluată la aceste venituri s-a atins; evaluarea a fost foarte exactă, s-a îndeplinit prevederea așa cum a fost arătată în buget.

Dacă prevederile direcției s-au îndeplinit exact, dați-mi voie să zic că: *ceteris paribus*, trebuie să ne încredem și în evaluarea direcției generale pentru anul viitor la traficul de mică iuțeală.

D. N. C. Aslan. D-voastră o știți,

T. Maiorescu, ministru ad murim de lucrări publice. Eu, după datele din trecut, cred că evaluarea, cum o face acum bugetul pentru mica iuțeală, se va realiza; d-voastră însă ne-ari spus că aceste evaluări ne vor duce la o „decepție certă”. Vom vedea. Ne vom întâlni la aceeași epocă a anului viitor, nu știu dacă eu ca ministru al lucrărilor publice, dar mai sigt d-voastră ca deputat, și atunci se va constata cine a avut dreptate.

A cincea observare a onor. d-lui Aslan: cum se poate ca, ctescând numărul kilometrilor căilor noastre de exploatare, să descrească venitul mijlociu al fiecărui kilometru?

Și aci ne-ați vorbit de lipsa unui plan unitar în construirea liniilor noi de drum de fier, de nechibzuita adăogire a unor linii cari - nefiind destul de productive - fac să scadă venitul mijlociu kilometric în detrimentul vechilor linii productive, și în solitudinea d-voastră pentru această parte însemnată a

administrației publice ați adăogat o părintească observare la adresa colegilor d-voastră din Cameră.

Toate bune și frumoase; mă întreb numai ce au a face toate acestea la discuția bugetului pe anul 1891?

Când vom mai veni cu un proiect de lege, d-voastră Camera, sau noi guvernul, ca să mai construim un crâmpei de drum de fier, atunci la discuția generală veți vorbi de această politică unitară pentru construirea căilor ferate: dar la bugetul acesta pentru 1891, care trebuie să se voteze până mâine, ce caută această discuție? Ce fel, să nu trecem în buget veniturile fi cheltuielile liniilor a căror înființare vă displace? Să nu ne ocupăm de traficul acelei administrații?

Da, trebuie să-l luăm, așa bun, rău cum se află, pentru că este al nostru și noi exploatăm acea linie; iar observările d-voastră, foarte interesante, vor fi reeditate la un nou proiect pentru o nouă construire de drum de fier. (Aplauze.)

Acum să venim la faimoasa chestie a tarifelor, despre care regret că d. Aslan a făcut numai niște observări vagi. Desi, desigur, a fost în deplina cunoștință de cauză, ca și la celelalte imputări.

Imputarea că este numai un spirit strâmt de cancelarie, care dominează în administrarea căilor ferate, că aici este, precum zicea d-sa, o administrare chinezească, cred că nici aceasta nu este meii rată.

De altminteri, vă mărturisesc, după cum v-am spus și când a fost vorba de administrarea scoalelor, că sunt foarte recunoscător când se aduc în Parlament cât se poate de multe observări asupra unei administrații publice, și aceasta pentru două motive: că e bine să se facă lumină publică asupra administrației generale, este unul din foloasele sistemului parlamentar; și al doilea că astfel guvernul este mai lesne adus în poziție să îndrepteze ceea ce este de îndreptat.

Trecând acum la chestia tarifelor, văd că onor. d. Aslan s-a ocupat în primul rând de tariful persoanelor cari călătoresc pe

drumurile noastre de fier. Dar tocmai aci s-a și introdus de administrația noastră o reforma curajoasă: reducerea însemnată a prețului biletelor pentru distanțe mai mari. Eu am avut ocazia să lucrez un an de zile în consiliul de administrație al căilor ferate, și, cu privire la direcția generală, am primit în acest timp impresia îmbucurătoare că este acolo o atmosferă - cum zice francezul - ambianta de idei de progres și de curajoasă inițiativă.

Reforma îndrăznească, dar binefăcătoare a ministrului Baros din Ungaria cu marea reducere de prețuri prin tariful de zone, mai ales apropiate, fusese pregătită în publicitatea germană și prin cunoscutul autor Eduard Engel. Încă de vro 2 ani și jumătate, de când eiam coleg cu d. Alexandru Știrbei, pe atunci ministru al lucrărilor publice, îi dăsem o carte a lui Engel asupra acestor reforme de tarif, introduse mai târziu de Baros, reforme al căror inițiator se pretinde a fi Engel. Te acest Engel îl cunosc personal și i-am comunicat și reforma diferențială introdusă de caile noastre ferate cu scăderea prețurilor în depărtare. Și Engel, în ziarele din Germania, cu autoritatea-i recunoscută, a lăudat administrația noastră ca fiind cea care a avut curajul să înceapă această reformă în tariful călătorilor, și că România este a doua țară în Europa care a dat dovadă de progres în această privință, pe când celelalte state erau încă în stagnațiunea vechilor tarife scumpe. Dar tot el zicea că nu este destul aceasta, ci că trebuie să ajungem la scăderea prețurilor în zonele mai apropiate.

Cu aceste impresii am intrat acum un an în consiliul de administrație al căilor ferate, și cel întâi cuvânt ce îl am spus d-lui DULĂ a fost despre reforma tarifelor de călători, și am găsit pe d. Duca lucrând cu energie tocmai în acest sens; i-am găsit cu pregătiri pentru această reformă; am aflat făcută o Ioane însemnată lucrare statistică, un volum gros imprimat, unde se făcuse relevarea amănunțită de câți călători au citulat din fiecare stațiune a țării la fiecare altă în decursul unui an, de

unde se vede, de exemplu, îndată câți călători au pornii, să zicem, de la stația Periș la fiecare altă stație: la Ploiești, Crivina, Buftea, București, sau orunde. specificându-se numărul călătorilor pentru fiecare în parte; toate acestea pentru a stabili o bază a mișcării în vederea unei noi reduceri a tarifelor.

Așadar, departe de a fi aici un spirit de cancelarie sau un spirit de stagnațiune chinezească, este, din contra, o mare preocupare a directorului pentru reducerea posibilă a tarifelor. Și pentru a vă mai da o dovadă despre aceasta, am onoarea și plăcerea a vă declara că lucrările pregătitoare pentru noua reducere de prețuri la biletele călătorilor pe zone apropiate sunt așa de înaintate. încă la 1 mai 1891 se va și pune în practică. (Aplauze.)

Dar d. Duca are o calitate, or să o numim un defect; nu-i place să facă vorbă multă; de câte ori îi ziceam: dar mai armă-re; mai spune; să mai publicăm ceva prin ziare. Lasă, răspundea; omul să facă fără vorba, și apoi se va vedea ce face.

Nu am fi noi oare nedrepti de a-i imputa, fără destulă cunoștință de cauză, tocmai acolo lipsă de inițiativă unde o are. Sau lipsa de activitate tot de spirit general tocmai acolo unde e;

D. A/. C. Aslan. Sunt fericit că-l constat.

O. T. Maiorescu, ministru ad interim de lucrări publice. Trec acum la tariful mărfurilor. Așa vă zis, cum a zis onor. d. Aslan: Să se facă să prospere ramurile de activitate națională, industria noastră și mai ales cerealele prin politica de tarife a căilor noastre ferate, nu prea folosește mult la discuția unui buget cu cifre precise. Căci chestia aceasta e o chestie specială și mai grea. Am aci trei rapoarte ale direcției generale, le-am citit cu cea mai încordată atenție; e întâi un raport de vro 44 coaie asupra situației tarifelor, și mai sunr două de vro 80 pagini asupra greutăților particulare în funcționarea căilor noastre ferate și asupra unor mijloace de remediere.

Ce nu-mi pare drept în critica d-voastră, d-le Aslan, e iarăși observarea că aci nu s-a făcut nimic. Nu este exact; din contra.

sau făcut multe reduceif de tarife: a început reducerea de tarife încă la 1879, și tocmai în privința cerealelor, deși era administrația străina pe atunci; și la 1880 s-a făcut o altă și mai mare reducere, luase sratul administrația; la 1884 și mai mare; la 1885 încă una. așa încât numai de la 1884-1886 e o reducere mijlocie de 30 la sută asupra cerealelor; și daci luăm în comparare sporirea numărului kilometrilor de căi ferate în exploatare, e de 40 la sută: așa încât, pe când un vagon de cereale transportat pe distanța mijlocie a acestor Transporturi, adică pe 160 kilometri, costala 1882 suma de 89 și jumătate lei. era la 1885 de 65 lei; vasăzică, o diferență în mai ieftin de 24 și jumătate lei.

îndată ce studiați chestia aceasta mai amănunțit, rezultă, cel puțin așa a rezultat pentru mine, că reducerile la tariful de cereale, tariful cu atât mai important cu cât totmează peste 50 la sură, peste [urnătate din toate transporturile noastre, nu se pot duce mai departe decât astăzi; fiindcă astăzi statul român este printre statele europene cari oferă cele mai ieftine prețuri pentru transportul cerealelor.

Dacă analizăm reducerile ce s-au făcut și pe cari le-am arătat acum, vom vedea că acestea însemnează față cu prețul brut al unui vagon de grâu și cu variațiunea noastră de prețuri, cum este la Brăila între 63-90 lei kila de grâu de exemplu, însemnează o reducere numai de 1 și jumătate la sută din pret. și când am redus din prețul unei kile care la Brăila se vinde 90 lei, dat fie și 63 lei, când am redus 1 și jumătate la sută, adică diferența de numai 1 leu 20 bani la kilă, am adus venitul) căilor Iraie în cifră exactă o pagubă de 2 510 000 lei pe an; și fiindcă suntem administrația statului, aceste 2 500 000 pagubă pe an trebuie plătită tot din banii contribuabililor, și atunci se naște întrebarea: este mai bine pentru totalitatea contribuabililor să se piardă 2 500 000 lei pe an (căci aci revine chestia) ca să câștige transportatorul de cereale numai 1 leu 20 bani la kilă, sau trebuie să menținem.

],rjupă experiența făcută în celelalte state, acel minimum din > tarife e astăzi și să căutăm a economisi acești 1 leu și 20 bani din alte cheltuieli foarte mari pe cari le fac proprietarii transportatori de cereale cu această ocazie și cari nu privesc tariful, nici transportul căilor ferate în genere:

Din acest raport, despre care vorbeam, se vede după câteva note de cheltuieli efective la transportul cerealelor la Brăila, că pe când într-un caz cheltuiala de transport a 3 vagoane pe calea ferată a fost de 292 lei, celelalte cheltuieli, adică: cheltuieli de predare, telegrame, comision, măsurat, transportul de la gară la magazie sau la vapor, se ridică la peste 292 lei; căci totalul cheltuielilor ajunge la 650.

Analoge într-un alt caz normal, despre care am asemenea aici nota originală a cheltuielilor făcute de proprietarul transportator de cereale.

De ce transportatorii stăruiesc mereu pentru reducerea cheltuielilor la partea mai mică a lor. la tariful nostru, și nu pun aceeași stăruință pentru reducere la partea mai mare: la curtagiu, comisioane, mai ales la transporturile de la gară la magazie sau la vapoare? Aici ar fi o adevărată înlesnire de introdus.

Dar se înțelege că nici căile ferate nu pot tămâna înapoi cu înlesnirile de introdus, și sunt pregătite măsurile și vise vor cere mijloacele pentru o întreagă serie de îmbunătățiri pe chiar anul viitor 1891- Cea mai acută și mai extraordinară concentrare a transportului cerealelor este la Brăila; căci concurența acestui transport în genere e în 3 punere: începe a fi mai pronunțată la Corabia, mai tare la Galați, dar extraordinar de mare la Brăila, așa de mare încât raportul de care vă vrbesc ne arată că în 1890, într-o singură lună, august, se transportă numai în Brăila atâtea vagoane cât nu se transporta în sease luni anterioare în tot restul țării. La Brăila dar este această aglomerațiune în transportul cerealelor, la Galați e în al treilea rând. El bine, administrația căilor noastre ferate, deloc chineză, ci foarte activă, propune ca o

înlesnire și pentru manipulare și pentru iuțeală și pentru scutirea de oarecare cheltuieli, să se facă în prima linie gară de triagiu pentru Brăila și Galați. Pe cât am putut înțelege din explicațiile date de d. Duca, gara de triagiu e așa organizată încât vagoanele mecanicește, de la sine, după cum sunt mai greie sau mai ușoare cu saci sau numai vracuri, să se aleagă unele de altele și să se miște mai departe pe liniile corespondente. În legătură cu aceasta se vor transforma 2 000 vagoane de transport în vracuri. Nu uitați că la 1891 vor începe a funcționa docurile din Galați și Brăila.

Se mai propune, ca altă Înlesnire, Transformarea gărilor Tecuci și Adjud, și înființarea încă a mai multor halte, poate și mai costisitoare schimbare a lor în stații.

Dacă veți vota aceste propuneri, cifra totală pentru toate îmbunătățirile menționate și altele asemenea se urcă la 9 milioane, a căror anuitate însă se acoperă parte prin o reducere corespondentă de cheltuieli.

Si față cu asemenea cereri ziceam că o discuție, fie cât de aspră, asupra administrației publice ne este bine-venită, fiindcă se lămuresc ideile și se pregătește terenul de înțelegere pentru măsurile de îndreptare ce se pot propune.

Vasăzică, această serie de ameliorări este în lucrare, și este atâta evidentă activitate în administrația căilor ferate într-aceasta, încât, d-lor, în contra tuturilor criticelor cari au deșteptat atenția, este o chestie de dreptate ca să se recunoască eforturile făcute de direcția generală, ținându-se seamă și de timpul scurt în care lucrează și care i-a permis totuși a aduce rezultate de cari ne putem felicita. Cred că cu aceste observații pot termina răspunsul la cele spuse de d. Aslan.

Timpul este toate înaintat și sunt silit să mă mărginesc astăzi în puține cuvinte asupra celor zise de onor. d. Caton Leca. cu atât mai mult cu cât o parte a discursului d-sale era numai o critică mai generală, cum îmi permit să zic: fără suficientă cunoștință de cauză; căci unde s-au arins anume

puncte, d-voastră averi mijloace să le cunoașteți și atunci trebuie să se ceară exactitate.

De exemplu; Citați aprinderea de axe ca un pericol care crește sub administrația actuală. Contrariul este adevărat. Iată cifrele exacte (relevarea statistică se face în această materie pe numărul de aprinderi de fusuri pe 1 milion de osii kilometrice în raport cu parcursul kilometric):

în anul 1887 aprinderile de fusuri au fost de 47, în 1888 de 45, în 1889 de 29. în 1890 de 12. Vasăzică, tocmai aici este o foarte simțitoare îndreptare.

Iar dacă se vorbește de o teformă generală a legii căilor ferate și a întregului sistem de exploatare, cred că este mai prudent să așteptăm în această privință terminarea și punerea în exploatare a podului de peste Dunăre. Acesta are să ne deschidă direct calea spre mare, acolo este răsuflarea noastră. Și când vom vedea cum merge circulația în urma acestui mare eveniment, atunci va fi momentul venit ca să ne gândim la o reformă a legii drumurilor de fier române.

Atât cât s-a făcut, ca lucru pentru prima oară înrrodus la noi de abia de 10 ani, s-a făcut relativ bine, cu toată neexperiența noastră la început; ceea ce însă nu ar fi bine, este ca acum, în urma experiențelor ce am făcut, să comitem greșeli prin așa numite teforme generale pripite.

fi. în discuția pe articole

Deputatul M. Tzoni propune un amendament la capitolul veniturilor, prin care cere reducerea evaluării la traficul călătorilor. în contra lui observa:

T. Maiorescu, ministru al instrucțiunii publice și ad interim la lucrările publice. Nu voi reintra în discuția generală, care este închisă; mă voi mărgini numai la observările făcute de d. Tzoni asupra capitolului în chestie.

După informațiile ce le-am primit și după expunerea de motive, cred că amendamentul acesta nu-s are locul, îi vă rog să binevoiți a vota evaluarea de venit la capitolul de calatori așa cum este făcut în proiectul de buget. De câte ori se introduce la o rețea veche de cale ferată un număr de kilometri noi, construite pe o linie laterală, până se deprinde un marc curent de călători cu linia din nou deschisă, raportul câștigului kilometric este mai mic pentru linia cea nouă decât pentru cele din vechime stabilite și obișnuite călătorilor.

Această diminuare a venitului kilometric pentru linia cea nouă, comparată cu alte linii mai mari vechi și obișnuite de public, se traduce și prin diminuarea totală a venitului kilometric mijlociu. De aceea, dacă binevoiți a vedea la pag. 4 a proiectului de buget această arătare comparativă pentru diferiți ani, veți remarca, de ex., că la 1885, când aveam 1354 kilometri în exploatare, venitul kilometric mijlociu de la traficul călătorilor era de 5 WM, și la 1886, când am adăugat de-abia 50 kilometri, a rămas venitul kilometric mijlociu cam același. Îndată ce la 1887 s-a adăugat deodată 500 kilometri linii noue, se înțelege că aceste linii noue n-au putut fi de îndată bine unli'iate la mișcarea publicului, și de aceea scade venitul kilometric mijlociu la 5096.

Dar evident, d-lor deputați, că poate veni un moment unde și se așeze acest raport într-un mod mai normal, adică să vie să se stabilească curentul obișnuit al călătorilor și să înceapă atunci pentru liniile cele noue acea mișcare ascendentă, care se observă de altminteri pentru liniile celelalte. Întrebarea este dacă putem prevedea cu oarecare siguranță că acest moment a ajuns acum pentru liniile astăzi existente, cari ar fi acum destul de vechi pentru a aștepta de la ele creșterea normală anuală a traficului călătorilor.

Direcția generală are convingerea că acest moment este ajuns încă în 1887, la sfârșitul aceluși an. Ceea ce turbură la primul moment înțelegerea acestei ascendențe normale în

tabela de la pag. 4, este coborârea cifrei venitului mijlociu de (a anii 1888 și 1889. Însă aici trebuie și vi aduceți aminte că a intervenit deodată luarea sub administrarea statului nostru a liniei Lemberg-Cernăuți-Iasi, partea din țara noastră, adică: Roman, Iași, Boroșani, Suceava, Ițcani, unde prin administrația noastră s-a modificat modul vechi de exploatare.

Cu această rezervă, după convingerea direcției căilor (erate, mișcarea ascendentă a acestui venit a început încă de la 1887, și pe ea s-a întemeiat direcția în evaluarea venitului călătorilor pe 1891.

La observarea ce o făcea d. Tzoni - dacă am auzit-o bine — în raport cu sporirea numărului persoanelor de la 1888 și 1889, cred că proporționalitatea stabilită acolo nu se poate lua drept bază sigură. Căci la 1889 și 1888 numărul biletelor vândute nu corespunde exact cu numărul călătorilor, fiindcă un călător poate să aibă mai multe bilete; așa de exemplu: de la stațiunea Iași până la Piatra un călător trebuia să ia două bilete, așa încât dacă faci calculul călătorilor după numărul biletelor, și nu poți face altfel statistică, ai un număr de călători prea mare; fiind însă că de la 1890 s-a luat masuri ca tutmarol biletelor să corespundă cu acela al călătorilor, dându-se bilete directe pentru toate stațiile, numai de ia această epocă putem calcula exact numărul călătorilor după numărul biletelor în ceea ce privește venitul căilor ferate și această parte a exploatarii lor.

Revenind la argumentul tras de aci, dacă admitem că începutul în linia ascendentă este deja stabilit, este și proporționalitatea sporului normal admisibilă pe 1891, fiindcă în anul acesta nu se vor introduce decât prea puțini kilometri de linii noue; de-abia 32 kilometri Vaslui-Iasi și Lăculete. De aceea credem întemeiată evaluarea așa cum este făcută și vă rog î-o primiți.

D. Valerian Ursianu, pe arunci membru al opoziției liberale din Cameră, viiherse despre nesiguranța căilor

noastre teraie și despre neonestitatea funcționarilor, iar d. Milliad Tzoni propune iar un ameiidamrni pentru scăderea venitului evaluat din rraficul de mică iuțea. Acestora le răspunde:

T. Maiorescu, ministru aii-interim al lucrărilor publice.

D-lor deputați, cele zise de onor. d. Valerian (Jrseanu intră în discuția generala, și. ca om disciplinat, vă rog să-mi permiteți a nu atinge deloc această pane, ci a mă margini iarăș numai la ceea ce e relativ la capitolul in chestie.

În această privință onor. d. Urseanu. pe lângă măsurile admise în genere de noi, leclamă altele cari să asigure și mai mult proprietatea și în acelaș timp siguranța persoanelor și a mărfurilor.

Voi să relev însă mai întâi vorha de incorectitudine a hincționarilor.

Onor. d. Urseanu c înstis un om prea cumpătat în modul d-sale de a cugeta pentru a nu admite ca justă umiatoarea observare:

Administrația drumurilor de fier are un număr de 12 000 funcționari. Nu vă puteri aștepta ca într-un număr atât de mare de funcționari să nu fie pe ici, pe colea, unele abateri, fie și grave, și nu cred că penrru necorecridinea câtorva funcționari inferiori să se facă responsabilă direcția întreagă.

Auioariiatea superioara nu poate decât să ia toate masurile de pedepsire, și este destul să știți că în capul acestei administtații generale se afla. d. Duca și d. Miclescu, iar în consiliul de administrație se află d. Alexandru Știrbei ca prezident și generalul Berendei ca viceprezident pentru ca să fiți convinși că corectitudinea și onestitatea domnesc în autoritateasuperioarăa acestei administrații publice.

În ceea ce privește siguranța călătorilor, a mărfurilor și a materialului, este o fericire că nu s-a întâmplat mai multe accidente decât s-au întâmplat cu agletnerarea enoiniă de 90 000 trenuri pe an și cu atâtea creări de linii noi, pentru cari

atunci când s-au creat nu s-a prevăzut și cele necesare pentru exploatarea lor convenabilă. Cât pentru pagubele suferite de direcția drumurilor de fier din accidente, ele nu se ridică decât la cifra de ceva peste 120 000 lei, în tot decursul anului 1890.

£>. *V. Urseanu.* Apoi numai vagoanele sparte în stațiunea de la Galbeni se ridică la o sumă mai mare decât aceasta.

T. Maiorescu, ministrul lucrărilor publice. Nu este exact. Din constatarea amănușită a tutului, dar absolut tutului pagubelor izvorâte din aceasta cauză în întregul an 1890. rezultă cifra *totali* de 120.827 lei, în ca/e sunt trecute și micile stricăciuni de câte 2 lei, 3 lei 75 bani, 5 lei etc. Accidente cu pagube mai mari s-au întâmplat patru în acest an; cea mai însemnară pagubă a fost cea de la Galbeni, din septemvrie; cifra ei exâcră este de 31 748 lei, 87 bani, iar nu sute de mii, precum s-a exagerat.

Da i este firesc lucru că trebuiesc mereu luate măsuri pentru siguranța tot mai marea calatorilor și a materialului Cauza de căpetenie a accidentelor este reaua funcționare a acarilor, fie din neglijență, fie din prea mare obosire a lor. Aici trebuie făcuta îndreptarea și aici o și propune direcția generală a căilor noastre ferate. Este vorba de a se introduce un mecanism care *si* funcționeze de la sine, și care să funcționeze în asa mod încât accidentele să fie pe cât se poate evitate. Astfel închiderea si deschiderea liniilor, raiurilor, să fie scoasă din lucrarea personală, individuală a acarilor și să fie înlocuită printr-un mecanism cunoscut în alte țări, pe care l-ați văzut poate mulți din d-voastră în acele pavilioane cu multe ferestre, de unde se dirige prin electricitate mecanismul acelor cu cea mai mare siguranță posibilă. Această lucrare de introdus este în toate detaiunile ei pregătiră, și în decursul lunei ianuarie vi se va prezenta pentru aceasta cererea de credit; în acel credit iota! de 9 milioane, despice care vă vorbeam ieri cu ocazia înlesnirilor la transportul cerealelor. Creditul special pentru acest nou mecanism al acelor se urcă, din nefericire, la suma de

trei milioane, dar care, dacă o veți vota în ianuarie, va fi întrebuințată așa încât pînă în iunie accisiă îmbunătățire reală, acea măsură de siguranță să fie pusă în lucrare pe o mare parte a liniilor.

Vin acum la amendamentul d-lui Tzoni. D-sa propune o cifră mai scăzută de prevedere pentru venitul din traficul de mici iuțeală, găsind evaluarea din proiectul de buget exagerată pentru anul 18VI.

D-lor, la 1888 a intrat în funcție actuala direcție generală a căilor ferate. D. Duca știți că lucrează de-abia de la aprilie 1888 ca director general; trebuie să comptăm pe experiența d-sale câștigată de atunci încoace, la 1888 era o recoltă excepțional de bună, și era firesc lucru ca să se deschidă o perspectivă trandafirică asupra veniturilor de mică iuțeală, în urma acestui belșug care era atunci. La 1889 a fost o recoltă sub mediocru; U 18'M traficul a avut un venii, în prima jumătate a anului, care era sub mediocru din cauza recoltei trecute, și pentru cealaltă jumătate de an o recoltă care era bună de mijloc în unele locuri, în altele puțin bună pentru unele specii de fructe și foarte bună pentru altele; este o recoltă dar ceva pene mijlocie poate, sau chiar mijlocie. Se poate dar admite că tocmai traficul anului 1890 este. pentru mica iuțeală, care trage peste jumătate din venitul său din transportul recoltei, un punct de plecare necerit pentru stabilirea solidă a unei evaluări.

Căci d. Tzoni nu a ținut seamă în evaluarea d-sale de un alt clement, care începe a-și arăta importanța lui pentru traficul nostru, și dar trebuie admis la evaluare.

Cu toată mediocritatea recoltei din anul trecut și cu toată mijlocia recoltei din acest An, țatvntatea ptiMuctelor transportate, mai ales la Brăila, Galați și Corabia, a fost așa de mare, de excepțional mare, încât nu rămâne decar următoarea explicație: cultura extensivă a pământului arabil s-a sporit la noi în țară în mod simțitor, poate prin faptul că s-a SCDS în vânzare

prin parcelare încetul cu încetul domeniile de ale statului, și astfel mutica agricolă individuală a devenit mai productivă.

Acest nou factor al extensiei este un factor de care trebuie să ținem seamă în evaluarea traficului ca spor de venit.

Pe aceste considerente vă rog să binevoiți a adopta capitolul așa cum este propus.

Mai fi la discuția fie capitole J<i. Ioan Lahovari și C. Ressu câteva observații, al căror obiect se poate intelge din următorul răspuns ce-] dă

T. MaiotKU. ministru ad interim In livrările publice. Observarea d-lui I. Lahovari este bine-venită, și dorim și noi ca să se atragă atenția cât mai multora asupra acestor cazuri pentru ca și justiția să devină mai severă.

Administrația denunță parchetului, parchetul or nu urmărește, or, dacă urmărește, adeseori judecătorul de instrucție sau tribunalul achită. În orice caz, acțiunea fiind în mâna justiției, se sustrage de la influența direcției căilor ferate,

în ceea ce privește interesanele observări ale onor. d-îui Ressu, noi vom căuta să profităm de ele. Recunosc că d-sa, ca primar al orașului Galați, foarte bine a făcut de s-a ocupat de această chestie: și când s-ar ocupa toți primarii de asemenea, poate că unele inconveniente, cari există astăzi, s-at evita.

Este un fel de tristeți ce-l coprinde pe cel ce vede U noi în țară o așa mare lipsă a spiritului de inițiativă privată. Prea puțin oameni se gândesc a-si caută ei înșii a/uror) acolo unde pot și ar trebui să o facă, fie prin propria activitate mai bine chibzuiră, fie prin asociere cu alți oameni privați. Aceasta este baza aceluia prețios spirit de independentă pe care englezii 5) numesc «self-government" și care este un fundament al libertății civice, De exemplu, tocmai la Galați în deosebire de Brăila.

Când s-a făcut calea ferată și a fost să se e\propriezr renen pentru gara de la Brăila, administrația drumurilor de fier a voit

să plătească acel teren, însă primarul de Brăila de pe atunci a zis: nu ne dați banii ce ni se cuvin penrru terenul expropriat, ci suma aceasta întrebuiințați-o spre a ne face liniile la magaziiile de produse. Foarte cuminte și de mare folos pentru înflorirea crescândă a comerțului din Brăila. Aceeas propunere a făcut-o apoi de la sine administrația căilor ferate Galașilor, zicând și acestui oraș: nu lua banii ce ți se cuvin pentru expropriări, căci vă facem și aci, cum am făcut la Brăila, linii la magazii acolo unde vă convine. Dar Galașii au refuzat, n-au înțeles importanța acestui fapt penttu mișcarea lor comercială, și acum au rămas înapoi pe lângă Brăila.

În ceea ce privește politica de tarife a căilor ferate față cu navigația pe Dunăre, nu știu dacă observările d-lui Ressu vor fi aprobate de toți. Chestia poate fi foarte controversată. E evident că asrăzi căile ferate susțin tarife de concurență contra navigației dunărene, ieftinesc transportul pe linia lungă Vârciorova-Craiova-București-Galași și-l scumpesc pe linia scurtă Giurgiu-București.

Dar totuș intră prin porturile Galași și Brăila mai multă marfă pe apă, pe cât mi se spune, decât prin frontierele noastre pe uscat. Inconvenientul cu înapoierea atâtor vagoane goale, cari au sosit încărcate cu cereale la Brăila și Galași tot ar rămânea. Toată concurența cu tarifele căilor noastre ferate este îndreptată în contra navigațiunii străine pe Dunăre, și nu cred că va fi bine să se schimbe aceasră politică, afară numai când vom avea navigația națională pe Dunăre.

101

ta contra amânării proiectului de modificare a legii învățământului

(Ședința Senatului de la 16 ianuarie 1891)

La reînceperea ședințelor parlamenrare după vacanța Anului N<iu 1891, când trebuia să vie la ordinea zilei a Senatului proiectul de modificare parțială a legii învățământului public, Mitropolitul Primat (Iosif Gheorghian) cere amânarea lui, pentru a lua mai în l i i în discuție legea fixării parohiilor, care ar sta în legătură cu parrea privitoare la seminarii din legea școlară. Asupra acestei propuneri observă:

Ministrul de culte și instrucțiune publică, T. Maiorescu.
D-lor senatori, înțeleg foarte bine preocuparea înalt Prea Sfințitului Mitropolit Primat; erași datoră I. P. S. S. de a avea mai întâi de toate grija pentru legea regulării parohiilor; însă mărturisesc că nu văd bine în ce legătură stau aceste două proiecte de legi, încât unul să fie amânat pentru celălalt.

Proiectul de lege relativ la regularea parohiilor, în ceea ce privește numărul parohiilor și al preoților viitori, așa cum a fost hotărât de S-tul Sinod, lucru care este în atribuția sa, a păstrat și a trebuit să păstreze cele hotărâte de S-tul Sinod. Regularea parohiilor, ca parre eclesiastică, vă privește și rămâne așa cum ari hotărât.

Ceea ce este supus Camerei acum este partea materială, întreținerea aceluia număr de cler care l-ati fixat la parohii; și fiindcă era vorba în prima linie de o chestie bugetară, era necesar ca acest proiect de lege să meargă întâi la Cameră. Când este vorba de legea instrucțiunii publice, fiindcă în Senat, după Constituție, sunt reprezentanții celor două universități, este dar anume prevăzută reprezentarea învățământului ad-hoc, a fost o chestie și de conveniență să se discute a proiectului ca să-l aducă întâi la Senat. Vasâzică, unul trebuia să fie adus în prima linie la Cameră, celălalt era convenabil să fie adus în prima linie la Senat.

În ce legături s-ar putea aduce discutarea acestui proiect de lege cu chestia regulării parohiilor? Cifra o știți, este cifra preoților de cari au trebuință parohiile, aceea cum ați regulat-o; prin urmare, dacă salariile acestor preoți vor fi așa sau altfel regulate la Cameră, aceasta nu are a face cu chestia seminațiilor; cifra știind-o, știți de mai înainte de ce număr de seminiarii, de ce aparat de pregătire a viitorilor preoți aveți trebuință.

Din acest punct de vedere cred că nu este necesar să se amâne legea instrucțiunii publice și că toate preocupările, de altminteri legitime, ale Mitropolitului: «Primat vor putea să fie cu desăvârșire și îngrijite și respectate înăuntrul dezbaterilor acestei legi.

Episcopul Dunării de Jos (Parteme) susține propunerea de amânare a Mitropolitului Primat și adăugă ca nou argument, că în proiectul ocoalelor s-ar fi suprimând seminariile bi-sericești. În contra acestui argument întâmpini:

Ministrul culturii și instrucțiunii publice, f. Mjiorescu.
D-lor senatori, și după explicațiile Prea Sfinției Sale Episcopului Dunării-de-Jos mărturisesc că rot nu înțeleg în ce

legătură se pune legea parohiilor cu legea învățământului public.

P. S. Sa Episcopul v-a spus: noi știm care e cifra anuală a candidaților de preoție de câte avem trebuință, fiindcă numărul parohiilor, așa cum e fixat de Sinod și cum e păstrat și în proiectul de lege, fiind știut, se găsește analogia trebuinței inutile. Apoi aceasta știind-o, puteți dezbate în deplină cunoștință de cauză chestia seminariilor, căci atât vă trebuie din acea lege de știut, și acest punct nu e atins de nimeni. L-ati hotărât d-voastre, hotărât rămâne. Dar P. S. Sa Episcopul, fără a intra în lege, caută să introducă din capul locului o dificultate care nu este, cred, întemeiată.

Seminariile nu sunt suprimare prin acest proiect de lege, după cum pretinde P. S. Sa, și tu cred că ar fi vreun rn.inisr.iu român care să vie să suprimă seminariile. Aceasta nu se poate.

Ati citit proiectul guvernului, art. 223, și aci în proiect vedeți cuvintele însemnate: *comisiunea nu modifică*. Rămâne dar legea veche, care zice: „Vor fi două grade de seminarii pentru biserica ortodoxă”.

Acele de gradul întâi...

(Citește până la „seapte clase”.)

Așa este? E nemodificat?

P. S. Sa Episcopul Dunării-de-Jos. Da.

D. ministrul al cultelor și instrucțiunii publice. Apoi aceasta însemnează suprimarea seminariilor? Când dar se păstrează în lege că vor fi aceleași seminariile, aceasta însemnează că se suprimă seminariile?! (Aplauze.)

Evident că nu. Dar ce s-a suprimat din legea veche? Si dati-mi voie să zic. că și aci iar nu înțeleg de ce ati pus-o aceasta în legătură cu amânarea în favoarea proiectului de lege al parohiilor, fiindcă și în acel proiect de lege am prevăzut suprimarea aceluia articol. S-a suprimat acel articol din vechea lege care făcea Aligator de a menține cât un seminar în fiecare eparhie episcopală. Vrea să ?ici, în lege era prevăzut: ..trebuie

numaidecât să fie 8 seminarii". E necesar a se fixa ca să fie 8 seminarii numaidecât? Aceasta am propus ca să se înlătore și să rămâe la chibzuință Camerei și a Senatului, să rămâe la necesitățile împrejurărilor, câte să fie.

Poate să fie un moment unde să fie trebuință de 10, dacă ar fi lipsă de preoți.

Dar poaie să fie momentul unde să nu fie trebuință de 8 seminarii, dacă e o așa pletoră de preoți, încât să nască un proletariat de popime prin sate.

În orice caz, d-lor senatori, acesta a fost punctul de vedere în proiect. Asupra acestei chestii ne vom lămuri prin dezbaterile de aici. Primul cuvânt îl vor avea P. Sfinții prelați în materie, se înțelege; vom zice și noi și d-voastră, domnilor senatori, tot ce știm în aceasta privință. Și dacă veți crede și veți hotărî că nu e bine să fie redusă cifra și că trebuie să fie tot 8 seminarii, veți menține acel vechiu art. Pentru aceasta n-are să fie mare greutate în discuție.

Prin urmare, nu este necesitate ca să se amâne discutarea legii scoalelor pentru legea parohiilor.

De altminteri, vă pot asigura că legea fixării parohiilor s-a luat în discuția secțiunilor Camerei, că prin trei secțiuni a rrecut și poate că în cursul acestei săptămâni va trece și prin celelalte și va veni cât de curând în discuția publică a Camerei. Z\sa încât poate veți găsi și d-voastră un moment libet, Întrerupând chiar legea instrucțiunii, să luați în cercetare legea parohiilor în timp foarte scurt.

Vă rog dar să nu amânați discuția proiectului de lege pentru instrucțiunea publică.

D. vicepreședinte, C. I. Budișteanu. În urma explicațiilor d-lui ministru, mă cred dator să întreb pe P. S. Sa Episcopul Dunărei-de-Jos dacă mai menține propunerea de amânare?

/'. S. Sa Episcopul Dunărci-dr-ios. O mențin.

D. vicepreședinte. Atunci voi pune-o la vot.

Voci. Cu bile.

- Constatându-se că sunt 10 d-ni senatori cari cer votul cu bile, se procede la votarea cu bile a propunerii de amânare.

D. vicepreședinte, C. I. Budișteanu. Rezultatul votului este:

Votanți 65

Majoritate regulamentară 32

Pentru amânare 23

Contra amânării 42

Prin urmare, propunerea de amânare a legii instrucțiunii s-a respins.

102

**Asupra drumului de fier Galați-Bârlad.
Contra cheltueilor cerute filrâ studii prealabile'**

(*Sedința Camerei de La 21 ianuarie 1891*)

Demisionam! prezident al Camerei, Lascar Catargi, cerc deodată Camerei să pue la ordinea zilei o lege din inițiativă parlamentară, votată de Senat în 1889, prin care „se încuviințează construirea unei linii de cale ferată, care să lege Galații cu Bârladul”, La aceasta întâmpină

T. Maiorescu, ministru ad-interim ai lucrărilor publice.
D-lor deputați, când era să fie pusă la ordinea zilei a Camerei legea, despre care vorbește onor. d. Lascar Catargi, predecesorul meu în Ministerul Lucrărilor Publice v-a rugat să așteptați studiile prealabile pentru ca să puteți ști cât va costa această linie; căci fără studiu făcut pe teren nu se poate fixa nici o cifră preciza. Atunci ați votat o cifră de 8.10 000 lei pentru diferite studii de căi ferate proiectate, între cari a fost și studiarea liniei propuse Galați-Bârlad,

Când am intrat în interimatul lucrărilor publice, a fost de datoria mea să mă ocup de chestiile pendente acolo, între aceste am găsit o adresă a prefectului de Galați, la care era alăturată o încheere a consiliului județean de Covurlui, care

¹ Vezi mai jos și discursimlc 103 și 107,

își exprima din nou dorința ca să se hotărască începerea acelei căi ferate. Nu știam că are să vie întrebarea d-lui Lascar Catargi astăzi, dar din întâmplare îmi aduc exact aminte că am primit acea cerere la 28 decembrie și am pus la 3 ianuarie rezoluția, ca unediat ce vă permite timpul (căci în momentul de față materialicește nu se pot începe studiile) să se facă studiile, la cari este obligat ministerul prin votul Camerei și prin votarea acelei cifre.

Vasăzică, lucrările din partea ministerului sunt îndeplinite, și în primul moment, în care temperatura, starea atmosferică vor permite, studiile vor fi făcute. Cum știți, asemenea studii vor reclama 2 luni sau 3, și lucrările prealabile odată tăcute, vom ști care traseu va fi mai nemetit și ce va costa, și atunci, onor. Camera poate în cunoștință de cauză să hotărască, dacă este bine sau nu să se voteze o lege definitivă pentru această linie.

Intervine în dezbateri d. C. Rohescu și cere de la guvern declarați france, zicând că „amânarea pentru (acere de studii echivalează cu un refuz absolut”. Apoi mai vorbește Lascar Catargi și sfârșește cuvintele: „Gălățenii au început a pierde răbdarea, a ajuns cumul la iss”. - Acestora le răspunde din nou

T. Maiorescu, ministru ad-interim al lucrărilor publice. Sunt foarte scusibd la apelul ce onor. d. Robescu a făcut la francheța și lealitatea declarațiilor noastre, și cred că n-am trebuință de multe argumente pentru a-l convinge că din parte-mi i-am răspuns și-i voi răspunde cu cea mai deplină francheța. Sunt de prea puțin timp în acest minister pentru a avea planuri întinse, necum planuri ascunse pentru căile ferate.

Interpelarea d-voastră n-ati anunțat-o de mai nainte. ati tăcut-o chiar acum, și neputând dar să întreb pe colegul meu d. Marghiloman pentru ce n-a iăcut studiile în vara trecută,

am răspuns din partea mea, că îndată ce am fost ocupat de această chestie, am însărcinat pe d. Ene, aci prezent (căci d-sa este șeful secției lucrărilor noue și a studiilor), și anume la 3 ianuarie, ca să facă studiile imediat ce va fi timpul favorabil. - Dar acum vine cealaltă chestie: de ce studiile să fie făcute și de ce nu s-ar putea vota fără studii? Să-mi permită onor. d. L. Catargi, înainte de a răspunde la aceasta foarte franc, foarte constituțional franc, să răspund la cealaltă imputare a d-sale, că de ce în decursul verei trecute nu s-au făcut lucrările? Apoi, d-le Catargi, d-voastră ați fost ministru-prezident în decursul verei de la martie până în noembrie 1889; de ce n-ați făcut nimic cu studiile în acest timp?

D. L. Catargi. Pentru că legea nu era la ordinea zilei.

% Maiorescu. Dar de ce n-ați pus-o? Dar s-a schimbat situația Galașilor de un an de zile în privința acestei chestii, casă ne imputați noade ce n-am făcut studiile în 1890? Pentru moment nu vă pot răspunde de ce d. Marghiloman n-a făcut aceste studii; cauza însă cred că trebuie să fi fost or îmbulzeala cu alte lucrări or lipsa de ingineri - lipsă, care trebuie să fi fost așa de mare încât nici chiar d-voastră, care vă interesați acum așa de rare de această linie, n-ați putut face nimic, deși aveți toată autoritatea ca s-o faceți, fiind d-voastră ministru-prezident. Nu vă trebuia o anume lege, dacă ați fi fost decizi să faceți ceva. Pentru studii prealabile, pentru a fixa un traseu de cale ferată, aveți totdeauna ordinea zilei cea generală a situației Ministerului Lucrărilor Publice.

S-a mai zis că s-au votat o sumă de linii fără studii prealabile. Foarte franc, onor. domnule Robescu, constituțional franc răspund că *rău s-a făcut*, dacă s-a făcut astfel. Aceasta e convingerea mea constituțională, și vreau să vă dau o dovadă că după această convingere urmez, în ceea ce privește neînsemnata mea persoană, și în alte chestii, și dați-mi voie să vă aduc un exemplu dintr-un alt resort, care îmi esre mie mai cunoscut, din resortul instrucțiunii publice. Este un lucru, la care cu

T

personal țiu mult: terminarea bisericilor Curții de Argeș, Trei-Ierarchi, Sf. Nicolae și celorlalte. Când am revenit în 1888 la minister, am găsit aceste lucrări parte terminate, parte înaintate, însă până atunci toate votate cu fragmente de credite, odată 100 000, odată 200 000, altă dată 300 000 lei, și așa a mers lucrul 12 ani. Am găsit această procedură nu tocmai constituțională, și cred că nu este bine a se angaja țara în cheltuieli fără să se spue Camerei de mai înainte, în toată conștiința, cât are să coste cutare întreprindere în total. Ce e drept, această procedură francă îngreuiază foarte mult situația guvernului, fiindcă cifra cea mare a lucrărilor poate speria Camera, și un guvern, care vrea să fie numai abil, poate angaja Camera pe nesimțite cu cereri mici, când de 100, când de 300 mii de lei, și odată lucrările începute, să fie prea târziu pentru a mai da înapoi. Dar eu nu găsesc corect a proceda așa. Din contră am însărcinat îndată pe d. Lecomte du Nouy să-mi arate cât au să coste de acum înainte aceste lucrări în total, și după studiul făcut a ajuns la suma de 1 900 000 lei și așa v-am pus înaintea ochilor situația ca să știți, dacă voiți și ne angajăm în această lucrare, până unde trebuie să mergem; iar nu să facem ca în trecut, să începem o restaurare și pe urmi să ne mirăm de sacrificiile ce le reclamă terminarea ei.

Dacă am făcut așa într-o chestie de predilecție personală, permireți-mi să răspund mai ales acelaș lucru în ceea ce privește căile ferare. Găsesc foarte greșit când vine un guvern și vă cere, fără studii sigure, fără cercetările tehnice despre ceea ce are să coste o linie, vă cere numai așa în vag: votați linia, și pe urmă să vedem ce va costa. Căci deja în putinele săptămâni de când am trecut la acest minister, am avut ocazia să văd inconvenientul unei asemenea procedări. Asa s-a votat linia Dorohoi-Iași, linia Jijia; acolo cel puțin se făcuseră studiile prealabile de căre serviciul d-lui Ene, însă nu era devizul făcut, și numai după studiul prealabil, dar fără deviz, s-au cerut 15 milioane, care s-au și votat. Și acum, la aplicare, s-a văzut

că nu sunt de ajuns cele 15 milioane și o să trebuiască mult mai mult, pentru că nu era de la început un deviz făcut.

Ei bine, permiteți-vă expresia: aceasta nu este o gospodărie bună să votăm noi acum linia Galați-Bârlad fără cercetările prealabile, din cari să se vadă cât va costa linia aceasta. Nu ar fi corect.

Din această singură cauză cred că nu este bine a se vota această lege, fără a se ști la cât se angajază finanțele statului. Dacă însă Camera, în suveranitatea ei, voiește să facă așa, nu are decât s-o facă. Dar eu m-am crezut dator să vă spui cu franchețe că nu pot cere de la Camera linie ferată în vag, ci o pot cere numai atunci, când prin studii tehnice prealabile pot să dau totodată explicații precise, ca să știe Camera la ce are să angajeze țara ca sacrificiu pecuniar.

Totuș Camera votează propunerea de a înscrie la ordinea zilei proiectul de lege în chestie, care vine în discuția publică după 8 zile, precum se vede mai sus la no. 107,

103

Asupra drumului de fier Galați-Bârlad. Goutr» sporirii cheltuielilor din partea parlamentului'

(Ședința Senatului de la 22 ianuarie 1891)

A doua zi senatorul Galaților, Vasile Alexandrescu-Urechîă, aduce chestia drumului de Fier Galați-Bârlad din nou în Senat, se plânge, într-o interpelare, că nu se face nimic pentru construirea liniei Galați-Bârlad, desi Senatul o admisesse de urgență, în februarie 1881), ministrul lucrărilor publice de arunci, d. Al. Marghiloman, aderase „cu adevărat entuziasm "(?) și se și promulgase un credit pentru studii în martie 1890. fără însă ca d. Marghiloman să fi stăruit ca **SJ** să facă lucrările, [a această interpelare răspunde:

T, Maiorescu, ministrul cultelor și instrucțiunii și ad-interim la lucrările publice, D-lor senatori. nu puteam ști că interpelarea aceasta, între altele, va cuprinde și o întrebare care ar privi direct, pe actualul meu coleg, fost ministru la lucrări publice, d. Marghiloman, adevărat de ce nu a activat aceste studii în cursul verei trecute. Nu știam aceasta, căci l-aș fi întrebat și aș fi adus și răspunsul d-salc; în momentul de față este bolnav, și n-am avut nici o înțelegere. Nu pot dar să vă răspund decât ceea ce

I

' Veri și discursurile 102 și 107.

am putut lucra eu în puținele săptămâni de când sunt la minister. Am găsit în dosarul ministerului că este destinată o sumă de 830 000 lei pentru studii, și că între aceste studii de tăcut sunt și cele relative la linia de cale ferată Galați-Bârlad.

AJTI fost „sezisat”, cum se zice cu termenul prea francez, în foarte intermarea mea trecere prin acest minister, de o adresă a prefectului și de o încheiere a consiliului județean de Covurlui. Aceasta încheiere este din decembrie, eu am primit adresa la 28 decembrie, consiliul județean își arată din nou dorința sa ca să se facă această linie și transmite motivele pentru cari încă o dată o cere. Rezoluția mea asupra acestei cereri este din 3 ianuarie, înainte de a fi avut știință despre interpelare.

Dacă se dezvoltă interpelarea ieri, cum credeam, aveam și dosarul aci; dar mă veti crede și așa. Rezoluția pusă de mine la 3 ianuarie este următoarea; „Se vor face studii pregătitoare pentru această linie de îndată ce va permite timpul”; și am trimis această adresă serviciului de studii, în capul căruia se află d. Ene.

Acum trebuie să vă mai adaog că, afară de această rezoluție, care era administrativă, în privința chestiei pe care ari atins-o, s-a luat ieri o hotărâre în Cameră. Onor. d. Lascar Catargi, tot bazându-se pe insistența gălățenilor în favoarea acestei linii, a cerut de la Cameră ca proiectul de lege votat de d-voastră să se pue la ordinea zilei și Camera a încuviințat aceasta.

Trebuie să adaog că eu m-am crezut dator să deștept lura-aminte a Camerei că se expune la cheltuieli neprevăzute o Cameră care, fără studii prelabile, votează o lege pentru construcții de drum de fier, fără cifră fixată pentru cheltuieli, sau cu o cifră fără bază de studii prelabile. Cel puțin era datoria guvernului să releveze aceasta.

Nu este constituțional, ortodox, când parlamentul angăiază țara la o cheltuială, fără ca din partea administrativă să se fi cerut sau să se fi făcut toate lucrările ce le poate face; și ești dator să le faci în conștiință, pentru ca să știe acela care se

angajază într-o asemenea lucrare ce sarcină se impune rări cu aceasta.

Se înțelege că reprezentanții națiunii sunt în prima linie în aprecierii cheltuielilor și sarcinilor ce vor să le pue asupra țării, pe care o reprezintă direct, și dacă vor să se angajeze pe această cale. Eu am ridicat această obiecție, și eram dator să , o tac. Cu toate acestea. Camera pare a fi fost așa de stăpânită de dorința exprimată de onor. d. Catargi, încât cu majoritate a hotărât ca să pună la ordinea zilei acel proiect de lege. Va fi pusă legea la ordinea zilei chiar a Camerei, și se poate întâmpla să vie în discutarea secțiunilor fără a se fi putut face studiile necesare prelabile.

În orice caz, în ceea ce privește Ministerul Lucrărilor Publice, ordinul dat va fi executat, studiile vor fi făcute în această primăvară și vară.

104

**Asupra numirii și înaintării unor profesori cu aplicarea mai
extensivă a legii concursului**

(Ședința Camerei de la 28 ianuarie 1891)

Deputatul G. Dem. Teodorescu își dezvoltă o lungă interpelare - în *Monitor* ocupa 33 de coloane, - al cărei obiect se înțelege din discursul următor; i al cărui scop se vede din moțiunea pe care o citește și o depune imediat la sfârșitul interpelării: „Camera, spetind că d. ministru al instrucțiunii publice va face a ie revoca toate numirile ilegale făcute la instrucțiune, trec? la ordinea zilei”.

-Semnata, este moțiunea de dd. G. Dem., Teodorescu, C. C. Dobrescu, C. G. Vernescu și de alți 8 deputați.

La această încercare întâmpină:

/'. Maiorescu, ministru al instrucțiunii publice. D-lor deputați, chestiile relevate de unor. interpelator s-au rezolvat de predecesorii mei în minister pentru cea mai mare parte; prin urmare, în privința celor ce am să răspund, cum vederi, vorbesc în afară de o preocupare personală a mea.

Onor. d. interpelator mă întreba de ce, dacă ani restabilit „legalitatea” în ceea ce privește concursul din urmă pentru catedra de maicmatice de la Buzău, de la Târgoviște etc.

l.oonkurs ținut la Iași, de ce n-am restabilit ceea ce numește d-sa ilegalitate și în privința cazurilor anterioare ce mi-a citat?

D-lor deputați, chestia aceasta: de ce nu îndreptez pretinse Sfiu reale nedreptăți din trecut, cari pot fi foarte numeroase, înțelegeți că nu o puteți pune așa absolut; trebuie să ajungă cineva la cunoștința lor, trebuie să se întâmple o propunere, Vin raport, o complicație, care să atragă cuiva atenția pentru ca să ia o rezoluție.

Este prea mult de făcut cu afacerile curente actuale, și nu jestic timp de a răsfoi nenumăratele dosare ale trecutului, fără (îndemnare specială.

Chestia din urmă, aceea care este relativă la catedrele de matematică după concursul de la Iași, când am intrat în minister de astă dată la noemvrie 1890, am găsit-o oarecupendentă. Am văzut la minister pe d. Georgescu, care fusese concurent și izbutise la concurs după recomandăția juriului de a fi numit profesor de matematică la Buzău; el se plângea că, deși a concurat pentru Buzău și a fost recomandat pentru Buzău, sevedeprino rezoluție ministerială trimis la Târgoviște, și cel care izbutise la Târgoviște se vede menținut la București și înaintat la o catedră ce va deveni vacantă la 1 aprilie. Eu am fosr „sezisat” de această materie și a trebuit să hotărâsc, și eu am hotărât restabilirea rezultatului concursului și s-a dus acolo unde trebuia să se ducă fiecare după concurs; pe concurentul, care izbutise la Târgtiviște, l-am numit la Târgoviște etc.

D-lor deputați, așa este spiritul și litera legii și așa trebuie să fie; dar puteți să înțelegeți și motivele, cari au îndemnat pe predecesorul meu ca să decidă altfel.

Izbutise la concurs, la acelaș concurs, ce e drept, pentru gimnaziu real un alt domn, care este acum la Brăila, care însă era localnic din Buzău și își avea familia în Buzău; d. Georgescu nu era încă stabilit acolo, putea să meargă altundeva. Domnul acela din Buzău, îmi scapă numele din memorie, poate-l aveți d-voastră notat acolo, începe cu Z.,

izbutise ia concurs pentru gimnaziul real; la Buzău era o catedră pentru gimnaziu clasic. Mi se spurte că s-a pus o întrebare d-lui Haier, care fusese membru în juriu, daci la gimnaziile reale se cer cunoștințe mai puține pentru maramatici decât la gimnaziile clasice, si d. Haret a răspuns: din contra, se cei mai multe.

Prin urmare, domnul acela putea să fie tot așa de bine numit și la gimnaziul clasic ca și la cel real, și fiindcă el era din făta locului și-si avea familia acolo, si era vorba numai de maramatici peniru cari izbutise la concurs, piedecesonil meu in minister, ca să nu aducă omului străgânire (căci esie ușor de a zice: du-te de la Buzău la Brăila, dar e greu de făcut când ai casă și familie), l-a numit acolo la Buzău; iar pe d, Georgescu, care nu avea acele legături de familie și de casă, l-a numit la Târgoviste, dându-i si direcțiunea gimnaziului, căci era vacanță; i-a dat si locuința, o înlesnire cu atât mai mult pentru el. Leafa de profesor era de altminteri aceeaș.

Dacă ar fi acceptat amândoi candidații această regulare de bunăvoie, lucrul ar fi rămas aproape fără jignirea intereselor diferitelor persoane.

Primi întrebare ce am făcut d-lui Georgescu a fost: De ce nu primești să te duci la Târgoviste, de ce voiești să alungi acel om local din Buzău, care are interese în localitate? Nu a voit să cedeze: am concurat și trebuie să persist în dreptul obținut la concurs.

Poarte bine; l-am restabilit la Buzău, am restabilit rezultatul concursului, pentru că dacă te abați de la rezultatul concursului, atunci nu mai este nici o regulă în administrația scoalelor. S-ar putea chiar ca membrii juriului ca zică pe viitor cu drept cuvânt; ce ne mai chemi la atâta munca de juriu, dacă nu rii seamă de rezultatul juriului?

Si notari că iuriul în chestie era compus de profesorii cei mai eminenți: d-nii Culianu, Tzoni și Haret.

K ., Trec acum, ddor, la o parte a dezvoltării d-lui Teodorescu. *Wt* Anterior cu mai multe luni și-a făcut regularea catedrelor *m* Liceului Lazăr; am găsit lucrul funcționând și nu am primit K bici o plângere, nici o reclamare. Interpelarea d-lui Teodorescu

Ieste cea dintâi deșteptare oficială asupra materiei. Aici este de OMisiderat starea de tranziție în care se află Liceul Lazăr, o necesitate a acelei școli care a crescut cu înființarea claselor superioare. Gimnaziul Lazăr are de mult timp patru clase: în ultimul an a devenit liceu și i se adaogă succesiv cele trei clase superioare.

Care este acum teoria onor-domn interpelator? Ca să nu crească școala împreună cu profesorii ei experimentați sau cu profesorii experimentați de la alte gimnazii? Prin faptul că s-a înființat și a funcționat un gimnaziu 3, 4, 6, 7 ani *cu* profesorii sil, acum când înflorește, când institutiunea se ridică, se adaogă încetul cu încetul până la completare, acum nici unuj din cei experimentați, din vechii profesori, funcționând după legea de atunci ca profesori, să nu poată să înainteze la școala înaintată? Atunci s-a deprins corpul profesoral dintr-o școală, îl cunosc ' familiile și copii; si când se introduce la acea școală din nou clasa S, 6, 7, să nu poară înainta mai departe nici un profesor din cei experimentați și cunoscuți, așa că cel care a predat iimba română în clasa 5—4 să nu o poată preda și in clasele superioare, și cel care a fost profesor de matematice în clasa 4 să nu poată înainta în clasa 5-a?

E, greu de admis părerea d-lui interpelator. Daci ir ti să se ia sistemul d-sale numaidecât ca o normă absolută, ar h nediept și prea exagerat.

Se poate ca unul dintre profesorii vechi dintr-o școală să fie slab, altul ignotant încât să nu merite a fi înaintat, dar când se întâmplă ca un vechi profesor să fie merituos, atunci e bine și drept să fie înaintat când se completează școala lui.

Dată nici unul din vechii profesori merituosi nu ar fi înaintați, s-ar vedea următorul rezultat: un srudent, abia ieșit

de pe băncile școlii cu diploma de licențiat în științe sau litere, ar trece totdeauna peste capul unui profesor vechi, care este acolo poate de la înființarea școlii, tace a crescut cu școala, și junele licențiat să se numească totdeauna director, ca fiind acum în clasele superioare, iar cel vechi și mai experimentat să fie înlăturat, ca ntmaiavând autoritate de a merge mai departe. Măsura nu ar fi bine chibzuită.

Dar acum vin la punctul legal.

Persoanele în chestie «unt, de exemplu: d-nii Angliei Dumitrescu, Ștefan Mihaliescu, V. D. Păun și Mirescu.

Toate persoane sunt profesori și din gimnaziul Lazăr și din alte părți, profesori mai experimentau după judecata ministrului de atunci și a consiliului permanent, persoane alese spre a asigura mersul regulat al noului liceu instalat într-un local nou.

Sunt profesori definitivi. într-o situație regulată pentru fiecare după legea atunci în vigoare.

La înființarea din nou a clasei a 6-a, le refuzați puțința de a trece de la a 4-a la a 5-a, când un gimnaziu se transformă în liceu?

Ideea d-voastre că profesorului îi trebuie specializare, așa încât să se împietrească cu cursul și cu programul pentru care odată a concurat, o găesc greșită. Găesc că profesorul, dacă alternează de la o clasă ia alta și de la un obiect la altul înrudit, este cu atât mai bun și se păstrează mai viu pentru învățământul secundar.

Profesorul de la a 4 a, în princip, poate să treacă în a 5-a, în a 6-a și în a 7-a, pentru aceeași materie și pentru orice materie înrudiți

în alte state de cultură, profesorul de latină predă și grecește și limba maternă, poate și istoria, și cursurile se fac foarte bine, căci se împiedică împietrirea profesorului la o catedră și se asigură mai bine progresul.

La universitate se aplică teoria onorabilului preopinent; căci la universitate trebuie să fie catedre speciale pentru a urmări toate progresele specialității, pe când profesorii din

i

licee, având a comunica o sumă hotărâtă a rezultatelor Științei asigurate, trebuie și păstreze ideea totalității studiilor Uceale și să nu devină exclusiv specialiști.

O voce. Dar programele variază.

D. Ministru al instrucțiunii Un profesor bun de limba latină la clasele [- IV de gimnaziu, de ce să nu fie bun pentru clasa V—VII, dacă e vorba de aceeași materie? Tot așa și pentru istorie.

O voce. Dar poate să fie și contrariul.

T. Maiorescu. ministrul instrucțiunii publice. Negreșit, poate că un profesor vechi or nou și fie incapabil de a trece de la o catedră la alta.

D. C. Ressu. DTe ministru, d-voastră faceți critică legii instrucțiunii și noi cerem și faceți aplicația ei.

T. Maiorescu, ministru instrucțiunii publice. Aci nu ați înțeles.

D. C. Ressu. Cer cuvântul.

T. Maiorescu. ministrul immtcțiunii publice. Un profesor, înainte de legea din 1879. care după legea numirii sale fiind același program de concurs, atât pentru gimnaziu cât și pentru licee...

D. C. C. Dphrescu. După legea din i 8""). citiți legea.

T. Maiorescu, minismd instrucțiunii publice. Am zis că un profesor numit înainte de legea din 1879 v confotm acelei legL după care a fost numit, având același concurs de trecut, fiindcă aceleași condiriuni se cercau, un astfel de profesor, numit alunei, poate să treacă de la cuisul inferior la cel superior? Poate. Profesorii definitivi, astfel numiți, pot dar și fie înaintați când se înființează o școală nouă. Iată dar punctul de vedere, presupun eu, ce l-a avut d. ministtu predecesor al meu când a făcut acele înaintări la clasele din nou înființate ale Liceului L-uăr. Acești profesori, de altminteri, cred că erau din cei mai buni și că învățământul nu va suferi. Pentru trecerea tusa i d-lui Păun la cursul superior mai era însă și alt motiv,

și se vede că acesta a îndemnat pe predecesorul meu de a face o asemenea înaintare. La catedra de limba română de la Liceul Lazăr fusese numit ca suplinitor d. Șăineanu, un excelent profesor de filologie comparativă. Nefiind însă de naționalitate română, i s-a părut d-lui ministru cam curios ca cursul de limba română într-un liceu să fie predat de cineva care nu e român de origine.

O voce. Da J cel de istoric- de la Universitate?

T. Maiorescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice. De aceea a fost numit și d. Păun, foarte român de origine.

Trec acum ia ai treilea punct atins de d-voastră în privința liceului de la Galați. Recunosc cu d. Teodorescu că asupra numirii d-lui Chaussery trebuie să examinez, situația legală și dacă va fi, precum s-a arătat aci, să remediez la sfârșitul anului școlar. Cât pentru numirea d-lui Petrovici la liceul Galați, dacă a concurat acum de curând pentru o catedră de gimnaziu, sub legea de la 1879, și a fost totuși nutrit la Galați, la o catedră de liceu, recunosc, - cum să zic? că e o interpretare cam prea elastică aceea ce se poate interpreta. Cum atn spus însă asupra acestor chestii individuale, odată ce-mi este atras atenția asupra lor, sunt dator să cercetez și să decid unde trebuie să se remedieze.

Rămâne acum o chestie mai generală atinsă de d. interpelator, chestia valorii unui concurs pentru mai mulți concurenți cu succes, nu numai pentru unul'. Această chestie administrativă însă nu e așa de simplă după cum o puneți d-voastră, și să nu credeți că mie sau predecesorilor mei le-ar fi trecut prin minte să lucreze alături, nu contra, cred eu, de ceea ce e în legea de la 1879, dacă ea s-ar fi purtat aplica fără interpretare. Dar, d-le Teodorescu, ar trebui să lucrați măcar trei luni în administrația școlilor ca să vedeți imposibilitatea de a administra, cum ziceți d-voastră; v-jn găsiți absolut paralizați față cu legea, dacă i-ați da numai interpretarea

¹ Vezi și (Lsciiisul 95 *din* acest volum. pag. 201 [ed. n. - p. 1191).

d-voastră și nu ați admite o interpretare de bună-credință dată după necesitățile zilnice ale situației administrației de consiliul permanent.

Iată situația pe care, scuzați-mă, n-ați cunoscut-o și n-ați expus-o complet.

Pentru orce catedră izolată, ziceți d-voastră, trebuie să se publice concurs, dar se poate întruni în aceeași zi și cu același juriu mai multe catedre.

Legea însă nu o spune, legea spune în concurs, un juriu, la „vreo catedră”.

Vasâzică începem cu interpretările.

D, Teodorescu mai zice că pentru facilitare să așteptăm o epocă în care să publicăm concurs, pentru ca să nu fie întrerupte lucrările profesorilor prin tragere (a sorți...)

D. G. D. Teodorescu. Dacă se poate face înlesnire, fără ca să se calce legea.

T. Maiorescu, ministru de m>tructie publică. Am reprodus bine ce ați zis. Dat vedeți alături cu legea este regulamentul aplicării ei, tot din 1879.

„An. Publicația de concurs nu va întârzia a apărarea în *Monitor* în nici un caz peste 1 S zile de la intrarea în consiliul permanent a raportului prin uje se tace cunoscut vacanța. Consiliul alege, penrru ținerea concursului, una din universități.”

„I Concursul se publică cel puțin cu 3 luni înainte de ziua fixată pentru tl ”

Să vedem acum și starea reală a catedrelor vacante în învățământul secundar în momentul de față, ca și în anul 1888,

Sunt acum vacante 220 catedre secundare de băcți și 92 de fete, în total 312 catedre.

D. G. Vernescu. Aceasta la ce epocă ați găsit?

T. Maiorescu, ministru de instrucție publică. » 1890. Dar și la 1888 era cam tot așa. Erau 273 vicante. Legea prevede că, după 15 zile de la ivirea vacanței, trebuie să se publice

concursul. Deci miniserul este astăzi și este de mulți ani în întârziere cu publicarea?

Dar și zicem ca eu aș fi obligar, după ideea d-lui Teodorescu, să aplic astăzi toate dispozițiile din 1879, după interpretarea d-sale. Atunci mâine, poimâine vor trebui să apară în *Monitor* publicările de concurs a 312 catedre secundare pentru o zi fixată ia cel puțin 3 luni de la data publicării.

Dacă e să ne închipuim o realitate a aplicării legii concursului, trebuie să admitem cel puțin doi concurenți la o catedră.

Pentru ocuparea unei catedre de matematici de la Ploiești, al cărei concurs a fost în săptămânile din urmă, au fost 15 concurenți. Dar noi, pentru a simplifica exemplul, să admitem numai câte doi concurenți; ar fi dar pentru cele 312 catedre în total 624 concurenți.

D-voastră știți cum se fac acele concursuri și legea vorbește de cel puțin două probe scrise și două probe orale; dar adesea se fac trei. Concursurile se țin numai la cele două universități: la București și la Iași. În ajunul concursului se trag la sorți doi profesori ai universității, adică ai facultății de litere și de științe și ministrul numește un al treilea profesor. Închipuiți-vă acum pe acești trei și permiteți-mi expresia, acești trei nefericiți profesori de la Iași și alți trei de la București, căci vom împărți concursurile între cele două universități și să zicem că vom avea 312 concurenți la București și 312 concurenți la Iași, admirând, cum am zis, câte doi concurenți; dacă vor fi mai mulți, se complică problema și mai grozav; dacă vor fi trei de catedră, vor fi peste 900 concurenți și o să vină acești concurenți să facă probele scrise și probele orale. Se scriu întrebările de acelaș profesor, se pun în urnă, se scoate una la sorți etc. O să aibă juriul odată 312 elaborate, pentru cari se lasă 3 ore de lucru, și va avea să le citească pe toate și trebuie să lucreze în complet, și ajung acești profesori să răcă lectura a 312 probe scrise ca să dea notele. Apoi câtă vreme le dati

acestot oameni pentru 312 teme? Să citească un sfert de oră fiecare, ne ducem la o lună cu lectura, și 3'2 concurenți așteaptă la hoteluri ca să vadă rezultatul concursului; și apoi se mai trage încă o temă pentru a doua probă scrisă, și încă o dată 312 elaborate, astfel că ajungem în a treia lună, să zicem în luna Ini iulie, când se încep vacanțele, dacă a început concursul la 1 mai. Să zicem că a fost două probe, dar sunt trei când este vorba de un profesor serios; dar fie și două probe scrise; în orice caz, pe urmă vin probele orale. Legea zice că cu 24 ore înainte fiecare candidat își trage proba sa din urnă, pentru fiecare probă se scoate o întrebare din urnă și pentru toți li se dă 24 ore de pregătire, ca să fie egali, și atunci vin serile casă-i asculte. Este vorba de o lecție de probă, făcuți în public la Universitate. Și cât voiești d-ia să-i lași unui candidat ca să facă o lecție înaintea publicului? Trebuie cel puțin trei sferturi de ceas. Apoi lasă că profesorii sunt și ei ocupați, obosiți cu lucrările lor de peste zi; dar oricât de tari și deștepti ni i-am închipui membrii comisiei de juriu, cari sunt datori să asculte pe toți, cât le dați, fiziologicește vorbind, datorita de a munci? Să zicem încă 3 ore de seara, ca să asculte de la 8 până la 11 noaptea, și apoi cine vine exact la 8? Vin la 8 și jumătate, vasăzică să lucreze de la 8 și jumătate până la 11 și jumătate noaptea. Ei bine, este destul, căci pe urmă se adună și ei și dau verdictul, și merge până după miezul nopții. Dar câți se pot asculta într-o seara? Trei concurenți, cel mult patru. Dar sunt 312, și trebuie câte 24 ore și numai 24 ore de preparare. Doi ani ar trebui să dureze un asemenea concurs, și până atunci devin alte catedre vacante.

Vedeți dar că sunt imposibilități fizice absolute de a se aplica dispozițiile din 1879, așa cum le înțelege d. interpelator. Afară de aceasta chiar și atunci când materialicește se poate face ceva cu unele concursuri izolate, adesea o profesorii se scuza de a lua parre la asemenea lucrări.

Am publicat acum un concurs pentru o catedră de limba germană la o școală; s-au numit examinatori: d-nii Dimitrescu, Frolo și Chintescu, d. Chinteseu era bolnav în pat, d. Frolo bolnav de ochi, nu poate lucra noaptea; iată în ziua întâi concursul paralizat. Se face raport la minister, și bine că a rămas unul, căci altfel nu era nici cine să facă raportul; se face raport că nu vin d-nii Frolo și Chintescu; foarte bine, atunci se numesc alții; căci cel puțin, după natura catedrei, îți dă legea puțința de J numi direct. Se numește un domn din consiliul permanent; acesta se află în dușmănie cu unul din concurenți; ne gândim la unul de la liceu, la d. Barbu. D-sa se găsește în ceartă literară cu unul dintre concurenți, cu d. Șeineanu...

D. C. C. *Dobrescu-Praboi-a* D. Șeineanu nu are drept să concureze, nu este român; pentru d-sa se găsește un juriu special. (Întreruperi.)

T. *Maiorescu, ministru de instrucție publică.* Această chestie se va discuta altă dată. Ei bine, de 11 zile nu pot compune juriul, și ce gândiți d-voastră. Într-un minister, unde în termen mediu intră pe zi câte 300 hânie pentru compunerea juriului care să examineze pe concurenți pentru o catedră de limba germană, să faci 30 de hârtii?! și să le faci degeaba!

Iată dar dificultatea practică; vă rog dar recunoașteți administrației această situație; în fața acestei dificultăți, dacă este materialmente imposibil de îndeplinit legea în interpretarea d-lui Teodorescu, îndeplinești cit potj, interpretezi în spiritul ei, mai lasi și suplinitori, căci n-ai ce face; știind bine că orice suplinitor, care merge pe șase~5 luni de U vacantă, este conținutul de la 189.

Iată tendința regulată a oreirii ministru conștiințios, în spiritul legii învățământului, trebuie să fie de a împușca pe cât poate suplinitorii și de a numi profesori în urma concursului. Căci suplinitor poate fi orice, și fără studii suficiente, după cum se găsește cineva disponibil. Sau cum zicea adeseori d. Teodorescu cam prea drastic, chiar un servitor.

Tocmai la suplinitori se întâmplă stăruințele cele mai multe, hatârurile, arbirriul biurourilor ministeriale, poate mai pronunțat în vreme de alegeri, dar destul de tare în orice vreme, și înțelegeți ușor că aici este terenul cel mai fecund, elementul de hrană, pentru favoritism.

Remediul adevărat nu se poate aduce aici decât prin reforma legii în această parte, și un astfel de remediu este propus în proiectul care se află acum în discuția Senatului. Dar până se va realiza această modificare legală, ce era de făcut cu necesitățile de administrație de toate zilele în minister? în 1888, după îndemnul meu, consiliul permanent, interpretând aplicarea legii din 1879 și din 1864 în spiritul lor, și ca să le facă întrucâtva corespunzătoare trebuinței, a formulat avizul că la un concurs pot izbuti mai mulți concurenți, cu gradarea meritului lor după notele totale obținute, indicându-se limita nulei de succes.

Prin urmare, la un concurs reușește ce e drept cel dintâi și este cel dintâi numit la catedra vacantă, pentru care a concurat; dar ceilalți nu trebuie să fie numai de câr toți căzuți, cum zice d. Teodorescu, ci daci au dovedit, cu ocazia concursului, bune cunoștințe și buni aptitudini, rămân disponibili pentru numiri la catedre similare.

Si această idee, d-le Teodorescu, na venit așa cum se zice, din văzduh, ci din experiența îndelungată cu chiar juriile de concursuri. Unele jurii nu s-au mărginit a recomanda un singur concurent din mai mulți, ci au recomandat (și unde ar fi oprit legea o asemenea procedură?) pe mai mulți candidați și pentru catedre similare, cari ar fi sau ar deveni vacante.

Căci în practică s-au prezentat multe cazuri unde diferența între concurenți să fie numai de câteva zecimi de puncte, o întâmplare la notație, fiind de altminteri 2 sau 3 concurenți cam tot așa de buni. Adeseori juriile consrată că unii candidați sunt mai buni la scriere decât alții, și mai buni la probele orale, încât în rezultate să apară și în cele din urmă să apară mai mulți cam pe aceeași

linie de merit. Asemenea cazuri au fost numeroase. Și din aceasta cauză consiliul permanent a venit la ideea ca atunci, când cineva izbutește așa de bine încât să fie declarat admisibil, desi nu a fost cel dintâi la catedra din concurs, poate trece la o altă catedră similară ce devine vacantă.

Această normă nouă, admisă din cauza necesităților arătate, poate avea și inconvenientele și foloasele sale. Inconveniente s-au îngrădit pe cât s-au putut; dar să vă atâți mai întâi folosul.

Până unde se poate întinde măsura, am scăpat de atribuiți ministrului cu suplinitorii și am substituit judecata juriului examinator, care este singură hotărâtoare.

Al doilea folos: toată alegerea, toată strâgânirea și toată cheltuiala concurenților s-a redus la un minimum inevitabil, daj s-a redus. D-le Teodorescu, s-au întâmplat la București cazuri ca pentru o catedră de învățământ primar urban să fie 47 concurente. S-a ținut concursul vreme de trei săptămâni și a ieșit una. Mai fiind acum vacantă altă catedră primară, fiind concursul peste o lună, cine au să se prezinte la noul concurs? Negreșir acleaș 47 concurente minus una care fusese numită. Peste 1, sau 2, sau 3 luni, e un alt concurs: se vor prezenta cele 46 minus 1. Am găsit astfel în dosarele ministerului concurenți și concurente cari s-au prezentat de câte 3, 4, 5 până la 7 ori la concursuri; ce strâgânite, câtă cheltuieli. câtă descurajare!

Pentru a remedia și la aceasta, s-a luat acea măsură, inconvenientul cel mare ce ai rezulta însă de aici ar fi dacă prin valoarea unui vechi concurs astfel întinsă prin interpretare s-ar închide perspectiva noilor absolvenți ai școlilor, dar acest inconvenient s-a îngrădit de la început; căci de la început s-a mărginit valoarea notelor de admisibilitate de la un concurs pentru durata unui singur an.

Precum știți, examenele la absolvire a-diferitelor școli nu se fac decât o dată pe an.

În tot decursul anului următor, până la aceeaș epocă a anului viitor, nu mai pot ieși din școala alte elemente disponibile pentru, un concurs.

Așadar, durată valabilității unui concurs, pentru un singur an, corespunde aceluși fapt legal și este, după convingerea mea, măsura cea mai bine chibzuită ce se putea lua în împrejurările arătate. Totul era ca și juriile și concurenții să aibă știință de această normă, și aceasta a avut-o și o au. Căci încă o dată: 20 de concursuri înăuntrul aceiaș art nu pot da mai multe elemente disponibile de concurenți decât unul singur, fiindcă școlile nu dau absolutorii decât o singură dată într-un întreg an.

Șt astfel s-a făcut posibilă în parte îndeplinirea acestei datorii administrative; s-a ridicat sarcina intolerabilă pentru tot învățământul primar, s-a înlesnit întrucâtva situația învățământului secundar, s-a înfrânat din princip arbitrarul și abuzul cu suplinitorii, ținute uneori prin favoare peste 10 ani la locurile lot nemeritate.

Și după ce am terminat această explicare, vă întreb; Nu vedeți că cine a făcut această regulare a făcut-o ca să taie arbitrul administrativ, ca să scape de insistențele nefericite din birourile ministeriale, ca să nu mai fie hatâr și arbitrar în numirile și permutările suplinitorilor, ca să înceteze strâgânirile inuile ale concurenților?

Și când eu mă refer la corpul profesoral, când îi expun situația și-i zic; d-voastră veți holări aci conform examenului de la concursul public, nu după arbitrul funcționarilor ministeriali, tocmai d-voastră profesorii să veniți și să ziceți că aceasta nu e bine? Onorata Cameră e de părere ca, în această imposibilitate de aplicare a legii, să țin și să numesc suplinitori pe cine vreau eu? Vreți să lăsați în mâna ministrului 312 suplinitori, pe cari îi pot numi, schimba și da afară cum voi voi, fără nici o restricție legală?

Atunci decideți aceasta; veți găsi foarte mulți miniștri cari vă vor mulțumi de aceasta înlesnire a arbitralului ce li se va da în administrarea învățământului. (Aplauze.)

Dar acum intervine în dezbatere însuși d. George Vernescu, șeful interpelatorului, și susține moțiunea, relevând cele „trei puncte însemnate, care s-au pus înainte de d. Teodorescu”, și cerând revocarea tuturor profesorilor numiri de toți miniștrii de la 1879 încoace cu violarea legii concursului, așa cum a interpretat-o interpelatorul.

La aceasta nouă intervenite se vede obligat să mai răspundă:

T. Maiorescu, ministru de instrucțiune publică. D-lor, permiteți-mi să relev o mică contradicție în cele zise de d. Vernescu.

Vă plângeți că dacă se numesc 312 profesori la catedrele vacante, în modul ce am avut onoarea să vă propun, aceștia ar fi inamovibili pentru că ar fi fost odată admiși cu titlul provizoriu? Dar tot d-voastră, în prima parte a discursului d-voastră, mi-ați recomandat să-i revoc pe toți aceia cari au fost numiți de predecesorii mei astfel, și căroră le dăduse titlul de provizorii contra legii. Căci ziceți: aceștia dacă n-au fost numiți conform legii, nu se pot pune sub scutul legii și se pot revoca.

Prin urmare, această sistemă o poate aplica d. Vernescu pentru viitorul corp profesoral, pe care îl va numi d-sa când va veni la putere; atunci d-sa va putea destitui, ca să reintre în lege, pe toți aceia cari ar fi fost numiți în afară de ceea ce credea d-sa că este în lege. Așadar, să binevoiască a se mai liniști în privința pericolelor ce le prevede. Căci d-sa le va putea înlocui prin desrădăcirile d-sale.

Imputarea ce mi-ați adus-o ca, în ziua aceea am conștientizat acut rău, n-am venit la Cameră pentru remediarea lui, nu este

T

meritată. N-am venit la Cameră, dar am venit la Senat; am venit cu remediarea numelui a acestui rău.

O voce. Modificați legea,

T. Maiorescu, ministru de instrucțiune. Am propus modificarea din momentul ce am constatat răul și, înainte de a cere avizul consiliului permanent pentru mersul zilnic, am „sesizat” Corpurile legiuitoare.

O voce. Vasăzică, ați recunoscut că trebuie legea modificată?

T. Maiorescu, ministru de instrucțiune. Firi, în doială, și fiindcă am „sesizat” Corpul legiuitor cu modificarea legii, fără de care nu mai putem merge înainte, în același proiect de lege s-a prevăzut tot ce este azi existând în administrația învățământului public în contra legii și afară din lege; căci sunt multe, în lege stă, d. e., că școlile primare urbane trebuie să aibă numai 3 învățători și numai 3 clase. Așa e legea. Pretutindeni, în toate orașele însă, sunt 4 clase cu 4 institutori. După d. Dobrescu, pe care îl văd gesticulând, asta nu face nimic.

D. C. C. Dobrescu. Are să vină peste doi zile interpelarea mea. Voi vorbi atunci.

T. Maiorescu, ministru de instrucțiune. După d. Vernescu, ar rezulta că ministru! să dea afară pe toți institutorii de clasă 4-a și să închidă toate clasele de primare.

D. G. Vernescu. Chestia aceasta n-a fost în interpelare.

T. Maiorescu, ministru de instrucțiune. Indiferent, așa rezultă în proiect am venit și cu această îndreptare. Mi-am făcut datoria în această privință; dar pentru acum, în administrarea zilnică mai departe, să desființez clasa a patra? da sau nu? Ei nu! Nu se poate! se violează legea, dar totuși rămâne așa; așa s-au votat bugetele de Corpurile legiuitoare de 20 ani. Și acum trebuie să vie legea modificată să reguleze. Ca m așa este și cu concursurile la catedre secundare. Eu la 1888 am găsit 2/3 catedre suplinite; de ce nu s-au ocupat treptat prin concurs aceste catedre mai înainte? Nu vă pot răspunde; am alta de făcut decât să acuz administrația

dinainte de 1888. Dar acum, că nu e vina administrației noastre, ci o stare de lucruri care am găsit-o așa, interpretarea ce a dat-o consiliul permanent cred că n-are n-ici legiferare, nici călcare de lege, ci este o interpretare în spiritul legii ca s-o mai facem astăzi aplicabilă, posibilă, viața zilnică administrativă pe cât se poate de legală. Dar în definitiv, asupra tuturor acestor puncte, veți discuta mai în amănunt când proiectul de lege va veni în dezbaterile d-voastre.

Prin urmare, cred, d-le Teodorescu, că chestia nu merită atâta, cum să zic, atâta neliniște, când, după cum vedeți, s-a căutat de consiliul permanent în prima linie respectul spiritului legalității posibile.

Vaci. închiderea discuției.

O. G. Dem. Teodorescu. Am o moțiune de propus; prin urmare, nu puteți închide discuția; regulamentul e formal și am și dreptul de replică. (Zgomot.)

Afirmarea interpelatorului că ar avea dreptul de replică și că regulamentul ar fi formal pentru a da cuvântul ca și-ți mai susține moțiunea, nu este exactă. biu.ii regulamentul Senatului dă dreptul la replică; al Camerei nu. Iar moțiunea fusese susținută prin chiar dezvoltarea interpelației, la sfârșitul căreia se și prezentase și asupra căreia vorbiseră atât ministrul, căi și „liberal-conservatorul” G. Vernescu.

pe aceea Camera și votează închiderea discuției, iar „moțiunea” G. Dem. Teodorescu - C. C. Dobrescu - C. G. Vernescu se trimite la secui, unde rămâne în nelucrare.

105

Asupra restaurării Capellei rămâne de la Paris

(Ședința Camerei de la 29 ianuarie 1891)

La o interpelare a d-lui Nicolae Ionescu cu acest obiect răspunde:

7. *Maiorescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice.* Dacă dorește onor. interpelator să afle din dosare tot istoricul cumpărării și reparației sau restaurării bisericii române din Paris, arunci voi aduce suplimentele de informații și de dosare asupra acestei chestii, căci acesta, care s-a trimis aci, nu este anterior anului 1890.

La manie 1888, când am avut onoare să viu la minister în rândul trecut, lucrarea relativă la capela din Paris am găsit-o întreruptă, nu se știa nici dacă mai este o sumă disponibilă, nici care era hotărârea luată de minister în privința terminalii acelei biserici.

Cel dintâi care mi-a atras atenția asupra acestei stări de lucruri a (ost Mitropolitul Primat, și arunci, începând să studieze afacerea, am găsit la Ilanca Națională o sumă disponibilă pentru restaurarea capellei sau bisericii române din Paris.

Am însărcinat atunci îndată o comisiune, și aceasta va explica și originea comisiunii de astăzi.

Eu eram aici la București și lucrurile se petreceau la Paris, îmi trebuia un organ de conducere mai departe a lucrării. Am

însărcinat ca președinte al comunei pe ministrul nostru la Paris, care atunci era d. Alexandri, ca membri pe preotul capelei și încă o persoană cunoscută, în care aveam deplină încredere, pe d. G. Racoviță, fost deputat. S-au găsit deja începute planuri pentru repararea acelei biserici, fostă catolică, și pentru adaptarea ei la cultul nostru ortodox. Arhitectul era un arhitect francez, atașat la serviciul monumentelor istorice al departamentului Seinei, și era bună această alegere. Căci biserica, despre care este vorba, este clasată între monumentele istorice franceze, și trebuia să se păstreze și din acest punct de vedere al artei vechi franceze, și tot deodată să fie restaurată, astfel încât să poată servi și de biserică a noastră.

Dorința noastră era atunci, în 1888, ca să se facă cât mai curând reparația capelei, așa încât pentru Expoziția cea mare de la Paris din 1889 compatrioții noștri, cari erau să se ducă acolo, să aibă biserica lor în bună stare, cel puțin în starea aceea de a se putea oficia în ea serviciul divin; astfel, eu am îndemnat comisiunea să se ocupe imediat de lucrare; dar, din nenorocire, cel mai important membru al comisiunii și care nu se putea lăsa la o parte, d. V. Alexandri, care începuse a fi într-o stare bolnăvicioasă, era un adversar horărit al reparării aceluiași monument, zicând că era rău situat în ulița aceea laterală, că este un edificiu catolic și că va fi cu greu de restaurat pentru a se preface în ortodox, și că rău a făcut guvernul trecut de a cumpărat acea biserică.

Acum, d-lor deputați, o fi făcut rău sau nu guvernul trecut, care a cumpărat edificiul, faptul era petrecut, biserica era cumpărată și se cheltuise și o mare sumă de bani, acum era foarte greu a se reveni; acel monument era definitiv trecut în proprietatea noastră. Dar din arătata atitudine a d-lui Alexandri, d-lor deputați, s-a pierdut vara înțelegătoare în discuții asupra acestui lucru.

Ce s-a făcut în '89 nu știu; dar la '90, cum vedeți din dosar, lucrările s-au reluat, și s-a însărcinat din nou acea comisie ca să activeze reparațiile.

S-a însărcinat formal citatul arhitect al Seinei ca să tetmine planul și devizul; planul și devizul a fost trimis ministrului; nu aș fi în stare să vă spun de ce s-a întârziat totuși lucrările până în septembrie 1890, nu eram cu atunci la minister. De altminteri, ministerul nu putea face mult cu planurile trimise, trebuia să vedem mai ales devizul ca să nu depășim creditul ce-l avem. Aceasta odată constatată, s-a retrimis planul și devizul comisiunii de la Paris, în care acum figurează d. Racoviță în hacul d-lui Racoviță, și s-a ordonat activarea și terminarea lucrărilor. În urma anunțării acestei interpelări, m-am informat cum stau acolo lucrările, și răspunsul ce-l am este: că la Paști vor fi terminate lucrările și va începe a se face serviciul divin.

Pe cât am văzut și cu din raport, iconostasul, catapiteasma, nu pare a fi la înălțimea valorii edificiului. Dar să vedem odată lucrările principale ale reparațiilor terminate, și apoi ușor se vor putea înfrumuseța părțile izolate din acest edificiu.

106

**Asupra restaurării bisericii Sf. Nicolae din Iași
și în privința arhitectului Letombe du Nouy**

(Ședința Camerei de la 29 ianuarie 1891)

Tot d. Nicolae Ionescu și în aceeași ședință a Camerei improprie așezându-se asupra restaurării bisericii Sf. Nicolae din Iași, despre care se vorbește și cu doi ani în urmă, în ședința de la 11 februarie 1880¹. Dar pe când atunci d. N. Ionescu nu ataca încă pe arhitectul însărcinat cu restaurarea, d. Lecomte du Nouy, iar Mihail Kogălniceanu își exprimase numai dorința ca această restaurare să păstreze cele 3 altare adăugate în urmă și de altminteri ceruse instituirea unei comisii pentru monumentele istorice, de atunci încolo se pornise o înverșunată luptă contra eminentului arhitect francez: toți semidoctii, toți diletanții cu multe pretenții și puține cunoștințe, împinși poate și de gelozia unor arhitecți naționali, încercau să zădărnicească opera artistică a d-lui Letombe du Nouy; în fruntea acestor adversari ai d-lui Letombe erau d. Nicolae Ionescu și d. Constantin Esarcu. La 1890 d. Teodor Roseiu, ad interim ministru de culte în cabinetul generalului G. Mănuș, instituițiunea monumentelor istorice pe care o propusese Kogălniceanu (dar - ce e drept - nu numise în ea nici pe d. Nicolae

Ionescu, nici pe Constantin Esarcu, dar numise pe Mihail Kogălniceanu), îi ceruse avizul asupra tuturor restaurărilor în lucrare și, fiindcă unii arhitecți adversari se pronunțau la părerea cunoscutului arhitect-restaurator al guvernului francez, d. Rotiu], ministerul - după dorința comisiei - a chemat și pe d. Revoil în țară ca să opineze asupra controverselor iscau, iar pentru deplină lămurire a Adunării Legiuitoare. Înaintea căreia se afla depusă cererea creditului trebuincios pentru continuarea restaurărilor și reconstruirilor, s-a publicat și s-a distribuit deputaților un volum de toate actele oficiale relative la chestie, împrejurările chemării d-lui Lecomte du Nouy de la 1874, creditele cerute, procesele-verbale ale comisiei monumentelor etc. Dar, după obicei, opoziția nu se oprește la documente și argumente, și în cazul de față d. N. Ionescu atacă numirea comisiei monumentelor, insultă pe d. Lecomte du Nouy, își bate joc de d. Revoil și - ca obiect mai precis al interpelării - cere de la ministru iustitiei să se pronunțe „într-un mod categoric”, dacă guvernul dispune restaurarea bisericii Sf. Nicolae în Iași după forma veche a clădirii din timpul lui Ștefan cel Mare sau după adaosul posterior cu trei turnuri, cum dorește interpelatorul.

La această cerere răspunde:

T. Maiorescu, ministru de culte și instrucțiune publică.
Înainte de a răspunde într-un mod categoric, cum cere d. interpelator, sunt dat să fac o rezervă în privința a două chestii relative la două persoane străine de această Cameră, pe cari le-a criticat d. interpelator în modul ce l-am auzii. Persoanele sunt absente și fiind în lucrarea lor de atribuția acestui ministru, sunt chemat să iau apărarea lor. Chestia întreagă însă, cu toate documentele - și sunt multe de zis în această privință - va veni în dezbaterile d-voastre cu ocazia creditului pentru continuarea și terminarea lucrărilor de

Vezi **discursurile de la no. 93** de mai sus.

restaurare; fără votarea acestor credite nu se poate lucra mai departe.

Pentru ce s-a făcut până acum este, în partea artistică esențială, răspunzător d. Lecomte du Nouy, și asupra lucrărilor d-sale vă este prezentată în acte o judecată a d-lui Revoil. La criticile aduse de onor. d. interpelator asupra acestor doi eminenți artiști, despre cari vom avea să discutăm mai cu de-amănuntul cu ocazia creditului, îmi permit astăzi a spune numai că, după convingerea mea, d. Lecomte du Nouy e un om care merită recunoștința noastră pentru zelul extraordinar, pentru capacitatea artistică excepțională ce a dovedit-o în lucrările săvârșite de d-sa în țara noastră.

Iar d. Revoil n-a fost, cum pretinde d. interpelator, adus ca un super-arbitru între Cameră și între nu știu cine, între Cameră și guvern sau între Cameră și d. Lecomte; aceasta e inexact. Această necuviință parlamentară n-ar fi putut trece prin capul vreunui ministru să o facă. Ce ar însemna un super-arbitru între Camera și d. Lecomte?

D. N. Ionescu. Așa a fost pusă chestia în comisiunea d-voastre.

D. T. Maiorescu, ministrul cultelor. Nu este exact. Exact este din contră aceasta; asupra meritelor artistice, al modului de reparare al d-lui Lecomte, s-a născut o mișcare de opinie publică, îndeosebi între mulți arhitecți români, și unii din acești arhitecți, protivnici pe față ai d-lui Lecomte, s-au provocat la judecata d-lui Revoil, ca la o autoritate recunoscută în Franța în materie de reconstruiri; o autoritate dar, care era invocată aci în țară de adversari ai d-lui Lecomte pentru a sprijini acuzarea lor contra d-lui Lecomte și a îndemna pe minister să schimbe direcția acestor restaurări. Aceasta e incontestabil. Ministrul Rosetti, față cu această, de altminteri foarte folositoare atenție a mai multor cercuri asupra ziselor restaurații, a numit mai întâi Comisia monumentelor istorice, prevăzută într-un regulament de la 1874. De ce a desmormănat.

cum zice d. interpelator, acel regulament de la 1874? Fiindcă de-abia acum s-a deșteptat opinia publică asupra acestei chestii; și astfel a îndemnat pe d. ministru, foarte constituțional, de a ține seamă de dânsa și de a pune imediat în lucrare ceea ce găsea gata. Era în Senat un proiect de lege depus din inițiativă parlamentară pentru a se face o lege în privința restaurării monumentelor; dar până ce acest proiect de lege să treacă prin Senat și Cameră, trebuia aplicat regulamentul în vigoare. Astfel s-au numit un șir de bărbați, pe cari d. ministru îi socotea competenți într-o asemenea materie, membri ai Comisiunii monumentelor istorice. Căci până atunci d. Lecomte-du-Nouy, astăzi așa de atacat, el care a dorit desigur (n-ar fi fost decât pentru acoperirea propriei sale responsabilități) să aibă avizul și autoritatea oamenilor competenți de la noi din țară, până atunci, zic, d-sa fusese lăsat de administrația centrală, în cele mai multe cazuri, în a sa exduzivă, personală hotărâre, în privința tuturilor chestiilor artistice ridicate după începerea restaurării bisericii de la Curtea-de-Argeș. S-a numit deci în fine acum o comisiune. Nu știu care a fost gândul predecesorului meu, când a ales, precum avea dreptul să o tacă, anume pe acei membri. Faptul este că îndată ce vrei să alegi la noi în țară o astfel de comisiune, trebuie să te lovești de mai mulți miniștri. Cu regimul nostru parlamentar, cine n-a fost ministru? Onor. d. interpelator a fost ministru, eu am fost și sunt ministru, d-nii Kogălniceanu, Srurda, Urechia au fost miniștri; ne găsim dar firește tată cu mai mulți foști miniștri...

D. N. Ionescu. Dar nici unul arhitect.

D. ministru al cultelor. Așa e. nici un arhitect. E evident însă că ministrul de atunci a înțeles că această comisiune să reprezente cunoștințele istorice și arheologice relative la țara noastră, poate și ceva aprecieri de estetică generală, căci numai așa îmi explic de ce am fost și eu numit în acea comisiune. de altminteri eu, firește, nu mai tac parte din ea. Odată aceste lămuriri date pentru membrii comisiunii astfel compuse,

comisiunea, conform regulamentului, are dreptul și datoria de a chietu în mijlocul ei osce arhitect sau artist, pentru ași procura toate lămuririle ce le crede necesare,

D. ministru evitase de a se adresa la un arhitect în chiar compunerea comisiunii, pentru a nu provoca gelozia de meserie; dar comisiunea a propus a se consulta unul pentru ca să o lumineze; așadar, nu a fost vorba de super-arbitui între Cameră și d. Lecomte.

Comisiunea, conform regulamentului, și a zis: Iată o chestie de specialitate arhitectonică; iată arhitecți români, cari se plâng de mndul tum înțelege restaurarea d, Lecomte: si iată tocmai dintre aceștia, cari se plâng, unii cari se pmvoacă anume la judecata d-lui ReVoil. D. Lecomte are pentru sine recomandarea de la început a celui mai ilustru arhitect-restaurator din Europa, Viollet-le-Duc, însă cei ce combat pe d. Lecomte astăzi, au invocat autoritatea d-lui Revoil, o autoritate recunoscută în Franța în asemenea materie,

Nu vi se pate ca a fost foarte cuminte din partea comisiunii să chieie tocmai pe d. Revoil ca să o lumineze cu părerea sa asupra punctului în discuție? - Asa a venit d. Revoil, era o misiune artistică încredințată lui după solicitarea tuturor membrilor în Comisiunea monumentelor istorice.

Astfel fund. să mă scuze d. interpelator, sunt dator, față cu un eminent artist străin pe care noi l-am rugat să vină aci ca să ne lumineze într-o chestie artistică, suntem datori să-i arătăm toată considerația personală ce o merită un om. tare-și spune conștiimios și franc, părerea lui. Ar fi trist exemplu ce am da, dacă am întâmpina părerea nerută de noi unui artist străin prin cuvinte neplăcute și nemeritate la adresa lui.

Trec acum la întrebarea pusă. Onorabilul interpelator a citit din procesele-verbale publicate o părere a mea individuală, ca membru al Comisiunii istorice, în privința reconstruirii bisericii Sf. Nicolae. Acolo era o întreagă discuție, cum ati

atezit. Biserica Sf. Nicolae să fie restaurată în stilul vechi, ca aduce-te-amine a tui Ștefan cel Mare, sau să fie restaurată cu adausele tăcute, nu de Ștefan cel Mare, ci de alții, adică cu acele 3 altare? Înțelegeți bine că este o controversă asupra căreia este liber fiecare din d voastre, si era liber fiecare din membrii Comisiunii istorice să aibă părerea sa. și este foarte firească părerea si pentru si contra celor 3 altare. Dacă vrem să restaurăm biserica lui Ștefan cel Mare, să restaurăm biserica curo era în vremea lui Ștefan cel Mare, nu adausele posterioare; iar dacă vrem să se restaureze cu cele 3 altare, cum n-a fost făcută de Ștefan cel Mare, ci de alții, ne putem întemeia pe faptul că așa au cunoscut-o și au pretuit-o contimporanii noștri în Iași. Foarte bine, d. Kogalniceanu era de această părere, adică pentru .1 altare; Mitropolitul era tot de această părere; d. Tocilescu era de părere să se reconstruiască istoricește, adică din vremea lui Ștefan cel Mare; d. Sturdza asemenea- si în ceea ce privește pe d. Sturdza, d-sa este foarte ortodox și evlavios, și totdeauna și cunoscător al istoriei noastre.

S-a iscat, prin urmare, în sânul comisiunii, o controversă; dar s-a format o majoritate pentru reconstruirea cu 3 altare si o minoritate care era pentru forma vechie istorică; și atunci a fost întrebat și d. Revoil ce crede si el în aceasta privința. D. Revoil este pentru reconstruirea în forma primitivă de la Ștefan cel Mare.

Acum ce voiește să știt d. interpelator? Cum voi lucra eu ca ministru? Adică dacă părerea mea, care a trebuit sa <> dau individual ca membru al comisiunii istorice, o voi aplica acum ca ministru în contra părerii majorității comisiunii?

Aceasta nu voi face; am ieșit din comisiunea istorică, sunt ministru și am să lucrez, conform regulamentului, cu avizul comisiunii, n-am să fiu așa de simplu ca să-mi atag răspunderea în materie de artă, după gândul meu personal, când pot Să arunc această răspundere asupra ana comisiunii compuse de bărbați competenți, ca cei cari o formează. Voi executa părerea

definitiva a comisiunii istorice luata cu majoritate; aceasta este datoria mea, și prudența mea. (Aplauze.)

D-lui Nicolae Ionescu i se mai dă cuvântul în replica, și aci d-sa pretinde că d. Lecomte se bucură de „o înaltă proiecție” și de aceea este menținut.

La acest nou arac răspunde:

T. Maiorescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice. D-lor deputați, d. N. Ionescu, interpelatorului, a adus aci niște cuvinte ce sunt dator să le relevez. Erau cam aceste: „*întemeiat pe o înaltă protecțiune*”, d. Lecomte du Nouy a sfidat opinia publică deșteptată prin arhitecții români”.

D. Lecomte nu a sfidat pe nimeni, ci a lucrat după conștiința sa de arst. În ceea ce privește însă înalta protecțiune, dacă aceste cuvinte se refer la ministrul, care a adus pe acel domn arhitect și la miniștrii cari s-au succedat, cred că sunt exacte, că se bucură de protecțiunea și încrederea lor, și sper, sunt chiar convins, că se va bucura și pe viitor, că merită a se bucura de protecțiunea orăărui ministru conștiințios. Dacă cuvintele d-lui Ionescu au acest înțeles, n-am nimic de zis; dar dacă d-sa vrea să le dea un alt înțeles mai departe, că adică vreo mai înaltă protecție ar autoriza pe d. Lecomte de a se pune în conflict cu vreun corp constituit, sau cu vreo autoritate în starul nostru, le resping *ca absolut neexacte și nepotrivite*.

În ceea ce privește celălalt caz, dacă ministrul trebuie să se ție de avizul comisiunii istorice, este un adaos de făcut: va trebui să se ție în definitiv de hotărârea Camerei, căci chestia va trebui să vi se prezente cu ocazia de/baterii asupra creditului cerut pentru toate restaurările începute, între cari și biserica Sf. Nicolae.

Dacă aceasră biserică se va restaura după vremea vechie a lui Ștefan cel Mare, va costa mult mai puțin restaurarea; dacă se va construi cu 3 altare, va costa mult mai mult. Și de care

ori este vorba de cheltuială, se înțelege că chestia are să vină % de la sine înaintea Camerei, ca să fie supusă aprețierii / d-voastre, și atunci veți decide. Si se înțelege de la sine, că nu ' ? SE va găsi nici un ministru care să facă contrariul. Prin urmare, : . dacă veți decide ca să se reconstruiască acel monument ca pe timpul lui Ștefan cel Mare, așa se va face; dacă veți decide să i; se construiască cu 3 altare, ministerul, desigur, nu-și va permite să facă altfel de cum va decide Camera.

Și asupra acestui punct constituțional trebuie să rămâneți cu toții liniștiți.

Asupra liniei de drum de fier Galați-Bârlad și în contra
sporirii cheltuielilor din inițiativa parlamentară

(Tot ședința Camerei de la 29 ianuarie 1891)

Linia Galați-Bârlad, despre care se vorbea în Camera și Senat cu puține zile mai înainte, se aduce și la ordinea zilei a Camerei, tot din inițiativă parlamentară, după stăruința deputaților gălățeni Qscar Catargi, C. Robescu, C. Ressu. Ca și vechiul „>wto-franccj”, acea cale ferată era un mijloc de opoziție al șefului Partidului Conservator cwntra ministerului C. Mănu, iar acum opoziția lui Laicar Catargi era cu atât mai periculoasă, cu cât își dase o culoare de moldovenism special, motivat între altele și prin faptul că, după demisionarea d-lui Teodor Rosetti. nu mai era în cabinetul „concentrării” nici un ministru de dincolo de Milcov. în aceste împrejurări discuția asupra scurtului proiect de lege în chestie, rezumat în două articole:

„Art. I. Se incuviințea/ă construirea unei linii de cale ferată, care să lege Galații cu Bârladul,

Art. II, Studiile tehnice ale acestei linii se vor începe neapărat deodată LU deschiderea campaniei de lucru a anului curent 1891”,

Vezi mai sus discursurile 102 și 10V

devine din capul locului pasionată, precum se vede îndată din întreruperile discursului ținut de d. Ioan Lahovari. Reproducem în cuprinsul discuției generale pentru caracterizarea atmosferei parlamentare din acele zile:

„D. *Victor* *Prezident V. Pogor*. Discuția generală este deschisă. D. Ioan Lahovari are cuvântul.

D. *Ioan Lahovari*. D-lor, am cerut cuvântul în această chestie ca să aduc aminte onor. Camere că **Atunci** când a mai venit în discuție sumară această lege, v-am atras atenția asupra unei împrejurări de cea mai mare gravitate, și v-am spus că poate fi un pericol în soluțiunea ce o veți da proiectului de lege supus astăzi deliberărilor dv. Această lege, d-lor, pentru construirea unui drum de fer între Galați și Bârlad, provenită — notați bine — din inițiativă parlamentară, această lege. *ik*. interesează o chestie de prima ordine, chestia apărării și a securității naționale...

Voci. Cer cuvântul...

D. *I. Lahovari*. Căci este, d-lor, la extrema noastră frontieră, și în afară de linia de fortificațiuni, care se lucrează de patru ani încoace și pentru care am cheltuit atâtea milioane, înaintea liniei de apărare Galici-Nămoloasa-Focșani; când s-a practicat această chestie, am **atras** atenție onor. Adunări asupra unui principiu elementar în asemenea materie, că nu este țară în lume în care să fie...

D. *I. Orădișteanu*. Nu vă supărați așa.

D. *I. Lahovari*. D-le Gradișteanu, îmi pare rău de d-ta că atunci când e vorba de apărarea țării și securitatea națională, faci glume și provoci răs. (Zgomot.)

Voci. Nu este exact.

IX Lascar Catargi. Nu este exact; așa ati făcut în toate ocaziile, d-ta și mi i cu seamă fraiele d-tale, când a fost în discuție vreun proiect de drum de fier pentru Moldova (Zgomot.)

II. I. Lahovari, în asemenea chestii یرebuie să vă puneți mai presus de interesele meschine și de influențele locale... (Zgomot mare.)

Voci. La ordine.

D. Kogălniceanu. D-le prezident, trebuie să chemați la ordine pe orator. Când țara întreagă cere linia aceasta, nu suntem meschini când o sprijinim. Din moș, strămoș, din tată în fiu, am fost români și suntem români, iar nu venetici (aplauze), și un interes eminent românesc ne face să cerem această linie; nu calificați această afacere de meschină, când ea este o chestie națională. (Aplauze.)

D. Viceprezidentul V. Pogor. Lăsați să termine oratorul și (ie urmă veri răspunde.

D. L. Catargi. Noi venim aci a apăra interese mari, nu chestii meschine. (Aplauze.)

D. I. Idhovari. D-lor, am atras atenția Camerei atunci: ci, de câte ori e vorba, la orice țară, despre asemenea linii, se consultă mai întâi autoritățile militare, ca să se știe dacă această linie prezintă sau nu inconveniente în ceea ce privește apărarea țării. Iată chestia care am pus-o, și cred că această chestie merită să fie discutată de noi cu sânge rece și să nu fie pusă mai presus de toate interesele locale, comerciale sau industriale.

Voci. Este în chestie un interes general.

D. I. Lahovari. Când s-a votat această lege de Senat, unul din generalii noștri a venit la mine și mi-a atras atenția asupra pericolului ce ar prezenta o asemenea linie, rugându-mă să stăruiesc ca nu cumva să se voteze o asemenea lege și de Cameră, fără a se consulta mai întâi comitetul de apărare al țării. Iată chestia care cred că merită a fi discutată cu sânge rece.

Îmi aduc aminte că în rândul trecutului, Kogălniceanu, când am luat cuvântul spre a face observațiile mele în această privință, a tratat de ființă comitetul de apărare. D-sa ar fi nebun să-i aduci aminte ce a suferit în 1677, ca ministru și ca român, când a văzut că unica linie de joncțiune între Moldova și Valachia era pe la Barboș, fiindcă guvernul d-lui Brărianu avusese imprudenta de a fiica traseul, fără a consulta oamenii competenți, astfel încât singurul pod care stabilea comunicația între amândouă rările era în fața tunurilor inimicului și sub lovitura monitoarelor turcești, cari se preumblau pe Dunăre.

și aduce aminte arunci <L Kogălniceanu și poate să-și aducă aminte d-lui. că amar s-au căit arunci acei cari aii văzut ce este a lucra în asemenea chestii cu ușurința, și a construi la frontiera o linie importantă fără a-și da seamă dacă interesul apărării naționale nu cere alt traseu, chiar dacă acel traseu din punctul de vedere comercial ar fi mai puțin favorabil. Și, prin urmare, nu înțeleg nici protestații, nici iritații, nici să suscităm astfel de revolte în contra unor deputați, cari înțt-o discuție relativă la un drum de fier la graniță se scoală și ză: Această lege, care nu a teist discutată de guvern, care nu a fost supusă controlului autorității militare competente, aceasta lege trebuie mai înainte de toate, ca o chestie prealabilă, fiindcă bineînțeles nu noi putem să decidem dacă linia este periculoasă sau nu, a oamenii competenți, aceasta lege trebuie să fie supusă comiterului apărării" etc, etc.

Mai iau parte la discuție Mihail Kogălniceanu, C. Resu și d. C. Olănescu, raportorul, care, după ce se votează cele două articole destul de anodine, prezintă un amendament din pană „unui însemnat număr de deputan”, un al treilea arucol mai iiciziv - *in cau.Aa vmtnum* - în cuprinderea următoare:

„Art. 3. Guvernul este autorizat a contracta un împrumut de 17 314 000 lei, din cate 13 800 000 vor servi pentru construc tiunea liniei, iar 3 514 IWO pentru înzestrarea liniei cu materialul rulant necesar, socotit după normele kilometrice ce se află pe celelalte linii în exploatare.”

în contra acestui amendament vorbește:

T. Maiorescu, ministrul lucrărilor publice. Când acum câteva zile, cu ocazia cererii d-lui Lascar Catargi ca să se pe la ordinea zilei acest proiect de lege, v-am arătat că în creditul de 830 000 lei pentru studiile prealabile asupra mai multor căi ferate era și suma necesară pentru a se face studii anume asupra liniei Bârlad-Galați, eta absent și e din nenorocire încă absent, e bolnav d. Marghiloman, fostul ministru de lucrări publice, și nu vă puteam dar răspunde în numele d-sale, pe care nu avusesem timpul să-l întreb de ce nu s-au și făcut studiile prealabile în decursul verei anului

1890. Dar v-am spus că sub interimara mea administrație mi-a venit la cunoștință un vot din nou exprimat din partea consiliului județean de Covurlui, care insistă asupra mai grabnicei înființări a acestei linii de cale ferată. Imediat am dat ordine la circumscripția respectivă ca să facă studiile necesare îndată ce starea atmosferică va permite aceasta.

Studiile dat se vor face în decursul acestei veri 1891, negreșit întru cât atârnă de la puterea ministrului care vă vorbește; nu pot vorbi pentru alt ministru viitor; dar întru cât atârnă de noi, după cum am avut onoare a vă supune, aceste studii se voi face.

Nu cred însă că e bine, pentru economia constituțională, ca să angajăm lucrări definitive înainte de a ști ce sumă se vor ridica.

D. Mihail Kogalniceanu. Cer cuvântul.

Ministrul lucrărilor publice. V-am citat exemplul liniei Jijia (Dorohoi—Iași), pentru care s-a votat un proiect de lege cu preliminară sumă de 5 milioane. În privința acestei linii erau chiar și studii făcute, nu însă pe deplin; lipsea devizul care trebuia să însoțească aceste studii, prin urmare chiar aici s-a precipitat votul. Nu doar că nu ar fi fost linia importantă, dar important ar fi fost ca linia să se voteze în cunoștința sarcinilor ce se impun țării pentru aceasta.

Înțelegeți, d-lor, că o administrare bugetară, care merge în privința cheltuielilor însemnate în necunoștință de cauză, pe când ar putea dobândi cunoștința prin studiile tehnice prealabile, o asemenea administrație e riscată și expune țara la prea multe sarcini, la sarcini neprevăzute, și nu cred că e constituțional corect de a angaja viitorul bugetar al țării într-o parte mai mare sau mai mică fără ca reprezentanții țării să fie puși în cunoștință de cauză la ce se angajază.

D. A. Kogalniceanu. Am votat 22 milioane pentru șosele fără studii prealabile.

D. G. Robescu. Și pentru alte linii.

T. Maiorescu, ministru de lucrări publice. Cred că foarte rău i-a făcut, fiindcă singura procedură corect constituțională e de a se face studiile prealabile cerute. Linia Dorohoi-Iași, pentru care ați votat 15 milioane, crezând că cu aceasta se încheie sarcina țării, mai necesitează încă vreo 5 milioane, sau poate și mai mult până la sfârșit. A vota linii de drum de fier, făcând joc între 5 până la 7 sau până la 10 milioane, această procedură în cheltuieli este neadmisibilă într-o bună administrare finanțară.

Eu am avut onoare să vă spun că, în trecerea mea prin acest interimat la lucrările publice, nu pot să vă dau mai multe amănunte tehnice, dar cel puțin va pot vorbi în teorie constituțională, și tu vorbesc în teorie platonice, ci într-o teorie care imediat se traduce în practică și care vine înaintea d-voastre sub forma unui plus crescând la cheltuielile neprevăzute.

Acum la linia aceasta, în proiectul ieșit din inițiativa Senatului și adus înaintea d-voastre, văd că se zicea numai; să se construiască linia și, fără a fixa cifra, să se facă studii; și fiindcă era atunci zis: să se facă studii în anul 1889, d-voastre acum ați pus firește în lege să se facă studiile în 1891. Până aici suntem în lăuntru unei bune gospodării finanțare. Era o rezervă de făcut, dar nu cred că va fi și aici o greutate, ca înainte de studiile făcute să se precizeze numai de câte puncte: Bârlad—Galați, Admit că, dacă racordarea s-ar face la alte puncte, aceasta n-ar împiedica înțelesul votului d-voastre. Odată ce studiile se vor face, va fi filă îndoiială necesar ca să se consulte și persoanele militare competente în apărarea țării, fiindcă asemenea consultări trebuie să le faci după ce s-a studiat traseul. Se va rine dar seama și de aparate, și traseul se va putea modifica conform și cu aceste cerințe, cari vor fi apreciate din partea oamenilor competenți. S-a arătat și aici, înaintea Camerei, o sumă de competențe militare, dar se înțelege că vor fi completate aceste ilustre competente prin militarii în adevăr chemați a se pronunța.

T

D-lor, vă rog să rămânem finantiar constituționali corecți și să ne mărginim întru atât deocamdată. Ca să vie un art. 3 și să fixeze deja, că cifra de 13 milioane se va întrebuița acolo și 3 milioane va costa dincolo, este prematur, este o cifră cu totul fictivă. Ce cifră votați pentru studii? Ați pus obligațiunea să se facă studii, se vor face, și ar fi un călcător de lege ministrul care nu le-ar face, odată legea fiind votată. Mărginiți-vă aici, așteptați acele studii și atunci veți fixa cifra pentru construcțiune în cunoștință de cauză, iar nu fără nici o bază, cum voiți să faceți acum.

Aceasta, d-lor, mă cred datot să vo spun în interesul finanțelor țării. Dar încă o dată, în materie de cheltuieli Camera e suverană. D-voastre reprezentați pe aceia, din a căror pungă au să se ia banii aceștia; credeți d-voastre că puteți lua răspunderea unei cheltuieli cu tonii fictive? Vă privește, faceți-o; dar eu cred că n-ar fi prudent. De aceea, fără a face o chestie de împotrivire absolută a guvernului, sunt de părere că propusul articol 3 să nu se voteze, să nu figureze în această lege pe care, de altminteri, vă văd hotărâți a o vota.

Camera intuș votează, amendamentul și împreună cu el toată legea - o prevesire a apropiatei căderi a guvernului Manu, care se și întâmplă după 2 săptămâni.

De altminteri, nenorocitul precedent al cheltuielilor provocate din inițiativa parlamentară, fără cererea guvernului, fără studii prelabile și fără considerarea bugetului general se lățește, și nu mai departe decât în ședința Senatului de la 5 februarie acelaș an, se votează *în unanimitate* (raportor V. A. Urechia) construirea unui local de teatru în Iași. Unanimitatea arată totodată cât de bine știau inițiatorii unor asemenea cheltuieli de lux să se folosească și de agitatea „moldovenismului” de atunci.

În fapt, drumul de fier Galari-Bârlad a sleit milioanele votate; dar nici astăzi Idee. 1903) nu este terminat.

108

Răspuns la o interpelare a d-lui Dimitrie Sturdza asupra șoselelor din Moldova, a meritelor Partidului Liberal și a lipsei de merit a Partidului Conservator

(Ședința Senatului de la 5 februarie 1891)

Periculoasa agitare a chestiei „moldovenismului” din partea lui Lascar Catargi, despre care am vorbit în nota de la începutul discursului precedent, găsește un sprijin în d. Dimitrie Sturdza, care continuă în Senar lupta din Cameră și adaugă la plângerea pentru drumurile de fier o plângere pentru șosele și mai introduce și chestia ovreilor, arătându-și pentru prima oară violemui antisemitism, care se potrivește așa de puțin cu principiile generale ale liberalismului. - În ședința Senatului de la 5 februarie d-sa, împreună cu d. Ilcstili, l'ache Giani, Logadi și Chiriacescu, propune mai întâi o moțiune pentru împiedecarea „invasiunii evreiești în țară”, și apoi - pe când ministrul ad-interim al lucrărilor publice depune în aceeaș ședință tocmai proiectul votat de Camera la 21 ianuarie pentru linia Galați-Bârlad - d. Dimitrie Sturdza, întrerupând discuția generală a legii școlare, stăruie să-si dezvolte interpelarea asupra insuficienței drumurilor de fier și a șoselelor din Moldova în comparație cu cele din Muntenia, și o începe astfel:

„D-lor setiarori, aceasta estea treia interpelare privitoare la chestia, cate agită partea de dincolo de Milcov.”

Si apoi continuând rice între altele:

„Însă și astăzi vedeți că guvernul ne va da același răspuns prin tangentă. Dovadă dară și vădită avem chiar surâsul clasic, cu care d. ministru *ad-interim* al lucrărilor publice v-a citit Mesagiul regal pentru cele 87 kilometri de drum de fier ian sunr a se face de la Bârlad-Calatî în linie directă.

Voi ruga și jstlzi, precum v-am rugat și ieri, ca să fiți puim indulgenți cu mine. penttu că chestia, cum a fost acea de ieri și cum este cea de astăzi, nu se poate trata fără cifre și date: căci pe cifre și date se bazează întreaga organizație pe care voi avea onoare să v-o expun, și pe cifre și bazează și cererea pe care voi **50** file și pe care am și făcut-o prin interpelarea mea, adică că suma de 23 900 000 lei, destinată pentru construcții de șosele, *A) se împartă drept în jumătate între ambele părți ale țării, după ce "a scoate afară suma afectată pentru Dobrogea.*

D-lor, dacă cercetăm teritoriul țării și populația Regatului, constatăm că suprafața României e de 131 357 kilometri pătrați, iar populația se suie la 6 215 128 locuitori.

Dacă privim deosebit cele trei părți ale țării — Moldova, Muntenia și Dobrogea - vedem că populația Moldovei e de 2 063 383 locuitori, a Munteniei de 3 887 105 și a Dobrogei de 266 840 locuitori. Rebruiunea în procente a acestor trei părți în privirea populației este de 33% pentru Moldova, de 63% pentru Muntenia și de 4% pentru Dobrogea.

Din teritoriul care are o suprafață de 131 357 kilometri pătrați, 38 226 kilometri pătrați constituie Moldova, 77 591 Muntenia și 15 535 Dobrogea. Relațiunea proporțională este de 29% pentru Moldova, de 59% pentru Muntenia și de 12% pentru Dobrogea.

Dacă lăsăm Dobrogea la o parte, putem lăsa, în calcul rotund, că **3** suprafeței **51** a populației tade în partea Moldovei, și două intimi în partea Munteniei."

Uttnează în lungi expunere statistica cerealelor ieșite *dm* porturi în diferiți ani, a deuității populației difctelor districte, tabloul kilometric amănunțit al „arterei principale" a drumului de fier și al rutului „debușeurilor" laterale, tabloul comparativ al șoselelor în Moldova și în Munienia, calcularea cheltuielilor proporționale etc. etc etc.

Și în mijlocul acestei aglomerări de dare și de cifre, d. Sturdza intercalează obișnuimile sale arce istorico-politice în contra adversarilor, de astă dată redactat în următoarele fraze, adresat miniștrilor conservatori:

„D-voastră să veniți cu lucruri pozitive făcute de d-voastre, iar nu să veniți să spuneri de noi cuiare și emate rele. căci noi am tăcut lucruri pozitive pr cari nimeni nu ni ia poate lua. Sub noi s-a făcut războiul, sub noi s-a făcut independența, sub noi Regatul, sub noi drumurile de fier. D-voastre și amicii d-voastre nu știu unde erați, căci în nici unul din actele mari nu sunteți subscriși; nici n-am auzit că ați luat parte activă la ele. Fiți ceva mai modești. Când veți face atât cât noi, atunci <Ji ridicăți glasul cum l-a ridicat d. Labovari mai alaltăieri de acolo de pe banca ministerială de gândeați că are să se asvârie asupra noastră să ne mănânce de vii. Nu puteți mânca Faptele Partidului Liberal-Național. Când voiți să faceți ceva, **101** pe faptele noastre vă fondări, iot pe dânsule vă rezemați și nu ati izbutit și faceți decât ceea ce nu era terminat de noi. Munca d-voastre a fost să căutați să întârziati penrni că nevoile larii nu vă sunt aproape de inimi. Tara întreagă o știe și ați dovedit-o chiar ieri. Căci după interpelarea dt ieri, în loc să răspundeți în mod pozitiv și lămurit ce voiți să iaceți, ne-ati arirat Regulamentul organic cel mort și îngropat".

La acest tel de interpelare risțmnor:

| *T. Maiorescu, ministrul cultelor și ad-interim al lucrărilor*
I *publice.* D-lor, obiectul discuției ar putea fi folositor, dar e foarte stranie procedarea urmară și la această interpelare.

Onor. d. Sturdza, când este vorba de a aduna numere, de a face grupări statistice, de a cita, de a compulsa, de a colaționa, de a foi și de a resfoi cifre, este un om neobosit, un foarte harnic lucrător.

Pe acest temei de aparentă soliditate de cifre, deși asupra grupării cifrelor sunt rezerve de făcut, d-sa clădește o întreagă atmosferă - căci din câte a zis nu reiese decât ceva din văzduh - o atmosferă de dușmănie în contra guvernului, și aceasta la o chestie de drumuri de fier și de șosele, unde nu poate să treacă în gândul nici unui guvern, orcât de rău s-ar fi putut închipui, să facă nedreptate vreuncea din părțile țării în favoarea celeilalte părți.

Cu cifre dar face o atmosferă de atac, de dușmănie în contra noastră; și amestecă în chestia această niște cuvinte cu violenta d-sale obișnuită dacă nu în rostirea, cel puțin în conținutul lor: că miniștrii actuali nu au făcut nimic în țara aceasta, că tot ce s-a făcut, s-a făcut, de Partidul Liberal; și că atunci când s-au făcut de d-lor actele cele mari, nici nu se pomenea de noi tinde eram.

Mă văd astfel silit, într-o discuție care putea fi mai folositoare, dacă s-ar fi mărginit la obiectul propus, să răspund la lucruri cari nu au a face cu acest obiect. Dar a cui este vina, când un om experimentat în ale patlamentului ca onor. d. Sturdza pune în legătură cu căile ferate și cu șoselele, chestii ca aceste: cine a făcut independenta, cine războiul și toate în această țară? și ca numai d-lor au făcut totul și noi ceilalți n-am făcut nimic?

Cum putem lăsa aceste lucruri nerelevate, cum le-am putea lăsa fără răspuns?

Apoi, onorabile d-le Sturdza, dacă ați stat 12 ani la guvern, ceea ce împrejurările externe au adus ca să se întâmple în acești 12 ani, au provocat firește o hotărâre din partea guvernului dv. Pară îndoială! și prin urmare, tot ce a trebuit să se facă sub orice guvern, s-a făcut și sub guvernul dv. de 12 ani.

Dar dacă lăsați la o parte ceea ce s-a făcut în 12 ani de dv. din cauza împrejurărilor externe, neatârinate de dv., cum este războiul între Rusia și Turcia, și dacă voiți să, știți ceea ce ati făcut dv., atunci când atârna totul de la dv., adică în cele curat interne, dacă examinăm ce ați făcut de la 1882 până la 1888, în 6 ani de zile, unde, să-mi permiteți a spune, n-ați tăcut nimic, și era o stagnațiune în toată țara și o încercare senilă, slabă, impotentă din pattea dv, de a face ceva fără ca să izbutiți întru ceva; dacă acești 6 ani, din urmă, tocmai aceia în cari era omnipotentă hotărâtoare a partidului dv. în țară, îi puneți în cumpănă cu ceea ce am muncit noi în doi ani și jumătate, noi această majoritate și acest guvern așa cum este, dacă le puneți în comparare aceste două vremuri cred că orice om nepărtinitor va vedea cumpăna ap)ccându-se în favoarea situației de astăzi!

Dacă vă aduceți aminte... dar de unde se vă aduceți aminte!... de neînsemnatele și rarele mele vorbiri în Camera dv., eu, din opoziție fiind, n-am ezitat de a tecuooaște, pe cât puteam de nepărtinitor, tot ce a făcut ca luctu însemnat partidul susținut la guvern de d-voastră. Că a tăcut lucruri foarte importante, este de netăgăduit, și ar fi o mare nefericire pentru țara aceasta, c.înd lucrurile importante ar fi apanagiul unui singur partid și n-ar fi toți bărbați însemnați - fie dintr-un partid, fie din altul - capabili de a face acte însemnate, fericite pentru țara întreagă! (Aplauze prelungite.)

Incontestabil, a fost o hotărâre virilă a d-lui Ioan Brătianu, că a intrat în război, a ieșit glorioasă independența țării din acel război.

Nu știu, dacă este meritul dv. exclusiv, dar orcularii meritul, a fost mare. Este numai foarte straniu, că onor. d. Sturdza, care cu atâta vehemență combătea atunci pe d. Brătianu, fiindcă a îndrăznit să intre în război în conrra turcilor. vine astăzi și se laudă în contra noastră cu acel act combătut tocmai de d-sa! (Aplauze.)

Și ne întreabă d-nu Sturdza, ce răceam noi atunci?

Atunci noi nu-l combăteam ca d-sa, ci-l aprobam mulți din noi, și este chiar foarte curioasă întreba/ea d-lui Sturdza în această ședință a Senatului, prezidată de d. general Florescu. Căci în pruna linie, pe prezidentul acestui Senat, pe general Elorescu, onoareași simțimântul de datoriel-au îndemnat, i-au strigat în acea vreme de pericol să-ji aducă vârsta sa înaintată ca jertfă în războiul pentru țară, 51 d-voastră, d-voastră, cari întrebați astăzi unde eram, l-ați împedecat de a lua parte la tâzboi!¹ (Aplauze.)

Dar n-ați putut împedeca pe toti; din toate partidele și din toate unghiurile țării au venit cei chemați la luptă. Hotărârea de a intra în război a trebuit să fie luată de guvern, și fiindcă d. Brărianu era la guvern, meritul acestei hotărâri se resfrânge asupra d-sale. Dar aceasta este hotărârea politică. Vine acum fapta cea importantă, adică însăși lupta pe câmpul de batae, prin care s-a susținut acea hotărâre. Ei bine, fapta a rost a tutulor, și este - cred că nu trec peste cuviința parlamentară, dacă o califică astfel - este temerară încercarea de a atribui numai unui partid gloria armatei, care este a țarei întregi! (Aplauze.)

Nici un partid nu poate să-și atribuie lui singur meritul acestui război ca război. Toți cei chemați au luat pajte la el, întru cât nu i-srți împedecat d-voastră, și printre cei ce au luat parre, a fost și prezidentul actualului minister, generalul Manu, care și-a făcut datoria ca un brav ofițer, și pentru care d-voastră nu găsiți acum altceva din acele timpuri decât calomnia ce o răspândiți prin foițele d-voastră, știind că este calomnie. (Aplauze.)

S-a terminat războiul cel victorios susținut prin conlucrarea tutulor. Ei, acum a venit acțiunea diplomatică pentru a asigura tarei rezultatele acelu război, și aici în adevăr ar fi vorba de

lucrarea d-voastră ca partid. Dar, scuzați-mă, asupra acestei opere a d-voastre sunt mati îndoieli. După ce ați trecut armata peste Dunăre, fără a coiwitlra Parlamentul, nu ari luat nici o precauțiune pentru tratările de pace. și s-a putut întâmpla ca Rusia si-si permiti a negocia cu Turcia la San Stefano în numele nostru, fără a ne întreba, *de nobis sine nobis*, și în definitiv pierderea Basarabiei a fost un foarte dureros rezultat și poate prea mica parte din Dobrogea o compensație nu destul de suficientă, și aceasta ne-a izbit pe toți ca o discutabilă dibăcie diplomatica. Și prin urmare, apropos de șosele și drumuri de fier, nu ttebuia să deschideți această pagină dureroasă, unde sunt așa de îndoiosi laurii d-voastre. (Aplauze.)

A venit apoi proclamarea independentei. Ba bine că nu! Turcia era biruită și alungarăde la Dunăre, și eram acum în fapt deslegați de ea. Recunoașterea era grea, dar numai proclamarea,..

Eram și eu deputat atunci și am primit de la d-voastră cu toții medalia apărătorilor independentei. Mărturisesc că nu mi-am recunoscut nici mie, nici tutulor care ședeam pe hăncile din Dealul Mitropoliei vreun merit pentru a primi medalia apărătorilor independentei. Apărătorii erau cei ce seluptau pe câmpul de răsboi, nu cei ce votbeau la Cameră! După această panglică de apărarea independentei, a venit proclamarea Regatului. Act foarte important, o recunosc, este marele merit al d-lui Brătianu. Si este în același timp matele merit al d-lui Brătianu, care va trece fără îndoială cu acest merit între oamenii cei mai însemnați politici ai noștri, de a fi făcut dintr-un partid cam anarhic, cum s-a arătat la Mazar-Pașa, un panid de guvern monarhic, cum s-a arătat la proclamarea Regatului st cum sper că va continua a se arata și în viitor. (Aplauze.) Iar își aduce aminte onor. d. Sturdza, că a avut pentru acea proclamare a Regatului un mare merit și opoziția de atunci din Cameră și din Senat, un imens merit.

Prîn gura d-lui Lahovari, care este acum pe această bancă alături de mine și cu care atunci eram împreună pe banca

¹ Vezi pag. (S3 a volumului If (ed. n. - p- 413).

opoziției din Cameră, s-a făcut atunci importanta și fericită formulată declarație: dacă acei care sunt la guvern, sunt chemați să proclame un asemenea act, căci ei au relațiile internaționale în mână și pot judeca oportunitatea față de situația țării, dacă guvernul are meritul de a proclama Regatul, venim noi, cei din opoziția conservatoare, și adăogăm ceea ce putem la acest act, adăogăm unanimitatea reprezentatuninaționale! Si s-a votat cu unanimitate Regatul (Aplauze) și această unanimitate dată de conservatorii din opoziție, i-a dat actului adevărata tărie națională cu care s-a putut susține în fața tuturilor. (Aplauze.)

Și de... dacă întrebați ce a făcut opoziția pe atunci, vă răspund: iată ce a făcut, este tot ce putea face ca opoziție cu mine.

Ei bine, avem în curând o altă dată înșeninată în decursul acestui Regat; marele merit al d-voastră de atunci, adevărat Regatul, peste câteva săptămâni are să treacă prin o zi solemnă pentru monarhia noastră: la 10 Mai se va serba aniversarea de 25 ani de la suirea pe tron a Regelui nostru, și vrând nevrând va fi atrasă atenția guvernelor din Europa asupra acestei date. Va fi important pentru aceasta țară ca să arătați și d-voastră cum s-a arătat atunci, că este un singur spirit monarhic și dinastic în țara întreagă (Aplauze) și cred că d-voastră luând exemplul de la opoziția conservatoare de atunci, veți arăta acum aceiași minte și același patriotism... (Aplauze.)

Dar, iertati-mă, de la acea proclamare a Regatului încoace, ce atj lucrat? Fac abstracție de nefericita, după mine, revizuire a Constituției, care putea să lipsească, care într-o țară săracă de oameni a sporit numărul senatorilor și al deputaților, a lărgit agitațiunile și preocupările politice și a scos mai mulți oameni de la o lucrare mai utilă pentru a-i pune într-o lucrare mai puțin utilă precum este agitarea politică, a ținut lumea într-o mișcare sterilă un an și jumătate.

Dar, în fine, de la această reformă a Constituției, despre care ziceați că acum are să vie adevărata reprezentare a țării, ei! acum să vă vedem: ce a făcut guvernul d-voastră și partidul? De la 1882 până la 1888, unde sunt actele cele mari?

Căci vedeți, dacă ati fi căzut d-voastră după actele cele mari la 1882, atunci puteați zice: noi, cari am făcut acele acte mari, noi singuri suntem în stare să facem toate actele importante de aci încolo; dar din nefericire pentru d-voastră nu v-ați retras atunci, ci ari mai stat încă atâția 6 grei și mari ani de câte trei sute șasezeci și cinci zile fiecare (Aplauze.) Și ce ati făcut în acești 6 ani până la martie 1888?

Veșnic vă întrebam noi din opoziție, și în Cameră și aici, ce faceți? Agiul la Banca Națională, trei proiecte de încercare de reformă a magistratului părăsite, importantul d-voastră studiu asupra legii instrucțiunii publice imposibil de a trece prin Cameră. Și nimic, nimic, nimic, decât în locul unor importante legi, care cu autoritatea d-lui Btătianu putea să le voteze Camera, dacă ar fi voit. În acest gol de idei publice, ni s-a oferit preocuparea intereselor personale și private care v-au prăbușit. (Aplauze.)

Aceasta, d-le Sturdza, cred ca e ncpăriinitoră judecată asupra ultimilor 6 ani ai guvernului d-voastră. Judecata nepărtinitoare va trebui să vă recunoască marile merite din primii 6 ani, dar tocmai pentru aceasta trebuie să recunoască întreaga slăbiciune și crescândă decadență din ultimii 6 ani. După acei 6 ani din urmă a venit guvernul acesta. Ce acte mari i făcut! De război nu poate fi vorba, este pace (Ilaritate.) Cum puteam noi să inventăm războiul? Să mai proclamam Regatul și independența încl o dată? (Aplauze.) Pentru actele acestea mari, pentru falfăirea steagurilor fmprejurările nu ne-au dat ocazie. Ce puteați însă cere de la un guvern cu conștiință? Ca să îndeplinească datoria zilei, și în timpul în care se află pe aceste bănci, puteți susține d-voastră înaintea oamenilor nepărtinitori, că n-a lucrat acest guvern, această majoritate din

Senat și Cameră, cât omenește s-a putut? Deducând zilele pierdute cu interpelările opoziției (Aplauze), a fost vreunul din acești nefericiți înhămați pe banca ministerială care n-a muncii și lucrat? și a fost vreunul din senatorii majorității, sau deputații majorității, cari n-a contribuit la elaborarea proiectelor de lege?

Apoi dacă d-voastră. în 6 ani n-att tăcut nimic, acea reformă a administrării finaiiriare și a Bancei Naționale, care a stârpit agiul ca prin minune, este nimic? înlesnirea cu o sută de milioane a comericiului țării prin dispariția agiului, este nimic? S-a elaborai ceea ce d-voastră n-ați făcut în 12 ani, acea lege umanitară a pensiunilor, care a mulțumit și liniștit pe roatălumea; este nimic?

Dar inamovibilitatea magistraturei, este nimic? și orcum ar fi explicata, dai principi!»! că s-a mai întemeiat o magistratură independentă de puterea executivă, este așa de elementar constituțional, încât te miri că a putut să existe un guvern 12 ani fără să fi făcut această lege-

Dar vânzarea pământurilor în ioturi mici ta țărani, studiată, elaborată, aceasta este nimic?

Pentru Dumnezeu! Patru asemenea legi făcute în doi ani și cu 200 interpelări, aceasta nu este nimic?

Când le pui în balanță față cu 6 ani ai d-voastră, unde în adevăr nu s-a făcut nimic...

o voce. Și unde nu erau atâtea interpelări.

T. Maiorescu, ministrul cultelor si ad'interim al lucrărilor publice. Cei sase ani din urmă, când era vreme de pace, căci

nu vă judecați după vremea briliantă de rășboi, pe care noi n-o putem inventa, cei 6 ani din urmă punetr-i în cumpănă cu cei doi și jumătate ani de pace de acum, dacă e să fiți drepți,

Dar să tevenim la chestie, căci în o discuție *ăpmposde* șosele și de drumuri, d. Sturdza voia să ne încurce pe toți într-o atmosferă de dușmănie, de incapacitate și nevoință de a face ceva.

Degajând acum simpla chestie a interpelării din acea atmosferă străină de ea, ce rămâne din zisele d-lui Sturdza?

y Statistica d-sale? Se înțelege că statistica, d-lor senatori, are
 > aerul grozav de savant, și când pui cifre, îți dai un aer grozav
 ^ de solid. Cifrele acestea le găsești aruncate pe ici pe colo, prin
 ~ cărți, prin birouri, și îndată ce le grupezi cu ceva meșteșug, iese
 din cifre ce vrei să iasă, aceasta este știut. Dar pentru că
 statistica este solid, erudit lucru, am și eu aici o foaie de hârtie
 ca statistică... mi-a făcut-o un șef de biurou din minister!
 (Ilaritate, aplauze.)

Ce este drept, trebuie să vă spun, dar vă rog să nu o luați ca lipsă de modestie, cea dintâi cifră, adecă suprafața kilometrici a României, o știam. (Ilaritate.)

Așadar, suprafața, adică kilometri pătrați, în România de
 a- dincoace de Milcov sunt 73 154 și în România de dincolo.
 Moldova, cum zice d. Sturdia, în Moldova, dar cum se zice
 mai oficial: în România de dincolo de Milcov 39 616, iar în
 Dobrogea, care acum ne interesează mai puțin, fiindcă n-am
 ajuns încă să avem deputați și senatori din Dobrogea
 : (Ilaritate), - când vor ajunge, atunci o să vedeți și chestia
 Dobrogei! din care puteam să avem o mai mare bucată cu acel
 glorios resbel (Aplauze) - așadar în Dobrogea sunt 17 177,
 peste tot 129 947 kilometri pătrați.

Acum să mai facem de aceste calcule erudite! Să știe din
 geografiile de la școalele primare, că se face o comparare a
 acestor kilometri cti numărul locuitorilor si de aici iese iarăș
 0 cifră savantă. în România de dincoace de Milcov sunt
 3 407 000 locuitori si în România de dincolo de Milcov
 1 780 000, adecă vorbă să fie: cum o fi făcută statistica noastră,
 care știți că e cam așa și așa; dat în fine, s-o presupunem exactă;
 iar în Dobrogea numai 180 000. Vasâzică, față cu aceasta cifră
 să ia proporționalitatea între locuitori si între kilometri
 pătrați, și cu aceste elementare calcule din școalele primare
 (Ilaritate) se găsește că în România de dincoace de Milcov sunt
 pe kilomeiru 46 locuitori și în România de dincolo de Milcov
 î 45, iar în Dobrogea numai 10 locuitori.

Fată cu aceste fundamente solide de statistica kilometrică și *populaționhtkă* — acesta este termenul savant — să vedem cum stau astăzi căile ferate în exploatare și în construcție:

În România de dincoace de Milcov sunt 1757 kilometri și dincolo de Milcov 9°0 kilometri, iar în Dobrogea 64 kilometri.

Se înțelege, d-lor, că dacă voim - nu zic: să ne jucăm de-a cifrele - dar să grupăm cifrele, se pot face grupări foarte interesante. Luăm un district izolat, sau 2—3 districte de dincolo de Milcov, 4-S districte de dincoace, și se înțelege că putem să ajungem la o grupare kilometrici de căi ferate și de șosele, așa după cum voim în bine sau în riu, în mod grav sau liniștit, după cum suntem în opoziție sau la guvern (Ilaritate, aplauzel. Dar în total lucrul se prezenta vitei: Pentru 1000 kilometri pătrați de teritoriu în România de dincoace de Milcov suot 24 kilometri de căi ferate, iar în România de dincolo de Milcov 25 kilometri, vasăzică România de dincolo de Milcov are mai multe căi ferate pentru 1000 kilometri pătrați decât România de dincoace de Milcov: aceasta e realitatea. N-are nimeni să se plângă de aceasta, ci din contra trebuie să ne bucuram cu toții că avem această proporție. Nu este bine ca în mijlocul acestei rări așa de unite în inimă și cugetări, să se încerce asemenea dușmăanii, cbiar și la șosele și la căi ferate (Ilaritate, aplauze).

În ce privește șoselele "înainte de creditul de peste 23 milioane lei, lungimea totali a șoselelor în România de dincoace de Milcov era de 1479 kilometri, tar în România de dincolo de Milcov 1028 kilometri, jn proporție ca Teritoriu însă. după cum șriți, este aproape $\frac{1}{2}$, partea de dincoace, și numai ceva peste pattea de dincolo de Milcov.

Ja 1000 kilometri pătrați sunt numai 22 kilometri șosea în România de dincoace de Milcov. și 25,9 kilometri aproape 26 kilometri în România de dincolo de Milcov. Vasăzică, România de dincolo de Milcov este în poziție mai bună de a

avea căi de comunicație mult mai numeroase decât România de dincoace de Milcov.

Aceasta este statistica totală, iar nu pe districte izolate.

Prin utmate când a venit în iunie 1890 proiectul de lege pentru construcții de șosele, 62 la sută din suma totală s-a dat pentru România de dincoace de Milcov și 31 la sură pentru cea de dincolo de Milcov, și închipuindu-mi terminate toate aceste șosele, încă va rămâne - după proporția stabilită - un mic plus de șosele în România de dincolo de Milcov decât aci. Și este foarte fericit că este așa, pentru că Moldova, cel puțin lașii și o parte a ei. care a făcm o jertfă, când a proclamat Unirea, este bine să aibă undeva și avantagie și cu inima caldă si ne hucurăm cu toții de aceasta.

Dar mai este ceva de zis, d-lor senatori. Aceasta lege de credit a șoselelor a fost în prima concepție discutată în consiliul de miniștri, dar pe urmă elaborată, completată, perfecționată, specificată cu acele tabele de cari vă aduceți aminte, unde există cele 10 circumscripții, chiar prin secțiile Camerei și secțiile i Senatului, și deputații și senatorii de dincolo de Milcov și acei de dincoace de Milcov au lucrat la această lege. Si la drumuri de fier și la șosele - pentru Dumnezeu! - o să facem deosebire de partide: liberali-naționali, conservatori, liberali-conservatori, concentrați, radicali etc? (Aplauze.) Aceasta era o chestie a țării întregi. îmi permite onor. d. interpelator să-i pun întrebarea: Unde era d-sa atunci cu aceste cifre imeiesante statistice, caii le-a arătat acum și cari ai fi fost folositoare si le aducă *in* dezbaterei? Și atunci ne-am li folosit cu toții, și pentru munca omului de a aduna și colationa toate statisticile, i-am fi fost recunoscători. Sau ziceți și d-voastră, ca d. Dimitrie Brătianu: „Nici binele să nu-l facă adversarii?" Apoi cu minte este aceasta? Aoc-ista este învățătura ce d-voastră, om important de partid, ne dați noă, membrilor - poate mai tineri? Atunci n-ați făcut-o când era timp util s-o faceți; nimeni din domnii senatori, fie de dintolo de Milcov, fiede dincoace de Mdcov,

nu s-a trezie apropos de legea aceasta ca să vini să eşafodeze un fel de foişor de moldovenism în contra miuitenismului. (Ilaritare.) Nu j-a trecut prin Cap nimănu, că are cineva intenția să nedreptăţească o parte a țării. Si cine poate crede ca un guvern să aibă nebunia - căci ar fi o adevărată alienație mintală-să nedreptăţească Moldova în favoarea Munteniei. Dar se poate concepe aceasta?

Toti senatorii de dincolo de Miicov și toți deputații, ca să iasă - permiteți-mi expresia - din hopul parlamentarismului această lege, s-au grăbit a o vota și a vedea odată creditul asigurat. Pentru executarea ei, se înțelege, se cere timp, și în decursul executării se pot introduce îmbunătățiri și modificări parțiale; și în scurta mea țieceic pe la Ministerul Lucrărilor Publice am văzut raporturi de la prefecți și consilii județene cari cereau modificări la legea cum a fost votată, cu experiența deja făcută în aceste opt luni; vasâzică, propuneri de modificare a legii vor trebui să vină în dezbateră d-voastre.

Și se înțelege că, înainte de a cheltui bani, va fi bine să se țină seamă de nevoile noi semnalate ale fiecărui județ, și atunci ne vom folosi și de vorbele onor. d-lui interpelator, d. Sturdza; căci în cele ce lucrează și vorbește d. Sutrdza este și o parte importantă, serioasă, cu temei, pe care regreți a o vedea așa de des încurcată prin partea pasionată a politiceii d-sale de partid.

Nu se va da atunci nimeni în latun de a se folosi de toate notițele statistice ce le-a adunat d. Sturdza și ce va binevoi să le mai adauge la timp util peste cele ce a zis acum. (Aplauze prelungite.)

109

**Asupra proiectului de reformă parțială
a legii învățământului public**

(Ședința Senatului de la 12, 13 și 14 februarie 1891)

Introducerea istorică, la patinele 4S și 49 de mai sus (rd. a. - p. explică împrejurățiile politice ftiitabile, în care a urmat la Senat discuția generală asupra reformelor învățământului public, prezentate de autorul acestei scrieri. Discuția a tmut 13 zile, în decursul căroră ministrul răspunde în umiătotul mod la toate observările adversarilor.

T. Maiorescu, ministrul cultelor și al instrucțiunii publice.

D-lor senatori, s-a sleit lista tuturilor celor înscriși pentru discuția generală asupra proiectului de lege supus dezbaterilor d-voastre.

Am așteptat .tceasta, am ascultat cu cea m.ri încordată atenție tot ce s-a zis până acum în foarte lunga dezbateră.

N-am decât să mulțumesc celor ce au susținut luarea în considerare și sunt dator să aduc acum argumentele mele în contra celor ce au combătut-o, argumente contra argumentelor d-lor, argumente pentru susținerea totdeodată a proiectului de lege asuptJ învățământului public, așa cum l-am prezentat. Numai, d-lor senatori, eu ca ministru, nu am dreptul să abuzez de timpul d-voastre în aceeaș, largă măsură, în care avi uzat de

el mai ales unii din acei cari au combătut proiectul de lege. Voi fi dator să condensez și să rezum, pe cât se poate, ceea ce vă zis *și* vă rog să țineți în această materie seamă de ceea ce omenește se poate cere de U cineva, caic, după. 11 zile de dezbateri, vine în ultimul moment să zică și cuvântul sau înaintea d-voastră. (Aplauze.)

Să începem în ordinea inversă de cum s-au ținut discursurile în contra luării în considerare, precum vă sunt poate și d-voastră așa mai proaspete în memorie.

Ar trebui dar să încep în această ordine imersă cu discursul onor. d-lui Esarcu. numai nu știu în ce categorie să-l pun: este pentru sau contra luării în considerare a proiectului

Este între amândouă: într-o parte îl aprobă, în cealaltă nu-l aprobă, și concluzia preciza lipsește. A mai citit d-sa ceva relativ la școalele reale dintr-un vechi discurs al d-sale. Pentru școalele reale voi avea onoare să răspund la observările d-sale odată cu răspunsul la cele zise de onor. d. Poni.

Asemenea cât pentru întinderea ce trebuie s-o dăm acestei reforme, îmi va permite d-sa să-i răspund mai tâziu. atunci când voi susține înaintea d-voastră, de ce am propus această reformă, de ce numai atât și de ce nu o reformă radicală **J** le-gii întregi.

Trebuie să trec acum. pentru a termina cu cele mai ușoare. la înrâmpinările ce ne-a adus d. Boerescu în ședința de ieri. Onor. d. Boerescu a fost și d-sa, ca mulți în această țară, în trecere pe la Ministerul Instrucțiunii Publice, a fost < luni ministiu al scoalelor, *b* luni de vară, de la aprilie până la octombrie 1889. luni în care școalele pentru jumătatea timpului au vacante, vacanța de Paști și vacanța cea mare.

Onor. d. Boerescu, eminent profesor al Facultății de Drept din București, untd din cei mai eminenți avocați, care-s aplica cunoștințele d-sale teoretice la activitatea practică, foarte ocupat în această privința, onor d. Boerescu ne-a citat cu toate acestea și d-sa din scurta d-sale trecere prin Mînisieiu

Instrucțiunii din un mic volum *in quino*. cuvintele rostite de d-sa la deschiderea și închiderea unui consiliu general, care s-a

- Întâmpnat să cadă tocmai în aceeași vreme, după vacanță. Sunt oște cuvinte ca: „trebuie să edificam cu toții templul instrucțiunii” și alte asemenea, amabilele cuvinte obișnuite, cum sunt de exemplu căptofesorii sunt sacerdotii templului, *ti* școala este un focar de lumină, și celelalte.

> Nu v-a citit însă d. Boerescu singurul cuvânt, din acele discursuri ale d-sale, care a izbit atenția oamcniloii cunoscători tn ale scoalei.

Sriti ce importantă a luat și aici în Senat discuția asupra Consiliului General de Instrucție; știți că s-au plâns unii, s-a plâns onor. d. Sturdza, de tendenra unora, din norocire nu a tutulor, din membrii corpului didactic de a amesteca în școală ceea ce nu este al scoalei. de a preschimba afacerile curat didactice în afaceri politice și parlamentare, de a crea oarecum o a patra putere în stat, ceea ce onor. d. D. Sturdza, cu o expresie mai drastică, numea „caftan”; și știți, că și în Consiliul general se petrece acest conflict de direcții, și totdeauna totii miniștrii mai moderați au căutat să înfrâneze tendențele Qagerate, să facă consiliul școlar ca să se ocupe numai de ale scoalei și să tiu alunece pe alte căi, care să pericliteze toată valoarea lui. Singurul ministru, tare fată cu asemenea tendente a pronunțat în privința Consiliului general cuvântul nefericit de *partilment profesoral*, a fost d. Boerescu. Cuvântul *parlament profesoral*, dacă arc o Însemnătate, aceasta este: înainte pe calea parlamentarismului, ședințe publice, auditoriu și stenograme! Și nu vă mirați, d-lor, dacă astăzi, după acest cuvânt al d-lui Boerescu, exista în minister cereri formale în acest sens.

Fată cu această rămășiță din activitatea d-sale ministerială, mă întreb acum, cu ce argumentare vine onor. d. Boerescu înaintea majorității acestui Senat ca să conchidă la respingerea sau retragerea proiectului de lege? Si vă rog nu vă mirați nici de întrebarea: are cunoștință de cauză d. Boerescu? Eminent

profesor, am avut onoare să o spun, eminent practician, așa de ocupat de catedră și de practică încât la o mai îndelungată administrare a școalelor n-a avut timp să ia pană, i s-a propus de atâtea ori să fie decan, poate și rector al Universității, și n-a voit să primească, în consiliul permanent sau în Consiliul General de Instrucție n-a fost niciodată, de administrarea școalelor. afară de cele (S luni, n-a avut ocazia să se ocupe: s-a ocupat cel puțin de ceia ce se zice despre toată mișcarea corpului profesoral? s-a ocupat de ceea ce a mișcat aproape toată lumea politică, chiar care nu era din corpid profesoral, mat ales de 4-5 ani de zile, de când cu administrarea remarcabilă în multe priviri a d-lui Sturdza?

L-ați auzit ieri vorbind de Consiliul general și întrebând cu oarecare hesicare: „După cum îmi pare, d. Sturdza - zicea d. Boerescu — conchide la suprimarea Consiliului general, așa mi se pare că am auzit, fiindcă eu n-am putut asista decât la ziua din urmă a discursului d-lui Sturdza.”

Întreba onor- d. Boerescu, la ce conchide onor. d. Sturdza în privința Consiliului general? Dar nu este proiectul d-lui Sturdza tipărit? Trebuia să vorbească acum d. Sturdza 4 zile, ca d. Boerescu să știe la ce conchide cu Consiliul general? Dar nu s-au născut avuța acestui proiect al d-lui Sturdza atâtea discuții în presă, în tot corpul profesoral, în Parlament? Nu w făcut yapoitnl majoritarii și d minorității în Cameră? Nu s-au făcut încheierile corpurilor profesoriale din Iași. din București, din Craiova? Nu știe chiar o parte însemnată a lumii celei departe de scială multe din cele petrecute în această privință? Și onor. d. Sturdza n-a întâmpinat o foarte mare rezistență tocmai la suprimarea Consiliului general? A fost controversă în opinii, certuri mari, unii susțineau această idee, alții o combăteau.

Dar chiar onor. d. Filipeseu, aci prezent, care numai cu dascălia n-are a face, dar cate citește și se interesează și d-sa de ale școale, vă va spune că știa că prin proiectul d-lui Sturdza

je propune suprimarea Consiliului General de Instrucție Dar O știați atâtea dintre d-voastră, și tocmai d. Boerescu, profesorul, luând parte în discuția aceasta, fost ministru al instrucțiunii publice, să nu știe sigur dacă d. Sturdza este pentru sau contra Consiliului General de Instrucție? (Ilaritate.) Ce? Așa suntem de streini de atmosfera chestiilor școlare? Apoi, d-lor, când n-ai timp să te ocupi de o chestie, cine-ti poate imputa aceasta? Dar când n-ai timp să te ocupi de o materie, Munci nu te amesteca în această materie, iar când te amesteci, arunci trebuie să aibi cunoștința de cauza cerută pentru a vorbi cu autoritate în materie. (Aplauze.)

Ce **i cambitul**. Boerescu din proiect? Întâi o eroare mai mică, zice d-sa: nu s-a luat cunoștința de lucrările pregătitoare și nu s-a luat avizul pteaabil al diferitelor consilii școlare; și al doilea, ceva mai grav: nici nu puteți d-voastră discuta reforma prezentată a legii, fiindcă nu puteți tranșa unele controverse de știință, de organizare a facultăților, pentru care nu vi s-a adus în întregimea lor diferitele opinii.

Lucrări pregătitoare! Apoi lucrările premergătoare ați văzut ctifii le cunoaște d-sa. Dar lucrările pregătitoare erau lucrările oficiale, raporturi oficiale publicate în *Monitor*, lucrările parlamentare cu ocazia proiectului de lege al onor. d. Sturdza, lucrările citate și de d. Boerescu cu cele 6 coione, opinia majorității, opinia minorității Camerei, opiniile consiliilor școlare; roate acesie lucrări sunt publicate în actele Camerei, în archiva Parlamentului, multe și în *Monitorul Oficial*, lată lucrări pregătitoare, din a căror atmosferă și din întreaga lor dezbateră a ieșit proiectul de lege. Ce voia onor. d. Boerescu, să le mai retipăresc încă o dată pe toate!

Vrea să zică să presupun că cineva, care se va interesa de această chestie, nu va ști că exisei și tinde să le caute? Că individual cineva să nu știe că sunt și cum să le consulte, aceasta se poate, și ați văzut ci s-a putut. Dar sa se ceară ca o condiție prealabilă a procedurii ministeriale în prezentarea legii acruale

de reforma, ca să fi mai tipărit și retipărit asemenea lucrări premergătoare, aceasta nu poate să fie un motiv valabil pentru respingerea proiectului, necum să fi cerut, ca la obișnuitele chestii de administrare, avizul consiliului permanent.

Dar a doua chestiune, cea gravă, este controversa facultăților relativă la așa-numita organizare. Oare a citit onorab. d. Boerescu, măcar, proiectul de lege de care vorbește, acele câteva articole, care se supun astăzi discuției? D-lor senatori, îmi pare rău, vă mărturisesc, mă sfiesc, îmi pare rău — nu pentru mine — că a vorbit A. Boiescu, D-sa, profesor al facultății de drept, vine și relevă ca exemplu în aceasta privința o dispoziție de mică reformă propusă tocmai la facultatea de drept.

În proiect se propune ca să mai asculte studenții de la drept și un an de logică, și un an de medicină legală, și d-sa întâmpină că nici nu există curs deosebit de logică între obiectele făcătoare noastre de litere. Și așincă l-am întrerupt și i-am zis că există; d-s. i a stăruit a repeta că nu există ca o materie anume nici în lege. Dar, d-lor, de când este lumea științifică, de când se vorbește în școli de filosofie, de acum 2000 de ani — căci de atunci datează logica lui Aristoteles — a existat printre cursurile filosofice mai ales logica. Nu s-a pomenit nicăieri facultăți de filosofie fără curs de logică. Parcă ati zice: o facultate de drept fără curs de dreptul civil, și nu aveti decât să aruncați ochii asupra legii, la art. 259, unde se enumera în prima linie printre materiile Facultății de litere psihologia, logica și metafizica. Și în proiectul de modificare se menține tot așa. Și d. Boerescu zice că nici nu există curs de logică în programul facultăților noastre! Apoi, d-lor, eu însumi sunt profesorul de logică la Facultatea din București! (aplaude, ilaritate), și onor. d. Boerescu, colegul, care face cursul său în sala de alături, nu știe că există un curs deosebit de logică la facultatea noastră. Aceasta nu importă mult, nu e vorba, dar oricum: tocmai eu, ministrul care vă propune acest

proiect de reformă, pe care îl combate d. Boerescu și în privința pretenției lipse a unui curs de logică, sunt în fapt profesorul de logică al Facultății (aplaude, ilaritate).

Vorbind și de al doilea punct relativ iar la facultatea juridică, că adică medicina legală nu este predată în vreoa facultate juridică din lume, a fost întrerupt de d. Mârzescu, care i-a spus-o: există acest curs și la facultatea juridică din Iași, precum există și la cea din Berlin și la multe altele. Ce să mai răspund unui fost ministru al școlilor și profesor anume al Facultății de drept, care mă acuză, de ce prevăd în proiect cursul de medicină legală pentru studenții de la drept, și care nu știe măcar, că la aceeași facultate din Iași există acest curs? Îi prevăd în lege, tocmai fiindcă există la Iași și e bine că există.

De aceeași valoare este argumentul final a) d-lui Boerescu: nu puteți să vă ocupați acum de acest proiect de lege, zicea, d-sa, vă este imposibil, d-lor senatori, pentru că nu sunteți puși în stare de a judeca în cunoștință de cauză asupra organizării facultăților și asupra diferitelor păreri date în această privire de profesorii competenți.

Este abilitate în această chestiune, zicea principele Grigorie Sturdza,

Abilitate? — Abilitatea aceasta este ca toate abilitățile; este abilitate până o descoperi, dar după ce o descoperi, își pierde numele...

D. Boerescu vă zicea de exemplu despre facultatea de medicină: că i s-a spus că o catedră, să zicem catedra de patologie chirurgicală, după părerea unor profesori, a d-lor Asaki și Ilișes, se cuvine să fie într-un fel pusă în raport cu celelalte catedre, iar după părerea altor profesori, de exemplu a d-lor Râmniceanu și Teodori, să fie înrândată organizată. Știri că e o mare ceartă la facultatea de medicină, și ceartă *ad-rem* și ceartă *ad-perwnam*, regretabila în orice caz: prin urmare trebuie să vă așteptați la multe păreri diametral opuse în organizarea acestei facultăți.

Fața cu acestea ne zice d. Boerescu ca trebuie sa aștepte lumea cu dezbateră legii până se vor împăca părerile, până se va tace opinie generală între d-nii Asaki și Rabeș de o parte și Râmniceanu de alta. Îmi este teamă că vor trece mulți ani, poate se va stinge și lumina vieții acestor domni, înainte de a fi pace în aceste controverse. În general vorbind, controversele în privința organizării cursurilor de la orice facultate nu încetează niciodată, și numai pacea de veci poate să acopere discuțiile unei generații, care reîncep în generația următoare. Să așteptăm dar veșnic cu proiectul de lege? Aceasta ar însemna abilitatea d-lui Boerescu?

Dar cum vr putea să fie oare vreun Senat, corp politic, înaltă instituție parlamentară, chemat să hotărască controversele asupra organizării cursurilor vreunei facultăți?

Dar ce instituție ar fi aceea, care v-ar obliga politicește și parlamentar să vă faceți arbitri între ideile d-lor Babeș sau Asaki sau Râmniceanu?

De unde o scoate aceasta onor. d. Boerescu?

Abilitatea stă numai în jocul de cuvinte cu cuvântul *organizare*. Nu sunteți chemări a organiza facultatea de medicină, d-lor senatori; această greutate nu o puteți lua asupra d-voastră, nu v-o impune nici o lege a instrucției, nu există această nici în legea veche, nici în proiectul de modificare, nici în proiectul modificat de Senat și nici în vreo altă lege a instrucțiunii publice. Este o eroare de rapt ce a comis-o d. Bi>erescu.

Ce zice legea veche ca și legea de astăzi?

Facultatea, de exemplu, de medicină, coprinde, ce? Alt. 25-4:

„Anatomia descriptivă și istoit-gij, sau anatomia descriptiva și topografică; anatomia generală; fiziologia umani” etc.

Ce sunt acestea? Materii de știință, și materii de știință ce le ici după cum este știința pretutindeni cunoscută, și din programele de la alte universități. Iar cât pentru întrebarea: câte catedre să fie pentru materia cutare? ce alte catedre să se

înființeze; ce științe nouă și se introducă și cum să se organizeze cursurile în predarea acestor științe? Toate aceste întrebări sunt pretutindeni, ca și la noi, lăsate la hotărârea regulamentelor, care se alcătuiesc cu avizul facultăților. Aceste nu sunt obiecte de lege fixară, ci de regulament mai mobil, mai elastic. Căci, cum s-ar putea să hotărâm asemenea lucruri mai ales pentru universități, cari trebuie să susție progresul științific în fiecare moment și nu pot fi legate în această parte de un program absolut stabil? La școalele secundare este altceva, acolo poate fi un program mai durabil, căci acolo sunt de predat rezultatele asigurate ale culturii științifice și rezultatele asigurate nu se schimbă dintr-o zi în alta. Universitatea însă, care să se țină în curentul cercetărilor și chiar ipotezelor și controverselor științifice, trebuie să aibă și are pretutindeni un program mai elastic, și trebuie să poată face în orice moment partea descoperirilor noue. Cine ar fi crezut de exemplu la noi acum 15 ani, că va veni timpul să se vorbească de un institut de bacteriologie, și în timpul guvernului d-lui Brătianu s-a simțit trebuința de a se înființa, și bine că s-a înființat sub conducerea d-lui dr. Babeș.

S-a votbit anul trecut de o fericită nouă descoperire, și păcat că astăzi nu mai pare consolidată, de injecțiunile d-rului Koeli în contra marelui flagel al ofricei. Negreșit că, dacă s-ar fi adevărit toată valoarea remedii, precum se zicea la început, orice facultate trebuia să se grăbească a deschide un curs pentru acest binefăcător remediu, care ar fi avut atunci cea mai mare însemnătate. Și așa mai departe.

De aceea proiectul de lege actual, ca și legea cea veche, o repet: ca și orice lege de învățământ, zice (art. 260, devenit an. 217):

„Cursurile universitare se vor înființa după mijloacele țării. Ele se vor putea complectă și cu alte cursuri conform progresului științei,”

Accentul este aici pe cuvintele:

„Completarea conform progresului științei.” Se mai zice: „Numărul catedrelor pentru predarea acelor cursuri se fixează după trebuință”. Si articolul următor: „Fiecare facultate să organizează prin regulamente speciale, date în forma regulamentelor de administrație publică.”

Vasăzică d-voastră, Senatul, puneți principiul, și numai atâta. Dar ca d-voastră să organizați facultățile și să deslegați discuția între cele două grupuri de profesori de la facultatea de medicină sau de la orice altă facultate, această sarcină nu o aveți, nu o puteți avea.

Prin urmare din acest punct de vedere întâmpinările d-lui Boerescu erau neexacte. De unde conchid, că dacă numai pentru asemenea argument d-sa Cere respingerea luării în considerație, argumentele sunt nevalabile.

Trec acum la un sit de întâmpinări mult mai importante, și încep prin acelea ale d-lui Dimitrie Sturdza.

D-lor. nu vă mirați, vă rog, dacă, referindu-mă la lungul și importantul discurs de patru zile al onor. d. Sturdza, sunt silit să vă zic foarte sincer- că a fost prea scurt-

Dacă onorabilului d-lui Sturdza l-au trebuit patru zile pentru a spune ceea ce ne-a spus, i-âr fi trebuit cel puțin încă o a cincea zi pentru a conchide, cum a conchis. Căci așa cum e terminat în ziua întâia discursul d-sale alăsat un gol esențial, un gol așa de mare, încât a rămas discursul fără nici o legătură bine stabilită cu obiectul propriu al discuției: cu proiectul de lege supus dezbaterii d-voastre; d-sa a cerut respingerea lui, dar fără absolut nici o morii arc a acestei concluzii

Patru zile de-a rândul ne-a spus că este rău învățământul astăzi și că vina este a legii din 1864. A patra zi, sâmbătă, la 5 ore fără 5 minute conchide: prin urmare legea trebuie reformată; la 5 ore fără 4 minute; adăogă că reforma, care se propune acum este mizerabilă (pardon, d. Sturdza se exprimă uneori cam viu), că reforma propusă este schiloadă. Si acum

mă așteptam să vină motivarea acestei energice apretieri, dar în loc de motivare, d-sa la 5 ore și-a terminat tot discursul.

A începe un discurs cu afirmarea că starea scoalelor noastre e foarte rea, ca disciplină și ca instrucție și că vina acestei stări rele este aproape exclusiv legea din 1864; a întrebuița patru zile întregi pentru a dovedi această afirmare: asemenea procedere pare a conduce firește la aprobarea unei încercări de reforme a legii din 1864. Dar noul d-sa sfârșește prin a declara această reformă schiloadă, dar după ce a întrebuițat patru zile pentru a dovedi prima afirmare, nu întrebuițează nici patru secunde pentru a dovedi ultima afirmare, își uiește vorbirea și lasă propunerea d-sale de a se respinge proiectul absolut fără explicare.

Nu-mi rămâne dar deocamdată, față cu lungul discurs al onor. d-lui Sturdza, decât a examina pe scurt singura teză a d-sale, pentru care v-a adus așa de numeroase exemple. Deși veți fi obosiți (sunt 4 ore și jumătate) permiteți-mi a vă chema atenția asupra acestei discuții a cărei importanță sper că se va înțelege îndată, dacă nu este deja admisă de d-voastră.

Așadar d. Sturdza susține și a căutat a uc dovedi că starea cea rea a învățământului, lipsa de disciplină a școlărilor, lipsa de autoritate a profesorilor, ridicarea chiar a lor în contra autorității disciplinare superioare și în contra miniștrilor, vâri au vrut să îndrepteze lucrurile, ca această stare rea s-a produs din cauza legii din 1864. Data provine din cauza legii, atunci o îndreptare a acestei legi va îndrepta și răul; dacă nu provine de tot, ci numai într-o mică parte din cauza legii din 1864, atunci să știm mai dinainte, că orice modificare a acestei legi va îmbunătăți lucrurile pentru o mică parte, dar să nu ne amăgim că se va îmbunătăți niai mult decât și poate îmbunătăți cu o lege izolată a învățământului, și să ținem seamă și de alte împrejurări, ce vor trebui indicate. Iacă o întrebare însemnă pentru discuția generală a unei legi asupra reformei, fie și parțiale, a scoalelor.

TITU MAIORF5CU

Ca răspuns la această întrebare, rJ. Urechia, raportorul ales de d-voastră, susținea în mod blând și moderat, că nu este de vină legea din 1864, cu toate neajunsurile ei, ci sunt de vină și moravurile generale și regimul constituțional; d. Sturdza în mod violent și amar acuză numai legea din 1864, care după d-sa paraliza încercările miniștrilor de a îndrepta răul și a paralizat în special încercarea d-sale de a-și face datoria de ministru cu toată strășnicia.

Două rezerve am de făcut, înainte de a intra și eu în această discuție, întâi în privința energiei sau strășniciei, cu care și-ar fi îndeplinit onor. d. Sturdza datoria de ministru. Cu toată răbdarea ce am, și am o răbdare nemărginită, vă aduceți poate aminte, că, la acele cuvinte ale d-lui Sturdza, ra-sm sculat de pe scaunul, unde coloz la picioarele tribunei îl ascultam de atâta timp. Căci multe mai știu și eu din administrația d-lui Sturdza, și unile vi le voi spune ca să judecați și d-voastră.

A doua rezervă este în privința tonului, cu care d. Sturdza își rostea plângerile d-sale asupra stării școalelor noastre. După aerul d-sale, atât vechea lege din 1864, cât și relele din trecut, pe cari le acumula d-sa în contra corpului profesoral, păreau să cadă în sarcina guvernului actual, pare că guvernul susține aceste rele, pare că prin enumerarea relelor din trecut are să se aducă un argument contra luării în considerație tocmai a unei legi de reformă. (Aplauze.)

Să venim dar la discuție și mai întâi: cari sunt relele principale? Lipsa crescândă a disciplinei școlare, zice onor. d. Sturdza, pierderea oricărui respect de autoritate, opoziția chiar în contra ministrului, care ar vrea să îndrepteze ceva și care se izbește de rezistențe ce nu le poate învinge după legea de astăzi.

D-lor, multe din relele semnalate de d. Sturdza sunt adevărate. Dovadă sunt între altele actele oficiale, pe cari le-a citat d. Sturdza, sunt și rapoartele generale publicate sub diferiții miniștri, evident cu intenția de asemnala relele ca să se caute îndreptarea. D. Sturdza v-a citit rapoarte din timpul

f d-lui Urechia, a citit rapoarte din timpul d-sale, iar raportul
\\ d-lui Virgolici este din timpul nostru; iată trei miniștri cel puțin, între cari și d. Urechia, pe care d. Sturdza l-a atacat așa de violent, cari au semnalat relele școalelor.

Să ne folosim măcar de această discuție, pentru care în definitiv vom fi recunoscători mai ales d-lui Sturdza, ca să feoem odată lumină aci, și să constatăm răspunerile ce privesc pe fiecare, dându-ne apoi silință să contribuim cu toții prin vorbe, prin sfaturi, prin atitudine, la îndreptarea răului, or de iăide s-ar dovedi că vine.

' Acum, d-lor, nu o să așteptați de la mine ca să vă aduc o sumă de exemple izolate, așa cum le-a adus d. Sturdza. Nu găsesc procedarea nemerită; căci într-o administrație, ca aceea a școalelor, se cer neexagerat rezolvări de cazuri câte 4, 5 mii pe an, ceea ce face în 25 de ani peste o sută de mii. Față cu acest mare număr, 20 sau 30 cazuri izolate nu pot proba o sinteză generală; par a o proba ca efect oratoriu, dar nu o probează în adevărata constatare.

>. în contra celor zise de d. Sturdza cât pentru legea din 1864, eu mă voi mărgini să vă arăt numai un caz sau doua, izolate și acestea în aparență, dar despre care vă voi dovedi că au trebuit să aibă efecte generale, căci au atras atenția tuturilor în țara aceasta, tuturilor cari pot măcar ceti sau cari întreabă de la alții despre cele ce se petrec în rară.

Ce au a face exemplele citate de d. Sturdza, raporturi individuale, fie și de 5 coaie, ca acela de la Azil asupra notelor din matricole și alte asemenea - lucruri petrecute în cabinetul direcțiilor, — așa cu unele cazuri, cari au fost eclatante pentru y toată țara și s-au implantat în sufletele tuturilor!

î Să vă povestesc unul din aceste cazuri, onorați domni senatori!
£ Era un concurs - nu o să vă citez nume, fiindcă numele este indiferent, actul interesează - un concurs pentru o i catedră de la Facultatea de Drept din București. S-a prezentat B la acest concurs, între mai mulți candidați, un doctor în drept, B

nou venit de la Paris care, ca cunoștințe, a izbutit, în acei timp, când se ținea acel concurs, ministrul instrucțiunii publice eram eu; era la 1875. Tot atunci venise din întâmplare necesitatea casase celebreze dezvelirea stăniei lui Mihai Viteazu, care este aci pe bulevard, înaintea Universității și a Senatului. Mie personal - acesta este un defect al meu - nu prea îmi plac solemnitățile și în ceea ce mă privește, nici nu am luat cuvântul, am lăsat să se facă lucrul cât se poate de simplu. Dar totuș era prima statuă, care se ridică în rară la noi, era o figură glorioasă pe care o amintea, și iăcându-se donație primăriei, trebuia să ia parte ministrul cu oarecare solemnitate. Statua ca de obicei era învelită cu perdele și s-a fixat printr-un program oficial ora căderii perdelei, după un mic *speech* al unui ministru și alr mic *speech* ca răspuns al d-lui primar. Ce lucru simplu în sine! Ce mică solemnitate, lipsita de orice politică de partid!

Acel guvern al nostru din 1875 era conservator, cum zicea opoziția, în orice caz nu era liberal-național, nici nu era încă inventat acest substantiv compus, și pe acea vreme (nu știu dacă lucrul se petrece și azi, presupun că ntt), era o tendenta a foilor liberale de a răspândi părerea, că un asemenea guvern nu putea să aibă nici un simțimânt patriotic, că era austro-maghiar, vândut lui Andrassy, și că n-avea dreptul să desvelească o statuă. Si astfel în jurul perdelelor lui Minai Viteazu s-a făcut o întreagă agitare. Ce vremuri curioase! Dar în fine, venise momentul, noi trebuiam să desvelim statua. Atunci agitarea din jurnale se transportă pe strade. Nu știu, dacă erau deja inventați bătașii (desi presupun că bătașii există dc când neamul omenesc); dar mulți oameni de uliță printre cari erau amestecați și școlari, se învârteau în acea zi în jurul statuei, cu pornirea hotărâtă să împedice desvelirea oficială a statuei și să rupă perdelele mai dinainte. A auzit ministru de interne și a pus poliria să împiedice această necuviință.

Se arestează câțiva din cei mai îndrăzneți, băieți și oameni mai mari; cei în vârstă legală se trimet dinaintea tribunalelor,

[L între aceștia din nefericire și câțiva elevi mai în vârstă. [^Tribunalul mise pare că i-a achitat, cade obicei. După un alt ^obicei din acele vremuri, ca și în ziua de astăzi, la toate aceste |\\Ocazii, ziarele liberale deschideau o lista enoimă, în care se atnscriau advocații, apărătorii publici, cari aveau să susțină |lînaintea tribunalului aceste victime ale reacțiunii (ilaritate), Bjljtregarii aceia cari voiau să rupă perdeaua statuei.

Întte cei înscriși apărători ai acestor ștregari de stradă era . d. acela, doctorul în legi de la Paris, care tocmai acum își cuse concursul ca să intre, unde? în profesoratul facultății din iucurești și să spună tinerimii, ce este dtept și ce este nedrept, ce este legal și ce este nelegal (aplauze). Am primit |lrfupă puține zile raportul juriului, care-mi spunea că acest Jdomn are cunoștințe foarte bune de drept roman, și de alte |lpărți ale dreptului. Avizul consiliului permanent era asernenea vorabil; însă, după cum știți, ministrul are dreptul să nu jăprobe, are dreptul de *veto*.

Eu nu l-am aprobat și am motivat neaprobarea anume prin st fapt al înscrierii d-sale publice și ostensibile printre părătorii acelei ștregării, care fapt dovedește în privința d-sale, că deși poate să aibă cunoștințe, dar nu are încă spiritul -\\pedagogic elementar pentru a i se încredința conducerea ' tinerimii universitare.

Am făcut bine, d-lor senatori, de nu l-am aprobat? Aveam dreptul de veto, am uzat bine de acest drept? Onor. E d. Sturdza îndeosebi găsește că am uzat bine de acest drept? ' Dacă-mi permite d. prezident să o zic; aș fi fericit pentru % orice întterupere ce mi s-ar face, căci aci nu este vorba de I oratorie, ci de constatarea simplă a unui adevăr. Vă rog să mă # întreruperi și vă rog să-mi dați imediat dezmințire, unde voi *' greși în aprețieri sau unde voi afirma ceva care nu este exact, t și voi rectifica îndată (aplauze).

• Eu cred că am făcut bine. A venit acest domn la mine, la B ministru, de altminteri este un om foarte cumsecade, cred că

este și bun profesor ca cunoștință a dreptului, a venit, zic. la mine; cu foarte liniștii (am păcatul că nu sunt violent și nu mă impacientez deloc) i-am zis: „îmi pare bine că ești doctor în legi și văd cu plăcere din actele concursului că știi carte. Dar ce faci d-ta ca manifestare prin ziare, nu este pedagogie: d-ta nu trebuie să încurajezi pe ștregari și să-i aperi la tribunal, fiindcă pierzi autoritatea de pe catedră. Până ce nu te vei amenda asupra acești" punct, nu te /măresc ea profesor; să o faci altul, eu însă nu o fac, nu aprob concursul."

Si am publicai alt concurs. Bine am făcut, d-nule Sturdza, ca disciplină?

După câteva luni am căzut noi de la guvern, înainte de a fi venit termenul pentru acest concurs. Guvernul liberal, cart-a venit după noi, a zis că domnul ace.ta era o victimă politică, se înțelege; a reînființat rezultatul concursului anulat de mine (n-avea drept să o faci, dar e indiferent) și l-a numit pe acest domn profesor, evident. I-am găsit la 1888 de sub d. Sturdza chiar membru în consiliul permanent de instrucție, chemar a regula ca arbitru chestiile disciplinare relative la scoale (ilaritate, aplauze). Daj de aceasta să nu aveți prea multă teamă, căci adeseori aceia cari fac ștregăriile cele mai mari, sunt cei mai aspri judecători ai ștregariilor altora (ilaritate).

Dar nu pentru aceasta v-am citat cazul. Pentru altceva; căci așa cum s-au petrecut lucrurile până aici, n-au avut tăfînet în lume.

Dat a intervenit aici o împrejurare cu totul alta, și mai ales aceasta cred ca merită să atagă luarea dv. aminte într-o discuție generală asupra învățământului în țara noastră.

Ati crede lucru cu puțință, d-lor senatori? Pentru această anume procedură a mea, în această cauză, a acestui concurs, am fost dat în judecată ca ministru de Camera liberal-națională! (aplauze). Acest caz este unul din punctele de acuzare, pentru care eram să fiu trimis înaintea Curții de Casație de dumnealor! Aceasta crimă a mea a fost afișată prin

comune de dumnealor și publicară în toate ziarele ca dovadă de violarea legii din partea „prevenitului Maiorescu!" (ilaritate, aplauze). Era în comitetul de acuzare d. Flevn, era și bunul meu vecin d. Tache Giani, era și d. Missail. Sunt 4 volume de asemenea fi de alte acuzări redactate de d. Missail: si eram cu toții daci în judecata, și onor. prezident al Senatului d. genetal Rorescu și d. Lahovari, toti, toți, și chiar unul care n-a fost de la început dat în judecară, d. Th, Rosetti, care a cerut ca o onoare: „dici-măsi pe mine în judecată", si Camera-s-a grăbit sS-1 dea și pe el în judecată (ilaritate). D. Missail a teris cele 4 volume de acuzare. Mult mai târziu, la 1888. a intervenit onor. d. prezident a! Senatului la mine zitându-nri că d. Missail a publicat multe scrieri, afară de aceste 4 volume (ilaritate), ci nu are avere si d. general Florescu, cel acuzat la 1876. mi-a atras atenția la 1888, că ar merita d. Missail ca una sau două fiice ale d-sale să fie primite în Azil. M-am grăbit a aproba cererea făcută de d. Missail, în care cerere îmi enumera d-sa toate scrierile d-sale care îi dau un fel de titlu la această atenție. A inadaogatumai în rezoluția favorabila, pusă asupra petiției d-sale printre scrierile menționate de d. Missail încă una pe care d-sa o tFecuse sub tăcere: cele 4 volume. (Ilaritate, aplauze)

Așadar, între punctele pentru care am lost dat în judecată la 1876-77, este și acea decizie a mea relativă la concursul pentru catedra de drept roman de la facultatea din București, 'ată, d-lor, acum textul oficial al acersții cap de acuzare, formulat de Camera liberală de la 1877 în conta mea.

Nu știu, dacă era și acel domn profesor-concurent deputat în Cameră; aceasta ar fi fost mai frumos ca să pună anume și d-sa bila de acuzare în contra prevenitului Maiorescu.

Iată textul acuzării:

„După concursul sutiinut de d... pemru caiedra V3camă de dreprul roman la facultatea ^uridiLă din București, re-^ultarul a fost favorabil concurentului, **ȘL**

prin urmare *trebuia* a-i da catedra, neesistand nici un motiv legal de respingere. Cu toate acestea prevenitul Maiorescu prin rezoluția de la 3 iulie 1875 nu aprobă rezultatul concursului, respinge pe d.,, menține ped... ca suplinitor, fixează un nou concurs pentru ziua de 3 iulie 1876 etc. Spre a da un caracter de legalitate acestei măsuri de evidenta persecuțiune politică, prevenind invoacă următoarele mijloace, lipsite de orice temei legal:

1. Că dacă în general un aspirant cu rezultat favorabil al examenului trebuie crezur capabil de a fi și profesor până la proba contrarie, această prezumție nu mai poate fi admisă când, în timpul dintre înscriere la concurs și efectuarea concursului, comite acte publice care îi pun la îndoiala aptitudinea pedagogică pentru însemnarea misiune ce vrea să o primească."

Așa în adevăr, scrisesem eu ca ministru, în 3 iulie 1875, prima parte a rezoluției prin care nu aprobam rezultatul aceluia concurs.

Aptobă onot. d. Sturdza acest motiv al meu de a nu admite pe acel domn?

Iată un motiv disciplinar și legal totdeodată. îl desaproabă d. Sturdza?

Dar să continuu citarea textuală a motivării mele. pentru care am fost acuzat:

„2. Că d... s-a înscris public între *apărătorii elevilor condamnați pentru necuviințele* comise înainrea statuei lui Mihai Viteazu, înscriere care, în mod cum s-a făcut, avea caracterul unei demonstrații desigur nefavorabile disciplinei școlare."

Este bine motivat refuzul ca idee de pedagogie și de disciplină, onor. d-le Sturdza?

„3. Că încă în zilele din urmă, d-sa a continuat a dovedi aceiaș predilecție penru demonstrări publice puțin potrivire cu caracterul unui aspirant la profesură, subscriind și publicându-se inue substriiorifunei programe îndreptate în canoa guvernului si a Cuipurik» legiuitoare.

•C 4. Că. în fine, este de cel mai mare interes pentru B j. instrucție și îndeosebi pentru universitate, de a se feri corpul •E „ didactic și școlar de politica militanta demonstrativă."

K • Știu, că asupra acestui din urmă motiv al rezoluției mele de «arunci, sunt păreri controversate. Vor fi și unii din d-voastră, Kii-lor senatori, nu cred însă din actuala majoritate, care vor fi B de altă părere. Pentru mine însă a fost si este convingerea •Etonstantă, că școală trebuie ferită de agitări politice. Și eram în •Editptul meu că ministru să aprețiez după convingerea mea ce M; .)trebiiințare să fac de acel *veto* prevăzut în lege.

Se- Actul de acuzare asupra acestui punct se termină astfel:

Wt „în bună regulă, după acest concurs instituit conform X f ' arr. 372, ministrul primind raportul comisuni, era dator S; . a race numirea d-lui,.. conform art. 382 din legea J)» instrucțiunii.

W' Prin modul său de procedare, prevenitul a violat nu w - numai acest articol, dar și arr. 14, 364, 365, 368, 369 si 372 din legea instrucțiunii publice: anulând prin acest

JE ""

SR^>:

pe baza arr. de lege mai sus citate."

ÎSf"- la să vedem acum, pentru întreaga noastră edificare «upra acestei chestii, și textul acelor articole din legea asupra instrucției publice de la 1864, care se pretinde că le-am violat.

Art. 372 instituie concursul pentru orice catedră vacantă. Concursul s-a ținut.

Art. 382 zice: „Ministrul primind raportul comisuni (adeci al juriului examinator al concurenților) va face numirea provizorie a candidatului admis, după forma prescrisă prin an. 365."

Vasăzică sunt trimis la art. 365.

Ari. 365. „Numirea provizorie a profesorilor se va face prin decizie ministeriala dară în forma ari. 14."

I Sunrem dar trimiși In definitiv la art. 14 pentru forma •fc hotărâtoare.

An. 14: „Consiliul (permanent) va fi consultat, sub clamă de nulitate, însă cu rezerva dreptului de veto al ministrului, asupra tuturor chestiilor relative la administrația și direcția instrucțiunii publice și private.

Toace deciziunile ministrului trecute prin consiliu conform dispoziției de sus, vor purta formula -aurind pe consiliul permanent al instrucțiunii”.

Consiliul permanent !-am consultat. Așadar „auzind avizul consiliului permanent” am avut dreptul de *veto*. A m întrebuițat acest veto al meu pentru motivele pedagogice și disciplinare arătate mai sus.

Ce lege am călcat?

Vederi că nu se poate susține astăzi de către nici un om din nici un partid, că a fost măcar umbră de călcare de lege din partea mea.

Și dar, fără umbră de posibilitate că am călcat legea, se scoate din arhiva ministerială un act de acuzare ca acesta, cu motivarea mea pedagogică, ca un element de a fi eu trimis înaintea Curții de Casație! și comitetul acela care dorea să ne trimiță prealabil în temniță de la Văcărești, înainte de a fi trimiși în judecata Curții de Casație, își permitea să afișeze această acuzare în toate comunele, să o publice prin toate gazetele, să atragă atenția lumii întregi de la noi asupra ei.

Și acuzarea mea ca și a celorlalți miniștri se votase de Camera de atunci cu unanimitate, minus 3 voturi. Era oare și bila onor. d-lui Sturdza acolo?

I'entru dv., d-lor. se pare astăzi că v-am spus ceva nou, ați uitat detaliul acesta; și pentru mine personal acuzarea aceasta era un lucru, care nu era serios, și nici nu am luat-o în serios în ceea ce mă privește pe mine. Dar pentru publicul cel mare? Dar pentru școlari? Dar pentru învățătorii din sate, pentru institutorii, pentru profesorii școalelor noastre?

Când partidul acela, care se întitula și se adăpostea sub frumosul drapel de partid iiberall și care venea atunci la guvern,

răsturnând „reacțiunea”, și deschidea calea tinerimii sub farmecul cuvântului de libertate; când acest partid, cu un asemenea drapel, vine și, în contra noastră, face asemenea acuzare și zice, adresându-se la profesori și la școlari; Ce? Ați i- vroi să vă țineți de regulile disciplinei? Ați vroi se vorbiți de pedagogie și să fie ordine în școală? Dar un ministru, care vorbește de pedagogie și de disciplină, nu vedeți cum e acuzat și afișat prin toate comunele? (Aplauze.)

Când aceasta se întâmplă la 1877, cere deodată d. Sturdza la 1881, d-sa care votase acuzarea de la 1877 și o publicase spre știința orcărui școlar și orcărui învățător, vine ministrul Sturdza la 1884 și cere de la profesori disciplină?! Corpul învățătorilor este nedisciplinat, nu are respectul autorității, striga d-sa acum în Senat!

Ba bine că o fi nebun corpul învățătorilor să aibă respectul disciplinei după asemenea precedent! (Aplauze prelungite.)

Dar, d-lor senatori, a trecut ota reglementară, veți fi și d-voastră oboșiți. Voi continua mâine.

Ședința Senatului de miercuri 13februaric

D-lor senatori, ieri, la sfârșitul ședinței, discutam împreună următoarea întrebare: unde poate fi partea de răspundere pentru nedisciplină și pentru spiritul de dezordine, pe care le constata onor. d. Sturdza în școlari și într-o fracție a cotptdui profesoral? Care poate fi partea de răspundere pentru aceasta a vreunei legi oarecare, a legii din 1864? Și care poate fi partea de răspundere a altor împrejurări covârșitoare, așa de importante, încât lor trebuie să le fie mai ales atribuită starea, de care se vorbește? Și la exemplele numeroase, însă izolate, prea individuale, ce le citase onor. d. Sturdza, m-am crezut dator a vă cita uo singur alt exemplu, care însă. acesta, prin rezonanța ce a trebuit s-o capete în țara întreagă, era un exemplu mai important decât toate cele aduse de onor.

d. Sturdza, fiindcă dovedea că prin felul său extraordinar a trebuit să aibă un efect răspândit în multe inteligențe, în foarte multe, tocmai în acele, de care se plânge acum d. Sturdza.

îmi permit a vă mai cita un exemplu de acelaș fel, și atunci cred că această parte a argttmenrării va putea fi terminată. Vă spunea d. Siurdza cum d-sa, ca ministru conștiențios, precum era, se ducea însuș să inspecteze școalele. Vă puteți închipui că și alți miniștri credeau de datoria loc să facă așa; am făcut, între aceștia, și eu așa, și cot în anul 1875 m-am dus odată ca să-mi dau seamă despre mersul unei școli primare de băieți din București, despre care mi se spunea că nu merge bine. Era vară, școală acea de băieți era sub Dealul Mitropoliei pe undeva. Când m-am apropiat de localul școlii (clasele se țineau în catul de jos. si cald, cum era, ferestrele erau deschise), încă de departe am auzit și eu, - de și de altmintreli nu prea aud bine, însă trebuie să fi fost lucrul tare de tot - am auzit și eu larmă, gălăgie, parcă mă apropiam nu de un local de școală, ci de alt local, local electoral d. e. sau așa ceva. Mă apropii de fereastra deschisă, mă uit în școală, și pe lângă cele ce auzisem, acum văd băieții unii d-asupra băncilor, alții aruncând cu căciula, câțiva bătându-se; iar institutorul pe catedră citea. Am intrat în clasă; trebuie să recunosc că s-a făcut îndată liniște; am rugat foarte politicos pe d-nu institutor să *continue lecția. (Ilaritate.)* A început d-sa lecția, dar a sunat îndată ora de sfârșit, și i - ,m rugat să treacă împreună cu mine în cancelarie. Și i-am spus: „D-le institutor, cum am găsit școala aceasta în momentul când am intrat, recunoști si d-ta că nu se cuvine să fie o școală. Ce făceai?” Citea; m-am uitat: era un roman în o parce - și un caiet în altă parte; d-sa zicea că citea caietul, poate caietul, poate romanul; caietul era un curs de drept, fiindcă, zicea d-lui, este student la facultatea de drept, se pregătește de examen. Eu i-am zis: că te pregătești d-ta, este altceva; dat școală nu este pentru institutor, ci institutorul pentru'școală, trebuia să te pregătești în afară de școală, aci trebuie să faci clasă primară,

clasef primare te dacotești întreg în timpul lecțiilor. Dacă nu știi nici aceasta, dacă au mers lucrurile până la așa grad, nu ești om de școală. Văd că te pregătești pentru jurisprudență, fi-ți cariera în altă parte, dă-ți demisia." Și l-am depărtat din postul de institutor.

Se înțelege, că îndată a devenit și el un martir al reacțiunii, și la cădetea noastră, la 1876, acest fost instituoc a fost *înaintat revizor școlar*, chemac el să controleze cum își fac datoria ceilalți institutori și învățători. Si darea afară a acestui institutor, în aceste împrejurări, este unul din punctele de acuzare ministerială de care v-am vorbit; și acest punct a fost publicat și afișat pe toate căile.

Dar aci soarta, prin o ironie a ei, a fost de-a dreptul răzbunătoare; căci acel insitutor. al cărui spirit de dezordine îl constatasem de la început, era Pătescu, care puțin timp după aceasta s-a găsit implicat în atentatul în contra ministrului-prezident, în atentatul lui Petraru, și Petraru împreună cu Pătescu au fost condamnați la închisoare.

Dacă mergea, după cum ecau unele veleități în acele timpuri, adică se făcea arestarea prevenrivă a miniștrilor dați în judecată, se putea întâmpla să mă găsesc și eu închis preventiv la Văcărești în momentul când venea acel Pătescu condamnat la Văcărești. (Ilaritate.)

D-lot, ar fi o mare nedreptate, daca v-aș fi citat și aceste cazuri pentru vreun alt gând de alături, decât exclusiv pentru dovedirea argumentelor în discuțiunea ce ne preocupă despre rezponzabilitatea în privința disciplinei în școalele noastre.

Nu este în gândul meu ca să fac din această chestie o chestie de partid.

Recunosc, că astăzi nici Partidul Nationai-Liberal n-ar mai aproba toate cele petrecute cu ocazia dării în judecată a ministerului conservator.

Sunt boale ale tinerețelor unui partid, prin care poare trebuie să treacă, dar odată ce a trecut prin ele, nu-l mai apucă.

Am mai recunoscut însumi zilele trecute, în răspunsul la interpelarea d-lui Sturdza asupra șoselelor, că este chiar meritul deosebit al d-lui Ioan Brătianu de a fi făcut din niște oameni cu aspirațiuni, ca cele arătate în unele acte de la 1876, un partid de guvern mouarhic-constitucional; mulți bărbați cuminte din partidul d-sale l-au ajutat în această operă însemnată, și între ei este desigur și d. Dimitrie Sturdza.

Dumnealor, puși astfel la cârma statului, având a se lupta cu atâtea situații grele, au putut ușor trece din acel spirit de învălmășeală de la 1876 la o aprepțiere mai dreaptă a necesităților societății și a spiritului de ordine ii) stat.

Dar chestia nu este, cum sunt d-lor astăzi în această privință. Astăzi, d-lor, au și uitat cazurile de disciplină școlară din 1876. Chestia este: ce efect trebuie să fi avut asupra fragedei inteligențe a copiilor, asupra învățătorilor, ittsritutorilor și profesorilor, precedente ca cele semnalate din actul *dt* acuzare citat?

Căci acei copii și acei învățători n-au fost la cârma statului ca să-si schimbe spiritul față cu importanța și greutatea situației unui guvern; ei au rămas în situația de atunci; pentru ei semănța resădită astfel la 1877 n-a putut să fie nimic altă așa de iute, ca a încolțit, și dv. știți cu toții, cu ce putere, mai ales în frageda copilărie, se întipăresc primele impresii.

Un exemplu ni l-a dat tot d. Sturdza printre cele citate de d-sa cu atâta amărăciune. Ne povestea că fiind d-sa ministru pe la 1884, s-a dus la liceul din Iași, în clasa a 4-a mi se pare. și a văzut acolo un elev cu atâta lipsă de respect pentru autoritate, încât - dați-mi voie să repet expresia d-lui Sturdza - sc tolănea pe prispa de sub fereastră, înaintea d-sale și a profesorului!

Ia să facem puțin calcul de o nouă speță de statistică! Aceasta era în anul 1884, când era d. Sturdza ministru; băiatul acela era în clasa a 4-a gimnazială; cu 4 ani îndărăt, la 1880, va fi trebuit să termine cei 4 ani de școală primară. Iar la 1877, când s-au publicat acele puncte de acuzare în contra mea,

băiatul era în clasa 2-a primară. Poate o fi fost chiar elev al lui Pătescti din București. (Ilaritate.)

Cum ne putem acum închipui dezvoltarea sufletească a acestui băiat. Si el este tipic pentru toti cei de vârsta lui!

Vasizică în 1877 el era în clasa a 2-a primară, intrase de un an - ca să mă servesc de expresii ca ale d-lui Boerescu - în „templul” Minervei, sacerdotii acestui templu îi trimiseseră o rază din focarul de lumină, băiatul învățase tocmai să citească - și ce frumoasă lectură și ce ininteresantă pentru el îi prezentau ziarele din acea vreme cu acuzarea ministrului, care voise să respecte disciplina școlară! Și ce puternic impresionează o așa primă lectură! o așa primi întrebuintare a artei de a citi! Și apt» vă mirați, că după puternica impresie a unei astfel de prime lectură, îi găsiți la 1884 pe prispa de sub fereastră?

D, Sturdza zice: să nu fie minciuna în învățământ. Să nu fie, se înțelege! Asta este. Dare greu să ai adevăr la 1884. numai 7 ani după 1877. Și prin urmare d. Sturdza trebuia și fie la 1884 mai domol, cu mai puțină amărăciune, să simtă ceva *mea culpa*. Chestiile de disciplină par a fi grele și pentru oamenii maturi, necum pentru școlari.

Ni s-a dat aici în Senat spectacolul neobișnuit ca din însuș partidul d-lui Sturdza, un membru foarte autotizat în materie de școală, onot. d. Orăscu, să simtă necesitatea de a vetfi și a testabili dreptatea în contra d-lui Sturdza. D-nu Sturdza, prezident al nu șriu cărei formari național-libcrale, d. Orăscu, viceprezidenr al nu stiu eărei alte formări naționale-liberale, vin și se combat înaintea Senatului! Se pare că este ceva nedisciplină și în partid. Și dacă este așa între oamenii cei mari, să fim mai răbdători cu oamenii cei mici.

Dar să facem un pas mai departe în discuția generală de față; să răspund și la u altă parte a discursului d-lui Dimitrie Sturdza. D-sa se mai plângea, că prin legea din 1864 se vedea împedecar în cei 3 ani ai miniserului d-sale de a restabili ordinea în ale scoalei. cu roată energia necurmată ce a avut-o.

Și ue-a vorbit mult de „strășnicia” disciplinei ce a menținut d-sa ca ministru, imputând altor miniștri că au fost mai slabi întru aceasta.

Nu ei* meritată imputarea și nu cred că era meritată nici lauda d-sale. Căci, d-lor senatori, ceea ce din contră s mai contribuit astăzi la slăbirea disciplinei în corpul profesoral, a fost tocmai, după părerea mea, acțiunea neconsecventă a d-lui D. S-mrdza ca ministru, distribuirea pedepselor pentru nedisciplină. or pentru neregulă în școală. în (apt d. Sturdza avea dreptate să se plângă, de exemplu, că la Facultatea de Drept din București era mare neregulă cu absențele profesorilor, cu nevenirea lor mai ales la examene; dar ne mai zicea, cum d-sa a combătut interpretarea că după lege profesorii ar avea *drept* la douizile de absentă pe lună. necum la altele, și cum pentru fiecare absentă nejustificată ia amendă cu reținerea din lea.

Da, a încercat amendarea aceasta onor. d. Sturdza și a și făcut-o cu oarecare consecvență... la cei mici. iar la cei mari și importanți a dăbit-o. însă este adevărată vorba românească: de la cap... Care e capul în materia aceasta? Universitatea, ea e fruntea învățământului. Dacă a slăbit-o d Sturdza la profesorii Universității din București, și tocmai la ai Facultății de Drept, unde desordinea cu absentele este mai mare. ce dreptate mai putea fi în aciunea d-sale față cu profesorii inferiori? Cel mai frapant exemplu știut atunci asupra neregulatei veniri la curs, era acela al unui profesor, de altminteri cu autoritate în materia sa, care în toată vremea culestului lipsea de b curs, se afla la o via a sade lângă Ploiești, și mai lipsea mult și alte dați. D. Sturdza l-a amendat strașnic, cum ziced-w, i-a reținut lea; decât, de... acest d. profesor era poate membru influent, era deputat, și urma a fost că pe de o parte l-a amendat, iar pe dalta i-a dat amenda îndărăt.

Acum vă puteți închipui, ce autoritar a avut o asemenea măsură asupra corpului profesoral după asemenea precedent.

Dar sunt alte cazuri, mult mai grave, de slăbirea consecvenței d-lui Sturdza. Vă spunea d-sa. cu multe

amănunte, cum se comiteau de unii profesori și directori abuzuri în administrația școlii, cum se falsificau notele la școlari, și d-sa a aruncat chiar bănuiala de interes, de interes » bănesc. D-lor senaiori, rare trebuie să fie cazurile acele; să o speram pentru onoarea unui corp, care - orce s-ar zice - este și rămâne un corp foarte însemnat în țara noastră. Nu știu dacă • onor. d. Sturdza n-a întins cam departe dreptul de cetite al actelor ministeriale, cetindu-vă în ultima zi a vorbirii d-sale un raport - presupui că-l are *in copie din* actele ministerului - despre cele ce l-ar fi pettecut la Azilul Elena Doamna cu darea • notelor. Notele anterioare schimbate, prefăcute în matricole și cataloage etc, etc!

Pentru toate acestea d-sa, precum zice, a luat strașnice măsuri, și n-ar mai fi trebuit *ii* vie acum. dnpă ațâți ani, ca să aducă o astfel de chestie penibilă în discuția publică ca un jf motiv de a izbi iar în corpul profesoral în auzul d-voastră. și m în auzul tuturilor! Dar, vedeți, d-lor, acum fiindcă d-sa a m deșteptat aceasta discuție, ttebuie să restabilim cel puțin 4f adevărul întreg, și adevărul este, că anume în cazurile cele mai M } eclatante de această natură, „strășnicia” d-lui Sturdza a slăbit, s-a compromis; și astfel s-a îngreuiat sarcina unei Îndreptări, până când nu vor simți toți, ca e egală măsură pentru toți în această materie, egală severitate, mai ales severitate acolo unde cineva, prin fel de fel de influențe, este mai susținut; acolo, unde se amestecă multe hatăruri sau te miri ce interese politice. Căci un caz de hatâr, de nedreptate piejudecă toate cazurile analoage; un caz de slăbire în asemenea împrejurări e cel mai mare pericol pentru toată această materie. Când s-ar acredita între părinți, între profesori și învățători, că trebuie să fii numai sprijinit de un puternic ai zilei, mai ales de un membru în Parlament, pentru ca impunitatea să-ți fie asigurată, aceasta ar fi o rușine pentru sistemul constituțional și ar compromite orce măsură de îndreptare, pe care o cereți.

[Așa fiind, ce ziceți despre următorul caz? îl voi ceri din acte.

D. Sturdza se mândrea că a ales oamenii cei mai energici, mai dreپți și capabili pentru a-i trimite ca inspectori generali ca să-și dea seama despre mersul instrucțiunii și al disciplinei. Bine a făcut d. Sturdza și a avut dreptate să se mândrească, între acești inspectori era și unul din cei mai energici, de o absolută și recunoscută onestitate. La ieșirea d-lui Sturdza din minister, acest fost inspector s-a numit în consiliul permanent. Și astăzi este membru în consiliul permanent de instrucțiune publică, unde și merită să fie. Vasăzică un înalt funcționar păstrat, cum vedeți, de la un partid la alt partid, fiindcă administrația unui minister ca al scoalelor așa trebuie să și facă cu funcționarii cei buni. Trimis dar de d. Sturdza la 1887, atunci când acțiunea d-sale trebuia să meargă tot mai energică în contra abuzurilor, la o constatare într-un oraș oarecare de provincie, atest inspector, cunoscut prin onestitatea sa, raportează:

„15 mai no. 229.

Mi s-a demonstrat, d-le ministru, cu matricolele în mână, că d. X., fost director (al scoalei de acolo), a eliberat 3 (trei) atestate de absolvire a 4 (patru) clase primare elevilor repetenți și persoanelor ce nici au fost în școală pe care o dirija.”

Și arată toate cazurile, iar la No. 21 al cazurilor scrie:

„La 2B iunie 1813 eliberează atestarea no. 4-î elevului... care ar fi absolvit clasa IV, în 1813—Acest elev se găsește în condițiile no. 4, deoarece n-a jucat examenul trecut și prin urmare este repetent. <^i proba că toți elevii ce JU luau atestarea și cari sunt în condițiile no. 4 erau repetenți, este și următorul caz: X are în matricola anului 1881-82 notele 7, 8 și 9, însă îi lipsește nota de la examene. - Ei bine, acest elev reperează clasa IBS—83, pe când tutulor celorlalți li se liHțieizJ eemfkaie. (A se vedea matricola 1861-82.) Se vede că... n-a înțeles că atest, uul se cumpără, de aceea a crebuit să repete clasa.”

Iată părerea inspectorului, în adevăr conștiincios, trimis de d. Sturdza. Dar se mai agravează situația prin raport. Se mai zice acolo:

„La sesiunea rota în Biicursii am invitat pe dl ... pentru a ști ce poate să răspundă la toate abuzurile deja constatate. La chestiile puse de subsemnatul și U care urma să răspundă a doua zi, dl ... abia a treia-mi aduse răspunsurile aci alăturate, însă odată cu aducerea acestor răspunsuri dl ... mi-a declarat confidențial culpabilitatea sa față cu (oaie faptele coisinate. - Mai mult decât atât dl ... și-a permis, domnule ministru, să ma insulte în rsnîful junrțiunri, să mă insulte în casa mea, aduedu-mi bani. — Mărturisesc, domnule ministru, că niciodată n-am fost indignat mai mult ca în seara cind dl ... în biroul meu a scos irei bilrtc nouă a 100 fi. și aceasta pe rezonul ca să-nu plăcască cheltuielile de dmm și să-l scap de încurcătura, ^ici are 6 copii. Când am văzut curagiul d-hu ... de a-mi da bani pentru hoțiile comise în liberarea certificatelor, am rămas atât de surprins încât nu șiam cum să-l dau afară.”

Se poate un caz mai tare?

Acum să vedem avizul Consiliului permanent, și nu uitați, că Consiliul permanent este numit și schimbat, cu oarecare forme, de însuș ministru.

„Citind cu atențiune și mai recitând, atât raportul cit și cele două anexe, Consiliul începe prin a înlarva din dezbateri, încercarea ce sar fi tjeut de a mină pe d. inspector de vreme ce într-o acuzație ar.it de gravă nimeni nu poate fi crezut iie cuvânt, ci se cere a proh.î, și când o asemenea proba se li da, atunci culpabilul va trebui desiiuir fără cea mai mtefl cruțare. In așteptarea dară!) a unui piobe senoavL, Consiliul pcimancin w' mărginește a examina restul raportului" etc”.

În această acuzație de mituire se mai cere o probă! Te mine, inspector, în patru ochi, a voit să mă conrupă, și mi-a adus trei bilete de câte 100 de franci. Ca inspector m-ai trimis în

inspecție, și iată ce-ti raportează! Trebuie mai multă probă? Ce (le) de probă? Martor», care nu erau?... Apoi vine un lung avis. Vă puteți închipui cum se poate acum întoarce avizul; iată-I:

„Considerând că proba acestor aciuții (pentru certificatele false) este imposibilă. Din momentul în care matricolele ci. IV-a sunt ținute de dl ... (acu/atul) într-o *completă neorânduială*, aceste matricole nu pot dovedi nimic etc."

Nu era matricolă, nu erau cataloage, se înțelege, dispăruse orce. Numai așa putea să falsifice acel institutor-ditector certificatele. Se înlătură chestia mimirii, se înlătură și afirmarea inspectorului, că inculpatul s-a mărturisit culpabil pentru coate, și Consiliul permanent e de părere să se dea numai un avertisment, pentru neregulă în arhiva scoalei. Subscriși doi membri.

D. G. Mărzescu. Cine anume?

Ministrul instrucțiunii. Era d. acela cu concursul de drept roman, dar fratele institutorului în chestie era deputat în Camera liberală.

D. G. Mărzescu. Care este majoritatea Consiliului permanent care a iscălit? Ne spuneți numai pe d. Cratunescu, ceilalți cari sunt?
O voce. Nu l-a numit.

Ministrul instrucțiunii. Și n-a vrea să numesc. Dar dacă mă siliți, iată cari sunt: d. Cratunescu, d. Dimitrescu C-, iar pentru înlăturarea mituirii d. Hâjdău.

Iată și rezoluția ministrului Sturdza din 27 iulie 1887:
„Până se va lua o decizie, d. inspector general Tocilescu va face o cercetare minuțioasă, cum merge institutorul... aci în capitală, tir când a fost permutat din..."

Căci trebuie să știți că acest institutor, fost cu direcția unei școli primare în provincie, se afla acum strămutat ca director în capitală, adevărat înaintat, însă aceasta fusese lăcuș cu puțin înainte de anchetă.

Vasăzică, inspectorul general Tocilescu va face o cercetare amănunțită, cum merge institutorul aci în capitală? Ba bine

Ci după o așa cercetare, institutorul acela să mai dea acum îndată certificate false, și după minuirea câte încercase să o facă inspectorului!

S-a însărcinat inspectorul Tocilescu în 27 iulie, adică în vacanță, să facă cercetare institutorului, care poate era acum și absent, fiind vacanță. Dar trebuie să se fi terminat iute cercetarea, fiindcă deciziunea definitivă s-a ia deja în 6 septembrie, când d-abia a început școala: „Se aprobă avizul dat de dd. Dumitrescu și Cratunescu", adevărat numai un *avertisment* pentru ținerea neregulată a arhivei școlare.

Înțelegeți că asemenea cazuri slăbesc autoritatea disciplinară. După asemenea precedente, este greu de a mai aștepta îndreptarea de la strășnicia ministrului Sturdza, și ne trebuie ceva răbdare pentru a pregăti terenul în viitor, când se vor uita asemenea precedente.

Și *à propos* de d. inspector Tocilescu! D. Sturdza vi l-a lăudat pentru ancheta făcută acum un an în contra unor profesori din Galați, cate an și fost condamnați de juriul *uiuvermtar* din IIM, și s-a revoltat de „îndrăzneala" profesorilor condamnați de a acționa în iustine pe d. Tocilescu pentru calomnie. Foarte bine. Dai și aici a uitat d. Sturdza să vă releve ce ceilaltă parte a incidentului, și sunt dator să o relevez eu. Organul autorizat a) partidul d-lui Sturdza, „Voința Națională", a secondat acuzațiile acelor profesori în contra d-lui Tocilescu cu o sumă de articole și de notițe, a răzvrătit lumea profesională în contra acestui d. Tocilescu. Onor. d. Sturdza invoacă pe d. Tocilescu în contra profesorilor, dar tu-si întrebuițează autoritatea și contra jurnalului d-s. de partid, ca să nu deschidă asemenea lupte în contra aceluiaș d. Tocilescu și în contra autorității școlare. Cuci la ce folos mată vorbirea d-lui Sturdza pentru disciplina și autoritate în școală, când organul autorizat al partidului d-sale iubește în această disciplină și autoritate?

Trec acum, d-lor, la partea oarecum mai pozitivă a discursului d-lui Sturdza, unde nu mai este vorba de amărăciunea d-sale în contra corpului profesoral, ci de unele idei ale d-sale în Suntrul a chiat învățământului, mai ales în privința predării Istoriei. Dar nu pot vorbi de aceasta decât cu oarecare ezitare.

Onotabilului d. Sturdza, om de administrație, de altmnn-treli energie și priceput administrator, nu i se poate cere să fie numai de cât priceput și în specialitățile școlii. Am regretat din acest punct de vedere vorba d-sale de filosofie pozitivă. În care vără și pe Schopenhauer. De! suntem aci într-o discuție de înaltă cultură, ne mai ascultă poate și studenții; ideile acestea de știință sunt precizare, se știe. de exemplu, de cei cari se ocupă cu filosofia, că filosofia pozitivă și Schopenhauer surit doi antagonist) hotărâți, și d-voastră confundați una cu alta! Dar aceasta o relev numai în treacăt pentru onoarea celor cari ne ascultă-

Mai importantă este o altă chestie. Onorab. d Sturdza ne spunea ca, ducându-se ca ministru prin școale, făcea și întrebări, voia să indice și direcții pedagogice în predarea unor materii. Mărturisesc că mie îmi făcea aceasta o impresie penibilă, fiindcă și eu țin la autoritatea miniștrilor și nu-mi poate conveni când simț că ministrul calcă pe un teren, care nu este tocmai solid pentru d-șă și să hasardează într-o chestie pedagogică foarte discutabilă și controversată. Vă aduceți aminte, ne spunea că a intrat într-un liceu și într-o școală primată, unde era tocmai lecția de istoria țării și de istoria universală, se plângea, că aici hâieții știau despre Egipt și despre alte fapte străine sau învechite, dar despre istoria noastră modernă nimica, D-sa, ca ministru, trebuia să fie în curent cu programul școlii? Poare ar fi prea mult să cerem aceasta. Dar atunci nu trebuia să pună întrebări. Nu știi ceva? I-oarte bine, dar atunci nu te amesteca acolo unde nu stii. (Applauze.) Dar d-sa a întrebat pe băieții școlii: ce rezultat a avut pentru

România războiul de la 1878? Mare chestie pedagogică și importantă, și a rranșai-o cam ușor d. ministru numai așa cu întrebarea d-sale! Până unde este cuminte în școalele de mentare și secundare, unde trebuie - precum am avut onoare în v-o spune și ieri - a se da numai rezultatele științifice asigurate și nu controversele și mai puțin confuziile partidelor politice, până unde este cuminte ca în școalele primare și secundare, un curs de istorie a țării sale sau a altor țări să ajungă ' cți istoria modernă?

Până unde? întrebare pedagogică mult discutată. Este cuminte să introducem în învățământul primar și secundar istoria țării până în zilele noastre? Cu ce profesori? Cu ce cărți? Cu ce spirit asigurat? Chiar în școalele consolidate cu cultură ajgură și cu o disciplină pedagogică seculară, se oprește cursul de istoria universală la o epocă, despre care pedagogii sunt convinși că nu mai prezintă pericolul de a ațâța luptele de partid și de controverse ale actualității. Precum în Arhivă pentru actele moarte se face deosebire între arhivă istorică, care se află în altă parte și pe care o poate consulta oricine, și între arhivă politică, cu actele cari nu se dau să se consulte de oricine, fiindcă sunt chestii pendente: asemenea și mai ales în materie de educația minții prin școală se face la cursul de Istorie deosebire între istoria propriu-zisă și între politica actuală. Aceasta din urmă nu se admite, desigur, în învățământul primar și secundar. Despre cele ce s-au întâmplat în istoria țării noastre la 1877 și la 1878 află copiii de la părinții lor, din gazete, și dacă nu voi atla îndată, o să afle în urmă. cici este interes de actualitate. într-o stare de cultură ca a noastră, e riscat de a introduce o actualitate politică sub cuvânt de învățământ istoric în școală. Poate în unele stuc asigurate, fără state unde nu se pot întâmpla lucruri ca cele citate de mine, acolo, unde este o experiență pedagogică consumată, poate, câteva dace recente mai importante, dar - cum zicea onor d Orăscu - *ob*jectivitate, să între d. e. într-o carte de lectură.

într-o scurtă expunere de fapte. Dar credeți că la noi în țară este bine să se introducă - așa cum este spiritul nostru și cearta noastră de partide. - ar (i bine să se introducă în învățământul primar și secundar ca programă obligatorie un curs de istorie până încoace la 1880? D. Sturdza este convins că da; dar să-mi permită a-i spune că competența d-sale asupra acestei chestii pedagogice este discutabilă.

Ceea ce a făcut d-sa conform acestei convingeri, să o judecați d-voastră. A ordonat d-sa. a provocat elaborarea unei cărți de istorie în acest înțeles; cu a d-sale însărcinare, cu aprehetea mii\k«fiial&, un foarte bun de altmimreli profesor de istorie s-a însărcinat să tacă „Istoria română pentru școlile primare de ambe sexe” și a adus istoria până în vremea în care dorea să o aducă d. Sturdza; în vreo 20 000 exemplare s-a lăsat această carte și însuflătește vederile „istorice” asupra țării în tânăria noastră generație. Și aici, fiindcă o să fac oarecare rezerve de chestii politice, aș dori să am aprobarea mai ales a acelor oameni experimentați în ale școlii, cari nu sunt de vederile mele politice, ci imi sunt adversari; la ei mai ales mă adresez și îndrăznesc a crede că și ei tână vor aproba în ceea ce voi arăta acum; adecă nu este bine a se introduce în școală chestii, cari nu se pot deslipi de politica militantă a partidelor, sub cuvânt că aceasta este istoric.

Cartea școlară, despre care vorbim, ajunge dar cu așa-numira istorie până în zilele noastre și arată cum Domnitorul Carol I a schimbat puține ministere, tinzând a face o stabilitate de guvern, lăudându-l pentru aceasta. Vedeti, laude asupra procedării constituționale de stabilitate înaintea copiilor „de ambele sexe” din școlile primare!

Dar si 'j citez textual;

„El a iubit, cu toate luptele rietei constituționale, să întemeieze **siabiliTatiM** povernautmală, **zac**: în curs de 17 ani (1871-188*11 nu **G ÎC** hihat decât doua cabinele:

cel conservator L. Gnargiu (1871 - 18/6) și cel liberal I. C. Brăianu (24 iulie 1876- 23 martie iBfS).”

Nu vi prinde și pe d-voastră nu știu cum să ;ic, un fel de fior penibil să vă închipuiți pe învățătorul de istorie în școlile noastre primare, vorbind copiilor de cabinetul Catargi. și de cabinetul Hrătianu. (Ilaritate.)

Dar să urmez cu citarea textuală:

„Dacă primul a luat frânele guvernului în momnie critice, când Regele voia chiar să abdice în urma incidentului din sala Slăiineanu (10 iunie 1871), când o ceată de turburători spărsese geamurile unde erJ .idunată colonia germană la un banchet prezidat de reprezentantul Germaniei...”

Copiii de ambele-sexe vor aprecia această situație istorică. (Ilaritate.)

„Cabinetul Brătianu nu mai puțin a fost chemat la țărma tăici într-un timp de mari învălmășala în lăumnj. de conflaerațiune în întreaga peninsula bdecanică. F(a .tvut să lupte cu multe greutateți, mai cu seamă în timpul războiului; și a desfășurat o activitate neobosită, pricepută și patriotică.”

Vedeti: despre cabinetul L. Catargi se zice că vine la guvern în urma unei spargerii de geamuri la colonia germană. Iar despre J. I. Brătianu, că în grave împrejurări J desfășurat cel mai adânc patriotism. L-o fi desfășurat și d. L. Catargi, dar în cartea aceasta pentru d. L. Catargi e vorba numai de spargerea geamurilor, (Ilaritate.)

Despre această diplomație discutabilă a cabinetului Brătianu când cu pacea de la San-Stefano și cu pierderea Basarabiei, despre care vă vorbeam în răspunsul la interpelarea d-lui Sturdza asupra șoselelor, cartea noastră zice:

„Urnurea acestei politice în dește fătu ca independența României să (ie recunoscută de toate sulele europene M8S0) și **CJ** România să intre în concertul statelor libere și pe deplin suverane. Recăpirând

încrederea în virtutea lor prezentă și viitoare, românii își stabiliri astfel poziunea lor națională."

Trebuie să știți că autorul acestei cărți este de altminteri un profesor eminent, care scrie bine și este în stare să încălzească inima tinerimei.

Cartea termină astfel-, „Încheierea să-și aducă aminte de cuvintele marelui cetățean C. A. Rosetti etc etc."

Este incontestabil că d. C. A. Rosetti a fost un însemnat om politic și că d. Brătianu este mare patriot. Această mărimă a d-lor C. A. Rosetti și I. Brătianu reiese cu aut mai mult din acea carte de școală, cu cât numele d-lui Lascar Catargi este asociat cu spargerea geamurilor. (Ilaritate.)

Este bine aceasta? Este cuminte aceasta? D. Sturdza zice da.

Rezultatul, mi-e teamă, domnule Sturdza, că nu poate fi decât următorul: Un guvern conservator va da afară din școli cartea care laudă prea mult pe d. C. A. Rosetti și pe d. Brătianu și va pune o carte care să laude prea mult pe d-nii Lascar Catargi, Th. Rosetti, Manu sau pe cine voiți din conservatori. Și când va veni alt guvern, va da afară cartea care laudă guvernul d-lor Catargi, Rosetti, Manu și va pune cartea care laudă pe d. C. A. Rosetti și Brătianu: și din laudă în laudă și din dare afară în dare afară se va produce confuziunea cea mai mare în copiii cei mai mici încă din frageda copilărie- De aceea este o eroare de a introduce politica zilei până în timpul din urmă, ca un metod al învățământului din urmă, ca un metod al învățământului istoriei naționale în școlile primare. (Aplauze.)

Am terminat ceea ce aveam de zis ca întâmpinate la lunga cuvântare a onot. d-lui Sturdza și revin la începutul acestei întâmpinări.

Am zis de la început, că discursul d-lui Sturdza de 4 zile a fost prea scurt, fiindcă a tăiat fără nis-i o motivare a concluziei, prin care cerea respingerea proiectului de reformă. Dacă onot. d. Sturdza atribuie toate rejele școlare legii din 1864. pentru ce se opune la reforma acestei legi? — Pentru ca

reforma propusă e șchișă, zice d-sa. Dar pentru ce este șchișă, nu ne spune.

Și aceasta lacună a vorbirii d-sale este cu atât mai inexplicabilă, cu cât anume asupra celor mai multe puncte țiricate de d-sa în starea actuală, proiectul de reformă în discuție propune îndreptări.

Ne vorbea d. Sturdza de lipsa de control al profesorilor, proiectul prevede, ceea ce nu era în legea de la 1864, inspectoratele și reglementarea într-un mod mai organic al jevizoratelor (art. 294--299, 304 din proiect).

D. Sturdza zicea că profesorii nu se țin de program, ci nu au program analitic; proiectul prevede anume această patte (art. 117).

Vorbea d-sa de zilele de absență ale profesorilor care se întemeiau pe o rea interpretare a legii. Proiectul prevede măsuri disciplinare și interpreta legea precis (an. 358, 389). Se plângea de rezultatele concursurilor: proiectul prevede o reformă în această parte, aproape identică cu aceea propusă în proiectul d-sale (art. 304, 308, 313 și utn., 326, 338).

Se plângea de cursul de economie politică ca și d. Poni de dreptul administrativ; proiectul prevede singura îndreptare posibilă (art. 115).

Se plângea de lipsa de simțământ religios și de respect al religiei, în școlile elementare mai ales; proiectul prevede pe O stată largă, o îndreptare în această privință, despre care voi vorbi mai pe larg în răspunsul la observările d-lui Poni (art. 60, 305),

Cu toate acestea, d. Sturdza conchide ia respingerea proiectului de lege, fără nici o explicație.

D-lor, cred că am dovedit că aci este o lacună în argumentarea d-sale, că această parte esențială a rămas nedovedită cu desăvârșire.

Dar trebuie să fim dreți, mai ales față cu un adversar. Eu am căutat să-mi dau seama, cum de a putut lasă d. Sturdza o

asemenea lacună într-un discurs așa de pregătit? Și atunci mi-a părut că în d-nia-sa luciul trebuie să aibă următoarea explicație: D-nia-sa a adus numai dovezi pentru starea cea rea a școalelor și a atîtibus-o legii din \8f>4. Atîta numai a voi să arete d-sa.

Cît pentru motivarea, de ce totuș cere respingerea proiectului de reformă, s-a referit exclusiv la cele tise de d. Poni, pentru a nu mai repeta aceleași argumente odată spuse în Senat, fie și de altul.

Foarte bine; daci este lucru) așa, atunci are cel puțin o noimă. Dar pentru ca acest mod tacit de a vedea să fie valabil pentru d. Sturdza, ar rămînea numai să se arete că d-sa este bine înțeles cu d. Poni. Onor. senaroi d. Poni. reprezentant al Universitarii din Iași, pe care d. Sturdza îl lăuda așa de mult. pe care l-a adus ca model de profesor, si este un fuane bun profesor, pe care l-a adus ca o dow dă vie de vederi sănătoase în ale școalci. ai trebui să se nemerc. iscă în ideile sale cu ideile onor. d. Sturdza. (Aplauze.)

Dar oare ideile principale, direcția vederilor d-lui l'oni asupra învățămîntului se nemeresc cu acelea ale onor. d. Sturdza? Eu mă voi încerca ca să vă dovedesc îndată, ca unele idei principale ale onor. d. Poni suni diametral opuse cu ideile arătate în vorbirea onor. d-lui Sturdza; și atunci voi fi în dtept să zic că a rămas absolut fără motivare concluzia d-lui Sturdza ca să se respingă proiectul, căci cele zise de onor. d. Puni nit-i pot folosi d-sale intru nimic.

Onot. d. Poni ne-a ținut un discurs foarte interesant, bine făcui ca ordine a argumentării, bine împărțir pedagogice, bine rostit, dar care, cu toată lungă sa expunere, ate procedarea oratorie caracter)stij de a ascunde divergențele principale sau, cum s-ar putea zice cu o figură oratorie, de a arunca flori retorice, cu care să astupe abisul cc separă vederile d-sale de vederile majorității acestui Senat; de altminteri o dicțiune, care sa poara produce încălzirea audicotelui și să i permită cu atît mai ușor a acoperi realitatea lucrurilor.

Eu însă mă voi încerca să dovedesc cu toată precizieune-i. Că între onor. d. Poni și între modul nostru de a vedea este în adevăr o opoziție, că prin urmare bine face d-sa de combate acest proiect de lege. pentru că între ideile ce)e-a atacat d-sa, după ce le vom desvâli, si între acelea care le susține această lege de reformă, este o separaie fundamentală de principii.

Acum începe dar adevărata discuție de principii.

D-lor senatori, din primele cuvinte ale onor. d. Poni. eu am presimțit în ce direcție merge discursul dsalc; și totdeodată, că, dacă va fi arătată cu claritate această direcție, nu va putea să aibă aprobarea majorității d-voastră. Și să nu vă mirați că am presimțit aceasta de îndată: sunt de 28 de ani în ale învățămîntului, am fost vreo 7 ani în administrația scoalei, ca director și ca membru în comitetul dc inspecție de dincolo de Milcov, am fost de mai multe ori ministru; și firește, dacă nu este cineva lipsit cu totul de inteligență, trebuie să fie astfel niai familiarizat cu chestiile învățămîntului.

Iată, d-lur, primele cuvinte ale d-lui Poni în dezbateră de fata. Le citesc din *Monitorul Oficial*:

„D. P. Puni ținându-se b tribuna): D-lor senaiori, legea care vine în discuția d-voastră are de scop a modifica unele dm articolele (e!)i din leitj'i, lege cate, precum știți, regulează instrucția publică la noi.

Aceasiă lege din 1864, chiar de la promulgarea ei, a nejnuhuimr *fit soli acei ca*» punou un inreies la progresele reale ce trebuie să le facem pe calea instrucției publice.

Pentru i j să vă convingeți despre acesta, vă voi cita faptul ca aproape șease luni duna promulgarea acelei legi s-a simțit nevoie, încă sub domnia lui Cuza Vodă, ca unele din articolele ei si fie modificate."

După 6 luni s-a simții „nevoie" dc a sc modifica legea din 1864. De cine s-a simțit nevoie? De „toți acei care puneau un interes la progresele reale ale instrucrici'r" Așa s-ar părea după cuvintele d-lui Pani. Dar să vedem, așa esre? Ce fel de

nemulțumiri s-au produs în privința legii din 1864? După discuțiile următoare 10 zile în acest Senar și după cele spuse de d. Sturdza, se vede că esre următoarea deosebire de vederi și de simțimente în această materie: într-o parte a corpului profesoral este o mare tendenta de a-și menține sau de a-si mai spori încă drepturile și prerogativele lor. Drept sau nedrept acest fapt, dar aceasta este atmosfera „ambientă”, cum zic francezii.

Pe când în partea cealaltă, în aceea pe care o reprezenta onor. d. Sturdza, și pentru care se provoacă la asentimentul mai ales al părinților copiilor, al celor cari se interesează la mersul adevărat al scoalelor, este dorința ca școala să fie în prima linie pentru poporul întreg, pentru copiii și pentru părinții copiilor, și nu pentru mult și prea pronunțat pentru folosul și situația profesordor. *Aceasta* este discuția și controversa.

Pentru școlari sunt învățătorii, iar nu penmi învățători școlarii. Școala este a poporului întreg, nu a corpului profesoral. Foarte adevărat. Corpul profesoral este un mijloc de a se împrăștiia cultura în popor, dar nu în scop pentru a-și menține prerogativele. Față cu această discuție așa formulată, toți acei cari pun un interes la progresul adevărat în instrucția publică, sunt desigur aceia cari voiesc în prima linie să se arate că corpul didactic este pentru copii și cultură, și să fie combătută tendenta spre prerogativele lui separate. Dacă este exact aceasta, să vedem ce însemnează propoziția onorab. d. Poni de la început?

Ca dovadă că toți cari se interesează la progresele reale au găsit reia legea din 1864, ne aduce faptul că s-a făcut îndată o modificare peste 6 luni. Să vedem ce, și să vedem unde a mers direcția acelei preținse îndreptări relevate de onor. d. Poni. Si veți înțelege de la început metoda d-lui Poni- zășadar dovada că era rea legea din 1864, este că a trebuit să vie modificare după 6 luni, care adică ar fi îndreptat ceva, ce ar fi (ost mai tâu în legea de la 1864. Dar dacă veti vedea îndată, că legea din 1864 asupra chiar acesor puncte modificate, - căci

numai două puncte s-au modificat după 6 luni - era tocmai bună în sensul majorității dv., și că din contra în acea preținse reformă s-a început acea ponderanță profesională, de care vă plângeți, atunci voi fi avut dreptate să vă zac că primul cuvânt caracterizează modul de argumentare al d-(ui Poni,

Ce era acea parțială reformă după 6 luni? Avea numai două articole. Iatăde:

„Legea din 3 iulie 1865, promulgată la 5 iulie 1865:

Art. 1. Sunt și rămân modificate art. 49” etc. adecă 10 articole relative la vacante.

Bărbații eminenți, cari au alcătuit legea din 1864, luând exemple din alte state, își vor fi zis: sunr cam multe vacanțe la noi, mai multe sârbârori se tin la noi decât în alte state, și vacanța în genere este mare, noi suntem un stat care are trebuință de o mai încordată lucrare a scoalei, de mai multă muncă, și astfel în legea de ia 1864 se prevăzuse vacanța mare a scoalelor primare urbane numai de o lună, a scoalelor secundare de o luna și jumătate, a Universităților asemenea numai de o lună și jumătate. Iar modificarea cea după 6 luni prin art. 1 face sarcina mai ușoară în favoarea profesorilor și în paguba unei învățări mai încordate, căci sporește vacanta cea mare până la una lună și jumătate pentru școalele primare, la două luni pentru școalele secundare, la două luni și jumătate pentru Universități. Mică chestie, dacă voiți, dar orcum: o caracteristica primă modificare.

Vine acum articolul 2, și cu aceasta se și încheie faimoasa modificare după 6 luni:

-Art. Sunt și rămân abrogate art. 392, 393 și 394 din aceeași legiuire.”

Aceasră este o foarte importantă modificare. Legea din 1864, în acele trei articole astfel abrogate, pusese următoarea regulă cuminte și cu prevedere, pentru binele scoalelor: institutorii, profesorii secundari și universitari nou numiți, pentru ca să-și consacre tot timpul învățământului, în primele

două perioade, și alții în erei perioade ale cursurilor, vasăzică în Timp de 9 ani și 12 ani de la prima lor numire, să nu aibă dreptul să ocupe nici o altă meserie, nici o altă profesie liberală, nici o altă activitate publică afară din școală,...

O voce. Prea mult.

Ministrul instrucțiunii ...pentru a-și elabora cărți de școală și programe de cursuri, să nu tie advocați, poate nici deputați. În privința profesorilor-advocați vă aduceți aminte de cazul curios, penibil, în care unui profesor, care de pe catedră susținuse o teorie pentru studenții săi, îi era adversar într-un proces unul din acești studenți devenit avocat, și cate acum îi arată înaintea Curții de Apel că susținea o teorie contrară de ceea ce profesase de pe catedră.

D-lor senatori, acea dispoziție a legii din 1864 cum vi se pare? Este ea luată în interesul școlii, în interesul școlii, în interesul enhuiei popotului, deși impunând oarecari sacrificii profesorilor? Fată îndoială ci da. Și ce face pretinsa îmbunătățire după 6 luni? Abrogă această dispoziție, îi iasă pe profesori cu dreptul recunoscut de a ocupa orice, din primul moment al intrării lor în funcție, și este dar prima încercare făcută cu această modificare de a izbi în garantarea intereselor învățământului și de a favoriza corpul profesoral peste măsură. Luă ce însemnează începutul discursului d-lui Poni asupra modificării legii instrucțiunii de la 1864.

îmi dati voie să cer interuperea ședinței pentru câteva minute.

D. (7, Mărzescu. Cer cuvântul,

D. președinte: Suspend ședința pentru 5 minute.

La redeschidere:

Ministrul cultelor și al înșmetiei publice, T. Maioreșcu.

D-lor senatori, după acest început al discursului d-lui Poni, pe cari vi l-am caracterizat, onor. d. Poni și-a împărțit obiecțiile sale în contra proiectului în dezbateri după chiar materiile în care este și legea instrucțiunii împărțita, și v-a

vorbit astfel: întâi despre învățământul primar, și aci d-sa a atins, cu aceeaș grupare clară, 1-iu chestia obligativității și ce ar trebui să facem, ca ea să devie o realitate, al 2-lea chestia programelor școaielot primare, care n-ar trebui să împiedice ttecerea sătenilor la învățătură mai departe în școlile secundare, al 3-ia pregătirea învățătorilor sătești în școalele normale, în fine al 4-lea numirea învățătorilor.

în toate aceste puncte relative la învățământul primar, onor. d. Poni combate proiectul guvernului, îi impută că pentru realizarea obligativității lasă lucrurile aproape cum sunt, adică fără satisfacerea acestei cereri de prima importanță, și că în celelalte priviri, cu toată aprobarea ce o dă școalelor normale pentru pregătirea învățătorilor și înlocuirea concursului pentru numirea lor, însă găsește alte măsuri rele, în contra căroră aduce argumentele d-sale.

D-lor senatori, prima chestie, ce ne desparte și unde trebuie să vă arăt, cari sunt punctele de vedere ale proiectului meu de lege, și pentm ce cu nu pot adopta propunerile onor. d. Poni, este relativă la obligativitatea învățământului elementar. Importantă chestie, pe care să o discutăm acum în liniște și metodic.

În proiectul meu, în tot modul meu de a vedea, chestia se prezintă astfel: lra o vreme la noi în țară, acum vro 30 de ani, când învățământul public era îmbrățișat de toate clasele societății, era pe vremea Eforiei școalelor. A face ceva pentru școală, a face o școală, a contribui cu bani, cu donațiuni, prin testamente, cu activitatea sa, cu activitatea celor mai înalți din societate întru lățirea învățaturii, era pe atunci uu titlu de onoare, recunoscut de toți și pentru toti. Aceste vremuri s-au schimbat, din nenorocire, cel purin într-o parte a societății.

Astăzi din contră s-a lățit între mulți oameni un fel de temere în contra școlii, și entuziasmul cel vechi a dispărut. Nu mai este pretutindeni, cum era pretutindeni, vaza corpului profesoral, ca la 1864 de exemplu. Astăzi în o patte a

opiniunii publice, a societății, se ridică contestații în această privire. Dacă această slăbire a interesului viu pentru școală este în clasa cultă, dacă această îndoială asupra valorii mersului instrucțiunii și a corpului profesoral s-a produs în orașe, cum trebuie să fie efectul asupra săteanului, la care mai ales trebuie după Constituțiune să lățim învățământul elementar?

Descurajați dar de cele ce se petrec în orașe, astăzi, mai mult decât în trecut, sătenii sunt în mare parte recalcitrați în conța lățirii scoalelor, recalcitrați la obligația de a-și uimite copiii la școală. Pe când în orașe este o așa de maie -afluență a copiilor la școală, încât în atâtea orașe localurile cari le avem nu sunt încăpătoare și este o adevărată greutate la începutul anului școlar să te vezi silit din lipsă de localuri să respingi cereri de înscrieri, la sate, acolo unde sunt scoale, se aud plângeri generale din partea învățătorilor și revizorilor, că frecventarea lor este slabă, lată deosebirea între orașe și între sate: părinții orașenilor vor să-și dea copiii la școală, sătenii în mare parte nu vor să-și dea copiii la școală. Ce trebuie făcut?

Tendenta ce o urmărește proiectul este de a nu înăspri această stare de lucruri prin penalități, prin mijloace coercitive - aci de aintmintreli este de acord și onor. d. Poni, - ci prin o deșteptare progresivă a interesului săteanului pentru școală. Dacă am putea câștiga, prin câteva mijloace nemerite, interesarea sufletească a însuș țaranului pentru școală, înțelegeri că atunci problema lățirii învățământului în sate ar fi ca și rezolvită.

Ce trebuie să facem? Sunt câteva propuneri în proiect, despre a câtor importanță și efect practic îmi pare că nu si-a dat seamă onor. d. Poni, este mai ales una despre a căreia importanță și-3 dat poate seamă onor. d. Poni, dar a ocolit-o cu flori retorice. Nu trebuie mai întâi ca țaranul nostm să vază în școală nici un fel de piedică la alte interese ale lui, d. e. la interesul agonisirii micii sale averi, la lucrările câmpului; și fiindcă copiii de țărani după obligativitatea de la 9 la 15 ani, ar ttebui să fie luați la școală și într-o vârstă, unde pot fi

folositori la lucrarea câmpului, proiectul de reformă propune casă se introducă din 10 în 10 zile, în totul 30 de zile, vacanta de școală în timpul diferitelor munci de câmp, așa încât țaranii 'să nu se poată plânga că școala le răpește un mijloc de înlesnire pentru munca câmpului.

A doua măsură de reformă propusă. Am discutat partea aceasta cu mulți învățători, pe care-i credeam mai cu minte, *și cu unii revizori școlari. Copiii de țărani — mi s-a spus — mai ales cei de la munte, sunt mai înceți cu dezvoltarea inteligenței, copiii orașenilor sunt precoci, sunt mult mai vioi. Copiii de țărani la noi fiind în starea de astăzi prea înceți, și nu-i silim la școală, cînd sunt încă prea cruzi; fiindcă ceea ce în orașe este pentru copiii vârstă de 7 sau 8 ani, este pentru sate vârstă de 9 ani. Și atunci am propus, ca obligativitatea să înceapă de la o vârstă așa încât să nu ceară de la început prea mult de la inteligența copilului de satean, O mică reformă, dar tot în acest sens de a nu face din școală, ceva străin sau prea greu pentru satean,

O a treia reformă. Eu sunt convins că pentru atragerea mai bună a interesului țaranului de școală se cere în prima linie un învățător cu minte. Bun învățător, bună situație a scoalei din sate, bună situație și în privința intereselor țaranului pentru școală. Rău învățător, învățător ocupat cu altele, cu chestii de agitări d. e., rea, stare a scoalei. Vrea să zică: o îmbunătățire a corpului învățătorilor, o mai energică disciplina se încearcă — voi arăta îndată cum în proiectul de lege.

Însă, d-lor, aceste trei îmbunătățiri îmi par încă prea slabe pentru a deștepta, pe cat trebuie, interesele țaranului din lăncezeala firească în care se află încă asrăzi. De altminteri, ce puteți aștepta mai mult de la un popor, care până mal ieri se afla sub oarecare dependență de Turcia, care de abia de 30 de ani se apropie de ideea statului în accepția modernă, care abia de 50 de ani a început să știe ce e învățământul. Ne vorbea onor. d. Poni de legea franceză din 1882 asupra obligativității

învățământului elementar! Puternica franță, a cărei mișcare de cultură europeană în privința școalelor datează de multe secole — numai Sorbona datează de peste 600 de ani - dacă Fșasvța de abia (a \.S82 își făcea din obligativitate o lealitate, ce așteptăm de la noi?

Aici nu ne putem plăti cu iluzii și cu utopii- Aici trebuie să ne dăm scamă de starea reală a sățeanului nostru în momentul evoluției sale firești de astăzi si să căutam fără nici o prevențiune starea spiritului său - căci la spiritul său se adresează școala, să căutăm în acest spirit, în sentimentul lui adevărat, dacă putem găsi vreun izvor de interes mai înalt, care să-l putem folosi pentru școală.

D-lor, eu am recunoscut că un asemenea interes mai înalt, pe care l-am putea revărsa asupra școalelor din sare, esre religiunea, simiimănu) religios in sățeanul român și prin urmare biserica. Orcâr de regretabil ar fi ceea ce se constată în unele locuri, că mai ales de când cu introducerea noului cod civil, .tdecă a căsătoriei uvile, poate din cauza formalităților si cheltuielilor, a început a slăbi în țaran simțul religios și că in unele sate se contractează acum căsătoria fără știrea lui Dumnezeu, cum s-ar zice, adecă fără Biserică, rotņș rămâne adevărat că, în cazurile importante ale vieței, țaranul astăzi ca și inainte se adresează după toată deprinderea spiritului său, după tot obiceiul strămoșesc, la biserică. La botez, la cele mai multe cununii, la moarte, la marile sărbători, țaranul vine la biserică și dovedește simtimânt religios.

Iată deci un simtimânt ideal pe care îl găsim încă viu în inima țaranului și de care rrebuie să apropiem școala din sat, daci voim săi dâni o pulere sufletească așa încât țaranul din adevăratul lui interes să o îngrijească si să o susție. Dacă e așa, dacă găsim încă o vie realitate de simtimântr religios în țărani, acesta trebuie întărit si trebuie îndreptat și spre întărirea învățământului. Atunci școala, șgpala care trebuie din ce în ce lățită, nu trebuie înstrăinată de biserica, și dacă

1

prevedem mijloace pentru pregătirea învățătorilor laici numai după metoadele pedagogice moderne - și aceasta va rămânea partea principală a direcțiunii, trebuie însă în acelaș timp să alipim școala de Biserică, dând posibilitatea ca preotul, pedagogicește pregătit, să fie și învățător.

Aceeaș îngrijire ce ttebuie să o poarte sățeanul si comuna pentru biserică, va fi adus să o poarte și pentru școală, si unde 4 un turn cu clopotul bisricei să fie un turnuleț cu clopotul fixialei. Neaflând dar alt întetes ideal în țaran, cu care să-l putem atrage spre școală, trebuie să ne întemeiem pe ceea ce găsim, pe simțimântul lui religios, și cu el împreună să deșteptăm și să întărim interesul pentni învățământ. (Aplauze.)

' Plecând de la acest punct de vedere, protecnil de lege , Cuprinde pentru școalele elementare două dispoziții in direcția indicata. Cea dintâi este o manifestare accentuară de respectul cuvenit religiunii și bisericei noastre de stat din partea corpului •iidualtic și a școlarilor. Menținând an. ^3 din vechia lege, noul jproieci adaogă la art. 60 obligațiunea pentru institutori, ca și pentru învățători de a se duce dtuninicele și sărbătorile cu copiii iardin școală la biserică, și școlarii si formeze, pe cât se va putea, corul bisericei. (Aplauze.)

Acum doi ani și jumătate, vara, într-o scurtă călătorie de inspecție ministeriala, sa întâmplat să fiu o duminică laTârgu Jiu. întrucât sunt ministru al cultelor și fiindcă în țara noastră religiunea ortodoxă e religiunea stanilui, cred de datorita mea să mă duc si la biserică. Am fost si în acea duminică de laTârgul-Jiu cu prefectul și cu câteva autorități. Erau puțini oameni în biserică, și putini copii. Când am ieșit noi din biserică (presupun că era cea principala din Târgul-Jiu, așezată într-un maidan spre ulița principală) și când mergeam spre casa prefectului ptin strada cea mare, am trecut pe dinaintea unei cafenele, și pe când noi veneam din biserică, ieșeau din cafenea și ne salutau câțiva institutori ai școalelor de acolo. (Aplauze.)

I-am chemat la mine și le-am spus,, tot așa liniștit, d-lor (căci aici este chestie de convingere, și veți vedea ce greu este astăzi convingerea față cu mulți institutori și învățători de ai noștri și ce opintiri trebuiesc făcute) și le-am spus: „d-lor, nu se cade! Sunteți învățători, simt părinți aci, aveți și religionea în programele dv. de școala, fiți model pentru părinți; nu se cade să stați [a cafenea când lumea cealaltă merge la biserică, nu înstrăinați de școală simțământul religios". Si mi-a părut că m-au înțeles. M-am informat în urmă, ci cel puțin în Târgu-jiu s-au îndreptat lucrurile, căci eu cred că este o îndreptare aceasta.

A! d-lor, si eu sunt cu totul de părerea principelui Grigorie Sturdza, când «te vorba de cercetări științifice, când este vorba de învățământul din școlile superioare. A avut dreptate principele Suidaa să revendice in contra d-lui Dimitrie Sturdza dreptul de discuție liberă a oricărui sistem filosofic, drept pe care și eu il revendic. Dar când este vorba de a întemeia pe un simțământ real lățirea scoalei elementare, trebuie să iai lumea noastră așa cum o găsești, în starea actuală a evoluții și să fii fericii, dacă mai găsești printre oameni un element ideal, pe care să-l întrebuițezi penttu întemeierea culturai tale în toate ilirecțiile. (Aplauze.)

A doua dispoziție a proiectului de lege în senzul indicat prevede (art. 305) ca învățătorii sătești să fie luați întâi din cel ce au absolvit școala normală specială, dar că în această școala să fie un curs de pedagogie așa întocmit, încât seminariștii cu 4 clase să-l poată urma și, odată pedagogicește pregătiți, când vor fi preoți, să poată fi și învățători în sat. Și aceasta conform exemplului tipice din acele țări, unde s-a lățit învățământul în modul cel mai binefăcător. În Prusia, unde parohul protestant și școala merg mână în mână, unde parohul poate fi și învățător și unde chiar inspecția scoalelor primare a putut fi dată Bisericeii, obligativitatea instrucțiunii, întemeiată pe un simțământ religios puternic, a putut deveni

> realitate. Religionea a contribuit la rezultatele de azi. După iceste exemple și în urma acestor reflecții am introdus în proiectul de lege modificările arătate.

Au simții, d-lor senatori, nu mă îndoiesc, toată importanța cestei părți a discuriet. Aici este vorba de o chestie de princip, și principiul proiectului guvernului este în luptă cu un princip contrar. Intre amândoă este un abis, care le desparte. Și acum mă întorc la discursul onorab. d-lui Poni și mă întreb: poziție preciza ocupă discursul d-sale în aceasta chestie pitală? Sau poate d-sa acopere toată discuția și așterne :torica peste abis?

Ca să vă dați seamă de toată gravitatea lucrului, trebuie să iarăt mai întâi, ce spirit domnește în această privință într-o parte a corpului didactic, mai ales a celui din Iași, și apoi să dem ce spirit pare a reprezenta discursul d-lui Poni?

Acum, de când se discută acest proiect de lege în Senat, am primit din partea corpului institutorilor din Iași un fiemoriu imprimat, în care își arată șt ei câteva modificali. Trebuie să recunosc, vă voi cita pasagiu! de la sfârșit, că se exprimă cu perfectă bună-cuviință și cu o mare bunăvoință pentru mine personal Vă citesc partea finală:

„Rugăm pe șeful nostru și al instrucțiunii publice, autor al acestui proiect, să binevoiască, a primi omagieile noastre de tecunoșiință pentru perseverența ce a desfășurat și desfășură în reformarea în mare parte a legii, prin inttducerea unor îmbunătățiți simțitoare.”

Eu am fost fericit, să citesc aceste rânduri. Le mulțumesc de aci acestor institutori. Fiindcă, d-lor senatori, în materie de învățământ, unde nu se lucrează cu forța materiala, unde nu putem vorbi de o disciplină reglementară ca la milirie, unde nu avem a face cu un corp tehnic, unde avem a face numai cu inima și cu mintea oamenilor, cari *sufletrit* trebuie să lucreze asupra copiilor, și prin urmare *sufletesc** trebuie să fie și ei conduși spre direcțiunea în care este bine să lucreze: într-o

asemenea parte a administrației publice trebuie mai ales să fie un raport reciproc de încredere între partea care dintre și partea care este dirijată; și aceasta pe toată linia: între ministru și corpul profesoral, ca și între corpul profesoral și școlari și părinți. Numai așa se poate face buna creștere a noilor generații.

Este cu puțința să vă închipuiți, — mă gândeam la d. Stutdza, - ca un general comandant de armată, conștient de altminteri și priceput, să vie și să zică: fiindcă văd atâtea defecte în instrucția și în disciplina ofițerilor și în disciplina soldaților, trebuie mai întâi să-i îndrepte?, cu strășnicie, și sub acest cuvânt să verse atâtea venin asupra lor încât să revolteze corpul ofițeresc în contra sa; este cu puțință, vă întreb, ca un asemenea comandant de armată să conducă pe acești ofițeri în război și să le ceară izbânda? (Aplauze.) Sever? Da! Să îndreptezi? Da! Dar sever și îndreptător cu deșeptarea încrederii și entuziasmului corpului aceluia, cu care vrei să lucrezi! Aceasta este ceea ce trebuie să faci ministru. (Aplauze.)

Sunt dar fericit că mi arată încredere o parte a corpului profesoral din Iași- Am și eu încredere în partea cea bună a lor, și împreună simțind ce trebuie să facem, numai împreună vom putea merge înainte spre îndreptarea școlii.

Dar acum să vedeți, care este cea dintâi obiecțiune ce mi se face la proiectul de lege, în memoriul citat. Si daci) a vârsta mea, căci am deja 51 ani, sunt destul de bătrân ca să pot avea onoarea de a spune cuiva *părintette* observațiunile mele, atunci aș tace de aci institutorilor din Iași părinteasca observare, că sunt pe o cale greșită asupra acestui punct și sper că, gândindu-se mai bine la toată importanța materiei, vor revenii- în art. 60 din proiectul meu se zice:

„Duminea și sărbătorile cele mari toți școlarii se vor aduna dimineața la școală și vor conduce la biserică de director sau de câte un institutor. Pe cât se va putea, școlarii vor forma corul bisericii.”

La aceasta întâmpini memoriu! institutorilor din Iași:

„Prin acest dăniat se cere prea mult de la institutori și învățători, dară se obligă ca nici în zilele de sărbători să nu iibliua întreagl liberă pentru interese familiare și repaos, mai ales că școlarii cursului primar fiind cu mult mai m'ni decât cei din cuisul secundar, când st însumeaiă la un loc din toate clasele, este cu greu a-i ține în o ordine complectă așa cum trebuie să stea în biserică ntp de două sau trei ore. Natura lor e zburdalnică și reereativă și de aceia în timpul prelegerilor s-a văzut necesitatea de a je prevedea în regulamentul școlat câte o recreație de 10 minute la fiecare oră. Cerem dar cu *inskteniă* ca de la an. 60 să se esdudă aliniatul acesta, lăsând această dăiorie în sarcina părinților, iar duminicile și sărbătorile să fie depline zile recreative pentru institutorii și învățătorii oboșiți din timpul săptămânei”.

i Așadar, prima cerere ce mi-o fac institutorii din Iași în acel \$ Oaernoriu este de a nu merge cu școlarii lor la biserică. Ce este * aceasta' Ce însemnează acest simptom caracteristic, venind mai «Ies din partea institutorilor de la Iași?

Aici suntem datori să clarificăm situația cu toată preciziunea. În Iași este o puternică acțiune de idei politice, manifestate de puțin timp în țara noastră; înă grăbesc a zice: o direcție politică contrară direcției noastre, avem a face cu un adversar din princip. Această direcție adversară este reprezentată prinir-un foarte bun, după părerea mea cel mai bun jurnalist ce-l avem astăzi în țară, totodată un deputat marcant din opoziție, prin onor. d. George Panu. D. Panu posedă multe cunoștințe, scrie bine, este logic în modul d-sale de a cugeta și de a vorbi, iar convingerea d-sale se rezumă astăzi în ideile unei democrații radicale înaintate, la a căror realizare aspiră ca la un ideal al viitorului politic al acestei țări. Idei pe can de altminteri n-am acum să le discul în întregimea lor, idei pe cari le susține cu o mare dezvoltate de talent și cu o strânsă

în lăntuire, consecvente între ele. Ca o urmare a acestei democrații radicale, ca o aplicare a spiritului de politica pozitivă sau pozitivistă, este și împotrivirea în contra lătirii simțământului religios și a influinței Bisericii în școala.

La discuțiunile în comisiunea bugetară împotrivire în contra facultății teologice; la o discuție, ca aceasta, împotrivire în contra susținerii religiei ortodoxe într-o mai iargă măsuri pentru școlile primare; împotrivire ca preotul să fie învățător; împotrivire din princip, când este vorba să se dea mai multă autoritate Bisericii și să câștigăm anume Biserica în folosul scoalei pentru săteni.

Nu știu și n-am să mă ocup în politica practică a generațiilor actuale, care va fi rezultatul evoluțiunii în viitor a statelor europene și a statului nostru. Chestiile sociologice sunt prea grele, și nici o explicare pe deplin asigurată, nu se poate face astăzi. Dar ceea ce știu și de ce sunt convins, este, că pentru starea noastră de astăzi și în timpurile apreciable ale activității noastre politice, acest radicalism democratic trebuie să fie combătut ca ceva periculos și în orice caz prematur, și nu este mai mare greșeală în politica practică decât ignorarea fazelor treptate, prin care trebuie să treacă evoluțiunea unui popor. Prin urmare direcția d-lui Panu găsește în noi adversari hotărâți.

D. Poni, pardon; d. Panu, - nu este deosebire mare după discursul d-lui Poni - d. Panu, în activitatea sa, cu zelul ce-l are pentru propaganda convingerilor sale (și în această privire mulți l-ar putea și ar trebui să-l imiteze, nu să adopte principiile sale, dar să-l imiteze în neobosita sa activitate de propagandă), d. Panu arată un interes foarte acut și este foarte abil în aceasta, fă dezvoltarea scoalelor, la tot ce privește instiucția. Se înțelege de la sine; un om, care în viitor își aruncă speranța, câtă să-și pregătească viitorul și în fragedele inteligențe ale școlărilor. Este dar foarte important pentru d-lui de a-și atrage simpatiile corpului profesoral; și în *Lupta* veți găsi multe articole relative la școală, și pentru susținerea

B interesului material al corpului didactic, și pentru direcția K intelectuală, în toate privirile. Aceasta activitate a d-lui Panu B a ajuns la rezultatul că foaia d-sale este foarte răspândită între |f institutori, învățători și profesori, mai ales la lași, și aceste M începuturi de direcție radicală se lătesc pe zi ce merge, se infiltrează, astăzi își numeri aderenți, d. Panu își celebrează prin banchete publice aniversate, și la aceste banchete asistă relativ mulți profesori. Bine faced. Panu, consecvent lucrează; așa trebuie să meargă înainte un propagator de idei politice. Dar *șt* noi ttebuie si combatem principiile acestei direcții și mfiltrarea lor, cu toate mijloacele legale.

" Onor. d. Poni, ce răspunde la încercarea proiectului meu de a face ceea ce ațâți oameni cu minte au dorit, au afirmat în trecut și în Cameră, a cerut-o și actualul prezident al Senatului; apropierea întte biserică și școala din sate? Pentru a face aceasta cu puțință, proiectul admite ca și seminariștii preoți cari au absolvit un curs de pedagogie să fie învățători, și pentru a admite aceasta, am făcut o derogare la regula că în școlile normale pentru pregătirea de învățători să fie numai interni, și am permis tocmai ca la acel curs de cel puțin un an de pedagogie specială să poată asista și cei cu 4 clase seminareale pe lângă cei cu 4 clase gimnaziale.

" Ce întâmpina d. Poni în discursul d-sale? Relevă d-sa intenția evidentă a acestei părți a proiectului, sau învăluie tocmai această tendență? Eu voi dovedi învăluirea, voi dovedi floarea retorică, prin care acopere abisul de principii hotărâtoare în aceasta chestie.

D. Ioniziclapag. 210a A/d«j/oraiii-suncașademulte zise, d-lor senatori, încât mi-am însemnat paginele atacurilor i contra proiectului de lege ca să le regăsesc mai iute;

t „Vasăzică, pe lângă tinerii pe cari vor căpăta în școala
• normală atât instrucția generală apropiată, cât și practica
• pedagogică, cât și creșterea educativă, pot și fie institutori

primari și tinerii cari și-au făcut tot învățământul și educația într-un gimnaziu. într-o școală orunde."

Cum „într-o școală orunde?” Nu într-o școală orunde, ci numai în seminarul preoțesc.

Dat d. Poni revine încă o dată asupra chestiei acesteia, cu aceeași învăluire a principalei tendențe a proiectului:

După ce aptoba de altminteri școalele normale cu internate pentru prepararea învățătorilor, adaogă:

„Ceea ce face însă pe de o parte, o strică pe de alta. pnn dispoziția ce am citat, că orce tânăr care va fi terminat patru clase gimnaziale, or de unde ar fi el, orce moralitate ar fi avut el, poate sa. fie primit in școala normală, ca extern, să asculte cursul de pedagogie și după aceea noi să i considerăm că este bun de a-l trimite să învețe copiii la țară. Sistem detestabil, d-lot, în contra căruia n-a ridic din toate puterile mele."

Cum? Of de unde ar fi un tânăr? Ași zice proiectul de lege? Este oare accentul proiectului pe cele 4 clase gimnaziale? Si vă citesc proiectul de lege ca să vedeți de ce este vorba.

Art. JE15- pag. 47 a raportului.

- „Nu pot fi numiți învățatori cu ridul provizoriu decan I, Absolvenții unei scoale normale;

Z. Preoții cu certificat despre examenul din pedagogie si didactică prevăzut la art. 280 si 283;

3. Absolvenții a patru clase gimnaziale si cu certificatul examenului de pedagogie și didactică."

Așadar în prima linie seminariștii si în a doua linie absolvenții cu 4 clase gimnaziale.

De ce atunci în critica d-talc, d-le Poni, de ce imputi de două ori. că aduc penmi școala normală pregătitoare de învățatori oameni de orunde?

D. P. Pom. Absolvenți a patru clase gimnaziale, este exact.

Ministrul cultelor ti instrucțiunii putilkf. Dar nu este exact „de orunde” și mai ales nu este exactă ascunderea că în prima

linie suni preoții seminariști, onor. d-le Poni. Când proiectul de lege in prima linie are o asemenea tendență în orce caz importantă, un om competent în ale școalei, care nu vrea să acopere cu fraze retorice realitatea lucrurilor, poate să o critice, dar atunci pe față, să zică exact: preoții seminariștii în prima linie, și oamenii de orunde —cum zice d. Poni - în a doua linie, Căci sistemul de a învălui adevărul este detestabil, onor. d-le Poni. (Aplauze.) De două ori ați repetat acelaș lucru, și treceti sub tăcere tocmai partea cea mai principală? Foarte abil lucru ca oratorie, dar abilitatea merge până când o descoperi.

»• (Ilaritate.)

•il D. Poni mai zicea că trebuia să rin seamă dacă nu de ce s-a lucrat la noi în țară, de cel puțin de ce s-a lucrat în străinătate, și a citat ca exemplu ceea ce s-a lucrat în Franța. Citatul acesta este cei mai caracteristic pentru discursul d-lui Poni,

:} V - a vorbit despre școalele comunale din Franța, cum s-au cheltuit acolo milioane pentru învățământ și cum Franța s-a decis să aplice principiul obligativității in toată realitatea lui. Iată cuvintele d-lui Poni:

„Francia se decide și ea în fine să aplice principiul obligativitate!. Legea relativă b această materie ește promulgată la 1882, si prin măsurile luate printr-in.a. se obțin, într-un timp atât de scurt, rezultate cari au impui admirația lamei însiegi,"

Admirațiunea lumii întregi pentru legea din 1882? Lumei întregi?! In sistemul de fdofofie pozitivă al lui Auguste Comie, admirabilul rezumâtoi sintetic al sriinielor exacte, se dă un bun sfat penrru oamenii de știință: să nu întrebuițeze cuvântul „Univers", la noi: lume întreagă, fiindcă este confuz, prea puțin preciz. Lumea întreagă a admirat legea franceză de la 1882, onor, d-le Poni? Știți cate este legea de 11 1882? Legea iui Jules Ferry, al cărei accenr principal era scoarerea religiei din școala elementară, laicizarea, neutralitatea religioasa a școalelor primare. Mișcarea puternică ce a iscat-o in Franța

legea lui Ferry este aruncarea Simbolului Credinței creștine, a imaginilor rebgiei creștine din scoale. Aceasta este legea franceză din 1882. Este acea acțiune a democrației înclinare spre radicalism, care aducându-și aminte de vorba lui Gambetta: „*Lepretre, voilà l'ennemi!*” (Preotul, iată dușmanul), a aplicat în școalele primare această vorbă și a izgonit preoțimea și religia din învățământul elementar.

Se contestă aceasta? Nu se poate contesta, este exact, am legea aci. Nu fraze, ci legea. Se zice, în acea lege, că în roate scoale private este facultativ învățământul de religie, în școalele publice ale statului nu se mai dă deloc. Institutorii n-au sa mai predea religia; cultul religios nu trebuie să mai fie în școalele statului, o zi pe săptămână se da vacanță ca să-și caute de religie părinții cu copiii lor cum vor voi, căci școala este neutrală, ca să o frecventeze si ovrei, protestanți si necredincioși. Democrația pozitivistă trebuie să se arate indiferentă pentru religie. Aceasta este legea lui Jules Ferry de la 1882. onor. d. Poni.

D. Poni. Am vorbit relativ la obligativitatea învățământului. Aceasta este legea din 1882, despre care vorbiți dv.

D. Maiorescu, ministrul cultelor si al instrucțiunii publice. Nu este exact.

Legea de la 1882 este aceasta. Nu sunteți bine informați. Legea din 1882, care a introdus obligativitatea, împreună cu izgonirea religiei, are următorul cuprins, pe care vi-l citesc din manualul oficial al institutorului francez et Chauvin:

„Loi du 28 Mars 1882. Certe Joi, soutenu devant les Cliambres par M. Jules Ferry, consacre deux principe*: la neutralite de l'ecole au point de vue confessionnel et l'obligation de l'enseignement religieux.”

L'enseignement n'est plus charge de l'Etat dans l'enseignement religieux. Mais la loi prend les precautions pour que les familles puissent facilement envoyer les enfants aux instructions religieuses de leur culte. Les ecoles resteront, à cet effet, un jour par

semaine, en dehors du dimanche. L'enseignement religieux restera facultatif dans les ecoles privées... Resurfac CwsrcialitMS de deux principes, p. 1 du 28 Mars 1882: Neutralite' religieuse de l'ecole et obligation scolaire.”

Religia este ștearsă din școalele publice, facultativă în cele private. Aceasta este partea esențială, cea mai caracteristică a legii din 1882.

Legea din 1881 - ne afirmă d. Poni - a făcut admirația a Mată lumea. Este o regulă de metodă inductivă, adecă a științelor exacte, de a nu se face generalizări pripite, de a nu se conchide pentru unul, două sau douăzeci cazuri la toate cazurile, de la un om, 2 oameni, 20 de oameni la „toată lumea"! D-ta o admiri fără îndoială, d-le Poni, legea din 1882, eu însă nu. Dar să ne întrebăm: o admiri alții competenți în ale scoalelor? D. Sturdza nu este aci, d-lui care a invocat pe d. Poni ca sprijin pentru vederile d-iei-sale, dar sunt și alții care au fost în Getmania. poate și în Anglia, și ce alte state de cultură să pun alături de Franța pentru a vedea pretinsa admirație a lumii întregi, dacă nu Getmania și Anglia? Știți este, că nu există școli primare în Prusia, care să nu fie puse sub autoritatea preoților, nu există școli primare în sate. care să nu aibă învățământul religios ca un fundament de învățământ, nu există școli în Anglia, unde să nu fie învățământul religios ca bază. Și ptin utmare pot adăoga acum: nu pot exista între mii de pedagogi englezi și germani, decât excepții cu totul izolate, necunoscute în public, nu există în toată pedagogia oficială a Statelor Germaniei și a Angliei cineva, care să fi aprobat legea lui Jules Ferry din 1882, cu izgonirea învățământului religios din scoale. (Aplauze.)

Toată lumea admira legea lui Jules Ferry? O admiri d-ta, o admira adetenții democrației radicale, o admira pozitivistii, o admira școala lui Gambetta, dar cea mai mare parte, pot zice unanimitatea pedagogilor din Engliteta și Germania se pot mira de ea, dar nu o pot admira.

Și cîrîe a afirmat aici în Senat, că toată lumea a aprobat acea lege și s-a năpustit asupra mea că n-am ținut seamă de ea, a afirmat o inexactitate și a învăluit adevărul. (Aplause prelungite.)

Ședința Senatului de joi, 14 jvvruarie

Domnilor senatori, un proiect de lege asupra învățămîntului unei țări trebuie să ție seamă de starea spiritelor acelei țări în momentul în care se prezintă, și prin urmare firește s-au adus în discuția generală asupra proiectului de față elemente, care caracterizează această stare a spiritelor și în privința cărora trebuie să ia o hotărâre proiectul de lege ca direcție de învățămînt.

S-a vorbit astfel — pentru a lega vorbirea de astăzi cu cea de ieri - de necesitatea mai simțită a disciplinei și a controlului. S-a exprimat de d-nul Sturdza teama că într-o parte a corpului profesoral este tendența, cum zicea d-sa, de a deveni stăi în stat și de a lăsa ca legea să fie mai mult în folosul lor decât în al școlii. Mi-am permis eu a adăoga, în discuția relativă la obligativitate, necesitatea de a mai întemeia școala din sate pe sentimentul religios al țăranelui, și am atins un alt curent, un curent contrariu, care începe a se manifesta la noi, curentul democrației radicale. Ca un al patrulea element în discuție, de care trebuie să ținem seamă, voi mai adăoga astăzi, când va fi vorba despre inamovibilitatea învățătorilor rurali, cerută de d. Poni, unele rezultate caracteristice ale libertății presei și începuturile mișcării socialiste (a noi în țară. Voi termina cu relevarea începerii industriei noastre, careia trebuie să-i corespundă în învățămînt direcția spre școlile reale.

Din aceste puncte de vedere m-am încercat să răspund la atacurile aduse în contra proiectului meu de lege și voi continua și voi termina cu cele ce ani de zis într-o discuție generală în contra interesantului discurs al onor. d-lui Poni.

§ Discursul d-sale are pentru mine avantajul de a fi cel puțin imprimat cu textul său autentic în Afofritaro/C^tva/, așaîncât vi să nu fiu silit a recurge numai la aducerea mea aminte, ca pentru celelalte dîscursuri; și mai are avantajul că toți câți au combătut proiectul, s-au referit anume la el; el este prin urmare cuiul discuției, de care este animată între altele și concluzia discursului onor. d-lui Sturdza.

Am relevat de la început modul de discutare al d-lui Poni și în primele cuvinte vă ziceam că d-sa prin propoziții generale sau, cum mă exprimam, prin frunze, prin flori de retorică, acopere abizurile cari despart divergențele de princip.

Se înțelege, d-lor senatori, că îndărătul unei propoziții generale se pot adăposti cele mai diferite rente și cele mai contrare cugetări individuale. Inșă atunci când ai a face cu un proiect de lege ptecez, trebuie din diferitele posibile cugetări să te hotarești pentru una sau pentru alta și să spui: aceasta este tendența ce o aprob, aceasta este tendența ce o combat. Așa se tace politica dară și onestă, și fiecare știe ce să aleagă și ce să respingă.

De aceea, în ședința de ieri, din primele cuvinte ale discursului d-lui Poni, cari vorbesc de legea cea rea de 1864 și de modificarea ei după 6 luni, am scos aceste cuvinte din generalitatea lor nehotărâtă și le-am adus la realitatea precisă, arătându-vă cum cele 2 articole ale legii modificatoare, în loc să fie o îmbunătățire, erau o slăbire a legii din '64, era numai o modificare pentru sporirea vacanțelor și o altă modificare pentru trebuințele profesorilor de a avea și alte ocupații...

D. G. Mărzescu. Era necesară modificarea.

Ministrul cultelor fi instrucțiunii publice. T. Maiorescu. Am trecut apoi la un obiect mai important al discuției, pentru care vă sunt recunoscător că m-ați urmărit cu toată atenția până la finalul ședinței de ieri, la obligativitatea învățămîntului, și v-am arătat că proiectul guvernului nu tinde la măsuri coercitive și se ferește de reglementări numai pe hăme, ci voiește

sa atragă în mod căi se poate de puternic buna dispoziție a sâtenilor pentru școală. Căutând, pe ce simțim în această privință se poate rezema, proiectul găsește ca un izvor mai viu curgător în inima țaranului, simțământul religios și vrea să adăpostească școala din sat pe lângă biserici, făcând să prospere amândouă împreună. V-am citit articolele d'n proiect, care cuprind această idee, mai ales pe acela care admite la catedra din școală sătească pe preotul pedagogicește preparat, pe lângă învățătorul normalist și pe lângă gimnaziastul cu 4 clase. Aci era tendenta principală a acestei modificări propuse la legea din 1864.

M-am ridicat în contra modului d-ului Poni de a combate această parte a proiectului, și i-am întâmpinat: într-un proiect de modificare, în care accentul principal, cum ati văzut, stă în admiterea preoților la cursul de pedagogie pentru ca să poată fi învățători sătești, cum de relevă d-sa ca critică numai, de ce se admite și externi la școala normală cei cu 4 clase gimnaziale, și cum de trece sub tăcere, în cele două pasaje teiative din discursul d-sale, tocmai partea principală și caracteristică a modificării, adică admiterea preoților-seminaristi? Când se combat asemenea articole în amănunte neînsemnate, fără a se releva tocmai accentul principal, mă întreb: nu a înțeles d. Poni unde stă adevărata chestie? Sau a înțeles-o și n-a vrut s-o spuie? Vasăzică pe de o parte tace asupra acestui punct capital al proiectului; pe de alta ne uimite ca să luăm exemplu pentru lățirea obligativității de la legea franceză din 1882, legea lui Jules Ferry: dar nici aici nu arată tendenta ei principală, adică alungarea religiei din școală, prin urmare o tendență diametral contrară la ceea ce vrea proiectul și vica desigur și majoritatea d-voastră. Ci a trebuit tot eu să vă atăt înțelesul principal și pentru noi inadmisibil al legii lui Jules Ferry. Căci pe când proiectul nostru de lege găsește ca izvor viu, ca dispoziție sufletească a țatanului nostru simțământul religios pe care vrea să-l întrebuințeze în folosul școlii, legea

lui Jules Ferry, căutând asemenea o puternică dispoziție sufletească în o parte a societarii franceze de astăzi, se folosește din contră de ura democrației republicane în contra clericalismului.

Iată dar două mijloace de procedere cu totul opuse. Dar d. Poni nu se pronunță nici asupra unuia, nici asupra celuilalt. Atunci ce lei de discuție folositoare este aceasta, pe care o face d. Poni? Ce însemnează a spune că legea franceză 'de la 1882 a fost admirată de toată lumea fără a-i releva nora "ei caracteristică?"

Am fost dar dator pentru înțelesul piecis al discuției, să înlătur valul de cuvinte, sub cari se ascundea realitatea, st să arat cine este adversar și cine este amic, și am trebuit după starea spiritelor la noi să pun această discuție în raport cu radicalismul d-lui Panu, care este un adversar hotărât ai nostru și pe care trebuie să-l combatem în lunttul ideilor pe care se întemeiază Constituția noastră. (Aplauze.)

D-lor, onor. d. Poni cred că în privința tendentet în favoarea întărire! sentimentului religios la noi poate li de aceeaș părere cu proiectul de lege, pe care îl combate. Eu urmăresc ce se petrece relativ la școale, și am urmărit și discuția din Consiliul General de Instrucțiune de la septembrie 1890. O am aici înti-un număr a! *Alonitorului*, printre cămile și actele, pe cari un amabil ușier al Senatului mi le aduce mereu de 12 zile pe această bancă. Prin urmare știu că d. Poni a susținut în consiliul general că prescripțiile catechismului și „regulele și datoriile” religiei să fie păstrate în programul învățământului elementar. O știu; dar o știu eu, o știu câțiva. Dat de unde rezultă aceasta din discursul d-sale? Eu n-am a face aci cu onor. d. Poni în afară din Senat, cu am a face cu combaterea din partea d-lui Poni a proiectului supus discuției generale a Senatului, și când vine d-sa aici în Senat și, rară a releva partea principală a tendenței unor articole propuse în proiect, le combate cu tot dinadinsul și aduce

contra lor legea franceză din 1882, adică tocmai antagonistul simțimamului religios, ce impresie poate să producă discursul d-sale în această parte a sa? Ce impresiune? Vă pot dovedi, ce impresie! Vrea să zică, în fapt, în cugetul d-sale intim, poate că onor. d. Poni este un amic al acestei tendențe din proiectul de lege, dar nu o spune; combate proiectul fără a releva această pane care, după cât ați văzut, era de cea mai mare importanță și se cuvenea să nu fie trecută sub tăcere. Poate că d-sa este asemenea un adversar al radicalismului d-lui Panu în această privință, se poate. Dar poate mă voi fi înșelat eu acum asupra amicitiei d-sale pentru această tendența a proiectului de lege; dar s-a înșelat și d. Panu asupra inimiciei d-sale în contra radicalismului democratic.

Onor. d. Panu, care este foarte abil redactor al *Luptei* și știe ce trebuie să convină lectorilor săi ca să lățească propaganda sa printre ei - și v-am arătat, că o lățește mai ales în corpul profesoral - d. Panu, care în jurnalul d-sale își publică de regulă numai discursurile sale de teorii și de propagandă și nu s-a pomenit să publice vreodată discursurile altuia de păreri contrarie: publică, tocmai în zilele aceste, și în numărul de astăzi, fără nici o observare, fără nici o întâmpinare, din tot ce s-a discutat aici în Senat, numai discursul d-lui Poni, și-l publică pe prima pagină a *Luptei* îi convine d-lui Panu să-l publice. Vasâzică impresia ce a făcut discursul d-lui Pom asupra radicalilor este că, sub generalitatea sade fraze, prin care combate proiectul de lege cu arătata tendentă, se pot adăposti și scopurile radicalismului.

Se înțelege acum de ce am stăruit de la început să dau la o parte perdeaoa de cuvinte, cu care onor. d. Poni a învăluit discuția, și să aduc la toată claritatea necesară direcția ideilor, care se exprimă prin proiectul de lege, pentru ca să știm, cine este amic și cine este adversar de principii.

D-lor senatori, trebuie să trec la o aha pane a discursului d-lui Poni, o parte numai speciala, dar care este pusă tot în

j-legătură cu școala normală pentru pregătirea de învățători. Este o mică parte, în care onor. d. Poni a fost foarte sever cu mine. ((Și, d-lor senatori, nu vă mirați, dacă un ministru, atacat în așa fel și cu astfel de procederi, răspunde și el cu toată energia învinției sale, și nu cereți blândețe la exprimarea ideilor într-o asemenea situație încordată, într-o luptă de principii și poate și de alte asemenea interese, care se petrece astăzi înaintea d-voastră. Onor. d. Poni și-a oprește la o dispoziție laterală, care putea fi lăsată mai bine pentru discuția pe articole, cad nu avea ce căuta într-o asemenea discuție. Se oprește la un articol din proiect, în care se zice că, la școlile normale pentru institutorii urbani, este obligată o școală primară de aplicație, la școlile normale pentru învățătorii rurali nu e o școală de aplicație, ci se prevede numai ca să-și dobândească deprinderea pedagogică în fața școlariilor. Aici observă d. Poni:

" „Nici al treilea scop care să-l urmărească școala normală nu este realizat pe deplin prin proiectul ce ni se prezintă. Am zis că în școala normală viitorii învățători trebuie să fie exercitați în profesia lor de învățători. Proiectul recunoaște că trebuie să fie o școală de aplicație pe lângă școală normală de institutori, însă nu recunoaște necesitatea unei asemenea școale tocmai la școala normală pentru învățători. Am rămas uimit când am văzut lucrul acesta; pentru că oricine s-a ocupat cu asemenea chestii, știe că modul de predare în școală rurală, unde unui învățător are mai multe clase unite, este mult mai greu decât în școala urbană."

Orcine știe aceasta, și numai ministrul, care stă pe această bancă, nu știe năd atăta lucru! Am fost director de școală normală pentru pregătirea de învățători, am fost în sensul modern cel dintâi director al unei asemenea școli dincolo de București. Am fost înrânțit ca să văd organizarea mai de aproape; căci știe că în școala normală de învățători, am fost în sensul modern cel dintâi director al unei asemenea școli dincolo de București. Am fost înrânțit ca să văd organizarea mai de aproape; căci știe că în școala normală de învățători, am fost în sensul modern cel dintâi director al unei asemenea școli dincolo de București.

eu și nu știu lucru) acesta pe care-l stie „orcine!” Vă pare probabil?

Un mare critic, Lessing, dă următorul sfat pentru discuții: când ai a face cu un adversar - și se vede că eu sunt adversarul d-lui Poni, Jesi nu o liam înaintea discursului d-saJe - când ai a face cu un adversar, care nu e tocmai prost (afară numai dacă d. Poni mă crede prost (ilaritate), căci atunci nu se aplică sfatul lut Leasing), și dacă în cele ce zice un asemenea adversar tu *nu* înțelegi ceva, gândeste-te de 10 ori înainte de a conchide de la neînțelegerea ra la eroarea lui; căci poate el a înțeles bine și tu ești în eroare. Nu și-a zis oare onor. d. Poni că o asemenea materie, pe care o stie orcine, trebuie să o știu și eu?

Dar motivul articolului din lege este de administratie practică și dt bun-simt. Școalele normale pentru pregătirea de învățători sunt mai toate situate în otas, la noi ca pretutindeni. D. Sturdza a propus să se strămute de aci din București la Cănișu-Lung, într-un oras mai mic, dar tot într-un oraș, Căci într-un sat nu poți avea corpul profesoral și aparatul de cultură necesar pentru o școală normală. La o școală normală pentru institutorii urbani poți atașa, și e bine să se atașeze, o școală primară de aplicație cu cele 4 clase urbane, pe care le rin internii ce se pregătesc pentru a fi institutori, E chiar o școală model. Dar la o școală normală pentru pregătirea învățătorilor rurali, ce școală de aplicație și se deschidă în oraș? O școală rurală cu 5 clase și cu 5 ani de elevi înghesuiți într-o singură sală și cu un singur învățător, precum este orice școală rurală? Dar care copil de orășean îți va veni la o asemenea școală ca să stea 5 ani în loc de 4, să aibă un singur învățător în loc de 4 și o singură sală pentru toate clasele, când are în același oras școală lui urbană cu 3 ani, cu 4 clase și cu 4 institutori?

E imposibil de a găsi pentru o școală de aplicație de formă rurală într-o comună urbană școlari orășeni, cari să o frecienteze. Și de aceea deprinderea candidarilor cu aceasta

Iformă de școală se face chiar în lăuntru școale normale-mai ales după sistemul lui Golrz - între viitorii învățători, ei între oi, pentru ca să se deprindă cu mecanismul acestei împărțiri ? În 5 ani la o singură sală. Iată simpla explicare a acestui articol, (are a uimit pe onor, d. Poni,

Dar și trecem la chestii mai importante pentru discuția generală. Pentru recrutarea învățătorilor rurali proiectul de lege admite că pot fi învățători rurali: normalisii pregătiți ad-hoc, piecții cu curs de pedagogie și cei cu ^ clase gimnaziale cu același curs de pedagogic, și aceasta pentru ca să nu ne lipsească numărul trebuincios de oameni mai bine pregătiți, dacă vom avea fericirea să vedem că se lățește obligativitatea învățământului cum o dorim. Pentru numirea de învățători proiectul nu propune concursul ca până acum, ci dă atestatorilor absolutorii de la școalele normale pentru prepararea învățătorilor, valoarea hotărâtoare. Căci aceste atestate se eliberează de cei cari în timp de 4 ani de zile ca regulă au avut ocazia să cunoască pe fiecare candidat, atestatele poartă un număr de clasificare după valoare și merit, și cei ce au asemenea atestat pot fi numiri la locul vacant publicat, adresându-să mai întâi cu cererea lor la revizorul școlar. Și aci, după cea mai minuțioasă discuție cu atâția revizori și atâția învățători și cu unu membri din consiliul permanent, s-a formulat un articol care a căutat să dea toate garanțiile posibile de dreptate. Revizoriul este numai organul administrativ intermediar însărcinat de a aduna și a clasa cererile. Și adunarea acestor hârtii s-a detașat de la minister pentru a se lisa timp funcționarilor centrali ca să se ocupe cu alte lucrări serioase. E o mică decentjalizare administrativă.

Revizorul adună cererile însoțite de atestatul școlii normale cu numărul valorii și meritul candidatului; și ca să nu fie posibil vreun abuz, însemnează atestând, îl trece în copie într-un registru și apoi îl dă înapoi candidatului, ca acesta să poată plânge cu temei la minister, dacă cumva l-a omis

revizorul dintre aspiranți. După aceea revizorul alcătuiește lista tutulor petiționarilor, trece în ea atestatele lor cu numărul de merit și propune, conform meritului astfel constatai, cine să ocupe catedrele vacante. Ministerul examinează în consiliul permanent, decide și publică decizia prin *Monitor*, cu avizul dat de revizor, cu numărul de merit al atestatelor, cu numele acelor cari au fost înscriși ca aspiranți, pentru ca în acest chip să poată controla toată lumea întetă. sată dreptatea acestei proceduri și decizii si ca să nu se facă abuzuri.

Onor. d. Poni primește să nu mai fie concurs ca până acum, însă în contra ce a găsit să facă obiecțiuni? Am auzit aceeaș obiecțiune în Cameră de la onor. d. Dobrescu, Constantin-Constantin. (Ilaritate.) Se zice în proiect, ci revizorul, când va trimite la ministet raportul său cu lista tutulor aspiranților și cu subsemnarea meritului certificatelor lor normale, va fi în drept să însoțească propunerile sale și de alte „observări” ale sale asupra aspiranților. Aceasta revolți pe d. Poni, dar e o simplă măsură de control necesară și salutară, cu care s-ar uni d. Sturdza. Pentru ce se ndică d. Poni în contra dreptului revizorului ca să însoțească lista aspiranților cu observările sale? Cum se poate ca un om, în materie de administrație practică - lasă teoria după catedră - să tăgăduiască revizorului dreptul și datorita de a face observări. Dar ce? Numai certificatele de școală să dea dreptul exclusiv de a fi învățător? Dar si vi dau câteva cazuri, din cari veți înțelege îndată necesitatea oarecum elementară a acestui drepi de observați. S-a întâmplat și sunt cazuri relativ mulre, s-a întâmplat, - dar nu o dată, sunt până acum mai multe rapoarte - ca si se arate ministerului că sunt in unele școli învățători epileptici. înțelegeți grozăvia de pericol de a pune un asemenea om în fara copiilor cu o infirmitate, care este așa de ușor de coinunicat în acea stare frageda a copilăriei! Si revizorul să nu poată face observații pe.lângă certificatul de școală? Dar se mai poate ca acela care are certificatul, de

ț; altminteri bun cât pentru învățătură - ne cita onor. d. Sturdza
 • uri caz chiar de la un profesor de liceu, - să aibă acum darul beției. Să fiu eu, ministru, oprir de a cere observațiile
 ' personale ale revizorului? Acesta este controlul practic ce-l vrea
 ' d. Poni? Cum se nemerește cu d. Sturdza? Dar poate că un aspirant este în ceartă și în vrajbă cu toată comuna, unde vrea
 \ sa fie învățător! Dar poare că sunt aspiranți localnici, cu fartulia
 și cu casa din o anume comună și atunci ar fi poate bine să fie
 . icolo învățători; uneori ar fi poate riu, după împrejurări, și
 t revizorul să nu poată face cea mai mică observare? Este ciudat
 W. fccrul acesta

A! dar poate revizorul să facă observări de alt gen? Se poate.
 . Roate să-mi zica că este un fel de răzvrătitor al comunei? Se
 ; poate. Și bine va face revizorul să-mi facă si aceasta observare.
 • Și aci este iarăș o chestie de princip de control, pe care si-mi
 |iați voie să o leg cu altă parte a discursului d-lui Poni, cu chestia
 f ©amovibilității învățătorului in sate.

D. Poni care, precum vedeți, se ridică și în contra acestei
 • încercări de control cu dreptul revizorului de a-mi trimite
 fi observări, d. Poni mai cere încă (și aci îl văd iarăș în
 Contrazicere cu tendențele domnului Sturdza) ca
 <• inamovibilitatea să se întindă si la învățătorii rurali, — pe când
 • proiectul vrea să lase încă învățătorii rurali sub un control mai
 oiergic și mai imediat al guvernului.

Da, proiectul guvernului nu admite încă inamovibilitatea
 învățătorilor sătești. Dar pentru ce? Pentru că învățătorul sătesc
 este, cum o știți si cum rezultă din cele ce am arătat ieri, unul
 din factorii chemați a insufla, prin felul de a se purta, acea
 iubire pentru scoală elementară din sat, care să fie unul din
 adevăratele mijloace de susținere și de lățire a învățături în
 poporul nostru de jos.

Cu toate acestea, învățătorii pentru sate sunt cei mai
 numeroși membri ai corpului didactic, se cer astăzi de la 2000
 la 3000, și când se va realiza obligativitatea, 5000 sau 6000

voi !fi necesari ia noi. Vasâzică, cel mai numeros aparat de oameni cu minte se cer pentru învățământul de ia țară, și ei au cea mai delicată misiune, aceea de a deștepta odată, de a scoate săteanul din acea stagnaciune in care se află, însă numai prin școală și prin ale școalei, căroră dar trebuie să se consacre exclusiv. Chestia cea mare, care unor rătăciți din ei le pare mică, este să deștepte interesul țaranului, prin citire si scriere, prin aritmetică, prin cunoașterea geografiei și a istoriei țarei, prin purtarea lor ca oameni devotați numai școalei, și când aceasta o vor îndeplini, au îndeplinit un mare progres, și-au îndeplinit toată chemarea! Dar sunt din păcate lucruri mai ademenitoare pentru mulți din ei. Aceasta misiune de cea mai mare importanță, adevă de a fi oamenii școalei elementare și nimica alta, precum nici nu au timp și puteri să mai fie alta, dacă au zelul trebuincios pentru ale școalei. le pare onora prea modestă. Este mult mai briliantă și atrăgătoare ocuparea superficiali cu alte interese, asa de puțin precizate ca rezultat final in mișcarea socială de astăzi, cu starea poliucă a țaranului, cu chestia pământului țaranului raci cu proprietarul, cu activitatea electorala, cu „drepturile imprescriptibile” ale tiranului și alte asemenea chestii mai picante. Fată cu această situație să ne întrebăm: este prudent ca legea învățământului să prevadă în acest moment inamovibilitatea numeroșilor învățători sătești? Si vă rog, d-lor senatori, să discutăm chestia aceasta, care este nu numai importantă, ci și de oarecare gravitate, cu toată luarea-anuhte, darși în modul cel mai cumpătat, fără idei preconcepute de partid, or din ce partid am fi.

Când vorbea d. Sturdza acum 8 zile. că noi trebuie să ridicăm școala noastră imediat la nivelul culturai occidentale, mie-mi părea această vorbă o mare utopie! Căci nu se poate ridica numai o parte a administrației înrr-un stat, ea izolată, la un nivel cultural mult mai mare, la care nu a ajuns întreg statul, din care acel resort face parte. (Aplauze.) Nu se poate ridica școală mult mai sus decât e justiția, armata, funcționarii,

- miniștrii, deputații, senatorii, noi coți în mijlocia noastră.
- Toate acestea sunt relative și stau într-o proporție sigură.

M oarecum fatală, unele cu altele. Și cum să putem ajunge a ridica

K la noi în țară tocmai școală, tocmai cotpul didactic de odată

- la nivelul culturai occidentale, d. c. al Germaniei, la care se

m gândește d. Sturdza, cu instrucția ei, cu ordinea ei de stat, cu

W disciplina ei? După care lege? Sn urma căror reflecții? - Dar

W ia să vă aduc în dezbaterea acestei idei numai un singur

¥ element, libertatea desăvârșită a presei la noi în țară.

* În Prusia, la care se referea si d. l'oni cât pentru buna prepa-
 rare a învățătorilor sătești și pentru răspândirea îndeplinită

H a instrucțiunii primare, chiar în Prusia cu o cultură înaintata

Jf încă de sute de ani. cu acea administrație energică și solidă, cu

J acea armată bine instruită și disciplinată, a carii funcționare

Ș a făcut admirația... tutului militarilor, dacă nu a lumii

5; întregi; în această Prusie dar, unde statul s-ar fi putut consi-
 dera mai asigurat în privința a mai multor libertăți, nu este
 libertatea piesei așa de întinsă, precum este la noi, nu se
 pomenește această dezvoltare, acest grad al libertății, îmi
 permiteți a zice: această licență a presei, care este la noi.

Și în România, un stat tânăr, în care disciplina, tegula
 administrativă, raporturile între diferitele ramuri ale vieței
 publice și sociale nu sunt încă întărite, care este departe de a
 fi consolidat, precum este energic consolidat statul prusian,
 unde avem chiar si în armată așa idei largi de disciplină încât
 putem vedea un general activ, care scrie și combate ideile
 guvernului în foi publice, în foaia autorizată a unui mare
 partid, a Partidului Național-Liberal- dacă s-ar întâmpla așa
 ceva în Prusia, s-ar năluî stanil prusian de mirare! (Aplauze) -: în
 România dar, unde este așa de puțină disciplină în spiritul
 public chiar pentru partea cea relativ mai disciplinată, pentru
 miliție: ne găsim cu o libertate a presei mai întinsă, mai
 dezvoltată, mai întrebuințată decât în Prusia.

Ce însemnează aceasta, ce efecte poate avea aceasta pentru chestia ce o discutăm aici? D-lor, nu este acum vorba de binele sau răul libertății presei în general. Și de aceea ziceam că trebuie să discutăm fără idei preconcepute, fără orice spirit de partid. Este evident, că este o grea problemă să prevezi ce va ieși dintr-o societate, în care toate pisiwsile și toate ideile câte le poți avea, toate știrile și toate născocirile, noutăți adevărate și noutăți false, opinii bune și opinii rele, laude și calomnii, de regulă mai mult de calomnii decât laude, mai multe erori decât adevăruri, sunt răspândite prin jurnale și se vând în toate locurile, și pe străde și la tribunale și la găti și la chioșcuri, și se cumpără și de învățători și de școlari, ieftin, ieftin de tot, cu 10 bani și chiar cu 5 bani! Ce rezultat va avea această agitare din toate părțile, în toate sensurile? Se va produce cu toate acestea o evoluție a spiritelor, care să fie sănătoasă? Tacă o problemă, iacă o întrebare, la care este greu să dai un răspuns și în privința căreia nți-ți rămâne pentru moment decât observarea încordată a celor ce se petrec, fără a te pripiti cu judecata definitivă. În orice caz însă Constituția noastră a dat această largă dezvoltare și a crezut că va ieși ceva folositor și din aceasta aproape absolută libertate a presei. Poate va ieși ceva folositor, poate ou.

Dar nu de aceasta ne este vorba astăzi. Eu am atins chestia numai, fiindcă stă în oarecare legătură cu discuția noastră. Și acum să ne întrebăm: ce rezultat trebuie să aibă libertatea presei noastre asupra învățătorilor, asupra școlarilor, asupra profesorilor, căroră le cedează deodată disciplină occidentală? În Prusia, unde vă ziceam că nu este această libertate a presei, au cu toate acestea învățătorii atâtea cărți, așa bogată literatură, atâtea lecturi folositoare, care le vin vrând-nevrând din toate părțile și în mod ușor accesibil, așa încât pentru tot timpul lor liber au cu ce să-și hrănească mintea. Unde este un învățător prusian, dar ce un învățător? unde este caca de țaran prusian, unde să nu găsești Biblia lui protestantă și calendarul cu povești

morale și instrucții folositoare, și să nu găsești chiar ceva literatură, descrieri populare, o istorie a lui Christof Schmidt, o poezie, o dramă a lui Scbilller, adeseori și una și alta? Unde este învățător în Germania, care să nu aibă fie *Brehn* „viața animalelor”, fie vreo altă carte de știință naturală, vreo descriere despre călătoriile din urmă, Stanley, Emin Pașa, vreo revista pedagogică? Toate acestea sunt citite acolo, sunt răspândite, sunt gustate, este o întreagă lume literară și de literatură sănătoasă introdusă printre acești învățători!... Ia noi?

Sărăcie absolută de mișcare literară (aplaude), nimic care să umple golul, mei un izvor care să stâmpere setea de lecturi a acestor oameni, cari au învățat marele lucru „a ceti” și fac acum și pe alții să citească! Iată sărăcia, iată goliciunea intelectuală în acest moment de evoluție a societății noastre! Sc va îndrepta fără îndoială lucrul în viitor, dar așa este astăzi. Și iu această totală lipsă de hrană a minții și a inimii se vând cu 5 și cu 10 bani foi de acestea imprimare negru pe alb, și aceasta este singura literatură și lectură răspândită în întreaga populație. Prusia cu hrana ei sufletească din toate părțile, se pare că ar fi putut da zbor liber întregii libertăți a presei, dar nu l-a dat. Și noi, în această mizerie literară, am dat zbor liber tuturilor părerilor, fie adevărate, fie neadevurate, fie sănătoase, fie nesănătoase!

La noi dar, dacă este să se menție în această extraordinară și interesantă mișcare a spiritelor, un sămbure măcar de ordine încheagată, dacă este ca statul, cu toate acestea stat monarhic și constituțional, să poată iricepe a se organiza și a se întări: înțelegeți că trebuie, mai mult chiar decât în Germania, să fie oarecare control posibil asupra unor agitări, caii se pot introduce în învățătorii sătești în afară de scopurile scoalei și prin învățătorii sătești se pot lăți în mulțimea nepricepută. Daci chiar în Prusia învățătorul sătesc este amovibil și atârni de la controlul disciplinar al guvernului, acolo unde sunt luate

acâtea masuri în contra pericolelor sociale, voiți ca la noi să-l facem de îndată inamovibil?

Să nu uităm, d-lor senatori, adevăratul interes al școlii populare la noi în acest moment, greutatea, despre care v-am vorbit, de a răspândi învățământul elementar prin sate, necesitatea ce se impune de a atrage pe cât se va putea mai mult inimile oamenilor spre școală. Mai ales în acest moment al vieții noastre publice este o neapărată cerință ca învățătorii sătești să aibă o așa purtare, un așa tel, o așa consacrare a tot timpul lor la școală, încât să atragă ei, prin a lor iubire dovedită de școală, pe tuți locuitorii spre deșteptarea minții lor. Mai este ceva de dorit. Învățătorul trebuie să atragă și simpatiile marilor proprietari de pe lângă școala satului. Ce bine ar fi pentru școala elementară, dacă am putea redeștepta interesul general, cum era înainte vreme, acum 30, 40 de ani, la prosperitatea școlii! Ton împreună când ne vom pune, d-abia vom urni situația aceasta cu un pas hotărât mai departe!

Vasâzică, toată activitatea, toată ținta acestui om, pe care l-am pus acolo ca învățător în școala rurală, trebuie să fie aici îndreptată, și orice înrâurire, care l-ar abate de la această anume misiune de cultură, care ar introduce în capul lui lucruri în aparență mai interesante și mai picante, dar confuze și agitatoare și dezbinatoare, trebuie evirată din toate puterile. Apoi dacă ați ști - și se vede că nu o știu onor. d. Poni - starea administrativă în această privință, cum rezultă din actele ministrului! Dacă ați ști scrisorile, raporturile revizorilor, mimând reclamațiilor, cari sunt în dosare în privința, de exemplu, a mișcării socialiste care a prins și printre mulți învățători; dacă ați avea d-voastră, cum l-am eu înaintea ochilor, plângerile proprietarilor cari spun că învățătorul cutare și învățătorul cutare, cu ocazia alegerilor comunale, spune sătenilor că pământurile proprietarului au să le împărțească ei între ei: ati mai avea curagiul să propuneți inamovibilitatea învățătorilor? Sau ați crede că în starea de față este necesar să

se dea guvernului puțința unei represiuni imediate și sigure a tot ca este abatere de la misiunea proprie a învățătorului, așa cum am indicat-o mai înainte, a tot ce este agitare a spiritelor în afară de interesul școlii? Proiectul guvernului se pronunță pentru acest control energic, și cred că prin aceasta asigurăm mai bine și mersul regulat al școlii și împrietenirea oamenilor cu propășirea învățământului.

Dar onor. d. Poni ne mai aduce o obiecție, care merită să fie discutată, am văzut-o chiar însoțită de aplauzele unora din d-voastre. D-sa zice: A! dar o să faceți din corpul învățătorilor, care este numeros, agenți electorali, puși la îndemâna revizorilor în timp de alegeri! Să examinăm și această chestie. D-lor senatori, din exemplele citate în această lungă discuție generală ați văzut că multe se pot întâmpla în acest stat constituțional numit România, multe și extraordinare lucruri! și dacă mă întrebați: este posibil ca să fie un ministru așa de necibzuit încât să vrea el, pe când toată tendința oamenilor cu minte este de a feri învățătorii sătești de agitățile politice, să vrea tocmai el să facă din învățători cu ajutorul revizorilor școlari, niște agenți electorali? eu trebuie să răspund; de posibil este posibil. Roata constituțională se învârtește foarte iute și sistemul nostru consumă mulți miniștri; mulți miniștri și tot felul de miniștri s-au strecurat și se vor mai strecura pe această bancă. La orice asemenea măsură ce o propune un proiect de lege, este o posibilitate pentru și o posibilitate contra. Când s-ar realiza vreodată ceea ce spunea onor. d. Boerescu, adevărat să se formeze opinia generală, unanima, asupra vreunei chestii politice, ar fi admirabil. Dar nu este nici o chestie a victiei fără de controversă.

Asa fiind, nu ne rămâne decât să examinăm, ce este mai probabil, ce este mai sigur. Eu cred, că este mult mai probabil ca, prin simțământul firesc de conservare a statului, veți găsi mai curând miniștri cari să continue a zice, cum au zis deja cei mai mulți, corpului învățătorilor din sare: nu vreau

agitație politică din partea învățătorilor. Este mult mai probabilă această siguranță decât întâmplarea să dăm peste miniștri agitatori ai învățătorilor din sate.

Dar oricum ar fi, mai rămâne o altă întrebare. Oare, măsura ce o propune onor. d. Poni ne asigură mai bine? Dacă de teamă ca să nu facem din învățători agenți electorali în favoarea guvernului (nu s-a prea întâmplat aceasta, d-lor senatori, și chiar dacă din nefericire un ministru ar fi voit să încerce acest lucru, nu i-a prea izburit), vom da învățătorilor inamovibilitatea, vor înceta ei dea fi agitatori? Ce? Învățătorul, făcându-l astăzi independent de revizor și de acțiunea imediată a ministrului, după starea spiritelor lor de astăzi, sunteți siguri ca ar înceta agitațiile politice? I[^]-ar începe imediat și le-ar întinde pe toată linia, și mai toate ar fi îndreptate direct și regulat în contra autorităților, în contra ordinii.

Și făcând abstracție de coprișul ideilor politice, o asemenea agitare, după cele zise mai înainte, ar împedea orice bună întemeiere, orice propășire a școalelor sătești, ațâțând ura și discordia între oameni. Înne proprietari și săteni, între săteni ei înire ei. Răzvrățitorii mai ales de prin comunele rurale, care umblă după partide și după idei politice, cum devin din ce în ce nuli numeroși, aceștia trebuie și fie împiedicați în încercările lor, și pentru aceasta vă rog să înarmați guvernul cu măsura cea mai energică și imediată pentru a-și putea îndeplini această datone elementară a oamenilor de stat. Si ceea ce este mai grav, între unii din acești învățători este înrădăcinată convingerea că ei sunt chemați a reforma politica satului, ca ei au datoria și misiunea de a explica sătenilor drepturile lor politice și cum stau cu chestia împărțirii pământurilor și cu chestia sociali, și ei au această convingere de bună-credință.

Era la lași un asemenea membru al corpului didactic, cu propagandă socialistă, și eu l-am strămutat disciplinar în Dobrogea, unde nu era așa pericol: mi *-a părut că asupra turcilor din Dobrogea vor avea puțin efect ideile socialismului

modern. (Ilaritate.) În orice caz revizorul școlar era înștiințat ca să-l privilegheze. Am primit o scrisoare de la acel institutor, care de altminteri se arată a fi om inteligent și debună-credință, în care îmi spune: da, domnule ministru, sunt socialist din convingerea mea că acesta este binele țării, și am dreptul ca cetățean să lucrez conform convingerilor mele; și măsura d-tale disciplinară în contra mea este dar arbitrari și te rog să o revoci. (Ilaritate.) Păstrez scrisoarea, îmi pare rău că n-am avut timp să-i răspund - căci nu prea are timp un ministru să răspundă la toate scrisorile - poate va ceri răspunsul meu acum în aceste dezbateri.

Eu cred că este o profundă eroare nu numai a acelui institutor, dar și a altora și a multor profesori, o profundă eroare în privința exercitării libertății politice, libertății ideilor garantată de Constituția noastră. Până unde poate să meargă un învățător, un profesor cu manifestarea sau realizarea convingerilor sale politice față cu misiunea lui de învățător și de profesor?

Învățătorul și profesorul, în funcția statului, retribuit de stat, este un funcționar al statului. Aici sunt de acord cu onor. d. Sturdza. Învățătorul, profesorul are de la statul monarhic constituțional - cum este al nostru - misiunea încredințată, conform unei legi speciale a acestui stat, să facă învățământul în școale conform programului alcătuit prin o lege a statului pentru aceasta. Acest stat monarhic constituțional votează anual bugetul și-i dă leafa lui din bugetul astfel înființat. Nu se poate, și este o eroare și o falsă interpretare a liberalismului, ca funcționarul în funcție fiind, să-și răspândească și să caure a-si realiza în fapt niște idei, care ar fi resturnătoare pentru această ordine constitutivă a ștatului, în virtutea căreia el este funcționar și-și primește salariul său de la stat. Libertatea și libera expresie a rutelor convingerilor, aceasta este reclamată de toate spiritele mai înaintate: dar nu i-a trecut prin cap, de exemplu, celui mai înaintat, celui mai liberal cugetător politic al înaintatei Anglii, lui John Stuart Mill, casă reclame

altceva decât libertatea individuală de a-si exprima cineva liber convingerile sale ca om privat. „*Individul în contra statului*”, zice și Herben Spencer. Dar n-a trecut prin capul lui John Stuart Millj n-a trecut prin mîntea lui Spencer ca să reclame libertatea *funcționarului statului și profesorului statului* de a vorbi în contra fundamentalei ordine de stat, în virtutea căreia funcționează și el. (Aplauze.) Libertatea funcționarului de a ataca prin agitare pe față orice guvern, d-a lua pe de o parte din bugetul statului monarhic leafă pentru existența lui. și pe de altă parte cu aceasta leafă a combate d. e. fundamentul statului modern, această absurditate n-a trecut prin capul nici unui adevărat cugetători

Este dar o profunda eroare a acelor care cred că în virtutea libertății pot fi și funcționari și agitatori socialiști sau radicali. Acesria n-au decât să-si dea demisia și apoi să agite cum pot în limitele legilor existente. în statul nostm, unde este libertatea cea mai mare. unde este libertatea presei întregi, libertatea publicațiilor întreagă, lihertatea ideilor întreagă, poate sa-și cWrvohe orcine toate ideile sale în presă, în căiți, în întruniri, aceasta da. Dar dacă se vede împins să lucreze pentru idei excenrice, să înceteze de a fi funcționar și să nu cumuleze autoritatea ce i-o dă statul ca ttinctiuiut (aplauze) cu agitatea în lavoarea unor idei paiticulare de lui, care ar fi în contra ordinei de stat.

De aceea, d-lor senatori, cred că, în srarea de astăzi - si nu putem să facem un proiect de lege decât în starea noastră socială de astăzi - să nu primiți ideea onor. d, Poni de a da inamovibilitatea învățătorilor, ci să adoptați propunerea mai asigurătoare pentru mersul bun al scoalei. ca să rămână încă învățătorii sub controlul imediat al guvernului. Căci este prea delicată și importantă misiunea Învățătorului în mijlocul sătenilor, misiunea de a atrage pe toti spre lumina blândă a învătături și nu spre cearta pasionată a divergențelor politice de astăzi. (Aplauze.)

D-lor senatori, îmi mai rămâne sa relevcz, ca importantă în această discuție generală, partea privitoare la gimnaziile reale, în deosebire de cele clasice; voi mai atinge pe scurt partea privitoare ia cadrul general al administrației și voi tetmina acest prea lung discurs. Cred că. după cele ce am arătat și puținele ce voi mai adâoga, am dat din parte-mi lămuririle necesare asupra direcției proiectului de lege în dezbateră.

Chestiunea gimnaziilor reale trebuie luată și ea în legătură cu toată starea de astăzi a societății noastre; și daca pentru școalele din sate a trebuit să o accentuam, pentru a ne da seamă ce este mai cuminte să facem, cu atâr mai mult trebuie să o considerăm când este vorba de acea direcție nouă, cc vrea să o introducă școală reală în învățământul nostru secundar. A ni Încercat a înfiinta, încă de când eram ministru la 1875, gimnaziile reale, atunci deocamdată prin mijloace bugetare; au rămas numai cu parni clase. De-abia acum doi ani am putut deschide o a cincea și apoi o a șasea clasă la Brăila. Acum trebuie legiferare în această materie, că să știe elevii absolvenți ce drum să ia: unii să poată intra la școala de poduri și șosele, la facultatea de științe și la facultatea de medicină, alții - și după intenția proiectului cei mai mulți - să se apuce de carierele practice.

D-lor senatori, când la 1875 am înființat bugetar gimnaziile reale, am făciit-o fiind seamă de o acțiune economică importantă, care atunci pentru prima oară sc arată de un guvern al țării: pe arunci se negocia convenția comercială cu Austro-Ungaria. Si înțelegeți că atenriaguvernului, din care făceam și eu parte, precum și atenția publicului era atrasă spre această mare chestie economica. Și administrația generală a învățământului trebuia să fie în pane inspirară de această atmosfera. Cuvermtl se încerca penrni prima oară a obtitte un tarif, care să aibă puțință de a încuraja industria noastră născândă, și a obține în acelaș timp și libera trecere în țara vecină a cerealelor și a vitelor. Acea tendență de la 1875 acum

s-a accentuat, s-a întărit, și astăzi a devenit o chestie capitală pentru statul nostru. Căci România, până mai când era o țară aproape exclusiv agricolă, a început să-și dezvolte o industrie națională pentru a-și spori, a-și îndoi și întregi avuția națională, cu care să poată suporta sarcina ce-i impune cultura modernă și misiunea sa de stat regenerat. Și degeaba am vorbi de progresul nostru în viitor, dacă nu ne vom gândi la mijloacele cu care să-și plătim! Vă mărturisesc, că din atest punct de vedere — fie zis în trecut — mi s-a părut o utopie iluzionară, grăba ce pune a onor. d. Poni pentru clădirea atâtea locale de școli cu atâtea milioane. Dar eu nici nu mă opresc la această chestie, fiindcă edificiile școlilor trebuie să facă și au făcut pretutindeni obiectul unei legi deosebite, tui auce căucaintt-o lege de organizare a învățământului, și prin urmare nici nu trebuiau aduse de onor. d. Poni în această discuțiune.

Așadar, gimnaziile și liceele reale sunt chemate să răspundă din partea instrucției publice la această nouă trebuință economică a statului nostru, în limitele în care o lege școlară poate îndestula sau poate întări o asemenea trebuință. În orice caz, este vorba aici de o întrebare și cât se poate de puternică direcție de spirit pe care avem datoria să o introducem într-o parte însemnată a tinerimii noastre studioase.

Ce aveam până acum în învățământul secundar, conform legii din 1864, nu răspundea deloc acestei noue trebuințe. Aveam numai câteva școli profesionale și câteva școli de comerț, fără mult folos. Clei pentru o mai departe dezvoltare a comerțului se cerea tocmai o industrie mai dezvoltată. Iar pentru vechiul nostru comerț de vite și de grâne se putea face socoteală și mai simplă, fără atâtea teorie de carte. Aceste școli nu au avut și nu au punit avea nici o influență generală asupra direcției spiritului în partea mai cultă a tinerimii noastre. În această parte, adecă în întregul strat mai înalt al noii generații, statul nu a dat până acum ca învățământ secundar cu un rezultat simțit al curentului public decât învățământul

Idasic în liceele clasice. Nu e vorbă, și în liceele clasice se învață științele exacte, dar se învață mai ales și hmele și literaturile antichității clasice, și tocmai aceste dau direcția caracteristică, în asemenea școli tinerimea, adolescenții între 14 și 18 ani, se încălzesc mai ales cu operele poetice ale lui Homer, Virgil și Horațiu și cu scrierile istorice ale lui Herodot, Titu-Lăviu și Tacit, o întrebare literatură veche foarte importantă pentru cultura umanitară, dar ca rezultat o tendință a tinerimii tocmai spre lucrări literare, spre lucrări de carte, spre interpretări de texte, spre o activitate oarecum artificială, fără o privire mai practică asupra naturii, asupra pământului țării noastre cu comoarele lui. Astfel din școlile noastre secundare și superioare au ieșit până acum mai numai legiști, profesori și funcționari.

Eia iară îndoiială important, ca statul să ajbă și funcționari. Întrucâtva mai bine pregătiți, dar când tot învățământul secundar nu dă decât această direcție, atunci toată dispoziția spiritului tinerimii, întru cât atârână de la instrucția prin școli, ajunge a fi îndreptată numai spre această parte oarecum teoretică și birocratică a vieții publice, și școala statului devine pepiniera unui excesiv funcționarism.

Se cere dar, ca afluența sau curentul tinerimii școlare mai înaintate, care până acum era îndreptat spre o singură direcție preponderantă, aceea a clasicismului, să fie împărțit în două; o parte să rămâne a clasicismului, iar ceialaltă parte să fie impulsionată spre studiul naturii, a comoarelor ei, a mijloacelor de a le scoate și de a le prelucra întru producerea și sporirea avuției naționale. Mineralogia, chimia, tehnologia, Pământul, cărbuni, produse industriale, nașioe... iacă obiectele unui studiu principal, care formează esența școlilor reale, adică a gimnaziului și liceului real după terminii proiectului de lege.

Nu doată că prin aceste școli reale vom stârpi cu desăvârșire curentul excesiv al funcționarismului și al unei

culturi prea teoretice. Nu! dar veti admite, d-lor, ușor că, dacă într-o parte însemnată a tinerimii vom introduce prin mijlocul învățământului secundar o tendință preponderantă spre observarea și cunoașterea naturii și a mijloacelor pentru prelucrarea și exploatarea ei, această va trebui să aibă ca rezultat o mai mare atenție, o mai roditoare dispoziție a spiritelor tinere spre activitatea practică independentă de funcțiuni, care este una din condițiile prealabile pentru adevărata întemeiere a industriei naționale. În această ordine de idei, în acest scop este alcătuită partea din proiectul de reformă relativă la învățământul real. Gimnaziile reale, a căror înființare a început în 1875, trebuie acum pretutindeni completate în licee; liceele reale trebuie introduse în organismul nostru școlar; absolvenților acestor licee nouă le trebuie deschisă calea pentru terminarea studiilor lor speciale prin admiterea la școala de poduri și șoseci, la facultatea de medicină și la facultatea de științe exacte.

Dar și aici ne combate onor. d. Poni. Ce întâmpină discursul d-sale? Poate suntem acum mai bine pregătiți pentru a judeca modul d-sale de a ține chestiile supuse dezbaterii d-voastră, precum și competența d-sale în unele materii, pe care binevoiește a le aringe. Va aduceți aminte de acea școală de aplicație ce o dorea d-sa numaidecât pe lângă școala normală a învățătorilor rurali. Cam tot așa vine acum la școlile reale din proiectul meu de lege și cu o cunoștință pe care o veti aprecia îndată, ne expune cum s-au înființat în Prusia aceste școli, cum s-a petrecut acolo lupta de idei în privința lor.

D-lor, eram la Universitatea din Berlin în anii 1858, 1859, 1860, când s-a produs în Prusia anume mișcarea hotărâtoare pentru primirea școlilor reale în vechiul organism al școlilor statului. Tatăl meu era pe atunci director al Eforiei școlilor aici în București. Vă puteți închipui că-l interesa și pe el mersul lucrurilor în Berlin, și aveam o corespondență regulată în care-l țineam în curent cu tot ce se petrecea în privința

(inovației școlilor reale. De mult dar îmi este familiară [Chestia aceasta, am văzut-o oarecum dezvoltându-se la fața liceului. Ministrul marcant pe atunci în Prusia, ministrul ^Caracteristic pentru noua fază a învățământului german, (a) Ministrul știu de toți cari căruș de puțin s-au ocupat de această țuțerie. - avea un nume, pe care voi voi comunica îndată, dar (tra) cunoscut de altminterlea acest ministru și pentru „Era feJouă” care începuse la 1 fe58 și în Prusia. Venise adevărat la tron, •ffii ai ca regent, apoi ca rege, pe urma ca împărat, acel Wilhelm I, cunoscut de toată lumea, mai cu seamă în urma războiului în contra francezilor din 1870-71. îndată după Sucea lui pe tron. a venit la guvern cum se zicea atunci în țerlin „Era Nouă”, reprezentată prin ministrul-prezident 'principele Anton de Hohenzollern, tatăl Regelui nostru, ministrul de interne Schwerin, iar ministru de Culte și ;Instucțiune publică... acel ministru, sub care s-a caracterizat îndată o eră ceva mai liberală prin modificarea faimoaselor „Regulative școlare” ale predecesorului său Raumer; acel ministru special, sub ale cărui auspicii s-a dat o nouă ț impulsivă școlilor reale din Prusia, despre care ne vorbea și onor. d. Poni: acel ministru, care este cunoscut de cei ce se ocupă ceva de politica modernă, cel puțin de surprinzătoarea dezvoltare a Prusiei sub Wilhelm I, și cu al cărui nume sunt familiarizați oamenii de cultură mai generală: acel ministru se chiamă Berhmann-Hollweg.

De câte ori nu am scris cu acel nume, fie numai în scrisorile către tatăl meu! De câte ori nu l-am citit în jurnale, în cărți și pe titlul cărților scrise de el! Căci este și un autor cunoscut, este cunoscută cartea lui despre originea libertății municipale în Lombardia, cunoscută asemenea cartea lui despre „Creștinism și artă plastică”. Dar chiar numai cine a călătorit de plăcere pe Rhin și pe la Franconia pe Main, a putut vedea castelul Rheineck, care este al lui Beihmann-Hollweg, și a trebuit să vadă, măcar în *Batdeker*, celebra statuă a Ariadnei

de Dannecker, expusă în casa părintească a iui Bethmann-

Asa, d-lor senatori! Și când onor. d. Poni a venit să văspuc dv. și să-mi spue și mie pe larg, ce însemnează și cum s-au dezvoltat școalele reale în Prusia, și când a ajuns să vorbească în această materie și de Bchmarin-HoHweg și când l-a numit *Hiftweg*, eu l-am întrerupt și l-am rectificat *Holliveglo* puteți vedea și în *Monitorul Oficial*), iar d-sa s-a uitat în notițele d-sale scrise -, i a constatat că e în adevăr *Hollurgsi* atunci a repetat acest nume. de astă dată bine. Si atunci mî-am zis: puțin familiarizat trebuie să fie onor. d. Poni cu dezvoltarea școalelor reale în Prusia, despre care totuș ne vorbește, de vreme ce nici măcar numele acelu miriisrru marcant în această chestie nu-! stie bine.

Apoi, d-lor, știri că s-a descoperit la Troia niște antichități de cea mai marc importantă penrru arheologi, în urma săpăturilor lui Schliemann; prin ele a devenit celebru acedr Stbbeniann, Laie a scris mult asupra lor, numele lui e în toate ziarele, în multe cărți. Dacă ar veni cineva să vă vorbească anume despre recente săpături și despre antichitățile descoperite la Troia-ffissarlic și v-ar zice ca le-a descoperit unul numir *Schlomann* și nu *Schliemann*. ce idee ati avea despre competenta lui în materie (Aplauze.) Ziceam dar că sub Bethmanti-Hiillweg, și nu *Halweg*, onor. d-le Poni, s-n mai întins cercul de acțiune al școalelor reale în Prusia prin reorganizarea lor.

Ce obiectează d. Poni? 'se leagă mai întâi de definiția din proiectul de lege, tace adică o chestie din specialitatea mea de pe cJtedră, din știința logiceii. Proiectul de lege definește la art. J)9):

„Gimnaziile și liceele clasice ju scopul de a pregSti tinerimea pentru carierele practice și pentru studiul superior al științelor exacte.”

D. Poni ne spune că împreunarea acestor două scopuri, j unui practic și altul teoretic, este o „absolută imposibilitate”, și crede a ne fi dovedit „până la ultima evidență, că gimnaziile s reale din Germania nu urmăresc prepararea copiilor la carierele p/acriic ale viciti”.

De unde a scos-o aceasta? Unde va fi citit această notiță onor. d. Poni? în ce carte superficială? Că școalele reale din Germania urmăresc amândouă scopurile iritate și ai Îndeosebi prepară pe copii pentru carierele practice ale viecei, aceasta vi șc poate dovedi îndată ^i v-am adus aici o dovadă autentică. „ fiindcă se mai pui asemenea lucruri elementare în discuție. Este cartea oficială a lui *Wiese*. (ost consilier referent în Ministerul Cultelor de pe vremea lui Bchthmann-Hollweg, asupta învățământului secundar (superior) în Prusia („*Dai hohere Schulwescn in Preuistn*”, Berlin, 1864), carte publicată din însărcinarea ministerului. -Să întrebe d. Poni pe d. Sturdza, care o cunoaște desigur. Acolo se arată (pag. 27) ca note cjiicieristite ale vcoalelnr reale, că au să răspundă în prima linie anume la cerințele carierelor practice ale vieței {*des prakitschen Berufsksbens*), dar apoi să dea și fundamentele unei culturi umanîarc.

Si fiindcă Il noi nu este ca Ij Berlin iau la Paris, unde cineva este înconjurat de o întreaga atmosferă de cultură, vrând nevrând, unde acasă, la teatru, la conferințe, în muzee, pe stradă, la etajele librarilor vede M aude opere de arră și de știință, la noi am trebuit să relev îndeosebi, pentru cultura umanitară, singura rotrnă ce o avem astăzi, studiul superior al științelor, adică accesul la Universitate. Și în Germania absolventului școalei reale superioare î ve dă acum acces la facultăți și i se dă dreptul să obțină testimoniu „pro facultate docendi”, după absolvirea facultății de științe și a ceea ce esre la nni școala de poduri și șosele.

Încât privește statistica orelor de clasicism și de realism pe care ne-a dat-o așa de unilateral d. Poni de la „gimnaziile reale”

din Germania, ea este cu totul neexactă și nepotrivită față cu materia în discuție; căci evident, ceea ce numesc germanii scoale reale de ordinea a doua, și acolo ca regulă nu veți găsi nici un clasicism, ci numai un program de studii analog celui din proiectul de lege.

Acum, d-lor, daci m-am explicat îndestul asupra tendinței generale în înființarea liceelor reale la noi în țară, dacă v-am dovedit că și definiția și scopul și programul lor este exact cel tipic și ortodox din țara de culturi, unde s-a dezvoltat mai bine acest învățământ; dacă dv. aprobați că trebuie să facă și școala română o asemenea încercare: atunci v.î rog să votați ceea ce este cuprins din acest punct de vedere în proiectul de lege.

Dar timpul este prea înaintat, trebuie să terminăm astăzi această importantă, dar obositoare discuție, și multe din observările ce as mai putea face asupra discursului d-lui Poni, trebuie să le las la o parte. Sunt însă dator să mai ating, fie numai în puține cuvinte, o a doua chestie de control, precum și întrebarea profesorilor din învățământul superior la îmbunătățirea scoalelor. Am căutat să introduc ca mijloace de control, pe lângă o mai bună precizare a acțiunii revizorilor, și ceea ce lipsea în legea de la 1864; funcționarea inspectorilor școlari, care rămâne a se reglementa. Crede onor. Senat că în privința controlului trebuie înarmat guvernul cu mai multă putere și autoritate? Crede în general asupra punctelor supuse discuției, că suni ameliorări, întinderi sau restrângeri de făcut? Dar de ce este legea supusă dezbaterilor dv.? Pentru ca să ne luminăm cu toții, și dacă ați primit impresia din cele ce am zis și pe care am avut fericirea să constat ca le-ați ascultat cu luare-amină; dacă, zic, ați primit impresia că reforma propusă este cumpătata, meditată și ține seamă de împrejurările actuale ale țării; arunci veți avea ușor și de mai înainte convingerea ca nu guvernul acesta se va da în lături de a primi orice altă modificare propusă de d-voastră, care se va arăta

conformă cu tendința generală a proiectului și va fi mai bună decât cea cuprinsă în proiect. (Aplauze.)

Cât pentru întrebarea profesorilor superiori la îmbunătățirea învățământului și a administrației lui, trebuie și fîm și aci indulgenți și să ținem seamă de srarea lucrurilor de astăzi, mai ales după cele spuse de onorabilul d-nul Poni. Vi aduceți anunțe de cea frază, zisă de d-sa. colo sus de pe tribună, cu un deosebit accent - și fraza a avut efect. - când critica ideea proiectului, ca la ovacanța de catedra universitari profesorii facilitării respective să poată propune ministrului pe cel ce merită să o ocupe? Ferească D-zeu! zicea d-sa.

„Eu însumi Mint profesor universitar, profesor inrr-o facultate. Ei bine, d-lor, ctcd că ari face serviciul cel mai rău instrucției noastre superioare, când ați lăsa numirea profesorilor la alegerea facultatilor respective.” (Aplauze.)

Aceste sunt cuvintele d-lui Poni, după *Monitor*. Lasă, ca [Ni aici nu e exact, căci proiectul dă consiliului profesoral numai dreptul de propunere; numirea o face ministru, care-șt rezervă aprobarea, iar dacă nu aprobă, trebuie să publice concurs. Dar **pjie** cum zice d. Poni. Ce pot însemna cuvintele d-sale?

Este vacanță o catedră de Universitate, de ei. de istorie sau de literatură română. Care este în statul nostru cea mai înaltă «arpresie a științei istorică și fiterare, atâta câtă este și câtă se poate găsi la noi? Profesorii de la facultatea de litere. Avem ceva rnaj sus în statul român în aceasta privința? Si când esre vorba ca sa se știe, cine ar fi vrednic să ocupe o catedră vacantă de istorie or de literatură la facultate, oare sa nu fie capabili profesorii acestei celei mai înalte școli să propue măcar ministrului, după toate cunoștințele lot de mișcare literară și istorică în țara noastră, cine s-a distins în aceste specialități încât să merite a o propune la Universitate? Ce? Nici pentru atâta lucru nu sunt capabili profesorii de la Universitate: a propune ministrului pe un coleg al lor? Dar la ce mai sunt atunci

capabili acest) profesori, dacă pentru aceasta nu sunt capabili, penriu acest simplu lucru! (Aplauze.)

Si pentru D-zeu, ee cale mai sigură in lume ai să găsești care să-ți arate cine este capabil? în legea de până acum este exclusiv numai concursul. In proiectul de reformă se prevede si propunerea lacultăței si concursul. Dar din cine se compune iuriul acestui concurs? Se trag la sorti 4 profesori, cu decanul 5, ei formează majoritatea. Dar aceștia sunt mai capabili? Dacă toti Împreună sunt incapabili, 4 trași orhește la sorti sunt mai capabili? Curios lucru!

D-lor, profesorii de la facultate vor fi ca si membrii Consiliului permanent de instrucție, ca si profesorii secundari, ca și institutorii și învățătorii, adaog: ca și miniștrii și dați-mi voit a zice: ca si senatorii și deputații, toti, într-o stare telativă a țării întregi și conform cu ceea ce s-a putut obține în împrejurările noastre până acum și conform cu ceea ce se va mai putea îmbunătăți prin măsuri înțelepte sau prin foia lucrurilor ca progres in viitoi.

Dacă asa este starea învățământului public, după afirmarea onor. d-lui Poni, in cea mai înaltă treaptă, la Universităti, atunci veți fi indulgenți și nu veți putea cere prea mult nici de la membrii comitetului permanent, căci tot dintre asemenea profesori suni luați, nici de la consiliul general, nici de la inspectori, căci toti sunt în aceasta corelatiune necesară și fatală, fi\ care se află viata publică 3 unul stat.

Am căutat să vă arăt, d-lor senatori, tare sunt ideile sau mai bine ditectiile principale exprimare în proiectul sie lege supus deliberării dv. Proiectul cuprinde din convingere numai o reforma parțială și nu o reformă totală sau radicală de la primul pină la ultimul articol, si nu vrea să aibă a face cu cele 200 amendamente, de care ne vorbea d. Toni. Căci dacă eta cu putință ca, la 1874 și 1875, opt sau nouă ani-după aplicarea legii de la 18t)4, eu însumi să încete o reforma întregă a acestei legi,

• cred că azi, după 26 de ani, nu mai este prudent a se face aceasta.
H Pentru ce? Pentru că în această materie ai să lucrezi cu mințile
H oamenilor, cu dispozițiile lor intelectuale, cu deprinderile
Ht oamenilor. Mai toate elementele acestei lucrări, piofesori,
B institutori, directori, învățători, școlari, funcționarii din minister
sunt elemente vii, sunt oameni cari cu a lor inteligentă întregă
B. și cu ale lor simțiminte ttebuic să contribuie la această operă.
H. Deprinderea tutulor cu cadrele mari ale unei legi. făcură nu
B acum câțiva ani, ci introdusă, susținută, obișnuită de 1/i de ani,
JE ' aceasta esre un lucru de care trebuie să ții seamă, și nu este bine,
K iară o ioane imperioasă necesitate, a zdruncina totul din temelie
9P- și a introduce pe lângă reformele ce trebuie să le Introduci, o
im inovație radicală, încât să se dezotienteze toata deprinderea de
îlșr mai înainte, și sa nu știe oamenii a doua zi, cum să mai lege firele
& din trecut si de unde să înceapă.

M_ Este o vorbă foarte cuminte a celebrului istoric liberal
18 Macaulcy, care atribuie siguranța progresului in dezvoltarea
politică a Angliei mai ales faptului că la orce moment dat
inovatiuniife tiu cov.irseau suma instituțiilor st deprinderilor
celor vechi, ci se adaptau treptat la dispozițiile oamenilor fără
a împinge la o răsturnare violenta a tot ce fusese mai nainte.

în aceste margini înțeleasă, reforma învatamantului se
impune astăzi ca o necesitate si proiectul de lege caută să dea
satisfacție acestei necesități.

El trebuie întâi să prevadă în lege acele bune instituții
școlare, care astăzi s-au dezvoltat în afară de lege, unele chiar
în contra legii. A spus-o aceasta d. Urechia, nu o repet și eu
mai pe larg. Să fie de ajuns dacă va citez cazul scoalelor primare
urbane, care după legea din 18<J4 sunt cu trei clase și cu trei
institutori, pe când in faptpretutindinea la noi sunt cu patru
clase și cu patru institutori. Aceasta anomalie trebuie să dispară
odată. Școalele normale pcmiu prepararea învățătorilor
sătești, pentru institutori, facultățile de medicina cum s-au
dezvolrar asrăzi, instituttele și laboratoriele, facultatea de

teologie trebuie introduse în organismul legii, de unde astăzi lipsesc. Numai faptul acesta al reintrării în legalitate ar fi suficient spre a vă recomanda luarea în considerare a unui asemenea proiect de lege, din care numeroase articole cuprind această simplă legalizare a faptelor.

A doua necesitate a carii îndestulare se încearcă, este sprijinirea și lățirea învățământului rural prin mijloacele de care v-am vorbit pe larg.

A treia tendință principală a proiectului este introducerea școalelor reale, care să prepare o parte a tinerimii pentru noua noastră lucrare economică-industrială.

A patra măsură generală în fine prevede un control de disciplină mai precizat prin revizori și prin crearea inspectoratelor superioare, deceturalizând totdeodată unele lucrări de amănunte și descărcaod administrația centrală și consiliul permanent, pentru a-i face activitatea mai folositoare.

Iată, d-lor, în scurt cuprinsul general al acestui proiect.

Vi l-am expus cât am putut de clar în aceste puține ote. Nu-mi mai rămâne decât să vă mulțumesc pentru extraordinara, pentru neobosita atenție ce ați acordat întregii discuții. Sunt fericit îndeosebi că am avut onoarea și că mi-ati dat ocazia să ^ot arăta pe temeiul căror convingeri, în urma căror idei și cu ce conștiință curată mi-am permis a vă prezenta un proiect de reformă parțială a învățământului nostru public. (.Aplauze prelungite.)

Rezultatul final al lungilor dezbateri este primirea cu 52 voturi Lonrra 50 a unei moțiuni de blam sub formă de amânare, pe care am drai-o la pag. 49 *led. i.* — p- 1045). în urma aiestuî vot se retrage întregul cabinet „concentrat”. Vezi mai sus pag, SOsi 51 *{ecl.ii.-p.* 1045 si 1046).

La Adresă. Prerogativele Coroanei și Partidul Liberal

(Ședința Camerei de h 6 martie 1892)

Ministerul din acel timp:

Linear Catargi, piezident si interne,

P. I. C-arp, domenii,

AL Lahovari, externe.

Meu. Germani, finanțe,

AL Marghiloman, justiție,

General Licob Lahovari. răsboj,

C. Olinacu, lucrări publiie,

Tache IontKU. culte.

La 18 decemvrie 1851 se formase în sfârșit adevăratul minister al Partidului Conservator de aruncr. iar în noui parlament, ieșit din alegerile generale de 1,i fevruwie se complectena reprezentarea conformă a acestui partid prin alegete. i d-lui G. Gr, C in uc urino de prezident al Senatului si a d-lui general Ci. Mănu de prezident al Camerei

Ultimele partu discursuri din volumul de față sunt ținute în Cameră tu ocaria adreselor către Tron, redactate de autorul acestei publicări in decursul celor parru sesiuni ale importanteii legislaturi conservatoare.

T, *Maiiorescu, raportor.* D-lor deputați, veți aștepta de la raportorul comisiunii d-voastre să păzească el tel puțin regulamentul Camerei în aceasta dezbateri.

Suntem la discuția pe aliniate, discuție specială, și-mi pare rău că din interesantă vorbire a d-lui Poenaru-Bordea trebuie să mă mărginesc a răspunde la ceea ce stă în raport cu obiectul în discuție, și prin urmare nu voi răspunde nici la explicațiile personale, nici la vechea ceartă asupra valorii partidelor opuse, căci aceste dezbateri sau terminat cu închiderea discuției generale.

Aliniatul I-ii al proiectului de Adresă este constituționalicește obișnuitul omagiu ce-l aduce Camera Coroanei.

Onor. d. Botdea a găsit o cam îndepărtată legătură între acest aliniat și chestia prerogativei constituționale a Coroanei, și 3 repus pentru a nu știu câte oară această chestie în dezbaterile noastre.

Trebuie însă să fim recunoscători d-lui Bordea, fiindcă ne-a transportat într-o epocă mai fericită pentru mulți din noi, adică în vremea când eram mult mai tineri, în epoca juvenilă a carierei noastre parlamentare, când veneam cu comentarii, cu volume întregi de căni asupra Constituției și ne citeam unii altora, ce a zis cutare sau cutare autor, ce a zis Benjamin Constant, ce a zis John Stuart Mill; ce a zis un ucenic, ce a zis un francez sau un englez despre Constituție în genere, și o aplicăm bint-rău la Constituția noastră.

Cu vreme deprinzându-ne noi cu toții cu Constituția noastră, dispăruse acest obicei și înțelesesem fiecare fără comentarii străini ce este pactul nostru fundamental.

D. Poenaru-Bordea. Dl Carp mi-a cerut să-i dau *uș* autor.

Titu Maiorescu. raportor. Dar nu în discuția publică a Camerei: Dl Poenaru-Bordea ne-a citit din John Stuart Mill „Sistemul reprezentativ”. Să-mi permiteți 3 spune că aplicarea ce a făcut-o d. Bordea pasagiului din Mill, o cred greșită, și înțelesul ce i-a dat nu este exact.

John Stuart Mill, model de interpretator ultraliberal al sistemului reprezentativ, în pasagiul citat zice: idealul unei forme de guvern ar fi hotărârea și conlucrarea directă a

cetățenilor la chestiile importante, o efectivă suveranitate a națiunii.

Sistemul reprezentativ se aplică și la republică, ca și la monarhie.

Este un sistem reprezentativ în republica sveltzerană și acolo în mare parte idealul lui Mill este realizat. Prin plebiscit se hotărâște de către toți cetățenii alegători asupra chestiilor importante, chiar și financiare. Ați citit mai zilele trecute, că acolo, pentru rescumpărare de drum de fier s-a făcut vot plebiscitar, și maturitatea a fost în contra., Ați citit că un reprezentant al guvernului confederației și-a dat demisia în urma acestui nit, însă același Stuart Mill spune că aplicarea acestui ideal se cuvine să varieze după state și că sunt multe state, cari au trebuit să introducă o serie de temperări în exercitarea suveranității naționale.

I Ce caută acel pasaj ideal din Stuart Mill față cu Constituția concretă română, când Constituția noastră este una dintre acele, unde numai prin delegație se exercită suveranitatea națiunii?

Articolul 31 din Constituție, foarte important în aplicarea lui, zice: toate puterile statului emană de la națiune; dar națiunea nu le exercită decât prin delegație în modul arărar în Constituție.

Ce e drept, Regele nostru ca Domn al României a fost ales plebiscitar, vasăzică originea înființării dinastiei noastre este plebiscitară. După plebiscit însă, au venit reprezentanții națiunii și au făcut o Constituție în care s-a părăsit ideea plebiscitară și din contră s-a pus principiul delegațiilor, cari singure reprezintă în cercul atribuit lor suveranitatea națiunii, și astfel s-a făcut împărțirea în trei puteri, și în fruntea lor Coroana. Limitându-se drepturile și datoriile fiecărei puteri a statului ca expresie a suveranității naționale, Coroanei i s-a dat certe prerogative, între acestea s-a zis: Domnitorul e inviolabil; numai miniștrii sunt răspunzători. Aceasta însemnează: în atribuțiile date lui de Constituție, Regele

reprezenta suveranitatea națională, și fiindcă aceasta este inviolabilă, el este inviolabil. Fiind așa, este oare constituțional cu puțință a se aduce în discuția unui organ constituțional, precum e Camera, acțiunea ori responsabilitatea Coroanei? Niciodată. Suntem de acord până aici.

D. I. P. Bordea. D, Catargi a adus-o.

T. Maiorescu. Nicidecum. Precum citatul d-voastră din Mill nu se nemerează cu Constituția noastră, după chiar Mill, asemenea citația d-voastră din vreo hârtie afișată nu se nemeiește cu cazul care e în discuție. Voi dovedi-o îndată.

Avem libertatea întrunirilor și libertatea presei înscrisă în Constituție. E la noi, în fapt, pe o scară foarte întinsă încuibată deprinderea ca presa să introducă în discuție și prerogativele Coroanei, și chestia de ceea ce face și ce ar trebui să iacă Regele. S-a obișnuit la noi de vrun guvern cu minte, afară de un moment de eclipsă al guvernului liberal, darea în judecată a jurnaliștilor pentru atacuri contra Coroanei? Nu s-a obișnuit. Pe d. Panu l-ați dat d-voastră liberalii în judecată. Rău ați făcut. Sunt convins că cel dintâi care a fost nemulțumit de această dare în judecată a fost însuși Regele. Asemenea sunt convins că niciodată un guvern conservator nu va mai da în judecată pe jurnaliști. Am găsit din parte-mi nefericita și acea reformă constituțională din 1884 care a eximat Coroana din libertatea presei obișnuite, și a trimes atacarea ci înaintea tribunalelor ordinare, în loc să o lase juraților. Dar și aceasta e operă național-liberală. (Aplauze.)

Acum ce voiește onor. d. Poenaru-Bordea? Ca deprinderea presei libere și uneori licențioase, cum e a noastră, ca deprinderile unui temperament viu, ca al rasei latine, din întrunirile publice, să se admită într-un organ legal constituit precum e Camera, și pe aceeaș scară?

Adică *cei* Dacă în focul unei opoziții, care poate era ajunsă până la desperare, într-un afiș sau într-o întrunire publică a discutat cineva, fie d. Catargi, fie d. Lahovari, fie d. Dimitrie

Brătianu, ca oameni privați, prerogativele Coroanei, așa cum se discuta într-o țară liberă cu o presa și întruniri libere, oare ar fi permis ca în această Camera - organ legal și primul organ care reprezenta sistemul constituțional, conform legii noastre fundamentale, - ar fi permis ca președintele acestei Camere să admită și în discuțiile Adunării acelaș ton, aceeaș deslegare de limbaj? Aceasta e idealul de constituționalism al lui John W. Stuart Mill?

D. I. Poenaru-Bordea. Cer cuvântul ca să explic ce am voit «a zic.

T. Maiorescu. Dar ce să mai explicați? De ce legați ceea ce vorbiți d-voastră cu procederea d-lui președinte al Camerei? D. președinte al Camerei, când d. Stoicescu a pus în discuție prerogativa Coroanei și acțiunea acestei prerogative în cazul ei dat al dizolvării Camerilor anterioare, l-a întrerupt spunându-i: Bu puneți în discuție actele Regelui, prescrise în virtutea Constituției, Avea dreptate președintele Camerei? John Stuart Mill i-ar da dreptate? Da. Si interpretarea d-voastră că deoarece se zice ceva pe un afiș de pe stradă, ori prin jurnale ori în întrunire publică, președintele unei Camere ar trebui să admită că tot ce se zice acolo, să se zică și în Cameră, aceasta e o erezie parlamentară. (Aplauze.)

Foarte bine dar a făcut d. președinte al Camerei că n-a tolerat aceasta, și bine face că nu tolerează. Dar, d-lor, se poate ca în decursul dezvoltării vieții noastre publice să găsim că e o preponderență prea mare de putere: fie în puterea executivă, fie în puterea Coroanei, fie în puterea legislativă ori în cea judiciară, și că ar trebui să revină din nou în discuție echilibrul puterilor.

Se poate. Atunci veți cere o reformă constituțională, dacă d-voastră vi se pare că drepturile Coroanei indiscutabil înscrise în Constituție, fie dreptul Regelui de a dizolva oricând sau de a-și alege miniștri sau de a proroga Camerele, trebuiesc revizuite.

În adevăr, d-lor, se pot imagina Constituții în cari sâsc zică de exemplu: ut acelaș ministru de interne sâ nu se poată dizolva de două ori Camera, sau sâ se suprima dreptul de prorogare a Camerilor, sau alte rezerve-

Toate aceste idei se pot agita și discuta în teorie, însă, onor. d-le Poenaru, ce partid inteligent ați fost d-voastră, care ați avut puterea, as putea zice aproape atotputernicia \io 12 ani în țara aceasta, o majoritate fără îndoială covârșitoare, încrederea Coroanei, splendoarea unui rasboi victorios care era al țării întregi, dar pe care jurnalele d-voastră îl um exploatau numai în favoarea d-voastră (aplauze), și în această situație d-voastră ați început o reforma constituțională, pe care noi conservatorii o combăteam din capul locului, ca un act care în loc să dea țării ceea ce îi trebuia. îi da discuții sterile, dar c.tre d-voastră ați stăruit să o faceți singuri și unilateral; ce partid inteligent și prevăzător era acela, care - revizuiind astfel pactul fundamental al țării. a păstrat aceste drepturi ale Coroanei și a alcătuit operațiile electorale și a format colegiile electorale și a asigurat adevărata expresie a țării în Camere și adevărata delegație a suveranității naționale, așa cum sunt astăzi în Constituția dată de la 1884, cum a înțeles, neturburați de nimeni, te>piugii\ tone ariieridamentr\ t opoziției.

Și acum, la prima cădere de la guvern a partidului d-voastră, aaun când se încearcă valoarea unei Constituții, care garantează libertatea tunilor, cel dintâi strigăt al d-voastră este: Camera nu este expresia țării. (Aplauze.)

Regele deși este scris în Constituție că poate proroga o Cameră, și deși este scris în Constituție că poate dizolva o Cameră și poate numi un ministru, și deși este scris în Constituție că nu este răspunzător, ci numai miniștrii sunt răspunzători; Regele este răspunzător, râti a uzat de această prerogativă.

D. I. Poenaru-Bordat, Am zis cam larg.

T. Maiorescu. Si cine are să vă crează? Cine vă poate recunoaște dreptul la aceste strigăte?

Acum 8 sau 9 ani, când aveți în mijlocul d-voastră pe cine? pe un C. A. Rosetti. când aveți în mijlocul d-voastră pe un Ioan Brătianu, când aveaf pe un Mihail Kogalniceanu. așa ați alcătuit libertățile publice și drepturile Coroanei. Și după ce au murit aceștia trei. din ale căror lupte de idei a rezulta actuala Constituție revizuită, să vie după de abia 8 ani, nu după 80 de ani. să vie să tu să strige ci nu este garantată libera expresie a țării, și să vie cine? să veniți d-voastră, epigonii!

jj (Aplauze prelungite.)

» Dar cine să vă mai creadă, d-lor?

S Prin urmare, Regele își exercită prerogativa sa conform *fff* Constituției revizuite exclusiv numai de Partidul Liberal, așa **J* cum a înțeles acest partid revizuirea arunci câttd era în floarea *tij* activității și a puterii sale.

* Camera este aleasă conform legii electorale și după drepturile asigurate și garantate ale suveranității naționale, așa cum ați știut și le garantați mai bine în revizuirea de la 1884; Camerele anterioare au fost prorogate și apoi dizolvate de Rege, așa cum avea dreptul să o facă după prerogativa ce i-ați necunoscut-o formal în Constituție, și în această privință este în drept inviolabil și inatacabil.

Prin urmare, ne aflăm într-o situație absolut legală și constituțional corectă. Suntem adevărata expresie a țării, și noi o delegațiune a suveranității naționale, și aceasta mai ales în fața Partidului Nariorul-Lilicral, a cărui operă este revizuirea Constituției de la 1884, pe baza căreia suntem aici așa cum suntem. (Aplauze prelungite.)

111

**La Adresa. Pentru Lascar Catargi și contra
manifestului național-liberal de la Iași**

(Ședința Camerei de la 26 noembrie 1892)

După încetarea din viața a fraților Ioan și Dimitrie Biătianu, se proclamase în 5 noembrie 1892 la un banchet din Iași d. Dimitrie A. Sturdza șef al Partidului Național-Liberal Iyzi pag. 86; *ed n.* — p. 106W și în această calitate d-sa publicase îndată un manifest al parudului, în care -după obiiori — introdusese o lungă expunere istorica, plină de atacuri în contra adversarilor. Ca un răspuns)a acest act politic, Adresa Camerei menționează pe prezidentul consiliului de miniștri (Lascar Catargi) printre cei ce reprezentau încrederea națiunii în Divanurile *ad-hoc*, iar la discuția generală, autorul acestei publicări si al acelei Adrese, critică manifestul de la Iași. Reproducem aici atât Adresa, car și discursul ținut pentmsustinereaei.

„Sire,

Adunarea Deputaților, începând a dca sesiune ordinați, esie cu deosebire fericiră de aduce Maiestății Tale expresia devotamentului si recunoștinței sale.

Căsătoria apropiata a Moștenitoiului Tionului cu o Princoădin ilustra Casa a Mărei Britanii si Irlandei a produs în întreaga țară cel inai adânc simțimârți de bucurie.

Sunt acum 35 de ani de când țara, prin organul celor ce in Divanurile *ad-hoc* reprezentau încrederea și viitorul națiunii și printre cari se afla și actualul prezident al consiliului de miniștri, a pus, drept una din condițiile fundamentale pentru regenerarea ei, ca să fie condusă de un Domnitor ales dintr-o Dinastie a Europei cu asigurarea moștenirii Tronului.

Astăzi, când o nouă generație privește cu mândrie la progresul României de arunci incoace; când, prin îndelunga și înțeleaptă cărmuire a Majesrăței Tale, Regatul nostru constituțional se vede așezat pe trainice temelii alături cu celelalte state de cultură europeană, Majestaiea Ta, prin asigurarea succesiunii, dai o nouă consfințire sratornicelor aspirații naționale.

Tânăra Ptinccsă care, venind in noua sa patrie, contribuiește asifel la îndeplinirea dorințelor țarei, poate fi de mai nainte încredințată de iubirea rulului românilor.

Primirea strălucită ce s-au făcut Majesrăței Tale la Cuirile din Londra si din Viena este o dovada mai mult pentru bunele relații te le are staml roman cu marile puteri străine. Aceste relații sunt un rezultat al politicei de pace și de ordine o; stăruim a o urma fără șovăire, dar și firă provocate, ocupau, precum suntem, de progresul liniștit și constant al țării în toate ramurile ei de activitate.

Ksre aceeaș politică pe tare guvernul Majesrăței Tale a afirmat-o în modul cel mai corect și în conflictul ce Regatul Greciei a crezut de cuviință să-l producă cu prilejul unui proces privat, a cărui deslegare este evident de competența instanțelor judecătorești.

fntru păzirea acestei politice generale, ațăț in chestii importante, cât și în incidente secundare, guvernul este sprijinit de națiunea întreagă.

Sire,

Situația solidă a finanțelor țării este im fj)'' *'' mai mare însemnătate, cu a cărei consrJtare si

deprinși de cuiva ani. Creșterea continuă a venituri]»!
«tarului, excedentele rămase în atest an la dbpo/itia
tezaurului, echilibrarea bugetului pe txcetciuii mior cu
mijloacele strict normale, fără impozite noue >i fără
resurse extraordinare, ne dau puțința de a realiza îmbu-
nătățirile necesare lt diferitele servicii publice alt statului
în proporție cu dezvoltatea firească a avuției țării.

Vom examina cu scrupulodtate proiectele de legi ce
ni je anunță Mesagiul Maiestății Tale. Ele continuă opera
de reforme bine chibzuite, a căror realiy. are constituie
principala misiune pentru care am fo<r aleși.

Site,

f-encitele auspicii, sub care se deschide actuala
tioascti sesiune, ne sor fi un îndemn mai niuU pensivi
a lucia cu toții fără preger la prosperjrea României.

Să trăiți Maiestate!

Trăiască Majestatea Sa Regina!

Triiască Moștenitorul Tronului împreună cu Altera
Sa Regală Principesa Măria!

Raportor. *T. Maioreicu.*"

U-lor deputați, primesc invitarea onorabilului meu
preopinetr, d. Srnlojan. de a vorbi, mai ales cu acest prilej, fără
pasiune si fâiă violență. Poarre rece si, pe cât va fi in puțința
mea omenească, nepărtinitor, voi să răspund la observările ce
s-au făcur în contra proiectului de Adresă asupra paragrafului 1,
așa tuni esre suis.

Prima observare, cate prin chiar felul ei nu provoacă
pasiunea, era a onor. d. Stoicescu. D-sa a relevar o disproporție
în ledaciarea Adresei, tâ adecă paragraful I al fi mai luni; iar
paragraful 3, care vorbește de proiectele de lege anunțate de
guvern in Mesagiu, ar fi prea scuti.

In adevât. onor. d-le Stoicescu, această redacție esre
intenționată. Noi dorim, precum am încercat-o și in sesiunea

trecută, să introducem precedentul constituțional parlamentar
de a scuti Adresa de discuții sterile, de a o reduce în timp normal
la un act de cunenie din panae Parlamentului către Suveran.

Din partea guvernului credem că este necesar ca in
• Mesagiu să se indice cu de-amănuntul proiectele de legi ce se
vor supune dezbaterilor noastre ca un program de lucrări al
sesiunii, și Adresa noastră trebuie sa ia act de îndeplinirea
acestei datorii ministeriale,

! Aceasta o si fiice actualul proiect de Adresă, însă o face că
se poate de scun. Căci însăș dezbatarea asupra proiectelor de
legi nu se poate face cu folos decât atunci când va veni ficca/e
în întregimea sa la ordinea zilei; iar cazurile izolate ce // fi de
' relevai asupra administrației gus ernului, se supun mai practic
discuției si controlului Camerei prin interpelări.

Cred dar că este bine, ca un precedent de urmat pentru
toate Camerele și toate partidele, ca să tăcem cu ocazia
Adresei mai întâi un act de politeță către Tron, apoi o
I constatate a situației generale a politicei țării; dar în privința
P proiectelor de legi anunțate in Mesagiu să ne mărginim a lua
aer de anunțarea lor fără a ne pierde vremea cu discuții sterile.

A doua observare făcută de d. Stolojan mai ascuns si de d.
Stoicescu direct, este: de ce s-a citat persoana d-lui ministru
prezident. Lăstar Catargi, in legătuiă cu evenimentul
îmbucurător pentru toată tara, care dă o consfințire mai mult
vechilor aspirații naționale, cu apropiata căsătorie a
Moștenitorului Coroanei?

Firește că și această relevare a fost introdusă intenționat în
proiectul de fată. Eta forma le raportorul comisii dv. de Adresă
- cred întru aceasta reprezentant fidel al majorității Camerei
- a găsit-o potiivita pentru ca să se restabilească adevărul istoric
in contra unui manifest politic, care s-a produs în urmă. care,
- ce e drept - nu s-a produs aci în Camera, dar care, fund
caracteristic pentru actuala situație politică generală înl. Kintrul
țării, credem că se cuvenea să fie adus în discuția generala a

Adresei. Manifestul este așa-numitul program al Partidului Național-Liberal, ciut la Iasi de onor. d. Dimitrie Sturdza. dacă nu mă înșel (căci siguranța deplină nu am putut dobândi): șeful actual al întregului Partid Național-Liberal. L-am citit reprodus în *Voința Națională*, organul partidului.

D-lor. când într-un stat constituțional este la guvern un partid politic, acțiunea celui alt partid trebuie urmărită cu toată atenția ce se cuvine unui factor complementar al vieții constituționale.

Am citit cu cea mai mare luare-aminte programul național-liberal. Se poate constata îndată că, din multe coloane care umple acest număr de ziar, cea mai mare parte este consacrată unei introduceri istorice, unui fel de întemeiere prealabilă a amănuntelor legislative, cari vin pe urmă ca program politic de partid.

Acea narațiune a evenimentelor noastre istorice contemporane dă loc la următoarea primă obiecțiune din partea unui cititor uepărtinitor.

Ca și nu fie vorba de eroare, va voi citi câteva pasaje caracteristice din chiar textul manifestului.

„Clasa privilegiată deveni un corp corupt și putred, ignoranți și leneși, fără rădăcini și fără aspirații naționale, trăind din intrigi și jafări, din înjosirea poporului și din înjosirea ei proprie.”

Apoi zice Manifestul că, în contra acestei clase corupte, Partidul Liberal-Național a cucerit toate libertățile poporului, și continuă în contra conservatorilor de astăzi:

„Luptând în contrareformelor, care au schimbat cu desăvârșire sfera internă și externă a statului roman, neîndrăznind să înscrie pe programul lor reînființarea guvernului oligarhic, vechii privilegiați botezându-se ca conservatori, se trudesă să aiungă pe o altă cale la scopul lor final... Numele le este lăsat, faptele le suni vechi iar acțiunea lor «insrântă și înveștă» că una sunt vechii privilegiați și nou conservatori.”

Așadar, după părerea manierei Partidului Național-Liberal, astăzi constituit la întrunirea de la Iasi, chiar acest fapt că avem un stat constituțional este o cucerire exclusivă a Partidului Național-Liberal. Căci Partidul Conservator este tot vechia clasă a privilegiaților, ce n-a contribuit întru nimic la propășirea poporului, el vrăște și asiăzi să readucă starea de atunci a decadenței de sub fanariori. Numai Partidul Național-Liberal corespunde cu aspirația legitimă a poporului tomân în statul modern constituțional.

Dacă ar fi așa, d-lor naționali-liberali, arunci aș întreba, în hipotеза d-voastră, ce operă ați făcut d-voastră?

Suntem cu toții de acord că esența starului constituțional este următoarea: Capul statului ca reprezentant al suveranității naționale. cum este la noi. este inviolabil și ner responsabil. Ați înscris aceasta anume în Constituție? Da! Corolar: Responsabili sunt miniștri, cari funcționează ca o reprezentanță a majorității parlamentului, care majoritate a ieșit din alegeri libere ale poporului.

Dar atunci, daci numai miniștrii simt responsabili, cum se schimbă situația politică, când miniștrii n-au înțeles sau nu mai înțeleg bine interesele poporului, când miniștrii au comis o greșală. când miniștrii s-au aruncat într-o direcție care nu mai răspunde trebuințelor momentului, atunci ce se întâmplă și ce însemnează că ei sunt responsabili?

Atunci este de princip în sistemul constituțional ca acei miniștri singuri responsabili, reprezentând acea majoritate, care reprezenta acel partid, trebuie să se retragă în asemenea împrejurări, să fie poate și trași la răspundere ca o consecință extremă, dar în orice caz să vie în locul lor alți miniștri, ceea ce însemnează reprezentanța altei majorități, adică a altui partid.

De unde rezultă că esre de esența, de măduva sistemului constituțional ca să fie cel puțin două partide care să aJierneze U putere după necesitățile țării.

Este un adevăr banal ce vi-l spti i aici despre esenra acestui constituționalism. Nimeni nu-l contestă. Așa s-a practicat, s-au înființat lucrurile în statul de unde s-a luat sistemul, în Anglia; așa s-a practicat și în Belgia, stat continental mai aproape de noi, de unde am imitat mai direct și sistemul nostru.

Aceasta fiind esența sistemului constituțional, dacă - în ipoteza manifestului — Partidul Liberal-Național, care singur a reprezentat aspirațiile poporului, a soit, în momentul când am ieșit de sub protectoram ruso-turcesc, să dea statului român forma care corespundea mai bine trebuințelor și ptivtessii \ri, și dacă, după hipoieza d-voastre, în acel moment, ca și astăzi, nu exista alt partid patriotic decât Partidul Național-Libetal, și nici astăzi nu există un alt partid pentru binele țării, căci celalalt partid, adică cel conservator, ar fi corupți, retrograd, călcător de legi, dușman al progresului poporului: atunci ce absurditate ați tăcut d-voastre de ați dat acestei țări forma constituțională? (Aplauze)

Dacă ar fi cum zice manifestul, atunci am fi fost și am fi și astăzi incapabili de forma constituțională. Atunci trebuia să introduceți (și dacă n-ați făcut-o, ați păcătuit în contra duhului sfânt al națiunii), trebuia să introduceți sau o lormă de despotism democratic, imaginabil într-un srat începător, sau o formă republicană, sau orcare altă formă, dar forma constituțională niciodată! Căci este absurd, l vorbi de forma constituțională, când nu ai Cel puțin două partide legitime de venire la guvern.

AȘA esK? - Nimeni nu *mh* contrazice.

Atunci ce însemnează programul d-voastră de la Iasi ca introducere istorică penrru 1892? Comireti naivitatea de a vorbi în numele statului român constituțional și tăgăduiți legitimitatea altui partid față cu d-voastră? Dar aceasta este o copilărie constituțională. (Aplauze!)

Dar ia să vedem acum: tot așa au cugetat întemeietorii partidului d-voastră? Așa s-a zămislit forma constituțională la

[noi, cum vă convine să o spuneți acum la întrunirea d-voastră de la Iași?

In momentul când se pregătea atmosfera din caie a ieșit Constituția de la 1866, în sesiunea de la 18(13-64, când vorbea Ioan Brătianu asupra unui punct analog cu acela pe care îl discutăm acum, se exprimă astfel: „Dl Vernescu a mcis mai ț*i* departe”,.. întrerup lectura: Am aflat astăzi cu bucurie că d. ^ Vernescu reintră iu numărul d-s'oastră: *Aignus este intratei* —

î< „D. Vernescu”, zice d. Brătianu, a mers mai departe.
, A zis că nu e mijloc de a îndrepta corupția cc ne-i lăsat
' *utnuail*, pe care d-lui l-a blăslc mai pe w>. Să-mi dea voie
* a protesta. Am părinți și moși cari au trăit în acel trecut. Recunosc că au făcut greșeli, însă luptăm de 20 de ani ca să spălăm memoria lor, să o facem să se împnre cu națiunea. Nu voim a-i blestema pentru că mulți dinu-inșii au plătit cu capul lor aceia ce avem astăzi, t'i, d-lor. să nu mergem mai departe! Cine ne-a împins pe calea de progres pe care ne aflăm? Fire omul acela înaintea căruia, când îl ude trecând pe uliș, roii romanul este dator a-si descoperi capul și a se închina, Câmpincanu; esre (jrigori Cînracuzino și alții [mi parc rău că. d. Otetelesanu este aici, căci as li avut a rice ceva si de d-lui, nu voi însă să-i *pn* ej aș voi a-l mǎguli. Mai suni și Văcăreștii, Cremlestii, Ontasuzinestii. Colegii, care au luptat 20 dt ani pe istă cale, și străbunii lor nu trebuie să fie blestemați.”

Dacă așa a cugetat Brătianu, atunci el și Rosetti și Găieștii au avut dreptare să lucreze Împreună cu ceilalți la înființarea regimului constituțional de la 1866, căci existau în adevăr elementele a două partide. Clei încă o dată: dacă nu ar fi fost așa, atunci a fost absurdă, nemernică toată lucrarea lor de atunci încoace. Si fiindcă Brătianu spune că a fost legitimă, dați-mi voie să-i cred mai curând pe el și 'ă nu pun nic, un preț pe afirmarea conrrarie a Vladimireștilor de azi. (Aplauze, ilaritate.)

Trebuie să fi fost în amândouă partidele capi conducători de valoare patriotică și trebuie, fiindcă ne-am întărit ca stat constituțional, să fi contribuit amândouă partidele prin actele lor, esențial, la progresul în care ne aflăm; nu se poate altfel.

Așadar, fiindcă premisele istorice ale manifestului național-liberal de la (ași, dacă ar fi adevărate, ar duce la o concluzie absurdă și fiindcă d-voastră aici nu admitez aceste concluzii absurde, trebuie, ca premisele cuprinse în manifest să fie false.

Trebuie să fie în modul de a povesti faptele o eroare fundamentală în constatări. Această eroare fundamentală am voit să o ating prin simpla menționare a actualului ministru-prezident printre cei ce au lucrat în Divanul *ad-hoc* la formularea dorințelor naționale.

Ce zic acum d-nii Stoicescu și Stolojan în contra acestui aliniat al proiectului de Adresă, în contra acestei amintiri? D-lor fac un proces de intenții și zic că d. Lascar Catargi nu poate să fi fost în cuget curat pentru ideea unui Domn dint-o casă suverană a Europei, fiindcă a fost însuși pretendent la Domnie. Firește când faci un fals... pardon, să întrebuițez un termen moderat, când faci o eroare involuntară asupra istoriei țării, eroarea trebuie să fie prezentată sub oarecare aparență așa ca să poată trece. Nu poți să spui așa din manifestul național-liberal un fel de *troposin* prezentarea neadevărului, *troposin* ce pare a fi o rămășiță din acele timpuri fanariote, în contra cătoro vă ridicăți, însuși faptul că d. Lascar Catargi a luat parte la lucrările Divanului *ad-hoc* de la 1857 e incontestabil.

Există un soi de dovadă în publicațiunea intitulată: *Ai te și documente relative la Istoria Renasterii României*, făcută de îmuș d. Dim Sturdza, în asemenea lucrări e cel mai mare merit al d-lui Dimitrie Sturdza, un eminent culegător de documente, un bun numismatic, un admirabil secretar de

Academiei (ilaritate, aplauze). Volumul al 5-lea al merituosei publicații citate arată, după o foaie din lași de la 1857, luna octombrie, pe toți membrii aleși ai Divanului *ad-hoc* al Moldovei. Și după minunatul fel al d-lui Sturdza, așa de exact în lucrurile mici, se arată și câți au fost alegătorii fiecărui membru și câte voturi a întrunit fiecare din membrii aleși ai aceluiași Divan *ad-hoc*, lipsește numai din acel volum V al publicației însuși acru Divanului *ad-hoc* în care stau formulate

memorabilele 5 puncte, investit cu persoanele cari au luat parte la această înfăptuire a lor ca reprezentanți ai încrederii națiunii. Acelea lipsesc fără nici o intenție; se înțelege! E regretabilă lacuna, dar nu i se poate imputa d-sale. (Ilaritate.)

Așadar cu actele istorice în mână nu putem decât constata raptul că era și d. Lascar Catargi printre membrii formulatori.

Fie zis în treacăt: în altă publicație, și aceea tot a d-lui Dimitrie Sturdza, ca supliment la documentele Hurmuzachi, se arată la anul 1821, printre actele relatve la Tudor Vladimirescu, două petiții ale boierilor țării către Rusia și către Metternich, prin care boierii țării Îndreptățeau cererile lui Tudor Vladimirescu și le declarați patriotice, - dar acestea le spun în paranteză.

La 1857 era dar și d. Lascar Caragi, cum au binevoit d-nii Stoicescu și Stolojan a recunoaște, dar de! adaugă d-lor, d. Lascar Catargi a fost și pretendent la Domnie, pe când acolo se zicea că o Domnie dintr-o casă suverană a Europei e ceea ce doteste țara.

Dar ce confuzie de date e aceasta?

Cererile Divanului *ad-hoc* de la 1857 au fost ele primite de congresul de la Paris, către care eram siliți să ne adresăm? Nu. Căci dacă ar fi fost primite, și dacă de pe atunci se înființa Dinastia dintr-o casă a Europei, atunci ar fi contribuit d. Lascar Catargi cu vorul și lucrarea d-sale la acest rezultat și nu mai era dată puțința unei alte pretențente la Domnie.

Dar fiindcă ni s-a respins această cerere la congresul de la Paris, ni s-a impus necesitatea de a alege după doi ani un domn pământean. Așadar, una era formularea dorințelor la 1857, alta era raptul alegerii de la 1859 și fiindcă după congresul de la Paris a rezultat necesitatea de a alege un Domn pământean, apoi trebuia firește să alegem pe cineva; era o calamitate că am fost aruncați din nou la aceluși Suitan-Mezat, așa cum l-a numit consulul Place, citat de d. Stolojan. Și atunci erau diferite candidaturi indigene, firește, și era și Negri, și d. Catargi, și Mavrogheni, și Sturzești. Ei, de ce nu? Să fi fost și d. Stoicescu pe atunci, mai știți ce se întâmpla? (Ilaritate, aplauze.)

Vasăzică aci nu e nici o contradicție cu actul din 1857, și e un *troposwnsuc* de a confunda astfel două date cu totul diferite.

La 1859, dintre candidații indigeni, s-a ales Cuza Domnitor al amândouă Principatelor astfel unite.

Dar această alegere era numai vremelnică, un pas de tranziție spre a ajunge la un Domn dintr-o casă a Europei occidentale.

S-a format dar la 1865 o coaliție pentru realizarea mai apropiată a neclintitei dorințe. În coaliția de la 1865-1866, cine era între reprezentanții acestui act ulterior de aspirări naționale? Era și d. Catargi? Era și d. Lahovari? Era și d. Carp alături cu I. Brătianu, Rosetti și Goleștii? Erau; apoi daci și liberalii-naționali de aici recunosc că erau, atunci cum rămâne cu manifestul de la Iași? Cu premisa istorică care ar vrea să stabilească exclusivă participare numai a Partidului Național-Liberal la făptuirea dorințelor naționale pentru constituirea monarhiei așa cum este astăzi?

D. *PoenJru-Bordeaîmetupe.*

D. *litu Maiorescu.* Scuzari-mă, d-lor, n-am asistat la întrunirea dv. de la Iași de acum vr'o 2 săptămâni, dar impresia ce rămâne din citirea manifestului este că ați tratat auditorul dv. cu mare dispreț și că l-ați considerat compus din oameni cu rotul neștiutori ai celor petrecute în țara și în vremea lor, dacă l-ați făcut o astfel de povestire istorică.

I După ce dar d. L. Catargi la 1857 a contribuit la
I formularea celor 5 dorințe ale Divanului *ad-hoc*, la 1859, desi
I candidat la Domnie, a renunțat și s-a înțeles cu ceilalți pentru
I împăciuite, hotărând alegerea colonelului Cuza, a contribuit
I: dar și cu aceasta, pentru partea sa, la o fază a evoluțiunii
E naționale.

t Dar colonelul Cuza, zice d. Stolojan (și sunt actele la
• Academie, la secretarul Academiei de care vi vorbeam, un act
• scris, o declarație iscălită), se consideră ca domn numai până
• se va putea realiza adevărata dorință a Divanului *ad-hoc*,
K aspirarea națională, suirea pe tron a unei dinastii dintr-o casă
• suverană a Europei. Așae, așa trebuie să fie, fiindcă d. Sturdza
• are documentul la mână, mai încapă vr'o îndoială?

m Așadar, domnilor, la 1865-1866, când au socotit
K reprezentanții aspirărilor naționale momentul venit de a se
• realiza și acest punct al programului Divanului *ad-hoc*, și
B renunțarea lui Cuza-Vodă de la 11 februarie 1866 s-a
W provocat toc de capii a amândouă partide întrunite, era și d.
• Catargi printre ei alături cu dd. Btătianu, Rosetti, Goleșcu. De
P, altmintrelea, dovadă palpabilă este că Locotenenta domnească
k de la 11 februarie era compusă din d-nii I ascar Catargi,
Goleșcu și Haralamhie, și d. Catargi lucrează acolo ca
reprezentant al Partidului Conservator.

Este o adevărată mângâiere să-ți aduci aminte de Divanul *ad-hoc* de la 1857 ca un punct de plecare a evoluției în privința zilei de 11 februarie 1866; numai continuarea aspirațiilor naționale de la Divanul *ad-hoc* îi dă justificarea, de care are trebuință. Modul cum s-a petrecut este regretabil, căci s-au amestecat militarii ca să ceară renunțarea lui (.uza, pe care, de altminterea, l-a dat-o. Îmi este teamă, după numele celui care era în acea noapte de paza la Palat și al acelor cari s-au suiat la Vodă Cuza, că tocmai aci este partea caracteristică, este contribuțiunea ce a adus-o Partidul Liberal-Național în acel act. (Aplauze.)

D. C. C. Dobrescu. Aceasta este un merit.

D. T. Maiorescu. Onor. d. Dobrescu zice că este meritul partidului de a fi făcut, așa cum a făcut, adică cu militarii. Eu cred că este regretabil, dar în fine, dacă d. Dobrescu vorbește acum în numele partidului său, atunci acest fapt este unul din punctele constituționale mai mult, care separă Partidul Liberal-Național de Partidul Conservator. (Aplauze.)

D-lor, conlucrarea ambelor partide este așa de adevărată, că, îndată după sosirea și suirea pe Tron a Măriei Sale, Principelui Carol I, cel dintâi minister format este compus din ministrul-prezident Lascar Catargi și din dd. Ioan Brătianu și C. A. Rosetti.

Au venit de aci înainte evoluțiile constituționale cu două partide, o dată d-voastră veneați la putere, o dată veneau conservatorii; până acum ați fost dv. un timp mai îndelungat la putere, dar impresiunea ce am este că se va egaliza acum această dorință de timp a guvernării.

O. C. Poenaru-Bardea (întrerupe). Sunt cuvintele dv., că venirea d-ului Catargi la guvern în 1889 e un pas înapoi.

Titu Maiorescu. Nu ale mele, ale d-lui Carp, însă fiindcă eram într-un partid cu d. Carp și aprobam acele cuvinte, iau răspunderea lor.

D-lc Poenaru-Bordea, când a zis d. Carp acele cuvinte la 1889 în contra d-lui Catargi, le-a zis fiindcă, după un guvern care avusese un program politic știut (și noi credem că este un progres al vieții noastre constituționale ca după realizarea marelui program al Divanului *ad-hoc* să vie fiecare partid cu noul program politic al său), d. Lascar Catargi venea la putere ca liberal-conservator fără un program anunțat, și noi vedeam în aceasta un pas înapoi.

Când d-sa însă este astăzi la guvern cu un program anunțat, credem că aceasta este un pas înainte, și c* dovadă de aceasta este că și d-voastră după precedentul creat de noi ați consfințit

I acest mod de a procedea văzându-vă obligați a vă prezenta cu un program la Iași. (Aplauze, ilaritate.)

I, " În evoluția noastră constituțională de atunci încoace a mai venit un moment asupra căruia voiesc să vă atrag atenția, E. fiindcă d. Stolojan prea vorbea că Partidul Conservator prin E jgřeșelele sale a căzut de la putere la 1876.

m '• Momentul despre care voiesc să vorbesc, este martie 1871, |pî&rid este știut ca Regele nostru, pe atunci Principele domnitor, Btifoia să abdice.

Nu am nici un drept, nici o autoritate de a interpreta •" motivele acelei determinări, dar sunt în drept să constat K simultaneitatea și paralelismul faptelor.

H '• Atunci se întâmplase o mișcare pe stradă în contra unei W. adunări din sala Slatineanu și tot pe acea vreme în Cameră un autorizat reprezentant al Partidului Național-Liberal, repozatul W I. Câmpineanu, zicea că între țară și Domn s-a deschis un abis. K în aceste împrejurări Domnul voi să abdice.

|| Este știut că atunci autoritatea d-lui Lascar Catargi a !p. înduplecat pe Domn să tîmîe și că noul merit al d-sale și al X Conservatorilor de atunci este de a fi dat Tronului unguetn, care să-i asigure continuitatea.

Dar, d-lor, aceasta a însemnat ceva pentru țară? V-ați întrebat d-voastră ce ar fi fost soarta României, dacă la 1871 după o atitudine a Camerei cum o indica repozatul Câmpineanu, s-ar fi retras Domnitorul nostru? Dacă atunci, în așa de puternică Germanie, având în cap pe cancelarul de fier Bismarck, rămânea constatată că s-a retras Principele nostru din România în urma unei insulte de pe stradă aduse lor: credeți d-voastre că în războiul oriental ce a venit în curând, unde Rusia a arătat ce scop avea și cu noi, credeți că era tot așa de asigurată soarta acestui stat precum a fost sub conducerea lui Carol I?

O voce. Războiul a fost la '77.

T. Maiorescu. Are dreptate d. Bordea că la '11 nu se prevedea ce o să se întâmple anume în '77; dar, d-lor, ce partid ar fi acela care, în împrejurările țării noastre, la orice act important n-ar prevedea că mai curând sau mai târziu are să se reage chestia Orientului? Este oare o clipă în viața noastră politică, în care să te poți lipsi de gândul ce are să se întâmple cu soarta României pusă între Rusia, Austria, și pe atunci și Turcia? Nu se poate nici un partid să peardă aceasta din vedere și sunt în drept a întreba: ce s-ar fi întâmplat? Și cui ați fi pus pe cap Coroana de otel, și înaintea cui s-ar fi adus meritele omagii ale d-lui Sturdza, care altădată iscălea: Baronul Erdmann von Hah,ii? (Aplauze.) Aceste sunt fapte cu care vă felicitați cu drept cuvânt, dar a cooperat Partidul Conservator de la 1871

Apoi, d-lor, dacă este așa, în libera dezvoltare a unui stat constituțional sunt merite și pentru un partid și pentru altul, și este onoarea noastră, ca a unui popor care începem a deveni în adevăr apt pentru realizarea sistemului constituțional, de a constata această valoare din partea ambelor partide, și este o lucrare de iconoclast de a dărâma icoanele acelor adevărați patrioți care nu încap în strâmtul cadru al unor vederi exclusiviste de partid. (Aplauze.)

Am crezut, pentru a termina, că atunci când vorbim despre fericirea căsătorie în Casa noastră Domnitoare, este un omagiu patriotic ce-l putem aduce tânărului moștenitor al Tronului, care va avea să fie odată în fruntea acestui tânăr stat constituțional, dacă afirmăm în forma cea mai cuviincioasă că, pe lângă meritele Partidului Liberal-National, există, ca o condiție de posibilitate a unui stat monarhic constituțional, meritele tot așa de patriotice ale Partidului Conservator, în capul căruia se află astăzi la guvern un reprezentant personal din acel veșnic memorabil Divan *ad-hoc*, care a pus temelie pentru progresul și mărirea națiunii române. (Aplauze prelungite.)

112

La Adresa. Bun precedent constituțional.
Contra atitudinii d-lui Sturdza în chestia Transilvaniei-
Contra suprimării unui discurs al d-sale
(Ședința Camerei de Li 11 decembrie 1893)

i ;
R
K
K
m

S D-lor deputați, vă mărturisesc că după o prea îndelungată
K dezbateră generală de pătura zile asupra Adresei, speram să vă aud
C așeză cerând închiderea discuției. Cu răbdarea d-voastră, deși prea
M Încercată, n-ati cerut închiderea, și astfel raportorul comisiunii
d-voastră de adresă este chemat să-și îndeplinească datoria de a
susține proiectul de răspuns la Mesaj, așa cum vă este prezentat.

Vă așteptați, d-lor, ca cel puțin raportorul să rămână în
limitele discuției, să nu atingă unele chestii din prea multele
care s-au adus în această dezbateră, decât exclusiv din punctul
de vedere al unui răspuns al Camerei la Mesajul Tronului.

Dacă Constituanta, printre puținele articole ce se coprink
în Constituție, a crezut de cuviință să prescrie în mod formal,
prin urmare ca un lucru anume important pentru viața noastră
publică, că

„Regele primește un mesaj la începutul fiecărui sesiuni să
explic starea țării. la care Adunările să facă răspunsurile lor”,

este evident că trebuie să punem atât aceste acte, cât și
dezbaterile lor, la o înălțime care să caracterizeze starea
generală a țării în momentul dat. La această măsură se

cuvine să măsurăm toată discuția în amândouă părțile ei, adecă relativă și la mesajul guvernului și la adresa Camerei.

În privința dântâi vă cer voie să relev un rapt de mare însemnătate pentru viața noastră constituțională și care nu a fost relevat până acum.

Regele ne vorbește în mesaj, dat Regele fiind inviolabil și fără răspundere după Constituție, răspunderea o au miniștrii, cari contrasemnează mesajul, și față cu această răspundere putem discuta mesajul,

În această privință, d-lor, cred că este timpul venit acum, când Intrăm în a treia sesiune ordinară a legistaturii a doua a regimului conservator, cu toate nuanțele lui, să semnalăm înfăptuirea unui precedent constituțional, care după părerea mea constituie un progres adevărat în viața noastră publică, un progres de onestitate politică și de posibilitatea unui control mar sigur din partea Corpurilor legiuitoare, progres acum pentru prima oară întemeiat, în deosebire de ceea ce se obișnuise sub regimul trecut, și anume precedentul și progresul de a vedea în mesaj expusă starea țării - nu prin niște formule generale și neprecize de o redacțiune mai mult sau mai puțin literară, nu ca un simplu exercițiu de stil politic numai ca să scape guvernul de o formalitate prescrisă de Constituție, ci de a vedea în mesaj arătată starea țării cu toată precizia cerută de situația momentului, adecă și cu trebuințele mai importante indicate de această situație și cu satisfacerea lor legislativa, la care sunt chemate Camerele să lucreze.

În trecut, și iau mesajele regimului liberal de la Regalitate încoace, nu am văzut îndeplinită această cerință constituțională.

Pe când liberalii vorbesc astăzi așa de mult de pretinse violări ale Constituției din partea regimului actual (și după umila mea părere este periculos un asemenea abuz de cuvinte, căci dacă din nenorocire s-ar întâmpla vreodată în adevăr o violare a Constituției, atunci strigătul în contra ei n-ar mai produce efectul de a deștepta conștiința și rezistența publicai.

au va semnalez din contra o importantă întărire a ideei constituționale din partea regimului actual, în deosebire de cel trecut.

Sub regimul liberal trecut, în primul mesaj al Regalității, de la 15 noembrie 1881, se încearcă o specificare a proiectelor de lege propuse acelei sesiuni. Este interesant a constata că atunci era la guvern C. A. Rosetti ca ministru de interne și că roana în resortul ministerului său se arată mai dar măsurile legislative ce aveau să fie Supuse dezbaterilor. Dar se arată și la Justiție, și la Culte. Însă această încercare se nimicește îndată în realitate, chiar a doua zi aje schimbă ministrul de justiție, și lucrările anunțate din resortul duse părăsesc cu desăvârșire. La 26 ianuarie 1882 se schimbă ministrul de interne. Din programul lucrărilor anunțate nu se realizează nimic, afară de tocmelele agricole. În noul mesaj pentru sesiunea 1882—83 guvernul se mărginește a zice:

„Veți putea consacra tot timpul necesar pentru a studia bugetul anual și legile rămase din sesiunea trecută.”

Însă nici un ministru nu insistă să se ia în dezbateri vreuna din acele legi ale sesiunii trecute.

Apoi vine epoca revizuirii constituționale, după pîrerea flăcăii cea mai nefolositoare agitare a țării.

Dar în fine, la 31 mai 1884, este terminată și revizuirea. În mesajul de la 16 noembrie 1884 ministerul se arunca în promisia unei ere nouă:

„Am ajuns astăzi la o linie de demarcație care va face epocă în viața noastră ca stat și popor. Sunteți chemați a conlucra împreună cu guvernul meu la îmbunătățirea întregului sistem administrativ; a da justiției garanții puternice, magistraturei mai multă siguranță și justițiabililor încredere și înlesnire. Înainte de toate însă să căutăm a da tovațământului public o direcție practică și sănătoasă, menită a ridica nivelul instrucției și educației naționale. Sper că îmbunătățirea stării preoților de mir și o mai bună direcție a învățământului eclesiastic vor putea fi realizate chiar în cursul întâiei sesiuni” etc etc.

Aceste cuvinte solemne rămân literă moartă. După câteva săptămâni, la 14 ianuarie 1885, se schimbă ministrul de justiție. La 2 februarie se mai schimbă și cel de culte și cel de domenii, și alții. Programul anunțat nu primește în toată sesiunea nici cel mai mic început de realizare, nici nu se prezintă măcar proiectele.

În fine, în mesajul de la 15 noiembrie 1885, se constată din nou o desăvâșită lipsă de program.

„Averi din sesiunile iretue mai multe proiecte de legi însemnate în discuțiile d-voastră. Guvernul meu vi va mai prezenta și altele.”

Iată toată politica internă ce se supune controlului Xamerei pentru sesiunea 1885-86. De aci încolo vine agonia ministerului Brătianu prin luptele interne ale Partidului Liberal.

Că deosebite fundamentale constatăm în această privință, îndată ce trecem de la regimul liberal la regimul conservator actual în dilemele lui nuanțe! De la intrarea lui în acțiune, din anul 1888, mesajele sunt oprită serioasă și bine cugetată a unor miniștri constituționali, ele cuprind anunțarea amănunțită a proiectelor de legi, pe care le cred în adevăr necesare pentru a răspunde la trebuințele țării în momentul dat. Firește, că asupra chiar ideilor cuprinse în aceste legi va fi divergență de păreri; D-voastră din opoziție veți zice că proiectele sunt rău aduse, noi din majoritate vom crede că sunt bine aduse. Dar cu toții trebuie să o recunoaștem că acești miniștri, de la 1888 și până azi, v-au expus prin mesaj un program de lucrări legislative studiat, precis și onest, și au făcut astfel un pas înainte spre maturitatea noastră constituțională. (Aplauze.) Ei s-au ținut totdeauna de cuvânt, legile anunțate au fost studiate de ei, depuse în Adunare și discutate, și dacă se întrebuițează și de ei, cum s-a întrebuițat în actualul mesaj, fraza: „*veți avea să vă ocupați și de legile rămase din cauza scurtului timp din sesiunea trecută și de alte legi anume indicate*”, aceasta nu este, ea în mesajele liberale, numai o redacție literară, ci un fapt constituțional exact, și de exemplu chiar acum ați discutat, în

scurti timp de când suntem în sesiunea prezentă, două din proiectele sesiunii trecute; organizarea corpului tehnic și reforma creditelor agricole, iar al treilea este afișat la ordinea ideii, importanta lege pentru judecătoriile de ocol.

Vasăzică avem a face în prima linie cu un guvern conștiincios, și acești conservatori violatori de constituție, cum *f liceți d-voastră, sunt cei dintâi cari îndeplinesc prima datorie Conștiințioasă la deschiderea fiecărei sesiuni, adică ei supun, I Cu seriozitate și onestitate, programul lor de lucrări legislative și deșteaptă astfel de îndată controlul Camerei legislative.

Sper că acest precedent va fi păstrat de urmașii lor. Sunt convins că este un progres îndeplinit de o așa vădită importanță, încât mai ales Partidul Liberal nu se poate sustrage de la păzirea lui. Așa vom avea în sfârșit de acum înainte adevăratele aplicări ale Constituției noastre în ceea ce privește mesajele, vom ști de la început ce cugeta și ce vor miniștrii și nu va mai fi vorbă, ca în vremurile trecute, de încredere personală, ci de încredere în ideii.

Aceste cât pentru partea întâi din acel faimos articol 95 al Constituției, după părerea mea partea cea mai importantă: „Regele expune stătea țării.”

Partea a doua: „Adunările fac răspunsurile lor”, fără altă indicație obligatorie, permite a simplifica Adresa Camerei și tindea o reduce la forma așa-numită „englezească”, în care este conceput și proiectul de față.

D-lor. mi-a părut foarte bine că unul din membrii mai tineri ai acestei Camere, un reprezentant al generației care vine după noi, onor. d. Nicolaescu, deputat din opoziție, într-o vorbire a d-sale, a relevat că noi aici, în mijlocul oricărei discuții, avem și o misiune de educare politică față cu țara întreagă.

Suntem încă prea de curând intrați în viața constituțională, și dacă firește deputații și senatorii înțeleg mai bine ideea constituțională, nu toți ceilalți au putut-o înțelege. Multele plângeți despre alegeri, de exemplu, vin și de acolo, ci nu sunt

inca alegătorii pătrunși de însemnătatea vorului lor. n-au încă simțimânrl de independență.

No i avem. și misiunea de a face ca și ceilalți, cerce ne ascultă, să învețe ceva din dezbaterile noastre, să se deprindă cu mânuirea formei constituționale, să se pătrundă de respectul fundamentelor ei și să cunoască drepturile, dar și datoriile lor.

Dacă este așa, atunci modul principal, prin care ne îndeplinim misiunea noastră de mandatar ai țarei, adică discuția publică în Cameră, trebuie să ne inspire simțimântul unei deosebite solemnități, cuvintele noastre rostite aci sunt prinse îndară descriitoti, sunt date publicității prin *Monitorul Oficial*, ies din aceste ziduri ale Camerei și străbat în țara întreagă, sunt anume menite să străbată acolo. Si de aceea, d-lor, mai ales înțt-o discuție așa de înaltă ca aceea a Adresei, această parte, dacă îmi dați voie să zic: educativă a discuțiilor noastre, această pane de răspundere ce avem pentru viitorul țării, trebuie să preocupe în mod permanent atenția noastră.

Și apoi, d-lor, permireți-mi o paranteză. în această delegație a suveranității țării în ceea ce privește lucrările legislative, unde fiecare din noi nu reprezintă numai districtul său, ci țara întreagă, unde fiecare din noi răspundem de demnitatea suveranității naționale, noi ne-am dat un regulament, prima noastră lege, oarecum elementara, și ne alegem în libertatea noastră vin prezident, care este pus acolo ai să-l păzească. Mai ales atunci când ne adresăm direct Coroanei, Regelui, care personifică întreaga suveranitate națională, mai ales atunci noi suntem răspunzători de ceea ce vorbim aci.

Cred că am fost cu toții mulțumiți, când am văzut cum onor. d. Morțun, deși reprezentând păreri socialiste diametral opuse cu Constituția de astăzi a statului nostru, atunci când a întrebuițat cuvântul „barbar” și a fost rectificat de prezident, s-a supus îndată, a retras și a înlocuit cuvântul.

Important e momentul, când rectifică prezidentul pe un deputat, este o expresie deosebit de energică a demnității noastre naționale.

0. Că într-un popor așa de viu, turn este un popor de rasă latină, se pot rosti cuvinte mai violente, că prin urmare și într-o discuție aprinsă a Parlamentului nostru îi poate scăpa unui deputat sau senator o vorbă neparlamentară, nu are l. importanță. Important este numai momentul, când o relevă l. anume prezidentul și când o rectifică, în chiar acest moment se relevă demnitatea și autoritatea dezbaterilor. Și acum ^ închipuiți-vă, d-lor (fac o construcție arbitrară numai ca să dau l. un exemplu), închipuiți-vă că într-o dezbateri însemnată ar | trece prin capul unui reprezentant al națiunii să întrebuițeze l. la adresa orcu ar fi din noi, a guvernului sau a unui deputat.

un cuvânt prea trivial, de exemplu cuvântul, *nemernic*; că i-a întrebuițat, aceasta poate fi o scăpare din vedere, și atunci nu • are nici o importanță: căci firește prezidentul l-ar releva, l-ar l' rectifică și demnitatea acestei delegații a suveranității naționale ar fi păstrată. Dat închipuiți-vă mai departe, că acel reprezentant al națiunii ar fi un om foarte însemnat, poate ar fi un șef de partid, poate ai fi un viitor șef de guvern, și că acesa. după ce i s-a relevat cuvântul „nemernic” ca nedemn de reprezentația națională, ca neparlamentar, el ar răspunde: „știu că este neparlamentar, dar îl mențin”, atunci, d-lor, am avea dreptul să zicem: este de rău exemplul și de rău augur pentru viitor o asemenea atitudine! Nu se poate justifica o violare a cuviinței parlamentare! N-ai dreptul să te înscrii tu cu arbitru tău individual în contra aceea ce și-a dat delegația suveranității țării ca formă externă a vieții ei, și dacă faci aceasta, atunci după ce am scăpat de arbitrarul personal al boierimeii din vremea veche, care punea bunul plac personal peste legea țării, ne face să intrăm într-un alt arbitrar de boierime democratico-constituțională (aplauze), care ne spune aci în Parlament: nu-mi pasa de parlamentarism,

cuvântul „nemernic” îl mențin, nu vreau să uii supun. (Aplauze.)

Si tot slin asemenea precedente importante pentru viata noastră constituțională, cea tânără și prevestitoare de viitor, să-mi permiteți să relev un alr fapt trecut oarecum in domeniu) istoric.

D-lor, cuvântul cel rostim aici în Parlament, a) cui este? Până când păstrăm sfânta tăcere, până când înlăuntru nostru medităm, cuvântul este al nostru; dar când l-am scos din această Îngrădite, dacă l-am aruncat într-o convorbire particulară, dacă l-am scris într-o scrisoare privată, se poate naște îndoiala, a cui este scrisoarea. Este a celui care a scris-o sau a celui care a primit-o? Dar în Parlament, a) cui este cuvântul tostit? Aici nu începe îndoială: A! Parlamentului, al țării. De aceea este prins cuvântul nostru, fixat si autentificat aici, îl încredințăm biuroului, care îl dă la *Monitorul Oficiil*. îl dă țării întregi. Sau credeți că se poate interpreta altfel lucrul? Vorbesc din istoria trecutului, căci nu mă pot atinge de ceea ce s-ar petrece in Senat acum.

Sunt doi ani si jlimate de când a fost o lungă discuție asupra învățământului public in Senat, și un eminent reprezentant al Partidului Liberal, pe atunci încă nu șeful lui, a vorbit zile întregi, zile întregi si-a arătat importanțele sale vederi într-o materie, care interesează mai ales Partidul ljlial, în duectia creșterii si învățământului tinerimii române: acel seuaror a fost de o mare tărie, si pot zice în unele părți și de oarecare siolentă in contra părerii ministrului de atunci. Ce importantă discuție! Ce important discurs! Ce sumă de ades-âniri de cules și de discutat mai deparre! Și ce caracterizate a Partidului Liberal! Acel discurs, al cui era. odată pronunțat? Al Senatului, al țării întregi, și al meu si al d-vo.isrră: căci fiecare din noi este în drept să-si reclame proprietatea lui la acel discurs. Ei bine, lucru nepomenit si care trebuie odată relevat în Parlament! Stenogramele celui discurs au fosr încredințate

oratorului spre revizie, cum se încredințează înainte de a se publica la cei ce au vorbit, ca să vadă cum s-a .scris de stenografi spre a nu se streema erori. Ei bine, de aci încolo nu s-a mai vizut aed discurs! Biuiuol a reclamat. *Monitorul* așteaptă; sunt doi ani și jumătate de atunci; nu mai există discursul, nu se mai poate înființa în forma publicității legale!

Mă opresc aci și închid parciieza. Să sperăm, d-lor. că, după ce am făcut sub guvernul actual un ptogres constituțional cu mesajul, vom fi scutiți in viilor de asemenea întâmplări din pattea reprezentanților țării, și vom face mai ales sub viitorul regim liberal alte progrese; si sperăm că vor fi destul de tari membrii Partidului Liberal ca să înduplece pe șeful d-lor de a respecta proprietatea Camerei, a Senatului, a tirii, și de a respectași demnitatea parlamentată, (Aplauze.)

Revenind acum, tot din punct de vedere al unui parlamentarism mai corect, la Adresa noastră către Coroană, ca, fiind un răspuns la Mesajul Regelui, trebuie să cuprindă două elemente, pe cari le cuprinde proiectul de față. este întâi și se cuvine in toate adresele să fie înrâi, omagiul adus personificării statului monarhic, adecă Regelui. Dacă, după Constituția noastră, vine Regele în mijlocul Parlamentului U deschiderea sesiunii și nu merge, ca în Prusia, mai întâi Parlamentul la el, dacă astfel Regele aduce primul omagiu suveranității naționale delegate în Parlament, este o necesitate de armonie indispensabila ittremarii factori **31** statului, ca si noi, înfățișându-ue cu răspunsul înaintea lui, să începem prin asigurarea de fidelitate si de devotament către el. Si fiindcă de astă dată, in timpul de când s-a închis sesiunea trecută si s-a deschis cea prezentă, s-a întâmplat marele eveniment al nașterii Principelui Carul, aceasta a trebui să fie asemenea de îndată relevat în deosebita sa însemnătate politică pentru România ca o mai puternica înremeiare a succesiunii la Tron.

Suntem din fericire toți de acord **Asupra** acestei părți ,1 proiectului de Adtesă.

Al doilea element al Adresei răspunde la expunerea făcută în Mesaj de către miniștrii contrasemnați, și aici proiectul de față se mărginește în parafraza relațiilor internaționale și a creditului statului, și totdeodată ia act de legile anunțate, lăsând toată discutarea lor activității ulterioare a Camerei în decursul sesiunii.

Cu toate aceste am auzit în dezbaterile urmate mai ales pe d-nii Păucescu, Fleva și Stolojan, declarându-se contra acestei Adrese și criticând-o direct sau indirect, nu tocmai pentru ceea ce cuprinde, ci pentru că nu cuprinde mai mult.

Să vedem, să cercetăm aceasta: ce trebuia să cuprindă Adresa mai mult? Ne-a vorbit întâi d. Păucescu. Era foarte interesant discursul d-sale ca discurs literar, și eu îi exprim recunoștința mea pentru plăcerea ce mi-a făcut-o în această calitate a sa. Dar ce vroia politicește d. Păucescu? Adecă să fi discutat noi în acest prim moment solemn al raportului nostru direct cu Tronul, disidența făcută de d-sa din partidul majorității guvernamentale? Să examinăm chestia. O disidență poate fi în adevăr așa de caracteristică pentru starea țării într-un moment dat, încât să fie relevantă la discutarea Adresei. S-a întâmplat, de exemplu, o disidență însemnată sub ministerul Brătianu, când după proclamarea Regatului și după revizuirea Constituției, C. A. Rosetti s-a retras din partidul guvernamental. S-a întâmplat doi ani mai pe urmă o altă însemnată disidență, ce am relevat-o eu însumi de pe banca de deputat al opoziției într-o dezbateră a Adresei, disidența caracterizată prin sefial ei de atunci, onor. d. Fleva, și prin cei ce mergeau împreună cu d-sa, tinerii deputați foarte inteligenți, d-nii Arion, Djuvara, Take Ionescu, intrați în parlamentul liberal după un apel făcut tocmai la tinerimea inteligentă de d. Campineanu și de d. Fleva. Și acea floare a inteligenții tinerimii, după câtva timp, după ce a văzut ce se petrecea în acea Cameră, a trecut în disidență, și această disidență a inteligențelor tinere prevesrea că opera legislativă nu mai era

de așteptat de la Partidul Liberal, că prin urmare regimul liberal de atunci va trebui să cadă din cauza acestei insuficiențe, precum a și căzut.

Am relevat dar la dezbateră Adresei de atunci o asemenea disidență a celor patru deputați, fiindcă era caracteristică pentru starea spiritelor în țară, fiindcă venea de la trei deputați de o mare inteligență și de la un al patrulea, șeful lor, care era de un mare temperament.

Dar remarcați, d-lor, deosebirea de acum în cazul d-lui Păucescu. Atunci releva altcineva, relevam eu, un observator, disidența făcută în Partidul Liberal. Mărturisesc însă că nu mi s-a întâmplat să văd pe cineva, ca el, fiind disidentul, să releve el însuși disidența sa proprie ca un lucru așa de important, încât să încapă în dezbateră Adresei și să fie numaidecât adusă la cunoștința Coroanei (Aplauze.) Căci de! d-lor, poate să fie cineva de alta părere asupra importanței disidenței onor. d-lui Păucescu. Importanța poate să fie pusă la îndoială. Dacă era să judecăm numai după votul de alegere la prezidenția Camerei, unde onor. d. Păucescu a întrunit 68 de voturi pentru viceprezidență, cifră considerabilă, disidența d-sale putea să fie interpretată ca importantă pentru situația politică. Dar ce e cu asemenea voturi? Bila este mută și adeseori în chestii personale nu știi dacă nu s-au dat multe voturi din cauza relațiilor personale private, și în ce privește numai simpatiile personale, așa fi fost poate și eu pentru d. Păucescu, pentru care am toate simpatide personale. Tocmai din această cauză putea să fie îndoială asupra semnificării celor 68 de voturi.

Dar a mai intervenit de atunci încoace, înainte de aceste dezbateri la Adresă, un alt vot, asupra semnificării căruia nu poată exista îndoială.

Onor. d. Păucescu își explica disidența d-sale prin existența a două partide la guvern, care ar produce o dezbinare și în administrație între ceea ce numea d-sa catargiști și carpiști.

Tocmai asupra unei chestii, cate sta în legătură cu o asemenea dezbinare, s-a dat votul hotărâtor, de care vorbesc. Ca un model de cristalizare ni s-a prezentat acum câteva zile o alegere dintr-un district, unde erau doi candidați în lupta: un pretins catargist si un pretins cârpise.

Să vedem ce mare importanță a dat Camera acestui lucru? Când s-a arătat că se vor fi comis poate ingerințe dintr-o parte si dintr-alta în ultimul moment, majoritatea a hotărât să arate deplina sa unire în asemenea chestii și a anulat această îndrăzneală și pripitiia aparență provincială de dihotomic guvernamentală. (Aplauze, ilaritate.)

Iată o înțelegere a majorității, care, din punct de vedere al disidenței onor. d. Păucescu, era foarte caracteristică, și dacă noi din majoritate ne-am înțeles, că aceasta dihotomie să n-aibă nici o importanță si am anulat toata alegerea, opoziția d-lui Păucescu era tocmai acolo, unde era și opoziția regulata a Camerei, adevă în conrra acestei anulări decise de majoritate.

Rezultatul votului?

Peste două treimi majoritate, și mai puțin de o treime minoritate. Atunci, d-lor, ce importanță are în momentul de față pentru starea generală a țării, disidenta onorabilului d. Păucescu?

Ironia are alte lucruri mai importante de ascultat de la noi, decât trecerea câtorva voturi de colo dincolo, întru cât nu angajază situația întreagă.

Lucrul ar fi mai important, dacă, cum zicea d. Păucescu, s-ar periclita însăși ideea conservatoare si dacă umbrele marilor conservatori, invocate de d-sa din trecut, Manolache Kosrache, Costaforu, Mavrogheni și (cum se exprima d-sa?) „acea măreață figură de bronz, înaintea căreia se închină toți, generalul Teii”, dacă umbrele acestea acolo unde vor fi azi, și sunt în orice caz în memoria noastră, ar fi periclitare în ceea ce au cugetat si au voit ele în viață fiind. Dar vă rog, judecați d-voastră totii. Nu vă pare că ideea și umbrele conservatoare sunt bine păzire în această majoritate a Camerei, câtă vreme

avem la guvern pe d. Lascar Catargi și pe d. Al. Lahovari, câtă vreme avem la prezidenția Camerei pe d. general Mănu? Si credeți dv.. că în fata d-lor și în contra d-lor, ar putea onor. d. Păucescu, simpaticul meu amic, să-și ia rolul de ștreangă a umbrelor conservatoare, și să păzească d-sa mai bine decât ceilalți figura de bronz a generalului Teii? (Aplauze, ilaritate.)

Prin urmare, chestia nu merită să fie adusă în discuția Adresei la Tron. Rămâne să vedem de acum înainte, poate lucrul va câștiga mai multă importanță în viitor. Până acum se reduce la onorabilul d. Păucescu și cu câțiva anonimi, cari sunt îndărănil d-sale. Am citit în gazete (căci și presa face parte din starea țării, ca opinie publică) că este vorba să se înființeze un ziar al d-lui Păucescu, că vor fi redactori și d-nii lancovescu și Macedonski. Firește, trinitatea Păucescu-lancovescu-Macedonski va fi de o țară importanță politică în viitor. Pentru momentul de față nu comportă nici o discuție, necum la Adresă.

Trec la onor. d. Fleva. D-sa s-a încercat să introducă în dezbateră de față trei chestii, întâi: formațiile variabile prin care a trecut acest guvern de la 1888 până astăzi. Vorbirea a ținut - mă interesează așa de mult. când vorbește d. Fleva, încât îl urmăresc cronometricește: m-am uitat la ceasornic - numai această parca a vorbirii a ținut 2 ore si un sfert, până la 4, când s-a suspendat ședința ca să continue tot d-sa. O așa de lungă vorbă pentru ce? Pentru a discuta nu știu pentru a cătea oară formele variabile, prin care a trecut guvernul conservator de la 1888 până astăzi!

Apoi bine, onor. d-le Fleva, scurtul proiect de Adresă a luat un fel de precauțiune de proroc, zicând la început de tot: noi intrăm în / treia sesiune ordinară a legislației prezente. Apoi dacă în a treia sesiune ordinară avem absolut aceleași persoane la guvern, pe care le-am avut la întâia sesiune ordinară, avem să reedităm încă o dată tot ce am vorbit la întâia sesiune a legislaturii asupra compunerii guvernului?

Onor. d-le Fleva, paclameoțarismul (ți nu-i așa? este de interesul nostm al tutulot ca sa-l păstrăm pe cât se poate cu prestigiul lui) are tocmai pericolul, ce-l indică numele său. Parlamenr vine de la pariate, dar *pariare* poate să aibă și o semnificație rea; nu uebuie*podare* prea mult, căci arunci își pierde tot prestigiul. Vorbim pentru ca sâne folosim eu toții ceva: dar să reedităm încă o dată vorbele, care nu mai sunt la locul lor în a treia sesiune a legislaturei, este un păcat pe care îl facem.

Trec peste aceasta.

Partea a doua: convenția cu Germania și iarăș veșnica chestie a agiului.

Cu aceasta răspund în parte și onor. d-lui Stolojan relativ la agiu. Convenția cu Germania este anunțată în Mesaj, s-a și depus ieri în Cameră. Sunteți oameni politici, știți că această convenție a fost semnată de cele 2 guverne și a fost deja votată de parlamentul german, că prin urmare rămâne să fie cu de-amănuntul §» ca lege speciali discutată de parlamentul român, fie apoi primită sau respinsă.

Ce voiți acum într-o discuție a Adresei? Dacă nu ar fi încă semnat tratatul de comerț, dacă nu ar fi numai semnat, dar și votat de una din părțile contractante, am putea zice că, după dreptul de control al Camerei, dezbarerile unei Adrese, prevăzând o viitoare încheiere de tractar, să arate vederile deputaților asupra direcției economice de păzit.

Dar nu cred că un om politic dintre d-voastră ar cere ca, odată tratatul subscris, odată votat de ccailcă pane contracrantă, să fie înlăturat pnnt-o discuție generală la Adresă. Nu se poate, n-ar fi convenabil, nu este uzitat. Locul discutării și timpul va fi când va veni tratatul la ordinea zilei, și prin urmare acum trebuie să-l înliairăm din dezbaterea de fată

Chestia agiului, mult discutata și trezita chestie a agiului? în mesaj și în adresă nu se prevede; se vorbește de creditul statului, care a rămas neatins în mijlocul perturbărilor provocate în alte țări prin criza argintului. Dai poare numai

întrebuințarea cuvintelor: „criza argintului”, v-au deșteptat dureroase amintiri ale trecutului d-voastră și v-au făcut să reeditați această discuție și la Adresă. În discuția de astăzi Chestia nu s-ar putea deștepta cu oarecare folos practic decât în următoarea împrejurare:

. Dacă Partidul Național-Liberal, cum este organizat astăzi, recunoaște, ca un program de viitoare acțiune a sa, că forma Ac bimetalism, adică mai exact argintul stocului Băncii Naționale, înainte de reforma regimului conservator, era mai bună; dacă vrea să afirme, că nu reformei conservatoare i se datorește ;' dispariția agiului, ci numai recoltelor bune, și că reforma j întiodusă de d-nii Germani și Carp este rea și că sar putea reveni asupra ei, fără nici un pericol pentru situația financiară a țării, atunci trebuie să prezentați un amendament preciz la proiecm l de Adresă, din care să se știe că voiți să reînființați forma veche a stocului Băncii Naționale. Atunci fac amendă onorabilă, chestia merită sub această formă să figureze în dezbaterile Adresei, și nu rămâne decât sâne întâlnim cu ea la viitoarele alegeri, unde va fi pusă în primul rând pe platforma electorală, și îmi permit a prezice de pe acum, că nu va avea Partidul Conservator în toate nuanțele lui să se neliniștească de verdictul țării în această privință. Dar fără un asemenea amendament, toată discuția agiului a tbst astăzi de prisos,

A rămas al treilea punct din cele atinse de dv., chestia Transilvaniei.

D-lot deputați, chestia Transilvaniei nu este atinsă în proiectul de răspuns, dar este dreptul și datoria orcărui membru al Parlamentului să introducă în dezbaterea Adresei orce chestie, care să fie destul de importantă pentru a ti semn l stării generale a țării. Avrfel s-a introdus chestia Transilvaniei.

Cei ce au relevat-o, d-lor, ce vor cu ea? Să o introducem în Adresi' -Sau cu ocazia Adresei să o atingem numai ta o parte caracreristică a srării spiritelor în acesre momente? Sau vor altceva?

Daca e vorba de unitatea etnica, de sentimentul elementar, pe care îl are fiecare român, că este înrudit cu toți frații săi de același sânge, lucrul este așa înțeles de la sine, încât, scuzați-mă, este destul să-l atingi pentru ca să fie și exprimat, și un fel de simțământ de demnitate te oprește de a căuta prea multe forme de redacție pentru a-l exprima. Este clar ca lumina zilei, că tot românul se știe român, și că simte unitatea sadegînte cu toară suflarea românească. Acestui simțământ i s-a dat o expresie și naturală și nemeșteșugită de d. Moruzi mai deunăzi, când a spus în aplauzele d-voastră tuturor, că la adică, suntem tot una. Dat în această dezbatere constituțională politică, ce anume se cere să facem cu chestia Transilvaniei?

Tocmai din cauza sentimentului puternic elementar dintre toți românii corpurile politice ale statului român sunt chemate la toată atenția și prudența în asemenea materie.

Din Senat ne-a venit cu ocazia Adresei o propunere preciza relativă la Transilvania. Cine a făcut propunerea? și ce vrea această propunere? A făcut-o șeful autorizat al Partidului Liberal. Nu e așa, d-lor? Eu nu știu toate arcele Partidului Liberal. Pardon, am făcut această întrebare, căci pe d. Fleva l-am auzit zicând că acel onor. senator este numai unul din cei mai autorizați membri ai partidului (aplauze). Așa mi s-a părut. După o întrerupere de pe banca dv. a zis apoi că este șeful partidului.

D. N. Fleva. Am șis: cel mai autorizat, și am adăogat și cuvântul de șef.

T. Maiorescu în utmă; am înțeles. La început eta un moment de nedomerire, până unde șefia este admisă din partea tuturor.

Voci. Șeful recunoscut.

I. Maiorescu. A! Vasâzică, este șeful recunoscut și admis al tuturor! Ce vrea așadar șeful recunoscut al Partidului Liberal? Vrea (și a exprimat această cerere a d-sale>mr-o importantă cuvântare și cu o foarte bună introducere istorico-politică), vrea

ca guvernul statului român să intervie într-un mod amical, ca un samsar cinstit între guvernul maghiar și românii din Transilvania pentru a aplana dificultățile dintre ei. La aceasta guvernul nostru a răspuns: nu cred că este bine să o fac; clar și precis. Noi majoritatea avem acuma să ne întrebăm: aprobăm acest răspuns al guvernului sau nu?

D-lor, motivele pentru cari a răspuns guvernul așa cum a răspuns, le cunoașteți din Senat. E probabil că unul sau altul din d-nii miniștri le va repeta din nou în Cameră; nu vă voi răpi dar timpul d-voastră cu reeditarea lor. Eu unul le cred cu desăvârșire valabile, și cred că trebuie să le aprobe și majoritatea acestei Camere.

Dați-mi voie însă, înainte de a trece mai departe, să fixez acest moment al vieții noastre politice.

Spre marea mea mulțumire, onor. d. Sturdza cu discursul asupra Transilvaniei nu a făcut ceea ce a făcut cu discursul asupra instrucției publice, adică nu a făcut - cum să mă exprim în mod convenabil? - nu i-a făcut să dispară, acest discurs se afla în *Monitor*. îl avem cu toții în proprietatea noastră. Să-l ținem dar înaintea țării ca un punct important din viitorul program de guvernământ al Partidului Liberal. Dacă, precum sperăm, precedentul stabilit de guvernul conservator, că ceea ce se anunță ca acțiune politică să fie și executat, este o procedare constituțională, care va trebui să fie păstrată și de viitorul guvern liberal ca chestie de onestitate politică față cu țara, atunci se cuvine să luăm act de declararea onorabilului d-lui Sturdza din Senat și să o fixăm. Șeful recunoscut al Partidului Liberal cere ca guvernul statului român să facă o intermediare, ce e drept amicală, dar publică, parlamentar anunțată, între guvernul maghiar din Budapesta și românii din Transilvania.

Actualul guvern conservator declară: nu fac așa ceva. Fața cu această atitudine negativă, d. Sturdza atacă guvernul cu violență. Ne voio aștepta dar la realizarea acestui punct de

program, când va cădea guvernul conservaior, și va veni ia guvern Partidul Liberal. Vom avea să examinăm arunci, și să fie știut, de pe acum: 1) dacă viitorul guvern ubera) se va tine de cuvânt, sau toată chestia Transilvaniei a fost penrru liberali numai o redacție literară, ca în multe mesajii de la 1884 încoace; 2) dacă, țiindu-se de cuvânt, va produce cu aceasta un rezultat, pe care tara întreagă și naționalitatea română întreaga să-l aprobe și pentru care să se felicite de inițiativa partidului.

Chestia întâi ne va da măsura onestității Partidului Liberal, chestia a doua ne va da măsura prevederii și înțelepciunii politice a acestui partid.

Vin acum la chiar propunerea onor. d-lui Srurdza în privința Transilvaniei, și în afară de argumentele aduse de guvern în contra ei, dati-mi voie să supun reflecției d-voastră cu moderația și cumpătarea cuvenită într-o materie așa de delicată, două alte argumente.

D-lor, presupuneți că o asemenea intermediare înreprinsă de guvernul nostru între guvernul și supușii unui stat strein n-ar avea nimic iritant, neobișnuit, cominatoriu; că ar putea fi în adevăr privită ca amicală, cum o vrea de altmintelea șeful Partidului Liberal: ea n-ar putea totus să intre în concepția practică decât atunci, când în satul strein, unde vrei s-o faci, ar lipsi orice element indicat pentru așa intermediare.

Nu vorbesc de relații personale, dacă nu cumva între romanii din Transilvania și Ungaria sunt persoane cunoscute și nouă, ca d. e. d. Mocioni, care, prin siutația socială, prin moderația lor, ar putea să joace un asemenea rol. Vorbesc numai de Instituțiile mari ale statului. Dualismul austro-maghiar are anumite forme în ceea ce privește unitatea statului austro-maghiar; de exemplu, este un ministru de externe comun, un ministru de rezel comun și alreie; dar mai este și un fel de reprezentare parlamentară comună între unguri și restul imperiului: așa-numiteie delegații.

în aceste delegații, cum știți, Parlamentul din Ungaria și Parlamentul din restul Austriei, trimit membrii lor prin alegere. Dar cum se întâmplă, că în Austria să fie și o alta I provincie locuită de români, Bucovina, știți că în Parlamentul I Austriei sunt reprezentanți ai românilor din Bucovina, cum I sunt d-nii Styrcea, Hurmuzachi și alții.

Apoi mai sunt alte figuri cunoscute nouă de nume, cari au o importantă situație socială și politică la Viena, cum este bunăoară d. Dumba.

Ce credeți d-voastră, că în aceste delegații, care sunt anume I, menite prin Constituția imperiului vecin de a menținea tot ce I, este relativ ia unitatea și integritatea imperiului astfel organizat. Ix credeți, zic, că s-ar întâmpla, când ar fi un adevărat pericol, I simțit de cei în chestie, în privința unității imperiului? Nu s-ar I găsi, pe calea această foarte legală, vreo voce care să intermedieze la cob unde intermedierea se poate face fără iritări, în delegații I ori în convorbirile politice indicate acolo?

D. A. C. *Cuza.* în Parlamentul ungar nu sunt decât : unguri,

T. *Maiorescu.* Nu vorbesc de Parlamentul maghiar, ci de f. celalalt Parlament care-și trimete și el delegații, unde discuția se petrece pe un teren comun.

Dacă dar noi nu vrem să facem aci un Opus super-eroga- W, torium, o superfetație, dacă nu vrem să facem numai așa, o I' Vorbire de popularitate ieftină, ct ne gândim serios, sincer, Ia | O intermediare posibilă, de ce nu vă gândiți și ia posibilitatea j?' acestei intermediari, care ai fi legală, constituțională, indicată în chiar forma dc astăzi a statului austro-maghiar și de la care ai trebui să așteptam mai întâi un efect practic?

Trec acum la un alt argument în contra propunerii d-lui Stutdza.

D-lor, greutatea, inadmisibilitatea unei asemenea interveniri mai provine din faptul că punctele în discuție, mai ales când este o ceartă învrăjbit.!, sunt multe, au nuanțe prea

fine și presupun un fel de pricepere zilnică a atmosferei, în care să petrec, fără de care pricepere nu poate să fie nici o intervenție folositoare, și, atunci, după vorbierea populară, când un al treilea se amestecă în cearta a doi oameni, o pățește de la amândoi.

Vasâzică, pentru ca să te poți amesteca în calitate de guvern, ti-ar trebui simțirea, asimilarea, priceperea, tactul situației întregi în fiecare moment variabil.

Dar cum voiți să le avem noi cei de aci, în locul celor de acolo? De unde luați siguranța aceasta?

Iată, șeful Partidului Liberal, foarte patriot, foarte învățat, foarte silitor, în raporturi stăinse cu românii de dincolo, d-sa a formulat în Senat un program de intermediare.

D-lor, cuvântul nostru de aici în asemenea materie nu este numai dus până la hotarele țării, el tece peste hotate și este ascultat acolo, unde se adresează.

De-abia s-a pronunțat cuvântarea d-lui Sturdza în Senat, d-ahia s-a văzut în *Monitor*, și iată cel dintâi glas al românilor din Transilvania, *Gazeta Transilvaniei*, ce răspunde d-lui Snirdza:

„Când e vorba dar de a veni în ajutorul cjuzei românilor transilvăneni, nu poate exista altă directivă mai bună, mai sigură și mai neapăiată decât directiva ce o dă programul lor național.

Îi aci e punctul care, cu părere de rău trebuie să spunem, ne desparte cumplit de vedenie desfășurate de d. Sturdza în partea din urmă a vorbitei sale.

D-sa nuri ea ca punct de plecare programul nostru național, ci gândindu-se mereu la rolul de -samsar cinstit, ta/e, după d-sa, ar trebui să-l aibă guvernul român spre a fiice posibilă o împăcare între noi și maghiari, trece peste atei program și stabilește o directivă specială a stăruințelor de icnplCMiITC. Uijiriniil usunsitt puncir. asupra căiora crede că ar trebui să stăruiască guvernul român.

Printr-asta d. Sturdza ajunge la niște concluzmni, care deparre dea clarifica situațiile, cum voiește d-sa. Ie încurcă și mai mult.

Punctele de eventuali împăciuire între români și maghiari, ce le înșiră d-sa, în credința că românii s-ar învoi cu ele dacă unghurii le-ar acorda, nu numai ci nu consună cu posrularile programului nostru național, dar •uni iViiai în maic pane în conu.itiinie cu el.

Ca dovadă citam nuinai afirmarea d-lui SturcUacâ CS\J ce vor românii ar fi «respectarea și aplicarea sinceră a iegiei de existență a naționalităților», adecă tocmai a acelei legi care a fost totdeauna combăuită de către români ca în tel mai mare grad vătămătoare drepturilor și libertății loi,"

Iată, d-lor, dovada greutății, dovada inadmisibilității unei iuterveniri din partea noastră. Primul pas al șefului \ Partidului Liberal pe această cale, află o așa „cumplită" desmintire și din partea cui? Din partea a chiar românilor de dincolo de Carpați.

Însă, d-lor, se poate ca *Gazeta Transilvaniei* să nu IV- reprezinte părerea tutulor românilor de dincolo; se poate să * fie altă patere a altor români de dincolo, cate să fie diferita de părerea grupului reprezentat prin *Gazeta Transilvaniei*. Da' atunci vă întreb ca oameni prudenți în politica națională; ce fel de procedare ar fi a noastră? Să venim și noi și să accentuam, să mai învrăjbm deosebirile de păreri, daca ar exista între românii de dincolo? Si după ce, în lupta contra unghurilor, românii de dincolo trebuie să fie uniți, să venim noi să dăm ocazie la divergențe de idei, să transportăm certele noastre de panide și la românii de dincolo? Aceasia nu ar fi lucru cuminte, aceasta n-ar fi folositor!

Si fiindcă ani vorbit de divergențe de idei și de cearta partidelor noastre, și fiindcă într-o chestie națională, ca aceasta, unitatea de sentimente, unitatea de ginte, unitatea de cultură este singurul punc de vedere admisibil, să examinăm

în sfârșit și modul cum a agitat chestia Transilvaniei cel ce a deșiepiat-o, serul Partidului liberal, onor. d. Srurdza în Senat.

Ieri, aici în Camera, d. Stolojan, mult mai moderat, mult mai prudent, tectificind violenta din procedura serului a căutat din capul locului să pue chestia pe un teren accesibil și v-a pus numai în termeni generali întrebarea, cam ce ar fi de tăcut?

Dar onor. d. Stolojan a întrebuițat cu această ocazie o procedere. de care at fi bine să ne desvlțăm în discuțiile noastre publice, procederea inexactirățli știute. Răul obicei, când faci tu ceva, de a dojeni pe altul parcă ar fi făcut-o el!

D. Stolojan se adresează majorității și guvernului actual și ne impută nouă că am făcut noi din chestia Transilvaniei o chestie de partid! Ei bine, pentru Dumnezeu! Nu știm tori românește? Nu pricepem toți, când se vorbește românește? Nu înțelegem toti, când să scrie românește? Ati auzit, ați citit cu toții discursul, prin care șeful Partidului Liberal, d. Sturdza, a ridicat în Senat chestia Transilvaniei. Vă întreb: Cine, *ab initio*, în această dezbateră a întrebuițat atacul de la partid la partid?

Cine a făcut dintr-o mare chestie națională o simplă arma de opoziție în contra guvernului român? Mai începe îndoială? Nu e prezentă în memoria d-voastră cuvântarea d-lui Sturdza rostită în Senat d-abia de câteva zile?

Dacă în mijlocul vorbirii mele de astăzi am introdus o paranteză asupra unor incidente parlamentare și v-a.ni citat ca exemplu cuvântul „nemernic”, care în orice caz lovește în demnitatea parlamentară, am făcut-o pentru a vi-l aduce aminte acum. I ocmai cu ocazia relevării chestiei transilvane, șeful partidului național si-a permis să numească „nemernic” guvernul țării de astăzi.

D-lor deputați, dar oare cuvintele noastre în această materie nu trec peste hotarele acestei țari? Discursul șefiului Partidului Liberal nu va fi tradus, citit, comentat la Pesta, la Viena, în toare cabinetele Europei? Și când d. Sturdza, pentru a mângâia pe românii din Transilvania și pentru a

pregăti o intermediare cu oarecare autoritare în fața ungarilor, vorbește de guvernul țării de astăzi anume ca de un guvern de „duplicitate” și ca de un guvern de „nemernicie”, credeți că cu aceasta se vor mângâia românii din Transilvania? Se va impune ungarilor? Se va înălța chestia Transilvaniei la demnitatea unității naționale înaintea Europei?

Dar oare șefitul Partidului Liberal este în acest mod al său de a procede adevărata expresie a țării? Sau este numai expresia strimtelor vederi ale unui om de partid, în ochii căruia nu există iltl suflare românească capabilă de a «induce destinele țării decât el însus cu partizanii săi? Dar noi suntem un stat tonsrinițional, vasăzică al guvernului diferitelor partide: așa ne cunosc ungarii, așa am dobândit considerație în Europa; noi mai suntem un stat monarhic, si dacă este cineva care să aibă un prestigiu de autoritate în Europa ca personificarea acestui stat monarhic, este Regele Carol. își poate cineva închipui că acest stat constituțional, că în fruntea lui Regele Carol... dar este inadmisibil, d-lor, nimeni nu o va crede, nu trebuie să o crează nici unul din d-voastră, nu trebuia să se pomenească, de asa ceva în fața străinilor... își poate cineva închipui ca vreodată Regele Carol, că vreodată statul român să tolereze un guvern care să nu aibă cel puțin simțimântul tel mai elementar, simțimântul național? (Aplauze.) Nu se poate, d-lor, aceasta nu se poate.

Să deplângem, că o mare chestie a încăput într-o mică procedură; să restabilim și să îndreptăm ce mai putem noi îndrepta aici în Cameră. Și fiindcă aceste cuvinte ale noastre se vor auzi desigur peste Carpați și fiindcă numele tatălui meu și persoana lui, el însus transilvănean, sunt cunoscute în Transilvania, dacă acest fapt ar da neînsemnatelor mele cuvinie, din întâmplare, oarecare răsunset în cugetul românilor de peste Carpați, rin de onoare să le zic si să-i încredințez tă nu a fost dreaptă, nu a fost întiu nimic întemeiată .tcuzarca

d-lui Sturdza. si că nu este dreptă și nu esre întemeiată nici o acuzate de acest fel.

Amicul meu politic, d. C. Arion, v-a citit alaltăieri și v-a comentat cele petecute cu rumânii de dincolo sub regimul liberal. V-a amintit expulzările, v-a amintit bănătenii din Dobrogea. Față cu atacul d-lui Sturdza, d. Arion se afla în legitimă apărare. Dacă judecăm după tactica luptelor pailamentare, discursul d-saJt era legitim. Dacă însă luăm chestia în ea însăș, nu era legitim, si, o repet, este o onoare pentru mine de a accentua simțimântul totdeauna patriotic și național, din care au lucrat toate partidele si toți oamenii noștri politici, din care a lucrat și Btătianu în asemenea chestii.

Asa trebuie să-i fi părut lui. eăeste adevăratul interes al țării și al românismului în acel moment. Nu a putut trece vreodată prin mintea d-lui Fleva, când a făcut acel raport despre bănățeni, că sub străini să se înțeleagă si românii de sânge.

Nu poate fi deosebire între noi asupra simțimântului național. Ar fi o rușine pentru toată țara, când sat găsi un ministru printre noi, care să lovească în simțimintele românești. (Aplauze.)

În aceasta privință acelaș cuget înalt, pe care îl are și fiecare ungur, și fiecare francez și fiecare german despre națiunea sa, îl are si fiecare român.

Si dacă este așa, atunci să revenim la adresa noastră, cu simțiminte mai înalte, nu cu cele ce ne despart, ci cu cele ce ne unesc. Și fiindcă avem fericirea să salutăm cu această ocazie pentru prima oară pe tânărul l'rincede născut pe pământul patriei și botezat în religia țării, el care este un simbol al aspirării noastre în viitor (aplauze), sa votam această simplă adresa asa cum este, fără alte discuții iritante, si să dăm o dovadă mai mult că suntem uniri în toate chestiile însemnate ca membrii aceleiaș națiuni, ca cetățenii aceluiaș Siat, (Aplauze prelungite.)

113

La Adresă. Legislatura de 4 ani. Disciplina majorității. Ideile „junimiste”. Contra demagogiei

(Ședința Camerei de la 3 decemvrie 1894)

D-lor deputați, raportorul Adresei d-voastra se încearcă de câțiva ani să facă proiectul de răspuns pe cât se poate de scurt, dar vede că discuția la Adresă devine din ce în ce mai lungă.

Cu toate acestea, și în sensul acelei scurtimi a proiectului de răspuns, cred că veți găsi cuviincios din partea raportorului, ca ci cel puțin să tãmăc în chestie și să se mărginească la apărarea Adresei așa cum vă este propusă.

D-lor, la un mesaj foarte lung al Coroanei vi se prezentă în adevăr un răspuns foarte scurt al Camerei. Ne am înțeles în anul trecut asupra acestui precedent: e bine ca mesajul să fie lung, el trebuie să cuprindă - si e foarte însemnat precedentul constituțional înființat de acest guvern - programul bine chibzuit de lucrări legislative, care după convingerea guvernului trebuie să fie supus Camerei într-o anume sesiune. Fată cu îndeplinirea acestei datorii constituționale din partea guvernului, Camera în răspunsul ei e datoare să ia act, și aceasta o face proiectul de fată. Iar discutarea mai de aproape, sau și ° anume relevare a vreunui proiect de lege, se fate în mod mai folositor atunci când chiar proiectele vin în discuția Camerei, fiecare la rândul său. Și iată principala cauză pentru care la

partea cea mai întinsa a unui mesaj răspunde partea cea mai scurtă a adresei noastre.

Acum ce mai rămâne pentru răspunsul nostru? Rămâne întâi, că la omagiile ce le aduce Coroana suveranității electivă reprezentate în Parlament, să răspundă Parlamentul prin expresia omagii aduse Regelui și Dinastiei din partea sa. Aceasta se face în Adresa de față. ca în toate adresele, și asupra acestui punct toți deputații văd că am fost de acord.

Dar fiindcă Regele nu reprezenta numai personificarea suveranității înăuntru, ci și în afară, se adaugă în Adresa acel moment al situației actuale interne, care e caracteristic pentru reprezentarea țării față cu statele străine. De aceea adresa vorbește de relațiile internaționale, și în această ordine de idei se cuvine să mai accentueze, după împrejurări, când un moment, când altul din situația internă a țării, care să caracterizeze situația internațională în favoarea noastră.

În împrejurările de față ne-a părut ci e un așa simțământ de pace răspândit în Europa, care ți-a dat între altele o unanimă expresie pe ocazia doliului din Franța și din Rusia, încât, pe lângă asocierea noastră la acel doliu devenit universal, de astă dată dară nu am crezut de cuviință să relevăm, cum ne cerea un d. deputat, din împrejurările noastre interne partea relativă la armată. Poate să vie împrejurări, unde anume această relevare să fie caracteristică. în momentul de față cred că nu este.

Era din contră un alt moment. în adevăr caracteristic, care trebuia relevat astăzi în favoarea noastră. în favoarea creditului țării noastre în străinătate. Toată lumea știe că este o criză agricolă, nu numai la noi, ci în Europa întreagă. Se știe de asemenea că, alături de această calamitate, sunt câteva state cari sufer și de o criză financiară, bugetară. Era dar important pentru situația internațională a țării noastre, ca să se releve anume, cum în acest moment, când există o criză agricolă generală și când pentru unele state mai există și o criză financiară, bugetul statului nostru este bine așezat, că noi am

avut un excedent bugetar pentru anul trecut și că avem un echilibru bugetar pentru anul corent.

Cine în această relevare a finanțelor noastre a văzut altceva, cine a văzut expresia unei relațiuni amicale, ce întâmplătorul raportor al adresei d-voastre ar fi având-o cu întâmplătorul șef al departamentului finanțelor în momentul de față, dovedește că nu a înțeles acel precedent constituțional stabilit de Camera în privința cuprinsului Adresei, și nu este încă în curentul lucrărilor noastre parlamentare.

Trec acum, d-lor, la acele discursuri rostite în Adunarea noastră de 6 zile încoace, la care am mai putut constata o legătură firească cu obiectul dezbaterilor actuale, cu proiectul de Adresă,

Sunt în număr de trei observările la care sunt dator să răspund din acest punct de vedere.

Întâi, onor. d. Stolojan a relevat primele cuvinte din proiect-. „Adunarea Deputaților, intrând în a patra sesiune ordinară a legislaturii de față”, și a întrebat: a patra sesiune însemnează cea din urmă a Camerei actuale?

D-sa e de părere că cei patru ani ai mandatului deputaților însemnează patru sesiuni ordinare, ne citează un precedent din Franța și, întemeiat pe acest precedent pe care îl admite ca fiind cu siguranță stabilit în constituționalismul francez, vrea ca această sesiune ordinară a noastră să fie cea din urmă, adică, dacă l-am înțeles bine, să fie guvernul dator, în interpretarea ce el, guvern, trebuie să o dea, ca la 15 februarie 1895 să declare mandatul acestei Camere expirat și să se preceadă, îndată sau mai înainte, la alegeri nouă.

Onorabile d-le Stolojan, precedentul pe care vă întemeiați d-voastră și pe care ni-l citați ca fiind precedent admis de constituționalismul francez, nu este admis de actualul constituționalism francez. D-voastră îl veți fi găsit în volumul cunoscut al dreptului parlamentar al d-lor Poudra și Pietre, dar acesta este volumul întâi, d-le Stolojan; noi cari

îmbătrânim, trebuie mai ales să ne îngrijim de volumul al doilea: volumul al doilea modifică uneori foarte tare părerile volumului întâi. Așa e și la cărți și la oameni. Și vederice fel de volume al doilea vin după noi, și ce curioase volume al doilea vin și în rândurile d-voastră; și cum de multe ori volumele al doilea cuprind altceva decât ce aștepti și cum de multe ori produc o mare decepție!

În volumul al doilea al aceluia rezumat al constituționalismului francez actual se zice;

„C'est en vain qu'on chercherait un precedent ou meme une analogie dans la proceure suivie à l'occasion du premier renouvellement triennal du Senat au mois de janvier 187y”-

cazul citat de d-ta sub ministerul Dufaure.

„Le Senat n'est pas dans la même situation que la Chambre des deutes quise renouvelle integrelement.”
Și ceva mai înainte:

„Il appartient à la Chambre seule de resoudre une question qui n'a pas de precedent.”

Acum cred că este de prisos să întîm împreună în discutarea controversii asupra acestei chestii. Să fie 4 ani bugetari? Să fie 4 sesiuni ordinare sau și extraordinare? Să fie ani de calendar, zile cu zile numărați? Aici e controversa!

În această situație și fiindcă asupra acestui punct de legalitate nu este bine să fie îndoială pentru noua Cameră și pentru termenul celei vechi, până când vreo constituantă nu va formula mai clar acel art. 66 din Constituția de astăzi, guvernul ar face bine să uzeze de un drept care-l are netăgăduit, dreptul de a dizolva Camerele, și să dizolve Camera înainte de 15 noembrie al anului viitor, vasăzică înlăuntrul termenului de 4 ani, și astfel scăpăm de acea luptă de constituționalism greu de deslegat spre mulțumirea tuturilor.

Vin la a doua observare făcută textului Adresei în discuție.

Când în acest proiect de răspuns vi se propune să aprobați fraza: „Relațiile amicale cu toate puterile străine sunt rezultatul politicii

I chibzuite și *leale* urmate de guvern”, și se accentuează a nume
B cuvântul *leale*, firește că opoziția a făcut întâmpinările ei și a
B redeșteptat discuția asupra Transilvaniei, aducând din nou
wt guvernului acuzarea de insuficiență națională și chiar de duplicitate.

K D-lor, asupra chestiei Transilvaniei a urmat tot la această
I epocă a anului trecut o întinsă discuție în Cameră și în Senat.

W Am auzit de pe banca ministerială, că atitudinea guvernului
m nu s-a schimbat de atunci încoace, și ptesupunem că nici
K atitudinea majorității nu s-a schimbat. Eram dar noi,
Wt comisiunea de adresă, în drept să afirmăm și acum, ca și în anul
Ht trecut, aprobarea ce o dăm *fără rezervă* politicii leale și bine
B chibzuite a guvernului în această chestie.

B Se va fi înăsprit situația în statul vecin, se vor fi făcut câteva
B demonstrații în stand nostru, dar situația internațională de la stat
m- la stat nu s-a alterat și nu s-a schimbat întru nimic. A mai venit
B acum un mic incident nou în chestie, a mai venit publicațiunea
H de alătăieri a unei scrisori a onor. d. Sturdza în *l'ester Lloyd*, o *ioaie*
șk scrisă nemțește, dar susținând politica guvernului ungar actual,
=> o foaie din punctul de vedere al lingurilor foarte patriotice și, după
distincțiunea făcută de d. ministru de externe, poate din punctul
nostru de vedere foarte șovinistă maghiară.

În acea scrisoare onor. d. Sturdza protestează în coloanele
ziarului *Pester Lloyd* întra afirmării că d-sa ar fi iredentist. Are
dreptate, și noi toți știm și am spus-o că nu este itedentist. Însă
d-sa, în contra citatelor dintr-o revistă franceză despre
constituirea statelor pe temei de rasă, care l-a adus aci un
membru din partidul d-sale, susține în acea scrisoare că nu
numai românii de aci nu vor să ia Transilvania, nu numai că
nu pot să o ia, dar că ar fi peirea statului român dacă am lua-o,
fiindcă, zice d. Sturdza în *Pester Lloyd*

„această știrhirc a imperiului austriac ar însemna o
nimicire a Austriei și nimicirea imperiului Ausrriei ar
zdruncina așa de rare și siguranța noastră, încât curând
după aceea și noi am fi nimiciți cu românii din
Transilvania cu tot”.

Ceea ce zice acum d. Sturdza nu se potrivește cu ceea ce ni s-a citit aci din partea unui alt onorabil membru al opoziției, ai d. Sturdza este așa de bine înțeles și primit de *Pester Lloyd*, încât acest organ unghuresc aduce omagiile sale onorabilului d. Sturdza, se declară satisfăcut de explicațiile d-sale și-l asigură de stima și considerația sa. Și noi ne bucurăm, când vedem pe un compatriot al nostru așa de bine primit în străinătate, mai cu seamă când această hună primire i se face din partea unor străini cum sunt maghiarii. (Ilaritate, aplauze.)

Dar, d-lor, în dezbaterile noastre de astăzi chestia națională a luat în Cameră următoarea formă precisă: L'n membru al majorității, onorabilul d. Filipescu, arătând de altmintreli încrederea d-sale în guvern și îndeosebi în d, ministru de externe, a exprimat totuș dorința ca în administrația Externelor din partea d-lui ministru prin organele sale în străinătate, să se accentueze în conversații, nu prin intervenție formală sau prin note, sentimentele țării în această privință. Față cu părerea onorabilului d. Filipescu s-a grăbit, firește, opoziția, să ne declare că, dacă d. Filipescu vorbește aci în numele majorității, atunci dumnealor din opoziție primesc părerea d-lui Filipescu, se uesc și d-lor ca să fie indicată d-lui ministru de externe această linie de conduită.

Aici vă rog să-mi permiteți mai întâi câteva reflecții asupra disciplinei unei majorități parlamentare.

D-lor, fără îndoială guvernul este, într-o parte esențială a lui, o delegație a majorității parlamentare; zic: într-o parte esențială, fiindcă precum știți, după Constituție, guvernul trebuie să fie și o delegație a încrederii Regelui; dar în ceea ce ne privește pe noi, guvernul este o delegație de încredere a majorității noastre.

Întrebare: Este fiecare din noi, depurați, liber și suveran de a retrage acea delegație, acel mandat de încredere guvernului, când conștiința lui îi dictează o asemenea retragere? Da, fiecare din noi este liber, și unit au uzat deschis de această

libertate și au zis: nu mai am încredere, votez în contra guvernului.

Dar până când majoritatea sau un membru al majorității nu-și retrage încrederea în guvern, întru cat afirmă din contră că-i păstrează această încredere întru toate, cate poate fi rolul deputatului din majoritate, mai ales într-o chestie delicată ca aceea a relațiilor internaționale? — Dl Filipescu făcea deosebire între notă, intervenție, intermediare și conversație privată. Aplicând asemenea deosebire în viața noastră parlamentară, putem prin conversații private cu ministrul, în comisiuni, în secțiuni, să vorbim, să discutăm, să sfătuim, să facem cum vom crede mai bine pentru a ajunge la un mai bun acord și la o mai bună exprimare a acestui acord din partea guvernului. Aceasta, netăgăduit, o putem face și așa se fiice de obicei. Dar când într-o ședință publică a Camerei și într-o ocazie solemnă vorbim într-o asemenea chestie națională și totodată internațională, unde singurul intermediar între noi și străinătate este Ministerul de Externe (căci cu ministrul de externe vorbesc Puterile străine și nu cu deputații): atunci care e rolul nostru, al deputaților din majoritate?

Fără o disciplină a majorității nu poate fi o lucrare folositoare în această parte a activității unui stat constituțional. Rolul nostru e sau de a acoperi cu încrederea noastră simplă, clară și fără șovăire, atitudinea ministrului de externe sau de a-l dezaproba printr-un act public și precis de neîncredere, și atunci vom produce o criză ministerială.

Dar a spune ministrului de externe: Am încredere în tine, și a-i da în acelaș timp în public sfaturi cum să urmeze, sfaturi pe care le aprobă opoziția, cu cred că aceasta e o procedare, care nu e folositoare sistemului parlamentar.

De mult se zice, și e în avantajul Partidului Național-Liberal, că acest partid e mai bine organizat și e mai bine disciplinat decât noi. Și așa e, d-lor. Scuzați însă pe un adversar, dacă, relevând acest merit al organizației unui partid opus, nu l poate

atribui întru toate meritului membrilor care-l compun. Fiindcă poate (nu vorbesc în țară la noi, dar ca o generalitate) poate să fie de pildă mult mai ușor ca să ai o organizare disciplinată într-un partid, în care majoritatea membrilor se dispensă de a cugera singuri și lasă cugetarea unuia sau câtorva, sau în care sunt prea mulți membri legați prin cine stie ce trebuințe, a căror satisfacere atârni de la câțiva, pe cari apoi îi urmează orbește. Și poate să fie din contră meritul unui partid mai puțin disciplinat, când e compus din oameni mai independenți și prin starea și prin cultura lor și cari poate sunt mai puțin îndemnați de interese private de a face sacrificiul predilecțiilor sau opiniilor lor individuale.

Orcum ar fi, în fapt cred că sunt mai puțin disciplinați cei din Partidul Conservator. Dar este în orice caz o limită, până la care poate merge absoluta independentă a deputatului în interesul general, și întru aceasta trebuie să luăm uneori un exemplu de la partidul advers, și în genere multe poate să învețe cineva de la adversarii săi. Aduceți-vă aminte, ce s-a petrecut în Camera d-lui Brătianu, atunci când nu era vorba de așa declarații anodine, adică de un sfat cum să vorbească agenții noștri în străinătate, ci unde era vorba de acte de represiune, de expulzarea transilvănenilor, despre care vi s-a vorbit aici. Nici unul singur din deputații majorității acelei Camere, din deputații cari erau ai partidului, nu s-a ridicat să facă cea mai mică observare în contra guvernului d-lui Brătianu!

Prin urmare la întrebarea pusă de opoziție: D-voastră din majoritate primiți ceea ce zice d. Filipescu? Eu din majoritate răspund: nu primesc. Dar se va zice: nu primiți măcar ca agenții noștri să facă așa conversații? Răspund: nu este aceasta consecința. Nu primesc ca în materie internațională o majoritate parlamentară, câte-si exprimă încrederea sa în ministrul de externe, să aibă altă atitudine decât aceea a ministrului de externe față cu străinătatea. (Aplauze.)

Și fiindcă noi aprobăm pe d. ministru de externe și am aprobat și călduroasa d-sale cuvântare de ieri, cred că majoritatea acestei Camere va face bine să voteze fără rezervă aliniatul Adresei, care recunoaște lealitatea guvernului în chestie, recunoaște chibzuința lui și-i dă puterea de a se prezenta în acord cu reprezentarea legală a țării. (Aplauze.)

Trec. d-lor, la a treia și cea din urmă observare ce s-a făcut în contra proiectului de Adresă,

„Lucrând până la sfârșit și în înțelegere neturburată cu guvernul, vom fi răspuns la așteptarea legitimă a țării.”

Sunt două obiecții ridicate aci, una de onor. d. Păucescu, alta de opoziția național-liberală. D. Păucescu zice: este turburată înțelegerea unei părți din vechea majoritate cu actualul guvern.

De cine e turburată? De d-sa și câțiva aderenți ai d-sale. D. Păucescu nea arătat și anul trecut, că trece în opoziție. În opoziție tot conservatoare, cum zice d-sa¹. Mi-am permis, d-lor, în anul trecut să prevăd că ceea ce onor. d. Păucescu ne prezema ca o disidență demnă de semnalat, nu va avea vreun efect important pentru situația majorității față cu guvernul, și ați văzut că nici nu l-a avut în toată sesiunea trecută. A fost poate regretabilă dezbinarea a câtorva voturi, cari de aci au trecut dincolo, dar aceasta nu a împiedicat rodnică împreună lucrare a guvernului cu majoritatea.

Anul acesta d. Păucescu revine cu aceeași chestie, și arată pentru ce d-sa și câțiva alții, nu știu câți, în numele cărora vorbește, nu pot să dea încredere guvernului, și nu vor voia proiectul de Adresă.

Care sunt cauzele acestei neîncrederi în guvern? Următoarele, după d. Păucescu:

¹ Pusic ijrcvj luni. îndată cu venirea d-lui Sturd'a la guvern. Păucescu یرهع la liberali >i se alege u libind in Camera d-lui Stuld/a de la nmemvne 1895.

Guvernul de astăzi nu mai este conservator în înțelesul în care a luptat d. Păucescu ea membru al Partidului Conservator: căci o direcție străină ele conservatism predomineste în guvern, direcție întrupată în cunoscuta și pentru d. Păucescu antipatica figura a d-lui Carp, care d. Carp ar avea cu aderenții săi junimiști următoarele principii: întâi nu de la țară trebuie solicitată încrederea, ci numai de la Rege; nu prin comitete de partid și prin activitate electorală, ci prin Rege și prin străinătate trebuie dobândită puterea; și aceste tendente trebuie să conducă la o camarila de oligarhie, care să se sprijinească numai pe favoarea regală. Al doilea, nu dezvoltarea națională proprie este ținta, ci dezvoltarea țării ca avuție generală poate, dat cu indiferența pentru elementul național, căci credința d-lui Carp și a noastră a junimiștilor ar fi cosmopolitismul. Și al treilea, că opera legislativă în Cameră trebuie să se facă așa, că numai guvernul, fără nici o consultare, de sine stă prin surprindere, să poată proiecte de legi, născocite în capul unuia, și apoi să le supue unei șuite aprobări din partea dumneavoastră.

Cu aceasta ne-am apropiat de vizitarea d-lui Brătianu, și l-am realizat într-un mod și mai rău, fiindcă atunci cel puțin era un singur vizit, pe când acum, dacă înțeleg bine, ar fi șapte vizituri. În orice caz cei trei junimiști, care sunt în ministerul de față.

D-lor deputați, dacă nu are d. Păucescu alte cauze pentru disidența d-sale, atunci putem aștepta ca onor. d. Păucescu să voteze împreună cu noi proiectul de răspuns, fiindcă asupra acestor trei cauze îl pot liniști: ele toate trei sunt neadevărate. Este o iluzie ce-si face onor. d. Păucescu, căci eu îl admit pe d-si de bună-credință, d-sa isi închipuiește numai că așa ar fi d. Carp, și în contra acestei himere-Carp luptă. Și când va vedea că această himeră nu are nici o realitate, presupunem că arunci va înceta lupta, căci este evident că d-sa luptă numai din interese de ordine publică și poartă cu sine și fi chiat o lipsă de cuviință parlamentară, când așa merge până a presupune că por

[să fie interese de ordine privată sau personală, care ar dicta (țonduita *vreunui* deputat.

Onor. d-le Păucescu, programul de idei, în jurul cămă s-au Ișrupat junimiștii, cum îi numiți d-voastră, este mai de mult lăunoscut. D-ta însuș, când erai împreună cu mine în comitetul conservator, în octomvrie 1881, l-ai discutat împreună cu d-mi Manu și Lahovari și aleii la mine acasă și l-ați aprobat,

D-ta și cu mine împreună subscriseserăm un proiect de înțformare al Partidului Conservator, conform căruia în capul Partidului, fiindcă în acele zile d. Catargi și d. Florescu își fădăduseră demisia, era să fie principele Alexandru Știrbei.

Acel program întocmit și specificat în proiecte de legi, a venit pe urmă ca apel către țară, semnat de ministerul Teodor Rosetti, la cunoștința țării întregi în 1888, iar procesul-verbal pentru reorganizarea Partidului Conservator în anul 1881 este scris de d-ta împreună cu mine și cu alții (d. Carp nu făcea parte din comitetul nostru) și poartă data de 6 noiembrie 1881. El trebuie să se afle în cartoanele clubului conservator la d-voastră în original; eu am aici o copie cu subscrierile. Era dar programul d-lui Carp de atunci cunoscut.

În ceea ce privește afacerile streine, cu câteva luni mai înainte publicasem eu personal un articol într-o revistă germană *Deutsche Reize*, în care, contra părerii de atunci a guvernului liberal, susțineam că interesul României devenite Regat independent este case orienteze spre Occident, spre ceea ce se numește atunci Tripla Alianță. Acest articol fusese violent atacat în *Românul*, foaia oficioasă de atunci, și după obiceiul atacurilor de la noi (depioralidul obicei!) a fost îndată împănăt cu insulte la adresa mea, trădător de patrie și celelalte. Asupra acestei atitudini, exprimată ca proprie a mea, dar care era împărțită de câțiva din noi, se născuse în comitetul conservator discuție. Îmi împura general Florescu, de ce am scris așa ceva fără a consulta și a cere aprobarea comitetului.

Și eu respingeam aceste imputări, tăgăduind oricărui comitet din lume dreptul de a mă împiedica pe mine în ceea ce vreau să scriu, destul că ceea ce scriu să fie pe a mea răspundere, cu a mea subscriere și să nu angajeze pe altcineva.

Atâta fusese discuția despre politica externă, și noi susțineam că un parrid serios trebuie să aibă în momente date o anume politică externă, iar din partea cealaltă a comitetului conservator era părerea că asemenea lucrări să tămâie la o parte în opoziție. La aceste discuții de altminteri nici nu a participat d. Cămp. **iJii** - tom am zis - nu era în organizarea de atunci a Partidului Conservator.

A afirma, prin urmare, că d. Carp ar fi crezut sau ar li zis vreodată, că prin străinătate și nu prin țară trebuie să vie cineva la guvern, este absolut neexact.

Încercarea noastră de reformă a comitetului și a Partidului Conservator nu a jzhur.it. La un vot dat în adunarea Partidului Conservator, tot în noem's'rie 1881, am rămas în minoritate. D-ta, d. Mănu, d. Lahovari. ați rămas totuși în Partidul Conservator așa cum era organizat. S-a rechemat d. Lăscar Cățargi, care demisionase, și apoi v-ați unit cu d. Vernescu. D-voastră credeți, și aveți multe motive a crede, că nu este bine să vă înstrăinați de vechea formă de lupră. Noi însă, d. Teodor Rosetti, eu, d. Pogor din Iași, d. C. Șuțu, care trăia pe atunci, d. Ieron Negruți, Iacob Ntgruti și alți câțiva ne-am despărțit, ne-am dai demisia din clubul Partidului Conservator, și ne-am alipit de d. Carp.

Dar ideile, pe temeiul cărora se făcuse această ruptură, adică, nu ideile pe temeiul cărora, căci aceste idei fuseseră de altminteri primite și de d-ta, și de d. Lahovari și de d. Mănu, și le văd primite și de d. Cățargi, ci mai bine ideea, accentuarea, că lupta legitimă între partide nu se poate face decât pe temeiul unui program m'nifestat de reforme, a (ost ocazia dezbinării. Vechiul Partid Conseruator, în deosebire de noi, a rămas cu felul luptelor de mai înainte. Iar noi am începur

pe temeiul acestui program de reforme un alt fel de luptă, și firește separați de rețeaua Partidului Conservator, dar tottts, CU ideile primite și în convicțiunea d-talc, am prezentat în Camera liberala de la 1884 formularea acestui program i' prinrr-un conтта-proiect la Adresă.

În acest contra-proiect am avut și iscălitura opoziției conservatoare, d. e. și pe aceea .» d-lui TnjjidafiJ, ca/c /ămâ-sese în vechiul club conservator, așa de mult aceste idei erau știute, cunoscute, aprobate de Partidul Conservator, și așa de mult d. Carp și prietenii săi politici au ținut să afirme și să /răspândească ideile lor în țară, mai înainte de a fi vorba de realizarea lor la guvern.

Vă rog, când, de unde ati auzit vrodată din gura d-lui Carp, sau din gura cuiva din junimiști, afirmându-se că în făptuirea / acestor idei, pe calea legislativă, este necesitate numai de f aprobarea Regelui, pentru că aceasta at fi conform dorințelor ; noastre pentm sistemul de guvernare? Esit neadevăiat ca j zis-o \ vrodată cineva din junimiști.

Fută cu această patentă desmintire, ce ti-o dau. d-le Păuceșcu, te cred dator să arăți actele, vorbele, faptele de unde rezultă pentru d-ta contrariul.

Ce, va face d. Carp impresia unui om care se sfieste, se codește, se dă înapoi, când e vorba de a spune opiniile sale? Și credeți d-voastră că, dacă vreunul din noi ai avea o asemenea convingere, n-ar spune-o? inii pot închipui și am auzir-o de la mulți oameni de la noi fee e drept mai rar în vremea din urmă, și aceasta e o dovadă de progiesul constituționalismului nostru), dar înainte, în luptele noastre, am auzit adeseori vorba, că ceea ce ar trebui pentru binele acestei țări, ar fi o mână de fier, care să introducă odată mai multa ordine în spirite și să conducă țara cu mai multă siguranță, când e pericol din afara. Și jm auzit această vorbă de la oameni cu butul-credință, care o spuneau în toată sinceritatea tugetului. Și numai d-lui Carp nu-i veti refuza

curajul de a spune ceea ce crede, chiar când ar fi singur de părerea lui în această țară.

Dacă dar vă tăgăduiesc, că ar fi afirmat d. Carp vreodată o asemenea idee de absolutism, nu este fiindcă nu ar fi avut curajul să o afirme, dacă ar fi avut-o, ci vă tăgăduiesc, fiindcă nu a avut-o și nu a roscir-o niciodată!

Și-mi pare rău că un membru al majorității de aici, d. Păucescu, cu care am discutat încă de la 1881 ideile junimiste, întrebuințează, o tactică de care ar trebui să ne desbărăm odată cu toții, adică de a construi întâi tu o chimere ce o atribui adversarului, și apoi a ataca pe adversar, nu în ceea ce zice și crede el însuși, ci în ceea ce tu i-ai construit pe nedrept. (Aplauze.)

Cui folosim, domnilor, cu asemenea procedare? Suntem noi țară așa de bogată în talente, încât să fie în adevăr indiferent dacă se atacă oamenii noștri publici cu asemenea mijloace, și să fie purtare cuviincioasă de a răspândi neadevăruri asupra cuiva și de a combate cu violență niște idei tăgăduite de către acela, căruia i se atribuie?

Dar până unde are să meargă aceasta? Dacă eu, omul cel mai puțin pasionat în politică și - dacă îmi dați voie s-o spun — lipsit de orice ambiție ministerială, eu care nu mă amestec în certele personale și nu stau nimănui în drum, care nu am nici o însemnătate politică și nici macar nu citesc gazetele noastre afară de una pentru ultimele informații, din necesitate, pentru ca să știu ce se mai întâmplă, și care de-altmintearea sunt și foarte indiferent la ceea ce se spune cu slove negre pe hârtie albă despre persoana mea; ei bine, chiar despre mine aflu adeseori, de la prieteni, că se dau în cutare gazetă - nici nu vreau să-i știu numele - informații ca aceste: citim în *Pester Lloyd sau în Kolnische Zeitung* titlu *Atomlniticol*, acest articol trebuie să fie scris de d. Maiorescu. Și apoi dai în d. Maiorescu pe temeiul celor scrise în *Pester Lloyd* sau în altă

gazetă străină, de care habar n-am și în care n-am scris niciodată.

Dar zic unii; de ce nu desmințiți? Apoi voi fi având și eu altele de făcut decât să mă țin de desmințiri și de răspunsuri, care n-ar mai avea sfârșit, și completa indiferență este și ca un fel de răspuns.

Dacă mi-am permis să vă citez exemplul acesta este spre a arata până unde poate merge nefericitul sistem al născocirilor - chiar în contra unui om, care, politicește, este cel mai retras. Dar când este vorba de miniștri, de oamenii publici de pe banca aceea! A fi ministru astăzi la noi, însemnează un sacrificiu Sufletesc, o martirizare, căci se vede omul expus la un fel de atacuri turbate de calomnii și neadevăruri. (Aplauze.) Parcă ar fi o crima, de a fi astăzi ministru în România constituțională!

A venit un general - din nefericirea lui - pe banca ministerială; destul a fost aceasta pentru ca o chestie de natură privată - și de care un om, care se respectă, n-ar trebui să se apropie. - că acea chestie să fie lătită, reslătită, interpretată și sucită spte a se scoate cu orice prec: că acel om este de o onestitate îndoielnică. Nu este adevătat, este transparentă și evidentă calomnia care i se aruncă.

D. C. Stoicescu. Nu s-a zis.

T. Miiorescu. D-lor, chestiile personale ca atare, îmi sunt indiferente în discuția de față. Ceea ce nu este indiferent, este pornirea prea multor oameni de a învenina viața publică în țara noastră cu asemenea proceduri.

Pentru a reveni la chestia cu d. Păucescu, repet: nu este adevărat că d. Carp așteaptă numai de la Rege și prin Rege puterea, și cum ați văzut, desmințirea și-o dă însuși d. Păucescu la această afirmare. Regele nu vrea camarilă, zice d-sa. Așa este, Regele nu admite camarilă. Apoi prost trebuie să-l credeți d-voastră pe d. Carp, ca atunci când nu vrea Regele camarilă, d. Carp să o vrea fără de Rege.

Însă da, este ceva caracteristic în privința Regelui pentru gruparea ce ați binevoit a o numi junimista (nu ei s-au numit junimiști, în Literatură da, dar nu politiceste). Este adevărat că nici unul din noi nu a adus vreodată în discuțiile publice ale partidelor persoana Regelui. Niciodată nu ne-am permis, nici prin grai, nici prin scris, să punem în joc persoana Regelui și aceasta conform principiului constituțional: Regele e Inviolabil, numai miniștrii sunt responsabili.

Eu m-am mirat totdeauna de oamenii noștri politici, care pretind să se respecte Constituția și uită acest principiu fundamental al ei. Și apoi, d-lor, aceasta între altele este chiar și o simplă chestie de demnitate personală, căci este grozav penru demnitate personală de a ataca Regele și pe urmă a intra în contact cu el. Eu nu aș fi vrut să fiu în locul aceluia domn deputat, care odinioară, după ce făcuse caricaturi de insultă în contra familiei regale, primea de la generozitatea Majestății Sale panglica și decorația Bene Merenti! Prin urmare, a deduce din acea atitudine a junimiștilor în privința Regelui, care este singura atitudine corectă, într-o monarhie constituțională, că d. Carp are idei de camarilă, este inadmisibil, și prima afirmare a d-kti Păucescu s-a dovedit așadar neexacră.

A doua este cosmopolitismul dlui Carp; aceasta este tot așa de neadevărată. Într-o broșură politică, citită și de d-ta, d-le Păucescu, și în privința căreia mi-ai arătat aprobarea d-tale, la 1886, ziceam:

„Partidul Liberal de câțiva ani și-a mai adaos epitetul de național-liberal. Fie zis în trecut: noi credem, că adaosul „național» era de prisos, fiindcă toate partidele statului nostru sunt de la sine naționale, fie liberale, fie conservatoare. Singurul partid în Europa de astăzi, care vrea să r. lsioarne, împreună cu celelalte fundamente, și limita națională a statelor, se înmiește tocmai pentru aceasta *internațional în* opoziție cu vechile gnipări de partide. La noi însă nu poate fi vorba de așa ceva. Iai în

ceea ce privește concepția teoretică umanitară a cosmopolitismului, în deosebire de care să se fi admis epitetul «național», aceasta are tot așa de puțul înțeles pr.ctic la noi, fiindcă în fapt nu există nicăieri în România un partid cosmopolit. Aplicarea acestei calificări la grupul politic numii „junimist-., cyic o născocire a adversarilor, un neadevăt desmințit prin tot ce .i scris sau a vorbit vreodată vreun junimist.”

Ba, sunteți cosmopoliți, zice d. Păucescu. Ba nu e adevărat, zic eu. Și ce? Sunt eu un om, despre care presupuneți că nu-si dă seama de înțelesul cuvintelor? E d. Carp sau cineva din noi un om, care nu înțelege cuvântul acesta? Dar dacă nu-l primim, este fiindcă nu se potrivește cu convingerile noastre. De s-ar potrivi cu convingerile noastre, am spune-o pe față și n-am avea de ce să ne sfiim. Dacă d. Carp sau vreunul din noi am fi cosmopoliți, ne-am găsi în foarte bună societate. Nu ne-am găsi, ce e dreptul, în societatea d-lui Păucescu, dar ne-am găsi în societatea multor altora, cari sunt o podoabă a omenirii pnn înălțimea aspirării lor ideale și în arsenalul *căroră* am afla și armele pentru a ne susține părerea în favoarea unei înfrățiri umanitare, spre care tind astăzi congresele de pace. Dar nu suntem de această părere în politica română, suntem convinși că numai prin cea mai rodnică muncă națională, prin dezvoltarea caracterului nostru etnic, în limbă, în literatură, în munca fizică. în costum, în istorie, în forma socială și în forma de stat trebuie să meargă înainte țara aceasta. (Aplauze.)

Și e, d-lor, inexplicabil, ca oameni, ca d. Păucescu, oameni de oarecare cultură politică, să mai reediteze acest vechi clișeu uzat și fals al pretinsului nostru cosmopolitism.

A, dar d. Carp în chestia ovreilor are alte păreri decât mulți din noi. Așa este. Dar nu v-a surprins deocamdată un lucru, ca unul din cei mai cunoscuți (iertat-nii expresia pentru abreviatură) antisemiți din mijlocul nostru și literalicește cunoscut întru aceasta, un om despre care toți avem impresia

că e om de convingere, că d. Rosetti-Tescanu se declară totuș aderenții politicii generale a d-lui Carp? O fi la mijloc vreoa grea problemă și vreun mare mister?

Se pretinde că d. Carp ar fi zis că evreii trebuie să preferiți românii. Multe se mai zic la noi! Dar este evident pentru orice om cu mintea sănătoasă, că d. Carp nu a zis aceasta niciodată. Aici încep iar legendele cele false, obișnuite la noi. Nu a crezut și nu a voit niciodată d. Carp să fie ginta evreiască pusă înaintea românilor, sau să fie favorizată în contra românilor. Această absurditate nu a putut trece prin mintea d-lui Carp. Iu chestia art. 7 din Constituție, unde d. Carp avea soluția d-sale, și unde eram și eu în opoziție de vederi cu d-sa, am rupt-o cu d. Carp în Cameră. Dacă este așa, puteți admite că înțeleg și eu, care pot fi deosebiri de păreri între d. Carp și între alții în chestia israelită.

Deosebirea de păreri nu a fost niciodată asupra țintei finale: și d. Carp ca și d. Rosetti-Tescanu vot deopotrivă întărirea elementului național român și în activitatea economică, în meserie și în industrie. D. Carp însă crede că trebuie mai ales și mai rare deșteptată, solicitată, întreținută activitatea proprie a românilor prin mijloacele pozitive câte sunt posibile în legislație și în organizarea socială, că mai ales aici se arată înțelepciunea unui guvern, pe când mijloacele negative, restrictive în contra evreilor nu sunt în stare să producă acel rezultat. Alții cred că trebuie să ocrotită activitatea economică a românilor și prin măsuri cât se poate de restrictive în contra evreilor. Dar și d. Carp și ceilalți sunt de acord în scopul urmărit, că adică poporul român să iasă victorios în marea luptă economică.

De aci întorochind, sofisticând și falsificând intențiile și înțelesul cuvintelor, a scoate o acuzare de antinaționalism în contra d-lui Carp, este răul procedeu întrebuițat în partea nesănătoasă a luptelor de partid la noi în țară și-mi pare rău că și d. Păucescu, în discuția Adresei, a întrebuițat un

asemenea mijloc prea uzat pentru d-sa. Vasăzică nici această a doua cauză a d-lui Păucescu nu este fundată.

Trec la o a **neia**; cum vrea d. Carp să se confecționeze legile noi. Legile, d-lor, se confecționează la noi cum s-au confecționat totdeauna până acum. Este în adevăr prevăzută în Constituția revizuită o înalta comisiune pentru prepararea proiectelor de lege. Dacă ar avea țara noastră favoarea ca să găsească destui oameni din toate partidele și cu autoritate recunoscuți de toți, cari să fie în adevăr capabili de a face în liniște și cu competență pregătirea operei legislative, poate ar fi folositoare o asemenea comisiune. Greutatea stă tocmai în competența acelor oameni și autoritatea lor, care să fie recunoscută de cei mai mulți deputați și să ne însutle destul respect pentru ca să nu supunem proiectele lor la tot felul de interpretări advocățești, când vor veni în discuție, și să le încurcam prin modificări ce se contrazic între ele. Căci altfel n-am câștigat nimic și am introdus o complicație mai mult.

O asemenea comisiune nu a încercat-o nici d. Brătianu, deși partidul d-sale o prevăzuse în Constituția revizuită, nu am încercat-o nici noi. Ar fi poate de încercat: dar în orice caz, d-lc Păucescu, pentru aceasta nu trebuie ceartă. Se poate stabili o înțelegere amicală chiar de la majoritate la guvern, și nu este aici un motiv de dezbinare.

S-au făcut și legile d-lui Carp cum se fac legile la noi; le fac dt regulă ministrii și le aduc în dezbaterile dv. Dar de unde interpretarea că anume sub acest guvern se face altfel, că dd. Take Ionescu, Lascar Catargi, Germani, Marghiloman nu vor să audă de nimeni, nici măcar de colegii lor, și că impun apoi proiectele d-lor majorității din Parlament; De unde acuzarea, că tocmai aici se arată influența periculoasă a d-lui Carp, viziraiul d-sale? Proiectele de lege se discută mai întâi colegial, în consiliul de miniștri și se supun apoi de guvernul întreg dezbaterilor dv., cum s-a făcut și până acum sub toate guvernele.

Pe te temei voiți să scoateți și de aici cu orice preț o armă de atac în contra d-lui Carp?

Câtă vreme era disensiunea între d. Carp și d. Catargi, se zicea întruna în Partidul Conservator: D-le Carp, de ce nu primești șefia d-lui Catargi? De ce ești așa de ambițios încât nu primești șefia altuia? Toată suflarea conservatoare dorește de fapt d. Catargi și trebuie să-l primești! În sfârșit l-a primit d. Carp. S-a supus șefiei d-lui Lascat Catargi și s-a supus cu bună-credință și întreagă armonie. (Aplauze.)

Și acum, când s-a făcut acesta, după ce toți ați împins aici, vine d. Păucescu și zice: Nu e bine nici așa! Tot d. Carp e deasupra! Dar ce idee vă faceți de d-nu Lăstar Catargi? Credeți dv. că d. Catargi nu este om să-și menție demnitatea în ministerul său în interesul partidului, cum îl înțelege d-sa? Apoi în ce contradicție vi puneți dv., d-le Păucescu, când începeți a face cele mai frumoase complimente d-lui Catargi, care v-a luat odată în minister și pe dv., pentru a-i zice apoi că se supune d-lui Carp, care, ce este drept, n-a fost niciodată în minister cu d-ta? Dar de unde știți, când n-ați fost în minister cu d. Carp, cum se poartă d. Carp cu colegii săi? Cine v-a dat mandat și autoritate să spuneți ce se petrece în consiliul de miniștri? Și cum noi, majoritatea parlamentară, să ne luăm după asemenea poezii? Și tocmai acum când suntem la sfârșitul legislaturii, când sunt atâtea înăspriri dincolo de Carpați, când este criza agricolă dincoace, când trebuie mai vârtos să păstrăm buna înțelegere cu guvernul, voiți d-voastră pe asemenea vorbe și șoapte să destrămați majoritatea partidului? Nu se poate așa ceva!

Și apoi mai veniți și cu vechiul clișeu al opoziției despre mizeria țării și citări în contra guvernului alcoolismul, conjunctivita granuloasă, pelagra, nu știu ce alte boale... 'mi dati voie să nu citez, pe a treia. Ce? despre acestea trebuie să vorbească mesajul, de pelagră, de conjunctivită granuloasă și de cealaltă suferință? (Ilaritate.) Aș vroi să văd un mesaj în

lume, care vorbește de asemenea lucruri! Și această răsuflată nranieră, răsuflată chiar în întrunirile populare, de a cita conjunctivita granuloasă, pelagra și alte boale, spre a le aduce aci într-o culoare de opoziție în contra guvernului, parcă este de vină... uf Dumnezeule! (Mare ilaritate.)

D-lor, termin răspunzând pe scurt la ultima obiecție, în privința nemulțumirii generale a țării, care s-a relevat din partea opoziției național-liberale. Nu voi redeștepta partea din discuția urmată, la care s-a răspuns. Este un singur punct care-mi permit a-l semnala atenției d-voastre.

D-lor, pe mine m-a impresionat foarte mult vorbirea d-lui Rosetti-Tescanu. Nu este orator d-sa, se vede ci este așa de sfios, așa de penibil impresionat când vorbește în public, încât de-abia se aude, și totuș cu vorbirea sa, pe cât am văzut, a impresionat pe toți, nu numai pe mine. De ce? Fiindcă ne aducea, în mijlocul acestei lumi de declamații abstracte, o imagine reală dintr-un moment al vieții poporului nostru, ne aducea una din fețele țăranului efectiv.

Nu este mulțumit poporul, zice opoziția național-liberală, și dovadă sunt răscoalele de țărani. Răspunde d. Rflsett-Tescanu: răscoalele de țărani s-au făcut pe temelia unei năluciri, care s-a alcătuit sub numele unui închipuit Maxim, care ar fi avut de la Rege sau de la guvetn zapis ca să impună cutare și cutare taxă, pe femei, pe copii și altele, care de care mai absurde, și această închipuire s-a răspândit ca o legendă printre oamenii incuți din mai multe sate. Opoziția răspunde: dar tot era și aci de vină guvernul, fiindcă ar li trebuit să lumineze mai-nainte pe țărani asupra înțelesului legii maximtdui, lege de altmireli (permiteți-mi a adaogă cu) foarte simplă și inofensivă, căci fiecare comună n-are decât să-și pună taxe mai mici, dacă vrea; îi este numai oprit de a ie pune mai mari. Vasâzkă guvernul ar fi comis neglijența administrativă de a nu fi explicat îndestul țăranilor ce este legea aceasta. Poate, d-lor. că nu avea organe suficiente, poate că nu găsește destui

oameni ea să explice totdeauna o iegie cum trebuie. Dar să admitem că este în adevât o neglijență, această lipsă de explicare. Dat de la asemenea neglijență până a pune răzvrătirea ca răzvrătire în sarcina guvernului și a o declara în Cameră drept un simptom de nemulțumire revoluționari în tală, distanța este enormă și n-ați justificat-o cu nimic în discursurile d-voastră. Din contră, a ieșit ceva la iveală din narația d-lui Tescanu, a ieșit că în vremea în care se răspânda epidemia, acea nălucă în faniazia Incultă a mulțimii din judepd Bacău, au venit oameni culți din orașe, membrii opoziției, cari s-au dus să lămurească pe târan asupra acestui lucru (ilaritate) și au debitat în întruniți publice la Bacău iarăș vechile clișeuri de opoziție, că acest guvern este vitreg, **Tcacionar**, vândut străinilor.

Și această agitare în asemene momente este cea mai culpabilă acțiune a unui partid, dacă are conștiință pentru binele țării. (Aplauze.)

Nu zic, și n-a zis-o nici d. Rosetti-Tescanu, că opoziția național-liberală ar fi construit direct acea nălucă a lui Maxim. Dar în vremea când se răsculau țărani din cauza acestei năluci, opoziția mai întârâta spiritele prin obișnuitele declamații în contra „guvernului vitreg”, în înruniri publice și prin cele mai violente articole din ziarele lor.

Apoi, d-lor, în primăvara 1894. tocmai în vremea răscoalei, d. Rosetti-Tescanu este prea delicat, noi mai învechiți în lupiă, spunem lucrul mai clar, articolele cari ni le-a citit d. Tescanu aici și cari turnau untdelemn pe toc, erau ehn *Vomm Națională* și scrise de un onorabil deputat nou-venit în *Cameii* /Aplauze.)

la să facem o comparare.' La 1892 era epidemia holerei în Rusia. S-au luat acolo măsuri de igienă, cum se cred astăzi că sunt folositoare, izolarea, dezinfectarea, intervenirea urgentă a doctorilor, și arunci o alta nălucire a răraului rus: apa cea dezinfectată este din contră otrăvită de doctori; ei sunt aceia

caii lătesc boala, ei trebuiesc omorâți; și această himera, această nălucire împinge pe țărani ruși la revoltă.

Dacă ar avea și Rusia o opoziție ca a noastră, ar fi putut imputa și ea guvernului; de ce n-a publicat mai din nainte măsurile de igienă?

Bine, poate ar fi făcut bine guvernul, dacă ar fi publicat mai din nainte măsurile de igienă, nu știu dacă folosea mult publicarea. Dar acum. când răscoala este înverșunată, când țărani oinoară pe doctori, când împiedică orice ajutor, când se răzvrătesc cu arma în mână în contra autorităților: tocmai acum zic, ce faci tu opoziție din Rusia: începi a zice țărănilor: guvernul este nemernic, este vândut străinilor, este nenațional! Și aceasta are să potolească mișcarea: (Aplauze,)

Apoi, d-lor, orice om cu minte în asemenea momente sare să lumineze pe țărani și nu vine să-i mai întârâte și să-i ațâțe cu alte chestii.

Onorabilul d. Stolojan vorbea foarte frumos la sfârșitul discursului său;

Democrația vrea și înalțe toate paturile poporului român la lucrări de cultură, pentru ca noi, creerii proaspeți încă ai acestui vlăstar din rasa latină, să dăm și noi rezultatele unui concepții originale cât se poate de curând.

Așa este, d-lor; dar dacă acest sens frumos îl are cuvântul democrație, apoi au trebuit oamenii culți să introducă un ah cuvânt, pentru a deosebi democrația de un alt soi de lucrare asupra poporului, și pentru această deosebire au creat cuvântul *tlmagogie*. Una este democrația, alta este demagogia. Și dacă este marele merit al lui Brătianu de a fi făcut dintr-un partid, în care mai nainte nu se prea cunoștea linia de limitare între democrație și demagogie, un partid democrat liberal și constituțional, doresc și eu actualului Partid Național-Liberal, și în opoziție și când va veni la guvern, să imiteze întru aceasta pe d. Brătianu și să știe să facă distingerea între lupta democratică și între agitarea demagogiei, care cea din urmă c

totdeauna antinațională, orcum s-ar îmbrăca cu cuvântul de naționalism. (Aplauze.)

Si astfel, d-lor, noi, din majoritate, nevăzând în cele ce s-au zis aici din partea opoziției o critică întemeiată pentru a ne slab: conlucrarea noastră spornică cu acest guvern, se cuvine să-l sprijinim și în a patra sesiune a legislaturii noastre cu aceeaș încredere, si vă rog ca, votând acest proiect de răspuns la Mesaj, să ne putem prezenta înaintea Tronului si a Țării așa cum ne-am prezentat si la începutul legislaturii, dând o dovadă mai mult de stabilitate și de consecință întru îndeplinirea reformelor ce le-am crezut necesarii pentru binele țării. (Aplauze prelungite.)

[INTRODUCERE ISTORICĂ]

IX

Sub noul Regim Liberal

Primul minister Sturdza și ministerul Aurelian

4 octomvrie 1895 - 31 martie 1897

Momentul, în care d. Dimitrie A. Sturdza se vede pentru tîia dată chemat sa formeze guvernul, pare de o însemnătate ~sebică nu numai pentru dezvoltarea internă, ci și pentru cea ernă a Regatului Român. După îndemnul și prin declarările aitoare ale noului conducător, Partidul Național-Liberal se însărcinase cu marile misiuni indicate la sfârșitul capitolului precedent: în politica internă cu repararea și restabilirea pac-
• **Oilui** fundamental al țării, pretins violat prin legea minelor d-lui Petre Carp; în politica externă cu îndreptarea situației românilor din Ungaria printr-o stăruință mai energică (dacă nu prin intervenție) pe lângă guvernul statului vecin, în deosebire de atitudinea rezervară a fostului minister conservator.

Cabinetul Sturdza se înființează la 4 octomvrie 1895 astfel compus:

Dimitrie A. Sturdza, prezident și externe,

Eugeniu itdttu-u, jusriție.

Petru Pnni, cuhe.

General C. Budișteanu, rășboi,

NUolae PUva. interne,
ij. C. Canturuzino IRifoveanu). finanțe,
 ti'r. *D. Pallade*, domenii,
 (~. *I. Stoicehu. lucruri publice.*

Cu o asemenea compunere guvernul era o manifes(are destul de puternica a partidului reîntregii după violenta dezbinare de la 1888. Intrarea în minister a d-lor Fleva și Pallade putea trece drept semn al unirii desăvârșite, deși îndeosebi cariera pripită a d-lui Pallade pricinuia oarecăr surprindere, mai ales după impresia ce făcuse lupta sa în contra lui Ion Brătianu asupra Camerei liberale de la 1887. (Vezi voi. II, pag. 69; *ed. n.* - p. 741.)

Porrofoliul acordat d-lui Costică Stoicescu părea în lipsa de aice merite — răsplata serviciului adus cu agitatea chestiei ofițerilor demisionați; iar numirea d-lui G. C. Cantacuzino-Rifoveanu la finanțe era menită — după precedentele admise — să-i dea prilejul de pocăință pentru necuviincioasa scrisoare adresată Regelui prin *Voința Națională* de la 8 februarie 1892. (Vezi voi. IV, pag. 100 și 102, *ed. n.* - p. 1078-1079.)

Administrarea scoalelor se aștepta să fie dată d-lui Poni, de când profesorul de chimie al Universității din Iași ajurase pe d. Sturdza la combaterea legii învățământului propusă Senatului de autorul acestei scrieri în februarie 1891 și cu toate că în același an tScuse pe vreo 5 luni parte din ministerul dtra-conservator Florescu-Catagii. Iar încredințarea Ministerului de Război în mâinile generalului C. Budisteanu se justifica prin faptul că generalul scrisese o bună amintire din vremea Războiului independenței și trecea drept un ofițer superior cu oarecare cultură și în afară de specialitatea militară. Nimeni nu putea prevedea lipsa de destoinicie parlamentară, pe care noul ministru a dovedit-o curând după deschiderea Corpurilor legiuitoare,

Însă mai semnificativă în fața problemelor puse de d. Dimitrie Sturdza pe planul dintâi era propria sa trecere la

Ministerul de Externe și pe de altă parte numirea la justiție a d-lui Eugeniu Stăiescu, a cărui autoritate în partid era foarte mare, deși lipsa sa de activitate și întrebuintarea justiției statului la interesele private ale avocatului nu vorbeau în favoarea sa.

În curând însă, credința că d. Dimitrie Sturdza va îndeplini sau cel puțin va încercă să îndeplinească la guvern ceea ce făgăduise cu atâta solemnitate în opoziție, a fost zdruncinată și înlocuită cu o amară dezamăgire. Departamentul de Externe al d-lui Stătescu la justiție să fi însemnat vreo preocupare pentru restabilirea „pactului fundamental”, toată chestia legii minelor, care de altminteri în forma se ținea de Ministerul Domeniilor, nu vine la ordinea zilei decât de-abia la sfârșitul legislaturii de patru ani, pe la martie 1899, când d. Stătescu de mult nu mai e ministru și când guvernul nici nu mai are puterea să treacă noua reformă prin Cameră. Iar d. Stătescu în timpul de un an. cât stă acum la departamentul justiției, nu face decât să atingă el însuși principiul constituțional al Curții ; de Casație prin eliminarea a doi membri inamovibili și să admită cu prilejul judecării mitropolitului Ghenadie niște procedări așa de arbitrar în violența lor, încât numai vremelnica retragere a guvernului și revocarea tuturor măsurilor relative la acest conflict pot restabili ordinea turburată în Stat și în Biserică.

Iar în „chestia națională” d. Dim. Sturdza se grăbește să-și lămurească poziția ca șef de guvern și, la întrunirea publică ținută în vechea capitală a Moldovei vineri 13 octombrie 1898. îndată după formarea ministerului, declara tocmai conținutul de ceea ce spusese în opoziție; și anume;

„în cheiriunea națională situația noastră este clară și neîndoielnică. Avem să ne abținem cu lărmă de la orice act de agitație în afacerile interioare ale statelor vecine și în special ale Austro-ungariei. Monarhia austro-ungară este în dualism, adică în dualism, cu țara noastră și cu Ungaria, în

\ R O M A N K

contra căreia luptă Comitetul National din Sibiu încurajai de d. Slurdza] esie o necesitate de prima ordine pentru echilibrul european, ca și pentru siguranța Regatului nostru.. Ne buessim de orice act cair așaia pe baze temeinice relatiunile noastre cu Austro-Ungaria, liniștind la noi spiritele și întărind dincolo armonia; căci silințele noasire irebuie să tindă a menține între amândouă staele relatiunile cele mai amicale."

Retractarea se termină cu o tăgăduire formală:

„S-a mai răspândit încă o vorbă: că ne amestecăm în afacerile interioare ale Repatului ungar, nici aceasta nu este exact,"

Va să zică teoria despre o datorie națională a guvernului român de a lucra „ca un samsar onorabil" în relațiile dintre „maghiarii st români din Ungaria" eacum solemn dezmințită; se tăgăduiește chiar orice amestec din partea șefului liberalilor, cu toate discursurile sale de la „Orfeu" și din Senat și cu toată scrisoarea „din ziua fnălțării Domnului 1894", trimisă trt țaisv* prin d. Delavrancea celor dați în judecata de la Cluj',

Cuvintele, prin care s-a făcut această retractare și pe care le-am reprodus mai sus textual după *Voința Națională* de la 19/31 octomvrie 1895, trebuie să fi fost alcătuite în înțelegere cu reprezentantul guvernului austro-maghiar din București.

Ministru plenipotențiar al Austro-Ungariei era pe atunci contele R. Welsersheimb, iar prim-secretar d, Dumba, caii, spre a accentua satisfacția dobândiră, au ținut să comunice unor membri ai opoziției conținutul scuzelor d-lui Sturdza înainte chiar de a fi fost rostite la Iași. Dovada este făcură în ședința Camerei de la 17 martie 1899, când d. Alex. Marghiloman, în prezența d-lui ministru-ptezident Dimitrie Sturdza, zice următoarele:

„Toată Uimji isi aduce aminte, de înflăcărarea discursurilor pronunțate de d. Studia in chestiunea națională, Fosr-a dezbatere.

* Vezi voi. IV, pag, 91-94 (ed „, - ,. 107M075).

fosta întrunire publica. în cate d. Sturdza să **nu** fi agitat chestiunea națională' Nir-și aduce amin'e d. președinte al consiliului, că într-un discurs al său a împins atacurile **in** contra unui stat vecin pină la insultă? **Nu-și** aduce aminre când a vorbit de barbariile •maghiarilor*? Nu-si aduce aminte ca ne-a acuzat pe noi conservai mii de trădare a inereselor naționale pentru că nu mijloceam ca «samsari cinstiți" peste Carpați? Samsari cinstiți! Un stat poate fi samsar cinstit intre două state; dar n-a trecui prin capul nimănuui, nici prin gândul lui Bismarck, inventatorul acestei figuri, că un stat poate fi samsar cinstit intre **un** stat și supușii săi... Și **cu** toate acestea d. Studza **ne-a** numit -nemernici» **in** plin Senar, pentru ci **nu** voiam să comitem l«5t act de nebunie! Vine in fine autorul acestei mișcări la putere, **în** mijlocul atmosferei încinse create de dansul. Cate i-a fost primul act? Primul act i-a fost retractarea de la Iasi. amarnic cunoscută de roți, -Suni în istoria popo.irelor exemple de oameni politici, cari au fost siliți sa răscumpere o nesocotință de limhagiu. Ilar nu cred să existe undeva un precedent de condițiunile în care d, Sturdza a nebun **să** facă retractarea sa *Retractarea faattă dt d. Sturdza nu a fost ceva spontanau, ci a foit ceva convenit si dictat. Repet si mențin cuvintele, convenit si dictat.*

Voci. As irebui să dovedeți aceasta.

D. Alexandru Marghiloman **Inu** cere cineva să dovedesc. Să-**ini** ceară aceasta d. piim-**mi**nistru, și voi face dovada! İmi cere d. președinte **J!** coasiliulm să dovedesc aceasia? Vedeți că d. președinte al consiliului **nu**-mi cere să dovedesc aceasta. Eram câțiva cati sttam cum s-a petrecut lucrul. L-am îngropat în fundul inimei noastre ca **o** durere națională".

Si d. Dimitrie Sturdza, de pe banca ministerială tace. **Nici** un cuvânt de întterupere, nici un cuvânt de răspuns¹.

Celelalte punere atinse în discursul d-lui Sturdza de la laji sunt obișnuitele generalități fătă Folos, de care venise de mult

¹ Aceasia iste a ireia umilire fața de Ausr-ro-Ungaria, la care guvernele liberale a» expus statul român. Despre cea de la IH68, vezi voi. I, pag- 1" *ied. n. - p.];* despre a doua, cu scuzele d-lui E. Stărescu, voi. IU, p-'E- - W n. - p. 714).

timpul și fie scăpai chiar și Partidul Liber) de la noi: „domnia legilor, libertatea alegerilor, stăruința ca instituțiile statului să servească la scopul lor final, ridicarea țăranimii din mizeria morală și materială”, și alte asemenea „elișeuri”. Și pentru ca să se întâmple și acum, ceea ce se întâmplă așa de des, ea tocmai frazele cele mai bătătoare la ochi să fie dezmințite de tealitate, d. Sturdza mai adaugă bine-venita fâgăduială a „înfrânații cheltuielilor”, pe când tocmai în această primă legislatură de sub guvernarea sa se aduce finanțelor statului o primejdioasă zdruncinare prin cea mai inoportună sporire a multor alocațiuni bugetare, între altele a soldei ofițerilor, a lefii profesorilor, 38 de milioane pentru lucrări publice cerute de d. Ionel Fratianu și votate în două zile, 26 și 30 mai 1898, fără nici o prevedere de acoperire. Aceste din urmă milioane se și revuacă peste un an și jumătate, spte umilirea țării, după cererea bancherilor străini cu prilejul împrumutului de la 1899 contraciari de generalul Manu, iar lefurile sporire între 1897 și 1899 sunt reduse la 1901 tot sub liberali. Firește că d. Sturdza vorbește și de Biserica, despre care zice că „trebuie să fie așezată în pozițiune de a menține pe o calc sănătoasă viața morală și sufletească a poporului”, pentru ca în curând să ajungă la incidentul sinodai cu pronunțarea și apoi retractarea „caterisiiiii” mitropolitului primat și să stârnească cea mai adâncă turburată în „viața sufletească a poporului” evlavios din capitală,

De departe se vede că toate acele fraze fuseseră intercalate numai pentru a masca înaintea țării cuvintele de scuză impuse de guvernul austro-maghiar, a căror rostire a fost adevăratul scop *III* eYiscursuhii de la)3 octomvrie 1895.

Marea dezamăgire produsă prin schimbarea la față a d-lui Srurdza nu putea să rămâie fără urmări. Paralel cu deprimarea românilor de peste Carpați merge înăsprirea măsurilor de deznaționalizare încercate de ministerul unguresc, care se simte acum asigurat din partea d-lui Sturdza; iar înăuntrul Regatului

român falsa poziție luată de șeful guvernului național-liberal îi știrbește din capul locului autoritatea, introduce confuzia în sinul cabinetului și provoacă peripețiile ce-l bântuie în tot decursul duratei sale.

În șirul cronologic al faptelor trebuie să menționăm că puține zile după instalarea sa guvernul Sturdza dizolvă Corpurile legiuitoare (24 oct. 1895), face alegerile pe la sfârșitul lui noemvrie și deschide prima sesiune ordinară a noului parlament liberal la 7 decemvrie 1895. Președintele Senatului se alege „Beizadea Mitică” Ghika, iar al Camerei P. S. Aurelian.

Însă operația electorală se peuce după vechiul obicei, cu știutele presiuni administrative, fie sub forma directă a fâgăduelilor și amenințărilor prefectorale, fie sub masca unui comitet electoral, care nu e decât o dependență a guvernului. Se constată din nou că în această privință viața noastră constituțională nu este încă întemeiată. Alegătorii nu înțeleg folosul ce ar rezulta pentru ei din formarea unei convingeri proprii și din exprimarea ei prin vot, fiindcă nici guvernele nu au destulă chibzuință pentru a reduce puterea lor de presiune și a începe măcar din sus în jos educația corpului electoral. Și tocmai din alegerile de la noemvrie 1895 - pretinse mai libere sub Ministerul de Interne al d-lui Fleva - ies acele unanimități în Cameră și Senat, care la prima vedere par un succes pentru guvern, dar care în fapt îi sună primejdioase, deoarece în lipsa unei opoziții mai însemnate, disciplina partizanilor se destramă și pretențiile lor cresc pesre orice putință a satisfacerii. Cele ce se petrec în sânul chiar al acestei majorități, d.e. cu alegerile și demisiile de președenți și vicepreședenți și de membri ai comisiei de răspuns la mesagiul Tronului, de care vom vorbi mai jos, sunt cea mai drastică ilustrare a răului efect al Unanimităților.

Ca adversari, de-abia pătrund în parlamentul d-lui Srurdza; de la 1895 trei senatori și patru deputați, printre cari d. Germani, Marghiloman și autorul acestei scrieri. Lascar

Catargi cade la Galați cu 86 voturi contra unui Gregoriade Bonachi, pe care îl scoate prefectul cu 152 voturi; Alexandru Lahovari rămâne la Giurgiu cu 47 partizani, iar d. Alexandru CVulpache) Filipescu izbutește cu 96 voturi; d. Petre Carp cu 66 voturi e biruit la Botoșani de tânărul Costică Vernescu (170 voturi); generalul Mânu în capitală se vede redus la 235 voturi, pe când d. Nacu primește 1568; iar la Iași de toți respectatul Dimitrie G. Rosetti este de două ori întrecut de Andrei Vjzanri, pe care nimeni nu-l respectă.¹ Ce dovadă mai mare, că numai de libertate n-a putut fi vorba în alegerile de la 1895. După mai bine de un an, în alegerile parțiale făcute sub ministerul Aurelian pe la începutul anului 1897 (cu Vasile Ițscar la Interne) se alege L. Catargi la Iași, P. Carp la Vaslui și Take Ionescu la Teleorman, dar lipsa lor din parlament când cu aplanarea conflictului mitropolitan în decembrie 1896 se răzbină împotriva Partidului Liberal, precum vom arăta la locul său. De-abia la 1903, în al treilea cabinet al d-lui Sturdza, sub Ministerul de Interne al lui Vasile Lascar (multă vreme dușmănit de d. Sturdza) votul alegătorilor începe să fie mai independent de administrație².

În cabinetul d-lui Sturdza de la 4 octombrie 1897 se arată îndată confuzei, de care am vorbit mai sus. Ce e drept generalul Budișteanu își începe activitatea ministerială cu un act de bună energie disciplinară: prin decretul regal de la 9 OCT. 1895 pune

¹ Vizând și liigcîn curând din țară după descoperirea unor maiveiaționi.

Ca „național-liberalii” ai guvernului se alege și Grigorie Păucescu și Constantin Esareu, cari în lupta contra „junimiștilor” receau de conservatori zeloși, laudau mai ales de generalul Mânu.

² Liberalul Vasile Lăstar are și sinceritatea să spună Camerei ca ministru de interne: „Nu e țară în lume unde să fie niște agenți electorali de tortă agenților noștri polițienești” și citește peiiia **umila** din ei, **taie** se laudă că „la ultimele alegeri a votat de 17 ori în aceeași zi cu țăriile a diferiți alegători din ordin superior”. (Vezi V. Lăstar, *Oisc. polit.*, pag. 609.)

B pe generalul Iacob Lahovari, șeful statului major general al
B armatei, în poziție de disponibilitate „pentru rea purtare în
B incidentul de la Sinaia”. Dar în decursul dezbaterilor
B parlamentate noul ministru, din ură împotriva fostei
B administrații conservatoare, se apucă să batjocorească arma
B pusă în mâna soldatului de predecesorul său. în ședința
B Camerei de la 18 aprilie 18% o numește „ciomag”, în Senat
B îi zice „baston high-life”. Se înțelege de la sine, că după o
B asemenea probă de tact însuși partidul de la guvern așteaptă cu
B nerăbdare momentul să scape de acest neobișnuit reprezentant
B f al armatei³.

SE Dar adevărata confuzie se arată în raporturile minis-
K tiului-prezident cu colegul său de la Interne, cu care nu poate
K lucra împreună nici timp de trei luni de zile, iar formele, sub
ff care se desfășoară un conflict personal în sine așa de
» neînsemnat, ating și mai mult prestigiul noului regim și
» coboară nivelul, la care se ținuseră până acum manifestările
S guvernamentale.

fi Fie că d. Nicolae Fleva - „tribunul poporului” - prin
inspecții improvizate și prin deosebite primiri de prefecti se
arătase prea independent de d. Sturdza, fie că însuși d.
Sturdza era pe atunci prea dependenț de hotărârile celui mai
influent grup al partidului, de care se desbinase d. Fleva și pe
care îl numea „oculta”: în chiar organul oficios al guvernului
încep nemaipomenite atacuri în contra oropsitului ministru,
cu aluzii triviale la pretinsa lui origine etnică⁴, și peste câteva

³ Unde st pilmuiie în club pentru o ceartă la joc de cărți. Pedepsitul
geneal n-a rămas multă vreme în umblă. Cu revederea la conservarea
la putere, sub ministerul George Gr. Cantacurino de la aprilie 1899, d.
Iacob Lahovari, reintrat în activitate, este din nou ministru de război, se
înaștează în gradul decorațiilor etc. Vezi www.romania.ro CA?UI; analaage la
liberali, citate în vol. II, pag. P9, 10S, 112 CIL. (ed. n. - p. 437, 442, 445),

⁴ V. mai jos discursul 116.

⁵ Vezi mai jos discursul I 14.

săptămâni urmează în Cameră interpelarea unui membru al majorității, de altminteri puțin serios, a răposatului Iepurescu, care vorbește fățiș de o „contrabandă în paguba comunei București, în care prestigiul ministrului de interne este grav atins”. La interpelarea anunțată în ziua de 9 ianuarie 1890 d. Fleva cere să răspundă la 13 ianuarie și fiindcă tot nu vrea să priceapă, că singurul răspuns ce se așteaptă de la d-sa este demisiunea, însuș ministrul-prezident se însărcinează. În ședința publică a Camerei de la 12 ianuarie, să atace pe colegul său de la Interne și să-l acuze că-și atribuie merite personale în efectuarea alegerilor din urmă și că umblă după „partizani Flevlști” în deosebire de „partizanii Sturdzisti”; iar ministrul de interne răspunde - tot de pe banca ministerială - acuzând „Direcțiunea ocultă”, care conduce partidul (compusă, după cum se zicea, din d-nii Eugeniu Carada, directorul Băncii Naționale și mentorul fiilor Brătieni, M. Icrekyde, Anton Carp, Tache Protopopescu, Stolojan. Nacu ș.a.). Camera primește o moțiune propusă de Vasile Lascar, prin care se aprobă „explicările” primului-ministru.

Acum, în sfârșit, d. Fleva se vede silit să iasă din minister și își anunța demisia în aceeași ședință de la 13 ianuarie, în care ar fi trebuit să răspundă la penultima interpelare a deputatului Iepurescu. Scopul fiind atins, firește că interpelarea se retrage și onorabilul Iepurescu declară că „n-a pus niciodată la îndoială onotabilitatea d-lui Eleva”. Și poate nici nu era în interesul răposatului interpelam și al unor liberali mai influenți de a se face o discuție în parlament asupra contrahandelor și a altor păgubiri ale statului și comunelor prin întreprinderile partizanilor.

Inrerimatul Ministerului de Interne îl ia în primul moment d. Dimitrie Sturdza, iar la 3 februarie 1890 se nunește titular Anastasie Stolojan.

Ca lucrare legislativă nu se produce mai nimic în toată sesiunea, încercarea de a paraliza buna lege a jandarmeriei

rurale, alcăruiată de I-ascar Catargi - încercare provenită din reaua deprindere de a desfăce tot ce a făcut partidul advers — este mai târziu părăsită de însuș d. Sturdza, care se vede silit să restabilească și chiar să sporească acest organ trebuincios al administrației rurale.

Încezeala parlamentară, de care suferiseră mai ales cei din urmă patru ani ai regimului Brătianu, pare a se continua și sub regimul Sturdza. O excepție trebuie făcută în favoarea d-lui P. Poni, care la martie 1896 înființează așa-numita Casă a Scoalelor (la ianuarie 1902 se inaugurează în același spirit Casa Bisericeii). Creațiunea, în esența ei antiliberală, este iarăși o imitare a mecanismului centralizării, introdus în Franța de marele despot Napoleon I și păstrat de democrația republicană. Prin Casa Scoalelor și a Bisericeii s-a mai restrâns și pe aiocirea s-a suprimat puțină inițiativă și activitate privată în crearea și conducerea așezămintelor de cultură. Noua instituție din administrația centrală întrebuințează banii dați de comune pentru construcții și alte îmbunătățiri ale scoalelor, supraveghează toate fondurile testate de donatori privați în folosul învățământului - supraveghere care prin felurite proceduri, mai ales prin energica stăruință a lui Spiru Haret, a ajuns la rezultatul de a le aduce sub exclusivă administrare ministerială. După 10 ani, Casa Scoalelor are un activ de peste 8 milioane lei, sumă lăsată multă vreme la dispoziția ministrului fără control parlamentar. Ce e drept, titularii conștiincioși ai celui departament au adus foloase învățământului prin construirea de localuri pentru școli și dotarea lor cu cele trebuincioase, dar alți titulari au risipit fondurile în scopuri străine de menirea instituției.

În afară de această creațiune se mai votează la sfârșitul primei sesiuni o lege a lui Stăteseu, prin care se introduce deodată pentru numirea magistraților Cnii de Casație o nouă incompatibilitate din cauză de rudenie și Stăteseu - în contra principiului inamovibilității membrilor acelei Curți —și aplică

legea cu efect retroactiv, îndepărtează pe Prodan și Populeanu spre a numi în locul lor pe partizanii săi politici M. Poenaru-Bordea și Ciru txonomu (despre a! căror rol în lupta liberalilor contra ministrului Alexandru Lahovari la 1875 vezi voi. II, pag. 44; ed. n. - p.). Autorul scrierii de față, care în ședința de la 10 aprilie 1816 combate deplorabila lege¹, prevestește neapărata ei revocare, precum se și întâmplă în decembrie 1900 sub ministrul său de justiție.

Sesiunea parlamentară se încheie la 30 aprilie 1896. Răgazul lăsat acum guvernului spre a se ocupa de administrație îl tulbură el însuși prin provocarea unui conflict cu mitropolitul primat și deșteaptă în capitală o frământare în adevăr primejdioasă. Faptul este așa de extraordinar în România din zilele noastre, încât merită o explicație mai amănunțită. Este și rar exemplul unui om de stat, care — ca d. Dimitrie Sturdza — să fi făcut în parlament atâtea declarații de evlavie și să ajungă apoi tocmai el la vătămarea simțământului religios într-o mare parte a țării. De altminteri, s-a dovedit cu acest prilej, că și în societatea noastră cultă, în aparență pătrunsă de spiritul vechiului voltairianism și noului pozitivism, biserica ortodoxă a păstrat rădăcini sufletești mult mai trainice decât se presupunea.

Mitropolitul primat Ghenadie, ales la 16 mai 1893 sub Ministerul de Culte al d-lui Take Ionescu, caută îndată după retragerea cabinetului Catargi-Carp să se apropie de șeful guvernului liberal. Cu acesta colaborase mai înainte ca episcop de Argeș la publicarea câtorva volume de documente istorice în anii 1889-1892 (ce e drept, colaborarea înaltului prelat, care și figurează pe coperta volumelor alături de d. Sturdza, ne-o închipuim mai mult financiară), dar prin alegerea sa de mitropolit sub un guvern conservator își atrăsese dușmănia șefului național-liberal. Mijlocul de împăcare n-a fost gieu de

¹ Veri mai joi discursul 115.

găsit. D. Sturdza, cu năzuința statornică de a lua parte la administrarea a cât mai multor instituții bogate (Credința fonciar rural, Academia Română), de ale căror alocațiuni să se poată folosi în favoarea partizanilor politici, dorea să intre în administrația Așezămintelor Brâncovenești, conduse pe atunci de descendenții familiei crirricești, prinții Gheorghe B. Bibescu și Dimitrie Știrbei. Venind timpul ca să se convoace de către mitropolit adunarea prevăzută în testamentul Saftiei Brâncoveanu de la 1835, în fața căreia să se cerceteze socotelile administrației, mitropolitul primat Ghenadie invită de asta dată și pe d. Dimitrie Sturdza. care prin citirea unuia din genealogice încearcă să-și arate înrudirea cu familia Ecntordor și drepml de a lua parte la lucrări (10 decembrie 1895). Epirropii însă, și mai cu deosebire prințul Gheorghe Bibescu, se împotrivesc. Mitropolitul primat răspunde printr-un amestec neobișnuit în aplicarea testamentului Brancovenesc, iscodește tot felul de piedici și în sfârșit refuză aprobarea bugeniului. Prințul Bibescu, a cărui corectitudine ca și a prințului Dimitrie Știrbei erau de altminteri mai presus de îndoială, simțind cum înțelegea între primatul Ghenadie și ministrul-prezident Sturdza amenința toată independența Așezămintelor Brâncovenești, cere pentru întâia oară audiență la Palat și se pune sub protecția Regelui, Regele Carol, totdeauna îndemnat de prudența sa politică de a ocoti familiile vechilor domnitori ai țării, va fi fost cu atât mai dispus să vie în ajutorul prințului Gheorghe Bibescu, cu cât acest descendent domnesc, în deosebire de descendenții lui Vodă Știrbei, nu se arătase până atunci împăcat cu noua stare de lucruri de la 1866 și câtăva vreme pâruse chiar să aibă aspirații la tron.

Acum regele Carol sfătuiește însuși pe mitropolitul primat Să lase în pace administrația Brâncovenească. Acesta însă, cu ambiția de a se atâta puternicului cap al Bisericii Ortodoxe, inspirat poate și de sfaturile răposatului profesor de teologie Nițulescu, căruia din studiile de la Universitatea Lipsea îi

rămăseseră câteva amintiri despre puterea papală de pe vremea lui Grigorie VII, Hildebrandeu umilirea împărarului german Henric IV la Canossa. se crede chemat să reziste Regelui- îndată ce d. Dimitrie Sturdza este pus în cunoștință de noua născută a chestiei, întoarce foaia și, sătind după obiceiul său dintr-un extem într-alaial, devine din nou cel mai aprig dușman al mitropolitului. Pe de altă parte, prințul Bibescu luptă cu activitatea sa febrilă împotriva celui ce-i vătămase amorul-propriu, scriurează viața înaltului prelat, îi descoperă multe metehne, unele închipuite, altele reale, alcătuiește un voluminos dosar cu acte fotografiate (în parte apocrife și știe totodată să-și asigure concursul ministrului de justiție Stătescu; căci noua democrație este ușor accesibilă lingușirilor vetei aristocrației. Stătescu începe a se inspira din dosarul Bibescu, împinge și magistratura în aceasta direcție și, împreună cu d. Sturdzii și cu nepriceputul în ale cultelor ministru Poni. lucrează la destituirea mitropolitului primat.

Folosindu-se de cunoscuta lipsă de armonie între arhieriei S.I. Sinod, guvernul înscenează fără multă greutate o judecare bisericească, după care la 20 mai 1896 doisprezece membri ai Sinodului (arhieriei Nifon Ploesteanul și Dosoftei Botoșăncanul se abțin) pronunță, următoarea hotărâre:

„înălți Prea Sfințitul Mitropolit Ghenadie [Vtrescu sa fie lipsii și caterisii de orice servire și vrednicie atâcându-l și depănat de la Scaunul Mitropoliei Ungro-Vlahiei și să fie și sase numească Se acum înainte pînă la suflarea S.I. cei mai de pe urmă Ghenadie Vionahul și să «e aseze între monahii simpli din Mănăstirea, unde-și are metania» (Căldărușani)».

¹ I extrul hotărârei, după un precedent întâmplat în Biserica noastră la 1707, este redactat de arhierul Atanasie (Mîmncescu) Craiovcantd. profesor la Facultatea de Teologie, mai pe urmă ales mitropolit primat sub guvernul tibeial în februarie 1910. dar apoi dat și e) în judecata Sinodului și demisionat în iunie 1911.

Această caterisire putea să-și aibă tot efectul ei bisericesc; dar cât pentru efectele civile și politice trebuia introdusă o procedură de intermediare între Sinod, guvern și parlament. Căci după legii organice a S.I. Sinod de la 14dec. 1872, mitropoliții și episcopii noștri nu sunt o creație a Sinodului, ci sunt aleși pe viață de un colegiu special, în care deputații și senatorii formează majoritatea hotărâtoare, și înălții prelați funcționează numai după inițiativa prințului și cu investitura regală, făcând totdeodată parte de drept din Senatul politic, Roste însă un princip general de organizare a statului, că nu poate revoca decât cine a numit, iar art. 15 și 16 din citata lege organică dispun:

„Deciziunile în materie judiciară religioasă se vor executa de-a dreptul de către S.I. Sinod, Aceste sentințe se vor executa numai pe cât timp pedepsele cuprinse într-însele vor fi disciplinare și de un ordin curat religios. Pentru delict ordinare și politice mitropoliții, episcopii eparhioți și arhierii titulari se vor judeca de către înalta Curte de Justiție și Casație».

Și între punctele de acuzare recunoscute în hotărârea sinodala ca dovedite în conținutul mitropolinului Ghenadie sunt de la no. 10 până la no. 14 și delict de drept comun.

Sinodul adăugă la sfârșitul hotărârii sale: „Să se comunice înaltului guvern hotărârea spre executare». Este de nețezut cu câtă ușurință guvernul d-lui Sturdza se grăbește să îndeplinească cerința Sinodului. Un jurnal simplist al consiliului de miniștri autoriză pe miniștrii de justiție, interne și culte să „execute hotărârea Sf Sinod de la 20 mai 1896», ministrul de justiție Stătescu trimite pe procurorul Curții de Casație Sărăteanu, ministrul de interne Stolojan îi adaugă câțiva agenți polițieniști, aceștia se duc împreună la mitropolitul primar, îl pun cu brutalitate în trăsură (era din întâmplare de față și Lascar Catargi), îl escortează până la mănăstirea Căldărușani și-l asază acolo suh paza. [ar ministrul de culte d. Poni, care la 17 mai ceruse de la Rege un decret pentru suspendarea „din treapta arhieriei st din

administratlunea mitropolitană a [P.S. Mitropolit Primat D. D, Ghenadie Petrescu", nu supune acum Regelui nici un decret pentru revocarea lui definitivă, ci numai pentru însărcinarea dată, fără lege, unui fel de triumvirat, compui din mitropolitul Moldovei și episcopii Dunării de Jos și al Argeșului ca „să continue 3 gira afacerile Eparhiei Mitropoliei Ungro-Vlahiei până [a îndeplinirea vacantei", vacanță asa de puțin legal stabilită și recunoscută, încât după deschiderea Parlamentului și chiar 6 luni după caterisire, prezidentul Dimitrie Chica în ședința Senatului de la 22 noemvrie 1896 începe apelul nominal prin strigarea numelui mitropolitului primat Ghenadie', și pe de altă pane bisericile ortodoxe din țările vecine refuză de a intra în raport cu improvizatul triumvirat mitropolitan.

Nu e de mirat că față de o așa nehibzuita acțiune guvernamentală opinia publică din țară să fi fost zguduită și opoziția publică să se fi folosit de neașteptatul prilej. O rea prevestire pentru d. Sturdza era mai întâi răsunetul deșteptat în chiar Partidul Național-liberal. Câțiva membrii, cu vază, unii și cu talent, ca d-nii Aurelian, Emil Costinescu, Vesile Lascar, Barbu Delavrancea, Dimirrie Giani. Petre Grădișteanu, Em. Porumbaruși alții, cari încă de la retractarea d-lui Sturdza în chestia națională rămăseseră nemulțumiți, sunr acum îndoit de impresionați de nedibăcia guvernului și se hotărăsc a forma o grupare deosebită numită mai târziu a „drapeliștilor". Lor li se asociază și în curând îi depășește „tribunul" Fleva, a cărui agitate devine cu atât mai turbulentă, cu cat e inspirată de dorința de răzbunare pentnt depărtarea sa din minister. El si inaugurează o mișcare mai accentuată prin întruniri publice anume convocate pentnt chestia mitropolitană.

¹ Vezi cuvintele senatorului Esarcu din ședințade la 28 noemvrie, care constată faptul in fața Senatului.

Îndată după pronunțarea hotărârii sinodale de caterisire, Panidul Conservator, condus de d. Lascar Catargi, în brațele / căruia se aruncă acum versatilul mitropolit Ghenadie (fără a-și kslăbi însă legătura cu d, Fleva), începe și el agitarea religioasă [prin întruniri publice și ține una în capitală la 26 mai 1896, falia în Iași la 9 iunie.

Cu 4 zile înaintea întrunirii din București, Lascar Catargi vine la autorul acestei scrieri și propune ca și conservatorii jpați în jurul d-lui Petre Carp (așa-numiții junimiști) să ia te la agitarea plănuită. D. Carp, care se afla la Tibăneșri, Ste chemat în capitală și, după o consfătuire ținută cu amicii Ipolitici la clubul constituțional în chiar dimineața întrunirii (.publice de la 26 mai, se hotărăște sl nu luăm parte la agitățile bisericesti, iar d. Carp comunica îndată lui Lascar Catargi hotărârea luată.

Cu atât mai energic se desfășoară agitarea celorlalți conservatori, mai ales prin neobosita activitate a d-lor Take Ionescu și Nicu Filipescu. La cea primă întrunire publică a lor, cei mai mulți fruntași conservatori țin discursuri, chiar și d- G. Gr. Cantacuzino, care iese de astă dată din rezerva păstrată de vreo 20 de ani. Se pune la cale o adresă de omagiu a doamnelor române către mitropolitul caterisit (publicată în *Timpul* de la 9 iunie 1896), care e în curând acoperită de semnături din toate treptele sociale, începând cu doamnele Ecaterina Cantacuzino, Eufrosina L. Catargi, Anastasia Filipescu, prințesa Alexandrina Chica, Alexandrina Gh. Manu, Măria Blaremburg, Măria C. Olănescu și sfârșind cu doamnele Elena Victor Ionescu, Elena Wachman și Sofia Tă nășesc u.

La 2 iunie o nouă întrunire la „Dacia", convocată iarăși de d. Fleva, după sfârșim) căreia o pane din cei adunați se duc la locuința d-lui Sturdza din strada Mercur sub prerext de a-i înmâna rezoluțiunea aclamală la „Dacia", care cere retragerea guvernului, dar găsesc acolo numai pe prefectul poliției cu vreo

20 ^trgenți în curie; atunci manifestații se îndreptăză spre locuința d-lui Fleva din Calea Dorobanților și, Întâlnind în colțul stradei Romană pe d. Sturdza într-o trăsuri cu cosul ridicai, se reped asupra lui și-i insultă. P. Dimitrie Sturdza, care la începutul guvernării sale își pierduse prestigiul naționalismului, isi pierduse acum și prestigiul evlaviei.

Cu ajutorul d-lui Fleva se mai înscenează „pelerinajuri” la mănăstirea Căldărușani, unde fusese așezar „Monahul Ghenadie”. dar unde liniștea sufletească îi este mereu turburată prin asemenea pelerinajuri, când prin ofertele de servicii juridice din partea democratului Fleva. a conservatorului Dissescu¹ și a drapelistului Măizescu, când prin cercetările prefecrului și ale unui judecător de instrucție.

Căci acțiunea guvernului nu se terminase cu executarea hotărârii sinodale. Fată de adâncă frământare a opiniei publice, organul oficios al partidului guvernamental, în loc de a avea o nota împăciuitoare, începe - după instrucțiile ministrului de justiție culese din dosatul prințului Bibescu - un nou sir de atacuri în contra prelatului osândit și acuză de falsificări și de complicitate cu un ocaș Mărgăritescu. Fostul mitropolit dă în judecată ziarul *Voința Națională* în persoana redactorului ei, d. Nicolae Ioanovici.

Toate aceste agitări sunt însă întrerupte în timpul serii, când lumea politici lipsește din capitală, și nu reîncep decât de-abia la sfârșitul lui septembrie; căci pe la mijlocul acestei luni opoziția rămâne încă în rezervă pentru a nu turbura vizita împăratului Frântisc Iosif, care - Însoririi de conrele Coluchowski, ministrul său de esterie, și de *icM* statului

¹ IV aruntii d. Dissescu teicca parte aiar din clubul constituțional, Lat și *din* cel conservator; din cluhul constitutiva! a demisionat odată cu inițierea sa în nișterul G. Gi Cantacuzino de la 11 aprilie 1899. Rtlj;ia sa eu mitropolitul Ghenadie eu contra atitudinii notările de clubul constituțional.

major Beclt - este oaspele Regelui nostru la București și la Sinaia în zilele de Io, 17 și ÎS septembrie 1896. Semnificativă a fost mai ales inspectarea fortului Chitila, unde împăratul și șeful statului major al armatei austro-ungare au asistat în cupolă la exerciții de tragere. Dacă toată vizita augustului oaspe a fost o dovadă de poziția la care ajunsese România și de prestigiu) personal al regelui Carol, formele, sub care se petrece, îi dau o deosebită însemnătate politică și par a indica o îndrumare pronunțată a României spre Tripla Alianță¹.

Cu toate aceste vizita împăratului a fost răscumpărată de d. Sturdza cu prea multe jertfe, t probabil că în vederea ei și-a început ministerul cu scuzele de la lași; dar și în chestii mult mai mici se iede preocuparea șefului național-libera) de a se pune bine cu austro-maghiării. Cu mult înainte vizitei împăratului d. Sturdza stinse prin agenți introduși în conducerea Ligei Culturale să-t înăbțișeasca toată mftcurea. Ba chiar la începutul guvernării mersese cu teama de efectul discursurilor sale anterioare în conrra unguirilor așa de departe, incit (a un concert dat în sara Ateneului la 19 decembrie 189[^] pentru a serba pe părintele Cucaci, unul din „ante-hiptărorii” transilvăneni (el însuș de altminteri de valoare controversată), a pus să se înlocuiască foile de program, în care figura la no. 6 a) părții II *Cântecul lui Rațiu*, cu alte foi, în tare acel cântec s-a înlocuit cu o... *Rluipsodis Hnngruke* a lui Liszt.

Darsărcsenim la toamna anului 189(j. In octombrie agitarea opoziției teincepe cu îndoită putere. Din partea osânditului

¹ Ca la toate împrejurările mai mari, nu lipsește nici jici mica uoia LoidLă. Presimt al ! g\ Culmele cia pe a-u*Vi VasiUt Ațcx3iidiv*LU Utchia, potrivit prezident pemru trebuințele d-/ui Sttirtij C\i pn/ejtrl praiiului solemn dat la Palat, a toși invitat și pre^entjr împăratului Fransic Iosif și d. Urechia, caie mai înainte so îndeletnicise cu obiinuirelc ieftine deflamiri în contra Ausiro-I 'figanei și jtum se aura filarce măguLit de irorutj politefi J împăratului

mitropolii apare broșura *Cum am fost judecat*, care sfârșește prin a cere incervenirea Regelui. La 26 octomvrie conservatorii țin o nouă întrunire publică, în care d. Take Ionescu citește o petiție 3 locuitorilor bucureșieni către Rege pentru ca să se tacă dreptate mitropolitului obijduit; în această Întrunire Alexandrii Lahovari tine ultimul și poate cel mă remarcabil al său discurs'. În același timp și față de apropiata deschidere a Parlamentului se alcătuieste o altă petiție a mitropolitului Ghenadie tot pentru dreptate, de astă dată către Corpurile legiuitoare.

În mijlocul acestei frământări guvernul se îndărătnicește pe calea apucată. E când mesagiul de deschidere al Padamentului nici nu pomenește de înlăturarea mitropolitului primat parcă ar fi fost o chestie fără însemnătate, ministrul de justiție Stăteseu autoriză o flagrantă violare a regulilor de procedură în materie de delict de presă, care nu-și găsește analogia decât în tăgada de dreptate făcută răposatului I. A. Cantacuzino sub guvernmd liberal de la 18'6 (vezi voi. II, pag. 41 și 44; *ed. n.* - p. 1 în loc ca acțiunea de calomnie, îndreptată precum am arătat mai sus de fostul mitropolit în contra d-lui Ioanovici. redactorul *Voinței Naționale*, să fie simplu trirnisăia CuneacU jurați, se apucă un judecător de instrucție (d. Vasiliu) să faci el însuș cercetări asupra învinuirilor publicate de *Voința Națională* și. sub acest pretext, redactează un șir de considerante pline de grele acuzări - nu în contra inculpatului Ioanovici, ci în contra fostului mitropolit, iar pentru inculpat dă o ordonanță de ueurmărire. *Voința Națională* se grăbește să publice în numărul său de la 15 noemvrie - odată cu deschiderea Parlamentului — nepilduitul act judecătoresc, iar d. Vasiliu se vede răsplătit prin 'înaintarea la prezidenta inamovibilă a tribunalului Vâlcea.

¹ După câteva luni, la 4 manie 1897, încetează din viață la Parii. La 22 aprilie 189° moare și Inn Chica U moși» sa Ghergani, uitat de toara lumea (vezi voi. I pag. 33 și 34; *ed. n.* - p. .]

E de necrezut ca un guvern, compus din oameni cu oarecare experiență politică, să fi recurs la asemenea procedări în mijlocul unei așa fierberii a opiniei publice. Firește că noua nechibzuință atâță focul și mai tare. Sâmbătă 16 noemvrie, a doua zi după deschiderea Parlamentului d. Fleva convoacă iarăși o întrunire la „Dacia” pentru a da citire acelei perii'u'a lui Ghenadie către Corpurile legiuitoare. Publicul de la întrunirea ținură excepțional ia amiază. Încearcă pe la ora 1 să I meargă spre Dealul Mitropoliei la Cameră, însă la podurile \ peste Dîmbovița este împiedicat de agenții poliției. Se întâmplă încăierări, sunt capete sparte, foaia d-lui Fleva | **Dreptatea** apare încadrată în negru cu inscripția: „S-a vărsat sângele creștinilor”. În ziua următoare, duminică, o nouă și foarte numeroasă întrunire la „Dacia”; a treia zi, luni 18 noemvrie asemenea, de astă dată însă o parte a publicului năvălește prin stradele laterale spre Senat, unde de-abia întepust ședința Poliția cu agenții sai. sergenți și bătăuși, se pregătise să împiedice manifestația în drumul ei presupus spre Cameră; când aude că lumea năvălește la Senat în Palatul Universității, se ia după urma ei: bătăușii se postează la inirarea din mijloc a Universității, iar sergenții năvălesc pe scările Senatului, de unde gonesc publicul în coridoarele de alături; aici se află însă sălile cursurilor universitare; poliția e condusă cu atâta nepricepet[^] încât agenții ei intră în chiar sălile ocupate de studenți întrebându-i cine sunt, și la răspunsul lor. că sunt studenți universitari, le observă „dacă sunteți studenți, cc căutați aici” și tabără asupra lor.' Mulți studenți sunț loviți, curierul rectoratului, care se afla la postul său înaintea cancelariei profesorilor, e mai greu rănit. Rectonil Universitarii de atunci (autorul scrierii de față) începe îndată o cercetare

¹ Prefect :il politiei **este** un **frjie** al minierului Stătescu. *tai JSJ* de puțin capabil pentru această funcție piecum sunt și alu doi frfat **ai** săi înturuau în magistraturi.

asupra celor întâmplate în edificiul supus autorității sale și trimite raportul oficial ministrului instrucției publice, care însă acum nu mai este d. Petru Poni, ci Gheorghe Mârzescu¹. Căci față de cele întâmplate în puținele zile de la deschiderea Corpurilor legiuitoare, cabinetul Studza se vede silit să demisioneze împreună cu prefectul poliției Paul Stăteseu, iar la 1 [noembrie] 18% se formează, cu comitativimintul întregului partid, un minister din disidența liberală, în care însă — ca semn de înțelegere - figurează și doi din membrii fostului guvern.

Noul ministet este astfel compus:

P. S. Aurelian, prezident și domenii;

Vasile Lascar, interne;

G. Mârzescu, culte;

General Anton Beridei, război;

Ștefan Șendre, justiție;

Emanoil M. Porumbaru, lucrări publice;

G. C. Cantacuzino (Rifoveanu) rămâne la finanțe și

C. I Stoicescu trece la externe.

Ministerul Aurelian este mai întâi de toate chemat să înlăture conflictul mitropolitan și să potolească agitarea publică. Cuvintele, cu care vineri 22 noembrie se introduce înaintea Corpurilor legiuitoare, o spun fără înconjur. Aceasta e și singura explicare penrru admiterea la Ministerul Cultelor a lui Gheorghe Mârzescu, cu toate imputările anterioare ale d-lui Srurdza împorriva lui: Mârzescu rrecea de mai priceput în cele bisericesti.

Dar dacă revocarea măsurilor luare de guvernul precedent trebuia făcută cât mai repede, nu se putea face fără greutate și fără umilirea Partidului Liberal și a Sf. Sinod. Greutatea nu venea de la Sf. Sînod. După alcătuirea lui de atunci, Sinodul

¹ în **urina** conflictului mitropolitan *d. P. Poni* mei u-i mai puiuț face parte diti vreun minister ulterior.

s-i putut pleca destui de ușor cerințelor noului guvern și, cu oarecare rezistență a arhierelui Atanasie Craioveanu, cele 12 voturi, care se găsiseră pentru osândirea mitropolitului, s-au găsit și pentru revocarea osândeii, de asta dată firește cu adaosul celor 2 prelați ct se abținuseră la hotărârea dintâi.

Greutatea venea de la aflarea modalității, cu care să se împace mitropolitul caterisit, fără de a cărui împăcare nu ie putea împăca nici opinia publică. Cum se întâmplă de obicei în împrejurările politice, în care o persoană versatilă ajunge să fie cheia unei situații, mitropolitul Ghenadie era înțehit din diferite părți cu ofertele de serviciu, de care am vorbit mai sus, și fifiidcâ una din condițiile aplanării conflictului era demisionarea înaltului prelat, după ce va fi fost pentru un moment reinregrat în scaunul mitropolitan, chestia era: în mâna cui să fie dată demisia, de care guvernul să fie sigur înainte de a mijloci revocarea osândeii și înlărurarea decretului de suspendare (căci decret de destituite nu se făcuse). Câteva zile de nehotărâre păreau a agrava situația; se propun multe pentru satisfacerea condamnatului, acesta însus este nedomirir față de numeroasele ispite. În sfârșit se hotărăște să încredințeze lui Lascar Catargi acru] demisiunii¹.

Pe când ministrul de culte Mârzescu alcătuiește în mod prealabil cu membrii Sinodului noua hotărâre, care să desființeze pe cea dintâi, ministrul-prezident Autelian, neputându-se pune în raport parlamentar normal cu membrii opoziției agitatoare, fiindcă alegerea ioi fusese împiedicată prin presiunile guvernamentale, se roagă de Lascar Catargi să-l primească la sine acasă (duminecă 1 dicemvrie) pentru a se

¹ Se pare, însă, că a dat bi d-lui Fleva o demisie. Vezi asupra acestei încercături și ajupra confuziei cu eondkiile împăcării scrisoarea răposatului Vasile Uscar către d- Take Ionescu de la 20 aprilie 1900, publicată în biografia lui V. Uscar de M. Theodomn-Carada (București, Tipografia profesională, 1913, pag. 135 și urm.).

înțelege asupra condițiilor remiterii acruului de demisie, iar ministru) de interne Lascar, în bune relații colegiale cu d. Take Ionescu din cariera sa de avocat, îl întrebuințează și pe acesta la înlesnirea situației. Astfel se stabilesc oarecari condiții ale împăcării, Lascar Catargi remite demisia mitropolitului primat Ghenadie în mâinile Regelui, către care și este adresată, iar pe ziua de mercur! 4 decembrie sunt îndeplinite numeroasele acte oficiale, prin care se îndreptățează gresala comisă: noua hotărâre a Sf. Sinod care „ridici de d'asupra mitropolitului Ungro-Vlahiei Ghenadie Perrescu hotărârea de la 20 mai 1896”, raportul ministrului de culte, jurnalul consiliului de miniștri și decretul regal pentru ridicarea suspendării „I.P.S. Mitropolit Primat D.D. Ghenadie Petrescu”, demisia acestuia, alt raport, jurnal și decret pentru primirea acestei demisii și gerarea afacerilor eparhiei prin „Vicarul Sfintei Mitropolii” (nu prin neiegalul triumvirat introdus de fostul ministru Poni) „până la alegerea noului mitropolit primat”, un al patrulea și al cincilea raport, jurnal al consiliului și decret regal pentru convocarea Marilor Colegii Electorale pe zilele de 5 și de 6 decembrie spre alegerea unui episcop al eparhiei Romanului la locul vacant și apoi a mitropolitului primat. Propusul și alesul în amândouă cazurile era vrednicul și de tot respectatul Iosif Gheorghian, care fțișese mitropolit primar, își dase demisia și acum nu putea fi reala Mitropolit decât după realegerea sa de episcop, singura față bisericească în acele împrejurări, care mai putea resrabii întrucâtva prestigiul Scaunului Mitropolitan al Regatului Român.

Duminecă 8 decembrie 1896 se și face investitura mitropolitului primat Iosif Gheorghian cu o deosebită solemnitate, la care Regele invită de astă dată și pe toți foștii miniștri pentru a constata în alocuțiunea ce o rostește că „toți fruntașii țării se întâlnesc într-un singur gând, într-o singură voință, când patria are nevoie de concursul tuturor fiilor săi”.

Atât formarea ministerului Aurelian, cât și aplanarea conflictului mitropolitan au fost anume recunoscute și aprobate de d. Dimitrie Sturdza; îndeosebi pe cea din urmă a numit-o în ședința Senatului de la 11 decembrie 1896 „o soluțiune bună aclamată de toată țara”, și d. Sturdza era șeful Partidului Național-liberal. Însă situația acestui partid, cti toată înlăturarea primejdiei momentane, tot încurcată rămânea atât pentru Corpurile legiuitoare, cât și pentru guvern. Pe de o parte Parlamentul, prin chiar raptul că un eveniment așa de însemnat ca restabilirea păcii în Biserică a trebuit să se petreacă în afară de el, după înțelegeri oarecum pris-ate între ministrii Aurelian și Lascar cu d-nii L. Catargi și Take Ionescu, își pierde însușirea esențială de a fi adevărată reprezentare a țării (ceea ce se traduce și prin trecerea sub tăcere a întregului eveniment în Adresele Corpurilor legiuitoare¹); pe de alta și autoritatea noului ministru-prezident este pus în joc prin chestia, care începe a se discuta de pe atunci cu aprindere, dacă șef al guvernului se cuvine să fie altcineva decât șeful partidului. Numai o deplină armonie între d. Dimitrie Sturdza și P. Aurelian ar fi făcut cu puțință activitatea normală a noului cabinet. Însă d. Dimitrie Sturdza era dintre acei oameni politici cari își închipuiesc că pierd țara dacă nu sunt ei la guvern.

Animizitatea dintre amicii săi și aceia ai guvernului Aurelian devine de notorietate publică. Se zice că d. Ionel Brătianu, inginer din corpul tehnic al cailor ferate, arată o fotografie a mesei ministrului de lucrări publice Emanoil Porumbaru, încărcată cu maldărul de dosare uerezohite de tiroidul și în toace privirile nepotrivitul titular al acelu departament. Se și vorbește de amenințarea unei greve la căile ferate.

Prin o asemenea animozitate între liberali, care de-abia după vreo patru ani va înceta, se și explica atacul d-lui Emil

¹ V. mai jos discursul I Itj.

Custineanu în contra d-lor Dimiaie Studzași Cogu Caiiracuzino, de care ani vorbit în nota de la pag. 101 a voi. 4 *fed. i.* - p. 1078), precum și răspunsul aceluși din urma, că el se știe pe sine sărac, pe când îl vede pe d. G. «rinescu devenit bogat.

Dar cea mai curioasă din aceste manifestări de dușmănie între cele două grupări liberale o va da însuși d. Dimitrie Sturdza într-o adunare electorală ținută la Craiova în octombrie 1898', unde, desminrindu-și aprobarea dată în Senat, atacă, spre uimirea tuturor, guvernul Aurelian tocmai pentru deslegarea chestiei mitropolitane. Pe d. Dimitrie Sturdza îl puteau ușor pune în mișcare oamenii, sub influența cărora stătea și totdeauna a star sub influența cuiva), îndată ce-i prezentau un obiect de ură, și obiect de ură îi devenea ușor oricine îi sta în drumul spre guvern. Atunci i se deslințuia pornirea firească prin o nestăpânită violență de iimbăgiu.

Pe vechiul minister conservator al lui Lascar Catargi de la 1875, în care alături de însuși bătrânul șeful partidului figurau Alexandru Lahovari, Gheorghe Gr. Cantacuzino și Teodor Rosctri, îl numește cea mai coruptă camarilă, însemnatul minister al aceluiași Lascar Catargi de la 1894. în care figurează iarăși A. Lahovari, împreună cu d-nii P. P. Carp, A. Marghiloman și M. Germani, îl numește nemernic. în discursul de la „Orfeu”, în care califică pe unguri de baibati, apostrofează pe conservatori prin cuvintele „puterea pentru a ține interesele naționale, aceasta e iieaba boierilor, și lucrarea boierilor merge mai departe, căci nu am sfârșit cu catalogul trădărilor! acum, în discursul de la Craiova, zice despre membrii Partidului Liberal, cari nu i se supuneau într-o toate: „Disidenții noștri s-au unit cu conservatorii pentru ca să ridice pe Ghenadie în sus. să înfunde legile și morala și biserica în jos, și pe spatele călcărilor de legi să se suie în sus ca să ia guvernul țării. Hi nu au ajuns la guvern prin țară și pun partid.

* V. mai jos discursul 120.

Ca să ajungă la putere, au umilit și Parlamentul și Sinodul și legile țării și au vidat atmosfera morală a țării în *omsnești*". Dar firește, precum se întâmplă în asemenea cazuri, lungile discursuri ale d-lui Sturdza sunt pline de sfaturi morale, filantropice și nu mai departe decât la bancherul tirtur tot iii Craiova la 12 noemvrie 1897 se exprima astfel:

„Ura **LI** pisma sunt lucruri rele ca și minciuna în lume. Adevărul și iubirea formei/ă baza întregii Muralii a tuturor națiunilor din toate timpurile. Adevărul și iubirea să Ir ținem snânse în inimile noastre, căci ele produc cetățeni valoroși”.

Totuș conflictul între șeful Partidului Național-Liberal și ministrul ieșit din sânul aceluiași panid se poate considera încă latent la începutul anului 1897. într-o cât nu se arătase până atunci în nici o ședință publică a Corpurilor legiuitoare. Din actele guvernului Aurelian de pe vremea acelei aparente armonii nu putem trece sub tăcere un anume incident, care de altminteri se si datorește acțiunii anterioare a d-lui Sturdza. E vorba de neobișnuitul mod de celebrare al unei pretinse izbânde în tratările cu Turcia pentru admiterea unui mitropolit român la Constantinopol, care ar fi consistat în recunoașterea unui călugăr cu numele Antim în această înaltă demnitate, recunoaștere care n-a existat niciodată din partea Patriarhiei, nici din partea sultanului în mod formal și în lipsa căreia obscurul călugăr, care nu știa măcar bine românește, a și dispărut cu desăvârșire din lumina zilei. Si totuș improvizatul ministru de externe, d. Costică Stoicescu, susținut printr-un anume discurs de lauda al d-lui Sturdza ca leader al majorității, crede de cuviință să strige de pe banca ministerială „Trăiască sultanul” și provoacă și Senatul să se asocieze la acest

* Vezi broșura *Programa Partidului Național-Liberal și discursurile prețedmtelur conciliului dt miniștri D. A. Sturdza*, București, Carol Gubl. 1897, pag. 118.

strigăt - uita din cele mai curioase scene care s-a petrecut în Parlamentul nostru și pe care numai puțina ei seriozitate o scutește de a fi prea umilitoare'. Ceea ce însă nu împiedică pe d. Sturdza să impute adversarilor conservatori că și în politica externă nu știu decât să lăcă plecaciuni în dreapta și în stânga. (Vezi mai jos discursul 117.)

Aparenta armonie între guvern și seii partidului încetează la moartea prințului Dimitrie Ghika, prezidentul Senatului, întâmplară în ziua de 15 februarie 1897, la vârsta lui de 81 de ani.

După oarecare sosiri, național-liberalii se hotărâse să aleagă în locul vacant pe însuși șeful partidului. Contracandidat ar fi fost viceprezidentul d. Petre Grădișteanu, unul dintre intimii celor de la guvern, precum la Cameră în locul lui Aurelian se alesese amicul său politic Dimitrie Gtani. Alegerea se face în Senat la 21 februarie cu b) voturi în favoarea d-lui Sturdza și 15 buletine albe, iar d. Sturdza primește noua demnitate declarând că este o dovadă de „solidaritatea și unitatea Partidului Național-Liberal, căruia aparține atât majoritatea Cotpurilor legiuitoare, cât și guvernul”. La observarea făcută îndată de d. Petre Grădișteanu, că în urma acestei alegeri Aurelian trebuie să cedeze locui d-lui Sturdza, atâră d. Sturdza că și ministrul de interne Lascar contesta această urmare. Înșă cuvintele d-lui Sturdza erau una și gândit trebuie să fi fost alta. Căci nu mai departe decât după 8 zile își dă demisia din prezidenția Senatului și chiar din Senat, motivând-o cu

¹ Dintre publicarea Dezbaterilor Senatului în *Monitorul Ojiiade* la 2 > năcinvție \ R % s-au ștrii acele cu>inte ale ministrului deruerne, dar a rămas discursul J-lui Sturdza, din care multă că au fisis rostite. O. Suidfa povestești' că a mji luat parte ta trei sedine memeirabile, care s-au terminat prin strigatul „Să trăiască sultanul”. Dar adaogă d-sa însuși: „pe atunci eram încă vasali ai Porței”. Vezi de altminteri și discursul l lo la p-g. i yi a volumului de fa)» (*ed. n* - p. 1608-162"i).

vârsta sa de 64 de ani. Firește Senatul i-o respinge (ședința de la 1 martie 1897), iar d. Sturdza, după o întranirea majorității, în care îmbătrânitul și mult vorbitorul Nicolae Ionescu îl provoacă să-și retragă demisia, sărută plângând pe acest Ionescu, revine asupra hotărârii sale și la 5 martie prezidează din nou ședința Senatului. Dar încurcătura merge mai departe, și fiindcă Aurelian roi nu vrea să înțeleagă unde bate • d. Sturdza, se repetă niște manopere analoage cu cele descrise mai sus când cu eliminarea d-lui Fleva din minister.

Abia trec 4 2Île și miniștrii sturdzisti Gogii Cantacuzino și Costică Stoicescu își dau demisia; încercările de a-i face să \ itvie nu izbutesc; la 13 martie sunt înlocuiți *ad-inurim* prin Aurelian și Lascar, cari catră să *sc* împace cu d. Sturdza, arătându-se dispuși a primi în minister pe lângă cei doi demisionați pe Spiru Haret în locul lui Gb. Marzescu. Dar toate sânt în zadar, și la 26 martie Aurelian, după ce a făcut să se voteze în pripă întregul buget, anunță Camerei demisia cabinetului. D. Dimitrie Sturdza e din nou însărcinat cu formarea ministetului, dar trec iarăși 1 zile, în care partidul se frământă ca să ajungă la o împăcare. Însă toți amicii lui Aurelian refuză participarea la guvern și noul minister e silit să se înfățișeze la 31 martie înaintea Parlamentului fără nici un drapelist în mijlocul slui.

Prin o asemenea revenire la cârma țării regimul d-lui Sturdza a coborât într-un grad necunoscut mai înainte demnitatea guvernului și a parlamentului, pr«:um prin desmințirile proprii în chestia națională și în cea mitropolirană distruse în generația de astăzi, mai ales în rinerime, credința în cuvântul fie cat de solemn al unui om politic.

Prezident al Senatului se alege Eugentu Stătescu, însă numai cu 54 voturi din 93, celelalte fiind pentru d. Pette Grădișteanu. Astfel se urca cel mai heterogen reprezentant al nouet generații liberale la locul, unde lumea politică era deprinsă să vadă pe prințul Dimitrie Ghika, și această

înlocuire face să se simtă și mai tare golul lăsat prin dispariția unei figuri așa de caracteristice din viața noastră politică.

Fiul unui fost domnitor al Țării Românești, prințul Dimitrie Ghika, „Beizadea Mitică”, cum i se zicea de obicei, nu uita niciodată această origine a sa. Deprins să atragă adeseori atenția publicului asupra sa și inchipuindu-și că o atrage totdeauna, Beizadea Mirică era, mai întâi de toate, reprezentativ. Născut la 1816, înalt la trup, larg de piept, oacheș și rotund la față, cu obraji rumeni, înfățișarea sa fizică, deși cam greoaie, era de o vădită eleganță militară. Adus prin poziția sa socială să prezideze tot felul de instituții și adunări, când Eforia spiralelor civile, când o societate de asigurare, când o întrunire publică, când mai ales Camera sau Senatul (și în această din urmă situație și-a petrecut cea mai mare parte a vieții sale politice), Beizadea Mitică se credea totdeauna *lepoint de mire* al adunărilor și în orice caz căuta prilejul să fie remarcat și să se facă popular. Când prezida la discuții parlamentare mai însemnate, putea deveni incomod, fiindcă întrerupea din când în când pe orator pentru a rosti cuvinte ce le credea de spirit, mai ales dacă tribuna damelor era plină. Deși de câteva ori ministru și prezident de consiliu, activitatea sa administrativă s-a concentrat mai cu deosebire în numeroasele lucrări ale Eforiei spitalelor civile, de cari se credea obligat să se îngrijească prin tradiție de familie, și aici au rămas multe urme ale bunelor sale intenții. Ușor accesibil la lingușiri, precum era, în mai toate întreprinderile acestea a fost sub influența unor persoane sau puțin competente sau puțin scrupuloase, și atât la construirea aceluși spital și a Băilor Eforiei din București, cât și la exagerarea cheltuielilor și organizării Azilului „Elena Doamna”, aflat la început sub administrația Eforiei, precum și la cele întreprinse în Sinaia după dorința Regelui de a face acolo la munte un loc de petrecere și de întremare pentru societatea bucureșteană, s-a simțit acest neajuns a) caracterului său.

Cu asemenea însușiri prințul Dimitrie Chika ar fi putut rămânea fără însemnătate politică, dacă nu s-ar fi deosebit printr-o anumită atitudine în toată viața sa de la 1866 încoaec. Precum, în Divanul *iki-hoc* fusese partizan al ideii unui principe străin, așa din momentul sosirii Principelui Carol de Hohenzollern în mai 1866 a păstrat cu religiozitate această li credință politică. Deosebindu-se astfel de mulți din contimporanii săi, cari în prima treime a domniei lui Carol I s-au arătat șovăitori în simțimintele lor dinastice, Beizadea Mitică a vroit să fie, a căutat să se arate și a și fost în adevăr cel mai leal și credincios supus al noului domnitor. Crezându-se prin originea sa mai presus de obișnuitele partide, întrebuițând adeseori cuvintele pompoase „Țara mea”, Beizadea Mirică trecea fără multă greutate dintr-un partid în altul și a prezidat cu aceeași încredere în sine atât adunări conservatoare, cât și adunări liberale. Căci în aceste vicisitudini el își păstra pururea ideea sa de căpetenie de a fi un sprijin al Dinastiei. încă în ultimul timp al vieții, când la o întrunire publică, - firește liberală — un orator (d. M. Pherkyde), după răul obicei al exuberanțelor noastre stilistice, pusese în joc persoana Regelui într-un mod puțin cuviincios. Beizadea Mitică a părăsit prezidenția și a protestat cu o demnă simplitate în contra acestui abuz (13 febr. 1894). Astfel coborătorul unui domn pământean a îndeplinit în viața sa publică cea mai înalta misiune ce i-o îngăduiau însușirile sale personale, și „Beizadea Mitică”, prin statornică urmărirea a unei juste concepțiuni, a purut deveni o figură istorică.

Tot sub regimul liberal al doilea minister Sturdza

31 martie 1817-30 martie 1899

În ministerul său de la 31 martie 1897 d. Dimitrie Sturdza admite pe tânărul Ionel I. C. Brătianu la Lucrările Publice în locul aurelianistului Porumbarii, cel cu dosarele fotografiate. Astfel este scos fiul mai mare al lui Ion Brătianu din corpul tehnic al căilor ferate și introdus pentru prima oară în arena politică, sub auspiciile d-lui Dimitrie Sturdza, cu concursul d-lor Mihail Pherekyde, Lngeniit Stătescu și ascunsului în umbră, dar cu atât mai influențat de Eugeniu Carada, așadar sprijinit de la început de puternicele instituții financiare aflate în dispoziția Partidului Liberal: Creditul fonciar rural și Banca Națională. De îndată se și vorbește de conducerea viitoare a partidului, și din succesiunea la această conducere pare să se face o chestie de succesiune în familie.

Departamentele noului minister sunt ocupate în modul următor:

Dimitrie A. Sturdza, președinte și externe,
Ionel I. C. Brătianu, domenii,
Mihail Pherekyde, interne,
Ionel I. C. Brătianu (Riloveanu), finanțe,
General Berindei, război,
Spiru Haret, culte și instrucție publică,

Ion I. C. Brătianu lucrări publice,
Alexandru Djuvara, justiție.

În Camera noul minister este îndat atacat de d. Fleva ca un „guvern de luptă și de provocare”, Vasile Lascăr însă, ales vicepreședinte în locul d-lui Pherekyde, declară că membrii fostului cabinet Aurelian reintră în rândurile partidului „ca «soldați credincioși”, și ministru Stolojan răspunde că „politica guvernului este să înlesnim și să realizăm concentrarea tuturor elementelor liberale într-un minister tare”.

Corpurile legiuitoare se închid la 3 aprilie, încercările făcute de Stolojan se fac cu îndoiță stăruință, izbutesc însă tot mai puțin ca mai înainte, și la 10 mai 1897 apare cel dintâi număr al ziarului disident *Drapelul*, care arată între membrii [fondatori pe Aurelian, Vasile Lascar, G. Măzescu, Ștefan Șendre, Emanoil M. Porumbaru, Dimitrie Giani, Emil Costinescu, Petre Grădișteanu, general G. Angelescu, Barbu Delavrancea, Vasile Missir, Alexandru Băicoianu, doctor G. Stoicescu, C. Costescu-Comăneanu, Nicolae Xenopol, V. A. Urechiă, C. Dumirescu-Iași etc. După numele ziarului toată gruparea a rămas poreclită a „drapelistilor”.

Dar pe când liberalii fac încercările lor de a readuce unitatea în partid, și conservatorii, mai ales față de revenirea d-lui Sturdza la guvern, caută să înlăture disidența manifestată prin continuarea clubului constituțional sub șefia d-lui Petre Carp chiar după participarea acestuia la ministerul Lascar Catargi de la 1891-1895. În ziua de 20 martie generalul Jacob Lahovari, sosit pentru puține zile de la Paris ca să asiste la înmormântarea fratelui său Alexandru, vine la autorul acestei scrieri, în lipsa d-lui Carp, și, zicându-se autorizat de d-nii Lascar Catargi, Ion Lahovari, Take Ionescu și N. Filipescu, propune unificarea partidului, fuziunea celor două cluburi, un nou comitet sub șefia lui Lascar Catargi, dar cu asigurarea succesiunii la șefie în persoana d-lui Petre Carp. Acesta, sosind de la Țibănești, refuză propunerea.

însă pe la sfârșitul Ini aprilie 1897 aceste griji ale guvernului și ale celorlalți oameni politici trec pe al doilea plan: toată lumea e preocupată de boala moștenitorului Tronului principele Ferdinand. Tifosul, de care fusese infectat, părea la început să-și urmeze cursul normal, când deodată se ivesc simptome așa de neliniștitoare încât în noaptea de 15 spre 16 mai se răspândește în capitală vorba că bolnavul e pe moarte. Toată lumea aleargă la Cotroceni după informații, pretutindeni în țară se deșteaptă îngrijorări, d. Dimitrie Sturdza, care de la scena din Cameră când cu împușcarea ușierului la 15 mai 1888 (Vezi voi. III, pag. 79; *uL n*, — p. 747) nu mai vorbește cu cumnatul său d. Petre Carp, roagă acum pe amicii arestui să-l elieze la București; d. Carpvine, și în tinda Palatului de la Cotroceni cei doi oameni de star se împacă. De la 17 mai înainte starea principelui Ferdinand începe a se îmbunătăți. dar convalescența merge foarte încet și are multe intermitențe. Doctorul Leyden, chemat de la Berlin pe lângă doctorii din țară Buicliu, C. Cantacuzino și Kremnitz, e silit să amâne mereu întoarcerea sa înapoi, de-abia la 8 iunie părăsește țara; după vreo 3 săptămâni bolnavul poate fi transportat în „Foișorul” său de la Sinaia, dar numai pe la începutul lui august se poate scula din pat.

Un (apt de mare însemnătate trebuie scos la iveală cu acest prilej. Nu e nimic mai greu decât a constata ce se petrece în sufletul unui popor, nu al orășenilor cetitori și scriitori de gazete, nu al celor ce prin cluburi și alte locuri de întrunire vântură păreri la ordinea zilei și cred Că reprezenta cugetul țării, ci a marii mulțimi a oamenilor așa-zis incuți, cari niciodată sau de-abia o dată în viață au prilejul de a-și arata gândul și simțirea asupra ceea ce este înaltrul interes al patriei. M. u toate discuțiile din parlament, mai toate articolele de ziare cu violența lor obișnuită, mai toate vorbele de la întrunirile publice sunt fără însemnătate pentru cugetarea reală a popoiului, precum și cele mai multe legi nu dau nici un

rezultat pentru mersul efectiv al unei țări. Dar din când în când. ca un fulger, străbate o rază de lumină în inrunereaile care învăluie sufletul poporului, și din adâncă tăcere de până j atunci se aude deodată glasul celor tăcuți. Cine ar fi crezut la lhoi că năzuința patriotică a frunțașilor de la divanurile fad-hoc în favoarea unei Dinastii heteditare dntr-o Casa uverană a Europei și îndeletnicirea regelui Carol pentru Mealizarea acestei năzuințe să fi pătruns în popor și să fi rămas Itastinctiv simțită de el ca un element de siguranță pentru

Dmânia? Și totuș în momentele în care s-a aflat primejduirea rtetei moștenitorului Tronului, care până atunci părea că trece [neobservat în ochii mulțimii, s-a arătat atâta grijă, atâta (înduioșare în toate păturile sociale, atâta simpatie sinceră eu (nesfârșire pmpunen de leacuri și cu nenumărate rugăciuni, încât deodată poporul român, cel cu aparența de nepăsare, s-a dovedit pătruns de un adânc simțământ omenesc și patriotic.

Ministerul, scăpat de această grijă, poate întrebuința | vacanța parlamentară pentru pregătirea legilor ce au să fie supuse Camerei la roamnă. Dar, deșt lucrând sub prezidenta unuia din cei mai harnici Oameni ai țării, puțini miniștri liberali pot produce ceva mai de scamă. Ce e deșt, și **P** hărnicia d-lui Sturdza era de regula întrebuințată la lucrurile mici, la date statistice, la culegere și publicare de documente și la alte asemenea amănunte. Lui i se poate aplica vorba cicită într-o scrisoare a Lordului Chesterfield despre papa Alexandru Vil Chigi: *maximus in minima ei minimus in maximis*. Lipsa Caracteristică de oameni competenți în Partidul Liberal, în afară de afacerile de Bănci și de Credit, se simte și de astă dată. De Iad. M. Pherekydela Interne, de la Gogu Cantacuzino la Finanțe, de la Al. Djuvara la Justiție (de altminteri înlocuit în ianuarie 1898 cu Pallade) și de Iad. I.L.C. Brătianu la Lucrârde Publice nici nu se aștepta cineva la vreo inițiativă; iar Încercarea lui Stolojan cu naftalina pentru srârpirea filoxerei a rămas de pomână. Numai generalul Anron Berindei și Spiru

Harc se pun serios pe lucru, cel dâncâi la o reformă a organizării armatei, care însl provoacă penibile manifestări în contra evreilor, celălalt la alcătuirea legii pentru învățământul secundar si superior.

În ceea ce privește însă pe d. Sturdza, fatalitatea, care îl aduce din nou în capul Ministerului de Externe, îl urmărește și în decursul acestei a doua guvernări. Regele Carol, pentru a înapoia vizita împăratului Francisc Iosif, se oprește cu Regina în septembrie 1897 la Budapesta, unde Împăratul se afla pentru sesiunea Delegațiunilor. Suveranii noștri sunt primiți cu mare solemnitate; dar pe când cu câteva zile mai înainte fusese primit la Budapesta și împăratul Germaniei, însoțit de ministrul său de externe, ptecum si împăraiul Francisc Iosif avea pe lângă sine pe contele Goluchowski, d. Sturdza nu putuse însori pe regele Carol în capitala Ungariei din motive lesne de pricepui si Regele nostru nu avea lângă sine decât pe ministrul său de la Viena Emil Gliika.

Printre decorațiile convenite cu acest prilej între cele două guverne, ministrul preziderw titsgas batonul Banffy siiecoată în ultimul moment și una pentru jeszensky, fostul procuror de la Cluj, care la pertractarea odiosului proces în contra memorandumului insultase pe românii transilvăneni și acum, fiind înaintat în administrația centrală din Budapesta, trecea de cel mai aprig dușman al lor.

Marea decorație smulsă Regelui prin surprindere la o reprezentatie de gală în teatru (Regele probabil nici nu-și mai amintea cine e acel Jeszensky) deșteaptă la noi în țară și printre românii din Ausrro-Ungaria atâta indignare, încât însuși contele Goluchowski se vede Îndemnât să ceară scuze guvernului român pentru distincția, la care a participat fără cunoștință de cauză (raportul confidențial al legațiunii noastre din Viena no. 1135 din 5/17 noiembrie 1897). Dar totus d. Sturdza ca ministru de externe centrasemnează la 12 octombrie 1897, în aiunul aniversării scuzelor de la Iași.

decretul, prin care se confere d-lui Jeszenski placa de Mare Ofițer al Coroanei. Ce raporturi trebuie să fi existat între ministrul-prezident român și ministrul-prezident ungar pentru ca batonul Banffy să ti îndrăznit a strecura cererea unei decorații pentru Jeszenski, iar d. Dimitrie Sturdza să nu fi îndrăznit a-i reține cel puțin decretul formal!

Se înțelege că si acest incident nu contrihuie să îmblânzească relațiile cu disidența din Partidul Național-Liberal, și când la 15 noiembrie 1897 se deschide a treia sesiune a legislatoarei liberale, numeroase incidente supărătoare caracterizează starea precară creată țării și partidului prin situația inoioasă a d-lui Dimitrie Sturdza

Dar înainte de expunerea lor se cuvine să amintim că Regele și Regina (fără Principele de Coroană, a cărui convalescență nu îngăduia încă o asemenea oboseală) se duc la Iași pentru inaugurarea noului edificiu al Universității la 21 Octombrie 1897. Suveranii noștri sunt primiți cu entuziasm.

La sfeștania slujită de mitropolitul Moldovei asistă și guvernatorul Basarabiei trimis de împăratul Rusiei ca să salute pe regele Carol. Această prezență în acel loc si cu acel prilej a trebuit să deștepte în toți cunoscătorii istoriei noastre contimporane o amintire din cele mai caracteristice. Cu vreo 50 de ani în urmă, tot la Iași și tot la ceea ce s-ar putea numi pentru acele vremuri o universitate, adică kt Academia Mihăileană, ține Mihail kVigălniceanu, de curând sosit de la studii din Berlin, în ziua de 24 noiembrie 1843 întâia sa lecție asupra istoriei naționale. Dar această lecție dintâi a fost si lecția din urmă, căci după stăruința sau de teama consulului rusesc, speriat de ideea unei istorii nanonale române, Mihalache Suidza Vodă a oprit continuarea cursului. Si acum, la 1897, Iașii văd pe trimisul aceleiași Rusii asistând oficial la inaugurarea noului edificiu al univeisității din România libera, universitate chemată mai ales să cultive studiul limbei și istoriei naționale, și si-au dat cu mândrie seamă de progresul ce l-a făcut statul român de la Mihalache Sturdza Vodă până la regele Carol I.

Ce deosebire între acel moment înălțător și cele ce se petrec în partidul de la guvern îndată după deschiderea Corpurilor legiuitoare la 15 noiembrie 1897! Președintele Camerei se alege tot Dimitrie Giani, însă nu mai e același Giani, care iusese ales în rândul trecut ca un amic al lui Aurelian, ci acum este ales fiindcă părăsise *Drapelul* și devenise guvernamental; vicepreședinți se aleg drapeliiștii Vasile Lascar și Ștefan Șendrea pe lângă dd. C. Nacu și C. I. Stoicescu, ca dovadă a dorinței de unitate în partid; însă unitatea nu se restabilește, și ceva mai târziu, asupra unui incident de regulament, cei doi drapeliiști își dau demisia (28 februarie 1898) și în locul lor se aleg B. Iepurescu și C. Dimitrescu-Iași, care și acesta părăsise disidența și trecuse în tabăra guvernamentală.

La Senat se telege președintele Eugeniu Stătescu, însă refuză pe motivul sănătății sale zdruncinate și declară „ferma hotărâre de a se retrage în viața privată”, ceea ce îl împiedecă să devie iarăș președintele Senatului după 4 ani și chiar ministru al justiției în al treilea cabinet Sturza. În locul lui ajunge d. Nteu Gane la președinție, iar vicepreședinții se aleg iarăș, pe lângă Al. Nicolaide și P. Orbescu, drapeliiștii P. Grădișteanu și V. A. Urechia; dar și aceștia - după exemplul celor întâmplare la Cameră — își dau mai târziu demisia și în locul lor sunt aleși generalul C. Budișteanu și N. Crărunescu (2 martie 1898). Mai curios însă decât aceste tribulariuni prezidențiale este incidentul cu alegerea comisiei pentru adresa de răspuns la mesajul Tronului. Alegerea se face în ședința de la 20 noiembrie 1897 și din urnă ies dd. C. Nacu, Emil Costinescu, C. F. Robescu, Toma Stelian, M. Corbesc,

C. Coda și Gr. D. Palade; însă votanții fuseseră 113, biletele cu numele de mai sus erau numai în număr de 56, pe când 57 bilete, adică majoritatea, erau albe. Atunci d. Sturza cere ca „asupra acestui punct să se facă lumină”, și B. Iepurescu propune o moțiune de încredere, care într-un «este 97 de voturi, iar 27 de drapeliiști votează contra. Cei șapte aleși în comisia

adresei își dau totuși, demisia; însă ea este respinsă de Cameră, afară de a d-lui Costinescu, care e primită. O situație mai încurcată pentru un guvern constituțional nici nu se putea închipui, și acest incident, pe lângă cele multe de mai înainte, dovedește decadența în care ajunsese Partidul Național-Liberal sub noua sa conducere. Așa se și explică faptul, până atunci nepomenit în dezvoltarea noastră politică de la 1866 încolo, că Partidul Conservator începe a deveni popular și ajunge în opinia publică a țării să țină cumpănă Partidului Liberal, ba uneori al și întrece.

Acelaș semn de decadență se ivește și în cele ce se petrec cu prilejul unei dispoziții relative la evrei în proiectul de lege al ministrului de război. Evreii pământeni, nefiind considerați ca cetățeni români, dacă n-au dobândit naturalizarea, generalul Berindei vrea să-i excludă și de la serviciul militar al țării, însă contra acestei măsuri se ridică atât *Epoca* d-lui N. Filipescu, cât și tinerii evrei pământeni; acești din urma doresc ca prin supunerea lor la serviciu) militai să-si câștige dreptul la încetățenire. Astfel se introduce un nou ferment de turburare în situația deja prea turburată a regimului liberal. Duminică 16 noiembrie 1897 evreii lin o întrunire publică la „Dacia” pentru a protesta contra proiectului Berindei, la întrunire vin însă și câțiva studenți români, cari vor să vorbească; se face scandal, se întâmplă bătăi, studenții români trec în procesiune prin străde cântând *Deșteaptă-te Române*, și când ziarul socialist *Lumea Noua* descrie cele petrecute la „Dacia” într-un mod, care nu convine studenților agitatori, aceștia se întrunesc în localul asociației lor generale și anunță o a doua întrunire publică la „Dacia” pe ziua de duminică 23 noiembrie, pentru care primesc și adeziunea unor studenți din Iași. La sfârșitul acestei întruniri se produc spargeri de ferestre la câteva prăvălii evreiești și încercări de atacuri în contra **Tipografiei** socialiste. Scandalul pe sirade ține două ore întregi fără nici o intervenire a poliției. Prefect era Caton Lecca, d însus antisemit, **acela care** în Camera liberală de la 18.11.97 se purtase

asa de necuviincios cu Ion Brătianu (vezi voi. III, pag. 69; *ed.n.* - p. 1058-1059). dar acum se împăcase pentru funcția de prefect cu regimul liberal. Dl Vasile Morțun, pe atunci în fruntea socialiștilor, spre a apăra tipografia *Lumea Nouă* în contra năvălirii studențești, cere intctvenirea ministrului de interne. Dl Pherekyde telefonează poliției în acest sens. Modul cum poliția oprește îndată agresiunea studențească, atâtat de d. Morțun în ședința Camerei de la 25 noembrie, dovedește conivența poliției la cele întâmplare și esre un exemplu mai mult pentru înjosirea unei părți a tinerimii unis'ersitare introdusă în statele de soldă ale poliției — tristă urmare și aceasta a situației ce si-o ctease d. Dimitrie Sturdza¹. Iar când în ședința Senatului din aceeaș zi de 25 noembrie d. P. P. Carp interpelează guvernul asupra proiectului generalului Berindei și a devastărilor de duminică, ministrul de interne d. M. Pherekyde tratează proiectul generalului de „fictiune” fiindcă n-ar fi trecut prin consiliul de miniștri. Un asemenea răspuns dat de un ministru în privința proiectului de lege al unui coleg al său, care proiect fusese încă și anunțat prin mesagiul regal, e singur de ajuns pentru a caracteriza starea guvernului si partidului liberal din ace! timp.

O lege importantă jnsă, lucrată cu silință și cu bune intenții, se votează șt se ptomulgă în decursul acestei sesiuni: este legea învăământului secundat și superior, alcătuită de ministrul Spiru Hârci în colaborare cu d. C. Dumitrescu-Iași, profesor de filosofie la Universitatea din București.

¹ Prin amestecul studenților plătiți de pohtie în mișcările colegilor lîr universități prefectul vroia să împiedice manifestările osrile în cotirra d-lui Murdza ale celor ce mai nainte fuseseiă excitați de însuș d-sa în chestia naționii*.

Veri și tîoi-ide la pagi na 9% a TMI. IV *UeL n.* - p. 10771. în urma celor atîfjite mii sui rectorul Universului (autorul scrierii de Fitol isi dă demisia, moi ivind-o anume pe acea conivență constjMatl între politic si studenții agitatori.

Conservatorii sunt destul de nepărtinitori pentru a vota legea și a recunoaște meritele ministrului liberai cu atât mai mult, cu cât pe atunci Spiru Haret era considerat numai ca omul școalei și nu începuse încă agitările, cu care a turburat mai pe urmă mințile învățătorilor sâtești. Critica ce se putea face și s-a făcut în adevăr (vezi mai jos discursul 118) în contra unor dispoziții ale legii privea mai ales prea marea centralizare și supunere a învățământului sub arbitrul ministrului, pe când adevăratul liberalism are pretutindeni tendința de a încuraja activitatea proprie a oamenilor și de a o emancipa din ce în ce mai mult de sub jugul guvernului. De-abia Vasile Lascar mai susține în această privință principiile liberale, și într-un discurs al său¹ se ridică foarte energic hi contra prea marelui amestec ministerial în școlile prisate după legea lui Haret.

„Art- 2*i* din Constituție” ubserve Vasile Lascar, „zice lămurit: învățământul este liber; și art. 2 din proiectul guvernului zice că ninicni nu poate înființa o școală fătă permisiunea guvernului. Ce libertate este aceasta?... Ce, voiți ca asemenea scoli să nu se jmată înființa din cauza *ei* vederile întemeietorilor nu se vor potrivi cu calapodul strâmt al miniștrilor;” Dar de la colaborării de atunci ai d-lui Sturdza nici nu era de așteptai, vîeo pricepere a esenței liberalismului.

Pe lângă această critică se cuvîne să adăugam, imr-un rezumat al istoriei noastre politice, că legea lui Haret prin modul aplicării ei atât din partea administrației centrale, cât și a profesorilor a fost departe de a da roadele așteptate. Accesul la universitate nu numai pentru studenți, dar mai ales pentru profesori s-a arătat piea înlesnii si ,i coburât ni\elul și prestigiul înaltului institut de cultură - un exemplu mai mult pentru vechia experiență, că nu legile pot aduce progresul, ci oamenii cari le aplică. Cel dintâi rector al Universității din

¹ Vezi Iyscar, *Discursuri politice*, pag. 384.

București, ales după legea cea nouă, a fost și cea dintâi dovadă pentru acest adevăr (V. mai jos discursul 120).

În timpul vacanței parlamentare din vara anului 1898 regele Carol, însoțit de principele Ferdinand, face o vizită împăratului Nicolae II al Rusiei la Petersburg (17 și 18 iulie), unde (ițiște are o primire potrivită cu autoritatea sa personală și cu situația României. De observat rămâne numai ca de astă dată Regele a luat cu sine și pe ministrul său de externe d. Dimitrie Sturdza. Dacă în anul trecut absența d-lui Sturdza de la Budapesta cu prilejul vizitei regelui Carol fusese interpelată în contra sa ca o urmare a atitudinii sale contrazicătoare în chestia națională, acum prezența sa la Petersburg este iarăș interpretată în contra sa și tot ca o atitudine contrazicătoare. Căci dl Sturdza publicase o anume broșură în privința relațiilor României cu Rusia, în care atacă Imperiul de la Nord cu obișnuita sa asprime de stil, și acum mergea la Petersburg cu aparența de a face scuze pentru manifestarea literară a părerilor sale din trecut',

fa sfârșitul lui septembrie ministrul de finanțe Cantacuzino-Rirbveanu este silit de starea sănătății sale să demisioneze și la 9 decembrie al aceluiaș an 1898 încetează din viața. Dacă ne reamintim trecutul politic al acestui membru influent al Partidului Național-Liberal de la necuviincioasa scrisoare deschisă către Rege publicată în *Voința Națională* și de la încăpățânarea sa de a mai susține prin broșuri bunătatea agiului, după ce lumea întteagă înțelese primejdia etalonului de argint, până la administrarea sa financiară cu îndoiioasa conversiune și cu exagerata și nelegală emitere a bonurilor de

¹ Broșura e ir, iitulata *Europa. Rusia și România. Studiu etnic ipolitic* de Dim. A. Sturdza (București, I. V. Socec, 1890). Acolo se zice între alrele: „învinga de turci la 1711. cind Petru cel Mare fu silit a subscrie iraratul rușinos de la Prut, Rusia a devenit cu încetul un pericol ierioi peniru Europa" (pag. 11). etc, etc.

tezaur, dezastruos sporite de urmașul său Gr. D. Pallade, ajungem cu toată nepărrinirea la rezultatul că reputația sa printre liberali a fost uzurpata. De d Dimitrie Sturdza il va fi apropiat spiritul său de sectat, la ceilalți liberali ist va fi câștigat vaza prin onestitatea și dezinteresarea sa în materie de bani. însă nu ne pare a fi spre onoarea unui partid politic, dacă numai vittutea negativă de a nu abuza de o situație publică spre propria îmbogățire devine un titlu suficient pentru celebritate.

înlocuirea răposatului G. C. Cantacuzino la Ministerul de Finanțe cu G. D. Pallade, pe care o face d. Sturdza acum, surprinde și mai mult lumea politici care rămăsese nedumerită încă de la prima intrare a acestui ministru în cabinetul de la 4 octomvrie 1895- G. D. Pallade, la început ajutor de advocatura pe lângă d. P. Grădișteanu, apoi mult timp adversar înverșunat ai lui Ioan Brătianu, iar în vremea din urma alipit de d. Dimitrie Sturdza prin cele mai învăpăiate discursuri în contra conservatorilor, era așa de lipsit de orice pregătire pentru greaua sarcină a unui ministru de finanțe în vremurile de atunci, încât numirea sa denotă ctescândă înstrăinare a d-lui Sturdza de puținii oameni de valoare, cari mai rămăsese în Partidul Liberal. încercările reinnoite în decursul lunei septembrie 1898 prin mijlocirea lui Eugeniu Stăteseu de a ajunge la o împăcare cu drapelistii, rămân tot așa de zadarnice. Vasile Lascar, d. Emil Costinescu și ceilalți pun ca primă condiție pentru unificarea panidului retragere;! d-lui Dimitrie Sturdza din capul guvernului. Ceea ce pricinuieste mai marea îndârjire a drapeliștilor în acel moment este o nouă îngreuiare a situației d-lui Sturdza în chestia naționala, păcatul originara! venirii sale la guvern, pe care nu-l va putea expia decât prin cădere.

La sfârșitul sesiunii recute după o interpelare a d-lui Take Ionescu dezvoltată la Cameră în ziua de 28 aprilie 1898 se deșteptase din nou luarea-aminte asupra relațiilor d-lui

Sturdza cu guvernul unghuresc. Era vorba în acea interpelare de amenințarea adresată mitropolitului Miron din Sibiu de ministrul cultelor din cabinetul baronului Banffy. d. Wlassici, în conica școalelor române din Brașov, fiindcă aceste după probele documentate procurate de către guvernul regesc au primit pe ascuns subvențiune anuală", așa era zis în adresa acelui ministru de la 18 aprilie 1898. D. Take Ionescu mai afirma că și cți câteva zile înainte mitropolitul ar fi primit o altă adresă, în care se zicea că „Biserica Sf. Nicolae și prin urmare liceul din Brașov primește ajutoare din România, ba nu numai că primește, dar că le cere cu insistență, și aceasta *plihkme* unele guverne fadică guvernul d-lui Sturdza) care nu vor să dea". În dezvoltarea interpelării d. Take Ionescu comite eroarea de a atribui această mai veche adresă însuș ministrului Wlassici. pe când ca pare a fi fost semnată nu de un membru al guvernului, ci numai de un funcționar al ministerei, ceea ce însă este cantaceiași lucru. S* mai comite eroarea de a interpreta greșit cuvintele din adresa de la 18 aprilie „după probele documentate procurate de către guvernul regesc", crezând că guvernul regesc ar fi guvernul României, că adică același i-at fi procurat probele, pe când evident guvernul regesc din adresă însemnează guvernul ungar, care și-a procurat probele fără a spune de unde. Dar în fapt greșitele interpretări ale d-lui Take Ionescu nu înlătură întru nimic dreptatea aracului său, căci în această privință și după rectificarea stabilită mai sus greutatea ce apasă politica d-lui Sturdza rămâne aproape aceeași. Numai că în asemenea cazuri micile erori devin o armă primejdioasă în contra celui ce le-a comis, și așa d. Sturdza cu partizanii săi se agață de ele pentru a acuza pe d. Take Ionescu nu de o falsă interpretare, ci de un fals în acte publice. Iar spre a da o aparență acestei acuzări, d. Sturdza nu se sfiește să ceară intervenția ministrului plenipotențiar al Austro-Ungariei la Butucești (nota d-lui Sturdza către baronul Aehrenthal din 10/22 iulie 1898

no. 15219], care în adevăr îi certifică oficial că în citata adresă a lui Wlassici de la 18 aprilie „guvernul regal" însemnează guvernul regal ungar și nu român, și că în ceea ce privește cealaltă adresă, nici un document de acest fel nu a fost învestit cu semnătura d-lui Wlassici sau a unui alt membru al guvernului ungar (adresa baronului Aebteuchal către d. Sturdza din 7/19 septembrie 1898, no. 96), dar nu zice că nu a existat poate învestită cu iscălitura oficială a vreunui alt J funcționar. Este nepilduit ca un ministru al țării înrr-o iupt.î > parlamentară internă, în care este acuzat de conivență cu un (guvern străin, să invoace ajutorul acestui guvern străin în I contri unui membru al Parlamentului român.

Procederea c cu atât mai stianie, cu cât în fapt, recunoscând cele două erori de interpretare explicate mai sus, acuzarea formulată de d. Take Ionescu, cum am zis, rămâne întemeiată în partea ei esențială. Modul de apărare al d-lui Sturdza și al organelor sale caută să producă confuzie între două lucturi deosebite: între subvențiunea, care se da ostensibil bisericii Sf. Nicolae și școalelor române din Brașov, oficial trecută în bugetul statului și provenită din anume legi, și între ajutoarele bănești, pe care unii miniștri, îndeosebi d. Take Ionescu, le mai dădeau pe sub mână pentru alte scopuri din Transilvania. Și acest al doilea fapt l-a adus d. Sturdza la cunoștința ungarilor citând în discursul său de la „Orfeu" din 25 sept. 1894 (Vezi voi. IV, pag. 94; *ed. n.p.* 1074) numerele mandatelor discreționare, cu care s-au plătit asemenea sume nemărturisire.

Enormitatea unei asemenea denunțări nu se înlătură nici cu invocarea declarației anterioare a contelui Kalnoky- făcută în Delegațiunea ungară de la 7/19 septembrie 1894, că știe despre subvențiunile distribuite școalelor și bisericilor transilvănene din fondul bugetaral României, fiindcă aceste subvenții sunt una și sumele discreționare date de d. Take Ionescu și denunțate de d. Sturdza la „Orfeu" sunt alta.

Autorul scrierii de față a desaprobat totdeauna acest fel de amestec al oamenilor noștri politici în chestia transilvană, și la pagina 89 a voi. IV (*ed. u.* - p. 1071) se arată și motivele dezaprobării. Dar ta însuși d. Dimitrie Smrdza, care era cel mai amestecat în tribulațiunile transilvănene, să întrebuițeze menționatele denunțări și defăimări în contra unui ministru al țării, aceasta nu se va putea niciodată justifica pentru cei ce cunosc exact cele întâmplate.

Dacă s-ar fi mărginit lucrurile numai aici, partizanii d-lui Srurdza ar fi putut continua mai departe cu denaturarea faptelor. și situația ministrului-prezident s-ar fi putut cel puțin susține în starea precară de mai înainte. Dai urmările neapărate ale modului cum s-a urcat d. Sturdza la guvern nu se mai pot opri. Agravarea vine de astă dată de la chestia scoalelor române din Brașov, față de relațiile sale îndoiioase cu guvernul din Budapesta d. Sturdza nu mai îndrăznește să plătească bisericii Sf. Nicolae și scoalelor din Brașov acea subvenție legală, pe care de la început o plățiseră toate ministerele, chiar și slabul minister Aurelian; pe de altă parte guvernul ungar pus în cunoștință de acest refuz al d-lui Sturdza (la care face aluzie citată adresă către mitropolitul din Sibiu cu „plihiscale” cererilor de bani) apasă asupra acelor scoale și, folosindu-se de strămoșii lor financiară, decretează sporirea lunilor lehuilor profesore, oferă subvențiuni unguște în schimbul unui mare amestec al statului maghiar în planul lor de învățământ și amenință cu închiderea scoalelor în caz de neinformare. în zadar comitetul parohial al bisericii Sf. Nicolae din Brașov, prin s-a se plătească și subvenția scoalelor, stăruie de nenumărate ori pe lângă d. Sturdza pentru executarea acelei obligații legale, a cărei sumă anuală de 38 500 lei devenise acum o chestie de existență pentru acele școli: d. Sturdza refuză cu îndârjite sub cuvânt că trebuie mai întâi să lămurească chestia cu guvernul ungar. Atunci Comitetul parohial, cu autorizarea consistoriului mitropolitan

din Sibiu și după consfăturile ținute de reprezentantul lor Vlaicu acasă ia autorul acestei scrieri în seara de 15 octombrie cu d. Emil Costinescu și la 16 octombrie cu d-nii Take Ionescu, C. Djssescu și Vasile Lascar, hotărăște intentarea unei acțiuni înaintea Tribunalului Ilfov în contra statului român { pentru plata subvențiunii obligatorii, iar cu susținerea (procesului sunt însărcinați, pe lângă autorul scrierii de față. d-nii V. Lascar și C. Djssescu, cari subscriu petitia introductivă prezentată Tribunalului Ilfov la 29 octombrie 1898. Pe de o parte introducerea procesului prin cei erei procuratori luați din diferite grupări politice vroia să dovedească că aici nu era o chestie de partid, ci de interes general; pe de alta, autorul înscrierii de față căuta să înlăture contuzia produsă prin șovăirea d-lui Snudza și să legitimeze plata acelei subvenții ca o obligație, pe care nici Regatul maghiar sa nu o poată contesta. Pentru acest scop a dezvoltat în Senat interpelarea cuprinsă mai jos în discursul 119 și a avut în ziua de 16 noiembrie Iad, Petre Carp o întâlnire cu baronul Aehrenthal. căruia t-a explicat originea juridică a subvenției și a propus totodată ca cea mai nimerită măsură, pentru a evita orice greutăți ulterioare, plata din partea statului român a unui capital, al cărui venit să fie egal cu anuitatea de până acum. Baronul Aehrenthal a înțeles dreptatea acestui mod de a vedea și după câteva zile, la 29 noiembrie, venind la d. Carp să-și ia ziua bună (pleca prin Viena la Petersburg, unde fusese numit ambasador), a reperat d-lui Carp că procesul intentat de noi este cea mai cuminte soluție a chestiei pendente, că așa a și spus-o regelui în audiența de concediu și că tot așa o va explica la Pesta și la Viena.

Pentru a termina, cu acest epizod din epoca ministerială a d-lui Sturdza, anticipăm cronologic rezultatul final. După câteva amânări convenite înaintea tribunalului de amândouă părțile și după căderea d-lui Sturdza de la guvern, procesul s-a închis prin-o tranzacție admisă și de ministerul din Budapesta, prin care statul român a dat o dată pentru

totdeauna bisericii Sf. Nicolae și școlii române din Brașov un capital de 900 000 lei în rentă de 4%, producând un venit anual de 38 500 lei și i-a plătit totdeodată suma de 115 500 lei, anuitatea datorită pe cei 3 ani din urmă, pe care d. Sturdza i-o refuzase. Legea pentru aceste credite s-a votat de Cameră la 29 ianuarie 1900, și toată alcătuirea s-a făcut sub ministerul conservator de la 11 aprilie 1899 prin silințele d-lui Taie Ionescu ca ministru de culte și prin patriotica tenacitate a ministrului-prezident G. Gr. Cantacuzino.

Revenind la situația politică internă în momentul intentării aceluși proces trebuie să menționăm alegerile comunale din zilele de 1 și 3 noiembrie 1898. Care de astă dată au o însemnătate deosebită pentru direcția viitoare a politicii liberale. Ministrul-prezident Sturdza, de teama unei înfrângeri față de opoziția conservatoare întărită prin dezbinarea din propriul său partid, se lasă ademenit să încheie la Iași o alianță electorală cu grupul socialist, mic la număr, dar primejdios prin fermentul de agitare țărănești. Și astfel apare pe lista oficială a candidaților guvernamentali din Iași d. C. Stere împreună cu un alt tovarăș și este ales. Autorul acestei scrieri a atras de la început printr-o interpelare în Senat luarea-aminte a oamenilor politici asupra gra* nării acestui compromis (vezi mai jos discursul 120 și replica), în care vede și astăzi una din cauzele răscoalelor țărănești izbucnite în primăvara anului 1907, ale căror premergătoare au fost mișcările ațâțate în câteva districte din Muntenia prin cluburile socialiste de la sate imediat după alegerile de (a noiembrie 1898).

Cu un asemenea preț și cu obișnuitele violențe și nelegalități (în urma cărora alegerile din București, după o contestare scrisă de d. C. C. Arion în numele „junimiștilor”, sunt casate de însuși ministrul de interne M. Pherekyde) guvernul obține știutele majorități în mai toate comunele. Fată de acest textul unii din drapelii devin mai dispuși să se apropie de d. Dimitrie Sturdza, și chiar înțelegerea cu

socialiștii din Iași se face prin mijlocirea lui Gheorghe Mărzescu. Totuși disidenții mai de valoare lăman tecăiuanti, cu toate reînnoitele stăruințe ale guvernului. Probabil că și indignarea produsă în urma procesului școlii române din Brașov zădărnicește restabilirea unirii.

Paralel cu aceste năzuințe ale Partidului Național-Liberal reînnoiesc și în Partidul Conservator încercările de împăcare. Regele, dorind de a vedea mersul constituțional mai asigurat în alternarea a numai două partide, așa-numitele partide istorice, fără disidențe și fracționări în lăuntru lor. exprimă lui _____ Catargi într-o audiență la Sinaia oportunitatea unei înțelegeri cu d. Petre Carp, și primind apoi pe d. Carp la București *fi* ziua de 17 noiembrie 1898, îi repetă același sfat. A doua zi 4- Carp se duce la Lascar Catargi, care, după o prealabilă consfătuire cu clubul conservator, are într-o secție a Senatului o lungă explicație cu d. Carp (27 noiembrie). Programul politic al d-lui Carp - continuarea lucrărilor începute sub ministerul de la 1891 până la 1895, stabilirea de noi impozite, un procent la succesiunile directe, reforma patentelor, impozit asupra venitului mobilier etc. - îl declară Lascar Catargi acceptabil, dar cere să se mai adauge reprezentarea minorităților, pentru care s-ar fi angajat comitetul conservator față de Gheorghe Panu, introdus după stăruința d-lui Nicu Filipescu în comitetul acestui partid. D. Carp declară pretenția lui Panu lipsită de seriozitate și o respinge cu drept cuvânt. Un alt punct de neînțelegere era numărul junimiștilor, care să participe la un viitor minister al lui L. Catargi, chestie de persoane, care n-ar fi trebuit să aibă nici atunci, nici mai târziu însemnătatea ce i se dă în alcătuirile noastre ministeriale, Or cum va fi fost, d. Carp a interpretat convorbirea sa cu Lăstar Catargi ca o zădărniceală a înțelegerii și a comunicat-o astfel Regelui prin mijlocirea prefectului Palatului geneal Vlădescu,

Nu putem menționa cerința acelei reprezentări a minorităților, care a intervenit atunci ca un motiv sau ca un

pretext pentru împiedicarea unificării conservatoare, fără a ne opri puțin la cel ce o introdusese în programul de atunci al partidului, la Gheorghe Panu, a cărui versatilitate este destul de caracteristică pentru vremea în care trăim, spre a merita câteva cuvinte. Era mai întâi curioasă Introducerea lui în comitetul Partidului Conservator de la 1898. Fost „junimist” între anii 1874-1876, când autorul acestei scrieri făcea parte din ministerul Iascar Catargi și-l trimisese bursier la Paris pentru studiul istoriei, apoi după căderea acestui minister trecând la facultatea juridică și devenind în Bruxelles membru al *Internationalei*, apoi întorcându-se în țară și cu această recomandare numit șef de cabinet al ministrului de interne C. A. Rosetti, apoi primul procuror ocrotitor al socialiștilor și agentul guvernului liberal la Iași cu banii trimiși de ministrul Vasile Conta (o scrisoare către Panu cu asemenea dovadă compromițătoare a fost publicată de Eminescu în *Timpul*,

De aici și lumina îndoielii, în care se desfășoară toate amintirile publicate de Gheorghe Panu despre Junimea” literară din Iași. Îndeosebi în ceea ce privește pe Eminescu. În aducerea-aminte a ruiului celor ce erau de fiți la întrunim „junimii” din seara sâmbăii 28 martie 1881 în casa lui Vasile Pogor va fi rămas neuitată o scenă provocată de Panu. Autorul volumului de față, **sosi!** la Iași pentru o conferință de binefacere ținută a doua zi, adusesese cu sine din *RULUIEȘII Satira III* a lui Eniulescu „un Sultan dintre aceia ce domnesc peșie vreo limbă”, scrisă cu careva *W* mai riatoate, celebra **atirAcu vci<.u;.lc amare* în partea a doua:

„De-așa vreme se-nvrednicira cronicarii și rapsozii.
Vvati^ nostru ni-fl umplură saltimbancii și irozii ..
Panglicari in ale țării care joacă ca pe funii.
MAsti cu cîrfile de renume Jin comedia minciunii...
Au de patrie, \irtute nu vorbește liberalul
Dt ai crede că viața-i e c-urată ca cristalul?

Vezi colu pe uriciirnea fjrâ suller, fSri cuget,
Cu privirea-mpărosata și la fălci umflat și buljer.
Negru, cocoșat și lacom, un izvor de șiredicuri.

; apoi fondatorul ziarului radical *Lupta*, condamnat pentru ur. în tac în contra Regelui, sustrăgându-se de la închisoare prin fuga la Viena, mai pe urmă ales deputat și grațiat, adus de d. Nicu Filipescu ca redactor la *Epoca*, apoi devenit membru al comitetului conservator cu perspectiva de a fi ministru. _poi. pierzându-si această perspectivă iluzorie, întors îarîs la Partidul Național-Liberal, Unde a rămas până la sfârșitul vieții. _sie primit și bine recompensat de d. Sturdza, cu toate că jșese unul din cei 22 de deputați, cart în ianuarie 1889 eruseră Camerei darea în judecată a lui I. C. Brătianu: Jheorghe Panu era mai întâi de toate un ziarist de incontestabil talent și pe lângă aceasta, fără să fi fost orator în accepția proprie a cuvântului, avea în discursurile sale parlamentare o logică strânsă a argumentării, care îl tăcea să fie totdeauna ascultat. Dar lipsa sa de caracter l-a purtat prin toate partidele și l-a făcut să slujească rând pe rând cauzele cele mai contradictorii cu acelaș aparat de argumentare logică, *onm'ui* i- *propreeunia*. Astăzi figura acestui om politic multicolor se vede turnată în bronz și așezară în grădina populară a Cismegiuului pentru edificarea trecătorilor.

Parlamentul fiind deschis și trebuind să lucreze, d, Sturdza se hotărăște să se ocupe în sfârșit de modificarea legii minelor,

La tovarășii săi spune veninoase-le-l nimicuri.
Toți pe buze au virtute, iar in ei monedă cajpă,
Quîntesenră de mizerii de (a creștet pară-n talpă'
Și deasupra tuturora, oastea să si-o recunoască,
își arunca pocitura bulbucații ochi de broaica.

La cernea acestor din urmă versuri cu aluziile transparente la Ion Ghikd și ia prezidentul Cameiei C. A. Rosccri, panu între rupe și striga cu un fel rlc arr pnxutojUl .Năda)diest CJ poezia aceasta nu sc v» publica în *Convorbiri literare*". Rătul homeric trezit de jeeastă errerr 1 •> &cur pe Pami să paradească adunarea, Șj de arunci nici n-i ..... vreo întrunire a „Junimii”. Rj*djcalii, când a;ng în * i ' ' ' ' ' " devin ușc't despoți

votată de conservatori, despre care psetinsese cu patru ani în urmă ca a violat Constituția. Si Spini Haret propune în pripă o lege asupra învățământului profesional. însă împrejurările nu mai lasă răgaz guvernului să se ocupe de asemenea proiecte legislative. Mai întâi alianța cu socialiștii de la Iași își are îndată repercutarea în răscoalele țărănești, despre care am vorbit mai sus. Ministrul de interne e silit să ordone cercetări polițienești și să ceară instrucții penale în contra instigatorilor din cluburile socialiste de la sate, și lunile ianuarie și februarie 1899 sunt ocupate cu această primejdioasă dezordine.

Dar în același timp izbucnește în Parlamentul ungar cea mai violentă criză de rezistență în contra baronului Banffy. și involuntar se stabilește în țară la noi un fel de corelație între soarta celor doi miniștri-prezident! Banffy și Sturdza. Baronul Banffy e acuzat de opoziție, ca una spune și alta face - lucru mai purin tolerai în țările apusene decât la noi, - atacurile în contra lui devin tot mai înverșunate, deputații din stânga ajung în curând la obsirucționism, prezidentul Camerei Szilagy își dă demisia; de câte ori se .trată Banffy în Camera, e întâmpinat cu strigătul „afară mincinosul”; el mai caută să se menție prin tot felul de mijloace laterale, adunare de iscălituri prin cluburi în favoarea unei anticipate indemnități și alte asemenea; dar după vreo șapte săptămâni de frământare parlamentară, nehind în stare să învingă obstrucțiunea și neajungând nici măcar la alegerea biroului, se vede silit să se retragă (5/17 februarie 1899), și numai când vine să-si anunțe demisia, i se tnji îngăduie să vorbească în Cameră. De la această epivă și datează scenele de brutalitate petrecute în chiar sala de ședințe a Camerei din Budapesta, care au dezonorat parlamentarismul ungar.

De altminteri baronul Banffy era din capul locului o figură politică de o insuficiență notorie; el se urcase la guvern prin careva succese trecătoare, datorite numai unei deosebite șiretenii; cel mai mare merir al lui în ochii ungarilor era

legătura ce știuse să stabilească cu d. Sturdza și prin care ajunsese în primul moment la descurajarea aspirațiilor cunoscute ale românilor transilvăneni; dar și acest merit îl pierduse prin crescândă opoziție din România liberă în , contra d-lui Sturdza și în orice caz părea acum prea scump , plătit cu felul de administrație al mediocrului baron.

în acest timp guvernul Sturdza este cel puțin în stare să-si •treacă prin Cameră bugenil pe 1899)—1900. Bugetul, alcătuit jde nepregătitul ministru de hnanțe Pallade, e o patentă jdezmințire a înfrânării cheltueelor. de care vorbise d. Sturdza I (n discursul-program rostit ia Iași odată Cit începutul guvernării •sale. Lipsa de autoritate a miniștrilor liberali și în unele cazuri chiar lipsa de corectitudine în materie finantiară internațională slăbește creditul statului pe piețele Europei. Se fac emisiuni de rentă pentru îndestulnea zilnicelor trebuințe, ca d.c: Îmbrăcămintea soldaților, instrumente chirurgicale etc. Cu prilejul conversiunii de la 1898 (care — în contra programului Sturdza de la 1892 - prelungea termenul de amortizare de la 40 la 60 de ani), Casa de depuneri, în loc să prezente obligațiunile de stat la preschimbare cu rentă 4%, le vinde pe nesimțite și le înlocuiește cu efecte fonciare 5%-

Se încearcă negoțiarea unui împrumut la Paris și - lucru caracteristic - guvernul întrebuițează un intermediar așa de puțin serios ca d. Jules Brun „publiciste”, căruia la 1/13 aprilie 1898 îi dă „le ministre des fnances C Camacuzene” (Rifoveanu) scrisori de acreditare și i le confirmă urmașul G. Palladc. Firește căînțicarea nu izbutește, iar ministrul Pallade, în contra legii bugetare și cu toate observările făcute în Cameră de o autoritate finantiară ca Menelas Germani, emite bonuri de tezaur până la suma de 60 de milioane, și numai pentru anul 1899 se găsec contractate lucrări de peste 65 de milioane fără nici o prevedere a mijloacelor de acoperire - una dm cauzele grelei crize linantiare, prin care a

avut să treacă statul român în toamna anului 1899, după retragerea de la guvern a d-lui Sturdza.

Aceasta retragere însă nu se mai putea înlătura; căci în mijlocul peripețiilor Parlamentului din Budapesta, se mai produce acolo un incident, care ne privește direct pe noi și precipitează catastrofa regimului inaugurat de d. Sturdza. În ședința Camerei ungare de miercuri 10/22 marde 1899 se ridică deodată deputatul Geza Polonyi și observă că este mult comentată o broșură apărută sub titlu] „Banffy Desiderius, *Politica Naționalităților*”, în care se văj întrebuintate acte din cele mai confidențiale, luate de la președintele de consiliu, secția informațiilor; noul ministru-președinte Szell răspunde evaziv; deputatul Edmund Gajari zice însă că broșura cuprinde mult adevăr, iar Polonyi adaugă că e meritul lui Banffy de a fi adus pe Sturdza la guvern.

În adevăr broșura în chestie cuprinde între multe altele și următoarele rânduri;

„Goluchowski și Banffy au știut prea bine că chestia transilvană în România numai de aceea arunca valuri așa de mari fiindcă e exploatată de Sturdza, adică de Partidul Liberal, ca o armă pentru a pune mâna pe putere alungând pe conservatori. Îndată ce puterea ajunge în manile lui Sturdza și ale partidului său, chestia transilvană ajunge în hală echilibrului...”

Cum că guvernul României și politica sa oficială resping în modul cel mai categoric solidaritatea cu agUniile dicu-fonsuș, aceasta a Sbsl lămurit și mai mult prin vizita în Budapesta a perechii regale române și mai ales printr-un episod al acestei vizite, prin decorarea consilierului ministerial Jeszszky de către regele Carol...

Această decorare însemna că regele Carol] îi LU el împreună politica oficială a României aprobă politica de

¹ Banffy Deiso. *Nemzstisegi Politikdjs*, Rud*pest, 1839, Toldi Lajos Kiadisa.

naționalități pe care a inaugurat-o Banffy și al cărei prim colaborator **J fost** conducătorul secției naționale așezată înființată de Banffy, anume Jeszszky Sandor... Banffy a crezut această decorare ca absolut necesară din punctul de vedere al limpezirii situației”.

Broșura e scrisă de Benedilti Jăncso, profesor ungar, care colaborase mai înainte la marea opera colectivă *Die iiterreichiichb-ungarisebe Monarchic in Wort und Bild*. Întreprinsă sub auspiciile arhiducelui Rudolf, și fusese apoi întoduz de baronul Banffy în administrația centrală la secția informațiilor ca un cunoscător al chestiei bisericilor și școalelor române din Ungaria. El pare a fi fost și semnatarul adresei către mitropolitul român din Sibiu, pomenită în interpelarea d-lui Take Ionescu citată mai sus,

îndată ce ajunge la noi în țara știrea despre cele zise în Camera din Budapesta cu ocazia broșurei lui Benedikt Jincso, se produce o adevărată revoltă sufletească, și cel dintâi gând al oamenilor politici de toate nuanțele este de a găsi un remediu la această umilire națională. Dovadă că discuția din Ungaria a fost în adevăr simțită la noi ca o umilire sunt cuvintele cu care liberalii disidenți însoresc comunicarea ei. Organul lor *Drapelul setit* în numărul de la 14 martie 1899:

„D, Sturdza n-a trădat, de asta suntem siguri, dar a lucrat ca și cum ar fi trădat... Banffy a intrigat și a lupiat în mod abil pentru venirea d-lui Sturdza la putere, șocurindu-l în stare să treacă de [a discursurile <le la «Orfeu» la scuzele de la lasi și în acelaș timp capabil, pentru a se menține la putere, să lovească în mișcarea de peste munți, minunată în timp de opoziție, jenantă la guvern... Astăzi ipologistii lui Banffy nu găsesc motive mai mari de laudă pentru damul ca zdrobirea miveării

¹ Veți citată broșură ungară pag. 14 și 15, Cât pentru pretinsa aprobare a regelui Carol. compară cele zise mai sus la pagina 62 *led n - p*, 1 540], în privința scuzelor eunclui Goluchowslu

naționale a românilor ta ajutorul instruniemului ce se numește Dimitrie Srurdza".

Te când duminică 14 martie se convoacă în grabă o primă întrunire la „Dacia”, în tare se emoționează auditorul de discursurile d-lor Fleva, N. Filipescu și mai ales de neîntrecuta elocventa populară a d-lui Delavrancea. d-nii P. P. Carp, G. C. r. Cantacuzino și Emil Cost inescu uer audiență la Rege pentru a-i aduce la cunoștință starea spiritelor și necesitatea de a degaja Coroana de faptele d-lui Sturdza.

Luni seara 15 manie se adună la autorul scrierii de față d-mi Petre Carp, C. Cr. Cantacuzino, Emil Costinescu, Al. Marghiloman, Talte Ionescu și N. Fleva pentru a chibzui ce expresie parlamentară să se dea gravei siniații. După propunerea d-lui Carp se hotărăște o declarare formală de obstrucțiune, al cărei text se redactează în aceeaș seară și care este apoi citită si bine comentată în Cameră de d. Al. Marghiloman mercuri 17 martie. Adoua zi joi o citește C. Gr. Cantacuzino iu Senat, îi\sutind-o asemenea de un discurs.

Iată textul acestei declarații:

„în urma destăinuirilor din Camerj inachiară asupra relațiilor politici dintre fostul ministru al Regatului ungar Ranfly ii actualul ministru-prezident al Regalului României D, Slurdza:

subscrisii deputați (senatori) consideră prezenta la guvern a d-lui Dimitrie Alnandru Scurdra ca o atingere a demnitarii naționale si drept aceea, făcând abstracție de orice deosebire de partid, se declară hotărâri a se opune pe toate căile legale, în prima linie prin ol-strucționism parlamentar, la i> mai departe funcționare a actualului ministru-prezident al Statului Român".

Declaraarea poartă semnătura deputaților Al. Marghiloman, N. Fleva, Take Ionescu, I. C. Grădișteanu, Lupu Kostache, N. Catargi. Dr, Seuly, Sculy Vasile, O T. Crigorescu, C A . Scortescu, D. T. Apostolu. CC. Dobrescu (Prahova). Ioan

Buzdugan, G, I. Pitisteanu, M. Moisescu. Vasile M. Kogilnioearti!, Caiitacuzino-Pascuiti, I. Mincu. Anton Arion, Teodor Buzdugan și C. C. Politimos; si a senatorilor: L. Catargi, G. Gr. Cantacuzino, generai G. Manu, P, P. Carp, T. Maiorescu, G. Panu. I. Brabețeanu. D. Donici, Teleman și Toma Chircu.

După cirirea declarării Stetan Sendrt în Cameră si V. A. Urechia în Senat anunța că „gruparea de la *Drapelul* se abține, păstrând aceeași atitudine față de guvernul Sturdza".

Însă d-nii Costinescu si Delavrancea demisionează din Cameră pe motivul „nenocitei direcțiuni" dată Partidului Național-liberal.

Se înțelege de la sine că hotărârea opoziției de a face obstrucțiune parlamentară ttehuia acum înfăptuita cu toară energia, nu e vorba: pe caile legale, dar pe *toate* căile legale: lungi discursuri în parlament, cât mai multe interpelări, nesfârșite articole prin ziare, numeroase întruniri publice, manifestări pe stradă cu observarea competenteior ordonanțe polițienești, vasăzică în limitele formelor îngăduite de Constituție, dar până la ultimele limite ale acestor forme. Aici s-au găsit uniți toți membrii opoziției, în frunte cu Lascar Catargi, care, deși grav bolnav, îmbărbăta partidul său în această direcție. Când însă d. Fleva ne invită să luăm parte la o Întrunire publică în sala „Dacia" pe duminică 21 martie, d. P. Carp refuză, dar amicii săi politici împreună cu toti ceilalți conservatori primesc. Căci dacă era vorba de o opoziție mai blândă, atunci nu trebuia să se tacă declararea de obstrucțiune cu cea mai gravă acuzare, aceea a atingerii demnității naționale. Aici se aplică vorba cunoscutului istoric: o națiune jertteșre tot pentru a-si apăra onoarea. Ce e drept, asupra întrehării, când este atinsă onoarea națiunii, poate fi controversă; dar în cazul de față pentru cei ce subscriseră declararea de obstrucțiune controversa încetase.

Alături de interpelările si discursurile obstrucționiste din parlament (vezi la sfârșitul volumului discursurile 122-125)

se lin lanț întrunirile publice, prezidate de G. Gr. Cantacuzino, de d. Teodor Roserti și de auiorul acestei scrieri, iar discursurile ținute acolo înflăcărează opinia publică, ceea ce era și intenția lot. Ca o notă deosebită a întregii mișcări trebuie să menționăm că nu a fost rostită nici o vorbă în conna Regelui; constituțional corect persoana Capului Statului a fost respectată în inviolabilitatea ei, și toată lupta s-a dat numai între opoziția parlamentară și guvern cu fireasca invocare a opiniei publice.

Fată de crescândă emotiune a țării guvernul cu toate majoritățile sale din Cameră și Senat nu mai poate ajunge la <i>efectivă lucrare parlamentară, încearcă ședințe de noapte, dar le contramandea de teama unei mișcări pe strade, mai încearcă duminică 21 martie o ședință a Senarului la 9 ore dimineața, dar fiindcă în aceeași zi după-amiazi este anunțată o întrunire a opoziției la „Dacia”, Senatul se arată foarte deprimat și puțin dispus pentru o lucrare mai însemnată. în atmosfera morală ce incunjură pe membrii majorității guvernamentale se grămădesc acum amintirile tutulor incidentdot, **tari** au făcut din guvernarea de aproape 4 ani a d-ului Dimitrie Sturdza una din paginefecele mai negre ale istoriei române contimporane. De la agitarea produsă prin discursurile din sala „Orfeu” până la scuzele rostite la întrunirile din vechia capitală a Moldovei, de la lauda ministerului Aurelian pentni că a scăpat tara de conflictul mitropolitan până la hulirea aceluiaș minister pentru că ar fi ridicat pe mitropolit în sus și coborât morala în jos, de la denunțarea mandatelor discreționare pentru românii transilvăneni până la invocarea mărturiei baronului Aehrenthal in contra unui deputat din țară, de la decorarea lui Jeszenszky până la înlocuirea pe afișul unui concert a cântecului lui Rațiu cu o rapsodie ungurească, de la suprimarea subvenției școalelor române din Brașov pinâ la skstainuitile clin Camera de la &udapesta asupra coniventei Banffy—Sturdza: toate impteună se ridică in fața nefastului regim și paralizază opintirile celor ce-l susțin.

Astfel, pe când Camera se afla în discutarea primelor articole modificatoare ale legii minelor, iar Senatul se ocupa de incidentele obstructioniste, d. Sturdza citește deodată mercuri 24 martie mesagiu! de închidere a ultimei sesiuni a Corpurilor legiuitoare.

Ei, și acum? O lege de importanța celei ce se discuta în acel moment la Cameră — legea minelor - și care se zicea merită să îndrepteze violarea Consntutiei și să justifice ieșirea din parlament a liberaldor de la 15 aprilie 1895, ministerul Sturdza nu arc puțințade a o trece prin Cameră și închide parlamentul, capitulând înaintea opoziției. In bună regulă constituționala d. Sturdza era în acel moment dator sau să ceară Coroanei dizolvarea Parlamentului sau să-i ptezinte demisia cabinetului, datorie cu atât mai indicată personal pentru d-sa, cu cat avea astfel un motiv constituțional intern, căruia i se putea da aparența de a fi străin de chestia națională. D-sa însă nu face nici una, nici alta și, nevoind să se despartă de putere, dă situației o ultimă agravate. Căci acum guvernarea sa devine o guvernare numai de fapt, în atarl de legalitatea constituțională. Si după cc nu fusese în stare să-si treacă legile prin Parlament și nici să modifice regulamentul Canietei penttu a înfrânge opoziția, ci închisese cu precipitare Parlamentul, mai ate a doua zi nehibzuinta să tonvoace o adunare populară la Băile Eforiei în aceeaș duminică de 28 martie (adică de-abia 4 zile după închiderea Parlamentului), în care și opoziția convootse o nouă întrunire la „Dacia”. Ce putea să însemneze o asemenea acțiune a guvernului? Se închide fără de veste reprezentanta legală a țării și în locul ei se convoacă întruniri publice pentru ca înaintea unor oameni fără răspundere să se reguleze situația țării? Și se pune acolo să vorbească din partea guvernului un ministru iu pornirile nesrăpănire ale răposatului Pallade, pe când in acelaș timp oratorii opoziției înflăcărau auditorul de la „Dacia”? Dar ce putea rezulta din această simultaneitate combinată de guvern? Vroia guvernul să devie

agent provocator? Căci era știut că publicul de la întrunirea din sala „Dacia” avea să aibă o manifestare la cluburile opoziției. În asemenea cazuri este o datorie elementară, și fusese până atunci și lucru obișnuit, ca poliția - pentru a evita orice conflict — prin anume ordonanță să hotărască stradele, prin care să se poată mișca mulțimea. La 8 aprilie 1893 sub guvernul conservator, d. Sturdza, în capul studenților, sub pretextul unui pelerinaj la mormântul lui C. A. Rosetti, vroia să treacă din strada Clemenției pe dinaintea Palatului Regal, cu toate că ordonanța poliției afișată de mai înainte oprirea acestei treceri și indicase strada Colții pentru mergerea manifestării spre cimitir, și atunci d. Sturdza a găsit un procuror înaintea cordonului întru paza ordinii, s-a luat la ceartă cu acest magistrat și de-abia după a treia somațiune reglementară s-a retras. Iată acum, în vremuri așa de agitate și pentru așa gravă chestie, poliția nu publică nici o ordonanță. Era lipsă de prevedere? Sau era o cursă pentru a învinge cu violența polițienească o opoziție parlamentară, care nu fusese învinsă cu legulamentul Camerii? La un prefect de poliție ca răposatul Caton Lecca și sub un asemenea guvern amândouă ipotezele sunt admisibile. În loc de ordonanță polițienească prefectul pune jandarmi și miliție ca să păzească accesul din Calea Victoriei spre Palat, deși era spus anume de conducătorii de la „Dacia” că nu aveau de gând să treacă pe dinaintea Palatului, ci numai să manifesteze înaintea cluburilor opoziționiste; totodată poliția oprește și trecerea prin strada Colții (unde era locuința d-lui ministru (uneori Btiriiisul, și, pentru a împrăști mulțimea, ordonă o șarjă de cavalerie pe bulevardul Academiei; oamenii sunt astfel grămădiți în strada Enii, unde însă se văd opriți de un alt cordon militar și astfel, neputându-se strecura nicăieri în drum liber, năvălesc să spargă cordonul militat, și multe lovituri și riri sunt urmarea necesară a regretabilei ciocniri.

Rezultatul sângeroasei zile nu este însă cel așteptat de guvern, ci acel cunoscut din toate evenimentele analoage ale istoriei noastre contemporane de sub domnia lui Carol: căderea regimului. A doua zi d. Dimitrie Sturdza este silir să-și înainteze demisia și la 30 martie 1899 regele i-o primește. Se constată și aici adaosul necesar la vechea vorbă a lui Sallust, că guvernele se mențin ușor, dar și cad ușor prin aceleași mijloace, prin care s-au născut,

însă dacă demnitatea națională și dreptatea istorică cereau deopotrivă retragerea ministrului-prezident Sturdza de la cârma țării pentru ispășirea celor făptuite, o cugetare omenească mai blândă nu se putea opri de a spera pentru tineretul om de stat un prilej de reabilitare. Cei în afară de actele sale politice de când ajunsese conducătorul unui partid și al unui guvern — situații pentru care nu era înzestrat de la natură cu însușirile cerute - d. Dimitrie Sturdza, prin neobosită sa activitate în folosul culturii românești, ajunsese a fi unul din oamenii cei mai însemnați ai generației sale în această privință, și nici o țară - necum a noastră - nu este așa de bogată în valori încât să poată renunța cu inima ușoară la vreuna din ele.

A fost dar o binefacere a soartei, că vicisitudinile politice și fasoarea Regelui au dat în curând șefului Partidului National-Liberal putința de a aduce țării serviciul destul de prețios pentru a lăsa mai în umbră aberațiunile din trecut.

DISCURSURI   PARLAMENTARE
1895-1899

114

*Caatr& Adresei. „Minister personal”. Despre iețirea din
parlament. Pretinsele alegeri libere. Opoziția nimicită.
Violarea libertății presei. Batjocorirea ministrului de interne
Fleva. Program de mistificare, îndeosebi în chestia națională*

(Ședința Senatului de la 21 dec. 1895)

MINISTERUL DIN AOVI. TIMP:

Dimitrie A. Slurdza, președinte și externe.

Eugenie Stătescu, justiție,

Anastase Stolojan, interne,

Petru Poni, culte.

General C. Budișteanu, război,

G. C. Cantacuzino (Rifoveanu), finanțe,

G. D. Pallade, domenii,

C. I. Stoicescu, lucrări publice.

Domnilor   Senatori,

Am cerut cuvântul în contra proiectului de răspuns la
mesagiu, pentru a da cel puțin un glas omenesc opoziției, care
în întreg parlamentul actual, și îndeosebi în acest întreg Senat,
este anihilată, este nimicită ca opoziție de partid. Trebuie să

numim ci opoziție anihilată, nimiciră înrr-un parlament, când ea, prin numărul prea restrâns al membrilor săi, nu este în stare - nu zic de a-si exprima în modul cel mai energic atitudinea de opoziție, prin a propunere de dare în judecată, pentru care se cer 10 membri, dar nu este în «are nici să provoace o anchetă parlamentară, pentru care se cer 7 membri, nici să propue un proiect de lege din inițiativă parlamentară, pentru care se cer asemenea 7 membri, nu este nici măcar în stare să prezinte un simplu amendament la cea mai simpla lege, pentru care regulamentul Senatului cere subscrierea a 5 membri. Noi suntem în acest parlament numai 2, poate 3, și prin urmare nu avem alta putința decât de a cere cuvânni) la chestiile supuse dezbaterilor d-voastră, dacă nil veți acordași nu veți închide discuția, și de a face interpelări. De acest drept, foarte redus, ne vom crede datori să uzăm din când în când în momente mai importante, după părerea noastră. Un asemenea moment important este cel de față.

D-lot senatori, momentul de față are după noi următoarea specială importanță. Votul Senatului asupra proiectului de Adresă, care proiect în tre altele cuprindesi întreaga d-voastră Încredere dată acestui guvern, votul d-voastră, zic, dacă va fi obținut pentru această Adresă, precum a fost obținut ieri pentru adresa aialoagă a Camerei, va face de atunci înainte pe actualul guvern ca să fie un guvern constituțional în toată duplicitatea cernitelor constituționale.

Până în acest moment, guvernul este tot constituțional, dar nu încă întregit; este guvernul Maiestății Sale. nu este guvernul expres aprobat de reprezentanții țării.

În adevăr, d-lor, într-un mod foarte corect constituțional. Maiestatea Sa are dreptul și datorita de a numii miniștri, dar sciti că prin buna interpretare a constituționalismului, aceasta numire a Maiestății Sale trebuie să fie aprobată, consfințită de celălalt factor al suveranității, de țara legală, de țara reprezentată în parlament. Foarte corect constituționali sunt miniștrii

Maiestății Sale până astăzi; vor fi întregi mâine, când vor avea și aprobătea d-voastră.

D-lor, n-aș fi insistat asupra acestui punct, dacă n-as fi dator să mă felicit, împreună cu dv. toți, de acest moment al vieții noastre constituționale. Sper că de acum înainte falsa acuzare, pe care am auvit-o aducându-se de organele din fosta opoziție, de organele partidului dv., că guvernele imediat precedente erau guverne personale, va dispărea și nu se va mai repeta nici în viitor, în luptele noastre politice'.

Această acuzare adusă de d-voastră guvernului precedent, [era cu atât mai falsă, cu cât ea nu se punea susține nici măcar din punctul de vedere al celor ce o aduceau.

Căci, d-lor, în privința întregirii constituționalității este o deosebire între primul minister de la 1888 și între ministrul actual, și deosebirea este în favoarea ministrului de la 1888.

Ce este drept, la 1888, în martie, dându-și demisia d. lojn Brătianu, cu toată majoritatea ce o avea în parlament, cu a sa contrasemnătură Maiestatea Sa Regele a numit cabinetul Theodor Rosetti; în acel moment însă era deschis parlamennil. așa încât a doua cerere pentru întregirea unui minister constituțional s-a putut îndeplini îndată. Lasă că acel parlament a mai fost deschis încă 10 zile după numirea ministrului Theodor Rosetti, și că putea dat să-si arate neînciederea în contra lui, dacă voia, ceea ce n-a făcut. Dar în răstimpul acelor puține 10 zile s-a petrecut un fapt de cea mai mare însemnătate constituțională, faptul care dă cea mai sigură dovadă de încredere: bugetul eld botat de comisia bugetară a acelei Camere Sa prezentat spre votare de ministrul Theodor Rosetti și a fost votat de aproape unanimitatea deputaților, votare care implica și fondurile secrete, implica și deschiderea de credite, implica ptin urmare constituționalicește și ideea că acel

¹ Vrai voi. 4, rug. 11 și pag. 111 și 112 («/ «. - p. 1020,1085-1086).

minister era chemat să administreze țara în viitorul an bugetar.

Va să zică în momentul, în care acea Cameră a votat cel mai important act constituțional a) unei Camere, bugetul țarei, ministrul Theodor Rosetti era constituțional îndeplinit după toate cerințele. De unde a ieșit atunci acuzarea de minister personal? Cum a putut comite cineva aceasta fundamentală eroare și amăgire a opiniei publice? În viața constituțională se întâmplă multe momente în care, când a parte, când cealaltă a suveranității ia inițiativa indicării unui minister. Se poate întâmpla ca un ministru să fie indicat de parlament întâi, și apoi aprobat de rege; dar se poate tot așa de corect să fie întâi numit de rege, și apoi aprobat de parlament.

Amândouă aceste proceduri sunt foarte corecte. Niciodată fraza de minister personal nu este justificată într-un stat constituțional. Și această etoară comisă de opoziția național-liberală a cuvintele de „minister personal” s-a răzburat astăzi, când, avem înaintea noastră ministrul d-lui Dimitrie Sturdza mai puțin întregit decât ministrul de la IstS. Eu nu voi comite etoarea de a numi acest ministru Sturdza un ministru personal, din contră sunt dator să-l recunosc ministru constituțional corect. Rămâne numai ca să fie întregit, mâine, și de votul d-tră.

Am făcut dar un progres, de care trebuie să ne felicităm în aceste solemne dezbateri, dacă am înțeles cu toții acest punct constituțional și dacă prin turnare va dispărea fraza incușătoare și falsă de ministru personal de acum înainte din discuțiile noastre de partid.

D-lui, este așa de plăcut lucru, când un membru al acestei infime opoziții se poate felicita cu d-voastră împreună de ceva, încât îmi cer voie să adaug încă un element de feliicitate. Trebuie să ne felicităm roți aceia care ținem la dezvoltarea bună a sistemului constituțional, de faptul petrecut acum câteva săptămâni, când acest ministru a venit înaintea parlamentului trecut cu decretul de dizolvare.

Ani fost și eu față; era de datoră mea să mă duc acolo, era un act constituțional necesar de făcut și era de datoră, cred, a foștilor deputați să asiste la citirea unui mesagiu, fie și a unui mesagiu de dizolvare.

Am fost lericit să văd acolo pe mai mulți din foștii mei (colegi, can își dedeser demisiunea colectivă cu câteva luni mai înainte. O demisiune colectivă — nu știu dacă îmi iertați această apreriare, - o găsesc totdeauna într-un stat unde nu sunt lupte de naționalism, într-un stat unitar/canaționecum eal nostru, o găsesc totdeauna o greșală de procedare constituțională. Nu e bine să se puie vreodată în suspiciune legalitatea unui parlament; dacă pe aceasta o zdruncinăm, totul se clatină în opinia publică.

Rău a făcut, după părerea mea (și am zis-o și în trecut în contra Opoziției-unite tâiind a pilsit parlamentul pentru a merge... unde? pe stradă?), rău a făcut și în rândul din urma opoziția d-voastră când a părăsit parlamentul cu o demisiune *in masse*. Și s-a răzburat și aceasta imediat, fiindcă atunci, când a fost vorba sa se citească mesagiul de dizolvare a fostului parlament, această opoziție, față cu care majoritatea veche a fost destul de cuminte ca să-i respingă demisiunea, a fost obligată să profite de fapta cuminte a majorității și sa leinrre pentru acel moment în parlament. Prin demisiunea colectivă, opoziția d-voastră făcuse să atârne soarta ei parlamentară de bunăvoința adversarilor din majoritate, și numai în urma binevoitoarei respingeri • demisiunii dv. ați putut avea mulțumirea să vă aflați în parlament în momentul dizolvării lui. Și este foarte bine că v-ați aflat acolo.

De ce e bine și important? E important, fiindcă astfel s-a dat Regelui nostru, al cărui constituționalism suntem toți unanimi a-l recunoaște și a-l lăuda, puțința de-a fi în adevăr corect constituțional, și atunci când ministrul trecut și-a prezentat demisia, de a da succesiunea unui ministru al opoziției din parlament și nu al opoziției de pe

stradă. într-un stat constituțional nu se iau ministerele de pe uliile, ei din parlament. De aceea să ne felicităm cu toții, ca vechea majoritate parlamentară nu v-a primit demisiunea și că acea demisiune colectivă e azi parcă n-ar fi fost.

În fine să ne felicităm, d-lor, că n-am mai trecut prin faza cam copilărească în viața constituțională a unui ministru de tranziție. E un fapt îmbucurător, că și de asta dată s-a putut face transmiterea guvernului de la partid la partid, și că a dispărut interregnumul acela, în care toată administrația țării era lăncedă, ba chiar întrerupră.

Sub aceste bune auspicii începe pentru noi discuția proiectului de răspuns la mesaj.

D-lor, mesajul de față se distinge prin o mare sobrietate în privința programului activității legislative. Sobrietatea e un lucru foarte bun. Naște numai înțelegerea, dacă este vorba de opera acestei singure sesiuni, în care caz programul de lucrări poate fi suficient, sau de o întreagă legislatură, în care caz programul este cam sărac.

D. ministru-prezident — dacă nu mă însei - la Cameră a zis că este vorba numai de aceasta sesiune.

Imi permit să relev atunci că mesajul nu este tocmai clar în exprimarea sa. El vorbește de întreaga legislație; însă că zice din capul locului „o nouă legislatură își ia astăzi începutul”, dar la sfârșit, după ce a enumerat proiectele de legi, zice: „noua legislatură deschide dv. un câmp întreg de activitate”, și are aerul redacțional, că aceste proiecte de legi după planul guvernului sunt tot ce va alimenta activitatea dv. parlamentară. Este un vegetarianism în această alimentare, care poate fi foarte igienică pentru starea de putere a partidului, dar care nu știu dacă răspunde la importanța unui moment solemn. În acest moment Partidul National-Liberal este chemat să arate țării ce valoare a putut păstra după încetarea din viață a marilor săi fondatori Ion Brătianu și C. A. Rosetti, ce roade a dat activitatea acestora în a doua generație, cu ce avânt și cu ce

perspectiva se prezintă partidul sub noua conducere a eruditului d. ministru-prezident Dimitrie Sturdza? Și într-un moment de o asemenea solemnitate, de regret pentru trecut, de speranțe pentru viitor, guvernul d-stra ne spune în primul său mesaj că se va face o îndreptare la legea judecătorilor de ocoale, o amplificare la Domenii cu legea pescăriilor, o organizare a mijloacelor de transport, pe uscat și pe apă, deși sunt deja organizate prin rețelele drumului de fier și prin câteva vapoare, și oarecare schimbări la legea învățământului primar. Foarte bine, firește, poate să fie nevoie de ceva meremer la ceea ce arhitecții din ministerele precedente au construit; la fiecare casă după 2-3 ani se cere ceva meremetiseală de zidari, foarte folositoare.

În mijlocul acestei meremetisele parțiale, la care se mărginește programul guvernului, se arată deodată planul unei mari construcții, descentralizarea administrativă sub formă de reforma legii comunale, a legii județene și a legii pentru serviciul exterior al Ministerului de Interne. Oh! aceasta în adevăr este o foarte gravă, foarte importantă lucrare.

Este o cestiune, care ea singura, dacă va fi bine rezolvată de d-voastră, poate să alcătuiască pentru o întreagă legislatură viața folositoare a unui partid. Numai, d-lor, nu știu cum se face: tocmai asupra acestei cestiuni, singura - scuzați-mă - care în mesajul relevă ceva nivelul noului guvern și al vechiului partid, tocmai în această privință se vede în opinia publică și aci în parlament oarecare ezitare. Mai întâi am citit că s-a numit de vreo câteva săptămâni o comisiune care să elaboreze descentralizarea. Excelenți bărbați teoretici în acea comisiune. dar aici nu e vorba de teorii. Dacă ideile d-voastră practice sunt încă elaborate din vremea opoziției, așa încât asupra unui lucru atât de fundamental, cum e descentralizarea administrativă, să aveți ideile - așa zice și proiectele - gata. și de-abia acum începe a lucra o comisiune, atunci mai va cu descentralizarea administrativă. Așa legi de descentralizare sunt

în multe țări și nu avem decât să le traducem din diferite cărți; dar destinația cea grea este de a le adapta la noi.

Și care oameni practici, foști primari, foști prefecți, foști miniștri sunt în acea comisiune ca să cunoască păsurile țării din experiență, și să avem încrederea că va ieși de la ei un elaborat folositor?

Și ce e mai curios; tocmai la aceasta inofensivă și anodină indicare a mesajului, care nu face altă decât a reproduce ceea ce stă în Constituție, că adică să se facă legi de descentralizare și nimic mai mult: tocmai aici comisiunea d-voastră de adresă e coprinsă de un fel de scepticism, și, nu știu de ce, în fața M.S. Regelui, într-o adresă de simplă parafrază pentru celelalte enunțuri ale mesajului, comisiunea Senatului se vede apucată de gândul matur al precauțiunii pentru viitor și-și face rezervele sale exprese față de d. ministru de interne.

E ciudat acest caz! Firește, Senatul liberal va vota cu încredere legile de descentralizare, va căuta însă să nu jicnească unitatea administrativă a statului. Dar oare aziș ministru așa ceva? A indicat el că vrea să jicnească, sau aveți vreun prepus că are să jicnească unitatea administrativă a statului? Ministrul zice numai că are să prezinte o lege de descentralizare, ca să se conformeze Constituțiunii, și d-voastră îl întâmpinați numaidecât cu o proptea de bănuială?

Nu e așa? E caracteristică această rezervă.

De altminteri și cu această rezervă răspunsul d-voastră la mesaj este o simplă, dar cam lungă, parafrază în întregime sau cu o singură excepție; alineatid de [a început. Într-un cânt adresa este o parafrază, n-am nimic de zis; dar în privința frazelor de la început să-mi dați voie să fac câteva întâmpinări.

Aliniatul I-ii, cel principal, iată ce zice pe la mijloc: „De astă dată practica libertății electorale a fost o realitate”.

De astă dată numai?

Ce însemnează acest „de asta dată”? După onor. meu preopinent d. Vergati, în foarte interesanta d-sale cuvântare,

„de astă dată” ar însemna o deosebire de epoca guvernului conservator imediat precedent, însă „de astă dată” mai pe românește însemnează acum, în deosebire de tot ce a fost altă dată, fie că au fost la guvern conservatorii sau liberalii...

O voce. Nu este exact, căci pe timpul liberalilor n-a fost chin o rosul.

D. Maiorescu. Nu știu, d-ilor, dacă este autorizată infima d-tră opoziție să interpreteze gândul onor. comisiunii a răspunsului la mesaj, în sensul că „de astă dată” însemnează de astă una și singură dată. și că prin urmare este vorba de o diferențiere atât de guvernul imediat precedent, cât și de guvernul liberal de la 1876 până la 1888. Dacă aceasta ar fi și interpretarea d-voastră, atunci observațiunile mele anume asupra cuvintelor „de astă dată” ar putea înceta. Dacă însă ar fi între noi o divergență la părerea aceasta, atunci sunt dator să vă răspund cu un singur și foarte scurt citat, un citat, care nu este de la cel dintâi venit, nu este o părere răsleață a unui membru nedisciplinat din partid, ci un ciut al unui frunțas de partid, al unuia din cei doi întemeietori ai Partidului Național Liberal; și cred că veți fi întotdeauna doritori să ascultați cuvintele lui, măcar că ele sunt astăzi reproduse de gura nedemnă a unui opozant: este vorba de C. A. Rosetti! Răposatul Rosetti în ședința Camerei de la 2 aprilie 1884, în Camera cea mai importantă a regimului Brătianu, căci cea din urmă de tot, cea de la ianuarie și până la martie '88, nu se prea socotește, în cea de la 2 aprilie 1884 zicea:

„!tn .iceastă Catuiră ji din cealaltă {i din cele de mai nainte, foarte mulți dintre noi ne-am dus Iad. ministru și i am zis: dă-mi un bilet să mă alegă, și cei mai independenți sau cei mai dibaci (știu că avea mult spirit răposatul C. A. Rosecți], cei mai dibaci ziceau: d-le minisrru. te rog scrie-i prefectului să nu mă susțină, nici să mă combată. Eu acuz, combat pe actualii miniștri, pe cari îi stimez și iubesc, când văd că se fac asemenea lucruri, dar cel puțin recunoașteți că acești miniștri și

primul nostm ministru la 1881, dacă nu mă înșel, și-a dat demisia zicând ca nu mai poate administra cu acele cerșetorii ale acelora caii sunt aleși prin cerșetorii".

Din această Camera st din celelalte de mai nainte nu ati crede, d-lor, că s-a zis așa ceva de C. A. Rosetti. Pare că o zice cine știe ce opoziție sistematică!

O zice însă chiar C. A. Rosetti, și încă adaogă:

„Au zis numai că seduc in mijlocul națiunii, dar eu nu am văzut pe nici umil să se ducă. îmi pare rău că nu S-JU dus și-mi pare și mai rău ci nici unul din partidul meu nu sc duce, decai numai când sunt alegeri, având pe prefect la braț".

Nu este așa, d-lor, după această ilustră caracterizare a alegerilor sub regimul Brătianu, sunt în drept a interpretă că în gândul comisiunii dv. „de astă dată" însemnează *de astă singură dată, dea D-zeu să fie și de acum înainte, că pană acum n-a fost niciodată.*

Al da, în orice caz s-a făcut un progres, dar *de astă dată*, gratie bunei îngrijiri in această privință a d-lui ministru de interne, n-ar mai fi putut zice reposatul C. A. Rosetti că *merg cu perfecții la braț* candidații de deputați; poate izolat prin unele locuri, dar desigur în generalitate nu. Au dispărut în mare parte presiunile prefectorale, și s-au înlocuit prin presiunile comitetelor electorale. Dar, d-lor, pentru casă ne felicităm și noi de aceasta și ca să putem aproha și noi fraza „de astă dată practica llibertăței electorale a fost o realitate", ar trebui să mai fie îndeplinite câteva cerințe, cam multe, despre cari va fi poare de folos să stăm la vorbă.

Inspirați de hunul gând al dv. de a vă felicita de libertatea alegerilor, avem și noi speranța că ne vom putea înțelege asupra dorințelor, ce dimpreună să Ic mai manifestăm pentru ca să devie o adevărată realitate ceea ce de-abia a început să fie o dorință de realitate.

Și. mai întâi, o întrebare: Să fi fost«i adevăr realitatea libertății alegerilor care a dar acest rezultat? Să fie autorizat

d, raportor a zice că așa cum au dar alegerile rezultatul lor, țara „s-a arătat demnă de legile cari o cârmuiesc"? Nu cred, și tocmai fiindcă rezultatul nu-l cred demn de legile cari ne cârmuiesc nu cred că practica libertății electorale să fi tbst asa de reală, căci prea este deplorabil rezultatul acestei prime încercări a d-voastră.

Domndor senatori, stiu că în multe vorbiri ale d-lui prim-ministru se relevă cu o — după părerea mea — unilaterală povestire istorică, și în alte vorbiri ale d-sale numai prin un soi de energie de limbagiu fără multa Istorie, că numai Partidul Național-Liberal a făcut lucruri importante în țară și că partidul opus, conservatorii, nu au făcut nimic, că nu au încredere în națiune, că vor să se sprijine numai pe străini, și celelalte obiecțiuni fundamentale, cari tăgăduiesc legitimitatea existenței Partidului Conservator.

Si dacă d. raportor al Adresei se felicita de rezultatul obținut, care rezultat este conform cu ideile arătate de d. prim-ministru, dacă țara „demnă de legile noastre" a dat o aproape unanimitate de naționali-libetali și a anihilat Partidul Conservator in parlament, atunci vă întreb, d-lor senatori, ce mai 'însemnează în țara asta sistemul constituțional?

Daci s-a putut zice în privința Constitntiunii de la 1866, că aceea a fost un compromis înrre partide, nu veți putea tăgădui însă că Constitutiunea reformată la 1884 a fost opera Partidului Național-Liberal *ingur*: căci, deși erau câțiva conservatori în acea Constituuantă - între cari și cu -, noi ne-am opus la revizuire. Vasăzică, revizuirea din 1884 este exclusiv opera dv. de partid. Puteați atunci să revizuiți legea fundamentală a țarei cum credeți mai bine pentru această rară; puteați să nu admiteți ideea de constituționalism cu sistem parlamentar.

Dar din momentul în care ati păstrat în Constituțiune ideea fundamentală: regele inviolabil și neresponsabil și numai miniștrii responsabili, din chiar aceasta rezultă că trebuie să fie in jocul normal al (iouscmițiumi altcineva decât

partidul propriu al unui minister, care să poată trage la răspundere pe miniștrii și să exercite controlul.

De aceea e de neîntregădit miez, e de esența sistemului constituțional ca să existe cel puțin două partide; sunt unii cari merg cu doctrinarismul piuă a zice că numai două partide să existe, nu cred că aceasta este modern exact. - dar cel puțin două partide trebuie să existe. Dacă nu există, putem avea un Cezarism democratic, dar sistem parlamentar nu avem.

Când dar frunțașii întemeietori ai partidului dv. au zis că pentru această țară le convine sistemul constituțional și parlamentar, ei au zis, implicite, că în această țară trebuie să fie cel puțin două partide, în orice caz control serios de la partid la partid, și dacă aceasta au voit-o, și aceasta este esența constituționalismului, atunci care Senat cumintese va putea felicita, fie că ar fi conservator fie că ar fi național-liberal, de rezultatul unor alegeri, cari au adus în parlament anihilarea partidului opus? Anihilarea unui partid opus în parlament este pentru timpul acestui parlament, anihilarea esenței constituționale. Și dacă țara nu a știut să dea alt rezultat decât acesta, atunci cu regret o spun. că nu s-a arătat demnă de legile fundamentale, cari îi guverna viața publică.

Atunci nu ne-ar rămânea decât speranța unei îndreptări în viitor și datoria ca să contribuim cu rotii a crește țara spre o mai mare independență a corpului electoral.

Dar, d-lor, eu cred că țara nu merită această imputare. Nu meritam noi să ni se spună, după 30 de ani de regim constituțional, că suntem așa de orientalistice înapoiți, încât să nu fi existat nici măcar simțământul elementar despre condițiile esențiale ale regimului constituțional, despre necesitatea unui control efectiv în parlament din partea altui partid.

Nu cred, d-lor, și vă rog să nu mă lăsați pe mine, un slab opozant, să fiu singur în cercetarea cauzelor acesmi deplotebil rezultat al alegerilor din urmă; asociați-vă cu mine și unii din d-voastră, mai ales din d-voastră ca liberali, pentru ca

împreună să ne dăm seama de cele petrecute și să nu cădem în iluzia proiectului de Adresă, care ne vorbește de *realitatea* libertății alegerilor parcă ar fi în drept să creadă, cum zice francezul *que cest arrive*, pe când în fapt nu e *arrive'* deloc, și trebuiesc din contră căutate cauzele răului în procedările partidului d-voastră.

D-lor, au lipsit unele în alegerile trecute și au fost unele prea mult. înțelegeri, d-lor, că nu voi înjosi această discuție cu analiza cazurilor individuale de presiuni or de neregulatăi locale. Că s-a constatat, într-un district, la o alegere, o suveică, cazul este izolat. Este poate de regretat, fiindcă era tocmai un singur caz, că nu s-a reprimat cu mai multă enetgie din partea Camerei. Ar fi fost mai frumos, pentru unanimitatea parlamentară, dacă se invalidau acele alegeri din Focșani constatate cu suveică; însă chesfia este prea izolată pentru a câștiga mare importanță. Nu voi vorbi mei de fenomenul curios că acolo unde s-au prezentat, nu reprezentați ai „infamei reacțiuni”, ci naționali-liberali, însă disidenți, față cu comitetul național-liberal, chiar aceștia n-au putut răzbate contra comitetului.

Nu voi vorbi nici de acțiunea administrativă a multor comitete electorale ale partidului d-voastră.

Mă voi opti însă puriu asupra a două fenomene locale, care m-au surprins, fiindcă stau în legătură cu alte fenomene anterioare din mai multe locuri.

M-a surprins faptul, că și la Focșani, și-mi pare că și la Galați, s-a încercat un fel de atentat în contra libertății presei. La Focșani a fost înipiedicată o foaie de disidență liberală să iasă, și la Galați s-a făcut mizerii unuia, care asemenea voia să scoată o astfel de foaie. Stiu, sunt convins, că d. ministru de interne ar fi reprimat aceste acte cu mare energie; m-a surprins însă, d-lor, faptul în sine, fiindcă stă în legătură cu altele pe cari le semnalez în fata d-voastră. cu speranța ca să nu se mai ptoducă niciodată în viitor.

Esie o adcvârără contrazicere, ci contrazicere uimitoare, că tocmai de câte ori este la putere regimul liberal, se întâmplă mici sau mari atentate în contra libertății presei, cari atentate nu se întâmplă când sunt conservatorii la putere.

Cine stie, si cei istoricește culți dintre d-voastră o știu, ce însemnează, de ce absolută primă ordine pentru dezvoltarea libertății într-un stat este libertatea presei, acela va fi alături cu mine ci să zică: ceea ce trebuie mal întâi de toate împiedicat, reprimat, mai ales din partea unui guvern național-liberal, esre violarea libertății presei.

D-lor, multe rele, după părerea d-voastră, va fi tăcut guvernul trecut, de la 1888 până acum.

S-a atins însă cineva de libertatea presei sub acel guvern? Aceasta nu.

În timpul guvernului Ion Btâfianu. s-au făcut câteva atingeri la libertatea presei. Esre în memoria tutulor brutalitățile, vandalismul, cu care s-a devastat redacțiile jurnalelor opoziției, îndeosebi redactia *Epocei*, si redacția *Binelui public*, organul vernescanilor, acum prietenii d-voastră, si încercarea de devastare a jurnalului *L-Independ.inceRoum.iine*.

E constatau astăzi coniventa guvernului. Prefect de politie era arunci d. Moruzi, ministru de interne de fericită memorie, d. Radu Mihai.

Astăzi suntem încântați a vedea ca ministru de interne pe onor. d. Fleva, care știe ca si mine că era de conivență politia de atunci, cu aiele devastări.

D- *Fleva, ministru de interne*. Nu stiu aceasta, prorestez. Dacă aș fi știut, aș fi spus-o la început. Am strigat pe urmă, dar nu pentru acest fapt.

D. *Titu Maiorescu*- D-lor, eram atunci in opoziție, ca si acum. Numai că eram atunci mult mai puternic în opoziție, nu din cauza slabelor mele puteri, dar fiindcă eram *împuțernicit* de onot. d. Ple\va. Împuțernicit anume să^ac o întetpelarc asupra devastării redacțiilor, in acea Cameră. Interpelare, care

o țintă avea: să stabilească conivența guvernului, și am srabilir-o în numele întregii opoziții. Sunt convins că actualul d. ministru de interne nu va tolera așa ceva. Si, deși vad pe onor. d. Moruzi astăzi prefect la Dorohoi, dar nu știu dacă ; acolo la Dorohoi dezvoltarea presei este așa de importanta, • încât să ne putem aștepta, cu oarecare temete, la vreun atentat ^asupra presei din Dorohoi.

Astăzi se Încearcă un atentat în contra presei la Focșani, |se mai încearcă la Galați. Curios aceasta, când sunt liberalii la |putere!

Apoi, d-lor, bliertate nu înseamnă ca să fii tu liber să faci ce vrei, aceasta o vrea și orcare despot. Libertatea se arată, când lași tu adversarul tău liber să tacă ce vrea, numai să rămâie tn limitele legilor. Nu ești tu liberal când faci ce-ți place ție; ești i liberal când lași pe celalalt să fată cei plate lui in marginile legii

Partidul Liberal nu se arată puternic ca partid liberal când respectă numai drepturile sale, căci acestea și le caută fiecare, ci atunci când respectă drepturile celuiilalt.

Onor. d. ministm de interne, despre care inainte de a sorbi acum, mărturisesc că eram mult mai sigur, dar care. după întreruperea ce mi-a făcut adineaori și care are aerul de a contesta o parte a vieții sale trecute, m-a lăsat mai puțin sigur, dar însă totus cu oarecare rămășiță de siguranță, onor. d. ministru de interne, zic, nu ia tolera, după câte a pătn atunci, nici un asemenea atentat in contra libertății presei. Să-mi permită să-i atrag atenția asupra noului prefect al capitalei, numit de d-sa, a aceluia în mâna căruia în parte stă siguranța elementară a noastră, a celor din capitala in genere și în special a ziariștilor, cari își aduc aminte de pățania de la *Epoca* si *Binele public*.

Voci, Și de la *Adevărul* din anii trecuți.

D. *Titu Maiorescu*. D-loi, onor. d. P. Stăteseu, de ieri numit prefect al politici capitalei, n-am onoare să-l cunosc personal, îl cunosc numai dintr-un singur act al vieții d-sale politice, care e asa de remarcabil, asa de incredibil, încât merită

să fie adus și la cunoștința d-voastră și a d-lui ministru de interne.

Onot. d. Stătescu a fost prefect de Tulcea acum, și era prefect la Tulcea și sub guvernul Brătianu. Când era atunci prefect la Tulcea, în august 1888, afișase următoarea ordonanță pe care v-o prezent în original:

„ORDONANȚA

Noi, prefectul disrrictului Tulcea, peniru motive „de ordine publică, in virtutea art. 29 din legea organizării Dobrogei, dispunem ca dc la publicarea aceștia, toți proprietarii de tipografii din acest dismet să nu mai imprime nici un jurnal sau broșură care să aibă un caracter de politică militantă ori injurii, mai înainte de a ni se presenta asemenea scrieri spre cercetare.

Prin această dispozițiune însă, nu se esclude dteptul de a imprima denumiri de abuzuri când ele vor fi semnate de autor și va declara oi ia răspunderea.

Contravenientului i se va aplica măsura de închiderea stabilimentului.

Prefect, **StĂTESCU**"

Tulcea, 10 august. 1888.

Nn. 4292

Iată un prefect național-liberal, care înființează cenzura prealabilă și care impune jurnaliștilor să subscrie și să fie răspunzători de ceea ce au scris, căci altfel îi amenință cu închiderea administrativă a stabilimentului. Așa de puțină creștere politică liberală pare a avea acest înalt funcționar al Partidului Național-Liberal. Încât nici nu-și dă seamă de enormitatea ordonanței ce a emis-o.

Am citit și cu art. 29 din legea organizării Dobrogei de la 1879, l-am notat aci, și în acest articol găsesc că prefectul are dreptul, ca toți prefectii, de a face ordonanțe pentru menținerea ordinii publice, d. ex. p«: strade, pentru airupamente ere, însă legea organizatei Dobrogei, la an. 6, zice:

„Locuitorii din Dobrogea, până la promulgarea legilor prevăzute la alt. 4 (reprezentarea în parlament), se bucură *depe acum* de drepturile cetățenești cuprinse ia an. 5, 23. 25, 28 din Constituție. Guvernul însă, prin deaei domnesc, poate opri întrunirile periculoase ordinii publice”.

Iar Constituția zice la art. 5:

„Românii se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea invatamântului, de libertatea presei, de libertatea intrunirilor”.

Așadar singura rezervă afară de participarea la parlament, Lpe care o face legea organizării Dobrogei, este că guvernul „prin [decret domnesc" poate opri „întrunirile periculoase ordinii [publice" și această singură rezervă dovedește că este cu atât mai Fmult garantată libertatea presei ca una din binefacerile cu cari liberalii din vechia patrie voiau să îmbrățișeze pe locuitorii din provincia alipită. Și atunci un prefect liberal înființează cenzura și confiscarea teascurilor unui ziar! Sunt convins, că d. ministru de interne va avea destulă autoritate asupra acestui înalt funcționar, mai ales în ziua în care autoritatea d-sale va fi asa de bine stabilită, încât să o vedem tiecând si la conducerea organului principal al partidului, *Voința Națională*; căci trebuie să dorim ca să vedem nu numai noi în opoziție, nu numai d-voastră din unanimitate, dar mai ales ceilalți oameni din țară, că încetează cât mai curând necuviința ca în mijlocul vietei noastre parlamentare, organul oficios sau oficial al unui partid, să-și bată joc în modul cel mai nedemn de ministrul de interne al aceluiaș partid, să intre în viața sa privată și să ia în batjocură o ocupație foarte amabilă a d-sale ca muzica și să meargă cu necuviința până acolo încâr la vorba „cazul ciudat”, termen cunoscut din *Voevodul țiganilor*, să răspundă cu vorba *caș* ciudat, casă aducă și mai direct aminte de o anecdotă populară în privința țiganilor.

Este nepilduit ca tocmai un organ liberal, in loc să se bucure că un om de talent, din orce origine și din orce gintă încotporată în noi ar fi fost, a știut să se înalțe și să fie

«sinducal KH al partidului, să vie din contră să-i aducă aminte cu imputarea aceasta presupusa origine într-un mod așa de trivial și de batjocoritor. Lucrul e spre rușinea situației actuale. Acest scandal nemaipomenit într-un guvern, din câte s-au succedat ia noi, sper că va înceta pentru onoarea vieții noastre publice întregi.

Ar mai fi ceva de adăugat, d-lor, pentru ca libertatea alegerilor să fie în adevăr o realitate; ar mai fi de adăugat că atunci când se prepara, fie în lupta anterioară a opoziției, fie în chiar epoca electorală, partidele în luptă unele cu altele să caute a fi sincere și a ține înșela așteptările alegătorilor. Fiindcă suntem încă o țară nu de tot pregătită pentru viața constituțională, e tocmai datoria noastră, necum datoria conducătorilor de partid, necum datoria miniștrilor M. -Sale, de a lumina țara și corpul electoral pentru o conformitate deplină între speranțele deșteptate și hotărârea unui partid de a le îndeplini. Căci dacă nu se face așa, atunci se produce o falsificare în spiritul alegerilor, aceasta trebuie tot așa de bine evitată, pe cât trebuie evitată brutalitatea materială.

Ei bine, toată campania de opoziție a d-voastră în contra guvernului trecut a fost dusă pe trei cestiuni principale, pe legea maximului; care a produs o mică răscoală în București și o răscoală de tirani (a Bacău); a fost dusă pe neconstituționalitatea legii minelor, care v-a dat și pretextul de a demisiona colectiv din Cameră, și a mai fost dusă - eram să zic mai presus de toate - pe înflăcărea simțimintelor naționale în contra asupririi românilor din partea ungarilor, cum ne-o prezenta aici în Senat șeful partidului d-voastră, onoratul d. Dimitrie Sturdza, astăzi ministru-prezident.

Sunt exact în enumerarea aceasta a ideilor d-voastră din opoziției'

E adevărat că aceste trei cestiuni erau cele mai principale, cu care agitați d-voastră opinia publică în România contra guvernului trecut?

Dacă recunoașteți cu toții că este adevărat, ați mai trebui să recunoașteți împreună cu mine următoarea consecință; Atunci când oamenii de seriozitatea, erudițiunea și experiența d-lui ministru-prezident, cu numele său istoric, vin și spun țării: legea minelor e neconstituțională, e o lovire a Constituției - lasia o parte legea maximului ca prea puțin unporcantă față cu o lovire de Constituție - și când acelaș șef al partidului d-voastră vine aici în Senat și zice că guvernul conservator este *nemernic*, fiindcă într-o cestiune vitală pentru noi. cum este cestiunea Transilvaniei, n-a făcut ce putea și ce trebuia să facă un guvern, adică să vie în ajutorul românilor dincolo, să intervie - și putem să luăm orice alt cuvânt mai propriu - să lucreze ca un *samsar cinstit* pentru a se îndrepta toarta lor; când dar astfel vorbește un șef în numele partidului său, partid care se prezintă așa de frumos *înaintea* poporului cu numele atrăgător de partid național și liberal: sunt în drept să zic că întreaga țară după alegeri se aștepta ca cel puțin aceste două lucruri să fie realizate de acest partid venit la putere. Da sau nu; primează aceste două lucruri pe toate celelalte? > Cum se face atunci, ca tocmai aceste două cestiuni de cea mai mare importanță, după ce au servii d-lui ministru-prezident pentru agitarea țării în vreme de opoziție, să nu mai figureze astăzi deloc în programul d-sale, după ce a ajuns la guvern?

Aceasta se întimesre. d-lor, o foarte fină falsificare a ideala, intelectuala, a alegerilor, o falsificare mai periculoasă decât cea materială.

Să mai insistăm ceva asupra acelor două cestiuni, fiindcă , prea sunt importante pentru acțiunea d-voastră de partid. Dacă în adevăr viața noastră politică «te viața într-un stat constituțional, atunci un atac în contra Constituției trebuie imediat respins, o violare a Constituției trebuie imediat reparată. Dacă în adevăr s-a violat, după cum ziceați, Constituțiunea prin legea minelor, atunci ce fel de guvern sunteți, când d-voastră, care veniți cu primul mesaj nu ne

vorbiți decât de meremetiseala legii învățământului primar, a legii judecătoriilor de ocoale și de organizarea pescăritului, și nu atingeți măcar într-un cuvânt reparația Constituției violate; Dar esre a ne bate joc de Constituție și de viața noastră publică, dacă acele vorbe mari nu însemnau nimic în cugetul d-voastră; este a ne bate joc și de țară, când luăm în gură asemenea cuvinte ca violarea de Constituție la împrejurări de opoziție, iar când venim la guvern, nu mai pomenim nimic de ele parcă nu s-a întâmplat nimic!

În fapt, e evident, d-lor, că nu s-a violat Constituția. Căci dacă s-ar fi violat, Partidul Național-Liberal trebuia ca înaintea oricărei alte legi să caute să repare Constituția violată. Și fiindcă n-a făcut aceasta, putem să avem mângâierea că n-a fost violată, și că vorbele din trecut nu erau decât o ptegătire electorală!

Acum rămâne numai ca să se felicite comisia Adresei d-voastră de această practică a libertății electorale devenită o realitate- Eu nu mă felicitez de această practică, și nu vă felicitez nici pe d-voastră.

În cestiunea națională, d. ministru-prezident, în discursul d-sale program de la Iași, ținut într-o zi nefastă, octomvrie în ziua de 13, se exprimă astfel:

„In cestiunea națională, situațiunea noastră este clară și netedă...

Monarhia austro-ungară, așa cum e constituită, este o necesitate de prima ordine pentru echilibrul european, ca și pentru siguranța Regatului nostru. În această privință nu pot exista cugetări deosebite și nici nu au existat. S-a mai răspândit încă o vorba, că ne amestecăm în afacerile interioare ale Regatului ungar. Nici aceasta nu este exact (va să zică nici ca samsar cinstit). O dorință însă ne cuprinde pe toți: ca neînțelegerile și vrajba dintre români și maghiari să înceteze, și ca o armonie frățască să domnească între ei. căci interese reciproce cer ca Regatul României să înirede cu regalul vecin relațiunile cele mai amicale”.

Remarcați expresia d-lui Sturdza ministru-prezident la Iași, că pentru siguranța noastră este necesară monarhia austro-ungară, *„visitatio-anastrophica” este constituită*, adică cu dualismul de la 1867, care cuprinde în Ungaria și Transilvania și în care Ungarie la 1868 s-a adăugat și Croația, dualism în contra căruia o parte din mișcarea națională politică de dincolo de Carpați, tocmai acea parte care părea că este mai simpatică, onor. d. Sturdza când era în opoziție, s-a ridicat. Vasâzică, superlativul prieteșugului relațiunilor celor mai amicale avem să-l întreținem noi Regatul Român cu statul vecin, cu monarhia austro-maghiară, cu Imperiul austro-maghiar, așa cum e constituit fără nici un amestec în afacerile interioare ale Regatului ungar.

N-am decât să exprim felicitările mele d-lui ministru-prezident pentru limbajul d-sale ca ministru de externe, felicitări ce le exprim cu atât mai sincer în privința acestui limbaj, cu cât el este identic cu limbajul ținut de d. Lahovari și de d. Carp. Dacă vrea să releve d. ministru de externe și ministru-prezident vreo deosebire între aceste cuvinte ale d-sale de la Iași și cuvintele fostului ministru de externe Lahovari, sunt îndată gata a retrage cuvântul *identice*.

Fiindcă d. ministru Sturdza nu relevă nici o deosebire și nu va releva nici una, rămâne absolut neexplicat, pentru ce d-sa, când era în opoziție, aici în Senat, a numit guvernul din care făcea parte d. Lahovari, *nemernic*, și nemernic anume din cauza acelei afitudini identice.

Dacă vorbesc de identitate între actualul ministru Sturdza cu fostul ministru Lahovari, înțeleg identitate ca idee fundamentală.

Ca redacțiune a cuvintelor așa îndrăzni să fac o mica observare ce o supun cu desăvârșire atenției d-lui ministru de externe. După umila mea părere relațiunile internaționale dintre state se întrețin de regulă de la ministru de externe la ministru de externe, sau de la ministru de externe la ministru plenipotențiar sau rezident. Aceasta este relațiunea oficială.

Imperiul austro-ungar, politicește, Iată cu țările străine, are un singur ministru de externe la Viena. precum are și un ministru plenipotențiar la București, Regatul ungar nu are niciun ministru de externe special, nici un ministru special la București. Noi avem un reprezentant comercial la Pesta, un consul general, dar ministru rezident sau plenipotențiar cu atribuțiile lui politice nu există în Pesta din partea nici unei țări. Al nostru e la Viena. Vasăzică Regatul ungar, ca relații politice internaționale. nu este direct în raporturi cu noi, ci Imperiul austro-ungar. Cred că este important pentru romani ca să se știe că este Imperiul austro-ungar, cu care avem relații de înțelegere corect diplomatice. Cred că așa s-ar fi exprimat d. Lahovari

Actualul d. ministru de externe însă nu se exprimă așa, ci d-se declară că interesele reciproce cer ca să întreținem relațiile cele mai amicale - cu superlativul - între Regatul Român și regatul vecin, relații cu regatul, cu guvernul din Buda-Pesta, peste capul ministrului de externe din Viena?

Eu cred că această mică inadvertență diplomatică nu ar fi făcut-o d. Lahovari, de altfel d. Lahovari subscrie pe deplin declarațiile d-lui ministru de externe Sturdza.

Trec acum, d-lor, la exprimarea unei ultime dorințe în privința libertății alegerilor. Aceasta este, ca în epoci electorale ministrii Maiestatei Sale mai ales, ministrii încă nu pe deplin complecți prin încrederea țării, când țin întruniri electorale publice, cum a ținut onor. d. ministru al Domeniilor, împreună cu alții) la Bârlad și în București la Băile Eforiei, să aibă un băgăciune potrivit cu poziția lor înaltă și care să învedereze țării direcția politică de urmat. însă unu! din elementele care au mar jucat un rol principal în campania electorală, a fost dezlănțuirea urei de clasă, vechiul *cikhe*, care este un clișeu aci în parlament. înainte de oamenii culți, dar care, din nenorocire, nu este un clișeu, ci un excitant

demagogic la o întrunire electorală; vorbesc de deosebirea pretinsă fundamentală între boieri și între o altă clasă, pe care s-o numesc burgheză, *tiers etat*, căci noi nu avem în limba românească nici măcar o numire proprie pentru acest anacronism dinainte de Constituție.

Constituția de la 1866 nu mai cunoaște și nu recunoaște boierii; nici nu există boierie în statul nostru, există partide constituționale, partid conservator, national-liberal, radical, socialist, dar nu există, nu poate exista un partid boieresc. Ce sens are dar a dezlănțui în întruniri publice ura de clasă în contra boierilor? Și aceasta o face ministrul Maiestatei Sale, d. ministru al Domeniilor, când zice la Băile Eforiei și publică în foaia recunoscută a partidului cuvinte ca aceste:

„Recunosc că și boierii, adică guvernul trecut, au un rol în România, dar ei sunt *trântorii* României moderne”.

Apoi adaugă d-se:

„Eu, domnilor, poate că am datorie, mai mult decât oricare, să vin în mijlocul d-vnastă să accentuez acest punct, cu, **fui** de negustor din un mic oraș al Moldovei, știu ce este sărăcia, mi-am făcut cariera prin bursa statului și dând lecuni li mai bogați, și astăzi răcândvi-mi datorie și luând pildă de la luceferii neamului nostm am putut ajunge aci”.

Adică unde *aci*? La Băile Eforiei? acolo putea ajunge și ca om privat; *aci*. adică pe banca ministerială.

Apoi, d-lor, onor. d-nu ministru al Domeniilor esre fiu de negustor și a ajuns *aci*; eu sunt fiu de profesor, dar tatăl meu profesorul, era fiu de țăran, și eu sunt dar nepot de țăran și am ajuns de mult *aci*. nu sub un minister liberal-național, ci sub tin minister conservator — cum ati zice d-rră. de boieri trântori — îi a ajuns tot sub boierii trântori d. B. Boerescu coleg și cu d. președinte efectiv al nustru, principele Gfiica, a aiuns și d. Ionescu și C. Boerescu *aci*. sub ministere conservatoare, sau după vorba d-tri. boierești.

însă, onor. d-le Pallade, d-tale si mie, nouă cari suntem ieșiți din popor, nici nu ne stă bine să ne spejmem că ani ajuns aci. să avem aerul, după vorba românească, de „dăm, Doamne, ce n-am visat...” Căci în statul modern putem ajunge fiecare, după slabele noastre puteți, în toate funcțiile, și odată ajunși aci, nu ne stă bine nouă să părăsim orce rezervă în privința celor cari au fost înaintea noastră din vechile familii ale țării, nouă mai puțin decât orăruia. Am găsit nepotrivită relevarea însus a d-tră ca fiu de negustor în momentul, când acuzați boierii de trântorie. Nouă. mai puțin decât altuia, ne stă ca să aducem orunde ir fi, și mai puțin într-o întrunire publică, și mai puțin când ne prezentăm ca miniștri ai Maiestății Sale, u asemenea defăimare în contra unei clase de oameni, ale căror familii srau înscrise pe paginile istoriei noastre naționale și cari din nici un punct de vedere nu merită această incredibilă insultă ce le-o adresați, că sunt trântorii României moderne. Dar care sunt trântorii României moderne? Dar nu este boier d. Dimitrie Sturdza?..

D. Președinte al consiliului de miniștri. Eu nu m-am supărat de acest lucru,

D. Titu Maiorescu. - ...care și-a stabilit chiar deunăzi, într-o adunare la Spirulul Râncovenesc, cu mare cunoștință genealogică, toată descendența illustului său neam de la Saltă Brâncoveami?

D. Președinte al consiliului de miniștri. Eu nicidecum nu ni-am supărat de acest epitet, fiindcă are îndreptățirea lui.

D. T. Maiorescu. Vom veni îndată la îndreptățiri si la ncsupăraja d-voastră.

Boiet este si colegul dv., Cantacuzino, boier este și președintele Senatului nostru, principele Chica. A! Dar aceștia sunt boieri de-ai noștri (ilaritate), și trântori sunt nunta boierii ceialți, cari nu sunt ai noștri. Apoi cfare a face boierii și trântorii cu partidele constituționale?

D. Prim minhtru și ministru de externe D.A. Sturdza. Vă voi explica-o.

D. T. Maiorescu. Nu sunt în toate partidele trântori? Numai burghezii sunt giozavi oameni de știința și de silință? Nu sunt leneși și printre ei? Parcă boierului Lascar Catargi..., Doamne Dumnezeule, toate puteți **zice** în contra acestui om, dar nu-i puteți zice că este lenes, că este trântor. Nu puteți zice unui alt boier din fostul minister, răposatului principe Al. Știrbei, ci a fost trântor, sau ca boierul niai tânăr Nicolae Filipescu, fostul primar, este trântor, și asa mai departe.

Ce însemnează când venim si aruncați vorba *trântor* în contra unor descendenți din familiile istorice ale țării în adunarea de la Băile Eforiei? Și apoi tot dv., d-le ministru al Domeniilor, veniți pe urmă și vă ridicați în acelaș discurs, este așa de curioasă contrazicerea, în contra celor ce vor să împiedice „înfrățirea claselor”. În această parce a discursului d-voastră aveți nevoie de înfrățirea claselor ca să vă ridicați în contra partidului țărănesc, care nu vă convine cu agitările lui. Apoi daca este în adevăr foarte rea agitarea, care vrea să asmutească sumanul țaranului contra gherocului de la Hârlad, este tot asa de rea și asmuțirea gherocului negustorului în contra fracului boierului, și cu această demagogie a urei de clasă nu se poate face niciodată o înțeleaptă mișcare electorală. **Di**n contra, pe când cel care vchiește să exploateze partidul țaranilor nu este de talie de a o face cu multa temere pentru noi, talia unui ministru al Maiestății Sale este cu mult mai importantă, si o agitare demagogică a dușmăniei de clasa, aruncată de acolo, este cu mult mai gravă, și se cuvine cu atât mai puțin sa fie făcură.

Iată, d-lor, pentru ce noi doi sau trei din opoziție nu ne putem asocia la acele expresii de bucurie asupra rczultarului alegerilor si pentru ce credem că suntem încă departe de la ceea ce numește d. laporrh „libertatea alegerilor devenită o realitate”.

Terminând, dați-mi voie să vă atrag atenția, deși o fac cu multă sfială, asupra curioasei formulări a primului alineat al proiectului de Adresă, acela cu omagiul adus Coroanei. Mai ales pe dv. reprezentanții Partidului Național-Liberal, vă rog să cugetați puțin asupra acestei redacții:

„Trimis de încrederea Națiunii a inaugura o nouă legislatură, Senatul se simte fericit de a aduce Maiestății Voastre omagiul recunoștinței tari pentru înalta înțelepciune, cu care ați pus Națiunea în situația de a hotărî în deplină libertate despre nevoile și cerințele ei”.

Omagiul recunoștinței țării, pentru ce?

„Pentru înalta înțelepciune cu care ați pus Națiunea în situația de a hotărî în deplină libertate despre nevoile și cerințele ei”.

Cum vine aceasta, d-lor? Regele este încoronarea, personificarea suveranității; dar mai este o suveranitate, în cealaltă rață a ei, suveranitatea țării, și aceasta își exprimă, mai ales, suveranitatea ei ca lucrare constituțională, când își alege mandatarii în Senat și în Cameră. Cum este regele, în suveranitatea sa, față cu suveranitatea țării din parlament?

Regele la noi, cum știți, este de origine plebiscitară. El a fost întâi domnitor, ales plebiscitar de noi, de la 2 până la 8 aprilie 1866, și apoi venind în țară la 10 Mai i s-a prezentat Constituțiunea pe care a jurat. Formula lui, prevăzută în Constituțiune, cuprinsă în fiecare *Monitor*. în care se află un decret regal, este următoarea:

„Carol I. Rege al României, prin grația lui Dumnezeu și voința națională”.

Adaosul de „voința națională”, face să se alăture îndară pe lângă suveranitatea regelui suveranitatea națională. Fără suveranitatea acestei țări, fără suverana primire a națiunii, regele nu era liberul ales rege al ei.

Pe când dar Regele nostru este suveran atât din grația lui Dumnezeu, cât și din voința națională, națiunea este din grația lui Dumnezeu, este și va fi, dar nu atârână de la bunăvoință a cuiva de pe pământ. Când aceste două suveranități ajung acum în contact constituțional, prin marea democratizare a noastră, regele, suveran personificat, vine în parlament, expresia suveranității țării, nu noi mergem la el, cum se întâmplă în Germania, unde regele nu este prin voința națională expresă, ci numai prin grația lui Dumnezeu și prin dreptul istoric medieval. Regele nostru ne citește în casa noastră mesagiul său înaintea delegațiunii suveranității naționale exprimate prin parlament.

Iar noi, parlamentul, îi răspundem prin Adresa citită în casa Lui și-i aducem omagiile noastre de fidelitate și de dragoste.

Dar ce se face acum în proiectul dv. de Adresă?

Aci nu se aduce acei bine-venit, totdeauna important și obișnuit omagiu de fidelitate și de dragoste, ci vine Suveranitatea delegată a țării, Senatul „liberal”, cum zice d. raportor, și spune Regelui: Vi usă-ți adu omagiile suveranității pentru că mi-ai pus Suveranitatea în situație de a hotărî în deplină libertate despre nevoile sale. Asta vrea s-o zică Partidul Național-Liberal?

D-lor, eu, cu foarte neînsemnata mea viață politică, monarhic și dinastic convins, totdeauna, și în gând și în scris, și prin broșuri și prin gazete și în țară și străinătate, și prin cuvântări în întruniri politice și în parlament, monarhic și dinastic fără șovăire, mă ridic în contra acestui curios pasagiu, cu care începe Adresa Senatului național-liberal. Sau, poate, Senatul mulțumește Regelui că a pus suveranitatea țării în starea de-a-și exprima nevoile ei, chiamând acest minister la guvern?

Dar dacă ar fi chemat Regele, cum era dreptul său de a o face, alt guvern, atunci trebuia să vă exprimați nemulțumirile față cu alegerea Maiestății Sale?

Suveranitatea țării este așa de puternică și elementară, încât ea n-are să mulțumească nimănui, nici celuilalt Suveran personificat, că-i dă voie să-și exercite drepturile ei. Suveranitatea națională are acest drept de la sine și n-are să fie recunoscătoare nimănui că-i dă dreptul de a fi și de a se mișca. D-lor, po.ite nu și-au dat seama d-nii redactori ai adresei, ce fac cu această frază.

Suveranitatea națională din patlament are să aducă omagii regelui de iubire și de fidelitate, da! lat daca voiți să exprimați d-voastră mulțumiri, că operațiunile electorale din urmă v-au plăcut, vă rog aduceți mulțumirile acestea ministerului, de la care atârnă să fie și mai bine lăcute. Dar Maiestatea Regelui Romanici n-are a face cu amănuntele de administrație electorală pentru ca să vie un Senat să-i mulțumească pentru aceste amănunte, făcându-și rezervația mentală de a-l ataca atunci când nu i-ar conveni asemenea amănunte. Aceasta este anticonstituțional.

Iată motivele pentru care voi vota contra proiectului de răspuns la mesagiu.

115

în contra violării principiului inamovibilității la Curtea de Casație

(Ședința Senatului de la 10 aprilie 1896)

Ministrul de justiție Stătescu, precum se arată la capitolul IX al introducerii istorice din acest volum, pentru a face loc în Curtea de Casație la doi partizani politici ai sai (M. Poenani-Bordea și Ciru Oeconomu), lovește în inamovibilitatea înaltei magistraturi și eliminează pe consilierii Prodan și Puleanu printr-un pmicci de lege cu 3 mici modificări a organizării judecătorești, dintre care însă una i se atribuie, priuti-un nemaipomenit abuz, efect retroactiv.

Iacă textul acestei modificări, înăsprite în secțiunile Senatului, după îndemnul ministrului.

„Rudele și afinii până în al patrulea grad incluziv nu pot fi membri ai aceleiași curți, tribunal sau judecătoria.

De asemenea și judecătoria care țin în căsătorie două surori.

În caz când o asemenea incompatibilitate s-ar constata că există în sânul unei instanțe judecătorești, ministru! justiției o va face să încetere, punând la rerr.igere pe magistratul cel mai nou numit.”

Domnilor Senatori,

Când am avut onoarea să vorbesc pentru prima oară înaintea dv., mi-am permis să arăt rolul foarte mărginit ce-

poaw avea opoziția aici, deoarece, prin numărul nostru restrâns- nu suntem nici măcar în stare să prezentăm un amendament la o lege. Prin urmare numai cînd ne-ar părea că este o mare necesitate de a vorbi, ne vom încerca să ridicăm și glasul nostru - firește, neputînd prezenta, un amendament - numai cu speranța că cele zise vor putea cumva să glsească un răsunset în mijlocul dv., din majoritate, și numai dacă ar găsi un asemenea răsunset, vor putea să aibă oarecare succes. Cu arăt mai mult este aplicabil aceasta în cazul de față, cu cât este o lege de un efect foarte practic, care se discută acum, și numai dacă și dv. veți găsi că singura - dar după mine esențială — îndreptare ce rrebuie propusa la acest proiect, merita să fie introdusă, vorbîtea mea va avea un efect practic; dacă nu, vă fac scuzele mele pentru timpul ce vi l-am răpit degeaba, fiindcă nu am deprinderea de a vorbi numai pentru ca vorbă să fie.

D-lor. proiectul de lege actual nu este în dispozițiile lui pozitive de mare importanță; e o modificare în mici proporții a legii magisrraturei și tnă grăbesc a recunoaște. în aceste limite, este o îmbunătățite. Ca să se compuie altfel secțiunile Curților prin tragere la sorti, ca să se alterneze astfel secțiunile la Curtea de Casație, în urma unei alte trageri la sorti, ca să se ia oarecari garanții pentru o mai mare nepărtinire, acestea sunt măsuri bune, deși, cum ziceam, nu de mare importanță. Dar, până când va veni actualul guvern cu legi mai importante decât cele de până acum, noi suntem datori să ne ocupăm și cu asemenea fragmente de îmbunătățiri.

Primesc ceea ce spune d. raponot, sau ce spune mai bine expunerea de motive a d-lul ministru. în ceea ce privește aceste mici modificări pozitive, le găsesc și eu folositoare și voi vota luarea în considerație a legii, însă cu următoarea rezervă - dacă rezerva aceasta nu o veți primi, firește voi vota în contra, ceea ce n-are nici o însemnătate, *dar prevăd că acta parte a legii, în privința căreia fac rezerva, va fi foarte provizorie și va trebui să*

,fie remodificată de orce guvern de alt partid care va veni după d-voastră.

Mă opresc dar la partea care m-a făcut să iau cuvîntul în • contra legii.

În mijlocul unor mici și prudente modificări, se inttroduce \deodată în proiectul guvernului și, spre marea mea mirare, se £. înisprește încă printr-un amendament elaborat de comitetul [delegaților, o izbire radicală a independenței, a prestigiului, a [siguranței înaltei Curți de Casație. Dispozițiunea, prin care ; zice că se exclud de la funcționarea în aceeași Curte certe igrade de rudenie și de alianța, să se aplice, cum zice în mod timpropriu d. raportor, *hic et nune. Hic* n-are să se aplice, ci i palatul de justiție, dar *nune*, acum. îndată după promulgarea [legii, adică să se pună la retragere magistrații mai nou numiți. ^ Această dispoziție, d-lor, o găsesc rea, este violarea unei legi isuperioare, și o găsesc atingînd esența unui principiu tconstituțional; și pentru că mai ales din acest punct de vedere trebuie să o combat, mă mărginesc la Curtea de Casație.

D-lor, aplicațiunea legii acum, dacă se va promulga așa, ar însemna că doi magistrați de la Curtea de Casație să fie imediat dați afară, unul mai de curînd numit, altul numit de vreo 6 ani. numit sub legea anterioară așa cum fusese păstrată, fără această incompatibilitate nou inventată, în tot timpul regimului liberal de 12 ani.

D-lor, d. raportor zice. în Constituțiune nu este înscris principiul inamovibilității.

Eu cred că se înșeală d. raportor. în Constituțiune nu este înscris principiul inamovibilități pentru celelalte trepte ale magistraturei, dar în ceea ce privește Curtea de Casație. în Consrutiune esre implicit mai mult decât înscris acest principiu, este de esența alcătuirii Constituțiunii noastre, fiindcă Constituțiunea prevede trei puteri în stat: putefea legiuitoare - cu ea începedemocratica noastră Constituțiune - , apoi putefea executivă, cu regele în cap, și apoi, precum zice

anume Constituțiunea, *puterea judecătorească*. Vasâzică, trei puteri sunt în echilibrul statului nostru constituțional, cari stau *pari pasat* lângăolalră. Ca un corolar al acestei dispoziții fundamentale stă tot în Constituțiune, că așa de puternică, de sine stătătoare și independentă este și trebuie să fie puterea judecătorească, încât miniștrii, reprezentanții puterii executive, sunt trimiși în judecata Curții de Casație; și înțelege orice om ai minte, că ar fi o copilărie ca puterea aceea, care este cherttacă să judece și să apretieze purtarea reprezentanților puterii executive, să fie numită numai după arbitru miniștrilor ca simpli funcționari administrativi.

Când Constituția trimite pe reprezentanții puterii executive să fie judecați de Cunea de Casație, prin aceasta a înțeles fundamental neatârarea Curții de Casație de simplul arbitru al puterii executive în funcționarea ei, Vasâzică, a înțeles cel puțin inamovibilitatea Curții de Casație.

De acolo, ce este drept, ca o deducere, ca im corolar, se aplică ideea, că tot așa este bine să se întindă inamovibilitatea și la celelalte instanțe,

D-lor, inamovibilitatea însemnează că nu se poate lăsa nici la arbitru puterii executive, nici la arbitru puterii legislative depărtarea pctsoanei numite; că odată numitea făcută conform legii, nu o mai poți izbi personal. Ca să faci o lege modificatoare în amănunte, poți s-o **faci**; d,»r otcum ai face-o, trebuie să respectezi într-înșă inamovibilitatea. Dar ca acum, sub pretext de reformă, să izbești în cei ce există constitutiv după lege ca membri ai acestei Curți, aceasta nu se poate. Se pot lua măsuri de siguranță de acum înainte, dar nu se pot izbi acei care sunt în virtutea legii funcționând, fără ca să deștepți impresia de a fi făcut o lege personală sau de partid și fără să introduci în public sentimentul de nesiguranța lată cu independenta justiției țării.

D-lor. din norocire între dv. suni mrdți cari nu sunr advocați și oameni de legi. - prea mulți advocați într-o țară

nu e semn bun pentru starea economică și socială a țării; - este o adevărată fericire că sunt și alții aici care reprezintă alte interese, poate mai mari și mai reale ale țării; pentru aceștia, care nu sunt juriști speciali, daii-mi voie să aduc mai aproape cestiunea și impoi canea marelui principiu că nu se poate face *retroactiva* o lege. Voi încerca explicarea printr-un caz analog, unde poate și sentimentul tutulor se va ridica în contra retroactivității dacă s-ar face acolo, cum se propune aci.

Ordinea publică, zice d. raportor!

Dar ia să vă dau o altă cestiune de ordine publică și să aplică aci, la Curtea de Casație. La casatorii s-a prevăzut în codul ni>sim civil unele concesii la cerințele Bisericii "ortodoxe, d.e. poprirea căsătoriei din motivul foarte subtil și I numai canonic al rudeniei din sfântul botez, asemenea este f popriră căsătoria în linie colaterală până la a patra spiță incluziv, și între veri și vere, și între cumnați și cumnate. Dar regele poate dispensa pentru căsătorii între veri și între f" cumnați. Sfântul Sinod, consecvent cu canoanele, nu găsește suficiente aceste popriri ale codului civil, el cere poprirea până la a cincea spiță.

O voce. Până la a scaptea spiță,

D. *Titu Maiorescu.* Vorbesc numai de a cincea spiță, fiindcă prin o hotărâre a Sf-lui Sinod, mi se pare de la 1881, dacă un preot ndrăznește să căsătorească la a cincea spiță, preotul să se canonicască. Iară o neporrvire între Biserică și societatea

Vă dau un exemplu, foarte real și acut. Căci am văzut pe d. ministru-prezident, reprezentantul Partidului National-l.i-beral, grozav de evlavios, și totdeauna aplecat spre cele bisericești (nu știu cum împacă d-sa aceste pretenții de evlavie cu șefia Pattidului Liberal, care în toate părțile se arată mai indiferent pentru unele cerințe ale Bisericii l. Dar, fiind dat actualul d. ministru-președinte cu evlavia d-sale

pronunțară, poate va voi d-sa să împace statul civil cu o propunere pentru ca să dispară acel conflict, și prin care să zică: este oprită căsătoria și în codul civil până la a cincea spiță, sau se abrogă dreptul regelui de a da dispensă la căsătoriile cumnaților și verilor, prin urmare asemenea căsătorii rămân oprite, fără dispensă. De altminteri și regelui poate să nu-i fie plăcut acest drept de dispensă. Lin rege constituțional se cade să fie mai bine în situație de a acorda decât de a refuza. Însă dacă acorda toate asemenea dispense, atinge simțimintele persoanelor bisericești; dacă le refuză, atinge simțimintele persoanelor civile în chestie.

Se poate dar foarte bine, ca sub actualul ministru-prezident să vi se propuie un proiect de lege care să zică: sunt absolut oprite căsătoriile între văr și vară, între cumnat și cumnată.

Foarte bine!

Dar în fața acestui proiect, va veni d. raportor Polizu-Micsunești și va zice; ordinea publică cere aplicarea imediată, ordinea publică *hic et nunc*, și prin urmare căsătoriile astăzi existente după legea veche între veri și cumnați se revoacă.

Oare simțimântul d-voastră de dreptate nu s-ar revolta, când s-ar face aceasta? Când s-ar zice; a fost bună căsătoria sub legea de până acum, nu mai e bună de acum înainte, soții sunt acum în concubinagiu, copiii devin bastarzi?!

Iacă o enormitate! Ca de acum înainte să se aplice legea, se poate. Dar ca ea să anuleze ceea ce era făcut în deplină legalitate până acum, aceasta nu se poate.

Si tot așa nu se poate admite retroactivitatea la Casație.

Aici este adevărata chestie de ordine publică superioară, care primează pe aceea a cumnăției. Și cei ce sunt mai puțin deprinși cu principiile generale, o vor simți îndată la aplicarea practică asupra judecătorilor de la casație. Pentru mai multă claritate, mă mărginesc la cazul cel mai tare. Iată un membru al înaltei Curți de Justiție, fost judecător mulți ani la instanțele Inferioare, membru la Curtea de apel, prezident al

unei Curți de apel, numit de vreo 6 ani la Casație în toată regula și în toate condițiile legii așa cum a fost la noi de când există Cuttea de Casație, și firește, acum desigur inamovibil, strămutându-șt căsnicia la București, om însurat, cu copii, sosit de dincolo de Milcov, cumpărându-și casă în București, și > veniți d-voastră și ziceți: apoi e cumnat cu altul, îl dati afară • și îl lăsați pe drumuri, fiindcă așa cere ordinea publică acum . inventară.

D-lor senatori, să judecăm și noi cu roată nuntea sănătoasă: [se poate aceasta? bine este?

Nu e decât cazul unei persoane; ce însemnează o persoană, [două persoane mai mult sau mai puțin în viața statului! Așa Ieste; însă această lovire zdruncină convingerea oamenilor despre neatârarea și siguranța întregii justiții în țară. Căci, [d-lor, să vă spun îndată o mai departe aplicare: dacă primim I proiectul de față, cu aceeaș procedură se poate înlătura *toată* inamovibilitatea Curței de Casațiune. Acum ați introdus Lcumnătiue și veriile, - iertați-mă să vi repet, e o mică !reformă. Când cineva e așa judecător, încât, pentru că e i cumnat cu altul, să-și schimbe părerea, fie că va fi fost la I casațiune, fie că va fi fost la Curtea de apel, rău judecător rămânea și dacă nu se însura cu cumnata altui judecător.

Daci era vorba si se ia mai multe garanții pentni independenta judecătorilor, câte alte măsuri nu erau, numai să se fi aplicat! Astfel, una pe care a prevăzut-o cu oatecare revoltă din partea Camerei, un biet răposat deputat, care nu era luat tocmai în serios, Nușoreanu, care s-a ridicat în contra jocului de cărți si a vieții în club a multor magistrați. Scanda! judiciar și social în țară la noi, această promiscuirate între avocat, parte și judecător la club și la cărți! Dar știu că în această privință are aceeaș convingere și d. ministru de justiție actual, și era și este momentul, că acea dispoziție din legea organică sa fie riguros aplicată si să se simtă Că și prestigiul și demnitatea

și independența magistralului e lovită prin viața de cartoforie, care este lătită atât în provincie cât și în capitală!...

L>. Ministru al justiției. Eugenie Stătescu. Și i-ați numit de preferință, pe cunoscuții judecători de cărți, i-ați făcut inamovibili.

D. Maiorescu. Voi veni îndată la argumentul acesta al d-voastră, că și ceilalți au făcut tot așa.

D. Ministru al justiției, Eugenie Stătescu. D-voastră ați făcut așa, nu voi să numesc nume, *nomina odiosa*.

D. Maiorescu. Să termin mai întâi cu aplicarea mai departe a încercării proiectului de astăzi.

D-lor, nu ar fi mai bine ca judecătorii să aibă mai multă experiență decât au? Cine poate să zică altfel decât „da”. Nu ar fi mai bine ca ei să aibă și mai multă cunoștință de drept, pentru a fi mai bine asigurată societatea? Când ar veni cineva cu o propunere de ordine publică și ar cere ca cel puțin judecătorii de la Curtea de Casație să fie doctori în legi, ca așa să dea mai multe garanții prin studiile ce au făcut, oare acesta nu ar fi bine, cine poate să zică că nu este bine? Or să zică că judecătorii trebuie să fie într-o vârstă și mai matură, de exemplu, președintele de tribunal care este inamovibil, sau membrii de la Curtea de Casație, să fie de cel puțin 40 de ani ea și membrii acestui mator Corp al Senatului, cine ar putea să afirme că aceasta nu ar fi o garanție mai mare?

A. Petre Grădișteanu. Acesta este programul Partidului Conservator?

D. Maiorescu. S-ar putea dar foarte bine introduce o asemenea reformă. Și atunci, după analogia proiectului d-voastră de astăzi, s-ar adăoga; judecătorii numiri inamovibili după legea de până acum, cari nu îndeplinesc condițiile cele nou introduse, sunr puși în retragere prin decret, adică dari afară. Apoi nu vedeți că sub asemenea pretext de ordine publică se poate desființa orice instituție inamovibilă? Si am ajunge la pericolul cel mai mare, la zdruncinarea celor mai

temeinice alcătuirii ale statului, cu faimosul d-voastră *bir et nune!*

D-lor senatori, dați-mi voie să adaog în treacăt, o a doua observare dintr-o altă ordine de idei față cu această chestie, să vorbesc de principiile liberale. Senatul este astăzi liberal, mm ; zicea colegul nostru d-nul Polizu-Micșunești în Adresă, la care tot d-sa era raportor. Inșă după încetarea din viața a lui Rosetti, Brătianu, fie și Dimitrie Brătianu, și a Goleștilor, nu știu dacă se mai poate face apel la via simțire a principiilor liberale în sânul Partidului Liberal, cum a rămas acum. Nici chiar nu se i mai pomenește de ele!

Ce se face de câteva luni încoace, numai liberal nu este. [Când a venit legea d-lui Poni, privitoare la administrațiunea Casei Școalelor, lege de altfel care are multe dispoziții bune, și a întins centralizarea adniinisrrarivă până în contra | instituțiilor private, a tăcut o acțiune antiliberală.

Poate că era necesară, nici n-am luat cuvântul la ea, dat I liberală nu era.

în materie de magistratură este dogmă liberală fundamentală în toate tarile: „neatârnarea magisrraturei de puterea executivă”. Toate proiectele de lege care peste starea de astăzi, | cum este, dă unui ministru de justiție, fie și celui mai bun și celui mai respectat - și se recunoaște că este cel mai respectat de dv. actualul ministru de justiție — dă putere arbitului lui de a se amesteca și mai mult în numirile de magistrați, mai ales la Casație, toate aceste tendințe nu sunt liberale. Dorul, graba cu care, fără a aștepta stingerea prin vârstă și prin moarte, voiți, cum zice d. raportor, *hic et nune*, să mai deschideți două locuri la Casație...

D. P. Grădișteanu. Chiar fără lege ar avea 15 mijloace să numească 4, nu două locuri.

D. T. Maiorescu. Cu atât mai rău, nu este tendință liberală aceasta; căci aduceți-vă aminte de adevărata tendință liberală, S-a discutat chestiunea aceasta, când cu revizuirea Constituției

făcută de d-voastră. Până acolo mergea atunci sentimentul liberal și ultraliberal pentru independenta magistraturii, încât C. A. Rosetri - și avea atunci mulți partizani - cu onor. nostru coleg din Senat. D. Vulturescu, care a publicat un raport, voiau să introduci chiar elecivitatea magistraturii, ca să nu mai fie amestecul puterii executive. Tendința este justă, cred că mijlocul nu era bun, dar vreau să-l citez ca să vedeți până unde voia să se scoată de sub arbitru al unui singur om din puterea executivă, numirea magistraților.

Tendința de partid liberal ar fi să iacă ceea ce-mi pare rău că nu s-a făcut sub ministerul trecut pentru a completa această lege de întindere a iiamovifității, să facă o mal strânsă lege de admisibilitate în magistratură, să nu lase numirea în locurile vacante atotputerniciei și arbitrarului unui ministru, care poate numește magistrații după spiritul politic, poate după rubedenie etc.

Să nu se mai întâmple aceasta nedomenire. această împiedecare de a se întemeia sentimentul justiției în țară, în opinia publică, că numirile în magistratură se iac după politică. Să nu mai fie, dacă-mi iertați un cuvânt familiar, lozinca care o auzim din nefericire în public, la palatul justiției: o secțiune din Curtea de Casație e liberală, alta junimista sau conservatoare!

Aceasta zdruncină în fundament credința țării în justiție. Tendința liberala este să luați din mâna ministrului prea marea latitudine în numiri, și aș fi alături în Camera ceailăță cu d. V. Brătianu, care a făcut o propunere în felul acesta. Este exorbitant dreptul dat în mâna ministului, trebuiesc mai multe îngrădiri...

D. Ministru de justiție. D-voastră n-ați respectat nici îngrădirile existente.

D. Titu Maiorescu. Sunt mulțumit să fiu întrerupt, mai ales de d. ministrul, dar am avut onoare să spun că voi veni mai târziu și la acest argument. Adică dacă nu s-a respectat nici în

trecut, acesta este motivul să facem toc așa și în viitor? Aceasta este misiunea Partidului Liberal?

Vasăzică, dacă se impune o reformă a magistraturii, iată reforma cea în adevăr înaltă, nu crâmpeliul acesta de mici reparațiuni.

Iată marea reformă: modul cum să se facă numirile în magistratură; să se îngădească arbitrarul personal al ministrului; numai cu o asemenea reformă am putea să scăpăm de aceea ce s-a spus totdeauna în țară în contra ministerelor trecute și de ceea ce se spune deja în contra ministerului actual.

în loc de aceasta, vine Partidul Liberal și cu prilejul de a introduce câteva mici garanții de independență, ca să nu fie doi veri, sau doi cumnați, chiar prin aceasta izbește în inamovibilitatea Curții de Casație numai pentru ca d. [ministru de justiție să mai poată numi acolo pe cine va vrea!

Acum, d-lor, vin la argumentul „așa s-a făcut și în trecut”.

Foarte rău, dacă s-a făcut așa.

D. Ministru de justiție. Nu în trecut; d-voastră!

D. Titu Maiorescu. Indiferent, dacă noi sau alții. Ar fi o adevărată nefericire, dacă de la partid la partid, în schimbul obișnuit al sistemului constituțional, nu am ajunge cel puțin la aceasta, ca cei cari vin după alții și au înțeles greșelile lor, să facă ceva mai bine. Altfel, ce ne-ar folosi schimbarea guvernelor.

Că sunt totdeauna multe neajunsuri în multe priviri și în multe părți ale administrației publice, multe tele de îndreptat, o știm cu toții.

Prin urmare oamenii cu minte și cu sânge rece trebuie să se bucure adeseori, când se schimbă un partid de la guvern, după oarecare durată, ca să fi avut guvernul timp să realizeze ceva; pentru că se poate presupune că se va introduce în vreo parte a administrației ceva mai bun.

Eu am recunoscut, în mijlocul Partidului Liberal, când eram atunci în Cameră în opoziție, Că bine a fost că a căzut

cabinetul Lascar Catargi în 187b; nu se putea face războiul decât cu Partidul Liberal; și tot așa cred că bine a fost, și eram de aceeaș părere, că s-a retras Partidul Conservator sau junimist-conservator la 18'15 și ați venit dumneavoastră să tăceți vreo îmbunătățire, acolo unde se poate introduce; căci poate guvernul trecut ajunsese cu reformele sale la momentul de saturație.

Cu argumente ca acesta, d-lt ministru, că era rău și celălalt partid, nu înaintăm deloc; cestiunea este: cum e bine să faceți d-voastră astăzi?

Acum, d-lor, dacă simțiți mai mulți din dv., împreună cu mine, că nu e bună aplicarea ce se încearcă prin proiectul de lege actual, că nu este anume nici constituțional admisibil să se răpească inamovibilitatea magistraților de la Casație și să se elimineze cei doi membri care se au în vedere, atunci permiteți-mi a întări acest simțământ și această argumentare cu o a treia și cea din urmă reflecție.

Așa este de adevărat că în statele constituționale trebuie să fie folositoare alternarea partidelor, încât mi-aș permite să vă pun înainte următoarea regulă pentru oamenii cu minte în politica: cea măsura administrativă sau legislativă este bună care, deși făcută de un partid, este însă respectată și menținută de celălalt partid. Acea lege și cea măsură este bună care a trecut prin două focuri de partide, căci ce este folositor pentru țară, nu este ceea ce ne desparte, ci este ceea ce ne unește. Precum suntem fiii aceleiaș țări, așa și interesul și binele obștesc este acolo unde se recunoaște de oamenii cuminți din toate partidele că era bună legea.

Că era bună legea d-lui Carp cu vânzarea loturilor mici, se dovedește prin faptul că este și va fi respectată și de dv., cu toate părerile contrarii ale unora. Dacă este bună faimoasa lege a maximului - poate cu ceva modificai* în taxe, ea va fi respectată și de dv, și cred că va fi respectată.

Am fpsr fericii, cără vreme am văzut pe actualul d. ministru de justiție că respectează. principiul inamovibilităței.

D. Ministru de justiție. E. Stăteseu. Dar l-am înscris înainte de dv. în proiectul de lege...

D. T. Maiorescu. Căci desi *a* crezut de cuvunță și s-a grăbit să revoace o numire, care i s-a părut că este contra legii, chiar aceasta se poate considera ca un fel de omagiu ce J-a adus legii inamovibilității.

Iată dar încă o lege buna, legea cu întinderea inamovibilității, care trece prin două focuri de partid și rămâne respectată ca lege generali. Tot astfel, acele legi ale dv. sunt bune, care vor trebui să fie respectate și de partidul opus.

Suindu-mă pe această scară, măsurând la această măsură, propunerea ce faceți astăzi nu este bună, pentru că - pe cât pot prevedea și pe cât pot ști - va fi de onoatea și de datorია unui ministru de justiție din alt partid, urmând după dv., să rectifice neiertata lovire ce o dati principiului inamovibilităței, și să revoace toate măsurile ptin care ați atins pe cei doi membri. Iată unde veți ajunge!

* Asa s-a și întâmplat după 4 «uu^înșuș autorul scriem de față fund mimsrmdjustițieaabro^^
comhâturc în discuiți?dAXSĂUW. M [
R O M Ă N I

116

**Contra Adresei - un anahronism. Răul imanimiților.
Parlamentul liberal nu mai reprezintă țara,
aplanarea conflictului mitropolitan s-a făcut în afară de el
(Ședința Senatului de la 13 dec. 1896)**

MINISTERUL DIN ACEI TIMP;

P. S. Aurelian, prezident și domenii,
Vasilie Lascar, interne,
G. Mărzescu, culte.
GeneralAnton Btrindei, război,
Ștefan Șendre, justiție,
EmantiilM. Porumbarii, lucrări publice,
G. C. Cantacuzino (Rifoveanu) rămâne la finanțe și
C. i. Stoicescu trece la externe.

Domnilor Senatori,

Dacă proiectul de Adresă ce ni se întârisează s-ar mărgini la forma englezească, cum ziceau mai toți onor. mei preopinenți, și ar culmina numai în expresia solemnă a omagiului ce-l aducem Coroanei, nu ar rămâne decât să ne asociem toți la această expresie. Însă proiectul de Adresă face ceva mai mult.

F.I, parafrazând mesagiul!, care între aliele vorbește Corpurilor legiuitoare și de evenimentele,-mai importante petrecute de la închiderea sesiunii trecure până la deschiderea

sesesiunii actuale, menționează și el aceste evenimente; vizita împăratului Austro-Ungariei, a regelui Serbiei, vizita Regelui nosttu la Porțile de Fier, la portul Constanța etc. și apoi trece la proiectele de legi ce ni se anunță pentru viitor.

Dacă din ziua în care s-a redeschis parlamentul, 15 noemvrie, până astăzi, când discutăm răspunsul la mesagiul de deschidere, nu ar mai fi intervenit alte evenimente, care — odată ce se enumera unele evenimente în Adresă - ne silesc la întrebarea, dacă nu merg și ele în importanța *lotparipassu* cu cele enumerate: atunci așa-numita dezbatere a Adresei se putea mărgini la simpla lectură și la simpla votare a proiectului de răspuns. Dar fiindcă, prin o coincidență neprevăzută nici de cei ce au contrasemnat mesagiul, nici de membrii comisiunii de adresă în momentul când au fost aleși, au intervenit alte evenimente de mare însemnătate: proiectul de răspuns, așa cum este redactat și cum vine, pentru nefericirea lui, astăzi în dezbateră noastră, a devenit un anahronism și constituie o anomalie; anomalie atât prin câteva cuvinte ce le cuprinde, cât mai ales prin cuvintele ce nu le cuprinde, și în fine și ca emanarea unei înalte instituții reprezentative, în privința căreia îmi voi permite să examinez în liniște, înaintea d-voastră și pe cât se poate împreună cu d-voastră, întrebarea totdeauna delicată: până unde acest matur corp mai poate fi considerat astăzi ca reprezentând adevărata opinie a țarei?

Proiectul de răspuns consrituie, ziceam, un anahronism și o anomalie, întâi prin câteva cuvinte, cari astăzi nu mai au sensul lor primitiv. Aceste cuvinte sunt cele de pe la sfârșit: „guvernul Maiestății Voastre va avea tot sprijinul nostm pentru realizarea acestor reforme”.

Care guvern, d-lor senatori? Când ni se citește mesagiul și noi venim să-l discutăm, noi nu-l discutăm, fiindcă poartă semnătura *Carol*, deoarece regele este indiscutabil. Noi îl discutăm, fiindcă după semnătura *Carolvin* numele miniștrilor cari, contrasemnând acest act, devin prin aceasta răspunzători

înaintea noastră. Și această răspundere, luată prin contrasemnarea mesajului, este o răspundere personală, prin anume lege declarată personală. Prin urmare când proiectul de lege de răspuns la mesaj vorbește de „nu/Maiestateii Sale, ei nu poate înțelege în mod normal decât guvernul semnat în mesaj, adică pe nume; guvernul Dimitrie Sturdza, Stătescu, Stolojan, Poni și ceilalți”. Deodată acest înțeles al cuvântului „guvern”, care ar fi singurul înțeles normal în ocazia prezentă, s-a schimbat și a luat altă înfățișare. Guvernul, înțelesul cărui discutăm răspunsul nostru, nu mai este guvernul, care a contrasemnat mesajul.

Și răspunsul Senatului la Mesaj! Tronului trece peste această schimbare, peste acest eveniment, parcă n-ar fi fost și n-ar merita relevare? Dați-mi voie să consider o asemenea procedură ca elementară incorectă.

Dar proiectul Adresei mai constituie o anomalie prin enumerarea evenimentelor (ar fi putut și nu se face, dar s-a tăcut enumerarea evenimentelor) întâmplătoare de la închiderea sesiunii trecute până la deschiderea sesiunii prezente, - și anume prin faptul, că în aceasta enumerare trece sub tăcere un alt eveniment asemenea important, petrecut în același interval al sesiunilor, și care stă în strânsă legătură cu schimbarea de guvern, de care am vorbit.

Și iar mesajul! vorbește asupra evenimentului în chestie. Dar mesajul putea să tacă asupra lui. Căci fostul guvern avea modul său deosebit de a vedea acel eveniment. Pentru fostul guvern evenimentul (pe care nu vreau să-l precizez mai de aproape: îl cunoașteți cu toții!) a fost faptul unui alt corp constituit al statului. S-a petrecut conform suveranității aceluia corp și, după cum credea guvernul trecut, în limitele acestei suveranități. Coroana nu avea ce să caute acolo; guvernul ca

¹ Destituirea, reintegrarea și apoi renunțarea la tronul mitropolitului primar tihnadie.

guvern laic nu avea decât să se conformeze acelei deciziuni suverane, fără a lua răspunderea ei. Prin urmare n-aici de ce să o menționeze mesajul; foarte consecvent din punctul de vedere al fostului guvern. Dar ceea ce s-a întâmplat de atunci încolo, dovedește că actualul guvern a părăsit acel punct de vedere, și Senatul a aprobat procedura noului guvern.

Noul guvern a făcut din acel fapt - și cred, că a făcut bine - un fapt politic, precum și era, și schimbând modul de a vedea al guvernului trecut, a mai înfăptuit cu această ocazie unul din acele precedente, de care se felițește ca de bun augur pentru deșteptarea noastră națională mai departe. Cum dar să poată trece Senatul peste acest eveniment, când enumără pe celelalte? Acest eveniment, care a avut de rezultat căderea unui guvern și a dat guvernului următor și partidelor ocazia de a manifesta unirea cugetelor, când e vorba de o chestie națională? Aș vrea să știu, tu ce argumente valabile s-ar mai putea combate propunerea de a da d-lui Petre Gradistcau, viceprezidentul acestui Senat, care cu justul simțământ al necesităților parlamentare v-a cerut să introducă în Adresă un alineat asupra schimbării de guvern? - Că d. Dimitrie Sturdza, fostul ministru-prezident și presupusul încă șef al Partidului Național Liberal...

Voci. Kste chiar, nu e presupus,

D. T. Maiorenti. Nu «iu pentru cât timp; fiindcă vom examina aici împreună și o altă consecință neapărată, neînălțuabilă, care rezultă din situație. D. Dim. Sturdza v-a spus ieri în Senat că at dori să nu se menționeze schimbarea guvernului.

Explicabilă dorință! O ne își menționează cu plăcere căderea de la guvern? Și foarte politicoasă d. ministru-prezident actual, față cu donna fostului ministru-prezident, a consimțit ca să nu se menționeze acest eveniment, firește; d-sa e pe hanca ministerială, e purtat de încrederea majorității d-voastre, d-sale

ii e indiferent dacă se menționează sau nu schimbarea ministerului.

Dar noi, parlamentul - si aci scuzați-mă, că zic: noi -- noi parlamentul, majoritate si infimă minoritate, noi parlamentul, ce suntem noi.' O simplă dependență a unei dorințe de politeță a ministrului-prezident? Noi, când enumerăm relațiile cu Giei'ia și echilibrarea bugetului si începerea lucrărilor de la Constanta ca evenimente, Trebuie să trecem sub tăcere evenimentul liniștii Bisericii și societății pun înfrățirea tutulor? Dar atunci ce parlament mai suntem noi? Mai suntem expresia opiniei tarii în acest moment? Poate interesul parlamentului de a pune un zid între valurile mișcate ale opiniei publice din afară si ceea ce se petrece întru' D-lor. e imposibil! Tăcerea Adresei asupra acestui punct anahronism și anomalie!

Si dacă ar fi numai at.ii! Dat e ceva mai greu în toară nelămurirea situației parlamentare și guvernamentale de astazi. S-a strans guvernul trecut si a venit guvernul actual.

Eu nu împărtășesc în această privință părerea onor. meu preopinent, d. Rrabțeanu. Eu cted si recunosc să s-a explicat guvernul de ce a venit, și, dacă mi s-au raportat exact cuvintele zise ieri de onorabilul încă șef¹ al Partidului Național-Liberal, d. Dimitrie Sturdza, s-a explicat si din partea d-sale de ce s-a retras.

Din prunedle cuvinte zise de d, ministru-prezident Aurelian, că a venit să dea o soluțiune *pașnică* cesiunilor urgente, ati înțeles misiunea sa politica, și din cuvintele zise ieri de d. Sturdza, că era o *agitare a opiniei publice*, pentru îmblânzirea căreia d-sa trebuia să se retragă, ati înțeles si cauza retragerii.

În adevăr, față cu agitarea din primele zile după redeschiderea parlamentului, însă persoana celui ce era în capul guvernului devenise prea iritantă: căci acea agitare ajunsese să se traducă si prin o mișcare pe stradă: far poliția,

când mișcarea, condusă de un deputat, luase direcția spre Cameră, a crezut că trebuie să oprească manifestarea.

Era în drept poliția să ordone măsurile de liniște pe uliță; dar greu venea fostului ministru-prezident să reziste unei asemenea manifestări pe stradă. Căci nu mai departe decar acum trei ani, când un număr oarecare de studenți ieșind din-o curte din strada Clemenției cu steagul loi în frunte, se ducea în masă ca să manifesteze la mormântul lui C. A. Rosetii, poliția, tot în dreptul ei, a înștiințat mai înainte pe manifestanți să nu treacă prin Călea Victoriei. Poate era teama - 51 dacă cr.i această teamă, a avut cu atât mai multa dreptate să oprească - că srudentii instigați, trecând pe dinaintea Palatului, să nu strige „jos guvernul!" Si înțelegeți bine. că poliția era datoare să oprească asemenea manifestări și a fost cuminte că a ordonat să treacă procesiunea pe strada Colici sau pe altă stradă spre a merge la cimitir, dar nu pe Calci Victoriei. Această ordonanță era tot așa de legală, ca si ordonanța poliției de a opri manifestarea condusă spre Camera. Ordonanța de acum 3 arii s-a si executat în mod corect, s-a oprit comunicatiunea de la strada Clemenței spre Calea Victoriei și s-a pus chiar un procuror în frunte pentru a veghia la păztrca tutulor formelor legale.

Dar ce s-a întâmplat atunci? Organele autorității legale au fost întâmpinate de onor. d. Dim. Sturdza, care s-a pus însus în capul studenților (pe care noi. autoritățile universitare, ne dăm roate silințele casă-i liniștim și să-i disciplinăm) și s-a pus, cu roții împreună să strige în contra procurorului si să insulte ordinea (egala!

Așa s-a întâmplat acum 3 ani¹. Si astfel nu e de mirat, dacă acum 3 săptămâns, când un deputat voi.i șâ meargă cu cetățenii la Cameră ca să dea o petiție, ministrul prezident d. Dim. Sturdza nu mai avea autoritatea să oprească o asemenea

¹ Vezi voi. IV, pag % («/ «. - p- 1076).

rtiit\ifir«aît, in aceste împrejurări si după precedentul din strada Clemenței chiar ființa d-sale la minister era iritanta, și a trebuit să se retragă.

Autoritatea a putut-o avea actualul guvern, nu o avea cel trecut. Așadar d. Dim. Sturdza a căzut în mod natural, constituțional, de la guvern.

În prima zi când am intrat aci în Senat la începutul sesiunii acesteia, ni s-a distribuit o broșură elegant imprimată a d-lui Dimitrie Sturdza Isi pe mine lucrările literare ale onor. d-lui Sturdza mi interesează totdeauna), cu titlul cam funebru *La morminte de eroi*. Nu era de-a bună începerea sesiunii cu asemenea cuvinte'. (Ilaritate. Eroii nu știu dacă au mai fost. dar morminte au mai fust câteva de la 15 noemvrie Încoace. (Ilaritate.)

Dar să revenim la chestie. După cele zise cred ci ni s-a explicat îndestul, pentru ce a căzut guvernul trecut, ni s-a explicat, de asemenea, pentru ce a venit guvernul actual. Păta a mai insista asupra tutulor celor petrecute cu oca^iunca acelei manifestări pe stradă; bra a mai examina, *cine* opera din partea manifestațiilor **si**, din nenorocire, **si** din partea organelor ordinii legale; si fără a mai aminti că **s-au** petrecut niște scene cari parca ne lac să zicem că nu este destul de înalt Balcaniil, care ne desparte de barbaria Orientului; făta a mai releva Ci aceste scene se petreceau chiar înaintea Palatului de Justiție si că priveau la ele. de acolo de ia **ferestre**, procurorii și judecătorii de instrucție si că nici unul din ei nu a nul **iimtimâtHul** elementar al omului de lege, că era aci un flagrant delict și că ei erau *Litori* să iitecivic. firă i mai irage concluzia asupra stării, in care se vede că a ajuns juna magistratură sub ministrul Stătescu: 5,1 ne mulțumim cu declarația actualului ministru de interne, că va cerceta cele petrecute cu această ocazmue și va pedepsi pe cei culpabili, si să-i dorim tăria de a face ceea ce zice. va să iiecapă udata era mai cuviincioasă a luptelor noastre

politice, să înceteze odată sălbăticiile de acest soi pentru toate partidele, spre binele vietei noastre publice. (Aprobări.)

Da. până aci s-au cam lămurit lucrurile. Dar ce rămâne încă nelămurit este chiar formațiunea actualului guvern.

Că Partidul Nafiimal-l.ibeial a fost in stare ca „din lănunchii săi" să mai scoată un minister, este un semn de mare tâne.

Voci. Ma i scoatem noi și alte ministere

D. Maiorescu. Că acest minister este purtat asemenea de încrederea dv., ca și cel trecut, este un semn de mare generozitate.

Voce. De convingere.

D. Maiorescu. De generozitate, caei încrederea dacă guvernului trecut si exprimată prin răspunsul la mesagiu, se poate oare transmite așa simplu parca s-ar înțelege de la sine, asupra actualului guvern?

Dar *acest* guvern are evidenr o alta direcție decât *acei* guvern.

Pe *acel* guvern, cel trecut, îl vederi deja din mesagiu, unde enumera legile viitoare. La cele mai multe — nu la reforma magistrării, unde nu rămâne de făcut decât continuarea celor începute de diferitele partide pentru crescânda independentă și îmbunătățire a magistraturii - dar la celelalte legi se exprimă tot în sistemul cunoscut al fostului prezident al consiliului si actual șefal Partidului Liberal-Național, d-nul Sturdza, sistemul de a uimări cu ura sa, - parcă aceasta ar fit adevăratul său element politic - tot ce face alt partid decât partidul la care, din întâmplare, se găsește raliat d-sa. (Căci au fost timpuri. în care d. Sturdza a fost in alte partide; acum de mai mult timp, se află în Partidul Liberal-Naționali; dar in orce partid se află, d-sa urmărește cu ura sa pe partidul advers.) Această ură se arată prin toate punctele din mesagiu, unde se vorbește de viitoarele legi, parcă activitatea partidului sub conducerea d-sale nu ar avea alt scop decât de a distruge, de a dărâma ceea ce au făiut ceilalți, lată o direcție pronunțau in tot mesagiul.

Ce zice din contră guvernul de azi? D. ministru de interne declară formal în Cameră: nu este bine ca să venim cu ideea de a răsturna tot ce au făcut ceilalți, fiecare partid poate lucra în partea sa spre bine, datoria noastră este de a continua. Evident, d-lor, o altă direcție!

Tot așa cu cestia cealaltă, de care vă votbeam la început. Fostul guvern o considera ca o simplă executare de sentință a unui alt corp suveran dată după competența sa. Guvernul actual din contră a început prin a retrage acel jurnal al consiliului de miniștri și a pune altul în loc pentru împăcarea spiritelor și pentru prestigiul bisericii. Când un minister vine și retrage un jurnal de mare importanță al precedentului minister, aceasta însemnează că este alt minister, ieșit din sânul Partidului Liberal.

Și precum ați purtat cu încrederea dv. direcțiunea Sturdza-Stătescu, veți avea generozitatea să vă schimbați drumul încrederii și să vă orientați spre direcțiunea Aurelian-Lascăr, diferită de cea precedentă.

Dacă ar fi numai atâta, v-ar privi exclusiv pe d-voastră. Rămâne însă altceva neexplicabil - și aci parcă ar fi o nouă anomalie - în formarea actuala a ministerului. Jurnalul acela al consiliului de miniștri. Lei vechi, desființat de actualul, era semnat și de onor. d. ministru de finanțe actual, era semnat și de onor. d. ministru de externe actual, atunci ministru al lucrărilor publice, și de fostul ministru de război, d. general Budisteanu. S-ar putea zice că odată ce se revine asupra acelui jurnal, numai miniștrii principali, cari erau implicați în alcătuirea lui, adecă președintele consiliului, ministrul de culte, ministrul de interne și cel de justiție, numai acești patru au trebuit să se retragă, iar ceilalți trei aveau resorturi prea speciale și fără nici o legătură cu acea cestiu, încât lor nu li se impunea retragerea. În adevăr, ce avea să caute răzhoiul, lucrările publice și mai ales ce aveau să caute finanțele într-o chestie hiseriească?

Acești trei miniștri, prea competenți în resortul lor special și prea incompetenți în celălalt resort, puteau să rămâne. Adecă de la d. Sturdza să treacă dincolo la d. Aurelian.

Fie și așa! Dar tot rămâne o nedomirire: n-au trecut roți. Și atunci se naște întrebarea parlamentară: de ce se va fi retras d. ministru de război cu această ocaziune? Poate d-sa, mai susceptibil la faptul foarte curios pentru un om public de a pune întâi semnătura sa pe un act important și de a și-i pune pe urmă alături cu alții pe desființarea acestui act, poate d-sa, mai delicat, n-a vrut aceasta. Aci să fie oare explicarea retragerii d-sale? Căci, evident, retragerea nu poate proveni din cele două cuvinte, prin care a rămas celebru în memoria politică a tuturor, cuvintele de *ciomag* și *baston*, care să-) fi ilustrați așa de tare, încât să nu mai încapă ilustrațiunea d-sale pe îngustul fotoliu ministerial. Aceasta nu se poate, fiindcă cele două cuvinte s-a rostit în plin parlament și d-stră unanimitatea din sesiunea trecută n-ati găsit nici un glas ca să protesteze în contra lor...

Am îndrăzneala a spune că protestează toată armata contra lor și că actualul ministru de război nu și le va însuși.

Dar dacă aceasta ar fi cauza retragerii, căderea ministrului trebuia să se întâmple de-atunci; însă nu s-a întâmplat, ci dv., disciplinații membri ai Partidului Național-Liberal, ați urmat pe fostul ministru de război și după ciomag și după baston.

Atunci de ce s-a retras d-sa? Asupra unei cesiuni de pușcă nu se retrage ministrul de război, și se retrage asupra unei cesiuni de Biserică? Nu rămâne dar ca explicațiune decât susceptibilitatea mai mare, care este spre onoarea d-sale, de a nu-și șterge însuș iscălitura sa.

Dar remarcari, domnilor, că era încă o soluțiune a crizei, poate mai constituțional corectă, După ce se recunoscuse că ceea ce a făcut ministerul d-lui Sturdza în absența dv., a fost rău făcut și ceea ce declarau organele oficiale pe toate tonurile că era o cesiune închisă, nu era o cesiune închisă: soluțiunea normală ar fi fost ca să zică partidul: în constituirea noastră

la 18')j, după. atâtea maturechibzuiți, ne-am ales de scf, urmaș al lui Ion Brătianu, pe dl Dimitrie Sturdza, și alături cu d-sa am pus, ca aproape toi șef. pe dl Stătescu și am pus alături pe eeUalti, în majoritate fruntași ai vechiului partid, si le-am adăugat și pe dl Meva și pe dl Pallade; ei, încrederea noastră au avtit-o până ultima zi a sesiunii trecute, iar în lipsa noastră acești fruntași au lucrat cum s-au priceput, dar s-au inselat în privința apretierii opirminii pubiice, inasa după vorba șefului nostru Sturdza: *errare humanum est, perseverare diabolicum*, să ne retragem cu toții de la guvern si să lasăm partidului opus sarcina de a potoli agitația, lată o sohituine foarte consecventă.

Dar înțeleg, și înțeleg nu numai ca un sentiment de abnegațiune creștinească din partea d-voastră, dar și ca un sentiment de patriotism, înțelegea v-ați zis: dacă conducătorii noștri s-au înșelat când au deșteptat o asemenea cestiune, tot noi suntem chemați a o deslega, ca nu în urma noastră să se zică că a rămas o asemenea agitate, pe care u-am fi vtut sau n-am fi putut să o liniștim. O înțeleg și înțeleg lenirea actualului guvern. Incontestabil în momentul, când a contribuit acest guvern la buna rezolvare a acelei cestiuni, misiunea sa si a partidului, care îl susține, era clară, și pentru cei mai mulți patriotică. Și eu cred, ca membru al infimeii opozirii, că bine a făcut partidul d-voastră.

Dar acum mai departe? Aici o aici! Și vedeți, că acum se nasc cele mai felurite întrebări. Să revin deocamdată la întrebarea din urmă: cum să ne explicăm prezența pe cea banca a celor doi miniștri luați din guvernul irecut? Cel de-al treilea, de la un resort strein de materia cu complicația, d. general Budisteanu, s-a retras. D. ministru de finanțe însă a persistat. Hai să zicem, fiindcă e la tinanțe. Finanțele sunt finanțe, obiective, impersonale. Dar altul din cei cari ocupau un loc în fostul minister, și el de o specialitate necompetetUă in materie complicată, cel de la lucrările publice, a trecut deodată în noul minister la altă compeiință, la externe. Adică

i noul ministru al aiaceiilor străine, important membru al partidului si al parlamentului, foarte simpatic în prezentarea sa, foarte dulce în vorbirea sa, ne dă acum următorul spectacol: pe când colegul său de la război se retrage pentru a nu-ț,j desmimi o iscălitură dală, d-sa trece la altă conspetințj și își i retrage vechea iscălitură. Oare acesta este ridul de recomandare, pe care îl pune înainte în Regatul României)ă anal IS'Xi i marele Partid Național-Liberal pcnim casă califice pe cineva ' la Mitusteruf de Externe? La Ministerul de Externe, unde vorba ; ministrului, necum iscălitura lui, e vorba țarei, încrederea tarei!

N-am înțele-y poate ni se va explică. Ar fi foarte comod când am putea zice în regimul constituțional: un an au fost unii, hai să punem acum alții în loc! Parcă lucrurile s-ar petrece mimai în familie. Lucrurile se petice în tară. se petrec în Europa!

Ce e drept, junele ministru de externe ne-a înveselit la prima sa aparițiune în această calitate, prin strigătul: să trăiască Maiestatea Sa Sultanul! Să trăiască sultanul dacă voiți, d-lor senatori, și Dumnezeu luj Mahomei să-i dea zile destule pentru ca sa facă de acum înainte ceea ce d, ministru de externe (mi-e teamă, cam precipitat) o si luase dnpr lucru f.feut.

Iacă, d-lor, încă o anomalie a situației. Dar acum trebuie să firi oboșiți de lunga discuție, daci-mî voie a termina cu cea din urmă anomalie, care mă face mai ales să să vorbesc si să vutez in contra proiectului de adresa.

D-lor, pe mine unul. vă mărturisesc, m-a surprins cum de nu s-a relevat. în concertul de mulțumiri generale asupra împăcării testiuinii din urmă, urmăronil fapt straniu, cave trebuia să ne pue pe noi, Senatul întreg, în cea mai completă nedoiirire. Ministerul acesta care nu ne-a contrasemnat mesagiul, dar asistă la dezhaterele ruiasste asupra răspunsului la mesagiul altora, ne-a făcut însă un alt fel de mesagiu.

Dumineca trecută am asistat la Palat noi toți. Senat, Cameră. Înaltele corpuri si printr-o specială invitare a M.,S. Regelui, au asistat și foștii minism din toate partidele,]

solemnitatea investiturii noului mitropolit-primat. Cu această ocazie, după ce s-au citit actele oficiale de mult stabilite ca precedent, de asta dată, ca nealtdată, M. S. Regele a adăugat un discurs, Precum ziceam, că nu semnătura regelui pe un mesagiu ne face să discutăm mesagiul, căci Regele este indiscutabil, ci numai contrasemnătura miniștrilor, tot așa nu faptul că Regele a rostit acel foarte important discurs, mar autoriza să-l discut înaintea d-voastre. Dar nu ctați cuvintele M.S. oarecum personale. Ci acel discurs a fost citit de pe un act scris, care se afla în păstrarea d-lui ministru-prezident. Vă aduceți anunțe, că înaintea noastră d, ministru-prezident a prezentat actul M.S. Regelui spre cetire, este dar un act de guvern, și ca act de guvern pot să vorbesc de el. în acest act iată cum se califică momentul acestei investituri'.

„Investitura mitropolitului și a episcopilor este un aer todeauna închinat de o marț solemnitate, de asta data însa. această ceremonie dobândesc o deosebită însemnătate, căci ea s-a săvârșit nu numai în fața S-tului Sinod, n Corpurilor legiuitoare și a autorităților constituite, ci și a iurului frunțașilor ta'ei, cari au închinat puterile și râvna lor la ridicirea și întărirea Regatului. Aceasta este o scumpă mărturisire că totii se înrînesc într-un singur ganc. într-o singură voință, de cite ori se prezintă mari cestiuni naționale, când Patria are nevoie de concursul tuturor fuilor săi.

„Vivă dar cu deplină încredere în »litor, sigur hiiid că prin unire vom întrunta de-a pururea toate greutățile, vom înlătura toate primejdiile”.

Este dtr o cestiune națională de mare însemnătate, care dă prilej regelui și guvernului de a întemeia pe această unire a frunțașilor țării încrederea în bunul mers al României în viitor. Nu Se poate mai solemnă afirmare.

Dar curios s-a petrecut acest act. D. Sturdza în ziua cu „să trăiască Sultanul", nu în ziua cu demisiunea d-lui Dimitrie

Ghica din prezidenta Senatului și când se prevedea că sefiil Parridului Liberal-Național nu va putea fi ales prezident al acesnu Senat...

Vrui. De ce anticipați?

IX T. Maiorescu. Ne dăm întâlnire asupra acestui rapt cu d-voastre și atunci vom vedea greutățile și disidenta.

Curios s-a petrecut acel act solemn. Onor. d. D. Sturdza, până acum încă șef al Partidului Liberal și cred că viitor prezident al Senatului...

O voce. Aceasta este treaba noastră.

IX T. Maiorescu. Dar este și clarificarea situației politice. Așadar, onor. d. Sturdza vă amintea - ce minunat esre d. Sturdza în cercetările sale istorice și în silințele sale academice: mare merit are în aceeași parte a activității sale neobosite, o recunosc în toată sinceritatea și o vor recunoaște și timpurile viitoare - d. Sturdza vă amintea că d-sa, ca **uni** învechit în trebile țării, a asistat la mărețele acte istorice din trecut: la proclamarea Prințului Cuza, la proclamarea Prințului Carol în 1866, împreună cu d-sa ani asistat și noi mulți la proclamarea Regatului: toate aceste acte. ca și actul de duminică trecută, sunt acte naționale, trepte pe cari s-a urcat statul român la situația lui de astăzi. Aceste acte au fost lăptuite prin conlucrarea tuturor partidelor.

Dar unde este deosebirea? La Vodă Cuza în 1866), la Primul Carol în 1866, la Regatul din 1881, fiindcă avem sistemul constituțional, Camera și Senatul oglindeau exact opinia și simțământul țării reale și prin urmare acea conlucrare a tuturor partidelor se efectua în parlament.

Vă aduceți aminte când s-a proclamat Regatul, a venit în numele partidului opus d. A. I. Afiovari în Cameră și în Senat d. G. Gr. Cantacuzino, și au aclamat acest act, în unire cu guvernul și cu majoritățile liberale.

S-a zis atunci: noi care suntem în minoritate dăm acestui act - frumoasele cuvinte ale d-lui Lahovari - un element

prelins pentru întreaga lui valoare, îi dăni unanimitatea voturilor în parlament.

Dar duminica trecută cum se petrec lucrurile?

Vorbește M.S. prin actul ce i i-a prezentat d. ministru-prezident și duminica trecută de unanimitatea tuturor partidelor; dar vorbește în Palatul Regal, care este deasupra partidelor, în parlament u-ar fi putut vorbi așa, fiindcă astăzi toți capii partidelor opuse d-voastre, cei mai mulți fruntași ai țării sunt afară din parlament. Și atunci ce mai reprezintă parlamentul astăzi? Cestiunea fundamentală a zilelor din urmă, asupra căreia Regele și actualul guvern ne acragatentia ca fiind o mare faptă națională, care ne îmbărbătează pentru viitorul țării, cum s-a rezolvit? Ministrul-prezident a luat întâi asentimentul d-voastră, majorității, foarte bine. Guvernul s-a adresat și la opoziția din parlament. Mi-au făcut onoare doi din miniștri să vorbească și cu mine, infimă minoritate aici în parlament, asemenea bine. Dar pentru ca să făptuiască actul însuși, să-și ție linia de conduită pașnică și patriotică întru liniștirea societății și a bisericii, d. ministru-prezident cu un picior s-a sprijinit pe parlament și cu celălalt a trebuit să alunece în ulița bisericii A m u, în casa privată a d-lui Lascar Catargi, și dintr-o casă privată a cules o parte hotărâtoare pentru întregirea și săvârșirea actului național!

Și acum vă întreb:

Ce mai însemnează parlamentul? Suntem sau nu reprezenta/ea reali și întreagă a opiniei publice ditt țari? Sau suntem numai un fragment, care la actul cel mai însemnat al momentului actual a trebuit să se completeze de aiurea?

Eu unul și cei unii cu mine în aceeași direcție, nu am contestat niciodată legalitatea parlamentului. Nu am făcut ca alții, nu am imirat nici pe utui prieteni din Partidul Conservator, nici pe adversarii din Partidul Națioial-Liberal, de a părăsi vreodată ostentativ parlamentul, sau de a mă asocia la acele ieftine critice după alegeți, cari contestau legitimitatea

majorității alese din partidul opus. Oric Camera și Senat, odată validate, sunt expresiunea legală a țării. Necontestabil ati fost și d-voastră expresiunea legală a țării, când ati venit acum un an la începutul legislaturii. Sunteți și astăzi o expresiune legală, însă cu întrebarea de conștiință, dacă. după cele petrecute, mai sânteți expresiunea reală a opiniei publice în momentul de față?

Grea întrebare, o recunosc. (Murmure.)

Dar, d-lor. vă rog, aduceți-vă aminte, că dizolvările de Camera și de Senat nu se întâmplă întotdeauna în urma unui conflict cu guvernul. Se întâmplă, ce e drept, adeseori, după un conflict, un vot de neîncredere dat unui ministru pune pe Coroană să aleagă între ministru și parlament și sau să păstreze parlamentul și să concedieze ministerul, sau să păstreze ministerul și să facă un nou apel la țată.

Da. Dar se întâmplă dizolvări de Camera și de Senat fără conflict, atunci când intervin după momentul alegerii acelei Camere și Senat, evenimente neprevăzute și destul de importante pentru ca în conștiința oamenilor politici să se pună întrebarea: mai reprezintă, față cu schimbarea împrejurărilor, actuala reprezentanță legală, opinia reală a țării?

Astfel, când sub ministerul Brătianu pariamenrul ales, reprezentanța legală a țării, având toată încrederea în ministru, a văzut că s-a întâmplat un mare eveniment neprevăzut în momentul alegerilor și înăuntru celor patru ani ai legislaturii obicinuite, că s-a întâmplat războiul contra Turciei, că în urma participării noastre victorioase la acel război, mai ales aclamată de tot parlamentul, a venit necesitatea de a ne pronunța asupra Tratatului de la Berlin și a anexării Dobrogei (cestiuni de cari nici nu se putea visa măcar în timpul când s-a făcut alegerile), evident că a trebuit să intervină o dizolvare a Corpurilor legiuitoare și o întreagă reformă constituțională, și aceasta în bună înțelegere. Pentru ce? Pentru că în bună înțelegere între guvern și majoritate s-a constatat că .1 intervenit un eveniment

neprevăzut și destul de important ea să necesseze apelul la țară. Nu e așa?

Apoi, d-lor senatori, evenimentul important și neprevăzut pe care l-a provocat serul partidului d-voastră în trecut a zdruncinat opinia publică a țării, așa încât lucrarea ministrului actual de a fi ridicat greutatea și de a fi liniștit opinia publică, a devenit o faptă națională și a produs al doilea eveniment important.

Căci modul cum actualul guvern a rezolvit chestiunea - și eu cred că a rezolvit-o bine - a necesitat consimțirea tuturor partidelor: însă pentru aceasta d. ministru-prezident a trebuit să se ducă afară din parlament și să intre într-o casă privată: numai prin conlucrarea d-lui Lascar Catargi, a d-voastră și a urgisitului d. Take Ionescu și a altor fruntași afară din parlament, s-a putut înfăptui acru, pe care d-voastră înșivă îl numiți un eveniment național.

Nu aprobați procederea extraparlamentară a actualului guvern? Atunci dați un vot de blam ca să se retragi.

Aprobați procederea guvernului precum ați aprobat-o? Atunci nu puteți înlătura îndoiala, dacă parlamentul mai este astăzi exactă și completa reprezentare a voinței naționale.

Urmarea neapărată a situației, în care v-ați pus, este sau dizolvarea parlamentului sau retragerea guvernului.

D. M. Schina. Pozitiv.

D. T. Maiorescu. A! D-lor, știu că un corp odată pus în mișcare poate continua câtva timp mișcarea, și numai prin inerția lucrului, fără altă forță. Dar cred că este izbită la rădăcină încrederea ce o mai poate avea țara în parlamentul actual. Vom mai duce o viață ofilită și slăbită până la istovire; dar nu vom mai putea avea vigoarea, care se întemeiază numai pe simțământul și pe siguranța că suntem adevărată reprezentare a opiniei publice.

N-ați fost reprezentanții opiniei publice în actul cel mai solemn al acestor zile, cc mai puteți fi de-acum înainte!

Pentru câteva reparări de legi sociale, aceasta se poate și nici nu se intră în, dar nu mai sunteți în raporturi normale cu țara.

Este o anomalie Acest fel de huciemare a unui corp reprezentativ și este o anomalie și Adresa la tron a acestui corp. Și dacă în anul trecut, cu aceeași ocazie solemnă, am început prin a constata anihilarea în mijlocul d-voastră a infimei opoziții, îmi pare rău Că trebuie să slăbesc în anul acesta prin a constata anihilarea unanimităților parlamentare.

De aceea votez în contra proiectului de adresă.

117

Contra Adresei. Simțimântul dinastic în popor. Atitudinea d-lui Sturdza în chestia națională. Care cuvinte ale Regelui se pot discuta? Slăbirea autorității d-lui Sturdza

(Ședința Senatului de la 4 dec. 1897)

MINISTERUL DIN ACEI TIMP-

Dimitrie A. Sturdza, prezident și externe,
AnntaieStolojan, domenii,
MihailPherekyde, interne,
G. C. Cantaiulino (Rijoveanu), finanțe,
GeneralBe'indei, război,
Spini Haret, culte și instrucție publică,
Ion IC Brătianu, lucrări publice,
Alexandru Djurara, justiție.

Domnilor Senatori.

înțelegeți bine că nu un membru al opoziției va interseși în discuția deșteptată între onor. d. C. istseu-Comăneanu și onor. d. Constantinescu.

Vom lăsa d-nului Costescu-Comăneanu rolul de a califica de „deceptiune” activitatea dezvoltată în prima sesiune a dv. sub ministetul d-lui Sturdza, și vom lăsa d-lui Constantinescu rolul de a califica de un fel de „răpaos dominical” activitatea

pe care ați dezvoltat-o în a doua sesiune sub ministerul d-nului Aurelian. (Ilaritate.)

Mă voi mărgini să vorbesc de obiectul propriu al discuției noastre, care este proiectul de adresă.

D-lor senatori, dați-mi voie să încep puținele mele observări asupra acestui proiect printr-o observare literară. Pentru un om, care din când în când ține și el condeiul în mână, tentațiunea la observații literare în împrejurările de față ale Senatului este așa de mare încât nu poate scăpa de ea. În adevăr, acest înalt corp legislativ al Regatului român are prin vicisitudinea întâmplărilor politice rara favoare de a fi astăzi prezidat de un cunoscut și recunoscut autor român, de un reprezentant al literaturii novelistice, și-mi aduc aminte cu fericire de serile din „Junimea” de la Iași, când eminentul nostru prezident ne-a citit primele scrieri ale d-sale *Fluerullui Ștefan* și *Privighetoarea Soeolei*, și când societatea noastră a primit — cum să zic? — un fel de *asigurare națională* că literatura poveștilor se va dezvolta de acum înainte mai cu temei și la noi.

Cu un asemenea prezident în fruntea noastră, iar în truntea băncii ministeriale cu un prezident al consiliului, al cărui merit principal, după mine, este de a fi secretar general al Academiei Române, cum voiri ca un om de litere să nu fie tentat la o observație literară?

Observarea este următoarea. Într-o adresă, care în intenția noastră a tutulor vrea să fie o adresă de omagiu, este neobișnuit ca să înceapă fraza cu un cuvânt neplăcut, cu un cuvânt sinistru. Proiectul de adresă începe cu cuvântul „îngrijirea”. Ce este drept, câteva aliniate mai târziu rot în primul pasagiu zice: „cele dintâi dar cuvinte ale Senatului vor fi cuvinte de

¹ Prezident al Senatului era d. Nicu Cane, în același timp agentul pentru Iași al societății de asigurare „Națională”.

muluimire cacre Cel Atotputernic ta a înlăturat de la noi dureja greleli'r încercări".

Da, asa se cuvenea să înceapă în adevăr Adresa, și numai după asemenea cuvinte de mulțumire către Cel Atotputernic se putea pune și îngrijirea. A începe o adresă de omagiu cu cuvântul „îngrijire” esre o neporrvirc lirerară.

De altminirelea, cu aceasta modificate, ne asociem cu tuții la pasagiul întreg, fiindcă d-lor, cu ocaziunea grelelor împrejurări, pe care le amintește d. raportor, s-a manifestat în rara aceasta un fapt de cea mai mare însemnătate.

O știam cu rotii că Regele însus este înrădăcinat în tară, și că niai ales în urma războiului, și în parte și gratie pmdenrei conduceri a afacerilor publice prin d. Ioan Brătianu, care știuse să fca din partidul d-voastră, multa vreme sndi>ios, un partid de guvernământ monarhic, însuș monarhul actual era identificat cu rot viitorul, cu toată siguranța acestei țări. Dar nu este numai monarhie, ci esie monarhie ereditara ia noi. Iar dacă ideea de ereditate dinastică era recunoscută numai de oamenii politici, sau dacă era simțită și de popor, această siguranță nu o aveam încă și nu o puteam încă avea, fiindcă simțimântul popotdar nu avusese prilejul de a sc manifesta. Spre onoarea maturității politice a poporului s-a văzut cu prilejul grelei ioibolnăviri a Principelui moștenitor și a îngrijirilor ce au cuprins familia regală și pe roti oamenii noștri politici în primăvara și vara aceasta, s-a văzut că și popotul în toate strarurile lui până la cel din urmă om din mahala și la cel din urma om din sal. simte peiicolul și durerea și de astă dată s-a manifestat cu putere, ca nu este identificat cu poporul numai monarhul de acum, ci este înrădăcinată în inima poporului și ideea monaibiei eieditare în persoana moștenitorului Coroanei. Foarte bine dar face d. raportor, când pune în proiectul de adresă acele cuvinte de adâncă mulțumire, la care ne asvtiem cu **toțu**.

Dacă totus d. raportor a începur redactarea d-sale cu cuvântul *îngrijire*, se vede că a făcut-o involuntar, și simțimântul inreligentului nostru raportor este explicabil. Literariccește nu vine bine. dar poate în situația politică a Senatului venea foarte firește cuvântul îngrijire mai întâi de toate.

Că trebuie să fie îngrijire, se vede, d-lor, și dintr-un fel de disproporție a Adresei. Un mare paragraf, ca răspuns, la cel dintâi paragrafal mesagiului, despre însănătoșirea Priorului moștenitor. Foarte bine. Apoi un mare paragrafca răspuns la tot asa de lungul paragrafdin mesagiu, în privința relariunilor extenuate. Foarte bine. Dar apoi. când mesagiul ne vorbesie mai ales și cbiar în trei sferturi ale lui despre diferitele proiecte de legi interne, prin o neobișnuita scurtime, care merge până la lipsă de politeță, raportorul dv. despre aceste trei sferturi din mesagiu vorbește numai în câteva cuvinte aruncate cu de-a sila în trei rânduri de tipar, și tractează *eu gros* toate acele proiecte cu vorbele: *vom lua asemenea îndeaproape cercetare proiectele - caic proiecte? nici nu mai vorbește de mesagiu - proiecte ce guvernul Majestății Voastre va supune deliberării Corpurilor legiuitoare*. Ba hine că nu! Firește că, dacă guvernul supune Corpurilor legiuitoare Leva proiecte, trebuie să trecem în secțiuni și să le luăm de bine, de rău, în cercetare. Nu era vorba de aceasră, Fra vorha de proiectele anunțate iu mesagiu, dacă răspundem la mesagiu

Dar aici are o scuză legitimă onoratul și inteligentul raportor. Ce era să vorbească d-sa de proiectele de mesagiu, când. înainte de a-si fi fjeut raportul, d. ministru de interne le desființase cu un singur cuvânt. Eu credeam că a fost numai o scăpare de vorbă din partea d-lui ministru de interne, dar fiindcă văd ca inteligentul nostru raportor se înremeijz.î pe aceasta și nici nu mai vorbește de toaie proiectele din mesagiu, înțeleg că este un sistem.

C are e ptecedencul ce binevoiește actualul guvern liberal să-l introducă în moravurile noastre parlamcnreref

D. Pherekyde, care e un admirabil ministru pentru opoziție, deschis la vorbă, de o minunată sinceritate, spuindu-ne tot ce-i trece prin adâncul inimei, vorbind de toace, de duel, de inrrjnarea presei cu ocaziunea duelului, de influența Alianței israelite cu ocaziunea devastărilor, de cererea de credite pentru despăgubiri cu ocaziunea proiectului de lege al d-lui general Benndei, ne-a destăinuit iarăș inima d-sale si ne-a spus că proiectul generalului Berendei esre o „ficțiune”.

Și care este atunci precedentul:

În mesagiu s-a anunțat acest proiect de lege; mesagiul e subscris de toți miniștrii și se pune în gura suveranului, ca el însuși venind în mijlocul nostru în Parlament să rostească ceea ce ati pregătit d-voastră si anunțați țării ca un program legislativ. Si sub ministrul d-voastră se poate Întâmpla ca Maiestatea Sa Regele să vie să ne anunțe nouă în mod solemn că făcând parte din programul legislativ un proiect, pe care ministrul îi trimesese chiar înainte de a vorbi Regele deputaților si senatorilor, pe cate apoi ministru! de interne, când vine incidental corba de el într-n interpelare, îl ttactează de ficțiune, fiindcă n-;u fi trecut încă prin consiliul de miniștri?

Vasâzică, în mesagiul contrasemnat de guvernul liberal de astăzi se trec proiecte de legi cari nici n-au trecut prin consiliul de miniștri? Se pun în mesagiu câteva rânduri din partea unui ministru, câteva altele din partea altui ministru, si prezidentul consiliului nu știe ce cuprind aceste proiecte? Și un coleg al d-lui ministru de război pune pe ministrul de război în situația penibilă de a auzi zicându-i-se Lă proiectul său de lege este o ficțiune? Acesta este precedentul d-voastră constituțional' D i c J este cu aprobarea majorității dv.. să lie bine știut că noi, opoziția, ne înscriem în contra acestui precedent, pe care nu-l găsim nici de demnitatea Regelui, nici de demnitatea guvernului, nici de demnitatea parlamentului. Precedentul corect este, ca un proiect de lege anunțat prin mesagiu să fie un proiect de lege trecui sau presupus trecut prin

consiliul de miniștri si însușit de ministrul întreg. Orce altă procedare este o erezie parlamentar.!,

Înțeleg însă că față cu asemenea declarațiuni ministeriale, | raportorul d-voastră să tiu mai poată vorbi de proiectele de legi anunțate în mesagiu si să le tteacă sub tăcere în acele anodine î rânduri din adresă.

Domnilor, dacă suprimăm dar din disoiuriunea noastră trei , sferturi din mesagiu, precum ne invităd. raportor; dacă ne asociem j|cu toții la partea întâi, la omagiu! adus Dinastici, ce mai rămâne f*în acesr proiect de adresă? Rămâne numai paragraful relativ la fpolitica externă, si esit lutru curios, că de astă dara adresa, așa cum i este concepută de raportorul majorității, ne impune ca singur l'subiect discutabil politica externă a guvernului actual.

Am asistai la deschiderea solemnă a parlamentului, sunt acum 10 zile. Esre totdeauna un act însemnat, când vine șeful statului acasă la noi. în parlament, și se pune în contact personal si imediat cu reprezentanta legală a țării. Este prima atmosferă politică, când suveranul, înconjurat de miniștrii săi, în fața miniștrilor străini, în fața capilor administrațiunii interne. în mijlocul nosttu, ia atingere cu mandatarii națiunii.

Dar ce se poate vedea în această atingere? Maiestatea Șa citește, dv. ascultați, și unde se încălzește parlamentul, acolo d-voasci'ă aplaudați, și din căldura aplauzelor se simte uneori momentul politic.

A fost foarte cald aplaudat pasagiul relativ la însănătoșirea Principelui moștenitor, si când d. raportor îl parafrizează în proiectul de răspuns, tor Senatul se va asocia la această parte a adresei.

A mai fost cald aplaudat următorul paragraf din mesagiu;

„Nu pur. să nu amimesc cu recnnosriinră grațioasa atențiune a Majeslăii Sale împăratului Rusiei, tare a binevoit a Mă saluta prin un trimis extraordinar în a doua Mea capitala”.

Si aici ne vum asocia cu toții la parafraza din proiectul de «dresă.

Si cum să nu ne asociam, d-lor senatori, când acel rrimis extraordinar al împăratului Rusiei - l-am văzut si eu la solemnitatea de la Iași - a asistat acolo, in mijlocul nostru, la serviciu] divin celebrat pentru sfințirea palatului Universității, salutând astfel edificiul unui institut de liber învățământ în acelaș oraș, unde cu de abia vreo 50 de ani în urma Mihail Kogălniceanu (și el însus după legile naturei ar mai fi putur fi acolo între noi) la 24 noemvrie 1843, de curând venit de la studii din Berlin, ținuse prima sa lecțiune asupra istorici naționale în Academia Mibâileană, dat unde fie după insistențele, fie numai de teama consulului rusesc de atunci, speriat de ideea unei istorii naționale, Mihalache Sturdza Vodă a oprit continuarea cursului, așa încât acea lecțiune de introducere a fosr prima și ultima lecțiune de istorie națională, pe care a ținut-o Kogălniceanu la Iași. Aceasta s-a petrecut la 1843, și acum, la 1897, vedem pe trimisul aceleiași Rusii salutând noul edificiu al liberei Universitari române chiername mai ales să cultive studiul limbei și istoriei naționale, și ne dăm cu mândrie seamă de progresul făcut de stand român de la țvibalache Sturdza Vodă până sub domnia Regelui Garol I. (Aplauze.)

Iacă de ce aplaudăm cu aceiaș căldură pasagiul din răspunsul adresei la acel alineat din mesagiu.

Dar, d-lor, dacă aceste două explozii de aplauze au fosr semnificative, trebuie să vă aduceri aminte, d-voastră, care ati fost față la deschiderea sesiunii, și de momentul în care M. S. Regele ne-a cetit următoarele cuvinte din mesagiu:

„Am cinul să reinoesc în anul acesta expre-siunea simțimtelor mele de prietenie și de venerațiune te am avut tordeauna pentru Maiestatea SJ împăraiul si Regele Frânase Iosif (împărat și rege, care cu purine luni mai înainte fusese în mijlocul nosrru, salutat cu S'eneraiiune de roți cetățenii Capitalei și la a cărui ammure prin urmare ar fi fost natural să se încălzească parlamentul). - Si consrat, continua mesagiul. cu o vie

sațisfațiune primiiia strălucită ce Ni s-a făcut. Reginei și Mie, în capitala Ungariei"

O tăcere mormantală a întregului parlament a subliniat acest pasagiu - lucru, nemaipomenit!

Nici unu] din majoritatea d-voastră, d-le prezident al consiliului, n-a avut curagiul să aplaude.

Acum d. raportor parafrazează cu aceiaș căldură acest pasagiu; dar față cu tăcerea mormântală a parlamentului eu mă întreb: ce însemnează nemaipomenitul incident? Și, fiindcă politica externă e singura parte politică în proiectul dv. de adresă si fiindcă tocmai aici s-a semnalat din primul moment, încarc Regele a avut contact cu reprezentanții țării, atmosfera majorității prin tăcere: sunt silit să vorbesc și eu de situația d-lui ministru-prezident în privința politice externe si să caută explica ceea ce pare asa de straniu și de extraordinar în acel penibil moment ai cetirii mesagiului.

D-lor, iată explicarea ce o pot da și pe care o pun sub controlul dv., și voi fi mulțumit, când voi fi întrerupt de cineva din majoritate și rectificat. Eu voi retrage imediat orce cuvânt, care va fi contestat de cineva din majoritate.

Trebuie să fie o simație îndoioasă. în care se află actualul ministru-prezident si ministru de externe față cu o parte a f politice externe.

| D. ministru-prezident Dim. A. Sturdza. Vă întrerup din ' capul locului; nu este absolut nici o situațiune îndoioasă. Prin urmare, premisa dv. de la început este gtesiră.

D. Titu Maiorescu. Retrag cuvântul *twiows* in aplicarea generală și-l mărginesc zicând: trebuie să fie o parte care, deocamdată pentru *mine numai*, este îndoioasă în situația d-lui ministru de externe, și va rămânea să vedem după câteva minute, dacă această îndnială va fi împărtășită si de ceilalți membri ai Senatului, de chiar membrii majorității (căci de unanimitatea de la începutul legislaturei nu se mai poate vorbi • astăzi în Pattidul National-Liheral).

Indoioasă zic eu deocamdată numai pentru niue, fiindcă ia acea primire strălucită, de care ne vorbește și domnul raportor că ar fi fost în capitala Ungariei, se mai adaogă o strălucire, de care nu vorbește d. raportor. Pe când cu câteva zile mai înainte a mai fosr o primire a împăratului Getmamei la buda-l'esta și acest împărat era însoțit de ministrul său de externe, uteciun și împăratul Austriei cu însoțit de mimstiul său de externe, și pe când la primirea regelui nostru Carol împăratul Austriei era asemenea însoțit de ministrul său de externe, contele C. oluchowski; la această din urmă primire J Regelui nostru strălucea ministrul nostru de externe prin absența sa.

D. *cnlonel Budisteanu.* Si bine a latur.

D. *Maiorescu.* Apoi firește! Hu am zis strălucea, mai bine cum s-o calific? 'Ilaritate.) **Accasta** nu este o contrazicere. (Ilaritate.)

Dacă am zis *străhnea*, eu, care mi am pătrunderea celui onor. domn care m-a întrerupt, cu slabele mele mijloace de a pricepe lucrurile, am găsit totuș în această absență ceva neobișnuit și, cum sunt opozanții curioși, m-am întrebat: ce poate fi la mijloc? Si după ce am mai constatat și tăcerea dv. la **T** noembrie când cu citirea mesagiului, atunci mi-am zis: este o datorie politică **să** ne dăm cu totii seamă, ce poate fi la mijloc.

Eu, d-lot. cred că este aceasta:

Partidul Național-Libeial, îndată ce și-a ales **sel** pe actualul mijistru-**preTident**, a văzut aciunea ăsrfel impro.spă-tatului partid începând printr-o atitudine foarte pronunțata și foarte importantă a acestui conducător al d-voastră în **ceea** ce se numește chestia naționala.

Dezbaterile .Senatului, cari până atunci erau ca toace dezbaterile noastre obișnuite, au câștigat deodată **un** risuncr puternic în tara întreagă, un răsunset care a trecut peste limitele țării, un răsunset adânc dincolo de Carpați, si totii aveam simțimântul, **că** o mare **chestie** a **fost** ridicată de **d.** Dimitrie

Alexandru Sturdza, o chestie în adevăr care. dacă se putea conduce rnai departe asi cum o ridicase d-sa, explica pentru toti pentru ce dv. **vă** numiți, mi ca mai înainte Partid Liberal, ci Partid *Național-Liberal*.

Cel mai important act al urmi partid, ca partid politic, se [omitea atunci prin atitudinea șefului dv. Si poate cel mai j important moment în viara d-sale politică a fost acela, în care I a ridicat în Senat cbesiij transilvana.

Cu ce cuvinte?

Cred că veri fi mulțumiți să auziți din multele cuvinte ce |le-a zis d-sa atunci, pe câteva, care Ic extrag din hrușura ce a publicat-o si răspândit-o d-sa.

Firește, discursul era pentru d-sa destul de important ca să se lățească în toate părțile pământului unde este suflare de român, care stie să citească. Titlul broșurei este *Discursul d-lui Dimitrie A. Sturdza m ședința Senatului de la 9 Si W decembrie IH'J4*.

Si cu un an mai înainte, dc-ibia ales d-sa sef j] dv., [deșteptase chestia în Senat la 1893, ȘÎ ministerul care era I atunci, ministerul Lascar Catargi-Carp—Lahovari, fusese \ tractat de d-sa de *nemernic*, fiindcă io chestia național.! nu se călăuzea de vederile d-sâlc „patii ionce”, care ca program de acțiune politică cereau: trebuie inrervenit în statul vecin, sub forma unui samsar cinstir, ca să îmblânzească rciatiunile ungarilor cu românii, l'o.ue însă că U 1893 era numai un avânt de opoziție trecătoare, precum a si citat d-sa cuvintele lui Ion Brătianu: multe se zic în opoziție, caic nu trec !a guvern. Toate! Desi, d-lor, la chestia națională, la o chestie care înfierbântă capetele si inimile tinerimii întregi, la o chestie care face să se cutremure toată romamnea de dincolo de Carpați. nu cred că s-ar cuveni vorha: în opoziție zici una și la guvern faci alta.

Si când șeful unui partid în opoziție atinge - nu zic agilă - o asemenea chestie, as dori să-mi spună vreunul măcar din reprezentanța actualei majorități din Senat, daca anume această chestie se mvinc să fie piintre acele-a. care **Să** Ic atingi

in opoziție penrru a le ignora când ești la guvern? Constat că suntem *unanimi* a zice *nu*; chestia națională, nu.

Orcum ar fi, în anul următor, tot cu această ocazie solemnă a discuției Adresei, șeful Partidului Național-Liberal, onor. d. ministru de externe de azi, revine, și acum revine pe larg. Numai de acest discurs de la 1894 mă voi ocupa, fiindcă eta cel din urmă la rând, fiindcă era ținut 9 luni și jumătate înainte de a veni d-sa la guvern, așadar era ultima formă a convingerii d-sale politice ca șef de partid.

Iată ce zice onor. d. senator de atunci Sturdza la pagina 114 în broșura cu discursul — 114. vedeți cât este de lunga cuvântarea:

„Cred că este de datoria noastră să nu evitam chestiunea națională, să ne uităm dtept în lața ei și să ajutăm casă nu se rezolve în contra românilor. Maghiarii neaga românilor toate drepturile cetățenești și toată exisrenta lor ca națiune. Maghiarii persecuta pe români în scoală și in biserica. Maghiarii includ românilor toate căile de trai. Maghiarii persecuta pe români în intetesele lor particulare prin administrație și justiție. Maghiarii dărâmi casele românilor, cum au dărâmat casa lui dr. Rațiu. Cei cari au dărâmat casa au fost lăudați, poate si plății). Maghiarii asvâr pe români în temniță pentm nimicuri. Ați auzit de procesul ridicol contra unor domnișoare cari au purtat panglici tricolore cu colorile Transilvaniei, și contra cărora s-a cerut întemnițarea până la sease luni. Dar procesul *Memorandului* inceput '*afroid*, cum zice francezul, după doi ani, si judecat numai de jurați maghiari! Dar anincarea a atâtor români în temniță, cu toaie *ca dupa Memorandum* românii au fost liniștiți și nu au întreprins nici un act distrugător Regalului Ungariei, nici un act dăunător monarhiei austro-ungare! Maghiarii au tăcut legi speciale de des naționalizare și de maghiarizare pe cari le aplică cu o srrășnicie sălbatici. Maghiarii pun pe rumâni afară din lege. Iată faptele! Iată *iiaius cauiie*. F.\isiă chestiunea de muli, dar acum ea a devenit acută din

cauza legilor de desnacionalizare, și din cau/a fiirii cu care ele sunt aplicate. Maghiarii se asvâr asupra românilor ca să-i desființeze. A mers guvernul unguresc până acolo de a ridicat doctorului Rațiu dreptul său de avocat, cu coate câ nu a făcut nici un fapt criminal, și ci e numai un condamnat politic, precum a fosi si Kossuth altădată. Piezintarca *Memorandului*4a împăratul-rege este crimă. Nu este aceasta o nedreptate strigătoare la cer, a lua unui om, părinte de familie, pâinea sa și a copiilor săi".

Si într-un rezumat mai scurt, la pagina 103 și 104:

„Se sugrumă dincolo o treime a neamului nostru. Iată cestiunea națională.

Această treime a neamului nostru, care se sugrumă, strigă la cer de durere si de îngrijire. Ea strigă până la cer: nu se poate: Nu vrem să iim sugrumați! vrem să rămănem români.

Iată cestiunea națională. Glasul romanilor în pericol trece peste Carpati in valea Dunărei si ne înfiorează pe rofi. Iata cestiunea națională!

Și noi să ne închidem ochii? Să ne închidem urechile? Să ne includem inimile? Să ne închidem cugetările? Să devenim o bucata de piatră ncinrelegătoare?

Iată cestiunea națională. Puteți d-voastră să o înlăturați numai cu fraze diplomatice.'

Nu puteți!

Atunci e de datorie să spuneți clar maghiarilor cum stau lucrurile".

D-lor. aceasta era atitudinea serului Partidului Național-Liberal, când? Acum 30 de ani? Acum 20 de ani? Acum 10 ani?

Parcă nu vă vine să credeți: era acum abia 3 ani!

A, d-lor! Firește, omul înaintează în vârsri, se cumiște și se schimbă în multe priviri, si cine ar putea imputa cuiva, dacă tevine mai târziu, când este mai copt la cugetare, asupra erorilor tinereții? S-au vă^ut mulți oameni politici, cari in copilăria lor erau anarhiști și revoluționari, și ajungând la vârsta

matură, au devenit oameni de ordine, și chiar miniștri eminenți, s-a văzut contele Andrassy, după revoluția de 1848—49 spânzurat în efigie, ajungând ministru de externe, sub același împărat Francisc Iosif, S-a văzut. Dar cel puțin au trecut ani la mijloc, a trecut experiență, a trecut diferența de împrejurări la mijloc.

Dar aci? Aci nou alesul șeful Partidului Național-Liberal rostește în Senat de-abia acum 3 ani (împrejurările între România și Ungaria fiind identice atunci ca și acum) asemenea cuvinte în contra miniștrilor țării de arunci, în contra d-lor Lahovary și Carp, cari răspundeau: nu poate interveni un stat în afacerile interne ale altui stat.

Așa ziceau conservatorii atunci la guvern, așa au zis și acum în opoziție, și cred că exprim exact cugetarea d-lui Carp; de altminterlea v-a indicat și d. Lascar Catargi ieri, că aceasta este atitudinea lor și astăzi în opoziție.

D. Sturdza atunci trata simpatiile miniștrilor pentru toți românii de platonice, și imputa guvernului *nemernicia* că sunt numai platonice, cerea nici mai mult nici mai puțin decât o intervenție de guvern în afacerile unguștești.

Alte state mult mai puternice nu au făciu-o! Căci este dreptul strici internațional, este conveniența, este *siguranța elementară de pace și de existență, mai ales pentru statele mici*, ca să se păzească principiul neintervenirii. Nu poți interveni tu guvern în afacerile interne ale alnii stat! Nu trebuie să o faci, este un fel de crimă de trădare în contra siguranței starului tău dacă o faci. Si pe miniștrii români, care păzeau această regulă, acest principiu internațional, îi trata șeful Partidului Liberal de nemernici! Rusia încearcă pe față a desnaționaliza germanii din Curlanda. Niciodată puternicul Bismarck nu și-a permis să facă observațiuni Rusiei.

În Austria de astăzi. 10 milioane de germani srigă în conra cehizării lor, și numai slavizarea germanilor austro-ungari nu

poate să fie în interesul Germaniei. A îndrăsnit totus un ministru de externe dc la Berlin să zică un cuvânt despre aceasta, necum să întervie în Austria?

Așa aș fi vorbit și ieri, dacă mi-at fi venit rândul să vorbesc, însă fără a da un document. Dat astăzi citesc în depeșele gazetelor dc aseară că s-a făcut interpelare anume asupra acensii punt, în parlamentul german, și d. dc Biilow a răspuns nu mai departe decât alaltăieri: nu se poate interveni în afacerile interne ale altui stat, orce chestie ar fi la mijloc, mai ales tîu, când acel stat este iu relații amicale eu noi.

Iacă regula fundamentală în relațiile internaționale.

Nu o știa aceasta d. Sturdza la 1894? Dar dacă d. Sturdza - vorbesc acum ca un simplu observator al lumii noastre politice — are o autoritate, nu numai în mijlocul d-voastre, dar și în mijlocul altora, și al nostru, o are tocmai fiindcă este în adevăt un cunoscător al istoriei, un cunoscător al actelor diplomatice, unul din puținii oameni în țara noastră eare-si dă perfect seama ce este politica în Germania, în Austria, în Ungaria. în Rusia.

Când d. Sturdza, cu această autoritate în mijlocul d-voastre, și, - iertati-mă să o spun: singurul cu această autoritate în mijlocul d-voastre - (fiindcă de! d-lor, a fost dat Regatului român să vadă ca ministru de externe și pe d. Costică Stoicescu), așadar dacă vorbim dc cunoscători de istorie și de reiațiuni diplomatice, când d. Sturdza, singurul între d-voastre care arc autoritate, când acest d. Dimitrie Alexandru Sturdza, în privința căruia vorbea d. Costescu-Comăneanu de un comitet dc control, dar la aeeasta nu o să-l poară controla nimeni dintre d-voastre, când d-sa vine în Senat și vă spune d-voasre asemenea cuvinte și atacă un guvern al țării cu vorba nemernic, așa de neparlamentară, dar cu atât mai caracteristică în energia ei brutală, ce nebuia să ziceți d-voastre? C e trebuia săzică tinerimea? ce trebuiau să zică românii din Transilvania:

Trebuiau să zică: Se poate dar face o asemenea politică națională! Pe Laho> ary il tratați de fanariot in discursul acela; și Carp și Lascar Catargi nu știau ce fac, nu aveau inimă românească. Se poate face o altă politică; căci o spune d. Sturdza! Care suflare românească să nu-și fi zis- se poate face intervenite puternică in chestia națională, i). Sturdza e omul Partidului National-Liberal, merge în fruntea aspirărilor și idealurilor naționale; d. Sturdza o spune, și ctebuie să fie așa, căci d. Sturdza ecuntsscătorul de lucruri istorice și diplomatice.

Și ca să nu fie îndoială, ca nu cumva să se creadă că vnibe d-lui Sturdza despre intervenirea internațională sunt numai vorbe scăpate in opoziție, ci sunt vorbe meditate, iată curioasele cuvinte ce le mai adaogă in acelaș discurs din Senat (pag. 105);

„Să luăm aminte la <i>Împrejurare foarte importantă, cate se desUsura în cursul cbesriunei iiațioiue Se vorbește despre uzurile parlamentaie, amestecul în afacerile interioare ale altora. Nevoile oamenilor, ideile secolului sunt mai mau deci; nsate datinile, decât roate obiceiurile. Acisiea au valfjia lor deplină si neștirbita, când lucrurile stau in liniște si otdinc, dar când situatiunile ies din calea normală, atunci acele nevoi anormale își deschid calea. Astfel stă Ill circumstanțele de față".

Remarcați importanta vorbeii? Vasâzică ceea ce credeam noi că e vechia siguranță internațională de raporturi, vine d. Sturdza și ne spune: nu e adevărat, s-au schimbat lucrurile! Acum. și în această împrejurare anormală, nu mai poate fi vorba de vechiul adagiu: *HM te amesieea în afilierile interne ale altui stat!*

Mărturisesc, d-lor, că deja atunci îmi ziceam; dacă o spune d. Sturdza, trebuie să stie ceva cu această schimbare. Nu o știu eu; dar daci nu o știu eu, a va fi știind d-sa, tnaî experimentai de o mie de ori decar mine, cu alte relațiuni decât mine. Poate că nu o știu d-nii Carp și Lahovary; dar tot bine că o stie d-sa.

Cum ar fi afirmat un om ca d-sa una ca aceasta, dacă nu o stia cu siguranță. Nu era in vârstă de 20 ani când a zis-o, era —slavă Domnului - de 60 de ani, in toată maturitatea d-sale intelectuală.

Dar chiar asa fiind, eu iot etam nednmirit. Căci si dacă s-ar fi schimbat regula aceea de intervenire, despre care dc mult auzisem că e nestrămutată, rot îmi părea primejdios ca să începem tocmai noi să accentuăm o asemenea schimbare.

Se poate declama foarte Inimos asupra chestiilor naționale, și ce frumos este stilizat pasagiul d-lui Sturdza ce vi l-am citit. Dar avem si noi câțiva unguri in țară, ciangăii dc la Roman, avem bulgari iu Dobrogea. C.înd d. ministru dc culte face un regulamenr pentru școalele bulgărești din Dobrogea, as vrea să văd pe guvernul bulgar îndrăznind să intervină ca un samsar cinsnt în această chestie internă, pe care o regulăm noi pe teritoriul nostru cum credem că e mai bine! Si când impune d, ministru Haret mbma română în școalele ciangăilor de la Roman, as vrea să văd pe guvernul din Budapesta îndrăznind să se amestece în modul cum credem noi să administrăm școalele dc pe teritoriul nosiru. zicând că este pentru cl chestie națională, după teoria cea nouă a d-lui Sturdza, ca are drept să intervină!

Dar, d-lor, poate să se inventeze și chiar să fie alic chestii importante, cari să dea drept altor state să intervină, după teoria d-lui Sturdza.

Iată. de exemplu, două cuvinte, cari adesea sunt asociate: naționalitate și religieune! Când ar fi în chestie religia ortodoxă? O încurcătura mitropolitană? Și când se știe că este un stat foarte puternic, care-și atribuie misiunea de a veghea asupra ortodoxiei, noi. stat mic. noi să zicem că un stat are drepnul să intervină în afacerile interioare ale altui stat? Ar fi foarte periculos!

Si, d-lor, ca să nu rămână cea mai mică umbră de îndoială, că aci nu era în vederile d-lui Sturdza de la 1894 chestie numai de opoziție, ci chestie de guvern, vă citesc de la pag. 100 următoarele de necrezut cuvinte, rostite atunci de d-sa;

„Dată chestiunea națională depenează de la puteie pe Partidul Național-Liberal, aş dori să stiu cum acest partid face din chestiunea națională o armade partid; Atâta minte avem si noi aceştia din Partidul Național-Liberal, cat ji d-nii Lahovarv cu ai săi, ca sa alegem acele arme cari ne pot aduce la putere, iar nu pe acele cari ne depenează dt putere”.

E clar, d-lor? Chestia națională, ridicată astfel de şeful Partidului Național-Liberal in contra guvernului de la 1814 care nu primea acest mod de a vedea, chestia națională pe temeiul necesităţii patriotice şi internaţionale de a interveni în .ifăLerile interne ale Ungariei, este chestia sub drapelul căreia înţelege şeful Partidului Național-Liberal să vină si să se menţină la putere.

Nu e așa? Acesta este înţelesul cuvântării de la decemvrie 1894, si nu poate fi altul.

hi bine, a venit la putere tn octomvrie) 895. Ar fi crezut toată suflarea cinstită din țara românească că acum se face intervenirc de samsar cinstit pentru drepturile românilor din Transilvania. Toată suflarea cinstită din România si Transilvania era convinsă că, dacă *bonafide* s-a înşelat cumva senatorul Dimitrie Sturdza, acum ministru-prezident: dacă in înflăcărând său patriotism *bunafide* a văzut o posibilitate acolo unde, venind la guvern, s-a izbit de o imposibilitate; atunci nu d-sa va conduce guvernul național-liberal, ci d-sa personal va rămâne ca un mare patriot istoric în retragere, ca un puncr luminos de amintire in idealul tinerimii, dar conducerea oficială si Ministerul de Externe îl va avea cineva din partid, care mi se angajase așa de solemn înaintea țării.

Sau mă insei? Sau aprobă acest onor. Senar, înaintea căruia vorbesc, colegii din majoritate aprobă procedarea ca şeful d-voaşrră să vă vorbească, cum a vorbit in chestia naționala, cu gândul dindărăt, ca să facă altfel de cum a vorbit, când va veni lă guvern?

Nici unul nu poate aprobai Nici unul, d-le ministru-prezident, nu vă aprobă.

Ei, şi pentru ca să stea la guvern (şi dacă voia să continue bunele raporturi cu statele vecine, cîri raporturi erau dc interesul țării să fie continuate, nici nu putea fi altfel), a trebuit să *retracteze* afirmările din Senat, şi le-a retractat la lasi prin următoarele cuvinte rosrite în public ca program de guvern:

„în special, în chestiunea națională siruatiunca noastră î este Jară şi neted:î. Avem să ne abţinem cu tocii de la crice an tic agitaţie in afacerile interiu.ire alt **Maicii ii** vecine, si în special ale monaichiei austro-ungare”

Meşteşugul e aci în vorba „agitaţie”, Fireşte, de *agitaţii să*. nc abţinem; d. ministru-prezident poate interpreta, că nici mai înainte nu vorbea de agitaţii, ci numai dc „intervenite”.

Dar vine îndată retractarea clară şi precisă:

„S-a mai răspândit încă o vorbă, că ne amestecăm in afacerile interioare ale Regatului ungar. Nici aceasta nu este exact”.

Dar ce trebuie să vă mai citez cuvintele dc retractare ale d-lui ministru-prezident, cari poale ii erau impuse? D-vo:istră înşivă, d-lor senatori, faceţi astăzi o patentă mărturisire asupra faptelor în conta d-lui Sturdza.

Iată ce zice raportorul d-voastră in proiectul de adresă: **„Aceasta fericită situaţune a relaţiuniltir noastre exterioare se datoresc politiceii şi prevederilor urmate cu stăruinţa de toate guvernele”**.

Si când vorbeşte raportorul Senatului de politica prudentă în relaţiunile noastre exterioare cu Puterile, este evident că nu înţelege mai ales relatiunilc noastre cu Spania, Italia, Republica Franceză, cari sunt îndepărtate, ci înţelege îndeosebi relaţiunile noastre exterioare cu Austria, Ungaria, Rusia, Statele Balcanice. Dacă dar raportorul d-voastră zice că relaţiunile de bună politică au fost menţinute dc toate guvernele, aceasta însemnează că şi guvernul d-lui Sturdza urmează absolut aeccas

politică pe care a tirmat-o în externe guvernai d-lor Lascar Catargi-Lahovary-Carp; și atunci cum rămâne cuvântul de *nemernic*, aruncat aci de d. Dimitrie Sturdza la 1894 în contra guvernului conservator?

Revenind acum la cuvântul „îndoios”, de unde ne-a început discuția cu d. ministru-prezident și ministru de externe, conchid, d-lor, că este în adevăr *indoioasă* situațiunea d-lui ministru de externe de astăzi.

Mă contrazice cineva afară de însuși d-sa?

Iată răspunsul Senatului, d-le președinte al consiliului!

D. Prezident al consiliului, Dimitrie A. Sturdza. Absolut nu.

D. Titu Maiorescu. Și acum, d-lor senatori, să relevăm un alt inconvenient al acestui lucru.

Este *slăbită* autoritatea actualului ministru de externe al Regatului Român.

Ce autoritate poate să mai aibă în relațiunile externe, d. Sturdza, când în chestia națională la 1894 vorbea cum v-am citit, și la anul 1895 se rerracra cum v-am citit iarăși, și acum la 1897 zice însăși majoritatea d-sale din Senat, că politica d-sale externă este identică aceeași cu a d-lor Lahovary și Carp.

D. Ilariu hvoranu. Desigur că politica externă a fost totdeauna o continuatiune a politiceii lui I. Brătianu.

D. Titu Maiorescu. Mulțumesc d-lui Isvoranu că mă întrerupe. Dacă acea politică externă a fost inițiată de însuși Brătianu, ar fi de discutat, dar nu importă acum. Pentru ce importă acum, ne putem înțelege usot cu d. Isvoranu. că politica d-lor Carp și Lahovary este o continuatiune a politiceii lui Brătianu în privința externelor sunt de acord. însă ce ne folosește, d-lc Isvoranu, acordul între d-voasrră și mine, când rămâne celalt de/acord, adică: pentru ce șeful Partidului Național-Liberal de astăzi a tratat de *nemernici* pe oamenii cari 3ii urmai aceeași politică? Aceasta trebuia să-mi explicați d-voastră. (Aplauze într-o parte.)

Iată pentru ce nu are autoritate d. Sturdza, nu are autoritatea care ar dori-o s-o aibă ministrul de externe al Regatului Român în împrejurările de față,

în adevăr, ce o să creadă reprezentanții țărilor străine de un asemenea ministru de externe? El astăzi de pe banca ministerială ne spune că urmează aceias politică de neintervenire. pe care a urmat-O și d-nii Carp-Lahovary. Mai știi ce va zice mâine, când va fi în opoziție!? Ce temeii se mai poate pune pe asigurările d-sale?

Știrbită autoritatea a d-sale în cele externe este dimiuată și prin cele interne. D-lor, în privința celor interne, în cele careva minute pe cari vi le mai răpește cuvântarea mea, mă voi călăuzi, pentru a le judeca, de chiar modul cum șeful Partidului Național-Liberal voia să fie judecate actele ministerului advers.

Pentru aceasta d-sa întrebuița două criterii, în aceias cuvântate de la 1 o'>4 zicea (la pagina 92):

„Politica guvernului (conservator) se rezumă în punne cuvinte: închinăciune în dreapta, închinăciune în stânga, închinăciune ia toți, fiecăruia să-i facă după plac”.

Un criteriu. Si-și începea discursul d-sale cu alt criteriu:

„D-!oi senatori”, spunea d-sa, „Majustatei Sa Regele, într-o cuvântare de Anul Nou, la 1891, zicea: *Doresc din tot sufletul c/t în .uml m.-sta să fie liniște, tttt >i concordie*

Nu se poate o dorință mai înaltă și mai frumos exprimată. Fa este un adevărat program de guvernimânt. Să examinăm, dacă guvernul Majestății Sale a înțeles aceasta dorință și s-a conformat ei”.

fată al doilea criteriu. îmi fac numai rezervele mele în privința cuvintelor citate de șeful Partidului Național-liberal dintr-o cuvântare a Regelui.

Întrucât Maiestatea Sa Regele a zis aceste cuvinte într-o cuvântare de Anul Nou, fără contrasemnarea vreunui ministru, eu nu le pot invoca într-o discuție parlamentară. Neavând dreprul de a le criticii, nu vreau să-mi dau dreptul de a le aduce

o ieftină lingușire. Dacă Ic citez, este numai fiindcă si le-a însușit actualul ministru-prezident și ca un criteriu al ministrului, nu al Maiestății Sale Regelui, mă sprijin si eu pe ele.

Dar să începem cu primul crireriu.

„închinăciune în dreapta, închinăciune în stânga!”

Asa făceau conservatorii, după opinia d-lui Srurdza.

D-lor, astea sunt vorbe. Este ceva curios în discuțiile noastre! Cu asa vorbe ne putem ataca unii pe alții până la neslărsit fără nici un rezultat. Dacă este să avem vreun folos din discuțiile noastre, el nu poate rezulta decât din acele vorbe, fie zise de opoziție, fie zise de d-voastră. cari au un răsunet în cbiar cugetul d-voastră. Toate vorbele mele câte n-au găsit un echo în convingerea d-voastră, au fost rău zise si aș dori să le șrerg. Eu nu vroî să pun nici un temei decât pe vorbele cari află o aprobare în convingerea d-voastră intimă.

„închinăciune!” Ce închinăciune a făcut guvernul Lascar Catargi în afară? Eu cred cănici una, d. Snirdza crede că multe. Această controversă nu se va termina niciodară și nu va fi folositoare, fiindcă fără argumente și fără fapre nu se poate produce nici o convingere. De aceea, dacă-mî permit să revin la acest fel dc criteriu, o fac numai întru căr pot spera să aflu un resunet în convingerea d-voastră prin faptele ce le voi aminti.

D-lor, de ce ați strigat anul trecut „Să trăiască Majestatea Sa Sultanul”? Pentru beratul mitropolitului din Macedonia? Apoi beratul n-a venit nici până astăzi. Ic românește aceasta se ehiamă *închinăciuni*: Să zic la dreapta? Hai la dreapta.

Anul acesta Ministerul de Externe al Rusiei și Ministetul dc Externe al Austriei ne-a trimis o notă de landă, si d. ministru de externe al nostru s-a grăbit să-i dea chitanță de bună primire. Să o numim *închinăciune la stângai*

Acum vă felicități de buna primire la Buda-Pesta. Să o numim închinăciune la Apus!

Vedeți, cum cuvântul de „închinăciune” se răzbuună peste 3 ani:

Dar să trecem la criteriul al doilea și să sfârșim cu el: „Pacea, liniște si concordie”, după acestea voia d. Sturdza să se judece valoarea unui minister.

Foarte bine! Cum stați d-voastră în cele din năuntru, cu pacea, liniștea și concordia? Sesiunea dintâi a fost foarte scurtă, de-abia bugetele și acea mare munca, pe care a relevat-o cu atât talent d. Constantinescu. Dar parcă era și ceva neliniște și ceva lipsă de concordie? Eliminarea d-lui Fleva? Dacă era să-l eliminați îndată, de ce l-ati mai luat în guvern?

Onorabilul d. ministru Srurdza, în discursul d-sale.... îmi pare cel din urmă, de la Craiova?... Eu mă cam încurc în discursurile d-sale; în deosebire de Ion Brătianu, care era foarte prudent și foarte econom la vorbire si la scriere, actualul șef al Partidului Național-Liberal vorbește întruna, ba la înmormântări, ba la banchete, si a vorbit la atâtea banchete încât nu mai știu bine, la care banchet, dar îmi pare la ce) de la Craiova, zicea: că programul d-sale este *iubire si adevăr*. Nu e vorbă, într-un alt discurs numise pe d. Fleva fiul *pieirei* — vorbă biblică! Dar asta nu face nimic. Iubirea tot iubire rămâne. Iubirea d-lui Sturdza. Cine se îndoiește? Vă aduceți aminte de Brătianu, demn si simpatic. Dar dacă c vorba de demnitate și de simpatie, apoi desigur d. Sturdza este cel mai bun urmaș al lui Brătianu! D. Fleva este fiul pieirei excepțional, ceilalți sunt fiii iubirei.

Dar pe vară, după închiderea primei sesiuni, s-a mai turburat iarăș iubirea d-lui Sturdza, sa născut chestia mitropolitană. Li, aceea a tost neliniștea.

A căzut guvernul Srurdza si a venit din rărunchii partidului alt guvern, presupun cu buna primire a șefului d-voastre. cu iubire si concordie. Dar trebuie să fi avut mare greutate acei miniștri aurelianiși, tu iubirea si concordia d-lui Sturdza, Căci nu au putut-o duce; nu știu ce s-o fi petrecut, a fost pttncre culise, dar trebuie să fi fost ceva. căci nu văd astăzi alături de d. Sturdza pe nici imul din cei cari au stat alături de d.

Aurelian. Nu face nimic: iubire si concordie! Și liniște! Liniștea am vârut-o si mai dumineca trecută.

Am terminat, d-lor, conchid că autoritatea d-lui Sturdza, zdruncinată in afară, este micșorată și înăuntru. Partidul National-Liberai sub conducerea actualului ministru-prezident nu mai este ceea ce era acum doi ani când a venit la guvern.

De aceea, d-lor, pentru ca am început cu observarea ca nu este liierancește potrivit cuvântul „îngrijire” în fruntea adresei, dați-mi voie să recunosc la sfârșit, să fac amendă onorabila d-lui raportor: il găscSe foarte potrivit politicește, (Aplauze.)

118

Asupra **legii învățământului secundar și superior prezentată de ministrul Spitu Haret împiedicarea unei discuții folositoare în Senat. Dorința de mai multă descentralizare și independența**

(Ședința Senatului de la 17 martie 1898)

Domnilor Senatori.

Am cerut cuvântul si mi se dă foarte târziu spre a vorbi **pentru** luarea în considerare a proiectului de Lege ce ni se prezintă (aplauze).

Noi — și aci pot vorbi în numele amicilor mei politici, foarte puțini la număr în acest onorabil Senat - noi privim un proiect de lege numai din punctul de vedere al interesului general, abstracție făcând de persoana și de partidul ministrului care-l prezintă, cu atât **mai** mult când e vorba de un proiect de lege, ca cel de față, relativ la reforma învățământului secundar și superior.

Voi căuta dar să examinez legea și voi asea onoarea să vă prezent câteva observații asupra ei cu toată nepărrinirea omenește posibilă, indiferent dacă proiecrul poartă semnătura d-lui Haret, sau ar fi purtat-o pe acea a d-lui Poni, sau a d-lui Talce Ionescu. Această atitudine de nepămnire ne este cu atât mai înlesnită in cazul de față, cu cât proiectul de lege al d-lui Haret coprinde careva idei principale, cari erau coprinse și în

proiectele interioare, și rezumă așadar în mare parte ceea ce au gândit diferim cunoscători ai trebuințelor școlilor din diferitele partide.

Conform acestui punct de vedere sunt pentru luarea în considerare a legii de față. în prima linie, fiindcă ea împlinește o lacună lăsată în legea din 1864, adevărată prevede organizarea învățământului real în înțelesul actual al cuvântului. În al doilea rând proiectul introduce, precum și este necesar pentru a apropia școlile noastre secundare de nivelul celor occidentale, o mai mare adâncire a învățământului liceal prin întinderea lui la cel puțin opt ani. El înlămură totdeodată vechea formă a bacalaureatului și înlocuiește prin forma mai potrivită a unui examen final la chiar liceul unde a studiat Școlarul. El introduce o convenabilă serie de măsuri disciplinare pentru corpul profesoral. El înlătură greutatea, care până astăzi paraliza o mai bună recrutare a corpului profesoral secundar, adevărată greutatea unui nenumărat și uerealizabil șir de concursuri sub forma legii de la 1879, și propune o alta procedură, niște examene colective dinaintea unor comisii permanente, în definitiv tot un fel de concurs cu note valabile pe doi ani. Proiectul caută în sfârșit (și aceasta va fi una din măsurile cele mai inozive penru imhunătarirea învățământului secundar) să împiedice nefericita specializare a profesorilor de gimnazii și licee, care a reclamat un prea mire număr de profesori la aceeaș școală cu o prea mire divetsiute în propunerea obiectelor, așa încât S-J nimicî armonizarea și unitatea instrucțiunii liceale și s-a produs în capetele mijlociei școlarilor acea confuzie și insuficiență a judecății, care s-a constatat din ce în ce mai mult în rezultatele examenelor de bacalaureat.

Iată, d-lor, lucrurile principale, ideile de reformă mai importante, cari ne fac să privim acest proiect de lege ca bme-venit; și cred că majoritatea ceiot ce se întetesează de învățământul public va fi mulțumită să vadă astfel o asemenea lege votată, firește cu ceva îmbunătățiri în amănunte.

Ceea ce mai sine în favoarea proiectului, este și împiejurarea ca actualul ministru al instrucțiunii publice este unul din cunoscătorii școalelor noastre și se bucură în corpul profesoral de mare considerație. Din partea unui adversar politic îl rog să primească aceeaș recunoaștere.

Dacă ar fi numai pentru atât, d-lor, as putea termina aci vorbirea mea și vă m.irt!)riiesc că as dori s-o pot termina aci. Dar mă aflu într-o poziție excepțională, excepțională prin Constituția noastră. Cum știți, pentru compunerea Senatului Constituția cere neapărat ca să fie în sânul lui reprezentate anume cele două Uiiibersități ale țării, și fiindcă în momentul de rata cel ceva votbeste e chemat să reprezinte Universitatea din București, înțelegeți bine, că dacă vreodată această reprezentare se cuvine să se traducă piimr-o participare efectivă la dezbateți, este atunci, când aveți în discuție tocmai un proiect de reformă a învățământului secundar, care are să pregătească pe studenți pentru Universitate.

Din acest punct de vedete sunt dator să vă s-orbesc teva mai mult asupra atestei legi, și nu am decât sa-mi exprim pâretea de tău că d. Poni, colegul meu de la Universitatea din Iași, lipsește din mijlocul nostru. Când am aflat despre alegerea delegaților d-voastră și despre constituirea comitetului lor sub prezidema d-lui Urcchia, mi-am permis din considerațiile acum ațâțate să cer de la d-sa și de la d. ministru, ca prin adresă formală să cheme pe cei dpi reprezentanți ai Universităților spre a asista la dezbateri. Comitetul delegaților a primit această propunere; am lbt invitați și d. Poni a răspuns însa că nu poate veni.

Mi-am permis mai mult: când a ajuns discuția la învățământul superior, am cenit comisiunii ca să invite ultima manifestare electisă a L'niversitătu din București, pe nou alesul rector al acestei Universități, onorab. d. Crigore Ștefănescu, deoarece este din întâmplare și memhrul Senatului.

Comisiunea u-a găsi eu cale ca să îndeplinească această cerere.

Dat, d-lor, dacă rămâne astfel, în absența d-lui l'oni, numai asupra mea sarcina de a îndeplini ceea ce cred că este o datorie constituțională pentru proiectul de tată. permiteți-mi, în mod prealabil, să discut cu d-voastră o întrebare, de la care atâră tot folosul acestor dezbateri și, îndrăznesc să adaog cbiar demnitatea Senaridui, si în orice caz demnitatea acelor cari vorbesc asupra proiectului de față. întrebarea este următoarea: se mai pot introduce amendamente, fie cât de puține, în acest proiect? Căci dacă nu se pot, vorbim degeaba. Iar a vorbi degeaba, cu de mai nainte știință că e degeaba, atinge demnitatea celor ce vorbesc și a Senatului întreg.

Nu putem vorbi în mod cuviincios nib impresia, sub atmoslcta, ai orce am vorbi noi, amendamente toi nu se vor inroduce. Când, după Constituție, anume în Senat trebuie să fie cei doi repiezcntami ai Universităților țării, si vând vine în dezbtterea Senandui - ce? legea de rej urmă a chiar Universităților țării, volți ca anume în această lege, tocmai Senarul, tocmai corpul legislativ astfel compus după Constituția noastră, să fie un birou de Înregistrare al celor votate în Camera de jos?

Dacă ar fi de înțeleș - dar nici atunci n-ar fi bine - ca o dezbaterie serioasa să se facă numai în unul din cele două corpuri legislative, lat în celălalt să se tteacă numai așa *pro forma*, încă s-ar mai putea înțelege ca o lege de reformă a învățământului superior să treacă întâi prin Senat și de acolo să vină la Cameră cu pjeiumpriunea că a fost destul *rie* bine examinată după competența anume cerută de Constituție. Dar să treacă o asemenea lege întâi în Cameră, si fie acolo în comitetul delegaților lung dezbătută și amendată peste ceea ce propusese comitetul delegaților, iar când vine la Senat, să se producă deodată simțimântul îndărătul culiselor, că nu se *vot* mai primi amendamente, fiindcă nu ie vrea guvernul; aceasta, d-lor, este lipsă de cuviință, o lipsă de corecțiindine constituțională.

Onot. meu preopinent, d, Valerian Urseanu, se liniștise cu vorba d-lui ministru de culte, că, dacă vot fi amendamente justificate, se vor primi.

Ba bine că nu, onorate coleg! As vrea să vid pe un ministru, care să zică fățiș unui membru din Senat, că nu va primi nici un amendament. Dar este mod de a zice una si de a lăsa să se facă alta.

Și ieri, în nefericita, penibila discutiune de ieri, foarte corect d. ministru de culte ne spuse: orce va hotărî Senatul pemni memoria mult regretatului și nouă **runiror** simpaticului coleg Tzoni va fi primit de guvern. Dar venise o propunere din partea **unui** coleg al nostru, despre care suntem obișnuiți să știm că el cam exprimă dorințele guvernului; si atunci a început tocmeală asupra onorării răposatului, s-a făcut acei sinistru vot cu bile, si stiti care a fost rezultând,,.

Ceea ce mă pune pe gânduri în privința soartei amendamentelor la legea de lată, cu toate ca opoziția la Senat nu face din această lege o chestie de partid, sunt două împrejurări **foarte** curioase.

Este mai întâi felul dezbaterilor, dacă dezbateri se mai pol nurlii, în comitetul delegaților. Vă spuneam că am asistat la discuția din comitet, firește într-un mod foarte discret: nu aveam nici un drept să propun vreun amendament, cu eram **numai** daioi să asist si să piezint comitetului cel putui un imprimat al Facultății de Științe din București, unde se arătau observările Facultății la acest proiect, observări provocate de chiar ministrul cultelor. Am cirit, d-lor delegați, la fiecare articol propunerile Facultății de Științe. Mă a>teptam să văd în comitetul delegaților vreo mișcare în sensul arătărilor Faculrătii, nimic! S-a trecut peste mai toare fără discuție. Și nici

¹ S-a respins la sfârșit, sub prezidenta lui P. Orbesc», ridicarea iedinrei propusa în semn de doliu. Jupă cc guvernamentalul Zăgănescu ceruse numai imrteruperc de 112 nra. T/uni Lra hbeial mai independent.

înşii delegaţii nu au propus amendamente, cu o singură excepţie. Un amendament, unul singur, s-a propus de d. Urechia penrm şcoalele normale superioare, şi d. Urechia care ne-a vorbit aci două zile, la comitetul delegaţilor n-a vorhit nici două minute, amendamentul s-a respins si aci s-a încheiat tot! Iar onor. d. raportor ne spune, cu mare sinceritate, că dezbaterele au rost si uşoare şi nu prea lungi (ilaritate). O asemenea procedură nu ştiu să ti mai existat la un proiect de împottanţă.

O lege de vreo 114 articole, o lege ca aceasta de învăţământ, unde în Senat sunt reprezentanţi oficiali ai Universităţii, să nu reclame cea mai mică modificare? Dar așa de perfectă este legea? Dar n-au auzit votbind despre ca pe mult regretatul Tzoni, un partizan înfocat al guvernului, n-aţi auzit câte observări a făcut în contra ei? Nici un amendament!

Dar mai este o a doua împrejurare curioasă, şi aici am văzut ceva iar fără precedent. Dezbaterele în Cameră, acelea cari au să ne lumineze în mod mai practic asupra legii, amendamentele primite în Cameră şi motivările lor, obiecţiunile pentru şi contra, care vin la noi ca la o a doua instanţă ca să vedem ce s-a petrecut la întâia, acele dezbateri nu s-au publicat încă în *Monitorul Oficial*. Nu v-a surprins faptul? *Monitorul Oficial* parcă si-a întrerupt activitatea pentru publicarea dezbaterilor parlamentate asupra legii instrucţiunii publice. *Monitorul* de câţava vreme publică toate dezbaterile Senatului, dar nici o dezbaterie a Camerei; azi abia dă un crâmpeli de dezbateri. *Monitorul Oficial* de astăzi, care ne publică dezbaterile Senatului de la 10 martie şi poartă data proprie de 17 martie, nc dă în sfârşit dezbaterile Camerei de la 7 februarie 1898, cu o lună şi 10 zile în urmă. Dar ce esre aceasta? Lasă că nu este aici discuţia pe articole a legii instrucţiunii, dar nu este nici discuţia generală întreagă, nici cuvântarea d-lui ministru nu este încă publicată, şi noi suntem la sfârşitul discuţiei generale, şi dacă nu se întâmpla incidentul cu motiunea prematură în contra alegerii d-lui Panu... pardon, incidentul cu alegerea de ia Husi, poare

eram la discuţia pe articole, si în *Monitorul Oficial* nuaapărut nici întreaga discuţie generală a Camerei terminată devro 39 de zile!

înţeleg foarte bine că epigonUor de azi le este greu să poarte sarcina conducerii Partidului Liberal cum l-au condus antecesorii lor. Dar dacă le este greu să conducă partidul în lucrurile cele mari, cel puţin în cele mici ar fi fost cu atât mai necesar să păstreze câteva obiceiuri bune. Vă aduceţi aminte cu toţii, îmi aduc şi cu aminte ca membru al opoziţiei, cum un ilustru prezident al Camerei liberale, C. A. Rosetti, introdusese obiceiul de a publica dezbaterile parlamentare chiar a doua zi. Ce este cheltuiala Imprimeriei Statului, ce este administrarea *Monitorului Oficial* şi serviciul din cancelaria Camerei, dacă nu sunt în stare să dea publicităţii în timp util cea mai importantă manifestare a vietei politice într-un stat constituţional, adică dezbaterile parlamentare?!

Această cerinţă elementară a vietei noastre publice a înţeles-o C. A. Rosetti şi a inaugurat publicarea dezbaterilor Camerei în chiar numărul de a doua zi a *Monitorului Oficial*. Prezidenţii următori n-au mai avut energia lui, dar totuşi au menţinut în parte importanta îmbunătăţire, si de vreo 2(1 de ani încoace dezbaterile parlamentare se publică de urgentă, uneori după 3 zile, cel mai târziu după R,

însă asa ceva ca în momentul de fată, o așa întârziere de o lună şi 10 zile asupra unei legi, care este acum în discuţie şi agită opinia publică, cel puţin pe numeroşii profesori, cari urmăresc cu atenţie încordată dezbaterile ci, asa cesa nu s-a mai întâmplat de când avem regim parlamentar.

Stiu că unii deputaţi întârzie cu corectarea notelor scenografice; dar dacă lipseşte discursul cutare- se continuă publicarea mai departe, memionându-se lipsa acelu discurs. Nu cumva nici unul din deputaţii majorităţii nu-şi mai dă discursul la *Monitor!* Ce majoritate e aceasta, ce liberalism e

Kegretatul nostru coleg d-nul Iazoni ne spunea încă sâmbăta, că Partidul Liberal se inspiră de opinia publică. Apoi opinia publică se hrănește cu discuțiile din Cameră. Ce hrană poate să aibă astăzi, când nu știe ce s-a petrecut în Cameră cu legea învățământului?

Esre o foarte regretabilă procedură, care se inaugurează acum. Si cred că trebuie să protestăm cu toții, mai ales să protestați dv. Partidul Liberal in contra acestui ocultism al discuțiilor din parlament.

Si aveți să vedeți îndată, fiindcă vorbim de discuțiile din Camera și de amendamente în Senat, până la ce mici lucruri se întinde necesitatea de amendamente și cum se simte lipsa publicării dezbaterilor.

Vă vorbesc acum mai întâi de câteva mici delecte din acest proiect, dar tocmai micimea lor o să vă facă să înrelceți, cât de curios ar fi, când nici asemenea greșeli nu ar li înlăturare prin amendamentele Senatului. Uita s-a relevat și în comitetul de delegați, dar comitetul a trecut peste ea fără amendament.

La art. 35 a rămas în lege un *lapsus*. In proiectul, așa cum îl aveți în Senat, este o absurditate de redacție.

In proiectul primitiv al guvernului, la salariile profesorilor secundari... de altminteri eu mi mă voi ocupa deloc de chiar cifrele salariilor profesionale; chestia materială a corpului didactic esre penru reprezentanții acestui corp mai indiferentă decât pentru otcare alt corp al statului, afata de înaltul cler. Și clerul și învățătorii au mai înainte de toate o misiune ideală de îndeplinit.

Dar vreau să vorbesc numai de o giesală în textul proiectului ca redacție actuală. In proiectul guvernului se făcea o deosebire la profesori șeoandăi întic salariile profesorilor definitivi, a celor provizorii și a suplinitorilor. Printr-o inovațiune, se oprea de la profesorii provizorii 10%, iar de la suplinitori 20%. Comitetul de delegați al Camerei a suprimat acea reținere de la profesorii provizorii și ba ttatar în privința

salariilor ca pe cei definitivi, păstrând numai 20% deducere la suplinitori, Așa a hotărât și Camera. Dar din greșală a votat două alineate ale art. 33 fără acea rectificare, și în proiectul, pe care îl aveți acum în dezbateri, citiți:

„80 lei pe lună pentru profesorii *definitivi* de religie pentru fiecare 4 ore de curs pe săptămâna.

70 lei pe lună pentru maeștrii *definitivi* etc.”

Așa este fără înțeles și arc acru că profesorii provizorii de religie și maeștrii provizorii au rămas fără. nici o fixare a salariului în lege; s-ar crede că li se poate da orice salar prin budget. Vasâzică, cuvântul *definitiv* trebuie sters de aci; așadar urt amendament pentru ștergere;! acestui cuvânt.

I *loci*. S-a și sters.

D. T. Maiorescu. Fără amendament.

D. Ministru al Instrucțiunii. Este o eroare de tipar.

Ii. htu Maioicvu. Nu pot controla lâtă publicarea dezbaterilor Camerei. Un alt lucru, nici acesta de mare importanță în sine, dar foarte important pentru chiar legalitatea și corectitudinea procedurilor noastre, la art. 49. acela despre care a vorbit d. V. L'rstanu, între persoanele care pot da avertismente unui profesor secundar, nu universitar, sta aici *ministru sau un i iispenor-general*

lâtă însă ce citesc in *Dreptatea* d-lui Fleva:

D. Vicep/Cfcdinte P. Orbeseu. Sunt cinci ore; consult Senatului asupra pielungirii ședinței.

Senatul încuviințează prelungirea ședinței până ce va termina d. Maiorescu

IX Titu Maiorescu. Domnilor senatori, in orice caz nu-mi voi permire să vă ocup atenția și să vă obosesc răbdarea decât până la timpul obișnuit pentru o ședință prelungită.

Dreptatea zice următoarele.

„Când n venit pioiectul d-lui Haret în dezbaterile Camerei, aricolul (+) prevedea că uunistrul M

inspectorul penetal pot pronunța pedeapsa prevăzută la articolul 48 sub aliniatul *a*. atlica avertismentul.

D, Fleva a combătut atunci cu energie tendința centralizatoare ii reacționară a acestei dispo7.iiiuni si a piopus un ameutlmcnt, după care se ia inspectorului dreptul de a aplica pedeapsa disciplinarJ presimțita la aliniatul *a* art. 48".

Vă mărturisesc că nu împărtășesc cu desăvârșire această emfază de expresiunc in contra aliniatului *a*. dai în fine. d-nui fleva - un ilustru membru ai Partidului Liberal, fost ministru de interne al d-voastră - așa s-a exprimat în Cameră și era în dreptul său de-a se exprima asa. *Dreptatea* continuă:

„Cu toate ca .i fost combătut de d. IXimiirescu-lasi. raportorul legii, amendamentul d-lui Fleva a fost acceptat de Cameră.

Aceasta se p.i.ne vde.i în toate danie de seamă ale ziajelor de la 14 februarie.

Iată ce scrie chiar *Voința Națională*;

.La art. 49. N Flevj ie ridică contra dispo7itiunei, tjre dj drepiul mspecuinilu) și ministrului de a aplica nistic pedepse, care erau până acum de competența juriului profesoral.

O-SJ propune ca să **st** ridice drepiul inspectorului de .• da pedepse, și ministrului pe acela de a apKa pedepse prevăzute la al. *bsi c* decât cu consimțământul consiliului permanent.

D. raponnr susține ia inspectoiii trebnice insesriii cu *u* autoritate oarecare.

Comitetul delegaților admite modificările uimJroare: *pedepsele de Ual. a se ii.Ly de mimsiru*, cele de la *b* și *c* cu consimțământul consiliului permanent.

Camera vorează art. 4) astfel modificat.>•

Ei bine amendamentul d-lm ¥Uva, primit in <-Camera> zice d Fleva, scu7ari-mă, in foaia d-saŃc. a fi'tst subutilizat de guvern; tl nu figurează în proiecttdde lege tare se ducută acum la Senat".

Liravă. chestie, nu atât pentru avertismentul acela al inspectorilor, care trebuie sau nu trebuie dai lor, dar gravă pentru procedările noastre legislative. Ei, ce-ar fi mai ușor în împrejurările obișnuitei Ne-am uita la dezbaterile publicate — a trecut peste o luna de atunci — și am controla înșine. Dar acum trebuie să căutăm alte izvoare de informațiuni. Văd un dosar in mâine!e d-lui ministru. Poate va seni d. ministru cu hârțiile acelea pentru a ne lămuri, ca să vedem ce s-a petrecut: are drept d. Fleva sau n-a înțeles bine ce a fost acolo si nici *Votnht Națională* n-a înțeles cc s-a făcut la Cameră?

D. ministru al cultelor st instrucțiunii publice Sp. Haret. Nimic nu este adevărat.

D. T. Mawmcu. C u atât mai regretabilă este nepublicarca dezbaterilor, si aceasta este destul pentru a legitima critica,

iu asemenea împrejurări este cu atât mai necesar să se afirme dreptul Senatului la libera și întreaga sa acțiune legislativă, și trehuie să știm de mai înainte că orce amendament vă va părea dv. că este cuminte si că nu este de natură a răsiuma economia legii întregi, se va primi și se va aduce acestei legi importante toacă îndreptarea ce i se poate aduce în Senat.

Din acest punct de vedete, d-lor senatori, să-mi permiteți a face câteva observări asupra proiectului, foarte puține si numai în treacă, pentru a nu depăși limitele unei discuții generale.

Am avut onoare să vă spun că între dispozițiile cele mai însemnate ale proiectului găsesc pe aceea, prin care se înlătură prea marea diversitate de cunoștințe introduse fără nici o unificare in capul școlarilor secundari, diversitatea si confuziunea provenită din multiplicitatea prea mare a profesorilor și din faptul că fiecare este special pentru un obiect și nu poate conlucra destul de bine la armonizarea celorlalte. Prin acest abuz de specializare liceele noastre au ajuns să aibă o cantitate și o diversitate de profesori precum nu le are nici un liceu din statele de chuhută, pe care voim să le imităm.

Proiectul, ca si izbească m atciMă, trie de Sa candidații de profesorat să se prezinte la examen pentru cel puțin 2 specialități, dacă nu pentru 3. Astfel de acum înainte nu va mai fi un piofesnr numai de latinește exclusiv, va trebui să fie capabil să predea în liceu, și ministrul trebuie să-l facă să predea, si alte lectiuni conform examenului său de capacitate, d.e. și de limba română, sau si de istorie sau de limba greacă, după cum se va mai fi pregătit.

Este o foarte bună măsură, la care tinde astfel proiectul de lege; Lied însă că nu este asa de usur de realizat prin dispozițiile lui actuale; trebuie să mai introducă și altele si in orice caz ^â nu scape cea mai bună ocazie ce i sc prezintă de a realiza îndată excelenta idee, chiar cu o parte din actualii profesori. La măsurile tranzitorii se zice penrru profesorii astăzi in funcțiune, că ei vor putea fi obligați să aibă până la 12 ore pe săptămână si vor putea cere o adăogire a orelor si prin urmare o sporite a salariului numai în specialitatea lor (art. 101 și 103), vasăzică tot cu nefericita specializare de pân-acum. Ce e drept, art. 102 le dă dreptul să adauge si o doua materie pentru lecriunile lor si prin urmate să aibă mai curând o sporire de ore și de salariu, înșâ numai dacă se vor supune de acum înainte la un examen de capacitate pentru noua materie. Impresia ce o am tocmai de la cei mai buni din vechii piofesori de liceu și de gimnaziu este că legitima auroritare ce o au deja dohândită si legitimul lor amot-propriu ii va împedeca de a se supune unei noi examinări dinaintea unor comisiuni până acum încă neîncercate în țara noastră.

Găsesc dar măsura tranzitorie greșita; Lted ci ai trebui să fie aplicată această împreunare de dnuă sau trei specialități cu o mai largă cugetare la profesorii cei astăzi în funcțiune. D-nul ministru să găsească un mijloc lîmi permit să-i indie eu unul, fără pretențiune ca să fie numaidecât acesta, fie și altul) ca să-si realizeze reforma d-sale de îndată și cu mulți din vechu pidleson, tău tocmai acum e ocaziunca. Or se face acum, ęr

atunci nu se mai face această rclormă decât peste 15 sau 1 b ani și foarte cu greu.

Sc prescrie în proiect, si inteligentul raportor al Camerei o relevă ca una din măsurile pedagogice și igienice cele mai importante, ca să nu fie în nici o clasă secundară numărul școlariilor mai mare de 50. I'iecum știu pe aciualul ministru un exact aplicator de lege, nici nu putem presupune altfel decât că atunci, când d-sa cere ca la 1 septemvrie a acestui an să se aplice legea, d-sa la] septetm ne va și aplica măsura ca In fiecare clasă secundară să nu fie mai mult de 50 școlari.

Ia să vedem momentul acesta de la 1 septemvrie 1898. Si să ne dăm de pe acum seamă, cu toată preeiziunea, de cele cc vor trebui să se întâmple atunci. (Inii aduc aminte din trecutul actualului ministru de culte, de pe vremea când d-sa era director al ministerului și titular era d, Dimitrie Sturdza, cum se încercase tot pe la 1 septemvrie o pripită aplicare a unei măsuri pentru examenele școlariilorprivațiși cum atunci părinții umblau zăpăciți cu copiii lor pe ulițele Bucureștilor de la o scoală la alta și se formase o revoltă întieagă contra d-lui Sturdza.) Să vedem ce va fi la 1 septemvrie a acestui an cu importanta și buna măsura a restrângerii claselor la numai care 50 de școlari.

Si nici nu insist asupra Înscrierilor celor nouă, cu toate că ii in privința lor măsura va fi toane crudă la 1 septemvrie 1898. Este sigut că vor fi mult mai multe cereri de înscriere pentru clasa I secundară decât sunt la toate gimnaziile si liceele noastre locuri disponibile, mărginind clasa la 50 de școlari, firește se vor primi mai întâi românii si vor fi lăsați (a o parte scrâinii, si dinre români se vor primi în fiecare clasă 1 cei mai buni 50 după arestatele primare. Dar cu ceilalți ce se va face? si vor fi foarte numeroși. Aceasră preocupă si pe d. raportor, pe inrelictitul raportor (e vorba de raportorul Camerei). Iată ce zice d-sa la pag. XV.

..Evideni că mărginind Întrunit unei clase, aceste locuri vor fi rezervate școlărilor mai buni, cei slabi în Ereecția culturai teoretice vor putea găsi o îndrumare mai bună în școlalele profesionale, pe care statul va trebui să se îngrijească a le organiza- Acest învățământ al micilor profesioni va forma obiectul unei legi, care va trebui să fie prezentată Corpurilor legiuitoare, îndară ce proiectul de lară va deveni lege".

Slabă mângăere! l'arcă putem noi să preiudicăm soarta politică a împrejurărilor? Putem noi prevedea că îndată la aplicarea acestei legi va veni în cercetarea parlamentului (cărui parlament? si sub care guvern?) o altă lege, foarte grea de alcătuit și de trecut prin dezbateri, pentru noua organizare a învățământului profesional?

Acestea sunt *fa desideria*. Ar fi fost de dorit ca legea pentru școlile profesionale să fie deja promulgară pentru ca la 1 septembrie anul acesta, la suma de băieți, care vor veni din învățământul primar pentru clasa Ia secundară, să le poti zice cu teimei: nu vâ mai pot primi în gimnaziu, n-am loc, duceti-să la școlalele profesionale.

Dar așa cum stau lucrurile astăzi, ministrul va zice numeroșilor părinți din București, din Craiova, din Ploești: nu mai pot să vâ admit copiii în gimnaziu. Căutați-vă... ce? Căurați-vă învățământul profesional, care va trebui să fie prezentat Corpurilor legiuitoare, îndată după proiectul de față. Aceasta este teorie, nu chibzuință ptactică!

Dar, d-lor, nu mai vorbesc de aceasta; nu vorbesc de școlarii cari vor să se înscrie pentru prima oară în gimnaziu la 1 septembrie viitor. Vreau mai ales să vorbesc de alte inconveniente ce vor fi atunci, acele și mai mari și cari nu se pot înlătura cu perspectiva altor legi viitoare.

Pe elevii de astăzi, pe cei primiți deja în gimnazii si licee, pe aceia nu-i mai poti da afară, aceia sunt bine primiți.

Cum vom face cu aceștia la 1 septembrie viitor, dacă trec peste numărul de 50 pe clasă disponibilă?

Avem aci statistica învățământului public pe anul 1895-97. în această privință, d-lor senatori, suntem astăzi mult mai înaintați, decât acum 20 de ani; astăzi avem o statistică a școlărilor. Sub guvernul d-lui Dimitrie Sturdza asemenea lucruri se îngrijesc cu multa scrupulozitate. Nu știu care va fi judecata asupra d-lui Sturdza ca om de stat, dar ca om de statistică va rămânea bine notat. (Ilaritate.)

Iată ce constatăm din această statistică: în liceul Matei-Basarab din București erau (nu înscriși numai la început, ci prezenți la examenul final) 94 școlari în clasa I ordinară și 88 în clasa I divizionară, 1 2,1 în clasa II ordinară etc. Cam tot așa în primele clase la celelalte 3 licee si 2 gimnazii din București. La Craiova, unde e un singur liceu, numărul școlărilor prezenți la examen în clasai ordinară e de 108, în cea divizionară de 153, în clasa II ordinară de 110, în cea divizionară de 109. Vedeti, cu cât numărul școlărilor trece în toate aceste clase peste cifra normala de 50. V-am făcut o mică socoteală numai pentru primele 3 clase gimnaziale din București. După regula de 50 școlari clasă, ar fi trebuit în anul trecut scoși din clasele existente cel puțin 700 școlari, iar pentru singurul liceu existent în Craiova ar fi trebuit scoși din toate 7 clasele 442 școlari. Zic scoși din clase, dar nu dați afară din gimnazii, fiindcă acești școlari sunt odată primiri și dacă au învățat și s-au purtat bine, nu pot fi dați afară. Vasăzică. ce? 700 școlari prea mult în București, numai pentru trei clase, câte 50 de clasă, însemnează cel puțin 14 clase noi de înființai. La Craiova, cu SLC! inadmisibil plus de 442 școlari, însemnează cel puțin 9 clase create din nou la 1 septembrie 1898, afară de clasele de creat pentru cei ce se înscriu din nou. Dar să ne mărginim la București: Vasăzică, cel puțin 14 clase nouă de creat. Cu ce fel de profesori? Iar să începem mizeria cu suplinitorii, numai câte doi pe o clasă divizionară? V-a arătat regretând Tzoni că astăzi sunt vreo 140 de suplinitori, cari nu și-au terminat nici măcar studiile la facultate.

Iară momentul în care se impune, după legea dv., necesitatea de a crea atâtea clase divizionare, de a pune atâția profesori ca să dea învățământul în acelaș mod cum se dă în clasele principale de licee, căci nu pentru cuvântul că se numesc divizionare, are să fie învățătura acolo mai rea decât în cele principale. Ne vor trebui dar la 1 septembrie 1898 numai în București cel puțin alte 14 clase divizionare cu cel puțin 336 ore de lectiuni pe săptămâna la mate 14. Iată momentul de a aplica justa dv. idee ca un profesor secundar să aibă cel puțin 12 ore pe săptămână, și să poară avea până la 18, fie și la 24 — dl. Poni zicea 20 - sau în termen de mijloc 18.

Nu umblați, domnule ministru, în acest moment de prima aplicare a combinării mai multor materii sub un singur profesor, după rezultatele prea îndepărtate și precare ale viitoarelor examene de capacitate și cu atât mai puțin după improvizarea atâtor suplinitori nepregăriți. Din contră, adresați-vă la vechii profesori, astăzi în funcțiune. Profesorii actuali să be obligați de a îndeplini această nouă sarcină școlară până la completarea orelor lor minimale după noua lege, și dacă trec peste 12 ore, să atingă și acel plus de salariu care le va fi hine-venit, si atunci înlăturați grozavul inconvenient care vă așteaptă la 1 septembrie 1898. De ce n-ati face aceasta? Cum? Pe toți profesorii cari sunt azi, să-i declarăm incapabili de a avea două specialități? Din contră, relativ mulți din ei vor fi foarte capabili sau cel puțin tot așa de capabili pentru noua materie de predat precum erau pentru cea veche.

Să nu ne facem o idee exagerată de valoarea *științifică* ce trebuie să o ceată statul de la profesorii secundari. Atât mai bine dacă profitorul de gimnaziu este un „savant”; dar statul nu-iecre lui să fie „savant”: statul îi cere cunoștințe solide în câteva obiecte de cultura, îi cere mai ales o bună metoda de predare si ar trebui să-i ceară mai presus de roate tragere de inima pentru învățământ si școală, care îndeplinește de la sine multe lacune. Această tragere de inimă, acest drag pentru școală și pentru școlari nu

putem presupune că rezultă din viitoarele examene teoretice de capacitate. Dar îl putem constata la vechii profesorii, la profesorii astăzi în funcțiune, acolo unde există. Reputația profesorului printre părinți și școlari, opinia colegilor sunt bine fixate în această privință. Și prea multe pretenții nu putem avea deodată. Această e țara noastră, aceștia sunt profesorii. Alt fel de ființe n-avem să inventăm noi. De ce să nu îndeplinească ei această sarcină, de ce nu le dați lor acest plus? Nu după arbitrul ministrului și după protecția curând inspector sau cutSruilor influenți; ci consiliul profesoral al fiecărui liceu să hotărască îndeplinirea orelor, să spună ministrului cutare din colegii noștri este bun și capabil, dati-i lui acest nou obiect în plus, atâtea ore mai mult si acest plus de salariu.

Să nu fie în stare, d.c., profesorii cari sunt azi de filozofie, să propună istoria? sau pe profesorul de limba latină îl veți declara incapabil de a propune limba română? Un profesor, dacă a învățat limba grecească, nu poate să propună și limba latină? Profesorul de fizica în liceu să nu poată propune și matematica în gimnaziu? Dar ce i se cere lui? să fie inventator în științe? Dacă stie să-si propună bine limba lui latină, puteți fi siguri că va fi bun ca să propună și limba română, iar dacă ar fi rău aici, era rău și acolo și în toate.

Prin urmare, acea dispoziție tranzitorie, care limitează pe profesorii actuali numai la a lor specialitate, aveți ocaziunea să o îndreptați, dând profesorilor de astăzi sarcina, onoarea și folosul de a propune tot ei obiectele de învățământ în multe clase divizionare de la 1 septembrie 1898, după alegerea și deciziunea profesorilor, în mijlocul cărora funcționează.

Iată o obiecttune de adus la proiect, o propunere de amendament, al căreia interes si a cărei însemnătate practică sper că le-ați înțeles cu toții.

Ma i am un al doilea punct de relevat, voi trece apoi la un al treilea, si voi fi terminat. Al doilea: să presupunem că este vorba numai de viitor, si să lăsăm la o parte greaua Si lunga

tranziție. Pe viitor, de la septembrie înainte, proiectul cere, pentru a fi cineva profesor secundar, un examen de capacitate. Și aici cred că o modificare, un amendament se impune. Articolul 24 din proiect zice:

„Examenul de capacitate va avea de obiect să probeze cunoștințele necesare pentru a preda cel puțin două specialități și cel mult trei.

...Examenul trecut pentru o singură specialitate nu este valabil și nu conferă nici un drept până nu se va trece cu succes și cei puțin a doua specialitate”.

Iată măsura principală, care izbește greșita specializare a profesorului secundar. Foarte bine, o admit. Cel care se prezintă cu asemenea examen, trebuie să aibă diplomă de licențiat sau doctor. Foarte bine. Dar cum regulează proiectul cele două sau trei specialități, ce trebuie să le cunoască unul și același candidat de profesură liceală? Articolul 24 zice;

„Una din aceste specialități, pentru care candidatul trebuie să pozează diploma corespunzătoare de licențiat sau doctor, va fi specialitatea principală; celelalte vor fi secundare”.

Ce este aceasta principală și secundare? Și aici vă rog, d-le ministru, vă rog în interesul scoalelor, suprimați această deosebire primejdieasă pentru prestigiul viitorului profesor și viitorului învățământ.

Un candidat de profesură se prezintă „principal” pentru limba latină, dar îi mai trebuie o specialitate, cel puțin una. Se va prezenta și pentru predarea istoriei sau pentru predarea limbii române. Ce este, ce poate fi aici „secundar”? Vrei să realizezi această împreunare de studii la același profesor? Atunci nu încap secundar aici. Profesorul are să dea lecțiuni de latină și de română sau și de istorie, dar lecțiuni în toată valoarea. Nu putem să zicem, ca la vagoanele de drum de fier, că vor fi lecțiuni de clasa I, lecțiuni de clasa II-a, mai rău mobilate, și poate lecțiuni de clasa III-a, și mai rău înzestrate. Nu se poate

aceasta la un învățământ serios. Vasăzică, examenul de capacitate are să-l dea candidatul asupra a două sau trei specialități, cu o egală importanță.

Dar ministrul zice: asupra specialității principale are să fie examinat într-un fel, adică din toate obiectele de la licența universitară, iar asupra specialității, pe care o numește d-sa secundară, va fi examinat numai pentru cunoștințele de liceu, și după o programă care se va alcătui, negreșit mai redusă, mai slabă decât cealaltă. Vasăzică avem un fel de degradare pentru celelalte obiecte. Și aici este tabloul de capacitate, care se ține la ministru. Ce fel de tablou? Pentru examenul, care îl numiți de specialitate principală, va fi un tablou în care se trec cei mai merițiți cu rândul. Dar pentru examenul, pe care îl numiți de *specialitate secundară*? Alt tablou, căci, dacă e același, e nedrept; va fi deci alt tablou. Ei, acum practica! pe hârtie se prezintă lucrurile ușor, dar ia să le realizăm. Este concurența: un candidat trece examenul de specialitate principală pentru limba latină, - are un număr pe tabloul acela; mai trece examenul secundar asupra limbii române, - are un număr și pe acest tablou secundar de limba română. Vine în același timp un alt candidat și trece examenul principal din limba latină; el va fi pe un tablou ca principal de română, pe alt tablou ca secundar de latină. Cum realizați acum acea bună măsură de a avea două specialități? Se deschide un loc de limba latină, întâi principalul de limbă latină; se mai deschide un loc de limba română, - vine să-l ocupe tot el, el cu examenul secundar. Dar acela care ieșise cel mai tare pentru limba română? Acela e înlăturat. Așa zice proiectul; când va fi ocupat mai întâi de acei ce sunt deja profesori; va să zică va fi înlăturat celalt. Cum prezentați atunci pe noul profesor înaintea școlărilor și colegilor săi? El va ocupa catedra nouă de limba română ce i se dă pe temeiul unui examen de mai puțină valoare, și va elimina pe cel ce trecuse examenul principal cu mai multă valoare. Se izbește autoritatea profesorului, se izbește sentimentul de dreptate, se izbește prestigiul învățământului.

De ce dar această complicație cu secundar și principalii? Are să treacă fiecare examen de aceeași tărie, din ambele lui specialități, și atunci nu vom avea numiri incompatibile cu autoritatea profesorului.

Trec la o a treia observare, pe care o voi lega și cu observările asupra docenților de la universitate, în aceeași ordine de idei.

D-le ministru, permiteți-mi să zic și dacă o zic eu, un membru al Partidului Conservator, ar trebui să fie de zece ori mai tare zisa de membrii Partidului Liberal): Introduceți prea multe imixțiuni, prea multă înlănțuire ministerială și administrativă în învățământ. Mai lăsați în unele lucruri amestecul d-voastră la o parte, și pentru ușurarea lucrărilor dv., și pentru prestigiul corpului profesoral, și pentru sfânta dreptate. Prea: încărcați ministerul, acolo unde s-ar putea lisa - vorba d-lui Fleva - mai multă descentralizare în spiritul Constituției, în spiritul timpului și al independenței oamenilor. Vă rog, întindeți ceva descentralizare la învățământul public, aplicați-o acolo unde se poate fără inconveniente disciplinare și numai spre binele instituțiilor,

Iată câteva cazuri după noul proiect de lege. Un profesor secundar are să aibă ca impunere din partea legii (și o impune ministrul, când va face programul) cel puțin 12 ore pe săptămână, și va mai putea să aibă încă alte 12 ore, și anume în fracțiuni de câte 4 ore. Pentru fiecare 4 ore (sau fracțiune de 4 ore) peste cele 12 ore pe săptămână va primi câte 120 lei pe lună mai mult, încât cu modul acesta să poată ajunge până la 720 lei pe lună, ceea ce cu gradatiunea ar mai face un onorariu de peste 900 lei pe lună, adică aproape cât al membrilor inamovibili de la Curtea de apel. Foarte bine, nu discut cifrele.

Dar pentru ca să poată ajunge profesorul la acest plus de ore și de salariu (și proiectul pare a vedea în acest plus de salariu o înmoldare suficientă pentru realizarea dublării și triplării obiectelor), el nu-și poate restrânge perspectiva viitorului în singura specialitate, pentru care a ajuns odată profesor, ci va

căuta să se menție pe tabloul unei a doua. poate și unei a treia specialități, spre a avea mai mulți sortiți la ocuparea locurilor și orelor ce vor deveni disponibile. Dar nu uitați, că după lege tabloul de capacitate este numai pe 2 ani valabil, și dacă în doi ani nu s-a făcut vacanță, profesorul trebuie să dea un nou examen pentru a fi din nou pus pe tablou, apoi după 2 ani un al treilea examen etc. încât un profesor, unde nu sunt adesea catedre vacante, ca să aibă speranța aceluia plus de ore și de salariu, va trebui să dea 2, 3 sau și mai multe examene de capacitate cu toate că este profesor definitiv. Ce zdruncinare va fi aceasta — lasă pentru el, dar mai ales în dauna școlărilor lui, în dauna cursului pe care îl face în materia, pentru care este deja numit! Să presupunem totuși că a mai dat omul aceleași 2 sau 3 examene din doi în doi ani și că în sfârșit, după atâtea examene, devine un loc vacant în cealaltă specialitate, pentru care este pe tablou. El va fi acum numit după meritul lui, după autoritatea câștigată în aprețierea colegilor și elevilor săi? Nu! Va fi preferit sau respins după aprețierea ministrului și a inspectorilor, care atârnă numai de ministru. Așa prevede art. 32 al legii. Nu este bine aceasta, d-le ministru! A dar atâtea examene acest profesor, este pe tabloul de capacitate, lăsați consiliului profesoral din gimnaziile și licee, să aleagă între cei 3-4 — cum să-i numesc? *petiționari*, pe care să-l numiți la noua catedră, fie și cu **avizul** inspectorului.

Și aci, d-lor senatori, să facem o observare generală: Cum credeți ca se va întâmpla cu asemenea numiri, dacă le lăsați numai pe mâna ministrului și a inspectorilor săi? firește idealul ar fi că ministrul, el de la sine, să aleagă pe cel mai bun profesor numai după valoarea lui pentru școală, fără privire la alte interese, lără cedarea la insistențe, la protecții. Tot așa ar trebui să procedeze și inspectorii. Dar ce credeți d-voastră. așa va fi în practică? Căci noi facem legea aceasta pentru țara în care trăim, și care este așa cum este, oricâte dispoziții am lua noi pe hârtie și oricâte fraze am întrebuința pentru a acoperi lucrurile.

în altă ramură, în magistratură, chiar la judecători, care după toată întocmirea statului modern trebuie să fie cei mai independenți, cei mai nebănuți, cei mai depărtați de orice interes de partid politic, aveți d-voastră impresia că miniștrii din țara noastră fac numirile și înaintările mai ajesdupă dreptate sau adeseori din alte considerări? De exemplu, ce impresie aveți dv. când cutare judecător amovibil de la București a fost deodată înaintat de acnialu! ministru ai justiției prezident inamovibil în provincie? A câștigat cel înaintat în autoritatea lui de magistrat în ochii noștri? Este penrru el presumpție și prestigiul printre noi, că anume el a fost cel mai drept și mai meritos, sau este în țara noastră presumpția că a fost cel mai supus? Eu cred că impresia rămâne, că este cel mai supus, și orice înaintare, care se face prin simplul arbitru ministerial, atinge prestigiul, în țară la noi. Și când zic în țară la noi, înțeleg și ceea ce se petrece în partidul dv. și ceea ce se petrece în partidul nostru. De aceea penrru magistratură se reclamă imediat o lege de admisibilitate, care să înlăture arbitru ministruului la numiri și înaintări.

În profesură cel puțin era până acum mai puțin loc pentru favoritism. Feriți-vă de a-l introduce prin noul proiect. Nu aruncați asupra viitorului profesor secundar - iertați-mi expresia *-ponosul*. că este favorit ministerial.

Și în alte chestii prevăzute în acest proiect de lege se vede introdusă o prisosință de amestec ministerial. Este, de exemplu, vorba de examenul final pentru grupările de învățământ. La gimnaziile de 4 clase un absolutiv; la liceele de 8 clase - alt absolutiv! Foarte bine. Aceste examene de absolvire se dau în chiar acele gimnazii și licee dinaintea unei comisii compuse din profesorii lor, sub prezidența unui delegat ministerial. Delegarea ministerială e bună pentru prezident. Dar cine să fie ceilalți membri ai comisiei? Legea de la 1864 zicea: profesorii clasei din urmă. Foarte cuminte. Noul proiect al d-lui Haret zice altfel, ti prevede câte 4 profesori, dar numiți de ministru în fiecare caz *ad-hoc* dintre profesorii scoalei.

Dar de ce, domnule ministru, de ce? Nu știți ce încercătură este în acea epocă a examenelor la ministru? Iți cei ce am trecut pe acolo știm aceasta. Când se face examenul? De la 20-25 iunie, după proiectul d-voastră. Avem 44 gimnazii și 17 licee, și ministru are așadar să numească în comisuniile de examen 244 de profesori, în afară de delegații săi speciali, și toate aceste în zăpăceala câtorva zile înainte de 20 iunie. Se întâmplă ca unu! din aleși să fie bolnav, se telegrafiază ministruului. Ministru trebuie să aleagă un altu și să comunice aceasta telegrafic, timpul e scurt, lucrarea exactă se zădărnicește. Și aceasta pentru fiecare gimnaziu din țară! Care e norma, după care alegeți pe cei 4 profesori din mijlocul colegilor lor? Adică puneți pe acești 4 să examineze pe colegii lor?! Nu vedeți ce simțirnâm netrebuincios puneți între colegi? Ce stăruințe, ce vărămări puteți stărni? Lăsați aceste examene în atribuțiile consiliului profesoral al flectarei școli, sau puneți să tie examenul pe profesorii clasei din urmă câți sunr sub privegherea unui ptofesor universitar, și eu cred că rrebuie să adăogați și pe inspectori, câți sunt și unde pot să se ducă.

O ultimă observare, d-lor senatori, și am terminat. Docenții de la Universitate. Dacă docenții vor putea să existe fără salariu sau nu, se va vedea în practică. Poate că da, căci sunt prevăzute alte mijloace ce se pot da de ministru, și poate să se găsească destui oameni cu tragere de inimă pentru învățământ, încât, pentru onoarea de a fi pe o catedră universitară, să se decidă a face cursuri gratuite.

Dar încercarea a ceea ce numește d. ministru *curs liber în universitate*, merită să fie examinată mai de aproape.

Iată ce zice proiectul la art. 63:

„Docenții fac în Universitate cursuri libere și gratuite”.

Minunai cuvânt: *cursuri libere!* D-lor senatori, ce înțelegeți dv. când auziți spunându-se: *cursuri libere?* Cc este *liberiate* în asemenea cazuri? (*irosso modo* și în mod practic libertatea însemnează mai întâi scăparea de frâul administratiei. Am

libertatea de a tine o întrunire publica într-o sală, însemnează că n-am nevoie de permisiunea poliției. Am libertate să deschid un jurnal, n-am nevoie să cer autorizarea ministrului de interne. Tot asa si cu *cursuri libere*. Aceasta însemnează că pot ține cursuri fără să am nevoie de aprobarea ministrului.

Înțeleg un curs liber, care să fie aprobat de Universitate; fiindcă aici suntem între colegi. Dar, pentru ca să-l poți tine, să mai ai și aprobarea ministrului, un asemenea curs nu mai este liber. Cu toate acestea proiectul prescrie: „Cursul făcut de un docent nu se poate deschide decât cu învoirea Senatului Universității și cu aprobarea ministrului”. Apoi atunci cursul nu se poate numi *liber*. A, înțeleg! Cursul poate prezenta vreun pericol? Atunci ministrul să-l suprimă, luând și avizul senatului universitar. Dar cât pentru libera deschidere a unui curs graniții și neobligatoriu, lăsați-o în hotărârea consiliului facultății și a senatului universitar. Nici atâtă încredere nu aveți în Universitățile țării și în libertatea științei?

Dar aceasta este încă cea mai mică atingere a libertății. Vine în proiect un mult mai curioasă, mult mai nepricedută. Proiectul cere, pentru ca cineva să se prezinte ca liber docent al Universității, fără nici un onorar, următoarele condiții;

„Numărul docenților de la Universitate nu este limitat. Pentru că tineva să fie admis docent universitar, trebuie să poseada diploma de doctor pentru specialitatea respectivă și să treacă înaintea ei un examen de abilitare”.

Înțeleg această măsură și formele care urmează pentru examenul de abilitare, o lucrare originală tipărită, un colloquium etc. Dar ce nu înțeleg, este următoarea dispoziție din proiect;

„Candidatul prezintă facultății la care vrea să se abiliteze cererea sa, însoțită de un memoriu asupra studiilor (acute și ale lucrărilor sale științifice. Facultatea apreciind cererea candidatului, *a va supune aprobării ministrului*”.

Apoi să mă iertați, domnule ministru, aceasta este prea mult, și vă rog să suprimați din proiectul d-voastră aceasta

exorbitantă ingerință ministerială. Ca cineva, nu pentru a fi numit, ci pentru a se prezenta măcar la un colloquium, la un examen de abilitare să aibă învoirea ministrului, să se ceară autorizarea administrativă centrală pentru simpla posibilitate gratuită de a-și arăta capacitatea pentru un viitor curs liber și pentru cariera universitară, aceasta întrece toate marginile unei subjugări administrative. Cum suntem la noi în țară, orice asemenea supunere duce la încercarea de prozelitism politic.

Poate nu vă dați seamă până unde merge acest prozelitism în atingerea demnității omului, chiar pentru aspirații la profesură. Vă voi cita un caz care-l știu de câteva zile, firește fără a vă cita nume. Este un tânăr care și-a terminat acum studiile universitare cu mare succes. E vorba de cariera lui profesională. Un coleg al meu de la Universitate îl mângâie cu vorba: Câtă vreme va fi guvernul liberal, poți fi sigur. Un alt coleg universitar îi zice de-a dreptul: Du-te la d. Sturdza. — Tânărul răspunde: dar ce am eu a face cu d. Sturdza? — Profesorul continuă: Ar fi o fericire pentru Partidul Liberal să numere în rândurile sale tineri distinși ca d-ta. - Tânărul întâmpină: Dar. d-le, nici nu m-am gândit la partid politic până acum, nici nu mă pot gândi deocamdată. Eu sunt om de studii. - Dragi, ești naiv, încheie profesorul. Cariera nu se face fără plecare la puternicul zilei.

Vă fi suficientă această întâmplare reală și recentă ca să caracterizeze spiritul ce domnește într-o parte chiar a oamenilor culti. Si d-voastră voiți să alunecați și mai departe pe acest povârniș? Să punem la începutul unui examen pentru a vedea cine e capabil și cine nu ca să ție un curs liber la Universitate, aprobareaguvemului?

La ce trebuie să tindem cu rotii? Am dori cu toții, toți binevoitorii pentru această țară, să avem mai multă independentă, mai multă siguranță de atitudinea cetățenească, în toate privirile. Aci e idealul. Odată cu întărirea sentimentului național să ajungă tinerețea noastră cea cultă și la întărirea judecării și la

independența caracterului. Dar cum voiți să-i dați tăria de cugetare și independența? Aci demnitatea profesorului, felul cum se pricepe în public rolul lui. situația lui și meritul lui aruncă o influență hotărâtoare asupra părinților și asupra școlărilor.

Ia puneți un docent la Universitate, care a trebuit să se ploconească (pentru a întrebuința o expresie familiară) ca să ajungă măcar la un examen, și apoi închipuiți-vă ce efect va avea asupra studenților lui, la pune-ți un profesor secundar, pentru ca să aibă un plus de leafă, să se îngrijească numai de buna primire a d-lui ministru și nu a colegilor săi din învățământ, și veți vedea ce influență va avea asupra caracterului copiilor din școala lui.

Este deja ceva grozav între noi, când vedem că sunt unii studenți înaintați și preferiți, fiindcă au adus servicii nepermise diferitelor partide, nu vorbesc numai de partidul dv. Cunosceți eu și știu cu toții, că din când în când unii studenți fac escese în contra poliției. Și să zicem că acestea sunt ușurințe studențești. Dar când acei, cari au făcut asemenea escese în contra politiei unu guvern și sunt muștrați sau pedepsiți pentru aceasta, îi vezi distinși de către panidul opus și, când acesta vine la guvern, îi vezi scoși ia iveală, numiți în funcțiuni care bat la ochii tururilor, numiți primari prin Dobrogea, numiți în Ministerul de Finanțe în hincțiuni la care nu se așteptau: aceasta desfășută un drapel de corupțiune a cugetărilor tinerimii, a inrregei rincriimi școlare. Cum voiți să mai vorbim noi, profesorii, de disciplină, când guvernele dau asemenea exemple? Șt asemenea exemple să le începem acum de la intrarea viitorilor docenți în Universitate?! Aceasta nu se poate.

Eu am speranță, că Senarul liberal (îndrăznesc a avea speranță, că mai există un Senat liberal), îndrăznesc a avea speranța că însuș ministrul de astăzi va primi cu chibzuință câteva amendamente, care să remedieze cel puțin la unele din inconveniențele ce am avut onoare a vă arăta. În această speranță votez din toată convingerea și cu toacă inima pentru luarea în considerație a proiectului de lege (aplauze).

119

Interpelare în chestia scoalelor române din Brașov și replica

(Ședința Senatului de la 23 noembrie 1898)

Textul interpelării: „Am onoare a interpela pe d. ministru-prezident și pe d. ministru de culte și instrucțiune publică asupra refuzului d-lor de a plăti bisericei Sf. Nicolae și gimnaziului român din Brașov anuitatea de 3tf 500 lei ptcvâ/.uiă în două legi speciale ale Statului Român”.

D-lor Senatori,

Cea din urmă ședință a onor. Senat în sesiunea prelungită a fost la 15 mai al acestui an.

În cea ultimă ședință s-a dezvoltat interpelarea d-lui senator Brabețeanu despre școalele romane din Rrasov, și după întâmpinare ad-sale asuprarăspunsul d-lui ministru-prezident, s-a ecrur cuvântul de mai mulți colegi ai noștri. Am cerut cuvântul și eu. Am cerut cuvântul în urma declarării d-lui ministru-piezideni, că bisericei Sf. Nicolae din Rrasov și scoalelor române de acolo d-sa în amândouă ministerele d-sale nu le-a dat nici un ban. Însă discuția mai deparre asupra acestor cuvinte a fost înăbușită în acest onor. Senat. Un membru al biuroului, de la secretariat, onot. d. Viisoreanu. a spus că îndată ce răspunde interpelai onil, discuția Trebuie să fie închisă,

dacă votează Senatul închiderea, fără ca să se mai dea cuvântul, cum se dă la toate cererile de închidere de discuție, unuia pentru și unuia contra închiderii. Atunci, și vă citesc aici procesul-verbal publicat în *Monitor*, am zis eu: „Cer cuvântul în chestie de regulament, și totdeodată în contra închiderii discuției”. Nici acest cuvânt nu mi s-a dat.

Și, după părerea mea, printr-o neliherală interpretare a regulamentului în acest onor. Senat cu o majoritate liberală, s-a închis discuția cu o brutală votare, iar nu cu consulare. Așa s-a hotărât.

Însă, d-lor senatori, sunt chestiuni care nu se pot înăbuși cu interpretarea de regulament a onor. nostru secretar \ iisoreanu. Și, precum vedeți, la prima ședință după redeschiderea Senatului în sesiunea ordinară, în chiar ziua în care a fost constituit și s-a putut anunța o interpelare, am fost dator să anunț interpelarea de față.

Astfel voi relua chestia de acolo, de unde a fost lăsată la 15 mai și când, după părerea mea, era bine să se continue și să se sfârșească tot atunci.

Era bine să se continue și să se sfârșească tot atunci, fiindcă poate ar fi fost mai puțin înăsprită de atunci încoace. Poate d. ministru-prezident. dacă ar fi auzit și o altă părere, umila mea părere, părerea unui om care din întâmplare s-a ocupat de chestia bisericeii și școalelor din Brașov în mai multe amănunte și care nu este dintre oratorii violenți și care în orice caz, în asemenea chestii, nici n-am făcut vreodată, nici n-aș fi făcut atunci, nici nu voi face acum chestie de partid politic.

Poate, zic, ne lămurim reciproc, din aceasta dezbateri și puteam înlătura un fel de agravare a situației.

Ceea ce pentru mine acum, după această întârziere, face chestia mai grea, este un alt fapt de natură nepolitică: răspunsul d-lui ministru-prezident din ședința de la 15 mai, că nu dă nici un ban școalelor, fără nici o perspectivă de îmbunătățire, a îndemnat autoritatea competentă reprezentanta a bisericii Sf. Nicolae și a gimnaziului din Brașov ca să mă

însărcineze pe mine, pe d-nii Iasca și Dissescu, ca împreună să întințăm procesul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice pentru plata alocațiilor bugetare legale, firește cu procură în tegulă'.

D-lor, aceasta ar putea să-mi îngreueze oarecum situația parlamentară. Dar nu o va face, fiindcă eu **nu** găsesc cuviincios ca să se amestece în discuția parlamentară chestia unui proces pendent, și prin urmare de acest proces pendent voi lăsa cu desăvârșire abstracție.

Voi vorbi de obiectul interpelării parca aș fi vorbit la 15 mai, când nu era încă idee de un asemenea proces, afată mimai dacă, în răspunsul ce ar binevoi să-mi dea vreunui din reprezentanții guvernului, guvernul va intra însuși în chestia de proces. Atunci va rămâne, la întâmpinare, să examinez, până unde mă poate dezlega o asemenea provocare de regula bunei-cuviințe de a **nu** amesteca în discuția parlamentului procese pendente la tribunal.

Kdar o discuție politică, de legalitate curat politică, pe care o aduc înaintea d-voastră. Din acest punct de vedere îmi cer voie să vă dau următoarele deslușiri asupra obligațiilor legale ale guvernului de a fi plătit deja și de a plăti în viitor renta înscrisă în buget pentru biserica Sf. Nicolae și gimnaziul român, din Brașov.

D-lor, să nu vă para rău de minutele ce vi le voi răpi cu explicarea **cauzei**; mi-i părut din câteva incidente, de unul din ele voi vorbi **anume** în decursul interpelării, că această cauză **nu e așa** de cunoscută pe cât ar trebui să fie și va fi bine să fim cu toții lămurii în privința ei.

D-lor, pentru mine **cui** raporturilor financiare între ministerul **nostru de culte** și biserica Sf. Nicolae din Brașov dărează **de** la cele ce mi-a arătat răposatul meu tată și **de la cele**

¹ Politia Capitalei găsea pe străde placate eu declarația că procuria ar fi lidii, și această neînțelegere s-a strecuraseră agenții așezării și prin zările străine.

ce am găsit documentate în scriptele rămase după moartea lui. Sunt cu atât mai mișcat și mulțumit de a putea începe explicarea mea cu o scrisoare a lui, cu cât această scrisoare **datea 7ădin** iulie 1860, este un act privat, făcut fără nici o privire la vreo greutate politică, juridică or de alt fel; și cu cât este mai incidentală și întâmplătoare scrisoarea, cu atât este mai de **bona fide**, mai caracteristică pentru tot începutul chestiei de astăzi. Este o scrisoare adresată lui Vasile Boerescu, pe atunci directorul Eforiei școalelor din București, ai căror director în anul următor a fost însuși tatăl meu. Iată ce scria Ioan Maiotescu:

„**Domnule Boerescu,**

Știți bine ca eu în virtutea a două scrisori, dare de doi Domni ai Moldovei bisericii Sf. Nicolae din Brașov, și în urma unei adrese a reprezentanților comunei române de acolo, am tratat rugăciunea Brașovenilor pe cale oficială, către ministerul de aici, care însă găsi de cuviință a o recomanda ministerului din Iași. Aud că Camera Moldovei ar fi votat o subvenție pentru biserica și gimnaziul român din Brașov. Te rog binevoește a-mi însemna în două rânduri, dacă în adevăr s-a făcut ceva pentru frații noștri.

Al D-tale supus

12 iulie 1860

I. MAIORESCU"

ȘI am scrisoarea aici; pe chiar acea scrisoare a însemnat Boerescu răspunsul, am astfel și răspunsul lui V. Boerescu:

„**Domnul meu,**

Cu adevărat Cameu de la Iași a votat 500 galbeni pentru școală din Brașov. Poate să se facă și aici rol așa cu ocaziunea discuției bugetare.

Amicul d-tale

B. BOIERESCU"

D-le ministru-prezident, în vremurile din urmă s-a viciat așa de tare atmosfera morală a acestei țări, fie cum ziceți dv. din cauza disidențelor, fie cum zic disidenții din cauza dv., fie cum credem noi opoziții din amândouă cauzele, încât te sfiești să mai produci un aer în mod convenabil. Câtă vreme era felul cinstit al acestei țări, era destul să aduc o așa scrisoare veche ca să fie bine adusă înaintea tuturor. Dar de când ați turburat atmosfera țării cu atâtea false acușări de fals, sunt silit să documentez acest act că este adevărat. Din întâmplare și din norocire, între scrisorile rămase de la tatăl meu am găsit și scrisori ale d-voastră, domnule ministru-prezident, scrisori de la 1858, când lucrați d-voastră în comitetul național din Iași, Una din aceste scrisori este un răspuns, pe cât se vede la o scrisoare a tatălui meu către d-voastră, Vasăzică, d. D. Sturdza a fost la 1858 în corespondență cu tatăl meu, și fiindcă scrisoarea adresată lui Vasile Boerescu este numai LU doi ani mai târziu, adică de la 1860, va recunoaște, sper, și iscălitura și scrierea, și va fi dar constatată, că este adevărată scrisoarea ce v-am citit.

Te lângă aceasta, sunt mulți, cari cunosc scrierea și subscrierea lui Vasile Boerescu, care se află pe aceeași scrisoare, Vasăzică este o scrisoare incontestabil adevărată.

Ce zice această scrisoare? Primul cuvânt al scrisorii este, că **în virtutea a două scrisori date de Domnii Moldovei** biserica Sf. Nicolae și școalele din Brașov vin și cer alocuțiune bugetară. Din capul locului nu este vorba de danie, nu este vorba de favoare, ci este vorba de un drept rezultând din două scrisori domnești.

În adevăr, din arhiva foarte veche a bisericii St. Nicolae din Brașov, care nici nu era încă inventariată — și nu se simțise pe atunci necesitatea de a se face inventarul exact al acelei arhive, precum s-a simțit mai pe urmă - din o primă și fugitivă privire s-a văzut că sunt acele scrisori vechi de la domnii Moldovei. Mai pe urmă, când s-a regular toată arhiva lor, s-a

constatat că pe lângă acele 2 hrisoave mai sunt și multe altele documente vechi și autentice de diferite spete, dat coace dovedind drepturi dobândite aici în țară.

Acele 2 hrisoave, la cari se referă scrisoarea tatălui meu, sunt probabil hrisovul lui Aron-Vodă al Moldovei din 15⁴. pe care-l are biserica în original, care da preoților bisericii Sf. Nicolae din Scheiu Brașov un ajutor de 12 000 aspri pe an, și un alt hrisov al lui Mihail Racoviță, voievod al Moldovei de la 1731, prin care pe lângă că scutește oile și vitele preoților bisericii Sf. Nicolae din Brașov, dar scutește și de vamă vinurile din viile bisericii din Moldova - prima urmă de proprietate imobiliară a acelei biserici în Moldova. Din alt hrisov ie vede că și în Valahia biserica Sf. Nicolae avea aceeași subvenționate în aspri; dar avea și moșia Budiștenii „cu câmp, pădure, vie și apă și vad de moară la Cutroceni”. Actul e de la 1⁴⁸. Și mai e în arhiva lot, a bisericii Sf. Nicolae, un act de la 1782, vrea să zică după trecere de 34 ani, cu numirea unui Ion Christau ca vechil la moșia Budisteni. Vrea să zică ei administrau moșia aceasta în toată regula. Și mai au între altele, ca ultim act, o încheiere a Divanului Țării Românești, de la 1790. care, întărind hrisoavele bisericii din Scheiu, spune că să se păzească privilegiile pogoanelorlor în vii din Scânenii pe valea Greclu.

Vă citez aceste câteva acte numai pentru ca să vedeți că acea vpiibiic din scrisoarea incidentală era în adevăr documentată: și că dar începutul chestiei e un început de reclamare a unui drept din vechime.

firește, d-lor senatori, reclamarea unui drept din vechime cu gând frățesc, în spirit de pace și dragoste. Cine se gândea în acele vremuri la reclamare de ceartă, la reclamare de proces, la reclamare contestată de cineva? Găsiseră oamenii aceștia documence de drepturi vechi din cară și se adresau cu inima caldă de români, la conașinualii lor, ca să le spue: Voi care,

: secularizând chiar mănăstirile grecești, le-ati oferit o despăgubire în bani. când vedeți că și biserica noastră a avut moșii în țara aceasta și privilegii și scutiri, dati-ne un echivalent pentru acestea, căci avem o școală de întreținut.

Astfel s-a născut prima alocațiune bugetară în bugetul Moldovei la 1860, Cum știți pe atunci etau Camerele și ministerele încă separate în Moldova și în Valahia.

Dar, după cum spunea Boerescu. era să se înscrie și în Valahia o suma pentru biserica și școala din Brașov, și în adevăr s-a înscris chiar pe anul 1861.

Nu am găsit aci în arhivă bugetul pe 1861, dar se dovedește că s-a înscris, căci am, tot din scriptele răposatului meu tată, o adresa către el de la 30 martie 1861 din anul următor, iscălită de „Eforii școalelor române răsăritene din Brașov”, și anume: Ion Popazu, protopop, unchiul meu, mai pe urmă episcop la Caransebeș, acb care a fost ales mitropolit la moartea lui Șaguna, dar nu a fosr confirmat de guvernul ungar, totodată acela care a stăruiat mai mult pentru edificarea gimnaziului român; mai sunt iscăliți Damian Datcu, Șerban Popovski Barcian, Nicolae Voinescu și I.G. Ioan.

Iaca ce zice adresa:

„*Prea onoratului domn ioan Matomcu,*
Directorul Eforiei Instrucțiunei Publice, București

Prea onorate Domnule,

Din adresa înaltului Minister al Cultelor și Instrucțiunei Publice al "rarei Românești *odaia* 15 martie 1861 *na* ^388 pe tare avurâii bunătatea a ne-o comunica prin onorata d-voastră adresă *adaio* 1 martie 18[1 no I ț]? văzurăm cu o rari mângâiere sulfeia^că că înalta Cameră legislativă a principatului României, mișcată de simt național, binevoi a vota pentru susținerea gimnaziului alipit bisericii Sf. Nicolae din Brașov

subvențiunea anuală de 15 750 lei după cursul monedelor din țara rom.

Prea onorate Domnule,

Din hârtiile prea Onorat Domniei-Voastre, ce avurăți bunătate a ni le comunica, ne-am convins pe deplin, că d-voastră n-ati cruțat nici o osteneală și au întrebuițat toate mediile posibile întru sprijinirea scoalei noastre ce se legăna pe marginile caderei, spre înlăturarea acelei rusini nemaiauzite ce cu căderea ei ar fi trebuit să sufere întreaga noastră țară etc. etc.

Asa cugetau oamenii aceștia și simțeau acolo la 1861 asupra pericolului ce amenința existența scoalelor române din Brașov la '61, când nu era încă dualismul austro-maghiar stabilit, la noi pe vremea încă a guvernului centralizator, cum se zicea în Austria, unde Transilvania era mare principat deosebit, recunoscut între grupările acelui star, neconfundat în Ungaria, atunci când națiunea română și limba română ca arări *etan pari panu* recunoscute ca națiune și ca limbă în poliglota Austrie, când la Ministerul Justiției din Viena era anume un birou pentru legiferarea în limba română; chiar pe atunci, când era lupta mai îmblânzită în contra sașilor și în contra ungarilor, sau mai bine era o concurență de cultură chiar pe atunci era considerată o slăbire a scoalelor române ca o rușine națională. Și vedeți că acei oameni nu snau cum să mulțumească aceluia cari le veneau în ajutor!

Așa s-a urmat alunei de la început și așa s-a urmat și după ce s-a făcut în România unirea de fapt la 1862, în ianuarie.

În primul budget colectiv, care s-a făcut pentru vechea Moldovă și vechea Țară Românească împreună, avea subvenție tot așa este trecută. Vă prezint aici budgetul pe 1863, când era ministru de culte generalul Tell; găsiți la art. 9, art. 6, sumele adunare de la cele două țări: „Subvențiunea anuală la

biserica Sf. Nicolae din Brașov (lei vechi) 36 400". în budgetul pe 1863, când era ministru de culte d. N. Crezulescu, vedea asemenea la cap. XVII, no. 6 „Subvențiunea anuală gimnaziului și bisericii Sf Nicolae din Brașov 36 400".

După venirea principelui Carol, în primul budget pe anul 1864, când era ministru de culte Ioan Stătescu, găsiți la capitolul VIU, art. 540, aceeași cifră de 36 400 lei ca „Subvenție a gimnaziului și bisericii Sf. Nicolae din Brașov".

Acum, d-ilor, la 1867 se făcuse în imperiul vecin așa-numitul dualism; deja în februarie 1867 se și numise primul ministru deosebit în Ungaria sub contele Andrassy, iar pe la slășitul lui 1868 se promulgaseră definitiv toate actele de stat relative la acest dualism, cu înglobarea Transilvaniei întregi în Ungaria.

Tocmai în acest an 1868, fie din simțământul căde acum înainte școalele vor avea un rol și mai însemnat în susținerea legală a intereselor legitime ale naționalităților în noul Regat ungar, fie din trebuințele crescânde ale gimnaziului român din Brașov, biserica Sf. Nicolae revine din nou cu cererea unei mai bune evaluări a drepturilor ce le avea mai înainte în România; firește, după cum vă spuneam, provocarea la proprietățile vechi din țările românești se făcea prietenește, și nici unul din miniștrii de pe atunci, cari aveau să se ocupe de această chestie, nu tăgăduia acest drept al bisericii.

Și astfel, pe vremea aceea, vedea deodată - era la guvern un ministru liberal (până acum miniștrii ce vi i-am citat erau conservatori) - era ministrul Generalului Nicolae Golescu, cu Ioan Bițătiu la finanțe, iar la culte cu Dimitrie Guști - scuzați, dacă vă amintesc că la justiție și ad-interim la interne era d. Anton Arion - tocmai atunci, la 1868, vine ministrul cultelor Guști și face să se voteze (se votează *în unanimitate* și fără discuție) următoarea lege:

„Se acnădă Eforiei Scoalelor centrale române din Brașov subvențiunea anuală de lei noi" și se promulgăse în

aprilie 1808 legea care înlocuia lei vechi cu trmci) „23 500. Această cifra ie va **trece** în budgetul Ministerului Instrucții Publice și al Cultelor”.

Legea e promulgată în *Monitorul Oficial* no. 165 de la 20 iulie 1868.

De acum înainte vedeți în bugetele **noastre**, și mai înrâi în cel alcătuit pe anul 1869 de însuși răposatul Dimitrie Guști, această alocațiune fixată, trecută cu mențiunea expresă „Jege specială”, iiv nu ca o tiiti variaWă, care \ă se poată înscrie sau șterge la fiecare votare de budget.

Am aici tui exemplar oficial al acestui budget pe 1869 și vă arăt la pag. b, art. 27. „subvențiune idem școalelor române din Brașov, după legea specială... 23 500”.

D-lor, așa cum s-a votat legea la 1868 fără discuție, în unanimitate, evident că nu a fost vreun studiu juridic, vreo tranzacțiune dezbătută de amândouă părțile, vreo preocupare anume, dacă școala, dacă biserica, dacă drept vechi sau nu; știhvențiunea aceasta, care înainte se trecea numai în budget într-o tifVă mai mică sub rubrica „biserica și școala”, este acum urcată *exaequo ei bono* la îndoit, la țifra de 2000 galbeni, sub titlul „subvențiune”.

Firește, subveutiutit s-a numit, dar era întemeiată pe o obligațiune. Noi nici nu avem alt termen budgetat, fie că ar fi fost o grație, fie că era un drept. Noi nu cunoaștem în budget *lt **Termen**, d.e, redevanță.

Astfel alocațiunea de 23 500 lei noi continuă cu mențiunea expresă de lege specială a fi trecută la fiecare budget al țării.

În anul 1871, sub ministerul conservator Lascar Catargi, ministru de culte esre generalul Teii, vedeți aici în exemplarul oficial al budgerului la pag. 10, jxr. 34: „idem școalelor române din Brașov, după legea spec. 23 500”. Dar mai găsiți tot aici. la art. 53 al aceluiaș budget, o nouă sporire a alocațiunii budgetare, „idem gimnasiului și bisericei Sf. Nicolae din Brașov 13 481”.

După ce în Ungaria se aplicase dualismul, se făcuse constituirea *Bi'ericiei autonome greco-oriemale române din J Ungaria și Transilvania*, după un *statut organic*, alcătuit de mitropolitul Saguna; și întărit la 16/28 mai 1869 de împăratul Francist lose) I; după acest statut școalele române din Transilvania, fiind scoale confesionale, sunt puse sub ocrotirea Bisericeii.

Însă de acum înainte guvernul maghiar începe a cere, sub formă de îmbunătățiri pentru insiiuiriune. din ce în ce mai mult școalelor din Ungaria și Transilvania, îndeosebi și gimnaziului din Brașov (și era în dreptul sân să o facă statul J maghiar), cerc cabinete de fizica și chimie, fonduri de pensiuni, sporire de salarii ecc. Această sforțare lınantiară a J. instituțiunilor școlare în curând a trecut peste mijloacele lor pecuniare. Avea biserica Sf. Nicolae din Brașov ceva, arc și azi două moșii în rara românească, Meteieu și Sudilu din județul t Buzău, da biserica tot ce putea pentru gimnaziul și școalele dependente de ea. Dar ușor se depăși limita pentru oamenii săraci de acolo, fiind fără subvențiune de la statul maghiar, pe care nu o primeau și nu o primesc (și pe ci ii priseste, pentru ce nu o primesc).

Atunci întrebarea desine iatās acută și ci ne zic din nou: este un drept al nostru pe care l-am avut dincolo în România ca stăpânire imobiliară și ca imunități, care valorau mult; ați fost foarte buni pentru noi, conaționali voșni. la prima cerere aii înscris 1000 galbeni, apoi 2000 galbeni, ați mai îmeris 13 481 lei, dar cel puțin pe această alocațiune budgetară trebuie să putem conta cu siguranță și ar trebui să avem și mai mult. Nu este de>>camdată vorba a tace tranzacțiuni sub turmă legală, nu există vreun diferend, ci tot *ex aequo el bono*, o înțelegere, și așa stând lucrurile, după ce la 1871 sub ministerul Lascar Catargi vedeți adăogată numai ci o nouă inscripție budgetară suma de 13 500 lei, vine din inițiativa parlamentară a Camerei conservatoare de atunci o propunere

subscrisă, între alții, de d-nii general Manu și de mine ca deputați (mai erau subscrisi Kogălniceanu, Vernescu, Vladimii Ghica, A. Balș), ca să fixeze prin *o a doua lege* un mic plus de alocațiune bugetară, în favoarea bisericii Sf. Nicolae și gimnaziului român din Brașov, în cifră de 15 000 lei noi pe an.

Acest proiect de lege trece prin Cameră din inițiativă parlamentară, deși generalul Tell nu se prea ostenea să-l treacă, dar ne osteneam noi. Și ține de pe la 18^o2, vreo 2 ani, până vine în Senat. Atunci se întâmplă să fiu eu ministru a) cultelor și instrucțiunii publice în ministerul prezidat de d. Lascar Catargi. Acum firește proiectul ieșit din inițiativă parlamentară, la care eram și eu iscălit, înaintează spre votate în Senat. Dar pe când la 1868, cum v-am spus, sub ministerul Guști, pentru legea de 23 500 lei nu a fost nici o obiecțiune în parlament și pe când și pentru noua lege de 15 000 lei s-a împiedicat în Camera conservatoare orice obiecțiune a opoziției liberale. Mulțumiră mai ales energicei stăruințe a lui Kogălniceanu, în Senat opoziția de la 1875 este mai dificilă. Ia cuvântul în numele ei răposatul Deșliu. Când vine noul proiect de lege în discuția Senatului (și acum sunt fericit și binecuvântez memoria celui Deșliu, deși atunci mă mira foarte mult acest fel de contestare], și atacă proiectul cu violență, în ședința Senatului de la 6 martie 18~5. Răposatul Deșliu vorbește și de pericolele ungurești, citește gazete ungurești, care nu ar vedea cu ochi buni ce facem noi pentru românii de dincolo. Și atunci iată răspunsul ce-l dă guvernul nostru prin organul meu ta ministru al cultelor în privința interpretării sensului acestei legi.

„D-lor senatori, biserica Sf. Nicolae din Brașov o vedem tordeauna subvenționată! și budgetul României de când s-a început a se face budget la noi, și totdeauna se mai prevede în budget o sumă și pentru gimnaziul din Brașov. V-as năga mai întâi, d-lor, să nu confundați această sumă ce vi ie cere pentru proiectul Ce este astăzi în discuție, cu suma ce este deja prin o altă lege înscrisă în budget

pentru gimnaziul din Brașov, suma de 23.500. Căci biserica Sf. Nicolae avea o moșie în România, și o parte din ea era afectată pentru întreținerea unei monastiri, și alta parte pentru biserica sau școala din Brașov.

I. *Deșliu*. Cum se numește moșia aceea?

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice. Nu-mi aduc aminte numele moșiei, și m-aș fi pregătit de aceasta, dacă as fi știut că onor. d. Deșliu cu ocazia unei legi ce se discută, cere decizie asupra altei legi ce e de mult votată. Îmi va face însă onoarea onor. d. Deșliu a nu se îndoi un moment de ceea ce îmi spun, până la proba contrară”.

Moșia v-am citat-o astăzi este act, era Budiștenii, dar mai erau și de la Pitești Topolovcnii și altele, după actele ce le are biserica Sf Nicolae din Brașov în toată regula).

.Afirm dar că între altele și din motivul rraminilor pecuniare ce derivau de la o moșie pretinsă de biserica Sf. Nicolae din Brașov și situată în România, Camera Română de mult timp s-a lăsat datuor a înscrie o sumă pentru gimnaziul și biserica Sf. Nicolae din Brașov, și s-a regulat prin urmare a «e prevedea în budgetul fiecărui an două mii galbeni. Cealaltă subvenție ce s-a prevăzut i. irăși în bugetul țării pentru gimnaziul Sf. Nicolae din Brașov, a ihsi *dată tel din acele t'ivtive*, însă adeseori variabilă; a fost și 13 000 lei și 10 000 lei, în bugetul pe 74 s-a prevăzut 1 5 000 și această cifră s-a menținut și în bugetul pe '75 și 7tV

D-lor senatori, între alte motive era dar și *obligațiunea civilă*. Mai era un alt motiv, era chestia de cultură. Iacă ce zice ministru al cultelor tot atunci:

„Viu la cele zise despre unele foi străine și mai cu seamă de foile ungare. Le-am citit și eu; dar dați-mi voie vă spun, cum guvernul e-re convins că nu este cea mai mică umbră de politică în acest proiect de lege Sunt

lucruri elementare de cultura, de instrucțiune și de arhitectură în privința cărora din fericire se pot întâlni toate statele și toate popoarele fără altă gelozie decât gelozia de a se întrece unele pe altele în lupta pașnică a civilizației".

Atunci când s-au zis aceste cuvinte, când această lege se justifică întâi ca obligațiune și apoi ca subvențiune culturală, nu exista încă în Ungaria nici o dispoziție care să oprească subvențiunile benevole de la statele străine. IV urmează, după ce s-a votat legea aici, a venit nu o lege încă, ci deocamdată o dispoziție administrativă ungară, prin care se oprește primirea subvențiunilor de la statele străine, și la 1883 a venit o lege formală, prin care se oprește instituțiunile lor de cultură din Ungaria ori ar fi, biserici, școli etc, subvențiunile de la statele străine, subvențiunile de grație, subvențiunile de favoare înșăptate unei creații, asta nu a trecut prin mintea guvernului vreunui stat constituit să o oprească la alt stat.

Și înțelegeți bine, domnilor senatori, ca dacă noi, în lipsă de un cuvânt anume, înscrăm în bugetul statului nostru alocațiunea bugetară pentru biserică și școlile din Brașov sub titlu „Subvențiune” - căci ce era să zicem? e necunoscut cuvântul redevență, și nu puteam inventa alte neologisme -, din momentul în care *interpretarea autentică și oficială* s-a făcut în Senat la legea din 1875. că adică aceste sume sunt *rata obligatoare* în locul moșiilor ce știm că le-a avut biserică Sf. Nicolae aici în țară și că s-au luat samovolnic: din acest moment înțelegeți că explicarea adevărată stabilită prin această scrisoare din 1860, pe care v-am citat-o de la tatăl meu, susținută și la LS”) aici în Senat, înainte de a fi existat vreă dispoziție sau o lege ungară, care să oprească subvențiunile, prin urmare fără nici o posibilitate de a se interpreta acum ca ceva inventat ad-hoc, din acest moment este cert și incontestabil, ca ceea ce a dat și trebuie să dea statul român bisericii Sf. Nicolae din Brașov și școlilor dependente de ea, este o clară și o adevărată obligație, și prin urmare nu putea

și nu poate să cadă sub acea dispoziție administrativă de la 1875 a guvernului ungar sau sub acea lege de la 1883 a aceluiaș guvern, care oprește subvențiunile de grație, de mila, de bunăvoință de la statele străine.

De aceea să vă și explicați un lucru: Când s-a votat la 1875 acea lege pentru sporul de 15 000 lei de Senatul conservator, precum se votase și de Camera conservatoare, s-a trecut în bugetul, alcătuit atunci de mine însumi ca ministru, pe anul 1876 făcând. Iară nici o ascundere, în perfectă bună-cuviință internațională, amândouă alocațiunile astfel (veți citesc aici din exemplarul oficial al bugetului pe 1876, pag. 6 și 71: „art. 30, litera i. Idem scoalei române din Brașov (legea specială) 23 500 lei”.

„Art. 44. litera i. gimnaziului și bisericii Sf. Nicolae din Brașov (lege specială) 15 000 lei”.

tată istotia celor două legi speciale, a căror alocațiune anuală însumează împreună 38 500 lei.

Să vă explicați tot așa, domnilor, cum de la 1875 și mai întâi în timpul ministerului meu nu am aflat un cuvânt despre vreă dificultate sau obiecțiune din partea guvernului iugoslav în această privință.

De la 1877 până la 1888 sub ministerul Ion Brătianu și de atunci încolo (afară de asum trei ani) sub toate ministerele: liberal, junimist, concentrat, conservator și chiar în ultimul minister liberal-disideni Aurelian, s-a plătit această alocațiune bugetară fără nici o greutate. Nu stittdacăd. ministru-prezident actual, în timpul ministerului d-sale de culte sub ministerul Brătianu 1885 - 1 martie 1888 a avut vreă greutate cu această alocațiune bugetară, dar știu că și d-sa a plătit-o atunci.

Cât am fost noi iarăș la guvern de la 1888 încolo știu că n-a fost nici o greutate și un plătit totdeauna; și nici nu putea fi vreă greutate de a se plăti o inscripțiune în virtutea a două legi, la originea cărora să în mod privat scrisoarea hotărâtoare de la 1860 ce v-am utit-o, cele două scrisori, și la explicarea cărora

autentică și oficială din Senar sta cuvântid ministmlui cultelor de ia 1875, că este obligațiune și nu favoare ceea ce plătim.

De aceea, d-lor, vă spuneam de la început, că este bine să ne explicăm o dată. Stiu că d. Sturdza este untid din cunoscătorii istoriei noastre. Stiu că d-sa este unul din aceia are adună date si acte si nu vorbește asa în netunoșrintă de cauză. De aceea am fost foarte mirat, când l-am văzut pe d-sa insistând si discutând aci în Senat, cum ded! Lascar a declarat pe rată, că a plătit acea alocațiune hudgerară, cum de dl Take Ionescu a mărturisit si d-sa că a plătit acea alocațiune budgetară.

Am fost foare mirat, zic, să văd pe d. Snirdza având aeml de a se bucura că „s-au prins” d-nii Iascar și Ionescu, fiindcă au făcut asemenea mărturisiri. Dați-mi voie să „mă prind” si eu. Si eu vă mărturisesc că am plătit totdeauna acea alocațiune budgetară si dați-mi voie să mai mărturisesc cămi-ar fi rușine să nu o fi plătit vreodată și m-as crede delictuos si nu numai politicește criminal, dar si penal în sensul legii de răspundere ministerială, când n-aș fi executat o lege votată a statului meu (aplauze), și aș vrea Să văd guvernul străin care ar veni să zică unui ministru român: nu executa legile țarei tale, aceasta as vrea să o văd!

Legea țarei mele trebuie să o păzesc, eu, ministru român sau simplu cetățean român. Ah! sunt legi grave, trecute din atmosfera posibilității; atunci trebuie modificate tot pe cale legală. Dar până când sunt legi, trebuie să le execuți. Și dacă aș fi astăzi ministru de culte, aș plări-o imediat, fiindcă stiu că nu poare să fie greutate internațională din această executare de lege. *Eu o știu aceasta*¹ și cine și-a creat o greutate internaționala, și-a creat-o prin *altă atitudine greșită*, dar nu prin budgetul țarei legal alcătuit.

Dat cum voiți, d-lor, să se tăgăduiască de vreun ministru sau fost ministm al țarei această alocațiune? Dar nu este înscrisă

¹ Vtvi mai sus, [j cap. X, convorbirea cu ministrul ausro-ungar Aehrc-ntlul.

în budgetul țarei? Dar nu stă budgetul în *Monitor*? Dar nu este publicată în *Monitorul Oficial* și legea speciala de la 1868 si votarea legii de la 1875 pentru biserica Sf. Nicolae din Brașov, și când aceste acte si dezbateri sunt publicate în *Monitor*, se poate ascunde unui ministru străin, case dă această alocațiune bisericeii si scoalelor din Brașov?

LMor, este curioasă această necunoștință de cauză, și mai ales este curioasă schimbarea de atmosferă în această privință între timpul de astăzi, când d. Sturdza este la guvern, și timpul de acum de-abia 4 ani, când era d. Srurdza în opoziție.

Vederi, suntem la 1898, și când vă vorbesc acum in aceasta chestie, fără indoiala mă ascultați, văd că mă ascultați chiar cu bunăvoință, fiindcă acea chestie a scoalelor Interesează pe tot romanul, dar mă ascultați - nu știu de ce-mi face impresia - cu un fel de descurajare, în deosebire de ceea ce era mai înainte.

Mai înainte, acum 4 ani, pe tema acestei chestii a alocatiunii budgetare a bisericeii și a scoalelor din Brașov ce se scria în organele dv. liberale? Era vremea, când d. Dimitrie Sturdza în opoziție acuza ministerul conservator că este nemernic, pentru că nu intervine în statd ungar, în acea vreme tocmai la 8 octomvrie 189-i, cam pe vremea discursului de la Orfeu, găsesc în *Voința Națională*, iscălită de „un bătrân” liberal următoarea notiță asupra chestiunii noastre:

„Tot atunci, la începutul constituționalismului românesc, w întâmplat si alt (apr Văzând că M-iiiale românești din Brașov - cele mai vechi «oale românești-etau lipsite de mijloacele materiale, guvernul României înscrise penrru ele, in budgetul lirei, u subvențiune.

Ungurii protesrară, dar li se răspunse că n-au ei dreptul d-a opri pe români .să ajute alri români .

Nu e adevărat, că au protestat atunci; dar așa era ordin să se vorbească acum 4 ani în foaia autorizata a partidului care c astăzi la guvern.

„Ungurii cerura atunci ca ajutoarele să se dea prin mijlocirea guvernului unguresc; dar ii se răspunse că si ei, prin mijlocirea guvernului romanesc, sădea ajutoarele ce se trimeteau ciangâilor”.

Ce măreț vorbea *Voința Națională*, când era d. Sturdza în opoziție!

„Strânși astfel, ungurii tăcură și biserica sf. Nicolae din Brașov își primi ajumarele pentru scoale din budgetul statului român, fără control unguresc!

Era ministru atunci C. A. Rosseti, un ministru care a fost onoarea si podoabă neamului său”

Nu e exact; ministru era Cuști, și vă voi spune îndată, care alt ministru al dv. a fost o curioasă podoabă a neamului său!

„Astăzi c ministru d. Take Ionescu, careși-a renegat până și pe lară-său, și miniștrii ungurești cer și primesc socoteală despre cum se aplică budgetul statului român, socoteala cum nu cere nici Curtea de comprim”.

Dar d. Take Ionescu a plătit anuitatea. Nu șiiim, ce se cere astăzi dc nu se mai plătește.

„Deosebirea între arunci și acum este perpetua deosebire între *liberalism* și *tonsenahsm*’.

Așa este deosebirea? Mai iscăliți astăzi articolul, d-lor?

„Mai mult. In 1870 vin conservatorii la guvern...

Ei sub presiunea de la Pesta, eate asupra-Ie are înrâurire hotărâtoare, șterg din hudgetul statului subvențiune,! ce se da școalelor române din Brașov.

Patru ani stau conservatorii la putere și budgetul lor nu dă dovadă Lă se gândesc să susțină cultura română la românii de peste munți.

Revin liberalii la putere în 1875 și suhventiuneă de asta dară chiar îmi mărită, se înscrie din nou.

Ministru suh conservatori, ministrul sare a șters din budget subvenpunea, a fost d. T. Maiorescu, actualul rector al Universității din București”.

Eu, care am subscris acea propunere din inițiativa parlamentară pentru adaosul de 15 000, eu care am susținut această lege specială în Senat și am documentat-o și am pus toată chestia pe adevăratul ei tărâm legal, eu, fiul lui Ioan Maiorescu, eu să fi șters subvenția școalelor române din Brașov și să o reînființeze alții! Dar cu ce fel de neadevăruri, cu ce fel de falsuri hrăneați d-stră mintea cetitorilor d-sră la 1894?!

Știți, cine este cel dintâi, care a încercat să supprime acea subvenție legală? A încercat să o supprime Alexandru Orăscu la căderea noastră din minister; a fost el 3 săptămâni ministru al Cultelor, îndată la aprilie 1876, tocmai după ce trecusem în budget, cum ați văzut-o, acea mențiune expresă despre a doua lege specială. Atunci Orăscu, ministru de la 4 până la 26 aprilie 1876, în acest scurt interval de 3 săptămâni, propune anularea legii mele, și suspendarea subvențiunii legii vechi de 23 500 lei. Este raportul său către consiliul de miniștri no, 3334 de la 22 aprilie 1876 în dosarul Ministerului Cultelor, divizia școalelor no. 220 de la 1876. Din norocire cade Orăscu și vine un ministru mai inteligent la Culte, Clițu, cate sfășie acel raport, si astfel se continuă darea subvenției; și în tot decursul de 12 ani al ministerului Brătianu și sub toți miniștrii conservatori după 1888 până la venirea la guvern a d-lui Dimitrie Sturdza.

D-lor, firește că se revoltă cineva când vede așa întoarcere a adevărului în foile publice! Dar revolta nu este un simțimânt dc prudență politică, și nu se cuvine, nu îmi acord dreptul să-i dau aici toată expresia. Nici nu este bine ca să acuzăm vreun partid sau altul în această chestie; toți oamenii cu minte din toate partidele nu au putut decât să lucreze în aceias sens! - Și precum vedeți, că Guști a făcut la 1868 o lege pentru sporirea alocațiunii budgetare, noi conservatorii am făcut alta

la 1875, și toci miniștrii, afară de câțiva rătăciți, de câteva deplorable excepții, au continuat cu îndeplinirea acestei obligații legale până mai acum câțva timp.

Trebuie să mai adaog o explicare pentru întreaga lămurire a chestiei. Tocmai acum mi s-a adus din arhiva Senatului, bugetele din anii 1886-87 și 1887-88, când era ministru al cultelor, sub Brărianu, actualul ministru-prezident, d. Dimitrie Sturdza. Pe când în ultimul budget al nostru al conservărilor de la 1876 stau subvențiunile relevante ca două legi speciale, găsesc în bugetele d-lui Sturdza alocațiunea bugetară pentru gimnaziul și biserica Sf. Nicolae din Brașov, *învăluită*, nu suprimată, dar învăluită în următorul titlu sau articol colectiv: *Școalele fi bisericile române din străinătate* (toate căre ar fi) *Ui 144 500* (Budgetul cultelor pe 1886-1887, pag. 120, pe 1887-1888, pag. 136).

Ce este aceasta, d-lor?

Poate a fost o simplă acomodare bugetară, căci este evident că nu o lege se poate schimba prin modul inscripțiunii în budget! De exemplu, la profesorii universitari, sunr câțiva profesori într-o situație excepțională la noi: cu legi speciale au fost aduși dd. Babeș și Assaky, și prin legi speciale li s-a prevăzut o anume sumă anuală! însă în budgetul nostru nu se relevă anume legile speciale pentru Assaky și Babeș și se trece numai cifra întreagă la Universități. Dar din acest fapt, că sunt cuprinși în aceste sume totale în budget, nu rezultă că este abrogată legea lor specială. Este numai o simplificare la votarea bugetelor, ca să nu fie prea multe articole de votat. Vasăzică, din faptul că alocațiunea bugetară — iertați-mi expresia familiară: este trecută cu *toptanul*, nu este desființată vreo lege specială, și din cifra de 144 500, desi s-au înglobat aici toate bisericile și școlile din străinătate, prin urmare și biserica Sf. Nicolae și școala din Brașov, nu se poate deduce că este o slăbire sau o anulare a legilor speciale, căci legile nu se pot desființa decât tot prin legi și nu prin budget.

Așa fiind istoria acestei chestii, așa fiind tot firul acestei alocațiuni bugetare, vă rog să încercăm acum a ne explica cuvintele din urmă, zise în acea ședință a noasttă de la 15 mai anul corent de d. ministru-prezident, acele cuvinte, cari m-au făcut atunci să cer cuvântul și m-au îndemnat acum să adresez interpelarea de față.

Iată ce spunea d. ministru-prezident:

„In 4 martie, onor. d. lascar zicea: Nu am mers însă așa de departe încât să refuzăm scoalelor din Brașov sumele cari sunt înscrise în bugetul statului nostru, fiindcă acele sume reprezintă veniturile bunurilor cari au aparținut bisericii din Brașov, pe care le-a luat Starul Român,

Iar d. Talce Ionescu îl întrerupe astfel: D. Sturdza a oprit din nou a se mai libera această sumă.

Așadar d. Lascar în 4 martie :i afirmat, nu în ascuns, nu pe sub mână, ci deschis, în parlament, ca d-sa, în timpul ministerului Aurelian, a dat subvenție scoalelor din Brașov și m-a acuzar pe mine că eu nu am dat-o. Si la aserțiunea d-lui Vasile Lascar s-a asociat și d. Take Ionescu, confirmând cele zise de d. Lascar... D. Brabețeanu m-a înrrebat: dacă am dat vreo stimă scoalelor din Brașov. Răspund clar, că nu am dai nici o para, nici la întâiul, nici la al doilea minister.

Mă întreabă de ce nu am dați' Răspund clar și neted: fiindcă cunoșteam rescriptul guvernului ungar din 1875 și legea ungară din 1883, cari interzic, sub pedeapsă de a li închise, ca școalele românești de dincolo să primească subvențiuni de la guverne străine si fiindcă nu era clarificat, că ceea ce se dă la Brașov nu e o subventiunc, ci o rentă pentru bunuri ce s-a ridicat din proprietatea bisericii S-tului Nicolae".

Astăzi după ce la 1875, la discutarea legislativa a lucrului, era *clarificat*, după ce deja la 1860, cum ați văzut din scrisoarea tatălui meu, era *clarificat*, d. Sturdza nu e clarificat.

„Acestei le-am expus și cu ocaziunea răspunsului la interpelarea d-lui Peirc Grădișteanu. Ce am zis atunci? Alunei am spus că nu am dat nimic nici întâiaș dată, nici a doua oară. D. Brabețeanu mai -tvea încă un mijloc de convingere. Si citească cuvintele d-lor Vișile Lascar și Take Ionescu, ca să se convingă că în adevăr nu am dat nimic.

Nu am crezut de cuviință ca si dau tenta datotită, ca să nu se înrăiască siruațiuncj”.

Așa e în *Monitor*. Pe românește ar ti mai bine „să nu se *inriuuățească* situadunea”, căci „să se *înărăescd*” suni urât (ilaritate).

Apoi bine, D-le Ministru-Prezident, legea acea ungară de la 1883, necum rscriptul administrativ de la 1875, erau lucrătoare la 1884. De ce ați dat la 1884. 1885, 188b, 1887, 1888 fiind D-stră ministru? Cum de am dat eu la 1888 și 1889, au dat urmașii mei de la 1889 la 1895. a dat chiar d-nu Mârzescu sub ministerul Aurelian? Se înrăutățește situațiunea? Dar a cui situațiune se înrăutățește? situațiunea bisericeii de dincolo? D-le Ministru-Prezident, aceasta este treaba ei. Dacă biserica de dincolo, dacă consistorinl arhidiececian de dincolo, aceia cari an biserica lor autonomă, trimit oamenii lor aci, ca în virtutea celor două legi, cu plcnipotentă în regulă, să primească acea alocatiunc budgetară, se vede că ci înțeleg că aceasta nu le înrăutățește situațiunea și că pentru existența școalelor lor acea sută de mii de lei care le-ati refuzac-o de 3 ani, era o chestie importantă ca să poată exista. Si d-voastră ie-o refuzați?

Dar eu - scuzati-mă dacă v-o spun, nu as voi să lipsesc de elementara modestie si cuviință ce vă dacoresc — eu nu admit, nu cred că este bine să se admită, ca un ministru de aici să se amestece și să spună celor de dincolo cum trebuie să fie situațiunea lor, buna sau rea, rață de guvernul unguresc. Nu este ireaba d-voastră de a spune bisericeii din Brașov: tu trebuie să fii așa sau almintrelea, când vine să ceară ceea ce crede ea că este drept. Aceasta este un amestec pejudițiabil al statului nostru in afacerile de dincolo, și dată se continuă, poate

flegitima ceea ce vor să facă ungerii; esre o stare intolerabilă ce [se creează. în toate chestiile trebuie să ne ferim de amestecul nostru politic printre românii de peste Carpati. Citesc prin gazete, că dincolo este acum o alegere de mitropolie Să ferească D-zeu ca un partid politic de aci să aibă candidatul său dincolo'. Ce am zice noi, dacă la o alegere de mitropolit al nostru în București si-ar permite cineva să pună un candidat unguresc sau rusesc?! L-am sfâșia! Să fie un candidat de partid politic de la noi in tara ungurească! Dar voiți să-i băgări în foc , pe oamenii aceia?

Nici un amestec de politică militantă dincolo — iată singura regulă de procedare. Când vine de dincolo, conform legii noastre de dincoace, reprezentantul școalei si bisericeii din Brașov și vă cere, trebuie să plătiți ce este sttis în budgetul rarii, trebuie si plătiți fără amestec la ce fac ei, fără să vă faceți d-voastră judecător, dacă se înrăutățește situația lor sau ba.

Dar poate că cuvântul „se înrăutățește situația” nu se înțelege că se înrăutățește situația bisericeii din Brașov, ci poate se înrăutățește situația personală a d-lui Dimitrie Sturdza ca ministru-prezident în București. Aceasta se poate. Dar după declarările violente ca drept public, inadmisibile ca teorie de stat, indiscutabil de eronate, ce le-ați tăcut ca șefal Partidului Liberal în sala Orfeu la 1894, poate că situația d-voastră să fie astăzi asa de penibilă față de guvernul unguresc, încât să nu mai îndrăzniți să faceți nici aceea ce au îndrăznit toți miniștrii români să facă înaintea d-voastră, adecl să execute legea țării lor în țara lor. Aceasta se poate. Dar aceasta este atunci calamitatea guvernului de față si a partidului care-l susține, și poate că au simțit-o toți în momentul de față. Dar în definitiv, calamitate este vorbă vagă. Insa este aci ceva mai grav, fiindcă e mai precis, D-voastră, partid libetal, ați făcut legea

¹ Se zicea că episcopul Popea era - după îndemnul unui d. Brotc - candidatul d-lui Sturdza; dar ales a fost episeupul Meian.

de responsabilitate ministerială, ați promulgat-o la mai 1879 și ați înscris acolo un art. 3 care rostește:

„Seva pedepsi cu inerdicnunea .le **IJ** 3 am până **h** maximum toată viața de a mai ocupa funcțiuni publice, ministrul careva fi semnar sau conrra semnar decrete sau va fi luat dispozitiuni, cari violează un rext expres al unei legi existente”.

Textul expres a două legi existente vă prescrie: plățiți 38 500 lei bisericei Sf. Nicolae și scoalelor române din Brașov. Conform cărui dtept ați luat dispoziția - căci de aceea mi-am permis să adresez interpelarea d-lui ministru-prezident - ati luat dispoziția ca colegul d-voastră de la Culte și Instrucțiune Publica sl nu plătească nici un ban, adică să nu execute acele legi? Se poate ca o lege să aibă inconveniente, dar atunci aveți curagiul si veniți s3 cereți modificarea legii, și să vedein atunci o majoritate liberală în Cameră si Senat retrăgând acea subvenție. Sau veniți cel puțin cu un hil de indemnitate, și să vedem majoritatea liberala a Senarului și Camerei dând bil de indemnitate, că trei ani de-a rândul ari refuzat scoalelor române din Brașov renta legală. Dar nici bil de indemnitate, nici conrralege vorată. din contră cu două legi pozitive în dreptul nostru, știute și executate de toii, de la 1868 una și de la 1875 a doua, păzite de toți, până și de slabul minister Aurelian, să veniți și, fiindcă aveți puterea de fapt, să spuneți înaintea Senatului: nu dau nici un ban, de-si legea mă obligă să dau - aceasta înțelegeți d-voastră prin respecnil legilor? Aceasta c pregătirea la respectul legalității in Partidul Liberal, de când cu șefia dv.? Acest respect al legii să-l învețe acei tineri ce ne asculta împrejur de la tribună ca fiind formula de progres si de cultură a Partidului Narional-l iberall?

Noi nu .suntem partizani ai acuzărilor ministeriale, si am dovedit-u când cu acuzarea contra d-lui Brătianu. N-aș dori să fie vreo acuzare ministerială nici în contra ministrului

prezident actual. Dat, d-lor, deși oamenii cu minte recunosc că greșelile politice nu se pedepsesc, ci se îndreptează, recunoașteți și d-voastră că se pun conștiințele noastre ale tuturor în cea mai grea încercare prin actualul guvern. Fățișele inexactități, fățișele răsturnări de adevăruri publice și internaționale, fățișele declarațiuni de cuvinte frumoase si alătutea dezmințirea lor prin faptele cele mai revoltătoare, fățișă mărturisire a ministrului-prezident: *nu execut legea română tn cestiunea scoalelor*. tăcetea Senatului liberal în majorirarca lui, sugrumarea distuțlunii când am cerut cuvântul la 15 mai, măcar în chestia regulamentului ca să mă lisați să explic nedumerirea cu școalele de la Btașov, să nu rămâe strecurata ideea primejdioasă, să nu se dea armă dușmanilor ca să se -zică că e îndoială la noi, dacă e subvențiune sau obligație recunoscută, când interpretarea legală e în adevăr că e drept căsrigât: după toate acestea, d-lor, acoperire de d-voastră, nu vă mirați dacă, de când e Partidul Liberal în noua formare la guvern, s-a introdus scepticismul si descurajarea în toată suflarea românească. Partidul care va veni, orcine va veni la guvern după această nefericită formațiune liberală, va avea mai înrâi de roate să redea românimii încrederea în dreptatea, în legalitatea si în viitorul țării acesteia', (aplauze).

După dezvoltarea interpelării, răspunde ministrul-prezidentr, d. Dimitrie Srurdza. Apoi, conform regulamentului Senatului, se dă din nou cuvântul d-lui Maiorescu pentru replică.

RfiPLICĂ D-LLJ1 MAIORESCU

D-lor senatori, dați-mi voie să las la O parte, în replica mea, toate chestiile personale ridicate dc d. ministru-prezident.

înțeleg foarte bine că d. ministru-prezidentr a fost mișcat în conștiința d-sale, că - precum ne-a spus - se examinează în fiecare zi și că vede că esre clar cu sine si liniștit tată cu Regele

și tară cu statul. Nu mă îndoiesc de aceasta. Fiecare ministru-prezident în țara românească va fi fost cu conștiința împăcată de modul cum a lucrat, și ar fi o neiertată necuviință, dacă ar pune cineva la îndoială patriotismul sau conștiința cuiva, tot așa d. Lascar Catargi vă poate zice că, în tot ceea ce a lucrat, a lucrat după conștiința sa, așa cum înțelege să facă bine țării și regelui, tot așa Ioan Brătianu, tot așa otcarc alt ministru. Pe tărâmul conștiinței împăcate personale a fiecăruia nu mă pot pune. Dacă ar fi numai pe împăcarea conștiinței, pe ideile personale de patriotism și onestitate, oarecum individuale, atunci n-ar mai fi nici o luptă politică, căci toți miniștrii-prezidenți sunt împăcați în conștiința lor. Dar chestia este, dacă lucrând după a lor conștiință, ne oferă nouă drept la critici justificate: numai de aceasta este vorba.

D-lor, în ceea ce spune d. ministru-prezident dacă recunoaște împreună cu mine, că acea anuitate care se dă bisericii și școlilor din Brașov provine din o obligațiune așa cum este zis la 1875, suntem perfect de acord, și această declarație este bine ca să fie reținută de aceste dezbateri...

Prim-ministru D. Sturdza. Este reținut de astă-prînvăvară.

Titu Maiorescu. Mi-ați făcut atâtea laude, încât mă îndreptățiți să zic că nu sunt eu așa de mărginit încât să nu disting ce este clar. Dacă ar fi fost clar, nu ceream cuvântul la 15 mai. Am cerut cuvântul când dv. ați zis următoarele cuvinte: „Si fiindcă nu era clarificat, Că ceea ce se dă la Brașov nu e o subvenție, ci o rentă pentru bunuri ce s-au ridicat din proprietatea bisericii Sf. Nicolae”.

De aceea ați suprimat...

Prim-ministru D. Sturdza. Nu.

7. Maipreșeu. Al este rău reprudus în *Monitori*

Prim-ministru/ D. Sturdza. Înțelegeți pe dos.

T. Maiorescu. Eu înțeleg românește. Când „nu este clarificat” ceea ce se dă la Brașov, însemnează că este o îndoială. Dacă ziceți însă acum, că nu este îndoială, atunci suntem de

acord, s-a înțeles pe dos, că ar fi îndoială; este din contră o datorie clară. Foarte bine!

Vedeți, eu toată conștiința împăcată, acum începe deosebirea noastră politică. Răspunsul dv. de astăzi trei sferturi s-a referit la d. Take Ionescu. D. Take Ionescu este deputat și ptesupun că va releva ce s-a zis aci. Eu nu găsesc cuviincios să se discute în Senat cu un deputat din Cameră. Eu mă mărginesc la discuția din Senat și **zic**, este o *obligațiune* a statului și așa a fost pusă această alocațiune bugetară de la început. De ce ați suprimat placa ei? Fiindcă, răspunde d. ministru-prezident, dacă o plăceam, mi-era teamă, că se vor închide școalele.

D-le ministru-prezident, vă rog, dacă mai aveți timp, explicați următorul lucru: cum se lăce că, deși legea unguerească este de la 1883, aceea care oprește subvențiunile, s-au **Strecurat** 5 ani de ministet liberal și 7 ani de minister conservator, și totdeauna s-a plătit această rentă ca o anuitate obligatorie și nu a fost nici o dificultate or amenințare din partea guvernului maghiar? Și cum se întâmplă, că îndată ce veniți d-voastră, ca șeful naționalilor-liberali în capul guvernului, la 1895, ne spuneri astăzi că v-a înttebat ministrul austro-maghiar: de ce dati, cum dați acea sumă? De unde misterul acesta?

Acesta este rezultatul acțiunii d-voastră „naționale” și internaționale? Vi se întâmplă numai d-voastră o întrebare și o strângere cu ușa, care nu s-a mai întâmplat sub toate guvernele anterioare? Și dacă ne comunicați, că vi s-a spus anume d-voastră din partea legațiunii austro-maghiare aceasta, cum se face că sub ministrul Aurelian să se plătească iarși t renta, și că nu s-au înrăutățit relațiunile mai departe?

Si cine era minisimi de externe în ministrul Aurelian? D. Stoicescu, colegul d-voastră de astăzi. Si era acolo d. Cantacuzino, reprezentanud d-voastră, și **acest** minister plătește și nu i se întâmplă nimic, nu se năruie lumea, nu se închid școalele, si numai d-voastră vi se întâmpla piedica? Nu vă pare

curios? Dar, d-lor, cei de dincolo, coace comitetele parohiale, toate ainsistoriilearhidec&sane nu stiu ele ce sunt interesele lot? Si când ele vin și vi cer alocatiunea bugetară, voiți d-voastră să le luați sub tutelă și să le ziceți: nu vreau să vă dau, fiindcă mi-e teamă pentru voi? Apoi ei nu cred că sunt periclitați prin aceasta. Pe ei îi periclitează din contră că i strângeți dv. de gât, nedându-le subvenția de astăzi. D-voastră veniți aci și spuneți: nu le dau banii și tie scoală, fiindcă mi-e frică să nu le-o închidă. Dar lăsați grija asupra lor!... și nu-i lăsați fără banii ce sunt în drept să vi-i reclame. Si când ai o lege a statului nostru, care spune categoric să le dai subvenția și când ei vin și v-o cer, chiar de s-ar întâmpla ca să se închidă școalele, cine ate să creadă, că sunteți dv. de vină prin respectarea legilor?

Dar când se întâmplă pentru prima oară sub al d-voastră minister ca să se facă asemenea greutăți, încât să nu găsești alta scăpare decât suptimarea unei rente datorite după lege, aceasta însemnează o notă rea pentru conducerea din partea d-voastră a afacerilor statului, cu toată conștiința împăcată a dv.

Încă o obiecțiune la ceea ce ne-ați citit din partea baronului d'Achrenthal: ca datorie se poate plăti, ca subvențiune nu se poate plăti, după legea ungară. Nu e vorbă, teoria internațională, că adică nu se dau subvenții de cultură în genere de la un star în alte state, nu se poate susține. Vedeți chiar în budgetul dv. curent e anume zis (lasă că sunt biserici și școli străine puse într-un mare paragraf, 46), dar iară la art. 116 al budgetului curent pe 1898-1899. „Subvențiunea bisericii Sf. Ghcorghe din Suceava (Bucovina) 6000 lei” fără ca să reclame guvernul austriac. Mai dăm o subvenție institutului Weigand din Lipsea fără ca să reclame guvernul german, Ați auzit de asemenea că arhiepiscopul catolic de aci, în discursul francez ținut vinerea trecuți la solemnul *Te-Deum* pentru aniversarea de 50 de ani, a mulțumit împăratului Francisc fosif pentru munificenta sa față de școalele și bisericile catolice din țara noastră, și noi n-avem nimic de obiectat în privința aceasta.

Dar guvernul ungar a crezut ci trebuie să oprească subvențiunile de cultură de la alte state, deși sunt admise în alte state. Dă Franța școalei de arheologie de la Atena, dăm noi institutului lui Weigand, Nimeni până acum nu s-a formalizat. Statul ungar însă oprește; e în dreptul lui să oprească, dacă vrea. Însă nu putea fi iu drept să ne oprească de a *pLifi o datorie*.

Si dacă e așa, apoi, d-le ministru de externe, trei ani durează ministerul dv. și în trei ani n-ați ajuns să lămurii chestia aceasta? Și începând să o lămurii, ați început prin a refuza plata? Si produceți impresia, înainte de a delega chestia, că e deja defavorabilă și riscată și periculoasă? Toți miniștrii anteriori au plătit- si contele Kalnolwpe care îl citați, când a aflat cc se plătește și cum se plătește, nu a avut nici o obiecțiune de făcut în Delegații, precum o spune pe tată. Cu m veniți dar numai dv. si sunteți așa de intimidat încât suprimați renta? Binevoiți a explica aceasta, căci atunci ne-am lămurii îndată pentru ce conștiința dv. împăcată nu ne e suficientă pentru împăcarea noastră.

Să încerc eu a da Senatului cheia explicării pentru atitudinea d-voastră.

În urma exceselor dv. de la Orfeu pentru cuvântarea din 1894 v-ați făcut poziția așa de grea, încât acum, ca un *cimtre-coup*, ca o reverberare grozava a acelor excese, nu mai aveți autoritatea ca să susțineți drepturile statului român cum trebuie să fie susținute (apl.). Pentru aceasta am făcut interpelarea și aceasta e bine să se știe în țară.

Un ministru român are dreptul si datorie de a-si plăti obligațiunile sale de star, nici un srat străin nu poate deslega guvernul român de o obligație privată, de a plări o rentă si orice șovăire este un fals politic și contra statului român si contra naționalității si contra starului ungar! Gresala dv. puirică este că ați șovăit trei ani de zile fără să plătiți și că trei ani de zile stați intimidat la discuție pentru un drept clar ca lumina zilei, care era de onoarea si demnitatea noastră narională că să nu fie încurcata așa cum ati făcut-o (aplauze).

Interpelare asupra direcției neliniștitoare a politicii guvernului Sturdza și replica despre intimitatea eu guvernul austro-maghiar

(Ședința Senatului de la 15 februarie 1899)

Leul interpelării: „Am onoare a interpela pe d. ministru-prezident asupra lipsei de direcție în politica guvernului, care a paralizat orice acțiune serioasă și a produs numai neliniștie în țară”.

Demnilor Senatori,

în deosebire de Camera Deputaților, care după chiar indemnul Constituției, are două anume ocazii de a se ocupa de politica generală a guvernului: răspunsul la Mesagiul Tronului și discuțiunea generală asupra bugetului, noi senatorii cari n-avem să ne ocupăm de buget, dacă după dezbaterile Adresei ne mai credem datori să vorbim de politica generală a guvernului, trebuie să căutăm n altă cale regulamentară, calea interpelării.

Sper că veți găsi astfel justificat, dacă un membru al opoziției, exercitând dreptul său de control, acum spre sfârșitul legislaturii și în perspectiva alegerilor generale din acest an, ți anunțat d-lui ministru-prezident o interpelare, pentru ca împreună cu dv. să-și dea seama de direcția politică a guvernului actual în decursul celor 4 sesiuni și de rezultatele acestei politici.

D-lor, sunt aproape patru ani, de când Partidul Național-Liberal, sub conducerea d-lui Dimitrie Alexandru Sturdza, a venit la guvern.

La căderea lui Ioan Brătianu, în mai 1888, vă aduceți aminte că era cea mai adâncă dezbinare în partidul d-voastră. Bărbați liberali ca C. A. Rosetti, ca însuși fratele Dim. Brătianu, Kogălniceanu, Fleva, Mârzescu, Tzoni și alții mai mici, ca d. Pallade, Caton Lecca etc. erau în flagranta opoziție cu fracțiunea din partid, care era la guvern sub Ioan Brătianu. În octombrie 1895 însă Partidul Liberal a revenit la putere împăcat și întrunit, iar ca un semn al acestei reuniri, în primul minister format de d. Dim. A. Sturdza figurau ca miniștri d-nii Fleva și Pallade. Sub d. Fleva ca ministru de interne s-au făcut alegerile, din care a ieșit acest onor. Senat. Dv. ziceți, ati afirmat de atâtea ori, că acele alegeri au fost din cele mai libere. Eu am oarecare îndoială asupra diferențierii acestei libertăți, cred că alegerile au fost cam tot așa de libere sau nelibere cum sunt toate alegerile la noi. Dar dv. ziceți că au fost deosebit de libere, și așa să fie! Dacă au fost deosebit de libere, atunci meritul este mai ales al ministrului de interne de atunci, al d-lui Heva. Și de aceea și vedeți, că în primul mesagiu pentru lucrările parlamentare în cea dintâi sesiune a dv. s-a pus accentul pe o foare însemnată chestie, care era anume de resortul ministrului de interne și caracteriza deosebita însemnatate a acelu ministru. Se zicea în primul mesagiu contrasemnat de guvernul d-voastră:

„Descentralizarea administrativă fiind o cerniră expresă a Constituției, iar așezarea administrației pe o calc temeinică fiind o necesitate adânc simțită de țară, guvernul Meu va prezenta deliberării Domniilor-Voastre reformarea legii comunale etc.”

Mare chestie, foarte importantă chestie! Guvernul precedent elaborase și el un întreg proiect de lege comună și-l publicase. Foarte natural era dar, ca Partidul Liberal

revenind la guvern acolo să-și pună accentul, și cele întâmplate în săptămânile din urmă vă arată necesitatea ca ar fi fost ca să se înființeze o lege practică pentru o mai bună administrație, mai ales a comunei rurale. După ce cu această chestie importantă se prezintă reîntâritul Partid Național-Liberal înaintea țării, tare nu a fost mirarea noastră, când tocmai ministrul de interne, sub a cărui răspundere se pronunțase anume această parte a mesajului, se găsește deodată atacat de organul principal al partidului și peste câteva zile, după o mică ceartă între d-sa și d. ministru-prezident de pe cbiar banca ministerială înaintea Camerii pentru lucruri de nimic, niște vizite de perfecți, la unul și nu la altul, se vede eliminat,

Vasâzică, cea mai importantă lucrare anunțată în primul d-voastră mesajiu era anunțată fără seriozitate? Și în adevăr, nici nu a mai atins-o vreun ministru următor, nici nu a mai avut parlamend să se ocupe de așa ceva — rea prevestire pentru activitatea legislativă sub noua conducere a d-lui Dimitrie A. Stutdza!

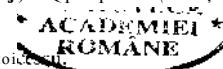
În loc de aceasta. Senatul și Camera au fost ocupate de o mica, foarte mică reformă care atingea Curtea de Casație și Curțile de Apel, A fost vorba să se pună printre magistrații inamovibili câțiva membrii în locul altor membrii, în special la Curtea de Apel din Galați un frate al d-lui ministru de justiție, fostul avocat de la Ploiești, domnul Stătescu. D-lor, această atingete a inamovibilității a început să producă neliniște în țară, după impresia mea. Căci s-a deșteptat teama de introducerea în magistratura inamovibilă a unor *partizani politici*. N-as fi îndrăznit să întrebuițez fața cu magistratura inamovibilă cuvântul de partizan politic, dacă nu l-aș fi întâlnit în gura actualului ministru de justiție, cu ocaziunea înurmântâni mult regretatului membru de la Curtea de Casație Poenaru-Bordea.

D. ministru de justiție, printr-un discurs, căruia i-a făcut nmerirata onoare de a-l publica prin *Monitorul Oficial*, rostește acum câteva zile următoarele cuvinte:

„Dar Mihail Poenaru-Bordea n-a fost numai un magistrat superior; n-a fost numai un jurisconsult eminent; el a fost și un patriot disiiins, *un membru nestrămutat al Partidului Liberal*”.

Cum aceasta? Un membru al Curții de Casație era membru al Canidului Liheral? Unde? În ce? Votul la alegeri este secer; dacă la alegeri prezidează magistrați, ei sunt imparțiali și fără partid; inanifestațiuni politice nu pot să facă; în parlament nu pot fi aleși; ba încă cei de la Casație sunt chemați să judece pe miniștrii din orce partid; prin urmare din momentul, în care un jurisconsult intră în magistratură, mai ales în cea inamovibila și mal ales la Curtea de Casație, orce deosebire de partid a incetat pentru el. Este o erezie constituțională ca un ministru de justiție să afirme partizaneria politica a unui membru al Curții de Casație!

Dar, d-lor, să nu exagerăm importanța vorbelor actualului ministru al justiției¹. După istoria cu acea materie vulcanică, care se întrebuițează în loc de ciment la pottul Constanța și care are un nume urât pentru români, din vremea când d. Stoicescu a trecut pe la lucrările publice, și după celebra exclamare „să rrâiască Sultanul”, după ce același d. ministru a trecut pe la Ministerul de Externe ca un **tun** indispensabil pentru actualul guvern, acum, când d-sa a trecut la Ministerul de Justiție, nu trebuie să insistăm prea mult asupra manifestărilor d-sale. Aud că acest interesant personagiu politic se ocupa și de o mai departe atingere a ('urtii de Casație și vrea să-și concentrezeciDricepiiunile d-sale înrr-un proiect de lege. După a<j)leQprep^tU£,xa^-t^uteti închipui marea

¹ Constantin Stoicescu.

încredere și liniște, cu care așteaptă țara lucrările onor. d. ministru de justiție actual,

D-lor. în aceeași primă sesiune a parlamentului de la 1895, la administrația războiului, țara a rămas încremenită de o vorbă a fostului ministru de război, d. general Budișteanu, sub a căruia prezenta am onoare să vorbesc în acest moment. Tocmai pe atunci era mare neliniște în Orient, ne aflam în ajunul izbucnirii războiului greco-turce, a cărui tepercutare asupra Macedoniei și Bulgariei era vădită, și posibilitatea unei repercutații până la noi nu era exclusă, și în acel moment vine ministrul de război al Partidului Național-Liberal și zice în Cameră: arma militarului român este numai un ciomag. Și ca să nu se crează că era un *lapsus tinguae*, repetă în Senat, că arma soldatului nostru este un baston *bigh-life*. Nu insist mai mult. fiindcă din norocire a venit în curând actualul ministru de război și a mai liniștii lumea, a rectificat nepilduita vorbă aruncată atunci în tară.

Cu aceasta, d-lor, se sfârșește prima sesiune parlamentară, în intervalul de timp până la deschiderea sesiunii a doua se desfășură acțiunea guvernamentală în contra fostului mitropolit primat. Cu evlavia cunoscută a ministrului-prezident, cu finețea juridică a ministrului de justiție de atunci, cu știința canonică a profesorului de chimie și ministrului cultelor d. Poni, chestia mitropolitană a fost adusă în situația pe care o cunoașteri. Atâta neliniște s-a produs în tară, și poate era chiar temere de o complicație străină, încât primul minister al d-nului Sturdza a trebuit să se retragă. Dar înainte de a se retrage, rot acel guvern, cu deosebire numai că în locul d-lui fleva trecuse d-nul Stolojan la Ministerul de Interne, iar la Domenii era *ad-interim* însuș actualul ministru-prezident, contrasemnează al doilea mesajiu pentru deschiderea sesiunii de la 15 noemvrie 18%. Sub răspunderea specială a onor. D. Sturdza, ca ministru al Domeniilor, găsim în acel mesajiu următoarele cuvinte:

„Instituirea unei case rurale va înlesni vânzarea proprietăților mari în loturi mici, venind astfel în ajutor atât proprietarilor de moșii, cari nu găsesc cumpătătorii, cât și sătenilor cărora le lipsește capitalul”.

Ușurința, cu care la noi se stabilesc legende inexacte, este surprinzătoare. Casa Rurală trece astăzi drept o idee distinctivă a aurelianiștilor; nu este exact. Casa Rurală este pusă drept obiect de program legislativ de Inșuș d. Sturdza ca ministru al Domeniilor.

Ce s-a întâmplat cu această parte a programului d-sale și al d-voastră? Ce e pentru d-voastră un program legislativ? Ce este un mesajiu pentru d-voastră.!

D-lot senatori, aduceți-vă aminte, în ce împrejurări căzuse Brătianu la 1888. între multe motive de nemulțumire, care erau rostite pe atunci de membrii disidenți ai Partidului Liberal, era și lăncezirea activității parlamentare. Era critica adese formulată, că nu e nici un program legislativ, că nu se mai fac mesajii serioase, ca să știe Camera și Senatul de ce să se ocupe, că nu e nici o indicare de idei. fie liberale, fie altcum, care să alimenteze interesul public, și astfel se ataca lăncezirea din ultimii 4 ani ai ministerului Brătianu, A rămas un cuvânt admis de toți; mai bine era și pentru memoria lui Ioan Brătianu și pentru valoarea Partidului Liberal, dacă Brătianu se retrăgea cu câțiva ani înainte, ca să nu se întâmple acea epocă de decadență a parlamentului liberal. în contra dumneavoastră rostise însuș Costache Rosetti, la 1884, vorba de *ergofobie*.

Prin urmare, când în noile mesajii ale partidului d-voastră, revenit la guvern cu aparenta de puteri înprospătate, se menționau la 1895 și la 1896 câteva proiecte legislative de mare însemnătate, aceasta câștigă o îndoită importanță prin cele petrecute înainte de 1888, Căci nu era vorba să revie Partidul Liberal la guvern pentru a continua, ce? ultimii 4 ani de slăbiciune de sub ministerul Brătianu, să înădească încă 4 ani de la 1895 încoace cu acei 4 ani înainte de 1888 și să

aveți astfel de la început acea față hipocratică și senilă, parcă nu ați mai avea alte puteri decât cele sleite deja la 1888, când a căzut Brătianu. Toată valoarea lucrării pentru țară, necum pentru d-voastră ca partid, atârna de la conștiințiozitatea programului legislativ din mesagii și de la onestitatea îndeplinirii celor promise în mesagii.

Și sub așa împrejurări, după ce a fost înlăturată descentralizarea administrativă a d-lui Heva, se pune chestia Casei Rurale de către însuși șeful Partidului Național-liberal. Și la 7 martie al anului următor vine ministrul de interne d. Lascar și cere să se ocupe Senatul de această chestie. Cine zădărnicește acum lucrarea în secții? însuși șeful Partidului Național-Liberal, aceiași d. Sturdza, care o propusese în mesagii.

Casa Rurală e o chestie foarte controversată. Sunt mulți dintre colegii noștri - o știu din conversațiile d-lor - precum c d. Calcă, d. P. Grădișteanu, care o cred de cel mai mare folos; sunt alții, între cari și eu, care o cred foarte periculoasă. Dar rotii suntem de acord ca să zicem; o asemenea chestie, dacă o pui, trebuie să o și rezolvi într-un fel sau în altul. Într-o țară ca a noastră întrebările agrare câștigă o gravitate excepțională. Nu poți să arunci Casa Rurală ca o bombă în parlament, și pe urmă să faci ca și când nu ai fi zis nimic și să rămâie sabia suspendată deasupra Senatului. Or știi ce faci, când o pui în mesagii, și atunci nu o zădărnici; or nu știi ce faci, și atunci dovedești lipsa de direcție în politica ta.

Dar se știe acum ce este acest sistem sau mai exact această lipsă de sistem. Este continuarea slăbiciunii din ultimii 4 ani ai ministerului Brătianu. Atunci, ca și acum, mesajul devenise un simplu exercițiu de stil, nu mai conținea într-însul nimic serios pentru legislația internă.

Cu un asemenea mesaj dar se prezintă guvernul d-lui Sturdza la 15 noiembrie 1896 pentru a doua oară, dar în fața agitației publice se retrage după câteva zile și vine, tot din rărunchii partidului, ministrul Aurelian de la 21 noiembrie

1896. Mă voi opri mai mult asupra acestui minister, fiindcă cele ce s-au petrecut în privința lui m-au îndemnat mai ales să anunț această interpelare. Dar mai înainte vreau să termin cu ultimele două mesagii ale acestei legislaturi.

Când revine la guvern d. Sturdza, în mesajul de la a 3-a sesiune, propune o altă chestie mare pentru lucrarea legislativă. Descentralizarea era uitată, pare că n-ar fi fost; Casa Rurală era înmormântată în secțiuni, pare că nu ar fi avut niciodată onoarea de a fi propusă de guvern. Acum vine în al 3-lea rând inamovibilitatea magistraturii, pe care guvernul precedent o introdusese la Curțile de Apel și pe care guvernul liberal promite să o lățească mai departe. În Partidul Liberal mai ales erau de mult glasuri, cari ziceau că, dacă este vorba de a sustrage pe magistrați de la influența guvernelor de partide, apoi judecătorul de instrucție trebuie să fie în prima linie inamovibil. Conform acestor gândiri liberale, vedem în al 3-lea mesaj tot sub prezidenția d-lui Dim. Sturdza intercalându-se următorul pasaj:

„Asigurarea unei justiții bine distribuite cere ca pozițiunea independentă a magistraților să fie întărită. Se va ajunge la acest scop modificându-se articole din legea organizării judecătorești”.

Ministru de justiție pe atunci este d. Alex Djuvara.

Dar și acest mesaj al 3-lea era un simplu exercițiu de stil. Guvernul d-lui Sturdza nu se gândea serios să-și ție promisiunea făcută. După câteva săptămâni, d. Djuvara e eliminat din minister; nimeni nu știe în mod parlamentar pentru ce, și chestia inamovibilității rămâne tot ca mai înainte.

În al 4-lea mesaj nu se mai promite nimic nou. Guvernul se mulțumește să zică:

„Luările sesiunii actuale vor privi mai ales rezolvarea proiectelor de lege rămase din sesiunea trecută .

Apoi, dacă se sustrage Casa Rurală și inamovibilitatea, ce a rămas din trecut nu este de mare importanță.

Un lucru însă s-a făcut în acești 4 ani, și at fi nedrept din partea opozițiunii, dacă nu ar recunoaște-o pe față. S-a făcut reforma învățământului secundar și superior. S-ar putea zice multe în această privință. Făcuse și d. Take Ionescu sub ministerul Catargi reforma învățământului primar; e probabil, că dacă mai sta la guvern, făcea în acele împrejurări favorabile și reforma învățământului secundar și superior, căci proiectele de legi asupra acestei reforme erau numeroase și mult dezbătute din anii anteriori. Har orcum ar fi, nu s-a făcut sub ministerul Catargi, s-a făcut sub ministerul d-lui Dim. Sturza, și rămâne un indiscutabil merit al Partidului Liberal că a fost destul de disciplinat să îndeplinească această operă. Deși nu este o operă politică de partid, este însă o lucrare organică importantă pe care, după cum știți, și opozițiunea a primit-o; luarea în considerație s-a votat în unanimitate. Ce e drept, unii și alții dintre noi, rectorul Universității de atunci, d. Ștefănescu, și eu, reprezentantul Universității în Senat, ceream ceva modificări; însă guvernul a insistat să nu se facă nici o modificare, să treacă proiectul așa cum a venit de la Camera, și în pripă s-a și trecut așa numai să se poată fi aplicat cât mai curând, adică de la 1 septembrie anul trecut.

Cu atât mai mare este interesul cu care privim la această singură lucrare de valoare a legislaturii d-voastră de 4 ani, și veți găsi poate natural, ca reprezentantul Universității din București să vă atragă atenția asupra a două puncte, care ne dau un fel de presimțite despre direcția în care se arată gâmbita aplicare concepută a reformei învățământului superior din partea guvernului actual. Când s-a apropiat ziua de 1 septembrie 1898, corpul profesoral universitar a fost surprins printr-o adresă a d-lui ministru de culte, care zicea: „Rectorii alesi trebuie să se supună la o nouă alegere”.

De cer Articolul, care prevede alegerea rectorilor e neschimbat în legea cea nouă: corpul profesoral alege 3 membri, și de pe această listă de 3 membri ministrul supune

confirmării regelui pe unul. Așa era în legea veche de la 1864, așa a rămas și în legea nouă. La Iași se făcuse, din întâmplare, cu câteva luni înainte o nouă alegere de rector, și ieșise cu mai multe voturi și se confirmase aceeași persoană, care de 20 de ani era rector, d. Nicolae Culiianu. La București, în urma demisiunii mele, se alesese cu cele mai multe voturi și se confirmase cu 8 luni înainte d. Grigorie Ștefănescu, colegul nostru din Senat. Și unul și altul puteau să funcționeze mai departe, și conform noiei legi.

Nu, ministrul zice: alte alegeri!

Ce o fi fost asta? O fi fost, poate, o corectitudine prea matematică în aplicarea legii? Lege nouă, alegeri noi. Căci înainte rectorii erau pe 4 ani, acum sunt pe 3 ani. Foarte bine! Dar vă puteați aștepta la rezultatul firesc. În noile alegeri, făcute după un scurt interval, s-au ales cu majoritatea voturilor același Culiianu la Iași și doi alții cu mai puține voturi, iar la București, cu cea mai mare majoritate de voturi, același Ștefănescu și doi alți pro-forma cu mult mai puține voturi. Atât de pro-forma erau acești doi cu voturile cele puține, încât chiar eu, care îmi dădusem demisia și declarasem anume și prin gazete că nu sunt candidat și nu voi primi să fiu rector, chiar dacă as fi ales și confirmat, prin urmare eram afară din cauză, chiar eu am avut tot atâtea voturi, vreo 16, ca și d. C. Ifimitrescu, pe când d-nu Ștefănescu a avut vro 44 voturi din 58 votanți. - Vine această listă de trei și chiar de 4 aleși la d-nu ministru de culte, și d-sa numește pe d. C. Dimitrescu, cel care a avut cele mai puține voturi.

Dar bine, dacă sunt trei membri pe o listă, u-are ministrul dreptul formal de a alege din acei trei pe cine crede că este mai meritoriu? Da, are acest drept formal. Dar aci nu e chestia de drept formal, ci de justa aplicare a acestui drept, mai ales în momentul inaugurării practice a reformei învățământului superior, care să ne prevesrească spiritul noiei legi. De când exista universitățile noastre, de când este vechia lege a

instrucțiunii, de la 1864, și până astăzi, în 34 de ani niciodată nu s-a propus confirmării domnitorilor alt rector, decât acela din cei trei profesori care a avut cele mai multe voturi. Căci autoritatea rectorului este mai ales întemeiată pe încrederea colegilor săi, și la un corp înalt, cum sunt profesorii universitari, inamovibili și independenți, favoritismul guvernului nu dă autoritate, ci mal curând, din contră, o slăbește. Autoritatea adevărată o dă numai încrederea majorității colegilor; și de aceea, cu just simțimânt, toți miniștrii câți s-ati perindat pe acele bănci de la 1864 încoace, au confirmat totdeauna pe acela care a avut cele mai multe voturi.

Dar atunci, ce mai însemnează acel articol cu lista de trei candidați, care s-a păstrat și în legea cea nouă? Este un articol de prudență, de prevedere pentru certe cazuri. Un corp inamovibil, cum sunt profesorii universitari, cari la 1864 erau, pe lângă Curtea de Casație, numai ei inamovibili în organismul statului nostru, trebuiau să aibă în administrația universității lor o măsură de garantare pentru buna ordine în fața oricărui guvern, casă nu se întoarce o alegere de rector la o manifestare de dezordine politici, dacă ar fi fost o singură persoană impusă ministrului pentru numirea de rector. De pildă, sub ministerul instrucțiunii d-lui Sturdza, sub guvernul lui Brătianu din ultimii 4 ani, la 1887, d-nul Sturdza dase în judecată pe doi profesori universitari de la Iași, pe d. Mârzescu și pe răposatul Tzoni, și îi dase în judecată sub acuzarea că stau compromis poziția de profesori prin călcarea jurământului de credință către Domnitor. Ia închipuiți-vă cum era lumea agitată pe atunci, în vâlvoarea Opoziției-unite, să se fi întâmplat o alegere de rector la Universitatea din Iași, și legea să fi indicat numai o singură persoană pentru alegerea și confirmarea de rector; se putea întâmpla arunci foarte ușor, ca profesorii din Iași să aleagă rector în asemenea momente pe d. Tzoni sau pe d. Mârzescu, și înțelegeți situația unui ministru de culte în astfel de stare a spiritelor, dacă ar fi fost după lege un singur nume

pe listă. Pentru asemenea cazuri, pentru evitarea unei așa dezordine în disciplina școlară, foarte prudent prevede legea instrucției să fie 3 nume pe listă. Dar când nu e așa ceva în chestie, când sunt împrejurări normale, cum au fost la alegerile de rector de la 1864 până acum, și de pe lista cu trei membri unul din ei are majoritatea la București, chiar imensa majoritate a colegilor săi, și când acest membru este — dar ce să vorbim de politică la rectorat? dar din întâmplare este și un membru al Partidului Liberal, ca d. Ștefănescu, ce e drept mai independent, să nu-l confirmi și să confirmi pe cel cu minoritatea, care mai este și membru al Partidului Liberal, care - drapelist câteva săptămâni, scriitor la *Drapelul* câteva săptămâni - își părăsește drapelul și trece la fracțiunea de la guvern după alte săptămâni, și amenință poate că va retrece iar la *Drapelul*, dacă nu va fi rector, să confirmi tocmai pe acesta cu o infimă minoritate de voturi și cu o astfel de atitudine politică? Ce direcție este aceasta, care se introduce odată cu noua lege a instrucțiunii în universitatea noastră? Dar bine, până acum nu s-a pomenit în corpul universitar disensiune de politică pentru rectorat. Când mi-au făcut mie onoarea să mă aleagă colegii mei din București, nu a fost vorba de partid politic, și știu ca și unii membri devotați ai Partidului Liberal au votat pentru mine, și tocmai voturile lor, precum au fost pentru mine o deosebită onoare, au și fost cele mai caracteristice pentru buna înțelegere a unei alegeri de rector. Aici nu este chestie de partid politic, ci de administrație, de autoritatea și de disciplina școlară. Așa a fost tradiția noastră cea bună de când s-a făcut legea instrucției la 1864 până astăzi, când a venit noua lege a d-lui Haret. Și tocmai această nouă lege să strice buna tradiție, să răstoarne majoritatea, să provoace neliniște și turbvirări între profesori, și ticluiască rectorul cu favoarea guvernamentală pe acela care nu are autoritatea înaintea colegilor săi? Acesta este un deploteabil început al noiei legi a instrucțiunii publice în privința

administrării universităţii. Aţi şi auzit ce s-a întâmplat la Iaşi - la banchetul profesorilor pentru vechiul rector, care nu a fost confirmat, deşi a avut majoritatea voturilor şi fusese tot ales şi confirmat de vreo 20 de ani, dar, ce e drept, nu e membru al Partidului Liberal, şi votul de blam exprimat astfel în contra noului rector, care a avut mai puţine voturi, care e membru al Partidului Liberal, dar care este acuzat chiar de colegii ai săi din Partidul Liberal că a făcut intrigi ca să obţină şi acel număr mai mic de voturi, fiindcă a spus colegilor că se pune numai pro-forma, şi tocmai pe acesta îl confirmă guvernul!

Dar în Bucureşti, pentru ce nu s-a confirmat d. Stefănescu şi s-a confirmat d. Dumitrescu? Oare pentru că d. Stefănescu şi-a permis, la discuţia legii instrucţiei publice, în mod convenabil, să exprime câteva alte păreri, cum erau de altminteri hotărâte în consiliul Facultăţii de Ştiinţe, din care d-sa face parte? Nici măcar atâta independentă de judecată nu mai este tolerată la un membru al Partidului Liberal aici în Senat? Şi pentru aceasta trebuie pedepsă? Căci, d-lor, este o izbire a omului, când a fost ales cu atâta majoritate şi mai înainte administrase 8 luni universitatea în mod corect, să fie aruncat de ministru şi înlocuit prin cel cu minoritatea, fiindcă acesta trebuie răsplătit pentru părăsirea grupării politice a drapeluştilor şi fiindcă adusese serviciu guvernului ca raportor al legii instrucţiei, în Cameră. (Raportor este un substantiv neologism, care vine de la verbul a raporta, raportează.)

Este foarte penibil, d-lor, pentru mine ca reprezentant al Universităţii din Bucureşti în Senat, să vă vorbesc de această chestie, care are aerul de chestie personală, însă personal, sunr în cele mai bune relaţii oficiale cu d. Dumitrescu; d-sa este un om foarte inteligent, este un om de bun sfat, este un coleg foarte plăcut; nu vorbesc de această înfiinţare a d-sale personală, vorbesc de figura publică a d-sale, şi de figura publică a

dreptul să mă preocup, fie cu oricăta părere de tău, atunci când văd aici un deplorabil precedent pentru corpul universitar şi pentru toată valoarea universităţii noastre. Căci, d-lor, nu s-a mărginit lucrul în cele arătate până acum, ci trebuie să vă atrag atenţia asupra unui al doilea fapt, şi mai grav, întâmplat la prima aplicare a noiei legi. Nu mi-aş fi permis să vorbesc în paranteză de explicaţia cuvântului raportor „raportează”, dacă nu s-ar fi agravat situaţia acestui curios rector printr-o cumulare de împrejurări, care constituie un scandal în administraţia publică.

Când a venit legea instrucţiunii cea nouă aşa pripită în Senat şi când ziceam noi să mai modificăm ceva ca să se alcătuiască mai prudent (căci o lege a instrucţiunii este un organism aşa de inciziv, încât trebuie să fie oglindită în bugetul ţării, şi înainte de a şti cum stai cu bugetul în anul acesta, nu poţi votbi de buna aplicare a legii instrucţiunii în acest an, d. ministru al instrucţiunii publice, unul din cei mai buni miniştri, foarte activ şi înzestrat cu cele mai bune intenţii, ne-a zorit să o vorâm fără schimbare ca să o poată aplica îndată la începutul acestui an şcolar, Să vedem acum, în ce fel şi în ce direcţie a aplicat-o cât pentru studiile universitate.

Pentru înfiinţarea de catedre, noua lege înfrânează arbitrul ministrului şi al comisiei bugetare; ea cere prealabilul aviz al facultăţii respective, cere apoi trecerea acestui aviz prin aprobarea senatului universitar şi apoi ministrul poate numai prin lege să înfiinţeze o catedră nouă astfel cerută de însăşi universitatea. Să-mi daţi voie să vă vorbesc îndeosebi de facultatea, din care fac eu parte, de cea de Litere. Pentru buna aplicare a noiei legi, d. ministru a întrebat facultatea de Litere-, ce are de propus? - aceasta din octomvrie trecut, la începutul anului şcolar, înainte de a fi alcătuit bugetul. Noi am răspuns la 11 decembrie, pentru ca să fie timp de a se prevedea în buget înfiinţarea câtorva agregatii indispensabile pentru înălţarea studiului universitar şi chiar numai pentru simpla

¹ Domnul A. D. Xrnopol, pe aiunu liberal.

funcționare a Facultății de Litere în vederea cerințelor profesoratului de la licee.

D-lor senatori, la Sofia, în Bulgaria, s-au înființat de curând 3 facultăți. Bulgarii încă începători nici n-au curajul să numească acele facultăți universitate. Dat la facultatea lor de Litere, oameni practici cum sunt, au pus de la început o catedră pentru studiile bizantine, pentru învățătura istoriei balcanice, precum și pentru studiul dreptului consuetudinal, al datinilor bulgare; asemenea o catedră pentru geografie, ca să-și cunoască țara, o altă pentru folclor, o altă catedră de limba franceză și de limba germană. Vă închipuiți, d-lor senatori, că noi în București, unde până acum veneau sârbii și bulgarii ca să învețe, nu avem la universitate o catedră de limba franceză! Nu avem nici catedră de geografie, necum de studiile bizantine, or de limba germană.

Îmi veți zice însă că prin reforma ce s-a adus acum învățământului secundar, este tocmai vorba de a se da o direcție mai practică. Foarte bine. S-a și făcut la facultatea noastră de Litere o secție pentru limbile moderne; ea funcționează de 2 ani, dar n-are decât un singur profesor, deși sunt înscriși ca la 200 de studenți anume la această secțiune. Cum să-și treacă ei licența cu un singur profesor? Ei bine, la 11 decembrie consiliul facultății a cerut înființarea acestor 3 catedre; geografia, studiul bizantine, limba franceză și limba germană, și cu instituția agregatilor cari nu se plătesc decât cu 500 lei pe luna, ar fi fost o cheltuială în total de 2000 lei pe lună.

Ce s-a făcut prin noul budget de la 1 aprilie? Nimic. S-a admis, ce e drept, sporirea lefei profesorilor vechi cu 50 lei pe lună, și comisia bugetară se aude că vrea să le sporească lefa cu 100 lei, așa cum stă în lege ca dispoziție tranșatorie. Dar dacă este așa greutate bugetară, era preferabil să se înființeze îndată agregatiile cele nouă pentru completarea indispensabilă a studiilor universitare, decât să se sporească lefurile cele vechi, care mai puteau aștepta un an.

Dar nu e aici adevăratul punct în discuție. E în alte alocațiuni bugetare nou introduse. Motivul de economic bugetară se invoacă în contra sporirii studiilor necesare, dar el încetează de a fi valabil pentru guvern, când e vorba de grădnicirea favoriților. Celor doi rectori noi confirmați li se sporește îndată diurna la 500 lei pe lună.

D. Culiuanu a fost 20 de ani rectorul Universității din Iași cu minimala alocațiune de 185 lei. A, dar când s-au pus 500, s-a confirmat rectorul Xenopol! D. Gr. Ștefănescu a putut servi 8 luni cu acea mică diurnă, dar când sunt 500 lei, trebuie să devie rectorul C. Dumitrescu din minoritate. Nu găsește proiectul bugetului școalelor cei 2000 lei pe lună, fie și numai 1000, pentru agregatiile indispensabile la Facultatea de Litere, dar după ce a găsit sporul diurnelor noilor rectori, mai găsește de unde să prevadă și o superfetație, nepregătită, care stă în vânt. Citesc în statul no. 98 al noului budget: „Seminarul pedagogic”, învânațiune neregulamentală. „Un maestru de conferințe însărcinat și cu direcțiunea seminarului, diurnă 800 lei”. Si cine funcționează deja în acest post? Fot d. Dimittescu, noul rector al universității! D. C. Dumitrescu are sarcina mare, ca rector, de a forma și reforma regulamentul universitar. Mai e și deputat cu diurna, mai e și membru în consiliul permanent cu jetoane de prezență, mai e și directorul bibliotecii centrale cu alți 500 lei pe luna (când o fi având vreme să se ducă și pe acolo?), și acum i se mai dau și alți 800 lei pe lună, plus locuință și serviciu, la faimosul institut pedagogic.

Ce însemnează aceasta? Aceasta însemnează că odată cu aplicarea noiei legi a învățământului superior, singurul d-voastră titlu de glorie, se înalță pe palatul Universității din București stindardul cumularului!

Aceasta e noua direcție a învățământului superior?

Este evident că noul rector al Universității nu poate fi totodată și directorul institutului pedagogic și maestru de conferințe și profesorul cursului său și membru al consiliului

permanent și directorul hihliotecei și deputatul aprig al majorității. Cel puțin două din aceste funcții budgetare sunt sinecure, și figura pe care o puneți astăzi în capul Universității, e un celebru cumular, care a trecut de la dtapeliști la fracțiunea de la guvern!

Care vă este idealul, care-l puneți astfel în vederea tinerimii universitare? Idealul este: *de pulpana guvernului, și la budget, copii! Aceasta e degradarea universității române!*

Sper că tinerimea, care mă asculta sau mă va citi, are destulă generozitate în conștiință ca să nu se ia după asemenea exemple; iar cei ce asistă aci, să vadă cel puțin mirarea înrregului Senat, că așa ceva se poate întâmpla sub auspiciile noiei legi a învățământului public!

Dar, d-lor, aceasta e o chestie care neliniștește numai pe câțiva. Pericolul unei asemenea direcții îl pricep puțin. Se vede numai deosebirea între vorbele de la Cameră ale d-lui prim-ministru, care pare că acum își ia rolul de a face jalea, pe când rolul d-sale e de a aduce îndreptarea, duioasele vorbe, cu care spunea mai alaltăieri în Cameră: ce rău merge țara aceasta! hatârul domnește, interesele personale sunt puse deasupra interesului general etc, etc. Ba bine că nu, după exemplul citat cu d. Dimîtrescu! Dar această critică e numai pentru câțiva, cari văd mai departe; „marile” chestii politice sunt celelalte.

Și, așadar, să venim la ministerul Aurelian. D-lor, eu cred că ceea ce s-a întâmplat cu ministerul Aurelian, e una din cauzele neliniștei și neîncrederii, de care e cuprinsă țara față cu conducerea politică din partea actualului d. ministru-prezident. De aceea vă rog să-mi mai acordați atenția d-voastră, casă ne lămurim odată aci în Senat asupra chestiei.

Se retrage la 25 noemvrie 1896 d. Dimitrie Sturdza din cauza agitărilor produse prin nechibzuita procedare în conrra fostului mirropolit primat. Se mai dă o faimoasă ordonanță de urmărire de către un judecător de instrucție, care e însă

spulberată de autoritatea superioară competentă; dar acel judecător de instrucție este înaintat, pentru acest serviciu guvernamental, la rangul de prezident înamovibil (este poate singurul care s-a ales cu ceva folos din încurcătura mitropolită). Vine ministerul Aurelian. Cum vine ministerul Aurelian, d-lor senatori? Noi eram în Senat cu toții, și ne putem aduce aminte de cele ce s-au petrecut. De altfel, mi-am permis să aduc aci volumul dezbaterilor Senatului, în care găsim consemnate, în mod autentic, explicațiile ce s-au dat în acel moment. D. Sturdza nu mai era acum ministru, dar rămăsese șef al Partidului Național-Liberal și leader al majorității. Iată cum salută d. Sturdza pe d. Aurelian prim-ministru:

„D-lor senatori, îmi veri permite ca în numele majorității, as putea zice aproape unanimității Senatului, să salut cu iubire și cu căldură pe primul-ministru Aurelian și pe colegii săi”.

Când omul poliric, d. Dim. Sturdza vorbește de „iubire” și de „căldură”, eu unul stau pe gânduri și mă întreb, ce are să vie? Și d. Sturdza continuă:

„Eșit din sânul acestui parlament, ales printr-o explozie a simțimentelor liber exprimate a imensei majorități a poporului român, eșit dm sânul acestui parlamc-nr, care e expresia vie și energică,) partidului celui mai puternic din țară (aplausel, partidului celui mai devotat și credincios țării (aplaude), ministerul Aurelian nu poate fi salutată de noi decât cu încrederea cea mai deplină, cu iubirea cea mai sincera”.

Însă d. ministru-prezidenr actual poate să zică: apoi bine, *iubire atunci*; dar e și iubire și ura în lume; nu știam atunci ce o să facă ministerul Aurelian cu chestia mitropolitului. Nu e vorba, d. Aurelian anunțase aci în Senat că a venit să *împăciuiască*. Ceea ce nu știam însă, era modul cum avea să facă această împăciuire.

Ar putea fi și așa; până aci s-ar putea închipui o asemenea scuză pentru d. Sturdza. Dar d-sa a mai adăugat și alte declarații în Senat, cari nu admit nici îndoială. Să urmărim dar chestia mai departe. Câteva zile după venirea la guvern a d-lui Aurelian și îmbrățișarea cu iubire a d-lui Sturdza s-a și împăciuit conflictul mitropolitan prin noul ministru de culte, onor. d. Mârzescu, amicul de arunci a) d-lui Aurelian, amictd de acum,...

Gr. Mârzescu. „Și al d-lui Sturdza.

Titu Maiorescu. Apoi rocmăi aceasta eram să zic și eu. Voi am să constat că inima dv. este așa de largă încât îmbrățișază, cu un egal devotament, și pe d. Aurelian când este la guvern, și pe d. Sturdza când este la guvern. (Ilaritate.)

Sf. Sinod, foarte creștinește, a ținut seamă de neliniștea țării, a îmblânzit situația, a desființat prima sentință și, spre norocirea Bisericii și a țării, a revenit în capul bisericii înalt [rea Sfinția Sa actualul mitropolit primat, pentru care toată suflarea românească are venerațiune. (Aprobări. l S-a rezolva: chesria așa de bine, încât Majestatea Sa Regele într-o solemnă ocaziune la Palat a mulțumit tutulor frunțașilor țării pentru concursul ce l-au dat la această împăcare, concurs care constituie un deosebit merit al d-lui Lascar Catargi.

A! dar se poate ca d. Dimitrie Sturdza să fi fost nemulțumit de modul cum s-a rezolvat conflictul. Și eu, ca membru al opoziției, v-am spus d-voastră atunci în Senat, la discuția adresei, că s-a știrbit autoritatea Partidului Liberal, prin faptul că n-a putut să dreagă singur ceea ce singur a stricat, ci s-a adresat la concursul d-lui Lascar Caratgi. Așadar atunci m-as fi întâlnit în aceeași părere cu d. Dim. Sturdza. Dar nu esre așa; nu ne-am întâlnit în păreri nici atunci; căci tot aci în Senat, după ce s-a rezolvat conflictul mitropolitan și după ce Regele a consfințit această lucrare, după toate acestea declară d. Sturdza în Senar, asupra unor cuvinte ale d-lui Petre Grădisreanu, în ședința de la 12 decembrie:

„Ministerul pe care am avut onoare a-l prezida, s-a retras pentru o cauză foarte simplă: pentru că el dorea ca să se potolească o agitațiune care era în public... Cred și cu, ca dv., că aiiea cestiune a căpătat o soluție bună!”

Bună. - este clar românește? Bună, adică șeful partidului aprobă soluțiunea dată de d. Aurelian.

„Și mai cred”, continuă d. Sturdza, „că soluriunea dată a fost aclamată de toacă tara. Am avut onoarea să o dedat în numele partidului, nu numai că nu este nici o deosebire de vederi între noi, pieciun se întâmplă în alte partide, în cari miniștrii cari vin fac miniștrilor cari se duc înmormântări de clasa I...”

O! Doamne, d-lor, fie zis între noi: adică ce ar fi fost dacă printre d-voastră s-ar fi întâmplat să i se facă în adevăr cuiva o înmormântare de clasa I-a? Ar fi scăpat Partidul Liberal'. (Ilaritate)...

„...dare vorba de o conluctare frățească între noi coti. Cred, d-lor, că după aceste puține explicări, lucrul este lămurit. Destinări nu exista, exista înțelegere sinceră!”

Eu, când aud de la omul politic Sturdza s'orba „sincer”, stau pe gânduri și mă întreb: ce are să vie?

Ce are să vie? Vedeți îndată ce era să vie. După încetarea din viață a președintelui Senatului, principele Dim. Chica, Senatul național-liberal, tot sub ministerul Aurelian, alege la 20 februarie 1897 pe șeful partidului, pe d. Dim. Sturdza, de președinte al său, și atunci noul președinte al Senatului declară în aceeași ședința:

„Sunt conștient de semnificarea politică a acestei alegeri; căd ea dovedește solidaritatea și unitatea Partidului Național-Liberal, căruia aparține atât majoritatea Corpurilor legiuitoare, cât și guvernul”.

Solidari după soluxumesi chestiei mitropolitane, soluțiune declarată de *bună* de d-sa, așa am înțeles toți în cinstita limbă românească!

Dar arunci vine d. P. Grădișreanu, care este un isteț și vechi parlamentar, și trăgând imediată consecință a alegerii, zice în plin Senat d-lui Aurelian'. „Ce catiti pe acele bănci? Retrage-te ca să vină d. Sturdza”.

Atunci ia din nou cuvântul d. Sturdza în contra unor chestii indiscrete și declară din nou:

„Am zis și eu că alegerea mea are o semnificare politică, dar n-am putut să gândesc și să cuget”(mă mir ce deosebire este între a cugeta și a gândi'), „n-am putut să gândesc și să cuget măcar, că alegerea mea a putut li semna unui **rJ7boi** în partid, ci tocmai am crezut că ea arată unitatea întregului partid”.

Foarte clar! Iată un senator, care reconfirmă ceea ce a zis: *solidaritate, unitate* cu guvernul Aurelian, Aceasta la 20 februarie 1897. Nu trec opt zile, și la 1 martie - se vede că nu pricepuse d. Aurelian invitația d-lui Grădișteanu, ci se increzuse pe vorba românească a d-lui Sturdza: iubire, solidaritate, unitate... ce naiv este d. Aurelian. La 1 martie ne trezim în Senat cu următoarea adresă a prezidentului nostru:

„împlinind vârsta de 64 de ani, doiesc să-mi petrec restul zilelor mele în pace și liniște sufletească”,

și-mi dan demisia și din prezidenție și din Senat.

Eu când aud de la onnd politic Dim. Sturd'a vorba de pace și liniște sufletească, stau pe gânduri și mă întreb: ce are să vie?

S-a văzur îndată, ce era să vie. Firește, Senatul a respins demisiunea, și la 13 martie vedem pe d. Sturdza prezidând iarăși Senatul. Cred că de la 1 martie, când era de 64 ani, și din cauza hărănetci voia să se retragă din Senat, și până la 13 martie, când a revenit în Senat, bătrânelele nu i s-au împușinat. De ce dar a demisionat d. Sturdza la 1 martie și

de cea revenit după 13 zile? S-a văzut de ce, după alte 13 zile: la 26 martie a răsturnat ministerul Aurelian, iar d. Aurelian declară în Senat: „din împrejurări cari vă sunt cunoscute, sunt nevoit să mă retrag”. Poate vă sunr cunoscute d-voastră îndărătul culiselor; însă parlamentului ca parlament, nu i s-a adus la cunoștință.

Astfel retine d. Sturdza la guvern în ziua de 31 martie 1897.

Dacă cel puțin s-arft încheiat lucrul aici, dar nu s-a încheiat cu arat. Deodată, d-lor, la ulrimelc alegeri comunale din toamna anului trecut, la Craiova, când era înmormântată de mulr cearta pentru vechiul mitropolit primat, deodată, din cer senin, se rostește din partea d-lui ministru-prezident, care merge în persoană la acele alegeri comunale și din păcate se pune pe discusiori, deodată rostește d-sa — nu din improvizatie, ci după notițe scrise și meditate de mai nainte — următoarea declarare, pe care o reproduc din *Voința Națională* de la 17 octomvrie 1898:

„Ghenadie reprezintă, în cel mai înalt grad coate relele obiceiuri ale înaltului întteg cler de la noi...”

Disidenții noștri (adică anrelianșrii) s-au unit cu conservatorii, pentru ca să ridice pe Ghenadie în sus, să înfunde legile și morala și Biserica în jos, și pe spatele călcărilor de legi, al călcărilor de canoane, să se suie în sus, ca să ia guvernul țării. Disidenții noștri s-au impus, pentru un moment țării, ptin Ghenadie și prin aliații lor conservjion; ei nu au ajuns la guvern prin tară și prin partid. Ei au lucrat să se ridice, ridicând totodată sus pe un om stricat. Ca să ajungă la purere, au umilii și parlamentul, și Sinodul, și legile țării, și au viciat atmosfera morala a țării românești”.

D-lor senatori, când a vorbit adevărul d. Dimitrie Alexandru Sturdza? Arunci la Senat sau acum la Craiova? Căci în una din aceste dăți... cum să mă exprim parlamentar? să zic: a vorbit neadevărul? Este cam greu s-o zici, o poți gândi, dar

este greu să o zid parlamentar. Si fiindcă văd că d. președinte nu mă întrerupe, să-mi cetrag eu singur cuvântul.

D. Vicepreședinte General Budișteanu. Nu l-ați zis.

Titu Maiorescu, Firește, aide, nu l-am zis!

Și, prin urmare, să-i zic acum altfel: a vorbit adevărul și în Senat, a vorbit adevărul și la Craiova. Numai că aceste două adevăruri se bat în cap.

Vedeți, d-lor, cu adevăruri cari se bat în cap, nu mai este nimeni sigur de direcția politică a guvernului actual. Și nu ne poate liniști în această confuzie fundamentală. În această lipsă de încredere în cuvântul ministrului-prezident, nu ne poate liniști faptul ce ni l-a spus d-sa, că în toate diminețile își scrutează conștiința d-sale. Delicată conștiință! Foarte interesantă pentru trebuințele private ale d-sale! Dar pentru țară, pentru viața publică, când își scrutează un om public conștiința sa înaintea țării, și găsește, în Senat, că bine a făcut d. Aurelian, cum a împăcat conflictul mitropolitan, și când își scurtează tot a d-sale conștiința peste câtăva vreme la Craiova și găsește că rău a făcut d. Aurelian, că n-a lucrat ca un membru al partidului, ci cu intrigă a conservatorilor a vitiat atmosfera morală a țării, atunci se întreabă țara: ce fel de conștiința este aceasta? Poate numai o conștiință de pocăire? Poate că de atunci, de la Senat până la Craiova, s-a răsândii d. Sturdza și s-a pocăit? D-lor senatori, pocăința este o virtute creștinească, numai să nu fie prea multă ocazie de pocăință la un ministru-prezident, fiindcă atunci virtutea creștinească rămâne imporrantă numai pentru călugărie, dar pentru țara politică produce cea mai adâncă nelinire. Așadar când a început d. Sturdza acțiunea contra fostului mitropolit, a început-o nechibzuit și s-a pocăit. A venit d. Aurelian si-a îndreptat-o cu aprobarea d-sale. Dar la Craiova d. Sturdza a revenit, si a insultat pe d. Aurelian si pe fostul mitropolit și Sinodul si astlel s-a pocăit din nou pentu pocăința cu aprobarea. Dar acum? Acum mi-e reamă că se pocăiește de pocăința pocăirii de la Craiova, fiindcă dacă este vorba să

Lreinceapă tratativele cu aurelianistii, trebuie să dispară vorbele Lde la Craiova,

i D-lor, aceasta a produs desăvârșiră neîncredere a țării în direcția politică de la guvern. Fată cu așa situație, toată țara ' își zice: mi-e teamă de te are să mai fie. (Știți vorba răutăcioasă a d-lui Carp: nu atât meritele noastre, cât greșelele d-lui ' Sturdza o să ne readucă la guvern.)

' Si în adevăr, are tot dreptul țara să se teamă. Ce mai putea ' veni după greșala de la Craiova? Ma i putea veni ceva din partea ' d-lui Sturdza? A mai venit ceva: s-au făcut alegerile comunale de la 1 noembrie, cărora mai întâi d. ministru-prezident, și noi în urma d-sale, le-am dat semnificare politică. Și nu numai atât, dar prin discursurile de la Iași si prin depeșile administrative trimise d-sale personal de la Iași s-a dat alegerilor comunale de la 1 noembrie 1898 semnificarea recunoașterii personale a șefiei d-sale în Partidul National-Liberal.

Și acum să ne întrebam: cum au ieșit alegerile de la ! noembrie? La Cameră, d. ministru-prezident a zis că alegerile au ieșit neîndoios spte întărirea șefiei d-sale și a partidului. Cred că nu este așa. Cred că pe cât puteau să iasă alegerile comunale la noi în țară, au ieșit, în partea importantă și semnificativă a lor, în contra d-lui Sturdza.

O unce. E cam greu de susținut aceasta.

T. Maiorescu. Firește că d-voastră veți fi de altă părere; însă permiteți-mi să justific pe a mea. La noi în țară nimeni nu se aștepta ca alegerile să fie o întreagă manifestare de independentă a corpului electoral. Alte țări mai învechite în cultură, cum este Anglia, s-au luptat sute de ani până să ajungă la independența cotpului electoral. Așa ceva nu se purea aștepta la noi. Nimeni nu se aștepta ca să iasă în alegerile comunale O majoritate pentni partidul opus. Prin urmare, de cc putea fi vorba în aceste alegeri? De un semn caracteristic, care să arate că partea inteligentă a țării nu este în favoarea d-lui prim-minisrru si .l fracțiunii din partid care este la guvern. Și unde se putea vedea aceasta în prima linie? Ia București si la Iași. Ce s-a întâmplat la București? Ia

București, colegiul electoral care în trecut era unul din cele mai slabe ca putere politici, s-a reezit de astă dată din amortire și pentm prima oară a dat dovada de independentă: s-a pronunțat în favoarea Partidului Conservator. La noi nu este ca în alte țări, unde capitalele, precum sunt cele mai inteligente corpuri electorale, sunt și cele mai independente de guvern. Capitala României a fost totdeauna, până la ultimele alegeri, cea mai slabă din punctul de vedere electoral. La București s-a întâmplat în trecut cea scandaloaasă alegere, în care Ion Brătianu a căzut față de Zerlendi sub un guvern conservator, și tot la București s-a întâmplat, sub un guvern liberal, ca un ilustru om politic, răposând Bosianu, să cadă față de d. doctor din Constautinopol, Severin, și de-abia să fie ales din gfația guvernului la col. IV de Argeș. Dar în ultimele alegeri comunale capitala rării s-a trezit pentru prima oară, și pot afirma că, dacă lucrurile se petreceau în regulă până la sfârșit, majoritatea la colegiul I comunal din București ar fi fost a Partidului Conservator.

Însă alegerea nu s-a petrecut în regulă, și d. ministru de interne știți că s-a văzut silit să caseze alegerea făcută sub ochii d-sale. Nu am să vă vorbesc de bătași și de bătaii, mă mărginesc a atinge cele două puncte, care le-a relevat însuș d. ministru de interne. D-sa a casat alegerea pentru violarea secretului votului și pentru violarea legii cu orele 10. E foarte curios că din aceasta pare că-și face un merit Partidul Liberal; vedeți ce sinceritate pentru respectul votului: noi, îndată ce am văzut o violare de lege, am și infirmat!

D-lor senatori, cred că dacă alegerile, cum s-au făcut în Capitală la 1 noemvrie 1898, sunt o pată pentru Partidul Liberal, modul cum guvernul a căutat să îndrepteze această gresali nu a înlăturat pata, ci a îngreuiat-o și mai mult. E clar că, într-o țară ca a noastră, principiile nu au putere înaintea mulțimii. La noi trebuie să vedem ceva palpabil, ființa, persoanele. Numai ceea ce se vede, are putere; principiul ca principiu nu are efect. Nu e vorbă de violare de lege și de respect de lege ca principiu; e vorba de acela, care violează legea și de acela care o respectă, ca persoană.

La orice violare de lege și la orice falsificare de alegere trebuie să fie un violator de lege și un falsificator de alegere. Și dacă s-a falsificat votul la alegerea de la 1 noemvrie din București, dacă s-a violat legea în privința orelor 10, cine a fost falsificatorul votului și violatorul legii? Cine a putut falsifica buletinul și plicul electoral. Încât să fie așa subțiri și stăvezzii, și cine a ticluit urnele cu cea deschizătură strâmtă, ca să se discingă îndată voturile guvernamentale de acele ale opoziției, adică să fie votul pe față, contra prescriptiunilor legii? Cine? În scriptele comunei trebuie să fie mica cheltuială pentru urnele *ati hoc*, comandate de un ajutor comunal, și tipăritura acelor bdetine trebuie să fie ticluită de primar sau de un organ administrativ. Aceste persoane sunt dar violatorii secretului votului și falsificatorii legii. Și fiindcă în țară la noi principiul nu se simte, dar persoanele se văd, nu-mi importă ce declamă în *Monitor ca*. frumos principiu d, ministru de interne. Dacă violare de lege a fost, ce faci violatorului? Dacă falsificare a fost, ce faci falsificatorului? Iaca toată întrebarea practică pentru onesta aplicare a unui principiu.

Falsificatori? Primarul e violatorul și falsificatorul, ajutorul de primar e ticlucitorul acelei urne, pe care d, ministru de interne o declară o falsificare a votului; dar aceștia continuă să fie în fruntea Partidului Național-Liberal pe lista noilor aleși. Ei sunt și astăzi în fruntea capitalei, și această ființare a doi violatori de lege însemnează că vorba cu respectul legilor este o ironie și o ipocrizie. Ființarea acelor două figuri, care din deciziunea de dizolvare a d-lui ministru de interne sunt stigmatizate ca violatori de lege, este o sfidare dată întregului principiu de legalitate. Prin urmate, la București, alegerea colegiului I este o dovada în contra guvernului de astăzi.

Dar la Iasi? I a Iasi, guvernul a făcut ce a făcut, dar e marc discuție asupra cuvintelor; s-a aliat, ba nu s-a aliat; s-a contopit, ba nu s-a contopit. Dar aici nu e vorba de cuvinte. Faptul este că a conclucrat cu socialiștii ca să obțină succesul la col. I. Apoi, d-lor senatori, ca un guvern, care are stăp.înitea de fapt, poate

să obțină succes la alegeri, aceasta o știm cu toții. Întrebarea este: cu ce preț? Dacă este cu disprețul tuturor principiilor, dacă este cu disprețul ordinii de stat, dacă este cu orice preț, - firește că are să aibă majoritate. Dacă vine un guvern monarhic constituțional și face înțelegere pentru împreună-lucrare cu socialiștii, apoi firește că o să aibă majoritate. Dacă însă nu a avut trebuință de această conlucrare la Iași ce aberațiune este aceasta, ca să se talieze sau să conlucreze cu socialiștii?

G. Mârzescu. Cer cuvântul.

Titu Maiorescu. Și dacă a avut trebuință, atunci alegerea colegiului I de la Iași este pătată, și ce a ieșit la Iași. este în contra actualului guvern.

Dar, d-lor, pentru că chestiunea are legătură în momentul de față cu neliniștea care este la sate, aș voi să o clarificăm între noi. Cum s-a petrecut împreună-lucrarea guvernului cu socialiștii la Iași? Fusese d. ministru-prezident în persoană acolo, primise depesi de adeziune din țară, ținuse un discurs sub prezidența onor. d. Mârzescu, cămăia se uitase conlucrarea cu d. Aurelian la chestia mitropolirului. Aceasta o presupun, fiindcă în același timp în care d. Srurza zicea la Craiova că autelianiștii au viciat atmosfera morală a tăier, pentru d. Mârzescu tăcea excepție; numai d-sa nu era cuprins între acei miniștri aurlianiști, cari au viciat atmosfera morală a țarei. Așa se explică cum, sub prezidența onor. d. Mârzescu, se tiu la Iași întrunirile politice, la care vorbește d. ministru-prezident.

Onor. d. Mârzescu a înființat o gazetă pentru alegeri, *Propaganda*, foaia partidului național liberal din Iași, în această propagandă citesc deodată - și eu am și semnalat-o în foile opozițiunii, - următoarele rânduri înaintea zilei de alegeri:

„Voim însă să atingem mai de aproape o altă chestiune li anume: primirea de a figura pe lista național-liberală și a doi candidau socialiști. Acest lucru l-a admis, fără nici o discuțiune, atât comitetul politic cât și întreaga adunare generală a Partidului Național-Liberal”.

Felicitările mele întregii adunări a Partidului Liberal-Național pentru ușurința cu care a primit asemenea lucru.

G. Mârzescu. Sunteți foarte bine-crescut.

Titu Maiorescu (continuă a citi):

„Insemnăuica lui credem că nu poate scăpa din vederea nimănuia. Primirea a doi socialiști pe lista națională liberală s-a tăcut *absolut fără nici o conditune* și fără măcar ca această conlucrare **sa puane numirea** de alianță. Socialiștii **se** vor bucura de cea mai deplină libertate de gândire și acțiune”.

Apoi da. de aceea se miră oamenii acum că nu lăsați *acțiunea*.

„Ei vor putea emite orice părere, propune orice măsuri”.

Bine, d-lor, în ce țară suntem? Apoi socialiștii, într-o țară cu libertatea presei, ca a noastră, și-au spus foarte țlar cari sunt vederile lor. *Adevărul*, de exemplu, o foaie foarte consecventă și foarte răspândită, este în mod deschis o foaie antimonarhică, anridinastică. D. Radovici din Ploiești într-o vreme și-a bătut joc în modul cel mai insolent de religia ortodoxă, de Sf. Troiță, de Paști. Socialiștii sunt din principiu antimonarhici, sunt din principiu andrei igioși, dar mai ales antimilitari, și ei vor căuta totdeauna să răsvrărească pe soldații de jos în contra ofițerilor. *Moș-l'eacă* și alte foi de această natură sunt răspândite și se răspândesc.

În limita libertăților publice, socialiștii pot să lucreze, sunr liberi să-și exprime convingerile lor în presă și în parlament, cât nu vin în conflict cu legile; iar dacă vin în conflict cu legile, să fie trimiși în judecata instanțelor competente. Aceasta e foarte clar. Din partea socialiștilor nu mă miră; ei sunt consecinți cu convingerile lor. Dar care guvern monarhic, față cu un partid care este fățiș antimonarhic, antirehgios, antimilitar, va primi pe acești oameni ca asociați în politică, în administrațiune, și va pune pe lista consiliilor comunale și-i va admite în aceste consilii. Care? Nici unul și nicăieri, afară de guvernul d-lui Sturza rit România. Penrru prima oară s-a

întâmpat la noi, pentru, prima oară văzut un guvern constituit într-un stai monarhic, să pună pe socialiști ca socialiști, cu această declarație a foaiei d-lui Mârzescu, pe lista guvernamentală la alegerile comunale și apoi ca ajutoare în consiliile comunale.

D-lor senatori, se poate zice - s-a încercat să se zică, - că în orașele mari, la Iași, este numai luptă de idei, fără pericol, oamenii fiind acolo mai inteligenți. D-nii Crupenski, Stere, Radovici sunt „tineri generoși”, cum zicea d. Sturdza (nu știu cum îi numea d. Vi/anti), băieți buni și fiii ai liberalilor, cum îi numea alt orator guvernamental la Botoșani; oameni de viitor, cum îi numea un biet profesor la București. Dacă îi primești pe câțiva din ei în consiliile comunale, ce pericol este acesta! A! la sate ar fi altceva. Dar în oraș se poate admira. Nu e vorba, în Comuna de la Paris s-a cam șters linia de demarcare între socialiști și anarhisii, cu incendiile de la 1871. Dar cunosc o poezie a unui actual funcționar guvernamental, care îndeamnă pe romani să celebreze ziua înființării Comunei de la Paris în 1871.

Dar bine, d-lor. dacă pericolul propagandei acesteia este mai ales la sate ca chestie agrară, nu uitați că fiul săteanului este și militar, și aici aveți a doua adevărată primejdie. În orașe, la Iași și în Calau, sunt comandamentele militare, fiii de țărani sunt acolo concentrați în cazarme; ei, dacă n-au știut să citească și să scrie, învață în decursul militariei. Când înaintea soldatului din Iași, pe cazarma de la Copou fâlfăie stindardul tricolor al cărei și al regelui, jos pe ospelul comunal din oraș fâlfăie stindardul d-lui Stețe ca ajutor de primar și stindardul de jos zice celui de sus: urmează-mă pe mine în idei și acțiuni! Aceasta este o perturbare a ordinii elementare; aceasta nu poate să izbutască decât unde a izbutit: la răscoala țărănească pe care o vedeți.

Firește, ce face acum d-nul ministru de interne? Vine în Cameră și trebuie să se pronunțe în conținutul acestor mișcări,

trebuie să zică că n-a fost alianță din partea sa cu socialiștii, trebuie să acopere nechibzuita lucrare din alegeri. Eu am relevat această monstruoasă, dar la început mi s-a răspuns din partea aceluia care susține guvernul; eschimbându-se să se facă așa, sunt tineri de progres. Azi din contra vrea să se facă parcă n-a fost nici o înțelegere cu guvernul. Dar înțelegere și colaborare a fost, cel puțin cu o parte din socialiști, și a fost o nouă greșală care s-a comis, iar acum este o nouă încălcare,

Iată, d-lor, ce însemnează neliniștea în privința politicii nechibzuite a guvernului. Sunt atâtea fapte, care sunt începute de guvern, și care peste câteva luni trebuie să fie rectificate de același guvern, încât toată încrederea în guvern este dispărută din această țară și toată activitatea d-tră este zădărnicită. După ce se făcuse greșala cu mitropolitul, ați avut multă vreme de întrebuit ca să se rectifice. După ce s-a început greșala la Craiova, trebuie să pierdeți atâta timp cu tratativele, prin care să împăcați pe aureliauști și să se rectifice emanat de la Craiova. După ce guvernul a făcut greșala cu încurajarea socialiștilor în alegerile comunale, trebuie să-și consume puterea cu repararea acestei greșeli.

Cu asemenea rectificări de perpetue greșeli ale unui ministru-prezident e evident că nu se poate deștepta nici o activitate serioasă într-un partid. De aceea m-am crezut în drept a anunța interpelarea aceasta și a mă plânge de lipsa de direcție politică a actualului guvern.

După dezvoltarea interpelării reproduse mai sus, răspunde ministrul-prezident Dimitrie A. Sturdza. Apoi se dă din nou cuvântul d-lui Maiorescu.

REPLICA D-LUI MAIORESCU

Domnilor Senatori. Înțeleg că într-o discuție politică să se atingă în toate fazele ei persoana și activitatea *politică* a cuiva. Mărturisesc, însă, că nu-mi dau bine seama sie lolosul care ar rezulta

pentru viața publică, dacă sar atinge viața privată sau credințe individuale ale cuiva, când nu sunt manifestări politice.

D. ministru-prezident, la o discuție politica, curat politică, îmi răspunde mai înainte de toate personal și personal privat, ce credință religioasă am eu și ce activitate am eu ca avocat. Ce are a face aci în Senat credința mea personală? Eu nu mă sflesc și nu m-am sfiit nici ca ministru să spun și înaintea înalților prelați și înaintea unui Senat conservator, necum înaintea unui Senat liberal, că sunt liber-cugetător, dar am, am avut și am profesat totdeauna cel mai mare respect pentru religiunea constituită a statului, am arătar, am dovedii și am păstrat totdeauna relațiuu respectuoase cu Sinodul. Ce aie a face scrutarea conștiinței mele individuale? Ce, credeți că are să-mi fie teamă de convingerea mea? Credeți că se poate lua în nume de rău, de un Senat liberal, când ar afirma cineva libera lul cugetare? Dar de când Partidul Liberal este ecleziastic? dar de când este un titlu pentni dv., ca să scrutați credința religioasă?

Vedeți șeful Parridului Liberal de azi!

Advocat! Doamne, d-lor, și de aceasta mă întrebă un șef liberal? Eu sunt fiul unui profesor de universitate, tatăl meu nu mi-a lăsat nid un ban moștenire, eu sunt fiul muncii mele personale. Să fi fost născut din familia boierească Studz, să fi avut moștenire de la tatăl meu moșii, să fi avut timp să mă ocup exclusiv de politică, poate o făceam și eu pe lângă literatură. Dacă am fost născut sărac, aceasta mi-o impută în Senat șeful Partidului Liberal?

Dacă am studiai așa încât să-mi agonisesc mijloacele de existență cum pot, aceasta este un lucru care mi-l relevați ca un deinerit? Apoi aceasta este de la Regulamentul organic, aceasta este de la 1838, aceasta e reacionar. Liberala mea profesiune ca avocat vă interesează într-o discuție politică? Am venit cu licența în Drept și am ținut-o mult timp în sertar fără să uzez de ea, am profesat știință cum am putut, am făcut

literatură cum m-am priceput fără a face politică, până când un ministru conservator, răposarul Costaforu, m-a îndemnat să intru și în politică. Se întâmplase scandalul din sala Slătineanu, erați pe atunci la minister cu Ion Chica. Atunci voia să abdice Principele-Domnitor și l-a împiedicat d. Lascar Catargi și asfel a scăpat țara de primejdie. Atunci s-a adresat Costaforu și mi-a zis; ce faceți cu literatura, dacă tara e în pericol? M-a convins și am intrat în politică. în urmă a venir generalul Tel! și a zis că nu pot să fiu și la Iasi profesor și deputat la București, și am crezut că nu estede demnitatea mea ca pentru leafa de profesor să nu viu ca deputat la București, după ce am intrat odată în politică. Am venit la Cameră și generalul Tell m-a considerat demisionat. Și am stat 13 ani dat afară din profesorat și afară din orice funcție bugetară, cu rezerva a doi ani de minister. Și ce era să fac? Aveam și eu familie, să pierim de foame? Treaba mea. Am preferit să nu pierim de foame și m-am agățat de acea meserie și m-am susținut ca avocat. Și aceasta îmi imputați mie, că mi-am câștigat viața din ostelile mele, din profesiunea mea? Eu vă felicit pentru șeful ce-l aveți și pentru părerea care transpiră din vorbele sale.

General Catarg. Il respectăm și îl venerăm.

Titu Maiorescu. D-le General, recunosc că este foarte disciplinat Partidul Liberal în majoritatea sa din Senat, și este o justă expresie a acestei discipline, dacă acel care o păzește în contra opozitiunii este un general ca d-voastră — ce e drept, din armata sârbească, dar general.

Generai Catargi. Nu are a tace, sunt cetățean român și am drept de a votbi aci.

Titu Maiorescu. Nu e vorba aici de disciplina militară, aici e vorba de libera părere, și a mea este democratica și liberala părere, în contra reacționarei păreri a actualului șef al Partidului Liberal.

Generat Catargi. Majoritatea protestează.

Titu Maionscu. Protestează numai conducătorul disciplinei majorității. Dar chestia ntt ne era, d-lor, pentru neînsemnata mea persoană privată, nici pentru advocatura mea, nici pentru intima mea credință religioasă.

Chestia era: guvernul ce direcție dă țării ca **5ă** inspire încredere în momentele grave de față? Ce siguranță ne dă pentru mersul lucrurilor publice? Și aci din toată prea lunga mea vorbire de adineaori, o idee sper că a fost desttd de Lămurit exprimată: între vorba unui șefde guvern, care arc să inspire încrederea țării în conducerea partidului, și între acțiunile lui trebuie să fie conformitate. Și când între vorbe și între fapte, sau chiar între vorbă și între vorbă, este o asa contradicție încât se bat în cap, nu asupra unor chestii de a doua mână, ci asupra unor chestii de importanță capitală, atunci lipsește încrederea țării în acest carmaciu și țara merge șovăind.

Si m-am încercat să dovedesc că este deosebire între sensul și sensul lui, necum între vorbele și faptele lui, nu asupra unor chestii indiferente, ci asupra unor chestii capitale. Este lucru capital, când șeful unui partid, în momentul când devine sef, afirmă la Orfeu că trebuie să nc amestecăm în contra barbariilor ungurești, și când vine la guvetn zice că nu trebuie să ne amestecam și face scuze. Este capitală chestia, când vine un șei de partid si zice: așa trebuie să se liniștească Sinodul si biserica și țara în conflictul mitropolitan, și după ce a afirmat așa în Senat și a lăudat pe d. Aurelian, vine si spune, tot înaintea țării, ca s-a înjosit Sinodul și Biserica și d. Aurelian a viciat atmosfera morali a țării. Când vine același șef de guvern si prezintă aci legea Casei Rurale și tot d-sa o zădărnicesc în secții.

Asemenea este o periculoasă contrazicere când primește în administrația comunei lași pe socialiști și acum vine și ne vorbește că socialiștii ca socialiști nu sunt bunî, ci numai dacă sunt

convertiți, dacă trec în Partidul Naționaf-Liberal. Nici n-am înțeles comparația ce face d-sa cu radicalii în partea conservatorilor. Ce are a face? D. Panu. până acum câtva timp tadical în manifestările sale, recunoaște că convingerile acestea nu sunt astăzi oportune pentru țara noastră, le lasă la o parte și intră în Partidul Conservator ca conservator'. Puteți găsi că este din partea d-lui Panu o prea mare sinceritate or slăbiciune, și că mai bine ar fi fost dacă n-ar fi fost mai înainte radical pentru ca pe urmă să devină conservator; dar Partidul Conservator care primește pe un om de talent când vine și zice: eu sunt conservator, nu-i puteți reproșa nimic, absolut nimic, precum nu se poate reproșa nimic dacă d. Macri, fost radical, a părăsit radicalismul și a intrat în Partidul Liberal, Aceasta este foarte bine penrru Partidul Liberal. Și încă permiteți-mi să fac o mică deosebire: parcă stă mai bine când un fost radical ca d. Panu intră într-un partid din opoziție, decât când un fost radical ca d. Macri intră într-un partid care este la guvern; căci, de la guvern ademenirile sunt mai mari.

Dar oare socialiștii și-au părăsit ideile lor socialiste luptând alături cu d-voastră? A declarat d. Stere; cu părăsesc pe socialiști pentru a mă face national-liberal? Dacă ar fi declarat asa, n-aș avea nimic de zis; dar când lupta socialiștii ca socialiști împreună cu un guvern monarhic, este o confuzie care aduce rătăcire...

G. Mârzescu. Aci vă înșelați, vă voi dovedi mâine că aci vă înșelați,

Titu Maiorescu. Aștept dovada de Iad. Stere și de la ceilalți pe cari i-ați primit pe lista d-voastră, aștept dovada de la capii partidului socialist ca să vină și să zică cum a zis-o d. Panu aci; și când vor veni socialiștii și vor zise: am părăsit ideile noastre și ne-am înrolat în Partidul Național-Liberal, voi felicita Partidul National-Liberal. Dar până nu va fi așa, rămâne aceasta ca o procedare mai mult pentru a arunca nisip

Dar pe urmă a trecut iar [a liberali.

în ochii oamenilor. V-a strâns cu ușa situația, greșelele d-voastră se răzbuna acum prin mișcările țărănești, și acum nu mai aveți ce face, trebuie să fiți până la oarecare punct în contra lor; în contra și nu prea. Poate voiți să rămână ceva sămânță pentru viitoarele alegeri. Dacă le faceți dv., aveți să striviți pe socialiști; dacă cumva le face d. L. Catargi, atunci să mai puteți conlucra cu ei.

D-lor senatori, mare chestie e chestia onestității politice! Noi adeseori ne uităm la dezvoltarea statelor mai înainte în cultură și ne uităm și la dezvoltarea altor state, mai ales a celor vecine cu noi. Stand cei mai vecin ne e statul ungar cu ministrul său. un minister amic al guvernului dc astăzi, în special al d-lui ministru-prezident Sturdza. Zic în special, fiindcă s-a întâmplat aci, în Senat, să ne citească d-sa o adresă trimisă dc d-sa baronului Aehrenthal pentru guvernul din Pesta, în această adresă spunea d. prim-ministru: d. Take Ionescu, deputat în Cameră, a citit 2 acte din Ungaria, vă rog să-mi dați lămuriri asupra acestor 2 acte. Pană aci foarte bine, d-sa avea dreptul să ceară aceste lămuriri, însă mai departe adaugă: „aceste acte au servit de bază la un sistem de acuzațiuni îndreptat în contra persoanei mele ca ministru-prezident. Este dar util. în interesul bunelor relațiuni dintre amândouă guvernele”, să aflu ce este cu actele acestea. Ministrul nostru de externe nu cere dar numai lămuriri, după cum avea dreptul său, dar spune într-o adresă oficială: am să mă folosesc de răspunsul d-voastră, fiindcă opoziția din lăuntrid țării mă atacă pe mine personal și fiindcă interesul bunelor relațiuni dintre d-voastră și mine atârnă de la modul cum pot răspunde opoziției din țară cu ajutorul lămuririlor dv., de aceea să-mi spuneți cum stă cu acele.

S-a mai pomenit una ca aceasta, ca pentru luptele noastre interne să vină ministrul de externe și să ceară de la uit ministru străin să-i dea acte și să-i spue că este pentru a se întări personal în contra adversarilor lui politici?

Dar să trecem, d-lor, peste aceasta. Acel guvern străin și amic al d-lui Sturdza era prezidat pe atunci dc baronul Banffy, în acest moment însă știți că baronul Banffy a căzut. De ce a căzut? Urmărim și noi dezvoltarea parlamentară din alte părți, și ea este foarte interesantă în cazul de față. **Am** aflat din gazetele austro-ungare că baronului Banffy îi imputa opoziția că lipsise de la cuvântul său, că se arătase că una a spus și alta a lucrat; așa pretindea opoziția; și de 7 săptămâni nu putea baronul Banffy să între măcar în parlament la o ședință regulată. Cum intra, îi striga opoziția: *afară mincinosul!*

Mare cuvânt, care ne-a încremenit pe toii, și cu *afară mincinosul!* a stat 7 săptămâni parlamentul fără să poată măcar să-și constituie biroul; tot prezidentul dc vârstă e ținut până astăzi. Si **numai** atunci i s-a iettat baronului Banffy să mai vorbească în parlamentul ungar, acum o săptămână, când a venit să anunțe: mi-am dat demisia. Și a răsuflat opoziția cât pentru încrederea ce se cuvine cuvântului primului-ministru.

Ei, e violentă lupta politică dincolo. Noi suntem mai moderați; ntn îmbrăcăm o interpelare, ieșită din tot simțământul de indignare al unui opozant, în forma parlamentară: am onoare a interpela pe d. prim-ministru asupra lipsei de... direcție în politica d-sale.

121

**Răspuns d-ilor: general Catargi, general Budișteanu
și Gheorghe Mârzescu în chestie personală**

(Ședința Senarului Li 16februarie 1899!)

Domnule Președinte,

Este regulă de bună-cuviință parlamentară ca atunci când, în urma discursului unui membru al parlamentului, colegii de ai săi se ctețd siliți să facă chestii personale, oratorul dintâi să se explice în privința lor. Voi fi foarte scurt în aceste explicații, nu este în obiceiul meu de a face chestii personale.

Încep cu d. general Catargi, în privința căruia, după câte a zis d-sa, discuția poate fi ușor terminată. Un orator parlamentar, mai ales unul din opoziție, este pus sub scutul președintelui. Când vreme președintele nu mă întrerupe, nu mă obișnuiesc la ordine, sunt în drept să mă trec în limitele parlamentarismului. Când vine un alt senator - ca în cazul de față - și anume un chestor, ca d. general Catargi, și mă întrerupe, trebuie să-i observ după strictul regulament, că nu are dreptul său. Să ia întru aceasta un exemplu de la primul-ministru, care, cum ari văzut, nu admite nici o întrerupere, și este regulamentar să nu fie întrerupere.

General Catargi. Aveți dreptate.

Titu Maiorescu. Am dreptate. Dv. sunteți chestor, păzitorul ordinii, și tui dv. trebuia să faceți o dezordine regulamentară. Dacă totuși o faceți, eu personal nu mă plâng; eu sunt încântat când mă întrerupe cineva. Dacă eu nu mă plâng de întreruperea dv., nu trebuie să vă plângeți nici dv. de răspunsul meu. Un orator ripostează cum poate la o întrerupere iar' de veste: or e mai viu, or e mai slab, or mai pipărat, după cum îi vine la îndemână în acea clipă. Cine este prea sensibil la riposte, să bincvoiască a nu întrerupe, căci altfel se va expune totdeauna la asemenea incidente.

Trec la d. general Budișteanu, care a prezidat ieri când vorbeam, și am să-i aduc mai întâi omagiile mele pentru imparțialitatea cu care a prezidat. Ca membru al opoziției, m-am aflat în curând mai sigur în vorbirea mea simțind o prezidare sigură. Dar d. general Budișteanu mi-a făcut azi o chestie personală pentru cele zise în contra d-sale ca fost ministru de război, adică în contra nepotrivitelor d-sale cuvinte de atunci.

D-le general, aveți mare dreptate în ceea ce ați zis azi despre ignoranța mea în materie de arme. O recunosc, sunt cu desăvârșire ignorant în ale armelor. Și dacă, după cum ziceți, vă vine greu dv. să vă pogorâți până la mine cât pentru tehnica unei arme, mie imi este o adevărată mulțumire să mă înalț până la dv. și să vă răspund politicește, căci numai politicește am relevat acele cuvinte ale dv, și le voi mai releva, și sunt în dreptul meu de a le releva.

Eu nu pricep nimic în tehnica armelor; dar cred că și dv. pricepeți prea puțin în politică. Însă ministrul de război nu este aci în parlament pentru tehnica armelor, ci pentru situația sa politică, și mă mir cum de nu ați priceput dv. aceasta, odată ce sunteți în Senat. Ministrul de război este înaintea noastră pentru răspunderea sa politică. Atât pricep eu, ca om politic, tocmai eu, care nu mă pricep în ale armelor. Eu, omul politic, eu, simplul cetățean al țării, aștept de la ministrul de război

al țării, ca să-mi dea încredere în armata cărei, si orce cuvânt al ministrului, care slăbește această Încredere în mine, cetățean civil, este un cuvânt greșit.

Este mai mult decât atât. Ciomag sau baston?! Trebuie să fie tara noastră pentru ca să treacă un așa cuvânt. Un asa cuvânt în parlamentul francez, în parlamentul german, zis de un ministru de răshoi, l-ar fi spulberat imediat de pe banca ministerială ca pe un ministru nevrednic de a sta acolo.

D. președinte al consiliului, Dim. A. sturdza. Nu sunt cuvinte parlamentare acestea.

D. vicepreședinte, P. Orbescu. Dv. d-le Maiorescu, cunoașteți cuvintele parlamentare și vorbiți astfel!?

Titu Maiorescu. D-le prezident, eu simt un parlamentar disciplinat, și recunosc totdeauna dreptul prezidentului de a mă conduce în dezbaterile, la cari iau pane și, după ce am adus prezidentului omagiile mele în privința dezbaterilor de ieri, că au fost conduse cu imparțialitate, nu as putea aduce aceleași omagii astăzi, dar mă supun. Retrag orce cuvânt care, în înalta dv. experiență parlamentară, vă pare că a ttecut peste limirele cuviinței.

P. P. Carp. Voim si noi să știm. care cuvinte nu au fost parlamentate?

St. Perietzeanu-Buzău, Cuvântul nevrednic.

Titu Maiorescu. Retrag orce cuvânt, pe care îl crede nepariamentar d. prezident.

P. !. Carp. Retrage „nevrednic” și pune „nemernic”.

Titu Maiorescu. Cuvântul „nemernic” l-a întrebuințat d. Sturdza in contra rostului guvern, iu cbestia transilvană, și nu l-a retras. Dacă l-aș găsi parlamentat, l-as întrebuința. Dar iui-l gășesc parlamentar si nu vreau să mă iau după exemplul d-lui Sturdza.

Cu onor. d. Mârzescu va fi și mai ușoară explicarea.

Chestia socialiștilor? Apoi, onor. d-le Mârzescu, am citit exact din *Propaganda* dv. cum spuneți că s-a făcut această

conlucrare electorală. Adică socialiștii, spuneți dv., cu ale lor idei, lără a să fi fuzionat cu Partidul Național-Liberal, au fost primiți pe listă. De aceasta m-am plâns. Socialiștii, fără să fi arătat că s-au schimbat, au fost introduși în consiliul comunal din Iași. De aceasta mă plâng, ca de o nechibzuită politica a panidului guvernamental. Aș fi felicitat pe guvern, și am spus-o aceasta, dacă socialiștii ar fi declarat că renunță la ideile lor resturnătoare pentru statul de astăzi și intră în partidul d-voastră. Aceasta at fi un progres de ordine.

Ce îmi răspundeți d-voastră aici, ca chestie petsonală? Când zic eu că socialiștii sunt in contra religiuinii. în conrra dinastiei și în contra armatei, d-voastră întâmpinați: iată un discurs al d-lui Stere, în care acesta s-a pronunțat pentru rege Apoi atunci d. Stere nu mai este socialist? Cu atât mai binel Numai că aceasta nu mai e o chestie personală a d-voastră, d-le Mârzescu, ci a d-lui Stere și declararea că d. Stere a încetat să fie socialist, ar trebui să fie dată de însuș d. Stere. Căci numai cu explicarea d-tale, d-le Mârzescu, lucrul tot rămâne încurcat. In chiar foaia d-tale, *Propaganda*, am citit zilele acestea că d-lui Stere î s-a cetut demisia din consiliul comunal de Iași si că si-a trimis-o și că n-a rezolvat-o încă d. ministru Pherekvde. Dar de ce-și dă demisia d. Stere, dacă acuma a intrat în Partidul Național-Liberal? Cum vederi, cu chestia personală a d-lui Mârzescu nu s-a lămurit lucrul și rămâne aceeaș învâlmășeală cu socialiștii ca și mai nainte de alegeri.

A doua chestie personală a d-lui Mârzescu e relarivă la conflictul mitropolitan.

Să-mi permită mai întâi onor. meu coleg, penttu corectitudinea parlamentară, să relevez câteva din cuvintele zise de d-sa cu această ocazie. Gășesc că este un precedent, care nu poate fi admis, ca un senator, fost ministru, să vie și sS spue în parlament, fără autorizare specială, ce a vorbit între patru ochi cu Regele, atunci când a fost în minister. Ce a vorbit un ministru cu Regele între patru ochi, nu se cade să fie divulgat,

și rău ați făcut că ați adus în parlament notițele d-voastră personale despre ceea ce v-a zis Regele.

G. Mârzescu. Cer cuvântul în chestie personală.

Titu Maiorescu. Și dacă aceasta nu vorbește în favoarea d-voastră ca om politic, vorbește însă cu desăvârșire în onoarea Regelui, căci cuvintele pe cari vi le-a zis: chestia mitropolitului trebuie împăcată cu asentimentul tuturilor partidelor, erau foarte înțelepte.

Dar, onor. d-le Mârzescu, de ce faceți chestie personală în contra cuvintelor mele? Dv. pretindeți acum că ați rezolvat chestia fostului mitropolii fără ajutorul și participarea Partidului Conservator. Voiți adică să rectificați o legendă, care s-ar fi acreditat și pe care aș fi întărit-o eu cu vorbele mele.

Nu este exact, că am întărit-o eu prin vorbele mele; sensul discursului meu a fost că, dacă ați aranjat d-voastră cum ați putut chestia mitropolitului, de ce d. ministru-prezident care a zis aci în Senat că bine s-a făcut, a zis mai pe urmă la Craiova că rău s-a tăcut, cu ajutorul conservatorilor, și că ati vidat atmosfera morală a țării?

Aceasta o zice d. ministru-prezident, eu repet numai cuvintele d-sale, și d-ta îmi faci chestie personală *mie'* Apoi explică-te cu amicul d-tale d. Sturdza și spune d-lui Sturdza, că nu este adevărat, că ai fi rezolvat conflictul cu ajutorul conservatorilor, ci l-ai rezolvat prin d-ta singur.

Și atunci miră-te, împreună cu mine, cum de nu știe aceasta onor. d. Sturdza? și dacă o știe, cum de spune contrariul de ceea ce știe? Aceasta este chestia, și ea nu trebuie îndreptată la adresa mea, ci la adresa d-lui Sturdza.

Contra închiderii discupunii. Explicarea obstxucționismului

(Ședința Senatului de la 20 martie 1899)

La 1? martie citește d. Alex. Marghiloman declarația de obstrucționism, de care se vorbește în cap. X J introducerii istorice la volumul de tată, și la 18 martie o citește G. Gr. Cantacuzino la **Senat.** (ai prilejul vorbirii în contra închiderii disturiunii se dă următoarea explicare a acestei atitudini a opoziției parlamentare.

D-lor Senatori,

Vă rog să nu închideți discuțiunea, fiindcă în tânăra noastră viață parlamentară evenimentul acesta al **unei** declarații de obstructionism se întâmplă penru întâia dată, și în împrejurările actuale, așa cum atitudinea cea nouă ne-a fost dictată de adâncă noastră convingere, lucrul cred că merită mai multă explicare și deplină lămurire.

D-lor, penru un stat constituțional în ceea ce se discută în Cameră și în Senat, fie uneori numai o chestie de regulament, se țese o parte a istoricii țării. Tot ce facem aci, are în orice caz importanța **sa.** Esre o piarră mai mult, fie cât de mică, la clădirea întreagă a viitorului țării; poate fi totdeauna un precedent la care se vor provoca generațiile viitoare: de aceea

stă însemnat în *Monitorul Oficial* și se păstrează în arhivaării: A ci este un act istoric.

Când vine astăzi onor. d. Mârzescu și ne numește răzvrătitori, d-sa uită din scurta declarație citită de d. Cantacuzino cuvintele:

„subscriși senatori suntem hotărâți *pe toate căile legale*, și în prima linie prin obstrucționism, să ne împotrivim la o *mai departe* funcționare a d-lui Dumitru Alexandru Sturza ca prim-ministru.”

Cum poate d-sa cu acest text în mână să vorbească de o declarație de răzvrățire? Nu stau în declarație cuvintele *căile legale*?

Dar, zice d-sa, faptul este ilegal, contrar regulamentului. Ce este contra regulamentului? A se pune pe toate căile legale? Dar cari sunt acele *căi legale*? Între altele și în prima linie: *păzirea și întrebuințarea strictă a regulamentului Senatului*.

D-lor, trebuie să aibă cineva prea puțină experiență și - scuzați-mă - prea puțină pricepere a spiritului parlamentar, dacă nu și-a dat seama până acum, că la drept vorbind nici-odată chestiile importante, cari se hotărăsc într-un parlament, nu sunt chestiile de majoritate în contra minorității, ci sunt un fel de tranzacție, fie tăcucă, fie pe față, între majoritate și minoritate. În toate chestiile, oricât ar fi de aprinse dezbaterile noastre aci, în toate chestiile, cari nu ating până în ultimul punct măduva conștiinței cuiva, cari nu ating de exemplu sentimentul național, în toate aceste chestii este un fel de tranzacție între noi toți. Cu toții ne simțim fiii aceleiași țări și în timpuri normale facem o luptă comună. Voarte adeseori s-au întâmplat treceri peste regulament; foarte adeseori s-a întâmplat și sub conservatori ca și se zice într-o secție: „legea aceasta, nu o mai citim. Avem încredere. Numim îndată un delegat”. Foarte adese s-a întâmplat să se prezinte o lege astăzi și tot asrăzi să se ia în discuție. Așa este. Dar atunci s-a întâmplat astfel, pentru că în această tranzacție, despre care vorbeam, în

acel sentiment comun dintre majoritate și minoritate se lăsa cu un fel de îngâduială ca să se facă lucrarea, să se grăbească o lege pe care majoritatea o crede folositoare, iar minoritatea nu o crede așa de gravă încât să i se împotrivescă din toate puterile ei. Numai în aceste limite lucrarea prin majorități are înțeles valabil, dar mai departe nu.

A venit și Banffy, ca și d. Mârzescu, cu teoria absolută a majorității în Camera ungară și a căutat să o ducă până la acea idee absurdă, că țara poate să fie înăbușită chiar când este vorba de onoarea ei, prin brutalitatea votului cu bile (Aplauze din partea minorității).

Dar această teorie a simplei adunări și scăderi de voturi, care are valoare pentru matematicii numărători (ilaritate), nu poate fi considerată ca adevăratul spirit constituțional. Și în zadar Banffy se adresa împăratului zicând: unde o să ajungem, când minoritatea va învinge majoritatea! El n-a putut împiedica pe minoritate să răstoarne pe Banffy strigându-i: afara mincinosul!

Sunt dar chestii, unde este o rușine de a face apel numai la votul brutal al numărului. Cu teoria majorităților nu puteți veni în toate chestiile, puteți veni numai în chestiile obișnuite.

Eu, care vă vorbesc aci, d. Cantacuzino care v-a citit declarația, d. Carp care a semnat-o, nici unul din noi n-am făcut parte din Opoziția-unită de acum 12 ani și n-am părăsit parlamentul. Ai făcut d-ta parte din ea. d-le Mârzescu, a făcut parte d. Pallade, d-ta ziceai în contra lui Ioan Brătianu: regimul corupției și al terțiarei! Eu nu mă asociaz atunci la acest fel de luptă; căci în conștiința mea, ca și în a d-lui Cantacuzino și a d-lui Carp, acestea erau disensiuni poate legitime, dar numai în chestii interioare. Dar când e vorba de chestii, cari după cum credem noi ating demnitatea națională în străinătate, atunci trebuie să înceteze forma mai hlândă a îngâduințelor parlamentare cu tertipurile de simplă numărare de voturi.

Și fiindcă noi suntem oameni de ordine, am zis că noi obstrucționismul îl înțelegem pe toate căile legale. Iar dacă d. Mârzescu și onorabilul d. ministru de culte ne întreabă: ce însemnează aceasta? noi le răspundem următoarele: toate regulamentele unor Adunări legiuitoare, oricare ar fi, dacă se interpretează de opoziție conform dreptului strict, pot paraliza lucrarea unei Adunări legiuitoare.

Ce, credeți că obsmicionismul din Camera vicineză, din Camera ungară, din Camera engleză, s-a făcut afară din ordinea regulamentară?

Voci. Acestea nu sunt contra închiderii.

Alte voci. Veniți la chestie.

Alte voci. Lăsați pe unguri.

Bmbeteanu. D-le președinte, de ce nu uzați de dreptul dv. de a chema la ordine pe întrerupători?

Vicepreședinte Crătunescu. Credeți că este în chestie, când se atacă Constituția?

Bmbeteanu. Atunci de ce nu-i luați cuvântul?

Viișoreanu. Să vie la chestie.

T. Maiorescu. Intre regulele parlamentare, cu cari sunt obișnuit, este și aceasta, că eu nu pot să fiu chemat la respectarea regulamentului decât de d. președinte, iar nu de d. Viișoreanu. Peste vorbele d-lui Viișoreanu trec ca și cum n-ar fi vorbite. Mă supun însă totdeauna la observațiile d-lui președinte.

Așadar pentru a explica, ce este pentru noi calea legală, de aceea cer prelungirea discuției. Calea legală însemnează între altele și observația strictă a regulamentului, așa a însemnat la Londra și la Pesta și la Viena.

Vergati. Nu mai vorbiri de Pesta, mă revoltați când aud. Ziceți ca la noi.

Vicepreședinte Crătunescu. Nu întrerupeți, d-le Vergati.

T. Maiorescu. Credeam să-lac cel mai plăcut omagiu d-lui prim-ministru care este absent, dacă îi aduc aminte de Budapesta.

Asa s-a început obstrucționul și la Londra, în Anglia, patria constituționalismului. Declarația noastră însemnează așadar, că până acum am trăit cu oarecare îngăduință între opoziție și majoritate, și astfel s-a putut legifera mai ușor. Cu stricta aplicare a regulamentului de acum înainte, nu **5C** mai poate. Toate regulamentele Corpurilor legiuitoare prevăd un fel de mers încet și prudent pentru toate lucrările, mai ales pentru proiectele de lege. Așa, când în regulamentul nostru stă că în secțiuni trebuie citit întâi un proiect de lege, se poate ca o secție să treacă peste această dispoziție, când toți membri prezenți se învoiesc la aceasta. Dar când unul singur nu se învoieste, nu se poate călca regulamentul, proiectul trebuie citit.

După cum ne-a mărturisit d. Mârzescu în secția d-sale, d-nii general Manu și Gh. Panu au cerut citirea proiectului de lege asupra învățământului profesional, însă majoritatea secțiunii s-a împotrivit și a numit îndată un delegat, fără a se fi citit măcar legea.

Atunci majoritatea a părăsit calea legală, și noi suntem în drept să constatăm că în această situație încordată violarea regulamentului a început din partea dv.

Atat aveam de zis.

123

**Observări asupra sumarului și asupra regulamentului
(Discurs obstrucționist)***(Ședința Senatului de la 21 martie 1899)*

D. secretar, A. I. Vișoreanu, dă citire sumarului ședinței precedente.

Titu Maiorescu (asupra sumarului): D-le prezident, în sumarul ședinței de ieri, așa cum ni l-a citit onor. membru al biurotdui. nu văd trecută însemnarea dacă. prelungirea ședinței de la 5 ore mai departe s-a tăcut cu majoritate de două treimi, conform art. 16 al regulamentului, care zice:

„Ședințele se închid la 5 ore seara, afara când doua treimi din membrii prezenți vor cere prelungirea ședinței”.

Prelungirea ședinței nu se poate face decât constatându-se numeric, că sunt două treimi din senatorii prezenți, cari admit așa ceva. Dacă se face fără o așa constatare, se violează regulamentul.

Deocamdată procesul-verba) ce ni s-a citit violează regulamentul în această privință, și bănuiesc că nu numai nu s-a constatat numeric, că sunt două treimi, din care cauză nici nu s-a trecut în sumar, dar că în acel moment nici nu era numărul regulamentar al senatorilor prezenți, pentru a tine ședința și a lua o decizie.

Cu atât mai mult am insistat asupra acestui punct, cu cât odată ce în un asemenea mod nelegal s-a continuat ședința ieri, ședință fără ființă legală, s-a mai luat o decizie cu totul extraordinară, nu voi să întrebuițez cuvântul nepotrivit al d-lui Mârzescu „extra-legală”.

N. Cratunescu. Dar era potrivit.

T. Maiorescu. S-a luat deciziunea extraordinară de a se ține, ca nealtdată în țara aceasta, ședință duminică dimineața, unde? în Senat, în acea corporațiune legislativă, care are onoare să numere între membrii săi pe înalții prelați ai bisericii statului.

O Voce. D-ta ești liber-cugetător.

T. Maiorescu. Această extraordinară decizie cum s-a luat? Voi să stabilem precedentul care-l creează Senatul liberal ca să lucreze. Art. 16 din regulament zice:

„Începutul ședinței este hotărât peneu ora unu după-amiază, rămânând deplină facultate Senatului de a hotărî alte ore mai de dimineață sau mai târziu. Guvernul va fi încunoștințat din vreme despre o asemenea schimbare a orei”

și în sumarul ședinței și-a luat însărcinarea d. redactor al acelui sumar de a spune anume că guvernul a fost înștiințat, grije ce n-a luat pentru a spune că ședința s-a prelungit cu 'y în adevăr, nouă, senatorilor ne importă ca să nu fie surprins guvernul cu lucrările! Iar legitimarea lucrărilor prin constatarea votului a 'I, nu ne importă! Este o notă caracteristică pentru înțelegerea biuroului asupra relațiilor dintre Senar și guvern în deosebire de relația dintre lucrările Senatului și regulamentul său.

Aș întreba biuroul, dacă, pentru ca o ședință, care după regulament are să înceapă la unu - și noi am hotărât să înceapă la 2 - în împrejurări normale să se continue peste 5 ore se cere votul a -/, dacă - zic - pentru a se lua o măsură cu totul extraordinară de a se începe ședința dimineața la 9 ore. fără

a se spune până când să continue, nu se cere tot votul a ~/^? Care ar fi ideea legiuitorului pentru continuare...

D. prezident N. Cane. Vă rog, spuneți ce observațiune aveți de făcut asupra sumarului.

T. Maiorescu. Prea hîne, este prima chemare la cesttune cc-tni faceți, iau act si voi continua.

Cred dar că, pentru ca să se făi_ă o ședință la altă oră decât cele prevăzute de regulament, cc cere votul a'I- și atunci este ilegală ședința noastră de astăzi duminică dimineața. Astfel s-ar comite absurditatea de interpretare, ca să se Înceapă o scđintă la 9 ore fără a se cere și să se sfârșească la 5 ore și de abia atunci, adecă dupe dezbateri de 8 ore, să se ceară' /, pentru prelungire, pe când în textul regulamentului deja după 4 ore de dezbateri se cer' /, pentru o mai departe continuare a lor.

Prin urmare ședința noasrră din acest moment este nlegală. Insă aci majoritatea are să decidă. Dacă d-voastră sunteți de părere că se poate decide fără a se trece în procesul-verbal că cu 2 treimi s-a prelungit ședința si că se poate lua o hotărâre, ca cea de ieri, cu orcâți membri au fost la ședința, ca să se facă ședință dimineața în afară de regulament, foarte bine.

Vreau să se șintuiască acest precedent al Senarului libera!. Va veni si alt .Senat, care șă se folosească de el.

Propunere de amânare (Discurs obstrucționist)

(Ședința Senatului de la 21 martie 1899)

D. prezident N. Gane. Intrăm acum în otđinea zilei; discuțiunea generală este deschisa asupra *proiectului de lege al invitământului profesii o nai.*

T. Maiorescu. Cer cusântul pentru a propune o amânare.

IX prezident N. Gane. Aveți cuvântul.

T. Maiorescu (de la tribună). D-lor senatori, am cerut cuvântul pentru a vă propune să amânați discuțiunea asupra proiectului de lege pentru învățământul profesional, (întreruperi.)

Voci. Trebuia s-o faceți de ieri.

T. Maiorescu. Vă lac această propunere, d-lor senatori, astăzi, după ce am citit raporrul onor. nostru coleg, care însoțește pentru Senar proiectul de lege. C u m știți, biuroul ni l-a distribuit de-abia ieri si d-voastre ati amânar discuția pe astăzi, tocmai pentru ca cel puțin sa purem citi raporrul. In ce mă privește, cunoșteam proiectul de lege si cunoșteam și tendența lui. mai ales din lunga vorbire a d-lui Stolojan în Cameră si din excelenta vorbire a d-lui Take Ionescu. tot acolo; dar tocmai raportul Senatului mă îndeamnă să vă cer amânarea discuțiunii, fiindcă acest raport dovedește că nu este

pe deplin lămurită legea în partea ei esențială, nici măcar în capul d-lui raportor.

D-lor, onor. Senat a mai decis în anul trecut ca să ia cu toată iuțeala în dezbatere legea învățământului secundar și superior; dar atunci cel puțin în secții am putut-o discuta, și d. ministru al cultelor știe că legea s-a urmărit în secții articol cu articol și am dobândit, cel puțin atât, că se recunoaște și se simțea chiar de unii din majoritatea dumneavoastră, că legea are defecte și că va trebui îndreptată în viitor, și că numai pentru aplicarea mai grăbită a ei, la 1 septembrie al anului trecut, s-a votat îndată fără modificări, iar noi am luat-o cu toții în considerare. Eu nu împărțeam modul acesta de a lăsa o lege imperfectă și recunoscută de imperfectă între noi, dar majoritatea a decis-o. Oricum, d-lor, un lucru era în anul trecut câștigat (altfel rot mecanismul parlamentar eu dezbaterile legilor în secții se reduce la neînființare), lucrul câștigat era că noi dezbătusem în secții legea, și acei cari se interesează mai de aproape de asemenea materii, ne pătrunseseră de foloasele și de neajunsurile ei; prin urmare era speranța legitimă că, oricum și oricând s-ar aplica legea, n sumă de cunoștințe asupra ei pătrunseseră în diferiți membri ai parlamentului, așa încât modificarea ei viitoare să fie înțeleasă și posibilă de făcut cu folos pentru școală.

Dar acum ce se face? Iată pentru a doua oară, în chestia cea mai însemnată ca importanță politică și de prescripție pentru actualele majorități parlamentare, într-o chestie a învățământului public sub d-voastră, care vă laudați că ați făcut legea învățământului secundar și superior (și este singura lege importantă pe cari ați făcut-o) i se dă Senatului prea puțină considerare și i se cere pentru a doua oară să voteze legea profesională iatăș fără modificare și în mult mai mare pripă. Cel puțin legea învățământului secundar și superior s-a discutat în secții, legea de astăzi nici măcar nu s-a citit în secții.

Și o asemenea procedură o întrebuiți - unde? în Senat, care are anume reprezentanții celor două universități din țară, ceea ce însemnează că în Senat chestiile de învățământ au o importanță deosebită după chiar Constituțiune. După ce ați făcut-o o dată, voiți s-o faceți și a doua oară? Și a doua oară o faceți cu împrejurarea - n-aș vrea să întrebuițez un cuvânt neparlamentar, nu știu cum să-l găsesc mai bine - cu împrejurarea *odioasă* că nu s-a citit măcar în secții legea învățământului profesional.

D. Mărzescu ne zicea ieri: așa este. dacă d-voastră faceți obstructionism.

Dar d-voastră, majoritatea, când noi facem obstructionism, ne răspundeți printr-o lipsă de considerare pentru seriozitatea lucrărilor d-voastră? Dacă cel puțin această procedură pripită s-ar justifica prin marea muncă a Senatului până acum, tot așa mai înțelege-o. Dar în conștiințele d-voastră, când veți fi chemați în curând înaintea țării să dați seamă de modul cum ați îndeplinit mandatul d-voastră. ce ați putea zice? Oare s-a arătat muncă rodnică în Senat, încât s-a specializat fiecare din noi, după cunoștințele sale, și d. *ex.*: în materie de învățământ s-a ocupat numai doi trei și ceilalți le-au dat încrederea, și în alte materii s-au ocupat alți doi, trei și ceilalți le-au dat încrederea, fiindcă am avut atâta lucrare serioasă prin legile guvernului, încât n-am avut timpul material să ne ocupăm toți de toate? Departe de așa ceva știți bine, cum de atâtea ori se lua vacanțe de vineri până marți, cum în atâtea ședințe (s-ai putea constata statisticește) Senatul s-a ocupat numai cu indigenate sau cu nimicuri, și acum vine guvernul, în ultimele momente, la spartul târgului, și zice: numai avem vreme, acum în aceste zile trebuie să hotărâți în privința legii învățământului profesional fără studiu și modificare. Aceasta însemnează, d-lor, din partea guvernului, lipsă de prevedere, lipsă de hotărâre, lipsă de program bine stabilit. Cu legea profesională guvernul trebuia să fi venit atunci când Senatul

nu avea de lucru, când își tăcea mereu vacante, pentru că nu avea nimic alta de făcut,

D-voastră știți că mulți dintre noi ziceam să ținem ședință numai de două ori pe săptămână ca să nu venim degeaba la Senat și să ne ducem pe acasă după o jumătate de oră. Acesta era simțimântul nostru, și cu acest simțimânt al nostru nu ui se dă în studiere legea cea nouă, ci să dă întâi la Cameră, se discută acolo pe larg, și apoi se aduce la Senat în ultimele 3 zile și ni se cere să o votăm fără a o fi citit măcar în toate secțiunile.

Majoritatea o va vota cu sugrumarea discuției, și aceasta va fi ultimul act al unei majorități pretinse liberale, în legislatura de 4 ani.

Dacă cel puțin, așa fiind, ați putea zice: raportorul nostru e un om de încredere în ale învățământului și îi dăm noi, cari suntem mai puțin competenți, încrederea conform autorității sale. Treacă, meargă! Răul tot rămâne, dar haide! Insa iată Senatul, iată majoritatea acelei fracțiuni liberale, orcât de însemnată ar fi, care susține pe d, Sturdza în contra altor liberali...

A'. *Cratulescu*. Marea majoritate, III fracțiune, V-ați pus să faceți rechizitoriul și să micșorau totul, dar realitatea vă desminte.

T. *Maiorescu*. Asupra cantității III are să fie mare greutate între noi.

N. *Cratulescu*. Calitatea e chestiune de apreciere.

T. *Maiorescu*. Primesc toate întreruperile cu plăcere, dar mă supui numai autorității d-lui prezident.

Dacă ar fi fost, ziceam, raportorul d-voastre un colet; al nostru, despre care sa puteți zice: „c i> autoritate; pe încrederea ce i-o dăm lui. votăm legea". Dar, d-lor, în acest onor. Senat, în această majoritate, marea majoritate care susține marea fracțiune a Partidului Liberal, care susține pe guvernul d-lui Sturdza în contra altor liberali, în această majoritate liberală,

unde sunt atâți profesori competenți, se alege onor. domn,... să mă scuze d. prezident al consiliului, dacă-1 numesc avocat, un avocat al creditului funciar, onor. d. avocat Constantinescu. Acest onorabil avocat va face raportul, care să vă lumineze ce e în acest pripit proiect al legii învățământului profesional. Si e așa de absolut incompetent în materie onor. d. t, onstantuiescu, încât începe cu următoarea enormitate. Ne da istoria învățământului profesional și vorbește de vechea lege de la 1864. care avea pentru noi cel puțin acel respect al trecutului de a fi fost cea dintâi lege a instrucțiunii, care a trăit atâția ani în tată la noi. Și iată ce zice d. raportor:

„Aș.i-numirele scoli reale menționate de legea din 1864, în cari se predau cunoștințele trebuincioase pentru exercitarea unei arte sau profesii. prin planul lor de organizare, în mod fatal, **nu puteau da roadele dorite**. Limitate la număr, cu **un caracter teoretic**, asemănat liceelor, uânselc nu erau menite dar de a da tinerilor cunoștințele practice necesare pentru exercitarea unei arte sau profesii”.

Școalele reale de la 1864 cu un caracter teoretic? Dar ce era legea școalelor reale de la 1864, pentru a da un asemenea rezultat? Si, d-lor, când vine d. Constantinescu, tocmai fiindcă este avocat și se amestecă într-o materie Străină de ocupațiunile sale, singurul lucru pe care găsește necesar să-l menționeze este acesta? Dar pentru ce nu a citit măcar legea, pe care vrea să o îndrepteze, să o amplifice, să o reformeze? Pentru ce nu a citit partea cea din lege, referitoare la școalele reale? D. raportor se mulțumește numai în a critica legea din 1864 în raportul Senatului, fără să aibă habar de ea.

Să vedem noi ce zice legea de la 1864 în această privință:

Art. 199, „Școalele reale au de scop a da înalătura trebuincioasă pentru exercitarea unei arte sau profesii”;

și art. 2H6 adaogă:

, Un regulament special va prevedea mai pe larg cele relative la aceste scoale".

Atât ști în legea de la 1864. Foarte cuminte această lege zicea: este o materie grea: nu s-a experimentat în rară; pun numai existența scoalelor reale în lege, iar dezvoltarea mai departe u las pe caie reglementară; să încerce guvernele a aplica în deplină bijnjdine începuturile unor asemenea scoli, și după ce vom vedea ce roade dau în diferitele direcțiuni, atunci va fi momentul a legifera, lată ce zicea legea de la 1864. De înțelesul ei nu vă puteți îndoi, căci v-am citit cele două articole hotărâtoare.

Ce zice cu roate acestea d. raportor.'

„Așa-nurnitele scoli reale, menționate de legea din 18(S4, în cari se predau cunoștințele trebuincioase pentru exercitarea unei arte sau profesiuni, prin planul lor de organizare, în mod fatal, nu puteau da roadele dorite".

Dar de ce nu puteau da roadele dorite? De ce, când organizarea lor nu exista în lege, ci era lăsată reglementului, prin ajutorul căruia se puteau da orce direcții s-ar fi crezur trebuincioase? Erau aceste școli, cum mai zice d. raportor, *limitate in număr!*: Nu e adevărat. *Aveau ele un caracter teoretic?! Absolut fals!* legea nu le da nici un caracter, lăsa ca totul să se reguleze pe calc de reglement. *Erau asemănate liceelor?! Absurditate!* Cuvântul pare că nu e tocmai parlamentar; să zicem dar, d-lor, este o iluzie, o născocire a d-lui raportor, un cuvânt scos din vânt; nu există asemănare cu licee în legea de la 1864.

Un asemenea raport, un asemenea raportor (bine că lipsește astăzi de aci) are să lumineze onorabilul Senat asupra unei legi, din care partidul guvernamental vrea să-si facă un titlu de glorie pentru activitatea sa legislativă!?

V-am semnalat lucrul prin aceste puține cuvinte. Vă rog, pentru demnitatea legislaturii române, vă rog amânați

discuția, pentru ca să fiem mai bine studiată legea învățământului profesional și de secții și de un viitor raportor. Sunteți la sfârșitul legislaturii! Nu vă terminați cariera parlamentară cu o asemenea violentare a legiferării și o asemenea atingere a demnitarii Senatului!

În acest an se termina legislatura. Sau viitoarele alegeri vor da iarăs o majoritate liberală în Cameră și în Senar, și arunci aveți timpul de a legifera cu mai mult temei; sau viitoarele alegeri vor da o majoritate conservatoare, și arunci cel dintâi act al acelei majorități va fi de a revoca această lege, cate nu vine pe o cale corectă în dezbaterile Senarului.

125

Interpelare asupra Istoriei române (Cuza-Vodă)**și replica în contra sectarilor***(Ședința Senatului de la 23 martie 1899)*

Textul interpelării: „Interpelez pe d. ministru-prezident și pe d. ministru de culte și instrucțiune publică asupra autorilor însărcinați de guvern să scrie o *Istorie Romana* pentru Expoziția de la Paris”.

D-lor Senatori,

Obiectul interpelării mele este următorul: guvernul, pentru Expoziția de la Paris din anul viitor, a luat hotărârea să pregătească o *Istorie Română* întreagă, elaborată de o comisiune de mai mulți autori, care istorie să fie scrisă în românește, tradusă în franțuzește, tradusă și în nemțește, tipărită în mii de exemplare și distribuită în lume, pentru ca să se cunoască mai mult și mai bine istoria noastră.

Măsura, așa concepută, cred că poate fi aprobată. Dar multe idei par frumoase ca idei. Este vorba de realizare. La cine un guvern s-ar putea adresa pentru confecționarea unei asemenea opere? Gândul cel mai natural este: la acei oameni competenți, pe care îi cunoaște țara. Și dacă nu ar fi alții competenți, cel puțin la aceia cari au fost însărcinați, în urma

studiilor sau concursurile lor, de a preda învățământul istoric în școlile noastre, mai întâi în școlile superioare, în universități. Din norocire astăzi avem la cele două universități profesori competenți în ale istoriei. Ministerul s-a și adresat pentru câteva părți ale acestei istorii la asemenea oameni competenți.

Pentru istoria veche a românilor, pentru istoria medievală, pentru istoria noastră până la jumătatea secolului prezent, s-a adresat la d. Onciu, profesor la Universitatea din București, la d. Iorga, asemenea profesor la Universitatea din București, la d. Xenopol, profesor de istorie la Universitatea din Iași, la d. Bogdan, care deși e profesor de limbile slavice la Universitate, dar e profesor de aceste limbi mai ales pentru studiarea documentelor noastre istorice. Am fi mai avut, cunoscut de d-tră toți, pe d. Tocilescu, am mai fi avut pentru cercetări istorice pe d. Hasdeu, sau pe un bun profesor de dincolo de Milcov, pe d. Râscanu, deși acesta este acum inspector școlar. Mai erau dar puteri disponibile, căci a face iute și bine, în fața lumii, o istorie întreagă, nu e lucru ușor. Și, oricum, nu poate fi tăcută în așa scurt timp decât de oamenii de mai înainte cunoscători în materie.

Cum va spuneam, din aceste puteri disponibile, ministerul s-a adresat la cei dintâi patru numiți pentru istoria română până la jumătatea secolului nostru.

Dar e vorba ca istoria aceasta să cuprindă și istoria modernă, să meargă cu dezvoltarea noastră istorică tocmai până la stăutul secolului acestuia, pentru Expoziția de la Paris; și toți simțiți, d-lor senatori, că partea cea mai delicată este parrea istoriei contemporane, fie de la 1848, fie de la 1857, fie de la 1860 încoace.

Când aveam aceste elemente de competență recunoscută în funcționarea învățământului nostru oficial, pe cine credeți că l-a însărcinat guvernul cu elaborarea părții celei mai delicate a istoriei, a celei contemporane, când pentru istoria cea

veche au fost însărcinați profesorii cunoscuți și recunoscuți, pe cari vi i-am citat? S-a însărcinat pentru partea literară d. Bianu, iar pentru partea istorico-politici un necunoscut, pe cât aflu un tedacior de la *Voința Națională*, d. Colcescu-Vartic! Vă puteți închipui că la auzul acestui fapt, care sunt convins că va părea monstruos oricărui membru din acest Senat, când îl aude acum enunțat de mine, cei patru profesori însărcinați cu partea istorică cea **mai** puțin delicată și-au zis: cum merge asta? Au înțeles ci, poate **au** și spus-o, că d. Colescu-Vartic e acolo **numai** o figură interpusă, poate numai ca un scriitor în sensul material al cuvântului; și că îndărătul lui e un alt om, acela în adevăr cunoscător al istoriei contemporane sau, după cum afirmă d-sa cu propriul său termen, „amesreca în întâmplările cele mari ale istoriei contemporane”, atunci cei patru profesori au cerut ca d. D. Sturdza să iscălească sub al său nume această parte a istoriei, ca să ia răspunderea înaintea lumii, dar li s-a refuzat. O înțeleg, nu-i convenea d-lui prim-ministru, ca prim-ministru, să subscrie însus o parte din istoria contemporană, care va figura la o expoziție, și au înțeles-o și ceilalți membri ai comisiunii; atunci ei au cerut ca cel puțin, dacă aceasta nu se poate, să treacă prin cercetarea celorlalți patru membri ai comisiunii, haide și 5, cu d. Rianu, tot ce va avea să publice onor. d. Colescu-Vartic; dar și aceasta s-a refuzat. Eu vă mărturisesc că atunci mi-ar li părui mai indicat ca ceilalți patru profesori să se retragă de la o așa însărcinare; dar înțeleg iarăși că și-au zis: tot este o lucrare folositoare de făcut. Și atunci s-a hotărât expedientul următor: nu se prezintă această carte ca o singură operă, scrisă într-un singur spirit istoric, ci se prezintă în fragmente după epoci; fiecare din autori semnează numai partea lucrată de el și declară că nu are răspundere decât pentru partea lucrată de el. Astfel vom avea la expoziție o istorie, în care pentru o parte avem răspunderea unei autorități ca d. Onciu și va fi valabilă, o parte sub răspunderea d-lui Xenopol și va fi cunoscută ca un rezumat

din istoria d-sale publicată în multe volume, o parte a d-lui Bogdan, și una a d-lui Iorga, competenți istorici, o parte a d-lui Hiaiu, foarte puțin competent literat în ale poeziei, și o parte care va purta semnătura și autoritatea istorică a unuia din scriitorii *Voinței Naționale*, a d-lui Colescu-Vanic. Și se prezintă România înaintea lumii la Expoziția de la Paris cu partea cea mai gingașă a dezvoltării noastre politice sub auspiciile d-lui Colescu-Vartic! Ei, dar aceasta esre numai ignoranța mea; nu cunoșteam deloc autoritatea istorică a acestui domn, și ca român căruia îi pasă și lui, ca fiecăruia din noi, cum ne vom prezenta în vileagul Europei cu cultura istorică, m-am informat când am aflat această curioasă stare de lucruri, despre tendința, felul de a fi al *Voinței Naționale* scrise **și** de d-sa, după câte mi s-au spus, casă-i văd acolo opera. Eu sunt un vechi abonat al *Voinței Naționale*; este foaia oficială a guvernului și este datoria mea să mă țin în curent. Dar vă mărturisesc că mă țineam până acum în curent numai cu situațiile zilnice politice: acum însă am reluat colecția ziarului de câțiva ani încoace din punct de vedere istoric.

Am căpătat următoarea impresie: *Voința Națională* a avut timpuri de imponentă ziaristică. Se simte, dacă iai colecția din trecut, o epocă de înflorire, iar azi o decadentă; șc simte, ca la *Românul*, diferența epocii când scria Costache Rosetti, și a epocii când căzuse *Românul de* nici n-a mai putut exista.

D-lor, fiecare din noi are interes la dezvoltarea ziaristicii unui partid, și chiar adversarii politici ai *Voinței* aveau un fel de mândrie, când vedeau mișcarea ziaristică din România adusă la o valoare oarecare. Și astfel, deși adversar, recunosc că era înainte la *Voința Națională* o direcție în adevăr politică, se vedeau **oameni** hotărâți, oameni de principii, oameni inteligenți. Presupun că e timpul în care o redacta răposatul Cantacuzino, și în care scria d. Debvrancea, un recunoscut seriilor român.

Nu știu ptin ce calamitate a soartei tocmai în vremea din urmă, *Voința Națională* a încăput prin manile unui domn — i-am citit numele sub niște declarațiuni curioase - Ianovici, cel care pretinde că a primit cu limbă de moarte ideile politice ale tăposatului Cantacuzino (o fi primit ceva cu limbă de moarte, dar viața ideilor n-a primit-o), a mai încăput pe manile d-lui Colescu-Vartic; și în mâna acestor scriitori redactori *Voința Națională* este așa deosebită de ceea ce era mai înainte, încât azi trece între gazetele cele mai rău scrise, rău informate și lipsite de o adevărată direcție politică.

Acestui d. Colescu-Vartic, în aceste împrejurări și după această practică în viața politică, i se dă acum confecționarea istoriei contimporane românești!

Nu v-as fi vorbit cu toate acestea de noua măsură a guvernului, dacă nu se întâmpla, tocmai în legătură cu istoria noastră contimporană, un alt sir de fapte, cari pentru mine dau întregii chestii un fel de gravitate, și dacă nu mi-ar fi teamă că o istorie oficială scrisă de niște oameni de calibrul d-lui Colescu-Vartic arc să stârnească o furtună în conștiința poporului român.

Iată de ce e vorba, și sunt dator să aduc astăzi în dezbateră Senatului o chestie, care rămăsese până acum într-un cerc mai restrâns de oameni speciali.

Academia Română luase hotărârea de a publica pentru aniversara de 25 ani a domniei regelui Carol o colecțiune documentară, în care toate mesagiile, toate alocuțiunile domnitorului nostru să fie așezate în ordine cronologica și publicate în onoarea lui și în onoarea noastră.

Bună a fost hotărârea, și prin activitatea fără preget a d-lui Dimitrie Sturdza, prin colaborarea oamenilor săi, s-a și executat. Aici este partea cea bună a stăruințelor d-lui Sturdza, partea activității sale academice, și înrru cât rămâne curat academică, vorbește în favoarea d-sale. Din nenorocire nu rămâne totdeauna curat academică. Îmi parc rău să i-o spun:

d. Sturdza și în ale Academiei, unde dezbinările politice nu au ce căuta, amestecă uneori pasiunile sale de sectar politic. O veți vedea îndată.

S-au publicat dar în numele Academiei Române două importante volume *in quarto*; am aci unul în vederea d-voastră, frumos executat, bine alcătuit, un repertoriu în care să se găsească cuvântarea dotnntonilui nostm de la 1866 până când a împlinit 25 ani de domnie. Sunt intercalate aci pe lângă vorbirile regelui și câteva date relative la evenimentele mai importante ale istoriei contimporane. Toate schimbările de minister, toate mesagiile le găsiți adunate la un loc, E o carte ce nu poate lipsi din biblioteca unui om politic, necum a unui istoric iomân.

Însă, d-lot, nici aici nu s-a putut lăsa d. Sturdza de obiceiurile sale politice, de pasiunea sa politică. D-sa însoțește importanta publicare academică cu o introducere, al cărei text nu s-a citit și nu s-a aprobat de Academie, dar care esre semnată de d. Dim. Sturdza, ca secretar general al Academiei, și poartă data de 10 Mai 1897. Este o lungă introducere de 31 pagine *in quarto*. Este aceasta o introducere făcută, după cum s-ar aștepta orce om cu bun-simț, pentru a explica la o solemnă aniversară de 25 de ani importanța lucrării, pentru a încălzi neamul românesc în privința acestei în adevăr glorioase epoci? Nu. Este o introducere, în care cele mai multe pagini servesc penttu a vărsa d. Sturdza ura sa particulară în contra lui Cuza-Vodă!

A. Vizanti. Ce are a face cu interpelarea?

(D. prezident N. Cane, care stă în bancă, face semne de dezaprobare.)

T. Maiomai. Onor. d. prezident dă din cap. A citit d-sa lucrarea? Eu am cirit-o și am adus-o aci. Veți vedea îndată cum se leagă cu interpelarea.

Știți ce coprinde introducerea în cele mai multe pagini? coprinde actul de acuzare al administrației lui Cuza, care a fost

citit în Cameră îndată după detronarea lui la februarie 1866 și în care se critică în stil violent, cu amărăciunea momentului, administrația internă în adevăr deplorabilă a lui Cuza'.

Ce caută acest pamflet, permiteți-mi a-l numi astfel, al luptelor trecute de atunci într-o operă destinată a eterniza cuvintele regelui Carol? Cum se poate ca într-o operă de glorie a epocii noastre moderne să se atace memoria lui Cuza-Vodă? Dar pe lângă acest rapt incalificabil se mai adaugă în chiar textul d-lui Sturdza, la pagina XIII, următoarele rânduri în contra lui Cuza-Vodă:

„Mai întâi se iviră indoeli dacă Vodă-Cuza urmărește cu seriozitate Unirea. După proclamarea acesteia în 1862, se înilri convirictiunea că Vodă-Cuza nu se mai gândea la întronarea Dinastiei creditare a unui principe ales dintr-o familie domnitoare a Europei, și că declarațiunile și demersurile sale în aceasile privire nu **etau** nici sincere, nici serioase. Această convinșiune se generaliza măi ales din momentul în care Vodă-Cuza înfiă, în iunie 1864 și noemvre 1865, doi copii fără de părinți și se lîă a fi condus de lingușitori, cari îl făceau să zâmbească la ideea fondării unei Dinastii personale a sa, la ideea fondării Casei domnitoare Cuu "

Pentru prima oară aud afirmându-se această enormitate ca un adevăr istoric. De cine? De acela, care are acum să inspire și să ticluiască istoria contemporană a d-lui Collescu-Vartie pentru Expoziția universală de la Paris!

De ce era vorba sub domnia lui Vodă-Cuza? Căd au fost actele lui? E lucru cunoscut în rara aceasta.

Mai sunt și în Senat oameni din această epocă D, Obedeau., d, Nicolae Ionescu, aici prezenți.

Colonel V. Obedeau. Știu toate acestea! Eu sunt o istorie vie.

T. Maiorescu. Ce era în fapt? Și din fericire se pot dovedi faptele, se pot dovedi în mod incontestabil. La deschiderea

ultimei Camere cuziste în 5 decembrie 1865, două luni de-abia înaintea detronării, sau să o numim cum a primit el să fie numită, înaintea *abdicării* lui Cuza-Vodă, abdicare pe care a consfințit-o el și a recunoscut-o de valabilă cât a mai trăit; așadar de-abia două luni înainte de februarie 1866, la redeschiderea parlamentului de la 5 decembrie 1865, ce zicea Cuza? Anunță parlamentului hotărârea sa de a abdica, și este clar anunțată această hotărâre prin următoarele memorabile cuvinte din acel ultim mesajiu:

„Fie în capul țarei, fie alături cu **voi**, Fu voi **ti** întotdeauna cu **tara** pentru țară, fără altă țintă decât voința națională și marile interese ale României. Eu voiesc **să** fie bine **sciut** că niciodată persoana mea **nu** va fi o împiedecare la orice eveniment care ar permite de a consolida edificiul politic, la a cănii așezare am fost fericit a contribui.

tn Alexandru Ion I, domn al Românilor, Romanii vor g-isi totdeauna pe colonelul Cuza, pe acel colonel Cuza care a proclama în adunarea ad-hoc și Camera electivă din Moldova marile principii ale regenerației ii României și care, fiind domn al Moldovei, declara oficialmente înaltelor puteri garante, când primea și coruana Valachiei, că el primește această **îndoită** alegere ca expresiunea neîndoelnică și statornică a voinței naționale pentru unire, însă numai ca un deposit sacru".

Pentru ce ca „un deposit sacru" numai și pentru ce „persoana sa" să nu fie o piedică? Pentru că, cum știți, în programul divanului ad-hoc...

Colonel V. Obedeau. Nici nu putea face altminterlea, fiindcă subscriesese două acte când se alesese domn.

/. Maiorescu. În programul divanului ad-hoc, la care a colaborat și el împreună cu d-nii Iascat Catargi, Mavrogheni și alții, se hotărâse, pentru ca să scăpăm țara de pericolul competițiilor la domnie, ca să fie pe tronul României-Unice un principe străin din o casă suverană a Europei. Ar fi dorit

coți românii ca aceasta să se îndeplinească încă de la 1859 și în țara muntenească, și Cuza însuși, patriot inspirat de aceleași tendințe, a făcut la 1862 Unirea de fapt, a mai făcut actele cele mari politice pe care le stiti, legea rurală de la 1864 și curajoasa secularizare a monastirilor închinat.

Și acest om, care... Doamne, d-lor, istoria are dreptul să se ocupe de un om pus așa de sus, cum este domnitorul unei țări, în toate amănunțele. Se va ocupa și de viața privată a lui Cuza, și de administrația lui, și de actele lui naționale, și va găsi la el, ca la toți muritorii, și părți bune și părți rele, și va avea multe de zis, când va intra în așa amănunte. Deplorabilă a fost administrația internă, foarte adevărat! Nepăsător în multe era Cuza-Vodă, nu se poate contesta. Dar pentru România, pentru programul național de la 1857, el a făcut câțiva pași înainte în consolidarea statului nostru, și ca abnegațiune personală este un mare act al lui, că la 1865 vrea să se retragă spre a îndeplini cu desăvârșire cerințele programului național de la 1857.

Si acum să vină d. Sturdza în numele Academiei Române, menită de a întruni cugetele românilor din toate țările, și să arunce asupra acestui om vorba că: nu trebuie crezut în ceea ce spunea, că nu era sincer, că el umbla după o Dinastie a sa proprie.

Dar este o *deivartii* că vorba odioasă a d-lui Sturdza nu se potrivește cu realitatea, din întâmplare o dovadă așa de sigură pe cit este omenește posibil, ca să fie ceva sigur.

A abdicat Cuza la 11 februarie 1866, s-a dus în străinătate și a rălă liniștit acolo, aducând cu demnitate omagiile sale domnitorului Carol. Dar o dată, pentru interesul administrației aerei sale, care era în țară (moșia Ruginoasa), a avut trebuință să revină în patrie; atunci prin o scrisoare a cerut voie domnitorului Carol pentru aceasta, și iată în ce cuvinte a cerut-o (Scrisoarea este datată de la Paris, din 20 aprilie 1867) către domnitorul Carol:

„tn 1857, la Divanul ad-hoc al Moldovei, am tot unul din cei dintâi deputați, cari am exprimat și subsemnat dorințele țării pentru **Unirea** cu Valachia și penrm un principe străin. Speranțele noastre nu se putură îndeplini atunci. Mai târziu, în 1859, voturile unanime ale ambelor Adunări îmi deteră îndoita Coroana a României. înălțat pe acest Tron, ce nu amb(donasem, am declarat îndată și solemn, că **VDI** pune onoarea și gloria mea în îndeplinirea dorințelor poporului român. Fiecare știe în România că nu am hesitat de a formula acest angajament într-o scrisoare adresată, a doua zi chiar după alegerea mea, către Sublima Poartă și Puterile garante, încercările mele nu izbutiră atunci și am trebuit să aștept un timp mai favorabil. Cel puțin am avut mulțumirea de a realiza Unirea Principatelor, a face din trei milioane de clăcasi trei milioane de proprietari, a înapoia căței a ciucea. pane din pământul sân uzurpat de derul grec al locurilor sfinte, a da tuturor românilor, fără excepțiune, drepturile electorale, de cate era lipsită pe nedrept marea majoritate a națiunii, a constitui puternic egalitatea civilă și politică și în fine a traduce în fapte mai toate dorințele divanurilor ad-hoc din 1857.

Cu toate acestea, sarcina mea nu avea să fie îndeplinită în ochii mei decât în ziua când as fi putut ceda tronul unui principe iesit dintr-o ramie domnitoare în Europa. **Înălțimea Voastră a putut urmări în hărțile mele șirul acestei constante preocupări**, Turburirile din 3 (15) august 1866 era o proba cJ pretendenții indigeni **nu** abdicaseră încă; crezul atunci momentul de a lucra și, după sapre ani, de a satistace dorințele poporului român conrrj acestor încercări antinaționale. **Aveți în mână, Măria Ta, scrisoarea ce adresam de la 1 octomvrie același an. împăratului Napoleon**, ca suveranului care în roaie împrejurările arăiaze cele mai călduroase și mai folositoare simpatii, atât românilor cât și României. Măria Ta cunoașteți dar foarte bine că împărtășam Matestatei Sale Imperiale uiențiunea mea

prea hotărâtă de a abdica și să ceda tronul unui principe care mi-ar fi dat garanții serioase pentru viitorul țării mele. Aveam onoarea de a solicita binevoința și consiliile împăratului pentru alegerea adevăratului principe...

Astăzi, Măria Ta, toate dorințele mele s-au împlinit. Depozitul saem (care mi-a fost încredințat la 1859) a fost pus în mâinile Voastre de românii înșiși, și singura mea părere de tău este că n-am avut timp să vi-l ofer eu în numele lor. Aceasta ar fi fost pentru mine cea mai frumoasă răsplătă și adevărata încoronare a domniei mele."

Pentru că Vodă-Cuza, dorind să vină în țară, să scrie Domnitorului actual Carol acele cuvinte și să-i spună: ai hârtiile mele din noaptea de 11 februarie în mână, din ele știi, că lucrăm pentru aducerea unui domnitor străin: ce dovadă mai mare poți că așa a lucrat în adevăr Cuztsi că prin urmare afirmarea contrarie a d-lui Sturdza e o născocire.

Hârtiile lui Cuza! M-am adresat d-lui D. Sturdza, aici în Senat, acum doi ani, ca să văd și eu hârtiile luate în noaptea de 11 februarie, acelea la cari se provoacă Cuza, în scrisoarea către Rege. Vodă Cuza cunoscuse bine pe d. Dimitrie Sturdza de când îi fusese câțva timp secerer intim; îi era și rudă; dar l-a îndepărtat de la sine, cine cunoaște împrejurările, stie pentru ce; dar nu știa Cuza, că același Dimitrie Sturdza a pus mâna pe hârtiile lui, ci presupunea că sunt în mâinile Regelui; de aceea îi scrie: *le-ai găsit, ai văzut ce este în ele*. M-am adresat dar d-lui Sturdza și i-am spus: mă ocup de istoria țării noastre, vreau să văd acum istoricește ce stă în hârtiile lui Cuza; însă d. Sturdza mi-a răspuns: nu se poate deocamdată.

Dar ce sun: hârtiile acestea? Unde ființează? La arhiva Ministerului de Externe? La arhiva Starului? Nu! La Rege? Nu! Ca domnitorul, care a venit pe urmă, să le aibă el hârtiile predecesorului, se poate înțelege. Dar nu! Hârtiile lui Cuza ființează la d. Sturdza; de ce? Și dacă ființează la d-lui, de ce refuză unui scriitor contemporan să vadă ce este în ele? și când

refuză citirea lor, să vie d. Sturdza și să scrie în contra lui Cuza, că nu era sincer, că vrea să-și facă dinastia lui!

E c neiertată ponegrire a ultimului domn național, în contra căreia se revoltă sufletul cinstit al oricărui român.'

Dat în fine, d-lot, o nedreptate istorică, o părere istorică a d-lui Sturdza, ce caută în Senat? Iată: Sunt un șir de împrejurări, cari au să vă releve o atmosferă morală, pe care trebuie să o indic și nu mă sfîșesc să o indic. S-a dar o reprezentare acum la Teatrul Național, de oarecare oficialitate, or că a fost plătită de direcția generală a teatrului, or că a fost izvorâtă din laudabila tendință ce are actualul ministru de culte de a lași la diferite ocazii o mai mare cunoștință istorică și o însuflețire a sentimentului patriotic în școlari și public. Foarte bine. S-a dat o revistă a istoricilor români de 100 de ani, dezvoltarea noastră, — lasă de acum o sută de ani, dar mai ales dezvoltarea noastră de la 1848 încoace, de când a mers progresând. Și ce lipsește din această revistă înaintea publicului din București? Cei șapte ani ai domniei lui Cuza-Vodă! Și ce a văzut publicul din București mai ales în această revistă, care de altminteri a fost considerată literalicește ca mediocră, ce a strălucit mai mult din ea? A strălucit absența lui Cuza-Vodă; aceasta a fost simțită de toată lumea.

Alt simptom: s-a ținut o întrunire publică la Dacia Dumineci trecută și s-a citat acolo istoricește de un orator, de d. Take Ionescu, numele lui Cuza-Vodă; a izbucnit sala în aplauze de câteva minute, încât mi-am zis: acest sentiment al țării trebuie considerat cu cea mai încordată atenție, mai ales în împrejurările de față.

la divanul ad-hoc de la 1857 a fost hotărât programul cel mare al renașterii noastre naționale, care — precum știți — s-a rezumat în unirea cu sensul de independență, în guvernarea țării ca stat constituțional de un domnitor dintr-o casă suverană scrăină.

Tor ce a contribuit la aceasta, a contribuit la zidirea edificiului național. Precum ar fi nedrept, neadevărat istoricește

și nehibzuit politicește, casă izbită în bărbații de la 1857, cari ne-au formulat programul dezvoltării noastre naționale, tot așa de nedrept și de nehibzuit politicește esre de a izbi în oamenii cari au făcut primii pași de realizarea marelui program național.

Întrre acești oameni a fost la locul de frunte Cuza-Vodă, nu un domn trecător, ci un întemeiător în parte al edificiului starului nostru modern.

A voit soarta favorabilă a românilor, ca la 1866, când a abdicat Cuza, să ti putut alege noi, întru îndeplinirea ultimei cerințe a Divanului ad-hoc, pe un principe dintr-o casă suverană a Europei, care principe să nu fi fost numai așa un principe ca mulți principii străini, ci un om de o deosebita valoare, un om foarte înțelept, care s-a putut identifica, cu aspirațiunile românilor și care a purut într-un război glorios să ne redeștepte vechia mândrie și să ne redea independenta cucerită cu arma în mână și nu milogită cu diplomația. Onoare lui, o spunem ca români; onoare lui, fiindcă a îndeplinit edificiid național; onoare lui, fiindcă a fostei înfăptuitorul final al aspirațiunii fruntașilor noștri de la 1857, încoronatorul operei pe care a început-o Cuza-Vodă!

Regele Carol) va trăi în memoria timpurilor împreună cu Vodă-Cuza. și este un sacrilegiu național și un atentat sufletesc de a pune pe regele Carol în contrast cu Cuza-Vodă! Nu se poate întâmpla o mai mare primejdie Dinastiei noastre, decât a se vedea trecută în opoziție cu sentimentul național!

O simțiți aceasta, d-lor senatori? Poate fi pentru Carol, pentru victoriosul Carol de la Plevna, o umbră măcar de mulțumire casă vadă ponegrit pe predecesorul său Cuza-Vodă? Se poate prezenta această Dinastie, precum o prezentă d. Sturdza, în ochii țarei, în ochii noștri ca fiind în antagonism și în luptă cu memoria lui Cuza-Vodă? Aceasta este un sacrilegiu și o nehibzuință. și o imprudență politică! Aceasta este un spirit antidinastic!

D-lor, e absolut neînsemnată persoana mea. Când vă vorbea, după o interpelare ce mi-am permis a o dezvolta aci zilele trecute, d. prim-ministru și opunea meritele d-sale lipsei totale de merite ale mele, nu am avut și nici nu am nici o obiecțiune de făcut. Că d-sa își relevă meritele proprii, aceasră e treaba și tactul d-sale, cu nu am merite ale mele de relevat, și dacă le-aș avea, m-as sfii să le relevez. fiindcă de! lauda de sine..., nu e așa? Dar din întâmplare am fost și eu, fie ca deputat, fie ca scriitor, fie ca ministru, un organ de comunicare a câtorva idei și tendințe și sunt în drept a vă spune că printre aceste idei și tendințe, al căror simplu reprezentant am putut fi și eu, una mai ales este cunoscută în țara: că noi am fost neclintiti monarhici și dinastici. Nu a ieșit din gura mea, nu a trecut prin gândul meu niciodată nici o vorbă, nici o gândire, nici un act care să fie îndreptat contra Intemeerii Monarhiei și Dinastiei. Sunr și am fosr cel mai convins monarhic și dinastic; aceasta e moștenirea ce am primit-o de la conducătorii naționali din 1857, ce am primit-o și de la tatăl meu din 1848. Eu nu pot fi bănuir că am vreun gând, cate să fie contra întemeierii Dinastiei și Monarhiei actuale.

Dar dacă îi doresc un lucru acestei Dinastii, pe care suntem mândri că o avem, e să o fcmiscă *D-zeu și acum și în viitor. 4e lingușitorii cu cădelnița bizantină*]

Ați închipui că poti să aduci un omagiu regelui Carol prin ceea ce scrii fără adevăr contra lui Cuza, e cea mai mare greșală, cea mai mare nedreptate, cea mai nehibzuită și periculoasă lingușire ce se poate comite!

Și am venit să spun aceasta în Senat și terminând, sper ca d. ministru al cultelor va lua măsuri să nu figureze un sectar politic, care se inspiră de la asemenea pasiuni ale d-lui Sturdza, la lucrarea istoriei contemporane a țarei noastre penrru Expoziția de la Paris!

REPLICA

Numai câteva cuvinte am să răspund d-lui ministru de culte. Rămâne dar constatat, că autorul însărcinat de minister pentru partea politico-istorică contemporană a acelu compendiu de istoric, care se va răspândi în lume cu ocazia Expoziției de la Paris, este d. Colescu-Vartic. Nefericită alegere. Nu era discuția acolo unde o puneți d-voastră, că d, Sturdza nu are dreptul să aibă părerea sa despre o parte a istoriei, precum și eu am dreptul să am părerea mea. De ce faceri o schimbare a obiectului în discuție? Nu știți că vă pot întoarce argumentul? Nu este în discuție aceasta, regret că d. ministru denaturează obiectul discuției. Obiectul discuției este acesta: Nu d. Sturdza ca persoană privată, nu eu ca om privat, ci oficialitatea publicației în numele țării este în chestie.

Când ar fi venit un guvern conservator și pentru istoria țării în străinătate ar fi însărcinat pe un redactor al *Epocei*, absurd guvern ar fi fost atunci, și eu cel dintâi l-aș fi atacat. Dar sunt sigur că n-ar fi trecut prin capul nici unuia din amicii politici pe care îi cunosc, să fie așa de sectari încât să însărcineze pe un redactor de la *Epoca* cu asemenea misiune.

Regret că d, ministru a însărcinat pe un sectar politic și n-a primit cel puțin părerea ca profesorii din comisie să revizuiască istoria d-lui Vartic. Regret, căci se va lăce istorie sub aspectul seclarisimului. Și mă tem că dacă va fi așa, atunci în loc să ne aduceți onoare în străinătate, o să redeșteptați recriminări din pattea altor români, și precum atî introdus sfâșieri dincolo de Catpați, tot așa veți aduce înaintea lumii întregi sfâșierile de dincoace de Carpați.

Iată sensul ce-l are interpelarea mea înaintea Senatului și sper că această interpelare va avea folos. Sper că nu va lătra această parte gingașe a istoriei țării d. Colescu-Vartic și că veți avea cuminența ca să nu lăsați istoria națională să fie nperauui sectar.

Acesta va fi rezultatul interpelării mele.

DISCURSURI PARLAMENTARE

(1900-1913)

[VOLUMUL VI]

Din „Monitorul Oficial” și
„Convorbiri literare”

[INTRODUCERE ISTORICĂ]

XI. PRIMUL MINISTER G. GR. CANTACUZINO

il aprilie 1899 -6iulie 1900

Nu e ușor de explicat faptul, care se constată adeseori în relațiile omenești, că tocmai în momentele mai însemnate ale vieții, fie publice, fie private, se produce deodată cea mai grea complicație prin intervenirea unui eveniment străin, a cănii coincidentă nu se putea prevedea, dar care răstoarnă acum toate prevederile de mai înainte. Nenumărate sunt exemplele pentru acest fapt, de la clasică povestire din *Analele lui Tacitus*, după care o primejdioasă revoltă militară la începutul domniei lui Tiberius a fost înăbușită prin ivirea unei eclipse de lună în chiar momentul izbucnirii plănuite, până la zilnica întâmplare, că tocmai atunci, când suntem împovărați de cele mai urgente lucrări, ne vine pe deasupra o și mai urgentă și neașteptată însărcinare. Dintr-o îndelungată și amară experiență trebuie să se fi născut proverbul oriental: fii binecuvântată nefericire, dacă sosești singură.

În chiar ziua de marți 30 martie 1899, în care, după incidentele descrise la sfârșitul capitolului precedent. Regele primise demisia lui Dimitrie Sturdza și dispusese chemarea lui Lascar Catargi la Palat pentru formarea noului Cabinet, bărbatul de stat conservator, care singur ar fi putut în acel

moment să dea țării un guvern trainic al partidului unificat, încetează fără veste din viață.

La paginile 59-62 ale volumului V am încercat să caracterizez personalitatea politică a lui Iascar Catargi. Marea însemnătate ce a avut-o totdeauna în Partidul Conservator și o avea îndeosebi în acele momente de criză, se vede îndată din ameteala produsă în partid în urma nefastei coincidente a morții sale.

(În aceeași zi de 30 manie, de-abia două ore după tragica întâmplare, se adună câțiva membri ai așa-numitului comitet executiv al vechiului partid conservator și — în contra părerii unora din ei, ca să se ia mai întâi înțelegere și cu conservatorii „junimiști”, cu care lucraseră împreună la răsturnarea lui Sturza, și cel puțin să se amâne, din deferentă pentru memoria celui răposat, orice lucrare politică până după înmormântarea lui — majoritatea celor prezenți hotărâște imediată înlocuirea lui Iascar Catargi și alege pe Gheorghe Grigote Cantacuzino președinte al comitetului executiv¹.

Alegerea se comunică îndată numeroșilor membri ai partidului, cari în agitare febrilă se adunaseră la club, și este primită cu aclamare; iar generalul Gheorghe Mănu, a cărui purtare politică era, în mare parte, dictată de ură în contra lui P. P. Carp, se grăbește. În calitate sa de președinte al clubului din București, să telegrafieze în aceeași seară tuturor cluburilor afiliate din țară. că Gheorghe Cr. Cantacuzino a fost ales șeful Partidului Conservator, pe când de fapt alegerea fusese numai pentru președinția comitetului executiv. Șefia, care în persoana lui Iascar Catargi era recunoscută de întregul partid cu „junimiștii” împreună, urma să mai fie horărită în

¹ În alegere au fost numai 9 membri prezenți din vito 22 câți erau cu toții, și anume: G. Gr. Cantacuzino, general G. Mănu, C. Olănescu, Ion Lahovari, Alecu Catargi, Take Ionescu, Nk. Filipescu, Teodor VacSrescu și Uheorghe Panu.

înțelegere cu aceștia, iar nu interpretată unilateral. Gh. Gr. Cantacuzino trebuie să o fi și simțit, de aceea vine chiar a doua zi, miercuri, atât la Carp cât și la autorul scrierii de față, făcându-le obișnuitul apel la „patriotismul” lor. Cel din urmă îi răspunde că acest apel trebuia făcut tuturor conservatorilor înaintea alegerii și mai ales înaintea interpretării ei silite, care a și produs atâta nedumerire în cluburile din Iași și din Craiova.

În ziua următoare, joi 1 aprilie 1899, Carp este chemat împreună și simultan cu Cantacuzino la Palat. Acolo regele Carol îi sfătuiește să se înțeleagă pentru a forma un minister cât se poate de puternic, fiindcă situația financiară, cu cele 90 de milioane bonuri de tezaur lăsate de fostul ministru Pallade fără acoperire, este amenințătoare, iar un împrumut în străinătate reclamă întărirea creditului statului printr-un guvern de autoritate. Regele le cere răspunsul pentru a doua zi. însă a doua zi fiecare din cei doi oameni politici se duc la Palat în audiențe deosebite și comunică Regelui neputința lor de a se înțelege. Obișnuitele discuții în momentele când două grupări diferite au să formeze un minister, penibila târguială asupra numărului portofoliilor de atribuit uneia și alteia, feluritele propuneri de șefie a partidului pentru Cantacuzino și de președinția a ministerului pentru Carp etc. se zădărnicesc prin curioasa și caracteristica pretenție a fiecăruia de a dispune de Ministerul de Interne, care adică, având să facă alegerile pentru Camera și Senar, ar scoate o majoritate în favoarea grupului său special și în detrimentul celuilalt - o dovadă mai mult pentru lipsa de bună aplicare a sistemului constituțional la noi. De altminteri nu numai nehibzuita stăruința pentru Ministerul de Interne, ci și violenta lupră pentru șefie, care la începutul domniei lui Carol I era necunoscută, dar care de la ruptura între frații Ion și Dumitru Brătianu încoace, s-a arătat tot mai tare, îndeosebi la conservatori, sunt note exclusiv românești în mișcarea partidelor politice din statele constituționale.

Aflând acel rezultat negativ, Regele spune lui Carp ea va însărcina deocamdată pe Cantacuzino cu formarea ministerului, care însă va fi foarte slab și va trebui să recurgă în curând la Carp. Carp răspunde: *Que votre Majeste essaie d'abord toutes les mediocrites, mon tour viendra apres, si je ne meurs pas avânt.*

Atunci Regele, impresionat poate și de această observare și considerând că Carp a fost singurul conservator, care nu a participat la agirările din sala „Dacia” pentru răsturnarea (atât de regretată de Rege) a lui Sturdza, ia acum avizul preșidenților Corpurilor legiuitoare și însărcinează pe Dimitrie Gianni, președintele Camerii, să încerce un guvern de concentrare liberală. Personalitatea politică a acestui liberal, fost drapelist și pe urmă sturdzist, era așa de inferioară unei asemenea însărcinări. Încât Regele nu se va fi adresat la el cu așteptarea unui succes, ci probabil cu gândul unei întârzieri, care să mai îndemne cele două grupări conservatoare la o lucrare comună, însă toate au fost în zadar. Divergența între vechii conservatori și „junimiști” se dă tot mai rare pe față. În seara înmormântării solemne a lui Lasca Catargi, duminică 4 aprilie, înaintea numeroșilor delegați din provincie, veniți pentru a aduce răposatului ultimul omagiu și acum adunați la clubul lor, Ion Lahovari, Alecu Catargi și Nicu Filipescu aracă pe Carp cu o exagerată vioiciune și fac **Să** mai crească înstrăinarea între cele două grupări conservatoare. Pe de altă parte nici încercarea lui Take Cianni de a înjgheba un minister liberal nu poate izbuti: toate personalitățile mai însemnate refuză de a lua parte la un asemenea guvern. În sfârșit, după atâtea frământări, apare în *Monitor* decretul regal de la 11 aprilie 1891) cu următoarea împreștițare minisrerială:

Gheorghe Gr. Cantacuzino, preșident și interne,
Generai Gheorghe Manu, finanțe,
General Iacob Lahovari, război,

Take Ionescu, culte,
Nicolae Fleva, domenii,
Ion Lahovari, externe,
Dr. C. Istrati, lucrări publice.
Constantin Dissescu, justiție.

E surprinzătoare lipsa de pricepere a situației te se arată în această compunere a Cabinetului Cantacuzino. Dacă intrarea în minister a lui Ioan Lahovari alături de fratele său, generalul Iacob, introduce răul precedent al unei de aproape înrudiri a membrilor aceluiași cabinet, ocuparea celor mai multe departamente cu niște titulari, despre care era vederat că n-au fost aleși după vreo competență a lor, ci după interese personale sau de partid, dovedește părăsirea bunei tradiții conservatoare de a aduce la locul potrivit pe omul potrivit¹.

¹ După recunoscuta vorbă a lui Layard: *the right man in the right place*. Cităm anume aceste cuvinte engleziiti pentru a adăuga îndată observarea, ca de aluninrtn invocarea numeroaselor precedente din istoria parlameniară a Angliei, după care arar funcționarea unor rude de aproape în acelaș cabinet cât 51 atribuirea portofoliilor unor persoane politice țară nici o prhic la destoinicia lor specială, nu se potrivește deloc ptiiru țara noastră. Cabinetul la noi (în deosebire de cel englez.) este un colegiu cu numărul membrilor fixat prin lege și are în atribuțiile salt foarte multe boiirări admmsiv.inve, **uncie** nuanțarea vonirilor ese cie rigoare, ca la orice tribunal sau Curie judecătorească. **Îtr** în ce privește competența pentru departamentul atribuit unui ministru, rrebuic să ne amintim că Anglia e'te tara descenmliz^rii. Cu *selfottwerrimeni-u'* englez cele mai numeroase' si mai 'însemnate lutiări ale sictii publice sunt îndeplinite de organde comunale și județene, alese și funcționând fără amestecul guvernului central, asa încât sfera de acriune și ministiiilor ese incomparabil mai restrânsă deca la noi, caic am inuudus cein realizarea franceza. La englezi un ministru poate să nu priceapă multe din resortul său, pagub.i nu e «urc, deși chiar acolo exemplul cu nenorocita înrrepiiiiicie in cmurj Daidanelelor în anul 1915. inlaptuită mai cu seamă dupa srăruinta nepricepuu.ilui ministru de marină W. Cl Churchill,

începuse Scurdza a scădea valoarea funcțiunii ministeriale prin numirea lui G. D. Pallade la finanțe și a lui C. Stoicescu la lucrări publice și la externe, și acum conservatorul Cantacuzino urmează pe aceeași cale dăunătoare pentru stat și întrece pe D. Sturdza în coborârea nivelului ministerial.

Însăși stăruința noului prezident de Consiliu de a lua asupra-și administrația Internelor, care reclamă totdeauna cea mai mare încordare a activității, era de la început un semn prevestitor de rele. Iorgu Cantacuzino, apțeciat în societate ca părintele unei familii de mare vază și cunoscut și prin tendințele sale naționale, așadar patriarh în viața privată și patriot în viața publică, mai avea politicește și însemnătatea de a trece de omul cel mai bogat al țării. Cu aceste însușiri și cum era de altminteri cumpătat în raporturile sale cu oamenii politici, Cantacuzino ar fi punit să fie un șef de partid acceptabil, și un prezident de Consiliu fără portofoliu; dar pentru un anumit resort al administrației centrale, necum pentru cel greu al Internelor, îi lipsea și pregătirea și activitatea. Astfel sarcina ce se cuvenea să fie îndeplinită de el însuș, o lăsa pe seama altora, în chestie de politică generală vreunui coleg, în amănuntele Ministerului de Interne, secretarilor săi generali. În primul cabinet a avut cel puțin în această calitate pe Dimitrie Nenițescu, unul din puținii oameni harnici ai țării¹, și totuși insuficiența și lipsa de atenție a titularului a

dovedește inconvenientul unei asemenea numiri. Du la noi, unde în administrații ministeriale se concentrează toate firele activității publice până la cel din urmă, un ministru lipsit de competență e o adevărată calamitate pentru țară (exemplu: C. D. Pallade și generalul G. Mănu la finanțe în anii 1897 și 1898), I. I. C. Biăniș și risboi în anii 1914-1916).

¹ În al doilea cabinet a avut pe Rahtivanu și pe fostul actor Sfetcu. Nepilduita neglijență a și contribuit la izbucnirea războiului țărănesc de la L-J07.

cauzat și aici cu prilejul alegerilor din județul Olt (era în chestie un oarecare Bogdan-Pitești, certat cu justiția) un conflict sângeros între țărani și miliție la gara Slatina (vreo 14 țărani omorâți, mulți răniți).

Și asemenea incidente se petrec sub un minister, printre membrii cărora figurează Nicolae Fleva, numit „tribunul poporului”, cu fraza sa permanentă despre descentralizare și libertatea alegerilor. De altminteri, însăși introducerea acestui ultrademocrat într-un cabinet conservator dovedește toată confuzia alcătuirii ministeriale și înfățișează în aceiași timp cel dintâi exemplu al primejdiei unor asemenea numiri nechibzuite.

Se produsese în anul 1899 împrejurări așa de grele pentru țară, încât ar fi reclamat o deosebită destoinicie la departamentele principale. În ceea ce privește Ministerul Agriculturii și al Domeniilor, al cărui titular era Fleva, o recoltă excepțional de rea adusese cu sine cunoscutele neajururi în asemenea caz, și calamitatea se sporise printr-o secetă, care lăsase o mare parte a țării cu desăvârșire lipsită de fân pentru hrana vitelor. Se cere Camerei un credit de două milioane de lei destinate la cumpărarea fânului cu care să se îndestuleze armata și nevoile țărănilor; dar în loc de a căuta să adune mai întâi tot ce se mai găsea în țară și să-și procure restul unde era mai bun și mai ieftin, Fleva, depășind cu mult creditul încuviințat de Cameră, trimete fel de fel de samsari în Ungaria, care pentru vreo șapte milioane de lei cumpără de acolo fân, în mare parte stricat. Contractele pentru aceste cumpărături, aprobate de aprigul naționalist de odinioară ajuns la ministere tocmai prin lupta sa în contra lui Dimitrie Sturdza, cuprind clauza că orice neînțelegere între statul român și vânzătorii unguri să se judece de arbitrii sub autoritatea tribunalului comercial din Budapesta - o nouă umilire după cea suferită prin convența lui Sturdza cu baronul Banffy. Toate neajunsurile obișnuite într-o rea administrație se petrec acum cu prilejul acestei afaceri. Când o cantitate de fân stricat se refuză de un ofițer

onest, însărsituc cu primirea la Braşov, quarta se transportă la alr loc de primire, de pildă la Vârciorova, si acolo are mai mult. noroc. Intâmplându-se să cadă ploi, se mai tace lan şi în tara, multe din cumpărările ungureşti devin de prisos si atunci se încearcă cu mari pagube desfacerea contractelor încheiate. Tot felul de agenţi sunt însărcinaţi cu noua misiune, printre e: şi Barbu Pârlieuanu. Se simte pretutindeni acţiunea amicilor lui Iake Ionescu, si administtatia regimului conservator, care până atunci trecea de mai cinstită decât a regimului liberal, îsi pierde în curând vechea reputaţie

I'nnire radicalii care. renegându-si principiile, intră în noul cabinet conservator, este şi dr. C. Istrati. Doctorului Istiati i se atribuie la început Ministerul Lucrărilor Publice, de la care spre roamtu trece la acela al Cultelor. Ai « **casswricAZă** îndată printr-o circulari în privinţa rostirii limbci române în clase si prin ordinul grotesc de !a 25 septemvrie 1899. care opreşre purtare-t corsetului la pensionatele private de fete ca fiind „un articol de toaletă antihigienic si o piedica a funcţionării organelor splanenice”. Acuzându-l *Voinţa Naţională*, pe atunci foJle principală a Partidului Liberal, că mai-naiute figurase printre colaboratorii săi, ministrul Istrati trimete redacţiei o relcţtramă de dezminţire în care zice textual: „Nu am fost în redacţia d-voastră decât o singuiă dată pentru a pioiesia în conira unor murdării ce ati publicai pe socoteala mea, luând ca temă spiritismul, care nu poate fi înţeles de oamenii fără cinste si tară Dumnezeu”. În urma acestei telegrame *Vainui Nationalt* se adresează la ospicule de alienaţi din ţară cu înttt'barea, dacă n-a fost internat ministrul spimist si publică roata corespondenta în numerele sale de la 24 şi 25 septemvrie 1899.

Mult mai gravă pentru tara decât insuficienţa lui Gheorghe Cantacuzino, penibila administraţie a lui bleva şi curiozităţile ministeriale ale lui Istrati devine incompetenta financiară a generalului Gheorghe Mănu.

Dar înainte de a intra în aceasta ordine de idei nu ne putem opri de la o reflecţie generală asupra politiceii interne a regelui Carol. Că în împrejurări asa de grele pentru ţară, Regele a admis un cabinet ca cel descris mai sus se explică, dintr-un fel de indiferenţă la care ajunsese după cei dintâi zece ani ai domniei. Pe când la începur făcea deosebite între oameni cinstiţi si oameni necinstiţi, între capabili şi incapabili, după peripeţiile așa-numitei conspirări de la Mazar Pasa si după administiatia de doisprezece ani a lui Ion Iirăţianu tatăl, deviza sa, în loc să fi fost cea pozitivă; ca meritele adevărate să se simră încurajate, devenise cea negativă: că sub domnia sa nimeni să nu se simtă descurajat, nici cei incapabili si ni cinstiri. Dacă deosebita pricepere, ce a dovedic-u regele Carol pentru politica «iernă, a înălţat prestigiul ţării într-un mod excepţional, câtă vreme a durat domnia lui situaţia internă a rămas cu mult mai prejos, şi fără \oie ne aducem aminte de calificativul, cu cate Mdiai Emmescu caracterizase pe Rege încă de la 1878: Carol îngăduitorul.

Se înţelege de la sine, că noul guvern se grăbeşte să dizolve Parlamentul liberal, iai alegerile încep în zilele din urmă ale lumi mai şj se termină l» 2 iunie 1899. I'recum era de aşteptai, ţinta loc de căpetenie a fost combaterea conservatorilor „junimişti” şi cu îndeplinirea acestei misiuni împărţită de altminteri cu Nicu Filipescu, se însărcinează îndeosebi Take Ionescu, a cărui activitate. lăsând pe a doua linie propriul departament al şcoalelor, se întinde iucetul cu încetul si la celelalte ministere. Slăbiciunea titularilor îi permite să se amestece, cu marea sa putere de muncă **SL CU** abilitatea sa, în toate r.imurile administraţiei centrale, mai ales manipulările electorale devin domeniul său aproape exclusiv. Aici este cauza şi începutul hipertrofie! personale a unui om politic de talent, care ar fi puiuş aduce servicii însemnate ţării şi partidului, djr care de acum înainte, tocmai prin acea hipertrofie, devine un

element de turburare a vieții publice, îndeosebi a Partidului Conservatet.

Pentru a se «informa uzului constituțional introdus de ministerul „junimist” în martie 1888, după vechea cerere a lui Carp, adecă de a formula înainte și asupra alegerilor programul reformelor politice ce le are în vedete guvernul, ministnd-prezident Cantacuzino face cu pompa și ostentațiune o călătorie la Iași, unde, înconjurat de miniștri, tine la un hanchet în seara de 14 mai 1899 lungul său discurs-program, pubUcat îndată în ziarul *Timpulde* la 15 mai. Pe lângă multe fraze generale și fără nici o indicare precisă a măsurilor de luat în contra crizei finanțiare, discursul anunță înființarea unui cadastru pentru a „fixa mai bine proprietatea imobiliară” și chiar „regularea cursurilor râurilor și a irigațiunilor”, chestie, la care zice ministrul-prezident că s-a gândit încă din anul 1874, dat a cărei anume relevare în mijlocul calamității finanțiare din anul 1899 dovedește desăvârșita înstrăinare a noului „șef de trebuințele reale ale momentului, în care era chemat să guverneze țara.

Singura lege mai însemnată din cele ce se menționează în discursul de la banchetul lesan este reforma Codului de procedură civilă, pe care o și înfăptuiește ministrul de justiție C. Dissescu în sesiunea ordinară de la 1899-1900.

Ne putem scuti de a da amănunte asupra modului cum S-au făcut alegerile sub un asemenea guvern. Un singur exemplu îl scoatem aici la iveală. Fostul primat al orașului Focșani și membru influent al Partidului Liberal, N. Săveanu, se afla rradus înaintea judecătorului de instrucție pentru un abuz finanțiar în administrarea comunală. Dar ministrul avea trebuință de ajutorul liberalilor în contra „junimiștilor”, și atunci încheie la Focșani un cartel electoral cu partidul, pe care de-abia îl răsturnase de la guvern. Urmarea se ivește îndată. Mersul justiției penale este împiedecat de însuși guvernul, judecătorul de instrucție, făcând cerere formală ta să i se

trimeată, ca în toate cazurile analoge, un inspector finanțiar pentru verificarea socotelor lui Săveanu, ministrul de finanțe, generalul Manu, răspunde că nu i-l poate trîmere deocamdată, și când mai târziu trece Take Ionescu la finanțe, răspunde tot așa și dă a înțelege naivului judecător, că trebuie să lase în pace pe un om atât de prețios în alegeri și că onestitatea ordinară are să cedeze pasul interesului electoral. Acest exemplu va fi de ajuns pentru a arăta conruperea administrației publice, la care pot conduce niște operații electorale ca cele inaugurate de Take Ionescu în Muntenia și de amicul său Bădărău în Moldova.

Nou-alesu! parlament se convoacă la 12 iunie pentru o sesiune extraordinară de câteva zile, își alege prezidenții, la Senat pe C. Boerescu, ia Cameră pe C. Olăoescu, votează creditul pentru cumpărarea fânului, acordă un moratoriu arendașilor și admite sporirea taxei asupra alcoolului, tămâind ca în prima sesiune ordinară, care se va deschide la termenul obișnuit de 15 noiembrie, șase arate mai lămurit, de ce este cababil un minister compus în modul arătat mai sus.

Răgazul lăsat de vacanta parlamentară trebuia acum întrebuițat de guvern, și îndeosebi de ministrul resortului, la înlăturarea cât mai grabnică a nevoilor finanțiare spre a preveni catastrofa ce amenința statul. Inșă generalul Manu, lipsit până atunci de orice contact cu cercurile finanțiare, care să-l orienteze din vreme asupra situației pieței europene, se folosește de o călătorie la băi și caută să se inlormeze de la societatea Disconto din Berlin asupra condițiilor unui împrumut; dar găsindu-lc mai grele decât cele obținute de „junimistul” Menelas Ghermani în ministerul Lascar Catargi, are nejustificata ambiție de a nu se lăsa mai pe jos, cu toată situația schimbată a pieței europene, și scapă astfel momentul, când se mai putea încheia împrumutul fără condiții prea oneroase. Căci în decursul verei 1899 războiul din Transvaal, prin neașteptata energic a rezistenței burilor, luase proporții

îngrijitoare pentru guvernul Mării Britanii, creditul englez încetase cu desăvârșire să alimenteze băncile de pe continent, bonurile noastre de tezaur ajunseseră la exorbitanta cifră de 105 milioane de lei, și altele nu se mai puteau plasa, circulația banilor era îngreuiată în țară, lipsa de numerar se simțea în modul cel mai penibil la casieriiile publice, Că la sfârșitul lui septembrie 1899 se amână cu vreo zece zile, până să se mai strângă ceva bani. placa unui mandat de 18 300 lei de la Ministerul Lucrărilor Publice; la începutul lui octombrie, asupra unui mandat de 1700 lei pentru hrana Seminarului Teologic din București, casierul central plătește numai 700 lei și roagă pe director să vie peste careva zile după restul de 1000, și încă la plata diurnei pentru vacanța de Crăciun, luată duminică 19 decembrie 1899, cistura Senatului rămâne datoră cu 30 000 de lei. Finanțele statului ajunseseră ca în vremea lui Cuza-Vodă și țara parcă se înrocea cu 35 de ani înapoi. În sfârșit, la scadența unui bon de tezaur de 5 milioane prezentat de Banca României, generalul Manu, nemaiștiind ce să facă, imploră ajutorul Regelui, pentru ca prin autoritatea sa personală să mijlocească un împrumut la Berlin, și astfel administratorul Domeniilor Coroanei, Ion Kalinderu, a cărui funcționare după lege era supusă exclusiv autorității Regelui și nu avea a face cu nici un ministru responsabil, este trimis ca să negocieze la Berlin mântuitorul împrumut și să scape statul român de faliment.

Si când te gândești, că în această vreme Partidul Conservator număra printre membrii săi mai mulți finanțieri capabili ca Petre Carp, 'I eodor Rosetti și înaintea tuturor Menelas Chermani, a cărui încetare din viață se întâmplă la 24 dec. 1899, adică după încheierea împrumutului de la Berlin, de care vorbește încă în ședința Senatului de la 5 decembrie, nu poți condamna îndestul exagerarea luprelor de ambiții personale înăuntrul Partidului Conservator, care a împiedicat de atâtea ori pe unii din oamenii politici cei mai deosebiți

să aducă țării serviciile cerute în momentele cele grele. De altminteri, de data aceasta ministrul de externe Ion Lahovari, cu o sinceritate neobișnuită, a recunoscut într-o ședință publică a Senatului, că la compunerea Cabinetului Cantacuzino pretențiile au trebuit să se coboare la mai ieftin.

Insus 'împrumutul de la Berlin este făcut în condiții așa de grele, încât dovedește lipsa de deprindere a lui Ion Kalinderu cu asemenea chestii. Împrumutul, încheiat cu Disconto-Gesellschaft și cu Bleichroeder, care își asociază alte câteva case de bancă din Germania și din Franța, se face pe suma de 175 milioane de lei în bonuri de tezaur 5% pe termen de cinci ani, cu un curs de emisiune de 98 1/2. El cuprinde însă și următoarele condiții: 1) Guvernul român nu va uza de creditele rămase încă neîntrebuțate pentru lucrările și cheltuielile extraordinare în valoare totală de lei 83 258 4¹, acordate prin 9 legi anume arătate¹.

2) Guvernul român nu va procedea înainte de plata sumei totale a bonurilor de tezaur la emisiunea unui alt împrumut fie interior, fie exterior, nici la vreo emisiune de bonuri de tezaur, nici nu va putea acorda pentru vreun împrumut oarecare garanția statului.

Că asemenea condiții s-au stipulat între guvern și bancheri, se poate justifica prin grelele împrejurări, în care s-a încheiat împrumutul; dar că aceste stipulații nu au rămas confidențiale păstrate în actele preschimbate între cele două părți contractante, mai ales în ceea ce privește condiția dintâi, ci s-a îngăduit ca Disconto-Gesellschaft, Bleichroeder și ceilalți, în chiar prospectul împrumutului, publicat în ziarele străine române, să aducă la cunoștința obștească, că ei au impus

¹ Legile revocate la urmă prin condiția de mai sus, sunt cele de 18 de milioane votare fără nici o acțiune în zilele de 10 și 17 mai pentru lucrările publice ale lui Ionel Brătianu, despre care III vorbii la pagina 13 a volumului precedent.

statului român să-și retragi legile votate și promulgate în suveranitatea sa, această umilire, care în orice caz ar fi trebuit și ar fi putut să fie evitată, dovedește în modul cel mai clar, pe ce mâni încăpuse îngrijirea pentru prestigiul și demnitatea statului român. Vina este atât a celui însărcinat cu negocierea împrumutului la Berlin, cât și a guvernului, îndeosebi a generalului Gheorghe Mănu, care a încuviințat să se facă acea publicare a bancherilor străini.

H de mare mirare, că o asemenea misiune a putut fi încredințată în asemenea momente unui om așa de puțin calificat, precum era răposatul Ion Kalinderu. Poate merită și această figură, care în chip intermitent a jucat și oarecare rol politic, o scurtă caracterizare. Fiul unui bancher levantin cu numele de Kalenderoglu, căruia încercase în vremea din urmă să-i atribuie fără nici un drept un rol în mișcarea noastră națională de la 1848, Ion cu numele prefăcut în Kalinderu se urcase ca magistrat până la Curtea de Casație, fusese apoi comisar al guvernului pentru afacerea Strousberg la Berlin și ajunsese în sfârșit să fie numit în noua funcție de administrator al Domeniilor Coroanei înființată la 1884. De o excesivă vanitate, prin urmare foarte susceptibil, împodobit cu panglicile tuturor decorațiunilor europene, ca membru al Academiei Române, autor de compilări fără valoare, una având ca obiect „Barba la Romani”, confuz în felurile sale concepții, de la pensionatul de fete Măgurele, hărăzit de el fără noimă Academiei Române, până la numeroasele proiecte de testament, prin care vroia să-și îndepărteze rudele de la moștenire și să-și vadă numele slăvit prin mari donațiuni la institutele de cultură regale și academice, dar pe care nu le-a scris niciodată în forma legală, așa încât toată bogăția lui a rămas rudelor urgisite de el: Ion Kalinderu nu se poate caracteriza mai bine decât prin vorbele prezidentului Henault, amicul lui Voltaire: *Si Ion otait à certainesgem leur ridicule, ii ne Uur resteraient rien.*

Singura lui valoare, oarecum pasivă, care i-a și procurat vremelnicele întrebunțări politice, a fost favoarea regală, explicabilă numai prin absoluta supunere a curtezanului înaintea Regelui și a Reginei, de altminteri o dovadă mai mult, că favorurile regale nu sunt întotdeauna un semn de merite reale, precum nu sunt nici laudele ce au fost aduse lui Kalinderu după interesele momentane ale partidelor, când de Dimitrie Sturdza cu prilejul unei decorații, când de Nicu Filipescu în raportul său asupra bugetului 1900-1901.

Dat nu a fost destul cu umilirea suferită prin împrumutul celor 175 de milioane; în legătură cu el s-a adus demnitatea și prestigiului statului o mult mai mare lovire prin afacerea Hallier.

Pentru lucrările hidraulice la portul Constanța se încheiasă în iulie 1895 și martie 1896 două contracte cu un antreprenor francez A. Hallier, care la licitație făcuse oferta cea mai favorabilă și venise la București cu scrisori de recomandare de la un ministru francez și de la un membru al familiei regale din România. Ca om priceput în asemenea lucruri, Hallier își ia din capul locului de avocat pe un membru influent al Partidului Liberal de la putere, pe Nacu, căruia, după căderea liberalilor și instalarea guvernului conservator, îi adaugă ca reprezentant al său pe înșus fratele generalului Mănu, ministrul de finanțe.

Lucrările se urcau la suma de 25 milioane de lei, la care se mai adăugase în anul 1898 și alte lucrări suplimentare, care cu cheltuielile pentru „utilajiu”, ce nu priveau pe Hallier, se urcau la un total de 53 milioane. Însă Hallier, după te în

¹ A și primii la un moment de strâmtotire în decursul lucrărilor 117 000 lei și împinuii din caseia ț-risară a regelui Carol prii mijlocirea ministrului-precident Dimitrie Sturdza. Vezi scrisoarea acestuia în *Voința Națională* de la 18 martie 1900.

decurs de trei ani și jumătate (contractele prevedeau terminarea lucrărilor în șapte ani) executase lucrări în valoare numai de vreo patru milioane de lei, părăsește întreprinderea, nemiadispunând de fonduri, și prin telegrama de la 9 martie 1899 anunță guvernului liberal încetarea lucrărilor. Atunci guvernul, conform condițiilor generale ale întreprinderii, ordonă continuarea în regie pe contul antreprenorului; dar cautiunea acestuia, redusă de un ministru liberal după stăruința lui Nacu, nu se urca nici măcar la cifra de un milion.

Firește că regia nu era spre mulțumirea lui Hallier, care pândește momentul casă puie în lucrare influențele dobândite (te miti cum) la ministerul din Paris și să exercite prin ele o presiune asupra slabului guvern din București. Momentul îi sosește cu prilejul nenorocitului împrumut contractat de Kalinderu. Prin stăruințele ministerului parizian, prin amenințările lui Arsene Henry, reprezentantul Republicii Franceze la București, amenințări, înaintea cărora se pleacă ministrul de externe Ion Lahovari și totdeauna flexibilul Take Ionescu, fostul antreprenor înduplecă guvernul Cantacuzino să încheie o nouă convenție, în care pentru regularea pretențiilor aceluia aventurier se admite instituirea unui tribunal arbitral, nu conform clauzei speciale a contractului, nici conform codului nostru comercial cu autoritatea tribunalei românești, ci un tribunal de arbitri în majoritate străini, numiți unul de guvernul român, altul de Hallier și al treilea de amândoi arbitrii împreună, tribunal care avea să hotărască în ultima instanță, fără apel nici recurs în casație, să-și fixeze singur procedura și să prevadă în sentință și onorariul arbitrilor fără contestate posibilă. O lege votată de Cameră și de Senat la 15 și la 17 decembrie 1899, cu violarea fărăișă a art. 104 din Constituțiune, care oprește crearea a orice tel de tribunale extraordinare, autoriză guvernul de a încheia și de a executa această umilire a țării, pe care Take Ionescu taută să o justifice în Cameră prin vorba că era „o faralitate

inexorabilă"; iar Ion Lahovari o explică mai târziu în Senat (116 martie 1900): „Iată ce va să zică cuvintele necesitate inexorabilă: a fost un moment, în care noi miniștrii răspunzători de soarta, de creditul și de cinstea țării, am fost puși în această alternativă: ori să primim acest arbitragiu, ori să vedem căzând combinațiunea financiară, în care era scăparea creditului și onoarea acestei țări”.

În adevăr așa trebuie să fi amenințat Arsene Henry pe un guvern slab și ușor de intimidat, căci precum s-a zis în discursul no. 128 precedent: „de la o țară, care se dă prea ieftin, străinii cer prea scump”. În fapt Menelas Ghermatri, ale cărui relații cu lumea financiară din Berlin îl puneau în măsura de a cunoaște adevărul exact, ne-a asigurat în Senat că băncile împutumtătoarc din Berlin erau hotărâte să ne facă acel împrumut de 175 milioane, indiferent dacă se admitea sau nu se admitea cotarea lui la Paris, că prin urmare amenințările franceze erau numai sperietoare pentru niște miniștri pricepuți.

Dar până să se îplinească fii finalitățile și să înceapă însuși procesul înaintea aceluia tribunal extraordinar, mai trec două luni și în interval se fac oarecari schimbări în minister. Cu prilejul prezentării Adresei Senatului la Palat (12 dec. 1899) Iorgu Cantacuzino are un atac de amețeală, în urma căruia pleacă în concediu și, rămâind numai ministru-prezident fără portofoliu, cedează Internele generalului Gh. Manu: la finanțe trece Take Ionescu, la culte Istrati și la lucrări publice, după stăruința lui Nicu Filipescu, prietenul său Ionaș Grădisteanu; iat Gheorghe Panu, cu toata supunerea ce o arătase lui Cantacuzino și chiar generalului Manu în dezbaterile publice ale Camerei, rămâne și de astă dată pe dinafară, ceea ce-l face după câțva timp să-și schimbe din nou convingerile politice și să revie la Partidul Liberal.

În sfârșit, marți în 29 februarie 1900 începe pertractarea procesului Hallier în sală Curții de Conturi și rine până la 15 martie. Arbitrii aleși sunt: din partea statului Mihael Suțu,

pe atunci guvernator al Băncii Naționale, din partea lui Hallier francezul Moffre, iar superarbitm olandezul Ieemans. Advocății lui Hallier sunt: Poincare (mai pe urmă președinte al Republicii franceze și C. Nacu; ca advocari ai statului român figurează, după ce mai mulți membri cu vază ai Baroului din București refuzaseră să pledeze în fața tribunalului străin, Gheorghe Panu *iomniapropecuni.*), alături de obișnuitul advocar al ministrului domeniilor Boambă și Păltineanu. Pledările se țin în limba franceză, în care se redactează și sentința. Și pe când străinii se poartă cu aroganță obișnuită în asemenea cazuri (Poincare în lunga sa pledare de 5 zile are lipsa de tact de a zice că, venitul în România, a trecut prin *Purta orientalis*), în public crește emoția și indignarea, susținută, precum se înțelege de la sine, de agenții liberali; se întâmplă încăierări pe stradă, aracuri de jandarmi, arestări în fața Curții de Conturi, întruniri publice, procesiuni cu steaguri negre la statuia lui Mihai Viteazul etc. și când duminică dimineața 12 martie 1900, sosește Dimitrie Sturdza în gara București, venind de la Berlin, unde asistase ca delegat al Academiei Române la aniversarea celei din Berlin, este primit cu ovatiuni și condus în alai până acasă, aclamat cu și mai mare entuziasm la întrunirea publică din sala Dacia, convocată în aceeași zi pentru a protesta în contra scandalului Hallier, Nici un an nu trecuse, de când Sturdza căzuse de la guvern, alungat de indignarea generală și condamnat și de mulți liberali din cauza convenției sale cu baronul Banffy. și acum același Sturdza este condus în triumf la o întrunire publică, care în acest moment reprezintă înrădăcit simțământul de revoltă al oamenilor cinsriți din țară, la așa rezultat deplorabil pentru Partidul Conservator ajunsese un minister compus în parte din oameni, care își dăscăru aerul de apărători ai demnității naționale în lupta din anul trecut împotriva guvernului Sturdza.

Însă sentința arbitrală, dată în sfârșit, la 24 martie seara, se mărginește la o cifră relativ mică: pe când Hallier cettise 18 milioane, dintre care cea mai mare parte pentru discredit și pentru pretensele câștiguri eventuale; iar statul român îi recunoștea 3 1/2 milioane, sentința arbitrală îi acordă 2 700 000 lei peste suma recunoscută de guvern, și pentru asemenea cifră neînsemnată față de budgetul Regatului s-au găsit miniștri români, care să admită o știrbire a suveranității statului,.

Dar trista afacere se mai ilustrează printr-un proces pe care fostul reprezentant al lui Hallier, Costică Mănu, fratele ministrului, nu se sfiește să-l intenteze lui Hallier câteva luni după pronunțarea sentinței arbitrale. Petiția lui începătoare, are următorul cuprins:

Domnule Președinte,

„Prin convențiunea din 27 mai 1899 dl Adrien Hallier, fost antreprenor al eonierii rutii portului Constanța, domiciliat la Paris, (ii Rue de l'Arcade, actualmente boulevard Malesherbes, s-a obligat a-mi plăti suma de 12 la sută asupra tuturor sumelor ce-i va vărsa guvernul român pe temeiul rezilierii contractului său, pe măsură ce îl vor fi vărsate ateste sume, - pentru concursul meu de a late să se dea de cei în drept o soluțiune avântgioasă situațiunii ce i se crease antreprenorului lucrărilor portului Constanța.

Am îndeplinit însărcinarea ce am, după cum vă este cunoscut și la trebuință o voi dovedi. Dl Hallier refuză însă a executa obligațiunea sa.

Sunt dar silit a-l chema în judecată, pentru a fi condamnat a-tui plăti suma de 747 195 lei 84 bani, corespunzând cu 12 la sută, din sumele ce este în drept a primi de la guvernul român prin fapiul rezilierii și a hotărârei Tribunalului arbitral hi executarea rezilierii cuvenite.

Intemeez acțiunea mea, pe scrisoarea dlui A, Hallier din 27 mai 1899, corespondenta sa, dczhaterele urmate în această afacere, cunoștința generală că :m dat concursul meu la această soluțiune, martori și interogatoriul la trebuință al defendorului."

Că într-o situație politică, în care s-au putut pettece asemenea lucruri chiar partizanii guvernului încep a fi descurajați se explică de ia sine. În zadar noul ministru de finanțe Take Ionescu, cu o măreție de cuvinte, care de acum înainte devine caracteristica hipertrofiei sale, dar care este mai totdeauna nepotrivită cu micimea realității, lauda în ședința Camerei de la 22 martie 1900 bugetul prezentat de D-sa cu un pretins excedent de 7 milioane de lei zicând:

„N-ai înăcur buget de an rău, nici de an excepțional, ci de un an mediocru, pe care are drept să contese un ministru de finanțe. Dar fie, n-oi avea excedent; dar bugetul e cel puțin echilibrat. Ei bine, salutați-l, căci este cel dintâi buget echilibrat în care s-au irecur adevăratele cheltuieli ale statului.

Salutați-l, căci a avea un buget echilibrat după un buget care a dat 32 milioane deficit, și fără a suprima sau dezorganiza serviciile statului, aceasta este un lucru pentru care omul are drept să fie mândru.”

În fapt bugetul echilibrat al lui Take Ionescu a rămas de la început mai puțin decât se prevedea și s-a sfârșit cu un deficit de peste 28 de milioane.

Dar oricum ar fi fost cu bugetul, toată atmosfera creată prin felul de a administra al guvernului apăsă din ce în ce mai mult asupra majorității, care îl susține, și prevestește schimbarea regimului.

Precum la sfârșitul lui martie 1889 se ridicau în fața lui Sturdza toate incidentele relațiilor sale cu ungurii și cu drapelii și paralizau încercarea partizanilor de a-l mai menține la putere, tot așa la sfârșitul lui aprilie 1900 se înfățișează în memoria oamenilor insuficiența lui Iorgu Cantacuzino la interne, incompetența generalului Manu la finanțe, dubiozitatea lui Fleva la domenii, ridicolul lui Istrati la culte, supunerea lui Ion Lahovari la externe și iluziile lui false Ionescu la finanțe; iar măreția de cuvinte, cu care acest

din urmă exclamase la începutul guvernului în ședința Senatului de la 18 iunie 1899: „Cu cât sarcina e mai grea, cu atât ne vom ridica mai sus”, devine acum o tristă ironie, și toate împreună împing situația spre căderea guvernului.

La sfârșitul lui aprilie 1900, Nicu Filipescu a cărui nestăpânită agitare înăuntrul Partidului Conservator contribuise la înjgheizarea ministerului Cantacuzino, vine la autorul scrierii de față, cu care nu se mai întâlnise de când cu precipitata proclamare a șefiei lui Cantacuzino, începe prin a critica slăbiciunea guvernului, se plânge mai ales de „apucăturile de vizir” ale lui Take Ionescu, pe care el însuși îl introdusese în partid, și recunoaște acum neapărata necesitate a înțelegerii cu „junimiștii”, rară de care conservatorii n-ar mai putea exista. La începutul lui iunie revine din nou cu propunerea să ne înțelegem cu Cantacuzino, care e acum intimidat și dispus să se retragă. Ca și generalul Iahovari și prezidentul Camerei C. Olănescu sunt de aceeași părere; și în adevăr, C. Olănescu și mai pe urmă și Alceu Catargi vin să întărească stăruințele lui Filipescu. La 10 iunie are Carp o primă întrevvedere cu Cantacuzino, după dorința acestuia, în care însă nu se ia nici o hotărâre. Autorul scrierii de față trebuind să plece pentru câteva zile în străinătate, tratările, care de altminteri rămân ascunse generalului Manu și lui Take Ionescu, se urmează mai departe cu Carp și Marghiloman și ajung la rezultatul că un nou ministru se constituie sub prezidenția lui Carp și depune în ziua de 7 iulie 1900 jurământul înaintea regelui Carol, la Sinaia.

XII PRIMUL MINISTER P. P. CARP

7 iulie 1900 - 13februarie 1901

De la 7 iulie 1900 Cabinetul Carp este astfel compus:

P. P. Carp, prezident și finanțe,

T. Maiorescu, justiție,

Al. Marghiloman, externe,

General Iacob Lahovari, război,

C. Olănescu, interne,

I. C. Grădișteanu, lucrări publice,

C. C. Arion, culte,

N. Filipescu, domenii.

Intrarea lui Nicu Filipescu în minister era cu atât mai interesantă cu cât dânsul când era primar! Capitalei și deputat, răspunzând unor imputări ale lui Voinov, a declarat în Cameră: „Am scris la *Epoca*, am atacat pe M.S. Regele. Pot să regret aceasta, nu pot însă s-o tăgăduiesc, dar mai ales țin, deosebindu-mă de alții, să suport toate consecințele acelei atitudini. De aceea zic că locul meu nu poate fi niciodată pe banca ministerială și numai în ziua când mă veți vedea acolo, domnule Voinov, voi merita invectivele D-voastre (Aplauze)". (Vezi *Monitorul*. 25 aprilie 1893.)

A doua zi după numirea lor rotii miniștrii se duc la vechiul club conservator în casa din colțul Calea Victoriei-străda

Regală, unde veniseră și „junimiștii” de la clubul constituțional acum desființat. În mijlocul numeroasei adunări Gheorghe Gr. Cantacuzino declara fuziunea celor două ramuri ale Partidului Conservator, al cărui șef rămâne el; apoi vorbește Carp câteva cuvinte ca prezident al noului guvern conservator unificat și în sfârșit Take Ionescu, cel rămas pe din afară, are abnegațiunea aparentă să declare cu acum obișnuita măreție de cuvinte că partidul să susție noul guvern din tot sufletul.

Însă frumoasa aparență a acestei unificări a Partidului Conservator este, precum vom vedea mai jos, de așa scună durată, încât se impune întrebarea, dacă a făcut bine Carp consimțind la condițiile sub care și-a constituit cabinetul. Când la începutul lui aprilie 1899, îndată după moartea lui Lascar Catargi și proclamarea de șef al lui Gheorghe Gr. Cantacuzino, i s-au propus lui Carp să formeze el ministerul, ca prezident de consiliu, să introducă în el patru junimiști și patru vechi conservatori, numindu-se însăministni de interne dintre acești din urma și rămâind Gh. Cantacuzino numai șeful partidului, P. Carp a refuzat propunerea și s-a arătat recalcitrant și la alte încercări de conciliere, întâmpinând cu iritare, că fără Ministerul de Interne în fața alegerilor viitoare nu poate primi. Si acum primește fără Ministerul de Interne în penea sa, cu alegerile făcute sub Gheorghe Cantacuzino și cu operațiunile lui Take Ionescu îndreptate anume în contra junimiștilor! și primește o asemenea situație, fără dizolvarea unui parlament ales în contra partizanilor săi... Evident că în aprilie 1899 situația cum i se oferea lui Carp de vechii conservatori, era mult mai bună pentru el. Chiar fără Ministerul de Interne, alegerile tot s-ar fi făcut sub prezidența sa. nu s-ar fi făcut anume în contra junimiștilor, ar fi lipsit și acele promiscuități ale cartelului cu unii liberali, și țara scăpa de predilecțiunea lui Gheorghe Cantacuzino pentru Ministerul de Interne, de hipertrofia lui Take Ionescu și de administrația financiară a generalului Gheorghe Mănu cu împrumutul Kalinderu și afacerea

Hallier. Cedarea lui Carp este cu atât mai surprinzătoare în momentul ftiiziunei de la iulie 1900 cu cât e o abatere de la tenacitatea sa obișnuită. Dar pedeapsa inconseventei nu întârzie sl se arate, firește nu îndată în sesiunea extraordinară convocată pe câteva zile la 25 septembrie 1900, ci în decursul sesiunii ordinate de la 15 noemvrie, condusă în Cameră de însăși Gheorghe Cantacuzino. ales prezident în locul lui C. Olănescu, numit ministtu de interne, și în Senat de vechiul prezident Constantin Boerescu, avocatul casei Cantacuzino.

La primul consiliu de miniștri țintit sub prezidenta lui Carp la 11 iulie 1900 sc face o primă expunere a planurilor finanțiare: vânzarea acțiunilor Băncii Naționale, rămase în proprietatea statului, monopolul hârtiei de țigarete...

Ca proiecte finanțiare noul guvern a prezentat doua; unul prin care se cedează unui sindicat de bănci venitul monopolului hârtiei de țigarete, pe timp de 12 ani si 7 luni, în schimbul avansului unei sume de 12 150 000 mărci; și un alntl prin care se modifică unele dispozitiuni din legea impozitului asupra băuturilor spirtoase, lege a cărei aplicare a provocat vărsări de sânge în câteva județe.

Din discuțiile utmate se concretizează următoarele proiecte de legi care se supuseseră Parlamentului într-o scurtă sesiune extraordinară, deschisă lt 25 septembrie:

Până atunci însă, în decursul verii, lumea de la noi este mișcată de asasinatul profesorului Ștefan Mihăileanu întâmplat la București.

Asasinul Stoian Dimitroff, bulgar, esre prins împreună cu alți compatrioți de ai săi, a căror complicitate se dovedește si toti împreună sunt traduși înaintea Curții ai Jurați din București.

Miuuțoasa instrucțiune descopere un întreg complot ale cărui ramificări pornesc din capitala Bulgariei si se întind mult mai departe. Se constată că asasinarea lui Mihăileanu era pentru conspiratorii bulgari un incident secundar; ținta lor de căpetenie în România pare a fi fost asasinarea regelui Caiol

și toată alcătuirea complotului provenea de la un comitet numit macedono-adrianopolitan, în capul căruia se afla Sarafoff și care voia ca prin tutburări începute în România și asasinate continuate în Macedonia să ajungă la o complicație răsboinică a chestiei balcanice și în urma ei la anexarea Macedoniei din partea Regatului bulgar. Emoția deșteptată în România era cu atât mai mare, cu cât în aceeași vară la 16/29 iulie regele Umberto al italiei fusese asasinat de un anarhist si se presupunea o legătură între anarhiștii italieni, ruși si bulgari, în parte aflați în România. Ceea ce tăcea situația si mai gravă erau numeroasele aparente ivite în cursul instrucțiunii procesului în București, că agitățile comitetului bulgăresc erau cel puțin tolerate, dacă nu chiar încurajate de guvernul bulgar, si că îndeosebi Sarafoff era protejat de un anume ministru bulgar, căruia îi făcuse servicii electorale. Guvernul nostru intervine firește la Sofia pentru a cere urmărirea penală a complicilor descoperiți prin instrucția asupra asasinatului lui Mihăileanu și refugiați în patria lor. Guvernul bulgar arată oarecare ezitare în îndeplinirea acestei cereri și în decursul lunii august 1900 corespondența diplomatică între București și Sofia nu e lipsită de oarecare iritație, sporită și printr-o notiță apărută în ziarele românești asupra ignorantei juridice a ministrului-prezident bulgar, notiță care nu putea proveni decât dintt-o indiscreție de la Ministerul nostru de Externe (secretar general al acestui minister era pe arunci A. G. Florescu, rămas încă de pe vremea lui Ion Lahovari). Dar în sfârșit raporturile între cele două guverne redevin normale si cel bulgar caută a se conforma unei netăgăduite obligații inernaționale. Iar în București Curtea cu Jurați, înaintea căreia acuzații bulgari fuseseră traduși după o inteligenr redactată ordonanță de urmărire a judecătorului de instrucție T. Florescu, condamnă la 9 noiembrie 1900 pe inculpații prezenți în număr de nouă, atât pe cei vinovați de asasinatul lui Mihăileanu, cât și pe cei implicați în complotul contra regelui Carol la maximul pedepselor prevăzute în codul

nostru penal. Condamnă asemenea pe membrii absenți ai Comitetului macedono-adrianopolitan, dovediți complici, în cap cu Sarafoff, la munca silnică pe viață.

Revenind la lucrările Parlamentului în acea scurtă sesiune extraordinară de care am vorbit mai sus și în amare de a ne ocupa de aplicarea legilor lui Carp, a căror însemnătate covârșitoare domina toată situația, se cuvine să menționăm că deja în acel prim contact între nou guvern și Camera aleasă sub inspirarea lui Take Ionescu se ivesc semne de oarecare incompatibilitate, deocamdată numai în contra ministrului de justiție. Acesta (autorul scrierii de rață) în sfera sa mărginită încercase îndată să combată nepăsarea și neglijența în care căzuseră tocmai unii magistrați mai tineri, semn al răului erect produs prin influențele partidelor politice asupra generației tinere chiar în privința magistraturei. Printr-un șir de pedepse disciplinare publicate în *Monitorul Oficial* a căror motivare era concepută de talentul literar al lui Ioan Miculescu, secretar general al Ministerului de Justiție, se arată intenția ministrului de a trezi magistratura spre o mai conștientă îndeplinire a datoriei de sărguintă, de uepirtinire și de exemplară onestitate, firește că această tendință nu convenea deputaților avocați deprinși tocmai cu influențarea politică, și mulți din aceștia se înrolaseră în modul cel mai firesc sub steagul lui Take Ionescu (de atunci datează și expresiile takism și rakist) și la cea dintâi ocazie în chiar scurta sesiune extraordinară, un cakist deputat din Craiova interpelează pe ministru asupra celei dintâi din acele măsuri disciplinare, în ședința Camerei de la 6 octombrie. După răspunsul ministrului se constată că interpelarea nu produce efectul dorit de acel ce a făcut-o, dar micul incident este simptomatic pentru dezvoltarea ulterioară a relației între guvern și Parlament.

Spre a termina cu cele ce se cuvine să fie menționate din resorrul Ministerului de Justiție care sunt și rămân firește pe al doilea plan față de covârșitoarea însemnătate a legilor finantare ale lui Carp, trebuie să mai menționăm două

proiecte de legi dintre care unul se votează în decursul sesiunii ordinare de la începutul iernii, iar celălalt rămâne în cartioanele Camerei lără însă ca prin aceasta să fie lipsit de oarecare efect. Legea votată are de obiect revocarea legii lui Stătescu despre care s-a vorbit în volumul precedent la pagina 22 și prin care fostul ministru liberal Iovise în inamovibilitatea Curții de Casație pentru a face loc la doi magistrați partizani politici ai săi. Revocându-se deplorabila lege, unul din magistrații eliminați a fost reintegrat, celălalt, după propria sa dorință, a rămas avocat, fiind însă distins printr-o înaltă decorație ca semn de reparare a nedreptății suferite.

Celălalt proiect de lege prevedea oprirea unui ministru de justiție de a exercita profesia de avocat timp de cinci ani după retragerea sa din minister. Scopul proiectului era vederat: trebuia înlăturat inconvenientul ca un ministru, care în timpul funcționării sale numise și înaintase magistrați, să se prezinte apoi înaintea lor ca avocat și să pmduca, mai ales în opinia împiricinaților, impresia unei deosebite părtiniri. Legea, deși trecuta numai prin secțiile Camerei și primită de cinci din ele și respinsă de două, în care a fost combătută de deputații avocați Ion Lahovari și (firește) Take Ionescu, fără a fi ajuns la discuție în Camera plenară în urma tetragerii guvernului Carp, a avut totuși efectul de a fi reluată sub o formă mai redusă în consultații instituite de guvernul liberal. Și cu toate că la a doua guvernare a unui Cabinet Gheorghe Cantacuzino sub înrăurirea și mai mare a takismului, un adviicat din cei mai politici, Bădârău, amic al lui Take Ionescu, a funcționat ca ministru de justiție și îndată după ieșirea sa din minister și-a continuat cu atât mai viguros profesiunea de avocat, totuși acesta a fost în fapt ultimul exemplu al unei asemenea necuviințe politice. Si de vreo unsprezece ani încoace (aceste rânduri sunr scrise în 1917^{TM}) nici un ministru de justiție n-a mai exercitat advocatura după iesirea sa din minister. Lxemplul dovedește, o dată mai mult, că adevăratele legi necesare sunt acele care formulează numai o trebuință destul

de simțită în opinia publică încât să se realizeze în mare parte prin simțământul general de bună-cuviință.

Dar acum să ne întoarcem la mulți mai importanta expunere a soartei ce-au avut-o legile finanțare ale lui Carp.

Trebuie să menționăm în trecut că în decursul discutării prin secțiile Camerei a proiectului lui Carp pentru impozitul mobilier și îndeosebi pentru o mică diferență la patente, însuș șeful partidului pretins fuzionat C. Gr. Cantacuzino atacă în Cameră pe Carp, fiind de mult prelucrat în această direcție oscilă de Take Ionescu care conduce în Cameră lupta de opoziție. Cu ajutorul liberalilor și cu abținerea miniștrilor de la votare opoziția izbutește în ziua de 12 februarie 1901 să respingă cu majoritate de un vot moțiunea de încredere în guvern, ministerul Carp demisionează, conservatorii se dezbină iarăși în două grupări, și la 14 februarie apare decretul prin care Sturza este însărcinat cu formarea ministerului și ajunge să îndeplinească cu Partidul Liberal greaua misiune financiară pe care Partidul Conservator sfâșiat prin ambițiuni personale n-a fost în stare s-o îndeplinească.

La această nouă dezbinare toți foștii miniștri din Cabinetul Carp au rămas în jurul prezidentului lor de consiliu și acesta a păstrat grupării sale numele de partid conservator; însă peste vreo trei zile generalul Jak Lahovari s-a răzgândit și a trecut la Cantacuzino-Take Ionescu. și după vreo trei ani l-a imitat și Ionaș Grădisteanu. C. Olănescu și N. Filipescu însă au rămas credincioși misiunii cu care-i însărcinase partidul în momentul fuziunii, au rămas în gruparea lui Carp dovedind prin prezenta lor în ce parte este lealitatea politică.

Dovadă că partidul este încă într-o stare de frământare, care-l face incapabil pentru o acțiune mai durabilă la guvern. Nu e încă de prevăzut sub ce formă se va ajunge la întărirea partidului prin reînregire, dar este sigur că se va ajunge sub o modalitate oarecare la această unificare. Căci un partid conservator este așa și indispensabil într-un regim

constituțional ca contrabalansare a Partidului Liberal, încât împrejurările politice care sunt mai tari decât diviziile contribuie se de la sine la reformarea lui.

Vasăzică și noua încercare a lui Nicu Filipescu de a întregi Partidul Conservator, de astă dată aprobată de Carp, s-a arătat peste puține luni zadarnică, precum fusese zadarnică și cea din aprilie 1899. Cu aceste rezultate negative figura politică a lui Nicu Filipescu ar putea pierde din valoarea ei pentru viața noastră politică, dacă neizbânda acelor combinații n-ar fi fost răscumpărată prin înălțimea cugetării din care au izvorât. Precum în toată acțiunea sa politică N. Filipescu s-a distins totdeauna prin lipsa de orice interes personal și prin depărtarea de la orice nepotism, așa relațiile sale politice sunt vizibil inspirate de cea mai înaltă prețuire a valorilor intelectuale, fără ca pentru aceasta să desprețuiască contactul cu unele figuri dubioase îndată ce le crede folositoare ca instrumente la vreo uneltire politică.

Terminând aici expunerea noastră, toată situația politică în care se află astăzi statul român, ne îndeamnă să legăm sfârșitul cu una din ideile dominante ale acestei scrieri, cu evoluțiunea statului de la vechea sa formă a unor Principate electivă spre o monarhie ereditară consolidată sub forma constituțională. Astăzi această evoluțiune este așa de îndeplinită, încât nu mai există în toată România nici un singur om politic care să nu recunoască autoritatea monarhică a regelui Carol și succesiunea dinastică la tron ca niște fapte de la sine înțelese, așa încât regele Carol cu prilejul proiectatei solemnități întru amintirea unei domnii de 40 de ani poate constata cu adâncă mulțumire sufletească îndeplinirea misiunii pentru care l-a ales poporul român în zilele de 2-8 aprilie 1866.

În adevăr, marca misiunii pe care puternicul instinct de conservare al neamului nostru a încredințat-o mult așteptatului dar necunoscutului principe străin a fost de a-l scăpa mai întâi de primejdia competițiilor la tron cu dese schimbări de

Domnii și cu imensa corupțiune întru efectuarea lor, de a duce apoi statul cu ajutorul origini sale suverane la o independență recunoscută și de a-l consolida prin asigurarea unei succesiuni dinastice sub forma constituțională.

Această întreită misiune a îndeplinit-o regele Carol I, și cucerind independența ai arma în mână a îndeplinit acea pane a ei în modul cel mai înălțător pentru poporul român. Acestea au fose dorințele noastre care multora le păreau prea idealiste, atunci când l-am ales. Atât î-am cerur noi atunci si nimic mai mult, arăt ne-a dat si nu era chemat și nici nu putea să ne dea altceva.

Toată dreptatea și nepărtinirea unei judecăți istorice ne impune datoria să ne dăm bine seamă de aceste condiții de la început. Pe atunci era în unele capete teama că Principele străin nevaîmtrâinașipenoi; în dreptul public al lui Simeon Bamuțiu, și de la el se inspirase în Moldova așa-numita fracție liberă și independentă, se punea ca prevedere de temut această teamă,

O urmare puțin serioasă dar caracteristică acestor preocupări, care răzbișeră și în Constituanta de la 1866 este redactarea textului Constituțiunei noastre, care printr-o lipsă de conveniență unică într-o organizare monarhică ia precauțiunea de a vorbi întâi de suveranitatea poporului și de drepturile lui, de Cameră și de Senat, de miniștri și de abia în al patrulea rând de Capul Statului, față de care se opintește mai ales să-i arate limitele pterogativei. Orcât de naivă ar fi fost încrederea celor de au redactat pactul fundamental, că prin asemenea îngrădiri pe hârtie vor fi îngrădit și în fapt puterea Domnitorului și vor fi adus la vreo valoare puterea națiunei prin corpul său elecrcoral, ea denotă totuși cu deplină lămurire puținul ce se așrepta de la Domnitor în momentul când l-am pus în capul acestui stat constituțional și multul ce se aștepta de la noi înșine în toată manifestarea vieței politice.

Aceasta nu trebuie să o uităm nici un moment, aici este dreapta măsură a judecății evenimentelor ulterioare. Dându-ne

seamă de acel moment creator al statului nostru modern, trebuie să recunoaștem astăzi, că Domnitorul a făcut ceea ce așteptam noi de la el să facă, dar noi nu am făcut ce ne închipuiam atunci că vom putea face, și este o chestie de demnitate și de întărire a cugetelor pentru un popor care aspiră la un viitor mai mare ca să-și dea seama de greșelele sale penrru a le îndrepra, iar nu să arunce vina asupra altuia care nu era chemat să le îndrepteze.

Aceste reflecții sunt cu atât mai indicate pentru momentul de față cu cat ele sunt chemate să înlătore unele observări destul de răspândire printre oamenii politici făcute la adresa Regelui, daca nu în manifestări publice dar în multe discuții private și despre care credem că alcătuiesc ultima fază a unei stări de tranziție din care trebuie să ieșim precum am ieșit din faza criticelor cu guvern personal, din faza atacurilor antidinastice și altor asemenea suferințe ale copilăriei constituționale.

Se impută, de exemplu, Regelui că el și numai el susține pe D. Sturdza. Că el a Inspirat politica acestuia în chestia națională, că el a chemat la căderea lui Sturdza din martie 1899 un guvern conservator așa de slab ca acel improvizat de G. Gr. Cantacuzino, a cărui insuficiență financiară față de marele pericol al situației de atunci era prea manifestă, pentru a face să se reabiliteze cât mai curând acelaș Dimitrie Sturdza, că până în ultimul timp tor el a permis să vie la guvern un minister ca cel actual al lui Cantacuzino prin care o demagogie de căpătuire inspirată de Take Ionescu, generalul Iahovari și Bădărău slăbește spre cea mai mare daună a tinerelor generații orice încredere în valoarea adevăratelor principii polirice, fie conservatoare fie liberale, și pune în loc cinicul dispreț al orcărui princip pentru satisfacerea exclusivă a intereselor personale. Noi credejj)jMiă,afceastă serie de observări peatâr de neîntemeiată ^"ehțmia ^dtep^te omeneasca, pe cât de cōntrară ^adevăra^h^^t^^ă ilifi^iial.

Și pentru a vorbi mai întâi de acesta: Regele e declarat prin arr. 92 din Constituțiune inviolabil și neresponsabil, numai miniștrii sunt răspunzători și acest mare princip constituțional nu trebuie să rămâe literă moartă, ci trebuie respectat și aplicat cu bună-credință în toată convingerea noastră, pentru ca să ajungem cu timpul la respectarea și aplicarea efectivă a drepturilor prevăzute în Constituțiune pentru celelalte puteri, adică pentru puterea legiuitoare cu viitoarea Independență a corpului electoral și pentru puterea judecătorească. Unele fără altele nu se poate, căci așa este alcătuit organismul unitar al unei Constituții ca a noastră.

Dar și omeneste vorbind, ce impresie trebuie să fi făcut asupra unui spirit occidental majoritatea oamenilor noștri politici? După ce la început, cu toată participarea lor la mișcarea națională a Divanului ad-hoc, au lăsat adeseori la o parte tocmai respectarea punctului cardinal al acelui program, adică a Principelui străin, și ca niște rău nărăviți și ușori la minte s-au putut să-l atace și chiar să-l insulte prin tot felul de manifestări, de ia articolele prin foi străine ale lui Dimitrie Sturdza, F. rdmann von Hahn, până la diatribele indigene ale lui Hasdeu, la broșura „Spionul prusian” a lui Mârzescu, la poza catonică a lui N. Blaremburg, la aparenul radicalism al lui Panu, penrru a nu mai vorbi de poeziile cu ilustrații insultătoare ale lui Oiășanu și de ultimele rămășițe anahronistice din acele timpuri: de scrisoarea necioplită a răposatului Gogu Cantacuzino Rifoveanu și de vorbele triviale ale actualului prefect de politie. Ce impresie trebuie să fi făcut asupra unui om când, aceleași persoane, după asemenea bravade și necuviințe, se grăbeau să se încovoie îndată ce le surâdea puterea și să răscumpere cu lingușiri și plitudini necuviințele de mai nainte? Și cum, față de atâtea exemple de dezgustătoare metamorfoză, el care a urmărit cu stăruință neschimbată marele scop pentru care a fost adus în țară; întemeierea unei monarhii stabile, el să nu fi sfârșit prin a spori

încrederea în sine în aceeaș proporție în care a trebuit să o piardă în mai toți ceilalți. Care om cuminte poate aștepta ca asemenea greșeli ale oamenilor politici dintr-o generație să rămâe nepedepsite și slugărnicia foștilor insultători să nu producă rezultatele lor firești? Si dacă am avea o dinastie pământească întemeiată pe tradiția istorică națională, s-ar putea admite că o deviere spre autocratism să fie indicată, ca o fază trecătoare cu mai multă energie concentrată spre o mai sigură conducere a țării în mijlocul greutăților ce o înconjoară. Dar cu o dinastie străină, fundată abia de 40 de ani și care de-abia la a treia generație are un vlăstar născut și crescut în țară și botezat în religia țării, o asemenea posibilitate este exclusă și adevărata siguranță în consolidarea dinastiei pe viitor stă în libera manifestare a cugetului țării reprezintă! prin celelalte puteri constituționale.

Dar și în altă privire, de unde până unde pretenția ca tocmai Capul Statului în asemenea împrejurări să schimbe moravurile politice ale celor ce conduc și frământă partidele **noastre**? Pentru aceasta a fost adus Principele de Hnhenzollem în România? Si cei ce l-au adus și l-au aclamat, Brătieitii, Catargii, Ghiculeștii, Krețuleștii, oameni experimentați în ale rării, aceștia și-au putut oare închipui un singur moment că junele căpitan german, până atunci străin de orice viață politică să facă educația caracterelor române? Dar este o aberație a-și închipui așa ceva. Si după ce l-am ales fără umbră de un asemenea gând și după ce s-au purtat așa de mulți oameni politici față de el cum s-au purtat, ca niște bizantini rău nărăviți, pretindem deodată ca să le facă pedagogie și să le schimbe natura. Și dacă noi în toată mișcarea politică a noastră cu deplina libertate a presei și a întrunirilor, cu atâta întrebuițare a drepturilor ce ni le-am dat în Constituție cât am priceput-o și cât am voit-o, n-am fost în stare să ne alegem, după moartea lui Ioan Brătianu și a lui I., Catargi, alți conducători decât aceia pe care ni i-am ales și dacă noi am îngăduit

ca unii din aceștia să răscolească nomolul societății și sub pretext de popularitate și de număr constituțional să aducă la valoare politică niște figuri catilinare și niște monstruoziități sociale, care n-ar fi trebuit să iasă niciodată din întunericul existenței lor de până atunci, noi fiii țării, noi cei creșcuți sub Constituția ce tot noi ne-am dat-o, noi să abatem acum răspunderea de la noi și să aruncăm vina asupra altuia?

Dar lasă că nu este drept să facem așa, dar nu este cuviincios, nu este demn să facă așa un popor care aspiră la un viitor mai mare. Noi prin noi înșine trebuie să ne îndreptăm. Căci dacă pricina de căpetenia răului este slăbiciunea de caracter inerentă încă unei societăți de-abia ieșită din corupția seculară a domniilor fanariote și electivă, atunci răul nu se poate lecu prin invocarea unui autocrat, care nu poate decât să mai sporească slăbiciunea de caracter a supușilor săi, ci din contra prin treptată întărire a caracterului în noi înșine, prin formarea independenței cetățenești, al cărei prim simptom îmbucurător va fi simțământul și recunoașterea propriei noastre răspunderi, și prin urmare a propriei activități fără așteptarea impulsunilor străine.

Căci de altminteri, dacă te lași tu să te ducă altul, se va găsi totdeauna unul ca să te ducă unde vrea el și unde poate nu voiai tu, și orice putere în stat își întinde sfera de acțiune până unde o îngăduiesc celelalte ca să o facă.

Noi însă avem încrederea că societatea noastră politică va ști să ajungă și pe calea acestei îndreptări și va simți și înțelege din ce în ce mai mult neapărata trebuință a caracterelor independente.

Ceea ce ne întărește în această încredere este o altă parte mai îmbucurătoare a experienței dobândite în vremea noastră. Trei evenimente, deosebite ca însemnătate, dar caracterizate prin același simptom îmbucurător trebuie relevate din fuga împrejurărilor, din mulțimea manifestărilor publice, cu atât mai mult cu cât ele par a izvorî din chiar adâncul conștiinței la diferite straturi ale poporului nostru. Este mai înrâi de toate admirabila simplitate cu care ostașul

român s-a jertfit în războiul pentru apărarea și neatârarea țării. Din toată spuza aruncată de atâtea secole a mai rămas o scânteie vie în urmașii vechilor romani.

Este apoi spontană emoțiune cu care pana cultă a societății a știut să se ridice în contra atingerii demnității naționale prin cele petrecute în parlamentul unui star vecin și să obție în cel mai scurt timp expierea celui răspunzător. Este, în al treilea rând, înlesnirea sufletească cu care atâtea membri, de la mic până la mare, ne-am supus jertfelor materiale ce ni s-au impus în urma calamităților financiare și economice ale anilor 1899-1900, și pe care le-am suportat în liniște purtați de gândul de a scăpa cu orice preț onoarea și creditul statului, de a nu ne atrage tutela străină pe care a suferit-o Grecia.

Un popor care în diferitele sale straturi a dat aceste dovezi de bună cugetare și bună simțire este un popor de viitor; va găsi în el și tăria de a-și forma partide politice mai sănătoase, care să-și aleagă conducători destoinici și de caracter și aceasta va deschide era adevăratei monarhii constituționale. Și cel mai mulțumit va fi atunci regele acestui stat, căci oricât de multe ademeniri au capetele încoronate de a se apleca spre autocratism, ei prea sunt purtați de spiritul secolului în care am ajuns, și trebuie să fie mai mândri de a reprezenta un stat cu cetățeni de caracter, decât de a stăpâni o grămadă de supuși¹.

* Cuvintele acestea, scrise cu câteva săptămâni înainte de moartea lui Titu Maiorescu, pot fi considerate ca testamentul sau politic cu privire la atitudinea țării de un suveran constituțional. Speranța încercatului om de stat se îndreaptă, cum vedem, spre ridicarea nivelului conștiinței publice, ceea ce nu se poate fără o reală învățatură și mai idei fără o bună educație a poporului. Iar cât privește pe suveran, rolul său i se părea că trebuie să fie acela al unui arbitru, fiindu-se doar de un singur lucru: să nu încredințeze conducerea țării celor nepregătiți sau de o calitate morală inferioară (n.r. — Ci.).

DISCURSURI   PARLAMENTARE

126

RĂSPUNS LA O INTERPEIARE ȘI O CIRCULARĂ
CĂTRE INSTANȚELE JUDECĂTOREȘTI

{Sedința Camerei de la 6 octombrie 1900}

D. Titu Maiorescu, ministru al justiției: Dior deputați, să restabilim întâi faptele cu explicarea lor,

în adevăr, a venit de la președintele de Vâlcea raportul care vi s-a citit, cel dântâi, prin care se inculpă judecătorul Axente în modul ce l-ari auzit.

în urma acestui raport, am pus la 1 septembrie rezoluțiunea: *Se va face la consiliul de miniștri referat pentru destituire.*

înainte de a se face referatul, vine la 2 septembrie depeșa aceluiși președinte, care vi s-a citit asemenea și care zice: că aceia cari au reclamat s-au aranjat cu d. Axente.

Ei, se va fi aranjat d. Axente cu oamenii: dar tot rămânea ceva la mijloc, care trebuia cercetat. Și fiindcă însuși președintele modifică întru câtva raportul său dântâi, s-au oprit lucrările până la 7 septembrie. De ce până la 7 septembrie?

Pentru că la 6 septembrie, cum ați relevat, d. Axente însuși a scris ministerului și a încercat să se justifice cum a crezut că se poate justifica. Este la dosar scrisoarea dlui Axente.

Prin urmare, ia prima Întrebare firească a dlui interpelator: de ce nu s-a ascultat inculpatul, răspund: îndată ce a fost îndoială asupra raportului președintelui, s-a ascultat inculpatul. Am așteptai adică explicarea sa în scris. După explicarea sa, care asupra unor puncte în mod autentic a împrăștiat orice îndoială, convingerea care mi-a rămas era aceeași: că acest magistrat merită destituirea.

Dar fiindcă în acea telegramă a președintelui după primul raport era o rectificare, ce însuși o da, s-a născut o nouă chestiune: destituirea președintelui Vasiliu. Și dacă mai găsiți în dosar încă un raport al lui, adică al treilea raport, este în urma întrebărilor făcute de minister: cum explică d. Vasiliu diferențele din raporturile sale?

Ce măsuri va putea lua ministrul în privința dlui președinte Vasiliu, aceasta este obiectul unei alte discuțiuni.

Să revenim dar la d. Axente, și înainte de a analiza faptele, să-mi dați voie să ne lămurim asupra situațiunii legale a unor asemenea împrejurări.

În privința unui judecător amovibil, ministrul, după art. 115 din legea organizare!, are dreptul de a lua orice măsură disciplinară, de a pînunta și destituirea fără nici o condițiune „de formă sau de apărare”. (Dar, în cazul de față, d. Axente s-a apărât.) Legea cere numai ca destituirea să fie înșnită totdeauna de un raport motivat, ceea ce s-a și făcut.

Cât pentru raportul președintelui de Vâlcea, adresat ministerului, dreptid președintelui de tribunal în privința unui judecător din resortul său este astfel formulat la art. 114 din legea pentru organizarea judecătorească:

„In afară de dreptul de priveghere, primul-piescedinre și procliniur-generai al Curții de Apel, primul-președinte sau președintele de tribunal au asupra tuturor magistraților... din resortul lor dreptul de a inspena lucrările, de a controla raporturile lor de serviciu cu publicul și de a aduce firma/ k cunoștința ministrului jusut'.ei toi te t de naturii a compromite caracterul magistratului”.

Prin urmare, președintele de la Vâlcea lucra în competența dată lui de legea pentru organizare, uza de un drept, și își îndeplinea o datorie când semnala ministerului cazul Axente. Iar ministrul trebuia să ție seamă de această semnalare oficială.

Aceasta fiind partea legală a chestiei ridicată prin interpelarea de tață, să revenim acum la judecarea faptelor, nu după raportul dântai al președintelui, care a fost mai pe urmă modificat și a deșteptat oatecare îndoială, ci după chiar apărarea dlui Axente.

În adevăr, inexact ca amănunt arătase președintele Vasiliu, în primul său raport, că ar fi luat Axente bani *de la grefier*. Președintele raportase aceasta, fiindcă așa vorbeau acrele, și, odată cu raportul, a și trimis chitanța lui Axente, care este în adevăr dară *pentru grefier*. „Am luat de la grefier leafă mea pe luna august”, scrie însuși Axente.

Dar vine d. Axente în apătarea sa și explica lucrul astfel. (Numai că explicarea e indiferentă pentru corectitudinea dlui Axente.)

Nu era așa, zice d. Axente, n-am luat banii de la grefier direct.

Eu. Axente, am luat banii de la o casă de credit, dar fiindcă n-aveam eu credit, am avut trebuință de girul președintelui, care mi l-a dat. D. Axente zice că a împrumutat banii ca să conducă o soră a sa la Reichenthal); președintele rice că voia să se ducă la Expoziția de la Paris..., indiferent pentru cc s-a împrumutat, faptul este că banii nu-i căpăta decât cu girul președintelui.

Ce e drept, banii i-a luat d. Axente de la bancă cu termen de plată tocmai la 4 noembre, dar *i-a luat*. Și Înțelegeți Că pentru aprecierea noastră este indiferent dacă i-a luat de la grefier, de la președinte sau de la bancă; torul este că i-a luat și a dat chitanța sa de leafă drept siguranță pentru girul președintelui. Nu e vorbă, foarre râu face președintele că-mi arară unele amănunte în ptimul raport inexact, și vine mai

J

pe urmă și spune coc adevărul. Trebuia să spună de la început, că deși e chitanță ca pentru grefier, dar banii nu sunt de la grefier, ci de la bancă.

Aceasta, dlor, este cesțiunea președintelui Vasiliu; dar pentru faptul de care ne preocupăm e constatat că d. Axente a luat bani de la bancă cu scadenta de plată la 4 noembrie și cu girul președintelui. *(întreruperi)*

Dar cine n-ar fi fericit să poată disculpa pe acest tânăr magistrat?

Cine poate să aibă interes de a-l inculpa? Dar adevărul trebuie să se facă deplin și întreg.

D. Aurel Eliescu: Cer cuvântul, dle președinte.

D. T. Maiorescu, ministru al justiției: Vasăzică, banii sunt luați cu girul președintelui, cu termen de plată la 4 noembrie. Cu ce condițiune se dă acest gir? Președintele zice dlui Axente: nu-ți dau girul, fiindcă nu ești om sigur, ori te îmbolnăvești, ori poate fi caz de moarte. (D. Axente spune că i-a zis: pentru caz de moarte. Ei! Pentru caz de moarte ori pentru ale caz, după cum vrea omul; dacă nu-ți convine, nu te adresa la el.) Ori pori să fii strămurar (cum s-a și întâmplat). Eu, Vasiliu, trebuie să fiu sigur ca să nu plătesc dio puținul meu. Eu nu-ți dau girul decât dacă-mi dai chitanță că ai primit leafa așa încât leafa ta să fie din lună în lună la dispozițiunea mea.

Vasăzică, în luna august leafa ta are să fie la mine ca un fel de amanet, cam așa ceva. Poate că trecând august și venind luna septembrie, să-ți dau eu ție leafa ta pe august și atunci să-mi dai tu chitanță pe septembrie. și poate ca și în septembrie să-ți dau leafa și tu să-mi dai chitanță pe octombrie.

Dar, în orice caz, chitanțele de plată, din lună în lună, până la achitare, are să fie la mine.

Ei bine, între oameni cinstiți vorba este vorbă.

D. V. Cancioiu: Dar nu este permis între magistrați, ca președintele să ție leafa amanet.

IX T. Maiorescu, ministru al justiției: Nu cred că veți fi D-voastre mai severi decât voi fi eu asupra celor petrecute între președintele Vasiliu și judecătorul Axente. Aici vom fi îndată de acord.

Este foarte trist că suntem chemați a da asemenea explicații în Parlament. Cîr, chitanțe, scadentă, pare că avem a face cu un faliment; pare că sunt la mijloc creanțe și acoperiri de falii! Și, în adevăr, este un fel de faliment moral care se arată acolo la această excepțională afacere a magistraturii dintr-un colț al țării.

Dar dacă discutăm, apoi să discutăm foarte clar.

Nu aveau încredere unul în altul, se vede. Și așa zice președintele dlui Axente: eu ți-am dat girul meu cu condițiune ca leafa ca să fie la a mea dispoziție.

Și atunci ce face d. Axente?

Vine la București, și, în loc să fi spus la Vâlcea: degajați-mă pe luna august, vreau să iau leafa la București; ori să spună la minister: ca să-mi dati leafa pe august, întrebați dacă mă degajează de la Vâlcea, căci leafa mea e amanetată la Vâlcea, profită de faptul că e în București și, fără a spune la Vâlcea nimic, și fără a spune la minister nimic, își ia leafa prin mandat individual.

D. Aurel Eliescu: Pe jumătate.

IX T. Maiorescu, ministru al justiției: Dlor, aci nu pledăm înaintea tribunalelor, aci suntem în Parlamentul țarei. Vreți toate amănuntele despre jumătate sau despre întreaga leafă? Aci e operație de mandatare, care nu are nimic a face cu chestia ce ne preocupă, la nici un minister nu se poate mandata leafa fără un ștat de prezență.

Statul de prezență al dlui Axente venise de la Tribunalul Vâlcea pentru toată luna august, căci vin statele de pe la 8 sau 9 ale lunii; dar de la 16 august d-nu Axente era mutat la Siliștră. prin urmare, în statul venit de la Vâlcea s-a rectificat la comptabiluata ministerului că pentru Vâlcea i se cuvine

leafa numai până la 16; rămânând ca restul de 15 zile să-l primească după ce va fi venii statul de la Silisira, cate nu venise în acel moment. Vasâzică, i s-a dat numai pe 16 zile.

Întru ce schimbă aceasta situațiunea? Pe 16 zile sau pe toată luna: Destul că a venit să ceară să i se dea leafa încă o dală. pe când era deia angajată, si acesta e un fapt absolut necorect.

Tocmai de dincolo de Olt mi s-a întâmplat să-mi vie cereri de grațiate pentru țărani, condamnați la câte o lună închisoare în următoarele împrejurări:

S-a împrumutat țăranul de la creditd agricol si a pus amanet vite: scadența pentru plata să zicem că ar ri fost la 4 noembre, dar vita trebuia să steasechestrată, pentru asigurare. Ar fi posibil de închipuit ca să vie țăranul să spuie creditului: lasă-mi vira aceasta de care am trebuință și să pun altă vită în loc. Tot asa ar fi putut să zică dl Axente: lasă-mi chitanța si leafa pentru această lună și să pun chitanța pentru altă lună în loc. Dar ce nu se putea, era ca țăranul să-si ia singur vita de sub sechestrul, care era asigurarea plitei la scadentă. Și când o face un biet țăran, este tradus înaintea tribunalului corecțional și condamnat la închisoare, (*Aplauzprelungite.*) De cc când un magistrat face asemenea manopere, aceasta s-o tolereze ministrul?

Si cel putui țăranul, când cere grațierea. arată că a plății la Credit. Dar d, Axente n-a asigurat nici până azi pe acel președinte cu girul \i președintele este expus să plătească el datoria. De altminteri, pentru discuția noastră este indiferent ciut va plăti datotia.

Ku, dlor, sunt mulțumit că prin interpelarea de față mi s-a dar privilegiul nu să explic afacerea personală a dlui Axente înaintea Parlamentului, dar rai s-a dat privilegiul să adaug asum câteva cuvinte înaintea reprezentanților țării. Căci, dlor, ar fi foarte trist ca o asemenea cesriiie personală să se trateze înaintea D-voastre numai ca cestiunc personala, Insa îndărătul acestui lei de cestiuni personale se ascunde un interes general

foarte însemnat, și, din punctul de vedere al intersului general să-mj dați voie să mai adaug câteva reflecțiuni.

Vedeți, poate ar fi trecut - in ceea cc mă privește - fapta dlui Axente nu nerelevată. nu nepedepsita, dar nedacă publicității în acest mod accentuat, în care am dai-o cu intențiune; poate, dacă nu aș li avut asupra magistraturei o anume impresie care vreau să vi o comunic și D-voasrre, fiindcă, evident, nu are să facă guvernul de capul său. ci de la început trebuie să se pună în acord cu reprezentarea țării și să vadă dacă este sprijinit în direcția pe care vrea s-o introducă. Ani avut, zic. si am impresia că în magistratura țarei, al cării miez este din norocite foarte sănătos și care în mare parte, în mijlocul atâtor greutăți și vicisitudini prin cari am trecut, a rămas la înălțimea misiunii ei. in această magistratură s-a pmdus în unele priviri un lei de lăncezirc, tui fel de,, cum să o numesc? De descurajare, o lipsă de avânt mai ideal, de simțimânt energic de dreptate egală pentru coci, de acea îngrijire pentru prestigiul ei neatins, care ar fi trebuit să o aibă și să o păstreze de la început.

Vă voi da îndată o dovadă; căci altfel acest afirmări simt traze generale, cari se pot interpreta si întt-un sens si in altul. Când a venit legea pentni organizarea judecătorească acum zece ani, s-a dat magisirarurci române, ca un mare semn de încredere în ea, un foarte însemnat drept. A venit guvernul însuși, guvernul conservator de la si si-aluat puterea de a schimha după arbitrul său - las pe membrii de la Curtea de Casație, căci aceștia erau inamnvibili mai dinainte, - dar si-a luat dreptul de a schimba, prin urmare, a faiut inamos ibili pe toii membrii Curților de Apel și pe toți președinții tribunalelor.

Mai mult decât atât. Pe când în privința ministtului de justiție este controversa da, â are dreptul de a da magistraților inamovibili cel mai mic avertisment, necum o mustrare, în afată de cazurile relativ neînsemnate, prevăzute încr-un \$ 'i, care s-orbește numai de ordinea lucrărilor in curți si ttihunalc, magistraților inamovibili, președinților indeosebi, curților

întregi li s-a dat puterea, li s-a impus datoria, cred eu, dar în orice caz li s-a formulat dreptul ca ei înșiși să îngrijească de prestigiul lor; ei să ia inițiativa de a curăți magistratura de elementele nesănătoase; ei să-si păstreze neatinsă și necoborâtă demnitatea și înălțimea pozițiunii în care se allă. Mare drept! Ce s-a făcut cu acest drept? Unde este președintele care să fi atras, nu mie, că sunt de câteva luni, dar predecesorilor mei, atențiunea asupra vreunei incorectitudini ce se comite de un magistrat? De zece ani stăm așa sub această lege, și nu s-a mișcat nimeni din magistratura în privința îndreptării ei. Ia d. Vasiliu de la Vâlcea era propriul său interes bănesc în joc.

Îmi aduc aminte - căci eram împreună cu mai mulți din D-voastre în Cameră, - că atunci, când se discuta legea organizării magistraturei, venise un deputat din faimosul Turnu-Severin, faimos în istoria politică a țării noastre prin unele acte de independență, d. e. prin alegerea de deputat a lui Cuza-Vodă după vremuri; venise din acel Turnu-Severin un deputat, răposatul Nușoreanu, celebru prin vorba de *voiașiori*, și când se discuta aci în Cameră cari sunt cazurile speciale, în afară de codul penal general, cari ar reclama o pedeapsă în contra unui magistrat, el a introdus un amendament, ca să se pedepsească judecătorii cari „joacă cărți de noroc”.

Știu că atunci în Cameră erau mulți, printre cari și eu, care găseam că este de prisos, că e o atingere a demnității magistraturei, să i se mai spună anume prin lege că n-are voie să joace Cărți la noroc. Mi se părea că era un fel de insultă. Insultă oți nu, se vede că majoritatea era mai practică decât mine, căci a primit propunerea. Amendamentul a trecut și în Senat și este înarticolat și înmatriculat, cum ar zice confrății noștri de dincolo; este introdusă ca al optulea alineat în art. 100 al legii de organizare.

Ce rezultat a avut acest articol, de zece ani încoace? Este excepțional - atât ar mai lipsi să nu fie excepționali - este

excepțional; dar este și este încă de notorietate publică că avem în țară enormitatea unor magistrați cartoloni. (*Aplauze prelungite*)

Este de notorietate că în cluburi nu se sflesc de asta nopțile întregi în promiscuitatea aceea detestabilă cu împiriciniții la o masă de joc. (*Aplauze prelungite*)

Și nimeni nu se ridică din magistratură, nici un președinte nu semnaleză lucrul, nici un procuror general nu-mi raportează! Art. 114 le impune chiar datoria să raporteze ministrului de justiție abaterile magistraților, dar nici unul n-a făcut-o! A trebuit să-i deștept eu prin o circulară!

Ce dovadă mai mare voiri că este lăneezire, că e stagnare într-o parte a vieții noastre publice, și că trebuia odată trezită lumea din această stagnare, trebuia readusă magistratura acolo tinde merită să fie, adică miezul cel bun al ei să fie curățat de elementele cari îl compromit.

Aceasta, dlor, vreau să fac, și pentru aceasta trebuie să mă pot sprijini pe concursul D-voastre al majorității. (*Aplauze prelungite*)

O! îndreptarea se va face destul de iute, căci aci nu încapă multă șovăire. Ori este magistratul cum se cuvine să fie, ori dacă nu, să părăsească această misiune. Aici nu încap figuri echivoce, cari nimicesc respectul și încrederea ce trebuie să o aibă împiriciniții în justiția țării.

De atâtea ori ni s-a vorbit că suntem de gintă latină, și ajunsese amintirea lui Traian un fel de frazeologie, de care se sfiau oamenii cu gust literar.

Ei, dar, în definitiv, suntem de gintă latină, suntem în fapt descendenții vechilor romani.

Dacă a fost ceva care a făcut onoarea latinilor, a strămoșilor noștri romani din secole în secole, a fost înalta lor idee de dreptate, jurisprudența lor, magistratura lor.

S-a corupt întrucâtva junsprudenta romană când s-a întins până la Constanținopol și s-a introdus latura orientală în dezvoltarea Imperiului roman.

Dar noi românii suntem din latura occidentală; noi ne ținem de Roma și nu de Bizanțiu, și sper că n-a căzut asupra noastră atâta bizantinism, încât să ne zdruncine cea mai sănătoasă tradițiune romană, dreptateii veche latină. (*Aplauze prelungite*).

Iată, dlor, pentru ce trebuia făcut un început de energie deșreptare, și, oricât este de dureros, 'mi pare rău, dar nu se poate face altfel.

Să știe magistratura noastră că țara reclamă de la ea să fie întreagă la înălțimea misiunii ei. (*Aplauze prelungite*.)

127

MIȘCĂRILF, ȚĂRĂNEȘTI SI MĂSURILE
GUVERNULUI

(*Sedința Camerei de la 23 noiembrie 1900*)

D. Titu Maiorescu, ministru de justiție: Dlc președinte, dtpă regulamentul Camerei, îndată ce o interpelare se dezvoltă, ministrul poate să răspundă; el va trebui o dată să răspundă și majoritatea are facultatea de a închide discuțiunea îndată, facultate în deosebire de regulamentul Senatului, unde și după răspunsul ministrului, interpdatorul are dreptul de a vorbi.

Acest drept, ca drept de a mai vorbi după ministru, nu există în regulamentul Camerei.

După acest regulament o majoritate poate să închidă discuțiia după cuvântul unui ministru, în urma interpelatorului.

Fiindcă în cazul de față, guvernul dorește ca să se facă deplină lumină, nu vrea să se ascundă nimic, nu are intenția de a acoperi pe nimeni, și dorește ca orice vinovat, pe măsura vinei sale, să și fie tras la răspundere. Deci, fără a face un precedent obligator pentru guvern, n-o putem face față cu regulamentul; dar în ceea ce ne privește, cu voința noastră de astă dată, dacă sunt și alți deputați cari sunt asociați la această interpelare, sau alții cari vor să aducă luminile lor în această afacere, v-as ruga să Le dați cuvântul și ar rămânea ca să

răspundem după ce întreaga lumină, cu toată critica adusă, va fi făcută. *(Aplauze.)*

D. *Titu Maiorescu, ministru de justiție:* D-lor deputați, textul interpelării dlui Palade începe astfel:

„Interpelez pe d, ministru de justiție ce măsuri a luat, în virtutea dreptului ce are de a supraveghea exercițiul acțiunii publice pentru ca auttirii responsabili de erunrele bătăi exercitate asupra sătenilor din Bordești și Gura-Calirei, a jefuitei averilor lor, să fie dati judecatei.”

Iată obiecru interpelării. La această interpelare s-a asociat d. Panu. Eu am fost cel dântâi care în numele guvernului am cerut ca să se lase discuțiunea largă, pentru ci si ceialți deputați înscri,si să-și dezvolte părerea și să aducă luminile dlor.

Dar vă mărrurisc că n-am găsit în ceea ce a zis d. Panu nici o legătură cu obiectul interpelării la care s-a asociat.

D. *G. Panu:* Nu m-am asociat, m-am înscris.

D. *Titu Maiorescu, ministru al justiției:* Indiferent! Ceea ce ați vorbit d-voastră astăzi, nu a fose în legătura tu interpelarea anunțata, asociat sau nu. D. Panu, la o interpelare care are de obiect ceea ce s-a întâmplat anume in două comune din Râmîncu-Sârat, cere guvernului măsuri în contra unor reprezentanți ai autorității statului, introduce deodată rediscutarea legii tuice! Teorii administrative, comparări între ceea ce a vorbit D-sa în sesiunea extraordinară și ce se adevereșre în sesiunea ordinară, și altele asemenea. Și mai ales într-un moment, când situațiunea tarei este foarte grea, si când oricine ar fi la guvern, fără mari sacrificii, fără încercări de Impozire, fără reducere de budget nu se poate merge înainte,

¹ diturghce Panu tace u ampla **expunere** asupra răscoalelor țărănești de k 1888, 1894, 1698-1899 si 1900 și cere guvernului sa-i pedepsească pe tei ce și-au blrut joc „de gradul lor, de țară, de guvern și de senrimentele umanitare” (*n. ed*)

vine d, Panu și, fată de o interpelare formulată de un eminent reprezentat al opozițiunei liberale, ne zice că adevărații vinovați si autori intelectuali ai celor comise la Bordești suntem noi, miniștrii; iar sătenii răzvrățiți nu sunt decât cei ademeniți de noi, și apoi ne vorbește de ilustre date istorice, legate de o revoluțiune de impozite; ne vorbește de America, care si-a dobândit libertatea ei prin o revoluțiune în contra unui impozit și legitimează până la oarecare punct dreptul de răzvrătire al țaranilor și dreptul de a refuza impozitele.

Ceea ce face astăzi d. Panu, nu este faptă de conservator și nu se poate admite in o Cameră conservatoare. *{Aplauze prelungitei}*

Poate își aduce aminte d. Panu de timpul când era sef de cabinet al lui C. A. Rosetti. Rcpausatul C. A. Rosetti este deja trecut în analele istotiei noastre, pentru ca astăzi dacă-l laudă cineva, sâ nu fie taxat de lingușitor, și dacă-l etnică sâ nu fie taxat de necuviincios; și de aceea zic; să ferească Dumnezeu tara aceasta, și mai ales majoritatea conservaroarc, să înfăptuiască toate ideile lui C A , Rosetti! Aceasta ar fi revoluțiunea permanentă și nimicirea tarei!

Dat in definitiv ce a fost: o lege pentru impozitul tuiceii, care s-a discutat în Parlamentul român, s-a votat și s-a promulgat, începe a se aplica. Și se aplică ce?

S-au luat deja bani de la cineva? S-au luat instrumenrele țaranilor? Nu. Sc făceau numai măsurări prealabile de agenții fiscali pentru a ajunge mai târziu la însăși perceperea taxelor și la deplina executare a legii. Și asupra acestor masuri prealabile sc și răscoală țaranii si d, Panu-i legitimează?

Dar in ce țară trăim? Suntem noi într-un stat absolutist ca unele State vecine? Nu suntem în regim parlamentar? Nu avem libertatea discuțiunii, libertatea presei, libertatea întrunirilor? I se încātușează cuiva vorba în această țară, în acest Parlament? Nu pot veni deputații să ceară reforma cutând articol, dacă este rău, îndreptarea legii în această parte sau alta?

Legitimați o răscoală pentru a îndrepta o lege? Aceasta nu se poate! Țăranul răzvrătit trebuie readus la respectul legii, indiferent dacă legea va trebui să fie amendată de D-voastre ori nu. Suntem o țară legală, și este de datoria oricărui guvern să facă să se respecte legea.

Atât aveam de răspuns dlui Panu, și acum vin la obiectul propriu al interpelării dlui Pallade. Ia întrebarea D-voastră, onorabile dle Pallade, dacă, presupunând că în această necesari leprîmăres-ar fi comis veri-tm abuz, veri-o infracțiune, guvernul înțelege să acopere pe funcționarii vinovați? Răspund: *nu*.

Dacă s-au comis infracțiuni la lege, vrea guvernul ca autorii să tte pedepșiți: Răspund: *dă*, și nehibzuit ar fi guvernul care ar lua asupra sa răspundere pentru fapte delictuoase, cari nu-l privesc. însă asupra măsuței răspunderii, și asupra constatării în fapt, cine este și până unde este cineva vinovat, suntem de ahă părere. Si aci trebuie să cercetăm întâi laptele, pe temeiul acrelor și mărturiilor.

Onor. d. Pallade a cerut actele de la guvern, dar cu următoarea rezervă:

„Cer dlor miniștri să-mi comunice raporturile de serviciu ce au primit de la subalternii d-lor, întru cât nu sunt de natură confidențială”.

Eu am primit un raport confidențial de la d. procuror al Tribunalului Râmnicu-Sărat (veti vedea îndată, de ce este confidențial), și de aceea nu m-am crezut dator să-l comunic dlui Pallade, precum nici nu-l cerea D-sa. Dar după întinderea ce a luat discuțiunea astăzi, îl voi comunica D-sale și Camerei în întregul său.

Raportul procurorului este confidențial, în urma invitării mele exprese, fiindcă în deprinderile țării noastre este, ca uneori să se teamă procurorul de administrațiune. Nu afirm aceasră anume despre procurorul de la Râmnicu-Sărat; vorbesc în genere, că între justiție și administrațiune nu este totdeauna

armonie la noi și că trebuie adeseori să iei oarecari precauțiuni pentru a afla adevărul.

Procurorul, care este acum la Râmnicu-Sărat, nu l-am numit cu. E de mai mult timp în magistratură, a avut parte să vază tot felul de guverne și liberale și conservatoare.

Când am aflat cele ce ați povestit d-voastră în clubul liberal, și am citit ce s-a scris în *Voința Națională*, am telegrafiat procurorului să-mi raporteze exact tot adevărul. Dar m-am trezit că d. procuror vine personal la Ministerul Justiției ca să-mi spună verbal ce s-a petrecut.

N-am stat de vorbă cu D-sa nici 5 secunde, numai timpul ca să-i spun următoarele cuvinte: să-mi raportezi *în scris* și confidențial tot adevărul, fără a ocoli nimic și pe nimeni; eu îți garantez, cât voi fi ministru, că din adevărul spus nu ți se va întâmpla nici o jignire.

În discursul, de altminteri, așa de negru al dlui Pallade, printre cuvintele D-sale amare era, totuși, o parce mai trandafirie, era ocrotirea pe care o acorda D-sa procurorului de la Râmnicu-Sărat. *Și* în ceea ce a vorbit d. Pallade la clubul liberal, și s-a reprodus în *Voința Națională* se vede provocarea D-sale la ceea ce *i-j* spus procurorul, afirmarea d-sale că procurorul a fost indignat de cele întâmplare și că ar fi promis că va raporta iot. Iată un element pe care și d-voastră v-ați întemeiat și pe care mă întemeiez și eu.

D. G. D. Pallade: Eu nu știu dacă v-a spus tot.

D. Titu Maiorescu. ministru de justiție: Nu știți dacă mi-a spus mie tot? Veți vedea îndată ce mi-a spus; deocamdată știu eu că d-voastră v-ați provocat la el ca la o autoritate și aceasta-mi este destul.

Vedeți, onorabile dle Pallade, am fost și eu multă vreme în opoziție și *im* toată simpatia pentru vorbitorii opoziției, parcă sunt mai acasă pe acea bancă decât pe banca ministerială.

Priecem noi felul vorbirii în opoziție. Când d-ta, ca membru de opoziție, re întemeiezi de mai nainre pe ceea ce

spune un procuror și când, apoi, spusele acestui procuror se arată a fi în contra d-tale, nu poți să mai zici: „acum nu mă mai întemeiez pe procuror” *{aplauze}*, ci d-ta rămâi țintuit pe raportul procurorului. *{Aplauze.}*

Am cel puțin speranță, am încrederea în lealitatea onorabilului nostru adversar, a dlui Pallade, că acestui procuror nu i se va întâmpla nimic când vor veni liberalii la putere. *{Aplauze, ilaritate.}*

Iată acum raportul dlui N. Sârățeanu, procuror al Tribunalului Râmnicu-Sărat - poartă data de 9 noiembrie 1900, - e scris cam rău caligraficește, dar e scris bine ca spirit:

„În dimineața zilei de 27 octombrie, d. prefect Alexandrescu ne-a înștiințat verbal că locuitorii comunei Bordești s-au revoltat, au alungat controlorii, cari erau duși în acea comună spre a aplica legea tuicea, au tăiat și liniile telefonice!...”

Ei, dlor, nu știu cum rămâne cu teoria dlui Panu despre America, și despre începutul libertăților cu răscoalele în contra impozitelor. Dar la noi în țară când se taie telefonul și se alungă controlorul fiscal, care vine să aplice o lege, o asemenea mișcare trebuie număidecât reprimată dacă mai poate fi vorba de autoritate a statului și că „*d general Comăneanu*” fiind înștiințat și D-sa, a și trimis trupa de infanterie și cavalerie a ocupa satul”.

D. Pallade zice că nu fusese răscoală și că degeaba s-au dus trupele.

Să ergotăm asupra cuvintelor? Era răscoală ori nu? Alungarea controlorului fiscal și tăierea liniilor telefonice, cum să o numim? Petrecere? Și ce face un prefect, ce face un general, ce face un procuror și un judecător de instrucție în asemenea caz?

Și oare era primul caz? Se întâmplase cazuri și s-au sfârșit cu împușcate de oameni. Așa s-au adunat țărani și în județul Buzău, a încercat prefectul de acolo să-i convingă, a

parlamentat cu ei 4 sau 5 ceasuri (după părerea noastră a parlamentat prea mult tot de teamă să nu ajungă la intervenirea armatei. Instigatorii interesați la aceste turburări spuseseră oamenilor că soldații nu au să ftagă în ei. Rezultatul a fost că țărani au început să atace ei armata, și atunci a fost silită armata să tragă, și s-a înrâmpat moarte de om.

Cu asemenea precedente și sub asemenea impresii s-a dus generalul Comăneanu la Bordești. Și acum să urmăim mai departe cu citirea raportului:

„Imediat sesizând pe domnul jude-instnictor am pornit la fața locului, și pe drum ne-am întâlnit cu d. prefect și d. general, cu cati continuând călătoria, am ajuns aproape în aceiași timp în comuna revoltată. Aci am găsit satul în cea mai mare liniște, ocupat de armată sub conducerea dlui colonel Caramlău; iar în fața primăriei, vreo 11 locuitori arestați, ca șefi ai răscoalei,”

Vasăzică, după răscoala din ziua precedentă, cu alungarea controlorilor și tăierea liniilor telefonice, colonelul Caramlău arestase pe instigatorii și-i ținea arestați la primărie și de aceea era liniște.

Măsurătoarea nu se făcuse încă; erau măsuri preventive. De acum înainte aveau să intre din nou controlorii acolo și să facă acea măsurătoare prealabilă.

„Noi cu d-nu jude-instructor am intrat în primărie, și imediat după noi, a venit și d. prefect. D. judecător de instrucție a început a cerceta pe notar despre chipul cum s-a petrecut faptul, și pe când erau în cercetare, deodată auzim afară zgomot; uirându-ne pe fereastră, am văzut cum doi soldați băteau cu curele (trăgători) un locuitor trântit jos.”

Felul de bătaie cum l-ați spus d-voastră, dle l'allate, îl constată și procurorul, apoi continua:

„Pentru respectul datoriei autorității militare, am invitat pe d. general în primărie, și cu *tuții* i-am atras atenția asupra faptelor ce

se petreceau. D-sa ne-a declarat că din ordinul d-sale se fac acestea, și își asumă răspunderea, întrucât voiește ca prin acestea să dea exemplu și să pună capăt revoltei. Am explicat dlui general că aceste proceduri nu sunt legale, și că noi suntem responsabili, în urma căror explicații, d. general a revenit asupra dispozițiilor luate de D-sa, bătaia încetând imediat".

Cine sunt acești „cu toții” de la începutul aliniatului? Ei, firește, procurorul și judecătorul de instrucție. Dar fiindcă ne-a spus mai înainte că și prefectul intrase în primărie cu ei și acum ei „cu toții” fac aceste observări generalului, trebuie să conchid că și prefectul, ca și judecătorul și cu procurorul, atrăgea atențiunea generalului asupra acestui punct. Prin urmare, conivența pretinsă de d-voastră, a prefectului cu generalul, nu mi se pare dovedită.

D. G. D. Pallade: Cer cuvântul!

Voci: Sunt 6 ore.

IX președinte: Sunt dator să consult Camera dacă acordă prelungirea ședinței!

- Se pune la vot prelungirea ședinței și se primește.

IX Titu Maiorescu, ministru de Justiție: Urmez dar cu citirea raportului:

„După vreo 2 ore d. prefect și d. general au plecat la cătunul Gura-Caliței, din comuna Lacu lui Baban, unde locuitorii de asemenea erau răsculați, fiind deja trimisă acolo armată spre a ocupa satul. Noi, împreună cu d. jude-instructor, am rămas în Bordești, unde D-sa, continuând ancheta, a dovedit că din cei 11 arestați numai trei erau vinovați, și anume: Constantin Năstase, Constantin al Babei și Răducan Enuță, contra cărora am și deschis acțiune publică, iar pe ceilalți i-am pus imediat în libertate. În afară de cei trei de mai sus, s-au mai găsit culpabili încă: Vasile Costandache, Dinuță Rezescu și Vasile Stoian, cari pentru un moment erau dispăruți din comună.

În ziua de 28 octombrie ancheta fiind terminată acolo, ne-am reîntors la Râmnic. D. prefect și d. general s-au reîntors la 29, odată cu armata, cari au adus arestați 21 locuitori, hânuți și II instigatori.

Pe aceștia cercetându-i și negându-i culpabili, i-am pus imediat în libertate. Oamenii nu mi s-au plâns să fi fost maltratați, așa încât nu știu dacă la Gura-Caliței țărani au fost bătuți, și dacă femeile lor au fost pângărite, neprimind de la nimeni vreo reclamație în acest sens".

Înainte de a termina raportul, mă opresc puțin aici.

Vedeți, dle Pallade, e foarte frumoasă și de noi totdeauna respectată este libertatea presei, și că merg ziaristii să facă ei anchete uneori; haide, treacă, meargă uneori. Dar ca să facă așa anchetă încât să meargă un reprezentant eminent al opoziției, cum e d. deputat Pallade, din casă în casa în satul Boldești și să întrebe pe femei ce li s-a întâmplat (ilaritate, aplauze), să fie însoțit de un medic și să-și dea aer de judecător de instrucție, când avem în țară aceste organe constituite ale ei: judecători de instrucție, procurori și în cazul de față un procuror inteligent și independent, care când i s-au adus 21 oameni arestați, de administrație, el de îndată i-a liberat, negându-i vinovați, să veniți d-voastră, să dresați procese-verbale pentru *Voința Națională* și pentru *Clubul liberalii*

Și nici unul din D-voastre să nu zică țărănilor acestora: dați plângere la parchet, la autoritatea constituită, ci să vină numai să facă declarații prin ziare și discursuri la adunări, acestea pot fi din mijloacele reparației C. A. Rosetti, mijloace revoluționare, dar nu sună procedurile unui om de ordine și nu sunt pentru țara românească. *(Aplauze.)*

Apoi dacă nu a venit nimeni să se plângă, după cum arată procurorul, ce pângărire și ce jefuire e aici? Și nu puteți întâmpina că țărani de azi nu știu să se plângă.

Slavă Domnului, am lăsat instrucția primară, după părerea mea, prea iute și prea mult. A venit d. 'Laice Ionescu și a dat legii instrucției o întindere pe care eu nu i-aș fi dat-o și n-ar fi decât din teamă bugetară; ati mai întins-o și D-voastre, liberalii.

S-au produs și mișcări socialiste în sate. Învățătorii sunt mulți socialiști, și aud că sunt și unii preoți de prin sate.

Vasâzică. nimeni nu poate zice că în țara aceasta nu sunt solicitați și deșteptați și uneori chiar excitați țărani, și totuși nu s-a găsit nimeni din opoziția liberală să spună țăranilor din Bordești și Cura-Caliței următorul lucru cuminte: dacă ți s-a întâmplat ceva în casa ta, dacă ți s-a pângărit familia, dacă ți s-a jefuit averea, dă o plângere procurorului și judecătorului de instrucție.

Dar te: suntem noi țară sălbatică? Nu mai avem justiția în stat? Suntem o țară dezorganizată, încât să vină d. Pallade în numele ziariștilor să facă anchete cotectionale?

D. G. D. Pallade: Cer cuvântul în cestiune personală. (Zgomot)

D. C. Rădulescu: Când mă maltrata pe mine pe piața Bucureștiului, d-ta râdeai. Eu, dle Pallade, nu mă pot potrivi cu d-ta la gură; dar suntem egali la centură și o să-ți răspund odată. (Mare ilaritate.)

D. Titu Maiorescu, ministru de justiție: Când a fost la Bordești persoană autorizată de lege, când a fost acolo magistratul care își îndeplinește datotia sa de magistrat, și îmi spune: „nu s-a plâns nimeni, n-a fost nici o reclamațiune”, atunci cred cele ce îmi spune un magistrat corect și nu cred cele ce îmi spuneți d-voastră în procesele-verbale ale *Voinței Naționale*. (Aplauze.)

Si acum să terminăm citirea raportului:

„D, jude-instructor, pe cei cari noi i-am găsit vinovați de răzvrătire, deschizând în contra lor acțiune publică, i-a cercetat dacă au fost baruri și numai trei din ei au declarat **Lă** au fost bătuți de soldau, dar n-au nici o pretenție și nu înțeleg a cete darea **In** judecată a unei persoane”.

Cât pentru represiunea turburărilor de prin sate, sunt acțiuni de guvernământ, oricât de regretabile ar fi ele, cari sunt necesare, pentru că altfel nu mai este ordine în star. Dar în

ceea ce privește îndeosebi bătăile din Râmnicu-Sărat, ne vom explica îndată și Camera va decide.

„Nu au nici o pretenție țărani și nu înțeleg a cere darea în judecată a nici unei persoane”.

Stiti pentru ce i-a întrebat judecătorul de instrucție așa și pentru ce raportează procurorul că țărani bătuti nu vor să reclame? În materie ordinară de bătăi, dacă nu e plângere, sau dacă se împacă împričinații, nu e loc pentru acțiunea publică. Aceasta firește nu acoperă răspunderile generalului, sau prefectului, cari sunt de alt ordin, dar caracterizează totuși simțământul țăranilor în cesti.

Apoi continuă raportul:

„În urma căroră d. judecător i-a supus „pe totii examinare! dlui medic-primat V. Negocscu, care a declarat că la cei trei inculpați, cari se plâng ci ar fi **fosi** bătuți, a constatat: 1) la Costache al Babei urma unei echimoze etc, 2) la C. Nastaseidem, 3) la R. Enuță idem? Apoi adaogă pentru totii trei că aceste leziuni nu prezintă nici **a** gravitate și n-au putut cauza nici o incapacitate de lucru”.

Facem și noi. precum vedeți, cate o mici cercetare și nu o lăsăm numai asupra presei și asupra opoziției; căutăm și noi să aflăm adevărul. Judecătorul de instrucție cu medicul au cercetat și medicul conchide; - Nu ti fi fost și acesta infectai de guvernamentalism. - „Au fost bătuți cei trei oameni, dar fără gravitate, tiră să li se fi cauzat vreo incapacitate de lutru”, adică n-au fost „orori”, cum zicea d. Pallade, nici „torturi”, sau schingiurii după s'echea vorbă românească. Au lost bătăi cu cureaua, da, bătăi. *Tortura* este altceva: ouă fierte, fier roșu, spânzurătoare la copaci. (Aplauze.)

Z. C. Rădulescu: Ca la Mărășesri.

O. T. Maiorescu, ministru de justiție: Aceste sunt în adevăr torturi din istotia noastră contimporană. S-ar zice că sunt mai curând „torturi”, când vin bătăușii deghizați în cetățeni indignați și sparg capetele gazetarilor. (Aplauze.)

Dar acum? Ci s-a dus răranii și au fost bănici cu curele, c foarte rău, dar a vorbi de *torturi* cred că este o exagerație, când au fost leziuni cari nu au produs nici o incapacitate de lucru.

D. I.I.C. Brătianu: Un fel de gimnastică suedeză.

D. 7. Măteescu, ministru de justiție: Raportul procurorului se termină astfel;

IA m cercetat la spitalul judetian dacă nu cumva a fost acolo internat vreun locuitor maltratat din Gura-Calitef sau Bordesti și ni s-a comunicat că nu există absolut nici unul.

Aceste am onoarea a vi le atlucc la cunoștință ca răspuns telegramei D-voastre no. 17.093."

Procuror, *N. Sărățeanu*

Iată dar faptele constatate. Vasăzică, un general de armată, chemat ca să restabilească ordinea la o răzvrătită începută, recurge la mijlocul, după ce găsit pe instigatori, pe presupușii și arătații instigatori, pentru ca să prevină lățirea mișcării mai departe, ca înaintea multimei sătenilor adunați să ordone să bată pe țărani instigatori.

Rău a făcut generalul? Foarte rău!

Este reprobabilă fapta sa? Da, este reprobabilă!

la cineva din guvern răspunderea prin aprobarea acestor fapte?

Nu; nu o ia nimeni. Toti miniștrii sunt de acord a vă spune: rău a făcut generalul) Si cel dântâi care a spus-o, a fost șeful său ierarhic, d. general Iahovari, ministru de război. Si fiindcă după cum constată procurorul, nu era vorba de veri-o conivență cu un civil, adică în cazul nostru cu prefectul, autoritatea competentă de a pune în mișcare acțiunea disciplinară în contra generalului nu era ministrul de justiție, ci era ministrul de război, și ministrul de război a și aplicat o măsură disciplinară.

Iată răspunsul meu ca ministru de justiție la prima întrebare a onor. d. Pallade.

Dar d. Pallade dorește să afle ce fel de măsuri s-au luat contra dlui general Comăneanu.

Adică vrea să între Camera în amănuntele măsurilor disciplinare ale armatei? Ce vă importă? Pentru relațiile politice ale D-voastre cu guvernul, Camera are declarațiunile guvernului că a găsit fapta generalului reprobabilă. Și acum odată ce esre reprobată ce mai doriți să știți D-voastre? Gradul de pedeapsă? Să vă spun și aceasta. S-a dat generalului o mustrare oficială. Alții dintre noi erau de părere — discutăm în consiliul de miniștri - să i se dea arest de câteva zile, d. Pallade e de părere să lie dat în judecată. Așa c, dle Pallade?

Va veni momentul când ne vom mai aduce aminte de această vorbă a D-voastre; momentul când veți fi d-voastră pe banca ministerială, adică d-voastră voiți să dăm numaidecât în judecată pe genetalul Comăneanu. Noi n-run fost de această părere. Pentru ce? Penrru că generalul s-a jusrificar așa: *este ceva grav pentru conștiința mea de militar să mă văd în necesitatea de a tragi cu pușca asupra țăranilor români! h. grozav! Si fiindcă s-a întâmplat aceasta din nenorocire la Ruzău, dacă văd că e răzvrătire și aici la Bordestii și e posibil ca si aici să năvălească mulțimea asupra armatei, ce tnbuic să jac eu cu armata Formalități, trâmbițe, declarațiuni si în dfinitiv ordin de a da fisc: Fste grozav pentru mine, ca militar, să trag în sânge de români!...*

Și atunci mi-am zis: *este un rău obicei, trist obicei, vechi,* dar nu esre tocmai așa de vechi; eu am acasă la mine două iniei tablouri de scoală: unul cu o clasă luminoasă pentru timpul modern, eelailt reprezentând vremea când a venit tatăl meu la 1837 la Craiova, cu înființarea gimnaziului si a găsir încă falanga în scoală. Tabloul arată pe școlarii spânzurați în niște furci, cu tâlpile deasupra, și învățătorul dându-le bătaie la picioare. Aceasta era pe la 1837,40, 45, poate și mai încoace.

Rele obiceiuri, nu e vorba, dar așa erau! Bătaia era ca un fel de tradițiune, din multe priviri condamabilă. Suntem noi chemați aici, roți, ca să îndreptăm moravurile? Evident, și cu toate acestea nu vă puteți mișca prea mult că un general, chiar din cei mai omenoși, să-și fi zis în împrejurările grele în care se află: *oare ce ene mai bine pentru țărani? Ordinea eu trebuie să restabilesc; dacă răsurătirea continuă, vine momentul de a trage cu pușca; să ordon mai bine o execuțiune brutală: bătaia înaintea lutuilor; aceasta ti va potoli fi se va evita cealaltă necesitate extremă.*

Se poate pricepe omeneste un așa raționament din partea unui general în așa împrejurări? Coate fi aceasta o circumstanță atenuantă? Omului aceluia, când îi dau o dojana publică, când spui despre el ceea ce îi spunem noi în Parlament, îi aplici o serioasă pedeapsă; dar față de evidenta lui bună-credință, ne oprim aici.

Si astfel, după vorbele opoziției s-a găsit un guvern așa de hain și așa de despretuitor al drepturilor țăranilor, încât să fi zis dlui Comăncanu: ei, generale, să fii reprob, să primești o dojana; dar în judecată nu te dau, și la arest nu te trimit.

Iară ce am făcut, dlor deputați, si acum, după ce v-am citit raportul procurorului întreg și v-am explicat si roate împrejurările în care s-a aplicat pedeapsa, cum s-a aplicat, cred că veți înțelege si veți aproba, ca oameni de inimă, măsura luată cu generalul Comăneanu. iar ca oameni politici, veți recunoaște că toată cestia nu merită atâta înflăcărare din partea opoziției. *{Aplauzeprlungite.}*

128

TOT DESPRE RĂSCOALELE ȚĂRĂNEȘTI

(Ședința Camerei de la 25 noiembrie 1900)

D. Titu Maiorescu, ministru de justiție. Lile președinte, dlor deputați, onor d. Pallade a făcut apel la experiența d-sale parlamentară, pe care a arătat-o ca de vreo 18 ani.

Eu, fiind mai bătrân decât D-sa, am o experiență parlamentară ceva mai îndelungată, cam de vreo 30 de ani. Din această experiență am câștigat, între altele, următoarea convingere; - controlati-o și D-voastre, o veți vedea constatată de câte ori după ce s-a făcut o interpelare întinsă, interpelantul. care a vorbit *per Ungurn. etlatum* în dezvoltarea interpelării sale, mai face o ceștiune personală, si vrea si reinceapă toată discuția, să știți că autorul nu a fost mulțumit cu rezultatul zilei, în care a interpelat. *(Aplauze.)*

Nemuțumirea sa se vede și din aceea că, sub pretextul unei cestiuni personale, vrea să reediteze și să amplifice vechiul discurs, care î se pare că n-a fost destul de tare. fiindcă s-a simțit bătut după răspuns.

Apoi cele ce ne-a vorbit astăzi d. Pallade au fost cestiune personală?

Este cunoscut și recunoscut d. președinte al acestei adunări - si aceasta este în lauda d-sale - pentru indulgența cu care interpretează regulamentul Camerei, când vorbește un

membru al opozițiunii. (*Aplauze.*) Nu cred că în veri-un parlament, strict s-ar fi putut permite ca sub cuvânt de cestiune personală, să se dezvolte 9/10 din discursul de astăzi, în care ați reeditat interpelarea de alaltăieri, și apoi mi-ați făcut mie cestiune personală, D-voastre mi-aci spus mie. ce trebuia cu să zic, și ce n-am zis, și ce n-am interpretat, cum aș fi trebuit să interpretez. Ce fel de cestiune personală a D-voastre este aceasta?

Și voiri să mă atrageri și pe mine spre aceeași lipsă de disciplină parlamentară, ca să reeditez încă o dată discuțiunea de alaltăieri?

Discuțiunea de alaltăieri, rămâne discuțiune închisă, și, prin urmare, mă voi mărgini, respectând cel puțin cu regulamentul Camerei, să răspund exclusiv numai la cestiunile personale ale D-voastre.

Erau două: ca cestiune personală, erați în drept să-mi adresați mie întrebarea: de ce v-am considerat - în ceea ce ati făcut la Bordesti și Gura-Calitci - ca ziarist? Și erați asemenea în drept să întrebați pe d. ministru de rășboi: de ce v-a imputat d-voastră personal, că nu respectați îndestul armară!

Onorabile, dle Pallade, aveți D-voastre dreptul poate și datoric, ca să vă informați despre cele ce se petrec în țară ca deputat?

Da, și chiar numai ca simplu cetățean. Nici d-voastră nu v-a trecut prin cap. că v-as putea eu tăgădui acest drept, sau că vi l-ar fi putut tăgădui orice om cu mintea sănătoasă. Desigur nu. Dar dacă v-ați dus acolo ca deputat, atunci așteptam ca rezultatul cercetării D-voastre să-l văd întâi în Cameră și pentru Cameră.

Insă, acest rezultat, l-am văzut mai întâi publicat în ziarul *Voința Națională*, cu 8 zile înaintea deschiderii Parlamentului și în acest ziar semnătura d-voastră am văzut-o însoțită de semnătura onor. d. D. I. Chica. Ca ce? Ca deputat?

1

D. G. D. Pallade: Este alegător în colegiul I.

D. Titu Maiorescu, ministru al justiției: Și doctorul care v-a însoțit? Ca ce? Ca doctor adus de un deputat? Apoi vedeți, dle Pallade, eram în drept atunci, pentru că ați publicat în ziar și ați fost însoțit de cineva care nu era deputat și de un doctor, să considerăm lucrul ca o anchetă de ziar.

Dacă însă d-voastră ziceți că nu ați făcut ancheta ea ziatist, ci ca deputat, îmi pare rău că ați anticipat efectul prin gazetă; căci l-am fi gustat mai bine dacă veneati în Cameră să arătați pentru prima oară descoperirile d-voastră, iar nu să le dati în ziar, pentru că acum când vă apuc ca ziarist, d-voastră vă ascunderi sub mandatul de deputat.

Dar, onor. dle Pallade, ca deputat era o limită până unde I
acea cercetare se putea face de d-voastră. ca membru autorizat al unui corp constituit al statului.

A face cercetare însoțit de un medic can? Să constate un *visum et repertum* este o procedare cam curioasă.

Este un fel de delicateță de a simți până unde puterea legislativă intră în cea judecătorească și cea executivă.

A merge un deputat, în siniațiunea lui ca deputat, și a fi însoțit de un medic ca să facă constatări judecătorești și medicale, este o procedare care lasă de gândit, mai ales când vine de la un reprezentant al Partidului Liberal.

Pe mine m-a surprins, în vremea când erați la putere în 1896-97, modul cum a fost eliminat din mijlocul partidului, ministrul de interne de atunci, onor. d. Fleva. Dacă este chemat cineva care e eliat să facă cercetări administrative, este, desigur, ministrul de interne. (*Aplauze.*)

Când ministrul de interne a făcut cercetări la Spineni, l-ai dat afară. (*Aplauze prelungite.*)

Dați afară pe ministrul de interne... (*intreruperi.*)

Onor. dle Pallade, ziceți că nu pentru aceasră. Trebuie să v-o admit: dar tot rămâne curios că cu această ocaziune a fost anume acuzat de gazetele d-voastră.

Și când aceasta este tradițiunea d-voastră, veniți d-voastră, ca deputat, să faceți cercetări, ca să aruncați impresiunea că noi nu am face cercetări, că am voi să ascundem adevărul. Aceasta nu este drept.

Iată răspunsul la prima cestiune personală.

La a doua: d. ministru de război zicea, că este armata, că sunt capi armatei permanenți, pe când miniștrii sunt trecători; vă imputa d-voastră că ați atacat pe nedrept, ca puțin patriotic, prestigiul armatei în unul din capii ei. Da, — și scuzați-mă, — și în ce ați vorbit astăzi? Ca explicare era aceeași nuanță în contra căreia s-a ridicat, după mine cu drept cuvânt, colegul meu de la război.

D-voastră, dle Pallade, ați spus și astăzi despre generalul Comăneanu: că este un fruct stricat și că este o buruiană rea, și că D-voastre voiți ca să aruncăm fructul stricar și să scoatem buruiana. Pentru prefect ziceați că voiți să-i scoateți măselele (Răsete)...

D. G. D. Pallade: Să vă convingeți că nu era stricată.

D. Titu Maiorescu, ministru de justiție. Dacă sunteți în stare să scoateți măsele, cred că prefectul vă va fi recunoscător, dacă măselele-i erau stricate. (Răsete.)

Adeseori ar fi dorit țara ca ceea ce spun liberalii noștri în opoziție, să o facă la guvern; mi-e teamă însă că buruienile pe cari voiți să le stârpiți când sunteți în opoziție, le cam cultivați când sunteți la guvern. Multe din buruienile de cari vă plângeți acum și de cari cu drept se plânge și țara, sunt rezultatul culturii D-voastre, pe când erați la guvern, (Aplauze)

Ia să discutăm însă, fără oratorie, modul d-voastră de a ataca un ofițer în funcțiunea lui. Pe ce va întemeiați d-voastră ca să-l numiți fruct stricar, buruiană? Ce cereți d-voastră? O cercetare judecătorească și pronunțată deja o condamnare fără a aștepta judecata? Este atributul deputatului să condamne astfel pe un înalt militar aci în Parlament și înaintea țării?

(Aplauze.) Ți este permis d-tale să-ți bați joc aci înaintea țării de un înalt funcționar civil, ca acel prefect? Dar ce vă mai trebuie D-voastre cercetare, când la D-voastre condamnarea este de mai nainte rostită? Dacă cercetare vă este scopul, atunci să așteptați rezultatul cercetării, și dacă totuși fără a aștepta judecata, D-voastre condamnați înaintea cărei pe un general, în mijlocul unui greu exercițiu al misiunii sale, vă mirați că vă răspunde ministru de război, că aceasta nu este operă de bun patriot și vă întreabă dacă sunteți omul de stat? (Aplauze.) Când sub libertatea cuvântului, care este întreagă în Parlament și pe care v-o respectă un președinte conservator mai mult decât am văzut-o uneori respectată de Camera liberală, d-voastră, fost ministru și viitor ministru, vă permiteți să calificați pe un general al armatei române de fruct stricat și să vorbiți de măselele prefectului, această batjocură se poate zice că nu este patriotică. (Aplauze prelungite.)

**DEZBATERI LA PROIECTUL DE LEGE
PRIVIND INAMOVIBILITATEA
ÎN MAGISTRATURA**

D. Titu Maiorescu, ministru al justiției: Dlor deputați, vă mărturisesc că as fi doric să aud pe onor. d. Pallade, care era cel dâncâi chemat...

D. G. D. Pallade: Am cerut cuvântul și sunt gata să vorbesc.

D. Titu Maiorescu, ministru al justiției: Decât, după proporțiunile ce a luat discuțiunea deja până acum, cred că este mai folositor să vorbească cineva de pe banca ministrerală în acest moment, rămânând să decideri D-voustră până unde să se întindă discuțiunea.

Mi s-a părut, de altminteri, că onor. d. Rășcanu, care a început atacul în contra proiectului nostru de lege, fără a avea autoritatea dlui Pallade, a fost totuși aprigul apărător al legii guvernului liberal de la 1896.

În toate discuțiunile unui parlament este o parte interesantă care merită să fie urmărită. Îndeosebi: este metoda oratorilor, Mulțot de a susține sau de a comhate.

Si în această privință constatați un lucru: când nu arc cineva dreptate și nu găsește argumente, denanirează înțelesul unor cuvinte și dă altor cuvinte o aplicare peste întinderea lor obișnuită. Și această denaturare a înțelesului cuvintelor și

această aplicare a lor peste limitele admise, a făcut-o într-un mod sttălucit onor. d. Panu,

Zicea d. Panu *a-propos* de legea aceasta; că nu este lucru conservator când venim noi să agităm o situație deja așezată și să redeșteptăm ura în magistrari sau între partide.

Când vine d. Stătescu la 1896 și dă afara trei magistrați inamovibili, aceasta merge, după d. Panu. Dar când venim noi acum și, fără a da afara pe nimeni, restabilim pe acei magistrați, aceasta se numește „ură” la d. Panu? *[Aplauze.]*

Iată ce înseamnă a denatura limba românească și a o învărti în contra a ceea ce vrea să zică!

Nu este exact, nu este operă de răzvrătire, ci este operă de împăcare. Ar fi fost operă de răzvrătire dacă ani fi voit să dăm afara pe cei numiți la 1896 de d. Stătescu. *[Aplauze]* Căci altfel ce mai înseamnă limba românească? Este a ne bate joc de ea, (D. Panu întrerupe,) Toate întreruperile d-voastră îmi sunt prețioase; numai vă rog să le spuneți mai tare ca să le pot auzi, și apoi vă voi răspunde...

D. G. Panu: Fiți sigur că nu aceasta are să mă intimideze pe mine; nu are să mă intimideze amenințarea d-voastră.

D. Titu Maiorescu, ministru al justiției: Amenințarea mea? Ce fel de amenințare? Iacă o nouă răstălmăcire și denaturate a cuvintelor românești! *[Aplauze.]*

Îne d-sa și mă acuza că sunt anarhic și răzvrătit, și când mă apăr și explic, pentru ce, din contră, proiectul de lege este o operă de reparare, zice că-l ameninț. Trebuie să vă lipsească argumenrele, fiindcă învărtiți vorbele. *[Aplauze]*

Dar acum să venim la însuși proiectul de lege, și fiindcă este un inconvenient când într-o adunare politică se află prea mulți jurisconsulți, să începem și aici prin a înlătura învărtirea vorbelor și jocurilor de cuvinte.

S-a zis că *principiul* s-a violat, fiindcă proiectul meu de lege admite incompatibilitățile noi introduse la 1896, pe când proiectul delegaților menține numai pe cele de la 1890, și astfel

s-au pus, atât onor. d. Panu, cât și onor. d. Rășcanu, să apere *principiul*. Principiu? Care principiu? Ca adică oprirea de a funcționa la aceeași instanță să meargă, ca la 1890, până la al treilea grad, sau să meargă, ca la 1896, până la al patrulea grad, și să se întindă și asupra a doi cumnați?

Acesta ai fi așa-numitul principiu? Esre batjocură de cuvinte! Cumnăția un principiu! Principiul, în materie este unul singur: asigurarea nepăttinirii magistratului; de aici se pot apoi încerca multe *mijloace* pentru realizare; între acestea este și incompatibilitatea pentru rudenie. Până unde să fie oprită rudenia; până unde să fie oprită sau primită Încuscrirea; acestea sunt simple cestiile de oportunitate.

Ca toate cestiile secundare, ele pot fi rezolvate în diferite moduri, fără a se atinge întru nimic cestia de principiu.

Va cere legiuitorul să fie poprirea până la al patrulea, fie și până la al cincilea sau al șaselea grad, poate să se admită și așa, numai să fie realizabil.

A venit, din contră, legea de la 1890 și a zis: numai trei grade să fie și doi cumnați să poată exista la aceeași Curte; s-a putut primi legea și așa. și nu s-a găsit nimeni în țară care să fi fost bănuitor anume din această cauză.

Si dacă este vorba să coborâm cestiunea la o cestiune personală, cum o fac adversarii noștri, și să citam nume, a fost cândva în țara aceasta vreo bănuială serioasă în privința nepăttinirii judecării dlor Cianni și Prodan, fiindcă soțiile d-lor sunt surori? Sau îi era teamă dlui Srânescu că d. Cianni va influența prea tare pe d. Prodan în judecata sa? Asa încât dreptatea nepăttinitoare să fie compromisă? Cred că nu a fost în gândul nimănu; dar, în orice caz, poate să vină o majoritate, ca cea de astăzi, și să zică: nu este în gândul nostru, nu trebuie să ne remem.

Prin urmare, aceasta nu este deloc o cestiune de principiu și o cestiune de simplă aplicare. Și astfel contrazicerea, în care voiesc să mă pună pe mine onor. d. Rășcanu, dispăre imediat. Pentru valoarea proiectului de lege, așa cum vi-i prezintă

comitetul delegaților, este indiferent dacă se află în contrazicere cu ceea ce zisesem eu, la 1896, în Senat. Dar din întâmplare contrazicerea nu este exactă. Eu am declarat în Senat, am aci discursul meu de la 1896; prevăzusem argumetnul acesta al D-voasrre: că reforma ce o introduce d. ministru al justiției de atunci este mică și neînsemnată.

Îmi pare rău, ziceam, că vine cu o reformă, că n-are multă importanță nici așa, nici așa: ori că întindeți oprirea la patru grade de rudenie, ori că o mențineți la trei; dar dacă voiți să opriți până la patru grade, foarte bme pentru viitor; dar să nu încercați cu ocaziunea aceasta știrbirea inamovibilității prin o aplicare retroactivă. Aici era toată importanța cestiei.

Și astăzi, când am venit cu legea de față, am voit mai întâi să rectific ceea ce mi-a părut greșit în legea de la 1896, și al doilea, să îndeplinesc un angajament de onoare al Partidului Conservator. *{Aplauze.}*

Toate celelalte amănunte, aduse cu atâta zel în discuție, n-au importanță. Că am zis eu că oprirea până la al patrulea grad e admisibilă, că a zis d. raportor, din contră, că e discutabilă, aceasta nu atinge întru nimic existența legii, și în zadar se încearcă d. Panu să justifice combaterea legii prin asemenea neînsemnate diferențieri.

Dlor, când a venit legea de la 1896 în dezbateră Senatului, Senatul liberal de atunci cuprindea numai doi membri ai opozițiunii; eu fusesem ales din partea unui colegiu independent, cum este colegiul universitar, și mai era un coleg care se strecurase. în această neînsemnată minoritate, eram totuși atunci glasul opozițiunii și trebuia să iau o atitudine față cu această lege. Atunci, în înțelegere cu amicii mei mai de aproape, am făcut, în Senat, declararea că noi găsim retroactivitatea legii funestă și că la prima ocazie o vom revoca.

Această declarare a junimiștilor a fost confirmată și susținută de partea cealaltă a conservatorilor prin organul lor *Timpul*.

în mai multe articole de fond ale *Timpului* (și după cât am aflat astăzi la redacția acestui ziar nu este scris de Alexandru Lahovari) s-a luat același angajament în numele partidului, între altele, vă citez din *Timpul* de la 12 aprilie 1896:

„Primul lucru, pe care-l vom face când vom veni la putere, va fi: să reintegrăm pe (magistrații eliminați). Nădărdim însă *dl* M.S. Regele nu va lăsa să se zădărnicească prin căi piezișe și perfide inamovibilitatea magistraturii”.

Pe atunci nu era încă promulgată legea.

Ce face un partid conservator după ateste cuvinte când vine la guvern? De ce nu a făcut reparatiunea onor. Dissescu; aceasta mi mă privește. .

D. C. G. Dissescu: Cer cuvântul.

D. fitn Matoescu, ministru aljustiției: Ca avea alte cestiuni mai importante de regulat, aceasta-l privește pe d-sa; și în privința valorii activității dlui Dissescu sunt de acord cu ceea ce a zis d. Panu.

Dar când vine cineva, care fusese la 1896 purtătorul glasului opozițiunii în Senat, cum sunt eu, și fiind la guvern în 1900, crede de dator să de a se ține de cuvânt în numele unui partid întreg (aplauze), annici nu primesc sfatul dlui Panu de a lăsa la o parte făgăduiala din opozițiune.

Onor. dle Panu, aceasta ar fi iarăși o răstălmăcire de vorbă românească. Este onoarea Partidului Conservator de a raze la guvern ceea ce spune în opoziție. *[Aplauze]* Aceasta, mai ales, trebuie să o facem noi, partid conservator, în deferentă de Partidul Liberal, a cărui istorie recentă este plină de exemplele cele mai revoltătoare ale unor angajamente luate în opoziție asupra cestiunilor celor mai vitale și apoi tăstălmăcite la guvern. *(Aplauze.)* Mi-ar fi fost rușine să stau pe această bancă fără ca să îndeplinesc cuvântul pe care l-am dat în numele partidului. *(Aplauze.)* Și pentru aceasta vine

un „asimilat” și mă atacă, cum o face d. l'anu. îmi pare foarte rău pentru d-sa.

Dar nu numai fiindcă am luat noi angajamentul de a revoca legea de la 1896 trebuie să o revocăm acum, ci, în prima linie, fiindcă acea lege este rea. Pe la 1896 vor fi fost și d-nii Râșcanu și l'anu de această părere; astăzi învârtesc argumentele și găsesc legea bună. Sunt stoffe moderne, mai ales de când cu anilină, a căror culoare se numește *changeant*. Când crezi că e roșie, te trezești că e verde, și când o ici drept verde, se face galbenă.

Cu argumente de felul acesta vine astăzi d. Panu și d. Râșcanu și ne spune că legea dlui Stătescu, pentru că este o lege de organizare, este de ordine publică, și, prin urmare, retroactivă, și, prin urmare, bună.

Li, și dacă este de ordine publică?

Dacă este de ordine publică, să se aplice la toți pe viitor, firește. Dar că ar trebui numaidecât să se aplice și la cei din trecut, aceasta este fals, este o erezie. *Se poate* aplica în unele cazuri, dar nu *trebuie* să se aplice în toate cazurile.

Exemple o sură.

Pentru a fi cineva astăzi ajutor la judecătoria de ocol, trebuie să fie licențiat în drept, și această condiție de admisibilitate este asemenea de ordine publică.

Dar ce facem cu magistrații pe care i-am găsit din trecut în acea funcție și care nu sunt licențiați? îi dăm afară din ordinea publică? Nu; îi mai lăsăm, dacă sunt de altminteri pricepuți și cinștiți. Pentru ce? Pentru că toate adevăratele îndreptări din lume nu se fac în mod anarhic, revoluționar și răsturnător, ci se fac mai încet, prin o evoluțiune treptată, și cu atât e mai bine-venit orice progres al unei societăți, cu cât se face cu mai puține zguduiri violente a stării anterioare.

Ai găsit că e bine, - și fericită a fost ideea dim Dissescu, - să ceri licența în drept chiar de la portărei? Foarte bine; portăreii vor fi de acum înainte licențiați în drept. De *acum*

înainte, căci dacă faci altfel, dacă dai îndată afară pe coti portăreii care nu sunt licențiați, atunci ai paralizat, ai întrerupt toată activitatea din trecut, fără tranziție pregătită pentru viitor.

Dacă aceasta este evident chiar în asemenea exemple, cu cât va fi mai mult în magistratura inamovibilă.

Este cineva numit magistrat inamovibil în condițiile legii care era în vigoare în momentul numirii.

Cu alte cuvinte, statul român i-a spus acelui magistrat: câtă vreme vei trăi, până la limita de vârstă pusă în lege, dacă nu vei fi comis veri-una din infracțiunile prevăzute în lege, nici puterea executivă, nici cea legislativă nu se va atinge de tine; tu ai să judeci fără teamă, fără de părtinire; în aceasta stă garanția independenței tale ca judecător.

Si după ce a fost cineva numit în așa condiții, și a fost de exemplu adus de dincolo de Milcov, instalat la Curtea de Casație în Capitală, pus în situație să-și facă toată alcătuirea sa aici, să-și lase moșia de dincolo, să-și clădească o casă în București, tocmai pentru a dovedi și prin asemenea împrejurări externe că este un magistrat așezat aici pe temeiul inamovibilității și după ce a funcționat așa timp de opt ani de zile, vine după opt ani un ministru de justiție și un Parlament liber il cu faimosul principiu; că e de ordine publică organizarea judecătorească, și zice: A! Acum găsesc că era o meteahnă când ai fost numit; nu era în legea de atunci; dar o introduc eu acum în lege; tu, adică, erai cumnat de opt ani, de când te-am numit, cu un alt membru de la Casație. Atunci nu era oprit să fii cumnat, dar acum optesc eu, fiindcă așa cere organizarea judecătorească și ordinea publică și de aceea te dau afară. Ce fel de inamovibilitate mai poate să fie aceasta: Aceasta ar fi legea bună și juridică după lauda dlor Panu și Rășcanu?

Dacă am vrea să facem și noi partizanerie politică la Curtea de Casație, ceea ce nu este în gândul nostru, ne-am deschide

foarte ușor câteva locuri la Curtea de Casație după analogia procedurii liberalilor de la 1896. Am zice, spre pildă:

Cea mai înaltă magistratură trebuie să aibă cunoștințele juridice cele mai mari ce se pot dobândi într-o Universitate, fiindcă acum avem la Facultatea noastră de Drept doctoratul, ca și în Franția, dacă astăzi chiar portăreii trebuie să fie licențiați, este just ca cei mai înalți magistrați, cei de la Curtea de Casație, să fie totuși doctori în drept, ca o garanție mai mare a cunoștințelor juridice, fiindcă la noi în țară alte examene de stat pentru admiterea în magistratura nu exista. Aceasta ar fi, desigur, un progres în ceea ce privește cunoștințele teoretice la Curtea de Casație. Și atunci am introduce această nouă cerere ca o condiție de admisibilitate, precum legea din 1896 a introdus o condiție la incompatibilitate. Amândouă condițiile, fie pentru admisibilitate, fie pentru incompatibilitate, sunt de ordine publică, și astfel, după teoria liberală de la 1896, susținută astăzi de dnii Panu și Rășcanu, am putea legifera: totuși membrii Curții de Casație trebuie să fie doctori în drept; cine nu este, e dat afară și înlocuit. Aceasta ar mai fi inamovibilitate? Aceasta ar fi a-și bate joc de inamovibilitate, aceasta ar însemna: sub pretext de ordine publică și alte vorbe mari a lovi în mod pieziș în esența inamovibilității și a independenței magistraturii. *[Aplauze.]*

Și aceasta n-am voit s-o facem noi și nu voim să o tolerăm de la alții, adică voim să reparăm.

Am reparat cum am punit prin proiectul de față, indicând, solicitând din nou atenția lumii asupra acestui fapt, dovedind într-o majoritate conservatoare o mai mare sollicitudine decât a dovedit-o guvernul și majoritatea din 1896 pentru respectarea magistraturii.

În alte state ar fi fiist, mai ales, de daroria Partidului Liberal să se îngrijească de independența magistraturii. Nu voi să vorbesc de vechea luptă a liberalismului în contra arbitrarului guvernamental, care la noi în țară, unde sistemul constituțional

nu esre încă bine înrădăcinat, esie adeseori încurajat de o majoritate parlamentară.

Voi să vorbesc de daroria, mai ales, a Partidului Liberal de a scăpa principiul independenței și inamovibilității magistraților, cel puțin la Curtea de Casație, fiindcă aceasta, după Constituțiunea noastră, reprezintă a rreia putere din stat, puterea judecătorească,

Dacă Partidul Liberal în 1896 a venit cu legea aceasta, a cauzat o surprindere pentru toți oamenii politici, cugetători, fiindcă îndeosebi pentru Curtea de Casație s-ar fi cuvenit Partidului Liberal să-i atribuie inamovibilitatea constituțională, care, prin urmare, sub nici un fel de pretext, nu se putea atinge prin o lege ordinară, ci numai prin o Constituuantă.

Desi recunosc că este controversă asupra acestui punct, un om de star liberal se cuvenea să o hotărască mai curând în partea independenței constituționale, decât în pattea unei legi ordinare.

Ce e drept. Constituția din 1866, vorbind despre Curtea de Casație, zice numai: „Va fi o singură Curte de Casație”. Era în adevăr mate discuție în Constituanta de la 1866: unii voiau să se pună principiul inamovibilității, alții ziceau că este subînțeles, alții voiau să nu fie pus pentru a-si răzbuna în contra unor membri ai Curții de Casație numiri de Cuza-Vodă. Dar în fapt nimeni nu s-a atins de membrii inamovihili de la Curtea de Casație, si a rămas drepratea acelora cate ziceau că principiul inamovibilității este subînțeles, deși s-a refuzat inserarea lui exptesă în Constituție, căci dacă magistratura se numește a treia putere in stat și daci se dă Curții de Casație dreptul de a judeca pe miniștri, ar ti o naivitate ca miniștri să poită da alara pe aceia cari au să-i judece.

l'e când Constituția este din 1866, Curtea de Casație inamovibilă era deja de la 1861, și Constituția, pomenind-o, a pomenit-o așa cum a găsit-o, adică inamovibilă.

Trebuie să fi fost filarte solemn momentul când a introdus Cuza-Vodă Curtea de Casație.

Există încă Comisia Centrală la Focșani; dar știri cu zel lucia Cii'za-Vodă pentru unitatea statului român, pe cât era în stare, cu slabele puteri și slabele mijloace ce le avea atunci (Aplauze.)

Îndrăznește Cuza-Vodă să instituie o singură Curte de Casație în București, cu toate că erau încă 2 legislații pe atunci: codul Calimah dincolo, codul Catagia dincoace de Milcov, si alege anume ziua solemnă de 24 ianuarie, pentru a promulga la 1861 legea, al cărui articol zice:

„Înaltă Curte de Casație si Justiție se înființează pentru întregul Stat al Rrincipatelor-Ilnite, Moldova si Tara Românească.

În această lege pentru Instituirea Curții de Casație inamovibilă, mai există un articol 81. cate sună astfel:

„Curtea de Casație, la finele fiecărui an va comunica ministrului de justiție viciile sau neajunsurile ce va fi observat în cursul anului la legislațiunea existentă, supuind totdeodată si Domnului, printr-o deputațiune din sânul ei, relațiune motivată și deslușită, în care se vor însemna reformele ce experiența ar fi dovedii necesară a se introduce la vreo parte a legislațiunei. ”

Dar acest articol nu se pusese în aplicare, si în primii ani ai noii domnii de la 1866 erau atâtea schimbări politice cu ministerele efemere de câte 6 luni, încât nimeni nu se putea gândi la reforme mai Temeinice în codicele noastre, De la 18-1 încoace vine, în sfârșit, epoca ministerelor mal serioase, și ea începe cu ministerul conservator de 5 ani al lui I-iscar Catargi, după care vine peste curând, în 24 iulie 1876. lungul minister, de aproape 12 ani, al lui Ioan Brătianu.

E interesant să observi cum s-au manifestat liberalii de la început în privința justiției.

Cea dăntăi manifestare a fost instinctul de răzbunare în contra conservatorilor, fiindcă duraseră 5 ani la guvern, și astfel întâiul act al Partidului Liberal venit la putere, a fost darea în judecată a tuturor miniștrilor conservatori, vinovați și nevinovați: eu, Lascar Catargi, Mavrogheni, Alexandru Iahovari, generalul Florescu, Vasile Boerescu, dar și cei nevinovați ca d. Carp, care fusese de abia trei luni ministru, ca președintele actual al Adunării, d. Cantacuzino, ne-a acuzat pe toți - iertați-mi expresiunea familiară - cu toptanul, ne-a dat în judecată.

În fruntea celor 80 de deputați liberali, care au semnat darea în judecată a miniștrilor conservatori, era d. Eugeniu Stătescu; în această operă de ură D-sa era purtătorul glasului liberal. Ura este un puternic element de raliere în mișcările politice.

Sunt mulți oameni care nu se pot înțelege când este vorba de a lucra ceva pozitiv; dar când este vorba de a urî negativ, acolo îi veri găsi foarte strâns uniți și foarte numeroși. *{Aplauze.}*

Se născuse în Camera liberală de atunci greaua chestiune: ce atribuțiuni osăiibă comitetului de dare în judecată? Ce isetoși de răzbunare au hotărât să-i dea atribuțiunile judecătorilor de instrucție și să pună la dispozițiunea aceluia comitet al Camerei atât parchetul cât și poliția.

Față cu această hotărâre, chiar d. Pherekyde - fie zis spre onoarea lui, - pe atunci ministru de justiție, împreună cu Kogalniceanu și cu Manolache Kostaki. și-a dat demisia și a intrat la justiție ca reprezentant al întregii idei de acuzare, d. Srătescu. Acest ministru de justiție al Partidului Liberal de la 187(s a reprezentat jacobinismul de a pune la dispozițiunea comitetului de dare în judecată aparatul judecătoresc și administrativ din țară.

Însă același d. Stătescu, fiind o eminentă capacitate, nu reprezenta în mod strălucit numai partea de răzbunare a

partidului de atunci; avea ca liberal și partea lui pozitivă, partea de idei, căci numai cu răzbunarea nu știu dacă ar fi dus-o de parcă la guvern. Ura poate fi bună în opoziție, la guvern nu folosește.

Avea, dar, d. Stătescu și partea pozitivă, avea și idealuri, în afară de jacobinul ordin dat procurorilor să se supună comitetului de acuzație al Camerei.

Partea pozitivă a fost următoarea: pentru prima și ultima dată. sub d. Stătescu, ca ministru de justiție în primul an al domniei liberale de 12 ani, în aurora ideilor liberale, s-a redeșteptat acel articol 81 al legii Curții de Casațiune; s-a făcut acea dare de seamă anuală și s-a prezentat înaintea Măriei Sale Domnului, la 27 ianuarie 1877, delegațiunea Curții de Casațiune, compusă atunci din primul președinte Cretescu, din Caligari, președinte de secțiune, și din alt președinte de secțiune, d. Constantin Schina, actualul prim-președinte.

Iată acum ce zice acea relațiune în privința chestiei pe care o discutăm astăzi, iată cum se exprimă înalta noastră Ctitte în această unică ocazie, în care a fost chemată a se exprima asupra inamovibilității constituționale a membrilor săi:

„Prea înălțate Doamne,

Sj ne fie permis să aducem la cunoștința Măriei Voastre ca cea mai însemnată lacună a legislațiunei noastre, în ceea ce privește magistratura, **este** lipsa inamovibilității judecătorilor de Curri și tribunale.

Sunt trecuți 18 ani, Prea Înălțate Doamne, de când Puterile cele mari ale Europei, cari, prin comisari speciali, studiaseră țara noastră sub raportul înființării. al culturii și al moravurilor, au înscris în Convențiunea de la 7 (19) august 1858, făcuta la Paris, cele ce urmează:

„O țară va bată condițiunile de primire H de înaintare în magistratură, luând drept bază aplicarea progresiva a principiului inamovibilității.»

Concepute neapărat sub imperiul unor idei diferite, fruct al eugenemei și al circumstanțelor, cele două legi fundamentale posterioare, Statutul din 1866 și Constituțiunea din 1866, singurele

cari puteau să suprimă sau să modifice această dispozițiune, JU lăsat-o din contra în toată vigoarea sa.

Astfel, acest principiu constituțional al introducerii gradate în magistratura română a inamovibilității, se vede repetit și în legea organizației judecătorești la art. 103 din anul I 365.

Justiția, Prea înălțate Doamne, c«e prima condițiune de viață a oricărei societăți, sau, cum s-a zis: *justiția est regnorum fundamentum*. Nu este justiție unde lipsește imparțialitatea, și cea mai reală garanție a imparțialității CMC independența magistraturii.

Astfel inamovibilitatea constituie un drept al națiunii, dar nu este considerat ca un privilegiu al individului.

Spre a garanta acest mare drept al inamovibilității, ea va trebui, deodată cu introducerea sa în lege, să fie bine și complet definită, și aceasta în interesul de a nu se lăsa loc *Li incertitudini asupra pozitunii magistraților*, pe cari nu pactul fundamental o va fi creat direct, precum a fost cu *Curtea de Casație, a cărei inamovibilitate, ca principiu constituțional, cade afară din cercul legilor organice ordinare.*"

Iată dar interpretarea Curții de Casație asupra controverselor ce ne preocupă.

Și cine a fost ministrul de justiție prezent la această ședință solemnă?

Înșuși d. Eugeniu Stătescu.

Dat o să răspundeți: da, așa credea Curtea de Casație; însă din faptul că d. Stătescu era față la această declarație solemnă a înaltei Curți, nu rezultă că el împărțea vederile Curții.

Ba cam rezultă. Ministrul a trebuit să cunoască de mai înainte acea relațiune, fiindcă s-a citit înaintea Domnitorului, în prezența sa, și nimic nu s-a manifestat din partea d-sale care să indice că nu împărțea vederile Curții asupra acestui punct fundamental.

Adaog îndată un al doilea argument tras din acea declarație solemnă a Curții de Casație. Când același d. Stătescu a avut în față ca ministru al justiției de la 1896, dacă trebuia sau nu trebuia să înlăture pe d. Henri Catargi de la Curtea de

Apel, și voi zice în trecut: dacă l-a înlăturat de la Curtea de Apel, ca neregulat numit acolo, era de datoria sa să-l readucă președinte al tribunalului, fiindcă era inamovibil (Aplauze), când, zic, d. Srătescu a avut în față asupra interpretării, dacă anii serviți ca supleant eomptează, la cine s-a adresat pentru lămuriri? La însăși Curtea de Apel, la acea Curte în care funcționa d. Catargi, și de unde vrea să-l scoată d. Stătescu. Si acea Curte de Apel a interpretat că nu trebuie să se numere anii de supleant, și atunci lipseau dlui Catargi trei zile. Ce făcea Curtea de Apel? Interpreta ca în general un text de lege? Nu are această cădere. Dar ea interpreta textul legii în privința unui caz individual, și această cădere o putea avea.

Apoi cesiunea Curții de Casație este aceeași.

După precedentul creat de d. Stătescu cu d. Henri Catargi la Curtea de Apel, Curtea de Casație era în drept să interpreteze în cazul individual al membrilor săi, dacă se pot îndepărta prin o lege ordinară, și ea a interpretat că nu se pot.

Dar onorabilul d. Stătescu, pentru a da afară pe d. Henri Catargi, s-a ținut de interpretarea Curții de Apel, însă, pentru a putea da afară pe d-nii Prodan și Populeanu, a nesocotit interpretarea Curții de Casație. Astfel d-sale, prin nefericita lege de la 1896, s-a pus și în contra propriului d-sale precedent și în contra principiilor Partidului Liberal, care, într-o controversă a politicii de stat, trebuie să fie totdeauna în favoarea independenței magistraturii și nu în defavoarea ei. (Aplauze)

De aceea am venit ca să reparăm greșeala de la 1896, și să o reparăm în onoarea ideilor constituționale în genere, în onoarea, îndeosebi, a independenței și siguranței magistraturii.

Acesta fiind punctul principal al noului proiect de lege, era absolut indiferent dacă se păstrau restricțiunile de la 1896 și se reintegrau numai magistrații, sau dacă - reintegrându-se magistrații - se abrogau restricțiunile de la 1896. Eu am primit cu plăcere părerea comitetului delegațilot.

Rămâne să răspund la o ultimă obiecțiune din cele aduse de dnii Panu și Rășcanu.

Art. 2 din proiect face numirea foștilor magistrați obligatorie la locurile vacante în viitor.

Vasâzică, voiți să legați manile viitorului ministru de justiție, ne întteabă d. Panu. Camera să oblige puterea executivă la o numire? Aceasta este anarhie, parcă așa ziceați, dle Rășcanu?

D. N. Rășcanu: Am zis că este o lege personală care duce la anarhie, ncavând Camera acest drept.

D. Titu Maiorescu, ministru al justiției: Grozav lucru; anarhie! Dar d. Rășcanu uită că pe toate zilele se face această anarhie și nu se poate face altfel.

Vorba „anarhie” este aici iarăși un abuz de cuvinte, o învârtire a limbii.

Să vă dau exemple analoge: după legea instrucției publice se face un concurs sau se face un examen de capacitate înaintea unei comisiuni oarecare; se clasează candidații după rezultatul concursului sau examenului: întâiul, al doilea, al treilea etc, conform meritului. Legea dispune mai departe și leagă mâna ministrului în viitor. La locurile succesiv vacante se va numi întâiul de pe listă, apoi cel de al doilea, apoi cel de al treilea etc. Cine a văzut în aceasta că puterea legislativă a încălcat prerogativele puterii executive?

Alt exemplu: o Curte de Apel, ca instanță disciplinară, pronunță disponibilitatea pe timp nelimitat a unui magistrat. Legea adaugă: «Aceasta hotărâre se va supune, prin ministrul de justiție, sancțiunii domnești». Poate ministrul de justiție să facă altfel? Nu poate; este legat și trebuie să supună decretul, pentru că așa a hotărât Suveranitatea națională sub formă de lege. Nici regele nu poate altfel. Dat nimeni până astăzi nu a văzut în aceasta o încălcare a puterii regale prin puterea judecătorească.

Numai d. Panu vrea să fie mai catolic decât Papa și să apere tocmai D-sa prerogativele M.S. Regelui. (*Aplauz**)

Din aceste puncte de vedere vă rog, dlor, ca o cestiune de onoare a majorității conservatoare, să votați acest proiect de lege, (Aplauze prelungire.)

130

**CONTINUAREA DEZBATERILOR
LA PROIECTUL
DE LEC.E PRIVIND INAMOVIBILITATEA
ÎN MAGISTRATURA**

(Ședința Camerei de la 9 decembrie 1900)

D Titu Maiorescu, ministru al justiției: Dlor voi fi foarte scurt, fiindcă după vorbirea celor cari m-au precedat, cestiunea este pe deplin luminată. D. ministru al cultelor a avut amabilitatea să mă apere contra unei observațiuni personale a dlui Pallade. îi mulțumesc, dar nu pi imesc apărare.

Eu in asemenea cazuri nu mă apar; sunt mai bătrân decât D-sa, și am sistemul meu de a procede in luptele vieții publice. Dacă mi atacă cineva personal, cu sthliniez aticul, dar altfel nu răspund. *[Aplauze.]*

Mi s-a întâmplat si in Senar, ca însuși șefii! Parridultti Liberal, onor, d. Sturdza, să-mi spuili, apropo de cestiunea școalelor de la Brașov, că eu nu am făcut nimic M nu însemnez nimic in tara aceasta. Am luat act de ohservarea d-sale și nu am răspuns, si vine acum onor. d. Pallade și vede oarecum în intimitatea petsmi.ilității mele o eclipsă intelectuală. Sublimez numai observarea d-sale. *[Aplauze.]*

Vă vorbeam ieri de răstălmăcirea cuvintelor când cineva n-are drepreate. Dati-mi voie să adaog astăzi că un alt semn

de slăbiciune a unei cauze este atacul personal. Adică d. Pallade voiește să dovedească diminuarea mea intelectuală, sau, - fiindcă eu n-am de ce să mâ menajez pe mine însumi, - vrea să arate că încep a fi ramolit.

Dar când începe cineva să fie ramolit, atunci nu se mai ocupă adversarii de el. *(Ilaritate')* Cât timp însă ești așa de viu atacat, nu e teama, si să dea Dumnezeu să-mi păstreze atâta inteligență încât să fiu totdauna asa atacat cum am fost ieri și astăzi. *[Aplauze.]*

Dlor, în urma explicațiunilor dlui Take Ionescu cred că nu mai am trebuință să arăt că nu este cojittadițiune între atitudinea mea de acum și aceea din Senatul de la 1896.

I a întrebarea de la 1896, dacă este admisibilă poprirea până la al 4-lea grad si între cumnați, am răspuns atunci și răspund si acum: da, mica modificare este admisibilă cu o marc rezervă: să nu fie aplicată retroactiv.

Dacă însă este vorba ca sub pretextul acelei reforme să izbiți în inamovibilitate cum ați făcut-o, atunci toată valoarea modificării dispere ca un nimic si rămâne o singură cestiunc importantă: restabilirea respectului inamovibilității.

Când am venit eu cu proiectul de lege pentru îndreptarea greșelii de la 1896, am venit cu sistemul restituirii *in integrum*. Onor. d. Panu s-a pus să descoasă acest sistem și să-i inventeze multe inconveniente.

Dar cine se amesteca în aceasta discuție ar trebui să aibă deplini cunoștință de cauză. Apoi sistemul propus de mine este precedentul clasic in această materie. D. Panu ne-a vorbit de curier.

Ei bine, lămuririle ar fi Trebut vâ le caute d. Panu în patria lui Cnvier. Precedentul datează in Francia; când s-a desfiiințat un ttibunal inamovibil s-a plătit salariul membrilor rămași neocupați și s-a hotărât ca la cele dântâi locuri vacante de aceeași instanță să fie reinstalați.

Dar a venit comitetul delegaților și a admis alt mijloc și, cum spunea d. Take Ionescu, s-ar fi putut găsi un al treilea mijloc și orice alt mijloc care să fi reparat numai nedreptatea de la 1896, era de admis, a fost dar pentru mine bine-venită modificarea comitetului delegaților și nu că am cedat, ci, precum foarte bine arată d. raportor, în deplin acord cu delegații, am primit revocarea modificării de la 1896. Mi-a părut **Lhiar** bine de modificare și venisem din capul locului cu hotărârea să primesc propunerile delegaților, fiindcă această operă de reparare se cuvine să fie mai curând emanățiunea majorității Camerei, decât a unui ministru individual. *(Aplauze)*

Se întreabă onor. d. Pallade, pentru ce am venit cu acest proiect de lege fără importantă în mijlocul unei situații care reclamă atenția noastră mai ales pentru cestiile financiare? Răspund dlui Pallade: întâi, pentru mine menținerea intactă a inamovibilității legale este, în toate împrejurările statului nostru, o chestie de mare însemnătate. Dar **fi** răspund al doilea că chiar dacă ar fi proiectul de mai mică importanță generală în tot, eu l-as fi adus în dezbaterile Parlamentului, fiindcă este îndeplinirea unui angajament luat acum 4 ani de Partidul Conservator și fiindcă angajamentele luate de acest partid sunt astăzi, când acest partid e la guvern și când situația financiară este așa excepțional de gtea, de o deosebită importanță. Trebuie să se știe înăuntrul și în afară că angajamentele ce le luăm noi, acest guvern și această majoritate, ne sunt sfinte și nu pot rămânea neîndeplinite. *(Aplauze)*

Este bine meritata lauda ce a adus d. Take Ionescu în discursul d-sale la adresa majorității acestei Camere. Eu nu am avut onoarea să o cunosc mai de aproape, înainte de a veni pe banca ministerială. Acum, când este vorba de a readuce creditul statului la înălțimea la care era acum 5 sau 6 ani, când este vorba de a se aduce jertfele cerute pentru a reveni la starea înfloritoare de mai înainte, majoritatea face tot ce se cere

pentru a salva situația și aceasta este dovadă de curaj. *(Aplauze.)*

Vă vorbesc de aceasta, fiindcă stă în parte în legătură cu unul din motivele pentru care am stăruit să vie acum în dezbaterile proiectului de lege. Majoritatea actuală și guvernul actual se tine de angajamentele luate, aceasta o dovedim la fiecare chestie și de la această dovadă atârână încrederea în noi și creditul țării și în străinătate, atâta încredere câtă există în cuvântul ministrului de finanțe actual și fiecărui ministru actual; atâta încredere câtă există în hotărârea majorității Camerei actuale că ne va urma; atâta și siguranța financiară și creditul țării în grelele momente de față.

Din nenorocire tocmai într-o chestiune internațională, experiența făcută cu Partidul Liberal acum 5 ani, a fost dezastruoasă în privința tinerii cuvântului de la opoziție la guvern. După ce în chestia națională v-ați angajat, cum v-ați angajat în opoziție, când ați venit la guvern ați făcut contrariul. *(Aplauze)* Votba, chiar într-o materie așa de importantă și arzătoare cum e naționalitatea, vorba română își pierduse din valoarea ei în străinătate și noi treceam drept niște oameni, pe cari cel dintâi guvern din Budapesta îl poate schimba în politica lor. *(Aplauze prelungite)* Și, la vorba dlui Take Ionescu de rezistență revoluționară, eu răspund că nu o admit. Admit însă o singură excepție și cu aceea mă cobor la nevoie și pe ulită: e chestia națională. *(Aplauze.)*

Când într-o chestie națională, față cu străinătatea, guvernul slăbește prestigiul țării, atunci nu mai am măsură, *(Aplauze prelungite)*

Pentru toate celelalte chestii rămâne regula de ordine în stat și pacificile noastre discuții constituționale de la partide la partide.

Veți înțelege dat, că după nefericitul precedent de la 1895, era pentru noi o îndoită datorie de a realiza la guvern ceea ce făgăduisem în opoziție, fie în chestii mari, fie în chestii mici.

TIHJMAIORESCU

Tocmai acum, când este vorba de creditul țării în srrăinătate, trebuie să se știe că vorba guvernului român esre sfântă. *(Aplauze.)*

Sfințenia unui angajament luar, în ceea ce mă privește și cu slabele mele puteri, am fost dator să o pun în evidență pentru onoarea și încrederea ce se cuvine Parridului Conservator. *(Aplauze.)*

Și dacă opoziția găsește proiectul de lege de așa mică importanța, tot e bine că ne respectăm cuvântul în privința lui. Se va înțelege cu atât mai mult că îl vom respecta și când vom veni cu cestiuni mai importante.

De aceea v-am propus legea de față acum. *(Aplauzi.)*

XIII. INTERLUDIU PARLAMENTAR

131

DISCURS ȚINUT LA ÎNTRUNIREA PUBLICĂ
A PARTIDULUI CONSERVATOR
DIN BRĂILA

(14 octomvrie 1901)

Domnilor,

întrunirea, la care ați venit astăzi, o văd convocată în afișele de pe stradă ca întrunire a „Partidului Conservator”; d. Carp, care ne prezidează, prezidează în vederile noastre ca șef al Partidului Conservator. *(Aplauze tiesfirite, ovațiuni.)*

D. Ioan Grădișteanu, care a vorbit înaintea mea, a vorbit ca un adevărat reprezentant al Partidului Conservator și a făcut cridea îndreptățită a măsurilor luate de guvernul liberal. *(Aplauze.)*

Acestea sunt acte de partid conservator. Avem noi dreptul de a ne numi astăzi reprezentanții legitimi ai Partidului Conservator? *(Numeroase glasuri: da!)*

Da. ziceți d-voastre; *da* răspund si faptele. Intr-o țară, care e constituită după forme legale, legitimarea reprezentării partidelor politice trebuie cercetată cu luare-aminte.

Când am venit la guvern în iulie al anului trecut, noi, cel din urmă guvern conservatul, sub președinția dlui Petre Carp, am venit în urma unei tu/tuni care întrunea tot Partidul

Conservator. De atunci încoace noi miniștrii eram reprezentanții activi ai Partidului Conservator.

Un partid se arată mai ales la guvern și în forma în care se află acolo; căci acolo lucrează efectiv la administrarea țării: în afară de guvern nu poate decât să vorbească și să sfătuiască, dar nu are răspunderea directă.

Însă la guvern fiind noi, s-a întâmplat, în februarie al anului curent, ca unii membri marcanți din Partidul Conservator și chiar acea personalitate, pe care o recunoscusem cu toții de șef al partidului fuzionat, să arate opoziție în contra politicii financiare, pentru a cărei înfăptuire eram la guvern, și, în loc să împace lucrurile între noi, și-au unit în memorabila ședința a Camerei de la 12 februarie voturile lor cu voturile adversarilor noștri liberali pentru a răsturna guvernul dlui Carp.

Prin această atitudine îndeosebi a dlui Cantacuzino, pe care de altminteri n-am intenția să o critic aici, ci numai să o constat, s-a desfășurat înjgheburile fuziunii totale a partidului, însuși fostul el șef, d. Cantacuzino, acum 2 săptămâni la Iași, a numit fosta fuziune „o operă avortată”.

fiind dar desființată fuziunea și împreună cu ea organizarea Partidului Conservator în fostul club fuzionat, rămâne să judecăm, pe care din clementele, a căror conlucrare a fost distrusă de conservatorii februaristi, trebuie să se întemeceze mai cuminte și mai legitim reconstruirea Partidului Conservator și reprezentarea lui necesară în statul nostru constituțional? Fuziunea s-a desfășurat, clubul junimist se desființase în iulie 1900, clubul contopirii conservatoare a încetat în acest înțeles la 12 februarie 1901. Ce ne rămâne? Ne rămâne cel din urmă guvern al Partidului Conservator. *{Aplauze prelungite.}*

Cel din urmă guvern conservator cel prezidat de d. Petre Carp, este astăzi, din motivele arătate, reprezentarea legitimă a Partidului Conservator.

De aceea vedeți pe membrii fostului guvern grupați în jurul dlui Carp, de aceea vedeți astăzi pe d. Carp șeful Partidului Conservator, de aceea ne vedeți la lucru întru reorganizarea Partidului Conservator în Capitală și prin districte. La această operă reparatoare ne găsiți pe toți membrii fostului guvern uniți în același cuget, cu singura excepție a dlui general Iahovari, care întrucât la guvern și în mijlocul nostru era general în activitate, nu juca și nu trebuia să joace nici un rol politic mai pronunțat. Ce rol joacă acum, după ce și-a dat demisia din armată, aceasta nu ne mai privește pe noi, foștii săi colegi *(bravo, aplauze frenetice)*.

Trec acum la a doua întrebare ce suntem datori să o dezlegăm înaintea D-voastre.

Dacă, precum m-am încercat să vă dovedesc, noi avem dreptul formal de a reprezintă Partidul Conservator de astăzi, fiindcă suntem ultimul guvern al partidului, avem noi oare totodată dreptul să vorbim, precum am făcut-o în declarațiunea citită de d. Constantin Olănescu duminică trecută la București, chiar și în numele *bunelor tradiții* de Partidului Conservator?

Dlor, viața noastră politică modernă începe, cum știți, de la Unirea sub Cuza Vodă, și viața constituțională mai clară începe după venirea domoitorului Carol, și anume de vro 30 de ani încoace. În primii 5 ani ai domniei sale erau prea dese schimbările ministeriale, în termen mijlociu la câte 5 sau 6 luni.

Primul guvern serios, de la care începe în sens propriu viața noastră de stat constituțional, este guvernul conservator al lui Lascar Carargi de la marrie 1871 până la aprilie 1876, prin urmate cu o durată de 5 ani; după el a venit guvernul liberal Brărianu, care a ținut 12 ani, și după acesta iarăși o formațiune conservatoare de 7 ani, de la martie 1868 încoace, și mai ales ultima formare lascar Catargi-Petre Carp de la 1891-95.

Vasăzică, avem de la 1871 până la 1895, împreună luați, 12 ani conservatori și 12 ani liberali ca administrație publică.

Așadar, tradițiunea conservatoare modernă începe la martie 1871, de la marele minister Lascar Catargi,

Prin urmare aceia din conservatori, cari pot astăzi să vorbească din propria experiență în numele ideilor de atunci, cari sunt încă persoane reale, exemple vii din ministerul de atunci, aceia reprezenta prima și cea mai veche fază a tradiției Partidului Conservator, adică tradiția marelui guvern Lascar Catargi de la 1871-'76 (*aplauze*).

Aici nu se poate ergota și interpreta pe dos; aici este vorba de fapte istorice necontestabile, e vorba de o dată cronologică. Apoi, cel care are onoarea să vorbească acum pentru prima oară într-o întrunire politică la Brăila, eu (*aplauzeputernice*) sărbătoresc în anul acesta o aniversară de 25 de ani: peste câteva săptămâni se împlinesc 25 de ani din ziua în care, împreună cu Lascar Catargi, în aceeași trăsură cu el, am fost duși de un comisar de poliție în Dealul Mitropoliei, înaintea comitetului de acuzare votat de Camera liberală de la 1876 (*aplauze furtunoase*).

Loti miniștrii conservatori foștri colegi ai lui Lascar Catargi de arunci iuseseră acuzați. Peutu cc? pentru că alcătuiseră pentru prima oară în viața noastră publică un guvern de cinci ani, adică un început de ordine constituțională în cară. (*Aplauze*.)

Slava Domnului, s-au schimbat și liberalii de atunci încoace și sub conducerea, de la o vreme, înțeleaptă a lui Ion Brătianu au devenit un partid de guvern mai cuminte; dar atunci erau încă toate pasiunile dezlănțuite, poate și ideile republicane din Franța le treceau prin cap, și după ce la martie 1871 aduseseră pe domnitorul Carol până la abdicare, în 1875-76, în contra guvernului Lascar Carargi din care făceam parte, se făcuse conspirația de la Mazar-Pașa, unde d. Dim. Sturdza, serul de **ască7i** al libetalilor și astăzi cel mai devorat

supus al M. S. Regelui, voia să răstoarne pe domnitorul Carol și să aducă în loc pe colonelul Dabija. (*Aplauze*.)

împotriva unor asemenea primejdii liberale, de care cei tineri mei nți-si pot face idee astăzi, am stat noi conservatorii de atunci la cârmă, și ca să ne pedepsească, ne-au dat liberalii în judecată pe toci. Cari erau acei totți, cari au contribuit să îndeplinească opera conservatoare de la 1871-76 și au atras astfel ura liberalilor? Cei mai mulți au murit! Rămăseseră din 12 acuzați de la început 6 definitiv dați în judecată și aduși la interogator înaintea Comitetului Camerei. Aceștîfc>au rost prin urmare aceia care reprezentau anume puterea conservatoare și în contra cărora se concentrase toată ura liberalilor de atunci: Lascar Carargi, asrăzi încetat din viață; Alexandru Lahovari, încetat din viață; generalul Florescu, încetat din viață; Vasile Boerescu, încetat din viață; Petre Mavroglieni, care restabilise finanțele țarei și pe urma activității căniia trăiește încă bugetul statului astăzi, încetat din viață! Din cei 6 rămași sub judecată arunci mai sunt numai eu în viață. (*Strigăte de bravo, să trăiască Maiorescu! ovatiuni nesfârșite*.)

Vă pot cu oare vorbi de ce a cugetat, a făptuit și a suferit primul marc guvern conservator de la 1871 la 1876? li pot reprezenta tradiția? (*Toată lumea într-un glas: Da*.)

În afară de acești 6 rămași în judecată, mai fusesetă si alti 6 acuzați în prima propunere, dar apoi scoși de sub acuzare. Aceștia sunt: Ccorge Costaloru, încetat din viață; generalul Tel!, încetar din viață; Nicolae Kretzulescu, încetat din viață.

Numai trei mai sunt în viață: Teodor Rosetrî, Petic Catp (*aplauzeprelungite*) și C, Cantacuzino.

Cine poate dar vorbi astăzi ca exemplu viu de tradiția conservatoare a guvernului Lascar Catargi de la 1871 - 1876?

Foștii lui colegi, câți mai sunt în viață, adică împreună cu mine dnii Rosetti, Carp și Cantacuzino. Numai acești 4 ar putea vorbi cu tenieiu în numele ttaditiei conservatoare de aiunci. să vedem Insa, dacă coti patru cu drept egal.

Ei, mai erau firește și alți conservatori pe atunci, dar cum ziceam: la guvern este răspunderea și prin urmare adevărata reprezentare activă a unui partid. Era în Camera conservatoare de atunci, din cei astăzi în viață, și generalul Manu, pe atunci colonel, dar n-a tăcut parte din ministerul de la 1871-1876; nu trecea de așa însemnătate colonelul pe arunci încât să fie chemat la guvern. A mai fost printre deputați și d. Ioan Lahovari. Dar ce putea să însemneze d. Ioan Lahovari pe vremea când trăia Alexandru Lahovari?! (*aplauze prelungite*) Trebuie să apună soarele ca să se vadă luna cu lumina ei împrumutată (*aplauze prelungite, ilaritate*), necum stelele mai mici, cari nu lucesc decât în întuneric. (*Bravo, ilaritate, aplauze*.)

Coleg cu noi, în ministerul Lascar Catargi de la 1871-1876, mai fusese, precum am arătat, și d. Iorgu Cantacuzino. Dar ce fel de coleg? - întregul minister de atunci, cu d. Cantacuzino la Finanțe, aprobase în sesiunea parlamentară 1875-1876 o cerere de credit a generalului Florescu, ministrul de război. de niște biete 4 milioane pentru echipamentul armatei, căci toată lumea presimțea izbucnirea războiului oriental, și armata noastră trebuia să fie pregătită.

Ce bine că a putut fi întru câtva pregătită ca să ia parte la război și să ne spele de toată umilirea timpurilor vechi și să ne dea independența! (*Aplauze prelungite*.)

Și pe când aceste preocupări ne frământau mintea, deodată câțiva conservatori de pe atunci trec în opoziție contra guvernului Lascar Catargi. Beizadea Dumitru Ghika, care fusese presedinrele Camerei, își dă demisia, își dă demisia și colegul nostru de la Finanțe d. Cantacuzino, precum și-o dase mai înainte și cel de la Externe, Vasile Boerescu.

Când se discută acum în Cameră (era tocmai în februarie 1876 și în minister intrase și Petre Carp) acel credit militar de 4 milioane, d. Cantacuzino, care îl subscriesese ca ministru. îl combate ca deputat împreună cu Beizadea Mitică, contribuind astfel la căderea lui Lascar Catargi. (*Aplauze*.)

Așadar și d. Cantacuzino în anul acesta a avut o aniversară de 25 de ani, aniversara februarismului său: în februarie 1876 a contribuit la răsturnarea ministerului conservator Catargi și în februarie 1901 a contribuit la răsturnarea ministerului conservator Carp! (*senzațiune, aplauze prelungite*.)

Credea probabil arunci, la 1876, că o să vie o altă formațiune conservatoare la guvern; dar a venit Brătianu, pe 12 ani, și ne-a dat pe toți în judecată; poate că credea și acum în 1901 că o să vie o nouă formațiune conservatoare la putere, dar a venit d. Dimitrie Sturdza.

Acum întreb pe tot omul cu mintea sănătoasă, după ce a luat cunoștință de aceste simple date istorice: dacă din cei ce au compus primul mare minister conservator a) lui Lascar Catargi de la 1871 la 1876 mai sunt astăzi patru oameni politici în viață, dnii Cantacuzino, Carp, Rosetti și eu, și dacă din acești patru oameni politici noi trei am susținut acel minister Catargi până în ultimul moment, pe când d. Cantacuzino, în mijlocul celor mai mari greutăți, l-a părăsit și a contribuit la căderea lui Lascar Catargi: Cine dintre noi poate vorbi în numele *bunei tradițiuni* a Partidului Conservator? (*aplauze îndelung repetate, se strigă bravo*.)

Cu aceasta, dl. am răspuns la a doua întrebare ce erați în dtept să ne-o puneți. Îmi rămâne acum să mai discut înaintea d-voastră o ultima chestie, pe care o voi fi introduce iatăși prin amintirea faptelor istoriei noastre contemporane. zășadar, după căderea ministerului Lascar Catargi la aprilie 1876, vine regimul liberă) de 12 ani, cu darea noastră în judecată, cu nefericita revizuire constituțională, dar și cu marele război al independenței și cu proclamarea Regatului, titlul de glorie al lui Ioan Brătianu și al Partidului Liberal. Și trebuie să ne bucurăm de asemenea fapte și să le recunoaștem. fie și la adversari; căci români suntem cu rotii și cetățenii aceleiași rari. Mare a fos dar meritul Partidului Liberal până pe la 1881. Dară cei de vârsra mea sau puțin mai tineri își aduc aminte

ca după proclamarea Regatului și după sterila reformă constituțională, lăncezea tot guvernul și tot Partidul Liberal; nu mai mergea. Nu știau ori nu puteau să organizeze nimic în administrația publică, pritociau - iertați-mi expresia familiară - dintr-o sesiune într-alta, dar nu rezulta nimic. Toată lumea se întreba: ce vrea acum Partidul Liberal, ce are să facă? Care este programul lucrărilor legislative pentru țară? Căci se realizase idealul național al Divanului ad-hoc de la 1857, și acum, cu Independența Statului, începea și se și declarase *Era nouă* a reorganizării interne. Dar puterile liberalismului erau sleite: schimbarea lui dintr-o ceată de revoluționari într-un partid de guvern îl consumase. Guvernul Brătianu nu mai făcea nimic în școli, nimic la domenii, nimic la justiție. Și în acest gol legislativ firește că se deslănțuiau cu atât mai tare poftetele private ale partizanilor, așa încât bietul Ion Brătianu, care era om cinstit, ajunsese nămolit și desgustat de ai săi.

În vremea aceea au venit elementele conservatoare din Cameră, cu d. Petre Carp în frunte, și au formulat un șir de cereri de reforme cu indicarea direcției lor, și de atunci încoace datează la noi necesitatea oarecum elementară, ca orice partid politic, care aspiră la guvern și cu atât mai mult când este la guvern, să expuie înaintea țării cu precizie programul său politic, iar nu dorințe vagi și declamații goale.

Și astfel, când cade Brătianu la martie 1888 și vine din noti Partidul Conservator la guvern, întâi sub conducerea dlui Teodor Rosetti, apoi în marele minister de la 1891 la 1895 sub conducerea lui Lascar Catargi cu d. Carp la Domenii, cel dintâiu lucru care se observă ca un bun simptom al Ereii nouă este un cinstit program de acțiune. În program fusese întâi din partea noastră stingerea agiului la 1888. S-a realizat. (*Aplauze.*) în program fusese din partea noastră inamovibilitatea magistraților; s-a făcut de d. Teodor Rosetti. (*Aplauze.*) în program fusese împărțirea unor domenii ale statului în loturi mici pentru a întări pătura țaranului român. S-a realizat

de d. Petre Carp. (*Aplauze.*) în program fusese și legea minelor, s-a făcut de d. Petre Carp. Și altele.

Se retrage guvernul conservator la 1895, vin liberalii. Cu ce program? Cu programul, că în chestiunea națională, unde d. Sturdza numea pe românii din Transilvania asupriți și pe unguri barbari, guvernul român ar avea căderea și puterea de a se amesteca și de a îndrepta soarta românilor din statul vecin.

Fiindcă le spunea aceste un om de experiență și autoritate dlui Sturdza, d. Carp a stăruit atunci ca să se retragă Partidul Conservator de la guvern, pentru ca să vie d. Sturdza și să înfăptuiască un așa de mare ideal național.

Știți ce grozavă amăgire a fost! știți că d. Sturdza, cum a venit la guvern, a făcut scuze înaintea ungarilor (*aplauze*), lucru care, precum scrie așa de bine d. Delavrancea (liberal pe atunci, dar apoi amărât tocmai de faptul acesta), a dat dovada că pentru unii liberali nu era vorba de patria tutulor, ci numai de interesele lor meschine, adică de o patrie de partid, așa încât în fond le era absolut indiferent idealul național. Aprindeau lumea cu el în opoziție, iar la guvern batjocoreau ideea, în numele căreia se ridicaseră! (*Aplauze prelungite.*)

Dar a pățit-o d. Sturdza, și a fost o foarte dreaptă răsplata că s-a răscolat simțul național în contra lui și că a căzut acum doi ani și jumătate pe aceeași temă cu care se urcase la guvern. (*Bravo, aplauze frenetice.*)

A venit la aprilie 1899 un nou guvern conservator. între noi erau cele mai vii discuțiuni atunci. Pentru nefericirea partidului murise Lascar Catargi tocmai în acele zile, și mulți conservatori proclamaseră pe d. Iorgu Cantacuzino șef de partid, și tot el devenise prezident de consiliu și ministru de interne.

Alții dintre noi credeau că d. Cantacuzino nu este destul de activ și de deprins cu administrația publică pentru a fi bine-venit ca urmaș al lui Lascar Catargi la interne, mai ales că de 25 de ani nu mai fusese la guvern.

Din acest motiv l-am combătut și eu în Senat, lăsând însă să se înțeleagă, ca ar fi admisibil ca șef fără vreun rezon ministerial.

Împrejurările cele grele sîlesc în sfârșit pe d. Cantacuzino să recunoască în iulie 1900 că devenise necesară unirea cu toți conservatorii. Ca la orice mare act, trebuia să se aducă jertfe personale de o parte și de alta. Se cerea dlui Carp jertfa personală, ca el, care fusese mult mai activ și ale cărui idei politice au caracterizat administrarea conservatoare de la 1888 încoace, să nu fie recunoscut șef de partid, ci să fie numai ministru-președinte; iar dlui Cantacuzino i se cerea jertfa personală de a renunța la activitatea ministerială și de a fi numai șeful Partidului Conservator acum unit și fuzionat

în ce cucer am primit noi șefia dlui Cantacuzino în partid? Și ce înțeles putea să aibă o asemenea șefie, dacă n-avea să se amestece (și nici n-am fi voit noi să se amestece) în administrația ministerială? Înțelesul. Însemnătatea și demnitatea unei asemenea șefii puteau să fie așa de mari, încât ar fi trebuit să măgulească orice mândrie de suflet, numai să fi fost în stare acel suflet și se înalțe până la adevărata ei concepțiune.

Voii încerca să explic lucrul prin câteva exemple, două de la noi și unul din statul vecin.

În fruntea Partidului Liberal a fost multă vreme generalul Goleșcu, el era figura cea mai respectabilă a partidului, indiferent dacă era la minister sau nu. În vremea din urmă a vieții sale, a fost Ioan Brătianu ministru-președinte, dar generalul Goleșcu rămăsese fruntașul, *împăciuitorul* Partidului Liberal

Cât a trăit el, nu s-a simțit în politica partidului antagonismul între Roșetiști și Brătienisti, nici gelozia între Dumitru și Ion Brătianu.

O altă figură analogă, o mare figură politică din România de dincolo de Milcov, a fost Costache Negri.

El n-a umblat niciodată după prezidenție de ministru, nici după alte administrații interne; el a fost Potdeanul patriotului sfătuit și împăciuitor în vremurile agitate ale lui Cuza-Voda.

Și Iotși, este cineva în această țară care să găsească figura istorică a lui Cosrache Negri mai prejos decât oricare alta din foștii miniștri-președinți? (*Aplauze.*)

Să privim și la statul vecin, în Ungaria, care - din punct de vedere al patriotismului maghiar - se dezvoltă cu cea mai mare energie cam în același timp cu noi. Care este la Pesta statua la care vin și astăzi oamenii în pelerinaj, la care se închină tot patriotul ungar? Care e figura politică, în privința căreia nu mai începe divergență de păreri, a cărei memorie este venerată de toată suflarea ungurească?

Este Deak, fostul șef al partidului național ungar și președinte al Camerei, precum și d. Cantacuzino era președintele Camerei noastre. Niciodată Deak n-a voit să primească rolul de mirtisru-președinte, cu toate rugămintele și stăruințele. El a simțit că este mai înalt și mai patriotic dea fi împăciuitorul divergențelor produse în partidul său, decât ministrul lupiitor care le produce vrând-nevrând.

După aceste ilustre exemple cine mai poate zice că rolul dlui Cantacuzino ca șef al Partidului Conservator fuzionat, dacă și-ar fi înălțat cugetul până la adevărata lui concepțiune, nu ar fi fost de cea mai glorioasă însemnătate? A redeșteptat printr-un exemplu viu în mijlocul nostru binecuvântata memorie a lui Nicolae Goleșcu și a lui Costache Negri era cea mai mare onoare la care putea aspira un om politic de felul dlui Cantacuzino. (*Aplauze? prelungite.*)

Dar omul n-a înțeles așa sau n-a vrut așa. De la înălțimea prezidenției imparțiale, în ședința Camerei de la 12 februarie a. C., s-a coborât pe banca deputaților pasionați și a atacat guvernul partidului Său.

Ar fi indiscret din partea mea să-i analizez, necum să-i critic cugetul politic în acel moment. Dar constatând faptul în sine, trag concluzia că din acea zi a încetat pentru d. Cantacuzino putința de a mai fi șeful Partidului Conservator. (*Aplauze prelungite, bravo.*)

Și vederi, dlor, poate mai tăceam noi despre acestea, dacă nu s-ar fi vorbit de unii din rostii noștri amici conservatori la întrunirea lor de la Iași, de acum 2 săptămâni, așa cum s-a vorbit.

Când am auzit de proiectata întrunire de la Iași, mă așteptam la desfășurarea unui program deslușit, cu atât mai necesar în momentele de față, cu cât programul simplist și prea negativ al guvernului liberal s-a arătat încă de pe acum insuficient, fie numai pentru a acoperi deficitul de azi, necum pentru a face lată zilei de mâine.

Propunerea măsurilor ce trebuiesc luate pentru a îndrepta starea anevoioasă a țării, este o datorie a oamenilor politici, și ori de unde ar veni o idee bună, se cuvine să o întâmpinăm cu recunoștință. Așteptam dar cu nerăbdare știrile de la Iași, gata să felicit în gândul meu buna inițiativă luată de foștii noștri amici.

Când colo, ce auzim! De vreo idee politică nu s-a pomenit; vreo vorbă bună nu s-a spus țarei; dar \-au spus multe vorbe rele la adresa noastră.

Insă nici pe aceste nu le relev. Ce-i pasă țarei de certe personale? Întrebarea este: ce se poate face în interesul general? *(Aplauze.)*

Dar s-a mai zis o vorbă cu pretenția de a fi „*unprincipiu de tactică foarte folositor*”, pe care ar fi să-l imităm și noi după exemplul procedurilor liberale.

Aici să mă ierte oratorul de la Iași; vorbele sale nu seamănă cu buna tradiție conservatoare pe care se vede că nu o cunoaște. Să fetească Dumnezeu Partidul Conservator de a urma un asemenea sfat. Ce sfat ne dă tacticianul conservator de la Iași?

Ai noștri pentru ai noștri! Funcționarii din alt partid, când vom veni noi, afară! Loc la buget numai pentru ai noștri!

Pentru cari ai noștri? Pentru cei ce ni se înscriu în club cu 1 franc sau doi? Dar dacă se înscriu și mulți incapabili?

Dacă se înscriu mișei? Dacă se vor înscrie lepădăturile din toate celelalte partide? *(Aplauze.)*

Cu mirare și cu părere de rău am auzit acea vorbă, care poate fi semnalul unei demagogii albe, dar niciodată vorba unui conservator cuminte.

Bugetul statului și al comunelor, toate funcțiile publice sunt ale interesului general, și niciodată nu trebuie preconizată o formulă politică în sensul de a face din viața publică o exploatare în interesul privat al partizanilor.

O asemenea formulă ar duce partidul la rușine și statul la peire!

Iasă lămurim chestia cu ceva amănunte. Istoria cu partizanii bugetari devine mai ales subțire în vederea alegerilor. Inchipuiți-vă un membru „de-ai noștri”, care ar fi meșter în toate manoperile electorale, permise și nepermise, spre pildă la Iași. Iașii au avut parte de asemenea oameni cari purtau titlul de mare elector. Pentru liberali era răposatul Gheorghe Mârzescu. Nu știu dacă foștii noștri amici au avut și ei sau mai au vreun mare elector la Iași. Dar să ne închipuim că-l au.

Atunci cum trebuie să meargă lucrurile după formula cu „ai noștri la buget”? E. un loc vacant de învățător, sau dată nu e, se face vacanța dându-se afară un adversar numai fiindcă nu e de „ai noștri”. Cui să l se încredințeze învățarea și creșterea copiilor țării? Interesul general reclame: celui mai capabil și cumsecade. Dar marele elector va stărui să se dea locul fie și celui mai incapabil și mișel, numai să fie cel mai devotat instrument electoral. E vacant un loc de judecător sau devine vacant prin îndepărtarea unui amovibil fiindcă nu e de „ai noștri”. Interesul țării reclamă ca justiția să fie disribuiră de oamenii cei mai dreپți și mai nepărtinitori, abstracție făcând de considerări politice. Dar politicianul va stărui să se puie în funcțiune fie și cel mai destrăbălat pătimaș, numai să fie de „ai noștri”.

E un loc vacant de bibliotecar, numirea va fi o pddă de răsplată pentru floarea tinerimei culte. Poiiticianii vor izbuti să numească pe un om, care a fost destituit prin decret public pentru escrocherie, numai fiindcă este „de ai noștri”.

Înțelegeți unde duce un asemenea sistem? Dați-mi voie a o repeta: un asemenea sistem nu poate duce decât la rușinea partidului și la peirea statului.

Și mai găudiți-vă la un lucru: cine se căciulește pe la marii electori și pe la influenții cluburilor?! Niciodată un om care se respectă și e respectat de alții, care simte în sine puterea și capacitatea de a munci și de a-si agonisi o existență onorabilă. Dar cei slabi, cei nevolnici, cei incapabili și rată rost, aceia firește că se anini de pulpana altora și sunt în stare să le facă cele mai josnice servicii. Dar vai de partidul care face apel la asemenea elemente. *(Aplauze prelungite.)*

Noi nu vom urma așa.

Cum a spus-o d. Ioan Grădișteanu; noi facem apel nu la poftele, ct la simțimintele înalte ale cetățeanului român; noi zicem: ești om cinstit, ești om capabil, ești în stare să te gândești la interesul țării, vino cu noi; nu ești om cinstit, ești un incapabil, te gândești la egoismul tău, du-te unde vrei, la noi u-ai ce căuta. *(Aplauze prelungite.)*

Dar apoi nu se face așa politică la noi, zic poiiticianii după formula oratorului de la Iași. Politica la noi se face nu cu gândtd, nu cu argumente și raționamente, ci cu pasiuni și cu interese; budgetul mișcă lumea, nu cugetarea.

Am auzit de mult această vorhă; și cum sâ nu aud, când se plimbă pe toate ulițele! Dar pentru aceasta nu este mai puțin rătăcită.

Dlor, cine dă dreptul cuiva să arunce o asemenea insultă neamului românesc? Adică dc ce să nu facem o altă politică, politică cumsecade, o politică în adevăr cinstită, patriotică, îndreptată spre binele obștesc și nu spre chiverniseala rubedeniilor și a partizanilor? *(Aplauze.)*

La noi politica modernă nu datează decât de vreo 40 de ani. de pe la 1857 încoace.

Ni se tot spune că suntem un stat tânăr, abia trezit la viață în renașterea noastră națională. Apoi dacă suntem un stat tânăr, atunci cei care vin cu mai multă pricepere, cu mai multe cunoștințe și vor să fie conducători politici și oratori în întrunirile publice, au în țara noastră o mai mare datorie și răspundere decât în alte țări cu civilizațiune veche.

La noi a te prezenta în public este un fel de apostolat; *la mii ai si răspunderea moravurilor politice.* Tu n-ai dreptul să spui unei țări tinere cum este a noastră „la budget băeți!”, tu trebuie să încălzești cugetul oamenilor cu idei mai înalte. *(Aplauze entuziaste.)*

A zice dar: așa se face politica la noi, numai cu satisfacerea intereselor meschine, este și nedemn și neadevărat. Într-o țară cu milioane de locuitori se poate face și altfel.

Într-un oras ca Brăila ce fel de oameni sunt și ce fel de relații poți avea? Sunt tot telul de oameni, ca în toate orașele maii. și poți avea tot felul de relații. Sunt și proști, sunt și inteligenți: sunt oameni cumsecade, sunt și mișei; sunt și mufluzi, sunt și comersanți solizi. Întrebarea este: tu în care parte te dai? — Tot așa când votbești națiunei tale, la cine te adresezi? la cei mișei sau la cei cumsecade? *(Aplauzprelungite, bravo.)*

Sper că este numai o momentană eclipsă intelectuală din partea acelu orator de la Iași, și foștii noștri amici vor înțelege ei înșii că nu se poate prezenta buna tradiție a Partidului Conservator, dacă se face apel la instinctele josnice și nu la gândul pentru patria comună. *(Aplauze entuziaste.)*

Noi însă facem apel la D-voastre, ca să vă înălțați mai presus de mizeria de toate zilele și să intrați în politica pentru binele obștesc, iar nu pentru căpătuială. *(Aplauze nesfârșite, o va și uni.)*

132

**DISCURSUL ȚINUT LA ÎNTRUNIREA
CONSERVATOARE DEN IAȘI
(30 octombrie 1901)**

(D. Maiorescu este primii cu aclamați/ini entuziaste)

Dlor, presupun că binevoitoarea dv. adamantine însemnează ca mai voiri să ascultați o dată câteva cuvinte de la vechiul profesor al Universității din Iasi (*aplauze*); însă vă mărturisesc, cu roată mulțumirea mea sufletească de a vă vorhi, poate tot n-aș fi făcut-o, precum nici nu eram trecut pe lista oratorilor, dacă nu m-ar fi încălzit cuvintele cu cari v-a întâmpinat pe dv. și ne-a întâmpinat și pe noi, d. Matei Cantacuzino.

Era atâta sinceritate, atâta înălțime și datl-mi voie să adaog, mai era ceva ce pentru mine a fost de un farmec deosebit: mai era o gingașă atingere de sentiment poetic în cuvintele sale încât mi-am zis, aducându-mi aminte de *Junimea* noastră literară și totodată de tinetetea mea: Ei. se simte că suntem în Iasi! în locul unde s-a născut, a crescut și s-a putut întări acea mișcare culturală a *Jwtimei*, despre care v-au vorbit atâția înaintea mea, acea mișcare ce la înființarea ei a fost încălzită de fruntașul moldovean al literaturii române de la începutul secolului al 19-lea, de Costache Negruzii, ce în creșterea ei a fost însuflețită de poetul d-voastră cel de frunte, de Vasile

Alecsandri, iar în deplina ei tărie a fost ilustrată de marii scriitori ai vremurilor noastre, de Creangă și de Eminescu. fii ai Moldovei (*aplauze puternice*).

Dar, dlor, sunt într-o adunare politică și trebuie să fac îndată rezerva că, dacă vorbesc de junimisri, vorbesc numai de junimiștii literari, căci junimiștii în înțelesul politic au încetat de a exista și s-au contopit cu conservatorii. (*Aplauze puternice, se strigă bravo.*)

Cum zice undeva tânărul nostru amic, eminentul geograf Mehedinți, fostul dv. profesor, daci coate râurile curg spre mare și dacă în timpul când curg încă pe pământ între țărmurile strănte, au numele lor propriu, în momentul când se varsă în mare, își pierd numele, fiindcă au devenit parte integrantă a mării. (*Aplauze îndelung repetate, se strigă bravo eu entuziasm.*)

Astfel și junimiștii politici și-au pierdut numele pentru că au devenit parte integrantă a marelui Partid Conservator. (*Aplauze entuziaste.*)

Dar de la junimisrii literari, de cari vorbeam și de cari ne-a adus aminte d. Matei Cantacuzino, de la aceia vă mai pot aminti un fapt, care stă în legătură firească și cu mișcările politice. În una din conferințele populare ce le țineam noi acolo în vechea universitate, dezvgitasem, între altele, o cerni cu deosebite însemnată, repetata adeseori, propusă de nui ca un fel de îndreptar al vieții publice: „niciodată formă fără fond”! (*Aplauze.*) Niciodată aparență fără realitate!

Tot ce se vede iti afară ca foccttă trebuie să răspundă în mod sincer la ceea ce este înăuntru ca rond adevărat al oticiiui lucru public, fie instituție de cultură, fie organizare politică.

Căci dacă se face altfel, dacă una e aparența și alta e realitatea, atunci se produce, mai ales la un popor tânăr, îndoiala și neîncrederea, ameteala în capete și falsitatea în

V-am amintit această vorbă din vechea *Junime* literară, pentru că se aplicași la întrunirea noastră de astăzi și ne poate explica deosebita căldură și îmbărbătare cu care ne întâmpinați în momentul de rată.

În adevăr, dlor, ce facem noi acum? Venim să organizăm Partidul Conservator. *hc.Ăofinnăa* vieții] politice și, dacă suntem oameni cinstiți și sinceri, cum ne-a fost totdeauna deviza, atunci forma are să răspundă fondului și realității, adică organizațiunea cum v-o înfățișăm noi. are să fie sincera și adevărată.

Care este forma noastră de organizare? Ne înrățișăm uniți, și suntem uniți nu numai în principii, ci și din motive de onestitate politică (*aplauze*), cu d. Nicu Filipescu, cu d. Constantin Olănescu, cu d. Ion Grădișteanu și cu ceilalți, și împreună ne prezentăm, având în cap ca conducător, ca șef al Partidului Conservator pe d. Petre Carp. (*Aplauze prelungire*).

Iacă forma!

Întrebare: Este și *fondul* corespunzător acestei forme? Cu alte cuvinte: Este d. Carp un sef adevărat? Este el un om de idei, un om consecvent, un om cunoscut în toată țara ca om inteligent, ca om deprins cu luptele politice, ca om sincer și leal, care, dacă spune ceva, spune cu convingere și de la această convingere nimic nu-l abate? Da sau nu?

(*Toata sala într-un glas: Da!*)

Da, vasăzică este un șef de partid în toată puterea cuvântului. Prin urmare, când venim noi în sinceritatea cugetului și recunoaștem pe acest șef. atâta mulțumite și siguranță avem și au toți partizanii împreună cu noi, că vom fi conduși de o adevărată energie și într-un mod pricepur și hotărât spre telul arătat, și că îndărătul dlui Carp nu rămâne ascuns altcineva sau altceva,

Și aceasta are în viața politică marea sa însemnătate. Căci este și aici primejdios când fondul nu corespunde formei, e primejdios când un șef se afișează cu un Comitet, și altundeva e conducerea reală a unui partid, adică o conducere ascunsă.

Câtă vreme a fost Brătianu șeful Partidului Liberal, în epoca de mărire a partidului, el era șef în adevăr; câtă vreme a fost Lascar Catargi conducător, el era șeful conducător. Dar asrazi ce vedeți la epigonii liberali?

După ce moare Brătianu, se afișează ca șef d. Dimitrie Sturdza ajutat de un Comitet executiv al partidului. Aceasta e forma externă. Care e însă fondul real? Pentru prima dată se aude în politica romană vorba de *Oculă*, și eu, care n-am fost niciodată în Partidul Liberal, n-as putea să vă spun, unde se ascundea așa-numita *oculă*; dar cei cari cunosc lucrurile mai de aproape, au afirmat că teala conducere a partidului se ascunde în beciurile Băncii Naționale! (*Ilantiite, aplauze*.)

În acea *oculă* se iau hotărârile importante în numele Partidului Liberal, hotărâri, de cari d. Delavrancea și alți membri din comitetul executiv habar nu aveau!

Și așa a venit și confuzia cu mitropolitul și scuzele în chestia națională.

Și cum voiți ca țara să mai aibă încredere în asemenea conducere? E aproape de mintea omului; cinesc ascunde, are ceva de ascuns; căci altfel nu s-ar ascunde. Însă cel mai mare interes al țării este ca să nu se ascundă nimic în politica sa, ci în conducerea partidelor să domnească cea mai limpede sinceritate. (*Aplauze*.)

Să venim acum și la noi, consers-atocii, căci avem și noi ale noastre. Sunt tot felul de conservatori. Când e vorba de foștii noștri amici, cestiunea devine delicată, și eu n-jm să numesc pe nimeni, dar dacă-i veți ghici dv. pe toți, atunci n-am ce face, atunci iuctiul stă în conștiința publică, e un fapt sufletesc.

Cine e șef dincolo, dar șef adevărat?

F,i, aici se încurcă părerile, și se încurca fiindcă una este forma și aha este fondul.

Aici e la mijloc chestie de paravan (*mare ilaritate*). Ați mai pomenit, dlor, șefie cu paravan? Înaintea paravanului e un șefcu aparențe, îndărătul paravanului e alt sefcare trage sforile

în realitate. Înaintea paravanului e un sefcu pretentiunea de a fi șef - io recunosc toți ai lui; dar cât pentru puterea și capacitatea de a lucra în administrația publică a statului ca șef, acolo nu e recunoscut de toti ai lui. Vasăzică pretențiune recunoscută, dar fătă putere recunoscută (*ilaritate, aplauze*).

Îndărățul paravanului e unul, care are putere și capacitate recunoscută, dar pretentiunea lui la șefie... aia nu e recunoscută! (*Ilaritate mare, aplauze*). O jumătate colo; o jumătate dincolo. Dar ce voiți să iese din asemenea jumătățiri?

Și înc-o dată: când se ascunde cineva după paravan, este că are ceva de ascuns. Țara însă și îndeosebi partidul au dreptul la sinceritate și trebuie să știe, despre ce e vorba? Este vorba - cum zicea d. Delavrancea - de „vițiul personalismului nerăbdător”, care nu îndrăznește să se afirme și care întrebuițează pe ceilalți ca pe niște simpli figuranți?

Dacă este așa, atunci o asemenea nepotrivire între formă și fond e o mare calamitate pentru acea grupare conservatoare și nu poate produce în viața publică decât falsificarea ctigerărilor și a moravurilor. (*Aplauze*.) Domnilor, asemenea situații ascunse și alcătuirii cu paravan se trădează totdeauna printr-un semn caracteristic: prin falsificarea limbei românești. Veți constata că alt înțeles au cuvintele la acești domni decât înțelesul lot firesc. Așa citiți în toate gazetele dumnealor „veneratulșef” și găsiți pretutindeni vorba de „venerațiune” exagerată într-o lingușire vecinică, încât ar crede cineva că aici este un ideal de om politic activ, la care se închina toată lumea și care duce toară suflarea acelu partid. Nu-i adevărat! Ei zic „venerat” ca să-și calmeze conștiința, și atunci când se scrie mai mult „venerat”, atunci se venerează mai puțin. Și sub forma de „venerat” se ascunde după paravan celălalt care nu e venerat. (*Mare ilaritate. Aplauze*.)

Dar de când atâta veneratiune pe neamul românesc? (*Aplauze*.) Slavă Domnului, am încărunit mulți din noi și

n-am pomenit de veneratul Ion Brătianu, nici de veneratul Lascar Catargi. S-au ales acum cu venerațiunea pentru cel dinaintea paravanului.

Iar după paravan se joacă ipocrizia umilinței: „Eu nimica, pentru ceilalți rorul! Eu? Un simplu soldat, n-am nici o pretenție, sunt numai soldat credincios, șefsă fie celălalt!” Și, după venerațiunea exagerată, vine ipocrizia smerită.

Și pe lângă acești doi - nu slin înainte, după sau peste paravan, - mai vine unul care crede că el este „pivotul panidului” .

Pivotul?! Bietul pivot crede că se mai învârtește vreo mașină în jurul lui și nu vede c.i se învârtește singur în jurul său. (*Mare ilaritate, aplauze prelungite*.)

Vedeți ce falsă întrebuițare a cuvintelot? Dar așa este totdeauna când fondul nu răspunde formei și când se încearcă o mistificare a opiniunii publice.

De aceea, pentru a reveni la adunarea noastră de aici, când vă văd acum pe d-voastră cu atâta însuflețire, îmi zic: apoi, firește, cinstită e natura românului! Ați simțit că aici e lucru curat și cinstit. (*Aplauze*.) Aici e un șef, care e șef adevărat; aici nu mai e chestie de paravan; aici nu e nimeni care să tragă sforile în ascuns.

Ceea ce vi se spune, vi se spune cu deplină sinceritate și cu întreaga horărâre de a conformă faptele cu vorbele.

fiindcă la o muncă cinstită ne-ați văzut și ne-ați îmbărbătat, dati-mi voie, ca un ultim cuvânt, să vă mulțumesc de această îmbărbătare și să vă asigur că, întăriți prin sprijinul d-voastră, vom continua fără șovăire opera Partidului Conservator. (*Aplauze prelungite*.)

133

DISCURS ȚINUT LA ÎNTRUNIREA
CONSERVATOARE DE LA „DACIA”
DIN BUCUREȘTI

(Este întâmpinat cu aplauze și manifestații uii entuziaste.)

Domnilor, când văd această adunare tot așa de numeroasă ca aceea care se strânsese în marea cestiune națională de acum doi ani și jumătate, mă întreb: poate să aibă vreun folos pentru viața noastră publică asemenea întruniri?

Ați auzit spitalul vorbire a dlui Laurian, ați auzit cuvântarea plină de miez și de învățăminte politice a dlui Filipescu, ptecum și calda vorbire a celui mai mare orator, pe care îl are astăzi suflarea românească, d. Barbu Delavrancea *(aplauze)*.

Folosul ce l-ar putea aduce asemenea discursuri publice prin faptul că v-ar împărtăși și d-voastră convingerile, de care sunt inspirate, sau cel puțin v-ar da prilejul de a le compara cu alte convingeri și a ajunge la un rezultat prin o mai dreaptă cumpănire între ele, se vede astăzi primejduit prin o nouă speră de bănuieți și insinuări.

Vă vorbea d. Laurian de ce a spus ministrul de interne d. Aurelian, sunt acum câteva zile, la întrunirea Partidului Liberal de la guvern, adică de îndemnul dat pe sub mână agentilor administrativi ca să vă împedecă de a veni la această întrunire; dar n-a spus d. Laurian că a fost și altceva în vorbirea

dlui ministru de interne. D. Aurelian s-a plâns — și aci începe bănuiala și insinuarea - că la întrunirea noastră de la Iași au fost liberali cari au umplut sala.

Iacă o vorbă foarte șireată! E șiret onor. domn ministru de interne, și e cunoscut pentru aceasta *(aplauze, ilaritate)*. Ma i sunt șireți și unii din prietenii noștri conservatori fevruariști; șiretlicul e molipsitor. Îndată au prins și ei acest șiredic și răspândește vorba că întrunirile noastre sunt pline de liberali trimiși de guvern.

Numai că românul deosebește pe omd șiret de omul cuminte; omul șiret pune multe curse: omul cuminte le înlătură, iar cel șiret cade uneori în cursele puse de el însuși. Cursa aceasta cu publicul liberal, care vine la întrunirile noastre, ia să vedem o putem înlătura? Nu cumva putem prinde în ea și pe cei șireți cari au întins-o?

Cum voiți, si vă dovedesc că la întrunirea noastră de la Iași erau conservatori și nu liberali în sală? într-o asemenea întrunire publică nu se cere canea de vizită și biletul de alegător al nimănu; nu se ține registrul persoanelor și prin urmare, cu oarecare îndrăzneală, se pare că s-ar putea afirma că la aceste întruniri ale noastre vin numai liberalii, sau radicalii, sau socialiștii, sau cine voiți.

Dar dacă am putea dovedi după oarecare semne, cine a venit la întrunirea de la Iași? S-o încercăm!

La Iași am vorbit și eu, a vorbit și Delavrancea. Eu, când am vorbit la Iași, am spus între altele că, de când se afișează ca sef d. Dimitrie Sturdza cu un comitet executiv, se aude pentru prima oară în politica românească vorbindu-se de *Ocultă*, și că prin urmare poporul românesc are dreptate să nu aibă încredere într-o asemenea conducere ocultă, fiindcă cine se ascunde, are ceva de ascuns; iat d. Delavrancea, cald și mai orator decar mine, a făcut procesul întreg al acestui fel de liberalism care e acum la guvern, și i-a zis: „*Nu sunt greșelile conservatorilor mari, căci ei nu au atins partea nobilă și morală*

a poporului român: curentul a fost determinat de politicianismul liberal, acesta a adus micșorarea intelectualității publice”.

Când vorbeam în aceste întruniri, erau și la Iași, și la Craiova, precum îi vedeți și aici, stenografi, și stenografii sunt deprinși să noteze și cuvintele și întreruperile și orice alt zgomot. Și așa se constată din notele stenografice, reproduce în ziar, că la vorbele mele cu *Oculta* s-au auzit „*ilaritate, aplauze*”, iar la vorbirea mai caldă a lui Delavrancea contra liberalilor de astăzi se însemnează *aplauze entuziaste, aplauze prelungite, aplauze frenetice*

Apoi cum vine aceasta, onorate dle ministru de interne, și onorate dle liberal Lascar - șiret și d-nealui — și onorate domnule întrerupător Sreian de la Iași - șiret și acesta - cari toți voiți să insinuați că erau mai ales liberali la întrunirea noastră de la Iași?

Când vine L>e!avrancea și le spune că: *ivi ați stricat conștiința românească, voi liberalilor!* și când, la aceste cuvinte se aud *aplauze frenetice* ale întregii săli, apoi ce fel de liberali erau în sală? (*Mare mișcare, aplauze călduroase.*)

Adică suntem noi atâta de tari în vorbirile noastre încât, dacă cumva se încumeta vreun liberal să vie să ne asculte, arunci li stoarcem aplauze frenetice când arătam pe liberali ca un pericol național? Apoi atunci bravo nouă, conservatorilor! (*aplauze*) și atunci nu înțeleg de ce să mai plâng șireții noștri amici februaristi?

Așa c că s-au prins șireții în cursă? așa e căalra e să fii șiret, și alta să fii om cu minte?

Si fiindcă vine vorba de asemenea... - cum să le numesc? eu mă cam feresc de cuvinte tari; gândul să fie tare, cuvintele pot să fie mai domoale; trebuie talentul lui Delavrancea ca să arunci așa câte un cuvânt din cele tari,.. să zicem dar *născociri*; Delavrancea adineaori le-a numit mai pe șleau... *minciuni!*

Să-mi iertați și mie cuvântul *minciuna*; pentru o dată să zic și eu un cuvânt mai tare. (*Ilaritate, aplauze.*)

Adică pe *minciună* ne e vorba?

Apoi dacă este așa, atunci va fi de oarecare folos să ne oprim puțin la o cercetare a acestei rele deprinderi introduse în viața noastră publică, cercetare cu atât mai indicată, cu cât și amicii noștri rebmaristi se îndeletnicesc de câtăva vreme cu fel de fel de născociri la adresa noastră, o nouă tactică până acum neobicinuită între membrii aceluiași partid.

Un prim exemplu vi l-am dat cu pretinsa prezență a liberalilor la întrunirile noastre.

Al doilea exemplu este plângerea februaristilor că noi am început să-i atacăm pe ei, în loc să luptăm în contra guvernului liberal. *Născocire* și aceasta, ușor de răstutnat prin simpla amintire a datelor! Cea dintâi întrunire sau banchet a fost ținut la Iași de d. Iorgu Cantacuzino în ziua de 30 septembrie, iar noi n-am început a ne manifesta decât la 7 octombrie, la adunarea convocată de d. Constantin Olănescu.

Vasăzică mai înainte și mai întâi în acea primă întrunire de la 30 septembrie, d. Iorgu Cantacuzino a ținut curiosul său discurs, în care - pe lângă iluzia deșartă că mai este de la sine șeful Partidului Conservator - nu face alta decât să atace pe d. Carp. Au văzut ei mai pe urmă greșeala comisă la Iași, și la a doua dlor întrunire de ia Craiova, d. Take Ionescu s-a încercat să dezvolte un program politic (ce c drept, cam obscur) și nu s-a mărginit în atacarea noastră. Dar aceasta pocăință tardivă nu șterge greșeala de ia 30 septembrie și cu atât mai puțin îndreptățește născocirea că noi am fi început atacul.

A treia născocire: D-sa tot obiectează dlui Carp, șeful Partidului Conservator în constituirea noastră (*Aplauze entuziaste, îndelung repetate*), că prin cuscria sa cu d. Dimitrie Sturdza a stabilit o înțelegere în privința guvernului așa încât, precum d. Carp la retragerea sa după 12 februarie a trecut guvernul dlui Sturdza, tot așa d. Sturdza la viitoarea sa retragere va trece guvernul dlui Carp.

Ce vorbă nechibzuită mai e și aceasta! Adică pe încuscire să se întemeieze născocirea? Apoi încusctit este d. Carp și cu d. C. Boerescu și tot nu înlesnește situația fevruariștilor. Iar înrudiți sunt și general Mănu cu d. Sturdza, și d. Nicu Filipescu cu d. G. Cantacuzino, și totuși asemenea relații de familie nu au efect în atitudinea lor politică. A trecut vremea fanarioților unde legăturile de familie și de clientelă hotărâu toate în politică.

Dar ia să controlăm mai de aproape noua născocire. Dacă ar fi în stare un șef de guvern demisionat să hotărască pe succesorul său, și dacă uităm dreptul constituțional ce-l are și ce-l exercită Coroana în asemenea momente, pentru ce în aprilie 1899 la căderea dlui Sturdza, a venit d. Cantacuzino cud. Tache Ionescu. și nud. Carp, la guvern, deși era și atunci încuserit cu d. Sturdza? Era oare înțelegere între d. Sturdza și d. Cantacuzino? Vedeți absurditatea născocirii, și nici n-are fi relevant-o, dacă n-ar fi fost debitată de însuși d. G. Cantacuzino în citatul său discurs de la Iași.

Mai este o născocire despre care e bine să ne dăm seama aici și să știm cu ce s-o întâmpinăm, este născocirea fevruariștilor, că dlor sunt *matca*, că numai d. Iorgu Cantacuzino poate fi șeful Partidului Conservator, parcă toate acestea s-ar înțelege de la sine. Profundă eroare! Și o veți rectifica d-voastră înșivă îndată ce vă veți împropăta faptele petrecute în anul acesta.

În chiar ziua de 12 februarie al anului curent, înainte de votul, care a motivat retragerea ultimului guvern conservator, a guvernului prezidat de d. Carp, era încă în vigoare fuziunea întregului Partid Conservator și d. Iorgu Cantacuzino era setul recunoscut a) acestui partid fuzionat. Am explicat cu în discursul de la Brăila, în ce înalt înțeles îl recunoscusem noi de șef. Fuziunea fusese consfințită printr-o adunare generală a tuturor conservatorilor, Carpiști și Cantacuziniști împreună,

în iulie 1900 și, cu excepția singurului general Mănu, toți ceilalți conservatori au aclamat fuziunea. Pe temeiul acestei aclamări comune a existat d. Iorgu Cantacuzino de la iulie 1900 ca șef al întregului partid și a început foslul club conservator parțial tot de la iulie 1900 noua sa constituire ca un club total al întregului partid fuzionat.

Dacă dar peste câteva luni, în februarie 1901, s-au ivit divergențe de păreri în privința legilor financiare ale guvernului nostru între d. Carp și d. Tache Ionescu, G. Cantacuzino și alți delegați ai Camerei, și fără a examina dacă aceste divergențe, reduse la o neînsemnată sumă a patentelor, erau serioase motive sau numai pretexte din partea acestor domni: aceste divergențe puteau să fie discutate în două moduri, sau numai în Parlament, dacă se înțelegea că nu aveau să aibă o influență hotărâtoare asupra chiar organizării clubului și partidului; sau dacă era înțelesul să aibă o asemenea influență, pe lângă Parlament și înainte de votul final în Cameră, trebuiau discutate într-o adunare generală a partidului, de a cărei soartă nu putea dispune nimeni fără o prealabilă consultare.

Aceasta cu atât mai mult cu cât în urna cu bilele brute din Parlament se întâlnesc și conservatorii și adversarii lor firești liberalii, și cu cât în cazul de față era împrejurarea agravantă că amicii noștri cari înainte de fuziune purtau numele de junimiști, rămăseseră în cea mai mare parte în afară de Parlament, deoarece alegerile fuseseră făcute în contra lor. Așadar, majoritatea Camerei alese la 1899 nu reprezintă exact situația Partidului Conservator fuzionat la 1900. Prin urmare, dacă era vorba să se hotărască forma mai departe a Partidului Conservator, odată ce fusese fuzionat, nu putea fi de ajuns votul Camerei de la 12 februarie, ci trebuia convocat congresul tuturor conservatorilor, și celor ce nu se aflau în Cameră, pentru ca să se expue înaintea lor noua situație și să

se ia r> hotărâre. Așa c, dlor, că o asemenea adunare generală a partidului ar fi fost neapărat trebuincioasă?

Numeroase voci: Da, da.

Mai adăogați că o prealabilă consfătuire era cu atât mai necesară, cu cât la desființarea clubului nosttu și a ziarului nost™ *Constituționalul* și la formarea ministerului Carp, intraseră din partea celorlalți conservatori dd. Olănescu, Nicu Filipescu și I, Grădișteanu (de generalul Jacques Lahovari, întrucât militar activ, nu vorbesc în privința luptelor de partid) ca o garanție a solidarității noastre de partid și de guvern, și dacă la 12 februarie se desfăcea solidaritatea partidului trebuia cu atât mai mult să se lămurească într-o adunare convocată a partidului noua state de lucruri. Aceasta era o cerință elementară de cinste politică.

Dar nimic din toate aceste nu se-ntâmplă. Se dă în seara de 12 februarie asaltul final în contra guvernului Carp de însuși d. Iorgu Cantacuzino, se unesc voturile a câtorva conservatori cu cele liberale și se obține astfel cu majoritate de 1 vot (și firește ministtii n-au votat) înfrângerea ultimului minister conservator.

De atunci încoace fără vreo convocare a unui congres conservator, fără explicare în vreo altă adunare publică, ne trezim deodată cu banchetul dlui Cantacuzino de la 30 septembrie în Iași, în care însuși D-sa declară fuziunea desființată. Apoi dacă e desființată fuziunea, și cu ea desființat clubul conservator fuzionat, atunci pe ce temeî mai vorbește d. Iorgu Cantacuzino ca șef de partid și își închipuiește că poate reprezenta Partidul Conservator.

H de oarecare importanță să lămurim cu desăvârșire acest punct al constituirei și reconstituirei unui partid și de aceea să-mi dati voie a vă aduce o comparare. Țara noastră înainte de Constituția de la 1866 tfăia sub as/a-numirul *Statut* promulgat de Cuza-Vodă la 2 iulie 1864, în urma loviturii

de stat. Ce s-a întâmplat cu acest *Statut* îndată ce s-a promulgat Constituția noastră actuală? Firește că a rămas desființat de fapt, și nici una din autoritățile și formele lui n-a mai avut ființă întru cât n-au fost reînființate de noua Constituție de la 1866.

Aici nu e vorba de lucruri materiale care dacă sunt distnisc într-o formă primitivă mai pot exista ca frânturi sau ca cenușă. Aici e vorba de alcătuirii ale minții omenești, de construcții juridice, care nu au decât o ființă artificială și care odată desființate nu mai au nici o existență ca valoare practică sau ca forme obligatorii, ci rămân numai ca o pagină din istoria trecutului.

Inchipuiri-vă acum că ar hotărî țara să schimbe și actuala Constituție de la 1866 și în momentul în care s-ar declara revizuirea ei totală ar înceta această Constituție să fie în deplină vigoare. Dar aici trebuie să deschid o paranteză; eu vă vorbesc de schimbarea Constituției numai ca o ipoteză pentru a vă explica relația ei cu *Statutul dc* la 1864. În fapt nici d. Carp, nici vreun altul din noi nu se gândește la vreo revizuire a Constituției. O spun aceasta fiindcă d. Tache Ionescu la banchetul din Craiova a pus în programul D-sale reforma legii electorale și un fel de obscură atragere a capitalurilor străine și dărâmare zidurilor chinezești, care s-ar putea interpreta ca o dărâmare a ari. 7 din Constituția noastră. Ziarul *Adevărul* care pare a fi un organ al dlui Tache Ionescu, așa a interpretat discursul D-sale de la Craiova. D. Iabe Ionescu nu pare a consfinți această interpretare. Uite popa - nu e popa. (*Ilaritate.*) Oricum ar fi, în ceea ce ne privește pe noi, în programul nostru nu există revizuirea Constituției. (*Aplauze prelungite.*)

Dacă dar, pentru a reveni la ipoteza de mai sus, s-ar pune vreodată în chestie, sau s-ar desființa Constituția de la 1866, ar putea să aibă cineva naivitatea de a crede că prin chiar aceasta și de la sine a reînviat *Statutul* lui Cuza Vodă de la 1864?

Statutul lui Cuza Vodă este mort pentru vecie și nu mai are pentru sine decât palida amintire în povestirile istorice.

Tot așa este și cu șefia dlui Cantacuzino și cu cluburile conservatoare dinaintea fuziunii.

Ele ca de la sine sunt moarte pentru vecie, și actul lor de înmormântare a fost fuziunea din iulie 1900. A se mai îndeletnici cu ele, parcă ar mai avea puterea vieții, aceasta însemnează, dlor, a dez-mormânta stafiile trecutului! (*Aplauze.*) Poate că printre conducătorii de dincolo, în comitetul amicilor noștri februaristi, să fie oameni cari sunt deprinși să vorbească cu stafiile și cu spiritele... poate! (*mare ilaritate*), dar n-am mai auzit până acum ca asemenea duhuri ale trecutului, duhurile răposaților să prindă ființă în constituirea teală a unui partid politic.

Reconstituirea reală a Partidului Conservator (fiindcă februaristii în banchetul de la Iași au declarat fuziunea desființară și ptin aceasta s-a desființat și șefia dlui Iorgu Cantacuzino) nu se putea face decât printr-un nou act public, pe temeiul unor elemente hotărâtoare aprobate de foarte multe persoane marcante ale partidului și cu legitimarea lor în fața țării, care trebuie să aibă cunoștința de partidele ei politice.

Aceasta am făcut-o noi prin declararea citită la întrunirea de la d. C. Olănescu în ziua de 7 octombrie și prin legitimarea ei dovedită în discursurile publice ținute de noi la Brăila, la Craiova și la Iași. Numeroasa și cu deosebire importanta asistență, care ne asculta în Capitală, în această ultimă adunare publică convocată în arătatul scop, a înțeles acum, pentru ce cu un comitet de stafii din trecut nu puteam avea de-a face și pentru ce singura constituire făcută după regulile bunului-simț, și ale unei politici sincere, este aceasta sub șefia dlui Carp. (*Aplauze furtunoase, ovațiuni.*)

Și acum sunt rolurile schimbate. Mai înainte, pe la 1880, fusese organizat și constituit Partidul Conservator sub

Manolache Kostaki și sub Lascar Catargi, iar noi foștii junimiști ne declaram, ce-i drept, și eram tot conservatori, dar eram o disidență; astăzi însă, fiindcă reconstituirea publică a Partidului Conservator se face acum, și aici, cu ultimul minister conservator, iar dincolo la februaristi este numai închipuirea de a pune în mișcare un corp mort, tot ce vor face amicii noștri februaristi de azi înainte va putea fi o acțiune conservatoare, dacă vor voi dlor să continue a se numi conservatori, dar va fi în orice caz din punct de vedere al constituirii partidelor, o *disidență conservatoare*. (*Aplauze zgomotoase, bravo*)

Revenim acum la adunarea noastră, înaintea căreia am încercat să înlărur câteva din faimoasele născociri ale adversarilor noștri, ating și pe cea din urmă, pe care am văzut-o răspândită de prietenii februaristi.

Organul dumnealor *Conservatorul*, scrie în numărul său de ieri cu o delicată energie:

„De ieri agenții poliției Capitalei și agenții comunale cutureieră mahalalele și 'îndeamnă pe toti cei care-i cunosc să se ducă duminică la întrunirea junimiștilor, care se vapnc la iDacia». In zelul lor, agenții administrației caută sa împiedice pe cetățeni de a veni la întrunirile noastre care se țin pe culori și îndeamnă pe toti să se ducă la întnirea junimistă, fie ei liberali, fie oameni cari nu se amestecă în luptele politice și nici nu sunt măcar alegatori. Asta e ultima treaptă a decăclerei la care i ajuns aruparea junimistă."

Și fireșre și *Adevărul*, care pare a fi organul dlui Take Ionescu, face astăzi o ilustrație, în care comisari de poliție ai guvernului vă împing pe dv. să veniți aici la „Dacia".

Dlor, dv. singuri știri, cine v-a împins. Înaintea dv. n-am trebuință să mai dovedesc că sunteți conservatori. Aplauzele, iar frenetice, cu care a fost acoperită și astăzi vorbirea dlui

Delavrancea, când ataca guvernul liberal, sunt o probă suficientă că nu puteți fi ai guvernului liberal. *(Aplauze, ilaritate)*

Dare târziu și trebuie să sfârșesc cuvântarea mea și să sfârșesc revenind la cercetarea asupra născocirilor. Când vezi așați oameni șireți, dar de altminteri inteligenți, făcându-se părtași la răspândirea de calomnii și de născociri, trebuie să te întrebi, dacă „minciuna” poate să fie vreodată în folosul celor ce o inventează și o răspândesc? Dlor, eu cred că „minciuna” e totdeauna păgubitoare, chiar pentru cei ce o inventează, și așa vrea să ne pătrundem cu toții împreună de această convingere, doar, doar vom contribui să scoatem viața publică din fâgașul în care o împing acum și amicii noștri februaristi.

Vedeți, dlor, când se spune un neadevăr, de exemplu acela că noi am fi atacat mai întâi pe februaristi, la cine se adresează asemenea născocire? La ce fel de public? Când s-ar fi petrecut lucrul măcar cu vreo trei-patru ani în urmă, haide! memoria omului e înșelătoare. Dar un lucru care s-a petrecut acum cinci sau șase săptămâni, când toată lumea, care citește ziarele, știe ce s-a vorbit la banchetul februaristilor de la Iași la 30 septembrie, cum se mai poate zice, că noi am început atacurile? La ce fel de oameni pot dar prinde asemenea născociri? Numai la oameni cari sunt așa de slabi la cap și de uituci, încât să nu-și mai aducă aminte de cele petrecute acum cinci săptămâni!

Apoi astfel de năuci nu pot avea valoare pentru nici un partid, ei dezgustă din contră pe oamenii mai cu cap și îi împing spre celălalt partid, spre cel calomniat.

Dar e un al doilea argument în contra folosului născocirilor. Dacă, pentru a trece la alt exemplu, sunt oameni așa de tâmpiți, încât să creadă născocirea februaristilor că d. Carp, fiindcă e cuscru d. Sturdza, s-a înțeles să aducă pe d. Sturdza la guvern, și d. Sturdza va readuce iarăși pe d. Carp la guvern, oare în ochii unor asemenea lesne crezători

va strica aceasta d. Carp? Din contră, aceștia își vor zice: ei! dar mare om e d. Carp și mare greșeală au făcut februaristi de l-au scăpat din mână, dacă stă în puterea lui să schimbe guvernele după cum vrea! *(Aplauze.)*

Mai e un al treilea argument pentru a dovedi că născocirea nu aduce folos celui ce o răspândește. îl găsec în chiar șimțimintele d-voastră. D-voastră vi s-a aruncat în față calomnia că sunteți aduși aici de poliție.

Care e rezultatul? Rezultatul este că dacă poate cuvântul onora din noi ar fi fost prea rece și n-ar fi adus de la sine destul răsunet în inima dv., prin faptul că v-a revoltat acea insultă cu poliția ne primiți cu mai multă căldură decât ne-ați fi primit înainte *(aplauze)*. Ia partea de sinceritate și de adevăr ce avem noi, se adaugă din partea dv. un sentiment cu atâta mai cald cu cât vă este mai mare indignarea sufletească în contra procedurii adversarilor. Și dacă, dlor, - toate metalele se împreunează în căldură, născocirile adversarilor sporesc numai căldura care este necesară pentru a vă cimentă definitiv cu noi.

Și atunci se cuvine să zicem', fericit un om și un partid, în contra căruia nu se încearcă altă armă decât arma calomniei și al născocirilor! *(aplauze.)* Să dea D-zeu să ne purtăm întotdeauna înaintea țării tot așa încât adversarii noștri, pentru a ne combate, să nu găsească motive în ceea ce credem, ce zicem și ce fătuim în adevăr, ci să fie siliți a inventa un neadevăr pentru a se război împotriva noastră *(iuti aplauze)*.

Noi însă să urmăm mai departe calea cea dreaptă și să despretuim născocirea și calomnia or din partea cui ar veni! *(aplauze entuziaste, mari ovațiuni)*.

134

**DISCURSUL ȚINUT LA
CONGRESUL CONSERVATOR
ÎN ȘEDINȚA DE LA 24 IUNIE 1912**

(D. *Titu Maiorescu* venind la tribună este întâmpinat de aplauze entuziaste și prelungite.)

D-lor, congresul de față a voit să răspundă la trei cerințe: întâi, să vă dea seama, de organizarea partidului nostru, care precum ați văzut e mai rare decât se presupunea; a voit al doilea, să semnaleze și să explice pentru ce atâția reprezentanți din cei mai distinși ai învățământului public au venit să contribuie la acțiunea Partidului Conservator de suh conducerea dlui (^arp; si a voit, în al treilea rând, si expue înaintea dv. programul politic al partidului nostru, program pe care în parte l-a expus ieri bine simțitul și bine gânditul discurs al dlui N. Filipescu și pe care îl va completa îndată d. Carp.

Puținele cuvinte ce am să le zic Înaintea cuvântului hotărâtor al șefului nostru, vor avea de scop a ne lămuri tocmai asupra înțelesului unui program politic, fiindcă mi s-a păntt că în discuțiile publice este oarecare nedumerire în această privință.

După câte s-a vorbit ieri și astăzi, ați putut constata că programul nostru are două părți: una, special politică, de măsuri legislative **st** administrative; alta, numită teri „partea suflotească”, de înălțarea cugetelor **st** întărirea caracterelor.

Mai ales în privința celei dintâi sunt oarecari neînțelegeri care ar fi bine să fie înlăturate.

Ce este un program de idei politice?

D-lor, ideile politice, în generalitatea lor, stau toate publicate în cărți; ba sunt chiar, pentru comoditatea cititorilor, așezate în ordine alfabetică, și prin dicționare. (*Surăsuri.*)

Cine vrea să cate asemenea idei numai ca să fie vorba de ele le găsește câte va voi și unde va voi.

În deosebire de aceste generalități, adevăratul program al unei politici reale este scoaterea la iveală și elaborarea acelor idei care într-o anumită țară și într-un anumit timp sunt indicate de împrejurările de fapt și trebuiesc efectuate în ordinea treptată a urgenței și a importanței lor, în timpul apreciabil al generației în care se produc.

la gândiți-vă cu ce claritate și precizie bărbății politici din Divanul ad-hoc de la 1857 — și atunci nu era vorba de deosebire între partid liberal și partid conservator - bărbății politici de atunci, partidul național unul și singur; cu ce claritate ptecisă a formulat cele patru-cinci puncte ale constituirii statului român.

La realizarea lor treptată au lucrat cu toții și ele s-au și realizat de generația lor, în timpul cel mai scurt posibil.

După îndeplinirea constituirii, a venit la 1881 necesitatea să se formeze tot așa de clar și de precis care e, generațiune cu generațiune, opera de reorganizare acum înăuntru statului constituit.

Aici ne poate servi de model guvernul care a și introdus pentru prima oară o realizare de asemenea program politic, ne poate servi de model ministeriul T. Rosetti-Cărp—Chermarii de la 1888,

Ce ziceau acești oameni atunci? Ne trebuie inamovibilitate, ca idee de dreptate; ne ttebuie stârpirea agiului, ca scăpare a sîruațiunit financiare momentane, ne trebuie vânzare de loturi

mici la țărani și legea minelor, ca idee de întărire economică, pentru mai târziu legea meseriilor și altele indicate.

Si aceste idei, nu doară inventate de vreunul din ei, dar aruncată de ei ca necesități practice ale momentului, adaosul hotărârii din partea lor de a trăi viața lor politică pentru efectiva lor îndeplinire (*aplauze*), aceste idei așa de hotărâtoare pentru însemnătatea unui partid politic, încât acel batbat care a intrupat în vremurile noastre în modul cel mai stăruitor politice conservatoare, răposatul Lascar Catargi, el, a cărui cultură nu-l punea în stare să formuleze însuși ideile politice, dar al cărui tact și bun-simț, în felul vechilor patrioți, îl făcea totdeauna capabil de a simți și ideea cea adevărată și cugetul cel sincer.

El, spre sfârșitul vieții sale a îmbrățișat și s-a identificat și cu această nouă formulare, precum fusese și la începutul vieții sale, la Divanul ad-hoc din 1857 printre naționali unioniști. Si astfel a consfințit și el în ultimul său minister de la 18"-) 1-1895 programul politic al dlui Carp de la 1881, realizat în mare parte de guvernele conservatoare, începând cu cel de la 1888 de sub președinția dlui Teodor Rosetti.

Nu pot cita numele dlui Teodor Rosetti, fratele respectatului președinte al congresului nostru, nu pot cita pe d. Teodor Rosetti, care e bolnav în acest moment fără a-i trimite de aici o salutare prietenească și a-i dori în numele nostru al tuturor o grabnică însănătoșire. (*Aplauze.*)

Rosetti a realizat inamovibilitatea: Ghermani a realizat disparițiunea agiului: Carp a realizat împrăștierea țăranilor și legea minelor. Iată ce înseamnă program politic în adevăranul înțeles al cuvântului, lucru de o așa esențială importanță într-un stat cu oarecare viață politică.

Dar, știți cum se întâmplă cu lucrurile importante; îmi vine să zic ca să nu mă apropiu de priceperea „*Firmei*” de la prietenii noștri fevrujași, știți ce se întâmplă cu o bună *marcă*

de fabrică; cu cât marca e mai bună, cu atât vine mai curând falsificarea și contrafacerea. De aceea vedeți, că odată ce introdusese ministerul de la 1888 *realitatea* programelor politice în regatul nou constituit, începem a avea belșug de așa-numite programe! Lumea credea că tot ce-î trece prin cap și-i sună bine la ureche, e program.

A venit cu un program foarte puternic, zguduitor al conștiințelor românești, șeful Partidului Liberal d. Sturdza. Îndată ce a fost proclamat șeful partidului; a venit la 1893 și '94 în opoziție cu programul național de îmbunătăți soarta românilor în contra a ceea ce numea D-sa barbaria ungarilor, prin intervențiunea statului nostru. Enorm program! Dar când a ajuns la guvern în octombrie 1893, nu l-a realizat, a înșelat aspirațiunile tinerime! Întregi care se încrezuse într-însui. (*aplauze, bravo*) și s-a coborât la scuzele din Iași. (*Aplauze puternice*).

Nouă însă, oameni în vârstă, ni se cuvine să avem judecata mai cumpănită și să fim drepecți și nepărtinitori, mai ales cu adversarii noștri. Se zice de prietenii dlui Sturdza: „Sturdza este un patriot și om de mare experiență”. (Este fără îndoială, o cred și zic și eu.) „Și când a făcut acel incendiar discurs de la *Orfeu* și a venit să atace din guvernul Lascar Catargi pe ministrul de externe Lahovari Alexandru, firește (*ilaritate, aplauze*), el știa sau credea i-ă sunt împrejurările politice așa încât să poată interveni România în contra ungarilor și să îndrepteze soarta românilor de dincolo”.

Foane bine! Dar n-a trecut nici anul de la ultimul său discurs din Senat în același sens, și la octombrie 1895 a venit el însuși la guvern. De ce și-a schimbat imediat părerea? Amicii săi răspund: „Când a venit Sturdza la guvern, se schimbăse împrejurările externe (*ilaritate*), și ceea ce se putea atunci când a zis-o, sau cel puțin i se părea că se poate, a văzut că nu se mai putea în momentul când era să vie la guvern”. (*ilaritate*).

Bine, să le-o admitem și aceasta. Dai atunci era un mijloc indicat pentru setul liberalilor de a-și scăpa onoarea sau demnitatea politică și aici se vede îndată ce gravitate are adevăratul program, în deosebire de contrafacerea înșelătoare; atunci, dacă programul cu ungerii era nerealizabil, trebuia el personal să nu vie la guvern, ci să delege pe un Aurelian oarecare, în numele partidului. *(Aplauze.)* Sau nu trebuia să vorbească la Orfeu și în Senat așa cum a vorbit, sau, dacă a făcut, nu trebuia să vie la guvern așa cum a venit; adică cu scuzele umilite la Iași! *(Aplauze prelungite.)*

Si pedeapsa nu i-a lipsit și nu-i putea lipsi. El s-a arătat nevrednic de a fi la putere în acele momente ale crizei naționale, și enorma decepțiune cu care a răspuns la aspirațiile trezite și aprinse de el, l-a și răsturnat de la guvern asupra aceleiași chestii naționale, și bine i-a făcut: exemplul va servi de-acum înainte tuturor.

Căci țara s-a cumișit și începe a-si *revizui* vechile păreri, după fericita expresie de adineaori a dlui Delavrancea, marelui, fenomenalului nostru orator.

Ce aurortate permanentă, ce ideal al tinerimii ar fi rămas d. Dimitrie Sturdza, dacă nu și-ar fi renegat programul național pentru a pune mâna pe un guvern efemer, ci ar fi adus jertfa ambiției și ar fi stat la o parte până la un moment mai oportun! *(Aplauze.)*

Acum în sfârșit, venind din nou la putere în 1901, a putut să-și restabilească o parte a creditului pierdut. Și a restabilit-o, fiindcă chestia scoalelor de la Brașov a fost înlăturată prin rezolvirea ei (nu examinez, dacă bună sau rea), și acum este la ordinea zilei chestia bugetară, iar în privința ei d. Sturdza s-a purtat politicește corect: a cerut în opoziție economii și le-a aplicat la guvern.

De aceasta trebuie să ne bucurăm și noi adversarii lui: este totdeauna bine ca o țară să-și găsească la nofmentul oportun omul oportun și ca un om încărunit în trebile statului să

ajungă în sfârșit să fie de adevărat folos în politica țării sale. *(Aplauze.)*

Iată dar, cu exemplul dlui Sturdza, ce serios lucru este un program politic și realizarea lui. Ca să variem exemplele, să ne aducem aminte și de amicii noștri februaristi. Vezi bine, și dlor au vorbit de program. A venit „veneratul șef *(ilaritate)* și a menționat ca program special, la Iași, cadastrul. *(Ilaritate.)* Irigațiunile... *(Ilaritate mare, aplauze.)*

Țara era înaintea unei catastrofe financiare, și „veneratul”... vorbea de cadastre! *(Mare ilaritate, aplauze.)*

Dar suta de milioane cate se cere ca să facem asemenea lucrări, de unde?

S-a văzut îndată că „veneratul” nu e om de guvern.

Și ca să simțim și mai bine deosebirea, noi toți câți suntem aici, și jurnaliștii (îmi pare bine că sunteți împreună cu noi, pe această estradă, căci nu avem nimic de ascuns aici, din contră: e bine să se lămurească toată opiniunea publică în cunoștință de cauză), să ne închipuim pentru un moment noi toți câți suntem aici, numai „ai noștri” *(ilaritate, aplauze)*, că ar iesi aici și acum din gura dlui Carp vorba: *ne trebuie cadastrul!* Toată tara ar zice; omul acesta e hotărât să facă; dacă a spus-o, o va realiza; e ceva acolo, el nu vorbește degeaba!

Dar când a spus-o *veneratul* la Iași?! țara făcea haz! *(mare ilaritate, aplauze.)* *Vom governa cu blândețe, cu dreptate, vom face cadastru, vom face irigațiuni, luminează-te și vei fi, ș.c.l., - aceasta însemnează contrafacerea unui program politic.*

Și mai e acolo un șef. ori un aspirant, generalul-pivot, îl auzim vorbind și pe D-sa de program: D-sa a făcut faimosul *Decalog!* toate dicționarele îl găsești, pe hârtie a și rămas. Poți copia și alte zece decaloage, numai să ai răbdarea scrisului. Dar ce să ne mirăm de d. general că n-a priceput nici până astăzi, pentru ce decalogul D-sale e o simplă contrafacere, când amabilul general contraface chiar și limba românească

pentru a se trimite „în efigie” la clubul de la Iasi. (*Aplauze puternice, ilaritate mare.*)

Mai e acolo un șefi El, acela e inteligent, in adevăr inteligent.

Acela, firește, ajunsese în momentele grele, adică după ce generalul compromisese situația, să ducă finanțele țării, și atunci trebuia un foarte serios program financiar.

A și venit d. Take Ionescu cu noul budget al țării și l-a dus în Camera conservatoare de arunci și aici să mă ierte amicul meu Arion, — în Camera aceea, în care am avut onoarea să fiu și eu ca ministru de justiție câteva luni, am găsit ca spirit conservator al majorității o foarte bună dispoziție, și dacă ar fi trăit Camera, ar fi trecut printre Camerile de merit-, vorbesc de *majoritatea conservatoare*, care a fost acolo, nu de împerechetea unei minorități cu opozițiunea liberală (*aplauze*). În acea Cameră a venit d. Take Ionescu, care este firește un mare orator și prezentând budgetul a zis, cu o vorbă luată din istoria franțuzească: „Salutați-I (budgetul dumnealui), căci este marele budget echilibrat al țării”. (*Ilaritate*).

Toată lumea știe ce a ieșit din faimosul echilibru. Contrafacerea dlui Take Ionescu consistă în aceea că D-sa a confundat echilibrul bugetar cu echilibristica oratorica. (*Mare ilaritate, aplauze zgomotoase.*)

În deosebire de aceste contrafaceri, o știți dlor, când v-a vorbit ieri d. Filipescu: și când vă va vorbi astăzi d. Carp, va fi precizie și hotărâre, în această grupare conservatoare a noastră, nu încap amăgirea opiniei publice. (*Aplauzefrenetice, bravo.*)

Darsă mă grăbesc a ajunge la sfârșitul neînsemnatei mele vorbiri atingând și partea ceastăaltă a programului nostru politic.

Partea a doua a programului e partea „sufletească” cum a numit-o un orator ieri, parte cu deosebire caracteristică pentru o politică în opoziție, fiindcă se adresează la reculegerea cugetelor, la întărirea și înălțarea caracterelor, pe cari

astăzi d. Florescu și d. Delavrancea au arătat-o cu deplină claritate ca fiind adevăratul mijloc de scăpare al unei țări așa de mici în privința numărului dinăuntru și așa de mari în privința primejdiilor din afară.

Și tocmai în aceste momente, când odată cu lățirea unui mai bun învățământ istoric în școlile noastre se trezește conștiința națională și simte necesitatea de a completa lipsa numărului prin îndoita energie a patriotismului, ne vine de la amicii fevruariști apelul la poftele bugetare ale partizanilor și ni se dă ca o bună tactică în luptele politice. Aici cel puțin nu mai este o couttafacere, ci reinstalarea pe față a fabricii, cu vechea ei marcă, pentru atragerea clientelei spre una din mărfurile cele mai ieftine și mai de rând: colecritivitatea intereselor private în locul partidului principiilor politice.

Al patrulea șef, sef-aspirant, al amicilor fevruariști s-a însărcinat cu formularea acestei pretinse tactice d, general Jacques Lahovari. O fi fost d. general ce o fi fost, când se ocupa de cele militare; dar de când s-a lăsat de militărie și a început să se civilizeze prin colorile Capitalei, a apucat o cale foarte curioasă; și dacă își inchipuiește D-sa și vrea să propovăduiască și altora, că teoria sacrificiilor este o utopie și că numai prin interese se țin „ai noștri”, conform tradițiilor istoriei și politicii tomânesti, atunci comite o mare erezie.

Toată istoria noastră națională și dă o desmințire, și istoria este politica trecutului, precum politica este istoria prezentului. Să mă încerc a vă dovedi din exemplul evenimentelor noastre contimporane, că din toate firele, cu care se țese pânza istoriei naționale, din toate aceste fire străbate un anume fir cu o anume culoare, străbate jertfa acelora, care au făptuit ceva în orice epocă însemnată din istoria țării.

Nai începem politica noastră modernă, care a devenit în parte deja istorie, cu anul 1859. Noi, adică cei înaintați în vârstă din generațiunea aceasta, generațiunea respectatului

nostru președinte, generațiunea „veneratului” de dincolo și a generalului Manu- noi, aceștia, cari continuăm imediat pe cei de la Divanul *ad-hoc*, noi ar trebui să ne dăm cu arat mai bine seamă ce vrea să zică, daci printre sărbătorile naționale de astăzi și la școli st la tribunale, este însemnată ziua de 24 ianuarie, amintirea Unitei. Ia încercați și dv. mai tinerii să vă înfățișați și să pricepeți ce trebuie să se fi întâmplat arunci în București, la 24 ianuarie 1859 pe Dealul Mitropoliei, unde era vorba să se aleagă un domn indigen al Țării Românești; unde erau aspirațiunile poate legitime, a câtorva familii mari de foști domnitori. Deputații erau împărțiți după aceste aspirațiuni de alegere la domnie, Și vă puteți închipui ce însemnau alergările după domnie, dacă vedeți ce însemnează numai alergările după o șefie de partid, ce dușmănie de moarte era între frații Dimitrie și Ioan Brătianu, ce zâzanie între d. Aurelian și Sturdza, cu ce ură urmărește d. general Manu pe d. Carp, ce se petrece între „veneratul” și alții.

Ce trebuie să fi fost U 24 ianuarie 1859 pentru o domnie a Țării Românești! Și ce a ieșit din 24 ianuarie? A suflat pentru reprezentanții poporului românesc acel ideal al propășirii naționale, au *renunțat* toți aspiranții la preceștiunile lor, și a ieșit *cu unanimitatea glasurilor*, cine: Cuza, alesul de la Iași, necunoscutul Cuza, fiindcă în persoana sa întrupa ideea unirii!

Ce însemnează aceasta? aceasta însemnează că s-au *jertfit* toate ambițiunile competitorilor pentru a face un pas înainte în politica națională a Țării. Ce s-ar fi întâmplat la 24 ianuarie 1859, dacă oamenii politici de atunci ar fi urmat după staturile lui Lahovary: *ai noștri numai pentru ai noștri!*

Și vedeți ce an făcut și ieșenii? Au primit aclamarea, și a venir Vodă Cuza la Bucureștica Domn al Principatelor-Uuite, iar ieșenii și-au jertfit capitala Moldovei și au îngenucheat înaintea Bucureștilor, căci ideea cea mare și națională a unirii

a însuflețit atunci pe coți locuitorii acestor țări, și fără jertfă nu se putea înfăptui nimic (*aplauze*).

Din aceste două jertfe s-au țesut cele dintâi fire ale istoriei naționale din epoca noastră.

Și a venit apoi al doilea moment important din istoria și politica tomână conrimporană, și aici mai mulți din d-voastră l-ați simțit, căci erați în vârsta de a-l putea aprecia, a fost momentul războiului de la 1877 (*aplauze*).

Erau mulți la noi, și nu trebuiesc să vă mirați, cari ziceau: *bona fide* pentru o țară nepregătită, cum eram noi, este mai cuminte să ne abținem „capul plecat nu-l taie sabia”. Armata? La munte cu ea! Ne retragem noi, iar Marile Puteri să „binevoiască”. Și zicea așa d. Dimitrie Srurdza, și răposatul Ion Chica, și răposatul Nicolae Cretulescu, și alții, după vremuri: convingerea lor; slăbiciunea cugetului lor. Dar totuși și atunci a triumfat ideea că fără jertfă nu se câștigă nimic în viața popoarelor (*aplauze calde*).

Dacă țara voia să iasă neacătâtă din acel cataclism oriental, nu trebuia să aștepte mila diplomaților, ci să jertfească sângele fiilor poporului său!

Și așa s-a hotărât războiul și acel război a cucerit independența noastră, recunoașterea noastră, considerarea noastră. Cu aceasta minunată jertfa se țese a doua pagină glorioasă în istoria contimporană a României. (*Aplauze puternice*.)

Atunci a venit și domnitorul Carol pe câmpul de lupi și s-a adus și jertfa lui. expunându-și viața alături cu ostașii români. Atunci a simțit el jertfa poporului nostru, și poporul nostru a simțit jertfa lui, și numai în această împreună simțire Dinastia străină a devenit acum Română și România a devenit dinastică odată cu independența ei astfel cucerită (*aplauze nesfârșite, frenetice*).

Și chiar în zilele de azi, - cari în învalmășala momentului ne par zile miride, ca micime și anevoință, mai de rând dacă le

privești de deasupra și oarecum, istoricește vedem, de trei ani încoace, de la acea Camera conservatoare, de care vorbeam adineaori, că se înfăptuiește al treilea eveniment însemnat în istoria firii. Ne-am trezit acum trei ani, înaintea unei calamități financiare și economice; ne-am trezit cu teama de a nu mai face onoarea creditului și numelui țării în străinătate. Când ne-am trezit, ne-a fost teamă la toți; și deja *fă ne-a-fast teamă la tați*, e marele semn! Sunt alte popoare și vecine mai mari, și mai depănate mai mici, și la apus și la miazăzi, cari când s-au trezit că mi mai pot plăti, au zis; ei si! să nu mai plătim! Să vie control străin și atâta pagubă! Poare chiar câștig, nu e vorba se pierde ceva din onoarea națională, vin comisiuni europene ca să te pue sub epitropie, ca pe un risipitor, dar ce face! existența materială tot merge înainte, și pielea mai subțire... puțin lucru!

România nu a cugetat așa. Toți, și Camera conservatoare și Camera liberali, și guvernul Cantacuzino, și guvernul Carp, și guvernul Sturdza, toți s-au unit în acest gând al națiunii: onoarea, înainte de toate! Nu am dat faliment, dar am jertfit cu toții cât am pimit, am primit impozite, am primit reduceri, am scăzut din averile noastre materiale, dai am fost mândri că am scăpat creditul și onoarea țării! (*Aplauze furtuni/ase*).

Iată trei exemple cunoscute din istoria noastră contemporană și acum am dreptul să zic: măsura, după care se judecă valoarea istorică, valoarea omului de stat, valoarea unei grupări de oameni, valoarea unei concepțiuni politice, valoarea unui popor întreg, este jertfa ce o aduce pentru existența și onoarea sa ca stat.

Și aici nu poate veni cel dântâi agramatos vreunui club să ne vorbească de tactica intereselor particulare ca de adevărul element politic.

Pentru a termina, domnilor, nu ne vom mai mira acum, de ce atâția profesori distinși au venit să lucreze împreună cu noi. Ei au zilnic chemarea de a învăța tinerimea, de a-i da exemple și poșete. Dar și d-voastră toți, părinți, frați, cari aveți

a face cu copiii mai tineri, ce povară le veți da? Ce veți zice după tactica februaristilor: „la buget ai noștri”, sau le veți zice: „sus inimile! Mai sus cugetele! Binele Tarii înainte de toate!”

Așa se explică a doua parte a programului nostru politic.

Noi îndeosebi am fost adeseori acuzați de presa liberală, pe nedrept acuzați, că n-am avea încredere în poporul român. Nu este exact; tocmai contrariul este adevărat: am avut totdeauna cea mai adâncă încredere în neamul nostru. Pară o asemenea încredere, cum am fi putut noi întreprinde acum 40 de ani acea luptă literară, de care vi s-a vorbit? Si chiar astăzi, în politică, noi apelăm la partea cea mai nobilă, la partea cea ideală a poporului. Și simplul fapt, că în toată convingerea noastră și ca element anume distinctiv facem un asemenea apel, aceasta este cea mai mare dovadă că trebuie să *juveto* încredere în vitalitatea poporului.

Și o avem, domnilor, pentru că de n-ar fi decât cele trei evenimente contemporane ce vi le-am citat, ele ne dovedesc că acest popor mic, mare, cât este, că această țară, peste care au trecut atâtea greutăți ale vicisitudinilor istorice, peste care s-a așezat încă nui la urmașii păturii domniei fanariote și bizantine, a păstrat totuși sub cenușa vremurilor o scântie vie din acel foc sacru pe care l-a moștenit de la Romani, de la acel popor care a știut să dea lumii întregi cel mai mare exemplu al unui stat constituit pe subordonarea intereselor particulare în favoarea hinelui obștesc.

Astfel suntem și cu această încredere să lucrăm mai departe și să privim în viitorul Țării! (*Aplauze nesfârșite, ovatiuni.*)

XIV. GUVERNUL LIBERAL

Guvernul D. A. Sturdza
*(14 februarie 1901-9 ianuarie 1902,
 12 martie 1907 - 27 decembrie 1908)*

135

DECLARAȚIA OPOZIȚIEI CONSERVATOARE

(Ședința Senatului de la 29 noiembrie 1907)

IX Titu Maiorescu: Dle președinte, în urma cuvântării dlui prim-ministru, noi, membrii din opozițiunea conservatoare, suntem asemenea de părere că putem renunța la o mai departe discuție a Adresei, însă cu o rezervă.

Noi suntem cu desăvârșire în ideile pe care le-a exprimat astăzi în numele Partidului Conservator, d. George Cantacuzino. Sperăm că în limitele acestor idei și iară jignirea nici uneia din ele, se va putea stabili o înțelegere între guvern și opoziție.

Cu această speranță primim ca să înceteze o discuție, care în momentul de față nu cred că ne poate duce la un folos până când nu vor veni chiar legile speciale, de cari este vorba.

Vasăzică un armistițiu, despre care speram, - dar nu atârână numai de la noi, - că va fi prefăcut în pace, când se vor discuta legile agrare. *(Aplauze.)*

CONTRA ÎNCHIDERII DEZBATERILOR

(Ședința Senatului de la 21 decembrie 1907)

*D. r^M^zre^: Cercuânrt dcontramchideru<^^*

D. vicepreședinte, P. Poni: Aveți cuvântul contra închiderii discuțiunii.

D. Titu Maiorescu: Dlor senatori, am cerut cuvântul în contra închiderii discuțiunii, și mă voi mărgini la obiectul pentru care am cerut cuvântul, dar vă rog să-mi permiteți a înlătura obiecțiunile personale din această mică vorbire.

Pe cât aflu de la biuro, sunt eu înscris să vorbesc acum, așa încât cererea mea de prelungirea discuțiunii are aerul că este făcută în favoarea mea.

Nu este aceasta intențiunea cererii.

În foarte neînsemnata, dar — fiindcă sunt bătrân - cu atât mai lungă mea viață parlamentară, nu am insistat niciodată anume ca să vorbesc, n-am rugat pe nimeni să-mi cedeze rândul, n-am stăruit sub nici o turmă ca să-mi vie rândul mai curând, nu m-am înscris niciodată înainte de ziua fixată pentru discuție. Aceasta cu atât mai mult, cu cât, după experiența mea, un discurs care nu a fost ținut, are adeseori tot atâta greutate cât un discurs care a fost ținut, și, ptin urmare, nu pierde nimeni nimic din aceasta.

Vasăzică. nu e de mine vorba; se încheie discuțiunea și nu miî vorbesc, primesc lucrul cu aceeaș mulțumire cu care aș fi primir ca o datorie chemarea mea ca să vorbesc, dacă mi se făcea din partea biuroului.

Dar am cerut cuvântul în contra închiderii discuțiunii, fiindcă am pentru prima oară prilej în acest Senat, - cum l-am avut si în Cameră de câteva ori, și odată când eram pe banca ministeriala, - de a mă ridica în contra precedentului constituțional, pe care îl cred păgubitor, ca un Corp legislativ să încheie discuțiunea într-o materie importantă îndată după vorbirea unui ministru.

Firește, nu trebuie principiul acesta interpretat pedantîc; vor fi chestiuni neînsemnate unde toți suntem de acord, ca, dacă a dat ministru o explicațiune, chestiunea să fie închisă.

Dar, precum prin regulamentul nostru, când s-a adresai o interpelare și a răspuns ministru, trebuie să se dea cuvântul interpelatorului dacă vrea să niaî vorbească și să răspundă la rândul său ministrului, tot asa, si cu mult mai multă gravitate, este important precedentul ca un Corp legislativ să nu încheie discuțiunea numai după vorbirea unui ministru.

Stiu că nu e întâiit sistemul nostru constituțional, precum știți si D-voastie. Dar fiindcă vorbiți acum de o „eră nouă” - deși impresia mea este că e o continuare a erei vechi a D-voastre - dar, în fine. eră nouă dacăe, ar fi bine să introducem în această eră nouă o mai bună regulă parlamentara.

Auzeam zicând pe unii că la noi, nu atât Camerele fac pe miniștri, cât miniștrii fie Camerele. Sunt convins că pentru actualul Corp legislativ acesta este un neadevăr. *{Ilariiare.}*

Totuși, oricum o fi, Trebuie să tindem ca în viitor, din ce în ce mai mult, să se întărească fiecare din Corpurile legislative, pteem să se întărească și corpul electoral, ca să fie mai Independent si unul și altul.

Dar, oricât de întărit ori de slăbit a»fi un Parlament, rămâne ideea Fundamentală a parlamentarismului: cine

controlează si cine e controlat? Conttolează ministru pe Senat sau e chemat Senatul să controleze pe ministru? .Arc să si dea d. ministru de interne ultimul său cuvânt asupra a ce gândim și vorbim noi, ori avem noi să ne dăm cuvântul asupra ce propune si explică d. ministru de interne într-un proiect de lege? Care pe care?

Ca să nu fie vorba de mine în lămurirea discuțiunii de fată. am înlăturat de la început persoana mea.

Lssc vorba însă de stabilirea în principiu a unui pecedent parlamentar.

în cazul de față cred că d. ministru de iurne ar fi făcur mai bine daca vorbea îndată după d. Arion si după D-sa să fi ținut d. Nacu interesantul D-sale discurs, căci precedentul constituțional, care-mi permit să vi-l propun, nu cere ca numaidecât opoziția să aibă cuvântul din urmă, nu. Fie că mai este înscris să vorbească un membru al opoziției, fie unul al majorității, important este să se hotărască, în orice caz, că are să vorbească un membru al Senarului după ce a vorbit un ministru.

Am ascultat cuvântarea foarte inteligentă, foatc elegantă și mai ales foarte abilă a dlui ministru de interne, si sunt fericit că, deoarece nu mi s-a dat mie rândul să vorbesc, a cerut cuvântul d. ministru de interne, și astfel, cu o atențiune mai puțin slăbită, am putut asculta cu toții iisemnatul său discurs, [mi permit totuși să relevez că în cuvântarea D-sale a fost o parte, care nu cred că ar fi bine să se admită ca precedent parlamentar, și din acest exemplu se va vedea cu atât mai clar ce necesar este ca după un ministru Să mai vorbească un senator.

Vreau sa vă aduc aminte de modul cum d. Carp a fost citat în cuvântarea dlui ministru de interne.

Firește, a se cita votbele unui om de însemnătatea dlui Carp, a se invoca autoritatea dlui Catp, acesta este un luciu așa de admisibil, încât nu aceasta poate fi în chestie. Dar d.

ministru de interne a invocat numele dlui Carp când a fost vorba de a asemăna socialismul său de stat din trecut cu socialismul guvernului de astăzi și pentru a-l pune pe d. Carp alături de d. Arion în contra dlui Grădișteanu și a altor conservatori. A mai invocat d. ministru de interne numele dlui Calp, pentru a face o aluziune ironică la asanarea moravurilor susținute de D-sa.

D. I.I. C. Brătianu, ministrul de interne: Cred că e greșit ceea ce susțineți; nu l-am citat în ironie.

D. Titu Maiorescu: Sunteți prea inteligent și prea abil pentru a pune la îndoială înaintea țării buna-credință a unui om mult mai în vârstă și cu mult mai multă autoritate politică decât d-voastră.

Dar totuș l-ați citat ca adversar, cu intenție de combatere.

Nu cred că este bună deprinderea. Este admisibil ca să se vorbească într-un Corp parlamentar de o persoană care este membru al celui alt Corp.

Ceea ce d. ministru de interne avea de zis în contra dlui Carp, trebuia s-o zică la Cameră, unde d. Carp este în ființă, și-i putea răspunde.

Și dacă d. ministru de interne în cuvântarea sa, care văd că este hotărâtă să fie cea din urmă, vine și vorbește în modul cum a făcut-o de d. Carp, și eu, despre care veți admite că am oarecare cunoștință despre părerile politice ale dlui Carp, să stau cu gura închisă: atunci sper că înțelegeți cu toții cât este de nedreaptă o asemenea întocmire a dezbaterilor parlamentare.

Iată puținele motive pe cari le-am putut aduce în pripă, pentru ca să să rog, nu pentru acum, dar pentru viitor, ca să stabilim precedentul: într-o discuțiune mai însemnată să nu închidem discuțiunea după vorbirea unui ministru, ci să lăsăm încă o cuvântare liberi pentru unul din senatori, fie din majoritate, fie din minoritate. ...

Am terminat.

INTERPELARE ADRESATĂ MINISTRULUI
ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ȘI CULTELOR

(Ședința Senatului de la 22 decembrie 1907)

D. Titu Maiorescu: Dte președinte, nii-ați acordat cuvântul pentru chestia personală, pe care va rog să-mi dați voie a o implica și cu o mică explicație a regulamentului nostru, — dar cer totodată cuvântul ca după aceasta să anunț o interpelare.

Chestia personali mai întâi!

Dle președinte, ieri cerusem cuvântul contra închiderii discuțiunii - și printre motivele ce invocam pentru aceasta, insistam ca în principiu să nit se închidă nici o discuție mai importantă imedia! după vorbirea unui ministru, ci să se dea, din principiu, cuvântul unuia din senatori, fiindcă nu noi, Senatul, suntem sub controlul ministrului, ti minisrrul sub controlul Senatului. Când vorbește cineva în acest Senat, nu are ministrul să apocbe sau să dezaprobe vorbirea senatorului, ci are Senatul să dea sau să refuze aprobarea vorbirii ministrului. Încrederea nu o cerem noi de la miniștri, ci trebuiesre să o ceară miniștrii de la noi.

D. ministru de interne, cu amabilitatea D-sale cunoscută, a răspuns; că da, principiul este bun, dar că asemenea principii ar trebui să se introducă în practică când este apărătorul lor la guvern, adică nu eu ca opozant să cei un așa lucru, ci să-i

fi ceruc când eram noi la guvern, adică, de! — înțelegem noi ce însemnează finețea aceasta, vasâzică, D-voastre cereți roate libertățile în opoziție și pe urmă, când sunteți la guvern, nu vă mai gândiți la ele. Si fiindcă s-a întâmplat adeseori ca libertăți proclamate în opoziție să nu fie respectate la guvern, ce e drept, s-a întâmplat mai adeseori tocmai la cei cu promisiunile cele mai liberale, am cerut cuvântul în chestie personală, ca să vă dovedesc ca am propus acelaș lucru când eram la guvern și că s-a și admis acest precedent, în urma cererii mele, într-o Cameră conservatoare.

Am adus aici dezbaterile Camerei din ședința de la 24 - ba nu - data este importantă, importantă nu în sine, dar ca exactitate - la 2 (î noiembrie 1888.

Fusese o discuțiune însemnată prin intervenția lui Mihail Kogalniceanu, asupra clerului de mir. Eram eu ministru de culte. Vorbind întâi N, Ionescu, apoi Kogalniceanu, am răspuns eu, și atunci, după obicei: - citez din *Manilor*:

„Voci: închiderea discutiunii!”

Le cunoașteți vocile acestea obișnuite ale majorității, după ce a vorbit un ministru, parei majoritățile sunt în dispoziția ministrului. *[Ilaritate.]*

Si atunci eu, ministru, a cărui situațiune într-o chestie ca aceea a clerului de mir, era mai delicată și care aveam ca adversar pe Mihail Kogăltuceanti, am zis următoarele:

„Va rog și sunt consins că și Camera va primi rugăciunea mea, si nu închideți tocmai acum discuția. Cred că nu e bine ca și în această Cameră să se creeze precedentul de a se închide discuția imediat după vorbirea unui ministru. *(Aplauze.)*”

Din contra, va rog ca în urma vorbirii unui ministru să fie discuția deschisă, pentru ca mai ales vreunul din membrii opoziției să poată răspundă. *(Aplauze.)*”

Și a continuat discuțiunea, precum o avertință d. vicepreședinte de atunci, Nicolae Blaremburg, care zice că și Camera

și banca ministerială își exprimi simțământul pentru continuarea discuției.

Credea d. Blaremburg, în fantezia sa literară, că poate să atribuie simțiminte chiar și blncii ministeriale. *[Ilaritate.]*

Și atunci d. vicepreședinte zice: „D. Nicolae Ionescu are cuvântul”.

D, Nicolae Ionescu cedează cuvântul dlui Kogalniceanu și Mihail Kogalniceanu conrinuă lunga și însemnata discuție.

Iată precedentul. Nu mai știu cazuri analoage; acel caz îl știu. Si așa fi dorit ca acest caz să se repete, căci voința națională este mai de-a dreptul reprezentată în Cameră si în Senat, iar Regele nostru nu este numai „din grația lui Dumnezeu”, ci și „prin voința națională”. Prin urmare voința națională trebuie să aibă mijlocul de a mai discuta și de a se pronunța cu vederile sale, ori de câte ori un reprezentant al guvernului face declarați într-o materie mai însemnată.

Atât pentru chestia personală, ca să vă arar că am rămas cel puțin consecvent, ceea ce de altminteri nu e lucru mare pentru un om mai mult aplecat spre teorii.

Acum o mică explicație asupra regulamentului. Vream chiar ieri să întăresc argumentarea mea în favoarea precedentului parlamentar, prin amintirea acelei consecvențe din Camera conservatoare, însă onor. domn, ce ne prezida ieri, nu mi-a dat cuvântul. Și după ce n-am avut cîn incul în chestia de fond, mi s-a oprit cuvântul si în chestia de tormă, adică pentru chestia personală. Și nu mi s-a dat cuvântul, pe motivul invocai de acel domn vicepreședinte, cu oarecare stăruință în contra mea, cum de nu știu eu așa lucru, ci în chestiune personală se di cuvântul „după votarea legii”, cum zicea D-sa.

Dle președinte, chestia nu este de mare importanță - toate chestiile personale n-au importanță - dar oricum, nu ced că exista în regulament ceea ce a spus d. vicepreședinte de ieri. Nu vorbește act. 32 din regulament de votarea legii, ci suni

aşa: „Pentru o chestiune personală nu se poate acorda cuvântul decât după votarea obiectului în cursul discuţiunii căreia s-a numit sau s-a indicat persoana aceluia care reclamă a vorbi”.

Vasăzică, nu trebuie aşteptată votarea asupra legii, ci asupra obiectului în cursul discuţiunii căreia s-a iscat chestia personala.

În cursul cărui obiect şi cărei discuţiuni s-a născut chestiunea mea personală? în cursul discuţiunii, dacă să se închidă sau să nu se închidă discuţiunea generala asupra tocmelilor agricole.

Eu nu am vorbit asupra legii şi dacă aş fi vorbit în fondul legii, era în drept preşedintele să mă recheme la chestia al cărei obiect era numai închiderea sau continuarea discuţiunii. Şi atunci fireşte, Senatul a trebuit întâi să voteze asupra închiderii sau continuării discuţiunii. A votat Senatul închiderea discuţiunii generale asupra tocmelilor agricole. Foarte bine, iată obiectul prealabil votac şi acum chestiunea personală deşteptată cu prilejul acesta, venea la rândul ei.

Nu mi s-a dat cuvântul, nu (ace nimic, dle preşedinte. încă o dată, nici un cuvânt refuzat nu este un cuvânt pierdut, şi toate lucrurile vin la rândul lor, cu tăria lor relativă. Uneori un lucru oprit câştigă o tărie mai mare, tocmai prin raptul că a fost oprit.

Am cerut totodată cuvântul, pentru ca să-mi daţi voie să anunţ o interpelare, care nu are nici o urgenţă, va fi mai bine dezvoltată după vacanta parlamentară, va fi şi arunci la vremea ei.

Am onoarea a interpela pe d. ministru al cultelor şi instrucţiunii publice, asupra direcţiune date învăţătorilor rurali pentru activitatea lor în afara de şcoala.

(Şedinţa Senatului de la 25 ianuarie 1908)

D. Titu Maiorescu: Dilor senatori, sfatul ce a crezut de cuviinţă să ni-l dea d. prim-ministru la sfârşitul şedinţei de ieri, adică de a nu mai dezvolta interpelarea anunţată, nu l-am putut primi.

Nu am avut onoarea, în neînsemnata şi lunga mea viaţă politică, să cet vreodată sfatul politic al onor. d. Sturdza, şi nu am avut. cu atât mai puţin, favoarea de a urma un sfat pe care nu l-am cerut.

Călugăr, călugăr, cum ne spunea d. Sturdza astăzi, că ar fi dorit să fie în tinereţea D-sale, dar în fine, precedentul parlamentar care ar voi să se introducă din partea D-sale, ca şeful unui guvern şi şeful unui partid, să nu se mărginească de a-si conduce partizanii săi, ci să voiască să conducă şi opoziţiunea, acest precedent nu este admisibil.

Era cu atât mai puţin admisibil în cazul de fată. cu cât interpelarea ce o dezvolt acum nu are să aducă înaintea D-voastre nici o recriminare, nu are să vorbească de nici o răspundere din trecut; din contra, tinde să contribuiască pentru mica sa parte la acea liniştire între diferitele pituri sociale, îndeosebi între proprietari şi ţărani, la ce conlucraţi roţi, - dari-mi voie să zic: dorim să conlucram cu toţii.

Căci interpelarea mea vrea să dobândească o explicație de la d. ministru al cultelor, asupra „direcțiunii ce o dă D-sa activității învățătorilor rurali în afară de școală”, și fără îndoială, nu a fost și nu va fi aici nici o surprindere pentru d. ministru, care a înțeles pe deplin și motivele care au dat naștere interpelării, întemeiată, când am anunțat-o, pe scrierile D-sale relative la chestia țărănească, iar astăzi întemeiată și pe declarațiile D-sale făcute în răspunsul ce l-a dat întreprinderii dlui Dissescu. De altminterea era de așteptat că un om de valoare și convingerea dlui Haret nu va ascunde un moment ceea ce este la D-sa o tendință manifestă, și, după părerea D-sale, patriotică - după părerea mea patriotică numai în scopul ce-l urmărește, dar greșită în mijloacele ce le alege pentru acest scop.

Ne-a spus d. ministru de culte ieri: învățătorii sunt - după convingerea D-sale - un element de progres al sateanului, nu numai ca învățătură mărginită în școala de copii, ci și pentru partea economică a dezvoltării țăranilor în vârstă și pentru îndeobște partea culturală luată în înțelesul larg al cuvântului - și cum se exprimă în întesanta broșură a D-sale de acum doi ani, - *Chestia țărănească* - la pagina 71: „*Campania culturală și economică pe care am dus-o în acești trei ani cu ajutorul învățătorilor și succesele ce au avut, ne-a dovedit că elementul minunat de luptă sunt învățătorii când sunt bine întrebuințați*”. Și alături de aceasta, broșura dlui Haret vorbește de tocmelile agricole, de legea monopolului alcoolului, de judecătoriile de ocoale, de Casa rurală, adică tocmai ceea ce a format și formează obiectul dezbaterilor noastre asupra proiectelor de legi aduse de câteva săptămâni încoace și în parte îndeplinite.

Nu este dar vorba aici numai de interese economice, de interese numai materiale, ci este vorba ca să contribuim cu asemenea legi la ceea ce numim onorabilul nostru raportor a) Adresei „armonia între proprietari și țărâni”. Este deci mai

presus de toate o parte sufletească, care e cuprinsă în chestiile economice, și dacă e vorba de partea sufletească, de pacea și armonia între țărâni și proprietari, de readucerea linistei în locul grozavei curburări din primăvara trecută, este, cred, locul mai ales aici în Senat să se aducă în discuție înaintea D-voastre misiunea ce o pot avea în această privință învățătorii de la sate.

D-lor senatoti, noi nu avem să ne ocupăm, noi, cum ne numește d. raportor al Adresei, „*maturul Corp*”, nu avem să ne ocupăm de bugetul țării, și d. Dissescu, ieri, exprima părerea de rău că nu ne ocupăm de buget. Nu știu dacă trebuie să regretăm aceasta, fiindcă Senatul, liberat de asemenea preocupări, are o misiune cu atât mai însemnată în alte priviri. Nu degeaba, constituțional vorbind, sunt în mijlocul nostru înalții prelați, și nu degeaba cele două Universități ale țării sunt datoare să trimeată pe reprezentanții lor anume în acest Senat. Tot ce atinge înălțarea sufletească a națiunii își are locul indicat de Constituțiune, mai ales în dezbaterile D-voastre.

Așa fiind, credeți D-voastre că reprezentând Universitatea din București, am și dreptul și datoria de a vorbi despre misiunea învățătorilor rurali pentru împăciuirea care se dorește de toți — cel puțin așa ni se spune - între țărâni și proprietari?

Are cineva motive legitime să împiedice o asemenea interpelare, ca fiind în afară de obiectul preocupărilor D-voastre actuale?

Și acum, pentru a intra îndată în însăși discuția cu d. ministru al cultelor și spre a ne lămurii asupra situației create în Senat, dați-mi voie să vă atrag atenția asupra unui prim simptom caracteristic.

Când am cerut cuvântul pentru interpelare, la sfârșitul dezbaterilor asupra tocmelilor agricole, mă surprinsese aici în Senat deosebirea - cum s-o numesc — deosebirea de ton între ceea ce vorbește în Cameră și ceea ce se vorbește în Senat cu acest prilej. În Cameră, citații de la socialiști ca Henry George și teorii economice foarte înaintate, cari puteau speria pe mulți

proprietari, la Senat din contră, d. raportor ne vorbea întruna de armonia dintre proprietari și țărani, și toți se întreceau în blândețea cu care se explicau toate dispozițiunile legii. La Camera fanfară, la Senat surdină.

Dar onorabilii d-nii miniștri? Aceasta nu ni se întâmplă în toate zilele, favoarea aceasta: veneau chiar și se coborau printre noi pe banca opoziției. Am văzut pe d. prim-ministru și pe d. ministru de interne la locul dlui Olănescu și al meu. Puteai crede că era dorința d-dor, că dacă vin d-lor la locul nostru să ne ducem noi la locul d-lor (*mare ilaritate*), atâta pace și armonie voia să se stabilească între noi, atâta liniște să se lătească peste tot. De! În Senat sunt și marii proprietari! Îți venea să crezi (văd aici mai mulți colegi doctori printre noi), că era vorba de o amputație chirurgicală, era să se taie fiecăruia câte ceva din trupul de moșie, și atunci trebuia să se adoarmă pacientul, să se înlăture tot ce-l putea irita, să fie anesteziat.

Firește, la aceasta aveau să contribuie și miniștii cu prezența d-lor. Nu vorbesc de d. ministru al justiției, D-sa fusese în mijlocul nostru în roate zilele precedente, când cu legea judecătoriilor de ocoale și acum se dusese la Camera să și-o apere; dar ceilalți miniștri veneau toți, aproape toți, adică toți câți vă puteau liniști. Mai întâi și în fruntea tuturor neobositul și admirabilul D-voastre ministru-prezident, onor. d. Sturdza, totdeauna la postul D-sale și mai cu seamă aci în Senat stătea colo în stânga în banca ministerială, vis-à-vis de banca înalților prelați, și când vorbea d. Sturdza, nu știa care e banca miniștrilor și care e banca prelaților. (*Ilaritate.*)

Venea al doilea, fiindcă era vorba de liniștire, figura marșială a dlui ministru de război, care n-a lipsit o singură zi de la dezbaterile tocmelilor agricole, era - de la sine înțeles - d. ministru de interne, dar venea în toate zalele și d. Costinescu, cu toată suferința D-sale fizică. Era de față chiar și d.

ministru... îmi pare de la Domenii, d. Anton Carp, a da! Căci la lucrările publice e d. Morțun...

Știți competențele acestor d-ni sunt așa de mari, încât nu poți ști ușor care e la lucrări publice și care e la domenii. (*Ilaritate.*)

Când am văzut pe toți acești importanți și onorabili d-ni miniștri, în așa împrejurări grele, venind în toate zilele de-a rândul la matural Corp, ca să ne lămurească și să ne liniștească: cum e curioasă opoziția, eu m-am întrebat, nu cine a venit din d-lor, dar cine n-a venit. Și am constatat cu surprindere, că nu a venit onor. d. Morțun, nu 3 dat ochii cu noi în toată vremea aceea, era la Roman.

A. V. G. *Morțun, ministrul lucrărilor publice.* Am fost de multe ori aci: n-am avut însă fericirea să fiu în acel timp când erați d-voastră.

D. *Titu Maiorescu:* La discuția tocmelilor agricole?

LX. V. G. *Morțun, ministrul lucrărilor publice:* Eram bolnav atunci.

D. *Titu Maiorescu:* Nu am fericirea să fiu înțeles; deși cred că nu e așa greu de înțeles, penru un om politic, ceea ce ating acum.

Vreau să zic că atunci anume, când se discutau tocmelile agricole — și când, în deosebire de fanfara de la Camera, se auzea aici în Senat numai surdina, când se făcea anestezia medicală ca să se calmeze impresiunile proprietarilor, lipsea de pe banca ministerială doi miniștri, și eu mă întreb de ce lipseau?

P. *vicepreședinte, Al D. Nicolat:* A fost bolnav d. Morțun. (*Ilaritate.*)

O. *Titu Maiorescu:* Ce rău îmi pare că a fost bolnav d. Morțun!

O. V. G. *Morțun, ministrul lucrărilor publice.* Vă pot aduce și certificat medical că am fost bolnav. (*Ilaritate.*)

D. Titu Maiorescu: îmi pare foarte rău că erați absent tocmai d-voastră. tu am oarecare simpatie pentru d. ministru al lucrărilor publice ca literat. Mă ocup și eu cu literatura, sunt om de condei, și-mi aduc aminte de o piesă de teatru într-un act, o cheamă *Hudici*, dar e bine scrisă, are spirit, cu toate că e lăudată de d. Cherea, criticul socialist. Cu atât mai mult mă bucuram să văd la dezbaterile tocmelilor agricole pe eminentul nostru literat și ministru de lucrări publice. Dar nu a venit! Era în discuție maximtimsi minimum si alte teorii socialiste și D-sa era bolnav tocmai atunci!

Să *ti* fost bolnav si d. ministru al instrucțiunii publice?

LX. Sp. Haret, ministrul cultelor și instrucțiunii publice: Am fost foarte sănătos.

D. vicepreședinte, Al. D. Nicolaid: D. ministru vă răspunde că a fost foarte sănătos.

D. Titu Maiorescu: Mi-aduc aminte din discuțiunile și luptele noastre parlamentare din vechime. Ce *\oiți*, un om bătrân își aduce aminte de multe.

Ce greu era pentru opoziție - acum e mult mai ușor — când avem un președinte tare întrerupe pe vorbitori. Nu știu dacă e obiceiul...

D. vicepreședinte, Al. D. Nicolaid: Eu nu vă întrerup; vă spun numai ce zice d. ministru.

D. Titu Maiorescu: Nu mă întrerupeți? Atunci să inventăm alt cuvânt pentru această vorbire a D-voastre, când am să vorbesc eu.

D. vicepreședinte, Al. D. Nicolaid: Am voit să fac să ajungă la urechea D-voastre zisele dlui ministru.

D. Titu Maiorescu: In adevăr, eu am oarecare greutate la auz, D. președinte vrea să facă aluzie la aceasta față de un membru al opoziției?

D. vicepreședinte, Al. D. Nicolaid: Am voit să vă transmit cuvintele dlui ministru.

D. Titu Maiorescu: D. ministru a spus că a fost foarte sănătos și d-voastră mi-ați transmis aceste cuvinte prin proenrariune? (*Ilaritate.*)

Apoi e evident că vorba mea de îmbolnăvire a miniștrilor e o vorbă de oratorie, nu era vorba de o boală fizică, ca să-mi atestați sănătatea dlui ministru al instrucțiunii.

Atâra lucru se poate pricepe de un om care face politică, ci e aici vorba de o îmbolnăvire *sui generis*.

Și d. vicepreședinte îmi explică că d. ministru nu era bolnav fizicește.

D. vicepreședinte, Al. D. Nicolaid: Voiati să stiti aceasta.

D. P. Missir: Nu vedeți, dle președinte, că majoritatea vă face semn să lăsați pe d. Maiorescu să vorbească!

D. vicepreședinte, Al. D. Nicolaid: Mă rog, nu aveți să-mi faceți D-voastre observațiuni. Eu sunt aici să conduc ordinea.

IX Titu Maiorescu: Dlor senatori, vă roagă d. vicepreședinte să nu întrerupeți... (*Ilaritate.*)

0. ministru al cultelor, cel sănătos fizicește, fusese la Camera și vorbise chiar la legea tocmelilor agricole. La noi în Senat n-a venit, nici să vorbească, nici măcar să se arate în tot timpul dezbaterilor asupra acelei legi, deși fusese pus în chestie.

Si cu toată antipatia dlui ministru-prezident în contra avocaților, dar un eminent avocat, coleg al nostru - d. Nacu - a trebui să intervie pentru apărarea ministrului cultelor, apărare prin procură.

Oare de ce n-a venit în mijlocul nostru d. ministru Haret, când se dezbătea prima lege menită, după credința D-voastre, să restabilească pacea între țărănime și marea proprietate,

lata acum un al doilea simptom asupra căruia îmi permit să vă atrag atenția.

Este surprinzător că după răskoalele acestea din urmă și cu prilejul lor a început să se lățească în lumea noastră vorba,

greua vorbă, trista vorbă, că printre instigatori au fost mulți învățători. Că vorba a fost lătită este sigur. D. Ministru al cultelor bine a făcut că și-a dat ieri osteneala să ne arate că, în cele mai multe cazuri, vorba nu a fost întemeiată.

Foarte bine, însă tot rămâne curios ci a fost vorba așa de lătită. Faptul este simptomatic pentru starea lucrurilor.

Au mai fost răscoale țărănești, nu așa de crâncene și încinse, dar tot și întotdeauna foarte regretabil. Au fost răscoale la 1888. Nu am auzit de învățători acuzați atunci!

A fost când cu legea maximului la Bacău, fanatica răscoală de atunci, nu s-a vorbit de învățători.

A fost, ne-a citat onor. d. ministru al cultelor, cazul unor răsculați de la 1898, unde au fost implicați 4 învățători, numai 4, cari în urmă s-au dovedit pe nedrept acuzați.

Pentru prima oară am auzit acest strigat funest, răspândit cu atâta întindere, că învățătorimea a fost instigatoarea țărănilor la răscoale; și rar dai chiar astăzi de un proprietar pe care si nu-l auzi plângându-se de ceea ce au făcut învățătorii, dacă nu la el, dar în vecinătatea lui. Este evident că prin faptul răspândirii unor asemenea vorbe se discreditează activitatea viitoare a învățătorilor rurali, și situația lor, care este de la sine grea, devine cu atât mai grea, cu cât se naște un abis de neîncredere între marea proprietate și conducători scoalei primare, cari ar trebui să meargă mână în mână.

De unde vine aceasta?

D. ministru de culte ne mărturisește, cu toată claritatea și sinceritatea convingerii D-sale, următoarele într-o broșură a D-sale (a început să scrie cam multe):

„Campania culturală și economică pe care am dus-o în acești din urmă 4 ani cu ajutorul învățătorilor și succesele ce a avut, *ne-a dovedit ee element minunat de luptă sunt învățătorii, când sunt bine întrebuințați*”.

Broșura este intitulată *Chestia țărănească* din 1905. Și când actualul șefal departamentului scoalelor lucrează ca ministru,

cum a făcut de la 1901 până la 1904, și când nu mai este la guvern scrie asemenea broșuri cu vederile D-sale politice, devine îndeosebi un șefconducător al învățătorimii de lăsate și face „*campanie de luptă*” cu ajutorul acestor asociați.

Ei, atunci, dlor, se pune prima întrebare pentru noi cei de aici: chestia țărănească este o chestie de partid? E bine să fie chestie de partid? Ori este o chestie a țării întregi? E bine să fie a țării întregi? Învățătorul este învățător de partid? Ori este învățătorul tuturor copiilor câți sunt în sat? Să-l ferească Dumnezeu și pe învățătorul din sat și să ne ferească pe toți, și pe cei de la Universitate, și introducem în școală deosebirile de partid în raporturile cu elevii și cu piriinții lor.

Învățătorul din sat este un purtător al culturii neamului românesc în genere, și numai acolo nu putem doti întinderea luptelor de partid, nu putem dori cearta partidelor politice la sat, să se mai vorbească și acolo de liberali și de conservatori, de boieri și de democrați și de toate pretextele ce se introduc pentru satisfacerea ambițiilor și pentru a hrăni ura și vrajba între clasele societăți.

Și acum vine și d. ministru de culte, într-un moment când nu mai este ministru, dar când începuse „campania” de **cate** votbea, cu tovarășia de învățători, vine și publică la 1905 o broșura ca aceasta: *Chestia țărănească* de Spiru Haret.

Incontestabil, dlor senatori, suntem în drept să cetem ca de la o asemenea broșură, venită de la un asemenea bărbat politic și adresată în prima linie, firește, oamenilor politici, dar presupusă citită și răspândită îndeosebi printre învățătorii din „campania D-sale culturală și economică” să cerem ca de la o asemenea broșură să dispară orice spirit de ută de clase, orice spirir de sectarism politic, orice inexactitate pornită din dușmănie, orice ponegrire adresară adversarilor.

Ei, iată cum începe *Chestia țărănească* a dlui Haret la pagina 1, înainte chiar de a intra în materie la pagina scrisă în ziua de „20 ianuarie 1905”... și eu, care am avut și penru o

parte păstrez - dar acum pentru o parte foarte redusă - o deosebită considerare pentru d. Haret ca om a) școalei, când i-am citit pagina 1, vă mărturisesc că nu-mi venea să cred ochilor mei.

„Chestia țărănească.

Ani putut să mă conving de ce mare urgenți este ca ea să ia primul loc în preocupările oamenilor noștri de stat— **Din** nenorocire, conservatorii sunt încă departe de a-și da seama de gravitatea situației și de împrejurările în care se află țara și care nu mai seamănă nici pe departe...”

Cu ce nu mai seamănă? Cu cele de acum 3 ani, când era D-sa la guvern? Ori cu cele de acum 7 ani, când era tot D-sa la guvern?

Sau cu cele de acum 21 de ani, când era tot D-sa cu d. Sturdia la guvern?

Nu, nu mai seamănă, zice broșura „cu cele de acum o sută de ani!” A! Firește! Si apoi utncază:

„îndărătnicia cu care conservatorii st opun la orice măsură mai însemnată, care ar tinde la luminarea păturii țărănești, la înnavuțirea ei și la scoaterea ei de sub robia celorlalte clase jle societății; groaza pe care **ti** manifestează, cu mai multa sau mai puțină sinceritate, ori de câte tiri i st vorbește de introducerea țăranelui ca factor activ și inteligent în **viața** noastră de stat. sunt dovezi că Partidul Conservator, rămas în urmă și în această privință, nu a ajuns încă a-și da **icima** de rostul actual **ii** țării, nki de natura **si** gravitatea problemelor care se impun”.

Si asa ceva se spune învățătorilor de li sate? Dar ce este aceasta? De la cine vine aceasta? De la omul școalei?

Fentru Dumnezeu, dlor senatori, ne-am deprins, ne deprinsesem (trebuie să o zic în *plus quam perfect*) a vedea în d. Haret omul școalei. Da. Si din toate păftile, fără nici un spirit de partid, precum nul arăta nici D-sa la început, i sa dat concuțul cât se putea, la comisiuni de cărți de școală, la revistă, la examene de capacitate, unde se putea.

Fuse în Franța lupra aceea aprigă între liberali și partizanii lui Napoleon III după lovitura de stat. Ce atacuri în contra lui Emil Ollivier, când trecuse la Napoleon! Ce întâmplare sinistă, pe temeiul acestor lupte de partid, cu bietul Prevost-Paradol, care primise un post diplomatic de la partizanii imperiului, și. de remușcare. a ajuns să se sinucidă!

Însă unul din oamenii de școală din Franța nu s-a oprit la luptele de partid, a primit să fie ministrul instrucțiunii publice sub Napoleon III, dar a rămas și ca ministru omul școalei, s-a ocupat de progresul învățământului fără nici un spirit de partid, și astăzi îl amintește cu recunoștință și republicanii și napoleonienii și liberalii și conservatorii, Acest binefăcător al școlilor franceze a fost Duroy și astăzi i se păstrează memoria cu recunoștință. Minunat exemplu!

Aș fi dorit din tot sufletul ca să avem și noi cei din Regatul Român, fiindcă nu am avut o asemenea specialitate în Partidul Conservator (s-au perindat aci prea mulți miniștri de culte, a fost ptea mare rezistentă în contra unora), să avem cel puțin în Partidul liberal uu adevărat ministru al școalelor. Căci binele ar fi fost al țării întregi. Și mulți din noi, multă vreme credeam că este d. Haret, acest ministru al școalelor. Deodată acest ministru începe a se preocupa și de alte mari probleme ale statului, de problemele generale ale organizării. Nu e vorbă, și școala este o problemă de stat foarte însemnată.

Ei, dar dacă omul tinde mai departe, dacă vrea să-și lărgească orizontul, și dintr-uu om de specialitate vrea să devie un om de stat, cu îmbrățișare generală a problemelor!

Foarte bine, ar fi o indiscrețiune din partea mea dacă aș avea de zis ceva în privința lămuririlor sale personale asupra problemelor de stat. Vrea omul să înainteze.

Întrebarea este numai, dacă înaintarea E>-sale pe alte terenuri, amestecul și agitarea D-sale în alte resoruri este compatibilă cu funcționarea normală a unui ministru al

școalelor și îndeosebi cu misiunea ce și-a luat-o de a duce „campania” cu învățătorii din sate?

Poți foarte bine scrie d-ta broșuri în chestia reformei administrative, a judecătoriilor de ocoale, în chestia Casei Rurale, în chestia monopolului alcoolului, în chestia tocmelilor agricole, în chestia dacia e sau nu e uzură, și poți foarte bine lumina și lămuri pe oamenii politici, - politici! cari vor să te asculte. Dar când vrei să fii șeful unei asocieri de învățători rurali, când te-ai folosit de împrejurarea - și cred că nu e bine să se admită o asemenea folosință în întinderea ce i se dă de d. Haret - că ești ministrul unui resort, cu autoritatea celui resort, cu subordonarea ierarhică oficială din resort, dispunând de învățătorime, cum ne arată în broșură că a dispus, ca să faci o „campanie”... ce fel de campanie! De schimbarea programelor în școala? De abecedare! De metoda de citire și scriere? De atâtea probleme cari sunt în școala primară?

...A nu! o campanie „culturală și economică”, pentru ca din această mulțime de învățători din resortul tău, care ți-e dată pentru abecedar și cartea de citire în școală să faci o trupă, o tovărășie: cu care să te amesteci în tocmelile agrare, în băncile rurale, în chestia monopolului; ce ordine mai însemnează aceasta într-un stat constituit și într-o administrație regulată cu deosebitele resorturi ministeriale?

Dar pentru lămurirea noastră asupra tendințelor d-lui Haret cu noua D-sale activitate, să vă mai citez câteva rânduri din broșura *Chestia țărănească*, p. 14:

„Sunt deja opt ani - (era în anul 1905. va îă zică la 1897) - de când Partidul Liberal a propus înființarea Casei Rurale, idee generoasă, care merita să fie încă de atunci înscrisă în capul programului partidului, dir ideea a fost combătută cu violență (violență!?) de către conservatori, pe cari atavismul. ”

învățătorii învață multe după d. Haret, dar nu știu toate. Parcâ-i văd căutând într-un dicționar de neologisme:

Ce e asta *atavism*? Oh! degenerare, întoarcere înapoi la formele animalice primordiale, dacă din animale ne coborâm; când e cruzimea dezlănțuită - atavism, degenerare de rasă!

Uneori numai moștenirea pe sărite a unei particularități de la strămoși.

Nu știu dacă toți avem sânge românesc curat ia noi în țară (*aplauze din partea minorității*); dar în fine, ar fi *atavism*, dacă sunt fanarioți la noi, redeșteptarea felului fanarioților; dacă sunt de altă gintă, felul altei ginte; dacă este o moștenire de la o anume familie, redeșteptarea vreunui râu obicei, a unor rele apucături, ceea ce numește francezul *la tare*, pata ereditară.

Acest *atavism* îl arunca d. Haret în fata conservatorilor într-o scriere despre chestia țărănească, și acum am înțeles cu toții ce însemnează acest conducător al învățătorilor de la sate în „campania culturală și economică”!

Dar să termin citirea curioaselor cuvinte ale D-sale de la pag. 14 a broșurii: Așadar, Casa Rurală

„a fost combătută *cu* violentă de către conservatori, pe cari atavismul îi tace să se teamă în mod instinctiv de tot ce are aerul că poate duce la emanciparea clasei țărănești. în *fara* rezistențelor. Partidul Liberal s-a oprit și a lăsat lucrul în pârâire”.

Dar nu este exact!

De mult timp nu am avut plăcerea să fiu între D-voastre. am fost combătut de toată lumea, dar totuși m-am putut strecura uneori la alegeri în opoziție, și tocmai acum opt ani, când cu chestia Casei Rurale citată de d. ministru al cultelor eram aci, mă strecurasem cu o jumătate de vot, și majoritatea libetală m-a admis și așa cu o jumătate de vot. fiindcă alături de mine nu mai intrase din opoziție decât unul singui, onorabilul d. Brabețeanu.

Se începuse era teribilă a unanimităților. Ar trebui ca răul precedent al unanimităților să dispară din practica guvernului.

să se lase mai multă opoziție să se aleagă, căci folosește și țării și însuși partidului care este la guvern

Dar atunci, după alegerile de la 1895 era aci unanimitate, scăpasem numai eu și d. Brabețeanu, și pe d. Brabețeanu chiar un înalt ptelet, care acum nu mai este între cei vii, îl lua așa: Brabețeanu, Brabețoiu. (*Ilaritate.*) Vă aduceți aminte? Așa era soarta opoziției conservatoare pe atunci. în mijlocul unanimi taților.

Și acești conservatori să fi împiedicat Casa Rurală?

Veniseră pe atunci la guvern așa-numiții „drapeliști” (bine că a dispărut disidența drapelistă, căci fără îndoială s-a întărit Partidul Liberal prin reîntregirea sa) și era răposatul Vasile Lascar la interne și insista aci în Senat pentru admiterea Casei Rurale; dar tocmai aci în Senat s-a poticnit.

Noi am combătut-o cu violență, noi cei doi opozanți? Dar nici un am vorbit despre ea, nici nu am fost în secții la discuție, nici d. Brabețeanu, nici eu.

Se stie din contră că se opunea atunci, la admiterea Casei rurale însuși șeful Partidului Liberal d. Dimitrie Sturdza. Sosise vremea în care D-sa zicea în conra drapeliștilor: „Mitropolitul sus, morala jos”. (*Ilaritate.*)

Aceasta este de notorietate publică, nu numai politică și parlamentara!

Și acum d. ministru al cultelor le pune toate în spinarea atavismului conservator, că adică noi din opoziție am împiedicat „cu violența”, ca unanimitatea Partidului Liberal să-și voteze legea Casei Runde!

Bine, dlor, vom fi având și noi păcatele noastre, dar să vie d. Harer să ne pue și din păcatele onorabilului președinte al consiliului în spinare, aceasta e prea mult, aceasta nu este drept!

Ei, cu asemenea afirmări și tendințe se introduce borșura aceasta despre chestia țărănească în lumea politică, și fiindcă vine de la conducătorul „campaniei” cu învățătorii rurali, și

fiindcă neapărat învățătorii rurali au citit-o și o citesc, ne importă efectul lor probabil asupra ior.

Învățătorul la sat o să creadă dar - după d. Haret - că Partidul Conservator nu-i vrea binele și nu vrea luminarea poporului. Care partid conservator? Nu cumva vorba partid conservator sub pana dlui Harer continuă iar nefericita confuzie cu partidul boieresc? Apoi bine, iertați-mă, eu numai boier nu sunt, și nu mi-o luați în nume de rău, fiecare are mândria sa, nici n-aș vrea să fiu. Eu pot admira pe cine arc o familie istorică și avere moștenită, dacă le merită; dar sunt si eu la locul meu, fiul unui profesor, profesor și cu, om de condei, iar acel profesor, ratai meu, fiul unui țaran.

Mă aflu foarte bine la locul meu, făcă nici o avere moștenită, cu mica mea poziție, și - dați-mi voie să zic - cu marea mea mândrie că sunt acolo unde sunt. Și fiindcă trăiesc în statul constituțional al nostru de la 1866 încoace, care a înlăturat toate privilegiile de nume, de familie, de casta, și le-au înlăturat, fiindcă au vrut conservatorii din Constituantă ca să primească această înlăturare, nu mai poate fi vorba politicește de nici un fel de boierie în sensul boieriei vechi. Altfel ce aș caută eu între conservatori? Ce ar căuta între conservatori, fie-i binecuvântata memoria. Învățătorul si institutorul popular Creangă, si prieten al nostru politic? Ce ar căuta admirabilul Eminescu, poetul neamului, redactorul ziarului conservator *Timpu*?

Ce ar căuta istoricii cari fac astăzi fala culturii noastre istorice, d. Onciul și alții?

Noi aștia, și eu de exemplu, nu vrem luminarea poporului?

Creangă nu o vrea? N-avurr-o hminescu. pe care am avut fericirea să-l pot numi revizor școlar în Vaslui și care a mers în districtul său din sat în sat, cu desagul pe umeri, si a entuziasmat învățătorii, era adorațiunea lor! O știe aceasta d. ministru Mortun, și când spuneam adineaori că am simpatice

literara pentru D-sa, spuneam tocmai fiindcă stiu că și D-sa era amic al lui Eminescu și prețuia valoarea lui.

Aceștia vor să dea îndirăț, să întunece, și înăbusească cultura neamului românesc și a poporului lui? Dat bine, dlor senatori, pentru Dumnezeu, dar cui vorbim așa? Dar pe cine voim să înșelăm?

Dat nu avem și noi aci un glas, care se va auzi de roți cunoscătorii culturii românești?

Se poate însă că d. Haret prin conservatori vrea să înțeleagă numai pe boieri. Dar ce mai însemnează aici boierii? Las'că politicește nu mai există, dar și dacă sunt boieri ca rămășiță de clasă socială, îi putem număra și în Partidul Liberal. Sunt poate toc atâția, cât și în Partidul Conservator, începând cu d. prim-ministru Dimitrie Sturdza, văd aci pe d. Costescu-Comăneanu, pe d. Ghica, pe prințul Brâncoveanu și alții. Ce? avem să numărăm cu cifre statistice, câți boieri sunt la liberali și câți la conservatori? Atunci cum spune d. Haret că boierii nu vroiesc luminarea țăranilor? Dar n-ați aplaudat D-voastre, aci în Senat, pe d. Cantacuzino, bogat boier, dacă este cineva bogat și boier în țara aceasta, când a făcut descrierea stării țaranului? Nu l-ați citat și unii și alții, și d. Nacu și d. prim-ministru, ca pe unul care și-a dat mai bine seamă de suferința țaranului? Crederi că d-nii Filipescu, Carp, Eugen Ghica, pe care îi văd aci, că d-nii Știrbei, Ioan Lahovari sunt dușmanii țăranilor? Nici d. Catp nu a făcut nimic pentru țărani?

Dar d. Ioan Grădișteanu, aici prezent, despre care d. prim-ministru întrebuița astăzi un termen de calificare... ce plăcut e să te înțelegi cu d. Sturdza la Academic! Lucram acolo împreună la un dicționar și foarte bine ne înțelegem, în politică e ceva mai greu; dicționarul academic nu a ajuns încă la vorba „*uşurel*!”. Când va ajunge, poate că se va zice că e un termen cam familiar, care se poate întrebuița în familia cui îi place să-l întrebuițeze, dar în Parlament nu ptea...

Acest d. Grădișteanu, fără a face fanfaronadă, are un fel de internat în casa sa cea mare din Podul Mogoșoaei și-și aduce tineri de la țară, unii de la moșia sa, alții din Transilvania, îi ajută, îi trimite la studii, îi încurajează.

O fi boier Grădișteanu, familie veche, în genealogie nu sune prea care, dar e dintre boierii cari au făcut ceva pentru fiii de țărani.

Încă o dată întreb: ce însemnează vorba, că Partidul Conservator, cu atavismul membrilor săi, e dușmanul luminării poporului? Și ce însemnează când o asemenea vorbă e aruncată printre învățătorii de ia sate?

Cred că acum suntem cu toții lămuriți asupra chestiei cu conservatorii și mai cred că și D-voastre din majoritate vă veți învoi ca să ștergem aceste 2 pagini din broșura dlui Haret și să rămână d. Haret omul de stat (sectarismul i l-am înlăturat), convins membru al Partidului Liberal, bărbat influent, cei mai harnici ministru.

Și acum problema se înfățișează astfel, adică problema pusă în broșura despre chestia țărănească.

Nu am luat articolul dlui Haret din *Voința Națională* de la 6 martie 1907, când izbucnise răscoala; era poate scris în aprindere. Din contră, mă ocup numai de broșura compusa în primele săptămâni după ce ieșise din minister și care era scrisă cu sânge rece.

Să ne ocupăm dar de problema în sine, noi toți din „maturul Corp”, nu numai eu ca profesor cu pedagogia de școală, dar mai ales și D-voastre, cu experiența D-voastre de oameni practici, de mari proprietari, și să ne întrebăm împreună: e bine cum face d. ministru Haret, să dai învățătorului de la sat, în orice timp, dar deosebi astăzi, rolul de a-și întinde activitatea în afară de școală? Nu pentru lecțiuni de adulți, căci acestea sunt tot învățământ, continuitatea școlii, dar ca în afară de școală, să se ocupe de asociațiunii țărănești, de modul cum să se cumpere moșii?

Să se preocupe acuma, când se va aplica legea tocmelilor agricole, de cum să se stabilească prețurile, căci este omul luminat din sat, să se ocupe poate și cu aplicarea monopolului, sau cu Casa Rurală - problemele dlui Haret - discutată astăzi în Parlament și care sunt în atmosfera politică.

„Am întreprins o campanie de cultură și o campanie economică”, ne zicea d. ministru al cultelor.

Ce tel de cultură, întreb eu. Vorba *cultură*, cine este mai bătrân în ale literaturii, începe a avea un fel de groază de cuvintele cele mărețe.

Btne zicea Lascar Catargi: *Aicstt sunt generalități.*

Cuvinte de acelea generale cari sună foarte frumos, dar cu cât sunt mai generale, cu atât stinr mai goale de înțeles precis.

Cultură! Dar ce cultură se poate aștepta de la învățătorul din sat?

Ce cultură îi poți da, ca să Sc tovarăș la campania aceea de care votbea d. ministru al cultelor?

Cultura învățătorului rural? *M o* toarte însemnată cultură, cultura meniră să deștepte inteligența și mai ales inima copilului.

Aceasta da! Să ia copilul mic - poate încă mlădios ca ceara - și să-i imprime un șir de învățături, de deprinderi, mai ales t> disciplină sufletească și o înălțare a cugetului pe lângă citire, scriere, noțiuni de gramatică și de aritmetică! Si dacă pe lângă acestea vine programul oficial al școalei primare și mai adaogă oarecari deprinderi practice, ceva lucru de mână, de meserie, ceva agricultură - numai să aibă învățătorii vreme - minunat! Si după ce-l învață pe școlar să citească, să scrie, să socotească dacă îi mai dă noțiuni de geografic și din mica noastră comoara literară, îi înalță sufletul cu descrieri frumoase și cu figuri istorice bine alese, scopul e atins, prestipuiind mai cu seamă că îl deșteaptă și simțământul național.

Mare misiune a învățătorului rural în marginile acestui program curat școlar!

Are el misiunea, are timpul și puterea de a merge mai departe peste acestea? Cari sunt problemele pe cari i le-ar pune actualul ministru al cultelor mai departe?

Casa Rurala?

Poate nu, poate da.

Formarea de asociațiuni de țărani, ca să cumpere unele

Aceasta da.

Ne-a citit cazuri, unde s-au plâns în contra învățătorilor arendașii.

Este ceva foarte neplăcut: căci în momentul, în care învățătorul trece peste creșterea școlariilor și începe a se ocupa de interesele părinților și bătrânilor din sat, nu se poate evita ciocnirea de diferite interese din acel sat. Si pe eând în vremea când era el numai învățătorul copiilor, putea să aibă sprijinul și toată simpatia oamenilor din sat, adică a tuturor părintilot, îndată ce începe a se ocupa de ceea ce numește un adept al dlui ministru al cultelor „să spargă ceața de groasă ignorantă” a celor vârstnici, atunci intră în chestii de controversă, unde nu mai există siguranța programelor școlare.

Aninci competența specială a învățătorului este cu desăvârșire lăsată la o parte, și se naște maiea îndoială care este calea cea adevărată și care e calea cea greșită.

Am auzit pe unul din istoricii noștri zicând la Cameră, că preferă să avem soarta Serbiei, că nu e bine să avem proprietate mare, că e mai bine să avem proprietate mijlocie și mica. Sunt însă alții, între cari și eu, cu neînsemnata mea părere, care doresc să ne ferească soarta de a ajunge vreodată la treapta Serbiei și doresc din contra să păstrăm proprietatea cea mare, ca și pe cea mică și să sporim, dacă se poate, pe cea mijlocie.

Sune unii, cari zic că este foarte rău că s-a introdus sub motiv de uzură un maximum și un minimum în legea

tocmelilor agricole, sunt alții cari zic că foarte bine s-a făcut și așa mai departe. Nu întru deloc în aprobarea vreuneia din aceste multe păreri, dar vreau să zic numai, că toate chestiunile, dar toate, pe cari în afară de școală, de abecedar, de aritmetică, istorie, literatură, câtă se dă în școala primară după program, care se ocupă cu cultura și economia, mai departe, sunt întrebări din cele mai grele și pline de controversele timpurilor moderne, controversele partidelor politice în luptă.

A zice unui învățător: tu ai să luminezi tot poporul de acolo din sat, este o chestie delicată.

A-l scoate din ale scoalei și a-l băga în cea mai încurcată controversă de probleme, este foarte riscant.

De ce este așa de rău, de exemplu, dacă sunt studenții universitari amestecați în agitațiile politice? (Și dacă sunt colo pe galerie și studenți cari mă ascultă acum, să asculte.) Studenții sunt chemați la Universitate să învețe științele cărora li s-au destinat și toată vremea și toată mintea lor trebuie să fie atmosferizată în greaua misiune de a pătrunde cât pot în câmpul cunoștințelor agonisite de omenirea cultă și formulate în regulile științei. Nu că nu au și ei dreptul lor de cetățeni, dacă sunt majori, și n-ar avea dreptul să se ocupe de toate problemele lumii, mai ales că sunt și înzestrați cu mai multe cunoștințe, dar pedagogicește nu merge sufletește, nu e compatibil să amesteci preocupările teoretice de știință cu vâlva și cu agitarea, cu emoțiunea, poate și cu ambiția și vanitatea cari predominesc adeseori în activitatea politică.

Un student pe care l-ai pus pe tribuna publică, este de regulă un student pierdut pentru studiul serios, căruia era să fie destinat. (*Aplauze.*)

Când își va termina studiile, să facă orice politică va crede, dar nădăjduiesc că nu se vor găsi profesori la Universitate, sau la licee, cari să comită sacrilegiul de a face prozelism politic între studenți și școlari, până când sunr încă studenți și școlari.

Așa stă chestia cu studenții universitari. Cum stă cu învățătorii rurali? Învățătorul din sat a învățat la școlile speciale pentru pregătirea lui, cât a putut învăța; prea multe nu a putut învăța, căci dacă învăța prea multe, dacă este un foarte bun stilist, sau chiar un deosebit de bun mecanic într-o meserie, dacă e un foarte distins matematic, se duce mai departe, la învățământul secundar, și se duce și la Universitate. Cum e țara! Toate sunt relative, noi nu avem mulți profesori universitari, cari să se poată măsura cu cei din Germania, Franța, Anglittera, nu avem nici profesori de liceu ca acolo, și nici învățători de sat. Și așa, între toți câți suntem, relativ, învățătorul de sat este un om cu o cultură mărginită și specializat numai pentru școala primară. Este bine să învețe mai multe?

Este *insidios* pusă întrebarea. Mai multe firește, să învețe cât poate, dar *în ale lui*. Dacă învață însă multe altele, așa cam superficial, nu mai vrea să stea la sat, și atunci nu mai avem nici un învățător de sat, sau dacă rămâne în sat, nu mai este omul scoalei.

Vasăzică, învățătorul din sat nu se poate - sunt 6000, cum se spune - decât să aibă o cultură specială, mărginită la școală lui primară, căci altfel trece peste sat sau în contra satului.

Dar ceea ce trebuie să aibă este mai întâi de toate o inimă caldă. Iubire de ce? De banca rurală? De chestia uzurii? De chestia tocmealot într-un fel sau într-altul? Nu, ci iubire de copii. O inimă de creștin în înțelesul primitiv al cuvântului, și atâta iubire încât cu inima lui să încălzească inima copilului, și cu aceasta își atrage simpatia tuturor **părntiloT**.

A fost un admirabil exemplu acela pe care ni l-a cîrdat, ministru a! cultelor ieri. Mărturisesc că din toți învățătorii aceia, despre care ne spunea că s-au amestecat în cultura țăranilor cu asocieri financiare sau altele, nu m-a încălzit nici unul, mi-e teamă că nu sunt adevărații oameni de școală. Dar unul m-a încălzit, acel fericit învățător din satul spre care au năvălit răzvrătiții, și el - învățătorul - s-a dus de și-a adunat

copiii și cu copiii s-a pus împotriva răzvrătiților, iar aceștia s-au dat înapoi. Iacă omul școalei! Copiii și iubirea de copii. Și, oricât ar fi atavismul și al nostru și al boierilor, al nefericiților conservatori, ca și al liberalilor, și oricâtă cruzime animală se poate trezi prin atavism și într-o ceată de oameni, există și un alt instinct chiar la animale, iubirea de copii. Așa că la un atavism animalic de cruzime a răspuns învățătorul cu un alt atavism, al iubirii animalice de copii, și înaintea copiilor s-au oprit răzvrățiții!

Cum a lucrat acel învățător pentru cultura neamului? Cum? Cunoscând puterea iubirii. Prin iubire a atras iubirea părinților și așa a făcut liniște în sat.

Ia închipuți-vă un asemenea învățător cu inima caldă în ci, smerit la cuget, ideal în priceperea rolului ce-l are pentru tot neamul, în sate în școală primară, un șir de copii, o generație, a învățat-o și format-o în timp de 5 ani, vine alt șir de copii, alt șir de 5 ani, învățat tot stă acolo, nu-l poate mișca arbitrarul administrativ, stă la școala lui neclintit, vine și a treia și a patra generație de copii.

Ce efect va avea omul acesta după 30 de ani în satul său?

Ce vor fi copiii bine-crescuți de el? Și câți copii s-au perindat înaintea lui, încălziiți de încălzirea lui.

Aceștia au ajuns acum să fie ei oamenii satului și vor arăta urmele creșterii ce au primit-o de la învățătorul cel bun.

Și aceasta nu este adevărata misiune a învățătorului în sat și în stat?

Dar această misiune, care reclamă atâta însuflețire, atâta idealism și atâta smerenie, ce mai rămâne din ea, când vine însuși ministrul cultelor și o smintește? Când îl scoate pe învățător din ale școalei și îl pune la problemele sociale, economice și culturale?

Firește, bietul învățător... cu copiii era-până atunci, îi mai venea și o carte nouă de școală, îi mai venea și revizorul și

alții peste el, multe satisfacții externe nu avea, trebuia să se mângâie cu iubirea copiilor.

Acum vine d. Haret și îl scoate de acolo! Ei, acum stă în tapot cu oamenii mari, primește scrisori cu „frate învățător”, îi intră în cap alte interese, cumpărări de moșii prin asociație țărănească, 35 milioane la Banca Poporului.

Învățătorul acela nu mai este smeritul dascăl al copiilor, l-ai aruncat de acum înainte în interesele părinților, interesele materiale cu certurile lor. L-ai stricat pentru învățământul public. *(Aplauze.)*

Dar este timp, dlor, să termin această explicație cu d. ministru al cultelor. Nădăjduiesc că imi veți recunoaște că nu a fost provocare de nici un spirit de partid, ci a fost făcută ca să ne lămurim cu toții în privința educației copiilor de stăteni, încredințată învățătorilor. Și ca să termin, trebuie să citez de la d. ministru al cultelor părerea D-salc despre acești învățători, cărora când scrie broșuri politice le dă misiuni economice; iar când face raport oficial către Rege, le atribuie următoarele - vi le citesc din voluminosul D-sale raport (de vreo 800 de pagini, înaintat acum 5 ani (pag. 56 și **urni**);

„înscrisura în legea fundamentală a țării a gratuității învățământului primar a avut de scop să **faiS** ca nici **i** piedica să nu se afle în calea chiar celui mai sărac copil, pentru a putea căpăta acel învățământ... Har aceasle dispozitii salutari ar fi zădărnici, dacă nu s-ar înlătura și alte piedici, rot ași de grele. Printre acestea, în prima linie, este greutate, pentru copiii săraci de a-si procura căniile și rechizitele necesare...

Situațiunea este și mai agravară prin faptul că în foarte multe școli pe lângă cărțile și obiectele strict necesare, se impunea copiilor cumpărarea de cărți și de lucruri inutile... **Era** aci un abuz din cele **mai** mari. cari se înitniuse înir, încer prin *postii de thitiga autorih'r* de cărți și caiete de tot felul, prin conivența multor învățători și inscirutoti, și prin toleranța autorităților școlare. Din cauza lor, gratuitatea învățământului primar nu mai exista de fapt... Dar nu trebuie să ne disimulăm, că răul era așa de întins și atingea atâtea

interese, încât va trebui pentru multa, vreme o supraveghere de **tot** momentul și o severitate mare, penrru a nu lăsa ca specula să ret ii vieze."

Mulți învățători sunt așa de neomenoși și de hapsâni, după raportul dlui Haret, încât și la creioanele și la caietele sârmanului școlar din sat caută si câștigate?!

Și pe aceștia îi bagă D-sa în bănci, finanțe și în asocieri pentru moșii?

Și la pagina următoare mai raportează d. ministru Haret Maiesrăței Sale Regelui despre

„o luptă înverșunată între diverșii autoti, căutând fiecare să uowze de toate mijloacele pentru a introduce canea sa în cât mai multe școli, cu excluderea cărților rivale; și dacă vreunul se întâmplă să aibă o siniațiune oarecum privilegiată față de ceilalți, dacă, spre exemplu, ocupă în Învățământ vreun post superior, se întâmplă să se folosească, de această împrejurare, pentru a suprima orice concurentă. S-au văzut astfel unii realizând in scurta vreme beneficii **foarte** însemnate din câte un abecedar, o carte de lectură sau o colecțiune de probleme".

Și atunci d. ministru de culte, si cred că a făcut bine, cu toată critica asupra monopolului, a introdus un singur abecedar ca model și o singură carte de lectură.

Starea învățătorilor, când nu facem cu ei „campanie culturală și economică”, ci raportăm Regelui ca ministru al scoalelor, e așa după judecata dlui Haret. Acestor învățători le dăm un abecedar oficial, nici la *a. b. c.*, nu-i lăsăm să aleagă altul; le dăm o singura carte de lectură, nici pentru lectura copiilor nu-l lăsăm să-si aleagă cartea, și impunem un program precis. Aceasta pentru lucrarea cu copiii mici.

A! Dar dacă facem cu ei campanie „culturală și economică” pentru lucrarea lor cu oamenii mari, pentru care nu sunt pregătiți în școala normală, acolo le dam zor să se preocupe de tovărășiile țăranilor, de chestia cum trebuie să se facă o

cumpărare de moșie, cum să ajute ca să se aplice legea tocmelilor agricole, poate a monopolului cârciumelor.

La școală, înaintea copilului mic, restrângem programul, dar când e vorba, cum zice un adept al dlui Haret, într-o carte groasă de 3 volume. - a încercat d. Haret s-o premieze la Academie, dar n-a izbutit — „să spargă groasa ignoranță” a celot adulți, în această foarte delicată și grea controversă îi dăm. cum zice francezul, *carte blanche!* Carte impusă la copii, vraieste deschisă ușa libertății de agitare ia bătrâni!!... Pas atunci și mai așteaptă învățământ elementar cuminte în satele din România! Și apoi vorbim aici la Senat că avem să împăcăm pe proprietarul mare cu țăranul!

Dlor senatori, să scoatem din agitatea țăranilor pe învățător; să-i dăm misiunea de a crește copiii țăranilor și de a avea autoritare asupra satului întreg cu ajutorul copiilor pe care i-a crescut si cu iubirea părinților ce și-a atras prin această creștere.

Aș dori, — o! când aș avea încredere că se poate! — aș dori să iasă din discuția noastră de astăzi buna dispoziție a D-voastre din majoritate ca împreună si îndemnăm autoritatea școlara, să reinrre pe calea cea veche și cuminte, a acelei pedagogii, care ne învață că mai înainte de toate trebuie cultivată la copii inima, alături de ea cartea și numai apoi vin interesele materiale ale celor bătrâni, cari ies din programul scoalei.

Să contribuim a resrabili pacea și armonia între părinții din satul întreg, să lăsăm la o parte misiunile culturale și economice din campania dusă dcd. ministru de ctdte. (*Aplauzeprehungite.*)'

D. Titu Maiorescu: Nu vă voi, obosi mult timp, dar fiindcă îmi dă drept regulamentul să răspund dlui ministru, vreau să

' în continuare, Spiru H.uct, într-o lunga expunere, apăra programul sau privind activitatea extraseolari a învățătorilor. („Dezbaterile Senarului”, 20 februarie 190S, p. 333-338) *in. ed)*

mai adaog ceva Ja preocupările ce le avem unii din noi în privința învățătorilor rurali

Chestia s-a lămurit. D. ministru este pentru activitatea extrașcolară așa cum a arătat-o în broșura despre țărani.

O parte din acea activitate despre tare a vorbit astăzi, întră în vederile oricărui om de școală. Nu era aci discuția. Cantinele școlare? Firește se țin de școală. Școală de adulți? e o continuare a datoriei școlare a învățătorului. Să-si facă bibliotecă? dar se-nțelege, aceasta este activitate școlară.

Unde ne deosebim, este asupra următoarelor două puncte:

Nu găsec, dlor, că d. ministru de culte a avut dreptate când, după ce în broșura răspândită în 1900. cum ziceați, în mii de exemplare, recomandați iubirea aproapelui, veniți în broșura de la 1905 si propagați ura partidelor.

Ce mai poate însemna iubirea aproapelui după rândurile scrise cu atâta dușmănie în contra conservatorilor?

Sunt unii oameni politici tare ne vorbesc de iubire de câte ori nu se pot opri de la o izbucnire de ură.

Dar aici vrea să abată d. Haret discuția și face ca avocații cei nu prea iubiți de d. ministru-prezident.

D. Dim. A. Sturdza, președintele Consiliului: Cer cuvântul.

D. Titu Maiorescu. Dar eu nu am drepttd să scriu cc am scris? întreabă d. ministru de culte.

D. Titu Maiorescu: Cine contestă dreptul dlui ministru de a scrie ce a scris?

Are o părete rea despre conservatori și o spune într-o broșură. Foarte bine.

Dar dacă acest scriitor de brasuri, în calitate de ministru al cultelor, isi ia misiunea extraudinarj de a fi șeful unei asociațiuni de învățători ca să ducă o campanie culturală și economică la sate, si dacă îndeamnă pe invițători să se ocupe de chestii de bancă și de cumpărau de moșii, arunci manifestarea dușmăniei sale în contra conservatorilor devine incompatibilă

cu acțiunea de împăcare sociala la care guvernul actual zice că vrea să contribuie prin măsurile sale.

Dacă nu vedeți această contradicere, îmi pare rău; sunt convins că mulți din majoritate o văd.

Dar este un al doilea punct, poate trebuie să insist asupra deosebirilor noastre de vederi.

Dle ministru al cultelor, eu nu am pomenit de socialism în toată dezvoltarea interpelării mele. Am citat numai numele lui Henry Genrge ca invocat în Cameră, dar în interpelare am pus chestia pui și simplu ca o chestie de școală, de școlari, de activitate profesională 2 învățătorilor rurali. D-voastră ați pomenit în răspunsul d-voastră de socialism, nu eu. Vă preocupă socialismul? A! Dacă vă preocupă pc d-voastră, arunci îmi deschideți voiba și mie. F_u nu **voiam** să dau atâta întindere interpelării; dacă io dați d-voastră; eu nu fug de ea.

Vi preocupă gândul că o răzvrătire rurală se poate race pe temeiul de idei socialiste, răspândite prin învățătorii de la sate?

Enrru ce? Este guvernul de astăzi socialist? Sunt convins că nu **vtea** să **fie**.

Am auzit pe d. ministru de interne vorbindu-ne aici de socialiști și zicând cu drept cuvânt: daca oamenii de bună-etedintă - desigur că erau mulți de buni-credință, nu toti, dar mulți - oameni capabili, oameni de inima cari înainte aveau idealuri socialiste, vin pe urma și se supun partidelor constituite, în mod mai firesc Partidului Liberal, nu e aceasta un câștig penttu țară? Da, e un câștig pemru tari, și dacă a izbutit onor. d. Sturdza, or onor, d. Brătianu să aducă pe acești oameni de talent înăuntru partidului monarhic constituțional liberal, a avut mare merit pentru țara aceasta, a scăpat-o de confuziunea nesfârșiră ce s-ar fi continuat în capul unor oameni de talent pe temeiul ambiției din alte țări. Inșă cu o condiție: ca să fi intrat fără rezervă si fără reticențe în partidul monarhie liberal.

E o vorbă de rând, în afaceri triviale. Dacă se ceartă două persoane pe bani, unul cere, celalt nu vira să dea, dat de teama străgărilor unui proces cad la învoială și se face o chitanță, arunci în chitanță nu se zice numai: am primit atât, ci se mai adaogă drept precauțiune: și nu mai am nici o pretenție. Altfel cu ce a dat unui, se întărește celalt ca de acum înainte să înceapă procesul!

Ce a dat guvernul, am văzut. Dar as ti așteptat ca nu onor. d. ministru de interne - atunci mai ales îmi lipsea d. ministru al lucrărilor publice și alții de felul D-salc. (*Ilaritate*) - as li așteptat pe foștii socialiști să fi venit să ne spuie, să dea chitanță lămurită: am obținut atât, numai avem pretenții mai departe.

M-a neliniștit onor. d. Enacovici, și veți vedea îndată cum stă în legătură chestia cu Învățătorii noștri. D. Enacovici nea vorbit, — i-am admirat vorbirea, fiindcă era cu miez, — în discuția generală a tocmelilor și ne-a spus: Eră nouă ca era nouă, dar toate cerințele **acestea** de islaz, de maximum și minimum, erau deja formulate în proiectele de tocmeli agricole de la 1882, când era ministru de interne C. A. Rosetti, iar pentru astăzi a adăogac d. Enacovici: dacă se dă astăzi, islaz, ca hrană pentru vite, consecuent se va cere mâne cedare de pământ ca hrana pentru capete de om. Vasăzică nu va liniștit chestia, ci d-abia au început expropriările?

Dar ce are a face cu învățătorii? Dlor, vedeți ce are a face.

O mare parte a culturii noastre ne vine din Franța; o parte din Germania, dar mai mică.

A fost o așa sete de cidrură în neamul acesta pe la începutul secolului al I-lea, încât s-a făcut o adevărată emigrăriune. un vremelnice exodus a sute și mii de tineri doritori să se adape la izvoarele științei apusene.

Nu este alt popor, care pe această scară întinsă, în proporție cu numărul nostru de locuitori, să fie lăcut aceste peregrinațiuni culturale, firește cele mai multe spre Franța, unde și limba ne era mai înrudită și civilizația mai reprezentativă și elegantă mai mare. Din Franța am copiat limba oficială, legile, moravurile, felul de a fi, chiar și vestimintele.

A fost pentru noi un mare noroc că a venit în această Franța, de la care am luat atât de multe, un timp al evoluțiunii sale istorice, când a avut în cap pe Napoleon al I-lea. Noul împărat ne-a fost favorabil, după vederile sale politice, ne-a dat sprijinul și prilejul de a ne arăta dorințele naționale în Divanurile *ad-boc*. Mai ales de **3tunci** ne-am dus mulți în Franța să studiem, am fost și cu la facultatea de drept din Paris și zeci de mii alții, A rămas și astăzi obiceiul de a merge pentru studii la Paris, de a primi influența de tot felul de la Paris. Numai să nu uităm un lucru: pe atunci, între 1852 și 1870, Franța era monarhică, acum Franța e republicană. E admirabila misiunea Franței de a fi, poate cu jertfirea ei, prototipul celorlalte națiuni de cultura pentru toate fazele unei evoluțiuni politice,

Și monarhie absolută cu cea mai mare centralizare, și monarhie cu „drepturile omului” și republică cu teroare, apoi un sirălcuit despotism militar uimat de monarhie legiimustă, apoi monarhie constituțională, republică, lovitură de stat, imperialism și acum republică ocupată cu încercări de socialism. E de palpitan interes experiența istorică ce se face înaintea noastră, stă aș lipsi de la cea mai elementară modestie dacă ni-aș încerca să criticăm aceste aplecări spre un socialism, uneori atât de generos. Evident că sunt oameni cari au un ideal înalt despre omenie, cari sunt adânc mișcați de mizeria cea mare ce domnește în lume. Cine ar putea, în contra acestei compătimități umanitare, să întâmpine ceva din punct de vedere al intențiilor ideale? Când vedeți eminenți oameni de știință, ca b W e Reclus, marele geograf. Că din socialism a ajuns până la anarhism, „academic”, cum zice el; când vedem chiar pe prințul Kropotkin, care descrie viața lui de familie cu atâta sinceritate și atâta căldură, crebuc să ne zicem: ce molipsitoare, ce caprivatiră trebuie să fie o asemenea tendință pentru unii oameni de cea mai înaltă cultură! Și să nu ne mai mităm că din cunoscuți de ai noștri, prieteni de ai noștri, fii ai prietenilor

noștri politici, atât la noi conservatorii, cât și la D-voastre liberalii, din asemenea prieteni de ai noștri, ne trezim cu hi din cei mai distinși, cu inteligențe deosebite, cu dispoziții sufletești pentru jertfă, însă jertfa niuncii lor pentru știință, dat jettfăde tot felul, ne trezim că acești fii se arată hotărâți socialiști în ale politiceii. Aceasta nu poate fi decât repercutarea celor ce se petrec în mișcarea spiritelor din Franța de azi.

Si dacă mă întreb acum: este cu puțință ca socialismul așa reprezentat sa se infiltreze cu putere crescândă si la noi? Mi-e teama că răspunsul trebuc să fie *da!*

Dar ce este de zis în contra lui? Eu, bietul de mine, ce am de zis? Am următoarele de zis Nici nu mă pteocup dacă are dreptate *Henry Georgt*, sau are dieptate, cum zicea aici d. Xenopol, americanul *Carey*, or economistul național german *List ui* materie de capital și muncă.

Un lucru știu, și aici sper să fiu de acotd, dlor, cu mai mulți din majoritate, căci împreună suntem monarhisti constituționali, fie liberali, fie conservatori, știu că o țară mici precum este a noastră, cu un capital restrâns de oameni și de averi, când s-a luptat ea să iasă din valurile timpului la un liman de ceva asigurare a existenței sale de stat. și-a formular în Divanul *ad-hoc* (în aceasta privință este ▶ fericire, că stă în mijlocul nostru unul din acei cari au lucrat încă în Divanul *ad-hoc*, d. Dimitrie A, Sturdza), și-a dobândit de atunci încoace asigurarea existenței sale în *monarhia constituțională ereditară*, și, dați-mi voie să adaog, așa după cum este situațiunea adevărată a țării noastre, într-o monarhie militari, după adâncă vorbă a dlui Carp *Regele si Dorobanșul*

Constituțiunea noastră a prevăzut si religia ortodoxa ca religie de stat tot pentru asigurarea etnică, drept scut al naționalității în cuntra cotropitei ce putea să vie din partea Apusului imediat vecin cu noi. Noi stăm aci monarhici, dinastici: constituționali, militari, și cu religie de stat ortodoxă ca scut al naționalității.

Dar socialiștii? Socialiștii sunt esențial și fundamental antireligiosi, esențial si fundamental republicani, esențial și fundamental antimilitariști, și e caracteristic faptul că de la un profesor, anume de la un profesor socialist, a ieșit în Franța antimilitarismul, și că un om de stat de chiar valoarea lui Jaures, socialistul francez, îl ocrotește. Să vedem unde va ajunge Franța cu asemenea frământați.

Nu e chemară țata noastră să servească drept câmp de experiențe politice. O fi socialismul minunat, si-l aplice cine îl poate aplica.

Și după ce se va fi aplicat undeva cu succes, si-l examinăm si noi.

Dar nu începuturi de aplicări republicane, nici aplicări de peste oceane, ci aplicați unde va, unde să semene cu noi, în Belgia, nu în Franța republicana, în Olanda, în Norvergia, undeva mai aproape de noi, mai comparabil cu noi. Atunci vom vedea si noi. T'ână atunci nu se potrivește, nu ne privește socialismul. Nu avem dreptul să riscăm, nu avem decât să mergem pe căile istoricește știute și asigurate, și daci a fost o țară europeană, care a înaintat în vremurile noastre ca Savoia de la 1854 încoace, ca Prusia de la 1 Rb4 până acum și dacă vedem că aceste staic au înaintat "«șa de muh sub forma monarhii militare, avem aci o siguranță că putem înainta si noi cu formele de stat ale Constituției de la 1866,

Aici baloane de încercare, cum le pomenea d. ministru-prezident, cred că nu ne sunt iertate. Degeaba s-a referit D-sa și la Arișiotcl, care zicea că sclavia este fireasca, și astăzi s-a părăsit.

Era firească pentru vremea lui Aristotel sclavia și dacă ar fi părăsit-o Macedonia, Atena sau Roma de pc atunci, s-ar fi nărui cultura greco-romană cu sute de ani mai înainte de epoca efectivă a pierderii lor .

Și noi să ne apucăm să anticipăm formule sociale pe cari nu. le vedem realizate în nici un stat monarhic de felul nostru!

De aceea când veniți în legea tocmelelor agricole cu maximum și minimum, cari sunt cerințe socialiste, lumea e cuprinsă de neliniște. Și aici este nepotrivită compararea cu socialismul de stat a) dlui Carp sau cu socialismul de stat din Germania. În toată istoria Angliei moderne, așa de constituțional interesantă, se poate constata următorul fapt: ideile mari, de reformă economică sau electorală, sunt agitate de liberali și radicali, dar sunt efectuate de conservatori. Pentru ce? Pentru că de la conservatori le primește țara cu mai mare liniște, știind că nu au să meargă mai departe.

Sunt și unii conservatori înervenționiști de stat? Da, Bismarck a vorbit de expropriere la 1881, prințul de Billov o care astăzi în contra polonezilor. D. Carp a interpretat ideia proprietății la legea minelor. Era teamă în Germania că prințul Billov va ajunge la socialism?

Este teamă că d. Carp se va pierde în socialism? Nu.

Este simțit și știut în țară la noi, ca și în Germania, că oamenii de principii conservatoare, dacă înfăptuiesc unele idei ale așa-numitului socialism de stat, sunt antagoniștii cei mai hotărâți ai socialiștilor colectivști și că lucrează așa cum lucrează tocmai ca să ia din mâna socialiștilor agitarilor drapelul primejdios al acelor îmbunătățiri legitime pe care socialiștii vor să le îndeplinească pe calea răsturnării, iar conservatorii pe calea ordinii monarhice constituționale.

De aceea nu este la noi multă încredere față de D-voastre, cei din actualul guvern, fiindcă ne este teamă că nu puteți rezisra noiei impulsuni care vi se dă, și **Tendințele** cari s-au manifestat în Cameră și le-a arătat aici în Senat d. Enacovici - ne duc mult mai departe decât ar trebui să ne ducă progresul normal în țara aceasta.

Dar, dlor, nu am să intru în chestia aceasta mai departe. Am voit numai să scot la iveală repercutele ideilor republicano-socialiste din Franța asupra tinerei generații de la noi.

Aș vrea să știu dacă ar fi liniștit d. ministru de război când ar fi ca toți ofițerii noștri să-și formeze ideile lor de disciplină din Franța de astăzi și nu din alte state, cum ar fi Getmania de pildă?

Dacă la noi mai mulți fu ai familiilor avute, culte, când au venit din Franța, au venit convinși - îmi dați voie să zic îmbuibăți de socialism, - ce putem crede că are să mijoteze și să mișune prin imitare sau molipsire în capul semi-culților din orașe și al semi-culților din sate? Periculoșii proletari intelectuali din orașe, semi-culții pretențioși de la sate, toți semi-culții sunt închipuiți și pretențioși, vor fi prada epidemiei socialiste. Activitatea extrașcolară? Cantine - da, câte voiți! biblioteci - firește, - școală de adulți; se înțelege, o prețioasă activitate! Toate acestea le admitem și noi, și intra în sfera programului oficial pentru cărți de citire și celalalte materii de învățământ primar.

Când, însă, vedem că învățătorii rurali se îndeletnicesc cu alte ocupațiuni, fie și numai cu cercurile culturale și șezătorile la care îi îndeamnă d. ministru Haret și pe care ni le-a citat numai așa în treacăt ca lucruri inofensive, și când mai cu seamă aflăm că învățătorii la acele cercuri culturale adună din toace părțile bătrâni și tineri și le vorbește de interesele lor: ne putem închipui ce fel de vorbe se schimbă între învățători și țărani, dacă vor să intereseze pe țărani.

De pământ se interesează țărani și pământ cer. Si cine le promite pământ?

Socialiștii.

Apoi sunteți siguri că, dacă li se dă zbor învățătorilor, între cari sunr mulți semi-cultri, să iasă din școală și să însuflețească cercurile de adulți, sunt sigur, — zic - că în acele prerinse cercuri culturale nu vor face propagandă socialistă sub forma cererii de pământ?

O vor face, au făcut-o mi-e teamă.

Și de aceea aș dori ca activitatea exrașcolaiă a dlui ministru al cultelor să fie înfrânată, pentru că ea poate constitui un pericol național pentru viitor. *(Aplauze din partea minoritarii)*

139

**DISCURS LA PROIECTUL ADRESEI
DE RĂSPUNS
LA MESAJUL TRONULUI**

(Sedința Senatului de la 1 decembrie 1908)

D. T. Maiorescu: Dlor senatori, este o mulțumire pentru un membru al opozițiunii, de câte ori se poate uni, fie și numai în parte, cu un act al majorității, în căzui de față cu o parte a proiectului de Adresă, pe care vi l-a citit onorabilul D-voastră raportor.

Ne unim, dlor, cu aliniatul I, pe care cu drept cuvânt îl pune d. raportor în fruntea proiectului, acela prin care Senatul își exprimă fericirea de a fi văzut în mijlocul său pe M. S. Regele în persoană, ca o dovadă vie, cum zice d. raportor, a bunei sănătăți a M. Sale.

Ne unim, mai departe, cu aliniatul din proiectul de Adresă, care se referă la „întinderea regimului constituțional peste Dobrogea”.

Cred că suntem cu racii uniți asupra chestiunii și suntem chiar așa de uniți, încât ne-am mirat că această unire nu și-a găsit o exprimare mai de demulr.

Nu este lucru serios de a face aci înaintea D-voastre, ceea ce am văzut că s-a tăcut prin unele ziare, o' discutiune de prioritate asupra ideii de a da Dobrogei regimul constituțional.

Nu este aci vorba de o invențiune, care trebuie să fie patentată ca prioritate, și se poate zice că ideea acestei întinderi constituționale s-a născut odată cu faptul stăpânirii Dobrogei din partea noastră acum 30 de ani. Anmci, din primul moment, era în capul tuturor că trebuie să vie cât mai curând împrejurarea favorabilă de a întinde Constituțiunea întreagă și asupra Dobrogei.

Era vorba numai de măsuri administrative pentru o prealabilă asimilare, era vorba, dacă vroiți, și de prestigiu pentru administratiunea țării noastre, ca această asimilare să fie mai grăbiră.

În orice caz, acum cinci ani, trecuseră 25 de ani de la incorporarea fizică a Dobrogei. acum cinci ani dohrogenii. cu mare bunăvoință și bucurie, au voit să serbeze jubileul acesta de 25 de ani al incorporării lor fizice către noi și, foarte fitește, un dohrogean zelos a cerut și regimul constituțional la banchetul oficial de atunci, la care asista și onorabilul nostru ministru-prezident, și exprimă părerea noastră de rău că nu vedem astăzi pe d. ministru-prezident în mijlocul nostru; îi dorim o grabnică însănătoșire, în toate privințele. (Ilaritate.)

D. ministru-prezident, prezent atunci la acel banchet în Dobrogea, când a auzit vorbele zelosului dobrogean, care cerea nu numai incorporarea fizică — aceea o serbau atunci, — ci incorporarea constituțională cu România cea mare, d. ministru-prezident, cu amabilitatea d-sale cunoscută și recunoscut!, l-a dojenit cam aspru. Și am asistat la spectacolul neobișnuit ca șeful unui guvern și unui partid liberal să dojenească pe un biet dobrogean, care cerea aplicarea sistemului constituțional, cu libertățile lui, după 25 de ani, asupra Dobrogei.

Tot este bine. dlor. dacă nu după 25 de ani, că cel puțin după 30 de ani s-a putut îndeplini vechea cerință. Se vede că în ultimii cinci ani s-au făcut enorme progrese în Dobrogea, câte nu s-au făcut mai înainte în 25 de ani, și astfel a venit fericitul moment să aplicăm și acelor compatrioți ai noștri, regimul constituțional.

Foarte bine. Suntem extraordinar de uniți cu acest paragraf din proiectul de Adresa.

Se înțelege, dloii, că suntem imiți și cu acele părți mai anodine, unde se exprimă dorințe și asigurări generale.

Ne bucurăm și noi că este solidă starea Financiară; și noi vom ca justiția să-și aibă prestigiul său cât se poate de înălțat, și vom examina, dacă noul proiect al dlui ministru de justiție va contribui la aceasta; și noi - dar aci cu ceva rezervă, voi vorbi îndată de ce — ne bucurăm că industria și comerțul sunt puse de curând „sub vegherea unui departament nou”, cum zice d. raportor și, îmi dați voie să adaog eu, felicirându-vă: și sub vegherea noului ministru. Sum acum 9 locuri ministeriale, nici nu încap încă în acea bancă, fizicește vorbind, așa s-a sporit lista ministerială acum.

Se vede cât de mare trebuie să fie influenta dlui ministru de finanțe actual, dacă acuma se crede industria așa de înaintată și de însemnată, încât s-a defalcat comerțul de la vechiul Minister al Agriculturii și Domeniilor și s-a unit cu noua industrie, spre a forma un departament deosebit.

Dati-mi voie să >ă amintesc aci un precedent constituțional, întâmplat în Camera liberală. D ministru-prezident, care nu a voit să țină seamă de jubileul de 25 ani al dobrogenilor acum 5 ani, a ținut scattvi de jubileul de 25 ani al înființării Ministerului de Agricultură, Comerț și Domenii, și i-a adăogașt astăzi Ministerul Industriei.

Sunt, în adevăr, tocmai 25 de ani de când s-a introdus pentru prima oară acel minister al domeniilor, până atunci fuseseră numai 7 ministere, atunci deveneau 8,

Cel dintâi mnisini al acelui nou minister de la aprilie 1883 a fost răposatul Câmpineanu.

Vă aduceți aminte? Se **Zicea** pe atunci de către malițioasa opoziție că prin acel nou portofoliu se acoperise un abis între nu știu cine și nu știu ce.

Sunt convins că de data aceasta, cu înființarea jubiliară a acestei defalcări, cu acest nou portofoliu ministerial nu s-a acoperit nici un alt abis, nici nu poate fi vorba de abis în mijlocul majorității de astăzi.

Așadar, acum 25 de ani, în acea Cameră liberală, era Camera revizionistă, președinte al Camerei C. A. Rosetti, iar ministru-președinte Ioan Brătianu, s-a întâmplat ca în comisia pentru Adresă, majoritatea să aleagă și doi membri ai opozițiunii, pe d. Negruzzi și pe mine.

Neștitnd **ce** vrea să însemneze această alegere, am sptis majorității că noi suntem antirevizioniști hotărâți, și ca să punem majoritatea la largul ei, ne dăm demisiunea. Majoritatea nc-a respins demisiunea. și ne-a dat a înțelege că ne-a ales ca opozițiune. Atunci noi am primit să lucrăm în comisia Adresei de la 1883.

Vă citez aceasta, dlor senatori, ca un precedent care în unele împrejurări are folosul său.

în cazul de față însă d-voastră, majoritatea liberală de astăzi, nu v-ați gândit la așa ceva. Foarte bine. Dai așa fiind, noi din [opoziție nu știm, nu avem nici o formă, nu am fost chemați să seim, ce s-a petrecut în comisiunea Adresei între cei. trimiși de d-voastră și guvern, ce explicări s-au dat acolo, după cum este obiceiul a se cere și a se da. Suntem dar siliți și datorii să cerem unele deslușiri aici, în ședință publică a Senatului.

Da, onor. dle ministru al industriei, defalcat de la colegul D-voastre al domeniilor, da, aveți „vegherea” unui departament nou, și sunteți chemați, cum zice d raportor, a „îngrijii mai de aproape, de dezvoltarea comerțului și industriei noastre”

în momentul de față, comerțul și industria noastră sunt preocupate de o chestiune însemnată la ordinea zilei, de conventiunea comercială cu Ausrro-Ungaria, despre care proiectul Adresei nu pomenește nimic. Am citit cu toții că tratările se urmează, că au fost, nu întrerupte, dar să zicem numai amânate, și că vor fi reluate îndată după Anul Nou.

După informațiunile de alături ce le avem fiecare dintre noi - le am și eu - este speranță că în adevăr vor fi reluate în ianuarie stil nou, și că, având noi a face cu un stat nu numai vecin, ci și amic, ele vor duce la un rezultat mulțumitor, pe cât se poate vorbi de mulțumiri în asemenea convențiuni, unde trebuie să se dea avantajii reciproce și să se facă și sacrificii reciproce.

Da, se vor relua tratările în curând!

Dar, dacă este vorba de îngrijiri pentru industrie și comerț, nu mă îndoiesc că d. ministru cel nou o să-și dea toate silințele să cunoască și grijile tuturilor comercianților și industriașilor, nu numai la noi, ci poate și în Austro-Ungaria: grija lor cea mare este starea nehotărârea a situațiunii internaționale, creată comerțului și industriei.

Cel mai mare rău în asemenea afaceri este nehotărârea, - așa de mare rău încât în toate convențiunile de comerț, timpul Intermediar, timpul de nehotărâre asupra tarifelor și celorlalte amănunte este mărginit la un an.

Suntem azi după stilul nou la 14 decembrie; mai sunt 17 zile și expiră anul stilului nou. Expiră și termenul prevăzut pentru suspendarea tratărilor, care au să fie reluate cu începerea noului an. În acest interval de 17 zile credem că trebuie să fie denunțată convențiunea existentă.

Mai este mi an când convențiunea poate lucra și după această denunțare. Dar dacă nu se denunță în aceste 17 zile, atunci nesiguranța, nelămurirea, situațiunea precară în care ne aflăm, trebuie să mai dureze cu mult peste un an, poate și doi ani, dacă nu se va face altă convențiune, și aceasta este osrardepecaritatepecarenu se cuvine să o aibă nici comerțul și industria noastră, nici comerțul și indusmadinAuwo-Ungaria.

Suntem dar de părere că trebuie denunțată în intervalul de suspendare până la sfârșitul acestui an, convențiunea comerciala existentă cu Austro-Ungaria, adăugând speranța - și este timpul pentru realizarea ei, suntem la largul nostru - că

în anul care vine să ducem la un bun sfârșit tratările comerciale cu starul vecin și amic.

Trec acum, dlor, la alte aliniate ale proiectului de Adresă, în toate adresele sunt două mari părți caracteristice: partea politicii externe și partea politicii interne.

Vă puteți închipui, că mai ales la partea politicii externe am dori să fim cu desăvârșire uniți — țara întreagă - pentru a da tot sprijinul guvernului la caz de trebuință.

Dar aici, înainte de a vorbi mai departe, trebuie să invoc un alt precedent, întâmplat tot într-o Camera liberală.

La anul 1881, în 15 noiembrie, la deschiderea Parlamentului, era ministru-președinte Ion Brătianu, și - cum rareori a rost - era ministru de interne C. A. Rosetti. În Mesajul de deschidere al sesiunii parlamentare de arunci se aflau grele vorbe: „îngrijările ce a deșteptat în țară chestiunea libertății Dunării, sunt legitime”, și atunci Camera a ales în comisiunea pentru elaborarea răspunsului la Mesajul Tronului doi membri ai opozițiunii: pe răposatul Vernescu și iarăși pe cel ce vă vorbește acum - se vede că era chestie de princip pe acele vremuri ca la momentele importante să fie reprezentată și opozițiunea în comisiunea Adresei.

D. Vernescu și cu mine am și început să lucrăm în comisiune, însă când majoritatea a propus la vorbele „îngrijări legitime”, o accentuare tot așa de tare față de Austro-Ungaria, noi cei din opoziție am cerut în comisiune explicări și comunicate de acte de la d. ministru de externe - era atunci răposarul Stătescu, - și, fiindcă nu ni s-a comunicat nici un act, am demisionat. Până atunci însă lucrasem în comisiune.

Dlor, cum vedeți, și un membru al opozunții vă poate aduce aminte, sper pentru mulțumirea D-voastre, de precedentele liberale din vremea lui Ioan Brătianu și a lui C. A. Rosetti.

Întru această cred să fiu aprobat de majoritatea D-voastre, de acea majoritate, care în prima zi a lucrărilor parlamentare

cerute de noua sesiune legislativă a procedat la constituirea biroului.

De astă data unii vicepreședinți aleși de D-voastre au ținut să amintească anume memoria lui Ion Brătianu și [a] lui C. A. Rosetti.

Începutul actualei sesiuni parlamentare a fost foarte interesant cel puțin pentru noi din opoziție.

În chiar prima ședința, când s-a ales onoratul și excelentul nostru președinte, d. Aurelian, D-sa începe sesiunea cea nouă cu următoarele cuvinte; - le citesc, dlor, din *Monitor*. „D. președinte: P.S. Aurelian a întrunit 54 voturi și e proclamat președinte al Senatului. Mă iertați că sunt nevoit să proclam eu singur votul, deoarece nici unul din d-nii vicepreședinți nu au voit să prezideze”.

Ce e asta? Grevă al biurou?

Dlor, să nu fie într-un ceas rău! Acum 4 ani a mai fost o grevă în Cameră, cam pe vremea asta, și s-a întâmplat, ferească Dumnezeu, căderea de guvern! (Ilaritate.)

Sunt convins că nu e nici un pronostic în cazul de rață. Dar, în fine, așa au fost începuturile sesiunii...

D. președinte, P.S. Aurelian: Dle. Maiorescu, vă înșelați, nu m-am plâns că d-nii vicepreședinți nu au voit să-mi țină locul; eu am voit să însărcinez în timpul votului pe un d. vicepreședinte ca să despoaie scrutinul și să proclame vorul pentru alegerea președintelui, dar lipseau în momentul acela din sala ședințelor, și atunci am fost nevoit să rămân eu la locul de președinte și să proclam alegerea mea de președinte. Atât și nimic mai mult.

D. Titu Maiorescu: Înțelegeți bine că un om așa de disciplinat cum sunt eu, față de întreaga autoritate a dlui președinte, trebuie să iau act de explicarea d-sale. Dar îl rog, dacă se poate, să dispună ca să se șteargă din *Monitor* cuvintele citite, fiindcă vine foarte curios ca să se înceapă sesiunea

parlamentară a unei țări cu o asemenea controversă asupra atitudinii biuroului.

Vrea să zică, aceasta am șters-o. (Ilaritate.)

Dar atunci tot rămân cuvintele — nu știu dacă nu le veți șterge și pe acestea; dacă le ștergeți s-a simplificat discuțiunea - rămân cuvintele onor. d-ni dr. Râmniceanu și N. Lupașcu, aleși vicepreședinți, - nu mă îndoiesc; cu buna înțelegere a cutulot senatorilor din majoritate: se vedea cât de colo că era perfectă bună înțelegere asupra persoanelor; a cam târâgănit ceva alegerea, dar nu tace nimic, așa a întârziat și numirea titularului la noul minister, de la aprilie până nu știu când, dar aceasta nu face nimic. (Ilaritate.)

Unii ziceau: nu cumva sunt două suflete la guvern și în majoritate? Nu știu ce crede onor. excelent matematic de pe banca ministerială, despre cifra 2; aritmeticește 2 e mai mult decât 1, dar politicește nu e așa; 2 suflete sunt mai slabe decât 1, și 2 suflete la guvern nu dau un rezultat îndoit, ci îndoios. (Ilaritate.)

Dar în sfârșit, vicepreședinții aleși în aceste împrejurări, onor. d-ni dr. Râmniceanu și N. Lupașcu, au crezut de trebuință, muițumindu-vă pentru onoarea ce le-ați făcut de a-i alege vicepreședinți ai Senatului, să vă declare că ei sunt nestrămutați discipoli ai scoalei lui Ioan Brătianu și a lui C. A. Rosetti, cum zicea d. Râmniceanu, iar d. Lupașcu, ca moldovean, mai adaogă pe Kogălniceanu. Dar și d. Lupașcu zicea: *eu sunt un membru devotat al partidului, sub figura măreață a Lui Ioan Brătianu și C. A. Rosetti, și n-am tergiversat niciodată.*

Pentru cine au zis onor. vicepreședinți aceștia? În contra cui le-au zis?

În contra noastră?

Noi n-am fost niciodată sub figura măreață a lui Ioan Brătianu și C. A. Rosetti - noi, din opozițiunea conservatoare. Nu cumva sunt alții de la D-voastre cari au tergiversat și cărora trebuie să li se aducă aminte memoria lui Ioan Brătianu și C. A. Rosetti?

Dar dacă D-voastre aduceți aminte de I. Brătianu și C. A. Rosetti, să vă aduc și eu aminte că atunci când era Ioan Brătianu ministru-președinte și C. A. Rosetti ministru de interne, și când se vorbea de greutatea deosebită a situației externe, se alegeau și membrii opoziției în comisia Adresei.

Astăzi situația nu este îngrijitoare ca atunci. Cu toate acestea atât Mesajul, cât și proiectul Adresei de astăzi ne vorbesc de împrejurările grele prin care trec statele.

Toate statele, zice Mesajul. Și statul nostru? În privința acestor împrejurări Mesajul și proiectul de Adresă introduc un cuvânt, până acum nou în aceste formule solemne, cuvântul că relațiile internaționale ale țării noastre sunt *normale*.

Îmi aduc aminte de un alt act însemnat al unui stat străin din Cenmd Europei, unde în Mesaj se zicea: relațiile noastre cu celelalte puteri - enumera câteva - sunt amicale, iar cu Anglia sunt corecte. Amicale, corecte! Noi am zis normale. Se nemerește să fie mijlociu între amicale și corecte.

Vasăzică, relațiile noastre în mijlocul greutateților sunt normale.

Ce fel de greutateți? Și aci să-mi permită onor. raportor al D-voastre să mă plâng că proiectul de Adresă al d-salc este foarte stins; proiectul de la Cameră, deja publicat în *Monitor*, e mai accentuat, și bine face că e accentuat. Căci, dlor senatoti, e vorba de autoritatea, de prestigiul Corpurilor legislative. Ce suntem noi aci?

Vine în mijlocul nostru Regele, ca personificare a suveranității țării, vine în mijlocul cui? Nu în mijlocul a câtorva funcționari supuși, nu a câtorva figuranți de paradă, ca decorul unui sistem numit constituțional, ci vine în mijlocul reprezentanților națiunii.

Fiecare din noi reprezintă țara întreagă și țara are dreptul să ceară de la noi a fi reprezentată în inreșele și preocupările ei, și noi avem datoria de a da un glas acestor preocupări, sau atunci nu mai suntem și nu mai însemnăm nimic.

În momentul când Tronul ne vorbește de împrejurările grele prin care trec toate statele și de veghearea ce trebuie să o avem toți pentru ca să nu ni se întâmple nimic, de la raportorul D-voastre nu ne vine nici o explicație, nici o vorbă în Adresă, care să indice într-un mod oarecare obiectul preocupărilor.

Împrejurări grele? Două întrebări se impun atunci Senatului: întâi, dacă în aceste împrejurări grele este vreun punct care să atingă autoritatea noastră suverană? Și al doilea, fiindcă suntem de acord cu guvernul, că trebuie cu toții să păstrăm și să ridicăm neîncetat situațiunea ce am căpătat-o între state, a făcut guvernul, îndeosebi d. ministru de externe, tot ce trebuie pentru aceasta?

Am citit prin gazete despre o ipoteză pe care a pus-o ministrul unui stat vecin și amic, baronul Aercnthal, în delegațiunea austro-maghiară, ipoteza că ar putea să dea, nu știu ce compensație, la nu știu ce pretenții a unui alt stat stflin, compensație relativă la Dunăre.

Nu veți aștepta, dlor senatori, de la o vorbire ținută în acest matur corp, ca să pronunțe cuvinte imprudente, nepotrivite cu situația noastră internațională. Nu este misiunea noastră, nu avem cădere de a ne amesteca în chestiunile Europei celeilalte.

Dar dacă se pun ipoteze, în cari se menționează și Dunărea noastră, apoi asemenea ipoteze le discutăm și noi ipotetic. Întru cât o ipoteză rămâne ipoteză, nu are valoare practică, și nimic nu indică vreun început de realizare a ipotezei în chestie. Și, așadar, tot ipotetic răspundem:

Noi nu putem admite nici o atingere a autorității noastre suverane; nu putem admite - și nu cred că se va găsi vreun guvern român care să admită - ca acolo unde Dunărea curge între țărmuri, supuse amândouă stăpânirii noastre, să se poată amesteca prin participare la Comisiunea Fairopeană a Dunării, un al srat neriveran (*aplauze*) și drepturile Comisiunii

Europene să fie acordate altor state, decât celor ce le exercită astăzi. (*Aplauze.*)

Dlor senatori, și despre aceasta nu este nimic în Adresa raportorului d-voastră. Lumea întreagă este preocupată de chestiunea care mi-am permis a o atinge, și nici un reflex în Senat?

Trebuie opoziția conservatoare să aducă într-o majoritate liberală și înaintea unui guvern liberal, oarecum în dezbaterile țării legale asemenea chestiuni? La ce mai este sistem constituțional atunci? Și dacă îmi dați voie, am să trec de la gravitatea materiei atinse la niște lucruri ușoare. și mă plâng și de mici forme externe, care sunt totuși caracteristice pentru regimul de astăzi.

Nu s-a mai pomenit de când este la noi sistem constituțional, și este cel puțin de 42 de ani, dar putem zice că este de 50 de ani, ca dezbaterile parlamentare să fie publicate cinci, șase, șapte, opt luni după ce au fost ținute în Parlament.

Dar bine, cui vorbim noi, ce, și pentru ce vorbim, și pentru cine vorbim? Cine să ducă mișcarea opiniei publice? Întrunirile fără răspundere la sala Orfeu ori de la băile Eforiei? Ori gazetele zilnice, unele te miri ale cui?

De-abia în *Monitorul Oficial*, de la 16 octombrie. se publica dezbaterile Camerei de la 16 februarie în ședința deputaților și de atunci încolo zi cu zi dezbaterile următoare.

Văd că în acea ședința de la 16 februarie. onor. d. Pompiliu Eliad ține o lungă vorbire. Poate va fi dorit de-a să se dea o redacțiune perfectă cu lunile. Dar așa ceva nu poate avea loc publicitatea oficială a dezbaterilor unui Parlament,

îmi aduc aminte de *Monitorul Oficial*, când era Rosetti președinte al Camerei, a doua zi, totdeauna a doua zi, apăreau discursurile în *Monitorul Oficial* în extenso, și anume când era o chestiune importantă, cum a fost aceea a Tratatului de la Berlin; despre art. 7, am vorbit atunci și eu din partea opoziției conservatoare și am stat o noapte întreagă să-mi corectez

stenogramele, alături cu Eminescu, care copia discursul pagină cu pagină pentru gazetă; căci la 12 ore a doua zi trebuia să apară și în *Monitor*. Așa era la d-voastră pe vremea lui C. A. Rosetti, căci atunci mai exista o autoritate, un respect pentru prestigiul reprezentării naționale.

Ce se petrece în atmosfera politică de astăzi pentru ca dezbaterile din februarie, să apară în *Monitor* la sfârșitul lui octombrie și la începutul lui noiembrie?

Nu cumva este aceasta o imagine a înrregei administrații a țării?

Și nici măcar un edificiu n-are Camera unde se adăpostească! Se fac planuri și reparații, și nu știu ce pataplanuri și parareparații o vară întreagă ca să avem tribune pentru nu știu cine. și edificiul nu e gata nici până la 15 noiembrie, nici până la 1 decembrie, și ne împărțim 3 zile pentru noi și 3 pentru Dlor, ca niște chiriași rară locuința. (*Înrăitate.*)

Și Senatul a luat locul Universității, care nu încapă ea în sălile ei! și nici Senatul nu încapă cu secțiile lui! Acum vine peste noi și Camera, care încapă și mai puțin!

Asta devine acum în adevăr o imagine a administrației noastre generale, pentru ca să nu zicem că este deconsiderarea specială a guvernului pentru reprezentanța națională

Da! Ne uităm la epoca lui Ion Brătianu, tatii, și C. A. Rosetti și vedem unde au ajuns epigonii lui Rosetti și Brătianu!

Înțelegeți, dl. senator, că într-o situație așa - cum să o numesc? — lăncedă, slăbită, - slăbită ca publicitate, slăbită ca edificiu, slăbită ca explicații ce se dau sau nu se dau reprezentanților țării în chestiunile grave care preocupă lumea - este ca un act de conservare ce un membru al opoziției îl face, încercând să vă deștepte atenția, să dea un răsunset îngrijirilor, care preocupă țara.

Dacă trebuie să dorim ca în chestiunile externe să ne găsim cu toții uniri, cel puțin pentru » asigură guvernul, oricare ai fi, că poate conta pe sprijinul nostru al tuturor întru apărarea

demnității țării: este cu aut mai de trebuință ca această unire *in externii*, să nu fie săpată, să nu fie turburată prin dezuniri provocate în cele interne.

În acesta privință fini pare rău că nu mai pot fi deloc în unire cu *D-voastre*, dacă aprobați așa cum este formulată Adresa ce v-o propune d. raportor, și mai ales dacă aprobați o parte a administrației acestui guvern, care nu este atinsă nici în Mesagiu nici în Adresă, dar care este cu atât mai gravă în împrejurările de față.

În Adresă, îmi vine să zic *nenorocita* cestiune a reformelor agrare ocupă iar un loc de căpetenie în proiectul propus, deși nu știu dacă mulți din d-voastră mai ati iluziile de acum un an.

Har iată ce ne spune d. raportor:

„Senatul nu va lipsi să dea Guvernului Maiestății Voastre nețărâmuritul său concurs..

Aș dori să fie ceva mai țărâmurit.

....pentru a înlesni întreaga aplicare a reformelor agrare, precum va studia cu toată luarea-aminte, măsurile ce i se vor prezenta pentru a asigura pe deplin ființa acestei **mari** reforme..."

Până aci este parafrază. Și acum vine ceva adaos de d. raportor:

„...menită să *transforme* și să îmbunătățească starea economică și *socială* a țării".

Să transforme starea socială a țării!

Care stare socială?

Să se îmbunătățească starea economică, aceasta este observațiuneanodină.

Dar, ca să se transforme starea socială, cu prilejul unor legi pentru islaz? Ce stare socială de transformat mai este aci?

Mi-am permis în anul trecut, în dezvoltarea unei interpelări, să-mi arăt bucuria, dacă cei ce erau socialiști militanți înainte, intră într-o administrație regulată a statului monarhic, și să exprim speranța că li s-a dat ce li s-a dat, și ca să fie destul au concesiile făcute socialiștilor. Si acum Senarul

vine și, în mijlocul unei adrese numai de parafrază, aruncă vorbele: *să fie transformare socială a neamului nostru!*.

Bine, dlor senatori, ori cuvintele nu au nici un înțeles - și atunci să binevoiască d. raportor să șteargă aceste vorbe nefericite; ori cuvintele au înțeles într-un act constituțional solemn, si atunci înțelesul este o plină intrare în socialism așa cum cred că nu-l admiteri nici D-voastre, - nu-l dorim noi în orice caz.

Dlor senatori, egalitate înaintea legilor statului, slavă Domnului! că aceea o avem de mult! Iar în privința socială s-a întâmplat la noi: cu Constituțiunea de la 1866 ce nu s-a întâmplat cu nici o altă Constituțiune monarhică; nu numai' că s-au abolit privilegiile de castă, dar s-au abolit chiar și titlurile de noblețe cari continuă a exista și în Anglia și în Italia și în Germania și chiar în republicana franță. În statele monarhice străine chiar cu oarecari prerogative politice. Dar noi așa am democratizat societatea cu ocaziunea unei întinderi a egalității politice, încât nu a rămas din partea Constituțiunii si prin Constituțiune nici umbră de o alcă diferențiere de clase.

Și acum, cu prilejul unei reforme agrare, voim să mai *transformăm starea socială a Românie?* Adică nu e numai vorba de islazuri - se va vorbi de aceasta mai mult din pana noastră, unde se cuvine să se vorbească cu temei, adecă în Camera suroră— nu numai de nefericitul maximum și minimum care s-a introdus, dar de o întreaga mai departe transformare... A cui? A averilor?! Maximum si minimum de proprietăți? Egalizare pe acsăr teren? Câțiva inai îmbogățiți si toți împreună sărăciți pentru nivelare? Oare aceasta vreau **Să** spună vorbele din paragraful în chesrie?

Nu v-aș pune aceste întrebări, dacă nu s-ar vedea în legătura cu ele un alt pasagiu care cuprinde iar una din cerințele socialiste.

În Adresă și în Mesagiu, se vorbește de fericirea ce se așteaptă de la acel colegiu unic, care e îndrumarea spre faimosul

vot universal, care este una din cunoscutele pretenții socialiste, pentru ca apoi, cu ajutorul aparatului nostru constituțional, să ajungă la stăpânirea mulțimii, cu care speră să ajungă la stăpânirea statului. Va veni proiectul în discuțiune, se va vorbi atunci mai cu de-amănuntul de colegiul unic și cel puțin vom arăta desăvârșita iluziune a celor ce își închipuiesc că prin asemenea formalisme goale va înainta srarea culturală a țării.

Si încă alături de aceste apucături socialiste indicate în proiectul de Adresă, mat este o întreagă lucrare administrativă, de care nu pomenește Mesajul, dar care constituie din coate câte am văzut până acum o adevărată primejdie socială.

Vă rog pentru această ultimă parte a vorbirii mele, să-mi dați atenția D-voastre, nu ca oameni de partid politic, ci ca cetățeni ai acestui stat, ca părinți de familie, ca români.

Dlor senatori, acum aproape un an, într-o interpelare adresară onor. dlui ministru al cultelor, am vorbit de activitatea extrașcolară a învățătorilor. Mi-am exprimat teama că învățătorul prin activitatea extrașcolară, va fi dus în ispița de ase ocupa de atâtea alte lucruri și a neglija școala. D. ministru al cultelor - și aceasta face onoare sincerității d-sale - ne-a declarat că D-sa crede sistemul d-sale bun și va continua pe calea începută. Evident, omul este convins, dar și guvernul și majoritatea par a împărtăși convingerile d-sale, fiindcă l-au lăsat să și le aplice mai departe; așa că de acum înainte nu mai poate fi vorba de o tendință a dlui ministru al cultelor numai, ci de a guvernului și a D-voastre din majoritate.

D. ministru ai cultelor, încurajat, se vede, de aptobarea declarațiilor d-sale, a continuat acum această activitate cu îndoiră, întreita stăruință, și am aci v-o arăt, o întreagă condică... vedeți ce hipertrofie fizică, ce grandomanie de hrosură *in folia* este aceasta! Nu stiu cine se bucură de ea, fabrica de la I[^]tea trebuie să se bucure desigur de acăa consumare de hârtie, fiindcă această broșură-condică este trimisă în vreo 7 mii de exemplare, la toți învățătorii și

institutorii din sate și din orașe. Ea poarta tidul: *Chestionar privitor al activitatea extrașcolară a membrilor corpului didiactic primar de la 1907 până la 1 iulie 1908*, adică numai pentru un an și jumătate acest monstru de chestionar cuprinde întrebări relative la instituțiile auxiliare de școli primare (în 10 paragrafe), mijloacele pentru ridicarea scării culturale (5 paragrafe), ridicarea stării morale (5), a stării economice în vreo 16 paragrafe, și alte forme de activitate extrașcolară; toate împreună le-am numărat, căci îmi place și mie câteodată statistica, și am găsti 567 de întrebări adresate învățătorilor din sate și din orașe. 576 întrebări! Și oamenii aceia în loc să stea să învețe la școală lor, au să dea răspunsuri la activitatea extrașcolară! Printre aceste răspunsuri, și după cele dezbătute aci în Parlmeni de d. Dissescu, și atinse și de mine, ne trezim că la 575 de întrebări se adaogă a 576-a întrebare, adică un fel de concesiune făcură nouă. Știți care e întrebarea cea din urmă? „Silințele depuse de învățători pentru evitarea ori potolirea răscoalelor țărănești”, și după aceste vorbe e o virgulă, și apoi vin literele etc, etc, și încă un etc. *{Ilaritate.}*

Acest *etc.* după „potolirea răscoalelor țărănești”, nu cumva o fi pregătirea, ațâțarea răscoalelor țărănești? *{Ilaritate.}* Că parca s-a întâmplat și așa ceva pe alocurea.

Dar nu de aceasta voiam să vă vorbesc, această e chestia cea veche, care a luat astăzi hipertrofia papirică ce v-o arăt. *{Ilaritate.}*

E una mai nouă, și realizarea ei se face tot cu acea grandomanie de hârtie care caracterizează actele adminlscratiunii actuale a scoalelor.

S-a publicat un tablou, și a fost însoțit de o circulară, - o voi ceti din *Viitorul* de la 22 noiembrie a.c., - Cred că aveți pretențiunea că *Viitorul* este al d-voastră. Vrea să zică pot cita din acest organ un act al dlui ministru al cultelor. *Viitorul* îi dă titlu foarte frumos; *O anchetă a ministrului instrucțiunei publice*; și așa începe circulara dlui ministru:

„Munca generoasă a corpului profesoral în afara de școli nu-și poate da toate roadele, dacă nu este mai întâi ajutat de o deplină și exactă cunoaștere a tărâmului de lucru”.

Tărâmul învățătorilor din școlile de la sate, dar și din orașe; cei mulți sunt în sate, dar și în orașe e cestiunea gravă.

„Cunoașterea tărâmului trebuie să fie în rândul întâi. Acest tărâm poate fi societatea întreagă română, care are destule nevoi, pe care nimeni nu caută a le mulțumi”.

Ei, eu credeam, dle ministru al noului minister, că o să căutați a mulțumi și d-voastră unele nevoi, vor căuta și alți colegi ai d-voastră, dar colegul de la culte zice că nimeni nu caută decât D-sa.

„Ca mijloc de cunoaștere este ancheta pe care fiecare institutor și diriginte în clasă o va face cu elevii săi”.

„Ministerul a tipărit tablourile statistice și instrucțiile necesare; o săptămâna cel mult ajunge pentru fiecare anchetă, care nu va trece pragul școlii”.

Atât ar mai fi lipsit ca Să trimită pe învățători și pe institutori să inspecteze familiile pe acasă! (*Ilaritate*)

„Fiecare elev să dea deslușirile ce i se vor cere cu toată stăruința și mai ales cu toată dorința de a afla adevărul, fără exagerare și fără acoperire”.

Elev, control, elev, tărâm de anchetă pentru toate situațiile sociale ale țării, dar îndeosebi pentru ceea ce știu elevii despre părinți, patroni, rude.

Vă mărturisesc că nu-mi venea să cred când mi-a atras cineva atențiunea asupra acestei enormități: învățătorul cu copii mici să facă anchetă asupra stării culturale a părinților?

Nu se poate. Cui i-a trecut prin cap așa ceva?! O fi cercetare, se poate, îngrijire părintească, poate, cu ce se hrănește copilul, să-i vină în ajutor învățătorul cu cantina școlară; cum

locuiește, prin ce mijloace e îmbrăcat; bună îngrijire. Dar mai mult decât așa ceva nu se poate; sarea generală și culturală a părinților și patronilor, nu se poate, lată însă acum formularul cu instrucțiunile care se țin de acea circulară. Vedeți enormă coală - iar o grandomanie de format al hârtiei, - sunt aici 39 de rubrici, pe care nefericitul învățător să le împlinească într-o singură săptămână cu toți școlarii, așa cerc ministrul.

Când nu avea atâta practică, cum o are astăzi d. Haret, este printre noi cunoscut de acum 20 de ani, când era secretar general sub d. Dimitrie Sturdza, pe la 1886 și din activitatea desfășurată de D-sa atunci, se vedea că este adeptul dlui Sturdza, cu amănuntele migăloase până la extrem; pe atunci dar D-sa. voind să știe cum se fac temele în școala - scriptele băieților, - a cerut într-o bună zi să i se trimită la minister toate caietele cu temele care se lucrează în școlile din țară, și conform acestui ordin, au sosit la minister câteva vagoane cu lucrările băieților, de se speriasă administrația căilor ferate.

Si se vor fi plimbat toate acele caiete din magazii în magazii până ce au putrezit. (*Ilaritate*)

Aceasta, dlor, era - după cum vedeți - o curioasă exagerare încă de pe atunci. Ei! acum sine așa; atâtea exemplare, vreo 14 mii, de formatul cel mai mare, încât să poată încăpea toți elevii, trimise la toți învățătorii în sate și orașe. O întreagă catagrafie, care să se isprăvească într-o săptămână cu școlarii din întreaga țară.

Într-o rubrică e scris numele și pronumele școlarului, în altă rubrică numele și pronumele părinților, în paranteză: *tutorilor*, remarcați mai departe *patronilor* și *stăpânilor*, apoi domiciliul, strada, profesiunea, numărul total al copiilor, copii de la atâția până la atâția ani, știutori de carte, neștiutori, reprezentantul legal, dacă el știe cane; dacă copilul nu domiciliază acasă, unde? la atelier, la fabrică. Acestea sunt

câteva din cele 39 de rubrici pe cari si le împlinesc învățătorul.

Rubrica 28 până la 31 întreabă dacă părintele sau patronul e sărac, fruntaș, e mijlocăș, e bolnav. Să spuie elevii) - să rămâie adică ancheta înăuntru școlii - tatăl meu este fruntaș, tatăl meu este mijlocăș, tatăl meu este sărac. Cei mai mulți ot fi asa, - tatăl meu este sau nu esie bolnav. Cum bolnav? influență ca la d. prim-ministru? Bolnav trecător? Friguri? Și rubrica 31 îl mai întreabă, dacă e împovărat de familie. Să dea Dumnezeu, să fie mai mulți, ca populațiunea să crească.

Și acum rubrica 32 întreabă: „Vițios”? (*ilaritate.*)

Vițios?? (Mare ilaritate.)

Și la instructii pentru rubrica 32 citim:

„In coloanele 28-32 se va arata dacă reprezentantul legal din coloana 3 se află în vreuna din aceste categorii: adică părintele, ținutul, păronul sau stăpânul.

V-ați lămurit?

în chiar momentul când vorbim noi aici, în școlile primare din țară, cu această namilă de hârtie, stă învățătorul și întreabă pe copiii cei mici, dacă au părinții, parronii sau stăpânii lor și celelalte rude avere sau sunt săraci, dacă sunt fruntași, mijlocași, bolnavi sau împovărați de familie. Și până aici e o enormitate de admsitratie școlată. Dar când sa veni învățătorul cu întrebările la rubrica 32. cea cu însemnarea „vițios”?

Si mai întâi ce e vițios' Bețiv? Da, chestia gravă a alcoolismului. Hoți? Da, sunt hoți de cai pe la sate. Bătăios? Bătășii electorali sunt firește exceptați, aceștia au privilegiu; dar bătăiosii din obicei, își bat nevestele? Asta e vițiu?

Si acum scenă în școală; ar fi vorba de vițiu beției:

Mă Ioane, tată-tiu...? (*ilaritate.*)

Sau e vorba de hori de cai.

Mă Ioane, tată-tău...? (*ilaritate.*)

Vă închipuiți monstruoizitatea unor asemenea scene într-o școală?

Va da învățătorul și peste câțiva școlari care sunt ucenici la un negustor, sau lucrători la o fabrică, și-i va întreba: Stăpânul fabricii ce este? Vițios e? Bate? Bea? Nu face altele? (*ilaritate.*)

Dlor senatori, am citit cu toții despici cele ce vor socialiștii în scopurile lor din urmă. Eu unul eram abia de 19 ani (sunt acum aproape 50 de ani de atunci), când am ținut o conferință publică la Sf. Sava, era atunci jos de vak, unde sunt acum casele Prager, contra socialismului și comunismului. Am dat acum peste o menționare a acelei conferințe într-o foaie a răposatului Vaientineanu. Eu veneam de la universitățile străine și îmi părea ceva așa de primejdios în teoriile socialiste, încâr mi-am permis să vorbesc din vreme ca să ne ferim de ele. între cererile extreme formulate teoretic de socialiști era și înlăturarea legăturilor actuale de familie și punerea copiilor de timpuriu sub turela exclusivă a statului. Stiu că d. ministru de culte actual nu se gândește la așa ceva; dat, vă rog, când în societatea noastră, în starea noastră, cu școlile așa cum sunr, cu învățătorii așa cum sunt; când se pun întrebări de acestea, cari le por numi dinamitarde, subversive, deștructive a oricărei ordini de familie și de disciplină, pentru ca si se alcătuiască pretinsa statistici de cultură a dlui ministru al cultelor: suntem în drept să ne întrebăm aici în Senat — și aș fi mulțumit dacă s-ar asocia și cineva din d-voastră la această întrebare - unde ne poate duce administrația actuală a școlilor cu asemenea procedări?

V-am atras atențiunea încă din rândul trecut, - și chestia e importanți pentru organizarea noastră politică - că este inadmisibil ca să se dea o hipertrofie excesivă unei părți a aparatului nostru administrativ, fără ca celelalte să sufere; este cu neputință ca, fiindcă un întâmplător ministru de culte are la dispoziția sa vreo sase mii de învățători rurali, să vrea să

facă din ei agenții unei administrații generale pentru reforma părinților, a patronilor și a țării întregi. Aceasta **im** se poate.

Când vedeți chestionarul, cu suma de întrebări ce se impun acum învățătorilor, ca să-i iacă să se îngrijească nu în prima linie de învățătura copiilor, ci de starea financiară, și de ogorul, și de partea traiului, și de partea moravurilor părinților și patronilor, trebuie să recunoașteți că încercarea actualului ministru al cultelor nu se poate face fără să tiu periclitizeze viitorul școlar al tinerimii și viitorul social al țării întregi. Poate să fie d. Haret inspirat de bune intenții, dar, după convingerea mea, a apucat pe povârnișul celor mai primejdioase exagerări.

Dlor. sunteți reprezentantul unei Universități în mijlocul D-voastre și mi-am îndeplinit datoria de a vă atrage atenția asupra unui punct îngrijitor din administrația țării. Ce bine ar fi, dacă D-voastre, cu mai multă autoritate decât mine, ați pune odată frâu calamității publice, care se ascunde sub administrația noastră culturală!

Veți vedea sămânța încolțită pe urma învățătorilor astfel conduși; o veți vedea D-voastre, cari sunteți **mai** tineri, când eu nu voi mai avea **nefericirea** de a fi fată la rezultatele unor asemenea aberații.

De aceste nu vorbește proiectul de răspuns al raportorului D-voastre; am vorbit eu ca membru al opoziției, și iată un motiv mai mult, pentru care noi, din opoziția conservatoare, nu putem vota Adresa D-voastre. *(Aplauze.)*

RECTIFICARE LA DISCURSUL ANTERIOR

(Ședința Senatului de la 2 decembrie 1908)

D. Titu Maiorescu: Dle președinte, un senator arc totdeauna dreptul să ecară cuvântul pentni rectificarea înțelesului ctlor **zise** de el

Am cerut cuvântul în privința sumarului ședinței de ieri, fiindcă deși în regulamentul nostru se zice că sumarul trebuie să fie pe cât se poate *in extensu*, aceasta nu se poate executa îndată, dar constat, cu mare mulțumire, că din partea biuroului nostru stenografie s-au dat toate silioțele, așa încât ieri - cu care terminasem vorbirea pe la 4 oie și jumătate - am primit, după regulament, spre revizuire, stenogramele vorbirii mele ia 6 ore și jumătate

Citind aceste stenograme, vreau **Să** înlătur o neînțelegere ce mi-a părut că poate rezulta, si n-aș vrea să lămâie nici o confuzie.

Este prea importantă materia ce tratăm aici, pentru ca să nu dorim cu toții ca să **fie** o deplină lămurire, mai ales în chestiunea internațională.

E vorba, văd din stenograme, de un singur cuvânt, e vorba de denunțarea convenției de comerț cu Ausiio-Ungana. Eu zisesem și mențin, ca atitudine din partea noastră, că noi dorim ca în aceste zile câte tnași rămân până la sfârșitul anului, după

calendarul nou, să se denunțe convenția comercială cu Austro-Ungaria, și aceasta o regăsesc în stenograme.

Am zis că nu este vorba de o întrerupere trecătoare, ci, cum ziceam, de o suspendare sau amânare. Și am citit în gazete, d. e., în *Neve Freie Presse*, că este vorba și fie reluate tratativele îndată după Anul Nou. Voi și zic, gândul meu, intenția noastră este de a zice că între 14 ieri, 15 decembrie azi și 31 decembrie stil nou, presupunând că la 2 ianuarie vor porni delegații noștri la Viena, convențiunea comercială cu Austria să fie denunțată de aici, așa încât atunci când vor sosi delegații noștri la Viena, să fie situația clară și lămurită, din acest punct de vedere mi-a părut a vedea că s-a înțeles de unii că este vorba aici de un termen legal, ca și cum nu s-ar putea denunța decât la sfârșitul anului. Eu știu că se poate denunța oricând și, începând de la denunțare, convenția mai merge un an.

D. K. Costinescu, ministrul finanțelor: Nu doi.

D. Titu Maiorescu: Firește, nu doi, afară numai daci se întârzie denunțarea. Tocmai de aceea, ctedem că este necesar să se facă denunțarea de îndată, adică înainte de epoca care e prevăzută pentru reluarea tratativilor la Viena, căci tot interesul comerțului și industriei, nu numai la noi, ci și la ei este ca această situație să fie clară, căci nu se poate continua o situație precară, nehotărâtă. Dacă s-ar lăsa însă fără denunțare, atunci continuă tratările nu știu cât, și s-ar prelungi acel an de denunțare cu atât cu cât ar continua tratările, un an și jumătate, doi ani, doi ani și mai mult, căci încercările de tratați durează deja de peste doi ani și nu am înaintat până acum.

În orice caz, dle președinte, acesta este înțelesul celor ce am vorbit ieri, și țineam să-l precizez încă o dată.

Nu vrem ia asupra unei chestiuni de oarecare însemnătate să, se facă o dezbateră laterală, care să ocolească singurul punct însemnat politicește.

Am terminat.

D. președinte, P. S. Aurelian: Senatul ta act.

Guvernul Ion I. C. Brătianu (27 decembrie 1908 - 28 decembrie 1910)

141

ATENTATUL ÎMPOTRIVA LUI ION I. C. BRĂȚIANU

(Ședința Senatului de la 2 decembrie 1909)

D. Titu Maiorescu: Dlor senatori. Partidul Conservator, reprezentat în Senat, se asociază din toată convingerea la cuvintele rostite de cel mai autorizat organ al majorității, întrucât prin el se exprimă indignarea în contra atentatului comis și înalta simpatie pentru d. prim-ministru.

În zilele de durere, ca și în zilele de enuziasm, au fost totdeauna momente în care țara întreagă, fără nici una din obișnuitele deosehiri ale vieții publice, s-a arătat stăpânită de unul și același cuget. Și astăzi ne întâlnim cu toții într-o vesteji fapta criminală și a ne exprima cele mai sincere dorințe pentru grabnica și deplina însănătoșire a dlui Ion I. C. Brătianu.

Ca un semn al acestei unanimități de simțiminte, sunt autorizat din partea oratorilor conservatori, înscriși la ordinea zilei pentru a vorbi în contra Adresei majorității, să declar în numele lor că renunță la cuvânt.

**PROIECT DE REFORMĂ A LEGII
ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR**
(*Ședința Senatului de la 26 martie 1910*)

D. T. Maiorescu: Dle președinte, fusesem însărcinat de câțiva membri ai Senatului Universității din București, pe care îl reprezint aci în Senar, ca să adresez dlui ministru al cultelor și instrucțiunii publice întrebarea pe care a adresat-o adineaori onor. nostru coleg, d. Căpitanovici.

Îmi pare bine că a venit mai curând din partea unui membru al majorității această întrebare.

Eu îmi fac numai datoria de a răspunde la invitațiunea pe care mi-ati adresat-o colegii din Universitate și de a lua act de răspunsul ce a binevoit a-l da guvernul,

D. vicepreședinte, C. Climescu: D. președinte al consiliului are cuvântul.

D. I. I. C. Brătianu, președintele consiliului: Dle președinte, sunt mulțumit că d. Maiorescu a exprimat clar că întrebarea o făcea în numele Senatului universitar și că D-sa a fost satisfăcut de răspunsul pe care l-a dat d. ministru al instrucțiunii publice, fiind dat că D-sa a invocat opiniunile exprimate de organele naturale ale Universității. Apăs nițel asupra acestor cuvinte, căci țin să fiu bine înțeles, că d. Maiorescu, senator al Universității, vorbește astăzi în Senat

în numele Senatului universitar, iar nu ca reprezentant al adunării care s-a ținut ieri într-o chestiune universitară, dar într-un mod care cred că nu este cel mai prielnic pentru ca să facă să se dezvolte Universitățile așa cum este de dorit de către toți aceia cari se interesează de înalta cultură românească.

D. T. Maiorescu: Cer cuvântul, dle președinte.

D. vicepreședinte, C. Climescu: D. T. Maiorescu are cuvântul.

D. T. Maiorescu: Evident, dle președinte, în acest Senat sunt reprezentantul Universității din București, ales conform Constituțiunii. Sunt însă fost ministru al școalelor și eu, și sunt momente în cari, în această calitate de om public al țării - în limitele foarte modeste ale unei personalități, dar în aceste limite și eu, om public al țării — sunt momente în cari datoria acestui om public este de a se adresa — într-un stat constituțional — cetățerilor, ca să-i pună la curent și să le pună interesul în mișcare pentru chestiunile cari cred că merită să le atragă atențiunea lumii și să nu rămână mărginite în limite speciale. Așa este convingerea mea, așa a fost convingerea mai multora din noi, foști miniștri ai cultelor, așa este tradiția pe care au lăsat-o, mai ales unii membri conducători ai Partidului Liberal, în această privință, aprobați și de mulți conservatori. Îmi aduc aminte de vorba lui C. A. Rosetti, adresată când eram eu în Cameră: „De ce nu vă coborâți mai deseori în sânul națiunii?”

M-am coborât, sau, dacă voiți, m-am urcat și ieri în sânul națiunii.

Și asupra unei chestiuni a învățământului public, tocmai asupra înființării catedrelor universitare, am lucrat și alră dată, acum 3 ani, cu gândul la întruniri publice, și atunci eram împreună cu șeful trecut al D-voastre, cu d. Sturdza, și cu actualul ministru al cultelor, atunci membru al opozițiunii, d. Haret, și atunci s-a hotărât o întrunire publică tot la „Dacia”.

D. Sp. C. Haret, ministrul cultelor și instrucțiunii publice: Cer cuvântul.

D. T. Maiorescu: Dar mai înainte s-a ținut la 11 februarie 1907 o întrunire publică la „Dacia” prezidată de d. Dimitrie Sturdza, și a fost alimentată acea discuțiune violentă de către onor. d. Haret și s-a citit acolo o moțiune de d. Snirdza, care a crezut de cuviință să citească în acea întrunire de la „Dacia” și întregul memoriu de atunci al profesorilor universitari. Cred că era mai bine să nu se lăcă aceasta, pentru că memoriul Universității era o lucrare specială adresată guvernului și nu era de domeniul întrunirilor de la „Dacia”. Dar s-a făcut, zicându-se atunci de către d. Sturdza: acesta este un mare act național al profesorilor! Nu-i vorba, atunci era opoziția d-sale, cu noi împreună, în contra unui proiect de lege al dlui Dissescu; dar se vede că pentru D-voastre se schimbă situația când este vorba de un proiect de lege al unui ministru liberal. Dar nouă, cari am luptat atunci alături de D-voastre contra proiectului de lege propus de d. Dissescu, ne cereți să părăsim lupta pentru că se tace din partea noastră ceea ce ați făcut D-voastre atunci? Din contră, eu am dreptul să vă spun: vă călcați tradiția pe care o aveți din trecut, dar niie nu aveți să-mi imputați nici o inconsecvență.

Voi lucra întotdeauna așa și mai departe, și sunt mândru de câte ori îmi pot ridica glasul înaintea țării pentru ceea ce cred că este bine pentru Universitatea din București și cea din Iași.

1

D. T. Maioieicu: Cer cuvântul în chestie de regulament.
D. vicepreședinte, C. Climescu: Aveți cuvântul.

¹ Urmează dezbateri în contradictoriu pe marginea proiectului de lege privind învățământul superior, la care participă Spiru Haret, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, C. C. Arion, N. Xenopol, T. Stelian, ministrul Justiției, Ion I. C. Brărianu, primul-rhinism, C. Nacu, I. Gridmeanu.

D. T. Maiorescu: Dle președinte, cred că ar fi bine pentru dezbaterile Parlamentului ca să se acorde regulamentului oarecare lărgime, foarte firească într-un Corp înalt parlamentar.

D. vicepreședinte C. Climescu: A fost o mare lărgire a regulamentului.

D. T. Maiorescu: Neapărat, dlor senatori, că se poate face o întrebare scurtă la început.

Ce este aceasta?

O interpelare?

Nu, ci este deocamdată numai o întrebare; dar se poate ca ministrul să răspundă la aceasta întrebare și se poate ca, după felul răspunsului și în atmosfera care este în Senat și în cară, să se nască asupra acestui lucru o dezbatere.

Bine, cum voiți să ziceți că este în contra regulamentului?

Nu este anume prevăzut în regulament, dar rog referiti-vă la toate parlamentele din lume.

Se face o întrebare.

Firește că trebuie ferită banca ministerială de surprize de acest fel, și banca ministerială poate să zică:

Nu găsesc oportun de a răspunde la această întrebare: faceți o interpelare.

Aceasta se poate, și atunci intrăm în calea normală prevăzută de regulament, a interpelării: se anunță interpelarea, se depune în scris, ministrul are faimoasele „1 zile ca să răspundă, și după” răspunsul ministrului trebuie neapărat, conform regulamentului nostru, să se dea cuvântul interpelatorului.

Dați-mi voie cu această ocaziune să fac o paranteză, pentru că chestiunea ne interesează și pentru viitor.

Am văzut - și cu părere de rău - că se interpretează lucrul acesta așa încât tot dreptul senatorului interpelat este înlăturat.

Să vă dau un exemplu.

Se dezvoltă, o interpelare. A răspuns ministrul interpelatorului și în urmă se dă cuvântul interpelatorului ca să vorbească, după cum spune regulamentul.

Se întâmplă însă, că mai vine în urmă un alt ministru și ia din nou cuvântul Jupă răspunsul final a) interpelatului, înțelegeți D-voastră bine, că așa petrecându-se lucrurile, tot vorba din înmă a ministrului rămâne, căci în urmă se cere închiderea discuției, care de regula se aprobă de majoritate.

Maniera aceasta de a închide discuțiunea după **vorbie**A ministerială este un semn de degradare a Parlamentului. **(Aplauze.)**

Și de câte ori se interp. tează regulamentul așa. se produce o situațiune turburată, și nu se face un bine pentru drepturile Parlamentului în genere.

Este o țară în care parlamentarismul este mai puțin dezvoltat decât la noi, este Rusia.

Acolo se declară pe fală ca sistem constituțional: ministrul nu este din încrederea Camerei, ci numai din încrederea Coroanei. Și veti pricepe vorba foarte sinceră și lămurită a lui Bismarck: „Sunt aici din încrederea Coroanei, și imi dați ori nu-mi dau încrederea D-voastre, aceasta nu atinge situația mea”.

Dar la noi nu se poate așa. Noi am introdus sistemul anglo-belgian. Da noi se zice că toate puterile emană de la națiune. Ca reprezentanți ai națiunii în Parlament avem să dăm guvernului încrederea noastră care vine să se adauge la încrederea dată de Rege, și numai cu această îndoită încredere poate sta un minister înaintea Parlamentului.

De aceea, când se face o interpelare, se zice în regulamentul nostru; că **ate** cuvântul după ministru senatorul interpelam, înțelesul nu poate fi decât acesta. Se dă Senatului cuvântul din urmă, iar dacă mai vorbește un ministru - este un regulament că poate vorbi oricând — apoi sensul regulamentului cred că ar fi, trebuie și fie. că după acesta trebuie și se dea din nou cuvântul interpelantului.

Aceasta este părerea mea individuală. Înțeleg că sunt mulți, și por fi Foarte mulți, cari sunt de alte pitefijdar dati-mi voie ca sa-mi exprim mirarea, că tocmai un ministru liberal nu

admite interpretarea care este mai liberală. Este mai liberală interpretarea, când în regulament stă că se dă cuvântul după miniștrii interpelantului, ca să se înțeleagă că senatorul are cuvântul din urmă.

Dar vroiți să ziceți: apoi nu, tot guvernul să aibă cuvântul din urmă. Vroiți ca D-voastre liberalii, să faceți într-un stat liberal ca al nostru ceea ce nu s-a făcut nici măcar în Prusia, **mai puțin liberala prin Constituția ei, să nu lăsați să aibă cuvântul din urmă senatorul interpelam, ci totdeauna guvernul? Să nu ne lăsați, cum se lasă în Germania, că de câte ori vorbește un ministru să le dea, ca de la sine înțeles, cuvântul tuturor reprezentanților partidelor, dacă îl cer? Voiți să continuați obiceiul, după mine foarte tău, de a se închide discuțiunea totdeauna după vorbirea miniștrilor și să votați cu bile numai cu entuziasmul ușor, care se descapiă la cuvintele miniștrilor, într-o majoritate cum sunt ale noastre?**

Foarte bine, d-lor, să taceti așa; dar va veni poate timpul când cineva va mai căuta prin anelele parlamentare ceea ce s-a zis aici din când în când și va citi și vorba unuia care este conservator ca mine și care a cerut pentru onoarea parlamentarismului, ca să se lipe din principiu cuvântul din urmă interpelantului după orice ministru care se mai amestecă în vorba.

Dai revin la obiectul discuției. Am cerut cuvântul pentru a răspunde dlui Nacu în chestie de regulament.

În cazul D-voastre de față, d-le președinte, erați de părere că discuțiunea asupra întrebării, pe care o făcuse d. Căpitanovici și eu în urmă nu se mai putea continua. Eu cted că s-ar fi putut,

D-voastre însă, cu autoritatea ce o aveți ca președinte, ziceți- nu. Si în strict regulament puteați să ziceți: nu admit asemenea discuție. Dar apoi ați zis că o disetiune sub forma de interpelare s-ar putea face. Și atunci d. Arion a declarat: interpelare fiic, și fiindcă la interpelare era în drepr ministrul să zică: răspund îndată; la interpelarea dlui Arion, d. ministru

a răspuns îndată. Prin urmare, interpelare avem. După teguUment. interpelare fiind, are cuvântul interpelatDrul, d. Arion, după d. ministru?

Voci: Da.

A. T. *Maiorescu:* Altă întrebare; avea cuvântul onor. d. Nacu? Ca ce, în ce calitate?

A *vicepreședinte. C. Climescu:* Pentru ca să dezvolte chestiunea.

A. T. *Maiorescu:* Și vedeți ce se naște? Vine d. Nacu și introduce aice chestiuni. Și vedeți în ce situațiune sunt acum puși senatorii.

Eu, îndeosebi, ca reprezentant al Senarului universitar, aci, în majositate» O-voastre, ia afirmarea d-sale că este de părere ca studenții să nu fie amestecați la întrunirile politice, la manifestările politice și opozițiunile politice, eu să nu răspund? Ei bine, mă grăbesc, profit de această ocaziune a regulamentului si răspund.

Sunt perfect de acord cu D-sa.

Blamez orice fel de manifestare de partid poliric din partea studenților. Eu unul. totdeauna așa am zis și am blamat întotdeauna, si după catedra univrsitarăși de aci, amestecul partidelor politice printre studenți. Nici un cuvânt nu a ieșit vreodată în vieța mea din gura mea, care să încurajeze asa ceva. și nici tâzvitirea studenților contra autorităților. Dacă vi s-a raportat că a fost asta vorba mea, rău vi s-a raportat. Sper că nu fac efecrul unui om care de ieri până azi spune altceva. Ceea ce am vorbit eu ieri, m-am grăbit să și public, și veti găsi cuvintele mele publicate în *Epoca*. Al Au putut să o zică alții - Stratagemă - stratagemă si acum când vorbesc In chestiune de regulament...

D. vicepreședinte, C. Climescu: D-voastre vorbiți la chestiune de regulament?

D. T. Maiorescu: Apoi, d. Nacu vorbea făta-regulament, și senatorul Universității să tacă?

D. vicepreședinte. C. Climescu: D-voastre ati precizat ca votbiti in chestiune de regulament.

D. T. Maiorescu: Senatorul Universitarii să tacă, și D-voastre să interpretați mai pe urmă: *qui tacet, consentire videtur** Aceasta vreau să o împiedic și de aceea declar *non consentit*. Nu sunt de părere să amestecam studenții în luptele politice.

Stratagama adversarilor o cunosc, era să zic manoperă, dar cuvântul e prea tare, să întrebuițez mai bine un cuvânt grecesc, pe care l-am auzit dc la răposatul Stăteseu, *tropos*.

Au convocat cinci oameni din diferite partide la întrunirea de ieri. si eu unul am insistat ca să fie și un liberal printre noi, pentru ca să nu fie chestiune de partid, ci toare partidele să fie împreună. D. ministru de justiție se îndoiește...

D. T. Stelian, ministrul justiției: Nu erau toate partidele din opoziție.

D. P. Brătășanw. Râzi, fiindcă ai scăpat de contencios. (*Ilaritate.*)

D. T. Maiorescu: Ce interesante sunt uneori și întreruperile! M- am adresat dlui Nacu, aci prezent, ca să vină împreună cu noi, ca să nu fie vorba numai de partide de opoziție, ci de roate împreună. Dar D-sa n-a voir. Si amnei am convocat întrunirea publici a cetățenilor, nu a studenților, numai noi 5 foști miniștri conservatori de amândouă nuanțele. Vă închippuiți că nu puteam să cerem unui coleg ca mai de înainte să ne spuie ce arc să vorbească; fiecăruia i se respecta libertatea de a vorbi. Și *tropos-id* de a pune în răspunderea unui om sau unui partid, ceea ce ar fi zis re miri care alt om, aceasta, o resping din capul locului, este inadmisibil. Sunt de acord cu d, ministru al instrucției și cu d. Nacu ca nu este bine să ne adresăm la studenți în întruniri politice. Și îl felicit pe d. ministru dacă nu va face niciodată aceasta. Am relevat chestia, pentru că cine srie cât de cutând veti nece în opoziție.

D. Dr. Gr. Râmnicianu: Eu cred că repede-repede! Suntem gata! (*Ilaritate.*)

D. T. Măiorescu: Și atunci este bineînțeles că nu a fost vorba aici din partea vreunui ministru de a ne amenința cu agitățile studenților provocate de el în viitor. Suntem de acord cu totii că nu sunt bune turburările politice în studentime.

Vă mulțumesc, dle președinte, că mi-ați permis să vorbesc în chestie de regulament! *(Iaritate.)*

143

CO NSTITUȚIO NALJ TAT t A
G UVERNULUI LIBERAL

(Ședința Senatului de la 8 aprilie 1910)

D. T. Măiorescu: Dlor senatori, am anunțat dlui ministru-prezident o interpelare asupra situațiunii constituționale a guvernului, pe care noi membrii opozițiunii conservatoare o credem în momentul de față precară, constituțional inadmisibilă și în privința căreia credem că se cere o deplină lămurire. Căci raportul între guvern și Parlament și mai ales raportul între Parlament și țară, trebuie să fie totdeauna de cea mai perfectă claritate, fără nici un echivoc.

Din numeroasele interpelări și chestiuni personale cari vi s-au adus în ultimele zile (așa s-a întâmplat totdeauna, când este agitație în opiniunea publică) mi-a rămas un cuvânt caracteristic, întrebuințat de onor. d. Dissescu; a fost cuvântul „ipocrizie politică”. Și pentru a nu vi-l aduce numai din partea unui adversar, să-mi dați voie să vă aduc din partea unui amic al guvernului un alt termen, dar cu același înțeles.

Un înalt funcționar al actualului guvern, onor. d. director general al serviciului sanitar, dr. I. Cantacuzino, într-o demisie ce a înaintat-o dlui ministru al cultelor din comisia judecătorească a profesorilor, arăta că ceea ce îi cerea ministrul, adică să pronunțe o condamnare, ar fi fost, cum zice D-sa,

„ar fi constituie în cazul de față din partea mea o manifestare de *fariseism pur și simplu*”.

Această hârtie ar fi rămas în aeele ministerului, dar a fost cerută și adusă ca act de consultare la Senat, a intrat în domeniul public. Ea mai cuprinde și o lung motivată rezoluție a dlui ministru.

D. ministru al cultelor se vede că are obiceiul de a face monoloagele administrative, sunt sigur spre cea mai mare utilitate a funcționarilor cari le înregistrează la athivă.

Vorba de „fariseism” il atinge pe d. ministru, și D-sa răspunde și rezolvă: „*Cele petrecute în această afacere vor avea cel puțin aceasta pane bună, că urmașii mei vor încerca să facă să înceteze fariseismul*”, care, prin urmare, există în momenrul de față.

Un apel la sinceritate trebuie să aibă întotdeauna un răsunset în conștiința noastră.

Și cu atât mai mult, dlor senatori, cu cât noi, cei bătrâni, multă vreme am suferit la priveriștea unor evenimente constituționale în decursul acestor 50 ani, unde ne îngrijea tocmai lipsa de sinceritate în operațiile constituționale cele mari.

Din capul locului primind o Constituțiune de la țări mult mai înaintate, ne așteptam că nu va fi îndată înfăptuită la noi; dar doream ca încenil cu încetul, între poporul electoral, între aleșii națiunii - Cameră și Senat - și între reprezentanța acestora la guvern, să fie cu vremea o mai hotărâtă, mai sinceră situațiune. Și știți cu ce îngrijire priveam cu toții la slăbiciunea elementului electoral. Regula ar fi fost ca țara, prin libere și conștiente alegeri, să dea reprezentanții ei, și aceștia, cu autoritatea lor de liberi aleși, să dea acea parte de încredere constituțională, care să completeze încrederea ce o dă Regele unui guvern.

Acest acotd, încrederea Regelui și încrederea țării, era adeseori lipsit de claritate. Încrederea Suveranului firește că se vedea: era în *Monitorul Oficial* publicat ministerul numit de Maiestatea Sa. Dar acum încrederea țării, care trebuia să

completeze această încredere? Ministerul făcea alegerile, și multă vreme - o știți, nu avem să ne ascundem adevărul - multă vreme nu Camera și Senatul aveau să dea încrederea lor candidaților penttu Cameră și Senat: guvernele făceau Camerele și nu Camerele guvernul.

Era dar aici un fel de ipocrizie constituțională, că sub aparenta de o încredere manifestată a țării era numai încrederea puterii executive, care dicta țării ceea ce voia.

Opintirea tuturor partidelor, tuturor oamenilor serioși din partide, a fost: dacă este să avem sistem constituțional, să întărim libera manifestare a țării, să facem pe cât se poate de independent în judecata sa pe alegătorul chemat să dea și el prin votul său o expresiune marelui drept ce-l recunoaște colegiilor electorale Constituția noastră de la 1866, de a fi o parte a suveranității naționale.

Sunt foarte mulțumit că la o vârstă înaintata, după ce de atâtea ori văzusem atâtea slăbiciune a corpului electoral am ajuns să văd si eu începutul independenței alegătorilor români.

Grație măsurilor legale pentru asigurarea secretului votului - un merit al parridelor poate, desigui, un merit al Partidului Liberal - grație culturii crescânde, acelor mii și mii de studenți pe cari îi dau universitățile în societatea noastră, oameni deprinși de a cugeta și de a-și forma părerea după judecată, grație opiniei publice trezită prin coate întrunirile, prin toată libertatea presei... pentru Dumnezeu! suntem si noi români un popor vioi și inteligent, doritori de lumină; lupta care se duce în tară de vreo 50 ani încoace a trebuit să nezească odată o licărire de pricepere a drepturilor alegătorului!

A început să răsară această pricepere, s-a arătat în câteva fenomene.

Și acum întrebarea pe care o punem guvernului, si care ar fi fost o naivitate dacă o puneam acum 10 ani: „Care este raportul între guvern și Parlament și care esre raportul între Parlament și țară” acum se poate pune și se poate discuta.

Dl or senatori, după Constituțiunea noastră, Parlamentul este ales pe patru ani, dar Regele are dreptul să-l dizolve în acest răstimp. Ce însemnează aceasta?

De ce pe 4 ani este ales Parlamentul?

Putea să fie pe 7, pe 5, pe 1.

În Belgia este pe 4 ani, dar la 2 ani la 2 ani se alege o jumătate din deputați.

În această privire este sensul liberal mai înaintat în Belgia, căci, în ideile liberale, cu cât te pui mai des în contact cu țara, cu atât ești mai sigur că ai adevărata expresiune a ei.

Când Constituțiunea noastră - și eu o găsesc mai prudentă - a zis: din 4 în 4 ani să se facă consulrațiune normală a țării, nu a pumt înțelege decât aceasta că, în împrejurări obișnuire, putem admite că, ceea ce a exprimat țara prin mandatarii săi odată la alegerile generale este valabil pentru vreo 4 ani.

Nu este de prevăzut în forma normală schimbare.

Și Coroana desemnând nunisterul sub care să se facă alegerea are să primească de la țară: un răspuns valabil pentru 4 ani.

Regele are dreptul de dizolvare, dar dacă nu izează de acest drept, după 4 ani vine însăș prin aplicația Constituțiunii din nou, momentul în care se pune chestiunea încrederii împreunate a Coroanei și a țării, când a expirat mandatul de 4 ani, în acea clipită ministerul e lipsit de consfințirea care îi trebuie din cealaltă parte, din partea țării. Trebuie arunci să se vadă cine este presupus că poate mai bine să prezideze la noua operație electorală. Constituțiunea obliga dar Coroana din 4 în 4 ani să se pronunțe anume prin verdictul său, prin decizia sa, iu privința unui guvern.

Cu roate acestea, o repet, Regele are dreptul de dizolvare. Când? Când este conflict între Parlament și guvern. Firește a încercat dubla încredere, trebuie restabilit echilibrul. Atunci ministerul isi dă demisia ori cere dizolvarea, cum crede oportun, și Coroana hotărăște.

Numai atunci, dl or? Numai când este conflict între Parlament și guvern în răstimpul acestor patru ani?

Dar dacă nu este conflict? Ia să ne închipuim o stare de lucruri cu atât mai... cum s-o numesc? mai neliniștitoare, când în decursul acestor 4 ani s-ar întâmpla o schimbare de împrejurări, așa încât pe orice om de conștiință care se interesează de mersul statului fără pasiune de partid, să-l preocupe întrebarea: mai reprezintă acest Parlament, așa cum a fost ales, țara cu interesele ei în momentul de față, nu în câteva închipuiri de gazete, nu în pasiunile unei minorități, nu, ci în chiar convingerea majorității țării.

Dacă s-ar întâmpla ca prin schimbări de împrejurări să se poată dovedi că un Parlament nu mai reprezintă majoritatea țării legale, vă întreb; ce ar trebui să se facă atunci? Tot folostd sistemului parlamentar este că poate manifesta în libertate țara păsurile și dorințele ei, și în al doilea rând, și minoritatea, opozițiunea, arc o răsuflătoare pentru nemulțumirile ei. Acest folos încetează din momentul în care chiar reprezentanța acestei majorități presupuse ar înceta de a mai fi reprezentanța adevăratei majorități a țării, fiindcă arunci majoritatea țării s-ar găsi încătușată și înăbușită de o formă de stat constituțională, care era tocmai constituită pentru a-i garanta exprimarea ei exactă.

Un simpatic și inteligent funcționar al dlui ministru președinte, pe care l-am cunoscut aci în Parlament, și știutor în ale dreptului, îmi zicea; Apel la țară? Sunt numai două razuri: Coroana are să se pronunțe din patru în patru ani - o fi dizolvare cu o lună ori cu două mai înainte esre tot, bineînțeles, relativ la cei patru ani - sau conflict între Padament și guvern.

Nu, simpaticule funcționar, este și al rreilea caz, cel mai interesant, poate cel mai grav: conflict între rară și Parlament. Conflict înre simțimintele țării, manifestate astăzi în mod neîndoios, și între cei presupuși pentru patru ani reprezentanți ai ei după o alegere generală din trecut.

A! evident, când vine un membru ai opoziției și afirmă: s-a schimbat simțământul țării, D-voastre, guvern liberal și majoritate liberală, nu mai reprezentați în momentul de față adevărata majoritate a țării: înțelegeți că, dacă nu este prea juvenil, nu poate să facă o asemenea afirmare numai dintr-o iluziție sau pasiune politică de partid-, el trebuie să fie foarte tare documentat și pe cât se poate, omenește, nepărtinitor pentru a o dovedi înaintea aceluiași Parlament, înaintea căruia își permite să o discute.

Dlor senatori, care ar fi criteriul, semnul după care să se poată judeca o asemenea întrebare? Ce trebuie să se fi întâmplat în decursul celor patru ani înainte de expirarea lor, pentru ca o asemenea întrebare să fie numai pusă? Evenimente însemnate, ceva caracteristic, un lucru care vi se poate dovedi în fapt, nu prin interpretări. Unde poate să fie între noi deosebire este: dacă faptele ce le aduc sunt exacte numai în interpretarea lor, D-voastre o puteți găsi exagerată într-o parte, sau insuficientă în cealaltă parte. Dar, în orice caz, acum să nu mai avem a tace cu ipoteze, ci în prima linie cu fapte de natură politică, dacă este să se dovedească - ceea ce cred că se poate dovedi - că în momentul de față situațiunea constituțională a guvernului este admisibilă.

Dlor, a venit guvernul acum trei ani sub împrejurări grele, nu mai revin asupra lor. Primul său act ni s-a înfățișat sub forma extraordinară a unui manifest regal, care, mi se spune, a fost citit în sate, la clopotele bisericilor, ca unul din mijloacele de a liniști țărănimea agitată; în manifest s-au arătat căile de îmbunătățire a stării țărănești mai ales, pe care guvernul le-a supus aprobării M. S. Regelui, Nu se terminase această opetă, care, după împrejurări, putea dura 2 ani, 3 ani, 4 ani, putea reclama și mai mult, atârna de la modul în care vroiați să tratați măsurile, dar, în orice caz, nu se împlinise termenul prevăzut pentru aceste măsuri, când se întâmplă în situațiunea

constituțională a partidului un eveniment grav, care ne-a atras atenția asupra întrebării ce vreau să o pun acum.

Se făcuse alegerile generale de la 1907 sub auspiciile dlui Dimitrie Sturdza. D-sa formase un minister, unde pentru prima oară — chestia se mai discută între noi, până unde primise ideile socialiste și până unde puteți să asimilați o parte din socialiști, ca să devie de acum înainte constinaționali monarhici, sau vă asimilează ei pe D-voastre — se introdusese pentru prima oară în minister onor. d. Morțun, interesantă figură din acest punct de vedere; nu știu dacă d. Morțun, în viața d-sale anterioară, visase vreodată că va deveni o figură interesantă în dezvoltarea constituțională a statului român. Așa s-a format ministerul sub bătrânul d. Dimitrie Sturdza, care reprezenta unitatea partidului, cum se zicea vechile cadre, cu noile cadre, tinerii generoși cu bătrânii negeneroși, din când în când ceva discuții între unii și alții, între onorabilul d. Dr. Râmniceanu și onorabilul dr. Sion; între onorabilul d. Stoicescu și onorabilul d. Radovici, și așa mai departe. Dar d. Sturdza, vechiul șef al Partidului Liberal, venise înaintea țării cu un cabinet de o amicală împreunare și întretesătură a tuturilor membrilor Partidului Liberal,

Deodată bătrânul Sturdza dispăre la decembrie 1908, Vedem în *Monitorul Oficial* că i se dă un concediu până la 10 februarie 1909.

Concediul dat unui om bolnav până la 10 februarie de M. S. Regele este un concediu dat până la 10 februarie. Dar de abia trec câteva zile de la plecarea dlui Sturdza, se răstoarnă concediul, nu mai este concediu, a dispărut. Partidul, în absența președintelui de consiliu, care oficial este în concediu până la 10 februarie, îl înlocuiește, nu știu cu care din onor. d-nii miniștri, de pe această bancă; desigur nu a fost nici o gelozie între miniștri cine să fie președinte. Cel mai vechi, mi se pare, era d. Haret, dumnealui prezida, dar nu pentru multă vreme.

Deodată, alt decret în *Monitor*, *Habemus Papam novum*. Nu mai este concediu. I s-a revocat în absență. Alt președinte de consiliu. Si mă rog, cu proces-verbal în regulă. Dar d-nii miniștri știu cum l-au făcut. Iscălit de onoratul consiliu! Se putea fără iscălituri!

Toate iscăliturile împreună? Sau una după alta? Dar, în fine, s-a iscălit.

Ei, dat șeful? Oh, cât despre ministrul-președinte, dumnealui e cu proces-verbal. Dar șeful partidului? Șef în opoziție... e alta! Acolo, libera discuțiune se impune. Șeful? Firește, în cazul de față ministrul-președinte a devenit șeful partidului, aclamat cu entuziasm. Ba bine că nu! Ești la guvern, și să nu fie entuziasm!

Eu mi-am zis; hi poate sunt interese superioare ale țării (firește, ale țării) cari reclamă această pripă curioasă. Poate țara așteaptă să vadă cum merge mai departe chestiunea liniștirii agrare. A mers mai departe! Și am înțeles că în mijlocul lucrării nu putea Partidul Liberal, ori suh ce formă pripiră, ori cu ce proces-verbal, nu putea să lase situațiunea fără o conducere, conducerea experimentată, recomandată de afluența Partidului Liberal. Și astfel am avut mulțumirea și plăcerea să vedem pe d. *Ion I. C. Brătianu* mai întâi președinte al consiliului și apoi șef al Partidului Liberal.

S-a continuat lucrarea anunțată în Mesajul Regal de la 1907 fără d. Sturdza, - o nefericire; partidul însă nu putea să dea în lături, - înainte! înainte! până când, la încheierea sesiunii a doua a regimului D-voastre, la 24 martie 1909, în Mesajul de închidere al Majestății Sale - convenisem cu d. Marghiloman ca această pane să fie pusă în vederea Camerei și din parrea d-sale - când în Mesajul de Închidere al celei de a doua sesiuni se zice anume:

„Asemenea ati legiferat ca proprietățile statului, ale așezămintelor de binefacere și de cultură mltioială să fie pe viitor căutate în regie sau arendate de-a dreptul asociațiunilor

țărănești, *indeplinind astfel ultimul punct din manifestul de la 12 martie 1907.*

Am priceput. Nu era încă îndeplinit programul manifestului la decembrie 1908: nu putea Partidul Liberal să nu ajungă la îndeplinirea lui, și la sfârșitul sesiunii a doua, în 24 martie 1909, declară că s-a îndeplinit programul.

A! s-a îndeplinit; de acum îndoită atențiune asupra noului ministru-prezident!

Dacă întrebați: pentru ce timp de doi ani opoziția noastră a fost blajină, și trebuie să știți, dle ministru-prezident, că foarte mulți partizani de-ai noștri ne-au imputat blândețea opozițiunii (cum sunt partizanii, au mai multa pasiune decât conducătorii) noi am recunoscut că în fața împrejurărilor grave o astfel de atitudine se impune, și am păstrat-o până la martie 1909,

Dar de atunci încoace? Un guvern ales în împrejurările de la 1907, cu acel manifest concretizat, după doi ani și-a îndeplinit misiunea primară. Urmează de aci că acest guvern trebuia numai decît să demisioneze, să facă un apel nou la țară? Desigur că nu.

Chiar o Constituantă, care în prima linie aleasă cu un program mărginit ca să lucreze ce i se limitează după Constituțiune, după ce a terminat lucrarea, continuă ca o Cameră, ca un Senat obișnuit și lucrează ceea ce crede guvernul că mai e necesar să lucreze. Desigur că putea cu atât mai mult să continue și Parlamentul nostru. Numai vedeți, dlor senatori, față de gravitatea chestiunii care fusese pusă acum trei ani, față de schimbarea prezidentului consiliului intervenită din nefericire, întrebarea: ce face de acum înainte guvernul? Guvernul nou constituit sub d. Ion Brătianu ce încredere inspiră țării? Cu ce nou program de lucrări vine? Aceste întrebări, veți recunoaște mai ales după acele vorbe din Mesaj, se puneau înaintea oricărui om politic conștiincios, cu o îndoită intensitate.

Si acum ce se întâmplă? Se întâmplă mai întâi (și putea să nu se întâmple, dar se întâmplă) un șir de alegeri parțiale;

se întâmpla apoi (si putea să nu se întâmple, s-ar fi cuvenit să nu se întâmple), un jir de proiecte de legi de maie importanța, în privința cărora se arata o lipsă desăvârșită de principii hotărâte, de acea înțelegere în guvern, de acea armonie cu care trebuia noul sefal partidului să se prezinte înaintea țării și cel puțin înaintea partidului său. Iaca două elemente, pe cari le voi examina în fapt, rămânând ca interpretările să le dăm fiecare din noi.

Neapărat, dlor, at fi trebuit să aibă cineva rafinarea simțului de dezvoltare constituțională, cum este in Anglia, țară de așa vechi constituționalism, pentiu ca la fiecaie alegere parțială să examineze, cum se examinează acolo, chestiunea oarecum termometriea a încrederii țării, se urcă termometrul, sau scade? La noi nu se poate.

La noi sunt atât de puțin lămurite interesele și atât de puțin deprinse cu alcătuirile constituționale, incit ar fi o nedreaptă exagerare dacă am da la una. la două. trei... la patru alegeri parțiale o mare importanță.

Dar una a fost totuși foarte caracteristică, ca o prevestire in contra guvernului La 21 decemvrie 1908 se declarase balotaj pentru cele trei locuri ale colegiului al doilea din Capitală, și tocmai în săptămâna până la alegerea definitivă de la 10/23 decemvrie se face schimbarea prezidentului de consiliu, Înălăturarea bătrânului Sturdza și numirea onor. d. Ion Brătianu. Ei acum aclamarea țării, bucuria alegătorilor?

Cel dintâi răspuns al țării la numirea noului mirușteu-prezident a fost: opoziția în Capitala, în colegiul II, unde nu se mal pomenise, de când este țara românească, ca si izbutească opoziția; opoziția consenator-democrată a ieșit triumfătoare cu mai multe voturi ca duminica ptecedentă.

Voci: A! A! A!

D. T. Maiorescu: Da, opoziția conservatoare-democrată cu d. Fleva în cap, nu opoziția conservatoare proprie, cum zicem noi.

Vă puteți închipui că nu va fi nici o iotă alterată din exactitatea iaptetot pe cari întemeiez o afirmare așa de gravă, precum este aceea despre inadmisibilitatea unui guvern în momentul de fati, Vasâzică, opozițiunea conservator-dernocrată! Se mai întâmplă o alegere în a doua capitală a țării, în Moldova... Opozițiunea conservator-democrată! Se mai întâmpla a treia, a patra, a cincea alegere; mai vine o alegere în București, de astă dată la colegiul I, izbutește opoziția conservatoare proprie cu d Rosetti. Mai vine o alegere in Capitala, Balotaj! După balotaj voturi aproape egale, vreo 20-25 mai mult conservatorli-democrați. Dlorsenatori, când aproape toate alegerile parțiale, de când avem mulțumirea de a vedea pe banca ministerială ca ministru-prezident pe onor. d. Ion Brătianu, sunt în contra Partidului Liberal, vă întreb: credeți că aceasta este un simptom constituțional?

Dacă ar fi numai atât!

Vă atrag atențiunea asupra a două fenomene cari mi au părut cu deosebire grave în această ordine de idei:

S-a înrâmplac în vicisitudinile vieții patlamentate ca un onor. reprezentant al armatei, ministrul de război cel dintâi, cel numit încă de d. Sturdza, se retrage și vine un nou ministru de război, sub președinția onor. dlui Rrătiami!

Ei! suntem regim parlamentar vrea să fie si acela ales undeva,

Il trimite guvernul la Câmpulung - parcă era greutate electorală și la Vaslui! în fine. îl trimite la Câmpulung. Ei! un ministru la Câmpulung! Pentru ministrul cel nou - prima creațiune a dlui ministru-prezident cel nou - balota].

M-au interesat voturile, că era in joc un ministru!

La Câmpulung:

100 voturi ministrul.

85 d. Vlădescu, acela era conservator.

Vreo 20-30 un colonel, acela era conservator-democrat.

85 cu 23, vreo 108 voturi la primul scrutin, pronunțate în contra ministrului celui nou și ministrul cel nou rămas în balotaj cu o minoritate de voturi.

O altă manifestare a încrederii țării.

Ba bine că n-o să treacă un ministru în balotaj!

Ei, a trecut la balotaj; a avut victorie noul ministru de război!..

Vă convine, dlor membri ai Panidului Liberal, să aveți conștiința că ministrul d-voastră este «presiunea evidentă a minorității în colegiul său electoral?

Majoritatea s-a pronunțat contra lui..., dar hai! să trec peste aceasta și să trec, fiindcă un ministru de război nu are multă experiență în ale Parlamentului, la război trebuie să fim mai indulgenți în această privință. Haide! dat vin ultimele alegeri în Capitală, alegeri în cari a ieșit deputat onor. d. Moruzzi și n-a ieșit onor. d. Desliu, cu o diferență mică de voturi, dar n-a ieșit!...

În Capitala țării partidul de la guvern a trebuit să-și pună candidatul său la alegeri; firește că și l-a pus.

Parcă era un membru al consiliului comunal, parcă - ien.iri-mă - nu sunt orientat în toate figurile politice ale partidului de la guvern.

Dar candidatul guvernului și al Partidului Liberal rămâne iar în minoritate și vine iar în balotaj. Nici nu vă așteptau la altceva. Dar acum vine ce vine. La balotaj se retrage candidatul guvernului. D. vicepreședinte Costescu-Comăneanu confirmă; nu știu dacă a aprobat această retragere. Nu? Li, arunci suntem de acord, căci dați-mi voie să fac o întrebare, dlor reprezentanți ai majorității liberale în Senat. Peste ceea ce era d. Sturdza, bătrânul, aveți pe d. Ion Brărianu, tânărul, care reprezintă aspirațiile mai moderne ale Partidului Liberal și raporturile cu elementele fose socialiste, acum de ordine monarhică, fără a mă mai gândi la vorbele de la începutul interpelării „Ipcrozic, fariseism”, elementele socialiste acomodată cerințelor burgheze

constituționale; sub acest nou ministru-prezident cum lucrați D-voastre în materie electorală? Nu este numai o cerință votarea, după ceocia liberalilor Înaintări, nu este numai un drept, ci este o *datorie* cetățenească. Si se întâmplă ca un ministru liberal în Capitala țării noastre la balotaj își tettege candidatul, și unii alegători pe cari îi înrnbaju - fiecare din noi ne interesam de candidatul nostru - răspundeau; „aveam *ordin* de a nu merge la alegeri”. Partidul Liberal cu ordin de a nu merge la alegeri?

Dar unde trăiri, dlor senatori? Mai aveți principii liberale? Mai sunteți în tradiția liberală, mai este încrederea între guvern și țară, când o asemenea enormitate se poate întâmpla în Capitală?...

După ce retrageri candidatul, retrageri legile, și acum viu la a doua parlt J demonstrăm.

Am căutat să vă arăt, dlor senatori, pentru ce ne-au impresionat pe noi aceste serii de alegeri parțiale din diferite distiicte. O treime a țării o aveți, două treimi sunt evident conta D-voastre.

Simpaticului funcționar de la prezidenția consiliului, care a întrebat și se interesa de chestiunea constituțională, îi citez autorul englez, care rezumă partea aceasta a dezbaterilor nojsire, este Th. Hiskinc Mav. care, în clasici istorie constituțională a Angliei, zice; situația guvernului este în prima linie în mâna Camerei, adică la noi a Parlamentului, dar în ultimă instanță este în mâna țării, (Voi. I, cap. 7.)

Si aceasta o zice, discutând întrebarea: poate să fie legitimă o cerință a *fini*, ca în decursul unei legislaturi să fie dizolvat Parlamentul? Evident, fiindcă, dacă ministerul stă în mâna Parlamentului, Parlamenrul stă în mâna țării care se exprimă legal prin alegătorii săi.

Din acesi punct de vedere se arată că astăzi Parlamentul și ministerul liberal nu mai reprezintă majoritatea țării. Gravă situație, căci un parlament care nu mai este al majorității țării

este o creariune hibrida, și toate voturile de încredere pe cari i le da uimi guvern în această situație, nu înseamnă decât nedreptatea unei treimi și înăbușirea celorlalte două treimi ale țării, o minoritate în contra voinței țării! Numirile la Curtea de Casație, înaintările în armară, zilnica administrație, se fiice de o treime în contra a două treimi. Ce mai înseamnă sistemul constituțional atunci într-o țară?

Cu datoria ce o am și cu dorința ce o am de a fi cât se poate de nepărtinitor și de a vorbi, nu cu pasiunea de partid, ci cu convingerea unui om politic, care vrea să chibzuiască, împreună cu alți oameni politici, asupra intereselor țării, trebuie să mă întreb și eu: bine, da adică guvernul de astăzi nu și-a pus și el această întrebare? Se poate să nu-și fi zis, îndemnat din atâtea părți, în propria-i conștiință: sunt o minoritate, de ce mai stau pe acea bancă?

Cunosc răspunsul, cum să nu-l cunosc într-o chestie, care de un an de zile ne preocupă pe toți: opoziția nu este pregătită ca să ia guvernul.

Opoziția este împărțită în două: o parte are și ea o treime, ceva mai mult, cealaltă - dacă judecăm numai după alegerile de până acum, are și ea o treime, ceva mai puțin.

O voce: Mai puțin de o treime.

D. Titu Maiorescu: Da, mai puțin; dar și cu aceasta s-a redus autoritatea guvernului. Are și el o biată treime, dar el figurează pe banca aceea, și celelalte două treimi pe băncile opoziției.

Bine dlor, poate guverna un minister cu o treime? *Aceasta este întrebarea pe care o punem.* Încă o dată, numirile pe cari le faceți - ci doar nu le facem noi - administrația ce o faceți, o faceți în numele a unei treimi din țară. Ați adus întruna din formele clare ale sistemului constituțional situațiunea aceasta precară, subțedă, tremurătoare, la cunoștința Coroanei și a țării?

Care este forma sub care un minister în minoritate trebuie să arate această situațiune... dacă nu vrea să exploateze ca minoritate, parcă ar fi majoritate, bugetul țării și numirile?

Care este forma? Apel la țară! Demisia la Maiestatea Sa! Una sau alta pe rață!

Afirmări de alături, conversațiuni de cabinet nu merg. Actele de raport între Capul Statului și miniștri, între miniștri și Parlament, între Parlament și țară, trebuie să fie de o limpezime de cristal. De aceea avem suveranitate națională, libertatea întrunirilor și libertatea presei. Ceia de acolo, din tribuna presei, toți cari ne ascultă de sus și dimprejur, toți cari ne citesc în *Monitor*, trebuie să știe în mod precis situația constituțională, și dacă e aici un moment turbure al vieții noastre publice, trebuie lămurit fără întârziere: demisie sau dizolvare. Nu-i una, nu-i cealaltă, și continuați cu o treime.'

Noi, opoziția, suntem împărțiți, dar oare noi guvernăm? Noi facem numiri? Noi administrăm? Ce vă importa în viața practică diviziunea noastră? Ce credeți, ci dacă va veni acest moment, opoziția conservatoare de toate nuanțele nu poate să aihă fie atâta patriotism, fie atâta abilitate, ea cu cele două treimi câte le are, să se înțeleagă? (*Mare ilaritate.*)

Ei! S' daci se va înțelege, micar pentru alegeri?

D. C. Nacu: Asta e declarație de dragoste pe față!

D. Titu Maiorescu: Dat chiar dacă nu s-ar înțelege și s-ar încerca să se arate acum cu ocaziunea unor alegeri generale, dacă nu se poate obține o majoritate bine definită cu actuala împărțire a partidelor, tot va rezulta consolidarea situației, poate cu oarecare greutate. poate după un șir de prefaceri, se poate și aceea. Dar ce nu se poate este: ca o treime de țară să duci cârma țării. Asta nu se poate!

Grijile opoziției vă rog Sâ nu le aveți D-voastre. grijile conducerii țării, da! acelea sunt datoria D-voastre, și pe acestea nu le puteți îndeplini cu o treime.

M-a surprins la citirea din *Monitorul* de azi (ce bine face d. președinte al Camerei ca insistă cum insistase și răposatul C. A. Rosetti, ca să apară a doua zi în *Monitorul Oficial* discuțiunile din Parlament, spre a se clarifica autentic situația politică!),

M-a surprins surprinderea dlui ministru-prezident, care a întrebat la Cameră: bine, acum ridicați deodată această chestiune constituțională;

Da, acum, dle ministru-președinte. Până la închiderea sesiunii din anul trecut ați văzut pentru ce nu se pune chestia: erați încă în executarea manifestului.

La 15 noiembrie 1909 s-a deschis sesiunea aceasta, în care suntem încă. Si la Cameră a avut și a îndeplinit misiunea d. Carp, șeful partidului nostru, să dezvolte programul de guvern al opozițiunii conservatoare.

La Senat aș fi pus eu chestiunea constituțională, pe care am avut onoare să v-o pun acum.

De ce? Fiindcă Constituțiunea noastră, care admite patru ani de legislatură ordinară, zice că la 15 noiembrie se deschide sesiunea Parlamentului cu un Mesaj, în care Regele expune „narea țării”, din an în an, se examinează starea țării; eu interpretez că din an în an se pune chestiunea de încredere.

Și atunci, când era tocmai Adresa la ordinea zilei a Senatului, s-a întâmplat odiosul atentat în contra dlui ministru-prezident. O știți cu toni: Ne-am asociat unanim la exprimarea indignării în contra atentatului, și la exprimarea simpatiei pentru victima acestui atentat. Si din întâmplare am (ost însărcinat eu însumi, și am avut mulțumirea de a îndeplini această sarcină în numele opoziției conservatoare.

De ce n-am pus chestiunea atunci?

Fiindcă am declarat că renunțăm la discuțiunea Adresei în fața omagiului ce trebuia să vi-l aducem d-voastră, ca reprezentant al guvernului în asemenea împrejurări.

Acum că nu mai sunteți surprinși de întârziere, reluăm chestiunea. Punctul cel mai grav este *minoritatea D-voastre în țară*. Totuși D-voastre continuați a guverna. Este o parte din noul program liberal de o gravitate deosebită, care vă face să continuați?

Era deocamdată bugetul; dar acesta s-a trecut la Cameră. Știți cum s-a trecut... și știți ce s-a trecut. V-a relevat d. Xenopol aci un singur punct, cu prilejul discutării legii industriei.

Sub acest regim de 3 ani s-a umflit bugetul cu 60 milioane, din care peste 20 milioane numai pentru funcționari, din partea unui guvern care venise ca să ușureze situațiunea țărănilor. Și acu o apasă cu peste 20 milioane ale funcționarismului!

Si încolo? Ce justifică prelungirea acestei situațiuni precare? Ce lege importantă? Ce interese superioare discutate de D-voastre în nou înjghebatul consiliu de miniștri cu importantele trei personalități, introduse în el sub actualul ministru-prezident, onor. general Crainiceanu, onor. d. Constantinescu și onor. d. Orleanu? *Quid novi* cu acești trei d-ni? Ce lucru important? La Cameră noul ministru de război (o! acela e totdeauna cel mai sigur de a nu întâmpina opozițiune de partid, armata! interesul tuturor!) prezintă o lege de înaintare care vine și la Senat. Ce o fi cu ea? Fără de veste am văzut pe d. ministru de război sculându-se de colo, de pe bancă—locul îl ocupă acum, partea războinică, onor. d. Haret - d. ministru de război se ridică și ne spune, foarte puțin războinic (parcă venea de la Câmpulung! *Ilaritate!*, nu-mi aduc bine aminte ce ne spune: retrage?... Parcă nu a retras legea? „A retras-o?” sau a „amânat-o?”! D. Dissescu zicea: cum stă cu hipu... dat nu mai repet cuvântul.

Să zicem ca a amânat-o! Dar bine, noul minister nu mai are un consiliu de miniștri, cum știam noi cei bătrâni din vechime? Forma nouă a conducerii partidului merge așa, fără chibzuire comună, fără hotărâre asupra situației și admire ca

un nou ministru si prezinte un împorțuit proiect de lege în Senat si a doua zi să-l retragi? N-are vreme omul, **15a ni** se explici. Data n-are vreme, ce să-i raci!

Ce altă lege gravă justifică situația guvernului? Mai vine deodată d. Haret la *Cameră*. După Constituțiune, în Parlamentul țării trebuie să figureze anume în Senar doi reprezentanți ai celor două Universități, unul de la Iasi. unul de la București. Nu știu ce are Partidul Liberal cu Senatul de nu-l consultă cum și când se cuvine. A! ba știu! Când e vorba să rerragă o candidaturi și să oprească pe alegători de la vot, nu este liberal înaintat! Dar liberalii înaintați în alte țari ar dori să supprime Senatul. Ce e Senanil! Numai Camera de dincolo reprezintă bine țara! Dar după Constituțiunea noastră Universitățile sunt reprezentate obligator în Senat. Nu v-ar părea convenabil, dlor... nu pentru noi aleșii Universității personal, aceasta este indilerem. dar pentru regula constituțională — ca o lege a instrucțiunii publice să vină întâi în Senat? Și o lege relativă la catedrele universitare să vie întâi în Senat? Bine, știu eu (cu vorba dlui Dissescu de ipocrizie) case poate interpreta că e în legătură cu bugetul țării, si atunci vine întâi la Camera. Babine că e vreo lege care, din nefericirea noastră și a el, nu ar fi în legătură cu bugetul țării! Toate vin să ne apese cu câte o cifră în buget!

... Atunci n-ar mai veni niciodată o lege mai întâi în Senat! legea instrucțiunii, aceea care era fala ministrului actual acum 12 ani, s-a discutat întâi la Camera și când a venit aci, vă aduceți aminte, ni s-a cerut să nu mai modificăm nici *n* ioră, căci ar fi urgentă, și s-a discutat și votat într-o zi în Senat, unde sunt reprezentanții Universităților. După acest precedent nu m-am mai mirat — eu am mai puține surprinderi decât d. ministru-prezident — că a venit și legea catedrelor, tot întâi la Camera și a venit cerându-se intervertirea ordinii zilei, iute, iute, căci zicea d. ministru că este de doi ani în cartoane. Doamne, ce lege o fi fost si aceea care stătea de doi ani, mijotea

pe acolo în ascuns. Dar cum a ieșit la iveală, a stârnit indignarea celor două Universități. Ce bine era daci venea mai înrâi la Senat, bine și pentru guvern.

Dlor, dacă venea la Senat, credeți-mă, în materie de școală, chiar din considerațiunea ce as-eam pentru fostul om de școală, onor. d. Haret (cred că nu mai este astăzi omul școalei, dar era nwi înaim), i-aș fi atras areiuiunra din capul liscului: nu vezi că este același lucru care a fost acum trei ani, și ai să ridici și astăzi Universitățile în contra d-tale? Eu însă nu m-am putut amesteca în toată această chestie si dacă nu mă înrreba d. ministru-prezident, atunci după vorbele dlui Căpitanovici: ce am căutat la Dacia? Nu era să fie lungile discuțiuni în chestii personale vreo cinci ședințe de-a rândul. întrebarea pusă de d. ministru-președințe: ce căutam la Dacia? nu era la locul ei. Se vede că mare dreptate avea John Stuart Mill... Dati-mi voie să vă citez un filosof englez, eram și eu odată profesor de filozofie contimporană și cel puțin Mill e un liberal foarte înaintat. Acest filozof zicea; nu este lucru bun a fi stăpân, nu (ace bine omului, adică omul care se simte prea deasupra devine... nu știu cum.

Așadar, d. ministru-prezident a stârnit aici în Senat lungile discuții asupra catedrelor universitare de acum si de la 1907, și bietul ministru al cultelor căuta să se apere atacând legea dlui Dissescu de acum trei ani si acuzând pe raportorul ei de atunci, d. Bădărău. Ei, dar acum când la D-voastte era raportor d. Stere! Și dacă este vorba de țară și de interesul culturii ei superioare, ce-mi esre Bădăran și ce-mi este Stere! LJniversiiatea trebuie apărată în contra influențelor de panid politic dintr-o parte si din cealaltă. Aceeași problemă era pusă în 1907 ca și la 1911).

V-am amintit din nou faptele pentru ca să întteb: pentru astfel de legi stăruie să șadă pe banca ministerială guvernul de astăzi? Ca să revoltați din nou Universitățile și după ce ati trecut legea catedrelor prin Camera, ca si legea militară, să le

retrageri pe amândouă la Senat? Rămâne curios lucru, ca un vechi profesor și vechi ministru, care a trecut prin câte a trecut d. Haret, tel mai vechi acum din minister, în noua alcătuită - și ne-a spus. și o pricep, cu oarecare amărăciune - care a fost ministru peste 9 ani, iar la instrucție încă de la 1885; dacă tocmai el, cel mai experimentat ministru, vine cu o asemenea lege și în asemenea condiții, darmită ceilalți miniștrii Firește că atunci încep la „Dacia” și la „Eforie” întrunirile de protestare, fiindcă Parlamentul nu mai știe ce reprezintă și nici ministrul-prezident. Când ai simțământul că Parlamentul nu mai este reprezentantul majorității țării, trebuie să ai recurs la izvorul viu al suveranității naționale, și de câte ori sunt situațiuni turbure în Parlament, aveți să vedeți că spioiesc Întrunirile publice în dreapta și în stânga, că se face apel la țară. Când s-a uscat ramura, când s-a uscat craca, cauți la rădăcina copacului seva dătătoare de viață. Cetățenilor alegători trebuie să te adresezi ca să vezi dacă mai esti reprezentantul *reil* al lor, nu după hârtie...

După cele două retrageri sau „amânări”, a venit a treia lege foarte interesantă, aceasta vine din partea unuia din miniștrii cei mai noi, din partea care e adevărata părere a guvernului asupra legii industriei.

Dar stie cineva ce mai este legea industriei? Stie cineva dintre D-voastre care e adevărata părere a guvernului asupra legii industriei?

Este părerea dlui Orleanu, ori e părerea dlui Costinescu?

Si vine noul ministru și introduce, prin discursuri de pe la Calafți, o notă particulară — un fel de poporanism declamatoriu în materie financiară și de industrie -, după cum voia onor. d. Stere să ne introducă la Universități nota sa particulară. Și după ce mai experimentat ministru Djuvara, predecesorul său, alcătuieste un proiect și consultase organele, ce trebuiau consultate, — noul ministru, d. Orleanu, se închide în cabinetul său și, cu sinceritatea ce-l caracterizează,

pretinde că acei consult pentru proiectul fostului ministru de industrie Djuvara era bun și pentru proiectul d-sale.

Și d. ministru al industriei, cel nou, se declară în contra industriei mari \ capitalurilor străine, și silește pe mai pricepunil ministru de finanțe să vină aci, alaltăieri — era alături d. Orleanu, mă sfiam să mă uit la D-sa la față - și-l dezmente ca pe un nepriceput, cu drept cuvânt, și apără pe acei cari au avut încrederea în instiuniunile țării și și-au adus din străinătate capitalurile *at*...

Ei! Si această lege stă ori cade?

Ministrul care a introdus-o stă ori cade cu ea? Sau, toate sunt bune, numai să stăm pe acea bancă?

Ctun se exprimă această stăruință pe românește?

Ei! Ce greu este - limba noastră nu este încă deprinsă cu toate învârtiturile parlamentare —, cum să numesc această delicaiă situații" a unui ministru?

Se agață!

As, cum se agață!

Agățarea poate fi o expresiune poetică: se agață o floare, o floare „grempanță”, o floare plăpândă de un trunchi solid și se urcă în sus. Dar banca ministerială este lemn hrut; ea nu te înalță dacă nu o înalți tu; ea te coboară adeseori. Se agață? tn franțuzește tite un termen, dar să mai introducem iar neologisme? Cu un nou frautuzism s-ar zice: *ie cramponează*. Nu; e prea tare termenul. Va **veni** în viitor cu dezvoltarea celor mai tineri, se **va** introduce un cuvânt parlamentar, care să arate că cineva stă pe acea bancă ca pe o bancă de lemn, stă pe acea bancă numai de lapt, dar nu este ministrul țării cu ideile lui și cu concepțiile lui pentru cari a venir la guvern, ci primește să fie dezmințit de colegul său înaintea noastră a tuturor. Dar ce mai însemnează a fi ministru în țara românească? Ce mai însemnează onoarea convingerilor în politică?

Cu acest fel de proiect de legi se acoperi minoritatea de care v-am vorbit? Acestea sunt interesele cele mari, cari va face să continuați o situațiune precară, inadmisibilă?

Îndărățul D-voastre este pornirea socialistă. După ce ați împăcat cum ați știut chestia industrială, deodată vine acum celălalt nou ministru, introdus de d- Ion Bătăinu, onorabul d, Constantinescu, vine la Cameră cu o lege de păduri și în pătura aceea se vâra un amendament: moșnenii cu proprietate colectivă fie în pădure, fie în ses, să nu poată ieși din indiviziune, ci să fie nu stiu ce organ al statului, care să le adminisrieze averea. Idee socialista, vărâtă în contrabandă la o lege de păduri. Ministrul cel nou la Cameră, când e prins cu o contrabandă la vamă de un membru al opozițiunii, d. Take Ionescu, îi zice: articolele cu moșnenii nu sunt în proiectul guvernului. le-a introdus comitetul delegaților (cum introdusese d. Stere catedrele), dar „cu asentimentul meu”. Iar ne ascundem după deget? Si când suntem prinși la vamă, atunci retragem toată această parte cu moșnenii.

D. ministru-prezident spunea: vom îndeplini programul la toamnă. Aceasta ne așteaptă la toamna? Matei fericire pentru țară la toamnă!

Mai esre în cartoane o lege sanitari; se mai discută ori nu se discută? Dlor senatori, poate sunt prea bătrân, D-voastre, tinerii, aveți mai mult curaj, dar când mă uit la noianul acesta de legi mă apucă groaza. De ar da Dumnezeu momentul în care să se legifereze mai puțin și să se administreze mai mult, mai cinstit și mai drept, și se mai liniștească oamenii cu atâta tevatură legislativă. Dar acestea sunt reflecții de bătrân. Legea sanitară vine de la excelentul, simpaticul meu fost coleg de la Universitate, director general profesor dr. Cantacuzino, om foaie ideal — nu am avut ocazie să văd cum este ca administrator, - dat foarte ideal în concepții;..

D- Dr. Gr. Râmniceanu: E cam des în concedii.

D. 1. Maiorescu; Cate și-a luat ca subdirector pe onor. d. Sion, tot coleg la Universitate. Noi profesorii, vorbim adeseori de-ale țării și, cum sunt teoretici la Universități și de ale omenirii. Impresia ce o am din asemenea vorbiri este că d. dr. Cantacuzino este un convins socialist, impresia ce o avem despre d. dr. Sion este de asemenea că era un socialist, și impresia care este în tari de numirile făcute de aceștia este că sunt asemenea socialiști cei care sunt trimiși la sate. O fi, nu o fi, dar știți că la noi, rocmăi în cnruziunea cea mare a legilor, persoanele hotărâsc. Si când se vede în capul serviciului un convins socialist, și când vedeți act în Senat, căci aceasta nu mai este o chestiune personală - colegi ca onor. d. Petrini, onor. d. dr. Romniccanu, ridicându-se contra acestor apucaturi, mă întreb, fără bătrânul Sturdza, care împreună în acest partid vechile cadre și noii generoși, mai poate continua împreunarea? O fi putând, dar neliniștea țării este mare. Legea aceasta, sti ca o amenințare la pândă, mai stă la pândă o altă lege. tot spre înaintarea socialismului: este colegiul unic la județ, apropierea de votul universal, la care vor să ajungă d. profesor Cantacuzino, d. profesor Voinov și alți câțiva, **nu** mulți. Foarte bune convingerile lor pentru ei, lor le stă bine daci le păstrează, dar aci în Parlament și la guvern le admiteri?

Dlor, aceasta este situațiunea pe care guvernul dlui Rrătianu, rămas în minoritate în țara, vrea să ne spună că are datoria și dreptul să o continue, fără conceprie unitară de legiferare, care să liniștească lumea, cu crâmpie de proiecte schimbate, retrase sau amânate cu amenințări la toamna, pândind momentul în care să vie cu intervertiri de ordine de **zi, tu** duiumul de legi din ultimele zile și cu un buget dezastruos ca acel care l-ați văzut.

Dlor senatori, am ajuns la sfârșit. Nouă, Parridului Conservator, ne pare că aceasta nu este situațiunea demnă sau măcar admisibilă penrru un guvern constituțional. De aceea,

daca nu faci tu guvern, prin actele stiute constituționale, ceea ce trebuie să faci. si pui Coroana în cunoștința acestei situațiuni, cântăm noi, ...într-o interpelare, să vă atragem atenția! Și ne facem datoria de a merge la izvorul viu al puterilor noastre, la întrunirile publice ale cetățenilor si a ne plânge în contra acelei stări de lucrut Noi numai? Toate partidele au făcut totdeauna așa. Djn rărunchii națiunii pretindea C. A. Rosetti că ieșea Partidul Liberal... astăzi este o treime de rărunchi! (*Ilaritate.*)

S-a uscat craca! Recurgem la rădăcină! N-am să fac istoria trecutului - de altminterea sunt gata să o fac, eu sunt mai teoretic decât d-voastră; d-voastă nu aveți vreme, eu o am și caut să-mi aduc aminte de ce s-a întâmplat. Ultima mairestare publică a Partidului Liberal, când era în toila lui, acum trei ani, cu trei săptămâni înainte de a veni la guvern, a fost adunarea de la „Dacia” prezidată de d. Sturdza, în care a vorbit și d. Haret - chestia universitară, de- la 190'; d. Dimitrie Sturdza a făcut aninci apel la țară în contra „nelegiurii îguvernului”, a citit moțiunea de indignare; am copiat-o noi acum două săptămâni. Si tocmai astăzi, joi, sunt două săptămâni de când am avut onoarea și mulțumirea de a vorbi la „Dacia” în chestia universitară. Căci dacă nu mai este siguranța reprezentațiunii reale în Parlament, ești silit si cauți pulsul țării acolo unde îl găsești, în întrunirile publice. (*Aplauze.*)

I

O. președinte. General C. Budișteanu: Conform regulamentului, d. Maiorescu are cuvântul pentru repiică.

' la cuvântu). în continuare. Ion I.C. ttrananu care apăra guvcemil liberal într-un lung discurs **fp.** 1370—1379), în care insistă și asupra disensiunilor din Partidul C^onservatQf. Textul cuvihmlui U redăm în Note *in. ed.*

D. T. Maiorescu: Dlor senatori, o mică chestiune personală la început, pentru a înlătura partea care ar slabi, ca toate chestiunile personale, interesul general al însemnatei discutiuni între d. ministru-prezident și interpelatorul de astăzi: de ce era să vorbească d. Cantacuzino la Senat și de ce la Cameră a vorbit d. Marghiloman si nu d. Carp?

Nu-și aduce aminte d. ministru-prezident.

Dar pentru noi însemna anume această formă ceva.

Când am crezut, noi conservatorii, într-o **vTeme** din trecut, la 1899, situațiunea dlui ministru-prezident liberal Sturdza incompatibilă cu demnitatea țarei, au făcut o declarare identică în contra d-sale în Senat d. Gheorghe Cantacuzino și în Cameră d. Marghiloman.

Astăzi credem că este inadmisibilă situațiunea guvernului liberal Brătianu si am fi dorit ca aceleași persoane să făta o interpelare identică: în Senat d. G. Cantacuzino. în Cameră d. Marghiloman.

Acesta era sensul procedării.

A doua chestiune personală. Dacă ați citit din discursurile mele parlamentare declararea că nu se poate contesta *legalitatea* Camerei și a Senatului fără a cădea în anarhie, să știți că o reper și astăzi, dar n-are a-face cu interpelarea.

Dle ministru-prezident, se vede că sunteți matematic, inginer excelent veti fi fost, însă în materie ele drept public nu vi se poate cere cunoștințe speciale...

D. I. I. C. Brătianu, președintele 1P111//1Ww După cum v-ați înșelat D-voastte la cifre, erați foarte scuzabil..

D. T. Maiorescu: Ne vom lămuri îndată. Legalitate? Dar cine o contestă?

Oare ctedeti că as putea eu susține că legile cari se trec și se promulgă de D-voastre sunt legi nlegalrf!

D. I. I. C. Brătianu, președintele eonsiliidui: Ați spus că u-au autoritate.

D. T. Mawrescujsset-este mal entendu; alta e autoritare, alta e legalitate, *f* BUJj

Legalitatea Parlamentului o apărăm eu odată tocmai în contra liberalilor, cari, după obiceiul de atunci, ziceau că alegerile nu reprezintă nimic, că nu dau imaginea țării; că alegerile de la început sunt abuzive și, prin urmare, liberalii de câteva ori au părăsit Parlamentul, în contra acelorora am adus eu legalitatea. Alegerile Camerei și ale Senatului nu pot fi puse în contestare legală, pentru că ele pot singure să se valideze.

Se poate merge mai înainte cu contestațiunea listelor electorale până la casațiune. Nu avem altă formă. Alegerea, însă, e alegere legală în data ce e recunoscută de Camera și de Senat.

Părăsirea Parlamentului, prin urmare, pe motiv că alegerile n-au fost valabile, este anarhie! Această dată am zis-o odată în contra liberalilor și altă dată în contra opozițiunii unite, care asemenea părăsea Parlamentul; o zic și acum.

În ultimul timp atitudinea dlui Dissescu, ca Je își da se demisiunea din Senat, și bine că a revenii în urma intervenirii onor. președintelui al Senatului, a făcut să se discute chestiunea ieșirii din Parlament.

Noi - d. Carp și eu în deosebi - nu am fi admis niciodată acest lucru.

Parlamentul este reprezentanta legală a țării.

Dar aceasta discutăm noi aici? O hotărâre a Curții de Casație, o hotărâre în adevăr definitivă a Curții de Apel simt hotărâri definitive.

A contesta legalitatea unot astfel de hotărâri este o anarhie! A te plânge de răutatea ei și a cerc prin urmare mijloace de îndreptare pe viitor, aceasta e altă chestie.

Vasăzică mi este vorba de legalitate, este vorba de restabilirea autorității parlamentare înaintea țării prin mijlocul constituțional!...

Premisa pentru aceasta era alegerile parțiale în totalitatea lor, v-au lăsat în minoritate și am supus această afirmare aprecierii D-voastre.

A! dacă premisa e inexactă, atunci «incluziunea este inadmisibilă, foarte adevărat.

Dacă nu e exactă, că alegerile parțiale în totalitatea lor au dovedit minoritatea partidului, arunci evident că se răstoarnă toată argumentarea.

V-am citat un caz: ani ales alegerea de la Câmpulung. A fost d. ministru de război în balotaj. Reprezintă generalul Crâmiceanu majoritatea alegătorilor cari și-au exprimat voințele? Alegătorii, în majoritatea lor, compuși din cele două partide de opoziție împreunate s-au arătat conservatori și nu liberali. În balotaj au izbutit; dar peste jumătate din alegători erau contra D-voastre.

Aici nu suntem, cum să zic, ca și ascundem adevărul de fapt; suntem aici ca să-l lămurim. Majoritatea de două treimi aproape în toate alegerile parțiale au fost pentru opoziție, și numai minoritatea numărului total al alegătorilor au fost ale Partidului Liberal.

Dacă această notare statistică este exactă, concluzia este exactă și rămâne în putere.

Atunci este adevărat că Partidul Liberal în alegerile făcute în tot anul în țară a dovedit că nu mai are pentru sine majoritatea alegătorilor cari și-au exprimat voturile.

Așa fiind, cum se pune chestiunea că d. prim-ministru crede că are răspunderea și pentru mai departe. Întrucât? Întrucât d. prim-ministru are să contrasemneze decretul prin care va fi numit, când va fi numit al ministru-președinte din alt partid? Dar niciodată nu s-a interpretat aceasta așa, că alt partid care vine la guvern răsturnind pe cel care este în ființă, este prin aceasta o dependență a ministru-președinte căzut, care contrasemnează decretul. Și dacă a contrasemnat d. Sturdza decretul prin care a venit la guvern d. Iorgu Cantacuzino, sau dacă a contrasemnat d. Iorgu Cantacuzino ca ministru-președinte, decretul pentru ca să vie la guvern d. Dimitrie Sturdza, nu s-a interpretat și nu se poate interpreta că d. Dimitrie Sturdza era o dependență a dlui Iorgu Cantacuzino, sau că d. Cantacuzino a fost o dependență a dlui Sturdza. Din acest

fapt că D-voastre veți avea a contrasemna decretul pentru numirea urmașului D-voastre la guvern, *întru nimic* nu puteți constituționalmente deduce că aveți să vă amestecați în viitorul guvern. Este un act de expediție, o formă care trebuie să acopere un principiu constituțional, că Regele nu este responsabil, ci e inviolabil, și de aceea trebuie semnătura D-voastre; dar Regele va hotărî și nu d-voastre, întru nimic D-voastre. Vasâziec așa va fi pe viitor.

D. ministru-prezident făcea un adevărat tablou al simamunții Partidului Conservator și rostea lauda unirii pe care a dovedit-o Partidul Liberal.

Partidul Liberal, de la început, cu toate disensiunile cari au fost și în el, s-a arătat mai disciplinat și mai unit decât Partidul Conservator. Adeseori, în adevăr, în decursul istoriei noastre parlamentare, în Partidul Conservator erau disensiuni, discuțiuni și lupte pentru șefie. Da, și cred că erau naturale, și poate vor mai dura câtva timp. Lăsând la o parte chestiunile personale cari s-au pronunțat prea tare în unele momente, este o cauză mai adâncă a întregii situațiuni care explică aceasta.

Partidul Liberal, ca *feri etat*, cum era în Franța, nu exista în România la promulgarea Constituției noastre de la [86b. Era un fel de reprezentare a lui prin eminentele capacități liberale de atunci, dar nu era în putere în masa alegătorilor. Acea burghezie care trebuia să susțină sistemul nostru **ceuztare** lipsea și trebuia creară, și a fost în parte creată prin ocupariuni la Banca Națională, prin ceva industrii, prin instituții de credit, de la început însă și în foarte mare parte nu a putut fi creată decât cu ajutorul bugetului statului. încurajate, îndemn, bonificări, toleranțe bugetare, iacă o parte primejdioasă a activității Partidului Liberal.

Când în Occident a venit Partidul Liberal și democrația la cărma statelor europene, cu alte culturi mai înaintate decât a noastră și de la cari învățăm și noi, a venit fiindcă burghezia

avea puterea dobândită de fapt - desi nu o avea încă de drept pe hanca ministerială. Avea avuția acumulată, pe când aristocrația și pierduse averea; avea știința dobândită și industria efectuată, pe când clasele de sus în neglijența lor lăsau să li se ducă activitatea și puterea. *Le tien etat*. având stătit, bogăția, comerțul și industria evident că trebuia să aibă și guvernul, sub o formă sau alta, în mâna lui. Unde pe continent s-ati introdus proceduri constituționale ele ati găsit burghezia în această stare puternică. Dar când am introdus noi Constituția, de ce s-a zis că era prematură? Fiindcă nu erau la noi *in* țară acele elemente destul de puternice, și atunci *au* năvălit liberalii pe cale de ajutor de stat, de funcționarism, de - uneori licite, alteori ilicite - înlesniri, preocupări pentru îmbogățirea cu orice preț. Ce a rămas de acolo? Pe când în streinicate, *tiers etat*, puternic și bogat, putea avea în grija sa reprezentarea intereselor ideale ale statului, fiindcă nu trebuia să se îngrijească de pâinea de toate zilele, la noi. lipsa de avere și mizeria în care se gisea clasa mijlocie, a cărei preocupare era pâinea de toate zilele, a făcut ca grija de căpătuire să predomine peste interesele generale și să devie o primejdie pentru dezvoltarea mai depane anume a Partidului Liberal.

S-a întâmplat la noi ceea ce nu s-a întâmplat nicăieri în statele culte; acolo *le tiers etat* avea bogăția, independența, prin urmare putea să aibă și îndeletniciri intelectuale. De aceea vedem că istoricii, literarii, oamenii cari duc mai departe cultura ideală, erau acolo mai ales între liberali, iat între conservatori era un fel de lăncezeală, se căuta cu lumânarea un mare istoric conservator, un mare poet conservator, un mare literat conservator, un mare jurnalist conservator. La noi toată suflarea literară a renașterii este conservatoare; istoricii au devenit conservatori, chiar penele de valoare ziaristică, pe cari le-ați avut mai înainte prinire liberali, s-au dus. v-au pârâsit: Banca. Creditele, întreprinderile, industria protejată și afacerile v-au consumat și se ascund dedesubtul activității

politice. Această preocupare exclusivă a partidului este moartea partidului pe viitor; numai acolo unde este suflarea ideală, acolo este viitorul țării. Toate împreună nu se pot; ori este accentul pe Bancă, ori este accentul pe partea ideală a țării.

Firește că cine umblă după buget, se strânge la un loc și e disciplinat. Ba bine că nu!

Păi, dacă vă stricați majoritatea, s-a dus ceea ce se urmărește. Dar dacă din întâmplare într-un alt partid, de exemplu în cel conservator, preocuparea bugetului nu este lucrul principal, se nasc mai ușor alte preocupări, se produce zădărnici și separare; pe noi nu ne ține bugetul, ci mai sunt și alte aspirații care ne pot separa.

Evident, dlor, că din aceste explicații șL cuvinte nu putem scoate concluzii mai departe decât este înțelesul lor general.

Ce? Nu este și printre conservatori trivialitatea imereselor zilnice? Ba e, și o veți găsi destul de des, prea des. Dar în totalitate preocupările exclusiv bugetare sunt mai puține în Partidul Conservator. Foarte natural, pentru că ei au fost proprietari cu averi mai mari din trecut; iar preocupările bugetare au trebuit să fie mai numeroase în Partidul Liberal, pentru că acesta aștepta să fie creat prin subvențiile statului. De aici vine fenomenul, că D-voastre sunteți grozav de disciplinați, pe când conservatorii sunt deocamdată mai divizați. Dacă am fi trist nevoiți să umblăm după buget, ne-am fi împăcat a doua zi. (Iaritate.)

Nu avem nevoie, și de aceea discuția între generalul Manu cu d. Carp, între d. Take Ionescu cu d. Iorgu Cantacuzino etc. Rău! Rău! Dar este un rău *sui generis*.

Bine că sunteți disciplinați! Foarte bine!

Și să dea Dumnezeu să rămâneți disciplinați și în toate chestiile ideale. Mie mi s-a întâmplat, dar eu n-am însemnatate politică, eu sunt un privitor teoretic, care vorbește numai din când în când în Parlament, mi s'a întâmplat să discut ca ministru o idee a mea de lege și să nu găsesc

asentimentul partizanilor. Da, de două ori mi s-a întâmplat și m-am retras liniștit de pe acea bancă.

Ce? n-aș fi putut să mă agat *si* eu de banca ministerială? Să zic și eu: nu este albă, e neagră; nu este neagră, e albă.

Dacă n-ar fi iertai cugetul să facem ?i noi jocul dintre d. Orleanu și d. Costinescu, cum l-ați văzut aici alaltăieri, stăteam și noi pe banca aceea ca și d-voastră.

Dar fiindcă ne gândeam la ideea pe care voiam s-o întrupăm în lege. dacă aceasta nu triumfa, noi nu stăteam pe o bancă brută și cădeam cu legea.

De aceea am venit mai rar la guvern, și nu ne-am acomodat cerințelor de tot felul. Și nu ne-am plecat, eram să zic. ploconit, și am pus înainte idealul, așa cum l-am conceput mai bine pentru interesul țării.

Dacă se poate cu noi, da; daci nu, va lucra mai departe binele *in* viitor, căci la el ne gândeam, iar nu casă avem bugetul țării la dispoziție.

Ei, se poate întâmpla, și d. Petre Carp o dovedește, ca cineva, cu aceste convingeri și idei, să aducă servicii reale țării fie și în opoziție. Si când nu va mai fi d. Carp își va aduce aminte țara aceasta că pentru dezvoltarea ei adevărată a făcut mai mult d. Carp, chiar în opoziție, decât 10 miniștri de la guvern, din cei pe cari îi vedem perindându-se și schimbându-și ideile după cum suflă vântul.

Vă rog, nu ne vorbiri prea mult de disensiunile dintre conservatori. Căci, deși vă recunoaștem, dar nu vă lăudăm prea rare disciplina și unpiericirea pentru banca ministerială.

XV. GUVERNAREA CONSERVATOARE

**A doua guvernare P.P. Carp
(28 decembrie 1910- 28 martie 1912)**

144

DISCURS DE APĂRARE ÎMPOTRIVA
UNOR ACUZAȚII**(Ședința Camerei de la 3 decembrie 1911)**

D. Titu Maiorescu, ministrul afacerilor străine. D-lor deputați, din respectul ce trebuie să-I am - și îl am - pentru această Cameră și din respectul ce trebuie să-i am - și îl am - pentru regulamentul ei, sunt dator să răspund într-un mod normal (*Ilaritate, aplauze*) la o interpelare, care, după dezvoltarea ei, mi-a părut anormală. (*Ilaritate, aplauze.*)

Răspund normal, și am să răspund la cele patru întrebări ce mi s-au făcut, în ordine inversă, fiindcă așa se înlătura de la început amplificările de prisos. Țin, însă, mai întâi să mă asociez la părerea de tău a dlui interpelator că nu i s-au pus la dispoziție actele de cari zice că avea trebuință; desi mărturisesc că, după cum a dezvoltat interpelarea, cred că nu avea trebuință de nici un act. (*Ilaritate, aplauze.*) Actele din partea ministerului au fost trimise chiar în ziua în care mi s-a adus ia cunoștință cererea.

D. președinte: Nu au sosit încă la Cameră.

O voce: Dosarele nu se găsesc niciodată sub acest regim! (*întreruperi.*)

D. Titu Maiorescu, ministrul afacerilor străine: După răspuns veți vedea că, în adevăr, nimeni nu avea interes ca să fie ceva ascuns în această chestie, ci din contra. Dar voi dispune să se cerceteze cine e de vină pentru regretabila întârziere.

„A avut d. ministru măcar cunoștința de donațiunea dlui Cantacuzino -Pașcanii ?”

Nu am avut cunoștință de donațiunea dlui Cantacuzino-Paşcanu (*întreruperi*) și cred că onoratul interpelator exagerează importanța ce a putut să o aibă pentru toată țara un mic incident electoral de la Suceava. Vă mărturisesc că nu am avut nici o cunoștință.

„A avut d. ministru în vedere această donațiune, când a făcut avansarea?”

Fiindcă nu am avut cunoștință de ea, nu am avut-o nici în vedere.

Am înlăturat, dar, două întrebări și acum vin la celelalte două:

„Cari sunt normele după cari se conduce D-sa când propune Majestății Sale Regelui acordarea Ordinilor?”

Normele sunt cele legiuite. Este o lege a acestor decorațiuni și un regulament.

Cel din urmă regulament este de la octombrie 1906, publicat firește în *Monitorul Oficial*, și dacă totuși suntem presupuși că cunoaștem legile și regulamentele, mai ales deputații sunt presupuși că cunosc legile și regulamentele (*Aplauze*) și mai ales d. interpelator trebuie să cunoască regulamentul despre care interpelează. (*Aplauze.*)

Acest regulament de la 1906 modifică un regulament de la 1885. Modificarea este făcută de generalul Lahovari, predecesorul meu, și este făcută de acest ministru conservator cu oarecare înăsprire a condițiilor, înăsprire care D-sa i s-a părut necesară, fiindcă i s-a părut că se făcuse abuz cu darea de asemenea distincții, mai ales din partea miniștrilor liberali (*Aplauze*), cari au fost mai darnici. (*Răsete.*)

Generalul Lahovari a restrâns pe cât a putut dreptul decorai)lor. În limitele așa restrânse, s-a conferit decorațiunea dlui Al. Canracuzlno-Paşcanu, și fiindcă tot mă întreabă d. interpelator cari sunt notmele î le voi arăta și veci constata că au fosr foarte strict observate în cazul ce ne preocupă.

Pentru 10 Mai, mai des, se trimit liste de propuneri pentru decorațiuni din partea diferitelor ministere.

Veți găsi în art. 2 al regulamentului, pe care îl cunoaștem împreună cu d. interpelator, tegulele după cari vin listele de la resorturi cu formularul tabloidul prevăzut în regulament.

Am alăturat la actele trimise aci originalul propunerii, venite în cazul de față de la d. ministru de inerne, de la care și trebuia să vină.

Ministrul de externe nu propune decorațiuni decât pentru ministerul său, pentru legatiunile noastre din străinătate, pentru străini, iar celelalte îi vin de la ditentele ministere după formularul de care am vorbit.

Așadar, un asemenea formular, cu multe propuneri, mi-a venit pentru 10 Mai de la Ministerul de Interne, ca și de la celelalte ministere.

Vă interesează careva amănunte?

Propunerile acestea vin Ioane numeroase de la interne, precum e și natural; foarte numeroase de la culte, sunt mulți membri al învățământului; foarte numeroase de la luccăcile publice, sunt mulți funcționari acolo; de la comerț și industrie multe; mai puține de la răsboi; foarte puține mi-au venit de la președintele nostru de consiliu, d. P. P. Carp (*Răsete*), și foarte puține, dați-mi voie să adaug, au pornit de la Ministerul de Externe. În total au fost peste 1000 de propuneri, ca și în alți ani; nu am ajuns însă cu decorațiunile date la cantitatea la care s-a ajuns uneori de guvernele liberale (*Răsete, aplauze*); dar, în fine, am ajuns și noi la o mare cantitate de decorațiuni.

Propunerea tăcută îndeosebi pentru d. AL, Cantacuzino-Paşcanu ne-a venit așadar pe o listă de la Ministerul de Interne.

Ce face atunci Ministerul de Externe? Direcțiunea protocolului examinează legalitatea propunerii față cu regulamentul stabiiir pentru acea decorațiune. S-a observat întâi, după regula prescrisă în regulament, dacă au trecut cel puțin patru ani de când d. Cantacuzino-Paşcaitu a mai primit vreo decotațiune, fiindcă, în acest caz, tegulamentul cerea o relevare specială de fapte meritorii. S-a mai examini dacă nu este o satire peste grad, așa încât să fie iarăș necesitatea unei propuneri speciale de merit.

Vedeți, sunt numeroase chestiuni personale, anevoioase, migăloase, ce se cercetează cu asemenea prilejuri la direcțiunea protocolului. În cazul de față s-a găsit că cel care este propus pentru decorațiune, pentru înaintare în ierarhia Ordinului „Coroana României”, d. Al. Cautacuzino-Paşcanu fusese minut Comandor al Coroanei la 30 decembrie 1899, și, prin urmare, trecuseră 11 ani, nu 4 după cum se cere, iar de când nu mai fusese decorat cu un alt Ordin trecuseră 5. Atunci i s-a admis înaintarea D-sale în Ordinul „Coroana României”, la gradul imediat superior,

Dlor, este un obicei de „conveniență” — îmi dați voie să întrebuițez cuvântul mai vechi românesc, de curtenit - ca în ordinea aceasta a distincțiilor, cineva, care este un fruntaș al districtului său, fie ca industriaș, fie ca profesor distins, fie ca mare agricultor sau proprietar, ori membru credincios al unui partid, ca acesta să fie înaintat după formele prevăzute în regulament. Totdeauna s-a făcut așa și cred că tot așa se va face. Este recunoașterea unei purtări publice, cate este apreciata, fie de un ministru al parridului, fie chiar de Maiestatea Sa, dacă o face *proprio motu*; nimic extraordinar, nici în cazul dlui Canraeuzino-Paşcanu, care a fost decorai cu păzirea tuturor normelor regulamentare, și chestiunile lăturalnice amestecate de d. interpelator nu au avut nici cel mai mic toi în darea acestei decorațiuni. (*Aplauze.*)

îmi va permite acum d. interpelator sa ating o altă întrebare pusă de D-sa, pentru a o elimina, si să mai ating

încă o expunere a D-sale. asemenea pentru a o elimina și a protesta în contra ei. Întrebarea ce mi-a mai adresat-o direct, și pe care vreau să o elimitez întâi, este: Dacă știu eu că, atunci când s-a comis ceea ce a numit D-sa „cruzimile”, a zis și cuvântul „ororile”.

D. Ștefan C. Ioan: L-am zis.

D. Titu Maiorescu, ministrul de externe: Așadar „ororile” de la Rocâr, dacă am stăniat că s-ar fi comis și asupra unor oameni decorați? Adică aceasta ar fi legătura - îmi da voie fostul coleg cu mine în profesorat, să zic, - legătura logică între interpelare și așa-numitele orori de la Rucăr, panglica unei decorații! ni?

Dacă aș fi avut să mă ocup de „ororile” de la Rucăr, cum zic D-voastre, de nelegalitatea ce pretindeți a fi fost comisă, vă rog să credeți că cea din urmă preocupare a mea ar fi fost, dacă acei cari au fost. cum ziceți, răniți sau schingiuiți, au fost sau nu decorați. *(Aplauze)*

D. Ștefan C. Ioan: Admiteri să se numească tinichele decorațiile? *(întreruperi.)* A fost ancheta presei, care a stabilit aceasta,

D. Titu Maiorescu, ministrul afacerilor străine: Aș fi fost mai preocupat de legalitate și de omenie în sine, decât de un semn de distincție al cuiva, care se pretinde că a fost victimă a nu știu ce; și e caracteristic interesul ce-l atată un democrat liberal pentru decorații.

Si acum, a doua înlăturare și totodată o protestare vedeți, dle interpelator. eu un fost profesor, d-ta acnial profesor, cum suntem aici, deputați, senatori, eu și pe hauca ministeriala, din întâmplare nu putem uita că avem onoarea de a fi oameni, mai ales chemați să aducem tinerimii vin exemplu, o educațiune, să-i punem înainte un fel de ideal, după care să urmeze.

Oricum am întoarce-o noi, în generațiunea de astăzi avem, față de toată tara, un fel de misiune. îmi iertați expresiunea proiesorală-pedagogică; trebuie să contribuim cu toții ca să

se Iacă o înălțare în viața politică, o mai mare conveniență a tu cu rar.

Apoi, onorate dle interpelator, când veniri D-voascre și aduceți aci în Parlament, dați-mi voie să zic: sub *pretextul* unei interpelări, chestiuni exclusiv personale, cenuri locale ce poate le-ați avut unii cu alții în districtul Suceava, și atacați un bărbat cunoscut după numele **Său** în țară, tocmai pe unul din aceia pe cari M. S. Regele, în ale cărui înalte atiihuțum e mai ales și acest atribut dt currenie, l-a decorat la 10 Mai, ce exemplu ne dați?

Se înțelege că Regele este totdeauna acoperit de iscălitura unui ministru, care este responsabil, dar anume la decorațiuni i se da dreptul Regelui, cum aii zis-o și d-vi>isrră, să hotăiască *proprio motu*.

Dur în cazul de față a fost inițiativa ministerială.

Așadar, unui cetățean de-ai noștri, pe care Maiestatea Sa, acum câteva luni. a încuviințat să-l distingem cu o înaintare în gradul Ordinului „Coroana României”, veniți D-voastre și-l aduceți aici la **fiara** Camerei, a ziariștilor, a lumii care ne ascultă, și începeri a-i adresa cuvinte - nu vreau să zic de insulte, fiindcă au aerul să fie litetare, ca de exemplu „Shviock” *(Ilaritate, aplauze prelungite)*, și ziceți că nu știu ce interese a avut, la nu știu care izvoare, pentru nu știu cate întreprindere (vi mg să credeți, că daci zic mi știu care, nu o zic în frazeologie obișnuită, ci zău: nu știu care) și veniți D-voastre și-l tractați, cum l-ați tractat de la **Tribuna** nerresponsabilă a unei Camere, menită să se consacre numai intereselor țării, pe im om care ia alegerea de care vorbiți a căzut și nu-i aici ca să se apere. *(Aplauze prelungite)*; Mă întreb ce educațiune facem noi împreună cu D-voastre, dle deputat și actual pofesor? *(Aplauze îndelung prelungite, bravo!)*

Și cu aceasra am terminat, dle președinte. *(Aplauze prelungite.)*

Guvernul Titu Maiorescu
(28 martie - 14 octombrie 1912)

145

CONSTITUIREA GUVERNULUI SUB
CONDUCEREA SA

(Sedința Camerei de La 2 aprilie 1912)

- D. Titu Maiorescu, președintele consiliului, dă citire următorului Decret regal:

Domnilor deputați.

Primind demisiunile dlui P. P. Carp, președintele consiliului meu de miniștri și ministru secretar de stat la Departamentul Finanțelor, și ale dlor: Al. Marghiloman, N. Filipescu și B. Delavrancea. miniștrii mei secretari de stat la Departamentele de Interne, Răsboi și Lucrări Publice,

prin decretele mele no. 1.972 și 1.973 din 28 martie 1912. am dispus următoarele:

D. Titu Maiorescu, ministrul meu secretar de stat la Departamentul Afacerilor Străine, a fost numit președinte al consiliului de mtmstii. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate, ovaltuni*);

D. C. C. Arion, ministrul meu secretar de stat la Departamentul Cultelor și Instoaccunii, a fost (tecut la Departamentul Internelor, fiind însărcinat și cu ințetitul Ministerului de Culte și Instrucțiune.

In acelas timp am numit miniștrii merțeeretari de stat, pe dnii:

Theodor Rosetti, fost președinte al Consiliului de Miniștri, la Departamentul Finanțelor. (*Aplauze.*)

Generai I. Argetoianu, la Departamentul Răsboiului (*aplauze*), și

Profesor Ermil A. Pangtatti, la Departamentul Lucrărilor Publice. (*Aplauze.*)

Eu fac aceasta cunoscut D-voastre.

OtROL

Președintele Consiliului de Miniștri,

T. MAIORESCU

București,
1 aprilie 1912

D. președinte: Camera ia act.

D. T. Maiorescu. președintele consiliului și ministru de externe: Vă rog să-mi dați cuvântul, dle președinte, pentru a citi onoratei Camere o declarațiune.

D. președinte: Aveți cuvântul.

D. T. Maiorescu. președintei? consiliului și ministru de externe. Dlor deputați, în urma demisiei dlui ministru-președinte Petre P. Carp, M.S. Regele a binevoit a mă însărcina cu președinția Consiliului de Miniștri.

Si-att dat asemenea demisia d-nii; Alexandru Marghiloman. Nicolae Filipescu și Barbu Delavrancea, și atunci, cu deplinul consimțământ al șefului parridului nostru (*aplauze prelungite și imielung repetate*) și - în absenta D-voastre - după prealabila tocim oștiințare din pana mea a dlui președinte al acestei Adunări, am supus Maiestății Sale și Maiestatea Sa a binevoit a aproba decretul cu numirile ce am avur onoarea a vi le comunica.

Ministerul care se înfățișează înaintea D-voasre, nu este un minister nou. este o modificare a celui guvern conservator, care in scurta sa durată a putut înfăptui, cu luminatul D-voastre concurs, atâtea legi de cea mai mare însemnătate. (*Aplauze prelungite.*)

Dar fie și numai modificat, precum este. acest minister nu poate dăinui decât pe temeiul sprijinului hotărât al D-voastre. La acest sprijin facem apel, pentru ca împreună cu D-voastre și rezolvăm, spre satisfacerea generală, chestiile la ordinea zilei și să ducem înainte opera începută de Partidul Conservator, ale cărui rădăcini puternice și organizare trainici se dovedesc o dată mai mult cu prilejul acestei modificări. *(Aplauze prelungite și îndelung repetate.)*

D. Al. Marghiloman: Dle președinte, cer cuvântul,

D. președinte: Aveți cuvântul.

D. Al. Marghiloman. Dle președinte, onorată Cameră, declarațiunea onorabilului președinte al Consiliului de Miniștri v-a dovedit că guvernul a fost remaniat într-o înțelegere completă cu șeful Partidului Conservator, d. Carp. *(Aplauze prelungite și îndelung repetate.)*

Între colegii cari au ieșit din minister și miniștrii cari au rămas în minister, precum îi noii miniștri cari au intrat în minister, domnește o legătură sufletească și de principii atare, încât cred că sunt astăzi interpretul tuturor zicând că acest guvern, în toate circumstanțele, poate conta pe concursul absolut al acestei Adunări. *(Aplauze prelungite și îndelung repetate.)*

Punctele cardinale a ceea ce a caracterizat acțiunea noastră de partid în opera pe care am întreprins-o. punctele cele mai luminoase a ceea ce a fost programul nostru, rămân întregi și trecând în mâinile onoratului domn Maiorescu și a colegilor săi, sunt convinși că vor găsi tot așa de buni slujitori și toc așa de buni apărători cum le aveau și în persoana noastră, când eram în guvern.

[n asemenea condițiuni, rămâne - între guvern și majoritate - o continuitate de acțiune, care a făcut mărirea, îndrăznesc să o afirm, a operei pe cari am îndeplinit-o. *(Aplauze prelungite și îndelung repetate.)*

O. Sabha Ștefănescu: Dle președinte.-și dlor miniștri, remanierea guvernului este un act politic a cărui însemnătate, pentru

pamd, este evidentă. Patru miniștri, printre cari foștii președinte al consiliului, șeful Partidului Conservator, au depus portofoliile.

(D. P. P. Carp, apărând în incinta Camerei, este primit cu aplauze prelungite și îndelung repetate și cu ovațiuni nesfârșite.)

Majoritatea deputaților relevează acest act politic și conștientă de rolul ei, îl aprobă.

Guvernul prezidat de d. prim-ministru Maiorescu, continuând rodnică activitate a ministerului Carp, găsește în majoritate tot sprijinul necesar împlinirii misiunii sale. Majoritatea, statornică în convingeri și în atitudine, continuă să acorde guvernului conservator aceeași desăvârșită încredere. *(Aplauze prelungite.)*

Dlor deputați, actuala sesiune este ajunsă la capăt. Activitatea guvernului va fi productivă în timpul marelui sacanț parlamentare. Cred că evprim cu precizie sentimentele D-voastre, accentuând, ca guvernul, căruia îi acordăm deplină încredere, să lucreze în interesul țării și pentru binele obștesc, menținând sus demnitatea și prestigiul Partidului Conservator. *(Aplauze prelungite.)*

D. președinte. D, Titu Maiorescu, președintele Consiliului de Miniștri, are cuvântul,

D. T. Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Dle președinte, dați-mi voie să cedez cuvântul șefului Partidului Conservator, care vad că l-a cerut. Însă vă rog ca după aceasta și ne permireți, dintr-un simțământ de înaltă conveniență, să ne ducem la celălalt Corp legiuitor, la Senat, pentru a prezenta pe noii miniștri.

Înțeleg foarte bine. că mai sunt și alți deputați - am văzut că a cerut cuvântul d. Grădișteanu — cari, firește, vor să ceară explicațiuni mai întinse asupra situațiunii. Suntem cu desăvârșire la dispozițiunea dumnealor. Dar vă rog ca atunci să binevoiți a amâna discuțiunea pe mâine, spre pildă. Căci mii avem îndatorirea să mergem la Senat. *(Aplauze. I*

146

JUNIMIȘTII" ȘI CONSERVATORII

(Ședința Camerei de la 3 aprilie 1912)

D. T. Maiorescu, președinte al consiliului și ministru de externe: D!oi deputați, nu se putea ca șeful Partidului Conservator să înceteze de a fi președintele unui minister conservator și ca șeful statului să încredințeze președinția ministerului unui alt membru al partidului fără ca în această Camera o largă discuțiune, o întinsă explicare, să se întâmple. Din acest punct de vedere, eu mulțumesc dlui Grădișteanu ea, prin întrebarea D-sale, a dat prilejul la o așa mare dezbateră, la frumoasa cuvântare a dlui Cantacuzino și la admirabila s'otbiie a setului nostru, d. Carp. *(Aplauze prelungite.)*

Este un punct, însă, pe care nu l-am înțeles, nu-l pot aproba deloc, în vorbirea dlui Grădișteanu.

Din partea unui conservator experimentat ca D-sa, nu înțeleg accentul ce l-a pus asupra deosebirii între junimiști și conservatori. Am auzit și eu că la manifestările opozițiunii, la una faimoasă de la 8 ianuarie, când s-au plimbat steaguri, embleme, bastoane și pietre pe străzile Bucureștiului (*Ilaritate*), a fost și un steag cu inscripția „jos junimiștii”. Aceasta o înțeleg din partea adversarilor partidului nostru. Dar ce caută vorba „junimist” în opoziție cu „conservator”, în gura unui conservator, precum este d. Grădișteanu? Bine, dlor

deputați, nu se poate ca în țara aceasta să discutăm chestiunile politice cu exactitate?

Să dăm fiecăruia ce i se cuvine și să criticăm la fiecare ceea ce în adevăr susține el? Dar și nu ne luptăm cu închipuiri, cari nu au nici o ființă?

D!or, niciodată vorba „junimist” n-a fost întrebuințată de vreunul din noi în înțeles politic. *Junimea* este o amintire literară, de care nu este locul, nici trebuința de a vorbi aici. Din întâmplare, unii membri din acea întrunire literară care și-a avut rostul pe vremea ei și de la care a rămas o revistă redactată de unul din membrii aici prezenți în mijlocul nostru *Convorbiri literare*, zic unii membri din acea societate literară, după invitarea lui Lascar Catargiu, la 1871, în momente grele pentru viața conservatoare, s-a hotărât să intre în politică. Intre noi literații de atunci unul singur făcea politică mai de mult, d. Carp. Noi ceilalți, eu, d. Teodor Rosetti, Pogor, Negruțștii și alții, făceam literatură, și unii din noi eram profesori. Ca profesori aveam regula: să nu ne amestecăm în turbulațiunile politice. Așa era *Junimea* literară, o societate cu desăvârșire depărtată de orice preocupare politică.

Dar atunci, la 1871, după îndemnul lui Lascar Catargiu și după o convorbire a lui Costa-Foru, ministrul său de atunci, cu noi, cu mine îndeosebi, ne-am hotărât să intrăm în luptele politice. Și am intrarea susținători ai guvernului conservator. De atunci, noi toți cei ce i-am citat cu numele am fost, suntem și am rămas conservatori, și au trecut peste 40 de ani de la acel început.

Ce deosebire era a acestor prieteni ieșiți dintr-o înțelegere literară, ce notă caracteristică era • lor, când au intrat în politică? Precum venisem din preocupări literare și din cercetări teoretice, așa, într-un mod firesc, principiile conservatoare erau punctul de competență al preocupărilor noastre, și când vorbesc de ale noastre, dați-mi voie să vorbesc de mine îndeosebi.

Pe vremea aceea tinerimea, profesoria, scriitorimea era în cea mai mare parte liberală; suflarea liberală trecea drept identică cu suflarea națională și rar ai fi găsit neun student, vreun profesor, vreun scriitor care să se zică și să fie conservator.

Se confunda pe atunci — era încă prea tânăr sistemul constituțional la noi - conservatismul politic cu boieria și liberalismul cu emanciparea lumii moderne de sub vremea veche de tristă amintire, întru cât e vorba de epoca fanariotă, eu adaug, de fericită amintire, întru cât e vorba de vechile familii românești, cari au susținut trăinicia acestea țări. *(Aplauze prelungite.)*

Dat aducerea-aminte despre epoca fanariotă predomina, și de aceea boierime, aristocrație, conservatism erau confundate întruna și erau rău primire în tinerime și în profesorie.

Dar noi reoreriei, eu Îndeosebi, fiul unui profesor, profesor eu însumi, care nu aveam cu aristocrația socială nimic a-face, ne-am întrebat de la început: ce însemnează într-un stat conscriuțional - și stat constituțional eram acum - ce poate însemna ideea conservatoare în deosebire de ideea liberală în România ca stat constituțional?

Mai întâi, evident, de boierime nu putea fi vorba, boierime ca instituție de stat se desființase anume prin Constituțiunea de la 1859; și nimeni nu poate zice în țara aceasta că nașterea lui, dacă este de altminteri român, l-a împiedicat de a ajunge oriunde l-a putut duce activitatea sa, ori simpatia amililor, ori talentul său propriu, și ce să căuta eu în capul unui minister conservator dacă democratizarea societății românești nu ar fi perfectă în momentul de față, incorporată înaintea D-voastre? *(Aplauze prelungite și îndelung repetate.)*

Ce confuzie în denumirea partidelor noastre? Partid „Conservator Democrat”?

Dar eu sunt în chiar ființa mea democrat, ea conservatorul? Partid „Național Liberal”?

Dar cine este mai național decât Partidul Conservator de astăzi *(Aplauze prelungite)*, din sânul căruia a ieșit toată mișcarea etnică și culturală a vtemilor din urma? Eminescu, Alecsandri, Creangă, Caragiale, scriitorii Însemnați și caracteristici ai renașterii noastre literare, au ieșit împreună cu noi din Însuflețirea conservatoare a României constituționale. *[Aplauze prelungite.]*

Așadar noi, cari intram din acea societate teoretică în politică, am devenit și am rămas conservatori. România, prin contactul necesar cu Europa cultă, în urma Tratatului de la Paris, a primit sistemul constituțional.

Greu lucru ca să deprinzi poporul tău cu noul vestmânt de mare cultură occidentală; trebuie vreme îndelungată pentru ca să iei țara de unde ai găsit-o și să o aduci treptat, treptat la nivelul urcat al unei vieți constituționale cinstite.

Pe cine găseai atunci care să priceapă și să adapteze haina

Găseai familiile boierești vechi, găseai țărâimea, amândouă fundamentul de existență a țării, dar lipsa clasei mijloc: *letien eutt*, comerțul român, meseriașii români, cari să lupte pentru a menține libertățile câștigate de-a gata sub o formă străină.

O mare primejdie era atunci pentru țara noastră: perpetua imitare a străinătății în frământările ei contemporane, înainte de a fi lăsat țării noastre răgazul de a-și însuși noua Constituție monarhică. Soarta să ne ferească și cuminența noastră de a merge în val-vârtejul imitărilor prea departe, a tuturor acelor schimbări cari se mai petrec în Europa occidentală, și pentru care noi nu avem încă pregătirea și adaptarea cerută. *(Aplauze prelungite.)*

Să păstrăm acum, să ne însușim capitalul de cultură cât ni s-a dat intelectual, să deșteptăm școalele noastre, să deșteptăm literatura noastră, să deșteptăm istoria noastră, să

însuflețim religia noastră și cu ele împreună să deșteptăm poponii ca să priceapă situația cea nouă așa cum ne-a fost dată.

Si când noi, conservatorii teoretici, eram așa, adeversarii noștri liberali, d. Rosetti C. A., Brătienii, erau entuziaști imitatori ai ideilor occidentale în partea lor cea mai înaintată. Noi de abia fundasem o dinastie monarhică ca să putem întemeia sistemul constituțional, și ei se gândeau poate deja la o republică înaintată! (*Ilaritate, aplauze.*) Și chiar de la 1881 încoace, ... asta e deprinderea liberală, veșnica imitare a frământărilor străine, ba o reformă a Constituției, ba idei socialiste, ba vot universal. (*Ilaritate.*) Iar noi ne luptăm și ne luptăm ca să pricepem încă ceea ce am dobândit prin Constituție că cei puțin să înfăptuim un corp electoral cu demnitatea sa și cu independența sa politică. (*Aplauze prelungite.*)

Aceasta era concepțiunea noastră, a celor ce veneam de la teorie.

Până la 1881 lupta era ca un abis între partide. Ne era teamă de imitativile republicane ale liberalilor: republică la Ploiești în 1870 (*Ilaritate*); în manifestațiunile ca cea de la sala Slătineanu în 1871, șubreda situație ce voiau să o creeze Tronului; conspirațiunea de la Mazar-Pașa în 1875. Toate aceste veleități imitative ne-au găsit adversari hotărâți; până când, slavă Domnului, Ioan Brătianu, marele om de stat, a priceput, din nevoia războiului de la 1877 și '78, din durerea ce au simțit-o el și Kogalniceanu la Congresul de la Berlin, când s-a reluat din rrupul nostru Basarabia, ce deosebire mare este între declamarea liberală numită patriotică și lupta înțeleaptă a celor ce vor să întemeieze țara aceasta pe fundamente mai sigure. (*Aplauze prelungite.*)

Atunci Ioan Brătianu a devenit om de stat, marele om de stat, cu atât mai mare om de stat, cu cât, dintr-un partid turbulent ca al său, a făcut un partid de guvernământ monarhic; mare om de stat, tot așa de mare ca-Lascar Catargi, care, prin acțiunea sa de la 1871, dând principelui Carol un

guvern conservator temeinic, i-a dat puțința de a continua mai departe opera sa domnească și de a aduce gloria, pe care a adus-o țării și dinastiei sale. Prin acea atitudine Lascar Catargi a făcut posibilă toată răsplata ce și-o dau astăzi liberalii (*Aplauze, ilaritate*). În fiecare coroană ce o împletesc liberalii memoriei lui Ioan Brătianu e o frunză de laur a lui Lascar Catargi... (*Aplauze prelungite.*)

La 1881 liberalii au proclamat Regatul. Bine au făcut. Onoare lor. Dar de atunci încoace s-a născut întrebarea: care e acum diferențierea între noi conservatorii și între liberali? Până atunci ne luptam cu adversari de teama de încurcături republicane, aduse peste țara noastră. (*Ilaritate.*) De atunci încoace aveam a-face cu un partid monarhic constituțional liberal. Și am întrebat atunci, noi, foarte natural, noi teoreticianii, mai întâi care esre diferențierea? Atunci, dlor, a fost un fenomen foarte firesc în evoluțiunea lucrurilor; noi eram mai tineri, în capul conservatorilor erau mai bătrâni. Bătrânii, cu experiența lor, aveau vederile timpului lor; noi, cu teoria noastră. totdeauna conservatoare, aveam însă vederile timpului nostru. Și asupra chestiunii: trebuia acum, ori nu trebuia un program de idei distinctive ale partidului, după proclamarea Regatului? A fost discuțiune în comitetul conservator, din care făceam și eu parte. Da, dlor, făceam parte din restrânsul comitet conservator, precum fusesem și acuzat, avusesem onoarea să fiu acuzat, alături de Lascar Catargi, de Mavrogheni, de Florescu, de Alexandru Lahovari și de ceilalți și să fiu adus aici, la Cameră, și examinat de comitetul Camerei, care întreba atunci pe acuzați. Din acel comitet de acuzare este încă în viață d. Costinescu și d. Nicolae Fleva.

Asta era pe la 1876 și 1877.

Dar apoi în comitet nu ne-am înțeles asupra programului la 1881. Bătrânii ziceau: în opozițiune nu ai să afirmi idei. Să vedem la guvern. Noi ziceam: trebuie să afirmăm ideile de

pe acum. Și dintre noi, cel mai energic, cel mai inteligent în ale politicii, cel mai clar ca minte și ca horarare era Petre Carp (*Aplauze prelungite și îndelung repetate*). L-ați văzut, îl cunoașteți de atunci încolo; l-ați auzit și acum, știți cu toții ce fel de om este, când este vorba de energie și de convingere politică. (*Aplauze prelungite*.) Și ne-am grupat în jurul lui. Cât pentru ideile conservatoare, idei și chiar proiecte de legi conservatoare elaborate și opuse în contra lăncetării de atunci a Partidului Liberal, care stia să zică frazele cele mari și știa să facă. atunci nimic, nimic, nimic pentru organizarea țării, au făcut numai o sterilă reforma constituțională, ca în loc de patru colegii să fie trei, și ei sunt astăzi cei dintâi să zică: nu este bună nici aceasta; să vie altă. (*Aplauze, ilaritate. I*)

Dar două lucruri trebuie să le constatăm acum, onorabile domn Grădișteanu: întâi, spre onoarea bătrânilor, că ei au simțit în curând valoarea programului de idei conservatoare, formulat de d. Petre Carp. și o glorie mai mult a lui Lascar Catargi este că el. hărăzătorul din vremurile vechi, venit la 1891 și a zis lui Carp. Marghiloman, Gherman. veniți cu mine și eu sunt cu voi; și împreună au format marele minister conservator de la 1891 și 1895, cu acel apel electoral, care cuprindea o parte esențială din program!»! elaborat de d. Carp.

Și al doilea lucru trebuie relevat, dle Grădișteanu: niciodată cei grupați în jurul lui Carp, rămași totdeauna conservatori, desi nu totdeauna în organizarea de partid, niciodată, nici unul din ei nu i făcut o chestie de persoană, ci numai idei. Niciodată n-au zis acești oameni: „să ne fie șef cutare sau cutare”; niciodată n-a fost vorba: ba d. Carp trebuie să fie șeful nostru, ba d. Rosetti trebuie să fie setul nostru, ba altcineva. D. Carp a lucrat ca ministru sub d. Teodor Rosetti, noi am luptat ca miniștri sub generalul Manu, d-nii Carp și Marghiloman au lucrat ca miniștri sub Lascar Catargi, Si vedeți și acum exemplul: dl Carp părăsește ministerul și devine coleg al său, după îndemnul său, primește președinția de consiliu, și d.

Teodor Rosetti, însuși fost președinte de consiliu, lucrează *aequi animo* cu mine. În activitatea noastră conservatoare niciodată nu a fost vorba de cutare persoană trebuie să fie anume pusă în capul unui guvern sau unui partid conservator. (*Aplauze prelungite*.)

Și când, sunt acum 12 ani, ne-am contopit cu desăvârșire cu Partidul Conservator de sub conducerea dlui Cantacuzino, și când la 1907, d. Cantacuzino a cedat șefia dlui Carp, a fost o așa contopire în organizarea conservatoare, încât - să mă ierte d. Grădișteanu — nu înțeleg ce vrea să zică L>-sa cu vorba junimist și conservator? Nu există junimiști între d-voastră, există numai conservatori împreună cu d-voastră totți, și precum a trecut vremea nefericită, în care la numirile în casație și la alcătuirea de ministere se întreba lumea câți moldoveni și câți munteni, și s-a sorbit apa Milcovului, cât Dumnezeu trebuie să treacă pentru ca și din convingerea dlui Grădișteanu să dispară cu desăvârșire orice urmă de deosebire între junimiști și conservatori? (*Aplauze*.)

Nu este exact că există vreo deosebire între noi; nu s-a gândit la așa ceva Capul Statului, al cărui drept este de a numi miniștri, când a numit pe miniștrii de azi; nu s-a gândit d. O'p. șeful Partidului Conservator. când a propus această numire; nu s-a gândit respectatul președinte al acestei Adunări și președintele Senatului, când i s-a comunicat; nu ne-am gândit noi, când am primit numirile, și vine d. Grădișteanu, al cărui cald patriotism, de altminter. îl cunosc în alte priviri, și vrea să introducă între noi o zădărnice (*ilaritate*) și o deosebire care nu este nici de interesul, nici de onoarea, nici de adevărul Partidului Conservator. (*Aplauze*.)

Dl or deputați, pentru ce s-a făcut schimbarea de guvern, v-a spus-o foarte lămurit, șeful nostru. Fără o înăsprire prea rare a vieții politice între partidele opuse; se pretindea de adversari că sunt personalități, cari prin felul loc, prin redacțiunea cuvintelor, ori prin tendințele cari le-ar avea, ar

însemna nu o adversitate politiei de principii, ci si o inimiztie politica, devcnnă personală.

Cu cea mai mare liniște si seninătate de cuget șeful nostru și colegii săi și-au zis: „aceasta vă trebuie? Persoane schimbate? Dar iiiiieea conservatoare și tendința să rămână? Poftim persoane schimbate; ideile rămân" (*Aplauze.*) Și acesta nu o pricepe onor. d. Grădișteanu? (*Mare ilaritate; aplauze prelungite.*)

O. ion Grădișteanu: Pricep mai bine decât credeți.

D. Titu Maiorescu, președintele conșdiului și ministrul afacerilor străine: Vă rog să binevoiți ca, în urma acestor explicări, să ne continuați încrederea d-voastră. (*Aplauze prelungite.*)

Guvernarea Titu Maiorescu - Take Ionescu (14 octombrie 1912- 4 ianuarie 1914)

147

SITUAȚIA INTERNAȚIONALĂ ȘI DEZBATERILE PARLAMENTARE

(*Ședința Camerei de la 15 noiembrie 1912*)

D. T. Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Dle președinte, am cerut cuvântul pentru a aduce la cunoștința dlor deputați că ieri în Senat, cu prilejul Adresei de răspuns la Mesajul Tronului, după învoirea reprezentanților autorizați ai partidelor, atât de la guvern cât si din opoziție, s-a renunțat la dezbateri și s-a procedat îndată la aptobarea proiectului de Adresă cu unanimitatea voturilor exprimate.

Acest fapt s-a produs în vederea situației internaționale și a marilor interese pe cari le are România la dezlegarea unora din problemele cari s-au deșteptat în urma crizei balcanice.

Este evident, dlor deputați, că onorabila Cameră nu este ținută a adopta procedarea Senatului. Adunarea Deputaților e suverană în procedarea ei și va decide cum va crede de cuviință. Trebuie însă să adaug că, după informațiile ce le avem, efectul produs prin acel act al Senatului a fost foarte mare si că unanimitatea sentimentelor exprimate din partea reprezentanților țării din maturul corp față de străinătate a devenit un act de însemnătate națională. (*Aplauze prelungite.*) Așa fiind, mă cred în drept a vă ruga, a vă ruga atât pe D-voastre membrii din majoritate, cât mai ales pe membrii

I

din opoziția nacional-liberali, ca să-si însușească acel precedent creat de Senat. Este bineînțeles, o declar si aci, precum am declarat-o în Senat, că o asemenea manifestare de unire în cugere pentru apărarea intereselor superioare ale țării nu implică intru nimic un vot de încredere politică în guvernul actual. Guvernul actual are răspunderea si își ia întreaga răspundere pentru modul cum a știut și stie să apere Interesele țării față de străinătate (*Aplauze prelungite*). Vom fi fericiți în ziua în care vom putea, fără inconvenient pentru țară, să vă supunem actele săvârșite în această prnință. (*Aplauze.* 1

D. L. Lahovari: Dle președinte, declar că renunț la cuvânt.

D. președinte: Se ia act, D. prim-ministru are cuvântul-

D. T. Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Dle președinte, vă rog să-mi îngăduiți a mai adăuga câteva cuvinte la iele zise **mai** 'înainte.

Guvernul ia act cu mulțumire de declarația citită de onor. d. Costinesci în numele Partidului National Liberal.

O lo i deputați, la guvern sunt în colabotatt două partide, aș vrea să zic două ramificări ale aceleiaș idei cunservatoare. În opoziție, între partidele istoricește mai cunoscute e Partidul National Liberal. Poate să mai fie în germen și alte partide, si probabil că în viitorul dezvoltării sociale la noi se vor mai arăta; dar pentru actualitate, față de situațiunea care ne preocupă, pot afirma că partide cu răspundere de guvern nu sunt decât partidele din cari se compune însuș ministerul actual si Partidul National Liberal. (*Aplauze.*) Numai aceste au răspunderea efectivă sau acum sau într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat.

¹ Fini) (Iosiinescii, în numele PN1... ure<ic dedaranj, pc care o redăm în Note și comentarii (*n. ed.*).

Daci reprezentanții autorizați ai acestor partide au declarat că, fați cu însemnătatea pentru România a situațiunii internaționale, aduc Maiestății Sale Regelui, cu prilejul Adresei de astăzi, omagiul unanimității cugetelor acestei țări înrru apătarea intereselor el față de străinătate, renunțând la discutiuoae, guvernul se crede în drept a renuma si din parrea lui să mai ia parte la dezbaterea Adresei, daca se va mai face. Vă rog să nu interpretați renunțatea guvernului ca o lipsi de deferenți pentru deputații cari .tr fi hotărâți să vorbească. Guvernul întreg are si eu pervinal am cea **mai** mare considerație pentru fiecare deputat în parte.

Sunt în drept a zice, din micul și neînsemnatul meu trecut politic, ci. de câte **uri** a fost votba de dreptul deputatilor, de exemplu la o interpretare de regulament, ani fost totdeauna pentru cea mai largă interpretare în favoarea lor; și, daca va veni vreo interpelare a vreunuia din D-voasirc, - căci mai ales la interpelare se arată dreptul oarecum individual al deputatului — atunci îi voi tăspunde în modul cel mai larg, care va fi compatibil cu interesele țării. Dar când este vorba de o manifestare a partidelor cu răspundere de guvern, să fini dați voie să zic că atunci individualitățile, oricât de însemnate ar li, luate în ele însile, nu pot să modifice atitudinea guvernului, si astfel, din cauzele arătate, guvernul se abține de a lua pacte la aceste dezbateri, daci dezbateri vot fi. (*Aplauze.*)

148

ELOGIEREA LUI P. P. CARI'

(Ședința Camerei de La 9 decembrie 1912)

Dl Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe. Când dac tu coții am fi mulțumiți sa-l vedem pe dl Carp în mijlocul nostru (*Aplauze prelungite*), ipocrizie ar fi dacă crezând așa. am zice totuși: să-i primim demisiunea! Cuvântul dar nu era potrivit, onor. dle Miculescu.

A mai fost un cuvânt pe care nu l-am găsit potrivit: „bastonul de mareșal”. Bastonul de mareșal se câștigă în lupta contra dușmanilor din afara; nu se câștigă în luptele din lăuntru.

Bastonul de mareșal? Dar de mult și l-a câștigat dl Carp. Și l-a câștigat atunci, când pentru toată rara, la 1881, a propus acea admirabili sene de reforme spre otganizarea României (*Aplauze prelungite*), reforme cari au fost o sămânță din cele mai toditoare pentru viata noastră publică, si cari, intru cât au fost realizate, au pus România, economiceste si moralecește întărită si organizată, in srare să lupte într-o legitimă concurență cu dușmanii din afară și să-și câștige rangul pe care II ate astăzi. (*Aplauze.*) Acesia este baston de mareșal.

A mai fost baston de mareșal a) dlui Carp, când sub un guvern, nu din partidul său, ci sub guvernul liberal al repauzatului Ion Brătianu, a primit să reprezinte România la Viena șt a putut să contribuie a imprima țării o direcție

politică, care i-a dat iarăși puterea de a lupta și de a fi la înălțimea oricărei situații. Acestea sunt bastoane de mareșal!

Bastonul de mareșal nu se câștigă în luptele intetne! Și, iertati-mă, dle Miculescu, știu că aveți admirațiune pentru dl Carp; o am si eu - si este veche la mine, *c de* 50 de ani - nu cred tâ se înalță di Carp dacă i se atribuie un baston de mareșal pentru o discutiune înttc partidele interne (*Aplauze prelungite.*)

Voci: Bravo! Bravo!

Dl Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Sunt momente în cari interesul țării reclamă unirea tuturor românilor, și nu cred că, în asemenea momente, este indicai ca să împtnspătăm discuțiunile interne.

Va veni vremea să le reluăm, le vom lelua. Nu este timpul venit acuma, și dlui Carp nu i se aduce un serviciu cu aceasta.

Dar ce? Dl Carp este omul a cărui valoare atârnă întrucâtva dc la pozițiunea pe care o aie în stat?

Pot să fie oameni cari sunt așa de mici încât, pentru a se înălța, trebuie să sc urce pe o bancă ministerială; dl Carp nu are nevoie de așa ceva! Poate, uneori, s-ar coborî, când s-ar sui pc banca ministerială. (*Aplauze.*)

Dl Carp? Dar dl Carp era omul însemnat al țării și când era simplu deputat în opoziciune, la 1881!

Dar. dl Carp este acelaș dl Carp care a adus servicii țării și când era trimis extraordinar, foarte extraordinar, la Viena.

Și a fost dl Carp folositor si când era ministru și când era șef de partid, și va fi folositor și când nu e ministru si când nu ar fi sefde partid, fiindcă dl Carp este o valoare în sine și nu atârnă de situatiunea întâmplătoare pe care o ocupa.

Si, prin urmare, dacă toți dorim ca să nu fie împiedicată auzirra glasului autorizat al dlui Carp, este cea mai elementară darorie de bună-cuviință, și chiar de patriotism, pe care o avem cu cotii, de ai lăsa puțința să fie în mi|locul nostru, și nădăduiesc că va veni. Când va vedea că unanimitatea

Camere, „ respinge demisiunea, „ scri că țara vrea să auză glasul sau, s, glasul și nu poate să fie auzit decât în incinta aceasta

Așadar, când vine d. Arion și, în admirabilă-i vorbire, ne sfătește să nu primim demisionar, cred că este glasul cumințel al așteptărilor țării. *(Aplauze.)*

Ne asociem și noi la rugămintea ca să nu primim denunțarea dlui Carp. *(Aplaud prelungite.)*

149

**RĂSPUNS LA INTERPELAREA
LUI I. C. GRĂDIȘTEANU PRIVITOR LA
TRATATIVELE ROMANO-BULGARE**

(Ședința Camerei de la 16 ianuarie 1913)

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: D-lor deputați, este incontestabil că, după regulamentul nostru și după bunul uz parlamentar de la noi, un deputat poate să dezvolte o interpelare asupra oricărui obiect și crede de cuviință, și Camera este datoră, cel mult, într-un mic termen de întârziere prevăzut de regulamentul, să-l asculte și guvernul este dator să răspundă.

La noi nu este ca în Franța, unde majoritatea are puțința ca sub propunerea de amânare să înlăture o interpelare. La noi interpelările nu se pot înlătura.

Vasăzică, la interpelarea pe care o anunță onor. d. Grădișteanu guvernul e dator să răspundă, și fiindcă felul interpelării anunțate este așa încât răspunsul se cuvine să fie dat fără întârziere, rog pe d. Grădișteanu să-și dezvolte interpelarea chiar acum.

Fac, însă, de mai înainte o rezervă în privința răspunsului meu. Dacă - fiindcă eu nu cunosc despre ce va fi vorba în amănuntele acestei interpelări, nici direct, nici indirect numi să aduc la cunoștință — dacă modul cum va trata D-sa obiectul

va atinge chestiuni cari sunt încă pendinte în relațiune noastre internaționale și va cere lămuriri și amănunte a căror publicitate nu va fi în interesul țării, firește că voi li dator ca asemenea punere și lămuriri să le trec sub tăcere. Cu această teză, însă, voi asculta cu luare-aminte pe d. interpelator și-i voi răspunde imediat, (*Aplauze prelungite.*)

I

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: D-lor deputați, sunt fericit că mă pot uni cu o parte a interpelării cetite de onorabilul d. Grădișteanu, este partea finală, la care pot răspunde îndată, fiindcă sună astfel: — Dacă nu crede guvernul, în cazul în care ar simți că-i lipsește, fie tăria, fie bărbăția cuvenită, tă ar fi o datorie de patriotism de a se retrage pentru a lăsa altui guvern sarcina de a aduce la izbândă cererile Romanici, cari nu pot rămânea neîmplinite în Întregimea lor, pentru că slăbiciunea unui guvern nu poate să fie și slăbiciunea țării.

Da, d-le Grădișteanu, cred și eu că slăbiciunea unui guvern nu poate să fie și nu trebuie să fie slăbiciunea țării. Un guvern care, bănuind că poate să fie altul care să ducă sarcina, să îndeplinească datoria față de țară, cu mai bun succes, ar sta o clipită mai mult pe aceste bănci, ar fi un guvern mizerabil, care ar merita disprețul țării întregi. Sunt de acord. (*Aplauze.*)

Numai cine judecă aici, pe lângă conștiința oamenilor cari sunt la guvern. Părerii individuale; Accente literare sau patetice, oricât de populare ar părea?! Dacă în privința ministrilor, cari sunt aici, vr întâmpla să nu fie încrederea cerută pentru a le da și tăria de a lucra, atunci sunt două organe constituționale, slavă Domnului, cari pot lămuri îndată o asemenea situațiune: e Regele, a cărui încredere se cere; e Parlamentul care, prin majoritatea sa, are să arate încredere sau neîncrederea țării legale.

¹ Uimează interpelarea lui I.C. Grădișteanu (p. 99-101), **veniri** poliției prudente a guvernului în criza balcanică (*n. ed.*).

Dar părerii individuale, cari se pun înaintea D-voastre în împrejurări ca cele de față, și pun guvernului întrebarea; „nu crezi că ești prea slab?” Credeți că asemenea întrebări - fiindcă vorbiți de demnitatea țării - sunt de demnitatea țării? (*Bravo, aplauze prelungite.*)

Cum? Cereți de la mine ca să tratez cu bulgarii; aveți despre bulgari o părere așa de rea - contra căreia am să protestez îndată în modul cum ari afirmat-o - și în fața unui asemenea adversar, voiți d-voastră printr-un cuvânt, cum l-ati întrebuițat, să atingeți autoritatea guvernului care tratează? Si credeți că aceasta poate fi spre binele lucrului?

Dar ce fel de inerpelare este aceasta: „Dacă crede guvernul că lungirea tracarivelor cu Bulgaria, datorite târâgâniei voite a acesteia, mai este compatibilă cu demnitatea României?” La asemenea întrebări anodine se dau și răspunsuri anodine. Dacă aș crede că sunt târâgânie voite, atunci aș zice și eu că nu sunt compatibile cu demnitatea României. (*Ilaritate.*) Acestea sunt vorbe ca la cărțile de cetire din clasele primare. (*Aplaud*)

Apoi mai întreabă d. Grădișteanu; „Dacă imi înnebipui că aceste tratative vor putea ajunge la un rezultat mulțumitor, când Bulgaria, ptin propunerile ei, nu numai neînsemnate, dar chiar nereserioase, arată limpede că nu are de gând să satisfacă dreptele noastre cereri”.

Onorabile d-le deputat, nădăjduiesc că în Bulgaria de dincolo, cu care tratăm, nu se vor judeca aptitudinile României, de a ttata chestii internaționale, după momentul de eclipsă stilistică, care va figura în *Monitorul Oficial* cu asemenea cuvinte. (*Aplauze.*) Dar de unde știi d-ta ce spui aici în mod așa de hotărât? Și cum un reprezentant al țării în România, copată și ea la viața constituțională, de care se bucură de la 1862, sau, în orice caz, de la 1866 încoace, vine aici în mijlocul Parlamentului și afumă țării și străinătății, fără nici o probă, un lucru, despte care îți spun îndată că este fals, ai fost rău înformat? Si înainte de a fi fost informat, era de

cuviniță și de demnitatea țării să vii în Parlament și să atunci asemenea cusinrc. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

Noi, cu bulgarii? Apoi să ne arătam demni de situațiunea noastrăși să nu întrebuițai]) expresiini ca acestea, cari trebuie acum să vă fie dezmințite de pe banca ministerială. Nu este adevărat că ptopunerde Bulgariei sun, nesarioase, și cu aceasta simplă vorbă **am** înlăturat o parte însemnată a interpelării dumitale.

Când sunt două state în tratări unul cu aliul, și **vine** un deputat de greutatea dlui Grădișteanu, fost ministru al acestei țări, ce este drept, cum zicea d. Iorga adineaori, cam independent (*Răsete*)... bine că este independent și că nu c din majoritate, cel puțin cu atât putem să ne apărăm, că este foarte independent... Si acest independent deputat vine aci în Patlamentul țării, după atâta așteptare din vremea vacanței despre ce o să se zică în Cameră, și declară: „Bulgaria tratează **ca** la **un** bazar oricnal”!

Eu răspund: Nu este exact și nu știți cum tratează.

D. I. *Grădișteanu*: Trebuia să o spuneți mai dinainte,

D. *Titu Maiorescu*. *președintele consiliului st ministru de externe*: E foarte regretabil ca cineva, la asemenea afirmări, să se bizuie numai pe Informații din **ziare**. Trăim în mijlocd unei mari libertăți a presei; din parir-mi am fosi un apăiâror al libertății presei totdeauna, dar libertatea presei are foloasele si inconvenientele ei, si uneori sunt atâtea inconveniente încât oameni **cu** cea mai mare bunăvoința pentru presă se inrrcabă dacă mai rămân mulre foloase. Mai ales în vremea din urmă ti mai ales în chestiunea aceasta a tratărilor bulgaro-române **s-a** umplut lumea de atâtea neadevăruri, de atâtea născociri, de atâtea idei false, fantastice, absurde, încât e regretabil dacă din asemenea izvoare **un** deputat serios vine să afirme înaintea țării lucruri de felul celor afirmare de onor. d. Grădișteanu.

Proteste* in contra cuvântului: „Bulgaria tratează ca inrr-un bazar oriental”. Protestez în contra cuvântului ca „România

se face de răs în fața Europei” România se face așa de puțin de răs în fața Europei, încât vorba zisă de M. S. Regele in Mesaj: „Clasul României *vi* fi ascultat”, va fi o tcalicate (*Aplauze prelungite si îndelung repetate.*)

Suntem în tratați cu Bulgaria, si ați citat numele dlui Danef. Nădăjduiesc că avem toți, și deputații mai dependenți ai partidelor politice, și deputații independenți, spercă avem toci simțimântul că nu se poate aduce la bara unui Parlament o însemnată personalitate străina ca cea a dlui Danef, important om politic al statului vecin, cu care am fost și căutăm să rămânem în bune relatiuni de vecinătate.

Președintele Sobraniei a trecut prin București, a fost aci în Cameră la deschiderea Parlamentului, la 26 noiembrie. Despre ce a vorbit d. Danef la București nu s-i spus mmic in vileag și nu se poate spune încă nimic alta decât că D-sa, fără a lua nici un angajament, fără a avea arunci misiune specială de a începe tratativele cu noi, **J** stat de vorbă despre ceea ce interesa a mândouă statele. Nu de atuncea au început tratările. Se poate însă. zice **Leva** din vorbirea avută între d. Danef, de exemplu, si între mine. D-sa dorea ca să fie tratați înnte aceste două state, voia să ajungem la o înțelegete, dar era de părere că pentru statul bulgar... și, dlor, să fim, cum sa 'ic. destul de prudenți, să avem desrulă pricepere pentru a ne pune pucin și pe punctul de vedere al adversarului, fiindcă este vorba să ne înțelegem unii cu aleii..., ațadar, d, Danef, era de părere, si aceasta se poate pricepe din punctul său de vedere, ca ttatativele cu noi să se facă după ce vor fi terminat **ei** ttatativele cu Turcia, ca să stie si ei ce pot câștiga de la alții și apoi să vadă ce ne pot oieri nouă. Nu e ceva care **Să** pară ne rațional.

Noi însă am zis: se poate să fie asa in interesul Bulgariei, dar cum sunt împrejurările și la noi și la d-voastră, tot e mai bine ca tratativele cu noi sa fie făcute înainte de a fi terminat d-vnascră cu Tutcia și în timpul in care se tratează cu Turcia,

Acest punct de vedere al nostru a fost primit de guvernul bulgar; s-au început tratativele și se continuă, se continuă fără jignirea demnității cuiva. Sper că în timpul cel mai scurt voi fi în stare, va fi guvernul întreg în stare să vă semnaleze ziua fericită în care să fiți puși în cunoștință de tot ce s-a petrecut și pentru tot ce s-a petrecut, precum v-am declarat de la început, o declar și azi, guvernul ia toată răspunderea.

Mai mult nu pot spune după interpelarea de rată. (*Aplauze prelungite.*)

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: La întrebarea pusă de onorabilul d. Virgil Arion am onoarea a răspunde; nu cred că este momentul astăzi venit de a face comunicarea care o dorește D-sa¹; dar fiindcă stăruim ca tratativele să ajungă cât mai curând la un rezultat care să se poată comunica, îndată ce va fi acest rezultat sosit voi avea onoarea să aduc la cunoștința Adunării, fie într-o ședință secretă, fie într-o ședință publică, toate actele urmate în această chestiune. (*Aplauze prelungite.*)

¹ Interpelarea Ini C. C. Arion se referea la „chestiunea rectificării graniței dobrogene” și „asigurarea unei vieți naționale autonome a românilor din Macedonia” (n. ed.).

APĂRĂ POLITICA PRUDENTĂ A GUVERNULUI FAȚA DE SITUAȚIA DIN BALCANI

(*Ședința Camerei de la 23 ianuarie 1913*)

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: D-lor deputați, aceasta este o întrebare și nu o interpelare; numai o întrebare. Este o nuanță, firește: întrebarea poate admite uneori un răspuns scurt, dacă este de natură a primi un răspuns, ea nu este o dezvoltare mai departe, și din punct de vedere la o scurtă întrebare sunt gata să dau un răspuns scurt. Aș vrea numai să mă apăr în contra precedentului ce s-ar putea stabili.

D-lor, în rândul trecut, când am avut onoarea să răspund dlui Grădișteanu, am relevat mulțimea de știri inexacte care se răspândesc prin diferitele ziare și la noi și mai ales în străinătate.

Acum ce așteaptă onorabila Cameră de la mine sau dl deputat care m-a întrebat?

Ca la orice asemenea inexactitate, sau ca la **orice** inexactitate care vine din străinătate, și care este primită într-un ziar de la noi, de exemplu un ziar care reprezintă opozițiunea, să răspund?

Apoi atunci, d-lor, nu mai esre sfârșit pentru asemenea întrebări și pentru necesitatea de a răspunde la ele. Fiindcă vedeți ce se poate întâmpla: din momentul în care, spre pildă.

ai face eu un fel tie categoric de ziare la cari este sau nu a se răspunde, si în această categorie aş trebui să zic: organul unui partid însemnat al țării, mai ales organul unui partid de opozitie, cum este Partidul Național Liberal, este un organ la care se răspunde când im deputat mă întreabă despre el; din acel moment toată activitatea parlamentară a guvernului și toate ocupările D-voastre ar fi dependente de ceea ce o foaie de opoziție ar binevoi sau nu să insinueze ca necesitate de a răspunde. *(Aplauze prelungite)*

Unde mergem pe această cale? Mi s-a spus că va ti astăzi vorba de *Viitorul*; ierati-mă, dlor, să vă fac o mărturisire, care nu vorbește în favoarea mea; nu am citit *tâitorul* de când sunt și nu-l cetesc. *(Ilaritate.)* Recunosc că este o lipsă din partea mea, regretabilă, și că ar fi trebuit să cetesc cu cea mai mare luare-aminte tot ceea ce în *Viitorul* Mă rog, un bătrân ca mine trebuie să se gândească la *Viitor* cu mare bucurie, dar de, s-a întâmplat un defect al meu, că nu l-am citit și nu-l cetesc. *(Ilaritate.)*

Dar își însușește un d. deputat o notiță din *Viitorul*. Aceasta este altceva. Acum devine notița *Viitorului* parlamentară".

În împrejurările de tata mi s-au adus mat multe gazete și acum când e vorba să răspund la informații din ziare pot să vă spun că între-una se zice că am telegrafiat eu, eu omul rezervat care nu dau nici un interviu niciodată la nimeni, și care se lerește ca indiscrețiile să nu se strecoare așa în public, că eu aş fi telegrafiat unui ziarist la Constantinopol, eu lui *(ilaritate)*, care e aritudinea noastră țară de turci, că adică nu avem nici o legătură cu turcii și că acel domn a telegrafiat de la Constantinopol la Roma! Sunt sigut, dlor, că nu e nimeni în țara aceasta care a crezut asemenea notița.

Tot în numărul acela c o alti notiță că un ministru de aci ar fi telegrafiat tot la Constantinopol, că, din contră, noi

avem o legătură cu turcii și că turcii s-au bucurat de aceasta. *(Ilaritate.)*

Ei, iată două notițe. Acum se mai vine cu notița aceasta din *Viitorul*.

Oriți să stiti, dle deputat, dacă la Londra am renunțat la Silistra? Sau dacă e vorba să se renume acum? Ori dacă era cineva autorizat să zică că s-a renunțat?

Nu s-a renunțat, cum nu e vorba să se renunțe; n-a fost nimeni autorizat să renunțe! **luze unanime** *•ite și îndelung repetate. Ovațiuni.)*

Vă mulțumiți cu această declarație? *(Aplauze unanime prelungite și îndelung repetate.)*

I

DI Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Dlor deputați, onor. d. interpelator a zis, la sfârșitul vorbirii D-sale, un cuvânt, care pe mine unul m-a rvișcar. a zis că D-sa fiind profesor, datoria profesorală l-a chemat la Iași și poate în această calitate știe mai bine că patriotismul este o legătură cu strămoșii, că este o tradiție, că nu generația de azi a făcut România, ci au făcut-o părinții și părinții părinților. Eu, care am fost și cu profesor și care am speranța că miile, că zecile de mii de studenți își aduc aminte de mine cel puțin cu jumătate din mulțumirea cu care mi-aduc eu aminte de ei *(Aplauze)*, că eu, care sunt poare ce! mai bătrân dintre D-voastre, pot și eu vorbi de părinții și de părinții părinților noștri *(Aplauze)*, și de tatăl meu *(Aplauze prelungite)*, și de părinții tuturor celorlalți, și de generația cu care îmi aduc încă bine aminte că am putut lucra, dacă nu ca s-o ajut, dar ca să pricep și să contribuie a răspândi învățătura lor.

¹ Iniejpelarca lui Virgil Arion despre chestiunea românilor macedoneni și recerificarea graniței mmjno-butgare *(ibidem. p. 128-1321. (n. ed.)*.

Vă mărturisesc, dlor, că mie îmi convine totdeauna mai bine a căuta ceea ce mă poate uni cu cineva și nu ceea ce mă desparte.

Da, dle Arion, mă găsesc unic cu d-ta în aceasta, așa este patriotismul, și aveai dreptate; patriotismul este chestiune de conștiință, de conștiința fiecăruia, și bine ziceai că nu poate să primească nimeni (ecțiune de patriotism de la nimeni altul, de la nimeni altul .. *(Aplauze)* Chestiune de conștiință, firește. Dar sunt și conștiințe intolerante, tari își închipuie că numai conștiința lor este conștiința cea adevărată *(Iaritate, aplauze)*.

Cum? Veniți aci în mijlocul reprezentanților țării și vorbiți de conștiința P-voastre parcă ar avea o altă esență decât conștiința noastră *(Aplauze, ilaritate)*, și vorbiți cu un Fel de ton de polemică, de adversitate? Ne spuneți, spre pildă, că românii din toate părțile, și din Bucovina și din Transilvania, necum la noi în țări, s-au întrunit și au făcut mișcări și cu unanimitate s-au pronunțat pentru drepturile românilor macedoneni.

Ei și? Această o spuneți contra noastră? Dar simt încântat, tot guvernul e încântat că au fost întruniri cari s-au pronunțat cu unanimitate pentru drepturile macedonenilor *(Aplauze)*, fiindcă, dle Arion, vorba dumitale: macedonenii au drepturi istorice în Peninsula Balcanică,

Si ai mai zis al doilea, că granița noastră către Dobrogea e un drept care decurge din Tratatul de la Berlin, e un drept al nostru să cerem o rectificare, *(Aplauze prelungite)*.

Dar aceste două afirmări ale dumitale le subscriu și eu cu desăvârșire, suntem cu toții de acord. *(Aplauze prelungite)*.

Dar dacă suntem de acord, de te atâta opoziție?

Se prezintă chestiunea, după onoratul d. Arion, așa: a fost o criză balcanică; la mijlocul ei, la 14 octombrie, Majestatea Sa Regele a chemat la cârma țării o nouă formațiune de guvern, și atunci a rostit Regele cuvinte pline de energie; că, în fața evenimentelor, iăce apel la țara noastră.

Da. Tot Majestatea Sa, când a deschis Parlamentul, a zis vorba însemnată: "glasul tăii să fi ascultat" și a pus îti legătură cu aceasta valoarea armatei române. Da. Adăog că Mesajele sunt contrasemnate de toți miniștrii. Dar, în fine, e mai ales vorba Majestății Sale Regelui, pe care o accentuează d. întetpelator; D-sa vrea și zică: apoi Regele a fost așa în cugetul său. este așa, dar miniștrii nu corespund acestui cuget'. Adică, onorabilul dnm Arion vrea să se pună între Majestatea Sa și noi și să facă să se înțeleagă — unde? În țară sau altundeva? - *(Aplauze)* că Majestatea Sa are oarecari gânduri pe cari noi nu știm să le executăm!

Dar cine ia dat mandat dlui Arion să ridice o asemenea bănuială? *(Aplauze)*. Este un lucru elementar, că până când sunrem pe aceste bănci, ne bucurăm de încrederea Majestății Sale. întreagă și deplină! *(Bravo! Aplauze prelungite)*. Când va fi îndoială asupra acestui lucru, atunci cunoașteți turma constituțională, cu care se dezleagă imediat o asemenea îndoială. Vasâzică, diferențiere nu poate fi între gândul regal și acțiunile guvernamentale, în sensul că guvernul nostru nu ar fi în înțelegere cu ceea ce vrea Majestatea Sa Regele, într-o chestie așa de însemnată,

Această nu este o discuție potrivită într-o Cameră constituțională, și mai puțin potrivită când este vorba de a trata, ori de a ajunge la un rezultat cu un popor vecin, despre care onorabilul d. Arion nu pare a avea opinie bună,

A doua încercare: deosebirea între primul-ministru - dar cu mine tot este mai indulgent d. Arion, eu sunt numai slab — și între d. ministru de interne Take Ionescu!

Am mai văzut încercări de acestea, pe la întruniri de cluburi și adunări publice. Acolo merg alte vorbe! Acolo nu este deosebire între d. Take Ionescu și mine! Acolo eu cu d. Take Ionescu și ai D-sale suntem aruncați de o pană, și de cealaltă d-nii Marghiloman și Filipescu! *(Iaritate)* Dlot! Sunr autorizat să declar din partea colegilor mei, a tuturor și a

fiecăruia în pane, ei atitudinea guvernului, iu ceea ce privește relațiunile externe, oficial reprezentate prin. mine ca ministru de externe, aceasta atitudine este luată in deplină înțelegere cu toți miniștrii de pe această bancă. (Aplauze) Toate întercările mai mult sau mai puțin pottivite cu împrejurările de rață, de a produce impresiuiiea că ar fi deosebire între noi, **Muvî** zadarnice (Aplauze), dar **nu** mă îndoiesc că sunt patriotice - după conștiința fiecăruia. (Aplauze)prelungite.)

Ei, acum, care este plângerea dlui interpelator?

S-a întâmpnat criza balcanică. Guvernul român, .. dar aci se pare că sunt numai eu răspunzător, fiindcă s-a întrebuițat un calificativ literar, la care trebuie să fiu mai ales accesibil; s-a vorbit de o liniște *olimpiană*, amintire clasică care mă înveselește. O liniște „olimpiană”! apoi cu un cuvânt mai puțin erudit, o „nepăsare”, cu care guvernul s-a uitat la desfășurarea lucrurilor.

Nu este exact, dle Virgil Arion; nici o clipită nu a fost nepăsare. Din primul moment până în ultimul, zi cu zi, a fost acțiune și o veti vedea; eâci am luat angajamentul să vă comunic toate actele.

Dar zici d-ta că, după vorba Regelui, a venit unul de la *Time*, cu altă vorbă. Ei! dacă a venit unul de la *Time*?. Mate autoritate! Și remarcați, lucru grav, după *Times* s-a reproduș în *ligarol* (*ilaritate*.) Ei! dacă este în *Figaro* ne-am prăpădii! (*ilaritate*.) Si apoi s-a mai reproduș și în *Le Temps*. (*ilaritate*.)

Le Temps și *Figaro* au spus că guvernul și-a schimbat atitudinea; au spus o vorbă mare. Ce elefanți redactori sunt unii ziariști, mai ales în străinătate! îmi pare rău că nu pot zice acelas lucru despre toți ziariștii noștri. De unii da!

Dar la cei din străinătate ce eleganță de stil! S-a zis că suntem învinși fără a ne fi luptat! Aceasta în *Times*, în *Temps* ori în *Țigani*, (*ilaritate*.)

Ei și? Dacă zice *Times* și *Temps*, și *ilal'ia'Figaro*, aceasta este un adevăr exct al politiceii noastre? La Ministerul de

Externe îmi culeg din jurnalele streine toate articolele relative la noi; dar sunt sute de gazete și rusești și germane, sunt foarte favorabile pentru noi. Pe acestea de ce *nu* le citați?

Dar. dați-mi voie să arunc încolo roate aceste colecțiuni de știri inexacte, cu cari s-a îngreuiat, s-a falsificat, s-a otrăvit atmosfera publică și unde alte interese decar interesele adevărate, și în orice caz alte interese decât interesele României au avut rolul cel mare! (Aplauze.)

Le resping pe toate și toate citările de acest fel! Rămâne însă ceva. și aci arc oarecare însemnătate u>]ba dlui interpelator; sunt interviurile acordate de miniștri. Eu unul nu acord nici un interviu, dar nu am în gând de a impune altuia modul meu de a vedea.

Eu nu am natură de despot; sunt accesibil la părerea altcuiva, nu accesibil ca să mi-o schimb pe a mea totdeauna, dar accesibil să ascult totdeauna cu atenție pe a altuia.

Recunosc că sunt mulți oameni de stat caili acordă interviuri și recunosc că sunt interviuri cari au rost folositoare. Impresia mea personală este că, în majoritatea cazurilor, interviurile sunt stticăcioase. Aceasta este părerea mea individuală. (Aplauze, ilaritate.)

Uneori însă interviul poate fi folositor, dăeă este dac de cineva în legătură — și în legătură firească - cu opinia publică, chiar în limita unei răspunderi ministeriale, ca să se lămurească publicul cu privire la unele fapte. Atunci interviul poate să fie folositor.

Ce i-ati imputat dlui ministru de intetne? Că, sau într-un interviu sau în *r.ieu' La Roumanie*.. dar, datl-mr voie pentru *La Roumanie* să fac îndată o rezervă; nu se poate pune în răspunderea unui ministru tot ce apare într-o foaie, fie ea chiar oficioasă.

tini aduc aminte din discutiunile pe cari le aveam și eu, ca membru al opoziției, acum vreo 30 de ani, în contra guvernului lui Ion Brătianu, am citat ceva din *Voința Națională*

sau din *Românul*. Cu drept cuvânt, de pe banca ministerială, mi s-a spus: cine poate lua răspunderea pentru tot te apare într-o foaie, fie chiar a partidului? Foarte adevărat. Și de atunci, eu unul, n-am mai făcut asemenea citații contra cuiva din guvern.

Aci imputat dlui Take Ionescu de ce a zis că națiunea bulgară este o națiune valoroasă, că s-a purtat cu curaj și că armata a dovedit o disciplină și o putere de recunoscut.

Eu cred că a avut mare dreptate d. Take Ionescu și că ar sta foarte urât românilor să arate invidie ori gelozie. (*Aplauze prelungite; foarte bine; bravo!*). Fiindcă Bulgaria este un stat de valoare și fiindcă s-a arăcat armata ei curajoasă și care în cuceririle ei, de aceea și cu atât mai mult stă puternică înaintea lumii România, care fără invidie și fără gelozie a părăsit astăzi încă toiu pe care-1 are în această parte a Orientului. (*Aplauze prelungite.*)

România a cărei armată - fiindcă d. Take Ionescu a recunoscut tăria armatei celeilalte - se poate zice astăzi, cu îndoită autoritate, că este tare, bine disciplinată, egală cu oricare alta și superioară multor altora. (*Aplauze prelungite.*)

Vă întreb: în asemenea vorbe vedeți D-voastre o scădere a noastră? Scădere ar fi din contră, dacă vecinii noștri ar fi slabi, ori barbari, ori, după expresia dlui Virgil Arlon, niște vecini care „nu sunt la înălțimea morală a jertfelor făcute”, ar fi foarte trist. Nădăjduiesc însă pentru acest stat, pentru acest popor, pentru acești vecini bulgari, că vor fi și vor rămâne la înălțimea morală a jertfelor lor și că împreună cu ei, alături de ei România își va face drumul ei înainte în viitor ca și în trecut totdeauna în capul civilizațiunii. (*Aplauze prelungite.*)

Noi am fi scăzuți dacă ar fi așa de înapoiați vecinii noștri încât să nu fie nici un merit de a fi noi mai înaintați. Meritul este de a fi tu într-un continuu progres în comparație cu un alt popor care își arată și el valoarea lui. (*Aplauze.*)

Reviu, dlor, casă termin, la singura parte din vorbirea dlui Arion care vă poate interesa. D-sa, cu o siguranță apodictică, spunea că din partea guvernului nu a fost decât nepăsare, nu a fost decât liniște, atitudine pasivă care a adus neliniște în țară.

Dlor deputați, cu înțeleg, nu numai înțeleg, dar sunt mulțumit că este o mare mișcare în opinia publică a țării, că în fiecare cuget de român se agită problema de astăzi, care trebuie dezlegată. Este un ferment de mișcare sufletească de cea mai mare intensitate. Și bine face fiecăru român că așa se simte mișcat. Trist ar fi pentru țara românească când nu ar fi însuflețită de această înălțare de cuget și de această solidaritate. (*Aplauze.*)

Firește, toată această însuflețire din opiniunea publică, din poporul român își are și trebuie să-și aibă repercutarea ei în d-voastră. Si ce Cameră ar fi aceasta, ce Senat, ce reprezentanța națională, care n-ar vibra când e în mișcare inima și cugetul unei națiuni? (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

Vasăzică, cu luare-aminte, cu încordată luare-aminte, sunt ațintite privirile la tot ce se întâmplă: o adâncă emoțiune e în țara întreagă. Ar h grozav de trist când n-ar fi așa.

Numai vă rog, dlor deputați; își închipuie unul ori altul dintre d-voastră că n-ai el simte această repercutare a opiniunii publice? Ce? Credeți că noi, când avem, - cum să zic? - nefericirea sau fericirea de a fi astăzi pe banca ministerială, suntem mai puțin accesibili? Dar noi avem un lucru mai mult: avem răspunderea întreagă pe care am luat-o înaintea d-voastră; ca români, fiecare din noi, egali (*aplauze*); dar dacă mai avem și răspunderea situațiunii, vorbiți de indiferență și de nepăsare? (*Aplauze prelungite.*)

Dar ce a dat drept dlui Anon să ne creadă nepăsători, pasivi și indiferenți? (*Aplauze*). N-a fost o clipită în care drepturile macedonenilor să nu fi fost reprezentate, să nu fi fost relevate, scoase la iveală, așa încât drepturile lor etnice să fie un articol

de cunoștința generală, nu știu dacă și la articolele din *Figura* și *Times*, dar de cunoștința generală la toate acele autorități, la acei bărbați politici, cați au ceva de zis în această chestiune. *(Aplauze.)*

Nu a fost o clipită în care chestiunea Tratatului de la Berlin și a urmării modificării Tratatului de la Berlin și, prin urmare, a necesității unei alte rectificări de limită decât aceea care a fost impusă de Tratatul de la Berlin, nu a fost o clipită în care această chestiune să nu fi fost obiect de activitate, de explicare, de insistență, de lucrare, de apărare națională. *(Aplauze.)*

Bine, dlor, acum o săptămână v-am spus. și o repet încă o dată: vorba Majestății Sale Regelui: *Glăsuțării va fi ascultat, să fi o realitate. (Aplauze prelungite și îndelung repetate.)*

Ați aplaudat cuvintele acestea și atunci, și atunci ați votat o moțiune și opoziția liberală, care firește că nu o putea vota, căci era un vot de încredere politică în guvern, opoziția liberală, a avut atitudinea demnă de a zice: Nu am voit să turburăm printr-o bilă neagră impresiunea unui asemenea vot, ne-am abținut. Și ați votat-o cu unanimitate.

S-a întâmplat ceva de acum o săptămână?

D. i. Grădișteanu: A trecut o săptămână.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Schimbarea la Constantinopol, reluarea ostilităților? Dar, onorate dle Arion, în urma acestora nu e exact că a avut loc vreo schimbare de cerințe a noastră în urma ruperii tratatelor de pace; aceasta ne-ar fi pus într-o lumină foarte odioasă.

A fost neschimbată atitudinea României, consecventă, cum o veți vedea, și a continuat să fie. *(Aplauze.)*

Ce s-a întâmplat de atunci o săptămână încoace? Conștiința patriotică? Fac apel la conștiința patriotică a fiecăruia dintre d-voastră, și sper că veți crede că și noi avem o conștiință patriotică, dacă la fiecare șapte zile reprezentanții țării, unul din ei, vin la tribună și aruncă acuzații de acestea

guvernului, după ce în unanimitate votaseră încrederea, dacă revine fiecare și zice: ați fost de o liniște olimpiană; ați fost nepăsători; e un guvern care nu știe să respecte vorba Regelui; e o deosebire între ministrul de externe și ministrul de interne, sau între aceștia și alți miniștri, e cineva dintre d-voastre care crede că prin astfel de procedare întârim acțiunea guvernului român față de statul bulgar și față de toate celelalte Puteri? *(Aplauze prelungite.)*

Vă rog, dlor, v-am spus-o, v-am repetat, am insistat cât am putut de lămurit și asupra cuvintelor Regelui, cați rămân totdeauna valabile *(aplauze)* și asupra neîntreruptei, necurmatei activități pe care o are guvernul și care vi se va arăta în toate amănuntele ei.

Ce s-oiți mai mult? Dacă voiți mai mult, vă rog formulați într-un mod clar ca să știm conscriționalicește de ce e vorba. Dacă însă rămânem tot la ceea ce fusese săptămâna trecută, atunci fac apel, încă o dată, la conștiința fiecărui patriot din mijlocul nostru ca să cugete în ce mod se va putea menține demnitatea României și tăria României în fața străinătății. *(Aplauze prelungite și îndelung repetate.)*

151

ATITUDINEA DE REZERVĂ A PARTIDULUI
LIBERAL ÎN SITUAȚIA INTERNAȚIONALĂ.
[PROBLEMA ADOPTĂRII] BUGETULUI

(Ședința Senatului de la 21 martie 1913)

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului de miniștri și ministru al afacerilor străine: D-lor senatori, am luat act, la timpul său, de declararea ce o făcuse Partidul Național Liberal), prin organele sale autorizate, în ceea ce privește rezerva ce-si impunea față de situațiunea externă a țării, rezervă în privința criticilor de la cari s-a abținut, câtă vreme această situațiune părea că îi dictează rezerva.

În momentul de față situațiunea externă este aproape de a ajunge la împertrea — precum v-am spus-o ue la început, va fi o adevărată mulțumire sufletească a noastră de a ne putea explica. *(Aplauze prelungite.)*

Căci este datoria constituțională - și chiar abstracție făcând de Constituțiune, ca o formă specială a vieții unui stat - este datoria națională ce o avem ca români de a pune țara și în prima linie reprezentanța legală a țării în cunoștință de toate amănunțele actelor internaționale petrecute. *(Aplauze.)*

Nu a venit încă momentul. Dar cred că nu va mai trece mult până când va veni fericirea pentru noi zi în care să ne putem îndeplini această datorie.

De almintreli, șeful Partidului Național Liberal o știe tot așa de bine ca fiecare din noi, că termenul de 1 aprilie este un termen obligatoriu pentru terminarea bugetelor, și, odată cu bugetele, trebuia să fie prezentate și acele legi, mai mult sau mai puțin organice, cari stau în legătură cu bugetele.

Ce este drept, critici s-au făcut adeseori, că bugetele se prezintă prea târziu la cercetarea Camerei. Sunt însă uneori împrejurări cari justifică această întârziere, precum alteori se poate ca critica, în privința întârzierii, să fie legitimă.

În cazul de față toate împrejurările explică întârzierea.

Era un guvern care a venit el însuși târziu la cârma țării, era un guvern care de la început a avut să se lupte - abstracție făcând de inițierea a două grupări la mersul afacerilor - care a avut să se lupte tocmai cu greutatea internaționale excepționale, cari au trebuit să-i ia o mare parte din activitatea sa.

În aceste împrejurări bugetul este alcătuit și vine în timpul cel mai scurt posibil.

Și dezbateră mai departe asupra ceea ce este important sau neimportant, asupra ceea ce este grav sau nu, în alcătuirea aceasta, va rămânea să se facă în cunoștință de cauză acolo unde se dezbate bugetul, adică la Cameră, și nu la Senat, unde nu se dezbate bugetul. Bugetul se discută în cealaltă Adunare, precum știm cu toții, și discuția generală a țării are tocmai obiectul de a vedea până unde bugetul este incisiv și în bună legătură cu legile organice, dar o discuțiune asupra acestui lucru în Senat este o discuțiune nelegitimă, asupra unor cercetări cari trebuiesc făcute dincolo; iar nu aci. *(Aplauze.)*

Fiecare din noi, îndeosebi d. șef al Partidului Liberal și aceia cari sunt mai în vârstă decât D-sa, știu să judece la adevărata lot valoare generalitățile criticilor.

Generalitățile de critică n-au nici un folos pentru nici o discuțiune, în nici o materie; în orice caz nu se poate da în Senat răspunsul la o asemenea critică; el se va da la discuțiunea

generali a bugetului si se va da in decursul acestei săptămâni, cel mai târziu săptămâna viitoare, la Cameră.

Este adevărat ce a zis d. sefal Partidului National-Liberal, că împrejurările externe, cele petrecute în Peninsula Balcanică, mai ales acum, impun României atențiunea cea mai încordată asupra tuturor izvoarelor sale de energie și de dezvoltare.

Fără îndoială, ni se impune aceasta, și este bine-venită și această declarație. Va fi bine-venită critica amănunțită, în cunoștință de cauză, ce o așteptăm din partea opozitiei și la care vom căuta să răspundem.

Vasăzică, primesc mai dinainte, cu mulțumite pentru folosul țării, toată atențiunea D-voastre la lucrările noastre. Vom fi mândri să arătăm țării ce vrem să facem și să putem răspunde la tot ceea ce adierarii noștri vor avea de zis în această privință. *(Aplauze.)*

152

SCHIMBĂRI ÎN GUVERN, PRELUNGIREA
SESIUNII PARLAMENTARE ȘI DEZBATERI
PRIVIND POLITICA GUVERNULUI FATĂ
DE SITUAȚIA DIN BALCANI

(Ședința Camerei de la 6 aprilie 1913)

D. Titu Maiorescu. președintele consiliului și ministru de externe. Dle președinte, aș voi să știu cărei întrebări îi dați prioritate: Eu răspund îndată și dlui Fleva și dlui Grădișteanu. Căruia îi dați prioritate? Hotărâți, vă rog!

D. I. Grădișteanu: Aceasta este o simplă întrebare. Dacă voiți să o **Transformăm** într-o interpelare, sunt gata; dar dacă voiți să răspundeți la o întrebare, cred că are precădere.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Să răspund mai întâi la ea, primiți?

Dlor deputați, noi suntem un stat constituțional care în comparare, mai ales cu statele vecine de la sud, suntem cel dintâi stat constituțional și acela de la care vecinii, mulți din cetățenii acestor state...

Voci: Mai taie! Nu se aude.

D. Titu Maiorescu. președintele consiliului și ministru de externe: Voi căuta să vorbesc mai tare.

Suntem un stat constituțional și un stat constituțional de la care statele vecine de la sud tocmai au învățat și știința

politica și alte științi. Nouă ni se cuvine mai ales să dam exemplul că cunoaștem convențiunile internaționale și regulile la cari ne referim.

Așa-uumitul tratat, dar să-l numesc cu termenul tehnic, „Convențiunea de la Haga”, nu este numai unul, ci sunt numeroase. Noi am primit și am promulgat 11 din ele: în una din acestea se vorbește de mediațiune.

Nu este exact ta mediațiunea de care se vorbește acum în privința noastră, și care ne privește, prevede un termen de 30 de zile. Termenul de 30 de zile este prevăzut pentru alt caz de mediațiune, iar nu pentru cazul în care ne aflăm.

Chestiunea cu 30 de zile este prevăzută în Convențiunea de la Haga când este vorba de a se alege numai doi mandatar, câte unul din fiecare stat și cărora să li se încredințeze încercarea de împăcare. Acest mandat pentru două Puteri intermediare, oarecum două procurațiuni, este cel limitat la 30 de zile; mediațiunea celor șase Puteri, așa cum se face în cazul nostru, nu este limitată la un termen. Vasâzică, mediațiunea se află încă astăzi în deplină conformitate cu Convenția de la Haga, la care se referă.

Dar înțeleg interesul pe care-l are onoratul domn care m-a întrebat. Cred că aceasta este esența întrebării:

Interesele noastre, siguranța noastră este, nu zic periclitată, dar este micșorată prin această întârziere?

S-a întâmplat până acum ceva, care să ne pună într-o situație de inferioritate din cauzele acestei prelungiri?

Am onoarea a răspunde că, după convingerea mea, nimic nu s-a întâmplat care să ne pună într-o stare de inferioritate. Suntem încă în aceeași situație relativă în care am fost și cred că prestigiul României, datoria României, autoritatea României este aceeași, ba cred că a crescut în vremurile din urmă. *(Aplauze prelungite și îndelung repetate.)*

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Dlor deputați, onorabilul domn Fleva a început explicațiile, pentru a se face această înțelegere, cu câteva pasaje relative la chestiunea externă, pe cari vi le-a citit din interviul dat de fostul nostru coleg d. Niculae Filipescu, Voi începe și eu tot așa. În adevăr, dlor, răspunsul meu trebuie să vă aducă aminte, din capul locului, împrejurările cari domină și trebuie să domine încă toate discuțiile noastre, relațiile internaționale în cari se află România azi, caracterizate prin continuarea încă a ședințelor Conferinței reprezentanților Marilor Puteri la Petersburg. Sper că aceste conferințe vor fi terminate în curând. S-a anunțat încă o ședință pentru săptămâna viitoare. E cu puțință să fie cea din urmă. Și una din cauzele principale pentru care noi am prelungit sesiunea, și vă rugăm să veniți și după Paști, și să continuați ședințele până la 11 mai, e tocmai fiindcă avem speranța că în acest timp va veni ziua binecuvântată pentru noi, și ne vom folosi de cea dintâi zi posibilă, în care să putem da Parlamentului toate deslușirile, să-i înfățișăm toate actele petrecute în dinterul înmăno-bulgar.

Aceasta, dlor, domină fără îndoială situațiunea.

Nu vă așteptați dar de la mine să vi dau vreun răspuns, care în conștiința tuturor ar putea să pericliteze, să jignească, să atingi cât de puțin interesele țării, însă în limitele acestea voi să mă explic înaintea D-voastre cu toată lămurirea.

Dlor, interviul pe care ni l-a citit în parte onoratul d. Fleva, mai mult încercarea de a arăta o deosebire de vederi, de procedări, în sânul acestui ministru de colaborare, este îndeosebi încercarea de a arăta deosebirea de vederi și de procedări între colegul meu d. Take Ionescu și între mine.

Nu pentru întâia oară se face asemenea încercare. A mai venit în Parlament, cu prilejul interpelării onorabilului d. Virgil Arion, sunt acum două luni și ceva, a mai venit vorba de aceasta. Și atunci, dloc. dati-mi voie să vă cetesc dio

răspunsul meu, ceea ce a fost zis aci, în Parlament, în fața D-voastre și în fața tuturot colegilor mei de arunci, în ședința de la 23 ianuarie. Cetesc din *Monitorul Oficial* dezbaterile de atunci:

„A doua încercare - deosebirea între primul-ministru - dar cu mine tot este mai indulgent d. Virgil Arion"... Era pe atunci mai indulgent; acum i-red ci este mult mai puțin indulgent. (*ilaritate, aplauze.*) O constat cu paiete de rău, dar, în fine, trebuie să mă împac și cu aceasta, „cu mine tot este mai indulgent d. Arion; eu sunt numai slab - și între d. ministru de interne Take Ionescu".

„Am mai văzut încercări de acestea, pe la întruniți de cluburi și adunări publice. Acolo merg alte vorbe! Acolo nu este deosebire între d. Take Ionescu și mine! Acolo eu cu dl Take Ionescu și ai D-sale suntem aruncați deoparte, și de cealaltă dnii Marghiloman și Filipescu! (*ilaritate.*)"

Văd aci însemnat „ilaritate". Cred că acum nu mai e vorba să amncăm pe d. Marghiloman de partea aceea; d. Marghiloman rămâne în partea aceasta. (*Aplauze prelungite, ilaritate.*)

Și acum. dl. iată declarația pe care vă cer voie, nu este plăcută de a-mi repeta cuvintele mele ptoprii, dar vă cer voie a le scoate anume la iveală, fiindcă sunt caracteristice pentru toată situațiunea.

„Dlor, sunt autorizat să declar din partea colegilor mei, a tuturor și a fiecăruia în parte...", și când am făcut declarațiunea aceasta, am întrebat personal pe fiecare în parte, și pe d. Filipescu (*aplauze prelungite și îndelung repetate*), „câ atitudinea guvernului în ceea ce privește relațiunile externe, oficial reprezentate prin mine. ca ministru de externe, această atitudine este luată în deplină înțelegere cu toți miniștrii de pe această bancă. (*Aplauze.*) Toate încercările mai mult sau mai puțin potrivite..." - firește, mai mult sau mai puțin potrivite - (*ilaritate*) „cu împrejurările de față de a produce impresiunea că ar fi deosebire între noi, sunt zadarnice

(*aplauze*), dar nu mă îndoiesc că sunt patriotice - după conștiința fiecăruia. (*Aplauze prelungite.*)..." Văd aici că d-ului stenografi însemnează aplauze prelungite ale Camerei. (*Aplauze prelungite.*)

Dlor, când a fost făcută această declarație? La 23 ianuarie. Protocolul de la Iamdra, despre care se vorbește, e de la 16 ianuarie.

Toată atinidinea noastră, neschimbată de atunci până acuma, era hotărâtă între noi miniștrii, știută de noi și nimic nu a intervenit ca să o schimbe de atunci încoa.

De. dl. ne-a fost un coleg al nostru d. Filipescu, foarte prețuit de noi, foarte iubit de mine. Vă constat faptul politic așa cum se pettece. Ce voiți să spui mai departe? Să intru în amănunte relevate de onorabilul d. Filipescu?

Să intru, dacă sunt silit, dat să intru cu toată sobrietatea de cuvânt, cu toată reținerea sentimentală a unui om, căruia d. Nicolae Filipescu i-a fost unul din cei mai dragi oameni din generația sa.

Prima întrebare a dlui Fleva - și aici evident nu mai sunt chestiuni personale, sunt chestiuni de interes general - prima întrebare: se afirmă aici că în ultimul consiliu de miniștri, ținut la Sinaia, sub precedentul Cabinet - nu făcea parte din el d. Nicolae Filipescu - sub precedentul cabinet Maiorescu, s-a hotărât formarea unui guvern „cu un program foarte neted de participare activă la evenimentele din Balcani".

Dacă sub: „participarea activă" - precum punea accent la citire onoratul d. Fleva - s-ar înțelege - căci altfel nu prea știu ce înseamnă aici participare activă - dacă s-ar înțelege, or dacă cineva ar înțelege că program neted de participare activă vrea să zică participare „răsboiică", atunci notița este cu desăvârșire inexactă. Eu nu știu de un asemenea consiliu. Nu cunosc consiliu în care să se fi hotărât așa ceva; acel ultim consiliu a fost la 22 septembrie, la Sinaia, nici nu începuse ostilitățile în Balcani; era război între Turcia și Italia, dar nu

cu Statele balcanice. O participare activă, în sens de război? Nu a existat un asemenea consiliu de militari. Dar d. Filipescu nici nu pretinde că a fost față acolo; va fi fost așa informat. A fost inexact informat. (*Aplauze prelungite.*)

Al doilea punct relevat de d. Fleva din interviu: „În primele consfătuiri ce am avut cu prilejul formării noului cabinet, am hotărât să cerem rectificare de graniță Turtucaia-Balcic și cu prilejul deschiderii Corpurilor legiuitoare etc.”. Nu pot să intru în prea multe amănunte aici, le veți afla, cum am avut onoarea să vă spun, foarte exact pe toate în prima zi posibilă, și sper că va fi în curând. Înaintea închiderii acestei sesiuni extraordinare. Nu s-a cerut așa simplu rectificare de graniță Turtucaia-Balcic, ci era cerută numai în certe împrejurări, de cari nu a mai fost vorba pe urmă. Vasâzică, așa spusă afirmatare are trebuință încă de o rectificare. Pană la rectificarea graniței, și ție rectificăm afirmatmniie proprii. (*Aplauze prelungite, ilaritate.*)

Nu este nimic pierdut, numai „puțintică răbdare”, cum zice unul din scriitorii noștri cei mai buni. Si veți constata cu toții amănuntele și condițiunile în cari a fost vorba de așa ceva.

Si acum pasatul principal, acela care în adevăr constituie o învinuire adusă la adresa colegului meu d. Take Ionescu: „N-am mai putut însă spera nimic - zice d. Filipescu - din momentul ce d. ministru de interne spunea fățiș, și spunea chiar și străinilor că, orice ar fi, nici într-un caz nu vom face război”.

Dlor, cu nu pot bănuși și nu voi bănuși buna-credință a dlui Nicolae Filipescu, dar bănuiesc buna-credință a izvoarelor de la cari a putut lua asemenea informațiuni. Căci informațiunea este cu desăvârșire greșită (*Aplauze prelungite*), dați-mi voie să spun. este așa de absurdă, încât cade de la sine. Nu este exact că d. Take Ionescu ar fi zis vreodată, nu străinilor, aceasta al fi fost în orice caz imposibil de admis, dat în cerc intim, nouă, mie. că nici într-un caz nu vom face

război. Dar nu o dată. de câteva ori, de câte ori a fost prilejul, mi-a spus mie: eu, Take Ionescu, cred că este mult mai cuminte, mult mai în folosul țării, mult mai prevăzător, pentru o bună politică în s-icor, dacă diferendul româno-buigar se va putea dezlega pe cale pașnică. Dar dacă ar fi cumva demnitatea sau onoarea României atinse și puse în joc, se înțelege că și eu, ca oricare român, voi recurge la toate rezistențele și la cea războinică. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

Nu știu din ce izvoare a punit avea d. Nicolae Filipescu că ar fi zis d. Take Ionescu contrariul străinilor. D. Take Ionescu așa mi-a zis-o mie și colegilor săi, și nu puteți să admiteți unui om de inteligență, de însemnătate a dlui Take Ionescu, alienația mintală ca să spuie străinilor altfel. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate; strigăte de bravo.*)

„Dar noi eram reduși...” - relevă onorabilul d. Filipescu mai departe - „nici măcar la simplele resurse ale diplomației; toate discuriunile, toate hotărârile din consiliul de miniștri erau cunoscute la Sofia”.

Insinuări?! D. Nicolae Filipescu nu poate insinua; este un *lapsus linguae*. Dacă cumva s-ar putea interpreta aici că ar fi vorba să se zică, că d. Take Ionescu spunea la Sofia ce se discuta între noi; dlor, enormitatea unui asemenea gând îl distruge de la sine. Dar sunt convins că nu a fost aceasta intențiunea dlui Nicolae Filipescu și că acela care i-a reproduș interviul a comis o inadvertență stilistică. (*Ilaritate, aplauze.*)

Este în acest interviu un pasaj pe care nu l-a citit d. Fleva, dar pe care vă cer voie să-l cetesc eu, la sfârșit, fiindcă îl aprob zice d. Nicolae Filipescu: „Si când te gândești - da, dlor, când ne gândim - „că trecem printr-un moment suprem, printr-o ocaziune unică”, Dati-mi voie să zic și cu ei trecem încă printr-un moment suprem, printr-o ocaziune unică (*Aplauze prelungite*). „Că se creează o situațiune internațională care are să apese în cursul secolilor”.

Nu, dlor, iertați-mă, asra nu o aprob ca stil; eu suni un adversar al frazelor pompoase; aici trebuie sa fie reporterul care a copiat. *(Aplauze)!* Cine știe ce va fi în secolele viitoare! Să ne mărginim a constata că e foarte grea situațiunea acum, pentru ziua de azi, care apasă asupra destinelor noastre! Da, dlor, când te gândești că trecem printr-un moment unde in adevăr situațiunea externă apasă asupra destinelor noastre! *(Aplauze.)* Atunci ce mai vreți să răspund eu dlui Fleva la un interviu?

Am avut prilejul, dlor, să spun, tot atunci când îmi permiteam să răspund onorabilului dlui Virgil Arion, ce cred eu despre interviuri. Cred că in cele mai multe cazuri nu sunr bune, și poate interviul din urmă nu e de natură a-mi schimba această părere asupra interviurilor. *(Aplauze prelungite, ilaritate.)* Eu unul gălesc că majoritatea lor e defavorabilă. Interviurile au inconvenientul că, dacă vor să fie îndreptate contra cuiva, rănesc de regula pe acela care le face și fac bine aceluia contra căruia se îndreaptă *(Aplauze prelungite si îndelung repetate).*

În orice caz, în ceea ce ne privește pe noi, pe noi roți de pe banca ministerială și pe mine îndeosebi, alături de d. Take Ionescu, dacă acest interviu a avut gândul să arate sau să ptoducă deosebiri între D-sa si mine, și noi, acest gând nu s-a realizat. Legătura ce ne unește a devenit și mai strânsă. *(Aplauze prelungite și îndelung repetate; ovațiuni nesfârșite.)*

Și sunt fericit, împreună cu D-sa, că purem cu toții colabora la o operă care este în conștiința tuturor dscrul de însemnată pentru ca să poată trece peste toate chestiunile si peste toate afecțiunile personale. Și cu aceasta am încheiat. *(Aplauze repetate, îndelung prelungite: mari ovațiuni.)*

153

AUTORITATEA GUVERNULUI IN PARLAMENT ȘI ÎN ȚARA

(Ședința Camerei de la 29 aprilie 1913)

D. Titu Maiorescu, președintele ccsiliului si ministru de externe: Dlor, am ââ nispund îndată la o întrebare, care este în legătură cu autoritatea cc o poate avea guvernul in Parlament și în țară.

Întrebarea pusa de onorabilul d. Greceanu este: dacă cred ci prin cele ce s-au petrecut - căci nu e numai discursul dlui Carp — prin cele ce s-au petrecut la clubul conservator, cu prilejui unui congres,, este slăbită autoritatea guvernului.

Dlor deputați, o chestiune prealabilă: ce însemnătate poare avea în viața noastră constituțională un congres de partid și cum se raportă o hotărâre de congres, sau o hotărâre de club, față de un Parlament deschis?

Și fiindcă suntem un stat constituțional, toarte viu în viață sa politică, vă rog să-mi permireți a discuta împreună cu D-voastre mai întâi această chestiune, căci, după cum o vom înțelege, dacă se poate, cu rotii, asa vom ajunge si la o toncluziune care să răspundă la întrebarea onorabilului d. Greceami.

Dlor, cluburi de partid, congrese de panid, statute de club de pattid, comitete centrale și comtiete executive de parnd.

sune acestea lucruri esențiale pentru viața constituțională așa cum este obișnuită în Europa?

Partidele sunt esențiale pentru viața constituțională, da; însă o nume foimă., sub care partidele între ele se alcătuiesc și-si alcătuiesc viața, o regulă stabilită nu există, și cu atât mai puțin vreo legalitate în această privință, sunt numai obiceiuri, sunt tradițiuni, sunt convenții voluntare.

La noi în țară, și poate sunt între d-voastră cel mai bătrân parlamentar, nu știu dacă mai este altcineva, afară de d. Fleva - să mă scuze d. Fleva, dacă vorbesc de vârsta D-sale - nu știu dacă mai este altcinevide vârsta mea în această Cameră acum; la noi în țară, pentru oameni cari au trecut, ca mine, o viață îndelungată prin multe forme ale partidului la care aparțin, diferitele forme li s-au prezentat ca lucruri indicate conform evoluțiunii acelu partid într-un anumit timp.

Gând am venit cu în țari. și am început ca profesor de universitate să mă interez de acea parte politică cel puțin care mă privea, când mi se cerea un vot (și de atunci sunt peste 50 de ani) am găsit Partidul Liberal, adversar convingerilor mele, rară club și firi o constituite sub un șef anume ales, ori anume recunoscut; în conducerea Partidului Liberal erau figuri politice însemnate, cunoscute de toată țara, dar nu sub formă de club ori de alegere, ori de șefie.

Era familia Goleșcu, generalul Goleșcu, Ștefan Goleșcu, erau frații Brătianu, era C. A. Rosetti.

L'e atunci unui liberal i-ar fi fost greu să spună, cine este șeful partidului siu.

Era unul din Golești? Era unul din frații Brătieni? Era C. A. Rosetti, cate trecea de adevăratul inspirator al ideilor liberale? Pe atunci nici nu se vorbea de șef.

Iar când venea partidul la guvern, se punea la început în capul guvernului unul din familia Goleșcu: generalul Goleșcu, Ștefan Goleșcu, Pe urmă, când a venit lunga stăpânire a lui I. Brătianu, și mai ales când a venit deosebitea de vederi

polirice, la revizuirea Constituției, între I. Brătianu și C. A. Rosetti, necum mai pe urmă când a venit lupta aprinsă între I. Brătianu și Dumitru Brătianu, atunci s-a stabilit ideea de un șef - nu știu dacă șef binele partidelor și ale vieții politice, ori spre inconvenientul lor — șefia de partid a ajuns de atunci și fie la ordinea zilei.

La noi. conservatorii, ba era vorba de Manolache Costache Epureanu, ba era vorba de Lascar Catargi, ba de generalul Florescu.

Era foarte variată și această alcătuire.

Dar după ce în partea adversă, s-a stabilit ideea de șefie în persoana lui I. Brătianu, s-a formulat și la noi ideea de șefie, și cel mai respectat șef conservator și mai cu autoritate a fost Lascar Catargi, cum știți.

În vremea lui Lascar Catargi noi nu aveam comitete la început.

Primele statute au fost de la 1880 și atunci era Epureanu președinte. La moartea lui statutele au cam rămas în părăsire, sub Lascar Catargi ca șef.

Au mai 'ost pe urmă statute ale unui Jub conservator dizident, clubul Constituțional.

Am mai văzut statutele celorlalți conservatori de la 1902. S-au modificat aceste statute printr-o alcătuire scrisă între dl Carp și răposatul Iorgu Cantacuzino, când i-a trecut șefia la 1907.

Cum vedeți, sunt forme evoluționare, schimbătoare ale vieții de club.

La liberali: după moartea lui Ioan Brătianu, s-a făcut un fel de triumvui de șefie: Dumitru Brătianu, Dimitrie Strudza și Eugeniu Stătescu. Și a stat așa câțva timp pe urmă s-a ales un singur șef; Dimitrie Sturdza; și după el, actualul șef, d. Ioan Brătianu.

Vasâzică: șefii, alegerile de șefi, statutele alcătuirii de partid... Toate acestea au fost variabile și n-au avut nimic

precis; nici un precedent sigur, nici unul, este așa de stabilit, încât să zici: aceasta este norma vieții constituționale care se manifestă în cluburi.

Acum la noi! La noi, în vremea din urmă, este un club; și, ca în orice club politic, este un comitet, care «e numește când central, când executiv, și care are direcțiunea partidului.

Nu știu cum este la Partidul National Liberal. Presupun, însă, că și acolo, alături de un club mai mare, este — firește — un comitet, ori cum s-ar numi, central, dirigent, care este compus din oameni considerați ca hotărâtori pentru direcția politică ce trebuie dată partidului.

Tot așa și la conservatori: e un comitet dirigent, în mijlocul clubului și alături de club.

Le-ubul? Acesta primește membri cât se poate de mulți. Nu este acolo mare considerațiune de greutate politică pentru fiecare individ.

Este o cocizariune - de regulă mică - care se pune pentru a avea o formă, după care Să se știe cine s-a declarat înscris în partid.

Cluburile acestea au o mare însemnătate la alegeri. Se înțelege, trebuie să răspândești ideile tale politice, să ai oameni cari îți sunt aderenți; o să fie alegeri de deputați și senatori; cu cine lucrezi în aceste alegeri?

Nu este bine să lucreze guvernul, trebuie să lupteze partidul și comitetele electorale din partid, și cu cât poate să fie mai mare în toate clasele numărul aderenților, cu atât mai bine pentru acel partid. Și o spun aceasta eu, membrul tnci grupări de oameni, cari mai înainte erau numiți junimiști și cari apoi au intrat cu totul în Partidul Conservator, o spun aceasta, pentru că noi junimiștii eram foarte puțin electori, eram mai ales un duh cu principii și de corii. Cât pentru marea masă a alegătorilor, aceea nu prea era în pana noastră. „Si, pot judeca cu nepărtinire activitatea acelor cluburi cari erau mai

practice și știau să se înfiripeze mai bine printre alegători, sub orice formă ar fi făcut-o.

Dar, o legalitate, o formă autentică, vreo hotărâre de direcțiune a politicii?

Totdeauna s-a dat câțiva oameni, în comitet dirigent. executiv - oricum s-ar numi - prin încrederea dată lor. Chestiunile importante de partid politic nu pot fi hotărâte decât într-o asemenea mai restrânsă și mai liniștită meditațiune și discuțiune.

Vasăzică, la noi, pe lângă acel club, și dorim să fie foarte numeros, cu contribuțiunea 3 lei pe lună - poate și ea prea mare - la noi în Capitală, pe lângă acest club de extensiune și de valoare electorală, este un comitet executiv de partid și un comitet central în club, vreo 14 la unul, vreo 24 la celălalt. Aceștia hotărăsc și vorbesc despre ale partidului. Vorbesc mai ales când? Și hotărârea lor e mai ales valabilă când?

Mai ales când partidul e în opoziție. S-a întâmplat în viața noastră constituțională de atâtea ori eroarea guvernelor de a voi să aibă unanimitate în Cameră și în Senat, cred că astăzi ne-am lecuit de această eroare, și că acum toate partidele, toate guvernele înțeleg că e bine ca în Parlament să fie reprezentată o opozițiune mai însemnată în număr, firește nu așa de numeroasă încât să împiedice majoritatea de a lucra, dar însemnată, așa încât să aibe un control efectiv, și să poată aduce folosul ce trebuie să-l aducă vieții constituționale.

În vremuri în cari era altfel, se putea întâmpla și nu pătrundă decât 2 sau 3 din opozițiune în Parlament. Și, fiindcă liberalii au guvernat mai multă vreme în țara aceasta decât conservatorii, a fost mai de multe ori vremea în care conservatorii erau foarte puțini. Eu știu O Camera în care eram numai 2 deputați, la 1878, mai pe urmă 4 conservatori în tot Parlamentul liberal!

Știu o vreme când an* vrut să fac o moțiune și nu iveam 5 ca să mi-o iscălească, în vremuri de acestea comitetele

partidelor au deosebită valoare. Dar firește că partidele sunt mai bine reprezentate în acțiunea lor prin deputații și senatorii cari au pătruns mai numeroși în Parlament.

Căci ei atunci reprezintă panidul lor în forma mai legală și autentică pe care o au dezbaterile și voturile Parlamentului.

Dar apoi când vine un partid la guvern, chiar numai când se prevede că va veni la guvern, căci aceasta se simte mai dinainte, în comitetul restrâns se pregătește alcătuirea guvernului și, în orice caz, în clubul central și în cluburile din provincie se pregătesc reprezentanții partidului cari au să fie reprezentanții țării, e. t. presiunea legală a clrii în Parlament.

Dacă acum vine propunerea Regelui ca un membru al acelui parrid să formeze guvernul și dacă în urma acelor lucrări pregătitoare și convenite între membrii partidului se aleg deputații și senatorii și dacă *t* o majoritate a partidului în Parlament, ne întrebăm ce mai e viața clubului?

D. I. Miclescu: Cer cuvântul.

IX Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Da, c bine să se mai adune. Dar odată ce este desemnat guvernul partidului și odată ce acest partid, după alegeri, a ajuns la o reprezentare în Parlament, la o majoritate în Camera și în Senat, unde este atunci ființa politică a partidului? E în Parlament și în guvern.

Se poate oare că, dacă prin alcătuirea partidului de mai înainte, s-a hotărât formarea unui guvern, dacă Regele s-a adresat la acest partid pentru cârmuirea țării; se poate, oare ca, dacă guvernul așa format de Rege, se prezintă înaintea țării, și pentru a fi guvern valabil, pe lângă încrederea Coroanei, caută încrederea țării prin alegeri constituționale, și dacă obține această încredere printr-o majoritate în Cănietă și în Senat, se mai poate că te miri prin ce întâmplare, într-un club, ori într-un comitet, la spatele reprezentanței legale să se facă. te miri ce s-ar face, un congres, o încercare, o întrunire, o adunare, o moțiune, se poate oare ca să înlocuiască o asemenea

moțiune de club, o moțiune propusă de oricine vreți voi. hotărârea aceea ce este acum format și constituit în reprezentanța legală a țării, care este guvernul și majoritatea lui? (*Aplauze.*)

Firește, dlor, că relația personală a fiecăruia, relația lui cu cine vtea să o aibă, ca să-i lămurească conștiința, e de mare însemnătate pentru el. și firește, nu o dată, ci de multe ori. sunt ocazii în care fiecare din noi, miniștrii, pe lângă reprezentarea legală, care este Camera și Senatul, și pe lângă autoritatea hotărâtoare, care este Regele, caută să-și lămurească conștiința "în convorbiri și săruii cu oameni în cari avem încredere. Iată o deprindere omeoească, prea naturală, prea elementară pentru a mai fi discutată. Dar acestea sunt lucruri alre conștiinței, oarecum private ale fiecăruia. Se lămurește, se sfătuiește cu cine vrea și cu cine crede. Dar în fața țării și a străinătății e Regele Capul Statului, care dă încredere guvernului; e Camera și Senatul, care reprezintă țara legală și dă ot nu dă încrederea sa guvernului, și nimeni altul. (*Aplauze.*)

Când un guvern are încrederea Regelui și câtă vreme o are. când un guvern are încrederea majorității Parlamentului și câtă vreme o are, acest guvern e singura expresiune legală într-un stat constituțional. (*Aplauze.*)

A voi, a încerca să substitui alături o convocare oarecare, ar fi club, congres, adunare la „Dacia”, la „Euforie”..,

I. Dr. Gianni: E convocare făcută de șeful partidului, d. Petre Carp.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe. A voi aceasta, dlor, însemnează a distruge ființa constituțională... (*întreruperi.*)

D. V. G. Morfun: Nu am auzit ce ați spus acum.

O. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe. A voi, ca alături de funcționarea legală a guvernului cu încrederea Regelui și cu încrederea majorității parlamentare, odată acestea dobândite și publicate în oficialitatea lor - cum

sunt totdeauna publicate în *Monitorul Oficial*, a mai voi, ca alături de acestea, pe lângă acestea, afară de acestea, ori în contra acestora, să faci o convocare de club, de comitet, de orice ar fi, și să zici că aceasta ar să aibă acum o Influență isitpra a ceea ce se hotărăște legal de D-voastre, aceasta, dlor, ar fi zdruncinarea, nimicirea legalității sistemului constituțional. *(Aplauze prelungite și îndelung repetate.)*

Legea militară este o lege foarte severă, acolo este disciplina condiție elementară; acolo e o ierarhie stabilită. Când este organizare normală în țară, această disciplină trebuie să fie simțită pretutindeni, până la cel din urmă grad, până la cea din urmă regiune, în care este o ființă militară localizată.

Când dă un ordin minim de război, și ne putem închipui că numai un colonel să fie ministru de război, și când ar veni un general comandant al unui corp de armată undeva și ar zice: nu știu seamă de porunca care mi-a venit de la ministrul de război și mă pronunț eu altfel, aceasta ar fi un pronunțământ militar, și nu e unul dintre D-voastre care să nu simtă că pronunțamintele militare sunt ruina unui stat. *[Aplauze prelungite.]*

Vrea aceasta majoritatea Partidului Conservator, care este în prima linie un partid de ordine?

Dar fie și Partidul Național Liberal, care este acum un partid constituțional monarhic. În lunga mea, de altminteri neînsemnată viață politică, am avut prilejul, ca opozant conservator, să relev marile merite ale lui Ioan Brătianu, care dintr-un partid, care la început ne părea nouă, după dilemele manifestări ale lui, ba republican, ba dispus la revoluție, a făcut un partid de disciplină monarhică, constituțională; partid național-liberal, dar partid constituțional legal și monarhic. Doamne! sunt și oameni cari cred că numai printr-o mișcare revoluționară se poate aduce adevărata îndreptare. Dar cel puțin în Parlament nădăjduiesc că nu avem un anarhist în mijlocul nostru. Nu știu, poate că

cei lăși sunt mai anarhici nici nu vin în mijlocul nostru. *(Ilaritate.)*

Repet întrebarea: se poate ca un partid conservator, fie conservator democrat, fie conservator sadea, dar se poate ca și un partid liberal-național, dacă recunoaște că un pronunțământ militar este distrugerea vieții statului, să admită un pronunțământ civil? *(Aplauze prelungite și îndelung repetate.)*

Aceasta, dlor, nu se poate.

Iertați-mă că v-am făcut o așa de lungă digresiune, dar suni chestiuni de principii constituționale cari trebuia întâi să le hotărâm aici, împreună, și în privința cărora trebuia să ne spunem părerile.

Odată acestea zise, mă întrebă onorabilul d. Gzeceanu; dar d. Carp a spus că reia șefia partidului, cu două condiții: să înceteze colaborarea, ca urmare a unei prime condiții: să nu primim protocolul de la Petersburg.

D. Carp e deputat? D. Carp e șef al Partidului Conservator? Permiteți-mi, dlor, și iertați-mi o mică explicație, care nu e nici măcar vreo mare destăinuire; dar fundcă s-a adus chestiunea în Parlament, trebuie spus tot ce o poate lămurii pe deplin și cu întreagă sinceritate. D. Carp era șef activ foarte respectat, foarte însemnat, cu cea mai mare autoritate în Partidul Conservator. Îndeosebi eu îi etanai un coleg, dar nu un coleg de egalitate, ci un coleg, care în libera mea voință de disciplinat membru al partidului, îi primeam de buna mea voie superioritatea lui în conducerea partidului. Așa un voit eu să ităiesc în viața politică, câtă vreme am admis eu și am contribuit și eu de la început, ca să fie admis așa de noi, d. Carp ca șef de partid. La un moment dat, e acum peste un an, la 15 martie 1912 d. Carp însuși, șeful nostru de partid și încă șeful guvernului, a stăruit pe lângă mine ca să viu în locul D-sale la guvern, nu la șefia partidului, la care nu m-am gândit niciodată, și nu mă gândesc, dar la guvern, și a format D-sa - i-am dat eu aceasta autoritate, am permis-o de la

D-sa-a format o listă <e miniștri, miniștri cari să vie să înlocuiască ministerul Carp, s-au adăugat 3 miniștri noi și eu să fiu președinte. Am primit aceasta, după cum a stăruit d. Carp. am primit-o în interesul partidului. Era vorba să se înlătore dificultățile cari se iviseră. Speranța, năzuința mea era ca. dupiînlăturarea acelor dificultăți să revie d. Carp la cârma țării. Eu mă consideram - să-mi dea voie adversarii național-liberali să le aduc aminte de evenimente din partidul dlor și să fac o comparație - eu mă consideram ca un fel de minister Aurelian. Vă aduceri aminie, venise d. Aurelian în locul dlui Sturdza, din cauza unor dificultăți, mi se pare, metropolitane. și era știut de toată lumea că d. Aurelian este un locțiitor al dlui Sturdza. Când a socotit d. Sturdza că prea mult tine interimatul Aurelian, a convocat o întrunire publică la Craiova, unde D-sa. ca șefal partidului în activitate, a început să atace pe d. Aurelian cu vorbe: „Mitropolitul sus, morala jos”. Era celebră atunci formula aceasta, cel puțin, printre noi; știți răutatea oamenilor din opoziție! (*Ilariate*). S-au mai întâmplat, deci, de acestea. Așadar eu mă consideram ca un minister Aurelian. și după ce una din chestiunile iritante mersese pe calea tribunalului, mai era a doua chestiune cate era în spiritul și în atmosfera de atunci: înțelegerea cu partidul cate se chema conservator-democrat. Am fost dator s-o încerc și am încercat-o cu mulțumire, fiindcă din partea mea - dar vederi ce neînsemnata era influența mea politică — de 18 ani, nu de 2 ani. este visul meu și fac tot ce pot, — dar ce puțin por! — ca să văd odată Panidul Conservator întărit, unit și puternic. (*Aplauze prelungite*).

O doream sub Lascar Catargi la 1895, am dorit-o și sub Cantacuzino, o voiam sub Carp. sub oricine din iceșria. numai să se facă odară! Să înceteze fricțiunea, care numai bine nu poate să aduci partidului și țării. Si să luăm un exemplu: sunt teribili pentru noi, în această privința, d-nii aceia din Partidul Național Liberal; ei se ceartă, se fac drapelșiri, „mitropolitul

sus, morala jos”, dar la adică se găsesc iar împreună, și au tăria de a lucra împreună, și dau exemplu de disciplină!

Si nu știu cum se face că nu-i imităm; aș dori să-i imităm, Aurelian era - pardon dlor. cred că nu scad memotia lui Aurelian dacă îndrăznesc a mă compara cu el - era numai interimar. Asa mă consideram și eu. Am vorbit de multe ori cu colegul meu de astăzi d. Take Ionescu, în vara trecută, și știe dumnealui că în toate vorbele noastre, compunerea ministerului, program, eu ziceam ca bătrânul acela de la Roma: „*equidem cernea*. Carp rrebuie să fie în fruntea guvernului de colaborare, de contopire cu d-voastră”.

D. Take Ionescu, ministru de interne: Exact.

T>. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Șt aici era greutatea.

O. Take Ionescu, ministru de interne: Exact.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe. Nu credea d. Take Ionescu ca va fi bună. ori trainică, ori puternică, o alcătuire sub conducerea dlui Carp, asa încât pe la sfârșitul lui septembrie - de la aprilie până arunci a ținut discuția - la o vorbă ulrimă a dlui Take Ionescu: „nu por în aceste condițiuni să intru în minister cu d-voastră, sub conducerea dlui Carp”, eu m-am dus și mi-am dat demisiunea Maiestății Sale Regelui.

Nu am putut împlini sarcina a doua de a face fuziunea, colaborarea, conlucrarea cu partidul dlui Take Ionescu, sub conducerea dlui Carp. Foarte clar: nu se putea face sub d. Carp, eu nu mai aveam ce căua la minister. Asa înțelegeam eu misiunea mea, primita la 28 martie, anul trecut.

Deodată a izbucnit criza balcanică, neașteptata criză balcanică. La noi omul cel mai respectat, mai cu autoritate și mai cu greutate, alături de d. Catp, era, cum știți, tl. Iorgu Cantacuzino. Și D-sa ceruse mai înainte condiții pentru conlucrarea cu conservatorii-deniocrati, pe cari nu le primea dl Take Ionescu, însă cum a izbucnit criza halcanică, amândoi

acești oameni au avut îndată simțul firesc al necesității patriotice! Și răposatul [orga Cantacuzino - fericită să-i fie memoria pentru acest gest! - ca și d. Take Ionescu, aci prezent, aceștia amândoi mi-au zis. Iorgu Cantacuzino direct mie la Zamora; și pe urmă, după ce m-am dus eu la d. Take Ionescu, acesta la rândul său; „așm trebuie să înceteze greutățile ce le făceam înainte”. Și dl Take Ionescu mi-a admis: „să-mi fie mini-stru-presedinte d. Carp!”. Iar d. Iorgu Cantacuzino mi-a zis: „primesc să fie d. Take Ionescu la interne”. (*Aplauze prelungite și îndelung repetare.*)

Dlor, pot zice că la vârsta la care am ajuns nu a ieșit vreodată în Parlament și nu a ieșit pe catedra universitară din gura mea un cuvânt, care să nu fi fost cântărit ca să fie exact și să nu comit >. reodată o abatere de la adevărul de rapt. Nu am trebuință să vă spun! Ați putut fi martori! In rartle momente în cari am vorbit eu și ați ascultat D-voastre, niciodată nu a ieșit din gura mea o observare ofensatoare pentru cineva, pentru viața cuiva publică, necum pentru viața privată. Eu nu fac personalități cu nimeni; nu am făcut niciodată și nu afirm lucruri necontrolate.

Mie mi-ar fi rușine, dacă ar putea vreodată cineva să-mi arate nu ai spus adevărul. Și dacă s-ar întâmpla să fiu greșit asupra unei date, o lipsă de memorie, m-aș grăbi să rectific îndată. Până acum nu mi s-a întâmplat, fiindcă vorbesc rar și caut să nu iasă de la mine un cuvânt care să fie în contra faptului exacte.

În ziua în care a fost un consiliu de miniștri la Rege, la Sinaia, la 22 septembrie, și când am auzit din gura Regelui: „Partidul conservator să fie la guvern trebuie să fie în ateste împrejurări cât se poate de tare. D. Carp este chemat să formeze ministerul cu d. Take Ionescu împreună, ca cea mai tare expresiune conservatoare; iar dacă d. Carp nu o va face, în al doilea rând să se încerce de d. Maiorescu”. Fericirea mea

în acel timp era să văd că de la Rege, până la d. Take Ionescu, se stabilise acordul să se facă ministerul Carp-Take Ionescu.

Am spus-o îndată dlui Carp. În prezența mea a cerut audiență la Rege. S-a dus la Sinaia, tmi era sufletul ușurat. Aspirariunea, visul meu și, dlor, ierrați-mă, știți cum sunt bătiâni. *laudatorei temporis acti*. Mi se pare că în genetatiunea mai tânără - poate că este o patere greșită a mea - se ivește mai mult accentuare a personalității decât înainte; mi se pare că este ceva mai mult arivism decât era înainte, mai multă aletgare după situații eicertie; ceva mai multă aspirare la banca acesară ministerială, cate numai cine nu a ocupat-o crede că este o bancă de mulțumire sufletească. Fata cu acea*ta situație a generației care vine acum după mine, e poate greu să afle cineva crezământ dacă spune ca era fericirea lui în ziua în care a văzut că este chemat d. Carp la Sinaia, ca să facă ministerul unit al Partidului Conservator cu d. Take Ionescu.

Dlor, un om ca mine - vă vorbeam de neînsemnata mea viață politică, și să nu credeți că o făceam **asa ca** oratorie, *ad captandam benevolentiam*, prin modestie. Deloc, deloc un **om** teoretic, **un** om a cărui viață principală nu era politica, ci eva catedra universitară, a cărei activitate de căpetenie era scrierea și literatura și urmărirea problemelor de știință, al căui dor de viață esre să-și isprăvească odată începutele 4 volume de publicare ale discursurilor parlamentare (**e** gata al cincilea volum în manuscris, n-am **vreme** să-l ripăresc) și să scrie - acesta îmi e visul - istoria României sub Carol J, așa cum o pot **face**, cât mă taie capul să o fac, credeți-mă, dlor, că un asemenea (im, cu asemenea deprinderi și asemenea ideal, și **care** a fost amestecat în ale politicii numai fiindcă țara e mică, nu te lasă să trăiești tu o specialitate, în toate te bagă, în literatură, academie, politică, am mai fost și avocat. Câte n-am fost! Un **ademenea** oni, a cărui viață principală era cealaltă, cea literară și științifică, pentru un asemenea om, în intermitenta sa viață politică, a fi contribuit și el cu ceva.

pentru ca visul acela al său: *unirea și întărirea Partidului Conservator* să se îndeplinească, vă puteci închipui că coacă ambițiunea lui era satisfăcută, și că la 72 de ani puteam zice cu cea mai adâncă mulțumire: siobozește pe robul tău, Doamne! Am văzut pe d. Carp în capul Partidului Conservator unificat și îndreptând greșeala care s-a făcut la club, când a ieșit d. Take Ionescu cu amicii săi, reunificat Partidul Conservator și întărit. Și are ttebuiță Partidul Conservator de întărire, fiindcă adversarii național-liberali, după convingerea lor, vor să introducă votul universal. Eu îl cred o calamitate pentru România, - Pardon! eu personal, după neînsemnata mea convingere. - fi umblă după modificări ale proprietății, eu o cred și mai mare calamitate în aceasta țară. Mai umblă după te miri ce aice idei socialiste; să ne ferească Dumnezeu să mergem acum pe această cale mai departe decât am mers deja. *(Aplauze prelungite.)*

Cu această credință teoretică, dacă voiți, si despre care eu sunt convins de când mă știu în viața politică, să văd Partidul Conservator întărit și unificat cu d. Take Ionescu și cu d. Cantacuzino și cu d. Carp, fie și cu cea mai mică ajutorare din partea mea, vă puteți închipui că aceasta eca încoronarea vieții mele politice.

A venit d. Carp seara de la Sinaia, a venir îndată la mine acasă, vorbind ca un bărbat de stat de primirea sa la Rege. vorbind de condjiunile în cari ar admite să facă acest guvern de conlucrare cu d. Take Ionescu, rămânând să se îndeplinească condițiile sub cari să se facă conlucrarea. D. Take Ionescu mi-a declarat din nou arunci: da, primesc să întru în guvern sub d. Carp, numai trebuie să fie îndulcite relațiunile între partide.

Cred și eu că e bine să fie îndulcite relațiunile între partide. Am spus-o și aci, dlor; nu sunt om al dușmăniilor, eu vreau mai mult ceea ce îmbină decât ce dezbină oamenii; și voi fi totdeauna gata să lucrez cât pot la împăcare.

Vorba mare: să ne aducem aminte de faptele bătrânilor, ce frumos o zice d. Carp la congres! D. Carp este totdeauna interesant când vorbește, ate o concepțiune mate, este o individualitate puternică, care spune convingerile sale cu tot curajul și cu toată sinceritatea. Ce frumos a zis la... ce era? *(Ilaritate)* la congresul acela de la Club, ce frumos a zis, indiferent unde a zis: să ne aducem aminte de pilda bătrânilor; cum făceau bătrânii noștri, să facem și noi! Da, să ne aducem aminte de pilda bătrânilor, mai ales el bătrân și eu bătrân, și dacă e ceva de la bătrânii noștri, mai presus de toate, e vorba: „la vreme de grea cumpănă, românii se unesc cu toții”. *(Aplauze prelungite și îndelung repetate.)*

Aceasta este vorba bătrână a noastră, aceasta este adevărata mare vorbă, căci multe vorbe umblă, dar mai presus de toate vorbele pentru istoria neamului e aceasta.

Când s-a făcut minunea că s-a ales la 24 ianuarie 1859 Cuza-Vodă în București, după ce fusese la 5 ianuarie ales în Iași, când în preziua alegerii era vrajbă, orbire, aspirări, ademeniri - în rot cazul, dlor. când văd ce se face astăzi pentru aspirarea la șefie, ce trebuie să fi fost aspirările la domnia Iării? *(Ilaritate; aplauze prelungite.)*

E mare lucru să fii șef; poate e tot așa de mare lucru să nu vrei să fii șef. *(Ilaritate; aplauze prelungite.)*

Dar când era vorba să fii Domn! Poate să fie mai mare lucru decât să renunți de a fi Domn, când interesele țării reclamă renunțarea ta? Și atunci, în preziua lui 24 ianuarie, s-a întâmplat acea minune de cenuntare, s-a făcut unirea tuturor aspirațiilor la domnie; a tuturor, așa încât Cuza-Vodă, aproape necunoscutul colonel din Moldova, fiindcă fusese ales în Iași, pentru ideea Unirii Principatelor, măcar unirea personală, a fost în unanimitate ales și aici la București. Așa e? La vremuri mari, la grea cumpănă s-au unit românii cu toții. *(Aplauze. >*

Era n grea cumpănă și când cu răsboml balcani'-. Era bine ca ă nu fie vrajbă personală inre partidele politice; era chiar posibil ca la un moment dat să conlucreze toate partidele împreună la guvern. Dacă Regele a dac acest sfat. cuminte a fost Regele, ca de atâca ori în viața lui politică. Dacă d. Taie Ionescu a fost și el de această părere, cuminte a fost Take Ionescu că a insistat asupra acestui lucru, *{Aplauze prelungite}*

D. Carp nu a crezut de cuviință să primească împăcarea în condițiunile cari i se păreau D-sale că se pun. Dar condițiunile nu au fost clar stabilite, - nu s-a comunicat în tbrmă nici o condiție pusă de Partidul National Liberal. Multe se scriau prin gazete. Ei, cc interesante sunt gazetele! Și unele cu bine și altele cu otravă, - sunt și otrăvitoare, acritoate, dezbinatoare, de toc felul, și îndată, firește, cei care nu vreau să se facă unirea, au început să spună o sumă de lucruri cari nu stiu daca erau autentice! D. Carp nu a crezut că poate să facă ceea ce i se părea D-sale că era cerut pentru a restabili pacea cu Partidul National Liberal. I se poate imputa dlui Carp ceva din acest refuz? Dlor, cred că nu; căci aci este o chestiune cutat personală a fiecăruia.

Și dacă d. Carp. precum îl cunoaștem. în mândria sa - si bine că e mândru - în energia să de fier - si bine că este energic si de fier - în simțimântul demnității sale, oricât de înălțată și-ai pune-o. a crezut că este mai bine pentru demnitatea sa personală, oricât ar fi fost simțimântul sãn de demnitate chiar exagerat: cine ar avea dreptul să-i facă o imputare din aceasta?

Si ton aveti simțimântul că A. Carp, consecvent acestui sentiment al său, rămânea omul întreg, omul sus, care a fost totdeauna. *(Aplauze prelungite)*

Este foarte curios, la noi iu cară, fie în chestiuni mai grele, cum esre acesta a dlui Carp, fie în chestiuni mai mici, când cineva comite o greșeală, de exemplu când ține un discurs nepotrivit întt-o întrunire publică, când de pilda, iimehuințcază cuvinte recunoscute de toată lumea ea greșite.

se face mai pc urmă parcă nu ar fi fost rostite cuvintele cele greșite. Greșeala se constată, dar se face parcă nu ar fi fost. Inșă, dlor, ceea ce a fost, a fost, si este o vorba veche latină: „*facta infecta fieri non possunt*”; cele făcute, cele rostite, cele publicate sunt, au ființa lor si nu se pot face parcă nu ar fi fost. Au fose și au urmările lor mai departe. Când a zis d. Carp în comitetul Partidului Conservator: nu pot, nu vreau; ateste vorbe au trebuit să aibă efectul lor.

Și acum o altă mică cercetare între noi.

Sunt tot felul de ș?fi: sunt șefi autoritari, autoritari cu votba. autoritari cu gestul (*Ilaritate*), sunt șefi - cum a zis un onorabil coleg al D-voastre, d. Mehedinți — „hamidiani”, adică de felul fostului sultan Abdul Hamid, șefi despotici. Si este controversată întrebarea cum merge mai bine un partid: cu discițiuni libere într-un comitet sau cu autoritatea disciplinară, oarecum despotică a șefului? Se poate și una, se poate și alta, cum primește conducerea partidului. La conservatori, cu d. Carp, s-a intrumt atunci comitetul executiv al partidului, foștii și actualii miniștri conservatori, la răposatul Iorgu Cantacuzino acasă, el șeful clubului, Carp, șeful partidului, noi miniștrii și foștii miniștri, si s-a discutat greaua problemă. Sc oferea Partidului Conservator, în vremuri din cele mai importante pentru țară, să lucreze unit cu cealaltă ramură conservatoare: o tăcem ori nu o facem? O tăcem chiar cu jertfa de a vedea că șeful nostru d. Carp, din considerările arătate, nu vrea să ia frânele guvernului? Ce se putea întâmpla atunci? Dacă ar fi fost disciplină despotică, unde numai șeful dictează, s-ar fi cerut supunerea oarbă. Nu e așa alcătuit Partidul Conservator; în comitetul său dirigent se discuCă, se dezbate, apoi se hotărăște. Așa w discutat si s-a dezbătut, si nici un moment, nici în.suș d. Carp n-a zis: „Sunt șef. trebuie să mă urmați”. Eram acolo 13, ar zice cineva că e număr fatal, căci s-a si întâmplat încetarea din viață a unuia din cei mai importanți membri ai Partidului Conservator de atunci incoace.

Din cei de față, 10 au fost de părere că nu se poate ca Partidul Conservator înaintea problemei puse să se dea în lături, pentru că arunci încetează de a mai fi un partid serios pentru țara aceasta; trebuia să meargă înainte cu orice sacrificii. Bine s-a făcut? Rău s-a făcut? Urma va alege; dar așa s-a făcut! Și arunci d. Carp a zis: eu nu iau această răspundere și mă retrag; faceți ce credeți, eu nu o fac! Și și-a dat demisiunea în scris dlui Cantacuzino.

Cum trebuia să hotărască partidul? Vă rog, puneți-vă fiecare din d-voastră în situațiunea politică de atunci. Controversă, firește! Câteva păreri opuse, doi pentru retragere, unul îndoișor, 10 pentru continuare și cei mai energici pentru continuare, răposatul Cantacuzino și d. Nicolae Eilipescu. Aceasta ne-a determinat pe noi. Nehotărât, stând pe gânduri, cu durere d. Marghiloman; cu îngrijorare d. Canracuzino Mihail; cu cea mai mare îngrijorare cu câte eram acolo neaspirantul șef de guvern (căci numai arivist nu am fost în viața mea).

Așadar, d. Carp și-a dat demisiunea din șefie și a trimis după două zile - comitetul fusese într-o vineri, la 6 octombrie - a trimis sâmbătă ori duminică pe d. Ianovici la *Epoca*, care atunci era o foaie apropiată de noi, acum, cum ați simțit, este o foaie de crâncenă opoziție în conra noastră... adică, pardon, numai de opoziție contra noastră, până la „crâncenă” mai va. (*Ilaritate.*)

Noi, câți tîmăseserăm la d. Cantacuzino după plecarea dlui Carp am zis, firește, că nu se poate să primim demisia dlui Carp, să rămână șeful partidului și chiar dacă în momentul de față este supărat, va reveni; să rămână. Dat la această hotărâre a noastră - adică, după cum am declarat toți că nu se poate primi demisia - d. Carp prin d. Ianovici a trimis la *Epoca* declarația că, nevoind să ia răspunderea, persista în demisia din șefia Partidului Conservator.

De atunci d. Carp n-a mai venit întte noi, nu a făcut nici un act de șei, nici măcar de membru al partidului, dar noi nu am voit să-l considerăm demisionat, ci am voit să-i lăsăm puțința de a reveni. Cum, într-o țară ca a noastră, nu prea mare și fără mulți oameni de valoare politică, cum să se lipsească un panid, o Cameră, de un sfat, de o vorba bună a unui bărbat de valoarea dlui Carp?

Nu am primit demisia, și se înțelege, toți conservatorii au insistat ca să fie ales d. Carp deputat, să vină aici în sfatul țării. D-sa a fost ales, dar și-a dat demisia și din Cameră, dar d-voastră ați respins-o în unanimitate, afară de unul... eram să vă uit, dle Ioan Miculescu, și cum se poate să vă uit pe d-voastră. care în acel moment ați vorbit așa de frumos în favoarea dlui Carp? Când a vorbit d. Miculescu așa de frumos în favoarea dlui Carp și când a zis că este o ipocrizie dacă îi respingem demisia, eu am răspuns că este o nepotrivire de expresiuni, căci era evidentă sincera dorința tuturor, ceruse chiar d. Cosrinescu în numele Partidului Național Liberal să se respingă demisiunea dlui Carp; toți voiam și vitiă aici, era sinceră dorința, incontestabil, a tuturor să vini d. Carp în mijlocul nostru, și vă puteți închipui ce animate și interesante ar fi fost ședințele Camerei, în cari d. Carp ar fi luat cuvântul să vorbească fie contra noastră, fie pentni noi, probabil contra noastră!

Ce important și ce folositor pentru toți ar fi fost să te masori cu asemenea păreri contrarii înaintea Parlamentului!

Evident, era bine să vină în mijlocul nostru. Nu a venit, și atunci noi, guvern, am lucrat cum am trebuit și lucrăm în colaborare. S-a ales Parlamentul, v-ați format d-voastră în majoritate

Nu a dat semne de viață d. Carp.

Eu, vechiul său prieten de 50 de ani, nu l-am mai văzut; am fost la el acasă de două ori, îndată după acel 6 octombrie, dar el nu a mai venit pe la mine, nu mi-a mai scris, nu am

primit nici un senin de la el. Deodată, dlor, noi eram acum guvern constituit, miniștrii numiți de Rege, și după alegerea făcută, susținuți de majoritatea D-voastre; acum, în așa situație oficială, mă trezesc deodată cu o invitație tipărită, iscălită de d. Carp, ca să vin la un congres, fără să știm noi, guvernul, de ce va fi vorba, „*dr qua re agitur*” cum eram obișnuit să întrebuițez cu d. Carp expresii latine. - Prin *Epoca* încetase de a fi în relații cu noi - se spunea că se va vorbi de politica externă la acel congres. Apoi mai cetesc în *Epoca* de la 25 aprilie: „Membrii clubului conservator din București...”, adică toți membrii clubului, cei importanți la alegeri! (*Ilaritate*) „... membrii clubului conservator din București sunt convocați, joi 25 aprilie, orele 3 și jumătate...”, în convocarea cea dintâi se spunea 2 și jumătate; s-a corectat apoi cu condeiul și s-a pus 3 și jumătate, fiindcă joi la 2 ore și jumătate se deschidea tocmai Parlamentul! Și atâta lucru doar vom fi fost datori noi miniștrii conservatori, oricât eram membrii acelui club, ca să venim cel puțin la deschiderea Parlamentului și, prin urmare, nu puteam să venim în nici un caz la orele 2 și jumătate, la interesanta Adunare, a tuturor membrilor clubului conservator de la 25 aprilie.

Si *Epoca* zice mai departe; „Membrii clubului, cari din eroare nu vor fi primit o invitație personală, sunt rugați să primească prezentul aviz drept invitație”.

Vasâzică, politica externă? Să ne interpeleze pe noi amicul și de noi consideratul sefd. Carp, înaintea tuturor membrilor clubului din București, chemați ca să discute politica externă, fără a fi schimbat prealabil cu mine o singură vorbă?

Eu sunt legat, spte marea mea părere de rău, de considerațiunile de onestitate internațională, de a nu vă comunica încă protocolul de la Pecersburg, de a vă ruga să mai aveți răbdare câteva zile - spt puțin: fee tot ce atârână de la nune ca să vină mai uite posibilitatea comunicării.

Si când așa stau lucrurile față de D-voastre, reprezentanții legali ai țării, să mă tâlmăcesc la club în chestiunea externă față de amicul meu de 50 de ani, d. Petre Carp, șeful unui partid conservacoc?!

Dlor deputați, trehuia să mă duc și să mă tâlmăcesc la acel club, ori nu trebuia? Eu, șef de guvern, răspunzător D-voastre, răspunzător Regelui, să mă duc acolo să dau explicațiuni relative la politica externă? Și d. Carp să nu vină să mă întrebe întâi și d-nii aceia de la club, cari au convotat, să nu vie să spuic întâi cuiva ce vor să facă? Să nu fie chemat comitetul executiv al partidului, să ne înțelegem și să vedem dacă este ori tiu este bine să fie convocat acel congres? Dar ce este asta? Pronunțiamenc civil? Să vie o moțiune a clubului și să afirme ceva în contra Parlamentului și nu mai știu în contra cui? Dar avea cineva la acel club mandat de la Rege să-mi ceară mic schimbarea guvernului, așa cum e alcătuit în colaborare? Sau dac-ați d-voastră Parlament, d-voastră majoritate, cuiva mandat ca să-mi ceară mie schimbarea guvernului? Ori modificarea lui? O anume atitudine în chestiunea externă? Căci aceasta presupune o înțelegere cu acei factori hotărâtori ai vieții constituționale, cari sunt Regele și Parlamentul. Și așa ceva face d. Carp?!...

Dlor, v-am obosit prea mult cu vorba mea, dar trebuia o explicare. D. Carp e o personalitate însemnată, foarte însemnată și căuta un prilej ca să spuie și părerea D-sale Înaintea Titii și a Europei; vorba sa a mers în toată lumea politici. Și ei! a căutat cea dintâi ocazie, ca să spună ce gândea, fie și la un asemenea congres; căci indiferent unde vorbește d. Carp. Dar nu e indiferent ca să vie pe urmă cineva în acel club și îmi pare rău că era un deputat așa stimat de noi, pe care nu-l văd aci, — și să zică: „a vorbit șeful, utmați”. Cum urmați? Pe o vorbă de acolo să se schimbe un gis'ern? Pe o vorbă de acolo să se ia o atitudine în chestia internațională! Dar D-voastre ce sunteți aici? Dar M. S. Regele ce este acolo? Și cine poare

să-mi zică mie, ministru constituțional, să-mi zică mie după o vorbă spusă acolo, oricât de interesantă și exttaordinară: ai să urmezi? Aceasta, dlor, ar fi ruinarea vieții regulate și legale în statul nostru și aceasta u-o pot admite. *(Aplauze prelungite și îndelung repetate.)*

1

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de extemr. Dlor deputați, onoratul reprezentant al Partidului Național Liberal, care a vorbit acum, trebuia să vorbească așa cum a vorbit.

Că am căpătat prin dumnealor prestigiul moral, asta o contest. *(Aplauze îndelung prelungite; strigăte de bravo.)*

D. I. G. Duca: Ingratitudinea a fost totdeauna apanajul d-voastră.

D. D. N. Comșa: Nu ne datoriți nimic D-voastre nouă? *(Aplauze prelungite; zgomot.)* Aceasta nu e ingratitudine? Ce faceți D-voastre este o Ingraritudinea D-voastre, a Partidului Liberal și aceasta trebuie să o constatăm cu toții. *(Aplauze; mare zgomot.)*

O vocr. E ingratitudine modul cum s-a comportat d. Maiorescu față de d. Carp.

Alta voce: Tare te mai doare sufletul după d. Carp! *(Zgomot.)*

D. Titu Maiorescu, președinte/e consiliului și ministru de extemr. De ce nu lăsați pe d-nii membri ai Partidului Național Liberal să fie nerăbdători? Nu știți D-voastre, majoritate parlamentară, că nervozitatea opozițiunii este un semn rău pentru ea. *(Aplauze prelungite.)*

Dlor, mi-am permis să mai iau cuvântul numai pentru câteva vorbe, căci e târziu.

¹ În continuare, au vorbit Ioan Miculescu, conservator, și V. G. Morțun, din partea Partidului Liberal, care a apreciat situația creată conservatori în Parlament ca o „pagina dureroasă în istoria noastră astăzi”.

Onor. d. Miculescu, cred că a dat prea puțină importanță dlui Carp! Și cred că onor. d. Greceanu, un spirit adevărat conservator, din respect atât pentru noi cât și pentru d. Carp, trebuia să aducă această chestiune înaintea Parlamentului.

Apoi, dle Miculescu, vrei să ne spui d-ta că este indiferent când vorbește d. Carp? Nu! Nu este!

D. Carp este una din personalitățile cunoscute, recunoscute în țară și în străinătate, cunoscute și cu autoritate, mai ales într-o chestiune internațională.

Când d. Carp a vorbit în public, toată presa europeană a reprodus vorbele sale; și când ataca guvernul partidului său în public, toată presa europeană a luat act de acest atac. Prin urmare, a făcut un serviciu țării și partidului d. Greceanu, și îi sunt recunoscător că a adus chestiunea în dezbaterile publice, căci se va lua act în străinătate și de ce spun eu aci. *(Aplauze prelungite.)*

Dacă ar fi rămas vorbele dlui Carp nerelevate în Parlament, ar fi scăzut autoritatea guvernului chemat de a reprezenta țara în străinătate. D-voastre sunteți în drept și datori de a da sau de a refuza încrederea și autoritatea D-voastre guvernului acestuia.

Voci: O dăm întreagă.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe. Și vedeți, dle Miculescu, dacă ar fi d. Carp primul venit, și dacă vorbele lui nu ar trece peste graniță, atunci ar fi indiferent ce vorbește la cei cu 3 franci din club *(ilaritate)*: bun literat sunteți, bun scriitor sunteți, dar aci facem politică. Politicește este așa de însemnată și cunoscută persoana dlui Carp, încât nu pot să rămână vorbele D-sale de atac în contra noastră, fără ca să fie îndreptate, dacă se pot îndrepta. *(Aplauze.)*

Dar trebuie mai întâi să te înttebi, care este vorbirea exactă a dlui Carp? Aci în Cameră sunt d-nii aceștia cari își dau osteneala să stenografieze ce vorbim, și vorbele noastre apar în *Monitorul Oficial*. Vasăzică aici este vorbire oficială

constatată. Dar cu știu ce a vorbit d. Carp în mod exact la acel cluh, fără nici un control?

Nu mi s-a comunicat nici vorbirea, nici moțiunea. Dar am văzut că a apărui discursul dlui Carp o dată în *Epoca*, și pe urmă a mai apărut încă o dată în *Epoca*, adică azi, proaspăt, penrru că e azi discuția la Cameră. *Epoca* zice: „Fiindcă la discursul dlui Carp, pe care l-am publicat în grabă, s-au strecurat erori, publicăm din nou textul lui”, O fi acum acesta textul autentic? Să-l admitem. În acest text stau câteva cuvinte curioase. Deja d. Filipescu, când a dat interviul, a încercat ceva analog, - și mi-a părut rău, căci m-a lăudat pe mine atacând pe d. Take Ionescu. Dar ce sunt eu? Să stau eu pe bancă cu acești colegi și să primesc laude, când ei sunt atacați?

Dacă sunt om de cea mai elementară bună-cuviință, chiar dacă nu aș fi avut de mai înainte intențiunea de a vorbi cald, m-ar fi silii să vorbesc cald, pentru amicul meu politic și colegul meu de aci d. Take Ionescu. Ce fel de om aș fi fost eu dacă primeam să mă laude cineva, când ataca pe cei alături cu mine? (*Aplauze.*) Insinuări, zăzani?

O voce: Sfori.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Ce fel de politică e aceasta?

Darsă cirez textual din *Epoca*: „Oricât as avea să mă plâng de amicii mei” - d. Carp zice aceasta - „le dau în public testimoniu că, dacă erau singuri nu făceau ce s-a făcut”.

Resping acest testimoniu. Nu e exact. Nu am făcut nimic în chestiunea internațională, pentru că m-ar fi îndemnat d. Take Ionescu, ori cineva din ai săi să fac asfel; am făcut-o după întreaga mea convingere, împărtășită întreagă de d. Take Ionescu și de toți colegii mei, și orice încercare de a vârf aici o sciziune în solidaritatea guvernului față de chestiunea internațională e zadarnică. (*Aplauze prelungite; strigăte de bravo.*)

Dle Miclescu, d-ta esri om de inimă. Adeseori cu ideile d-tale politice nu ne-am întâlnit, dar am recunoscut

totdeauna un fel de generozitate a inimei d-tale, care o știu cât e de sus-pusă. Dle Miclescu, d-ta vrei ca așa lucru și așa vorbe să stea nerelevat? Si te miri ca vine un conservator și vrea în mod cinstit să lămurească lucrul când avem a face cu străinătatea?

Dle Miclescu, nu te scobori pe d-ta, căci ești mai sus; dar în orice caz, nu scoborî pe d. Carp, și nu face să se treacă peste vorbele lui parcă ar fi foser nimic.

Omagiul ce putem aduce dlui Carp este că dacă vorbele lui sunt adevărate, să le aprobați. Dacă D-voastre majoritatea voiți să desfacem guvernul și nu voiți să luptăm mai departe în chestiunea internațională și în altele, atunci vă rog să o spuneți!

Nu putem sta sub insinuări și îndoieli, cari vot să se strecoare întâi într-un congres și apoi să producă la momentul hotărâtor efectul lor în Parlament. Vă rog să vă pronunțați. (*Aplauze prelungire, îndelung repetate.*)

154

RĂSPUNS LA O ÎNTREBARE ADRESATĂ DE
ION I. C. BRĂTIANU*(Ședința Camerei de la 2 mai 1913)*

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Dle președinte, am aflat despre întrebarea ce vrea să-mi adreseze onor. d. Brătianu, și am cerni stenogramele de la Cameră. Le am aci.

Iată ce conșii ai ci s-a petrecut la Cameră din stenograme: vă cetesc din ele, fiindcă nu vreau să fie lucrul lăsar numai la reproducere din memorie, ci să fie autentic.

Veți putea constata, din stenogramele cari le am aci, ce am vorbit eu la Cameră, și anume, așa cum sunt teptoduse aci cuvintele mele, și așa cum le confirm eu că le-am zis. Ceea ce nu vă pot da așa autentic, este ceea ce a vorbit deputatul căruia i-au răspuns cuvintele mele, adică onor. d. Morțun.

Cuvintele D-sale nu le am autentic, le are D-sa în stenograme. Nu le pot, dar - dacă va fi chestiunea mai departe de dus - nu le pot reproduce decât din memoria mea - ceea ce nu este lucru autentic pentru D-voastre - și din câteva reproducere de prin ziare, și cari, probabil, dacă confirmă ceea ce îmi aduc și eu aminte că a fost spus, sunt o confirmare mai mult, un fel de autenticitate, pentru ceea ce a spus D-sa.

Vasâzică, dacă mi întrebați numai ce am zis eu, atunci iată cuvintele mele așa cum sunt reproduse în stenograme:

„D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Dlor deputați, onor. reprezentant al Partidului Național Liberal care a vorbit acum — era onor. d. Morțun — trebuia să vorbească așa cum a vorbit. (Adică ne-a atacat oratoricește.) Că am căpătat, prin dumnealor, prestigiul moral, aceasta o contest”.

Văd aci: ..aplauze îndelungprelungite și strigăte de bravo"; nu-mi aduc aminte de ele, pentru că mai aveam altele de spus.

Urmez cu cetirea stenogramelor ca să vedeți toacă scena din Cameră:

„D. I. C. Duca: Ingratitudinea a fost totdeauna apanajul d-voastre”.

Minurîsesc că apanajii multe nu am avut în viață, dar chiar și fi avut vreunul, nu-mi aduc aminte de acesta. (*Iltritate.*) Dar, în sfârșit, părerea dlui Duca.

„D. N. D. Comsa: Nu ne datorăți nimic D-voasre noi?”

Văd și aci: *aplauze prelungite, zgomot”.*

.Aceasta nu este ingratitudine? Ce faceți d-voastră. este o ingratitudine ad-voastră, a Partidului Liberal, și aceasta trebuie să o constatăm cu toții. (*Aplauze, mare zgomot. Nu se aude.*)

„O voce. E ingratitudine modul cum s-a comportat d. Maiorescu lași de d. Carp”.

„Altă voce: Tare te mai doare sufletul după d. Carp. (Zgomot)”

Acestea nu le auzisem nici eu în acel zgomot.

Iată ce s-a petrecut în Cameră după notele stenografilor. Vi le-am cetit, ca să vedeți că trebuie să fi fost un moment de excitare mare în Cameră, pentru ca să fie așa aplauze prelungite, strigate de bravo, zgomot, o asemenea scenă, pentru un lucru așa mic.

Vreți și continui eu să explic mai mult? Eu sunt gata să fac.

D. Ion I. C. Brătianu: Va provoc.

IX Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de extemr. Vă interesează, presupun, să ştiţi, dle şeful Partidului Naţional Liberal, dacă prin aceste cuvinte „câ am primit prestigiul moral prin d-voastră, o contest”, dacă prin aceste cuvinte am înţeles a schimba ceva, a lua ceva înapoi, a modifica ceva din ceea ce am zis la începutul sesiunii noastre si din ce am zis cu prilejul discuţiunii Adresei, care era pusă la ordinea zilei si care nu s-a făcut.

Nu am să iau înapoi nimic din ce am zis: constat, confirm aceleaşi cuvinte.

Cari cuvinte?

Am luat cu mine aci dezbaterile acelea, de data asta autentic reproduse in *Monitor* nu numai stenograme, cum sunt de la Camera cele din şedinţa de luni, ci dezbaterile, cuvintele autentic publicate în *Monitor* asupra celor petrecute atunci relativ de chestiune.

Au fost, pentru prima oară, in discuţiune raporturile dintre d-voastră şi noi, în şedinţa Camerei de la 4 decemvrie, înainte încă de dezbaterea Adresei; atunci onoratul d. Miclescu loan a cerut cuvântul asupra demisiunii dlui Petre Carp; si în cuvântarea D-sale, prin care susţinea, fireşte, pe d. Carp, D-sa a întrebuintat nişte expresiuni de critică la adresa Partidului Naţional Liberal. Fără a fi răspuns încă guvernul ceva. d. Emil Costinescu ia cuvântul şi zice:

„Şedinţa este de la 4 decemvrie, Camera s-a deschis la 26 noemvrie, vasăzică de abia după 8-9 zile:

»D[iir deputaţi, onoratul d. Miclescu a avut trebuinţă să pună o pauză destul de mare între prima parte a discursului D-sale si a doua parte...

tn a doua parte a ridicat cUesuuni iritante si provocaţi>•re, despre cari speram ca, cel puţin pe car va mai dura situaţiunea politică periculoasă în care se află tara, nu vor mai-fi ridicate in acest Parlament.

în momentul când s-a ales acest Parlament şi când alesu se întruneau aci, Orientul era în flăcări şi în sânge şi de jur-împrejurul nostru, la nord, la răsărit, la apus, se făceau concentrări si mobilizări de sute şi de mii de ostaşi.

Atunci ne-am întrebat: bine e să păstrăm atitudinea de opozanţi, pe care o avusesem până atunci?

Si ani adoptat o linie de purtare pe care credeam că ue-o impune ci datorie patriotică.»

înainte ,de a fi făcut d-voastră aci declararea asupra provocării mele, cum vedeţi, o face d. Costinescu aproape analoagă.

Şi D-sa continuă:

«Neam hotărât si nu facem nici o dificultate guvernului. Mai mult, ne-am hotărât ca în chestiunile importante, in chestiunile naţionale, să-i dăm tot concursul nostru.

Bine e, dlor, acum sa fim provocaţi a ieşi din această rezervăr Schimbatu-s-a situaţiunea? Dacă s-a schimbat să ni st spună, ca să luăm si noi atitudinea la care ne provoacă unii membri ai majorităţii. Să ni se spună, însă nu de către d. Miclescu; d. Miclescu nu are autoritatea să ne asigure daca s-a schimbat sau nu situaţiunea (*Aplauze*), să ne-o spună bărbaţii politici, cari au răspunderea situa ţiunii,

•IX Titu Maiorescu. preşedintele consiliului şi ministru de extemr. La întrebarea onorabilului d. Costinescu, dacă, de când s-au făcut alegerile pentru această Camera şi până azi, s-a schimbat ceva în situaţia care a dictat partidelor ca, in faţa crizei externe, să-şi amâne orice discuţie ar fi avut întte ele şi să se prezinte, pentru întărirea ţării în afară, unite, răspund: nu s-a schimbat nimic şi azi situaţia este aceeaş si vom li cu toţii mulţumiţi să recunoaştem spiritul adesea dovedit al ţării, că la nevoi mari şi la zile mari toti românii se găsesc uniri».

Aceasta a fost prima explicaţiune între noi asupra situaţiunii externe.

După cum vedeți, era o reciprocă declarație că, față de situațiunea externă, e bine să păstrăm rezerve.

Al doilea cu de asemenea discuțiune publică e la Adresa. În ședința Senatului de la 14 decembrie, după 10 zile, venind la ordinea zilei proiectul de Adresă al Senatului, eu cer cuvântul înainte de discuțiune și zic:

„Dl. senatori, Adresa vine la ordinea zilei în împrejurări excepționale.

Criza balcanică, a cărei aplanare preocupă în momentele de lat J guvernele mai tuturor statelor europene, atinge și însemnate interese ale României, Oricare ar fi guvernul chemat a le susține...”

- Oricare guvern, nu în particular noi - ... el nu poate fi aibă tăua necesară decât cu convingerea că, de câte ori este vorba de interesele superioare ale țării, țara întreagă, tori reprezentanții ei, sunt uniți în aceiaș cuget și în aceeaș hotărâre. *(Aplauze.)*

Pentru *i* mirutesu inu-un chip mai vădit aceiș cuget dr un»e, mă cred dator a vă propune nu numai d-voastră, dl. menibo ai majorității, ci mai ales și opozițiunii, care aci, în Senat, este reprezentată prin chiar șeful Partidului Libera] - zic mă cred dator *i* propune ca de aceasta dați sa nu se facă dezbateri la Adresă, ci să se aducă ia cunoștința Tronului numai simțimâmul de unire față de străinătate. *(Aplauze.)*

Este bine înțeles, dl. senatori, că o asemenea manifestare nu implica un vot de încredere politică în guvern, ore nici nu se poaic cere de la opozițiune.

Din contra, puvețnu are conștiință de toată răspunderea sa constituțională și. la primul moment oportun, îi va prezenta, spre o largă și liboă dezbateri. loate actele sale în această privință. *(Aplauze.)*”

Si după aceasta d. Ion I. C. Brătianu, urcându-se la tribună, cetește o declarațiune care se află de asemenea publicată în acel *Monitor* și pe care v-o cetesc în parte:

„Ciuvnrl lotntind că, în faza actuală a situației internaționale, o di^enne asupra răspunsului la Menajul Tionulill n-ar fi prielnica, declarăm că ne abținem de la aceeași discuțiune, deoarece în

momentul de față nu voim prin nimic să îngreuiem acțiunea internațională a guvernului.

Credincioși ttadrtrunii noastre statornice, rămânem străini de orice preocupare lăaturalnică, și, înrt-un ceas de cumpănă al dezvoltării noastre politice, voim - făcând abstracție de judecata noastră asupra zilei de ieri - ca prin unirea tuturor să se înlesnească soluția greutăților prezente și săsc asigure interesele superioare și permanente ale țării”.

Și la sfârșit:

„Pentru a Înlesni guvernului îndeplinirea acestei datorii, pentru ca el să poată apăia în afară cu cât mai muliă autoritate și cu cât mai multă lăric interesele și prestigiul Regatului, noi...”

Noi? Noi ce?!

...Ne vom călăuzi leal și fără șovăire de conștiința marilor răspunderi ce incumba generațiilor noastre spre a asigura menirea isrorică a României în această parce a Europei”.

firește, se va călăuzi Partidul Național Liberal de toată răspunderea pentru a asigura menirea istorică a României.

Această declarație a fost tot asa cetiri a doua zi la Camera; căci nemaifind discuțiune la Mesaj aici, ne-am dus îndată la Cameră, unde eta la ordinea zilei proiectul de Adresă al Camerei. Și atunci tot eu am luat inițiativa și am spus:

„Am Cerut cuvântul, dle președinte, pentru a aduce (a cruistiuta dl. deputați că ieri în Senai, cu prilejul Adresei de răspuns la Mesajul Tronului, după învoirea reprezentanților autorizați ai paradelor, atât de la ițuvern, cât și din opoziție, s-a rcnunrat la de/batere și s-a procedai înd-ită la aprobarea proiectului de Adresă cu unjnimitan-j voturilor exprimate.

Acest fapt s-a produs în vederea situației internaționale și a marilor interese pe cari le are România la dezlegarea unora din problemele cari s-au deșteptat în urma crizei britanice. Esre evident, dl. deputați, că onorabila Cameră nu țire («tuia a askr^ca procedare* Senatului. Trebuie însă să adăugea, după inlormațiunile ce le avem, efectul produs prin acel act al Senatului a fost foarte mare și că

unanimitatea sentimentelor exprimate din partea reprezentanților țării din maturul corp fata de „străinătate a devenii un act de însemnătit națională”.

Si am conchis în rezumat;

„Imitați și d-voastră acel act, dacă credeți de cuviință”.

D. Costinescu, în numele Partidului National Liberal, citește atunci aceeaș declarare ca în Senat și zice Ia sfârșit:

„Pentru a Înlesni guvernului îndeplinirea acestor datorii, pentru ca el să poală apăra în afară cu cât mai multă automate și cu cât mai multă tărie interesele și prestigiul Regatului, noi ne vom călăuzi etc...”

Iar eu răspund:

„Dle președinte, vă rog să-mi îngăduiți a mai adăuga câteva cuvinte la cele zise mai înainte. Guvernul ia act tu mulțumire de declarația cetiră de onor. d. Costinescu in numele Partidului National Liberal”.

Asa s-au petrecut lucrurile la 14 și 15 decemvrie. A mai venit odată ceva analog în dezbaterea Camerei și dacă vă citese și aceasta, avem toate antecedentele complete. La 16 ianuarie - trecuse vasăzică o lună de alunei - m-a. interpelat d. Grădișteanu asupra chestiunii externe. Am răspuns: Camera a votat o moțiune de încredere:

„Adunarea Deputaților, ascultând pe d. președinte al Consiliului, încredințata de înțelepciunea și d« patriotismul guvernului, trec- la ordinea ziln’ .

în decursul dezbaterilor urmate atunci, au vorbit dnii Virgil Arion, Iorga, Bacalbasa; nici un membru al Partidului National Liberal nu a luat parte. Dar după ce 5-a vorat acea moțiune, d. Costinescu a rostit următoarele cuvinte:

„Dlor, noi, opozrtiunea liberală, am asistat la dezbaterile c.iri an urmat, însă ti-atn putui să asistdro fără măhnire...”

De ce? Mărturisesc că am împărtășit si eu acea măhnire. As fi preferit atunci și as i fi preferit și acum ca să nu se dea prilej, să nu fie necesitate de asemenea diseuțiuni, până cand nu s-a terminat si adus la cunoștința d-voastră rezolvirea întt-un fel sau într-altul a chestiunii internaționale. Dar poate să regrete cineva cai vrea, deputații și senatorii sunt liberi și suverani în acțiunea lor.

D. Costinescu zice:

„Nu am putut să asistăm țară măhnire, in situatiunca in **cate** se află țara, în împrejurările în cari ne găsim, socotim că asemenea dezbateri numai bine nu pot să facă”.

Socot și eu așa.

„La vot însă nu am lujt pane, rci am considerat că este o socneală care se regulează între majoritate și guvern, si ca **noi** nu avein nici un rol in aceeaș țgcoțeală”.

Nu mai zic eu nimic, pe cât văd aci, după aceste cuvinte. Dar am înțeles perfect și eted că era consecința hotărâta de conducătorul Partidului Național Liberal.

Nu s-au petrecut lucrurile întocmai asa în ședința de luni a Camerei.

A venit o interpelare anunțată si dezvoltată de un amic al nostru, al guvernului- care din împrejurările acolo arătate, eta necesar pentru lămuruea situatiunii si pentru păstrarea întieagă a autorității guvernului, după părerea sa, în țară și în străinătate.

Era o penibila răfuială, penibilă pentru noi.

S-a propus și luni o moțiune de încredere în Camera. Oe astă dată, însă, reprezentanții Partidului Național Liberal din Cameră — d. Costinescu era absent - nu au păstrat aceeaș linie de conduită ca atunci. Firește, erau tn deplina dumnealor libertate. Dar constat faptul. A luat cuvântul in decursul încă al dezbaterii onor, d. Momin. Este inadmisibil, după uzurile

foarte bine stabilite ale constituționalismului, ca aci, în Senat, să lac o critici despre ceea ce a zis un deputat în Camera. Vreau numai să constat, pentru lămurirea situațiunii. ce s-a petrecut în decursul acelei vorbiri la Cameră. D. Morțun și-a exprimat mâhnirea sa pentru ceea ce a auzit, Ne-a dat noul sfatul ce ar fi trebuit să facem între noi.

Liber era D-sa.

Și acum, pentru cuvintele d-sale, nu mai am stenogramele, am numai reproducerea prin gazete. Este *Conservatorul*, care îl dtesc mai mult, mai am aici și *Mineiva*.

Amândouă aceste gazete se întâlnesc în reproducerea acelor cuvinte, și eu îmi aduc aminte de ele cam tot așa.

Ni se zice între altele:

„Avem durceji de a vă spune toatl păierea de rău, de b luni de zile v-am dat tot concursul nostru, ne-am abținut de la orice manifestație, ca să vă dam tot prestigiul moral, de care aveți atâta nevoie. **(Aplauie Li liberali.)**

Când după (> luni de zile sunteți mai dezbinați ca înainte, noi retragem concursul nostru și blamăm acțiunea d-voastră ca dăunătoare prestigiului țării”.

Mărturisesc că nu-mi aduc aminte de aceste din urmă cuvinte cu retragerea concursului. Probabil că așa au înțeles numai reporterii.

Cealaltă foaie e cam în aceeaș notă, este dar acelaș reporter la amândouă. Trebuie să fi fost însă vorba de „prestigiul moral ce vi l-am dat”, fiindcă văd ci în răspunsul meu zic: „*ea atu căpătat prin dumnealor prestigiul moral, aceasta p contest!*”

Evident o contest!

Nu pot admite ca să vie un deputat din opoziție cu asemenea cuvinte într-o discuție aprinsă ca aceea cace vedeți că a trebuit să fi fost. după stenograme, în Cameră. Într-o situație în adevăr penibilă aveam să ne explicăm pentru a menține, tocmai în ultimele zile ale chestiunii acesteia internaționale, care sper, în ceea ce privește relațiunde cu

Parlamentul, că va înceta după câteva zile; tocmai acum, spre sfârșit, aveam să ne luptăm în contra unui procedeu care voia să atingi autoritatea și puterea de a lucra, neștirbită, a guvernului.

Într-un asemenea moment când. într-adevăr, cum zicea d. Costinescu cu patru luni în urmă, era penibilă situațiunea în sânul majorității și când Partidul Național Liberali de la sine avea situația favorabilă de a asista la o cearcă între membrii Panidului Conservator, într-un asemenea moment un deputat „mai tânăr”, pentru că nu am dreptul de a stabili nici aceasta fata de un deputat din Cameră, când, dar, d. Morțun, tânăr ori bătrân, vine să ne spună:

„V-ați cenat cum v-ați certat. N-ati fost în stare să o duceți înainte.,, noi v-am dac presciigiul moral si voi iată ce faceți cu acest prestigiu”; atunci eu eram dator să răspund dlui Morțun: Prestigiul moral? Acela nu-l putem apăta de li D-voastre. **(Aplauze prelungite.)**

Nu în sensul că nu at putea, ori nu ar fi în stare, ori nu ar fi chemat un panid să aibă prestigiul pe care îl poate avea, dar în sensul că nu este chemat nn partid să dea unui guvern din alt partid advers prestigii sau neprestigii cari nu le-ar avea ace! guvern de la sine.

Prestigiul nostru moral stă în propria noastră acțiune de guvernământ. **(Aplauze prelungite.)**

A da, față de străinătate, unitatea țării, aceasta da, aceasta o puteți da D-voastre, ati dat-o. și cred că vă va fi recunoscătoare istoria pentru căați dat-o... până luna trecută, **(llaritate, aplauze.)**

Dacă credeți că este momentul acum pentru a nu mai da această unitate, aceasta vă privește.

Vasăzică, mențin **in** întregime cuvintele ce Ic zisesem atunci, când, în urma propunere! mele, ați cetit acea declarare patriotică la Adresa către Tron.

Ne-ați dac nu nouă, ca guvern, că nu era vorba de noi: noi, ca guvern, luam - **am** declarat-o - toata răspunderea față de D-voastre și față de țara întreagă; dar ați dat țării, Tronului, și numai întru atât guvernului întru cât se găseau din întâmplare pe aceste bănci reprezentanți din acest partid, și nu din altul, și oricare partid ar fi fost la guvern, aceeași declarație se impunea; aii dat, zic, față de străinătate, impresia unei unități și unei mari țării a țării. Poarte bine!

Dar de aci, a veni, la orice moment și chiar într-un moment când tot pentru scăparea acestei autoritari ne luptăm, și a ne spune: „Vă certaci! Atunci prestigiul moral pe care vi l-ați dar noi nu vil m.n dăm" Cum **vveri** s-a primesc? *(Aplauze.)*

Chestiunea este prea importantă. Nu este vorba de interpretări de cuvinte, ce este prestigiu, ce este autoritate; dar pentru țară, pentru Tron, pentru ceea ce reprezintă țara trebuie toată tăria și toată autoritatea și unitatea. Acestea **aveam** de spus *(Aplauze.)*

1

D. Titu Maiorescu. președintele consiliului și ministru de externe: Dle președinte, într-o chestiune așa de însemnata, a cărei dezbateră se urmează **acLim** între noi, trebuie să mai adaug câte*a cuvinte după cele rostite de onor. d. Ion Brărianu.

Aceeaș vie nerăbdare - vedeți încep cu **partea** finală - pe care o arăta D-sa. n are și guvernul, de a vă da, îndată ce va fi posibil, toate explicările și toate lămuririle. Sper că va fi toarte curând posibil să fac aceasta.

Primesc cu desăvârșire acea parte frumos exprimată în vorhirea **d-sale**, in **care** spunea, relativ la Partidul Național Liberal, că prestigiul moral și autoritatea unui partid, ca al d-sale, nu atârnă de la ceea ce **zice** un adversar, că răfuiala, când va fi necesară, va veni, dar că autoritatea partidului și

¹ Urmează discursul lui Ion I. C. Biărianu (n. ed).

prestigiul stau în el însuș, in ideile sale, in trecutul său, în aspirațiunile sale. Subscriu cu desăvârșire; asa este, firește, pentnt Partidul Național Liberal și așa esce și pentru Partidul Conservator, *(Aplauze.)*

D. Ion I. C. Brătianu: Nu este așa pentru acțiunea unui guvern; când un guvern are pentru sine. după cum vinger ați spus. asentimentul unanim, are cu totul altă autoritate, mai ales în chestiunea internațională.

D. Titu Maiorescu. președintele consiliului și ministru de externe: Dare vorba: ce rămâne din cuvintele d-voastră despre prestigiul unui partid? Rămâne că acest prestigiu atârnă de la valoarea proprie a partidului, însă nu de la ceea ce zice adversarul său. *(Aplauze prelungite.)*

Suntem de acord.

Acum, în adevăr, este o deosebire între ceea ce s-a petrecut atunci când d. Costinescu a declarat că se aține și ceea ce s-a petrecut luni în Cameră. In discuțiunea din urmă de la Cameră uu era pusa in joc numai chestiunea internațională, ci era vorba și de separare, de încetarea colaborării și avea aer că e vorba și de chestiunea internă. Și atunci eu - aci nu esce politica ascunsă de făcttt, inańcea tarii trebuie lucrurile sptise fără înconjur și cu deplină sinceritate, în ceea ce privește relațiile interne — eu am voie să zic Partidului Conservator: „L'niri-vă, fiindcă partidul advers, Partidul Național Libera], este unit".

Și v-am citat, ca un exemplu dureros pentru noi, că sunteți uniri, chiar când sunteți deosebiți; după cum ziceam atunci: d. Stutdza era în contra dlui Aurelian, vă aduceri aminte „Mitropolitul sus, morala jos?" Chiar atunci, după cârva timp, s-a regăsir partidul întreg și a fost tare în această unite a sa și este în unire.

Prin aceste euvnte **voiam** să sfātuiesc pe amicii mei conservatori să imiteze și ei exemplul. Și ca să le arăt pentru ce este cu atât mai necesară și oportună această unire a lor

acum, ie puneam in vedere programul D-voastre, în ceea ce privește votul universal, sau, cum ziceți acum, reforma electorală, de exemplu, și alte idei înaintate, cari intră în programul socialist și pe cari eu, vechi conservator, le găsesc rele pentru țară și cred că vor trebui să fie combătute. Și aş vrea ca conservatorii să fie uniți și tari ca să poată rezista când asemenea reforme nepotrivite vor fi aduse de D-voastre. *(Aplauze.)*

Aceasta esre luptă de principii și de partid, și în acest mod de a vedea al D-voastre recunosc că trebuie să ne combatem unii pe alții.

Dar în ceea ce privește declarația dlui Brătianu că în chestiunea internațională opozițiunea nn-și va spune cusânrl până nu va vedea toate actele, eu iau act de această declaraie a d-salc.

în această privință suntem de acord și eu îmi mențin tot ce am spus în privința atitudine! D-voastre patriotice în chestiunea internațională. Si îmi mențin acestea cu atât mai mult, cu cât D-voastre de altminteri ați votat in contra noastră numai în chestia internă. Acum, mai mult ca oricând, este nevoie ca Partidul Conservator să fie unit pentru a putea rezista în conța D-voastre cati sunteți uniți. *(Aplauze.)*

DEZBATERI PRIVIND DIHERENDUL
ROMÂN O - BULGAR

(Ședința Camerei de la j nuli 1913)

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Este interpelare sau întrebare?

D. Dr. G. Gianni: O întrebare.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Dlor deputați, am venit la Cameră fiindcă mi s-a spus că onor. d. Săulescu are să-mi pună o întrebare asupra acestei chestiuni. Aș vrea să întreb: onor. d. Cianni esec înlocuicorul?

D. Dr. G. Gianni: Nu, dle ministru de externe.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Este dar, independentul încetbător asupra unei chestiuni identice cu aceea pe care a pus-o, ori voia s-o pună onor. d. Săulescu. *(Mare ilaritate.)*

D. Dr. G. Gianni: Identică nu.

D. Victor Ionescu: Este o asemănare completă, fără să lie identitate! *(Ilaritate.)*

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Am onoarea a răspunde că nu este exact că guvernul a pus vreo condițiune la primirea mediațiunii. Informațiunea d-voastră e greșită. Când s-a propus mediațiunea, mediațiunea a fost primită cu o declaraie, consimțită personal și individual

de fiecare ministru, precum roata mediatiunea, așa cum era formulară, a foi', din partea noastră, acceptată într-un chip după consimțământul fiecărui ministru în pane, necondiționat.

D. Dr. G. Gianni: Comunicatul era cu termen scurt.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: S-a admis sub o formă ce am să v-o comunic în parte; toată chestiunea va veni înaintea D-voastre odată cu comunicarea acelor jeltive la întregul diferend românii-bulgar. Am nădejdea, întemeiată, că aceasta se va putea face în cel mai scurt timp, adică comunicarea actelor către D-voastre

DA. Grădișteanu: Să nu he ca soluționarea diferendului. (Protestări; zgomot.)

Voci: Lisați pe d. prim-ministru să vorbească. (Aplauze.)

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Iată partea de răspuns care privește întrebarea în privința modului, cum am primii noi mediatiunea:

„ Dans le cloi\ qui lui est liisse"par ia proposition anglatse' ..

Din partea Angliei venise prima propunere, la care s-au asociat apoi reprezentanții celorlalte cinci Mari Puteri,

... la Roumanie s'est decidee à accefterla medmtion deloutes les six grandes puissances".

Propunerea engleză zicea: „una sau mai multe Puteri", iar noi primim:

„lemediationde toutes lessixgrandespuissan.es etTaccepter sans autre condiiton, en ajudtant seulemem le deșir, justifie par les circnstancee.'. et du reste pouvant s'appuyer sur Tarticlc H de la dne convention Ide la flaye) qui, bien queprevoyant une autre hypnth'ese, contient l'ide'e d'un terme necessaire it prévoir pour les mediations.

„Ce deșir est que les grandfi puinances inediatrices veutilent bien limiter elks-memes la dure'e de leur action et communiquer à la Roumanie le termejustju attjuel elles croient que leurs bons offices seront ami-e's à un resultat."

S.I. ne înțelegem, sunt oamem de cunoștință politică.

Voci: O! da, da!

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Dacă se spune: fără altă condițiujie, cine v-a informa că sunt condifiuni, v-a informat greșit.

D. Dr. G. Gianni: Faa comunicarea oficială, dle ministru de externe.

O i'Ocr. Comunicarea din *Epoca* nu e oficială.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Și redactarea primirii cuvânt cu cuvânt a fost cetită, discutată și primită de fiecare ministru în parte, în consiul de miniștri.

D. I. Grădișteanu: Acum venim acasă!

O, Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Această a noastră dorință, și nu condiție, a fost adusă, firește, la cunoștința Puietilor.

Acum, ce vâ interesează în această chestiune? Penrru ce s-a întârziat atât de mult rezultatul? S-a întârziar pentru multe împrejurări. Toată această chestiune cred că o pot comunica de pe acum, ca să ne scurteze prea lunga comunicare ce va nebui să o facem într-o ședință, fie publică, fie sctreică, înaintea Camerei și Senatului și unde va ttebui să explicam ote întregi ce s-a petrecut. Pentru a scurra acea comunicare, cred că pot o mică pane s-o comunic acum și s-o comunic în public, fiindcă nu are nimic nici secret, nici compromițător.

Răspunsul nostru s-a comunicat sub forma sub care venise și propunerea, adică prin o notilă scrisă, nici măcar notă verbală care de regulă se consemnează pe hârtie oficială. Propunerea de mediațiune fusese deocamdată numai un fel de sfat ce mi-a fost comunicat de ministrul englez; dar el a câștigat o alră însemnătate, prin faptul că 2 zile după comunicarea din partea ministrului englez, comunicare făcuta la 1 februarie al nostru, a venit ministrul german și mi-a spus tot așa, numai vs#rrii7eă are însărstnate de la guvernul său să sprijinească prfcu^<jr4a,eî^i^|ți^l3-a zi a venii ministrul

italian să-mi zică că și el este însărcinat s-o sprijinească; și a patra și a cincea zi au venit ceilalți. Cel din urmă a rostit ministrul Rusiei. Vasâzică. era un sfat care, nu tocmai sub forma unei note colective, sau a unui demers colectiv, dar sub forma unei adeziuni succesive devenise o propunere de mediațiune din partea celor 6 Mari Puteri europene.

Eu luasem - și sunt mulți care am luat-o - din primul moment precauțiunea de a cere și de a păstra notița scrisă cu creionul de d. ministru englez, prin care D-sa tradusese în franțuzește depeșa englezească primită de la Sir Eduard Crey. Comunicările din partea Angliei ne vin nouă, ca și mai multor statelor, în limba engleză. Eu pricep ceva englezește, dar la orice chestie mai însemnată, rog să mi se dea — și se face din partea dlui ministru englez Sir George Barclay cu cea mai mare amabilitate - traducerea franceza.

Iată, va arăta hârtia cu acea propunere engleză scrisă aici cu creionul în traducere franceză și vă citesc din ea partea care vă poate interesa acum.

Sii Eduard Crey, ministrul de externe al Angliei, comunica ministrului englez de aici o conversațiune a sa cu ministrul nostru de la Londra, d. Mișu, și zice, după traducerea ce mi s-a dat:

„j'at fait observer au ministre de Roumanie que, bien qu'un règlement du différend actuel par moyen de négociations directes entre la Roumanie et la Bulgarie serait la meilleure solution”, așa e scrisă traducerea în franțuzește, „pourtant, si ce moyen e'cbouah, il serait beaucoup préférable d'avoir recours a la médiation des puissances ou à la médiation d'une des puissances que d'avoir recours a la guerre. Une guerre entre la Roumanie et la Bulgarie serait tres sérieuse et pourrait bien avoir pour résultat l'immixtion de quelques unes des grandes puissances. Immixtion qui risquerait inévitablement au préjudice des puissances secondaires de quelque côté que la victoire se déclarât. En cas de

effectuée. cederait du territoire et en cas de victoire, elle subirait une pénétration d'influence politique.”

Cum am mai spus, aceeași comunicare a Angliei făcută vineri, 1/14 februarie, a fost sprijinită de ministrul Cermaniei, d. de Waldthausen, duminică 3 februarie; apoi de ministrul Italiei, baronul Fasciotri, la 4 februarie; și în aceeași zi, spre seară, ministrul Austriei-Ungariei, prințul Fierstenberg, cu deosebire, că acolo unde ministrul englez îmi spusese: „la médiation d'une des puissances”, dânsu mi-a pus: „la médiation de plusieurs puissances” („mehrere Mächte”). Apoi, marți, la 5 februarie, d. Blondel, din partea Franței, cu îndoieli asupra înțelesului mediațiunii, și la 6 februarie, d. Schœbke, din partea Rusiei, mi-au făcut comunicări analoage.

Vineri, 7 februarie, am avut consiliu de miniștri și în acel consiliu un coleg al nostru a venit cu volumul convențiilor de la Haga și ne-a citit câteva articole din prima convenție, mie foarte cunoscută. Eu mi-am permis în decembrie 1911 a propune Camerei ratificarea acestor convențiuni din anul 1907, pe cari le găsisem în canoanele ministerului, stând acolo de 3 ani. deși iscălitate de noi la Haga, deși ratificate de Franța, de Germania, de Rusia, de Austro-Ungaria, de Anglia, de Belgia, dar nu de Bulgaria, Grecia, Japonia, Serbia, Muntenegru, Turcia, și ce e drept nici de Italia.

Căci mă întrebam atunci, la 1911: în ce campanie suntem noi, românii: în ce campanie e bine să fim? Când s-au semnat convențiile la Haga, la cari am luat și noi parte, și unde ni s-a primit doar un amendament al nostru, și când vedem că mai toate Puterile au ratificat, iar bulgarii, grecii, serbii și muntenegrenii n-au ratificat, și au subscris, românii ce să facem? Și am propus să ratificăm și Parlamentul a ratificat.

Această, mie astfel foarte cunoscută serie de convențiuni, a fost adusa la consiliul de miniștri de un coleg. Și s-a specificat să primim mediațiunea, conform articolelor 3-7 din prima convențiune. Și așa, la mediațiunea propusă pe hârtia ce v-am

aratat-o, am dat un răspuns pe o hârtie cam tot așa, cu testul ce vi l-am cetic în partea esențială, «imunicat de mine personal a doua zi după hotărârea consiliului, adică sâmbătă, 9 februarie, fiecăruia din cei 6 miniștri ai celor 6 Mari Puteri.

Vasăzică: am ptimit mediatiunea tuturor Puterilor, am primit-o fără condițiune dar exprimând dorința ca sa fie făcuta în termen cât se va putea de scurt, adică să ne comunice Puterile termenul în care se vor crede în stare să ne dea un rezultat.

După aceasta a mea comunicare, firește, miniștrii Marilor Puteri au înștiințat guvernele lor că România primește mediatiunea în forma propusă.

Peste câteva zile ne vine însă întrebarea dacă România înțelege o mediatiune fără declararea de mai înainte că se supune hotărârii acelor Puteri- Căci, pe când nouă, precum v-am citat textual, ni se propusese de Anglia o mediatiune, ni se spune acum ca la Sofia propunerea nu s-a făcut așa, ci s-a făcut sub forma de întrebare, dacă Bulgaria vrea să se supue unui *arbitrage de l'Europe*. Ei, *arbitraj* e altă chestiune, prevăzută în alte articole, de la 37 înainte, ale acelei prime convențiuni, și firește, dlor, nu vreau să zic că noi cunoaștem mai cu de-amănuntul toate articolele din convențiunile de la Haga, dar e foarte natural ca un stat mai mic, cum e al nostru, care avusese mulțumirea să ia parte la acel areopag al lumii înregi, adunat la Haga, să studieze cu mai mult amănunt, cu mai multă luare-aminte, toate dispozițiunile.

În orice caz, noi le cunoaștem exact, și dacă e ceva bun ce a făcut acel areopag, este că în privința unora din întrebările așa de controversate ale dreptului public internațional, acel faimos drept al gintelor care prea sra iu nori și nu avea nici o precizie și adeseori nici o aplicare practică zic în privința unora din întrebările controversate s-a hotărâr o formulare juridica precisă, așa încât astăzi, cel puțin la Puterile semnatare ale convențiunilor de la Haga, nu ar mai trebui să

mai fie discuție, ce însemnează „mediatiune”, ce însemnează „mediatiune de mai multe Puteri” sau „de două Puteri”, cum e prevăzută la art. 8 al acelei prime convențiuni, și ce însemnează „arbitrajul internațional”, prevăzur la art. 37 și următorii.

Acestea sunt chestiuni clar deosebite și, acum stabilite, în cea parte a dreptului public internațional care a fost fixată la Haga.

Prin urmare, când mi s-a spus că la Sofia se vorbește de arbitraj, cu am răspuns: nu știu ce se vorbește la Sofia, nouă ni s-a vorbit de mediatiune, și când ni s-a lăsat alegerea între mediatiunea „des puissances” sau „d'unedes puissances” și când am răspuns, primim „les puissances”, anume toate cele 6 Mari Puteri, aceasta este o situațiune foarte clar stabilită între noi.

Vasăzică. iată o primă cauză de întârziere, cum vedeți importanta ca formă. Nu este încă începută operațiunea mediatiunii. cate doream noi să lie scurtă.

A ținut mai mult timp cea corespondență între Puteri și Sofia. La un moment dat, la 17 februarie - prima comunicare, de care vă vorbeam, a ministrului englez era de la 1 februarie - așadar, după 17 zile chestiunea nu era înaintată încă, și chiar ministrul Franței, ca cel mai vechi dintre miniștrii acreditați aci din partea Marilor Puteri - a venit în numele tutulor colegilor săi, împuternicit de ei, și ei toți însărcinați întru aceasta de guvernele lor, să-mi propună ca România să primească, cum a primit Bulgaria, ca de mai înainte să declare că se supune părerii care va fi formulată de cele șase Puteri, în acest diferend, oricare ar fi ea.

La această propunere am răspuns negativ: aceasta nu o pot primi! (*Aplauze prelungite și îndelung repetate; ovativii.*) Dacă, văzând unanimitatea colegilor din minister, am putut primi mediatiunea, mediatiune în limitele Convențiunii de la Haga, nu m-am crezut în drept fără a putea...

D. I. Grădișteanu: Așa e.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: ...fără a putea avea împutetnicirea Parlamentului de a primi de mai înainte, că ne vom supune soluțiunii oricare ar fi ea! (Aplauze prelungite și îndelung repetate; strigare de bravo.)

Aceasta la 17 februarie stilul nostru, 2 martie stil nou. Acum altă corespondență între Puteri. Ce să facă cu răspunsul nostru, care, cum vedeți, se putea întemeia pe textele precise ale Convențiunii de la Haga, cari de altminteri le și invocasem în răspunsul meu de atunci, de la 9 februarie.

În sfârșit, Puterile au admis mediațiunea, așa cum o promisem noi. S-a admis din amândouă părțile așa, firește nu puteau să fie nici bulgarii într-o situație alta decât a noastră, în ceea ce privește mediațiunea.

Iată o primă cauză de întârziere, onorate dle întrebător.

De altminteri, eu nu mă pot plânga și nu mă plâng; toate raporturile noastre cu Puterile sttăine, cu cele mari, au fost pline de cea mai mare, de cea mai reciprocă curtenie internațională, firește, și pot adăuga, că dorința noastră de a accelera lucrarea era împărtășită de toți!

Vă puteți însă închipui că e complicată operația când ai a face cu 6 Mari Puteri! Căci acum venea alt luci: unde să aibă loc această consfătuire a reprezentanților celor 6 Puteri?

Întrebarea era de oarecare importanță. Se părea că ar fi trebuit să fie la Londra. Dar noi nu am dorit-o la Londra; întâi, fiindcă la Londra se adunase, se aduna ceea ce se numește și lucrează încă: „reuniunea celor 6 ambasadori ai Marilor Puteri”, care reuniune de ambasadori se ocupă de conflictul celor 4 beligeranți balcanici cu Turcia.

Noi nu vroiam să fim implicați în relațiunile dumnealor cu Turcia, cari nu sunt în legătură directă cu diferendul tomâno-bulgar t.

Mai era un motiv. Fără cererea noastră, după propunerea unei Mari Puteri, era vorba ca ministrul român de la Londra

să fie invitat și admis ca să ia parte împreună cu reprezentanții celor 6 Mari Puteri la discutarea punctelor cari privesc pe românii macedoneni. Pentru prima oară o Putere mai mică - cum este a noastră - e vorba să fie invitată și admisă la discuție în areopagul european al Marilor Puteri, glasul României era să fie acolo auzit, și era misiunea ministrului nostru ca în această parte a intereselor noastre să fie și ascultat. Această posibilitate s-a realizat în parte de atunci încoace. (Aplauze prelungite.)

Ministru nostru a fost invitat și a participat la una din ședințe, și i s-a pus în vedere că va mai lua parte, când va mai fi vorba de regularea intereselor macedo-române. (Aplauze prelungite.)

Dior, în orice caz este cu neputință, fie și celui mai mare dușman al guvernului nostru, de a vedea în aceasta o umilire a României (Aplauze.)

Fiindcă era dar vorba ca la acea reuniune de ambasadori de la Londra să fie invitat și reprezentantul României, nu era bine ca noi să prejudecăm acest fapt, dând diferendul tomâno-bulgar să se judece tot la acea reuniune. Căci atunci nu se mai putea chema reprezentantul României acolo; ar fi fost oarecum și parte și judecător într-o chestiune. (Aplauze prelungite și îndelung repetate.)

Si așa, pentru noi, trebuia să fie altă alegere. Atunci, noi, guvernul român, am propus să fie întrunirea conferinței de ambasadori, pentru mediațiunea româno-bulgară, la Petersburg. Propunerea aceasta am făcut-o și pentru considerațiunea tehnică, că presupuneam anume în arhivele de la St. Petersburg cele mai complete și exacte date referitoare la o chestie orientală și funcționari mai cunosători; în al doilea rând, mai voiam ca prin alegerea aceasta să arătăm din parrea noastră dorința ca, fără să fim implicați în cea deosebite a situațiunii internaționale din Europa, care se caracteriza prin cuvintele „Tripla Alianță”, „Tripla înțelegere”, și abstracție

răcind de acest conflict de interese ale Psfarilor Cuceri europene, să obținem, pe cât se va putea, o apreciere nepărtinitoare și pe cât se va putea dezinteresată, bazată numai pe dreptatea cauzei, în diferendul româno-bulgar.

Aceasta a noastră propunere a fost comunicată Bulgariei, care a primit-o și ea. Acum s-a produs între cele 6 Puteri un nou schimb de vederi, și au trecut iarăși câteva zile, până când toarc Puterile sau înțeles și au primit Petersburgul ca loc de întâlnire.

Nu este așa? Toate acestea nu au nimic a face cu vreo intenționată întârziere a soluțiunii diferendului; sunt proceduri ce rezulta din natura lucrului, în răstimp mai intervine la una din Marile Puteri, în Franța - o schimbare de ambasador; chiar o schimbare de guvern și cu o zi mai înainte Franța a trimis la Petersburg pe d. Delcasse.

Aceasta mi era în legătură cu diferendul nostru, dar nu se putea ca conferința penmi noi să se întrunească fără ca Franța să fie reprezentată.

A venit d. Delcasse. prohabd din curtenie față de Rusia, foarte iute la Petersburg, dar în curând a trehuit să plece înapoi în Franța și de abia de vreo câteva zile s-a reîntors la Petersburg.

Iată dar motive de întârziere, cati nu aveau a face cu buna voință sau cu tea voință. Îndată ce ambasadutii s-au întrunit definitiv, au jners lucrările iute și s-au terminai iute.

Noi am prezintat în ziua dintâi un memoriu asupra diferendului nosnicu Bulgaria. Firește, vise va aduce Lictmiișintâ.

Dupâ noi a prezintat și Bulgaria memoriul său. Nu vă ascund că fata cu ce mi s-a părții a vedea din cele petrecute tu Cameră, din întrebarea onor d. Miclescu. din lunga interpelare a onor. d. Virgil Arion, care începea prin a cira că „Rusia poate - n-ați citat Rusia, dar așa a rezulrat din împrejurări — ci a insisrat la 1878, după Tratând de la Berlin, ca să nu ni se dea Siliseră; și tămâie la bulgari" ..Dar Siliseră e cheia Dobrogei", ziceați dnmnvoiseră și adăugați că Regele

a numit „Silisra cheia Dobrogei", Mi-a părut, m-am înșelat, dlor? Mi-a părut „*optima fide*", că Siliseră este una din cerințele principale, este cerința populari care se arată în toată țara, după chiar stăruința d-visastră. Silistra să fie a României, nedreptatea făcuta odinioară, să fie reparată! *{Aplauze îndelungprelungite.}*

Nu vă veti mira, dar, câ acest memoriu ai nostru, pe lângă altele, îl veți cunoaște, și nu vor trece multe zile și-l veți cunoaște, că, pe lângă alte cerințe ale României, acest memoriu a pus accentul principal asupra Silistriei și asupra motivelor istorice, morale, naționale, cari reclamă o asemenea cerință din partea noastră. *(Aplauze prelungite.)*

S-au prezentat memoriile, s-au cercetat și, în sfârșit, conferința ambasadurilor de la Petersburg a ajuns la un trtlrar. Dlor deputați, vă închipuiți d-voastră câ poate să fie vreunul din d-voastră mai nerăbdător decât noi, cari avem răspunderea și am luat-o înainta țării și înaintea d-voasne de a vă comunica actele petrecute în această chestiune? Răspunderea e a uoasră; critica e a d-voasră, și de când e lumea, nimeni nu și-a închipuit că e critica mai grea decât răspunderea *(Aplauze prelungite și îndelung repetate; strigăte de bravo).*

În sfârșit, cu mari discuțiuni, probabil acolo, fiindcă la veșnica mea întrebare carte ministrul nostru din St. Petersburg, la veșnica mea întrebare către miniștrii de aci ai țârilor streine, cum merge? Când se sfârșește? Când ne dați avizul mediaiunii? Mi se răspundea: este încă o ședință; va mai fi una, va mai fi încă tuta, în sfârșit mi se răspunde că este o prealabilă formulare, care mi se poate comunica, dar mi s-a comunicai sub condiție că e secreta. Mi s-a comunicat la 11 aprilie al nostru, azi avem ? mai și ultimele cuvinte ale comunicării sunt; *Leprotocole final n etantpas encore signe, cette communication ne peut avoir q'un caractere strictement confidenties*". Ce era să fac eu față de Parlament? Dorința mea de a să comunica tor era permenencă, numai nu o puteam realiza. Este curioasă închipuirea acelor cari vor să tacă

opozitie cu orice pret, ca guvernul inrârziază, că stie, că a aflat, dar că nu vrea să spună! Dar, dlor, ar trebui să fiu lipsit de cea mai elementară prudentă, dacă aş sta un ceas mai mult, Lndată ce aş avea puterea de a vă comunica protocolul, fără a vi-l comunica. Dar ce? îşi închipuieste cineva in țara aceasta că un om la vârsta mea, că noi toți, colegii cari suntem aci, nu avem și noi în noi simțiminte de patriotism *(Aplauze prelungite și îndelung repetate)*, pentru ca să facem cât omeneste este posibil, ca să facem tot ce se poate face pentru țara aceasta?

Doamne! Dlor! Căfiecare din d-voastră este mai inteligent decât mine, o admit din toată inima!

Sunt toți români inteligenți; și cei cari mă critica, sunt mult mai inteligenți decât mine! *(Aplauze prelungite, nutri ilaritate.)*

Știu d-nealor mai bine cc este patriotism în înțelesul d-neafor și ce este istorie, și eu nu o știu îndestul să le admit acest lucru. Dar, că nu simt și eu și că nu sunt și eu român, ca fiecare din d-lor, ei! Aceasta nu o pot acorda! *(Aplauze prelungite și îndelung repetate.)*

Să vii în fiecare articol de ziar de opozitie, ori de aci la tribună, și să vorbești tu, în numele României, că numai tu ești român? *(Strigăte de bravo, aplauze prelungite.)* Și că fiecare din al tăi este glasul țării, iar noi nu avem parte din țara aceasta? *(Bravo; aplauze prelungite.)*

închipuirea, ușurința cu care fiecare crede că dacă-i trece lui ceva prin cap!... *(Aplauze prelungite.)*

Recunosc că d-nii aceștia totdeauna - din cel mai curat patriotism - luctează cum lucrează. Ferească-mă Dumnezeu de a bănuși că sunt la unii, din cei cari ne atacă, alte considerațiuni ori ceva interese personale. A! Nu! Aceasta nu există! este cel mai curat patriotism. Și în privința aceasta nu tni-aș permite vreodată de a avea sau de a exprima o îndoială.

Dar critica mea nu merge contra culacului d-lot patriotism. Merge numai contra închipuirii că ei, și numai

ei, reprezintă tot glasul țării. *(Aplauze prelungite și îndelung repetate; strigăte de bravo.)*

Eu unul, în smerenia mea — și credeți-mă, dlor, ca atunci când vă spun, că vorbesc cu inima smerită, este așa. Mă gândesc totdeauna: oare părerea mea este o părere împărtășită de mulți oameni cumsecade, de oameni nepărtinitori? Am nemerit-o?

Toace chestiunile politice sunt controversate! Toate o fi așa? Ori este mai bine altfel? Și când știu cate este lupta de conștiință, dar este nedomeri rea, care este grija ce ne cuprinde și cu ce luare-aminte dezbatem adeseaori în consiliul de miniștri chestiunile, și când văd cu ce deplină încredere în sine se scoală cel dintâi opozant și spune: Țaca? Eu sune Țara! Țara zice ca mine și nu altfel: atunci, dlor, mă cuprinde admirație... *(Aplauze prelungite și îndelung repetate.)*

D. Dr. G. Gianni: Dle prim-ministru, mie îmi faceți

Voci: Pe urmă; lăsați să termine. *(înteruperi.)*

D. Dr. G. Gianni: Ori vreți să loviți în șeful nostru, în d. Pette Carp, prin mine? *(înteruperi.)*

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe. Pardon, dle Gianni, vorbeam de altceva. *(Ilaritate, aplauze; înteruperi.)*

O voce: Nu a înțeles chestiunea. *(Ilaritate.)*

D. Dr. G. Gianni: Cred că este în mintea tuturor că d. Carp este acela care a ridicat chestiunea modului cum a fost rezolvit diferendul nostru extern. *(înteruperi.)*

Sunt în dreptul meu și o fac ca deputat, și o fac în limitele textului mediațiunii.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: A, voiți să vorbiți de d. Carp. Atunci dați-mi voie să adaug că cea mai mare dorință a mea ar fi fost și esre să vină d. Carp în mijlocul nostru, căci esce deputat, să vină aci și să discute cu noi spre lămurirea noastră, această mare controversă

a chestiunii diferendului româno-bulgar. Vedeți, dle Gianni, noi siincem o țară, acum, pusă în vederea Europei. Nu exagerez. S-a făcut abuz de vorba aceasta cu Europa, dar acum nu este abuz.

Sunt ochii lumii cutopene așintiți asupra noastră în diferendul acesta.

Noi însă suntem stat constituțional.

Noi ne-am dat Constituția și trebuia să-o respectăm față de noi și față de străinătate. Și când avem Constituție și avem o Cameră, un Parlament răspunzător și un Rege constituțional, ce însemnează aceasta, că cineva nu vrea să vină în Parlament să se explice? Să disprețuim noi Parlamentul nostru? Noi să ne ducem. Căinera, în afară? Nu sunteți reprezentanți ai țării? Nu este legalitate la noi? Suntem o masă amorfi, fără regulă, fără ordine? Se poate aceasta, dle Gianni? L)ar să dea Dumnezeu să inspire pe d. Carp să vină aci în mijlocul nostru să discutăm. Par ce credeți că acestea sunt lucruri cari se hotărăsc așa, cu un dictat? Nu, se hotărăsc cu o discuțiune liberă, clară, conștiincioasă, la locul potrivit, la locul legal.

Cu scrisori prin jurnale, cari arată dispreț pentru Cameră, nu se poate hotărî, față cu autoritatea constituțională în lumea civilizată a Europei. *(Aplauze prelungite.)*

Dar mulțumesc dlui Cianni pentru întreruperea care mi-a făcut-o. Poate mi-a arătat că sunt prea lung; tâ de! îmi vine și mie odată prilejul să spun și cu unele lucruri; că multe și multe mi s-au spus și mie, și am tăcut din considerațiuni pentru mine, ci din considerațiuni pentru interesul țării. Dar să nu mai lungim să așteptăm momentul comunicării. El va veni în curând, veți vedea toate actele și veți avea să vă pronunțați în toată libertatea. Nu s-a făcut nici o întârziere intenționată, dle Gianni, și sper că din explicațiile ce v-am dat până acum ati luat oarecari elemente pentru a/Vedea de unde a venit întârzierea.

Dar acum în sfârșit s-a luat hotărârea, adică s-au întrunit ambasadorii la Petersburg, într-o ultimă ședință și »-a fixat părerea lor în diferendul romano-bulgar, tot cam așa precum era fixat deja la 1] aprilie.

Vă mai comunic și cea din urmă depeșă pe care am primit-o în chestiunea aceasta.

la t-o:

E de la ministrul nostru din Petersburg, d. Nanu: Ea nri-a sosit aici duminică. 28 aprilie. Astăzi este 3 mai, va să zică au trecut acum 5 zile:

„Le ministre des affaires efrangeres m'a remis ce soir, en mhne temps qu'au ministre de Bulgarie, leprotocole de la mediation avec priere de le tenir eticore secret”.

Vasăzică ministrul nostru d. Nanu a primit protocolul; ministrul Bulgariei din Petersburg l-a primit: eu nu l-am primit încă.

Să vă cetesc și sfârșitul telegramei dlui Nanu. Nu e un mister.

„ Vu l'extreme fragilite des i Imchets...” pecețile *(Ilaritate)* *„...et l'importance du document, jeprie Votre Excellence...”*, cum vedeți noi suntem tratați cu „Excelență”. Nu e prevăzut aceasta nici în Constituțiune. nici în vreo lege a noastră *(Ilaritate)*, dar se vede că ministru noștri din strătnătate se iau după obiceiurile de acolo. Dati-mi voie să adaug că eu nu țin deloc la acest titlu .. *„...devouloir l'ien m'accorderlapermission de ijiic/ijuesjours, pour l'apporter moi-meme 1) Bucdrest”.*

Eu, care vă mărturisesc, nu sunt mare amator de locomotiuni de acestea ale miniștrilor noștri *(Ilaritate)* și care îmi închipui tâ în momentul de față sunt mai importanți la locurile lor, i-am răspuns:

„ Veuillez qarder copie pour votre legatian et envoyer imme”diatement â Rucarest l original par...”, dar n-am să vă spun ptin ce mijloc, pentru că as vrea să sosească mai curând și fără nici o piedică. Toți voim să se accelereze lucrurile și

nimeni nu vrea să aducă o întârziere în chestiunea aceasta. Am făcut tot ce am putut să accelerez. Se va accelera, îl voi avea, în sfârșit, documentul în mână, original! Nu este așa, dlor? Înainte de a avea însuși actul, nu vă pot comunica nimic, nu pot provoca părerea d-voastră; vreau ca să știți autentic: de aceasta e vorba. Ei, va veni! *(Aplauze.)*

Caut diferite mijloace ca să scap cu bună-cuviință de vorba care v-am cetit-o, că sunt invitat să tiu încă „seciet”. Nădăjduiesc că voi putea scăpa de această vorbă, dacă nu pentru o ședință publică, cum as fi dorit-o... oh! Cum as *Ci* dorit-o! O ședință publică, să audă toată lumea, toată a noastră, deputații, ziariștii și tribunele, că mai sunt și alte argumente și alt punct de vedere decât acelea cari le auzim în criticele nesfârșite cari ui se fac. Vom avea dreptul și prilejul să vorbim și noi, fiindcă vom fi având și noi motive. Să vie numai odată dezbateră, și veți vedea atunci ce e în chestiune, dacă nu în ședință publică, cum aș dori, dar cel puțin și în orice caz în ședință secretă, în care toți deputații, toți senatorii să fie chemați să audă, să cunoască, să-și dea părerea, să-și dea verdictul? Va fi în curând, fără îndoială. *(Aplauze prelungite și îndelung repetate.)*

D. Dr. G. Gianni: Dlor, iau act cu mulțumire de declarațiunile dlui ministru de externe. Recunosc că în întrebarea mea am întrebuițat un termen impropriu, zicând: „conditiunile cari le-am fi pus noi”, firește când vorbim cu Marile Puteri ar fi fost natura] să spui: *dorințele noastre*. Sunt satisfăcut deplin că tratativele s-au urmat în cadrul unei mediațiuni cuprinsă în cele 7 articole din Convenția de la Haga și rog pe d. ministru de externe să-mi legitimize și nerăbdarea, să-mi legitimize și buna intențiune, numai prin cetitea art. 5.

Art. 5 spune: „Funcțiunile mediatorilor încetează îndată ce se constata, fie de către una din părțile în litigiu (noi, ori bulgarii), fie de către însuși mediatorul, că-mijloacele de împăcare propuse de el nu sunt primite”. Rexainosc cu deplină

mulțumire că partea interesată, adică noi, în tot timpul acestei mediațiuni am fost ținuți în curent, fie prin prezența reprezentancului nostru, fie prin comunicați, și nu am avut niciodată motiv să fim nemulțumiți, dovadă că mediațiunea nu a încetat și sper astfel ci mijloacele de împăcare propuse de noi sunt primite.

D. președinte: D. Mortun are cuvântul.

(Aci urmează discursul dlui V. G. Mortun, discurs care nu s-a trimis.)

D. președinte: D. președinte al consiliului are cuvântul.

D. Titu Maiorescu. președintele consiliului și ministru de externe: Dlor deputați, dati-mi voie să exprim mai întâi aci marea mea mulțumire...

Voci: Nu se aude.

D. Titu Maiorescu. președintele consiliului și ministru de externe: De! dlor! Cu acustica acestei frumoase săli nu am să mă lupt prea rare, fiindcă nu pot. Cât voi putea mă voi lupta și cu ea! *(Ilaritate.)*

Mai nainte de toate, așadar, vreau să exprim mulțumirile mele onor. dlui Mortun pentru tonalitatea amabilă a vorbirii D-sale de astăzi, care esre asa de deosebită de tonalitatea de luna trecută. *(Aplauze prelungite.)*

D. V. G. Mortun: Dle prim-ministru, să-mi dați voie să dau o explicațiune.

În situația de atunci, în atmosfera de atunci, fată cu discuțiunea de atunci, nu puteam să răspund decât așa cum am răspuns, în discuțiunea de azi ar fi fost o greșeală să discut și să iau alt ton. Sunt și eu un vechi parlamentar și știu să-mi cântăresc și vorbele și frazele pe care le spun. *(Aplauze.)*

D. Titu Maiorescu. președinte/e consiliului și ministru de externe: Tonalitatea de azi esce mai conformă cu tonalitatea șefului D-voasire, care am auzit-o ieri la Senai *(Aplauze prelungite.)*

Așadar, sunrem pe acea cale...

D. I. G. Duca: Dar și dezbateră de ieri... (*Voci, întreruperi.*)

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe... Suntem pe acea cale de reciprocă respectare și de reciprocă bună - nu vreau să zic bună-cuviință, aceasta nu a fost călcată - dar de reciproci bună dispoziție, cum se cuvine față de chestiile importante ce le dezbatem.

Onorabile d. Morțun, nu a fost intențiunea mea de a slăbi ceva din ceea ce am declarat mai înainte. Consecvența este, poate, o însușite mai ușoară pentru un om așa de deprins cu cele teoretice, precum am fost eu o lungă viață; dar ușoară, ori nu, vă rog să urmăriți și să constatați că nu veți găsi contradicții - așa cred - nici în vorbirile pe cari îmi iau curajul de a le rosti înaintea Parlamentului, precum nu au fost - așa cred - nici în cele pe cari mi-am luat curajul de a le rosti de pe catedra univeisitară. Va fi absolut și în fiecare moment aceeași tendință, aceeași sinceră expunere a întregii convingeri. Dacă azi am spus un amănunt mai mult, a fost — precum am mai arătat - ca și scurtez lungă, prea lungă parte de destăinuire careva veni în acea mult așteptată ședință, secretă sau publică, în care vă voi putea aduce la cunoștință toate actele câte se pot da, fără nici un inconvenient. Și, dlor, când am zis, repetând o frază din Mesaj, „Clasul țării va fi ascultat”, am înțeles atunci ca și acum același lucru; „Glasul țării”, așa cum rămâne să-l constate reprezentanța țării, iar nu cum trece prin capul fiecăruia, care își închipuiește că ar fi glasul țării. Si la întrebarea specială a d-voastră, dacă prin faptul că ministrul român la Londra a fost chemat să ia parte la reuniunea ambasadurilor în chestia macedo-română, dacă prin aceasta am înțeles că s-a istovit oarecum ceea ce vrea glasul țării? Răspund: ou am înțeles că s-a istovit. Recunosc că glasul țării merge mai departe, a mers mai departe, și veți constata înșivă cât de departe a mers. (*Aplauzprelungite și îndelung repetate.*)

RĂSPUNS LA INTERPELAREA LUI I. T. GHICA

(*Ședința Camerei de la 3 mai 1913*)

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Dlor, mulțumesc dlui deputat că atrage atențiunea asupra a două puncte cari merită să fie discutate înaintea D-voastre.

Încep cu cel din urmă: sunt mai mulți miniștri plenipotențieri prevăzuți în buget decât suni legațiuni.

Iată de unde vine aceasta; funcționarii cei mai buni din administrațiunea centrală, tocmai fiindcă sunt cei mai buni și sunt neapărat trebuincioși, nu pot fi trimiși la legațiunile din afară, fiindcă atunci administrațiunea centrală nu mai poate funcționa bine. Sunt câțiva, nu vreau să aduc aci numele nimicui, cari se poate zice că sunt coloana administrațiunii Ministerului de Externe. Când aceștia, în loc și înainteze în cariera diplomatică, în cariera în C.iri sunt cu veclutnea lor, ar rămâne fără să li se dea vreodată înaintarea de miniștri plenipotențieri, faptul că sunt cei mai buni funcționari, ar fi tocmai o cauză pentru care n-ar putea să înainteze, adică să aibă și titlul de miniștri.

Iaci din ce motiv foarte legitim al unei bune administrațiuni ei au înaintat pe loc.

Viu la a doua întrebare: Pentru ce nu e o legățiune? la New York, câte at fi fost prevăzută în anul trecut? Onor. iile deputat, n-a fost prevăzută în anul trecut- n-a fost încă niciodată prevăzută.

D. I. Tk Ghica: Niciodată?

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Ar fi dar vorba să se tacă o creațiune nouă.

Ei, în momentele de față nu era necesitatea acestei creațiuni, și eu n-am crezut necesar să o fac din următorul motiv: în America sunt în adevăr mulți români; sunt însă și muici ovrei. Eu nu sunt antisemit; dar relațiunile dintre israelitii din America trebuie să fie mai înainte cercetate, sunt foarte mulți israeliti cari reclamă dreptul de a fi români, sunt și muici români. Am pus să se încerce o constatare scabiscică, cam greu de făcut cu mijloacele ce avem, dar se va încerca să se facă, ca să ne dăm seama mai întâi câți sunt români, de unde sunt românii aceia, câți sunt români de la noi, câți sunt români din Transilvania și Banat, căci sunt mulți de acolo; câți sunt ovrei, câți sunt, în tine, aceia cari reclamă romanitatea noastră, ca stat. Dacă trebuie să fie mai înrâi o statistică făcută și cîd, dacă voi mai avea prilejul de la această bancă, să vorbesc cu d-voastră, la anul - într-un stat constituțional nu se știe niciodată cu siguranță de mai înainte — dar dacă va fi așa, cred că, la anul, vom putea vorbi despre aceasta la un paragraf anume prevăzut în buget. (*Aplauze.*)

MĂSURI GUVERNAMENTALE

(*Ședința Senatului, 3 iulie 1913*)

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe, cetește Mesajul regal prin care se aduce în dezbateră Senatului proiectul de lege, votac și adoptac de Adunarea Deputaților, prin care se dispune ca, până la demobilizarea totală a armatei, starea de asediu să poată fi declarată prin decret regal.

Dlor senatori, permitteri-mi a vă ruga să binevoiți a lua de urgență în dezbateră acest proiect. Toate proiectele ce vi se prezintă acum sunt de urgență, dar acesta este de o deosebită urgență.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: D. ministru de interne, precum vă puteți închipui, a și luat de îndară măsură în această privință, fi voi comunica și părerea onor. dlui senacoc Iorgulescu exprimată aici.¹

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Dlor senatori, onorabilul și tânărul membru al

¹ Se refera la măsurile ce trebuie luate pentru a se lucra câmpurile familiilor mobilizaților (*n. ed.*).

Partidului Liberal a întrebuițat ti expresiunc, pe care îl rog si o păstreze pe seama D-sale si să nu o generalizeze; a zis că s-a răspuns la apelul de mobilizare cu o însuflețire de care nici unul din noi nu ne dam seama!

Poate că nu-și dădea seama D-sa, tânărul reprezenrant al Partidului Liberal! *(Aplauze repetate.)*

Noi, guvernul, ne-am dat seama, și eu, care am trecut prin vremea de la 1877-78, știu ce este însuflețirea românului când se face apel la vitejia lui! *(Aplauze.)*

Și când veneau acuzări - dar nu este momentul de a înăspri discuțiunea! - prin ziare de ale d-voastră, că noi întârziem, că adică **ȘJ** adică...

D. Al. Gussi: Aci nu este chestie de partid!

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Nu vă însușiți cele zise în contra noastră?

Pardon, si cu atât mai bine!

Când se zicea din partea unora că este prea târziu, că ar merge mobilizarea prea încet, noi știam ce este administrația actuală de războiu și înzestrarea pe care a făcut-o Partidul Conservator penrru armata țării! *(Aplauze.)*

Și tocmai momentul oportun ales de noi a fost acela care a dat ocaziunea să se vadă că puresm lucrăm iute, ca putem lucra cu roată însuflețirea și că la războiu suntem în adevăr descendenții lui fraian. *(Aplauze.)*

Acum 6 ani era, cum ziceați cu drept cuvânt, o mișcare internă.

Numai, dari-mi voie să vă aduc amînre: Parridul Conservator, eare atunci forma majoritatea în Camera și în Senat, a avut **si** el câțiva reprezentanți tineri si nerăbdători; dar totuși, nici unul n-a luat cuvântul ta să se ridice in contra unei legi pe care a prezentat-o d. Sturdza șt pe care a subsemnat-o apoi d. Stelian. Și a fost destul simțământ politic și patriotic la acei opozanți conservatori ea să se ducă roți și să voteze acea lege.

S-a găsit uu singur vot negtu! Bine că a fost si acela, ca să se distingă și mai exact aproape unanimitatea voturilor albe.

Ce vă cerem noi acum? Ca să proclamăm îndată starea de asediu?! Nu. Vă cerem autorizațiunea pentru ca îndată să putem promulga aceasta lege în *Monitorul Oficial*! Nici aceasta. Vă cerem, dlor senatori, numai ca să dați guvernului puterea de a o face când necesitatea se va ivi.

Necesitate internă? Sperăm că nu, onor. dle senator. *(Aplauze.)*

Să ne ferească Dumnezeu să avem nevoie de asa ceva.

D. Leonte Moldovanu: Dar noi nu votăm legi pentru țări străine.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Cum sunt dator să răspund fiecărui onor. d. senator, țin să explic că noi avem tot felul de naționalități prin Dobrogea și avem pe malul Dunărei tot felul de încercări posibile.

Apoi, dacă asa stau lucrurile, d-voastră vă închipuiți cât de mare e răspunderea noastră, mai întâi față de soldații noștri pe cari i-am trimis peste Dunăre.

Ce fericit lucni că sunteți tânăt...

D. Leonte Moldovanu: Aceasta este a face zeflema, nu a legitima proiectul. *(Înteruperi.)*

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Prin urmare, nu în contra pașnicei populațiuni românești de dincoace de Dunăre am făcut noi această lege, ci am făcut-o - să ferească Dumnezeu să avem trebuință de ea - pentru a putea la vreme de nevoie să facem față oricărei eventualități in 24 de ore.

Acestea sunt motivele pentru care am crezul de a noastră datorie să dăm tot concursul nostru dlui ministru de războiu care ne-a cerut legea, și vă rog să o votați, dacă se poate, în unanimitate. *(Aplauze.)*

158

**ACȚIUNEA DIPLOMATICĂ A ROMÂNIEI
ÎN CURSUL EVENIMENTELOR
BALCANICE
(Ședința Senatului de *Li 4 decembrie 1913*)**

Domnilor Senatori,

Este o adevărată multitudine pentru întreg Parlamentul nostru, când asistă la o discuțiune de idei ca aceea pe care a început-o, pentru dezbaterile asupra Adresei, onor. d. Brătianu.

Eleganță de formă, cuviința în expresii, foarte importantă și aceea, - fără a face aluzie la state vecine mai veci în civilizație, unde pare a lipsi - comparații vicioase, chiar complimente la adresa adversarului: filosof, filolog, Napoleon I (*ilaritate*), opozițiunea se arată îmbrăcată în formele cele mai ademenitoare. Foarte bine că în România, devenită matură cum este, se păzesc aceste bune raporturi între partide.

Să încep cu observările din urmă ale onor. dlui Brătianu. Nu este exact că guvernul ar fi avut de la început impresiunea că Turcia va fi victorioasă, și nu este exact că n-am fi avut știința de înțelegerile stabilite în iunie al anului trecut între Bulgaria și Serbia. În România, ca stat constituțional, alternarea guvernelor se întâmplă așa, încât nu cred că poate să se plângă vreun partid că nu are în curând privilegiul de a

controla în toate amănunțele acțiunea unui minister precedent. Când veți veni la guvern, și poate veți fi D-voastră, domnule Brătianu, la Externe, veți găsi în minister toate actele și asemenea veți afla cum eram în cunoștință despre ce se pregătise în iunie 1912 și între numeroasele acte cari nu era prudent să se publice în *Cartea Verde*, dar cari sunt la Ministerul de Externe, veți găsi un indiciu despre prevederea că Turcia va fi bătută.

Ei, atunci ce era cu pretinsa noastră temere de război? Nu era atât temerea de un război european; mai era altceva la mijloc. Noi știam ceea ce se alcătuiseră în iunie 1912, între Bulgaria și Serbia, și aceasta era pentru noi o primejdie.

Înțelegerea făcută - astăzi se poate vorbi, căci s-au revelat actele, - obliga pe sârbi să vie în ajutorul bulgarilor contra noastră și obliga pe bulgari să vie în ajutorul sârbilor contra Austriei, iar toată această alcătuire era pusă sub ocrotirea Rusiei. Noi nu aveam aface numai cu Bulgaria; aveam aface cu un bloc balcanic. Acei cari strigau la noi: cu sârbii și cu grecii contra bulgarilor! nu-și dedeau seama că aceasta nu se putea nici în octombrie, nici în februarie, nici în aprilie. Trebuia așteptat momentul când să se poată, lăsa o explicație a atitudinii noastre de așteptare.

Care era trenul României? Trenul sosit la momentul. În care blocul balcanic se desfăcea efectiv și nu era expusă România ca, atacând pe bulgari, să atace și pe sârbi și pe ceilalți și să-și compromită toată situațiunea.

Acesta era trenul României (*aplauze*).

Dar ne zice d. Brătianu, că prea multă vreme la început n-am ținut seamă de voința națională, de opinia publică a țării, care și-a avut expresia în Partidul Liberal.

Însă, dlor, nu știu cum să mă exprim, cu eleganța dlui Brătianu: Nu e cam juvenil? Nu e vremea să înlăturăm această frazeologie, peste care ar fi bine să trecem, anume că numai

Partidul Național Liberal este reprezentantul națiune) și aspirărilor ei? (*Aplauze*).

Dar ce, ți-a închipuit cineva că noi, cei 7, 8, 9 oameni, cîn suntem pe banca ministerială, ne-am putea despărți de curentul întreg al mișcării naționale? (*Aplauze*).

A fost o mișcare națională puternică de care am linut seamă, **cate** ne-a dat și nouă tăria de a ne lupta, pe care am fose în stare să ne rezemăm.

Dar cum vă închipuiți că puica să fie un ministru așa de abătut de la orice judecată, ca să creadă că singur poate începe o luptă cu statul vecin?

Însă d. Brătianu ne imputa că am fost surprinși de evenimente, că nu eram pregătiți, că a fost numai o simplă inițiere, o greșala a adversarului, care ne-a dat succesul.

Vorba franceza, *qui trompe-t-on ici?*

Pe cine voim să inducem în eroare?

Dar bine, dlor, sub guvernul dlui Carp, cu d-nu Filipescu la Răsboi, s-a votat pentru armată, fiindcă rămăsese sub guvernul precedent foarte neglijată în trebuințele ei (*aplauze prelungite*) — se vede că este mai ușor să faci declamațiuni în favoarea armatei, decât să o îngrijești - sub ministerul Carp s-au votat 59 milioane pentru armată.

Mare tifră.

Sub ministerul intermediar și fără valoare al meu, de la martie până la 14 octombrie 1912, când am făcut colaborarea, am cam stat pe loc.

Era precară situația și aveam și un coleg care, în întreaga sa convingere de pace, nu voia să se cheltuiască mai mult pentru armata.

Dar, cum a venit colaborarea, acea colaborare. în privința căreia o parte din conservatori ridică acuzarea că ar fi vrut cu orice preț pacea, iar liberalii o acuză, că nu știa ce vrea. s-a cerut și s-a votat într-o singură iarnă, enorma sumă de peste 270 de milioane pentru armată (*aplauze*).

Dar ce însemnează când faci o sforțare, as zice supraome-nească, pentru o rară ca 3 noastră, ca într-o singură iarna să iei acestei țări 270 milioane pentru armată? Parcă însemnează pregătirea imediată, cât mai grăbită, a armatei. Pentru ce? Ca să așteptăm? Ca să vorbim numai de oarecare pretenții și apoi să nu le realizăm? Pretenții, pe cari d. Brătianu să le citeze pe urmă în parlament, atribuind autoritate cuvintelor dlui Kalinkoff: *Li petite note*.

Apoi, onor. dle Brătianu, ai avut bunăvoința să zici că eram un om care m-am ocupat mai ales de literatură; firește, viața d-tale politici este mult mai însemnată decât a mea (*aplauze prelungite*). Crede cineva din aceasta țară, că eu aș fi zis vreodată unui ministru străin că România va prezenta *la petite note*. această expresiune de hoteluri? (*Aplauze prelungite*.) Și dl Brătianu o pune în sarcina mea.

Mă grăbesc să adaog, dlor, că am fost cu acest onorabil reprezentant de atunci al guvernului bulgar, cu d. Kalinkoff, în cele mai bune relații personale și păstrez un fel de recunoștință pentru modul modetat, în care D-sa a susținut totdeauna interesele patriei d-sale și evident n-am să-i cet eu d-sale socoteala de expresiunile stilistice ce le întrebuițează. Dar, în fine, este vorba despre ce-am zis eu, tui despre ce-a spus altul că a înțeles că aș fi zis; căci așa am merge prea depăne, Vasâzică, eu am declarat: cuvântul României va ircbui să fie și el ascultat, dacă faceți vreo schimbare teritorială!

Așa am vorbit, și nu cu *petite note*.

De ce însă, dlor, cu atâta prudentă? De ce la început așa domol? De ce așteptând, cu atâtea greuciți interne, momentul oportun? Mai întâi, pentru a pregăti armata mai bine, fiindcă știam că era posibilitatea să se lupte nu **numai** cu unii, *a* și cu alții, și prin urmare să poată fiice față la toii; al doilea, pentru că erau greutăți și în guvern, așa este. dlor, și trebuia să ne strecurăm printre greutatețile colaboritei; lucru foarte anevoios, nu pentru noi personal, căci n-am avut nici un moment de

greutate cu vteun ministru, îndeosebi eu d. Take Ionescu. ba îmi vine să zic că mai multa greutate am avut de la alții cari ar fi trebuit să-mi fie prieteni (*aplauze*) și încă si mai mare greutate am avut din cauza unei convingeri a dlui Carp, care era contrară convingerii mele in acel momelii, și această greutate era cu atât mai mare pentru mine, cu cSc i se adaogă și atitudinea unul fost coleg al nostru care acum ne atacă, foarte mari greutăți! Ei, dlor, dar ce putere trebuie să aibă Panidul Conservator, dacă, prin toate aceste greutăți, a fost în stare să ajungi la Pacea de la București: (*Apuiuze prelungii?*).

Așa încât, cu toate regretabilele ambiții personale și lupte intestine, în aceste momente istorice ale statului român, acțiunea Partidului Conservator a fost hotâtătoare pentru salvarea țării (*aplauze*), acum, ca și la 1871.

Dar, pe lângă pregărarea armatei, trebuia așteptata si o expresie mai lămuriă. o manilestare clară a simțimântului țarei, a adevăratei opinii publice.

Încrederea aceea, pe care alții o au, că ceea ce este convingerea lor pardculară, este și glasul țarei, aceasta nu o am. (*Aplauze*.)

Aroganta de a-mi închipui că părerile mele trebuie să fie ale țarei, aceasta îmi lipsește (*aplauze*).

Foarte smerit, vreau să ascult, să mă informez, să încerc și eu a răspunde la greaua întrebare: ce vrea națiunea?

La 1870, la Paris, era opinia publică franceza cea adevărată sau numai o adunătură de pe uliță, care striga *a Berlin, a Berlin!* și care a dus Ftanta la Sedan?

Dar la noi?

Întruirile de la Dacia! Aceasta este opinia publică? Violentele articole din ziare?

Credeți că în frazeologie stă patriotismul? și credeți că dacă înjurăm pe bulgari, dacă strigăm că ne mai trebuie și altele, ca să luăm Ruștiucul. Vama și celelalte, tă acesta este adevăratul patriotism?

Pentru mine este cea mai ieftina spetă de falș patriotism. (*Aplauze prelungite.* >

Ce voia națiunea în adevăr, ce era interesul ei real, nu era așa ușor de constatat, fiindcă a fost oarecare șovăire mai nainte si in Pattidul Liberal.

Onorabilul dl Brătianu are fericirea de a fi tânăr, și eu am mulțumirea de a fi bătrân (*aplauze*).

Dl Brătianu ne-a citit ieri, - aveam cu mine aci circulara pe care a citu-o, mă așteptam la această citire, era una din micile mele prevederi (*aplauze*) — nota citculară a d-sale de la ianuarie 1903.

O notă ttimeasă la legațiuni, prin care se spune că primim pacea cu toții, dar că „en particulier les affaires de Macedoine font l'objet de nos preoccupations incessannes, car elles inceressent l'avenir d'une nombreusc population de race roumaine et l'equilibre polirique dans la Peninsule. Je nai pas besoin d'insister ni de developper les raisons pour lesquelles rien de ce qui touche â cec equilibre ne saurait laisser la Roumanie indifferente”.

Asa zice d. Ioan Brărianu fiul.

Însă Ioan Brătianu rată! expune, nu incr-o notă circulară uitată, ci într-un act solemn citit aci, în Parlamen. programul Pاییduhfi Liberal in cestiunca balcanică din anul 1885.

Ce se întâmplase? Fratatul de la Berlin hotărâse limitele Bulgariei și separase Bulgaria de Rumelia Orientală, pe care o lăsase sub suzeranitatea Turciei, iar nouă nedase Dobrogea cu cea rea limitare, lăsând Silistria la bulgari.

Dar la 8 septemvrie 1885, prințul Bulgariei Alex. Batenberg trece peste tratat, intră în Rumelia Orientală și o anexează. Pruna, foarte "importanta călcare a Tratatului de la Berlin și atingerea echilibrului balcanic.

Atunci ministiu) nostru de la Belgrad. Emil Ghika. celegrafiază la 9 septemvrie 1885, a doua zi, dlui Câmpineanu, ministrul afacerilor străine:

„Roi de Serbie est arrive. Avânt d aller Le recevoirà la garc, Je l'resident du Conseil est venu m'emretenir de la gravite des evennements et rae demander les intentions du gouvernement roumain.

Il a appuvc pour une action cmmune...

J'ai prie^ President du Conseil de me dicter lui-mcme le texte de ses demandes, voici ce texte: «Consideram, qtie par gtaves evenements de Roumelie trăite de Berlin est sur le point de disparaître et qu'il est â prévoir un nouvel etat de eboses sur la Peninsula des Balkans, gouvernement serbe desttera.it connaitre attitude du gouvernement roumain, afin de se rendre compte de la possibilite d'une entente commune pot» des interets communs ei particuliers aux deux pays». Je crois, adaugă Emil Cbika, cțu'une dematide identittue a ece făite aupres du gouveincmcnt grec".

Propunea Serbia ca să se înțeleagă cu noi, o alianță cu noi - nu o alianță ca cea de acum între Serbia și Bulgaria, tare era conira noastră, - propunea o înțelegere cu noi contra Bulgariei, și era știut că Serbia era susținută de Austria, și era asemenea știut, că Principele de Batenberg fusese părăsit de Rusia - Si ce face guvernul liberal?

Iată depeșa dlui Cămpineanu din 17 septemvrie la toate legatiunile: „Veuillez dementir de la facon la plus fotmelle toute alliance ou entente avec la Grece ou la Serbie. Les bruits repaudus par l'Agence Havas ont evidemment une intention malveiliante".

Si acum sătbii atacă ringuri pe bulgar: si ajung la bătălia de la Slivnița, unde sunt bătuți la 7 noemvrie 1885, iar Austria intervine în favoarea lor.

Ei bine, guvernul national-liberal - și aici nu este o notă obscură, este chiar Mesagiul Tronului de la 15 noemvrie 1385, document care îl puteți găsi în voi., II pag. 536 din imporrnra lucrare, publicată sub îngrijirea dlui D. Sturdza — meritele d-sale sunt cunoscute pentru asemenea publicații - *Regele Carol/*

al României. Cuvântări ii scrisori - guvernul national-liberal zice prin acel Mesaj: „Având o pozițiune tare și bine lămurită, am urmărit cu liniște, însă cu mare băgate de seamă, evenimentele ce se desfășura dincolo de Dunăre. Neamestecul nostru într-un conflict, 'ui care **mai** înainte de toate trebuiau să se pronunțe puterile semnatare Tractatului din Berlin, era de la sine indicat. Cu toate acestea nu am putut să nu simțim o vie părere de rău, când îngrijiri s-au ivit că pacea generală ar putea fi turhurată, acea pace atât de trebuincioasă".

Semnat este acest mesaj de președintele Consiliului și ministru *ad-interim* la afacerile srrăine I. C. Brătianu, ministru Cultelor D. A. Sturdza, al Domeniilor Stolojan. al Finanțelor Nacu etc.

Dlor senatori, noi nu suntem în secretele zeilor, noi când vedem un act solemn iscălit Ion Bătianu si o circulară iscălită Ion Iun Brătianu, nu ptea știm pe care s-o alegem ca mai hotărâtoare.

Ei bine, dlor, trebuie să fi fost atunci puternice motive — \i cine a cunoscut pe bătrânul Brătianu, și vede iscălit lângă numele lui pe Sturdza, Nacu, Stolojan, va **fi** convins că au lost putetnice motive de concepțiune national-liberală, care i au adus să hotărască asa.

Departa de **mine** cea inai mică observare etnică în contra acelei atitudini! Dar atâta îmi veți permite să vă întreb: ce fel de convingeri îi pregătit Partidul Liberal, în opinia publică a României, cât pentru chestia balcanică, prin acel **ait** solemn de la 1885? Dacă atunci când Serbia ne cerea ajutor contra Bulgariei, nu l-am dat, ce să facă România, când vede Serbia cu Bulgaria, chiar și cu Grecia unite? Să le atacăm pe toate? (*Aplauze.*)

După această amintire istorică dați-mi voie să vin la critica foarte interesantă pe care ,i făcut-o onor. dl Brătianu în contra *Careți Verzi*. Aici, dloc, ne-a citit un act, aii act, a găsit înțt-unul șovăire, în altul lipsă de ptevedere, în al treilea lipsă

de precizie, și a scos când una când alta, din amestecul numeroaselor documente publicate.

Domnule Brătianu, dvs. ați binevoit a aduce aminte că v-ați tăcut educația ca inginer la căile ferate și ați binevoit a aminti că eu m-am ocupat de filosofie, de literatura, dar ați uitat că m-am ocupat — eram să zic din păcate — și de advocatura... necesitățile vieții. Știti cu toții, cum este cu advocatura, dar știu îndeosebi și eu cum fac unii advocați; dacă au un singur act de discutat înaintea tribunalului, îl interpretează, îl sucesc, îl învârtesc, vor cu orice preț să scoată din el numai ce le convine. Dar miie când sunt două, trei acte; darmuc când ar fi, cum e în *Cartea Verde*, o suma de aproape 300 de acte!

Câte învârtituri, câte interpretări nu sunt posibile însă îndărătul orărilor interpretări trebuie să stea o realitate, și aceasta horărește.

Orcă ați tălmăci și răstălmăci d-voastră din acte împotriva acțiunii noastre, realitatea este că acțiunea aceasta a adus ca rezultat Pacea de la București (*aplauze puternice, mult repetate*). Firește, după proverbul francez, multe căi duc la Roma, poate ar fi fost și alte mijloace de succes. Dar ce-ar fi fost dacă n-ar fi fost re a fost (*ilaritatea* ce ar fi Inst, dacă ar fi fost ce n-a fost? (*ilaritate*}). Aceasta duce la nesfârșitul posibilităților omenești.

Realitatea se mărginește în ceea ce este și nu în ce ar fi putut fi; realitatea este Pacea de la București (*aplauze*), realitatea este că am ajuns la acest rezultat, fără a fi primejduit țara, și înălțând prestigiul României, astfel cum recunoașteți toți că este înălțat (*aplauze*).

Cartea Verde' Cartea Verde e izvorâtă din simțământul de răspundere ce-l aveam înaintea cărți pettutu acțiunea noastră, răspundere pe caic de mai multe ori o luasem întreagă înaintea Parlamentului.

Am publicat dat toate, dar absolut toate acele acte, care să vă pue în stare să înțelegeți întreaga acțiune și să ne judecați.

fără însă a compromite intru câtva interesele superioare ale țării. Și degeabazice d. Brătianu, *ci* publicarea este tmncbi. itâ și este făcută numai în folosul guvernului; ați putut constata din discursul d-sale că adele sunt destul de complet publicate pentru a-i fi dat d-sale puțința de a ne aduce, pe temeiul lor, feluritele învinuiri care ni le-a adus.

Numai, onorate domnule Brătianu, să ne înțelegem asupra unui punct.

Ați fost, poate veți mai li mini. tru de externe. Nu pot lăsa sa treacă vorba d-voastră ca 0 normă, că trebuie să fie publicate toate actele.

Dl. I. C. Brătianu: Toate actele necesare pentru a lămuri chestiunea, fără a compromite vreun interes.

Dl Președinte al Consiliului: Toate actele cari nu compromit interesele țării?

Dar cine are să le aleagă? (*Ilaritate.*)

Eu! îmi pare rău: eu, nu d-ta. (*Aplauze puternice și repetate. Ilaritate.*)

Firește; eram eu pe hınca aceasta.

Dar ce vroți să ziceți?

Că era mai bine. dacă as fi fost mai inteligent, mai ptevâzător, mai cuminte?

Da, ce dreptate aveți, dle Brătianu! (*Ilaritate.*)

Și de ce folos ar fi fiecâniia din noi, când ar fi mai cuminte! (*Aplauze îndelung repetate. Ilaritate.*)

Am făcut și eu cât am putut. Și mi-am pus toată sârguința, căci eu sunt cel puțin om sârguitor. Mi-a pus toate puterile, de cari dispun, slabe cum sunr! Un fel de simțământ de datotie, ca să împlinesc sarcina ce mi-eni pusă de împrejurân; atâta am putut face!

Dar oare cere Adresa să ne exprimați recunoștință?

Este vorba, cum era în alte state, de dotatiuni, (*ilaritate*) pentru ca să vă ridicați astfel în contra noastră?

A cerut J. raportor dr. Istrati —și-i mulțumesc pentru această rezervă - să se voteze vreo singură vorbă de laudă pentru noi?

D-sa zice la sfârșit numai: "Recunoscători Tronului și Națiunea, Încrezători în guvern.»

Nici măcar recunoștință nu ne arată!

Si bine face! Căci atunci când vorbesc faptele, trebuie să tacă cuvintele. (*Aplauze.*)

De! Am iscălit câțiva din noi tractatul din București, pentru că eram aci, pe aceste bănci; 1-ani iscălit, dacă voiți, ca niște simpli grefieri! Trebuia să-i dăm autenticitatea. Dar aith bau făcut? D-voastră l-ati făcut? (*Ilaritate.*) Opinia publică l-a făcut? Nu este supărare pentru aceasta! Mișcarea națională l-a făcut? Foarte bine!

Sunteți mulțumiți cum s-a făcut?

Ei, să ne fie de bine! (*Mare ilaritate. Aplauze îndelung repetate. Ovațiuni.*)

Dar este o inovație în această *Carte Verde*.

În alic state se publică numai notele preschimbare, firește, nu toate.

În Germania nu se publică nici atât. Acolo este stat cu Constituție, dar nu este stat parlamentar. În Germania sunt rapoarte scrise de la ministru la rege, de la cancelar la împărat. Toată acțiunea internațională mai importantă, conversații diplomatice de oarecare însemnătate sunt scrise și raportate suveranului,

Si când era vorba să alcătuiesc *Canele Verde*, se puna în fireharea, cum s-n fac pentru ca să îndeplinească scopul de a înfățișa toate elementele, după care să se poată pricepe și judeca acțiunea guvernului. Răspunderea o luasem întregă și trebuia să dăm Parlamentului ocaziunea să consi>te clar cele ce s-au petrecut.

Dacă ne mărgineam numai la notele preschimbate, ar li rămas necunoscută tocmai partea cea mai importantă a relațiilor, și atunci ce sens mai avea publicarea?

M-am consultat cu funcționari! Ministerului de Externe, printre cari sunt câțiva foarte pricepuți, și am căutat mijlocul cel mai potrivit ca din peste una mie de acte să putem alcătui o expunere așa de clară în ceea ce privește acțiunea guvernului, încât și cei ce ar dori să ne atace, ca onor. dl Brătianu, și cei ce ar vrea să ne susțină, să-și scoată de acolo armele necesare.

Trebuie să recunosc, cu această ocaziune, că unul din cei mai inteligenți colaboratori ai mei a fost directorul politic din minister, dl Ioan Filitti, și cred că unui băirân ca mine li va fi îngăduit să laude înaintea d-voastră pe *un* funcționar cânr, cu care a lucrai împreună.

Domnul Filitti, cu o muncă neobosită, a așezat, a coordonat, a îngrijit tiparul și a mai avut încă o misiune de care vom vorbi îndată, pentru ca să răspund la o critică a onor. dlui Brătianu. Dar mai întâi explicarea actelor trecute în *Cartea Verde* ca raportate M. S. Regelui. S-a petrecut o dată, s-a niai petrecut a doua oară, s-a petrecut de multe ori câte un fapt. o comunicare, o conversație, & **cetere** verbală de o capitală importanță, care nu venea sub formă scrisă, nu putea fi exprimată în note, dar care trebuia adusă la cunoștința Regelui și apoi a Parlamentului.

Spre pildă la pagina 9", cu data de 6 aprilie, găsiți următorul fapt raportat către Majestatea Sa:

A venit la mine d. Ristici, ministrul Sârbiei, și mi-a vorbit de neînțelegerile sârbilor cu bulgarii, că bulgarii nu s-au ținut de angajamentul luat în tratatul de alianță cu sârbii și d. Ristici m-a întrebat - însărcinat fund de d. Pașici - care ar fi atitudinea noastră și dacă am fi dispuși să încheiem cu Sârbia o alianță defensivă contra Bulgariei. Această **comunicare** hotărâtoare, când vme Serbia, încă de formă aliată cu Bulgaria, șicereconfidențial ministrului românalianțacontraBulgariei, înțelegeți ce însemna pentru atitudinea noastră!

Esre acest rapt, un fapt important pentru tot mersul politicei' Era bine să vi-1 ascundem? Să nu figureze în *Canea Verde*? Dar ce folos ar fi dacă l-a? ascunde?

Pagina 102: Vine ministrul Greciei la 2 mai și face întrebarea, în numele guvernului elen, dacă suntem dispuși a încheia o alianță cu Grecia, „fiindcă pretențiunile bulgarilor devin amenințătoare”.

Vasâzică, vine și Grecia odată cu Serbia.

Eu am răspuns evaziv, fiindcă îmi era teamă că daci le ziceam îndată: poftim, se foloseau de această bună dispoziție a noastră spre a căpăta de la bulgari ceea ce le trebuia: și noi să rămânem la o parte (*apLiuxe*). Și aceasta era o mândrie, dle Brătianu, de a ne ține în rezervă.

Faptul acesta nu trebuia să vi-1 aduc la cunoștință? Un fapt caracteristic pentru mersul politicei noastre?

El era pe atunci așa de confidențial. încât nu putea fi comunicat prin notă legatului nostru; el nu putea fi comunicat decât Regelui.

Sunt state, cari nu sunt parlamentare, ca al nostru, în ca/i rapoartele despre asemenea lucruri importante se fac în **scris** către capul stalului. M-am hotărât să le fac și eu în scris, și fiindcă n-am tăcut un act cu „*Sire, Am onoarea. Sunt al Măriei Voastre prea plecat și supus iernilor*”..., ci am făcut un rezumat scris, l-am numit un fapt *raponat*, franțuzește *reffire*. și acum când nu mai t pericol, l-am introdus în *Canea Verde* și l-am publicat.

Dar cine vine să-mi impute aceasta? Este oare Regele care zice; prea devii parlamentar? S-a mirat Regele de publicate? Din contră, publicarea e (acută cu autorizarea hți.

Vine un deputat, un senator, și încă liberal, și-mi impută mie, că într-o *Carte Verde* nu m-am mărginit la notele care se preschimbă între diplomați, ci am spus tnași mult, am spus și acele convorbiri ale mele cu diplomații siriim, cari au fost importante pentru mersul politicei noastre. Eu nu v-am ascuns

lucrurile, v-am dat mai mult decât se dă de obicei, de ce aveți să vă plângeți?

Ai dar se pune o altă întrebare: Care e sinceritatea și autenticitatea acestor acte? Apoi toate rapoartele publicate în *Cartea Verde*, și altele cari nu sunt publicate, sunt în mâna M. & Regelui.

Tr cele nepublicate (sunt numai două) le veti găsi în arhiva confidențială a ministerului.

Vasâzică: aceste rapoarte, făcute în scris de la ministru la rege. sunt menite să vă arate tot firul dezvoltării politicei noastre externe și să va explice, între altele, pentru ce mi-am putut permite să întrerup în Senat pe d, Brătianu și să-i spun: Acum vine Trenul! adică, acum vine spargerea blocului! Nu puteam până atunci, credeți-mă, fără cea mai mare primejdie pentru țară, să atacăm și pe bulgari, și pe sârbi și poare și pe greci împreună, ci așteptam să ne vină momentul *de* a intra în Peninsula Balcanică ca introducători de ordine și pace. (*Aplauze.*)

Dat se face și alta întâmpinare împotriva publicării celor raportate, că adecă prin ele aș fi pus persoana Regelui în joc.

Știu că onor. d-nu Brătianu este tot așa de convins ca și mine, ca și din norocire celălalt șef de partid, d-nul Take Ionescu, că nici unul din noi, niciodacă. prin nici un act, prin nici un gând. nu a voit să atingă inttu câtva prestigiul sau inviolabilitatea Coroanei.

Vasâzică fundamentul acesta, pe care v-ați întemeiat argumentarea, ne este comun, și aici nu încapă multă discuție.

Am publicat un raport al meu către Rege Dar nu am publicat și rezoluțiunea Regelui, care nici nu e pusă pe asemenea acte. Prin urmare ele nu angajază și nu por angaja decât propria mea răspundere înaintea Parlamentului.

Din contră, aș dori ca oricine din miniștrii, cari vor veni după noi, să-și dea osteneala de a formula în scris și de a raporta Maiestății Sale, ceea ce vorbește cu miniștrii străini.

Dar d. Brătianu a mai făcut și a treia obiecțiune, și aceasta era cea mai tare.

Când a venit d. Sebeko la 26 decembrie să-mi vorbească de intervenirea Rusiei, eu public în raport că i-am răspuns: trebuie să iau întâiu ordinele războiului Regelui. Părea ca un paravan, care să mă acopere pentru a nu da un răspuns imediat.

Nu este destul de bine citat de d. Brătianu acel raport, trebuie completat. Însus d. Brătianu ne zicea: „Nu-i naționalii liberali la Corabia, când a venit Regele în fruntea armatei, l-am aclamat”.

(Dați-mi voie să adaug, că la Corabia erau și ai noștri cari l-au aclamat, căci armata este a țării întregi, și nu a unui partid.)

Așadar la Corabia l-ati aclamat fiindcă este adevăratul cap al armatei, foarte bine.

Dar din aceeași cauză am introdus și eu persoana Regelui în cele relatate despre întrevăderea de la 21 decembrie cu d. Sebeko, fiindcă în acel raport arăt tocmai comunicarea făcută dlui Sebeko, că Regele era hotărât să ordone trecerea armatei peste Dunăre, ca să ocupe teritoriul reclamat, dacă d. Daneff nu relua năvălirile la Londra. De aceea am citat pe Regele. era aci vorba de un ordin militar.

De altminterlea recunosc, împreună cu d-ului Brătianu, că orice amestec al Regelui în discuțiile partidelor este rău și sunt gata a recunoaște că ort în ce parte veti găsi un asemenea amestec provocat de mine, aveți dreptate să-l condamnați. Dacă nu este bine să fie în chestiunile externe, unde M. S. Regele este cel mai cu autoritate reprezentant al statului, necum în chestiunile interne (*aplauze*). Spce pildă, la 1907, când liberalii au propus niște măsuri pentru țărani, poate nu era bine să tragă clopotele prin sate, în numele Regelui (*aplauze*). Regele este inviolabil și trebuia să stea în afară de luptele noastre!

Trec acum, dlor, la observarea despre sinceritatea acestor acțiune.

Este în *Cartea Verde* publicată, la data de 8 februarie, o mică notă în care se vorbește de însărcinarea ce mi-o dăse Majestatea Sa de a vorbi cu foștii președinte al Senatului Iorgu Cantacuzino și pe care am lăsat-o ca un omagiu adus unui bărbat, a cărui învătățire s-a arătat nu numai cât a trăit, ci și după moartea lui, fiindcă multe greutăți nu s-ar fi ivit în partid dacă ar fi continuat să trăiască (*aplauze*).

Nemaifund în viață iluziile fost președinte al Senatului, actul de la 8 februarie nu-l poate controla decât M. S. Regele.

Dar în afară de acest act, nu mai este nici un alt raport către Rege în care să nu fie dat și altora controlul adevăratei. Convorbirile de o importanță oarecare cu miniștrii străini pot fi controlate prin raporturile acestor miniștri către șefii lor, încât ceea ce stă aci raportat se găsește și în arhivele politice internaționale europene, prin urmare se poate controla. Oare, vă închipuiți, că se va găsi vreun ministru român, oricine ar fi el și oricât de nepriceput ar fi, care să publice în *Cartea Verde* că, spre pildă, a vorbit dl Șebeko și n-a zis cutare lucru care n-ar fi așa. sau să spună că Prințul de Furscenbeg a zis așa și să nu fie adevărat?

Dar s-ar expune să fie a doua zi dezmințit de acești diplomați.

Însă d. Brătianu imi mai impută, că am publicat convorbiri confidențiale.

Apoi, dle Brătianu, în privința convorbirilor intime și confidențiale, vă închipuiți dv. că eu am publicat *Cartea Verde* fără a fi întrebat pe aceia, despre cari este vorba într-însa? Atunci vă înșelați.

Tocmai pentru acest scop, înainte de publicarea *Cuarlei Verzi*, dl Lahovari, ministrul nostru la Paris, a revăzut împreună cu funcționarii de la Externe toate actele destinate publicării, mai ales propriile sale rapoane relative la politica

franceză față de noi (căci d. Blondei era în concediu). Apoi am vorbit eu, personal, cu unii din diplomații străini și am însărcinat pe d. Filitti să vorbească cu alții, și astfel au fost puși în curent cu tot ce s-a publicat în *Caneau Verde* relativ la ei, prințul de Fürstenberg și baronul Haymerle, dl Schebeko, d. de Wddthausen, baronul Fascioiti, d. Ristici. Și ministrul englez. Sir George Barclay a avut cunoștință de această *Carte Verde*, înainte de a fi publicată, și unele pasagii, cari le au părut lor incomode, au fost șterse. Astfel a rămas numai ceea ce era necesar pentru pricepere și judecată.

Ce dovedește *Cartea Verde*? și cu aceasta am terminat. Care era politica guvernului?

La început, speram că bulgarii vor înțelege că trebuie să fie și cu România o înțelegere stabilită, îndată ce vor să facă schimbări teritoriale în Balcani.

Dar de ce nu ati spus clar ce vreți? Pentru că dacă spuneam bulgarilor noi mai întâi ce vrem, și ei refuzau, trebuia să mobilizăm îndată și să-i atacăm, adică să atacăm întregul bloc balcanic cu dezaprobarea întregii Europe și fără o pregătire suficientă a armatei.

Preferam dar ca propunerile să vină de la ei. Alții poate ar fi făcut altfel; dar ce puteți cere de la noi este că ceea ce am făcut, și fie o concepțiune clară și consecventă, un gând, care dacă nu este unicul posibil, dar să aibă o noimă de priceput.

Aici ne-a vorbit d. Brătianu despre o confuzie periculoasă cu cererea noastră de intervenire adresată altor Puteri. Confuzia se face de cei ce nu deosebesc epocele și obiectele cererii de intervenire.

Cum v-am spus, era în interesul nostru ca bulgarii să înceapă fără ca să cerem noi, și în acest sens am vorbit cu ministrul Rusiei și cu ministrul Austro-Ungariei pentru captivarea lor, să se priceapă la Sofia că bulgarii trebuie să ia inițiativa.

Pe ce motiv? nu din complezență, nu ca drept de compensație sau din motive strategice. Dar pentru că Tratatul de la Berlin era desființat; în locul graniței stabilite de acest tratat, ne trebuia altă graniță stabilită prin liberă înțelegere între noi și bulgari și ne mai trebuia asigurarea macedo-tomânilor. Dacă o făceau bulgarii de la sine, îcească era o dovadă pentru noi, că este ascendența României destul de tare. Pentru ca, fără să fi amenințat și numai cu simpla noastră autoritate, să fi făcut pe un popor victorios să cedeze un teritoriu și să ne recunoască drepturi în privința macedo-românilor. Ce erau câteva sute de chdometri mai mult sau **mai puțin**, în comparație cu această recunoaștere a prestigiului României, făcută de la început, de bunăvoie și fără nici un sacrificiu din partea noastră? Aceasta era în orice caz, la octombrie-noiembrie, așteptarea; la unii din noi, poate speranța, la mine nu tocmai, dar posibilitatea unei înțelegeri pașnice între noi și bulgari, din inițiativa lor.

Așadar, enigma cu cele două feluri de Intervenții pe care nu o poate deslega d. Brătianu, se explică ușor din chiar *Cartea Verde*. Pentru a face pe bulgari să înceapă ei cu propunerile, neam adresat, pe temeiul bunelor noastre relații atât cu Austro-Ungaria cât și cu Rusia, la intervenirea lor, pe lângă guvernul din Sofia, pentru a sonda terenul. Dar odată ce, în urma acestor și poate a altor interveniri, bulgarii au și intrat în tratative cu noi pentru graniță și pentru macedo-români, aceste tratative n-am vroit să fie conduse cu amestecul vreunei puteri străine, ci hotărâte numai după interesele proprii ale noastre, ca state independente. Vasizici, intervenție pentru a ajunge la tratări între noi și bulgari, dar nici o intervenție pentru a se amesteca cu interese heterogene în aceste tratări.

A, că unele puteți vrea să învrtească termenii și să afirme că, dacă au intervenit pentru ca să facă pe bulgari să înceapă, asta însemnează ca să intervină și să hotărască cum să ne înțelegem cu bulgarii, după ce au început, asta se poate! Dar

noi n-am admis acest lucru, și când asemenea încercări s-au făcut, le-am abătut.

Începând bulgarii vorba, — îmi pare rău să o spui - delegatul bulgar, care nu mai este acum la guvern și este așa de combătut în propria sa țară - dar trebuie să o spui — era lipsit de sinceritate.

Dacă un reprezentant autorizat al unui parrid adversar, poate, aici de pe tribună, și-mi spune mie în termeni parlamentari că este lipsă de sinceritate în *Cartea Verde*, veți admite să pot zice și eu un asemenea lucru despre un adversar din altă țară.

Da, lipsă de sinceritate la d. Daneff! Și când dl Daneff a început a se codi, aceasta era o atingere adusa României, și atunci imediat Regele hotărăște să treacă Dunărea (26 decembrie), în fața acestei hotărâri bulgarii au dat îndărât și au început tratativele la Londra.

Și au adăugat și vorba «Convention des plus larges»... Adică dl Ghesolfse juca de-a abilitatea.

Apoi noi în România suntem mai abili! (*Aplauze.*)

Firește aveam să răspundem și noi cu vorbe. Ne ziceau ei „convention des plus larges”, ziceam și noi: ba bine că nu, avantaje comerciale, pod peste Dunăre, împrumut ieftin.

Dar până când aceste tratări? Până când ne-am convins, după raportul dlui Chika de la Sofia (4 februarie 1913), că d. Chesoffsi Daneff umblă cu suhterfugii și tergiversări și nu se pot hotărî a da României ceea ce i se cuvine.

Atunci, într-un moment critic, a intervenit mediatiunea Europei, îndestul explicată în *Cartea Verde* și mai înainte în dezbaterile Parlamenrului. Rezultatul ei a fost protocolul de la St. Petersburg.

Însă când s-a iscălit protocolul de la Petersburg la 26 aprilie, și când vi l-am propus spre aprobare, aveam propunerea sârbo-greacă de alianță cu noi, în contra Bulgariei, aceea care d. Brărianu n-ar fi voit să figureze în *Cartea Verde* (*aplauze*).

Petersburg, Marile Pateri și România! da! România nu este o mare Putere, dar este și ea o putere, o putere, care are conștiința de sine, putere care se reazimă pe un avânt național, care a uimit lumea; și este o mai mare putere în micul său teritoriu decât unele Puteti în marele lor teritoriu (*aplauze*).

Protocolul de la Petetsburg! Avem să ne felicităm încă o dată că Partidul Național Liberal a făcut actul politic însemnat de a ne ajuta, a da adeziunea patlamentară la acel protocol. Astfel ne-am putut cimitinua drumul până în momentul când a sosit trenul pe care îi așteptam (*aplauze*), spargerea blocului balcanic, înalta misiune ca România să pună ordine și să aducă pacea în Balcani, de astă dată aprobată de Europa întreagă în acțiunea sa.

Dlor senatori, atât aveam de zis și dacă admiteți politica noastră și rezultatul ei, atunci, vă rog, votați proiectul de Adresa, așa cum vi s-a prezentat (*aplauze prelungite*).

159

RĂSPUNS LA MAI MULTE INTERPELĂRI

(Ședința Camerei de la 10 decembrie 1913)

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Dle președinte, aș răspunde de îndată la această întrebare,

D. președinte: Aveți cuvântul.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Dlor deputați, am cunoștință de unele incidente de acest fel, nu numai din părțile ocupate de sârbi, ci și în unele părți ocupate de greci. În starea de tranziție, de azi, vă puteți închipui din capul focului că merge greu până când să-și organizeze noii srăpătuitori administrația în teritoriile câștigate, să stie ce fel de funcționari să trimeată acolo și cum să-i găsească. Vor fi având și ei o mai mare greutate decât noi; și pentru noi nu este ușor să găsim funcționarii cei mai nemeritoși pentru noul teritoriu; trebuie să ne dăm toată osteneala, dar pentru toți este greu. Așa încât la plângeri, la incidente de acestea trebuia să ne așteptăm de la început. Ceea ce importă este că din partea guvernelor cu cari stăm în bune raporturi, din partea guvernului sârbesc, din partea guvernului grecesc, să nu fie tolerate asemenea incidente. Îndată ce le-am aflat, sunteți, sper, de mai înainte convingși, le-am comunicat miniștrilor noștri la Belgrad, la Atena, Au fost aduse și se aduc

incidentele la cunoștința guvernelor. Avem de la Belgrad și de la Atena declarație formală, că înțeleg să respecte cu sfințenie ceea ce au convenit cu noi prin Pacea de la București, că se va face pentru macedo-români.

Vasâzică, din partea guvernelor sârbesc și grecesc avem toți sprijinul și nădăduiesc că încetul cu încetul asemenea incidente vor dispărea.

O. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Dlor deputați, dacă un onorabil deputat se crede dator să mă interpeleze, eu - firește - sunt dator - trebuie să mă cred dator - să-i răspund. Nu am ce face!

Dar vă mărturisesc, că așteptam cu oarecare curiozitate să pricep, din dezvoltarea interpelării, ce caută interpelarea la adresa mea?! (*Ilaritate.*)

Interpelare ministrului-președinte și ministrului de externe asupra unei licitațiuni de la Ministerul Lucrărilor Publice? (*Ilaritate.*)

Aci, să-mi dați voie să fac de la început - căci nu trebuie să lăsăm să se introducă tot felul de precedente - rezervele mele asupra a două chestiuni introduse de onor. domn interpelator.

Să întreb întâi pentru ce interpelează pe ministrul-președinte?

El interpelează, zice D-sa, fiindcă într-o lege care s-a votat deunăzi există un articol că întrebuintarea cheltuielilor la Ministerul Lucrărilor Publice să treacă prin consiliul de miniștri; și d. Fleva crede că prin aceasta s-a pus ministrul lucrărilor publice sub un fel de tutelă.

Nu este exact, dlor. După modul nostru de a vedea nu este vorba de așa ceva. Și eu as fi cel dintâi care nu aș fi admis.

Nu primesc ca D-voastre să faceți între mine și colegii mei o așa deosebire, încât să prezentați pe colegii mei întrucâtva într-o inferioritate față de mine, și să mă faceți pe mine

oarecum pedagogul colegilor cari sunt pe această bancă. (*Aplauze.*) Aceasta nu o primesc.

Dlor, eu am o mare idee, foarte sinceră, de priceperea politică, dați-mi voie să zic de tactul politic al reprezentanței naționale române în majoritatea ei. Suntem în privința aceasta foarte înaintați ca viață constituțională. De câte ori este o discuție mai importantă în Parlament, am avut impresia că se simt cu o mare finețe toate nuanțele.

Ei! ce vreți, onorabile dle Fleva, și alții cari au interpelat în felul acesta? Vreți să introduceți de la D-voastre la noi o separare, o deosebire în ministerul de colaborare, pe care acest minister nu o admite, și pe care nu o poate admite câți vreme este pe această bancă? Este în orice minister la noi alcătuită o colaborare colegială, care până când există, trebuie să fie menținută la înălțimea și la demnitatea ei (*Aplauze.*) Și nu pot primi să mă întrebunțezi pe mine ca minge ca să dați în capul celorlalți. Această naivitate și această necuviință vă rog să nu mi-o atribuiți. (*Aplauze prelungite.*) Când va fi să înceteze colaborarea - și aceasta este un act de guvern - se va aduce la cunoștința D-voastre, este datoria noastră să arătăm și împrejurările în cari se va face, când se va face. Dar cu interpelări de tuneluri (*Ilaritate*), cu asemenea lucruri nu se poate face una ca aceasta. (*Aplauze.*)

Si fiindcă ați binevoit a vă adresa la ministrul de afaceri străine. în același timp. dați-mi voie să fac a doua rezervă la interpelarea d-voastră.

Dlor deputați, cred că suntem toți uniți că este o mare dovadă de vitalitate a poporului nostru, dacă din ce în ce mai mult își arată destoinicia de a-și face el singur treburile lui. în comerț, în industrie, la bancă, în toate activitățile este o parte în tendința Partidului Național Liberal, care trebuie să aihă răsunet simpatic la noi toți; dorința de a face ca din ce în ce mai mult românul să ia parte la activitatea industrială, comercială, la toate activitățile economice.

Dorința aceasta este legitimă și înaltă; **O** împătășim cu toții, dacă e în interesul obștesc. Un lucru însă trebuie bine deosebit: până unde te duc puterile și unde nu.

Noi nu suntem despărțiți de lumea cealaltă cu un zid chinezesc, și slavă Domnului! Tocmai noi românii ne-am distins de multă vreme de aproape un secol, prin setea manifestată cu care ne-am dus să ne adăpăm la izvoarele de cttlniră, oriunde le-am găsit, și migrațiunea aceasta de studenți ai noștri în Franța, în Germania, în Italia, a fost extraordinară, și nu cred să fie popor în Orientul european care să fi dat atâtea dovezi strălucite de voința de a-și însuși cultura occidentală. Vasăzică, foarte bine deosebim ce putem face noi singuri și ce nu, și recunosc. în această privință că este mai bine să exagerăm puțin ce putem face, ce avem curajul de a face, dar încă este o limită la toate aceste lucruri.

Eu mi-aduc aminte de vremea când s-a introdus pentru întâia oară poșta românească sub mult criticatul, bietul Liebrecht, și cum până atunci erau consulatele străine cari aveau poșta și cum era teamă că nu vom fi în stare să susținem administrația poștei și telegrafelor, dar am fost foarte bine în stare. Mai îmi aduc aminte când sub liberali s-a luat administrația căilor ferate, și recunosc că a fost o greșeală a Partidului Conservator anterior că n-a luat el cu mai multă energie și cu mai mult curaj chestiunea Strussberg în mână și s-o fi rezolvat. Era poate teamă la început că nu vom putea să administrăm bine caile ferate. Le-am administrat foarte bine. Iată **2** exemple mari și recunosc că și mai departe putem să metgem în partea aceasta, să ne încumetăm de a lua mai multe asupra noastră. Dar este o limită, sunt lucrări cari nu le putem face încă, la cari trebuie să rindem, dar la cari cred că nu putem încă **Să** răspundem cu propria noastră industrie, de exemplu, la cerințele cari vor veni acum ale dezvoltării noastre navale, mașini de drum de fier, locomotive, construcțiuni de tuneluri. Iertați-mă, dle Fleva, m-ați pus într-**0** situație foarte

grea, vă declar că mă simi aproape inferior față de d-voastră (*Ilaritate*), la toate amănuntele ce mi le-ați dat, dar judec și eu, cum judecă orice om public asupra situațiunii; este ceva care trebuie să o cunoască mai bine specialiștii. (*Ilaritate*). Dacă pentru vagoane de drum de fier, pentru construcțiuni navale, pentru pipe line, pentru perforări de tuneluri mai avem încă trebuință de ajutoare, de o cultură industrială mai înaintată decât a noastră, atunci ar fi o mare greșeală - și ne-ar pune pe noi într-o situațiune pe care nu o merităm - dacă, spre pildă, din interpelările noastre, am îngreuiua asemenea raporturi cu industria străini. Să mă ierte d. Fleva - este și D-sa într-o vârstă așa încât putem votbi amândoi ca oameni în vârstă (*Ilaritate*) - crede d. Fleva însuș că folosește ceva statului, căilor ferate, dacă... să nu interbuințez o vorbă tare, nu vreau să zic dacă *insultăm*, dar dacă *vătămăm* reputațiunea și onorabilitatea unor antreprenori striini cari vin aici la licitație? Vedeți, dle Fleva! Oamenii aceștia nu se pot apăia, și, fundei v-ati adresat și la Ministerul de Externe, iertați-mă, dar eu trebuie să-i apăr în acest sens. (*Aplauze*.)

Erau patru, ziceți, la licitație, și de acolo au mers până acolo... va să zici, aceasta dovedește că este unul care vrea numai să ne „exploateze”. Apoi cine să mai vină în țara aceasta, când noi ne adresăm străinătății ca să vină la o concurență, dacă se așteaptă a fi așa... oratoricește prelucrați la tribuna Parlamentului? (*Mare ilaritate, aplauze.*)

După aceste două rezerve, pe cari trebuia să le fac, acum că v-ați adresat la mine, să vă răspund mai pe scurt.

Am cunoștință - nu de toate amănuntele d-voastră - dar că în consiliul de miniștri s-a prezentat o asemenea licitațiune?

Da, am cunoștință și eu. S-a pettecut următorul fapt: a venit d. ministru al lucrărilor publice, ne-a prezentat rezultatul unei licitațiuni relativă la acel **tunct** și ne-a arătat că au ieșit ca prețuri, cel mai avantajos, prețul și oferta unei

case - nu vreau să o numesc - și un preț, o ofenă mai scăzută cu 1 200 000 lei a unei alte case.

Și era însoțit acest raport de câteva explicări ale oamenilor tehnici din minister, în care ni se spunea că, după cum se va găsi la lucrările tunelului, care aduce uneori surprize, un izvor de apă, o stânci, preturile acestea pot încă varia și că diferența de la 1 200 000 poate să fie coborâtă la cutare și cutare altă cifră, dat că, după cum se prezintă aceste două oferte, este asupra uneia o obiecție de făcut: că acela care a prezentat-o, s-a aflat în dificultăți cu ministerul, anterior.

ntre Ministerul Lucrărilor Publice și între direcțiunea căilor ferate nu e totdeauna identitate de vederi și de regulă, până acum, din vechea experiență parlamentară a rămas vorba repauzatului Stătescu: „Cu bomba tiebuie să dai odată în cetățuia de la căile ferate”. A lui Stătescu e vorba. (*Ilaritate.*)

Parlamentaricește până acum se cam zicea: Ministrul lucrărilor publice, care el are răspunderea înaintea Parlamentului, trebuie să aibă mâna mai strânsă în privința căilor (erate, cari n-au imediată răspundere înaintea Parlamentului. Astăzi, o întoarcem în contra Ministerului de Lucrări Publice.

Ministrul lucrărilor publice, colegul nostru, nc-a spus, erau greutăți, discuțiuni între unul din acești ofertanți și ministrul antetior. Și mai era ceva, dle Fleva, ceva ce nu ați menționat. Era - mi s-a spus - un proces între acest ofertant și un funcționar de la lucrările publice. Acest ofertant a spus: „Am mituit pe un funcționar cu o cifră de...” Acel funcționar l-a tras la răspundere și procesul esre pendinte.

Dle Fleva, ați fost ministru, chiar ministru de interne, vă mai dorese să fiți ministru; dacă ați fi fnsc în locul nostru, d-voastră, cum judecați nu ca ministru al resortului, ci ca un coleg ministerial? Dacă se aduce faptul la cunoștință - si c fapt - că unul de la licitațiune a spus - si este proces pendinte - că a mituit, îl mai primești la licitație, până nu s-o sfârși acest

proces? Noi am fost de părere că nu mai trebuie primit la licitație până la sfârșitul procesului de mituire.

D. Vintilă Brătianu: Nu trebuia primit, căci ministrul știa.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Eu am adeseori altă părere, decât mulți din aceia pe cari îi aud vorbind în asemenea chestii, între un funcționar care primește mită, și un mituitor, cred că trebuie că toată rigoarea și tot disprețul trebuie îndreptat în contra mișelului de funcționar care a primit mită, și mai puțin în contra aceluia care i-a oferit-o; rău și acela, dar mai rău funcționarul.

În orice caz, când un asemenea lucru se petrece într-o administrare, trebuie terminat și clarificat, și nu e bine ca să se invite la licitație un om care a spus și recunoscut că a mituit funcționarii. Aceasta nu se cădea să se facă și atunci consiliul de miniștri a hotărât să anuleze licitațiunea din această cauză. Atâta s-a făcut, atâta am votat, și eu atâta am votat încă o dată în consiliu, dacă s-ar aduce chestiunea. Și alta nu am ce să mai spun. *(Aplauze.)*

160

DISCUȚII LA ADRESĂ.
PRIVIRE RETROSPECTIVĂ ASUPRA
GUVERNĂRII SALE

(Ședința Camerei de la 20 decembrie 1913)

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: D-lor deputați, așa fi dorit, și cunoașteri toți stăruințele ce am întreprins pentru ca să ajungem la acest rezultat, așa fi dorit să putem termina această lungă discuție asupra Adresei chiar astăzi. La orele însă foarte înaintate - sunt 7 fără 20 - și după obosirea atențiunii ce trebuie să vă li cuprins pe toți într-o așa lungă și importantă vorbire ca cea a dlui Vintilă Brătianu și după o așa scurtă și strălucită vorbire ca a dlui Titulescu *(aplauze)*, nu se poate aștepta, omenește, luarea-aminte care trebuie să vă rog să-mi dați pentru ceea ce are să declare guvernul.

Voi începe azi, eu sunt scurt de regulă, vă voi ruga să-mi acordați și mâine vreo trei sferturi de oră ca să putem termina.

Maiestatea Sa, căruia i-am comunicat **Că** vom lua parte la un *requiem* mâine la biserică, la care am fost invitați, a încuviințat, ne-a invitat chiar ca să nu întrerupem dezbaterile Parlamentului, așa încât mâine va urma continuarea lucrărilor

noastre. În ceea ce mă privește, nu voi abuza de D-voastre după cele câteva minute cari ne mai rămân până la ora 7.

Sunt în orice caz, două chestii la cari trebuie să răspund.

Este una în privința situației constituționale a guvernului, de la începutul crizei balcanice și imediat înaintea ei, așa cum a spus-o d. Brătianu, și alta observările făcute nu numai de onor. d. Grădișteanu, fiindcă atunci, cu toată considerarea ce o merită D-sa, aș fi putut zice că este în momentul de față o individualitate rară partid, prin urmare mă pot dispensa de a-i răspunde; dar ceea ce a vorbit D-sa a fost reluat și aprobat de un membru conservator-democrat al majorității, de onor. d. Comșa. Amândoi au adus învinuiri Austro-Ungariei, pe care eu trebuie să le relev de pe banca ministerială.

Aceste două datorii mă silesc a vă ruga să-mi acordați atenția d-voastră.

Mai întâi situația noastră ca guvern.

Onor. d. Brătianu, cu mare cuviință parlamentară, vorbea de persoana mea în capul guvernului ca de o victimă politică, că eu aș fi fost victima unor împrejurări, victima situației Partidului Conservator, și acum victimă ca șefales al partidului și că, în loc să am o apoteoză, aș fi un ministru care trebuie să-și dea seama de ceea ce a făcut.

Dar, dlor deputați, nu poate fi vorba nici de victimă, nici de apoteoză, nici de toate aceste chestiuni personale, nici de a se aduce vreo învinuire Partidului Conservator.

Mi-am permis să spun, în Senat, fratelui d-voastră dacă în mijlocul grelelor sale împrejurări, Partidul Conservator a putut totuși - acest partid cu amândouă nuanțele sale - să ajungă la Pacea de la București, trebuie să aibă o putere și o vigoare de a trăi, încât e foarte îmbucurător pentru țară că este așa de puternic. *(Aplauze prelungite.)*

Și fiindcă d-voastră reveniți asupra situației partidului, voi căuta să vă explic astăzi că ceea ce a făcut Partidul Conservator, ceea ce s-a întâmplat în Partidul Conservator

și în acțiunea partidului în colaborare, este unul din meritele cele mari ale acestui partid. Doresc să fiu nepărtinitor, precum caut să fiu și pentru D-voastre și pentru noi, doresc ca această nepartinire să fie conformă adevărului, și vi spun din întreaga mea convingere că mare merit a avut Partidul Conservator în toate aceste faze și în colaborare, că a lucrat așa cum a lucrat. *(Aplauze prelungite.)*

Ați început cu ministerul meu de la 28 martie 1912.

Cuminte a fost d. Carp că a format acel minister. Căci D-sa l-a format. Pe mine numai m-a invitat, dați-mi voie să zic, m-a rugat, fiindcă nu prea voiam să iau conducerea celui minister, și m-am supus din disciplină de partid.

Ce se întâmplase? Politica noastră internă era preocupată de chestia tramvaiului, nu era încă criza balcanică. În această chestie a tramvaiului, șeful nostru de atunci, ministrul-președinte Carp, vedea o apucătură primejdioasă a vieții noastre publice și a căutat să o îndrepteze.

În această acțiune, ministrul de interne, d. Marghiloman, a luat măsurile ce le credea necesare ca ministru de resort. D. Carp a întrebuițat o expresie în Senat care era foarte tare și care a produs, după părerea mea, o prea mare dezbinare între partide. Dar eram ministru cu ceilalți și iau toată răspunderea ce solidaritatea ministerială o impune. Eu, personal, nu am prea luat, de altminteri, parte la chestia tramvaielor, și nici la consfăturile juridice ce se făceau în privința ei; nu am luat parte, deși am fost invitat; o consideram de la început mai mult ca o chestie politică și mi-era teamă că acea chestie politică va aduce o situație care nu era de dorit pentru țara aceasta.

Așa era credința mea personală.

Onorate dle Brătianu, eu am fost aci, în Parlament, unul din aceia care v-am recunoscut, și ați repetat-o și azi de la tribună, că este un merit al Partidului Liberal de a îndemna poporul nostru, societatea noastră, să ia parte la lucrările

economice, industriale, si sa ducă dezvoltarea aceeași cât se poate de departe cu tot curajul.

Da, o recunosc. Numai, vedeți, ce este cu citarea frazelor altuia... O recunosc; dar, daci mă citați, dati-nri voie să fac și o imediată rezervă: cu o condiție, ca acest admirabil avânt național din partea acelora care-l conduc să fie dezinteresat. (*•Aplauze îndelung prelungite.*) Nu dezinteresat în sensul platonice, teoretic, ca să nu fie interesele multor oameni in joc aduse, solicitate si împreună cu ele să se facă lucrul, căci altfel nu s-ar putea. De acord. Și că mulți să ia pane, dintre toți aceia cari se pot interesa și să fie solicitați de a se interesa la o asemenea lucrare. Desigur. Dar nu conducătorii! (*Aplauze îndelung prelungite.*) în momentul în care conducătorii partidului politic se amestecă și-și fac sicsi o parte, s-a pierdut idealul, s-a pierdut si folosul public ce putea să-l aibă o stare ca aceasta. (*Aplauze prelungite.*) în acest sens, da.

S-a întâmplat ca această acțiune a dlui Carp si a dlui Marghiloman — a dlui Marghiloman accentuată otatoricește de d. Carp la Senat - să aibă drept urmare o hotărâre a Curții de Casație, consfințind o sentință de tribunal, care voia să judece constituționalitatea unei legi ce acel guvern se crezuse în drept să o supună Corpurilor legiuitoare. Atunci Parridul Conservator, sub conducerea dlui Carp, s-a găsit izbit de o hotărâre a Curții de Casație. Era un conflict între justiția țării și între Parlamentul si guvernul țării.

Ce trebuia să facă, patriotic. Partidul Conservator atunci? Ori să ceară, ca reformă constituțională, o schimbare a situației judecătorilor, ori să înceapă pedepsiri disciplinare contra lor; or, dacă nu voia să ajungă la acest extrem, să se retragă.

Nu voiam să ajungem la acest extrem.

Conflictul între puterea judecătorească si cea parlamentară și guvernamentală voiam să-l evităm, voiam să ne plecăm înaintea justiției țării și ne-am plecat.

Și atunci ar fi trebuit să se zică: să vină la guvern... cine? Și aș întreba toată tara nepărtinitoare: putea să vină la guvern cei implicați în chestia tramvaielor pendinte la tribunal? Nu se putea!

Putea să vină la guvern apărătorii celor implicați în chestia tramvaielor pendinte la tribunal? Nu se putea.

Atunci trebuia să vină la guvern altcineva, ce e drept în situație șubredă.

Eu am fost cel dintâi care am zis că era slab guvernul meu de la 28 martie, dar era necesară formarea lui în situația de atunci. Și nu pentru prima oară în mișcările constituționale ale unei țări se întâmplă momente când trebuie să introduci ministere de acest fel, și când ministere de acest fel iau asupra lor o asemenea sarcină, personal neplăcută, ele își îndeplinesc o datorie față de țară și de partidul lor.

Slabă era situația, dar era necesară. Și cu cât era mai slabă, cu atât e mai mare meritul acelora, nu al meu, cari au primit să facă parte dintr-un asemenea minister. Ați avut si d-voastră și alte țări asemenea situații. D. Aurelian a venit la guvern în împrejurări, constituțional vorbind, cam de acelaș fel: un conflict religios nu se putea tolera și s-a retras guvernul Sturdza. Și vedeți ce este ironia soartei: tocmai sub președinția celui mai evlavios dintre liberali, a aceluia care mergea cu evlavia atât de departe, încât eu, filozof ceste vorbind, mă întrebam uneori: bine, până acolo merge partidul cu evlavia, încât devine cu desăvârșire edesiastic, pe când de regulă la liberali este mai mult libera cugetare? Tocmai sub d. Sturdza, a trebuit să se retragă o parte din miniștri. A venit d. Aurelian și a îndeplinit datoria constituțională de a scăpa situația Parridului Liberal, care a continuat mai departe. Tot așa a venit ministerul meu de la marrie 1912, si a îndeplinit datoria de a trece chestia tramvaiului, dintr-o situație politică, într-o situație curat juridică. Așa s-au dat hotărârile pe cari le-a dar

justiția noastră, precum se afla în anul 1912. Nu avem decât să contatăm că asta este a treia putere în statul nostru.

D. Marghiloman s-a retras de la guvern, d. Carp s-a retras de la guvern, celelalte schimbări erau schimbări din alte considerații, cari nu ne privesc acum. Partidul Conservator a încercat - era de datoria lui să încerce — să trăiască mai departe și, după ce mărginise chestia tramvaielor la tribunale, a trebuit să încerce să trăiască mai departe, fiindcă Partidul Liberal tot mai suferea de acea meteahnă, meteahnă, dle Duca, este o vorbă dintre acelea cari se întrebuițau când eram eu mai tânăr, ca și vorba de la Senat: „să ne fie de bine”, vorbă popubră cum se întrebuițea în vremea mea, nu acolo unde în saloanele parfumate se învăța mai bine franțuzește decât românește. *(Aplauze.)*

Meteahnă se zicea pe arunci, însă este vorbă străină; „să ne fie de bine” este neaoșă românească, deși d-voastră nu vă părea elegantă. *(Aplauze.)*

Cu această meteahnă Partidul Liberal nu putea să vie la guvern atunci; declara că nici nu vrea să vie la guvern, și bine tăcea. *(Ilaritate.)*

Odată ce scăpaserăm de chestia tramvaielor, tribunalicește, Partidul Conservator, prin mine, s-a adresat dlui Take Ionescu, conservator-democrat, ca să ne fuzionăm; foarte constituțională și foarte normală preocupare; nu văd până acum nici o victimă, nici un martir. *(Ilaritate.)* Condițiile dlui Take Ionescu, și condițiile conservatorilor pe cari îi reprezentam eu, nu s-au putut întâlni, și la septembrie, imediat înaintea izbucnirii crizei balcanice, am prezentat demisiunea mea Maiestății Sale Regelui, fiindcă nu am putut să fac acea întărire a Partidului Conservator pe care o credeam necesară.

Când, însă, tot în septembrie, a izbucnit criza balcanică, atunci - și iar nu e vorba de nici o victimă - d. Take Ionescu a declarat că renunță la unele din cerințele D-sale; iar d. Cantacuzino, răposatul Iorgu Cantacuzino, cu comitetul

Partidului Conservator, au renunțat asemenea la unele cerințe, și foarte patriotic și cuminte, amândouă ramurile conservatoare s-au unit față de primejdia cea mare, înaintea căreia se afla țara. Îmi pare rău, și cu aceasta termin azi, că Partidul Național Liberal, la care noi ne-am adresat, după ce s-a făcut mobilizarea, ca să ia și el parte împreună cu noi la conducerea țării în acele mari momente, a refuzat această invitație și nu a luat parte; iată acum se află în necesitatea, în loc de a fi fost un colaborator, al treilea, spre mărirea țării, să caute tălmăcirii prin *Cartea Verde*, ca să se găsească nu știu ce cusururi numai pentru ca să micșoreze situația ce și-a dobândit-o înaintea țării - și nădăjduiesc și înaintea istoriei - Partidul Conservator de amândouă nuanțele, fără liberali. *(Aplauze prelungite și îndelung repetate.)*

161

**ÎNCHEIEREA DEZBATERILOR ASUPRA
ADRESEI DE RĂSPUNS LA MESAJUL TRONULUI**

(Ședința Camerei de la 21 decembrie 1913)

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe. Dlor deputați, onorabilul domn Vintilă Brătianu, în vorbirea D-sale de ieri, despre care trebuie să recunosc că era de o perfectă urbanitate față de banca ministerială, e un partizan convins al bunelor relațiuni între partide, și e totdeauna mulțumitor ca să relev asemenea lucruri, pe cari le împărtășesc și eu. Așadar, d. Brătianu, în discursul de ieri, atingând, precum se cuvenea să o facă la o discuție a Adresei, situația succesivă a guvernelor conservatoare, a ajuns la formarea guvernului de colaborare de la 14 octombrie 1912.

Am explicat într-o altă ședință, în Camera de acum un an, cum s-au petrecut lucrurile cu demisiunea șefului nostru de atunci, a dlui Carp, și cu formarea ministerului actual, și nu am să mai revin acum; stă în actele Parlamentului.

Știți că această înțelegere între noi, vechii conservatori - și sunr încântat să mă pot numi vechi conservator, cu vechea tradiție conservatoare, pe care să dea Dumnezeu să o părrăm neatinsă și de acum înainte - vechii conservatori cu conservatorii democrați, a insistat mai ales d. Nicu Filipescu, să se facă, au insistat și Cantacuziniștii. D. Marghiloman și

cu mine doream să se facă fuziune; d. Filipescu și Cantacuziniștii, fără de cari nu se putea forma ministerul cu d. Take Ionescu, nu au admis fuziunea, și atunci am fost pus în necesitatea - fiindcă un guvern trebuia, era criza externă care nu mai permitea întârziere — să fac ceea ce am numit „colaborare” cu speranța — nu și siguranța și încrederea, dar cu posibilitatea — că va ajunge la o fuziune; în orice caz era cel puțin o colaborare.

Trebuie să știe onor. domn Brătianu, că în acest minister de colaborare, în ceea ce privește politica externă, nu a fost nici un moment cea mai mică greutate, cea mai mică dezbinare, cea mai mică discuție aprinsă între d. Take Ionescu și mine. Am mers de acord cu D-sa pe toată linia, așa cum este trasă de actele guvernului și, precum cu D-sa am fost înțeles până azi, așa și partizanii D-sale din Parlamenr au dat tot sprijinul, ca oameni bine disciplinați în materie politică, acțiunii guvernului. *(Aplauze.)*

încercările unora și altora de a ne dezbinda au fost și rămân zadarnice, trebuie să constat acest fapt pentru onoarea acestui act de colaborare care s-a făcut la 14 octombrie 1912. *(Aplauze.)*

Dar onor. d. Brătianu (recunosc într-o binevoitoare sollicitudine pentru persoana mea) vorbea de o apoteoză care mi s-ar fi putut cuveni după Pacea de la București, și că după aceea pace ar fi trebuit să demisionez,

Dle Brătianu, cred că nu aveți dreptate, și că, după puțină reflecție, veti admite că nu puteam să fac altfel decât să rămân până în acest moment, în care vorbesc înaintea Parlamentului. Căci era oare vorba de persoana mea? Pentru Dumnezeu, individualitatea mea? Dar v-o las expusă la toate ctiticele și o dau la o parte, ca absolut fără valoare. Și să mă ferească Dumnezeu ca vreodată să am, când esre vorba de interesele țării, cel mai mic gând de ambiție sau de interes personal, care să intervie acolo și să derermine vreo acțiune. Era o simplă

datorie să viu astăzi înaintea Cameiei, dle Brătianu, și anume următoarea datorie: în toată vremea crizei am cerut de la majoritatea Parlamentului să aibă încredere în noi, că nu-i pot comunica actele, dar că le voi comunica la timp oportun și că iau toată răspunderea. Câți m-au atacat că de ce nu se spune Parlamentului mai înainte ce se petrece la noi în diplomație! Am răspuns; nu pot, însă aștept cu nerăbdare momentul în care să pot. Dar ce eram eu acolo? Un ieftin îngrijitor de glorie, de reputațiune? De reclamă? De părerea altora despre mine? Eram acolo un ministru cu datoria constituțională de a da seama reprezentanților națiunii de ceea ce am făcut. Prin urmare, după Pacea de la București, încheiată la sfârșitul lui iulie, a venit ratificarea întâmplată de abia la 17 august. Nu puteam lăsa pacea fără ratificare. Și în septembrie, la sfârșit de abia, ratificarea acelor adrese convenite între miniștrii-președinți în privința școalelor și bisericilor macedonene, ratificare făcută de consuliile de miniștri ale acelor state cu aprobarea regilor lor. Vasâzică, ca o obligațiune internațională contractată și valabilă, la sfârșitul lui septembrie. Și atunci să nu mai explic Parlamentului ce s-a făcut? După ce am luat toată răspunderea, să nu fiu dator să arăt reprezentațiunii naționale cari au fost actele guvernului cari au adus Pacea de la București? Dar se putea aceasta, dle Brătianu? Dar aș fi înșelat reprezentațiunea națională! Când am luat răspunderea înaintea ei pentru toate actele, trebuia să-i prezint toate actele și să mă supun la judecata ei.

D. Vintilă Brătianu: Nu am cerut aceasta, nu m-ați auzi.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Ce ați voit? Să mă fi retras după Pacea de la București?

D. Vintilă Brătianu: Să nu fi făcut nici statutele, nici *Cartea Verde* cea de a doua, ci să vă fi făcut testamentul politic pentru Partidul Conservator.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Statutelor Partidului Conservator, d-voastră le purtați grija?

Pardon, dle Brătianu, vedeți: era atâta urbanitate în vorba d-voastră, atâta discreție politică, încât, să-mi dați voie să vă rog, ca chestia Partidului Conservator, el pentru el, cu statutele lui, să o lăsați Partidului Conservator. (*Ilaritate.*) Aceasta n-are a face cu ceea ce vorbim aci.

Cartea Verde. Tocmai *Cartea Verde* era datoria mea constituțională. De îndată ce s-a făcut ratificarea, cu autoritatea regilor Greciei și Serbiei pentru școalele și bisericile macedo-române, am început să lucrez la *Cartea Verde* a doua, și fără preget, de la sfârșitul lui septembrie, în octombrie și până la 15 noiembrie am tetminat-o.

Dle Vintilă Brătianu, știu că sunteți un om activ, un muncitor; poate îmi ziceți că și eu sunt muncitor (*Aplauze*), și să dorim cu toții ca să fie oameni sărguitori la cârma statului cari își îndeplinesc în conștiință datoria zilnică, precum sărguitori au fost în trecut Lascar Catargi, Ioan Brătianu-tatăl, Dimitrie Sturdza. Pe ei să-i imităm întru aceasta.

V-am făcut în șase săptămâni *Cartea Verde*. Eram dator să o fac. Trebuia să arăt Parlamentului ce s-a făcut. Era o datorie constituțională. Nu este admisibil să dispensați pe un ministru de externe de a aduce înaintea Parlamentului actele ce s-au petrecut în privința relațiilor internaționale. Nu cred, dle Brătianu, nu cred să fie mulți în această Cameră cari să vă aprobe dacă ziceți contrariul. Sunt încredințat că imensa majoritate a Parlamentului, a țării, a tuturor Parlamentelor din lume va zice: era o datorie elementară a unui ministru constituțional de a prezenta înaintea țării ceea ce a făcut, ca să fie supus judecății și verdictului țării. (*Aplauze prelungite.*)

Ați avut și alt punct de vedere? Vorbeați că, atunci când s-a adus tratatul de pace în Cameră, nu era solemnitate.

Dar, dle Brătianu, aici nu e vorba de solemnitate, nu e vorba de laude, sau de reclamă. Când am văzut un articol de laudă pentru mine în *Conservatorul*, eram să dau afară pe redactor. Să mă laude pe mine foile noastre? Era vorba mai întâi de toate de răspundere, și bine au făcut deputații cari m-au cras la răspundere, și erau în drept s-o facă. Procesul acesta trebuia dus înaintea țării cu toată lămurirea posibilă. Acestea sunt eu dator să le provoc și să le admit ca ministru constituțional. (*ApLuze*). De aceea este o *Carte Verde* adusă Înaintea D-voastre. Vasăzică, critică întreagă și liberă, și aci sunt dator să răspund.

Critica *Cărții VerzP*. Mulțumesc dlui Brătianu și dlui Duca - chiar și dlui Duca - că n-au mai reeditat una din criticile de la Senat, că adică *Cartea Verde* nu știu cum trebuia să mai he. că nu spune tot, că ascunde acte, în *Cartea Verde* ați găsit toate actele cari se puteau publica, fără a periclită interesele țării, și cari să vă permită a judeca în bine și rău acțiunea guvernului. Ați și făcut-o; era în dreptul D-voastre să o faceți.

Cel dintâi care a făcut-o a fost onorabilul domn Grădișteanu, și revin la vorbirea D-sale, fiindcă e o parte a acelei vorbiri, adică acea critică în «intra Austro-Ungariei, pe care si-a însușit-o și un membru al majorității conservator-democrat, onorabilul domn Comșa, și în contra căruia trebuie să mă ridic, fiindcă o găsesc cu desăvârșire nedreaptă și greșită. Dle Grădișteanu, se vede îndată din *Cartea Verde* direcția ministerului.

Ce vă așteptați de la mine, ca să-mi fie teamă de acțiunea care am avut-o? Ca să ascund ceva din ale ministerului? Aci sunt păreri și convingeri, și-mi veri da voie să am și eu părerea și convingerea mea.

Prima „greșeală”, cum zice d. Grădișteanu, primul „punct necesar”, cum zic eu: am răspuns ministrului Turciei (pag. 1): „România nu poate uita că ea însăși a câștigat independența în lupta contra turcilor; prin urmare strictă neutralitate, întru cât nu va fi vorba de schimbări teritoriale”.

Dar cita D-sa, îndată după aceea: „Când a venit Turcia și la Viena ca să ceară un fel de amenințare la adresa Serbiei (No. 2 al *Cărții Verzi*), guvernul din Viena nu i-a admis cererea”.

Vasăzică nu am admis-o noi, și nu a admis-o nici Austro-Ungaria,

Aș vrea să completez citarea dlui Grădișteanu pentru clarificarea deplină a direcției politice în septembrie 1912, Adaug din *Cartea Verde* de la no. 3. Vorbeam cu d. ministru al Rusiei: „Am adăogat că trebuie să exprim mulțumirea noastră de câte ori vedem Rusia și Austro-Ungaria înțelese asupra unei direcțiuni comune în criza balcanică”.

Și mai termin cu a patra citare ce se cuvinea să fie adusă aci pentru caracterizarea deplină a atitudinii; depeșa mea No. 22, către d. Mișu: „Si vous etes admis à la reunion des ambassadeurs, soutenez exclusivement les interets roumains. la Roumanie à Londres ne doit pas paraître à la remorque d'une autre puissance”.

D. Grădișteanu zicea: Eram sub înrâurirea austriacă. Nu eram, dle Grădișteanu, precum o vedeți. Din capul locului spun că vream ca Austria și Rusia să fie pe cât se poate împreună, fiindcă nu vteam, în luptele dintre Tripla Alianță și Tripla înțelegere, să fim noi în necesitatea de a ne pronunța pentru o parte sau pentru alta. Și de aceea ziceam dlui Mișu: Interesele exclusiv românești, fără a fi „à la remorque”; aceasta esre lămurit.

Dar de ce am spus îndată că și Austria refuză Turciei cererea de amestec ca și noi? Fie zis în treacăt, eu găsesc că Parlamentul român are în majoritatea lui o mare finetă politică și e foarte accesibil la nuanțe. Știți pentru ce este pusă aceasta? Ca să vă arăt că atunci, la septembrie, noi știam ce se petrecuse între Bulgaria și Serbia - va afla Partidul Liberal, când va veni la guvern, de unde știam. Poate sunt în drept a vă o spune acu: Regele o aflase, era unul din cei dintâi care a șriut ce se

petrece. Regele mi-a spus-o și mie; d. Brătianu, sau oricare va veni după noi la externe, o va afla și va afla și izvorul de unde o știa Regele. Izvorul era așa Încât se cetuse ca nu cumva să meargă vorba mai departe, fiindcă s-ar fi astupat prețiosul izvor. Eu am primit această încunostiinrare cu obligația ca să nu o spun mai de departe nimeni; n-am spus-o. dar eu o știam. Ce știați? Că se făcuse între Bulgaria și Serbia o alcătuire, care, fiind îndreptată în contra noastră și în contra Austriei, obliga Serbia să vie în ajutorul Bulgariei și să ne atace pe noi, dacă atacăm noi pe bulgari, și obliga Bulgaria să vie în ajutorul Serbiei, dacă aceasta era atacată de Austro-Ungaria.

Asa încât, în acel moment al crizei balcanice, România avea a face cu posibila dușmănie a Serbiei și a Bulgariei.

Vă puteți închipui cu ce simțiminte auzeam eu acele vorbe, acele declamări din ziare și de la întruniri: cu sărbii în contra bulgarilor! Să fim noi cu sărbii în contra bulgarilor! Dar sărbii și bulgarii erau împreună, cu obligația de a fi în contra noastră. Și știind aceasta, când ani aflat ca Austria a tăspuns cot așa Turciei, precum am răspuns noi, m-am simțit pe o cale relativ sigură, nu fiindcă eram sub influența austriacă, dar fiindcă eram sub considerarea siguranței și intereselor noastre.

Dar zicea d. Grădișteanu: nu ne-a fost destul de amică Austria. Nu este exact, dle Grădișteanu, și nu veți găsi nici un rând în *Cartea Verde* care să autorizeze aceasta. Veci găsi, din contră, o declarantă formală, nu v-o mai citesc, e de la 5 iulie, căutați și d-voastră la pagina 165. Vedeți acolo o notă a contelui Berchtold la Sofia, și știu că este directă manifestare a Împăratului c'ranz Iosfcărre regele Ferdinand, în tare se spune: „V-am sfătuit întotdeauna să vă înțelegeți cu România; gteșeala d-voastră și pericolul d-voastră este că nu ați făcut-o, și așa cum au lucrat, ne paralizați și pe noi, fiindcă nu avem libertatea de acțiune în favoarea voastră, până când nu să înțelegeți cu România”.

Sunteți oameni politici, dlor, și vă puteți închipui pentru ce Austro-Ungaria a căutat să atragă Bulgaria în sfera ei de acțiune.

Ba bine că nu! Era dteptul și datoria ei. Iar încercarea ei, ce ne importă nouă? Aceasta numai ne importa: ca în momentul în care inreresele bulgare erau în conflict cu interesele noastre, să se pronunțe Austro-Ungaria înue amândoi. Și atunci s-a pronunțat pentru noi. Și dovada stă aci, la pagina 165; dacă este vorba de conflict de interese între România și Bulgaria, eu prefer România și sunt sprijinul ei în contra Bulgariei. Ce voiți mai mult de la o Putere vecină decât aceasta?

E un lucru caracteristic, dlor din majoritate, finețea politică! N-ati remarcat ceva din vorbirea onorabililor adversari liberali, de la d. Duca, de la d. Vintilă Brătianu, și la Senat de la d. Ion Brătianu?

Onorând d. Duca: ce laude lui Bismarck! Adică să fiu eu copleșit de personalitatea lui Bismarck? Dar mă dau dinainte bătut, dle Duca! (*llaniate.*) Ba bine că o să mă compar cu Bismarck. Dar, în fine, d. Duca lauda pe Bismarck. Apoi onoratul domn Vintilă Brătianu: Germanii, la lena, Fichte. adică Fichte era filozof ca și mine, mai mare, firește, dar în fine, filozof. Fichte a îmbărbătat Getmania, de la germani să învățăm. Remarcați: Germania este cea mai bună prietenă a Austriei, alianța s-a teinnoit ostensibil chiar în 1012 cu Austria, și nici o vorbă în contra Austriei la liberali, desi simt ce se încearcă pe aici. Văd și eu foi cari zic „în contra Austriei!” Erau și pancarte cu „Jos Austria!” Ce nechibzuiniță în asemenea încercări!

Insă unii zic: d-apoi ungerii! Cari ungeri? Cei din opoziție? Nu cumva aveți să invocați în contra guvernului austro-ungar, pe membrii opoziției din Ungaria, pe Andrassy. pe Appony, necum pe Visontay? Dat ce ar fi de guvernul românesc dacă ar invoca alt guvern în contra noastră, ceea ce zice aici onoratul.... dar să nu-l mai citez (*llaritate.*) Noi

lucrăm de la guvern la guvern, și nu de la opoziția ungu-rească. - care e tot așa de rare contra contelui Berchtold, — la guvernul românesc. Aceasta nici nu se cade, nu e politic. Dar nu remarcăți că liberalii, cari — precum este și interesul lor - caută să prindă, pentru a-și înainta barca, pentru a-i umfla pânzele orice mic vânt de popularitate, nu prin vântul acesta, care e în atmosferă contra Austro-Ungariei? Un vânt în contra Austro-Ungariei și liberalii se lereșc de el? (*Aplauze, râsete.*)

Onor. d. Grădișteanu e foarte independent - dar și onorabilul domn Comșa să înceapă a vorbi contra Austriei? Să mă ierte; protestez! Aceasta nu e în atitudinea guvernului.

A! Dar revizuirea Tratatului de pace de la București! Dlor, să mă scuzați, dacă vorbesc câteva minute mai mult decât presupuneam ieri; dar revizuirea e o chestiune prea importantă; va fi bine să ne lămurim în privința ei. Ceteam tocmai ieri, de ieri până astăzi, că e un stat vecin care iarăș o agită. Atunci să știm unde ne aflăm, să ne explicăm aici.

Dle Grădișteanu, nu este așa? Trebuie, înainte de toate, în asemenea critici, să fim și drepți. Ei, dar, dreptatea e o însușire rară la noi. întâi, nu numai Austro-Ungaria a cerut revizuirea, ci și Rusia. De ce nu o citați?

D. I. C. Grădișteanu; Fiindcă nu aveam acelaș drept.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Ce însemnează când eu mă ostenesc în toată *Cartea Verde* să arăt că interesele României reclamă, pe cât se poate, să mergem împreună și cu o parte și cu cealaltă, căci aceasta însemnează că mergem împreună cu atmosfera Europei întregi. D-voastră, când aveți amândouă intervenirile, ne vorbiți numai despre una? Apoi cu aceasta cade valoarea argumentului pe care l-ari auzir și la d. Comsa.

Cartea Verde este în două volume, o *Carte Verde* a Tratatului de pace de la București, care face parte integrantă din al doilea volum, din cartea diplomatică^ dar care l-am publicat înainte pentru votarea legii de anexiune.

Chestiunea stă în protocolul de la pag. 4S al volumului cu tratatul de pace. Acolo cetiți:

„Monsieur Maiorescu prend la parole et dit: «Messieurs, j'ai rețu Lundi dernier, 22 Juillet (4 Aout) de la pan de S.E. le ministre d'Autriche Hemgrie â Bucurest, la communication que la monarchic Ausrro-Hongroise, quelle que soit la decision de tiotre Conference sur Cavalla, se reserve de soumttre ce point aussi â une revision, etant donne qu'il apparieiu a l'ensemble des questions sur lesquelles l'Autriche-Hongrie s'est reserve le droit de revision.

Deux joiar apres, le 24 Juillet (6 Aout), avânt que tous lesdelegues des Etats representes **JU** soient lombes d'accord sur les poinis principaux de leur differend, S.E. le Ministre de Russic â Bucaiesi m'a informe «que le gouvemement Imperial, ayant appris que la question de Cavalla risque de compromettre le succes des travaux de la Conference, dedare qu'il se reserve la liberie de reviser, conjointement avec les autres Puissances, les decisions qui seraient prises par la Conference".

Dar și în Anglia, într-un raport care m-l face d. Misu la pagina 199 al *Cărții Verzi*, Sir Edward Grey declară formal:

Jn ce privește revizuirea Tiatatului de la București, ministrul nu-a spus că, negres», în principiu, Marile Puteri au dreptul de a examina acest tratat, inuu cât e! poate atinge interesele europene.

Anglia se va asocia la propunerile provenind din panca unanimității Puterilor în această chestiune.

în practică însă D-sa crede că această unanimitate nu se va obține."

Văd pe onorabilul d. Iorga acolo; dle Iorga, ați făcut o impurare miniștrilor noștri din străinătate.

D. N. Iorga: Mai multe.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Pe care să-mi dați voie s-o contest din experiența mea. Eu găsesc pe diplomații noștri în majoritate buni, la locul lor și foarte folositori funcționari ai statului. Vorbeați despre

modul cum scriu diplomații; în special, era vorba despre d. Chica.

D. N. Iorga: Am găsit o franțuzeasca inadmisibilă înrr-o corespondență diplomatică.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Cred că d. Ghica șde mai bine franțuzește decât... mine, în orice caz. (*Ilaritate, aplauze.*)

D. N. Iorga: Dar d-voastră nici nu aveți nevoie să cunoașteți franțuzeasca specială în care sunt scrise acele rapoarte și care nu este cea diplomatică.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: D. Iorga mai zice că ar fi bine ca diplomații noștri în dicționarul cifrat să se folosească de limba română. Nu ați zis aceasta? Mi-a părut că doreați să fie românească.

D. N. Iorga: Da. Firește, cum întrebuițează toate statele în corespondența lor limba lor națională.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Cred că ar fi un inconvenient și nu este încă bine să fie aceasta la noi deocamdată.

Miniștrii noștri din străinătate au datoria să ne comunice nouă exact ceea ce spun miniștrii străini de acolo pentru noi și să spuie miniștrilor străini exact ceea ce vrem noi ca să fie spus.

Când mă voi pune să le spun pe românește și să-i las pe ei să traducă — Dumnezeu știe cum - spre pildă, când va fi d. Duca ministru în străinătate și va traduce cum va putea din franțuzește în românește, poate mai bine din românește în franțuzește, lucrurile se pot încurca.

Mie îmi importă să-tni spuie textual ceea ce s-a spus ministrului nostru si când o veni un ministru sttâin si va zice de exemplu ministrului nostru de acolo: „On m'a fait des ouvertures”. cum să pun pe ministrul nosttu să traducă în românește? Mi s-a făcut deschizături? (*Ilaritate, aplauze.*)

Și iată de ce cifratul nostru este în limba fiancezâ! Aceasta va fi până când limba românească va ajunge să fie așa de diplomaticeste perfecționată încât să putem zice în românește toate nuanțele cari până acuma sunt în singura limbă internațională, care este limba franceză.

D. Mișu mi-a scris însă în românește - ce este drept, Sir Edward Crey se exprimă cam greu în franțuzește si cted că d. Misu, care știe englezește, a vorbit englezește cu d. Grey și atunci trebuia să-mi traducă mie în românește, deși știu si eu ceva englezește si poate așa fi priceput, dar am priceput mai bine românește. Altfel e babilonie de limbi. Scria d. Misu dar: Sir Edward Grey zice că în principiu Marile Puteri au dreptul de a examina tratatul nosttu.

Eu am vrut să se evite acest dtept și am căutat să lucrez așa încât să nu poată fi chestie de drept european și de intese europene pentru acest tratat. Tratatul de la Paris, de la 1856, căci de acolo începe chestia cu dreptul și cu interesele europene, nu voi cita texte, căci nu mai este vreme, Tratatul de la Paris de la 1856 introduce pentru prima oată Turcia în ceea ce se numește acolo textual, la an. 7 „Concertul european” și declară integritatea Turciei pusă sub garanția Puterilor celor mari europene. Asa cere Tratatul de la Paris. Când este dat vorba de atingerea integrității teritoriale a Turciei, aceasta este pusă sub scutul Puterilor mari, este de un interes european. De aceea, când puternica Rusie, nu numai noi, statele mai mici, după un război glorios la care am laut și noi o parte glorioasa (dar când s-a făcut tratările de la San-Stefano, d. Ignatiew nu a vrut să ne admită să vorbim și noi, la luptă am făptuit, la vorhă însă nu am fost admiși să conclucăm), la San-Stefano a făcut o alcătuire de pace a numit-o „*Les preliminaires de paix de San Stefano*”, fiindcă se dezmembra o parte din teritoriul turcesc și de aceea a și supus pacea preliminară de la San-Stefano Congresului european de la Berlin.

Vă rog citiți preambulul Tratatului de la Berlin din 1878, care începe:

„fiindcă prin Tratatul de la Paris, din 1858, s-au făcut oarecari stinu!a(iuni ,idans une pense? d'ordte europeen..." am hotărât cele ce urmează în privința Tratatului preliminar de la San-Srefano".

Așadar orice atinge teritoriul european al Turciei este de interes european, ceea ce nu atinge această dezmembrare turcească, nu mai poate fi de interes european, fiindcă Puterile mici ori mari din Balcani, nici nu sunt puse, nici nu vor fi puse sub tutela Europei; vom fi în concert cu Europa, în înțelegere cu Eutopa, dar sub tutela Europei, în afacerile noastre proprii, aceasta niciodată. *(Aplauze prelungite și îndelung repetate.)*

Dle Grădișteanu, trebuia să ne ferim de tot ceea ce ar fi implicat chestiuni teritoriale de la turci, fiindcă acestea sunt declarate de interesul Europei; și când ai cerut d-ta, că ar fi trehur ca în Pacea de la București să vorbim și de granița sudică a Albaniei, pentru macedo-românii de la Pind, cred că ai ceriu ceva, care ne-ar fi expus direct la primejdia de a veni sub revizuirea Europei, fiindcă Albania, dezmembrată acum de la turci, este pusă sub scutul Europei, reuniunea ambasadurilor din Londra se ocupă de ea. Să ne ferim de a intra în sfera de acțiune a reuniunii ambasadurilor cu Pacea de la București, fiindcă atunci când tu, un stat mic, dai unui stat mare un deget, îți apucă toată mâna. *(ApLiuze.J)*

Și acum vom înțelege mai bine ce am raportat M.S. Regelui la no. 246 al *Cărții Verzi* (pag. 181).

A mai venit ministrul Turciei la 10 iulie, cu 7 zile înaintea conferinței: „Ministrul turc Sefa bey, mi-a făcut astăzi propunerea ca să ia și Turcia parte la conferință". Atât ne-ar fi trebuit, pentru ca să ne punem direct sub revizuirea europeană!

Am răspuns ca nu pot primi propunerea, de vreme ce tratările ce se vor urma la București, fie pentru preliminar, fie pentru pacea definitivă, nu vor privi decât schimbările teritoriale dintre statele creștine și nu în relațiile lor cu turcii. De aceea s-a făcut așa.

Ei bine, dlor, când a venit Austria și Rusia înainte de încheierea păcii definitive din București, să ne vorbească de posibilitatea revizuirii, au făcut un act legitim din punctul de vedere al dreptului european, căci nu se știa ce va ieși de acolo. Noi înșine ne-am găsit odată la conferință cu o propunere ca să exprimăm dorința ca Pacea de la Londra, din mai, care regula sub președinția lui Sir Edward Grey, între statele balcanice, luarea teritoriilor de la turci, să fie executată. Era tocmai vorba de Adrianopol! Și, firește, că ne-ar fi plăcut, ca un lei de ironie, ca noi, statele mici, să exprimăm și noi dorința ca statele mari să-și execute mai întâi Pacea lor de la Londra, căci noi o vom executa pe a noastră de la București. Da, era foarte ademenitor lucru, dar n-am făcut-o, pentru că din momentul în care ne amestecam în Pacea de la Londra și în reuniunea ambasadurilor, ne puneam iar sub tutela Marilor Puteri și n-o voiam. Nu e așa, dle Grădișteanu, că nu se putea altfel? Când au afirmat Austro-Ungaria și Rusia la Conferința din București dicptul lor de revizuire, nu puteam ști ce va ieși din conferința noastră și dacă ar fi ieșit din Pacea de la București, amestecul cu Turcia, ori dacă ar fi ieșit, ceea ce ne \ătuiau unii, să vorbim de granița Albaniei, ne expuneam într-adevăr să fim revizuiți și n-aveam ce zice; dar așa cum am făcut-o, nu ne-am expus. Astăzi, toată chestia revizuirii este înlăturată și nu pot Marile Puteri s-o facă.

Dar a avut un folos pentru noi acea vorbă austriacă și rusească, adusă la conferință. A înlesnit încheierea păcii, a permis bulgarilor să se prezinte înaintea patriei lor cu marile sacrificii se au trebuit să le facă. Ie-a dat o mângâiere și au putut să zică la ei acasă: am luat act de ceea ce propun Puterile

că esre un interes european; vor mai ști ele să ne acorde ceva mai mult. și astfel, cum o și spune nota formală „pour faciliter la paix”, s-a înlesnit bulgarilor istălirea tractatului de pace, li s-a ușurat conștiința.

Așadar, pentru revizuire am dreptare să zic: că nu se mai poate acuza Austro-Ungaria, iar astăzi chestiunea este, în ceea ce privește Marile Puteri, înlăturată.

Dlor, nădăjduiesc că explicarea este destul de lămurită, și acum, înainte de a termina, sunt dator să mai adaog câteva cuvinte în privința atitudinii înticgi a guvernului. *Cartea Verde* arată linia noastră de purtare, la început pașnică pe cât se poate, afișând neutralitatea conform dorinței de pace a Europei.

Ce nedreptate și nepolitice sunt criticile cari se aduc dlui I axe Ionescu! Câtă vreme eram pe pace, nu trebuia să facem amenințări cu rășboi și cu mobilizare, dar trebuia să ne întărim, să sporim puterea armatei cât mai mult, și, paralel cu aceste încercări, să fim în relații binevoitoare cu Bulgaria, în atmosfera Europei întregi.

Ce voiți să ziceți, onorabile dle Grădișteanu, că eu atunci, când am declarat la septemvrie 1912 neutralitate până când va fi o schimbare teritorială, am părăsit tradiția din ttecut în materie balcanică? Care tradiție, dle Grădișteanu? Dar nu există o asemenea tradiție, mai ales nu de la Partidul Liberal. Eu sunt, nu e așa, dle Duca? un om bătrân, dar pe banca ministerială sunt alți oameni de o recunoscută inteligență în tara noastră: d. Take Ionescu, d. Matghiloman și ceilalți. Vă închipuiți d-voastră că nu ne vom fi gândit și noi si nu ne vom fi înțeles cu admirabilul nostru coleg de la tăsboi, d. general Hârjeu, a cărui muncă neobosită și onestitate absolută erau cunoscute de toată țara? (*Aplauze prelungite*). Nu ne vom fi înțeles cu foarte inteligentul și energicul șefa) Statului-Major, general Averescu (*Aplauze*), care a condus mobilizarea așa cum a condus-o, fiindcă o pregătise așa cum a pregărit-o în admirarea lumii? Dar din ziua întâia a crizei

balcanice, masa mea era plină de hărțile de la Statul-Majot; a mai adus multe alte notițe importante d. Take Ionescu, si studiam împreună granițele, lertați-mă, dlor, așa este: nu se poate iEnora banca ministerială, ca să-si facă reclamă întâiul venit și să spuie, că dumnealui a inventat linia Turtucaia-Balcik, și că noi ceilalți nu știam nimic si nu lucrăm nimic. Mi-e teamă, cu toate declarațiile în ziare, întruniri și congrese, că linia Turtticăia-Baicik s-a lătit în public numai după ce am stabilit-o noi cei din guvern, că mai înainte o sumă din acei cati fac azi patriotism, habar nu aveau de ea. (*Aplauze*.) Om fi lucrat si noi ceva!

Tradiția? Care? Ah! e foarte important să analizăm odată chestia, Ne-a luat curentul popular? Care? întrunirile publice ale dlor Policrat și Bogdan-Duică? Dar bine, dlor, alegerea parlamentară s-a făcut după izbucnirea crizei balcanice, și după victoriile strălucite ale bulgarilor contra turcilor, s-a făcut asupra acestui rășboi și toată colaborarea nu are sens decât față de ctiza balcanică.

Cate era opinia țării atunci?

Reprezentanța țării, aleasa *ad-boc* sub impresia și în momentul crizei balcanice, e expresia legală a țării în această materie. La prima greutate, la demisiunea dlui Carp din Camera în decemvrie și la faimosul congres pretins conservator de la sfârșitul lui aprilie si la vorbele onoratului d. Virgil Arion, pe care îl văd acolo, și la întrunirile publice ale D-sale cu d. Bogdan-Duică, ce trebuia să facă un minister constituțional? Să facă apel la reprezentanța țării, la adevărata opinie legală! Și Camera ne-a dat încrederea în această linie politică a noastră care ne-a adus, din norocire, la Pacea de la București, ne-a dat-o întregă și deplină.

Cui nu i-a plăcut și-a dat demisia din Parlament. (*Aplauze prelungite*.)

Iar Partidul Liberal unde era atunci? Și ce treabă are opoziția într-un Parlament? Ca să sofisticăm acum situațiile?

Nu se mai poate, dlor, este o parte foarte slabi a liberalilor de astăzi. Ne-ați dat adeziunea d-voastră ca să primim protocolul de la Petersburg. Ne-ați dat-o cu rezerve? Dar eu nu am făcut și eu rezerve? (*Aplauze prelungite.*)

D. Vintilă Brătianu: Cerute de noi... (*Ilaritate.*)

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Cerute de d-voastră? Dle Brătianu, cu nu sunt refractar ca să recunosc că partidele de opoziție sunt foarte folositoare în mersul constituțional și, credeți-mă, am cea mai mare mulțumire să recunosc totdeauna ceea ce ați putut d-voastră să ne aduceți ca contribuție la mersul nostru înainte, însă în cazul de față aș vrea să o fac, dar nu cred că o pot face. (*Ilaritate.*)

La Senat d. Brătianu, șeful partidului, mi-a zis: Ați scăpat trenul. Și eu i-am răspuns: Vă înșelați, acum vine trenul! Ei bine, pentru mintea omenească, aceasta înseamnă: în ochii guvernului protocolul de la Petersburg este numai o fază de trecere spre mai departe. Dar s-a făcut aceeași constatare aci în Cameră, - și sunt recunoscător dlui Gheorghe Știrbey (să nu se supere național-liberalii, căci nu am zis: principele Gheorghe Știrbey) (*Ilaritate*), d. Gheorghe Știrbey a accentuat în ședință publică și eu am raportat-o M. S. Regelui, stă aci în *Cartea Verde*, la pagina 103:

„Fața de dedarațiunea dlui prim-ministru că chestiunea graniței dobrogene nu este închisă și că ne rezervăm întregul viitor, declar că votez pentru”.

Ce mai fraze multe! Lucrurile nu le mai puteți răstălmăci în favoarea liberalilor și a conservaretilordisidenți.

Era un dezastru protocolul, zice d. Duca. Dar de ce l-ati votat atunci? Nu se poate să scăpați din aceasta: dacă era o rușine, un dezastru, nu trebuia să-l votați. D-voastră dați din cap; trebuia să vă abțineți pentru un dezastru și o rușine, dar nu să veniți cu votul d-voastră să întăriți ceea ce s-a făcut.

Atunci era o încercare din partea conservareiiilor disidenți de a ne răsturna pe această chestie, dar a fost înlăturată prin disciplina majorității, și înlăturată și prin asentimentul d-voastră la protocolul de la Petersburg. Nu știu ce se întâmplă, dacă și d-voastră făceați opoziție împreună cu ceilalți, cei cu faimoasa intrigărie politică, care se întâmplă de multe ori în momente grave ale istoriei! Dar ne-ați dat asentimentul, ați făcut act public de primirea protocolului. După ce v-am recunoscut acest merit patriotic, nu trebuie să veniți să-l desfaceți cu declamațiunile dlui Duca, că era un dezastru. (*Aplauze.*)

Este lucru evident: dacă era un dezastru, nu trebuia să primiți, ci trebuia măcar să vă abțineți, dacă nu voiati să faceți greutate guvernului, dar nu să aprobați, să dați aproape unanimitatea țării pentru aceasta. Bine ați făcut că ați dat-o, fiindcă era numai o lăzi de trecere spre mai departe.

Viu în sfârșit la opinia, la tradiția de mai înainte a țării. Dar v-a arătat dl Titulescu că Partidul Liberal era mut în zierele sale încă în decembrie. Atunci când spuneam eu dlui Șehco deja la 27 octombrie: Turtucaia-Balcik, nu se spunea nimic de la d-voastră. Mut a rămas și în Parlament Partidul Liberal. Am arătat la Senat că nu numai mut a rămas, dar că tradiția liberală era contra ceea ce voiți să spuneți azi. Era pentru neamestec în chestiile balcanice.

Așa au spus-o în Mesaj Ion Brătianu și Dimitrie Sturdza.

Când am citat aceasta, onor. d. Duca a vorbit de „eclipsă mintală”, citez exact.

D. I. G. Duca: Dacă expresiunea vă jignește, sunt gata să o retrag; mă importă argumentul, termenul nu.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Nu numai că nu mă jignește, dle Duca, dar îmi convine grozav. (*Ilaritate.*) Veți înțelege îndară de ce. Vedeți, dle Duca, eu sunt om de 73 aproape 74 de ani.

Voci: Mulți înainte.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de extemr. La vârsta aceasta se poate să am absențe mintale. D-voastră, tinerii, nu le aveți. Și știu o sumă de tineri din generația de astăzi, cărora le place să releve absențele mintale ale bătrânilor, așteptând nu cumva le fac mai curând locul? O știu. Vezi, dle Duca, eu nu sunt așa: eu învăț de la cei tineri. Și câte zile voi mai avea doresc să continuu să fiu cum sunt, ca să învăț eu de la cei tineri, iar cei tineri cari sunt de felul d-voastră să continue să fie cum sunt, să releve absențele mintale ale celor bătrâni. Fără nici o supărare. *(Aplauze prelungite.)*

Și nu numai că nu mă supără, ci mi-e politicește de folos.

E o regulă, dle Duca; din când în când bătrânii aceștia au câte o experiență pe care o rezumă. Nu folosește la mulți, da tot poate folos cuiva *(Ilaritate, aplauze)*. E o regulă de experiență: când întrebuițează cineva din opoziție un cuvânt violent, a fost lovit unde îl doare, fiindcă e o meteahnă a partidului său. Vorba cu „absența mintală” dovedește că vă doare amintirea din trecutul Partidului Liberal. Veți vedea îndată că nu era absență mintală, ci o argumentare foarte strânsă.

La 1885 se întâmpla întâia izbire a Tratatului din Berlin. Tratatul din Berlin stabilise o anume stare de lucruri în Balcani. Acolo era începutul faimosului echilibru. S-a făcut o Bulgarie nouă și s-a dat României o Dobroge cu o limită în corelațiune cu ceea ce se da Bulgariei. Mică Bulgarie, mică Dobroge. Fiindcă era așa mică Bulgaria, i s-a dat Silistra, ca mângâiere că i s-a luat Rumelia. Așa trebuie să fi calculat Puterile la Berlin, în 1878. Deodată la 1885, oricare ar fi fost situația cealaltă a Europei... firește diferita de cea de azi; ba bine că o să am naivitatea să cred că la 1912 sunt absolut aceleași împrejurări ca la 1885! Nu, nu! Dar în Balcani era situația cu desăvârșire analogă în privința punctului care ne importă.

D. I. G. Duca: Nu.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Ba da, vezi, dle Duca, partea aceasta e slabă, de aceea erai violent cu mine.

D. I. G. Duca: Contestăm absolut.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: Atât vă mai rămâne. La Berlin se crease Bulgaria fără principatul Rumeliei și s-a creat independența Serbiei și ni s-a dat nouă Dobrogea așa de mică.

Iată, de aci înainte, pentru noi o chestie balcanică. Intram și noi în Balcani. Și deodată, la 1885, Bulgaria de la sine răstoarnă Tratatul de la Berlin și Serbia simte atingerea echilibrului și ne cere nouă ajutor fiindcă începe supremația bulgarilor. Și ce răspunde guvernul național-liberal? într-un Mesaj solemn declară: „*Neamestecul nostru dincoLo de Dunăre era indicat* fiindcă această chestiune aparține Marilor Puteri”. Iată tradiția care a rămas de la Ion Brătianu și de la d. Sturdza în 1885. *(Aplauze.)*

Aceasta nu o ștergeți d-voastră cu vorbe violente. A! dar în ianuarie 1903 a făcut d. Ion Brătianu-fiul o circulară. Este pe de o parte un Mesaj solemn și pe de alta d. Brătianu-fiul face o circulară! Oh, Doamne! Și în acea circulară, de la 1903, spune: „ne interesează echilibrul în Balcani (parcă nu fusese zdruncinat la 1885) și ne interesează și macedo-românii”. Parcă la 1885 nu erau 21 de ani de când cheltuiam pentru școalele macedo-române, și ar fi trebuit să preocupe și atunci soarta lor. O simplă circulară! Și ce a făcut d. Ion Brătianu după această circulară, când într-un moment de agitație în Balcani, vine și zice: „mă interesează echilibrul?”

A pregătit armata ca să dea autoritate circularii D-sale, sau a rămas numai cu circulara? Ne-a arătat d. Pascal Toncescu: chiar la 1910 a refuzat dlui general Averescu 75 milioane pentru armată, și d. general Crăiniceanu a zis că banii trebuie pentru scoale, nu pentru armară. Cu asemenea procedări

pregăteți rolul României în criza balcanică, când refuzați 75 milioane cari ie cerea ministrul de război? (*Aplauze prelungite.*)

Imputați pe nedrept dlui Take Ionescu pacifismul, când D-sa în ministerul de colaborare a dat 325 milioane, împreună cu d. Filipescu și cu d. general, care este aici pe bancă, pentru înzestrarea armatei. (*Aplauze prelungite.*)

Aceasta însemnează a fi atent la ceea ce se petrece peste Balcani! D-voastre liberalii ați zis și nu ați făcut, noi am făcut fără a zice și am zis numai la momentul oportun. (*Aplauze prelungite.*)

Cât pentru Pacea de la București a trebuit ceva ca să fie la București; o mică deprindere diplomatică. Până acum se țineau conferințele și congresele la Londra, la Petersburg, la Berlin, Viena, Paris. Ca să ajungem noi să se țină la București, nu mergea așa de la sine; trebuia dibuit. Firește, după cum spunea onorabilul d. Ion Brătianu ia Senat, poate și d-ta, dle Duca, eu nu știam nimic, un filozofacolo, nedepins cu ale diplomației! (*Ilaritate.*)

Dar vezi, cu filozofia aia am ajuns ca să fie Pacea la București. Era mai nainte vorba de Niș. Noi propuseam în februarie, noi aceștia nepricepuții, ca la Petersburg să fie mediațiunea. Aceasta a fost una din trăsăturile premergătoare ca să ajungem și din partea Triplei înțelegeri, aninci când ne va veni la adică, să avem un fel de bună primire. Căci de Tripla Alianță eram mai siguri. În orice caz, voiam să scăpăm de Londra, care ne-ar fi băgat direct în revizuire. Și atunci încercam, nu cumva o vom aduce conferința păcii încoace, cu toate că un rege al unuia din statele balcanice spusese cu două zile înainte că pacea se va încheia pe câmpul de război. Noi, în contra vorbeii aceleia, am adus conferința păcii la București, și am început-o cu un armistițiu, pardon, supără vorba armistițiu, hai să-i zicem o „suspensiune de arme” (parcă suspensiune de arme ori armistițiu nu ar fi fost tofună), trebuia să înceteze carnajul în Balcani ca prim omagiu adus acestei

țări de civilizație cate este România (*Aplauze prelungite și îndelung repetate*). La Petersburg protocolul mediațiunii, o prealabilă condițiune pentru ca să fie la București pacea. Nu se putea altfel.

Dar ce să mai lungim vorba, domnilor? Am semnat la 28 iulie Pacea de la București. Toate interpretările, că altfel trebuia tăcut decât cum a fost făcut, nu pot rezista realității. Cum a fost făcut, a fost spre mulțumirea d-voastră a tuturor (*Aplauze*) și a fost făcut de Partidul Conservator, și nu putea Partidul Conservator, și la octomvrie 1912, să facă alta decât să primească sarcina cea mare, cu marea răspundere pe care a primit-o.

Dar să viu la Mesaj și la Adresă, pentru a termina.

Mi-am permis la noiembrie 1912, cu redacțiunea mea, să supun Maiestății Sale Regelui un text de Mesaj, în care Regele, cu vechea sa experiență de a introduce cuvinte de acelea neaoșe românești, cu răsunset în inima poporului peste care domnește, a introdus vorbele, El, nu noi; „glasul României va fi ascultat”. El este în drept să zică astăzi: „Vedeți? A fost ascultat glasul României. Eu cunoșteam prestigiul țării și aveam eu mai mare dreptate decât toți acei cârtitori”. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

Și Regele a primit în fruntea Mesajului de astăzi amintirea de la 77-78, firește, cum o poate primi Regele, ca amintire militară pentru lauda armatei, atunci ca și acum. Dar și aci filozofia este bună la ceva, ceva psihologie, ceva asociație de idei. Se poate asocia ideea celor războinice de atunci cu cele perrecute în politica internă; nu cu cele diplomatice. Vor fi făcut la 1878 Brătianu și Kogălniceanu cât au putut ca să scape Basarabia și nu voi avea vreodată gândul de a mă încerca să reduc meritul acestor antemergători ai politicii românești.

Nu! dar altceva vreau să zic, și aci stă învățământul cel mare pentru generația de astăzi. S-a întâmplat la 1877 ceva

enorm: începe războiul de la 1877, la care participă România, și Partidul Liberal ține Partidul Conservator sub judecată, sub un comitet de acuzare, care vrea să trimită la Văcărești pe Lascar Catargi, pe generalul Florescu. pe Mavrogheni, pe Alexandru Iahovari, pe Boerescu și pe neînsemnata ființă care vă vorbește în acest moment, eu, care am rămas singur în viață ca martor ai celor acuzați (*Aplauze prelungite.*) Ce soartă curioasă! Știți cine era acuzatorul, care în acea zi a luat, cum se zicea în vremea veche, a luat „tacliruT lui Lascar Cataigi și al meu? Al meu a fost scurt, căci am răspuns că nu le recunosc autoritatea. (*Aplauze prelungite.*) Era d. Nicolae Fleva. al liberalilor atunci, astăzi nu știu al cui.

La discuția Adresei de astăzi, după atâția ani, se întâmplă că cea din urmă rămășiță din acele vremuri, dintre cei definitiv acuzați, neînsemnata mea persoană, să fie aci pe banca ministerială și onorabilul d. Fleva să fie acolo b rribună și să aducă drept omagiu Coroanei într-o lungă vorbire, în aceste momente solemne, pe Juster și pe Loebel.

S-a făcut deplină dreptate, în ceea ce privește istoria: d. Fleva acolo cu vorba care ați auzit-o; și guvernul conservator cu mine aci. (*Aplauze prelungite si îndelung repetate.*)

Guvernul conservator astăzi nu numai că n-a dat în judecată Partidul Liberal, nu numai că a căutat ca chestia tramvaiului să iasă din aprinderea politică și să meargă pe calea liniștită a tribunalelor, ci a invitat Partidul Liberal să ia parte la guvern după mobilizare și pentru Pacea de la București. În acest chip ne-a răzbunat istoria neamului nostru de ceea ce s-a întâmplat la 1877. (*Aplauze prelungite si îndelung repetate.*)

Să ne fie de bun augur pentru viitor!

împărtășesc cu desăvârșire părerea domnului Vintilă Brătianu, este în interesul țării de a îndulci relațiunile dintre partide, și dacă am amintit acel itecut, este ca nw-cumva vreun alt partid să cadă în aceeaș ispită, fiindcă nu persecutări

reciproce, ci cu respectări reciproce spre binele țării, putem lucra mai departe, nu eu, dar d-voastră mai tinerii, pentru a menține România în starea înaltă la care a ajuns acum, mulțumită muncii tucutot partidelor. (*Aplauze prelungite si îndelung repetate, ovatiuni nesfârșite.*)

162

DESPRE DIZOLVAREA PARLAMENTULUI ȘI
RETRAGEREA GUVERNULUI *DE* COLABORARE

(*Ședința Camerei de la 23 decembrie 1913*)

O. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe. Dlor deputați, soluțiunea propusă de onor. interpelator, aceea că ar fi loc pentru o nonă colaborare între conservatori-democrați și liberalim, care s-ar întemeia pe gândul comun al unei revizuirii a Constituțiunii, așa încât **aLeastă** Cameră să continue a lucra, o cred neconstituțională și nu as putea da sfiituri nimănu de a o urma; în orice caz, cu unul nu as propune așa ceva Camerei.

În expunerea D-sale, de la început, era o parte despre formarea guvernelor, care cred că lipsea de precizie.

Pentru ce s-a retras d. Carp la martie 1912 și cum a venit guvernul mai atunci și cel de colaborare la 14 octomvrie 1912?

Dlor, poate nu am fost clar, dar nu mai rârziu decât alaltăieri am explicat.

T). B. M. DimiropoL Eu nu eram aci.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de extern. Dar eu am explicat Camerei. O veți citi în *Monitor*.

Și țin la aceeași, fiindcă sunt prea convins panizan al sistemului constituțional și parlamenrar. Din parte-mi nu aș

vrea niciodată să se aducă o scădere cât de mică întregului drept, întregii prerogative a Parlamentului.

De aceea am și dat explicațiuni în rândul trecut. Acum, ce mai vreți în momentul de față? Ca să se explice dacă mai stă guvernul de colaborare așa cum este, iar dacă trebuie să se retragă, pentru ce se retrage? Dar cu cine vă luptați pentru aceasta? Cu mine? Evident, și eu sunt de aceeași părere; nu mi-a trecut un moment prin cap ca avem să ne retragem fără a spune Parlamentului pentru ce. Și când la o întrunire a majorităților, acum câteva zile, m-ati întrebat D-voastre: Avem să ne explicăm? V-am spus: da, firește, avem să ne evplicim! Nu pricep, prin urmare, tonul D-voastre de opoziție. Când trebuia dată această explicare? Tocmai acum și acum o si dau.

Ministerul de colaborare a fost format fiindcă o criză în Balcani, care atingea interesele României, izbucnise. În vederea ei s-a format actuala combinare. Și fiindcă nu se putea numi „coalitiție”, am inventat, în înțelegere cu d. Iake Ionescu, vorba de „colaborare”.

D. Take Ionescu, ministru de interne: Exact.

D. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe: O coalitiție este făcută numai pentru un anume scop și după îndeplinirea lui trebuie să se desfacă; pe când o colaborare este în adevăr făcută și ea pentru un anume scop între părți încă diferite, dar mai poate avea speranța să ajungă la contopire. Această speranță voiam să o las. S-a făcut, dar, un minister de „colaborare”, s-a dizolvat Camera conservatoare, s-a făcut un nou apel la țară. Acest apel trebuia să se facă în orice caz, fiindcă veniseră împrejurări fundamentale deosebite de acelea în cari fusese aleasa Camera și fusese ales Senatul conservator, la 1911.

Prin urmare, ați fost aleși asupra ctizei balcanice; nimeni nu mai poate zice azi că țara era în necunoștință de cauză, pentru ce își alegea reprezentanții ei în acel moment. Nu exisră altă adevărată opinie legală într-o țară constituțională decât

aceea caie e reprezentată prin Cameră și Senat, dacă acea Cameră și acele Senate au fost alese anume în privința chestiunii de care este vorba. Se poate întâmpla ca să fie aleasă o Cameră și un Senat în certe împrejurări și, în decursul funcționării lor, în cei patru ani ai legislaturii, să se întâmple schimbări de evenimente și împrejurări care să pună la îndoială dacă mai este efectivă reprezentanța țării. Dar când s-a deschis Camera și Senatul la 26 noiembrie 1912 și imediat după aceasta au decurs evenimentele care s-au terminat cu Pacea de la București, această Cameră și acest Senat erau reprezentanța efectivă și singura legală a adevăratei opinii a țării, și încă o dată vă aducem toată recunoștința noastră pentru votul de încredere în această chestiune.

Când trebuia să se termine această fază a existenței noastre constituționale?

Îndată ce s-a terminat fondul chestiunii externe, îndată ce s-a încheiat Pacea de la București și s-a dat ocaziune Parlamentului de a-și da părerea asupra acestei păci și de a se pronunța în privința răspunderii guvernului care a dus cărma statului până la acel moment.

Spre marea mea mirare, am auzit un reprezentant al Partidului Național Liberal, care ar trebui să fie mai înaintat în privința drepturilor și prerogativelor unui Parlament, decât aș fi eu vechiul conservator, zicându-mi că, după Pacea de la București, eu, ministrul constituțional, trebuia să plec. Să nu aduc țării *Cartea Verde*! Să mă sustrag de la răspundere și de la control? Dar aceasta ar fi ruina sistemului constituțional. Eu nu puteam, ca ministru constituțional, să plec de aici fără a vă supune D-voastre actele de pe cari să judecați ce s-a făcut și să îndeplinesc ceea ce am misiune solemnă și datorie solemnă de a pune sub controlul reprezentanței naționale toată acțiunea guvernului în chestiunea internațională.

Aceasta era evident, și astfel *Cartea Verde*, la 15 noiembrie, când ați fost convocați, vi s-a prezentat. Sesiunea s-a

deschis cu un Mesaj care nu a atins întru nimic - fiind contrasemnat de un ministru de colaborare-chestiuire de altă natură decât cele relative la rezolvirea crizei balcanice.

Revizuirea Constituției? Cestiunea agrară? Nu veți găsi un cuvânt în Mesaj și nici un cuvânt în Adresa de răspuns la acel Mesaj. Vasăzică, e numai îndeplinirea datoriei constituționale, relativă la ceea ce a fost în trecut.

Când era terminată această misiune a guvernului de colaborare? După ce ați votat anexiunea și după ce ati luat act, cu prilejul discuțiunii Adresei de răspuns la Mesaj, de activitatea guvernului, în privința crizei balcanice pe temeiul *Cărții Verzi*.

Onorabilele dle interpelator, când s-a terminat discuțiunea Adresei?

Alaltăieri, și alaltăieri, dar cu nici un sfert de ceas mai mult, exact, nici un sfert de ceas... nu ca jumătatea de ceas a dlui Fleva, care nu s-a sfârșit nici în trei ceasuri, nu ca jumătatea de ceas a dumatilă, care dintr-o jumătate de ceas a ieșit un ceas, nu știu dacă într-un ceas bun sau într-un ceas rău, dar în sfârșit un ceas (*Răsete*),... nici un sfert de ceas nu am star să aștept, m-am dus la Senat și am răspuns aceluia care m-a interpelat acolo. Asupra aceleiași chestiuni viu acum să vă răspund d-voastră. Ce voiți mai constituțional corect?

Așadar, observațiunea d-voastră, care avea aerul de a zice că noi am fi vrut să ne sustragem sau să întârziem explicarea constituțională nu este dreaptă. Suntem dar în situațiunea cerută de d-voastră.

Am avut oare gândul să se facă o schimbare de guvern în ascuns? Din contră, vrem să se explice înaintea Parlamentului. E cu termen, cum zice d. Dimirropol? Ce tetmen? Termen este că ați terminat Adresa, dar d. Dimitropol observă că în *Berliner Tageblatt* se spune ceva. Ce are a face, cum se spune la gazete?! Dar la gazete ce nu se spune! Aceasta vă sperie pe d-voastră? Gazetarii au să interpreteze ca rordeauna: cine vine,

când vine, cura vine, la ce dată. Ani avut impresiunea că notițele sunt greșite.

D. B. M. Dimitropol: Numai data căderii.

O. Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de extern: Data vă importă. Am auzit data că ne ducem la septembrie, am cetit data că ne ducem în octombrie, am cetit data că ne ducem la 15 decembrie, și acum am cetit data că ne ducem la 28 decembrie; nu a fost nici la septembrie, nici la octombrie, nu va fi nici la 28 decembrie. Cum se poate ca publicul român să înghită atâtea născociri ale jurnaliștilor? Și le înghite. A! dar va cădea guvernul la 15 decembrie; a venit 15 decembrie și nu a căzut. Ce fac jurnaliștii? Am întrebat și eu: bine, dlor, cum de spuneți atâtea lucruri închipuite? Publicul nu vă ia la răspundere? Aș! zic ei, ca oameni pricepuți, publicul la noi vrea să aibă dimineața câte o știre. Ei! dar nu se adevărește. Nu face nimica; vine a doua zi și vede că știrea aceea este îndreptată și se bucură că are o altă știre. *(Ilaritate.)* Și atunci din știre falsă în știre falsă merge așa ca un fel de picanterie, care nu știu dacă este folositoare.

În această stare de lucruri, să-mi permită onorabilul interpelator, ceea ce spune *Berliner Tageblatt*, ti tiaie nici măcar a guvernului german, ca să zici că este ceva autorizat, nu merită să fie adus în dezbaterile noastre, unde avem să regulăm situația între Cameră și noi. Nu are a face *Berliner Tageblatt* aici; noi avem a face.

Așadar, cum este situația guvernului după ce s-a terminat în sfârșit dezbaterea Adresei? Este următoarea; guvernul de colaborare a fost alcătuit pentru un anumit scop. Scop: apărarea intereselor țării în criza balcanică. D-voastră ați fost aleși asupra acestui scop și în alte împrejurări. S-au terminat împrejurările. După părerea mea ar fi constituțional necorespunzător să mai continue acest Parlament. Este constituțional corect ca acest Parlament să fie dizolvat, fiindcă au intervenit cu totul alte împrejurări de mare importanță decât acelea în cari a fost

ales. Când ati fost aleși nu se pomenea de marea proprietate care ar trebui să fie izbită printr-o reformă a Constituției, și nu era la ordinea zilei colegiul unic sau votul universal. Era la ordinea zilei numai criza balcanică. Pe ce temei onor. domn interpelator, cu ce drept mai poate să zică azi unul din d-voastră: eu reprezint apărarea țării, când nu a fost deloc ales pentru reforma constituțională?

Dacă ne-am mai arogat dreptul azi de a vorbi în numele țării și al alegătorilor noștri, căroră în ziua alegerii nu le-am spus nici o vorbă de asemenea lucru, am comite o subtilizare a mandatului țării, și aceasta nu este iertat. Vasâzică, constituțional corect nu mai poate să continue acest Parlament: nu are mandat de la țară asupra întrebărilor foarte grave puse la ordinea zilei și fără mandat nu poate lucra. Aveți să vă prezentați la alegeri, să spuneți alegătorului: aceasta este acum marea chestiune: să se atingă Constituția în privința proprietății, să se facă colegiul unic, poate și votul universal, sau să mai rămânem cum eram mai înainte și să zicem: un mare lucru l-a făcut țara aceasta cu mobilizarea, • dat un avânt până în ultimele pături ale ei încăr a făcut uimitea lumii, și a făcut-o țărănul român sub legile de azi, cu forma care am avut-o până acum, cu organizația pe care am avut-o.

Și d-voastră, de ce vreți să ziceți: trebuie să schimbăm forma în care a trăit țara aceasta până acum? *(Aplauze.)* Am înțeles eu, de la întruniri de acelea, că este un fel de modă, iertați-mi expresia, poate prea populară, un fel de „văicăreală” la adresa țărănului; fiecare crede că este mare patriot, dacă zice: bietul țărăn, sărac prăpădit... *(Aplauze prelungite.)*

Țărănul român, care în iunie 1913 a mers peste Dunăre? Dar a fost minunat țărănul român, și firește, toată clasa mai cultă decât el și proprietarii cei mari au să îngrijească ca să-i meargă și mai bine, din zi în zi și mai bine. Dar ce vă autoriză pe d-voastră să credeți că nu mai poate să urmeze sub formula veche, când din această formulă veche a ieșit acea manifestare

minunată? Prin urmare, se poate zice: așteptați îndreptarea încă sub formula care v-a dat rezultatele cunoscute și nu ziceți: vrem mai bine amețeala unor gândiri până acum neexperimentate, și să stricați ceea ce s-ar putea face sub legile de până acum, cu cari ne-am deprins.

Dar mandat nu aveți pentru inovațiile pretinse, trebuie să-l căpătați de acum înainte.

Prin urmare, la întrebarea pusă de d-voastră, dle interpelator, dacă în această Cameră să se facă o nouă colaborare, răspund: nu se poate, nu este constituțional, nu poți subtiliza un mandat pe care nu l-ai primit de la țară. De altminteri, reformele colegiilor electorale de la 1864 încoace toate au fost o decepție, și dacă se așteaptă acum că printr-un panașeu are să iasă altceva, va fi o nouă decepție. În lumea noastră cum este, nu se poate alt extract decât acela care sunteți d-voastră. Aceștia sunt oamenii țării, că îi scoateți cu o formă ori cu alta, cu un singur colegiu, cu 2, cu 3, cu 4, tot aceștia sunteți și tot aceștia veți fi. Cea mai mare iluzie a fost la 1884 reforma electorală, care promitea că au să vină de acum înainte oamenii cei noi. S-a întâmplat numai ruptura între Brătianu și C. A. Rosetti și toată decadența guvernului liberal de la 1884 la 1888. Nu putem scăpa de datoria de a munci zilnic, aplicând legile cari sunt - numai de le-am aplica bine — și respectând ceea ce avem, înainte de a voi să reformăm.

Așadar: Apel la țară! Cine să-l facă, guvernul acesta sau alt guvern? Guvernul acesta a fost alcătuit pentru apărarea țării în criza balcanică. N-a avut în toată vremea aceasta decât să-și concentreze atenția lui spre rezolvirea crizei în modul cel mai folositor pentru țară. Ați recunoscut cel puțin rezultatul: veți recunoaște că în asemenea vremuri de alte probleme nu ne putem ocupa. Capete de acelea cari să împrăștie atenția când la una, când la alta nu dau adevărată concentrare problemei principale de rezolvit. N-am avut răgaz să o facem până acum, și o colaborare care să ducă la fuziune nu s-a înrâmplar.

Cunoașteți împrejurările pentru cari nu s-a întâmplat: au fost atâtea glasuri importante cari au combătut când o parte, când alta din aceste două ramuri, a fost chiar aici în Cameră în ultimele zile atâtea critică în contra unora din miniștri, atâtea manifestări de dezbinări, încât nu e momentul de a face acum pe banca ministerială fuziunea.

Așa fiind, dlor, ce așteptați? Ca să zic eu - am auzit și vorba aceasta — colegilor mei colaboratori: duceți-vă să rămân eu? Această lipsă de bună-credință rog să nu mi-o atribuie nimeni, nu aș fi admis-o niciodată. Am lucrat împreună, împreună ne retragem. De intrigă între noi ne-a ferit Dumnezeu, și nu am decât să exprim recunoștința mea colegilor de pe această bancă pentru perfecta unitate cu care am lucrat împreună în politica externă și să vă exprim și d-voastră majorității toată recunoștința pentru sprijinul ce ni l-ați dat.

Și, prin urmare, ne retragem și o să propun Maiestății Sale Regelui - are să-mi ceară constituțional părerea — am să propun să aducă la guvern celălalt partid care a rămas neîntrebuințat în colaborare. Ce bine făcea să fie întrebuințat după mobilizare într-o coaliție de câteva luni! Dar nici pentru aceasta nu a putut să fie întrebuințat. (*Răsete.*)

Vasăzică, sosește foarte neîntrebuințat la cârma țării și să-i dea Dumnezeu succes, și mai ales să-i dea, de a nu fi deșteptat gânduri, poftă și iluziuni cari după un an, poate — și e prea mult - dar haide, după doi, să se prefacă într-o grozavă decepție a lumii care s-a luat după ei.

Eu am impresia că lumea cugetătoare de la noi în curând își va aduce aminte că a fost un partid conservator cu rădăcini în țară, care cu chibzuială și cu minte a zis în aceste momente: să aplicăm ce avem recunoscut ca de bun, înainte de a ne avântura în lucruri necunoscute. Aceasta e speranța mea în momenrul când îmi iau ziua bună de la D-voastre.

Se va da vacanță pentru sărbători, ca de obicei, până la 10 ianuarie. În acest răstimp, pentru motivele arătate, voi avea

onoarea să prezint Maiestății Sale demisiunea acestui guvern de colaborare și să rog pe Maiestatea Sa să încredințeze conducerea țării, spre noi alcătuiți, spre noi speranțe - nu știu dacă spre noi realizări - Partidului Național Liberal.

Încă o dată, vă mulțumesc pentru sprijinul ce ne-ati dat.
(*Aplauze.*)

ROMÂNIA ȘI POLITICA DE NEUTRALITATE ÎN CONFLICTUL EUROPEAN DIN 1914-1917¹

Îndată după declararea războiului din partea Germaniei către Rusia (la 19 iulie/1 august 1914) și în chiar ziua, în care s-a declarat războiul și Franței (adică la 21 iulie/3 august), regele Carol a convocat la Sinaia câțiva oameni politici români, cu care vroia să se sfătuiască în privința atitudinii României

¹ Cu prilejul trecerii sale prin București, doamna Livia de Dymcza, fiica neuitatului nostru Titu Maiorescu, ne-a predat, cu autorizație de ad publică, acest articol al ilustrului sau părinte.

Deși scrii în 15/27 februarie 1917, studiul fostului sfetnic al regelui Carol și autor al Păcii din București își păstrează, ioc intersul din punct de vedere nu numai al argumențării politice, dar și ca document al atitudinii, în timpul ocupației, a Partidului Conservator de sub seful lui Al. Marghiloman, alături de care se afla și autorul studiului de față.

O dare de seamă a aceluiași Consiliu de Coroană se găsește și la Marghiloman, în ale sale *Note Politice*, voi. I, p. 230—236.

Direcția revistei exprimă vii mulțumiri doamnei de Dymcza pentru această prețioasă contribuție la istoria noastră contemporană. În curând va urma și publicarea altora dintre ineditele rămase de la marele nostru T. Maiorescu, în special rezumate din *Notele mie zilnice*, care vor contribui nu numai la desăvârșirea personalității și rolului însemnat al lui Maiorescu, dar și la lămurirea dezvoltării culturale și politice a țării de renaștere a României (n. C.L.).

față de grava situație. Au fost chemați, pe lângă toți miniștrii Cabinetului Ion Brătianu de anmci, și foștii preșidenți de Consiliu adică dd. Teodor Rosetti și P. P. Carp (d. T. Maiorescu lipsea din țară, fiind reținut la Heidelberg), președintele Camerei liberal, d. M. Pherechide, șefii de partide politice: dd. Alexandru Marghiloman și Take Ionescu, fiind autorizați să mai aducă fiecare din ei câte doi membri ai partidului lor, și astfel cu d. Marghiloman au mai asistat dd. Ion Lahovari și Ion Grădișteanu, care se aflau la Sinaia (pe când alți membri ai Partidului Conservator, ca dnii C. C. Arion, Nicu Filipescu și Dimitrie Grecianu, erau absenți), iar cu d. Take Ionescu au venit dd. Dissescu și C. Cantacuzino-Pascanu (deși se afla și d. Bădărău în Sinaia). Acestei întruniri, la care a luat firește parte și principele moștenitor Ferdinand. i s-a dat numele de Consiliu de Coroană, instituție neprevăzută în pactul nostru fundamental și fiind în fapt numai o adunare consultativă, convocată fără nici o normă prescrisă, după libera chibzuință a Regelui. Despre cele ce s-au discutat cu acest prilej am primit de la d. Akxandnt Marghiloman o dare de seamă amănunțită pe care o rezum aici.

Așa-numitul Consiliu de Coroană s-a întrunit la Castelul Peleş în salonul de muzică al Reginei, la ora 2 d.a, și a ținut până pe la ora 6. Mai înainte de începerea lui se aflase, prin stăruința ministrului italian, baronul Fasciotti (un dușman al Austro-Ungariei), că Italia, deși aliata cunoscută a Austro-Ungariei și a Germaniei, s-a declarat neutră în războiul de față.

Dezbaterile Consiliului încep cu o declarație scrisă în limba franceză și citită de Rege, prin care Regele zice că neutralitatea României ar face să piardă țara înalta situație pe care o are și că „il y aurait honneur et profit” să ne pronunțăm îndată în favoarea Germaniei și a Austro-Ungariei, cu care ne leagă și tractatele noastre.

Acum Regele aduce la cunoștința membrilor prezenți cuprinsul acestor succesive tractate încheiate cu Tripla Alianță, care se aflau pe masă și care de altminteri au toate în partea lor esențială același text, adică stabilirea unei alianțe cu Austro-Ungaria, la care Germania și Italia își declară accesivitatea lor, așa încât la fiecare reînnoire se alcătuesc trei acte, prin care se constată acest legământ între România și cele trei Mari Puteri. El a fost de la 1883 și 1888 încoace confirmat și reînnoit de toate guvernele atât liberale cât și conservatoare, cea din urmă dată la 23 ianuarie/5 februarie 1913 cu semnătura regelui Carol contrasemnată de ministrul-președinte T. Maiorescu. După art. 5, tratatul avea să rămâie secret, deosebindu-se prin aceasta de tractatele analoge încheiate între Marile Puteri ale Triplei Alianțe, a căror existență era cel puțin adusă la cunoștința Parlamentelor lor. Deoarece însă acum România avea să se pronunțe asupra chiar executării tratatului, după declarațiile de război întâmplante, Regele nu mai avea motiv să păstreze secretul și a pus pe membrii acelei adunări în cunoștința stipulațiilor convenite.

Articolele de căpetenie sunt cele două dintâi, care au următoarea cuprindere:

Jin. 1. - Les Hautes Parties contractantes se promettent paix et amitié et n'enirerxmt dans aucune alliance ou engagement ditiges contre Tun de leurs Etats. Elles s'engagent à suivre une politique amicale et à se pieter un appui mumei dans les limites de Leurs itittîreis.

Art. 2. - Si la Roumanie, *mm proiitetuion aucune de sa part*, venait à être at[auufe, l'Autriche-Hongrie est tenue à lui porter en temps utiles secours et assistance contre l'agresseur. Si l'Autriche-Hongrie eiair artaque dans les memes circonstances dans une partie de ses Etats limitrophes à la Roumanie, le *casus foederis* se presentera aussitot pour cette demifre."

După cetirea acestor dispoziții ale tratatului, începe discuția, în care d. Teodor Rosetti e de părere că Țara să rămâie în liniște, d. P. P. Carp cere din contră intrarea imediată în război alături de Germania în contra Rusiei, d. Marghiloman este pentru, neutralitate, d. Take Ionescu asemenea, iar ministrul-prezident t. Brătianu rezumă dezbaterile prin cuvintele: „să ne armăm și să nu ne declarăm neutri, ci în stare de apărare a fruntariilor, și eu voi avea timp să pregătesc opinia publică”.

Ca rezultat, dezbaterile Consiliului lasă situația destul de nehotărâtă, fiecare sperând și căutând să o întoarcă în direcția dorită de el. Împotrivirea Regelui la propunerea de a se declara de îndată neutralitatea noastră, conform art. 1 al tratatului de alianță, pare a fi provenit din dorința lui de a aduce ministrul Brătianu la hotărârea să intre în război alături de Germania și Austro-Ungaria¹ și din convingerea ce a exprimat-o în acea zi, că trupele germane vor intra în scurt timp în Paris, ca la 1870, și că astfel România va înțelege interesul ei de a lua o asemenea atitudine.

Oricum ar fi fost, Regele n-a găsit în acel prim moment la nici una din partidele constituite puțința de a forma un guvern dispus pentru un război imediat (d. Carp era pe atunci cu desăvârșire izolat) și a și declarat la sfârșit: „Sunt Rege constituțional și nu pot face război numai cu singur”.

Nehotărârea lăsată de Consiliul de la Sinaia a permis guvernului Brătianu de la început o duplicitate contrară intențiilor Regelui. La Sinaia părea că înclină spre Puterile Centrale, la București se arăta francofil. Despre miniștri se zicea, că d. Morțun e germanofil, pe când doctorul Anghelescu era ostensibil francofil, iar d. Costinescu, care la Consiliul de Coroană din Sinaia zisese, ce e drept, „că a merge astăzi alături de Austria ar fi a dezlănui războiul civil”, recunoscuse totodată

¹ Vezi declararea Regelui către contele Czemin în *Cartea Rusie austriacă*, no. 7.

pe față, că ar fi „o imposibilitate morală să mergem alături de Rusia”, devenise în curând cel mai aprig rusofil. D. Brătianu își da aerul de a ținea cumpăna dreaptă între aceste două tendințe opuse ale membrilor guvernului, spunând, că în interesul disciplinei și unității partidului nu se poate despărți deocamdată nici de unii nici de alții din ministrii săi.

Însă cu toleranța guvernului o violentă agitare a opiniei publice se întetșine în favoarea Franței și a Rusiei. Mai ales d. Take Ionescu, care la Consiliul de Coroană fusese de părerea dlui Marghiloman pentru neutralitate și o declarase chiar „leală și definitivă”, se arată acum cel mai hotărât și cel mai nestăpănit în expresii adversar al Germaniei și al Austro-Ungariei, gazeta sa *La Roumanie* și de el inspirând *Adevărul se* întrec în atacuri în contra Puterilor Centrale, lor li se asociază *Epoacă* dlui Nicu Filipescu, și acest neastâmpărat membru influent al Partidului Conservator începe totodată o acțiune destructivă în contra organizării partidului, își exprimă din ce în ce mai violent ura în contra șefului său Alexandru Marghiloman și ajunge a produce o disidență, care în decursul anului 1915 își proclamă de șef pe d. Ion Lahovari și după încetarea sa din viață, pe însuș d. Nicu Filipescu. Toate felurile de agitare sunt întrebuințate. Numeroase întruniri publice, împărecheri a așa-numiților naționaliști și federalisti, în cap cu dnii Take Ionescu, Nicu Filipescu și un biet profesor Mândrescu, ajutați de niște transfugi din Transilvania, ca părintele Lucaci și poetul Goga, manifestări de studenți și de profesori, instigați de chiar rectorul Universității dr. Toma Ionescu, atacuri în contra Regelui întrucât nu dă imediată satisfacție pornirilor războinice anii maghiare, toate acestea produc într-o parte a societății din țară cea mai nesocotită fierbere, pe când țaranii și negustorimea rămân cu totul străini de această mișcare, arătând astfel o mare deosebire de entuziasmul general, cu care salutase România mobilizarea de la 20 iunie 1913 în contra Bulgariei.

După moartea regelui Carol (27 sept./10 oct. 1914) agitarea franco-rusofilă nu mai are margini, ea se infiltrază și în armată și cuprinde o mare parte a ofițerimii. Iar la Palat aproape toți funcționarii Curții Regale, mai ales cei nou-numiți, de la mareșal până la cel mai tânăr aghiotant, și deasupra tuturor însăși regina Măria cu damele ei de onoare se pronunță în favoarea unei participări rășboinice a României în contra Puterilor Centrale.

Miniștrii noștri plenipotențiarți la Petrograd și la Paris lucrează fățiș ca reprezentanții unui stat aliat, și Sazonow, ministrul de externe al Rusiei, declară într-o ședință publică a Dumei (februarie 1916), că dușmanii Rusiei sunt și dușmanii României și că Rusia se află cu România în cele mai intime relații de prietenie, fără ca d. Brătianu să admită în Parlamentul român vreo explicație asupra acestei curioase afirmări. Cu toate acestea I. Brătianu, urmând mai departe cu politica sa nelămurită, asigură pe miniștrii german și austro-ungar din București, că ei păstrează neutralitatea. Aceeași asigurare o dă regele Ferdinand, care într-o audiență dara mie (29 februarie/13 martie 1916), declară de la sine, rară nici o provocare a mea, că tratatul nostru de alianță cu Austro-Ungaria și Germania, chiar după ruperea lui din partea Italiei, rămâne pentru noi o obligație morală.

Starea spiritelor în țară la începutul lui august 1916 se înfățișează dar astfel: O mare parte a ofițerimii și majoritatea politicienilor împingând tot mai tare spre declararea de rășboi în contra Austro-Ungariei ; câțiva oameni politici, puțini la număr, împărtășind convingerea dlui Carp, că rășboiul trebuie din contra declarat Rusiei; Partidul Conservator propriu, sub șefia dlui Alexandru Marghiloman, exprimând din ce în ce mai hotărât necesitatea neutralității. în mijlocul acestor curente deosebite guvernelul întreg e pe tăcute hotărât să intre cât mai curând în rășboi în contra Austro-Ungariei și, după toate influențele puse în acțiune, izbuteste în sfârșit să aducă și pe

Rege la aceeași hotărâre. Vroind însă să surprindă pe dușman, d. Brătianu, tocmai în zilele de la 1/14-14/27 august, înmulțește declarațiile de prietenie față de ministrul german baronul von dem Bussche, pe care îl ademenește în acelaș sens prin prințul Barbu Știrbe), iar ministrului austro-ungar contelui Czernin îi repetă întruna asigurările de neutralitate. Dar ceea ce este mai regretabil decât această fățărnicie în contra celor două Mari Puteri, cu care fusesem aliați, este faptul că însuși tegele Ferdinand ia parte la o asemenea manoperă și la 11/24 august, printr-o telegramă către împăratul Wilhelm II ca răspuns la felicitarea acestuia de ziua nașterii, și prin cuvintele zise contelui Czernin la o audiență de sâmbătă 13/26 august', caută să producă asupra acestora impresia că el rămâne credincios neutralității, pe când textul declarației de rășboi în concta Austro-Ungariei era deja expediat ministrului Edgar Mavrocotdat la Viena și se făcuse convocarea unui nou Consiliu de Coroană la Rege pe ziua de 14/27 august, în care să se anunțe numai hotărârea luată.

Noul Consiliu de Coroană s-a ținut la Palatul Cotroceni duminică 14/27 august 1916 de la ora 10 a.m. până spre ora 1, sub prezenta regelui Ferdinand și în prezența Principelui moștenitor Carol, a tuturor miniștrilor, a prezidentului Camerei M. Pherechide, a viceprezidentului Senatului C. F. Robescu (prezidentul Vasile Missir absent în Svițera), a foștilor miniștri-prezidenți: Teodor Rosetti, P. P. Carp și T. Maiorescu a foștilor prezidenți de Cameră C. Olănescu și C. Cantacuzino-Pășcanu, precum și a șefilor de partid Alexandru Marghiloman, Take Ionescu și Nicu Filipescu. Regele începe prin a declara hotărârea guvernului de a intra în rășboi în contra Austro-Ungariei și că el - Regele - „învingându-se pe sine însuș” e dispus să aprobe hotărârea guvernului său. Vorbesc contra acestei hotărâri: d-nii Carp,

Teodor Rosetti, Marghiloman și Maiorescu, vorbesc pentru: Take Ionescu, Nicu Filipescu, Costinescu și în sfârșit ministrul-prezident Brătianu, pe care d-nii Pherechide și Robescu îl asigură (fără autorizare) de încrederea majorității Parlamentului liberal pentru politica lui. Ministrul-prezident Brătianu, în decursul lungii sale vorbiri, în care pomenește de Mihai Viteazul și de Tudor Vladimirescu, face, la o întrerupere a dlui Marghiloman, curioasa declarație, că România se află și speră să rămână în bune raporturi cu Bulgaria.

Tot în ziua aceea duminică 14/27 august 1916, la 8 3/4 ore seara, ministrul nostru plenipotențiar dl Edgar Mavrocordat înmânează la Ministerul de Externe din Viena declarația de război; în aceeași noapte trupele noastre năvălesc prin toate trecătorile în Ungaria, iar trupe rusești auxiliare intră pe teritoriul nostru spre a se arăta în Dobrogea. Admițând guvernul Brătianu o asemenea trecere a unei trupe străine pe teritoriul României fără o anume lege, violează pe față art. 122 din Constituție, după glăsuirea și în înțelesul căruia ar fi trebuit la 14 august să fi convocat Parlamentul, fie și numai pentru o zi și să fi obținut de la el legea prescrisă de Constituție, iar nu să se miștumească cu discuțiile neoficiale ale unui așa-numit Consiliu de Coroană.

Ținând seamă de toate împrejurările relative la țara noastră, suntem încredințați că neutralitatea definitivă și leală, în înțelesul art. 1 din naratul nostru de alianță, a fost de la început și a rămas până la 14/27 august 1916 singura politică indicată pentru România. Intenția regelui Carol de a ne arunca din ziua dintâi în luptă alături de Austro-Ungaria și de Germania nu putea fi realizată pentru binele țării decât ca o participare mai mult de valoare politică, cum a fost de exemplu participarea Italiei la războiul Crimeei în 1854. Căci de altminteri, în bună interpretare a art. 2 din tratatul de alianță, se putea zice, că față de ultimatul Austro-Ungariei către Serbia și de modul cum s-a efectuat *fără prealabila noastră consultare*

și consimțire, nu era pentru România „*casus foederis*” și noi ne puteam declara ca fiind în situația art. 1, adică a unei neutralități binevoitoare, și prin aceasta respectam cu lealitate tratatul nostru de alianță, lealitate, care mai ales din partea unui stat mic în relațiile sale cu Marile Puteri este și moralicește și politicește de un interes capital pentru existența și dezvoltarea lui mai departe¹.

Iar participarea activă a României la război din primele zile ale dezlănțuirii lui nu era indicată, fiindcă odată ce Anglia intrase și ea în luptă cu Germania, conflictul devenise, cum se și numește astăzi cu un termen nou adoptat: „mondial”, prin urmare trebuia să se prevadă cu necesitate, că va fi de lungă durată, și în acest caz participarea României nu mai putea rămânea o demonstrație politică, ci se prefăcea în cea mai riscată și dăunătoare întreprindere militară. Mai întâi pregătirea noastră atât ca ofițerime, cât și ca material și ajutor medical era cu desăvârșire insuficientă pentru o asemenea mare acțiune. Administrația liberală, totdeauna mai rea decât cea conservatoare, nu lucrase nimic pentru a mai spori puterea armatei în cele șase luni de când era atunci la guvern, și s-a dovedit mai pe urmă, că chiar după o opintire de doi ani, făcută anume cu intenția unei intrări în acțiune, n-a fost în stare să procure armatei condițiile elementare pentru un război „mondial”. Și aici analogia cu participarea Italiei de la 1854 încetează. Italia putea să facă atunci numai o demonstrație politico-militară, fiindcă războiul se petrecea departe în Crimeea. Dar participarea României, în situația geografică

¹ Bismarck, cu *tot* tratatul militar secret de la 22 august 1866, consulta *prealabil* guvernul bavarez în conflictul pentru Luxemburg din primăvara anului 1867 asupra unui eventual război cu Franța. Vezi: *Denkwürdigkeiten Hohenthohe-Schillingsfürst*, voi. I, p. 226.

² Lealitatea unei *neutralități* s noastre o recunosc anume amândouă Puterile Centrale. Vezi *Căriaa Rosje austriacă*, no. 2, 5, 6 și 79.

dată, nu putea să fie concepută în limitele unei demonstrații, fiindcă se ivea îndată primejdia ca însăși țara noastră să devie câmpul de luptă, precum s-a întâmplat după intrarea lui Brătianu în război, ca peste puține săptămâni germanii, bulgarii, austro-maghiarii și turcii să năvălească și să rămâie în Muntenia și în Dobrogea, producând și din partea lor, dar și prin nechibzuitele măsuri din partea noastră, grozava devastare a țării, așa s-ar fi întâmplat în altă direcție, dacă începeam în august 1914 războiul în contra Rusiei. Ca un Rege cu judecată politică, precum era Carol I, să fi avut o asemenea intenție se explică numai prin iluzia unei grabnice izbânde a trupelor germane în Franța, iluzie împărtășită la început de multă lume în Germania și Austro-Ungaria. Dacă s-ac fi întâmplat așa, atunci primejdia de a vedea România devenită câmp de luptă era micșorată, fiindcă o grabnică ocupare a Parisului prin trupele germane ar fi hotărât situația în favoarea lor și a noastră și ar fi împiedicat cu totul sau în parte o devastare a țării. Dar după intrarea Angliei în luptă și după înrădăcirea ce a luat-o războiul mondial în urma acestui fapt de mare gravitate, durată acum inevitabilă a conflictului pune România într-o situație dezastruoasă.

De altminteri, însuși regele Carol I și modificase după câteva săptămâni părerea sa din 17/30 septembrie 1914, cu zece zile înaintea morții sale, scria conțelului Czernin: „Peste câteva zile se întrunește un (al doilea) Consiliu de Coroană. Este speranță că se va obține o declarație de neutralitate. Aceasta este pentru moment cea mai bună soluție” (*Cartea Rusiei austriacă*, no. 17).

Mai trebuie considerat că, dacă declarăm noi război Rusiei la începutul lui august 1914, o aroiată rusească at fi intrat tot așa de iute sau poate mai iute în Moldova precum a intrat cea germano-austriacă în Muntenia, și poate că în locul inundării Galiției de trupele rusești ar fi fost inundată și devastată Moldova. Fără îndoială trupele austro-ungare (de

cele germane nu putea fi vorba în primele luni ale războiului, ele fiind cu desăvârșire ocupate pe cele două fronturi belgo-francez și rusec) ne-ar fi venit în ajutor, dar s-a văzut și în luptele de la Belgrad și în pierderea Galiției, ce neîndestulătoare era acțiunea acestor trupe. Și apoi să nu uităm, că dorința secretă a ungarilor ar fi fost să lase să se slăbească România cât mai tare, înainte de a i se prezenta ca salvatori. Ceva analog se zice că s-a petrecut din partea prietenilor englezi față de Belgia, când după stăruința prezentului ministru Churchill puternica fortăreață belgiană Anvers, în contra voinței locuitorilor și fără nici un folos pentru mersul mai departe al războiului, a fost expusă celei mai crâncene bombardări și distrugerii din partea germanilor. Nimicirea Anversului era tot așa în interesul Angliei pentru mai târziu, ca și slăbirea României libere pentru politica șovinștilor maghiari.

la aceasta trebuie adăugat, că în luna lui august 1914 și chiar câteva luni după aceasta, adică în toată faza începătoare a războiului mondial, atitudinea Bulgariei nu era sigură. Ce e drept, la 22 iulie 1914 st.v., conțelul Czernin a comunicat lui Brătianu, că s-a încheiat între Bulgaria și Austro-Ungaria un legământ și că prin urmare Bulgaria va fi prietena României, întru cât România rămâne prietenă cu Austro-Ungaria. Dar față de cunoscuta șovăire și duplicitate a regelui Ferdinand al Bulgariei, dovedită în mai și iunie 1913 prin atacarea aliaților săi sârbi și greci, și față de întârzierea intrării sale în acțiune alături de Puterile Centrale, precedată de anevoioase tratări și pretenții financiare, care puteau să izbutească sau să nu izbutească, nu e exclusă teama ca regele Bulgariei, dacă intram noi în război în contra Rusiei la august 1914, să fi fost accesibil ademenirilor rusești și, împins mai ales de pornirea opiniei publice a întregii sale țări, să fi trecut în partea Rusiei, justificând neobservarea legământului cu Austro-Ungaria de care vorbea conțelul Czernin, prin neputința

de a rezista atotputernicului curent dezlănțuit în țara sa în favoarea redobândirii Dobrogei.

Creдем dar, că astăzi, după cele pățite prin intrarea în război a României la august 1916, cei mai mulți oameni cu cugetare politică vor admite, că și intrarea noastră în război contra Rusiei în august 1914 ar fi expus țara aproape la aceleași nefericiri.

Câtăva vreme după acel Consiliu de Cicoană de la Sinaia dl P. P. Carp, cu tenacitatea și sinceritatea sa lără înconjur, a înființat ziarul *Moldova* „sub direcțiunea unui Comitet, președinte P. P. Carp”. Ziarul avea de scop să facă propaganda pentru intrarea în acțiune a României în contra Rusiei, chiar după încetarea din viață a regelui Carol și după violenta răscolire a opiniei publice în favoarea Franței și Rusiei, răscolire întreținută de așa-numiții naționaliști de felul domnilor Take Ionescu și Nicu Filipescu, sporită prin ruperea Partidului Conservator în două, vizibil încurajată de guvern și - ceea ce era mai grav - infiltrată în majoritatea ofiterimii. Propaganda dlui Carp n-a avut și nu putea avea mare răsunset în țară. Dacă pasiva lisate în odihnă și desconcentrare a armatei era încă posibilă în prima jumătate a anului 1916, întoarcerea spiritului armatei în favoarea Austro-Lingariei nu era cu puțință, și precum în iulie 1914 regele Carol n-a găsit un guvern, cu care să intre în război alături de Austro-L'ngaria, dl Carp fiind cu totul izolat, tot așa regele Ferdinand la iulie 1916 n-ar fi găsit un guvern, care să înceapă războiul în contra Rusiei, d. Carp fiind cot așa de izolat.

Din cele expuse mai sus rezultă din nou concluzia, că numai o neutralitate onești a fost de la început și s-a arătat din ce în ce mai mult în decursul războiului ca singura atitudine cuminte pentru România. Ea se justifică și prin greutatea crescândă a raporturilor între românii din Ungaria și politica iritantă a guvernului din Budapesta. Ce e drept, după regula bine chibzuită a relațiilor internaționale, un stat

n-are să se amestece în raporturile supușilor altui stat cu propriul lor guvern. Dar când sunt la mijloc simpatiile firești între oameni de aceeași naționalitate, aflați în state diferite, e o cerință a celei mai elementare prudențe ca aceste state, dacă vor să stea în relații de prietenie reală, să cruțe pe cât se poate susceptibilitate națională. Ce să ne mirăm de mica și slaba Românie față de românii din Ungaria și din Bucovina, dacă însuș împăratul Wilhelm I în fruntea statului celui mai disciplinat din lume în ceea ce privește armata și administrația, a putut zice ministrului austriac Beust în anul 1871 la Gastein: „Am asigurat pe împăratul Franz Iosef la Ischl, că nimeni nu se gândește la noi să anexeze provinciile germane din Austria. Dar, ce e drept, am spus totodată împăratului Austriei, ceea ce am spus și împăratului Alexandru al Rusiei, că nu doresc nimic mai mult, și sunt sdit să o doresc, decât ca germanii din Austria, ca și germanii din Rusia să se simtă mulțumiți și să nu fie aduși în situație de a-și îndrepta privirile spre noi și de a ne turbura astfel relațiile” (*uns damit Verlegenheit bereiten*).

În privința aceasta toată politica ungară de la moartea lui Andrassy tatăl și a lui Deak încoace, cu tendința ei de deznăționalizare a românilor, ca și prea mare încorajare a rutenilor din parcea administrației austriace din Bucovina în paguba românilor nu era de natură a cimanta alianța. Curioasa încercare a unui serviciu religios în limba greacă, la care să se supună românii uniți din Hajdudorog, și chiar acum în urmă, când era vorba să se evite mai ales orice iritare, presiunea guvernului maghiar la alegerea de mirropolit în favoarea lui Mangra, care fusese silit să plece de la Academia Română din București din pricina purtării sale echivoce în chestia națională din Ungaria, sunt câteva dovezi regretabile din multe

¹ Veri Beust, Beririit uebeijJL' Audiem bei Kaiser Wilhdni. (Aus

alcele ce se pot aduce. Ele sunt în ochii unei judecăți nepărtinitoare o explicație pentru atitudinea mai rezervată a României față de Austro-Ungaria, și după sfârșitul războiului, la reluarea relațiilor normale între state, când interesul permanent al României o va obliga din nou să stea în bune relații cu Getmania și Austro-Ungaria, punctul vulnerabil al situației românilor din Ungaria și din Banat va trebui cu atât mai mult să fie luat în băgare de seamă, și putem avea speranța că de astă dată Germania va fi mai puțin părtinitoare pentru națiunea maghiară, care și fără de aceasta e ușor înclinată a-și exagera ființarea în paguba altor neamuri, și va ține seama de cerințele legitime ale feluritelor naționalități într-o monarhie poliglotă, precum este Austro-Ungaria.

Și fiindcă am vorbit de reluarea relațiilor internaționale după mult dorită pace, să terminăm această expunere cu o perspectivă asupra situației actuale a României, șase luni după intrarea ei în război, și asupra soartei ei probabile după încheierea păcii. Astăzi 15 februarie 1917, toată Muntenia până dincolo de Focșani și de Brăila și toată Dobrogea sunt ocupate de armatele germano-bulgare. Regele Ferdinand al României, guvernul Brătianu și crâmpelul de Parlament sunt refugiați la Iași și gata să fugă și în Rusia, dacă armata inamică va alunga trupele ruso-române până la Prut. Armata română e aproape distrusă. Rămășițele ei, poate de-abia 200 000, cu noul contingent cel mult 300 000 de oameni sunt intercalate între trupele rusești din Moldova și poate din Basarabia, iar Rusia se poartă ca stăpână în partea României ocupată de ea. Regele și guvernul român pot fi considerați în acest moment ca prizonierii rușilor, și la o pace separată, chiar dacă ar vroi-o, nu se mai pot gândi în Muntenia armata germană cu ceva adaus austro-maghiar, bulgar și turcesc, sub conducerea militară a lui Mackensen, stăpânește țara.

În această parte ocupată de armata germană, noi. Partidul Conservator, sub conducerea dlui Marghiloman, cu

toată convingerea noastră despre necesitatea permanentă a reînnoirii și întăririi bunelor relații economice și politice cu Puterile Centrale, ne păstrăm rezerva față de armata și administrația străină și ne abținem de la orice manifestare politică până după încheierea păcii. Căci până la o schimbare eventuală, care în orice caz va trebui să se petreacă pe cale regulată, fie prin Parlamentul nostru constituant revenit la București, fie prin propria renunțare a regelui Ferdinand, fie printr-o hotărâre a congresului european, România legală este actualul Rege, actualul guvern și actualul Parlament, iar modificarea lor se cuvine să se facă după legile statului român sau după dreptul european la un congres.

Alta este părerea dlui P. P. Carp și a adeptului său dl Lupu Kostaki, despre care nu știu cum împacă atitudinea sa cu primirea numirii de reprezentant al guvernului român la Ministerul de Interne. Dl Carp vrea să înfăptuiască vechia sa concepție generală asupra descentralizării chiar acum sub stăpânirea armatei germane, pe care și-o închipuiește poate de lungă durată chiar după pace, să numească prin dl Lupu Kostaki pentru Muntenia guvernatori, care la rândul lor să numească prefecți și să îngrijească de primari și apoi (probabil numai după ce și Moldova va fi ocupată de germani și Regele cu guvernul său fugit în Rusia) să procedă, poate în înțelegere cu Mitropolitul-primat, poate de la sine, împreună cu câțiva oameni politici, în orice caz printr-un caz revoluționar, la o convocare de adunare națională *suigeneris*, sau la un plebiscit, sau la vreo altă formă, care să declare înlăturarea dinastiei Hohenzolern-Sigmaringen și proclamarea unei alte dinastii germane.

Eu sunt cu desăvârșire în contra acestei procedări, care presupune mai întâi deplina și definitivă victorie a Puterilor Centrale asupra „înțelegerii”. Însă nimeni nu poate prevedea astăzi, dacă vreuna din cele două grupări dușmane, și care din ele, va avea o victorie așa de hotărâtoare, sau dacă, cum e mai

probabil, pacea finală se va reduce la o cumpănire pe cât se va putea de echitabilă între feluritele interese, și atunci România înjumătățită prin acțiunea dlui Carp ar fi pierdut atât sprijinul „înțelegerii” din cauza sa, cât și sprijinul Puterilor Centrale din cauza părții rămase în jurul regelui Eerdinand și a guvernului Brătianu. Din contră, în starea noastră de astăzi, fără ideile de răsturnare ale dlui Carp, Anglia, Franța și Italia, chiar dacă Rusia ar avea alte gânduri, vor trebui, de rușinea lumii, să susție pe nefericita lor aliată România la congresul de pace și să împiedice cea mai mare primejdie, adică anexarea Moldovei la Rusia, a Olteniei la Austria și a Dobrogei întregi la Bulgaria.

La aceasta mai adăugăm că încercarea dlui Carp presupune o putere armată, care să o sprijinească, iar propria noastră armată fiind în Rusia, puterea executivă a dlui Carp ar consta numai în armata germano-austro-ungară, și o nouă alcătuire națională sub scutul unei armate străine ar fi de la început compromisă, presupuind chiar că Germania și Austria ar adopta vederile dlui Carp.

De aceea noi, care suntem adversarii guvernului Brătianu în toată atitudinea lui și-l tăcem răspunzător pentru starea de astăzi a țării, nu putem decât să așteptăm cu tăbdare și fără frământări nechibzuite sfârșitul războiului și convocarea congresului păcii. În acel moment fiecare din noi va fi dator să întrebuițeze toate facultățile lui, relațiile lui personale, auctoritatea de care poate dispune, spre a lucra pentru scăparea țării din prăpastia, în care se vede astăzi aruncată.

La pacea finală (și poate după ultima tensiune ce a căpătat-o conflictul european prin înăsprirea luptelor submarine, prin ruperea relațiilor dintre Statele Unite ale Americii cu Germania, și prin ultima sforțare a Angliei și a Franței spre ofensiva așteptată în primăvara acestui an, nu e remerș să se prevedea că suflurile omenești își vor fi sleite pătutindeni pornirile sălbatice și vor ajunge spre luna lui

septembrie a anului curent să primească vreo intervenție în favoarea păcii), Austro-Ungaria va trebui mai întâi de toate, conform imediatei cauze care a dezlănțuit războiul, să stăruie a face din vecina ei Sârbie un stat micșorat prin mărirea Bulgariei și supus prin legături economice influenței austro-ungare. Însă aceasta ar fi o prea mare umilire a Rusiei și chiar a celorlalte aliate, cel puțin a Franței și a Angliei, în fața căroră eroică luptă a Sârbiei i-a câștigat simpatiile opiniei publice. Aici stă pericolul ca Austro-Ungaria, mai ales împinsă și de guvernul maghiar, precum și Germania, mai ales împinsă de resentimentul firesc al împăratului Wilhelm în contra regelui Ferdinand de Hohenzollern, să înlesnească Rusiei sacrificarea sârbilor și să o ademenească cu propunerea de a-si anexa Moldova.

Dar în această complicare a intereselor orientale să nu uităm singura parte favorabilă ce o poate avea în război a României alături de Rusia, adică simțământul firesc al unui fel de solidaritate a Franței, Angliei și Italiei cu această aliată și sfiala lor de a-și dezminți într-un mod așa de cinic declarațiile solemne în favoarea dreptului naționalităților. Poate să pierdem ceva din Dobrogea, dar din Moldova și Muntenia nu. Situația României înaintea unui congres european ar deveni atunci ceva mai înlesnită, dacă nu ar mai fi reprezentată nici prin guvernul Brătianu, prea dușmănit cu Puterile Centrale, nici printr-un guvern Carp, prea dușmănit cu Rusia și aliatele ei, printr-un guvern al Partidului Conservator, rămas organizat sub șefia dlui Alexandru Marghiloman, care, fără a indigna pe ruși și pe francezi, ar permite totodată Germaniei și Austro-Ungariei să prevadă reluarea bunelor relații de sub domnia regelui Carol, de astă dată cu atât mai asigurate, cu cât o grea experiența va fi dovedii țării întregi, unde a condus-o politica contrară.

Oricum va fi însă, România va iesi micșorată din congresul european al păcii finale, micșorată nu numai materialicește.

ci mai ales și moralicește. Părăsirea neleală din partea dlui Brătianu-fiul a unei alianțe vechi de peste treizeci de ani înjghebată de Brătianu-tatăl, izbirea memoriei și tradiției regelui Carol din partea nepotului său Ferdinand, frazeologia cu „România Mare” și preerențiue teritoriale asupra Ungariei și Bucovinei alături de o neînchipuită lipsă de pregătire diplomatică, etnică și militară, favoritismul de partid la ocuparea celor mai importante locuri în armată, alături de corupția în administrație și de îmbogățirea unor frunțași liberali: toate aceste împreună au sfâșiat deodată vălu! care acoperea metehnele țării și au înfățișat România în cea mai trista lumină, scoțându-i la iveală rămășițele decadentei fanariote și alungând în umbră elementele de îndreptare. Dacă mai înainte te puteai mândri cu numele de român, acum nu-ți rămâne decât să-l șoptești cu sfială. Așa de rău se arată țara în fața lumii, tot așa de rău se află în starea ei dinăuntru: pierderile de oameni, suferințele tututor locuitorilor rămași în viață, ruinarea averilor private, distrugerea bogățiilor publice, petrol, orașe, poduri, căi ferate și - mai primejdios decât toate — neîncrederea soldatului în ofiterime, ura sățeanului în contra ceea ce numește el boier, abisul adâncit între țărănime și clasa conducătoare.

Nu e vorbă, pământul rămâne pământ și binecuvântata rodnicie a lanurilor românești va produce iar belșugul de hrană, care să-i susție locuirorii și să vie si altora în ajutor. Dar ce folosește pământul, dacă oamenii, care ii cultivă, nu sunt potriviți cu împrejurările!

Schimbarea sufletelor, premenirea cugetelor în noua generație, după groaznica experiență prin care a trecut: iată adevăratul element, care va hotărî despre viitorul României. Conștiința publică trebuie revizuită, scepticismul, înaintea căruia cinste sau necinste, adevăr sau înșelăciune, capacitate sau mediocritate erau privite și primite cu aceeași indiferență, trebuie să dispară, judecata ageră și nepărtinitoare trebuie să

se înființeze, și odată cu înlăturarea frazeologiei, a necinstei și a neadevărului, să se deștepte și să se întărească *regenerarea cugetelor* în toate păturile poporului românesc.

Dacă se va întâmpla așa, atunci nepilduita suferință nu va fi păttuns în zadar inimile românilor, amarul învățământ ne va putea fi de folos, și se va adeveri si penttu noi vechea vorbă venită de la țărmurile cele mai îndepărtate ale Asiei: Lasă anii să treacă peste o nefericire și se va schimba în binefacere.

București, 15/28 februarie 1917

T. MAIORESCU

N O T E Ş I C O M E N T A R I I

VOLUMUL IV
(1888-1894)

(p. 7)

PREFAȚA
[„în Precuvântarea...”]

Publicată în „Convorbiri literare”, XXXVII, tir. 12, 1 decembrie 1903, p. 1073-1075.

în volum: Titu Maiorescu *Discursuri parlamentare cu privire asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I. Volumul IV (1888-1895)*. București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1904, p. 1-4; Titu Maiorescu, *Istoria contemporana a României (1866-1900)*. București, Editura Librăriei Socec & Co., Societate Anonimă, 1925, p. 285-287.

Maiorescu împărtășește opinia lui Iessing potrivit căreia „cineva nu poate scrie bine decât istoria propriului său popor”. Aduce în discuție numele adepților acestei teze, precum și al adversarilor ei. Arată că acceptă principiul „obiectivității”, în măsura în care aceasta este omeneste posibil și delimitează aria întâmplărilor în funcție de discuțiile din Corpurile legiuitoare și în cadrul „mișcării constituționale”.

(p. 11) VII. SUB REGIMUL CONSERVATOR

De la Ministerul Theodor Rosetti—Carp până la
formarea Ministerului Lascar Catargi-Carp
(23 martie 1888-17 decembrie 1891)

Publicai în „Convorbiri literare”, XXXVII, nr. 12, 1 decembrie 1903, p. 1076-1109.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 5-61; *Istoria contemporană a României*, p. 66-285. Cu o scrisoare a lui Maiorescu, datară: „Sinaia 3/16 octomvrie 1903” (p. 285-287).

Consacra această introducere la volumul IV al discursurilor parlamentare guvernării „junimiste” din perioada 22 martie 1888—17 decembrie 1891. Guvernul se constituie din fruntași ai acestei grupări politice din cadrul Partidului Conservator: Th. Rosetti, P. P. Carp, Al. Marghiloman, Menelas Ghermani. Maiorescu intră și el în acest guvern ca ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice.

Guvernul Rosetti-Carp, cum este numit în presă, prezintă programul său în 12 septembrie 1888 și Maiorescu îl reproduce integral. Se elogiază activitatea politică a predecesorilor care obținuseră recunoașterea inernațională a independenței și proclamaseră Regatul. Meritele nu aparuneau însă conservatorilor, ci liberalilor.

Programul enumera obiectivele noii guvernări: situația economică a țăranilor și meseriașilor, reforma administrativă prin organizarea comunelor miale, măsuri în justiție, restrângerea și desființarea unor impozire, îmbunătățirea situației clerului și organizarea eparhiilor.

Programul putea fi realizat prin stabilitate. Aceasta nu se întâmplă. Se schimbă componența guvernului între 1888 și 1891 de cinci ori, iar unii miniștri sunt menținuți doar 21 de zile.

Cabinetul conservator al lui Gheorghe Manu, venit la conducerea țării în 5 noiembrie 1889, în discuție trimiterea în judecată a miniștrilor din guvernarea liberală, cum procedaseră și aceștia cu miniștrii din guvernarea conservatoare de la 1876. Camera este ocupată cu aceste dezbateri mai multe zile, pentru ca, în final, punerea sub acuzare a miniștrilor liberali să fie respinsă.

Lascar Catargi citește în cadrul acestor dezbateri privind punerea sub acuzare a miniștrilor liberali memoriul politic pe care îl adresase regelui Carol I sub formă de scrisoare la 9 februarie 1878, fără să dea alte informații. Memoriul este întocmit de Eminescu și numai semnat de Lascar Catargi, care îl face public într-o dezbatere parlamentară.

Maiorescu amintește de declarația lui P.P. Carp, personalitatea cu cel mai mare prestigiu în guvernarea „junimistă”, făcută în ședința Camerei din 28 martie 1888: „în politică greșelile se îndreaptă, dar nu se răzbună”.

în finalul acestei prezentări introductive caracterizează câteva dintre personalitățile Partidului Conservator care se impun în viața politică după 1866. „Manolache Kostaki era mult mai cult ca educație, generalul Florescu mult mai distins ca apariție. Petru Mavrogheni mult mai fin ca inteligență. Dar Lascar Catargi îi întrecea pe toți cu puterea sa de muncă.”

(p. 48) VIII. CONTINUAREA REGIMULUI
CONSERVATOR

Ministerul Lascar Catargi-Carp
(18 decembrie 1891-3 octombrie 1895)

Publicată în „Convorbiri literare”, XXXVIII, nr. 1, ianuarie 1904, p. 1-28.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 62-114; *Istoria contemporană a României*, p. 288-328.

În această a doua prezentare generală a discursurilor sale parlamentare din perioada regimului conservator, se ocupă de guvernul Lascar Catargi-P.P. Carp. Reproduce integral *Apelul către alegători*, semnat de miniștrii acestui guvern. Se expun aici „principiile care vor însufleți activitatea sa”. Figurează: organizarea administrativă, legislația agrară, schimbări în justiție, situația învățământului. Programul se înscrie în promisiunile făcute electoratului pentru alegerile parlamentare din februarie 1892.

Problema principală în această prezentare generală este apărarea programului său propus în studiul *Zurpolitischen Lage Rumaniens*, publicat în „Deutsche Revue” din ianuarie 1881, în care pleda, cum am văzut, pentru apropierea României de Imperiul austro-ungar, ignorând situația românilor de sub dominația acestuia. Orientarea politicii externe propusă de Maiorescu este contestată de Societatea „Carpatii”, la care se alătură și Liga Culmrală pentru unitatea tuturor românilor, înființată în 1890. El amintește pe împăratul Prânz Joseph, dar nu menționează atitudinea acestuia față de delegația celor 300 de români care îi prezintă *Memorandul* cu revendicările lor. De

asemenea, Maiorescu nu găsește necesar să se ocupe de procesul memorandiștilor, judecat la Cluj în mai 1894, și trece cu vederea declarația lui Ioan Rațiu, președintele Partidului Național Român, semnată al *Memorandului*, în fața instanței judecătorești maghiare: „Ceea ce se discută aici, domnilor, este însăși existența poporului român. Existența unui popor nu se discută, se afirmă”. Nu menționează nici condamnarea memorandiștilor la ani grei de temniță, însă ține să specifice că ei fuseseră grațiați, după ce înspășiseră o parte din pedeapsă. Grațierea nu se datora generozității guvernului maghiar sau a împăratului, ci ecoului defavorabil stârnit de această condamnare în cercurile politice și în presa internațională.

Maiorescu avea dreptate să susțină că Partidul Național Liberal folosea „chestiunea națională” în in interesul său. Nu era însă motivată nici trecerea cu vederea a politicii guvernelor de la Budapesta față de românii din Transilvania.

Enumera câteva situații care vor forma obiectul dezbaterilor parlamentare: conflictul cu Grecia, alegerea mitropolirului, căsătoria principelui Ferdinand, viitorul rege al României etc. Acordă mare atenție frământărilor din sânul Partidului Național Liberal și îl urmărește pretutindeni pe D. A. Sturdza în care vede principalul adversar al programului său de apropiere de Imperiul austro-ungar, căutând să-l compromită prin dezvăluirea unor contradicții în atitudinea sa față de mișcarea națională a românilor transilvăneni după realizarea dualismului austro-ungar.

Partea introductivă la acest volum se îndepărtează de promisiunea din *Prefață* privind prezentarea evenimentelor politice cu „obiectivitate”. Nu spune nici un cuvânt despre opinia lui Eminescu, cu privire la programul său politic, făcută publică în „Timpul” din 20 ianuarie 1881, la o lună după apariția studiului maiorescian în revista germană. „Maiorescu examinează niște ipoteze viitoare și problematice — scrie Eminescu — și la un pericol ce s-ar putea ivi, a arătat și modul de scăpare, tot așa de *ipotețic*, ca și *pericolul*”. Eminescu trecea programul lui Maiorescu între retoriile politice.

¹ D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 389. Acuuneamemoiandistă, cu documente» informații dită prvsă (p. 379—395).

² M. Eminescu, *Opere XII. Publicistica*, p. 37 (subl. autorului).

Discursuri parlamentare (1888-1894)

78

(p.83) RESTAURAREA BISERICILOR. DR, ASAKI. MONOPOLUL PULBERELOR

(*Ședința Camerei de la 2 aprilie 1888*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 28, 13 aprilie 1888, p. 394, 396, 397.

In volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 115-126.

Maiorescu răspunde la aceste trei interpelări în calitatea sa de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice. Prima interpelare și ultima se refereau la chestiuni financiare. Interpelarea a doua, făcută de un doctor, Dumitru Cantemir (1848-1906) se referea la situația doctorului Gheorghe Assaky, profesor la Facultatea de Medicină din București. Maiorescu nu pune la îndoială pregătirea profesională a doctorului Assaky, însă observă că, fiind apropiat de guvernul liberal, acesta îi putea asigura situația la care aspira. Ar fi dorit ca și acest profesor, care practica medicina, în particular, să-și consacre timpul numai laboratorului și pregătirii studenților, cum făcea V. Babeș, căruia i se crease și un institut. Problema acestui doctor și a demisiei sale revine, cum vom vedea mai departe, în dezbaterile parlamentare.

Cu acest discurs inaugurează seria interpelărilor care i se adresează în legătură cu gestionarea departamentului pe care îl conducea în guvernarea conservatoare.

79

(p. 90) VALIDAREA ALEGERII UNUI SOCIALIST

(*Ședința Camerei de la 7 noiembrie 1888*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 2, 10 noiembrie 1888, p. 36-37.

In volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 127-129.

Susține validarea alegerii lui Ioan Nădejde, argumentând că era mai bine ca socialiștii să fie reprezentați în Parlament decât să facă agitații în aftua Corpurilor legiuitoare.

80

- (p. 92) ASUPRA GRADAȚIUNII SALARIILOR
CORPULUI DIDACTIC
(*Ședința Camerei de la 26 noiembrie 1888*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 12, 30 noiembrie 1888, p. 167-168.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 130-136.

Mărirea salariilor corpului didactic nu se putea face în situația bugetului în exercițiu. Deputații și găsească fondurile necesare, cu ocazia corelării bugetului.

81

- (p. 97) RĂSPUNSURI DUPĂ O INTERPELARE
RELATIVĂ LA CLERUL MIREAN
(*Ședința Camerei de La 26 noiembrie 1888*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 12, 30 noiembrie 1888, p. 176-179.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 37-146.

Problema resrârângerii parohiilor și a reducerii numărului de preoți ținta de Sfântul Sinod și îi dă lui M. Kogălniceanu un răspuns dur, nu lipsit de-o anumite stare de enervare, întâlnită rar în discursurile sale parlamentare.

82

- (p. 104) DESPRE NUMIREA I'ROTOIEREILOR
(*Ședința Camerei de la 12 decembrie 1888*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 20, 17 decembrie 1888, p. 332-333.

În volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 147—150.

83

- (p.107) RĂSPUNS LA O INTERPELARE DESPRE
SCOALĂ ROȘCA-CODREANU DIN BÂRLAD
(*Ședința Senatului de La 12 ianuarie 1889*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României”, nr. 18, 17 ianuarie 1889, p. 185-188.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 151-162.

Răspuns foarte documentat la o interpelare asupra acestei fundații și a școlii din Bârlad. Apreciază ca primejdios amestecul partidelor politice în activitatea fundațiilor culturale.

84

- (p. 114) RĂSPUNS LA O INTERPELARE ASUPRA
CLĂDIRII GIMNAZIULUI DIN TÂRGOVISTE
(*Ședința Senatului de la 12 ianuarie 1889*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României”, nr. 18, 17 ianuarie 1889, p. 189.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 163—165.

Enumera careva din măsurile luate în privința localurilor pentru școli.

85

- (p. 116) ASUPRA RESTAURĂRII MITROPOLIEI
DIN TÂRGOVISTE.
NEPREVEDERE FINANȚIARĂ
(*Ședința Senatului de la 12 ianuarie 1889*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României”, nr. 18, 17 ianuarie 1889, p. 190.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 166-170.

Se pronunță împotriva restaura/u vechilor monumente tara un studiu, prealabil asupra cheltuielilor. Al conveni să se facă deturnări de fonduti in favoarea restaurațiilor. însă numai cu aprobarea Corpurilor legiuitoare.

86 și 87

(p. 11v) DESPRE PROFESORII SOCIALIȘTI ȘI
LIBERTATEA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI
(*Ședința Senatului de la 14 ianuarie 1889*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României”, nr. 19, 21 ianuarie 1889, p. 194-197.

în volum: *Dkcursuri parlamentare*, [V, p. 171-185.

Apără convingerile personale, indiferent de natura lor. dar se declară împotriva propagandei socialiste in școli. Răspunde si la acuzația care i se aducea că împărtășea ideile lui Schopenhauer. Amintește de confuzia pe care o face un deputat liberal între Schopenhauer și un alt filozof. Deputatul liberal era, cum știm, Alexandru Holhan, criticat de Eminescu în ttei articole în „Timpul” din 1878 si tist el insista asupra confuziei pe care o face deputatul libera! între Schnpenhauer si Max Stirner.’

Profesorul Dimitrie A. Teodoni, acuzai că făcea propagandă socialista in școală, trece cu întregul grup la liberali, esre numit sub Spini Haret director al învățământului secundar și secretar general al Ministerului Insructiunii Publice. Moare într-un accident de automobil in propaganda electorală din 1910.’

¹ M. Eminescu, *OpereX. PuhUciueia*, p. 43—16. 75-70”. Amiiirim acele articole: *Contestarea ttegeni dluiMaiorescu, DomnulHOUYitiArthur Schopenhauer ă !In afacerea Holhan-Schopenhauer...* ”], după care nu *te mai* aduc în discuție problemele filozofat în dezbaterile pailameniare.

¹ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*. III, p. 128,

88 si 89

(p. 128) RĂSPUNS LA O INTERPELARE DESPRE
ADMINISTRAREA MĂNĂSTIRII NEAMTU
(*Ședința Senatului de la 20 ianuarie 1889*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României”, nr. 21, 26 ianuarie 1889, p. 237-240.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 186-198.

Araia măsurile pe care le ia pentru întocmirea inventarului averii acestor mănăstiri, cum nu se tăcuse la secularizarea lor. Poziția sa fată de biserică.

90

(p. 136) ASUPRA DREPTULUI DE INTERPELARE
(*Ședința Camerei de la 21 ianuarie 1889*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 28, 25 ianuarie 1889, p. 546.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 187-202.

Relevă importanța proiectului de lege propus de P. T. Carp pentru vânzarea moșiilor statului în loturi către tătani. Se pronunți împotriva amânării interpelărilor în această problemă socială esențiala.

91

(p. 138) STATISTICA.
BISERICA IONASCU DIN SLATINA.
SCOAI A COMERCIALA DIN PLOIEȘTI ȘI NORMAI A
DIN CÂMPUIUNG . PROGRAMUL ȘCOALELOR SATEJTI
(*Ședința Camerei de la 24 ianuarie 1889*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 29, 28 ianuarie 1889, p. 547-550, 554-555.

În volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 203-213.

În ședința Camerei din 24 ianuarie 1889 se depun 27 de interpelări, dintre care unele sunt: adresare lui Maiorescu, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice:

1 — C. C. Dobrescu cere statistici privind învățământul:

Nu **art** personal pentru asemenea lucrări.

- — Deleanu, cere bani pentru repararea unei biserici din Slatina:

Nu poate acorda fondurile cerute de biserică, nefiind prevăzut în bugetul cheltuielilor pentru reparații.

3 — Radu Steiian cere ca școala comunală din Ploiești să fie preluată de stat:

Acest lucru să-l ceară guvernul și Parlamentul și-l aprobe, în limita bugetului.

4 - Săche Stetâncu se interesează de clădirea școlii din Câmpulung:

Va lua măsuri și înceapă construirea clădirii acestei școli.

5 — C. Popovici reia discuția despre unele reforme pe care le propune în programul școlilor sătești:

Programul școlilor sătești cădea în sarcina Consiliului General al Instrucțiunii.

92

(p. 145)   CONTRA DĂRII ÎN JUDECATA
A MINISTERULUI ION BRĂȚIANU
(Ședințele Camerei de la 31 ianuarie și 1 februarie 1889)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 32, 4 februarie 1889, p. 650-652; nr. 33. 7 februarie 1889, p. 653-656.

În volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 214-238.

Maiorescu este împotriva punerii sub acuzare a miniștrilor din guvernul liberal, cum procedase Partidul Liberal față de guvernul conservator din 1876. fși menține criticile la adresa lui I. C. Brătianu în privința politicii sale externe. Discursul stârnește reacții. Gh. Panu, de pildă, apreciind că guvernul liberal săvârșise o eroare politică prin

faptul că nu finalizase punerea sub acuzare a miniștrilor din guvernarea conservatoare.

„În Cameră propunerea Blaremburg-Panu-Apostoleanu-Gâbunea-E. Sturiza-Vlădrtanu-'IYi. Calmaki-Collonel] Roznovanu etc. - notează Maiorescu în 31 ianuarie/12 februarie 1889 —pentru darea în judecată a Ministeriului I. Brătianu. Lume enormă de dame etc. Lectura plictiaiasă de 2 1/2 ore a propunerii de acuzare, citire de la tribună de Blaremburg, Vorbirea lui Panu. Îndată apoi eu la tribună. Tumult la vtrha uinfatnie». Întreruperea lui Vernescu. de pe banca ministerială. Ședința ridicată la 6 ore. Eu cam deprimat”

93

(p. 164)   ASUPRA DĂRĂMĂRII PARȚIALE A
TURNULUI GOLIEI ȘI ASUPRA RESTAURĂRII BISERICII
SF. NICOLAE DIN IAȘI DE LECOMTE DU NOUY
(Ședința Camerei de la 14 februarie 1889)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 42, 18 februarie 1889. p. 803-806.

În volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 239—241.

Problema restaurării monumentelor istorice stă în atenția lui Maiorescu în discursul său din 12 ianuarie 1881, când se ocupă de biserică de la Curtea de Argeș. Aceleași chestiuni se pun și în legătură cu monumentele istorice din Iași și **sunt** aduse în discuție nime întâlnite și în discursul privind restaurarea bisericii de la Curtea de Argeș

94

(p. 174)   ASUPRA PROFESORULUI DR. ASSAKY
(Ședința Camerei de la 24 februarie 1889)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 51, 2 martie 1839, p. 967-969.

Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, III, p. 129-136.

In volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 252—266.

Maiorescu spera ca Ghtoghe Assaky să preia clinica medicală de la Școala națională de medicina și farmacie, la încetarea din viață a lui Gheorghe Polizu, limlarul ei. îi recunoaște meritele profesionale și înscrie sumele necesare în buget, însă Gheorghe Assaky preferă să practice medicina și în particular. Este readus în discuție exemplul lui Victor Babeș, care își consacră tot timpul muncii din laborator și pregătirii studenților.

Doi dintre profesorii de la Școală națională de medicină și farmacie: Gheorghe Polizu și Emanoil Severin, profesorul de Patologie medicală, sunt și profesorii lui Ilie, fratele mai mic al lui Eminescu, în anii școlari 1861/1862 și 1862/1863.¹

95

(p. 185) AMĂNUNTE DIN ADMINISTRAȚIA
SCOALELOR ȘI A CULTURILOR

(Ședința Camerei de la 10 martie 1889)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 63, 21 martie 1889, p. 1157-1167.

In volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 267-285,

In acest răspuns la o interpelare privind administrarea școlilor și salariilor preoților comunali, apară respectarea legilor în administrația de stat. Exemplifică cu mai multe cazuri încălcarea lor și măsurile pe care le ia pentru înlăturarea abuzurilor ca urmare, cel mai adesea, a amestecului oamenilor politici. Impresionează buna cunoaștere a situației învățătorilor, institutorilor și profesorilor, deși numărul acestora se cifra la mai puțin de trei mii, răspândiți pe tot întinsul țării.

¹ D. Vaumaniuc, *Emmacu și Transilvania*, Cluj-Napoca, Ednura Dacia, 1995, p. 20-5-21(1).

96

(p. 199) CHESTIE PERSONALĂ ÎN PRIVINȚA
„PETIȚIEI DE LA IAȘI”

(Ședința Camerei de la 1 aprilie 1889)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 72, 4 aprilie 1889, p. 1301-1302.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 286-294.

Explică împrejurările în care Grigore Sturdza întocmește „Petiția de la Iași” și arată că el, V. Pogor și I. Negruzzi nu o semnară întrucât se înscrieseră în ea pedepșiți cu mintea. Caracterizarea lui Gr. Sturdza: intelectual cu bună pregătire, însă inconsecvent în tot ce întreprindea. Aceasta se dovedește a fi atitudinea lui și în privința „Petiției de la Iași”, care rămase uitată în arhiva Camerei Deputaților.

97

(p. 206) INTERPELARE ÎN PRIVINȚA
DEPUTAȚILOR PREFECȚI ÎN PERSPECTIVĂ,
INTERESE PRIVATE ȘI IDEI POLITICE

(Ședința Camerei de la 19 mai 1889)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 82, 26 mai 1889, p. 1475-1479.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 2[^]5-3 Kv

în răspunsul la interpelare relevă importanța programelor de guvernare și formulează critici la adresa lui I. Lascăr Catargi care considera că se putea suplini prin autoritatea sa ca om politic, recunoscut de toată lumea. Arată neajunsurile din administrație chemată să pună în practică programele de guvernare.

98

(p. 222) LA ADRESĂ. DESPĂRȚIREA „JUNIMIȘTILOR”
DE „LIBERAL-CONSERVATORI”. ATACUL LUI TAKE
IONESCU, REGATUL. ȘEFIA LUI LASCĂR CATARGI

(Ședința Camerei de la 14 decembrie 1889)

Publicat în „Dezbaterile Camerei Deputaților”, nr. 16, 22 decembrie 1889, p. 184-190.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 317—356.

Expunere retrospectivă: poziția „junimiștilor” în cadrul guvernelor conservatoare și liberale; atitudinea rezervată a lui Lascar Catargi față de ei, prin care contribuie la scindarea Partidului Conservator; activitatea parlamentară a lui P. P. Carp, V. Pogor, Th. Rosetti și I. Negruzzi și a oamenilor politici liberali în frunte cu Ion C. Brătianu și C. A. Rosetti. Reia discuția în legătură cu programul său din articolul *Zurpolitischen Lage Rumdniens* publicat în „Deutsche Revue” în 1881 și ecoul defavorabil din cercul „junimiștilor”. Articolul fusese tradus, cum am arătat, de Eminescu și publicat în „Timpul”, însă Maiorescu nu face nici acum mențiune despre acest lucru.

Trimite și la activitatea sa și sunt de reținut două aspecte mai importante: arată că a condus „Timpul” o vreme și reproduce din articolele sale publicate în cotidianul conservator, după cum a practicat intens avocatura. Găsim informații privind aceste probleme în jurnalul său „De la sfârșitul lui ianuarie până la ultima aprilie (3 luni) - notează în 5 iulie 1877 -, am redactat „Timpul”; mal toate articolele de fond ale mele, din acest interval. Aveam pe lună 800 [de] franci. M-am retras din cauza invaziunii rușilor, în conrra politiceii cărora sunt absolut, pe când mulți conservatori (Florescu, Philipescu, Lahovary etc.) sunt rusofili.”¹

Maiorescu răspunde și la acuzația lui Lascar Catargi că ftcuse diferite afaceri în decrimenrul starului român. Invocă în apărarea sa procesele ca avocat ale lui Nicolae Hurmuzachi privind proprietățile sale în Bucovina. Sunt în jurnalul lui Maiorescu și câteva scrisori pe care le adresează lui N. Hurmuzachi în 1883². Lascar Catargi avea în vedere și alte legăniri ale lui Maiorescu, în calitatea sa de avocat. „încasat relativ multe parale — notează Maiorescu în 20 ianuarie/1 februarie 1878 - supraocupat de dimineața până târziu, mai mult de la evreeii rusești: acum aproape 5000 de franci deja pentni plasat. Advocat cu luna al lui Warschawsky (acum â 2000 de franci), Rarfalovich (â 1000 de fianci), Boboriz (i 800 de franci), Hessen și Kalinowsky (â 600 de

¹ Titu Maiorescu, *însemnări zilnice*, I, p. 276.

² *Ibiaem*, II, p. 188-191.

franci), Rubinstein (â600 ff.), Hirschler (i 800 de fr.)”³. Nu este singura mențiune de acers fel, o găsim și în altă parte.⁴

Maiorescu își încheia lunga expunere cu o declarație de sprijin față de guvernul generalului G. Mănu și cu un elogiu la adresa lui P. P. Carp pentru conduita sa exemplară în activitatea politică.

99

(p. 252)

LA ADRESA.

ALINEATUL RELATIV IA SCOALE
(*Ședința Camerei de la 12 decembrie 1890*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 25, 19 decembrie 1890, p. 221-222.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 357-364.

Expune problemele care puteau fi introduse în Mesajul Tronului privind învățământul. Face asemenea precizări în calitatea sa de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice.

100

(p. 258)

ÎN PRIVINȚA BUGETULUI
CAILOR FERATE PE ANUL 1891
(*Ședința Camerei de la 18 și 19 decembrie 1890*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 30, 1 ianuarie 1891, p. 284-286, 289-294, 388.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 365-390.

Ministru al Cultelor și Instucțiunii Publice, Maiorescu preia și conducerea, ca ministru *ad-interim*, a Ministerului Lucrărilor Publice. Merită să se rețină buna informare în domeniul pe care îl

³ *Ibiaem*, I, p. 291.

⁴ *Ibidem*, p. 284.

prelua să-l gestioneze. Stau în atenția sa măsurile de bună funcționare a căilor ferate și găsirea modalităților pentru reducerea cheltuielilor la trenurile de călători și la cele de marfă.

101

(p. 277) IN CONTRA AMÂNĂRII PROIECTULUI
DE MODIFICARE A LEGII ÎNVĂȚĂMÂNTULUI
(*Ședința Senatului de la 16 ianuarie 1891*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României”, nr. 26, 20 ianuarie 1891, p. 141-143.

în volum; *Discursuri parlamentare*, IV, p. 391-396,

Se declară împotriva amânării discutării proiectului de reformă a legii învățământului pe motiv că nu se încheiase stabilirea parohiilor. Propunerea de amânare se respinge.

Senatul primește rău acest discurs,¹

102

(p. 282) ASUPRA DRUMULUI DE FIER
GALAȚI-BĂRLAD. CONTRA CHEITUIELELOR
CERUTE FĂRĂ STUDII PRELABILE
(*Ședința Camerei de la 21 ianuarie 1891*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 39, 27 ianuarie 1891, p. 395-396.

în volum; *Discursuri parlamentare*, IV, p. 397-403.

Ministerul Lucrărilor Publice, pentru care gira, se pronunță împotriva alocării unor sume de bani în construirea căilor ferate fără studii prelabile.

¹ Titu Maiorescu, *însemnări zilnice*, III, p. 283.

103

(p. 287) ASUPRA DRUMULUI DE FIER GALAȚI-BĂRAD.
CONTRA SPORIRII CHELTUIELILOR
DIN PARTEA PARLAMENTULUI
(*Ședința Senatului de Li 22 ianuarie 1891*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României”, nr. 31, 1 februarie 1891, p. 257.

în volum; *Discursuri parlamentare*, IV, p. 404-407-

Același subiect al discuțiilor din Camera Deputaților și același răspuns. Motivează cu boala lui A. I. Marghiloman, absent de la ședință.

104

(p. 290) ASUPRA NUMIRII ȘI ÎNAINTĂRII UNOR
PROFESORI CU APLICAREA MAI EXTENSIVĂ
A LEGII CONCURSULUI
(*Ședința Camerei de La 28 ianuarie 1891*)

Publicat în „Dezbaterile Camerei Deputaților”, nr. 43, 5 februarie 1891, p. 471-476.

în volum; *Discursuri parlamentare*, IV, p. 408-430.

Maiorescu pune în evidență unele deficiente din legislația învățământului privind numirea și acordarea de gradații profesorilor, precum și organizarea concursurilor pentru ocuparea posturilor vacante din școli. Anunța prin asemenea explicații reforma în învățământ, pe care o pregătea.

105

- (p. 307) ASUPRA RESTAURĂRII
CAPELEI ROMANE DE LA PARIS
(Ședința Camerei de la 29 ianuarie 1891)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 44,
6 februarie 1891, p. 479.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 431—434.

Explicații privind situația Capelei române din Paris, înscrisă în
lista monumentelor istorice ale Franței. Atitudinea ostilă a lui Vasile
Alecsandri privind preluarea acestei biserici de către statul român.

106

- (p. 310) ASUPRA RESTAURĂRII BISERICII
SF. NICOLAE DIN IAȘI ȘI ÎN PRIVINȚA
ARHITECTULUI LECOMTE DU NOUY
(Ședința Camerei din 29 ianuarie 1891)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 44,
6 februarie 1891, p. 482^84.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 435^144.

Maiorescu se ocupă de problema restaurării monumentelor
isrorice și în discursul său din 14 februarie 1889, în care arată lipsa
de teme a oricâtor rezerve asupra competenței arhitectului Lecomte
du Nouy. De la rezerve se trece la atacuri împotriva acestuia. De
aceea, acum, Maiorescu reia apărarea arhitectului francez, amintind
și pe ceilalți arhitecți pe care îi consultă. Dă informații și despre
constituirea Comisiei documentelor istorice, care va desfășura ti
activitate remarcabilă. Secretar al acestei comisii va fi, mulți ani, Ioan
Slavici, care se va îngriji și de tipărirea documentelor lăsate de Eudoxiu
Hurmuzachi.

107

- (p. 318) ASUPRA LINIEI DE DRUM DE FIER
GALAȚI-BĂRIAD ȘI ÎN CONTRA SPORIRII
CHELTUIELILOR DIN INIȚIATIVA PARLAMENTARĂ
(Ședința Camerei de la 28 ianuarie 1891)

Publicat în „Dezbaterile Camerei Deputaților”, nr. 44, 6 februarie
1891, p. 489-190.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 446-454.

Construirea liniei de cale ferată Galați-Bârlad mai fusese discutată
în ședința Camerei din 21 ianuarie 1891 și a Senatului din 22 ianuarie
1891. Atunci Maiorescu se pronunță împotriva alocării de noi fonduri
înainte de a se face studii prealabile pe teren. Își reafirmă această propunere.

108

- (p. 325) RĂSPUNS LA O INTERPELARE A D-LUI
DIMITRIE STURDZA DESPRE ȘOSELELE DIN
MOLDOVA ȘI MERITELE PARTIDULUI LIBERAL
ȘI LIPSA DE MERIT A PARTIDULUI CONSERVATOR
(Ședința Senatului de la 5 februarie 1891)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României”, nr. 39,
15 februarie 1891, p. 329-332.

în volum; *Discursuri parlamentare*, IV, p. 455-413-

Răspunsul analizează: șoselele din Moldova; stagnațiunea
liberalilor de la 1882 la 1888; atitudinea lui D. A. Sturdza față de
războiul de independență; pierderea Sudului Basarabiei; căile ferare
și șoselele în cele trei părți ale României.

109

- (p. 339) ASUPRA PROIECTULUI DE REFORMA
PARȚIALĂ A LEGII ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PUBLIC
(Ședința Senatului de la 12, 13 și 14 februarie 1891)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României”, nr. 41, 8 martie
1891, p. 356-360, 361-369; nr. 42, 9 martie 1891, p. 371-378.

în volum; *Discurs asupra reformei Instrucțiunei! Publice rostit în Senat de Titu Maiorescu, ministrul Cultelor și Instrucțiunei Publice.* în *Anexă* (p. 157-196); *Proiectul de lege pentru modificarea unor articole din legea asupra instrucțiunei...*, București, Tipografia GutcmVrg, Joseph Gcibl, 1891; Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, IV, p. 474-562, fără Anexă.

Maiorescu prezintă în Senar, în ședințele din 12, 13 și 14 februarie 1891, proiectul său de reformă parțială a legii învățământului public. Răspunde la observațiile lui Constantin Boerescu, D. A. Sturdza și Petru Poni, foști miniștri la acest departamenr. Se întemeiază, în răspunsurile sale, pe o documentare exhaustivă și arată măsurile concrete pe care le iaca ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice. Propunerea sa este respinsă cu o diferență de numai 2 voturi. Situația aceasta determină retragerea cabinetului condus de G. Manu și formarea unui nou guvern conservator prezidat de Lascar Catargi.

Ca document, reproducem *Proiectul de lege pentru modificarea unor articole din legea asupra instrucțiunei:*

„PROIECT DE LEGE

***pentru modificarea unor articole din legea asupra
instrucțiunei de la 25 noemvrie 1864, din legea
pentru numirea profesorilor de la 17 martie 1879
și din legea pentru fixarea și gradarea
remunerarilor de la 6 martie 1883***

Art. I

Articolele 4 și 5 din legea instrucțiunei se modifică astfel;

Art. 4. Instrucțiunea secundară cuprinde liceele și gimnaziile clasice și reale, seminarele, școalele normale primare pentru prepararea învățătorilor și învățătoarelor, a institutorilor și a institutoarelor, școalele profesionale și exernatele secundare de fete,

Art. 5. Instrucțiunea superioară coprinde facultățile de teologie, de filosofie și litere, de științe, de drept și de medicină.

Art. II

Articolele 22, 23 și 25 din legea instrucțiunei se modifică astfel:
Art. 22, Consiliul general se compune:

1) De un președinte care va fi ministrul, iar în absența acestuia unul din membrii Consiliului general delegat de minisrru;

2) De trei învățători ntrali numiți de rege dupe propunerea ministrului;

3) De trei delegați ai Învățământului primar numiți de rege dupe o listă de nouă institutori, aleși câte trei de corpul didactic al școalelor primare din București, Iasi și Craiova;

4) De doi delegați ai școalelor normale primare numiți de rege din lista delegaților acestor școale, aleși de corpul profesoral al lor, câte unul de fiecare școală normală primară;

5) De un revizor școlar din Dobrogea numit de rege;

6) De doi delegați ai liceelor reale numiți de rege din lista delegaților acestor licee, compuse din câte doi profesori aleși din corpul profesoral al fiecărui liceu real;

7) De trei delegați ai liceelor clasice numiți în modul prevăzut la No. 6;

8) De trei delegați ai universităților numiți de rege din o listă de șase profesori, aleși de corpul profesoral al celor două universități, câte trei de fiecare universitate.

Art. 23. La împlinirea fiecărui period de șapte ani se vor face alegeri și numiri nouă, conform celor prescise prin articolul precedent.

Aceleași persoane vor putea li alese și numite pentru următorul period septenal.

Încetând a funcționa vreunul din membrii Consiliului general în decursul perioadei septenale, regele îl va înlocui cu un alt membru din listele prevăzute la articolul precedent, sau prin numire directă în cazul prevăzut la No. 2 și 5 de mai sus.

Art. 25. Consiliul General de Instrucțiune se va aduna în sesiune ordinară o dată pe an, timp de cel mult 3 săptămâni, cu începeră de la a 4-a Duminecă înainte Duminecei Pastelor.

El mai poate fi convocat de ministru în sesiune extraordinară la orice altă epocă. Durata unei sesiuni extraordinară nu va fi mai mare de două săptămâni.

An. 111

Articolele 31, 45, 47, 49, 50, 53, 60, 62, 66, 71, 75 și 76 de la capitolul II al părții I din legea instrucțiunii se modifică astfel:

Art 31. Instrucțiunea elementară este obligatorie pentru toți copiii de amândouă șesele începând de la opt până la doisprezece ani impliniți ai etății în comunele urbane, iar în comunele rurale de la nouă până la cincisprezece ani.

Art. 45. Școală primară urbană are 4 clase. Când numărul școlărilor va trece peste 60 în o clasă se va putea înființa o clasă divizionară. Vor fi așăți institutori câte clase sunt.

Art. 47. În loc de: ((institutorul clasei superioare', să se zică: Directorul școlii primare.

An. 49. Vacante vor fi la Crăciun de la 24 decembrie până la 7 ianuarie inclusiv; la Paști 15 zile; vacanțele mari iulie și august.

Această dispozițiune se aplică și la toate școlile secundare.

Art. 50. Se va tine în fiecare clasă un examen general la sfârșitul anului școlat, adevă în luna lui iunie.

După examenul clasei a patra, trecut cu succes, se va da un certificat absolutoriu. Toate certificatele despre absolvirea unei școlii, atât primare cât și secundare, vor cuprinde nota medie a fiecărui obiect de studiu din ultima clasă, nota putărei, precum și numărul de clasificare al elevului sau elevei.

La art. 53 se suprimă alineatul din urmă.

La art. 60 se adaugă următoarele alineate:

Religiunea se va putea ține la școlile primare de un preot numit de minister după recomandarea episcopului.

Duminea și sărbătorile cele mari toți școlarii se vor aduna dimineața la școală și se vor conduce la biserică de director sau de câte un institutor.

Pe cât se va putea, școlarii vor forma corul bisericesc.

Art. 62. Fiecare școală va avea patru clase și tot atâtea institute, dintre cari una va fi directoare.

La art. 66 se adaugă alineatul:

Cursul în aceste școlile va fi de cinci ani.

Art. 71. Cursul obligatoriu în școlile rurale va fi de la St. Dumitru până la St. Petru. Înă în acest timp învățătorul, în afără de vacanțele de la Crăciun și de la Paște, va mai da vacanță de care 10 zile pentru fiecare fel de muncă a pământului după regiuni, peste tot maximum 30 de zile.

Art. 75. Se va face un examen general la sfârșitul anului școlar.

Art. 76. Dispozițiunile an. 51. etc.

Art. IV

Art. 93, 94, 116, 117, 121, 133, 134, 135, 136, 138, 140-153, 154, 185, 186, 190-206, 208-215, 219, 220-222 de la cap. III parci I din legea înscinției se modifică astfel:

Art. 93. Se vor înstii gradat gimnaziile clasice sau reale în fiecare capitală de județ.

În capitalele mai mari vor fi licee clasice și reale.

Art. 94. Liceele clasice vor fi de opt clase. Giuinariile vor cuprinde patru clase.

SECȚIUNEA I

Despre gimnaziile și liceele clasice

§ 1

Administratiunea specială

La an. 116 se adaugă la rândul I «în liceul clasic».

La «istoria naturală, elemente de fizică și chimie» se adaugi: și de igienă.

Se suprimă «elemente de economie politică și dreptul administrativ».

Art. 117. Programa speculă a studior din liceele clasice este determinată de Consiliul General al Instrucțiunii.

Înăuntrul acestei programe, fiecare profesor, va forma programa analitică a materiilor ce le propune, pe clasă și pe an școlar notând în registrul de prezență subiectul fiecărei lecțiuni.

Art. 121. Școlarii cu atestate de la școalele publice vor fi înscriși fără alt examen. Pentru înscrierea celorlalți școlari se va dispune prin regulament.

An. 133. La sfârșitul anului școlar, în iunie, se va face în fiecare din clasele I—VII un examen, asupra căruia directorul va da școlarilor certificate de clasă.

Art. 134. În clasa a VIII-a a fiecărui liceu clasic, se va face la sfârșitul anului școlar, în iunie, un examen general, dând școlarului, care l-a trecut cu succes, dreptul de a primi diploma de bacalaureat al liceului clasic.

Comisia examinatoare va fi compusă din profesorii clasei a VIII-a sub prezidența unui profesor de universitate delegat de ministru și care va primi din fondul prevăzut la art. 331 o diurnă de 25 lei și la trebuința bilet de liber parcurs.

Un regulament va determina celelalte condiții ale acestui examen de bacalaureat.

Pentru orice diplomă de bacalaureat clasic sau real se va plăti o taxă de 40 lei.

Anicolele 135, 136, 198, 140-153 se suprimă.

An. 154, devenit 137. Pe lângă unele licee clasice pot fi și internate puse sub privighiarea directorului liceului.

Art. 185 se suprimă.

La art. 186, devenit 168, se suprimă alineatul din urmă.

Art. 190-198 se suprimă.

sten UNEA II

Despre gimnaziile și liceele reale

Art. 199, devenit 172. Gimnaziile și liceele reale au scopul de a pregăti tinerimea pentru carierele practice și pentru studiul superior al științelor exacte.

Art. 200, devenit 173. Învățământul real se predă în 7 clase. Școala reală cu patru clase se numește gimnaziu real, cea cu șapte clase liceu real.

Art. 201, devenit 174. Obiectele de studiu în liceele reale sunt: religionea, limba și literatura română cu noțiuni de limba latină, limba și literatura franceză în cele trei clase superioare se va face cursul și examenul acestui obiect în limba franceză), limba și literatura germană (în cele trei clase superioare se va face cursul și examenul acestui obiect în limba germană), istoria universală și istoria patriei, geografia, aritmetica, algebra și noțiuni asupra funcțiilor și asupra calculului diferențial și integral, geometria, trigonometria plană și sferică, geometria descriptivă, geometria analitică cu două dimensiuni, elemente de mecanică și de astronomie, fizica, chimia anorganică și elemente de chimie organică cu aplicări industriale, mineralogia și geologia, botanica cu aplicări la agricultură, zoologia cu elemente de anatomie, de fiziologie comparată și de igiena, competența și ținerea regisruilor, caligrafia, desenul liniar, tehnic și anistic, gimnastica cu exerciții militare, muzica vocală.

An. 202, devenit 175. Programa specială a studiilor din liceele reale este determinată de Consiliul General al Instrucțiunii. Înăuntrul acestei programe fiecare profesor va forma programa analitică a materiilor ce le propune pe clasă și pe an școlar, notând în registrul de prezență subiectul fiecărei lecțiuni.

Art. 203, devenit 176. Corpul didactic al gimnaziilor reale (cu 4 clase) se compune din 7 profesori și 2 magistri, adică un magistrul de gimnastică cu exercițiile militare și un magistrul de muzica vocală.

Corpul didactic al liceelor reale se compune din 7 profesori și 2 magistri.

Art. 204, devenit 177. La sfârșitul anului școlar, în iunie, se va face în fiecare din clasele I - VI un examen, asupra căruia directorul va da școlarilor certificate.

An. 205, devenit 178. În clasa VII a fiecărui liceu real se va face în iunie un examen general, dând școlarului, care l-a trecut cu succes, dreptul de a primi diploma de bacalaureat al liceului real.

Comisia examinatoare va fi compusă din profesorii clasei a VII-a sub prezidența unui profesor de universitate delegat de ministru și care va primi din fondul prevăzut la art. 331 o diurnă de 25 lei și la trebuința bilet de liber parcurs.

Condițiile acestui examen se vor determina prin regulament.

Bacalaureații liceelor reale au dreptul de a fi înscriși ca studenți regulați la facultățile de științe și de medicină, precum și la Școala națională de poduri și șosele.

Ei au același drept cu bacalaureații liceelor clasice, în ceea ce privește legea recrutării în armată.

Arr. 206, devenit 179- Dispozițiile relative la administrațiunea specială, la admiterea și disciplina școlărilor în liceele clasice se aplică și la cele reale.

Art. 208-215, 219, 220-222 se suprimă.

Art. 224 se suprimă.

Art. V

Articolele 249, 250, 251, 252-3, 254, 255, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 266, 270, 271, 272, 273 și 28" de la cap. IV al parței 1 din legea instrucțiunii se modifică astfel:

An. 249, devenit 209. Sunt 5 specii de facultăți: de teologie, de filosofie și litere, de drept, de medicină și de științe.

Universitatea din București cuprinde roare 5 facultățile; Universitatea din Iași pe cele 4 din urmă.

Art. 250, devenit 210. Facultatea de teologie va cuprinde: științele exegetice, istorice, sistematice și practice relative la teologie.

Specificarea catedrelor se va determina prin un regulament al aceleia facultăți, după mijloacele țării.

Profesorilor în funcțiune la facultatea de teologie în momentul promulgării legii de față, li se recunoaște ridul provizoriu.

Pentru numirea profesorilor viitori se vot observă dispozițiile respective ale legii de față.

La art. 251, devenit 211, se adaugă următorul alineat final:

Studenții facultății de drept vor fi obligați să urmeze, timp de un an, cursul de medicină legală și cursul de logică și să dea examenul anual la aceste cursuri.

Fără prezentarea certificatelor asupra trecerii acestor două examene, nu vor fi admiși la examenul de licență în drept.

Art. 252 și 253 se suprimă.

An. 254, devenit 212 Facultatea de medicină va cuprinde:

Anatomia descriptivă și topografică;
Anatomia generală (histologia și embriologia);
Fiziologia umană;
Anatomia patologică;
Patologia generală și ierapia medicală;
Patologia internă;
Patologia externă și chirurgicală;
Patologia experimentală și bacteriologia;
Medicina operatorie;
Terapeutică și materii medicale;
Igienă;
Medicina legală;
Clinica oftalmologică;
Clinica și patologia infantilă;
Clinica chirurgicală;
Clinica medicală;
Ginecologia și clinica ofistetrică;
Clinica sifilitică și dermatologia;
Clinica mintală și boalele nervoase.

Studenții facultății de medicină sunt obligați să urmeze la facultatea de științe cursurile generale de fizică, de chimie, de zoologie, de botanică și de fiziologie generală.

An. 255 se suprimă.

Arr. 258, devenit 215. Facultatea de științe va cuprinde:

Algebra superioară;
Geometria analitică;
Geometrie descriptivă;
Calculul diferențial și integral;
Teoria funcțiune lot;
Mecanica teoretică;
Astronomie și aplicațiunile ei;
Fizica generală;
Chimia generală [anorganici și organici];
Chimia analitică și tehnologică;
Botanica;
Zoologia și anatomia comparată;
Mineralogia și geologia;

Fiziologia generală și comparată.

Ca accesorii se vor putea propune cursuri de: *a)* fizică matematică; *b)* biologie; *e)* tehnică microscopică, morfologia generală și embriologia.

La fizică, chimie, botanică și zoologie se vor face cursuri generale și cursuri speciale. Cursurile generale vor servi și pentru studenții de la facultatea de medicină; iar cursurile speciale se vor face numai pentru studenții facultății de științe.

La an. 259. devenit 216, se adaugă: istoria și literatura română; Limba paleoslavică și diplomatică veche română; Filologia comparativă; Arheologia și antichitățile.

Ca accesorii se vor putea propune cursuri de: *a)* limba și literatura franceză; *b)* limba sanscrită și zend; *c)* literatura germanică.

Art. 261. devenit 217. Cursurile universitare prevăzute mai sus se vor înființa după mijloacele țării; ele se vor putea completa și cu alte cursuri, conform progresului științei. Numărul catedrelor pentru predarea acelor cursuri se fixează după trebuință.

Art. 261, devenit 218. Durata studiilor universitare variază între 3 și 5 ani. după trebuințele fiecărei facultăți.

Fiecare facultate se organizează prin regulamente speciale, date în forma regulamentelor de administrare publică. Ele vor prevedea și dispoziții pentru numirea și funcționarea agregărilor la cursurile accesorii.

Art. 262. devenit 219. Pe lângă facultățile de științe și de medicină sunt alăturate laboratoarele de fizică, chimie generală, zoologie și anatomie comparată, botanică, mineralogie și petrografie, precum și institutele speciale pentru cercetări științifice.

Aceste instituții speciale sunt:

a) Institutul de chimie cuprinzând laboratorul de chimie analitică și tehnologică și laboratorul de chimie organică;

b) Institutul de fiziologie generală și comparată;

j) Institutul de clinică chirurgicală;

d) Institutul de patologie experimentală și bacteriologică

Directorii acestor instituții sunt profesorii catedrelor respective. Ei vor primi ta directori o zi pe săptămână. Celalalt personal se numește de minister după propunerea directorilor respectivi, care au dreptul de

a corespunde direct cu ministerul pentru tot ce privește aceste institute.

An. 263. devenit 220. Cursurile universitare vor începe la 1 octombrie și se vor termina în luna iunie.

An. 264, devenit 221. Vor fi primiți ca studenți reguțați în facultatea de teologie absolvenții seminariilor de gradul II și bacalaureații liceelor clasice. Vor fi primiți ca studenți reguțați în celelalte patru facultăți bacalaureații liceelor clasice, iar în facultățile de medicină și de științe și bacalaureații liceelor reale.

An. 266 și 270 se suprimă.

An. 271, devenit 226. Regulamentele fiecărei facultăți hotărâsc gradele și diplomele ce le conferă facultatea.

Pentru orice diplomă universitară se va plăti o taxă de 100 lei.

Art. 272 se suprimă.

An. 273, devenit 227. Diplomele câștigate la universitățile străine nu vor fi valabile în România înainte de a fi fost declarate de ministrul instrucțiunii publice echivalente cu diplomele anologice din țară. Pentru declararea unei asemenea echivalențe, ministrul va lua mai întâi avizul facultății respective din țară.

Echivalența diplomelor și atestatelor școlilor străine secundare și primare se va declara de minister cu avizul consiliului permanent.

Art. 287, devenit 241. Consiliul fiecărei facultăți formează programa generală a studiilor și împărțirea pe zile și ore

Art. VI

Articolele 311, 313-317, 319, 328, 330-342, 343-351 de la cap. I al părții II a legii instrucțiunii se modifică precum urmează:

Cap. I

II VSCRF PRF. CĂRĂ-Ă T HISONALULĂ DIDACTIC

SECȚIUNEA I

Despre școlile normale superioare

An. 311, devenit 264. Se instituie în București și în lași școlile normale superioare pentru prepararea specială la profesorat.

Art. 313, devenit 266. Directorul și maestrul de conferință vor fi numiți de minister dintre profesorii facultăților de litere și de științe*. Repetitorii și profesorii de licee.

Art. 314, devenit 267. Directorul va avea locuința în școală.

Art. 315-317, 319 și 328 se suprimă.

Secțiunea II, art. 330-342, se suprimă.

Secțiunea III devenită,

SECȚIUNEA II

Despre școlile normale primare

În loc de articolele 343-351 vor fi:

Art. 278. Pentru prepararea specială a instructorilor și a servitorilor școlii normale de institutori din București.

Art. 279. Elevii regulau vor fi interni, bursieri sau solvenți, admiși în internat în urma unui concurs. Vor fi admisibili la concurs numai absolvenții a -t clase de gimnaziu clasic sau real, sau a 4 clase de seminar.

Art. 280. Programul învățământului se va stabili conform art. 21) din lege. Cursul studiilor va fi de 4 ani. Însă pedagogia și didactica vor forma un curs special, la care să poată asista ca externi și bachelarii ai liceelor clasice sau de studii și absolvenții unui seminar de gradul II, având dreptul să depună examen din aceste obiecte speciale și să primească certificat asupra examenului trecut cu succes.

Art. 281. Se va înființa pe lângă această școală o școală primară cu 4 clase ca școală de aplicație, care va (i) ține de internii normaliști sub privegherea profesorilor.

Art. 282. Pentru prepararea specială a învățătorilor vor servi școlile normale de învățători. Ele vor fi stabilite în Iași, Craiova, Bârlad, Galați, Câmpulung și unde trebuința va mai cere.

Pentru fiecare școală normală de învățători se va face, prin decizie ministerială, câte o circumscripție de județe apropiate.

283. Cursul învățăturilor va fi 4 ani. Elevii regulați vor fi interni bursieri. Programul studiilor se va stabili conform art. 20 din lege. Însă pedagogia și didactica vor forma un curs special, la care să poată asista cel puțin 1 an ca externi absolvenții a 4 clase gimnaziale, clasice sau reale, sau a 4 clase seminariale, având dreptul să depună examen

din aceste obiecte speciale și să primească certificat asupra examenului trecut cu succes,

Art. 284. Nu se vor admite ca interni în școlile normale de învățători decât fiii de săteni, născuți și crescuți în o comună rurală, deplin sănătoși, având cel puțin 16 ani împliniți și posedând aresratul absolvent al unei școli primare rurale.

Art. 285. La sfârșitul anului școlar, directorul școlii normale de învățători se va adresa de-a dreptul la revizorii școlari din circumscripția sa, arătând fiecărui revizor locurile vacante în internat și înviind un listă a trâmitem, la începutul anului școlar viitor, din județul cercului său de revizie, un număr hotărât de elevi în condițiile articolului precedent. La hotărârea acestui număr se vor avea în vedere trebuințele fiecărui județ.

Revizorii vor alege pe elevii ce sunt a se trimite în internatul școlii normale după recomandarea învățătorilor rurali din cercul lor de revizie, pe temeiul celor mai bune note la învățământ și la purtare.

Art. 286. Directorii școlilor normale de învățători au dreptul de inspecție asupra școlilor rurale și asupra revizorilor din circumscripția lor,

Art. 287. În una sau mai multe școli primare ale orașului, în care se află școala normală de învățători, clasa I și după trebuință clasa II vor fi ținute de elevii normaliști din anul al patrulea sub privegherea profesorilor lor.

Art. 288. Pentru prepararea speciali a institutoarelor vor servi școlile de institutoare din București, Iași, Craiova și Galați.

Art. 289. Elevele acestor școli vor fi toate interne, bursiere sau solvente, admise în internat în urma unui concurs.

Art. 290. Vor fi admisibile la concurs numai elevele absolvente ale unei școli primare.

Însă prima premiată a clasei IV de la fiecare școală urbană de fete din Dobrogea este de drept admisă în vreunul din internatele școlilor normale de institutoare.

Directoarele școlilor primare de fete din Dobrogea vor aduce la cunoștința ministrului în primele zile ale lui iulie numele acestor prime premiate, dacă vor să fie admise în internatele normale.

Ministerul va încunoștiința pe directoarele din Dobrogea la timp, în care internat normal sunt admise elevele.

Art. 291. Cursul învățământului în aceste scoale va fi de șase ani. Programul lui se va stabili conform art. 20 din lege.

Art. 292. Direcțiunea scoalei normale de institutoare va fi încredințată unei profesoare a ei, care va trebui să locuiască în edificiul scoalei.

Art. 293. Elevele clasei VI vor face lecțiuni în clasa I a scoalei normale, în care se află sub priveghiarca profesorilor și profesoarelor lor.

Art. VII

Articolele 352-363 din parrea II, cap. II, al legii instmețiunei se modifică precum urmează:

SECȚIUNEA I

Despre personalul de inspecție al scoalelor primare și secundare

Art. 294. Afară de persoanele însărcinate cu inspectarea unor scoale prin dispoziții speciale ale acestei legi, vor fi inspectori generali și inspectori pentru învățământul secundar și primar, revizori și subrevizori pentru învățământul primar. Numărul lor se va fixa după trebuință.

Art. 295- Inspectorii generali și inspectorii vor fi numiți cu decret regal dintre actualii sau foștii profesori de universitate și scoale secundare.

Art. 296. Revizorii vor fi numiți cu decret regal dintre profesorii scoalelor secundare, dintre institutori cu preferința celor ieșiți din școala normală de institutori și dintre alte persoane cu cunoștințe pedagogice.

Art. 297. Subrevizorii se vor numi prin decizie ministerială dintre învățătorii definitivii.

Art. 298. În fiecare județ, prefectul va pune la dispoziția revizorului cancelaria necesară administrare! școlare, pe cât se poate în chiar localul preferurei, precum și un copist.

Art. 299. Atribuțiunile personalului de inspecție se vor hotărî prin regulamente, cari vor prevedea și adunarea învățătorilor în conferințe.

Art. VIII

Articolele 364-383 de la cap. II al părții II din legea instrucțiunei, precum și an. 1-17 și 19—22 din legea pentm numirea profesorilor de la 17 martie 1879, cari se vor intercala în legea instmețiunei, se modifică precum urmează:

SEM IUNLA II

Despre numirea membrilor corpului didactic

Art. 300. Directorii și directoarele scoalelor primare și secundare se vor numi dintre membrii corpului didactic al scoalei.

Numirea lor se face prin decizie ministerială.

Art. 301. Românii, cari ocupă o catedră în învățământul public al altor state, pot fi numiți de-a dreptul la o catedră similară în România. O asemenea numire se va face prin decret regal după propunerea ministrului instrucțiunei publice cu avizul conform al consiliului permanent. Cei numiți în aceste condiții se vor primi cu ritlul provizoriu sau definitiv, după cum l-au avut în statul străin, și li se va tine seamă de timpul servit acolo la fixarea gradariunei.

Art. 302. Toți membrii corpului didactic vor face o singură dată, la intrarea lor în învățământul public, jurământ de supunere la Constituțiune și de fidelitate Regelui.

Acest jurământ se va face la București înaintea ministrului sau a directorului ministerului, la Iași înaintea rectorului Universității, în județe înaintea prefectului.

Art. 303. Devenind vacantă o catedră rurală, revizorul numește îndată un suplinitor sau o suplinitoare pentru timpul până la sfârșitul

anului școlar, de preferință normaliști, și încunostiințează ministerul despre aceasta.

Art. 304. Ministerul publică prin *Monitorul oficial* o dată pe an, și anume în primele opt zile din iunie, toate catedrele rurale vacante, cu avizul că aspiranții calificați pentru a le ocupa conform articolului următor să prezinte cererea lor revizorului respectiv până la ultima zi din iunie. Cererea va fi însoțită de certificatele școlare, pe cari revizorul le va înapoia îndată aspirantului, după ce va fi însemnat, în dosul fiecărui certificat, „văzut și trecut în listă la No...”, cu data și cu subscrierea sa.

Revizorul va forma o listă, în care va trece numele fiecărui aspirant, vârsta și locul lui de naștere, certificatele lui școlare cu data lor și cu numărul de clasificare sau cu media generală a notelor ultimei clase. Această listă se va forma în două exemplare, din cari unul va rămâne în arhiva revizorului, iar celalalt va fi trimis ministerului, în primele zece zile din iulie, cu un raport colectiv în care revizorul va propune persoanele ce merită să ocupe catedrele vacante din circumscripția sa pe temeiul superiorității certificatelor trecute în listă și a altor observări, ce revizorul este în drept a face în privința aspiranților

Asupra acestui raport al revizorului, consiliul permanent încheie avizul său, și ministrul decide numirea învățătorilor și învățătoarelor cu titlu provizoriu, publicând, cel mai târziu până la 5 octombrie în *Monitorul oficial*, deciziunea sa, însoțită de avizul consiliului permanent cu însemnarea certificatelor.

Art. 305. Nu pot fi numiți Învățători cu titlu provizoriu decât:

- 1) Absolvenții unei scoale normale;
- 2) Preoții cu certificat despre examenul din pedagogie și didactică prevăzut la art. 280 și 283;
- 3) Absolvenții a patru clase gimnaziale și cu certificatul examenului de pedagogie și didactică.

Nu pot fi numite învățătoare cu titlu provizoriu decât absolventele unei scoale normale de institute sau ale unui externat secundar de fete.

Art. 306. După trei ani de bună funcționare, învățătorii și învățătoarele provizorii pot cere de la minister numirea definitivă, însoțind cererea de o copie a tuturilor observărilor din registrul de

inspecțiune. Numirea definitivă se dă prin deciziune ministerială, după ce se va fi luat avizul revizorului.

Art. 307. Devenind vacantă o catedră primară urbană, revizorul circumscripției respective numește îndată un suplinitor sau o suplinitoare și încunostiințează ministerul despre aceasta.

Art. 308. Ministerul publică prin *Monitorul oficial* o dată pe an, și anume în primele 8 zile din mai, toate catedrele urbane vacante, cu avizul că aspiranții calificați a le ocupa conform art. următor să prezinte cererea lor revizorului respectiv până la ultima zi din mai. Cererea va fi însoțită de certificatele școlare, pe cari revizorul le va înapoia îndată aspirantului, după ce va fi însemnat, în dosul fiecărui certificat, „văzut și trecut în listă la No...», cu data și subscrierea sa.

Revizorul va forma o listă, în care va trece numele fiecărui aspirant, vârsta și locul lui de naștere, certificatele lui școlare cu data lor și cu numărul de clasificare sau cu media generală a notelor ultimei clase. Această listă se va forma în două exemplare, din care unul va rămâne în arhiva revizorului, iar celălalt va fi trimis ministerului, în primele 4 zile din iunie, cu un raport colectiv în care revizorul va propune persoanele ce merită să ocupe catedrele vacante din circumscripția sa, pe temeiul superiorității certificatelor trecute în listă și a altor observări, ce revizorul este în drept a face în privința aspiranților.

Asupra acestui raport al revizorului consiliul permanent încheie avizul său, ministrul decide numirea institutorilor și instituteoarelor cu titlu provizoriu, publicând, cel mai târziu până la 1 iulie prin *Monitorul oficial*, deciziunea sa, însoțită de avizul consiliului permanent și de lista tuturilor aspiranților cu însemnarea certificatelor lor.

Art. 309. Nu pot fi numiți institutori cu titlu provizoriu decât:

- 1) Absolvenții școalei normale pentru institutori;
- 2) Absolvenții cursului superior de seminar, dacă au și certificat despre examenul de pedagogie și de didactica prevăzut la art. 280 și 283;
- 3) Bacalaureații liceelor clasice sau reale, dacă au și certificat de examenul de pedagogie și didactică.

Nu pot fi numite instituteoare cu titlu provizoriu decât absolventele unei scoale normale de instituteoare.

An. 310. După patru ani de bună funcționare cu titlul provizoriu, instrutorii și institutoarele pot cere numirea lor definitivă. Însușind cererea de o copie a tuturor observărilor din registrul de inspecțiune. Numirea definitivă se dă prin decizie ministerială, după ce se va fi luat avizul unui inspector școlar.

An. 311. Devenind vacantă o catedră secundară, directorul scoalei respective încunoștiințează îndată ministerele și, până la numirea profesorului provizoriu conform dispozițiilor următoare, îngrijește de suplینirea cursului prin unul sau doi din profesorii acelei scoale, cari primesc pe timpul suplینirii salariul prevăzut în budget pentru acea catedra, cu scădere de 30 la sută.

Art. 312. Ministrul numește în cel mai scun timp profesorul provizoriu la catedra vacantă cu avizul conform al consiliului permanent. Acest aviz trebuie să fie motivat și să se întemeieze pe superioritatea notei medie generale de la concursul pentru specialitatea respectivă prevăzut în articolele următoare. Deciziunea de numire împreună cu avizul consiliului permanent se publică prin **Monitorul oficial**.

Art. 313. Se instituie două comisiuni permanente, una în București și una în Iasi, pentru concursurile de profesorat la gimnaziile și liceele clasice și reale, la seminariile inferioare și superioare și pentru limbele franceză și germană la orice școală secundară. Fiecare comisiune va fi compusă din șapte membri, dintre care unul va fi președinte. Membrii comisiunii se numesc pe cinci ani cu îndeplinirea formelor prevăzute mai jos. La expirarea termenului de cinci ani, se procedează la o nouă compunere a celor două comisiuni. Aceiași membri pot fi aleși și numiți din nou.

An. 314. Profesorii facultății de litere din București și din Iasi aleg din sânul lor câte patru profesori. Profesorii facultății de științe din București și din Iasi aleg asemenea din sânul lor câte patru profesori. Alegerile se vor face în vederea specialităților prevăzute la *Art. 318*, lit. *af*.

Profesorii fiecărui liceu clasic sau real aleg din sânul lor câte patru profesori, doi pentru partea literară și doi pentru partea științifică. Aceste alegeri se vor face după cererea ministerului la începutul fiecărui period de cinci ani.

An. 315. Din listele profesorilor astfel aleși, ministrul numește șase membri pentru comisiunea permanentă din București și șase membri pentru cea din Iasi, câte trei din partea literară și câte trei din partea științifică. Al șaptelea membru se numește de-a dreptul de ministru.

Numirile membrilor comisiunii permanente se fac prin decret regal.

Încetând a funcționa vreunul din membri în decursul perioadei de cinci ani, ministrul îl va înlocui cu un alt profesor din lista celor aleși conform art. precedent.

Art. 316. Secretarul universității servește și ca secretar al comisiunii permanente de concurs.

El rine o cancelarie deosebită pentru comisiune și primește în cele trei luni ale acestui serviciu al său (aprilie—iunie) o diurnă de 150 lei pe lună din fondul prevăzut la an. 331.

An. 317. O dată pe an, și anume de la 2-31 mai, comisiunile permanente țin în localul universității concursurile pentru profesoratul scoalelor secundare, după specificarea de mai jos.

Această epocă a concursurilor se va publica prin **Monitorul oficial** în ianuarie al fiecărui an, cu invitare pentru aspirații calificați de lege ca să prezinte cererile lor de înscriere în decursul lunii lui aprilie la secretariatul comisiunii permanente, înaintea căreia vor să treacă concursul, arătând și specialitatea concursului.

Art. 318. Concursurile se țin pentru următoarele specialități:

- a) Limba latină, limba română, istoria cu geografia și filosofia împreună;
- b) Limba greacă, limba română, istoria cu geografia și filosofia împreună;
- c) Matematicile, mecanica, comptabilitatea și noțiuni de astronomie împreună;
- d) Științele fizico-chimice și științele naturale cu igiena împreună;
- e) Limba și literatura franceză;
- f) Limba și literatura germană;
- g) Caligrafia, desenul liniar, tehnic și artistic;
- k) Muzica vocală;

i) Gimnastica și exercițiul militar.

A n . 319. Este permis unui aspirant să se înscrie și să se supună la concursul a două din specialitățile prevăzute la/i. a-/din articolul precedent.

Art. 320. (Zoneurile primelor patru specialități (a—d) se țin înaintea comisiei permanente; ele consistă în două probe în scris și două probe orale pentru fiecare obiect.

Art. 321. Aspiranții cari n-au întrunit la probele în scris nota medie 7 minimum, nu sunt admiși la probele orale.

Art. 322. Concursurile pentru ultimele cinci specialități (e-i) se dau înaintea unui juriu deosebit pentru fiecare specialitate și pentru fiecare sesiune anuală, în care s-a înscris vreun aspirant. Aceste jurii se compun din câte un președinte delegat de comisiunea permanentă dintre membrii săi și din câte alți doi membri designați pentru acea sesiune anuală de comisiunea permanentă dintre membrii corpului didactic din București și din Iași, competenți în specialitatea respectivă.

Art. 323- Concursurile pentru limba și literatura franceză și germană consistă în trei probe în scris și trei probe orale, din cari care una va trebui să fie făcută în limba respectivă.

Art. 324. Programa concursurilor pentru specialitățile g, h și i și condițiile de admisibilitate se hotărăsc de consiliul permanent al instrucției și se publică prin *Monitorul Oficial* în ianuarie odată cu publicarea epocii anuale a concursurilor.

Art. 325. Aspiranții, pentni a putea fi admiși la concurs, trebuie să întrunească următoarele condițiuni, și anume:

1) Pentru vreuna din specialitățile a-dh gimnaziile și liceele clasice sau reale și la seminarele inferioare sau superioare:

Să fie români;

Să fie licențiați sau doctori ai facultății respective.

2) Pentni limba franceză sau pentru limba germană la oricare școală secundară:

Aspiranții să aibă cel puțin diploma de bacalaureat sau o diplomă echivalentă;

Aspirantele să fi absolvit cel puțin o școală secundară de fete în țară, sau să producă un certificat din străinătate, dedarat echivalent de minister.

Străinii sunt admiși la concursurile pentru limba franceză și cea germană.

Art. 326. Concurantul, care a întrunit nota medie generală de cel puțin 7, primește un brevet de capacitate. Acest brevet va fi subsemnat de toți membrii comisiei permanente și de secretarul universității. El va menționa nota medie generală și obiectele specialității, pentru propunerea cărora declară capacitatea.

Pentru fiecare brevet de capacitate se va plăti o taxă de 40 lei.

Art. 327. Brevetul de capacitate este valabil pentru cinci ani.

Dacă la expirarea acestui termen, cel brevetat nu a fost numit profesor provizoriu, el va trebui să treacă un nou concurs pentru a obține un nou brevet fără plată de taxă.

Art. 328. Pentru fiecare lucrare în parte din sesiunea anuală a concursurilor, comisiunea permanentă și juriile deosebite încheie procese-verbale semnate de membrii prezenți. La citirea probelor în scris și la probele orale trebuie să asiste membrii în complet și să dea fiecare o notă de clasificare. Celelalte lucrări se pot face cu majoritatea membrilor.

Art. 329. În primele zile ale lui iunie, președintele comisiei permanente trimite ministerului un raport amănunțit asupra tuturor concursurilor din acea sesiune. Numele celor hrevetați cu însemnarea specialității lor, a notei medii generale și a epocii concursului se vor trece la minister într-un registru ad-hoc, care se va avea în vedere la ocuparea catedrelor vacante în decursul celor cinci ani următori după ordinea clasificării, conform arc. 31 2,

Art. 330. Membrii comisiei permanente și ai juriilor deosebite primesc, pentru fiecare ședință la care au luat parte în sesiunea anuală a concursurilor, un jeton de prezență de 25 lei.

Președintele comisiei și secretarul formează lista jetoanelor convenite fiecărui membru, conform proceselor-verbale subscrise de el și o înaintează ministerului spre achitare.

Art. 331. Jetoanele de prezență se vor achita dintr-un fond deosebit, ținut în casa de depuneri și consemnațiuni la dispoziția ministerului și compus din:

1. Taxa brevetelor de capacitate, a diplomelor de bacalaureat și a diplomelor universitare;

2. Reținerea de 30 la sură prevăzută prin lege la retribuirea suplinitoilor;

3. Jumătatea salariului primei luni de funcționare a profesorului numit în urma brevetului său de capacitate. Această sumă se va vărsa de minister la casa de depuneri cu destinarea specială de a alimenta fondul prevăzut aici.

An. 332. Prisosul anual după plata jetoanelor de prezență, a diurnei secretarilor și a diurnelor prevăzute la art. 134, 178 și 339 se va întrebuița la înființarea de școli noi, mai ales rurale.

An. 333. Profesorii de religii vor fi numiți dintre preoții absolvenți ai unui seminar superior, după recomandarea chiriarchului, sau dintre absolvenții facultății de teologie, după recomandarea decanului acestei facultăți.

Art. 334. Programa și condițiile cursurilor pentru catedrele de la externatele secundare de fete, la școlile normale pentru învățători, învățătoare, institutori și institutoare, precum și la școlile profesionale (afară de catedrele limbii franceze și germane, pentru care s-a dispus mai sus) se vor hotărî de consiliul permanent de instrucție.

Art. 335. Art. 18 din legea pentru numirea profesorilor de la 1879.

Art. 336. După 4 ani de bună funcționare, profesorii și profesoarele cu titlul provizoriu de la școlile secundare pot dobândi, în urma recomandării directorului școlii respective și cu avizul inspectorului școlar, numirea lor definitivă prin decret regal.

Art. 337. Devenind vacanta o catedră universitară, ministerul poate numi un suplitor, luând mai întâi avizul consiliului profesoral al facultății respective.

Art. 338. Pentru ocuparea unei catedre vacante la universitate prin un profesor cu titlul provizoriu, consiliul profesoral al facultății respective va propune ministerului pe candidatul ce-l va crede mai capabil. Această propunere va trebui să fie motivată și să se întemeieze: 1. Pe diploma candidatului de licențiat sau doctor în specialitatea respectivă, sau pe o diplomă echivalentă cu aceasta; 2. Pe scrierile lui literare sau științifice; 3. Pe alte merite ce ar fi având.

Art. 339. Dacă ministerul aprobă propunerea facultății, va numi îndată candidatul propus ca profesor provizoriu la catedra vacantă.

Dacă ministerul nu aprobă propunerea facultății, catedra se va publica la concurs, cu cel puțin 6 luni înainte de epoca fixată pentru ținerea lui, împreună cu condițiile concursului ce se vor stabili de consiliul profesoral al facultății respective.

Concursul se va ține la facultatea respectivă. Juriul concursului se va compune din 5 membri, dintre cari doi profesori aleși de consiliul facultății respective din București, doi profesori aleși de consiliul facultății din Iași și al 5-lea membru numit de ministru. Juriul își alege președintele dintre membrii săi.

Membrii juriului, cari nu au reședință la locul concursului, primesc 25 lei diurnă din fondul prevăzut la art. 331 și bilet de liber parcurs.

An. 340. După 3 ani de funcționare cu titlul provizoriu, profesorii de universitate pot dobândi, asupra recomandării rectorului universității, numirea lor definitivă prin decret regal.

Art. IX

Articolele 384-394, 395, 396, 398, 404, 405 și 418 de la secțiunea III, cap. II al părții II din legea instrucției și art. 1, 3, 6-8, 11-13 din legea pentru fixarea și gradarea remunerărilor, cari se vor intercala în legea instrucției, se modifică precum urmează:

Art. 384 și 385, devenite art. 341. Institutorii și institutoarele, profesorii și profesoarele cu titlul definitiv sunt inamovibili. Ei nu vor fi revocați decât pentru motivele și după formele determinate prin această lege.

Art. 386, devenit art. 342. Profesorii și profesoarele cu titlul definitiv nu pot fi permutați, fără a lor expresă învoire, decât conform art. 360 și 362.

Art. 343. Învățătorii și învățătoarele cu titlul definitiv nu pot fi permutați (afară de expresă lor învoire) și destituiți decât în urma unei decizii a consiliului permanent aprobată de ministru. Consiliul permanent, înainte de a da deciziunea, va cita pe învățători sau învățătoare înainte să la o zi anume fixată, și, dacă cei citați se prezintă, va asculta justificarea lor și apoi va pronunța deciziunea.

Dacă cei citați nu se prezintă, deciziunea se va pronunța în lipsă fără drept de opoziție.

la an. **387**, devenit art. **344**, se suplinii aliniatul din urmi.

1 j an. **1** din legea de la **6** martie **1883**, devenit art. **345**:

a) **80** lei pe lună pentru învățătorii și învățătoarele rurale;

c) **280** lei pe lună pentru profesorii și profesoarele la școalele normale de învățători, învățătoare și instructori, la seminarii cursul inferior, la externatele secundare și la școalele profesionale;

d) **360** pentru profesorii de gimnaziu și licee clasice și reale, de seminarii cursul superior, de școala normală pentru institutori și de școala de farmacie;

fi Remunerarea profesorilor și profesoarelor de limbi străine moderne se fixează la **200** lei pe lună, cu excepția gimnaziilor și liceelor reale, unde vor avea **360** pe lună;

g) Remunerarea profesorilor, de religie la școalele laice se fixează la **150** lei pe luni; asemenea a profesorilor și profesoarelor de desen și caligrafie la școalele secundare, afară de gimnaziile și liceele reale și de școalele profesionale, în cari acești profesori vor fi remunerați conform lit. *c* și *d*

k) Institutorii și profesorii astăzi în acuvitare nu vor suferi reduceri din actualele remunerații.

An. **3**, devenit **347**, După **7** ani de serviciu de la numirea provizorie, remunerațiile prevăzute la art. **1** se sporesc cu **15** la sută; după **14** ani cu **40** la sută; după **21** ani cu **60** la sută; astfel încât după acest ultim termen de gradațiune remunerațiile vor fi cu **60** la sută mai mari decât cifra fiecăruia prevăzută la an. **1**. care va servi de normă la calcularea gradării.

An. **8** din legea de la **6** martie **1883**, devenit art. **350**, Anii de gradațiune se socotesc de la numirea provizorie în învățământ, și sporul provenit din gradațiune se calculează după remunerarea ce plătește. conform art. **344**, în momentul ajungerii termenului de gradațiune.

Sporul provenit din un termen de gradațiune atins în decursul anului bugetar se plătește cu începere de la **1** aprilie al anului bugetar următor.

Art. **7** din legea de la **6** martie **1883**, devenit art. **351**. Membrii corpului didactic de la școalele comunale sau județene trecute în

sarcina statului se vor bucurii de același drept la gradațiune cu cei de la școalele statului, și li se vor ține în seamă anii serviți la școalele comunale sau județene cu începere de la numirea lor provizorie, conform lesei instrucțiunii.

Art. **8** din legea de la **6** martie **1883**, devenit art. **352**. Membrii corpului didactic cari vor fi ajuns anii de pensie întreagă, prevăzuți în legea pensiilor, pot fi obligați de minister să-și valoreze dreptul la pensie pentru **1** aprilie al anului următor. Dacă la acea epocă suni trecuți în lipsa pensionarilor, sau dacă refuză a-și cere dreptul la pensie, ei pot fi considerați ca demisionari la sfârșitul anului școlar.

Art. **11**, **12** și **13** din legea de la **6** martie **1882** se suprimă.

388 din legea instrucțiunii, devenit art. **355**. Toți membrii corpului didactic sunt datori a frecuenta regulat clasa lor în orele determinate prin regulament. Profesorii de universitate sunt îndemnați datori să ia parte la examenele prevăzute în regulamentul facultății lor.

Art. **38*5**, devenit art. **356**. În caz de centavențiune la articolul precedent, ministerul va reține pentru orice absență nemotivată partea corespunzătoare din salariul lunar. Această parte se va calcula după numărul orelor de clasă pe lună în raport cu retribuția și gradarea lunară. Pentru fiecare absență nemotivată de la examene, se va face o reținere corespunzătoare cu **2** ore de lectii.

La art. **390**, devenit an. **357**, se înlocuiește aliniatul din urmă cu următorul aliniat:

Orice concediu al rectorilor și decanilor de la universități și al directorilor școalelor secundare se cere de la minister.

Orice concediu al celorlalți membri ai corpului didactic, dacă trece peste **10** -de se cere de la minister.

Concediul până la **10** zile se cere și se obține:

Pentru directorii școalelor primare și pentru învățătorii și învățătoarele, de la revizorul școlar respectiv:

Pentru directorii și institutorii, pentru profesorii și profesoarele școalelor secundare, de la direcțiunea școlii respective;

Pentru profesorii de universitate, de la decanul facultății lor.

Cererea de concediu al fiecărui membru din corpul didactic al școalelor primare și secundare va trebui să cuprindă și propunerea unui suplinitor pe răspunderea titularului.

Profesorii universitari, tari cer un concediu de peste 10 zile, trebuie asemenea să propună un suplinitor pe răspunderea lor.

La arr. 391, devenit art. 358, se suprimă cuvintele: «atât la intrare cât și la eșire».

Art. 392, 393 și 394 se suprima.

La art. 395, devenit an. 359, să se zică în loc. de "institutorii și profesorii": membrii corpului didactic.

La art. 396, devenit art. 360, să se zică asemenea: membrii corpului didactic, șt sa se introducă între penalități și permutarea.

La art. 398, devenit 362, să se zică: Permutarea, cesura, suspendarea și destituirea institutitorilor, institutoarelor, profesorilor și profesoarelor cu tidul definitiv se vor pronunța etc.

La art. 404, devenit art. 368, să se zică în loc de «învățătorul" membrul corpului didactic, și în loc de «învățătorii învățământ.

Ia art. 405, devenit art. 369, se adaugă alineatul:

Cânți un membru al corpului didactic este urmărit de o acțiune publică, ministeml îl poare suspenda de-a dreptul din funcțiune pană la terminarea acțiunii publice. După terminare, el poate fi trimis în judecata corpului profesoral, conform dispozițiilor precedente, sau poate fi reintegrat, restituindu-i-se remunerarea în timpul suspendatei.

Art. 418, devenit art. 382. Se va face o nouă ediție a legei asupra instrucțiunii din 25 noembre 1864 cu modificările aduse prin legea de fată.

27februarie 1889

Ministrul Instrucțiunii Publice și al Cultelor,
TITU MAIORESCU"

110

(p. 427) LA ADRESA. PREROGATIVELE COROANEI
ȘI PARTIDUL LIBERAL
(Ședința Camerei de la 6 martie 1892)

Publicat In „Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 16, 13 martie 1892, p. 96-98.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 563-571.

Maiorescu începe să redacteze în numele guvernului conservator condus de Iascar Catargiu adresele către Tron. Subliniază ideea că regele își poate exercita prerogativele numai în cadrul prevederilor din Constituție. Mai redactează, cum vom vedea mai departe, încă trei adrese către Tron.

111

(p. 434) LA ADRESA. PENTRU LASCAR CATARGI
ȘI CONTRA
MANIFESTULUI NAȚIONAL-LIBERAL DE LA IAȘI
(Ședința Camerei de la 26 noiembrie 1892)

Publicar în „Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 8, 1 decembrie 1892, p. 48-51.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 572-591.

Manifestul de la Iași conținea atacuri la adresa conservatorilor, Maiorescu riposrează, arătând, totodată, că într-un stat constituțional - și încă unul tânăr - se impunea colaborarea dintre partidele politice.

112

(p. 449) LA ADRESA. BUN PRECEDENT
CONSTITUȚIONAL. CONTRA ATITUDINII
DLUI STURDZA ÎN CHESTIA TRANSILVANIEI
(Ședința Camerei de la 11 decembrie 1893)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 17, 22 decembrie 1893, p. 160-165.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 592-624.

Problema cea mai importantă privește poziția sa în chestiunea Transilvaniei care se reflectă și în acest discurs parlamentar. Maiorescu publică articolul *ZurpoUtischen LageRurnaniensin* „Deutsche Revue"

în 1881, io care pledează, cum am văzut, pentru o apropiere a României de Imperiul austro-ungar, pe care Eminescu o califica, la acea dată, o utopie politică atâta vreme cât guvernele de la Budapesta nu-și schimbau politica de srat rață de românii din Transilvania. Maiorescu evită să aducă în discuție această problemă, ocupându-se de politica Curții din Viena față de românii din monarhia habsburgică. Exemplifică cu Styrcea, Hurmuzachi și alți deputați în Parlamennil din Viena.

Curtea din Viena luă, între alte măsuri, la ocuparea Țării de Sus a Moldovei, pe care avea să o numească Bucovina, și pe cea a disființării tidurilor de boier și mazil și înlocuirea lor cu titlurile de baron și cavaler. Asemenea titluri date de Curtea din Viena dețineau și bucovinenii amintiți de Maiorescu și care ie înlesneau în bună măsură intrarea în Parlamentul de la Viena.

Maiorescu îl amintește pe Alexandru Mocsony — îi spune Mocioni - „care prin situația sa socială” și „moderația sa” putea contribui la apropierea dintre români și unguri. Familia Mocsony incra în rândul nobilimii maghiare și nu s-a dovedit atașată luptei românilor transilvăneni pentru revendicările lor.¹

Maiorescu nu răspunde la întrebarea care i se pune cu privire la absența deputaților români din Dieta de la Budapesta. Alegeri se făceau și în Transilvania, însă candidații românilor se confrunrau cu multe dificultăți din parcea aurorităților maghiare, asfel că foarte greu și, mai ales, foarte puțin puteau ajunge în Parlamentul de la Budapesta. La alegerile din iunie 1887, izbutește să fie ales la Caransebeș Traian Doda, însă nu prin vot, ci prin aclamații. Acesta adresează Dietei din Budapesta o scrisoare în care arară că nu putea participa la lucrările ei atâta vreme cât nu era loc și pentru români „în cadrul Constituțiunii maghiare”.² Ioan Slavici susține declarația lui Traian Doda în „Tribuna” și este trimis de justiția maghiară pentru un an la temnița din Vaț.

¹ D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 290, 359, 362, 363, 371, 382, 581.

² *Ibidem*, p. 320.

Maiorescu întocmește un răspuns la Mesajul Tronului ce reflectă orientarea sa politică, care însă nu era a tuturor membrilor Partidului Conservator cum s-a putut vedea la publicarea articolului său în „Deutsche Revue” în 1881.

113

tp. 473) LA ADRESĂ. LEGISLATURA DE 4 ANI.
DISCIPLINA MAJORITĂȚII. IDEILE „JUNIMISTE”.
CONTRA DEMAGOGIEI
(*Sedința Camerei de la 3 decembrie 1894*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 12, 14 decembrie 1894, p. 207-212.

în volum: *Discursuri parlamentare*, IV, p. 625-656.

Maiorescu deschide discursul său cu declarația prin care guvernul conservator se considera obligat, în virtutea tradiției, să aducă omagii regelui și dinastiei și să arate care era situația financiară a țării. Mai departe răspunde la observațiile care se fac cu privire la răspunsul la *Adresă*, reia discuția în legătură cu disensiunile din Partidul Conservator și relevă meritele lui P. P. Carp în activitatea sa politică.

VOLUMUL V
(1895-1899)

IX. SUB NOUL REGIM LIBERAL,
(p. 499) Primul minister Sturdza
și Ministerul Aurelian
(*4 octombrie 1895-31 martie 1897*)

Publicată în „Convorbiri literare”, XITX, nr. 4, aprilie 1915, p. 349-380.

în volum: Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare cu privire asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I.* Volumul V (1895-1899). București, „Minerva”, 1915, p. 5-54; Titu Maiorescu,

Istoria contemporană a României, 1866-1900. București, Editura Librăriei Socec & Go., Societate Anonimă, 1925, p. 329-368.

Guvernul condus de D. A. Sturdza stă la conducerea țării între 4 octombrie 1895 și 10 noiembrie 1896. Maiorescu face portretul miniștrilor care formează acest cabinet, numiți, după aprecierea lui, la ministerele respective ca „răsplată” pentru serviciile aduse Partidului Liber! și pentru lipsa lor de relevanță în viața politică a țării. D. A. Sturdza este caracterizat prin declarația pe care o face privind neamestecul „în afacerile interioare ale statelor vecine”, prin care se dezicea de activitatea sa anterioară pentru sprijinirea luptei naționale a românilor de sub stăpânirea austro-ungară.

Evenimentul politic cel mai important din timpul guvernării D. A. Sturdza dintre octombrie 1895 și noiembrie 1896 îl constituie vizita împăratului Franz Joseph în România, în septembrie 1896. Impăratul de la Viena este oaspetele regelui Carol I la București și la Sinaia și vizitează fortul de la Chitila unde asistă la exerciții de tragere. Maiorescu notează cu satisfacție faptul că pledoaria sa pentru o apropiere de Imperiul austro-ungar începea să dea roade.

Guvernul lui D. A. Sturdza se confruntă cu probleme grave economice, însă nu se poate ocupa de ele din cauza disensiunilor din sânul cabinerului și a conflictului pe care îl provoacă cu conducerea Bisericii Ortodoxe Române. Programul promis la instalarea sa la guvern privind „restabilirea pactului fundamental al țării” prin introducerea respectului pentru lege nu este îndeplinit. Nu este îndeplinită nici promisiunea de „stăruință mai energică” în sprijinul românilor transilvăneni. Politica guvernului liberal duce la luptele de stradă și la asaltul Palatului Universității unde își avea sediul și Senatul. Au loc ciocniri între manifestații și poliție și sunt implicați și studenții. D. A. Sturdza se vede silit să-și dea demisia, fiind urmat de un nou guvern liberal sub conducerea lui P. S. Aurelian.

Guvernul lui P. S. Aurelian se constituie în 11 noiembrie 1896 și dură până în 31 martie 1898. I se recunoaște un singur merit, acela de a stinge conflictul dintre guvern și conducerea Bisericii Ortodoxe Române.

Maiorescu face în această parte a introducerii sale istorice un portret fizic și moral al lui Dimitrie Ghica, cu care ne întâlnim foarte

des în discursurile sale parlamentare, numit, uneori „Beizadea Mitică”. „Era mai înainte de toate - arată Maiorescu - reprezentativ. Născut la 1816, înalt la trup, larg de piept, oacheș și rotund la față, cu obraji rumeni, înfățișarea sa fizică, deși cam greoaie, era de-o vădită eleganță militară.” Totodată, îi face și portretul moral. „Crezându-se prin originea sa mai presus de obișnuitele partide politice, întrebându-l adeseori cuvintele pompoase «Țara mea», Beizadea Mitică ttecea fără multă greutate dintr-un panid în altul și a prezidar cu aceeași încredere în sine atât Adunări conservatoare, cât și Adunări liberale, căci în aceste vicisitudini el își păstra pururi ideea sa de căpetenie de a fi un sprijin Dinastiei.” Dimitrie Ghica putu deveni cu însușirile sale „o figură istorică”.

X. TOT SUB REGIMUL LIBERAL

(p. 530) **Al doilea Minister Sturdza** (31 mai 1897-30 martie 1899)

Publicată în „Convorbiri literare”, XLIX, nr. 5, mai 1915, p. 478-507.

În volum: *Discursuriparlamenutre*, V, p. 55-109; *Istoria contemporană a României*, p. 369-408.

Maiorescu se ocupă în deschiderea prezentării sale istorice de disidența din sânul Partidului Liberal formată în jurul ziarului „Drapelul”, ziar care apare de la 10 mai 1897 și își încetează apariția la 1 decembrie 1900. Cotidianul bucureștean grupează în jurul său câteva personalități cu rol important în viața noastră literară, ca Barbu Ștetănescu Delavrancea, sau în cea culturală, ca V. Alexandrescu Urechiă. Asistăm la frământări și în sânul Partidului Conservator, iar P. P. Carp se dovedește și în aceste împrejurări consecvent în orientarea sa politică.

Personalitatea cea mai controversată era, în opinia lui Maiorescu, Gheorghe Panu, ziarist nu lipsit de talent, fondator al ziarului „Lupta” apărut la Iași (1884-1885) și la București (1886-1895). Este și autorul cunoscutei lucrări memorialistice *Aminții de la „Junimea” din Iași* (București, 1908, 1910). „Lipsa sa de caracter - arată

Maiorescu - l-a purtat prin toate partidele și l-a făcut să slujească rând pe rând cauzele cele mai contradictorii, cu același aparat de argumentare logică, *omnia pro pecunia*". Criticul nu uită să aducă în discuție și atitudinea lui Gh. Panu la lectura poeziei lui Eminescu *Scrisoarea III*, la „Junimea” ieșeană în 29 martie 1881. Reproduce o parte din poezie și îl identifică pe C. A. Rosetti în versul „pocitura bulbucații ochi de broască”, însă greșea când credea că prin versul: „Negru, cocoșat și lacom, un izvor de șiretlicuri” îl viza pe Ion Ghica. Eminescu îl satiriza, în realitate, pe Pantazl Ghica.

Încheia caracterizarea lui Gheorghe Panu cu un avertisment pentru posteritate: „Astăzi figura acestui om politic multicolor, se vede rurnată în bronz și așezată în grădina populară a Cișmegiului pentru edificarea trecătorilor”.

Aspectul cel mai grav pentru guvernarea lui D. A. Sturdza îl constituie decorarea de către regele Carol I, la Budapesta, a lui Jeszenszky cu „placa de Mare Ofițer al Coroanei” în septembrie 1897, iar D. A. Sturdza contrasemnează decretul regal în calitatea sa de ministru de externe. Acest Sándor Jeszenszky nu era altul decât procurorul care instrumentase procesul memorandiștilor judecat la Cluj în mai 1894¹.

Face o paralelă între Desideriu Banffy, ministrul ungar care mijloci acordarea distincției acestui procuror, și D. A. Sturdza, șeful guvernului român care confirmă acordarea ei prin semnătura sa ca ministru de externe. Al. Marghiloman citește în Camera Deputaților de la 17 martie 1899 și G. Gr. Cantacuzino în Senatul României la 18 martie 1899 declarația de „obstructionism parlamentar” în contra rămânerii lui D. A. Sturdza la conducerea guvernului. Declarația este semnă de un mare număr de oameni politici din cele două partide - liberal și conservator. Activitatea acestora se mută din Parlament la Cluburile politice, care pregătesc demonstrațiile de stradă, soldate cu ciocniri violente între manifestanți și forțele de ordine. D. A. Sturdza se vede silit să-și dea demisia în 30 martie 1899. Maiorescu consideră demisia ca „fă binefacere a soartei” prin care D. A. Sturdza fu înlăturat de pe scena vieții politice și lăsat să se ocupe de activitatea științifică.

¹ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, II, p. 11.

² D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 386—392.

Ca susținător al apropierei României de Imperiul austro-ungar, Maiorescu se găsea într-o situație aparte. Se ocupă de condamnarea memorandiștilor - nu putea evita o realitate istorică - însă găsea o atenuare a ei în faptul că memorandiștii fură grațiați. Găsea o justificare și pentru acordarea distincției procurorului maghiar, în faptul că ea fusese obținută prin șantaj. Era o explicație. Guvernul român nu o retrage, să șteargă măcar în parte umilința adusă poporului român. Se dovedește încă o dată că programul lui Maiorescu de apropiere a României de Imperiul austro-ungar, cu ignorarea revendicărilor românilor din Transilvania, era o utopie politică. Aderarea secretă a României la Alianța Puterilor Centrale în 1883 și deci apropierea de Imperiul habsburgic era un act poitic-diplomatic de mare complexitate, impus de o anumită conjuncmără internațională, dar care nu angaja drepturile naționale ale românilor. Evenimentele istorice sunt cele care au descifrat sensul unor opțiuni în asemenea momente.

Discursuri parlamentare

(1895-1899)

114

(p. 561) CONTRA ADRESEI. „MINISTER PERSONAL”.
DESPRE IEȘIREA DIN PARLAMENT. PRETINSELF.
ALEGERI LIBERE. OPOZIȚIA NIMICITĂ. VIOLAREA
LIBERTĂȚII PRESEI. BATJOCORIREA MINISTRULUI
DE INTERNE FLEVA. PROGRAM DE MISTIFICARE,
ÎNDEOSEBI ÎN CHESTIA NAȚIONALĂ
(*Sedința Senatului de la 21 decembrie 1895*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului”, nr. 10, 24 decembrie 1895,
p. 30-36.

În volum: *Discursuri parlamentare*, V, p. 105-150.

Maiorescu inaugurează ultima serie din discursurile parlamentare pe care le tipărește sub supravegherea sa, cu prezentarea situației conservatorilor intrați în Parlament sub regimul liberal. Nu putură

intta în Senat decât doi reprezentanți ai Partidului Conservator, situație în care aceștia nu aveau posibilitatea să propună proiecte de legi, să facă interpelări, ci numai să ia parte la dezbaterile înscrise pe ordinea de zi.

Discursul cuprinde, prin narura lucrurilor, interpretarea scolastică a unor expresii parlamentare, comunică încălcări ale *Constituției* și respinge aprecierea liberalilor că Partidul Conservator era un „partid al boierilor”. Nu-i fu greu să demonstreze că și Partidul Liberal era reprezentat prin boieri, în frunte cu D. A. Sturdza, primul-ministru al guvernului liberal.

Problema care interesează privește interpretarea pe care o dă Maiorescu raporturilor statului român cu Imperiul austro-ungar. Se desprinde de aici că în opinia sa aceste raporturi aveau în vedere relațiile între guvernul român și Curtea din Viena, și nu relațiile între guvernul român și guvernul de la Budapesta.

(p. 589) ÎN CONTRA VIOLĂRII
INAMOVIBILITĂȚII LA CURTEA DE CASAȚIE

(*Ședința Senatului ele la 10 aprilie 1896*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului”, nr. 51, 18 aprilie 1896, p. 542-545.

În volum: *Discursuri parlamentare*, V, p. 151-171.

Se declară, cum face în repetate rânduri, pentru respectarea principiului separării puterilor în stat și scoaterea lor de sub influența partidelor politice. Susține principiul inamovibilității în magistratură. Avea în vedere modificările aduse de Eugeniu Stătescu, ministrul Justiției, în funcționarea Curții de Casație pentru promovarea partizanilor săi.

Ministru al Justiției în 1900, Maiorescu, înlătură aceste schimbări arbitrare introduse în legea de funcționare a instituțiilor judecătorești.

(p. 602) CONTRA ADRESEI - UN ANAHRONISM.
RÂUL UNANIMITĂȚILOR. PARLAMENTUL LIBERAL
NU MAI REPREZINTĂ ȚARA, CĂCIA PLANARFA
CONFLICTULUI MITROPOLITAN S-A FĂCUT
ÎN AFARĂ DE EL

(*Ședința Senatului de la 13 decembrie 1896*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului”, nr. 18, 19 decembrie 1896, p. 69-73.

În volum: *Discursuri parlamentare*, V, p. 172-201.

Califică răspunsul guvernului liberal la Mesajul Tronului o lucrare anacronică, întrucât nu amintea de manifestațiile de stradă care au condus la căderea guvernului Sturdza. Reia discuția în legătură cu conflictul dintre guvernul liberal și Biserica Ortodoxă Română.

Declarația sa că va **vota** împotriva răspunsului guvernului liberal la Mesajul Tronului nu avea nici o urmărire practică, fiind în Senat singura voce a opoziției conservatoare.

(p. 620) CONTRA ADRESEI. SIMȚIMĂNTUL
DINASTIC ÎN POPOR. ATITUDINEA
DLUI STURDZA ÎN CHESTIA NAȚIONALĂ.
CARE CUVINTE ALE REGELUI SE POT DISCUTA?
SLĂBIREA AUTORITĂȚII DLUI STURDZA

(*Ședința Senatului de Li 4 decembrie 1897*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României”, nr. 9, 10 decembrie 1897, p. 61-66.

În volum: *Discursuri parlamentare*, V, p. 202-239.

Maiorescu se ocupă pe larg de situația politică a lui D. A. Sturdza în fruntea guvernului liberal. Acordă o importanță aparte, în acest context, conduitei contradictorii a liderului liberal în chestiunea românilor din Transilvania și o ilustrează cu extrase din discursurile acestuia.

118

- (p. 643) ASUPRA LEGII ÎNVĂȚĂMINTULUI
SECUNDAR ȘI SUPERIOR PREZENTATA DE
MINISTRUL SPIRU HARET. ÎMPIEDICAREA
UNEI DISCUȚII FOLOSITOARE ÎN SENAT. DORINȚA
DE MAI MULTA DESCENTRALIZARE ȘI
INDEPENDENȚĂ
(Ședința Senarului de la 17 marne 1898)

Publicat în „Dezbaterile Senarului României”, nr. 49, 27 martie 1898, p. 547-552.

în volum; *Discursuri parlamentare*, V, p. 240-284.

Spiru Haret, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, cunoscut ca o personalitate familiarizată cu problemele școlii, vine cu propuneri importante prin proiectul său de reformă în sistemul de învățământ. Dintre propunerile sale de reformă două erau mai importante. Reducerea numărului de specialități și pregătirea profesorilor în măsură să predea trei specialități. A doua propunere importantă prevedea limitarea numărului elevilor la 50 pe fiecare clasă. Exemplifica cu situația de la Liceul „Matei Basarab” unde figurau într-o singură clasă 123 de elevi.

Maiorescu — și el om al școlii — demonstrează că aceste prevederi esențiale pentru învățământul românesc nu puteau fi puse în aplicare într-un timp prea apropiat.

119

- (p. 669) INTERPELARE ÎN CHESTIA SCOALELOR
ROMÂNE DIN BRAȘOV ȘI REPLICĂ
(Ședința Senatului de la 23 noiembrie 1898)

Publicată în „Dezbaterile Senatului României”, nr. 4, 28 noiembrie 1898, p. 9-14, 20-21.

în volum; *Discursuri parlamentare*, V, p. 285—333.

Expunere foarte documentată, cu multe informații privind sprijinul acordat de starul român școlilor din Brașov și Bisericii Sf. Nicolae din Șchei. Menționează inițiativa lui Ioan Maiorescu, tatăl său, în acordarea acestui sprijin și contribuția sa, ca ministru al Culrelor și Instrucțiunii Publice, în sprijinirea instituțiilor brașovene.

Discursul ia înfățișarea unui studiu în această problemă cu implicații și în viața politică.

120

- (p. 698) INTERPELARE ASUPRA LIPSEI DE DIRECȚIE
ÎN POLITICA CUVERNULUI STURDZA, ALEGERILE
COMUNALE ȘI ALIANȚA GUVERNULUI CU
SOCIALIȘTII. REPLICĂ
(Ședința Senatului de la 15 februarie 1899)

Publicată în „Dezbaterile Senatului României”, nr. 32, 28 februarie 1899, p. 289-296, 300-301.

în volum; *Discursuri parlamentare*, V, p. 334—394.

Maiorescu întreprinde cel mai amplu rechizitoriu din discursurile sale parlamentare împotriva guvernării liberale de sub conducerea lui A. D. Sturdza. Reduce în discuție conflictul guvernului cu conducerea Bisericii Ortodoxe Române, iar în plan extern, conduita inconsecventă a primului-ministru liberal în raporturile cu guvernele de la Budapesta.

121

- (p. 734) RĂSPUNS DLOR GENERAL CATARGI,
GENERAL BUDIȘTEANU ȘI GHEORGHE MĂRZESCU
ÎN CHESTIE PERSONALĂ
(Ședința Senatului de la 16 februarie 1899)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României”, nr. 33, 2 martie 1900, p. 310-311.

în volum: *Discursuri parlamentari*, V, p. 395[^]102.

Considera că intervențiile celor doi generali în dezbaterile parlamentare nu se ridicau la nivelul așteptat și aduceau prejudicii imaginii armatei române în opinia publicii. Dezaprobă comunicarea de informații privind unele discuții private cu șeful statului.

122

(p. 739) CONTRA ÎNCHIDERII **DISCUȚIUNII**,
EXPLICAREA OBSTRUȚIONISMULUI
(*Ședința Senatului de la 20 martie 1899*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României”, nr. 51, 4 aprilie 1899, p. 676-677.

În volum: *Discursuri parlamentare*, V, p. 402-410.

Explicații privind împrejurările întocmirii „declarației” cetite de Al. Marghiloman în ședința Camerei din 17 martie 1899 și de G. Gr. Cantacuzino în Senat la 18 martie 1899.

Documentul este prezentat și în prelată la acest volum (p. 552-559, ediția de față) și ea pregătește căderea guvernului liberal.

123

(p. 749) OBSERVĂRI ASUPRA SUMARULUI SI ASUPRA
REGULAMENTULUI (DISCURS OBSTRUȚIONIST)
(*Ședința Senatului de la 21 martie 1899*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României”, nr. 51, 4 aprilie 1899, p. 700-701.

În volum: *Discursuri parlamentare*, V, p. 411—415-

Protestează împotriva schimbării datei de ținare a ședințelor Senatului fără respectarea prevederilor din regulamentul de funcționare.

124

(p. "47) PROPUNEREA DE AMÂNARE
(DISCURS OBSTRUȚIONIST)
(*Ședința Senatului de la 21 martie 1899*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României”, nr. 51, 4 aprilie 1899, p. "01-702.

În volum: *Discursuri parlamentare*, V, p. 416—426.

Propune amânarea discuției proiectului de lege privind învățământul profesional. Proiectul de lege nu era cunoscut de senatori și nu se puteau pronunța asupra importanței Învățământului profesional.

125

(p. 754) INTERPELARE ÎN CONTRA SCRIERII UNEI
ISTORII, ÎNDEOSEBI A LUI CUZA-VODĂ DIN ORDIN
GUVERNAMENTAL. REPLICĂ
(*Ședința Senatului de la 23 martie 1899*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României”, nr. 53, 7 aprilie 1899, p. 729-733.

Republicat, fragmentar, cu titlul *Cuza, premergătorul lui Carol I*, în „Ganvotbiriliterare”, XLIII, nt. 1, ianuarie 1909, p. 7—13. (Testul în ediția de față la p. 758-768.)

În volum: *Discursuri parlamentare*, V, p. 427-452.

Maiorescu pune în discuție întocmirea unei *Istoriei romane* pentru Expoziția de la Paris din 1900, Amintea numele istoricilor chemați să realizeze aceasta lucrare de interes național. Aprecia însă că ea va fi o succesiune de studii personale, fără o viziune unitară. Aprecia greșita încredințarea prezentării istoriei moderne a României unui ziarist, numai pentru faptul că activa în presa liberală.

Academia Română tipărea, în schimb, o colecție de documente care reunea mesajele și alocuțiunile regelui Carol I. în realitate a istorie a României pe întinderea a două decenii. Critică în termeni severi prefața lui D. A. Sturdza, pentru prezentarea lui Al. I. Cuza și a domniei sale într-un mod incalificabil și în spirit sectar.

DISCURSURI PARLAMENTARE'

(1900-1913)

[VOLUMUL VII

Din „Monitorul Oficial” și „Convorbiri literare”

INTRODUCERE ISTORICĂ

XI. GUVERNAREA CONSERVATOARE

(p. 771) Primul minister G. Gr. Cantacuzino

(11 aprilie 1899 - 6 iulie 1900)

Publicată în „Convorbiri literare”, anul al 56-lea, [nr. 1—2], ianuarie-februarie 1924, p. 12-24; nr. [3], martie 1924, p. 163-169.

În volum: Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României (1866—1900)*, București, Editura Librăriei Socec & Co, Societate Anonimă, 1925, p. 409-435.

Maiorescu prezintă situația din Partidul Conservator după încetarea neașteptată din viață a lui Lasca Catargi în 30 martie 1899, care lasă în urma sa o moștenire grea pentru conservatori. Conflictul ptrmanenr, sub diferite forme, între vechii conservatori și conservatorii din gruparea „junimistă” devine deschis și toate demersurile regelui Carol de a găsi o cale de împăcare nu sunt încununat de succes.

Consiuirea cabinetului Gheorghe Gr. Cantacuzino era expresia, arară Maiorescu, a lipsei de pricepere în alegerea oamenilor

Tipărirea discursurilor parlamentare se face după „Monitorul oficial” din 1900-1913 și după „Convorbiri literare”.

Reproducem numai discursurile lui Maiorescu, cu titluri date de noi, cum procedează și el în volumele anterioare. Marcăm omisiunea discursurilor sau intervențiilor parlamentare, între care sunt integrate cele ale lui Maiorescu, cu scurte comentarii ale noastre. Nu reproducem și replicile întâmplătoare în discursurile altor deputați și senatori.

Numerotarea discursurilor o dăm în continuarea celei din volumele I-V, editate de autor (*n. ed.*).

politici. G. Gr. Cantacuzino, foarte bogat, „parriarh în viața privată și patriot în viața publică”, putea juca un rol important în acei moment dacă nu-și asuma și preluarea Ministerului de Inreme. Se încălca legea prin introducerea în cabinet a doi frați: Iacob și Ion Iahovari. Se înfăptuia o greșală prin introducerea în cabinet a lui N. Fleva, „tribunul”, care va aduce mari prejudicii economice țării, și a lui C. Istrari, care se compromisese prin circularele sale.

Problema cea mai grea o constituia situația financiară a rării. Maiorescu se ocupă de demersurile guvernului pentru contractarea de împrumuturi în străinătate care se dovediră ruinătoare pentru economia țării. Se făcură și unele importuri, gestionate de N. Fleva, care agravară și mai mult situația, și așa destul de grea, a economiei românești.

XII. CONTINUAREA GUVERNĂRII CONSERVATOARE

(p. 792) XII. Primul Minister P. P. Carp

(7 iulie 1900-13februarie 1901)

Text publicat în „Convorbiri literare”, anul al 56-lea, [nr. 31, martie 1924, p. 169-181.

În volum: Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României (1866-1900)*, 1925, p. 436-455.

Expunere recapitulativă privind simația din Partidul Conservator pe care Maiorescu o elaborează, după cum precizează, în anul 1917. Dintr-o notă din final aflăm că ar reprezenta testamentul său politic și că ar fi redactat cu câteva săptămâni înainte de încetarea sa din viață la 18 iunie/1 iulie 1917.

O primă problemă privește fuziunea celor două ramuri ale Parridului Conservator: vechii conservatori și gruparea „junimistă”, fuziune declarată de G. Gr. Cantacuzino, care rămâne, în continuare, șef al partidului în noua formație. Maiorescu se oprește

pe larg asupra acestei fuziuni și evidențiază aspectele prin care ea se dovedea, încă de la început, precară și va conduce la căderea guvernului condus de P. P. Carp.

Maiorescu ocupă, cum se vede din lista guvernului foroliul Ministerului de Justiție. Importantă este și ordinea în care sunt trecuți miniștrii din acea guvernare conservatoare. Maiorescu ocupă primul loc după P. P. Carp, președintele Consiliului de Miniștri, și înainte de Al. Marghiloman, iar N. Filipescu, mai cunoscut în viața politică decât C. Olănescu ori I. C. Grădișteanu, încheie lista. De altfel, i se încredințează și un minister, cel al Domeniilor, fără relevanță în viața politică.

Maiorescu se ocupă, prima dată, în *Introducerile istorice la discursurile parlamentare* de activitatea rețelei de spionaj care activa în Bulgaria și în țara noastră și de săvârșirea de atentare și amintește și de asasinarea regelui Umberto al Italiei în 16/29 iulie 1900.

Ministerul lui P. P. Carp se caracterizează printr-o mare dinamică în domeniul legislativ, cum se vede din „Dezbaterile Adunării Deputaților” și din „Dezbaterile Senatului României”. Maiorescu răspunde, în calitatea sa de ministru de justiție, la interpelări și propune două proiecte de legi, mai importantă fiind cea privitoare la inamovibilitatea magistraturii.

Întocmește o *Expunere de motive* bine documentată, iar *Raportul* și *Proiectul de lege* sunt întocmite de Ion C. Mitileneu, jurist cu autoritate în materie de legislație¹.

O a doua problemă importantă în această introducere istorică o constituie pledoaria în favoarea monarhiei, de care leagă viitorul țării. „Un popor care în diferitele sale straturi — arată Maiorescu — a dat aceste dovezi de bună cugetare și bună simțire este un popor de viitor; va găsi în el și tăria de a-și forma partide politice mai sănătoase, care să-și aleagă conducători destoinici și de caracter și aceasta va deschide era adevăratei monarhii constituționale”.

¹ „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 31, 30 decembrie 1900, p. 155-156.

I. A. Răduieseu-Pogoneanu alături la publicarea acestei introduceri în volum, notița explicativă, amintită mai sus, cu privire la data elaborării textului. Această notița nu se găsește la publicarea expunerii în „Convorbiri literare”, cu un an mai înainte.

Discursuri parlamentare

(1900-1913)

126

(p. 807) RĂSPUNS LA O INTERPELARE
SI O CIRCULARĂ

(Ședința Camerei de la 6 octombrie 1900)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 8, 22 octombrie 1900, p. 79-81.

Maiorescu răspunde, în calitatea sa de ministru de justiție, la interpelarea deputarului Aurel Eliescu cu privire la acuzațiile aduse unui judecător, D. Axente, din Râmnicu Vâlcea pentru raporturi bănești incorecte cu președintele și cu grefierul tribunalului. Răspunde pe bază de documente și conchide că, cu toată pledoaria interpelantului în favoarea judecătoreștii, el nu putea fi absolvit de toată vina pentru practica sa.

Anunță că se iau măsuri pentru eliminarea abaterilor și stării de lăncezeală din sânul magistraturii. Ridică și o problemă de interes general și arată cum un amendament, foarte important, introdus în lege, ca magistrații să fie sancționați dacă „joacă câțivi de noroc” nu este pus în aplicare și nimeni nu era îngrijorat că se ajunsese la „enormitatea unor magistrați cartofori” care stăteau „noaptea întregi în promiscuitatea aceea detestabilă cu impricinații la o masă de joc”.

Considerând că venise vremea să se pună capăt acestor stări de lucruri, emite o circulară către toate instanțele judecătorești.

Circulara este prima măsură luată ca ministru de justiție, dar ea nu putea suplini nerespectarea legii în spiritul și prevederile ei.

127

fp. 817) **MIȘCĂRILE ȚĂRĂNEȘTI
SI MĂSURILE GUVERNULUI**

(Ședința Camerei de la 23 noiembrie 1900)

Publicai in „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 3, 30 noiembrie 1900, p. 16-17, 19-21.

Maiorescu este interelat de deputatul G.D. Pallade cu privire la măsurile pe care le-a luat pe calea justiției împotriva generalului Comăneanu, vinovat de maltratarea țăranilor răzvrătiți în două localități din Râmnicu Sărat, Boldești și Gura Calitiei. Pentru a nu fi învinuit de evitarea discuției în această chestiune, foarte supărătoare pentru Partidul Conservator, cere să se dea cuvântul tuturor deputarilor, înainte de a da răspunsul său. Cel dintâi ia cuvântul Gheorghe Panu, care dezvoltă o adevărată disertație despre răscoalele rarăoșii din 1888, 18*14, 1898-1899 si 1900. Se pronunță împotriva măsurilor represive înainte de a se stabili cauzele care le-au determinat. Orientează discuția în această direcție fără legătură cu interpelarea.

In prima parte a răspunsului, Maiorescu se ocupă de discursul lui G. Panu, pe care îl acuză că propagă „revoluția permanentă” și anarhia prin susținerea dreptului de răzvrătire împotriva legilor stabilite ale tarii.

Pe baza declarației unui martor ocular, încearcă să infirme acuzațiile formulate de G. D. Pallade.

128

(p. 831) **TOT DEȘPRE SITUAȚIA ȚĂRANILOR
DIN RÂMNICU SĂRAT**

(Ședința Camerei de la 25 noiembrie 1900)

Publicar in „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 5, 6 decembrie 1900, p. 30-31.

Deputarul G. D. Pallade nu este satisfăcut de răspunsul lui Maiorescu la interpelarea sa și reia discuția cu privire la situația țăranilor din Râmnicu Sărat.

Maiorescu nu-i recunoaște, în calitatea sa de deputat, dreptul de a întreprinde anchete, care cad în sarcina organelor abilitate ale satului.

129

(p. 836) **DEZBATERI LA PROIECTUL
DE LEGE PRIVIND INAMOVIBILITATEA
ÎN MAGISTRATURĂ**

(Ședința Camerei de la 8 decembrie 1900)

Publicat in „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 13, 30 decembrie 1900, p.164-167.

Discursul răspunde la obiecțiile lui G. Panu si N. Rășcanu față de modificările propuse de Maiorescu în legea de organizare judecătorească. De fapt, era vorba de modificarea articolului 75 din legea de la 26 aprilie 1896 (legea E. Stăteseu) pentru restabilirea și respectarea principiului inamovibilității în magistratură.

Ca urmare a modificărilor aduse legii în aprilie 1896, Henry Catargi fusese înlăturat de la Curtea de Apel, iar Prodan si Populeanu de la Curtea de Casație. De aceea, proiectul de lege avea un caracter reparatoriu.

În micia acest proiect reprezintă actul său cel mai important ca ministru de justiție, redăm aici documentele legate de Proiectul de lege prezentate în ședmta Camerei de la 8 decembrie 1900:

**„PROIECTUL DE LEGE PRIVIND
INAMOVIBILITATEA ÎN MAGISTRATURA**

(Ședința Camerei de la 8 decembrie 1900)

EXPUNERE DE MOTIVE

Prin legea de la 26 aprilie 1896, pentru modificarea art. 75 al legii de organizare judecătorească, s-au mai

introdus, în privința numirii magistraților înrudiți și aliați, câteva dispoziții prohibitive, cari, deși în sine admisibile, au avut rezultatul de a știrbi principiul inamovibilității magistraturii.

În adevăr, prin aplicarea retroactivă a citatei modificări din partea guvernului de atunci, s-au văzut eliminați, fără nici o vină și fără nici o prevestire, doi membri ai Curții de Casație și un membru al Curții de Apel din București.

Dacă o asemenea zguduire a siguranței personale a judecătorilor este în sine regretabilă, în orice parte a magistraturii inamovibile s-ar întâmpla, ea constituie un precedent absolut inadmisibil când e vorba de Curtea de Casație.

Căci pe când la noi inamovibilitatea membrilor Curților de Apel și a președinților de tribunale s-a introdus printr-o lege ordinară, târziu și prea târziu după înfăptuirea Constituțiunii de la 1866, Curtea de Casație era deja inamovibilă prin chiar legea ei constitutivă de la 24 ianuarie 1861, vasăzică înainte de Constituțiune. Astfel cuprinderea Curții de Casație în an. 104 al Constituțiunii și misiunea constituțională dată ei de a judeca pe miniștri ca membri responsabili ai puterii executive, se poate interpreta că implică de la sine inamovibilitatea membrilor acelei Curți ca principiu constituțional; și așa a și fost interpretată în prima și unica relațiune solemnă de la 20 ianuarie 1877.

Spre a îndrepta, pe cât se mal poate, greșeala comisă la 1896 și a reda magistraturii încredere în neatârarea ei, am onoare a supune deliberării D-voastre alăturatul proiect de lege, prin care cei trei magistrați inamovibili, pe nedrept eliminați prin legea din 26 aprilie 1896, se readuc *in statum quo ante*, păstrându-se de altminteri pentru viitor dispozițiile prohibitive în privința înrudirei și alianței.

Stricte consecvența a acestei restabiliri ar fi: ca celor trei magistrați, precum li se recunoaște vechimea neîntreruptă, să

li se plătească și onorariile cuvenite pe tot timpul de la nedreapta lor înlăturare până astăzi. Am primit, însă, de la fiecare din ei, declararea expresă că renunță la asemenea pretenție, precum și în alte priviri s-au arătat dispuși a înlesni deplina realizare a legii de față, numai în scop de a se întări și mai mult principiul inamovibilității în magistratură.

Ministrul de justiție,

T. MAIORESCU

Domnilor deputați.

Comitetul delegaților, compus din d-nii:

A l. Bădulescu pentru secția I;

Costache Lupu pentru secția III;

Gr. Triandafil pentru secția IV;

Gr. Mănu pentru secția V, și subsemnatul pentru secția VI, în lipsa d-lor N. Coandă și A l. Bădărău, delegații secțiilor II și VII, întrunindu-se astăzi, 1 decembrie 1900, sub președinția d-lui Gr. Triandafil, a admis, în unanimitatea delegaților prezenți, proiectul de lege privitor la modificarea art. 75 din legea pentru organizarea judecătorească, cu schimbările mai jos notate, făcute în deplin acord cu d. ministru de justiție, și a numit raportor pe subsemnatul.

Domnilor deputați.

Stiti cu toții că guvernul de la 1896, prin modificările aduse dispozițiilor art. 75 din legea pentru organizarea judecătorească, a întins până la al patrulea grad de rudenie incapacitățile ce existau în legea din 1890, privitor la numirile membrilor aceleiași Curți, tribunal sau judecătorie și a creat o nouă incapacitate pentru judecătorii cari țin în căsătorie două surori; - iar prin aplicarea retroactivă a citatelor

modificări, a eliminat, fără nici o vină din partea lor și fără nici o prevestire, doi magistrați de la înalta Curte de Casație și un consilier de la Curtea de Apel din București, care de ani de zile ocupau posturile inamovibile ce li se încredințase prin decret regal.

Utilitatea dispozițiilor prohibitive, introduse în legea de la 1896, este cu totul discutabilă. Ele nu erau necesare pentru garantarea unei mai bune și mai imparțiale distribuiri a justiției. Legiuitorul din 1890 înlăturase pe cea rezultând din al 4-lea grad de rudenie, iar noua prohibițiune creată pentru judecătorii cari țin în căsătorie două surori constituia o inovațiune care nu există în nici o țară, care nu-și găsea justificarea într-o cestiune de înrudire și care fusese criticată în Senat și în Cameră chiar de membrii ai partidului atunci la putere.

Cu totul altul era scopul legii; modul cum ea a fost prezentată, mai ales că la aceeași epocă același guvern elimina în mod violent un alt magistrat inamovibil — efectul retroactiv ce se dădea legii pentru a lovi în anume persoane au deșteptat impresia unei legi personale sau de partid.

Ceva mai grav: prin aplicarea retroactivă a legii, zguduindu-se siguranța personală a judecătorilor inamovibili, se aducea o inexplicabilă și inadmisibilă lovitură principiului inamovibilității, atingându-se chiar - când e vorba de înalta Curte de Casație — esența unui principiu constituțional.

Proiectul de față, pe care vă rog să binevoiți a-l vota, este alcătuit în scop de a repara lovirea dată de guvernul din 1896 principiului inamovibilității magistraturii, de a readuce în spiritul judecătorilor sentimentul de siguranța în neatârarea lor, de a reda țării credința în justiție. El abrogă dispozițiunile art. 75, create prin legea din 1896, revine la starea de lucruri anterioară acestei legi și prevede că magistrații eliminați își

vor relua locurile lor și vor fi numiți la instanțele respective, la primele vacanțe ce se vor ivi, în ordinea vechimei lor la acele instanțe.

Raportor,
ION M. MITILINEU

PROIECT DE LEGE

pentru modificarea art. 75 din legea pentru organizarea judecătorească

Cum s-a prezentat de guvern

Art. 1. - Din articolul 75 al legii pentru organizarea judecătorească, modificat prin legea de la 26 aprilie 1896, se suprima alineatul cu dispoziția retroactivă, se suprimă asemenea alineatul din urmă, iar articolul rămâne astfel:

„Art. 75. Rudele și afinii, până la al 4-lea grad inclusiv, nu pot fi numiți membri ai aceleiași Curți, tribunal sau judecătorie.

De asemenea și judecătorii cari țin în căsătorie două surori.

Aceeași incompatibilitate se aplica și avocatului care este chemat a suplini pe judecător.”

Art. 2. - Magistrații inamovibili, cari au fost atinși prin dispoziția retroactivă ce se abrogă acum, sunt considerați ca magistrați, continuând a păstra situația lor anterioară legii de la 16 aprilie 1896.

Art. 3. — Ei vor exercita și în fapt funcțiunea lor, îndată ce se vor ivi locuri vacante la instanțele judecătorești respective, când atunci le vor ocupa de drept prin efectul legii, fără nou decret de numire.

Art. 4. - Fiind doi din acești magistrați la aceeași instanță și devenind locurile succesiv vacante, va reintra mai întâi în funcționare efectivă cel mai vechi numit la acea instanță.

Ministru de justiție,
T. MAIORESCU

Cum s-a modificat de comitetul delegaților

Art. 1. — Se abrogă modificarea adusă art. 75 al legii pentru organizarea judecătorească prin legea din 26 aprilie 1896.

Art. 2. - Magistrații inamovibili, care au fost atinși prin dispozițiunea ce se abrogă, vor relua locurile lor și vor fi numiți la primele vacanțe la instanțele judecătorești respective, în ordinea vechimii la acele instanțe.

Raportor,
ION M. MITILINEU"

130

(p. 852) CONTINUAREA DEZBATERILOR
LA PROIECTUL DE LEGE PRIVIND
INAMOVIBILITATEA ÎN MAGISTRATURA
(*Sedința Camerei de la 9 decembrie 1900*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 14, 3 ianuarie 1901, p. 182-183.

Proiectul de lege propus de Maiorescu întâmpină, cum am văzut, opoziția deputaților liberali. Se convine să se adopte un *Amendament*, pe care îl reproducem:

„Arc. L — Art. 75 din legea de organizare judecătorească din 1896 va rămâne astfel: rudele și afinii, până la al patrulea grad inclusiv,

nu pot fi numiți membri ai aceleiași Curți, tribunal sau judecătoria. De asemenea și judecătoria care țin în căsătorie două surori.

Aceeași incompatibilitate se aplică și avocatului care este chemat a suplini pe un judecător”.

Guvenerul P. P. Carp pleacă de la conducerea țării la 14 februarie 1901 în urma unui vot de blam primit în Cameră cu o diferență de un singur vot. „Scenele din Cameră în care Carp își apără proiectele financiare - arată E. Lovinescu —, discursurile sale vehemente, ostilitatea conjurațiilor, ce nu voiau să aprobe o mică sporire de potente, au rămas încă în amintirea generației noastre. Din ele figura lui Carp iese mărită și elocvența lui împinsă la un patetism impresionant ne zguduie și acum dintre foile rimpului.”

Maiorescu își încheie activitatea ca ministru de justiție și odată cu aceasta și pe cea parlamentară până în mai 1907.

XIII. INTERLUDIUL PARLAMENTAR

(14 februarie 1901 - 12 martie 1907)

În intervalul februarie 1901-martie 1907 urmează la conducerea țării un guvern liberal condus de D. A. Sturdza (14 februarie 1901 - 20 decembrie 1904) și un guvern conservator condus de G. Gr. Cantacuzino (20 decembrie 1904 - 12 martie 1907).

Partidul Conservator nu trimite în Parlament în timpul guvernului D. A. Sturdza nici un reprezentant. Nu sunt aleși G. Gr. Cantacuzino, G. Mănu, Take Ionescu. Se aleg numai doi „junimiști”: Alexandru Marghiloman și P. P. Carp. Fuziunea dintre vechii conservatori și „junimiști”, încheiată în 12 februarie 1901, este denunțată de G. Gr. Cantacuzino, șeful Partidului Conservator, în 30 septembrie 1901. Susținătorii lui P. P. Carp se constituie în „Partid Conservator”, sub conducerea acestuia, la 7 octombrie 1901.

Procesul-verbal esce semnat de P. P. Carp, T. Maiorescu, N. Filipescu, Al. Marghiloman, Ion C. Grădișteanu și C. C. Arion¹. Conservatorii de sub conducerea lui P. P. Carp înființează și un „Club politic” și trec la organizarea de întâlniri publice. Ziarul „Epoca” devine organul lor de presă și publică dan de seamă și cuvântârde care se rostesc.

Cea dintâi întrunire are loc la București în 7 octombrie 1901, când se dă publicității și o *Declarație* semnată de foștii miniștri din guvernarea conservatoare:

P. P. Carp, președinte de consiliu și fost ministru de finanțe,
C. Olănescu, fost ministru de interne,
T. Maiorescu, fost ministru de justiție,
N. Filipescu, fost ministru la Domenii,
Ion C. Grădișteanu, fost ministru de lucrări publice,
C. C. Arion, fost ministru de culte².

Guvernul liberal esre acuzat de tnza politică și trebuia să plece de la conducerea țării.

Partidul Conservator, sub conducerea lui P. P. Carp, organizează a doua întrunire publică la Brăila la jumătatea lunii octombrie 1901. „Epoca” îi consacră un editorial, *întrunirea Partidului Conservator de la Brăila*. De aici aflăm că la aceasta întrunire participă delegații ai organizațiilor Partidului Conservator din județele limitrofe: Toceșani, Buzău, Rimnicu Sărar și Calafți. Articolul prezintă organizarea întrunirii, desfășurarea ei și „dejunul” dat în onoarea lui P. P. Carp³. Ia întrunirea de la Brăila rin discursuri și P. P. Carp și N. Filipescu, care se publică în „Epoca”, împreună cu cele ale lui T. Maiorescu și Ion I. C. Grădișteanu⁴.

Partidul Conservator organizează a treia întrunire publică la Craiova și „Epoca” di informații despre ea într-o prezentare, *Marea*

¹ E. Lovintscu, *Ŵ. Maiorescu*, II, p. 329.

² „Epoca”, VII. nr. 1821, 9 octombrie 1901, p. 1.

³ *Idem*, nr. 283. 10 octombrie 1901, p. 1.

⁴ *ibidem*. p. 1-2

⁵ *Idem.ni*. 1822. 10 octombrie 1*101, p. 1; n^f 1831, 19 octombrie 1901, p. 1.

întrunire de la Craiova, unde găsim numele vorbitorilor⁶, publicând și cuvântările rostite⁷. Maiorescu nu participă la această întrunire. Se remaică Barbu Ștefănescu Delavrancea cu oratoria sa potrivită întrunirilor publice”.

A patta'întrunire politici a conservatorilor conduși de P.P. Carp are loc la Iasi la sfârșitul lui octombrie 1901. Tin discursuri Matei Cantacuzino, C. C. Arion, Al. Marghiloman, Barbu Ștefănescu Delavrancea. P. P. Carp și T. Maiorescu⁸. Cuvântările se tipăresc succesiv, cu titlul general, *Marea întrunire conservatoare de la Iasi*⁹. Maiorescu aduce in discursul său o notă personală în conținutul acestor cuvântări politice, prin evocarea „Junimii” de la Începuturile ei.

Ia București, in Sala „Dacia”, Partidul Conservator organizează a cincea întrunire publică. „Epoca” publică o dare de seamă asupra ei. *Marea întrunire conservatoare*, în 12 noiembrie 1901, și a doua, cu titlul *Marea manifestație conservatoare*, în 13 noiembrie 1901¹⁰. Sunt ovaționați fruntașii Partidului Conservator, se aprecia întrunirea ca una de elită și se inaugurează „Clubul politic”. Țin cuvântări D. A. Laurian, N. Filipescu, Barbu Ștefănescu Delavrancea și P. P. Carp¹¹. Discursul lui Maiorescu îl prezentăm mai depune. Face impresie asupra auditoriului cuvântările rostite de N. Filipescu și Barbu Ștefănescu Delavrancea prin patos și marc libertate în construirea discursului politic.

⁶ *Idem*, nr. 1835, 23 octombrie 1901, p. 1,2.

⁷ *Idem*, nr. 1836, 26 octombrie 1901, p. 1 (N. Filipescu), nr. 1836, p. 1 (P. P. Carp).

⁸ *Idem.ni* 1839, 2^ octombrie 1901, p. 1.

⁹ *Idem*, nr. 1842, 30 octombrie 1901, p. 1-2.

¹⁰ *Idem*, nr. 1844, 1 noiembrie 1901, p. 1-2 (Al. Marghiloman), 1846, 3 noiembrie 1901, p. 1 (Matei Cantacuzino), nr. 1847, 4 noiembrie 1901, p. 1 (C. C. Arion).

¹¹ *Idem*. nr. 1855, 12 noiembrie 1901, p. 3; nr. 1856, 13 noiembrie 1901, p. 1.

¹² *Idem*. nr. 1856, 13 noiembrie 1901, p. 1-2; nr. 1857, 14 noiembrie 1901, p. 1-2; nr. 1859, 16 noiembrie 1901, p. 1-2; nr. 1860, 18 noiembrie 1901, p. 1-2.

În zilele de 23 și 24 iunie 1902, se desfășoară la București congresul Partidului Conservator, sub conducerea lui P. P. Carp,¹¹ Propunerea ca acesta să se țină în capitala țării o iace Dimitrie G. Rosetri (1830-1903), președintele organizației de lași a Partidului Conservator, printr-o scrisoare care se publică în „Epoca” la 9 iunie 1902¹². Găsim, tot aici, informații hogate despre pregătirea Congresului, organizarea lui și importanța care i se acordă în campania întreprinsă împottiva Partidului Liberal și a guvernării liberale.

Programul Partidului Conservator este prezentat la Congres de P. P. Carp și el era cunoscut de mai înainte: moralitatea publică, înlăurirea politicianismului din administrație prin inamovibilitatea tuturor funcționarilor, impunerea mai mare a claselor avute, înzestrarea armatei¹³.

La Congresul de la București parucipă. alături de P. P. Carp, T. Maiorescu, N. Filipescu, C. C. Arion, cu rol important în Partidul Conservator, și alte personalități: Matei Cantacuzino, Ion Bogdan, S. Mehedinți, P. P. Negulescu, C. Radulescu-Motru, Ion C. Miculescu, Al. C. Florescu, P. Missir, C. Hiotu, Barbu Șrefănescu Delavrancea. N. Iorga publică un articol. *Congresul conservatorilor dc azi*, în care arară importanța acestei acțiuni politice¹⁴.

Cuvântările ținute la Congres se publică în „Epoca”, importanța discursurilor fiind reliefată prin inserarea lor pe prima pagină, iar unele, dc mai mare extindere, cu o continuare și în pagina următoare¹⁵.

Congresul aducea în viața politică nume noi, dar cate se vor consacra, în bună pane. activității științifice.

¹¹ „Epoca”, VIII, nr. 2070, 24 iunie 1902, p. 1,

¹² *idem*, nr. 2055, 9 iunie 1902. p. 1.

E. Lovinescu, *I. Maiorescu*, II, p. 330.

¹³ „Epoca”, VIII, nr. 2070, 24 iunie 1902, p. 1.

¹⁴ *Idem*, nr. 2074, 28 iunie 1912 (Marei Caniacuzino), nr. 2075. 29 iunie 1912 (S. Mehedinți), nr. 207b, 30 iunie 1912 (Ion Bugdanl. nr. 2077, 2 iulie 1912 (C. Hiotu), nr. 2079, 4 iulie 1912 (C. Rjdulescu-Motru), nr. 2080, 5 iulie 1912 (Al. G. Florescu), nr. 2081, 6 iulie 1912 (I. P. Negulescu), nr. 2083, 8 iulie 1912 (Iarbu ȘteFănotu Delavrancea), nr. 2084, 9 iulie (P. Missir), nr. 2085, 10 iulie 1912 (N. Filipescu), nr. 208(1, 11 iulie 1912 (Ion G. Miculescu), nr. 2087, 12 iulie 1912 (I. P. Carp).

Maiorescu își continuă activitatea, când nu face parte dintre parlamentari, la Academia Română. întocmește între 1901 și 1907 rapoarte pentru premiera unor lucrări trimise de N. Rădulescu-Niger, Dimitrie I. Nenișescu, H. Sanielevici, Vasile Bologa, Ana Conia-Kernbach. G. Silvan, Gh. N. Costescu¹⁶. întocmește rapoarte referitor la poeziile lui Octavian Goga, povestirile lui M. Sadoveanuși nuvelele lui I. Al. Brătescu-Voinești¹⁷.

Lucrarea lui Maiorescu cea mai importantă din anii când nu era parlamentar ține tot de activitatea sa din cadrul acestei instituții. Avem în vedere studiu! *Oratori, retori și limbuși*, publicat în „Convorbiri literare” în 1902-1903¹⁸. Maiorescu înreptinde aici o execuție magistrală a oratoriei parlamentare reprezentată de George Brătianu, N. Blarenberg și N. Ionescu. Aici găsim și o împărțire pe faze a oratoriei parlamentare românești. O primă fază ar fi reprezentată de cei amintiți mai sus; în cea de a doua sunr trecuți: C. C. Arion, C. Dissescu, Al. Djuvara, Take Ionescu, Al. Marghiloman; în cea de a treia îi vedem pe A. Brălescu, N. Fleva, P. Grădișteanu, Barbu Șterătesct Delavrancea.

Interludiul parlamentar se înscrie în biografia și activitatea lui Maiorescu ca un capitol nou între prezența sa ca senator întt-o guvernare liberali și deputat și ministru intt-o guvernare conservatoare. Iși continuă activitatea cărturărească, dar acum și sub un aspect nou, foarte îndepărrar de smicmra personalității sale. Angajat în lupta politică în afara Parlamenrului este un propagandist la întrunirile publice ale Partidului Conservator, dar este întrecut prin cuvântările lot, la întruniri publice, de N. Titulescu și Barfiu Ștefănescu Delavrancea.

¹⁶ Titu Maiorescu, *Opere t. Critice*. Ediție îngrijiră, cronologie, note și comentarii de D. Vatamaniuc. Scudiu introductiv de Eugen Simion. București. Editura Kmđaței Njtitinale pentru Șriimă și Ană și Univm Enciclopedic, 2005, p. 1085-1112, 1434-1445.

¹⁷ *Ibidem*, p. 747-76R, 1358-1365,

¹⁸ *Ibidem*, p. C86-724, 1348-U52

131

(p. 857)

DISCURSUL

LA ÎNTRUNIREA DE LA BRĂILA

Publicat în „Epoca”, VII, nr. 1832, 20 octombrie 1901, p- 1.
Cu titlul: *Discursul Dlui T. Maiorescu ținut la întrunirea publică a Partidului Conservator din Brăila în ziua de 14 octombrie 1901.*

Tipărit în broșură, cu același titlu. București, Tipografia G. A. Lăzărescu, 1901, 16 p.

Cu discursul de la Brăila, Maiorescu își începe activitatea de propagandist în slujba Partidului Conservator, de scurta durată, de altfel. Critica, cum tac și ceilalți vorbitori la această întrunire, guvernarea liberală, facisiorul Partidului Conservator, panid de alternanța la guvern.

132

(p. 872)

DISCURSUL

LA ÎNTRUNIREA DE LA IAȘI

Publicat în „Epoca”, VII, nr. 1848, 5 noiembrie 1901, p. 1-2.
Cu titlul: *Discursul Dlui T. L. Maiorescu ținut la întrunirea conservatoare din Iași.*

Maiorescu tine discursul în 30 octombrie 1901 și partea mai imparunja a alocuțiunii sale o formează evocarea aciivirăni Societății „Junimea”, care se situa în afara vieții politice. Găsim aici explicații pentru intrarea „junimiștilor” în Parlament.

133

(p- 878)

DISCURSUL

LA ÎNTRUNIREA DE LA BUCUREȘTI

Publicat în „Epoca”, VII, nr. 1862, 19 noiembrie 1901, p. 1-2.
Cu titlul: *Discursul Dlui T. L. Maiorescu ținut la întrunirea conservatoare din „Dacia”.*

Maiorescu tine discursul la 12 noiembrie 1901 în Sala „Dacia” și „Epoca” prezintă întrunirea, cum am arătat mai sus, în două articole. *Mare întrunire conservatoare de la Dacia și Marea manifestație conservatoare.*

Țin discursuri, alături de Maiorescu, N. Filipescu, D. A. Laurian și Barbu Ștefănescu Delavrancea. Se bucura de o audiență mai mare discursul lui I. P. Carp prin declarațiile sale imponiva guvernării liberale.

134

(p. 890)

DISCURSUL

LA CONGRESUL PARTIDULUI CONSERVATOR

Publicat în „Epoca”, VIU, nr. 2078, 3 noiembrie 1902, p. 1-2.
Cu titlul: *Discursul Dlui T. L. Maiorescu ținut la Congresul conservator în ședința de la 24 iunie 1902.*

Maiorescu are, probabil, un rol important în atragerea de partea Partidului Conservator, condus de I. P. Carp, a unor intelectuali cu preocupări cărturărești.

XIV. GUVERNAREA LIBERALA

Guvernul D. A. Sturdza

(13 manie 1907- 27 decembrie 1908)

135

(p, 902)

DECLARAȚIA

OPOZIȚIUNII CONSERVATOARE

(Ședința Senatului de la 29 noiembrie 1907)

Publicat în „Dezbaterile Senatului”, nr. 9, 12 decembrie 1907,

P- 21-

Maiorescu citește o declarație, în numele opozițiunii conservatoare, în legătura cu închiderea discuțiilor pe marginea Adresei de răspuns la Mesajul Tronului.

136

fp. 903) ÎMPOTRIVA ÎNCHIDERII
DEZBATERILOR
(Ședința Senatului de la 21 decembrie 1907)

Publicat în „Dezbaterile Senatului”, nr. 17, 15 ianuarie 1908, p. 213-214.

Maiorescu se pronunță împotriva închiderii discuției, când sunt în dezbateri acte legislative importante, precum legea tocmelilor agricole.

137

(p. 907) INTERPELARE ADRESATĂ
MINISTRULUI CULTELOR
SI INSTRUCȚIUNII PUBLICE
(Ședința Senatului de la 22 decembrie 1907)

Publicat în „Dezbaterile Senatului”, nr. 18, 16 ianuarie 1908, p. 217.

Adresează o interpelare lui Spiru Haret, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, în legătură cu dispozițiile date învățătorilor cu privire la „activitatea lor în afară de școală”.

138

(p. 911) PROBLEME ALE ÎNVĂȚĂMÂN*('ULUI
PRIMAR
(Ședința Senatului de la 25 ianuarie 1908)

Publicat în „Dezbaterile Senatului”, nr. 27, 20 februarie 1908, p. 328-333, 338-340.

Pornind de la broșura lui Spiru Haret, *Chestia țărănească* (1905, 1907)', Maiorescu dezvoltă interpelarea adresată ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice în problema activității învățătorilor în afară de școală de a conlucra la restabilirea „impăciuirii între țărani și proprietari”. Considera ideea dăunătoare învățământului și periculoasă în plan social-politic.

Spiru Haret publica discursul său de răspuns la criticile lui Maiorescu într-o broșură din 1908". El era un autor cu o bogată activitate în literatura didactică pentru învățământul primar,

139

(p. 944) DISCURS LA PROIECTUL DE RĂSPUNS
LA MESAJUL TRONULUI
(Ședința Senatului de la 1 decembrie 1908)

Publicat în „Dezbaterile Senatului”, nr. 6, 5 decembrie 1908, p. 15-20.

* Spiru Haret, *Chestia țărănească*. București, Tipografia „Voința Națională”, 1905 (ed. a II-a, 1907).

' *Activitatea extra-scolară a învățătorilor*. Răspunsul dlui Spiru Haret, ministrul Instrucțiunii Publice, la interpelarea dlui senator Titu Maioreșiu. Rostit în ședința Senatului de la 25 ianuarie 1908. București, Tipografia „Voința Națională”. 1908

Maiorescu își dezvoltă discursul pornind de la raportul asupra Adresei de răspuns la Mesajul Tronului, prezentat de Al. Constantinescu. Salută, în numele Partidului Conservator, monarhia, integrarea Dobrogei în regimul constituțional din România, ridică chestiunea dunăreană, problemă a suveranității naționale, precum și denunțarea convenției comerciale cu Imperiul austro-ungar și pledează pentru reînnoirea ei.

O problemă importantă pe care o readuce în discuție privește intrarea socialiștilor în Parlament. Își reafirmă punctul său de vedere că era preferabil ca aceștia să participe la dezbaterile parlamentare decât să facă agitații în afara lui. Raportul la Adresă, după părerea sa, dă un loc important legii de reformă agrară și colegiului unic care ar duce la votul universal. Caracterizează aceste elemente ca „apucături socialiste”.

Apoi, supune unei critici severe concepția și activitatea lui Spiru Haret la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii. Aici stă și explicația pentru solicitările repetate să se acorde cuvântul pentru interpelări. Invocă în discursul său lucrarea lui Spiru Haret, *Chestionar privitor la activitatea extrascolară a membrilor corpului didactic primar de la 1907 până la 1 iulie 1908*, pe care o discută paragraf cu paragraf, pentru ca să concluzioneze că cele 576 de întrebări ale *Chestionarului* sunt „dinamitarde, subversive și distructive”.

Maiorescu aduce un elogiu lui I. C. Brătianu și C. A. Rosetti, pentru modul responsabil cum tratau lucrările Parlamentului și le publicau, fără întârziere, în „Monitorul oficial”, cum nu făcea guvernul lui D. A. Sturdza.

Discursul maiorescian cuprinde informații foarte importante în legătură cu activitatea publicistică a lui Eminescu. „Când era o chestiune importantă - ne informează Maiorescu —, cum a fost aceea a Tratatului de la Berlin, despre art. 7, am vorhir arunci și eu din partea opoziției conservatoare și am srat o noapre întreagă să-mi corectez stenograma, alături cu Eminescu care copia pagină cu pagină pentru gazetă”. Avem explicația acum pentru faptul că discursurile parlamentare ale unor personalități politice apar în „Timpul”, prin

îngrijirea lui Eminescu, în aceeași zi în care se publică și în „Monitorul oficial”. Maiorescu numește Senatul „corpul matur”, cum face și Eminescu ironic, inversând cuvintele în „maturul corp”, formă întâlnită în articolele sale din „Timpul” din 1877—1883.

140

(p. %5)

RECTIFICARE

(*Ședința Senatului de la 2 decembrie 1908*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului”, nr. 7, 12 decembrie 1908, p. 25.

Explică înțelesul celor expuse în *Discurs la proiectul de răspuns la Mesajul Tronului*, din 1 decembrie 1908, cu privire la respectarea termenilor în încheierea noii convenții comerciale cu Austro-Ungaria.

Guvernul Ion I. C. Brătianu

(27 decembrie 1908 - 28 decembrie 1910)

141

(p. 967)

ATENTATUL ÎMPOTRIVA

LUI ION I.C. BRĂTIANU

(*Ședința Senatului de bl 9 decembrie 1909*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului”, nr. 15, 13 decembrie 1909, p. 70.

Atentatul săvârșit împotriva lui Ion I. C. Brătianu, cu rănirea sa, cu gloanțe de revolver, este condamnat de deputați și senatori. Se invocă, pentru explicarea atentatului, declarațiile lui Ion I. C. Brătianu că va lua măsuri energice împotriva „relelor sociale și economice”.

Maiorescu condamnă atentatul în numele opoziției conservatoare, pe care o reprezintă în Senat.

142

(p. 968) PROIECT DE REFORMA
A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR
(Ședința Senatului de la 26 martie 1910)

Publicat în „Dezbaterile Senatului”, nr. 67, 2 aprilie 1910, p. 969-970, 974-975.

Ședința Senatului este consacrată dezbaterii proiectului de reformă a învățământului superior, propus de Spiru Haret, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Proiectul trece prin Adunarea Deputaților și se oprește la Senat. Prevedea sporirea semnificativa a numărului catedrelor universitare pentru promovarea unor partizani ai Partidului Liberal. Proiectul este întâmpinat cu ostilitate de opoziția conservatoare și dezbaterile se poartă cu o violență rar întâlnită, care se extinde din dezbaterile parlamentare și în presă. Se dă publicității *Memoriul Senatului Universitar în chestia noilor catedre universitare* în care se pune în discuție situația profesorilor care practicau și avocatura, modul cum se organizau comisiile de examinare și, firește, salarizarea cadrelor didactice în învățământul superior¹. Foștii miniștri din guvernarea conservatoare la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice organizează o întrunire publică în Sala „Dacia”, din București, la 25 martie 1910, sub președinția dr. C. Istrati, la care participă, alături de foștii miniștri, și profesori din Învățământul superior. Țin discursuri împotriva proiectului lui Spiru Haret: Const. Istrati, Em. Antonescu, C. C. Arion, C. Dissescu. Maiorescu citește *Motivnea* adoptată la întrunirea publică pe care o reproducem:

„MOTIUNE

Cetățenii Capitalei Întruși astăzi 25 martie 1910 în Sala «Dacia»; având în vedere că proiectul de lege tare modifică actuala

¹ „Epoca”, an. XVI, nr. 65, 20 martie 1910, p. 2.

organizarea învățământului superior răstoarnă reforma instrucțiunii publice, desăvârșită în ultimii ani; având în vedere că acest proiect caracterizează regimul bunului-plac și pentru a capta niște partizani politici fără merit, atinge grav autonomia universitară:

Declaram

Proiectul în chestie devenind lege ar înrăuri generații întregi asupra dezvoltării inteligenței și a caracterului tinerimei universitare, prin urmare se impune înlăturarea lui”.²

Dezbaterile din Senat se poartă în legătură cu adunarea publică în care Maiorescu citește *Motivnea* reprodușă mai sus. Senatorii liberali prezintă întrunirea publică ca o întrunire politică cu scopul de a răsturna guvernul liberal și că la acea întrunire participă și studenții. Iau cuvântul în aceste dezbateri Ion I. C. Brătianu, Spiru Haret, I. Grădișteanu, N. Xenopol, C. Budișteanu, T. Stelian, C. Nacu, Gr. Râmnicănu, M. G. Orleanu. Personalitatea politică din partea conservatorilor, care participă la aceste dezbateri cu mai multă autotitate se vede a fi fost C. C. Arion, ministru la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice în guvernul lui P.P. Carp, care ține, cum am văzut, o cuvântare și la întrunirea publică din 25 martie 1910. La apărarea lui Maiorescu Învinuit de senatorii liberali că nu era suficient de bine informat în tot ce susținea privind activitatea lui Spiru Haret legată de școală. „Dar pe d. Maiorescu nu-l servea numai memoria sa - informează C. C. Arion Senatul - ; d. Maiorescu are un obicei demult, de când era student, ca în fiecare zi să însemneze într-un album, într-o carte, evenimentele principale la care a luat parte” și i s-a pus la dispoziție acea carte „să o consulte”, împreună cu alți apropiați ai lui Maiorescu, pentru evenimentele din 1907³. Se desprinde de aici că Maiorescu pune *însemnările zilnice* la dispoziția oamenilor politici cu care colabora în activitatea parlamentară.

Maiorescu respinge acuzația senatorilor după care întrunirea din Sala „Dacia” nu fusese una publică, ci una politică, la care participă și studenții. Se ocupă de respectarea regulamentului în dezbaterile

² *Idem*, nr. 71, 27 martie 1910, p. 2.

³ *Idem*, nr. 67, 2 aprilie 1910, p. 971.

parlamentare. Merită să rețină atenția și declarația sa prin care condamna amestecul studenților în viața politică.

Spiru Haret retrace proiectul său de lege în speranța că îl va readuce în discuție într-o conjunctură politică mai favorabilă. Legea învățământului superior se va vota în 1912 și va suferi modificări cu începere din 1925-

Maiorescu are o orientare politică ostilă lui Spiru Haret atât în dezbaterile parlamentare, cât și la întrunirile politice. Spiru Haret rămâne, dincolo de aceste dispute politice, o mare personalitate a învățământului românesc.

Reproducem în continuare rezumatul discursului lui Maiorescu ținut la adunarea de la Sala „Dacia” în 25 martie 1910:

„Discursul dlui T. Maiorescu la
ÎNTRUNIREA UNIVERSITARA
Un rezumat

Dăm aci rezumatul admirabilului discurs rostit de i.J. T. Maiorescu la întrunirea de ieri contra tegei dlui Haret.

D. T. Maiorescu aclamați, după propunerea dlui dr. Istrati, președinte al adunării, mulțumește mai întâi numerosului auditor, care a răspuns la convocarea foștilor miniștri ai Școalelor, și apoi arată scopul întrunirii.

Guvernul prezentând proiectul de lege, votat de Cameră, dar nu încă de Senat, pentru înființarea a peste 20 de catedre noi, este o faptă rară, a înșelat țara. *(Aplauze prelungite.)*

A înșelat țara, 1. zicând că a îndeplinit condiția legală pentru înființarea catedrelor, fiindcă toate îi sunt cerute de facultăți, pe când art. 6° al legii învățământului superior nu prescrie numai cererea facultăților, ci mai prescrie o a doua condiție fundamentală «avizul Senatului universitar unit cu colegiul profesorilor facultății respective». Acest aviz a fost dat numai pentru cele 12 catedre ale doctoratului în drept, asupra cărora nu este discuție; dar n-a fost cerut alăturarea proiectului cu celelalte catedre furișate de guvern și de majoritatea depuiților săi, și numai aceste sunt în discuție.

A înșelat țara, 2. fiindcă, introducând în același proiect schimbarea condițiilor de recomandare și de numire a profesorilor

la catedrele nou-înființate, justifică această răsturnare a reformei universitare desăvârșite în ultimii 12 ani, pretinzând că ar fi prea greu să păzești condițiile legii, când este vorba de o mulțime de catedre deodată. La acest pretext răspunde unanimitatea Senatului universitar din București ci nu este prea greu, ci că poate îndeplini perfect această însărcinare conform legii în vigoare. Prin urmare, pretextul guvernului nefiind valabil, rămâne numai adevăratul motiv al modificării încercației, care este de a lua recomandările pentru profesură din competența profesorilor universitari în ființă, și de a le da unor comisii mixte compuse în parte din magistrați numiți de-a dreptul de ministru, cu alte cuvinte de a face din viitorii profesori o dependență a partidului politic de la putere. *(Aplauze furtivoase, ovățiuni.)*

A înșelat țara, 3- fiindcă modificarea recrutării profesorilor și cum o propune acum, o declara valabilă numai pentru această dată, iar pe viitor cerc să dispară și să rămână în vigoare tot legea veche. Cu alte cuvinte: când este vorba să se numească peste 20 de profesori fiind noi liberalii la guvern, guvernul nostru să aibă mai multă înfrăurire la alegerea noilor profesori: iar după aceasta, când vor fi conservatorii la guvern, noi le luăm puterea discreționară din mână și ei să reintre în legalitate. Asta e o ipocrizie nemaipomenită. *(Aplauze prelungite și repetate.)*

Dar ceea ce este mai grav și ce ne-a făcut să ne adunăm cu toții pentru a sprijini acțiunea energică și demnă de toată lauda a Senatului Universității din București, este primejdia ce o vedem în proiectul guvernului pentru formarea caracterului tinerimei universitare. L'n profesor stă pe catedră înaintea studenților atât pentru știința sa, cât și pentru caracterul său. Cine ajunge la catedra universitară cu fruntea sus, pe poarta cea mare, deschisă de sufragiul colegilor săi competenți în ale științei, are pentru sine câștigată judecata prealabilă, că știe carte și că se urcă pe catedră cu demnitate. *(Aplauze prelungite și repetate.)* Rămâne să mai dovedească în decursul activității sale, dacă merită această favorabilă părere.

Dar cine se fiinșează pe ușa din dos, prin protecția celor de la putere, cu micșorarea condițiilor de admisibilitate de hatârul lui, acela deșteaptă din capul locului presupunerea defavorabilă, că nu știe

destula caile, si se urca pe catedră lipsit de demnitate. Pe ușa din dos intra slugile si slugarnicii, si nu aceștia sune chemați a servi de model generariilor viitoare, (*Furtunoase aplauze, aclamațiuni.*)

Și iaci că ne-am adunat cu toții spre a ne împotrivi la atentatul ce se comite în contra Universitarei noastre. (*Aplauze prelungite.*)"

143

(p. 977)   CONSTITUȚIONALITATEA
                                  GUVERNULUI LIBERAL
(*Ședința Senatului de la 8 aprilie 1910*)

Publicat în „Dezbaterile Senarului”, nr. 76, 12 aprilie 1911).
p. 1371-1381.

Reprodus în „Epoca”. XVI, nr. 85, 22 aprilie 1910. Supliment
cu titlul: *Interpelarea Dlui Titu Maiorescu. Ședința Senatului de joi, 8 aprilie.*

Discursul face parte din acțiunea întreprinsă de Partidul Conservator de sub conducerea lui P. P. Carp, pentru înlăturarea guvernului Ion I. C. Brătianu. Maiorescu își construiește discursul, căutând să demonstreze neconstituționalitatea guvernării liberale. Susține că, după schimbările în conducerea Partidului Liberal și a guvernului prin înlocuirea lui Dimirrie A. Sturdza cu Ion I. C. Brătianu, s-a creat un dezechilibru între guvern și țară, chiar dacă nu este un conflict între parlament și guvern.

Conservaioni anticipează acest discurs prin elogiarea personalității Inii Maiorescu, cu trimitere speciala la acivitatea sa politică. Sărbătorirea lui Maiorescu. în februarie 1910, la împlinirea vârstei de 70 de ani se 'încadrează în acest context. „Epoca” consacră acestui eveniment un număr special, *Aniversarea dlui Titu Maiorescu*, cu articole care acoperi toate domeniile sale de activitate. Suita articolelor se deschide cu *Note biografice*, bine informare, după care urmează: *Maiorescu la Academia Română, Maiorescu orator, Maiorescu critic, Maiorescu în politică, Maiorescu învățător al neamului. Personalitatea*

• *lui Maiorescu**. N. Filipescu aprecia că activitatea politică a lui
I Maiorescu merită cea mai mare atenție. Publică în „Epoca” un articol
I in trei părți, *D. Titu Maiorescu în politică* în care susține că opiniile
I sale sub acest aspect se impunea să fie luate în considerare¹. Să mai
I notini că „Epoca” într-un editorial, *Interpelarea dlui T. Maiorescu. O magistrală execuție a guvernului dlui Brătianu*, reliefează teza lui Maiorescu cu plivire la absența bazei legale a guvernului liberal, la raporturile sale cu parlamenrul și cu țara¹.

Ion I. C. Brătianu răspunde la aceste acuzații și arată că și în Partidul Conservator existau disensiuni. N. Xenopol, reprezentant al Partidului Conservator-Democrat, respinge în termeni violenți opinia lui Maiorescu potrivit căreia guvernul liberal nu reprezenta țara:

Replica lui Ion I.C. Brătianu:

„*D. I. I. C. Brătianu. președintele consiliului:* Domnilor senatori, s-ar fi putui crede că d. interpelator vrea să siabilească astăzi un nou precedent în moravurile noastre parlamentare, făcând să se tetmine sesiunile așa cum până aci se începeau, adică printt-o discuțiune generală a situatiunii polirice, care altădată se făcea la discuțiunea Mesajului. Dar D-sa a binevoit a ne explica cauzele pentru cari nu a făcut această discuțiune la Mesaj. Ele sunt de asemenea natură, încât desigur eu sunt cel din urmă care aş putea să protestez contra faptului amânării acestei discuțiuni.

D-sa, examinând situațiunea generala, a insistat asupra raporturilor dintre guvern și Parlament, dintre Parlament și țară.

Pentru a le examina, a început prin a face istoricul formațiunii noastre de când suntem la guvern, insistând asupra retragerii dlui Sturdza și trăgând conduziunile pe cari le-a crezut posibile din modul cum am venii cu la prezidenția guvernului și a partidului.

Dlor, daca n-ar fi vârsia, trecutul și ialennil dlui Maiorescu. care m-arsili si ascult cuvintele sale cu toată atențiunea și Cu toată liniștea,

¹ Epoca, XVI, nr. 37, 16 februarie 1910, p. 1.

² N. filipescu, *D. Titu Maiorescu în politica*, Schira. In „Epoca”, XVI, nr. 51. 4 martie 1910, p. 1; nr. 52, 5 martie 1911, p. 1; nr. 53, 6 martie 1910, p. 1-2.

³ „Epoca”, XVI, nr. 83, 10 aprilie 1910, p. 1,

un alt sentiment uman m-ar face sa fiu foarte dulce cu D-sa in aceasta chestiune, fiindcă înțeleg ușoi cu câtă melancolie un nu, făcând pane din Partidul Conservator, trebuie să fi privii cum în Partidul Libetal se rezolvă asemenea chestiuni. *(Aplauze.)*

Câtă durere trebuie să fie în sufletul unui om care, în cursul unei vieți politice de mai bine de 40 ani, a constatat in partidul din care făcea parte o fermentație continua, care nici în timpul lui Lascar Catargiu nu încetase!

Odată mort Lascar Catargiu, s-a recunoscut, fără discuție, că el fusese șeful, dar în timpul vieții sale la grele încercați a fost el supus tocmai din partea formațiunii reprezentată atunci de d. Maiorescu și amicii săi.

De atunci, de la moartea lui Lascar Catargiu, ati asistat la o neîncetată lupta de șefie. In cursul uliimilor irei ani, trei șefi deosebiți au vorbit în numele acestui partid. Iar astăzi, când ne vorbește de posibilități de guvern conservator, d. Maiorescu vede două formațiuni politice revendicând cu doi șefi deosebiți dreptul de a reprezintă Panidul Conservator și chiar D-sa abia îndrăznește să emită speranțe că ai putea să colaboreze.

Ca contrast, in panidul nostru se constată că un sef cu autori cacea lui Ion Brătianu poate să dispară și că în locul lui vine Dimirrie Sturdza, urmat de întregul panid; iar când d. Sturdza, cu rrecutul, cu autoritatea, cu serviciile istorice pe cari le-a făcut Regatului, se retrage, un om mai tânăr, ca mine, poate să-i ia succesiunea politică, firi cea mai mici turburare și disensiune.

Din această scurtă comparariune reiese foarte clat pentru ce cred că este uman ca asupra acestei chestiuni să nu insist față de d. Maiorescu. *(Aplauze.)*

Și atunci, dlor, viu nu la modul cum s-au numit șefii, ci la activitatea Panidului National Liberal de când e la guvern. Aceasră activitate noi nu o împărțim în activitatea guvernului dlui Sturdza și activitatea guvernului Brătianu.

Vedeți, aici constă tocmai secretul tăriei Partidului Național Liberal: este că la el e o continuitate de tradițiuni. de principii, un organism care trăiește nu în arară, bineînțeles, de acțiunea persoanelor cari il compun, dar, desigur, **nu** în dependența unei singure personalități. Aceasră face ci Partidul Național Liberal are

un guvern național-liberal, cu un program unic și continuu cât acest guvern rămâne, oricine ar avea onoarea să fie în capul lui.

De aceea, noi nu considerăm că am venit la guvern la 1909, noi am venit la guvern la 1907. Chiar modul cum am luat președinția l-am voit astfel, încât chiar din partea lui materiala să rciasi clar că nu e decât o continuare. Atât de clar am făcut să reiasă această continuitate, încât am fost interpelat de ce ne prezentăm ca urmare a unui guvern, iar nu ca un guvern nou: fiindcă am vrut ca forma să fie identică cu fondul, adică să rămânem acelaș guvern; nu eram un guvern nou.

Prin urmare, n-am să răspund la chestiunea care ini s-a pus: care vă este noul program? N-avem program nou; avem de îndeplinit programul cel vechi, pe care l-am exprimat si ca program de panid, pe care l-am exprimat si ca program de guvern.

Avem de înfăptuit restul legilor cari de altfel în cea mai mare pane sunt deja ptezentate, și avem de asigurat completa aplicare a legilor deja în curs de aplicație. *(Aplauze.)*

Dar d. Maiorescu zice: N-aveti putere să înfăptuiri! D-sa, după un moment de ezitare, când a căutat să arate că chiar In sânul majorității ar fi voci discordante, s-a oprit insus înaintea evidenței, a realității, și a zis:

Nu por nega că între guvern și Parlament există acord și că guvernul găsește în Parlament tot concursul de care arc nevoie pentru a avea viață de guvern, cum se cuvine într-o țară constituțională. Dat Parlamentul nu mai reprezintă țara. Si penrru a proba aceasta, D-sa a dezvoltat o indoită argumentare: întâi a arătat că din alegerile parțiale s-a dovedii că nu mai repiezintă Parlamentul si Partidul Național Liberal decât o treime din rară, pe când celelalte treimi merg, cu mici nuanțe, la cele două fracțiuni conservatoate.

Modul cum d. interpelator a legat argumentarea sa, mărturisesc că mi impresionase chiar pe mine.

A trebuit ci, în fața arhitecturii logice sale, să-mi aduc aminte că eu n-am avut onoarea si fiu profesor de filozofie - că, ca o modestă compensație, am făcut studii de matematici si de științe exacte cari dezvoltă respectul realităților. De aci m-am repezii la tifice pentru ca să verific la bazele lor afirmaiiunile dlui Maiorescu înainte de a judeca daci coucluziuiule sunr juste. Si ce am constatat? Am constatat

că din alegerile parțiale - nu mai vorbesc de cele generale - pentru Camera 8 au fost câștigate de liberali, 1 de conservatori - pe cari îi numiți acum «proprii», altădată d. Lahovari îi numea în Cameră «curați» - și cinci conservamri-democrați. Prin urmare, total: conservatori 5 și cu 1, în matematici nu fee decât 6. Rămân în față 8 liberali. Din cele ce am învățat eu, nu pot să deduc din aceste țifre ci liberalii sunt o treime.

Dar mi-am zis poate că la Senat să fie altfel, fiindcă d. Maiorescu nerrăind în Cameră - ați văzut că-i scăpase din vedere și nume de persoane și situațiuni politice - a putut deci să se însele și asupra acestor rezultate.

Să examinăm deci Senatul. La alegerile parțiale au reușit 8 liberali, 2 conservatori proprii și 3 conservatori-democrați; deci liberali 8, iar ceilalți 2 și cu 3 fac 5.

N-am cunoștința că 8 este o jumătate din 5.

Prin urmare, în ce privește rezultatele constituționale, chiar dacă luăm pentru moment tărâmul ales de d. Maiorescu, că nu trebuie să mai ținem seama de întreaga reprezentatiune națională și să nu ne uităm decât la alegerile parțiale, tot constat că aceste alegeri parțiale nu ne dau minoritate în țară.

AI poate că este o teorie nouă, că rezultatele generale din țară nu trebuiesc luate în considerațiune, că trebuie luat în considerațiune numai numărul alegătorilor de la colegiul al II-lea din Capitală! Ar fi o teorie nouă pe care poate să se găsească oameni, cari, vrând să facă ipoteze s-o susțină; dar, dacă-i convine dlui Maiorescu această teorie, eu cer s-o spună formal și hotărât: dacă toată situațiunea politica a țării trebuie să fie stabilita numai după ce voiește colegiul al II-lea din Capitală, sau dacă, și mai general, toată situațiunea politică a Regarului trebuie să fie determinată numai de ceea ce voiește opiniunea publică din Capitala? Oricum s-ar manifesta ea, această teorie n-am auzit-o încă precizata de către d. Maiorescu și de aceea mă mărginesc pentru moment a o sublinia fără a discuta mai departe.

în cazul când ar adopta această teorie: a mulțimii locale, atunci aș întreba în primul rând: cum mai stă D-sa față cu colegiul unic și cu votul universal?

Prin urmare, dlor, din partea întâi a cuvântării dlui Maiorescu reiese că D-sa ne deneagă puterea de a fi la guvern pe baza acestor alegeri parțiale.

Îmi voi permite să constat că dacă argumentarea sa a fost considerabilă, bazele de la cati a plecat nu pot să suporte această construcție.

Rămâne atunci partea cea de a doua a cuvântării sale; Cum stăm noi cu puterea noastră de legiferare?

Ni se zice: N-aveți puterea de a legifera, pentru că legea universității, legea sanitară și legea industriei au fost votate numai de unul din Corpurile legiuitoare și nu le-ați trecut în aceeași sesiune și în corpul celălalt!

Dacă am fi la sfârșitul legislaturii, argumentarea dlui Maiorescu ar avea oarecare fundament, deși am pus în aplicare alte legi destul de însemnate și de numeroase.

Dat toată clădirea logică a dlui Maiorescu se dărâmă, când înaintea noastră avem încă o sesiune și când d. interpelator însuși recunoaște că între Parlament și guvern sun raporturi astfel încât sunt șansele cele mai serioase că legile votate de una din adunări, cu oaricari modificări bineînțelese, să-și găsească o primire amicala și în cealaltă adunare. Se vede deci în mod cert că *amânare* nu însemnează *retragere*.

Am crezut, dlor senatori, că e bine ca în general legile cari provoacă oarecare îndoială, chiar în spiritul adversarilor sau chiar în spiritele ațâțate de către adversarii noștri, să nu le trecem, cum tot D-sa zicea că noi le crecem, nu numai prin surprindere, dar nici măcar cu grabă.

Și aici, noi suntem consecvenți cu o tradițiune veche a partidului nostru, stabilită de un om căreia desigur d. Maiorescu va binevoi să nu-i conteste că a avut calitatea de om de guvern și puterea de a guverna.

Ion Brătianu zicea: Eu nu ții seamă numai de obiecțiunile drepte, eu ții seamă și de prejudecăți și caut să-mi dau timp de a le lămuri și de a le lumina. (*Aplauze.*)

Și dacă nu mă duc așa de departe, dacă mă opresc mai aproape în trecutul nostru, constat că am fost continuu în această tradițiune. Astfel, de exemplu, am procedat cu legea Casei Rurale.

După cum știți cu toții, în urma agitațiunii făcută de amicii dlui Maiorescu, am amânat legea Casei Rurale. Oare a însemnat acest lucru ci am renunțat la dânsa?

Și nu ați văzut D-voastră că în timpul din urmă această lege si-a găsit ființă și că actualmente nu mai e nimeni care să nu recunoască că aceasta lege este una din numeroasele legi binefăcătoare făcute de Partidul National Liberal?!

Ei bine, fiecare cu imponanța ei, dar pentru fiecare lege modul nostru de „I” proceda rămâne același.

Suncem un partid care nu ne considerăm ca un ce vremelnic, ne considerăm ca un organism permanent și, prin urmare, ne este dat nouă să avem o răbdare care organismelor slabe si nesigure de ziua de mâine nu le este dată. *(Aplauze prelungite.)*

Iară, dlor, de ce considerăm liniștea cu care legileam ca o probă de putere și de siguranță, iar nu ca o probă de slăbiciune.

De aceea, nici pe acest tărâm nu sunt admisibile concluziile dlui Maiorescu.

Dar, d. Maiorescu încheia zicând: Parlamentele nu mai știu ce reprezintă, și într-o altă frază: Nu mai este siguranța reprezentantei naționale în Parlament.

Să invoc autorități contra autorității dlui Maiorescu? Cred ca nu pot să aleg mai bine decât tot pe a d-sale însuși.

Reamintesc că dacă D-sa, după spusele amicilor săi politici, constituie astăzi însăși istoria țării și că ce se va găsi în notele sale este adevărul istoric, apoi cred ca cu atât mai mult ceea ce găsim în cuvântările sale publicate trebuie în ochii amicilor săi să constituie adevărul. În discursurile d-sale găsesc următoarea frază: «A tăgădui legalitatea Camerei și a Senatului este, după convingerea mea - vorbește d. Maiorescu, istoricul - un început de anarhic și nu poate exista siat regulat din momentul ce aceasta se pune în discuțiune».

Întreb pe d. Maiorescu: oare D-sa găsește că nu mai este nevoie ca acest sfat să fie urmat și crede ci a venit astăzi momentul anarhiei? *(Aplauze prelungite.)*

Dlor, D-sa zice: *nu*, și în fondul conscriinței D-sale cred că *nu*.

Astfel suni nevoile permanente ale statului, sunt în drept să examinez de ce judecă și vorbește astăzi d. Maiorescu și amicii săi altfel decât vorbeau acum 15 zile. Să-mi permiți, cu tot respectul

ce îl am pentru persoana D-sale, să nu iau în serios motivul pe care mi l-a dat, că trei ani de zile a tăcut pentru că s-a spus în Mesaj că acesta era ultimul punct al manifestului regal. Dacă atâtă respect era pentru manifestul regal, nu-mi explic atitudinea partidului dlui Maiorescu în momentul legiferării asupra acelui manifest, când se agitau la societatea agrară și când aproape era să facă, după o agitațiune țărănească agrară, o agitațiune de proprietari. *(Aplauze)*

Alte cauze trebuie să căutate nonei arinidini luate după o tăcere de trei ani.

S-au schimbat oare împrejurările? Când privesc situația constat ca nimic în acțiunea noastră nu s-a schimbat, nimic în formațiunea și modul nostru de a proceda. Totuși modul de a privi lucrurile al dlui Maiorescu și amicilor săi s-a schimbat. S-a schimbat, deci, nu situațiunea, dar punctul de vedere din care d-lor privesc această situație.

Am legiferat și am guvernat trei ani și din partea tocmai a acestei părți conservatoare am constatat în genere, afară de momentul agitațiunii agrare, opozițiunea cea mai moderată. Deodată - cum ziceam la Cameră - la sfârșitul unei ședințe de primăvară, acum 15 zile, fără ca nimic esențial să fi intervenit în viața noastră socială sau politică, deodată atitudinea s-a schimbat. Și de atunci, ieșiri violente în Parlament, declarații vehemente din partea oamenilor pe cari ne invitaseam aproape de o generație să-i consideram ca foarte moderați, cel puțin în expresiunile lor; întruniri publice anunțate prin piacarde care erau plimbare în birji; afișe anunțând căderea guvernului și chemarea dlui Carp la guvern și în urmări anunțarea interpelărilor la Cameră și la Senat.

Dar fapt caracteristic, d. Maiorescu ne-a explicat că aceasta imerpelare trebuia să fie făcută aci de un fost șef al Partidului Conservator, de il. Gh. Cantacuzino, care a găsit de cuviință că este mai bine să n-o tacă D-sa. Asemenea la Cameră, fără ca să ni se dea aceste explicațiuni, d. Petre Carp, care era vocea cea mai autorizată ca să vorbească în numele tuturor în momentul unei situațiuni atât de decisive, este la țară.

Astfel, aceste declarații s-au făcut - desigur prin voci foarte importante - dar nu prin vocile cari erau autorizate și le făcă.

Și atunci vi întreb: este sănătoasă situațiunea unui partid care procedează astfel și nu reiese chiar de aci cu ce autoritate poate el în numele intereselor generale să revendice guvernul? (*Aplauze prelungite.*)

Dar d. Maiorescu zicea: nu am oare dreptul ca în cursul l'arlamenrului si dau petițiuni la Rege? Desigur. D-sa însă adaugi, că Parlamentul este o cracă uscați - și făcea astfel, după propria sa judecată, un act de anarhie. Iar apoi, ca consecință, declară, într-o formă mai vie, că se va cobori la putetea vie a întrunirilor publice. Dacă n-ar fi decât cuvintele dlui Maiorescu în această chestiune, ar putea rămâne oarecare îndoială, dar în Camera suroră Tovarășul de luptă al dlui Maiorescu ne reamintea pe 1888. Cu această evocare, declarația dlui Maiorescu își dobândește întregul înțeles.

Sunt 22 de ani de la 1888, și în experiența și în educațiunea politică a tuturor factorilor politici a intervenit mari schimbări de la 1888 până astăzi. La 1888 era un guvern care durase deja 12 ani, la 1888 era o opoziție într-adevăr unită, iar nu numai ca un desiderat ipotetic.

În particular, partidul dlui Maiorescu trebuie să-și amintească de 1888 cu o oarecare plăcere, pentru că d-lui atunci, având o atitudine constituțională, n-a urmat pe aceia cari au făcut actele de dezordine și au profitat și au venit la guvern, și era în drept ca atunci deja guvernele țării să nu vină în dezordine de stradă. Nu este vorba, că acum ar fi o ipoteză imposibilă.

Dar după 1888, în perioada în care trăim, au trecut 11 ani, în care schimbările de guvern nu s-au făcut decât pe căile liniștite, singurele compatibile cu interesele generale pe cari pretindem cu toții că le servim. Și, dlor, un tovarăș de luptă al dlui Maiorescu a exprimat așa de frumos aceste necesități, încât îmi veti permite că în loc să le dezvolt eu, si-l citesc pe dânsul. Este tocmai oratorul care a dezvoltat interpelarea suroră la Cameră:

«Dacă o spun aceasta că s-a coborât în strada Enei nu e ca să-mi fac o gloriolă, ci că îmi mărturisesc greșala. Este, d-nii mei, într-aceasta un interes superior, viitorul are în pânțelele său destule primejdii. Chemarea pe fiecare zi mai largă, dar legitimă, a maselor la lumină și la o viață nouă, opera agitatorilor, un câmp de conștiințe abia deșteptate si lesne de amețit; industria care vine cu cortejul ei de greve;

problemele sociale cari în fiecare zi pot deveni convulsii, dacă o mână inteligentă nu le ajută să devină evoluțiuni; toate aceste prezintă destule perspective de ciocnire între mulțime și autoritate, pentru ca conducătorii politici să n-aibă nevoie să sufle asupra cenușilor stinse și să țină vie flacăra care le va lumina.

Fac apel, d-nii mei, nu la o reciprocă amnestie, dar la o comună prevedere.-

După ce aceste cuvinte au fost pronunțate, s-au mai întâmplat evenimente cari ar fi trebuit chiar pe aceia cari nu pricepuse aceste adevăruri, să-i facă să le înțeleagă adânc și clar. Am asistat la convulsiiunile de la 1907. Mai este admisibil ca într-o conștiință limpede, cum trebuie să fie a unui om de stat care se declară gata să ia răspunderea de guvern în Regat, mai poate fi îndoială că sunt proceduri cari nu numai că sunt nepermise, dar sunt în adevăr criminale?

Dlor, cum se poate ca legile pe cari le-a citat d. Maiorescu, amânarea până la toamnă a unor proiecte de legi, să poată să aducă 0 astfel de stare sufletească într-o grupare politică atât de serioasă ca aceea a dlui Maiorescu?

De la cauză la efect e atâta distanță încât se impune să examinez și eu un proces de ipocrizie politică, și să arăt cari pot să fie adevăratele cauze cari au motivat o asemenea atitudine.

Dlor, realitatea stă într-un proces intern al Partidului Conservator.

Realitatea stă într-o luptă intestină în care două fracțiuni conservatoare se tem ca cealaltă să-i ia înaintea.

În Cameră s-a dat o forma lapidară a acestei preocupări, și s-a spus: «V-am ajutat chiar la legi pe cari le consideram nefaste, putem și mergem până la abnegațiune, nu ne cereți să mergem până la l mola re».

Există un proces în Partidul Conservator, asupra căruia nu am eu să mă pronunț.

Veti ajunge, cum aveați aerul să spuneți acum de la tribună, la pace, la alianța de guvern? Veti considera, din contră, că precum anul trecut a declarat unul din cei mai autorizați din D-voastre, că este un abiz moral între D-voastre și cealaltă fracțiune, care vă permite

să dati mâni de ajutor Partidului Național Liberal, dar tare nu vi permite să vă întruniți între D-voastre?

La cari din aceste soluțiuni veri ajunge?

Afacere de conștiință conservatoarei

Ne interesează și pe noi soluția și voi arăta pe urmă din care punct de vedere, dar, D-voastre averi s-o hotărâri.

În orice caz însă nu este bine ca în lipsa unei hotărâri să faceți să suferă interesele generale prin preocuparea D-voastre de partid. *(Aplauze.)*

În treacănt constat că vă întrebați cate este păterea guvernului asupra proiectului industriei și găseți revoltătoare contrazicen, pentru că d. Orleanu și d. Costinescu în apărarea aceluiaș proiect nu întrebuițaseră aceleași cuvinte.

Iar D-voastre de la ttibună ne votbiți că de ce să se preocupe și guvernul și țara și Regele de dezbinările adânci din Partidul Conservator. Să-l cheme la guvern și pe urmă are să vadă cum are să se poată împăca.

Este aceasta o acțiune prudentă, realizabili, în situațiunea acestei primăveri?

Din partea mea, care am și eu răspunderea, nu numai a guvernului pe care îl prezidez, dar și de ceea ce se va întâmpla după mine...

D. T. Maiorescu: Da, întru cât ajut.

D. I.I. C. Brătianu, președintele consiliului. Da, dle Maiorescu, nu trebuie să protestați.

Mă iertați. Voi cita un cuvânt al dlui Carp, care a zis că *există o solidaritate între feți celor două partide*. Eu am căutat să o mai lărgesc *între totii oamenii politia mai de seamă din tara*

În lupta care o duceți, dacă constatați că fracțiunea cealaltă v-a luat la alegerile parțiale înainte, pentru aceasta nu trebuie să vă enervați și să vă impacientați, ci să vă ziceți: să căutăm pe alt tărâm să restabilim echilibrul. Si singurul tărâm priincios este aceia al unei autorități morale mai mari, a unei mai directe reprezentări tocmai a spiritului de ordine și a intereselor de stat. Vă era cu atac mai ușor a o face, cu cât aveți în capul D-voastre un om care vieța sa întreagă 3 vrut să reprezinte mai clar și mai continuu decât alrii tocmai aceasta idee de ordine. Să nu credeți că vreau să mă refer la cuvintele cari

știu că pe urmă s-au negat «Regele și dorobanțul»; nu, dar mă voi mărgini sa vă citesc ceea ce d. Carp zicea, vorbind de aceia cari vor să facă manifestări de stradă. D-sa zicea:

«D. Stere (despre care se vede că nu avea aceeaș idee pe care o are d. Maiorescu) s-a plâns și de împrejurarea cum că în diferite landuri guvernele n-au fiis răsturnate nici prin reiragerea încrederti Regelui, nici prin retragerea încrederei țării în alegeri, singurele lucruri ce ar putea-o justifica, ci au căzut prin uliță. Si D-sa se ridică, cu drept cuvânt, și având întreaga mea aprobare în contra acestui mod de a indica M. S. Regelui (adică izvorul cel viu), cum că sfetnicii săi nu mai sunt adevărați reprezentanți ai țării.

Ziceam că-l aprob - pe d. Stere - și-l aprob cu atât mai mult cu cât trebuie să-mi dati testimoniu că dintre roti oamenii noștri politici în vază sunr singurul care nu m-am coborât niciodată pe uliță.

Dar un om politic nu se coboară numai pe picioarele lui, un om politic care vrea să-și menție autoritatea sa de șef se coboară pe picioarele oricăruia dintre partizanii săi.

Poate că prezența mea în capul Partidului Conservator *vă dă o asigurare pentru viitor.*»

Iară ce tara era în drept să aștepte, în primul rând, dela prezența dlui Carp în capul Partidului Conservator. Și poate că pe acest tărâm era o lupta între cele două direcțiuni conservatoare, în cate partidul cc se bucură de autoritatea trecutului dlui Carp n-avea nevoie să se creadă primejduit.

Dlor, cred că din cele ce am spus am făcut să răsară îndestul de dar care e adevărata situațiune a guvernului în fața acuzărilor pe cari ie-a adus d. Maiorescu. Noi avem conștiința clară a datoriilor de îndeplinit, Sunr termeni constituționali cari exprimă datoriile guvernului și felul în care izvoarele vii se manifestă conform Constituțiunii, Și rermenele și procedurile sunt prescrise de Constituțiune.

Avem în capul statului un regulator al acestui joc constituțional, a cărui experiență și Înțelepciune nu o contestă nici unul din noi.

În asemenea împrejurări cred râu-venita interpelarea dlui Maiorescu, cred netundate premisele de la ciii a plecat, cred inadmisibile «incluziunile la cari a ajuns.

Noi avem conștiința unei îndoite datorii de îndeplinit, ca guvern. Trebuie, pe de o parte, să asigurăm progresul și dezvoltarea statului și a societății și să credem că din întreaga noastră legislație am probat dacă avem puterea de a legisla și de a asigura acest progres. *(Aplauze.)* De altă parte, datoria esențială a guvernului este ca în oarecare împrejurări, tocmai pentru ca acest progres să se poată îndeplini, să asigure ordinea. Să fii sigur că în convingerea hotărâtă pe care o avem a unei datorii de îndeplinit vom găsi toată energia necesită de interesele cele mari pentru ca nimic să nu știrbească din mersul normal și regulat al Regatului Român."

Ion I. C. Brătianu, cu o poziție nesigură în Partidul Liberal, amenințat de succesele electorale ale conservatorilor-democrați și de campania de presă a conservatorilor, se văzu silit să prezinte demisia guvernului la 28 decembrie 1910.

XV. GUVERNAREA CONSERVATOARE

Al doilea guvern P. P. Carp

(28 decembrie 1910 - 28 martie 1912)

Guvernul condus de Ion I. C. Brătianu pleacă de la conducerea țării ca urmare a situației interne, când au loc mișcări în lumea satelor, însă și datorită activității conservatorilor pe care am prezentat-o în *Interludiu parlamentar*. Guvernul lui P. P. Carp se formează după cum urmează: Petre P. Carp, președintele consiliului și ministru de finanțe; Titu Maiorescu, ministru de externe; Al. Marghiloman, ministru de interne; Ion N. Lahovari, ministru de Agricultură și Domeniilor; C. C. Arion, ministru de Culte și Instrucțiuni; Nicolae Filipescu, ministru de război; Barbu Ștefănescu Delavrancea, ministru de Lucrări Publice; D. S. Nenițescu, ministru de Industrie și Comerțului; M. G. Cantacuzino, ministru de Justiție.

În calitate de ministru de externe, Maiorescu prezintă *Bugetul Ministerului de Externe* în ședința Camerei din 31 martie 1911, lucrare foarte importantă, plină de cifre.

¹ „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 21, 8 aprilie 1911, p. 511-513.

Activitatea lui Maiorescu în timpul guvernării Carp nu se impune prin discursurile ținute în Parlament, ci prin activitatea sa de ordin administrativ. Stau mărturie cele zece *Comunicări și propuneri*, pe care le face în ședințele Senatului între 30 martie 1911 și 9 martie 1912².

Maiorescu citește *Mesajele Regale* și informează asupra programului desfășurării dezbaterilor parlamentare.

144

(p. 1008) DISCURS DE APĂRARE
(*Ședința Camerei de La 3 decembrie 1911*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 9, 8 decembrie 1911, p. 52-54.

Maiorescu răspunde la o lungă interpelare, dezvoltată de deputatul Ștefan C. Ioan, cu privire la acordarea unei decorații lui Al. Cantacuzino-Pășcanu, mare proprietar în județele din nordul Moldovei, învinuit de ilegalități și abuzuri față de săteni, (n susținerea actului guvernului tace referire la Regulamentul din octombrie 1906 privind acordarea de ordine și decorații.

Guvernul Titu Maiorescu

(28 martie 1912 - 14 octombrie 1912)

Guvernul Titu Maiorescu se constituie la 28 martie 1912, în urma demisiei lui P. P. Carp. *Decretul regal* privind formarea guvernului său este citit de Maiorescu în ședința Adunării Deputaților din 2 aprilie 1912 și în aceeași zi în ședința Senatului³.

¹ „Dezbaterile Senatului”, nr. 12, 5 aprilie 1911, p. 141, nr. 13, 28 aprilie 1911, p. 365; nr. 20, 1 mai 1911, p. 449; nr. 4, 20 noiembrie 1911, p. 10; nr. D, 3 decembrie 1911, p. 7; nr. 42, 16 februarie 1912, p. 19; nr. SO, 4 martie 1912, p. 964; nr. 51, 6 martie 1912, p. 947; nr. 53, 9 martie 1912, p. 993.

Potrivit *Decretului regal*, guvernul se constituie astfel: Titu Maiorescu, președintele consiliului și ministru de externe; C.C. Arion, ministru de interne și *adinterim* la Culte și Instrucțiune; Theodor Roserti, ministru de finanțe; general I. Angheliescu, ministru de război; Ermil Pangrați, ministrul Lucrărilor Publice.

Decretul regal face mențiune despre demisia a trei miniștri din ijuvernul P. P. Carp: A.I. Marghiloman, Nicolae Filipescu, Barbu Ștetănescu Delavrancea. Sunt omiși trei nuniștn care figuau în guvernul P. P. Carp: Ion N. Lahovari, D. S. Nenișescu și M. G. Cantacuzino.

Activitatea parlamentari a guvernului Tim Maiorescu va fi de scurta durată. îndată după constituirea sa, se intra în vacanță parlamentara, iar la reluarea lucrărilor, în octombrie 1912. se formează un guvern prezidat tot de el, în colaborare cu Take Ionescu.

Guvernarea sa, desi de scuna durată, prezintă o Importanță aparte prin schimbarea statutului său de parlamentat. De aici înainte participă efectiv la actul de guvernare și poartă mată răspunderea pentru hotărârile care se iau în viața politică internă și externă.

Ține în Adunarea Deputaților un singur discurs intitulat „*Junimiști și conservatori*”. Ca ministru de justiție și, apoi, de externe, Maiorescu a prezentat mai multe convenții internaționale semnate de România: Convenția de la Geneva¹, Proiectul de lege în materie de abordaj². Convenția de pact de la Haga³, Convenția internațională de drept privat⁴, Convenția radiotelegrafică⁵ și Protocolul de la St. Petersburg, privind medierea Marilor Pureii în diferendul româno-bulgar⁶.

Maiorescu face trimiteri la aceste documente în ultimele sale discursuri din Parlament și le trece prinne realizările de seamă ale guvernării sale,

¹ „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 63, 4 aprilie 1912, p. 1609-1910; „Dezbaterile Senatului”, nr. 61, 4 aprilie 1912, p. 1375.

² „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 21, 8 aprilie 1911, p. 545.
* *idem*, p. 565-^66.

³ „Dezbaterile Senatului”, nr. 25, 17 ianuarie 1912, p. 261-265.
⁴ *Idem*, nr. 2, 16 februarie 1912, p. 699-703.

⁵ „Dezbaterile Adunării Oipuraiiilor”, nr. 50, 27 februarie 1913, p. 293.

⁶ *Idem*, nr. 67, 11 iunie 1913, p. 1701.

(p. 1014)   CONSTITUIREA GUVERNULUI SUB
                  CONDUCEREA SA
(Ședința Camerei de la 2 aprilie 1912)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 63,4 aprilie 1912, p, 1609-1610.

Maiorescu anunță componența guvernului său pe care îl prezintă ca o continuare a celui condus de P. P. Carp. Merită să rețină atenția cuvântarea lui A.I. Marghiloman privind legătura „sufletească și de principii” între miniștrii din guvernarea lui P, P. Carp, căreia i se atribuie un rol important, și din guvernarea lui Maiorescu. o guvernare de tranziție.

(p. 1018)   „JUNIMIȘTI ȘI CONSERVATORI”
(Ședința Camerei de la 3 aprilie 1912)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 64, 7 aprilie 1912, p, 1624-1628.

Maiorescu răspunde lui I. Grădișteanu care, într-un lung discurs, socotea că era o mare deosebire inre „junimiști” și conservatori. Se pronunță împotriva acestei separări și face un istoric de la intrarea sa și a „junimiștilor” de formație și orientare literară în viața politică la îndemnul lui Lascar Catargi, „om de modă seche”, dar cu deschidere largă față de noua generație care împărțea ideile conservatoare. **Sufime** că politiciii conservatoare aparțineau și marile personalități ale vieții literate din țara noastră, îi cite.iză pe Eminescu, Alecsandri, Creanga. Caragiiale, Ar punea surprinde elogiul la adresa lui I. C. Brătianu făcut și în alre discursuri parlamentare, aici însă mult mai explicit. I. C. Brătianu se impune în viața noastră politică, jraii Maiorescu, ca un „om de **Mai**, **iruri**-om de stai”, prin marile sale acte polirice de interes național, dar și prin faptul că a izbutit să facă din Partidul Liberal, „partid turbulent”, un „partid

de guvernământ monarhic". P. P. Carp este elogiât pentru elaburarea programului de guvernământ al lui Lascar Catargi din 1891-1895 și ci s-a impus în viața politică printr-u activitate fermi și intransigentă.

Maiorescu își construiește discursul narativ, cu momente autobiografice importante pentru trasarea drumului de la „junimiștii literari” la conservatorii politici.

Guvernarea

Titu Maiorescu- Take Ionescu

(10 octombrie 1912 - 4 ianuarie 1914)

Guvernul se constituie în urma demisiei guvernului Titu Maiorescu, guvern de tranziție (28 martie 1912- 4 octombrie 1912). Conservatorii la guvern, cu o poziție slabă prin numărul mic de reprezentanți în Corpurile legiuitoare, acceptă colaborarea cu Take Ionescu, reprezentantul Partidului Conservator-Democrat. Cu un program radical, obținuse rezultate importante în alegeri și putea veni la conducerea țării. Aceasta situație nu era în asentimentul regelui Carol I, care era împotriva înființării unui al treilea partid cu aspirații la guvernarea țării. În pofida repetatelor declarații ale lui Maiorescu despre spiritul de înțelegere din cadrul guvernului de colaborare, Take Ionescu va contribui, prin unele acțiuni ale sale, la instabilitatea guvernului.

Constituirea guvernului Titu Maiorescu — Take Ionescu este anunțată prin cetirea *Mesajului regal în* Senat și în Cameră în ședința din 17 octombrie 1912. Se dă și componența guvernului:

Titu Maiorescu, președinte al Consiliului de Miniștri și ministru secretar de stat la Departamentul Afacerilor Străine,

Alexandru Marghiloman, ministru secretar de stat la Departamentul Finanțelor,

Take Ionescu, ministru secretar de stat la Departamentul de Interne,

Nicolae Filipescu, ministru secretar de stat la Departamentul Agriculturii și Domeniilor,

Constantin C. Dissescu, ministru secretar de stat la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii,

Alexandru Bădărău, ministru secretar de stat la Departamentul Lucrărilor Publice,

Mihail G. Cantacuzino, ministru secretar de stat la Departamentul Justiției.

General C. Hârjeu, ministru secretar de stat la Departamentul Războiului,

Nicolae Xenopol, ministru secretar de stat la Departamentul Industriei și Comerțului¹.

Guvernul constituit în această formație anunță prin același *Decret regal* organizarea de alegeri spre a respecta prevederile constituționale. Alegerile pentru deputați sunt programate ia cele trei colegii în: 8 noiembrie 1912 (Colegiul I), 10 noiembrie 1912 (Colegiul II), 12 noiembrie 1912 (Colegiul III). Alegerile pentru Senar sunt fixate la 14 noiembrie 1912 (Colegiul I), 16 noiembrie 1912 (Colegiul II). Aici nu figurează Colegiul III, ci Colegiul Universităților din Bucurșii și Iasi, programat să tină alegerile în 18 noiembrie 1912.

Maiorescu candidează pentru alegerea de deputat în județul Ilfov, care făcea parte din Secțiunea IV, împreună cu județele Vlașea, Neamț, Muscel, Mehedinți, Dâmbovita, Ialomița și Vaslui². La Colegiul I din județul Ilfov se înscriu 2821 de alegători și votează 1412, 54 de buletine fiind anulate.

Se di următorul rezultat:

C. Istrate - 983 voturi,

T. Maiorescu - 947 voturi,

Chr. Buicliu — 444 voturi,

Vasile Missir - 396 voturi.

Sunt declarați aleși T. Maiorescu și C. Istrati³.

¹ Dezbaterile Senatului, nr. 1, 18 octombrie 1912, p. 1; Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 1, 10 octombrie 1912, p. 1.

² „Dezbaterile Senatului", 29 noiembrie 1912, p. 1.

³ *Ibidem*, p. 8.

Guvernul Titu Maiorescu - Take Ionescu se constituie în împrejurări deosebit de grele pentru țară. În ședința din 3 iulie 1913 a Corpurilor legiuitoare reunite Maiorescu citește *Mesajul regal prin* care anunța izbucnirea războiului în Balcani. Senatorii și deputații erau informați despre mobilizarea armatei la 20 iunie 1913 și despre trecerea Dunării de către primele trupe românești la 28 iunie 1913¹.

Mesajul regal citit de Carol I în ședința de la 15 noiembrie 1913 a Corpurilor legiuitoare aducea laude guvernului pentru pregătirea armatei, pentru intrarea unităților militare românești în Bulgaria la timpul potrivit și pentru bunele rezultate obținute la încheierea Păcii de la București. Guvernul era felicitat și pentru publicarea protocoalelor privind conflictul din Balcani și activitatea diplomației române².

Protocoalele și Procesek-verbak se tipăresc în franceză și în română de Titu Maiorescu, președintele Consiliului de Miniștri și ministru la Departamentul Afacerilor Străine,

Alexandru Marghiloman, ministru la Departamentul Finanțelor,

Take Ionescu, ministru la Departamentul Internelor,

C. Dissescu, ministru la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice,

C. Coandă, general, inspector de artilerie.

C. Chrisescu, general, de la Marele Stat Major.

Comisia avea ca secretar pe A. Pisoski și I. C. Filitti, secretar ajutor³.

Maiorescu supune dezbaterii Corpurile legiuitoare mai multe proiecte de lege privind unele convenții internaționale.

¹ *Ibidem*, 5 iulie 1913, p. 1.

² „Dezbaterile Adunării Deputaților”, 16 noiembrie 1913, p. 1-2.

³ *Ministere des Affaires Etrangères. Documents Diplomatiques — Les Evénements de la Péninsule Balkanique. L'Action de la Roumanie. Septembre 1912- Aout 1913*. Bucarest, Imprimerie de L'Etat, 1913, 199 p. Sunt 31 de documente semnate și de Titu Maiorescu, intercalate printre alte documente diplomatice.

Dintre aceste convenții internaționale cea mai importantă era în acel moment *Convenția de pace de la Haga*, însoțită de alte 11 convenții, semnată în 18 octombrie 1907. Prevedea o serie de reglementări în legătură cu deschiderea ostilităților, desfășurarea lor pe uscat și pe apă, situația prizonierilor de război. Guvernul român readucea în discuție această convenție în perspectiva desfășurării evenimentelor din Balcani.

E. Lovinescu întocmește un tablou asupra activității lui Maiorescu în ultima sa guvernare și își scoate informația din lucrarea amintită mai sus, în care se găsesc o parte din documente semnate de el, și din lucrarea lui Alexandru Marghiloman, *Note politice*, cu relatări importante privind disensiunile dintre Maiorescu și P. P. Carp în anii conflictului din Balcani și de mai târziu⁴. Informații importante pentru acești ani se găsesc în *însemnări zilnice* publicare, cu titlul *încordare politică înaintea conflictului din Bulgaria*, în „Convorbiri literare” în anii 1931—1932⁵.

Documentele invocate de E. Lovinescu, însemnările din „Convorbiri literare” și alte mărturii, care trimit la acte oficiale, importante pentru activitatea diplomatică a lui Maiorescu, nu se încadrează în discursurile parlamentare. Acestea sunt, cum vom arăta mai departe, destul de puține, mai mult răspunsuri la interpelări. Politica externă prudentă a guvernului în chestiunea Dobrogei stârnea nemulțumiri și în sânul cabinetului său și N. Filipescu își dădu demisia, fiind înlocuit cu C. C. Arion în 6 aprilie 1912⁶. Maiorescu era îndreptățit să procedeze în acest fel în condițiile situației internaționale și ale tratatelor, dificile, cu Bulgaria. După

E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, II, p. 346—371.

⁴ „Convorbiri literare”. Anul al 64—lea: ianuarie 1934, p. 53—71, februarie, p. 135-153, aprilie, p. 338-349, mai, p. 448-457, iunie, p. 558—567, iulie-august, p. 636-654, septembrie, p. 746-757, octombrie, p. 818-828, noiembrie-decembrie, p. 920-954; anul al 65-lea: ianuarie-februarie 1932, p. 102-112.

⁵ „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 60, 19 mai 1913, p. 1479.

ce ie face cunoscute, citează din ele, cu vădită satisfacție din volumul editat de Ministerul de Externe, sub conducerea sa. Ultimul discurs pe care îl ține în Adunarea Deputaților la 23 decembrie 1913 este un mesaj pentru colaboare între partide în lupta politică.

Activitatea parlamentară a lui Maiorescu se încheie cu discursul din 23 decembrie 1913, însă va transmite puterea, prin Mesaje regale, guvernului liberal de sub conducerea lui Ion I. C. Brătianu, în 4 ianuarie 1914". În acest ultim discurs va declara că o colaborare, în continuare, cu Take Ionescu, nu o vedea posibilă întrucât nu era constituțională.

Maiorescu se retrage din viața politică în plină glorie, cum arată E. Lovinescu, dar ea nu se datora discursurilor parlamentare, ci activității sale ca președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de externe într-un moment de răscruce din istoria noastră națională.

147

(p. 1027) SITUAȚIA INTERNAȚIONALĂ ȘI
DEZBATERILE PARLAMENTARE
(Ședința Camerei de la 15 noiembrie 1912)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 11, 21 decembrie 1912, p. 49.

Maiorescu cere, ca prim-ministru, să se renunțe la dezbaterile pe marginea Adresei de răspuns la Mesajul Tronului.

La această cerere, Emil Costinescu, în numele Panidului Liberal citește următoarea declarație:

„Guvernul socotind că în faza actuală a situației internaționale o discuție asupra răspunsului la Mesajul Tronului n-ar fi prielnică, declarăm că ne abținem de la această discuțiune, deoarece în

” „Dezbaterile Senatului”, nr. 14, 14 ianuarie 1914, p. 267; „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 18, 23 ianuarie 1914, p. 408.

momentul de față nu voim prin nimic să îngreuiem acțiunea internațională a guvernului.

Credincioși tradițiunii noastre statornice, rămânem străini de orice preocupare lăunnică, și, într-un ceas de cumpănă al dezvoltării noastre politice, *voim* - făcând abstracție de judecata noastră asupra zilei de ieri - ca prin unirea tuturor să se înlesnească soluția greutăților prezente și să se asigure interesele superioare și permanente ale țării.

Evenimentele cari se desfășoară în Balcani vor hotărî viitorul Orientului european. Ele nu se pot dezlega fără să se țină seamă de temeinicele noastre drepturi și de legitimele noastre interese.

Ni se impune, deci, o îndoită datorie:

Aceea de a menține situația politică pe care am dobândit-o prin jertfele vitejești și prin stăruința înțeleaptă a trecutului și care corespunde cu energiile și cu însușirile de cultura și de munca ale neamului nostru, cu puterea și cu demnitatea acestui stat, precum și aceea de a chezașui viața națională a românilor din Peninsula Balcanică, a căror soartă ne este atât de scumpă.

Pentru a înlesni guvernului îndeplinirea acestor datotii, pentru ca el să poată apăra în afară cu cât mai multă autoritate și cu cât mai multă tărie interesele și prestigiul Regatului, noi ne vom călăuzi, leal și fără șovăire, de conștiința marilor răspunderi ce incumbă generațiilor noastre, spre a asigura menirea istorică a României în această parte a Europei. (*Aplauze prelungite.*)”

148

§ (p. 1030) ELOGIEREA LUI P.P. CARP
• (*Ședința Camerei de la 4 decembrie 1912*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 6, 9 decembrie 1912, p. 30.

Maiorescu deschide sesiunea Parlamentului ca prim-ministru și ministru de externe cu elogiul adus lui P. P. Carp și cu solicitarea să nu se admită demisia acestuia din Cameră.

149

(p. 1033) RĂSPUNS LA INTERPELAREA
LUI I. C. BRĂȚIANU PRIVIND TRATATIVELE
ROMANO-BULGARE
(*Ședința Camerei de La 16 ianuarie 1913*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 13,
19 ianuarie 1913, p. 99-103.

Maiorescu apară politica prudentă a guvernului lăți de situația
din Balcani, pentru care este criticat de I.C. Grădișteanu într-un lung
discurs (p. 99-101), de N. Iorga (p. 101) și de alți deputați.

150

(p. 1039) APĂRA POLITICA PRUDENTĂ
A GUVERNULUI FATA DE SITUAȚIA DIN BALCANI
(*Ședința Camerei de la 23 ianuarie 1913*)

Publicat în „Dezbatetele Adunării Deputaților”, nr. 17,
29 ianuarie 1913. p- 128-134.

Apără, în continuare, politica prudentă a guvernului țară de
situația din Balcani și răspunde lui Ioan G. Miculescu, care își
întemeiază acuzațiile la adresa guvernului pe o notița din ziarul
„Viitorul” (p. 123) și lui Virgil Arion care reia discuția privind granița
din Dobrogea (p. 123-132). Important era, arată Maiorescu, să se
mențină „demnitatea României și tăria României în fața străinătății”.

151

(p. 1050) ATUTIDINEA DE REZERVĂ A
PARTIDULUI LIBERAL ÎN SITUAȚIA
INTERNAȚIONALĂ.
PROBLEMA ADOPTĂRII BUGETULUI
(*Ședința Senatului de la 21 martie 1913*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului”, nr. 45, 27 martie 1913, p. 549.

Discursul reflecta conduita lui Maiorescu în orientarea sa politică
și lasă să se înreleagă că nu toate măsurile guvernului puteau fi aduse
la cunoștința publicului. Promite să tacă și acest lucru și va tipări,
cum am arătat în *Introducerea istorică...* principalele documentele
în *Cartea Verde*.

151

(p. 1053) SCHIMBĂRI ÎN GUVERN.
PRELUNGIREA SESIUNII PARLAMENTARE
(*Ședința Camerei de la 6 aprilie 1913*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 60, 19 mai
1913, p. 1479-1484.

N. Filipescu, ministru la Departamentul Agriculturii și
Domeniilor, este înlocuit cu C. C. Arion, iar sesiunea parlamentară
se prelungește până la 11 mai 1913. Se continuă dezbaterile privind
politica guvernului față de situația din Balcani.

Maiorescu răspunde la întrebarea lui I. Grădișteanu: „Dacă, în
urma prelungirii conferinței de la Petersburg cu mult peste termenul
prevăzut de tratatul de la Haga pentru rezolvirea mediatjunilor, nu
crede D-sa că aceasrl întârziere ar putea înrăutăți situația politică și
militară a României în cazul în care rezultatul ei ar fi inadmisibil
pentru ea”.

153

(p. 1061) AUTORITATEA GUVERNULUI
ÎN PARLAMENT ȘI ÎN ȚARA
(*Ședința Camerei de la 29 aprilie 1913*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 62, 29 mai
1913, p. 1563-1568, 1570.

Maiorescu apără, într-un discurs amplu, Cu o bogată informație istorica, prestația și autoritatea guvernului său în Parlament și în țara.

154

(p. 1086) RĂSPUNS LA INTERPELAREA
LUI ION I. C. BRĂȚIANU
(*Ședința Senatului de Uj 2 mai 1913*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului”, tic. 56, 9 mai TH3, p. 995-998.

Maiorescu apără conduita sa politică în fruntea guvernului conservator, atacată de senatorii liberali și mai înainte în Camera Deputatilor. Ion I. C. Brătianu, președintele Partidului Liberal, remarcă neconsecvența lui Maiorescu în declarațiile din Camera Deputaților și în cele din Senat. Maiorescu răspunde cu citarea disensiunilor din Partidul Liberal.

155

(p. 1104) DEZBATERI PRIVIND DIFERENDUL
ROMÂNNO-BULGAR
(*Ședința Camerei de la 3 mai 1913*)

Publicat în „Dezbaterele Adunării Deputatilor”, nr. 64, 1 iunie 1913, p. 1624-1628.

Abordează mediațiunea Marilor Puteri în diferendul dintre România și Bulgaria, conflictul din Balcani și dezbaterele în plan internațional. Declara că demersurile României nu s-au încheiat și anunță tipărirea în volum a documentelor oficiale.

156

(p. 1117) RĂSPUNS LA INTERPELAREA
LUI I. T. GHICA
(*Ședința Camerei de la 13 mai 1913*)

Publicat în „Dezbaterele Adunării Deputaților”, 8 mai 1913, p. 1045.

Răspunsul este dezvoltat pe cele două întrebări ale interpelatului:
1 - dacă există în Ministerul de Fmețe mai mulți miniștri plenipotențiarți decât legații; 2 - de ce nu c«e o legatie a României în S.U.A.

157

(p. 1119) MĂSURI GUVERNAMENTALE
(*Ședința Camerei de la 3 iulie 1913*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului”, nr. 1,5 iulie 1913, p. 3. 6.

Maiorescu citește *Mesajul Regal* la deschiderea sesiunii extraordinare, în care se arată că izbucnise din nou conflictul din Balcani. Măsurile guvernului în noua situație, printre care, eventuala declarare a stării de asediu (>âr)ă la demobilizarea armatei.

158

(p. 1122) ACȚIUNEA DIPLOMATICĂ
A ROMÂNIEI ÎN
CURSUL EVENIMENTELOR BALCANICE
(*Ședința Senatului de la -1 decembrie 1913*)

Publicat în „Dezbaterile Senatului”, tir. 6, 12 decembrie 1913, p. 37-42.

Tipărit în broșură: Titu Maiorescu. *Acțiunea diplomatică a României în cursul evenimentelor balcanice*. Discursul rostit în ședința Senatului de la 4 decembrie 1913, 40 p.

î

|

,

t

i

Retipărit în ediția de față, după broșură.

Răspuns la discursul lui Ion. I.C. Brătianu, ținut în ședința din 3 decembrie 1913, în care critică guvernul conservator pentru politica sa externă¹.

Discursul lui Maiorescu reprezintă o sinteză a dezbaterilor din Parlament cu privire la acțiunea diplomatică și militară a României pe durata conflictului balcanic până la încheierea Păcii de la București.

159

(p. 1142) RĂSPUNS LA MAI MULTE INTERPELĂRI
(Ședința *Camerei de la 10 decembrie 1913*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 9, 20 decembrie 1913, p. 73, 76-77.

Maiorescu explică incidentele din sudul Dunării prin instabilitatea administrației. Va înființa o Curte de Apel la Constanta și se va preocupa de deschiderea de tuneluri, de materialul rulant la căile ferate și construcțiile maritime. În discursuri I. Th. Florescu, C. Xenii, N. Fleva, însă și unii membri ai guvernului: M. G. Cantacuzino, ministrul justiției, și A. A. Bidărău, ministrul lucrărilor publice.

160

(p. 1149) DISCUȚII LA ADRESA DE RĂSPUNS
LA MESAJUL TRONULUI.
PRIVIRE RETROSPECTIVĂ ASUPRA GUVERNĂRII SALE
(Ședința *Camerei de la 20 decembrie*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 15, 15 ianuarie 1914, p. 240-242.

¹ „Dezbaterile Senatului”, nr. 5, 11 decembrie 1913, p. 16-32.

Maiorescu prezintă situația constituțională a guvernului său și reamintește de conflicții din Balcani cu încheierea Păcii de la București. Schimbările în guvern și elogiul lui P. P. Carp, mare personalitate a vieții politice din România.

161

(p. 1156) ÎNCHEIEREA DEZBATERILOR ASUPRA
ADRESEI DE RĂSPUNS LA MESAJUL TRONULUI
(Ședința *Camerei de la 21 decembrie 1912*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 16, 19 ianuarie 1914, p. 243-248.

bață de afirmațiile lui I. C. Grădișteanu și Ioan Comșa privitoare la atitudinea Austro-Ungariei în diferendul româno-bulgar, Maiorescu susține că atitudinea guvernului de la Viena a fost destul de corectă. De asemenea, demonstrează faptul că așa cum a fost încheiată Pacea de la București nu putea fi supusă unei evenimente revizuirii de către Marile Puteri. Conduita guvernului său în perioada conflictului balcanic este dovedită de *Cartea Verde*, publicată în două volume.

162

(p. 1180) DESPRE DIZOLVAREA
PARLAMENTULUI SI RETRAGEREA
GUVERNULUI DE COLABORARE
(Ședința *Camerei de la 23 decembrie 1913*)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 18, 23 ianuarie 1914, p. 406-408.

Uimul său discurs în Parlamentul României, Răspunde la problema ridicată de B. M. Dimirropol privind necesitatea retragerii guvernului de colaborare și tormarea unui nou

"uvern care să prezideze la revizuirea Constituției pentru rezolvarea, chestiunii agrare și i reformei electorale.

Considera corect din punct de vedere constituțional ca Parlamentul ales pentru o problema internațională rezolvată să fie dizolvat și să se formeze un nou guvern. Anunța retragerea guvernului său pe care o va propune Regelui. Sfârșitul acestui ultim discurs este în stilul sau. Va recomanda Regelui să cheme la guvern Partidul Liberal pentru că „a rămas neîntrebuințat în colaborare. Ce bine era sa fie întrebuințat după mobilizare într-o coaliție de câteva luni! Dar nici pentru aceasta nu a putut să fie întrebuințat!".

Maiorescu își încheia activitatea parlamentată cu un mesaj memorabil privind importanța colaborării între partidele politice în slujba idealurilor naționale.

În ședința Camerei de la 11 ianuarie 1914, noul prim-ministru Ion I. C. Brătianu citește cele două decrete regale din 4 ianuarie 1914: primul prin care Regele acceptă demisia guvernului Titu Maiorescu și 'însărcinează pe liderul liberal cu formarea unui nou guvern; al doilea, prin care anunță componența noului guvern liberal: Ion I. C. Brătianu, președinte de consiliu și ministru de război, Em. Porumbaru, ministru de externe, Emil Costinescu, ministru de finanțe, Vasile G. Morțun, ministru de interne, Al. Consiantinescu, ministrul Agriculturii și Domeniilor, Al. Radovici, ministrul Industriei și Comerțului, dr. C. Anghelcscu, ministrul Lucrărilor Publice, Victor Antotiescu, ministru de Justiție, I. G. Duca, ministrul Cultelor și Instrucțiunii.

163

(p. 1189) ROMÂNIA ȘI POLITICA
DE NEUTRALITATE ÎN CONFLICTUL
EUROPEAN DIN 1914-1917

Publicat în „Convorbiri literare”, anul al 6.3-lea, iulie-august 1930, p.

Un fragment apare mai înainte în „Convorbiri literare”, anul LII, nr. 2, februarie 1924, p. 81-84.

Texrul este darar de Maiorescu: „București, 15/28 februarie 1917” și a fost pus la dispoziția tedeacției, cum se arată în nota care însoțește publicarea lui, de Livia de Dymza, fiica lui Maiorescu, care dă și autorizarea să se tipărească în revista bucuresteană.

Fragmentul se publică cu același titlu și cu precizarea ca era reprodus „dintr-un memoriu încheiat în 15 februarie 1917”. Începe cu cuvintele: „Ținând seama de toate împrejurările...” și se încheie cu alinearul care sfârșește cu cuvintele: „...sunt câteva dovezi regretabile din multe altele, ce se pot aduce...”

Maiorescu nu participă la Consiliul de Coroană rinit la Sinaia în 21 iulie/3 august 1914 și prima observație pe care o (ace privește neconstituționalitatea Consiliului de Coroană, cătuia îi recunoaște numai caracterul de reuniune consultativă. De altfel, nici nu era mai mult.

Expunerea lui Maiorescu se întemeiază, cum singur spune, pe darea de seamă, foarte amănunțită, pe care i-o pune la dispoziție Alesandtu Marghiloman, participant (a primul Consiliu de Coroană. De aici aflăm numele celor care participă la Consiliu, al celor care absentează, precum și despre orientările politice din cadnil discuțiilor. P. P. Carp se pronunță pentru intrarea în război împotriva Rusiei, N. Filipescu pentru alăturarea României la Antantă, iar Al, Marghiloman pentru neutralitate, în fond penru o alianță cu Puientle Centrale. Maiorescu se alătura lui Marghiloman cu care este de acord în tot ce întreprinde în anii neutralității,

E. Divinescu oferă un tablou destul de complet, asupra orientării politice a lui Maiorescu din ultimii ani ai vieții sale, fără să cunoască însemnările din manuscrite¹. Se întemeiază în expunerea sa pe lucrare-a lui Al. Marghiloman, *Noi?politice*, primele trei volume, din cele cinci, tipărite în 192⁰⁰⁰ și în care prezintă evenimentele politice și dealtă natura din anii 1897-1920. Informațiile cele mai neașteptate privesc conflictul lui Maiorescu cu P. P. Carp și desfacerea, în condirii tragice, a unei vechi prietenii.

Maiorescu elaborează această lucrare sub ocupația germană și ea are și un subtexr moializaioi, alărurj de relatarea evenimentelor

¹ E. Lovinesai, *T. Maiorescu*. II, p. 365-371,

politice. Dezastrul țării se datora, lisa Maiorescu să se înțeleagă, faptului că guvernării români au renunțat la tratatul de alianță secretă cu Imperiul austro-ungar și au intrat în război împotriva Austro-Ungariei, și implicit împotriva celeilalte Puteri Centrale. Maiorescu avea în vedere programul său politic expus în studiul *Zur politisc/ten Lage Rumänien*, publicat în revista „Deutsche Revue” în 1881, nădus de Eminescu cu titidul *Despre siniațiapolitică a României*, tare îl tipărește în „Timpul” în 31 decembrie 1881. Programul politic al lui Maiorescu de apropiere a României de imperiul austro-ungar avea, în acei ani, importanța sa în contextul vieții politice internaționale. Dar situația a evoluat de așa natură încât poziția sa nu mai concorda cu realitatea. Maiorescu se stinge din viață în 18 iunie/1 iulie 1917 și nu mai asistă la evenimentele din 1918 care au consfințit unirea tuturor românilor într-un stat unitar național, proces în care războiul de întregire națională din anii 1916—1918 a reprezentat un efort material și moral semnificativ.

* M. Eminescu, *OpereXJ. IuUicisiica*, p. 458^459, 594-595.

INDICE

- Aaron, V.: 711-202.
 Abilul Afiz: 77-385.
 Abdul Hamid. *UI* - 405, 4q3; *IV*-1077.
 Affhrnthal, Aloys Lexa. von *IV*-*IV*-242. 245, 5^56, 684, 953.
 Avariei. 1: *UI* - 83, 106. 2(1. 335.
 Ahmed H. fn Pisa: *III*- 4^.
 Alexandri, Vasile: *III* - 1015; *IV*-308. 872, 873, 1021, 1309.
 Alsiandrescu, Sioica: *IZ* - (*P*, 739.
 Alcumdru de Baitrnberg. *III* - 737; *IV*-1127, 1128.
 Alexandrul: *W*-408, 409, 419, 423, 426. 427, 42), 4», 435, 438, 447, 667.
 Alexandru III Chigi: *IV*- i > †
 Alfred Edinnurg: *IV*- 59.
 Aii Paș a: *III*-1? .
 Ambron: *III*- 25. 26.
 Andrasiy C. vuLv *III*- 37%, 404, 635. 638; *IV*- 352, 632, (*TI*, 1163, 1201.
 Anghel, Dimiinc; *III*- 541-543.
 Anceirjcu, G.. *III* -424, 444.
 Atighelescu, Alexandra: *III* - 430, 437, 739, 744, 946, 947, 954, 966, 1088; *IV*- 87, 88, 1192.
 Ani;helescii, Constantin, dr.. *IV* - ' 1192. 1112
 Aurim: *IV*- 225
 Anton de Hohenzollern; *III*-24.407, 419.
 Aiiionescu, Em.: *II*'- 1290.
 Ahtonescu, Victor: *IV*- 1322.
 Apostoleanu, C: *III*- 895; *IV*-30, 32,36, 20c 207, 122).
 Appimy Alben- *IV*- 1163.
 Acgetoianu, Ion, general: *III* - 444; *IV*- 1015.
 Arion, Anton: *III* - 27; *IV*- 677.
 Arion. Constantin C: *III* - ~Z, 733, 735, 753; *IV* - 45S, 472. 546, 722, 896. 905. 906, 970, 973, 974, 1014, 1038, 1190, 1280-1283. 1290, 1291. 1306, 130S. 1313. 1117.
 Armn, F.iadii' *UI* - 430, 442, 446, 447, 1055.
 Aiion, Virgih *IV* - 1041-1044, 1046-1(1^9. 1055, 105C 1060, 1092, 1108. 1171, 1316
 Aristotel: *IV*--*JA*.
 AronVodă: *IV* - 674.
 Ascher, Sahnun; *III* - 37S
 Aslan, N. C *III* - 75; *IV*-90. 201, 258-263, 265. 268.
 Assaki (Assaky, Aralti); *IV*~ 84. 85, 174-183, 345-346, 688. 1055-109U, 13J5, 1222.

Aianasie [Miron Craiovcjnul]: *IV*- 512, 521.
 Auerb.ich: *III* - 14; *IV*- 18.
 Aurel, *III*, P.S. //<-460,777,827;/V - 37, 41, 58, 505, 506, 514, 520, 523, 515-527, 531, 536, 544, 556, 602, 608, 618, 621, 683, 695, 718-720, 724, 730, 879, 950, 966, 1070, 1153, 1257, 1258.
 Avnesso, B.: *III*- 401.
 Averescu, A.)e*ar, dn./K- 1169, 1175.
 AicnieD... *III*-80^a-SI *IV*- 1271.
B
 Babes, Victor: / V - 175, 177, 345-347, **688**, 1322,
 Bacalbasa, A.. *IV*- 1092.
 Balligot de Beyue, Alexandre: *III*- 21.
 Balș, A.: *III* - 62, **66**, **68**, 167, 720.
 Bals, Costea P.: *III*- **68**, 740,
 Balș, Gr.: *III*- 18p, 190, 400.
 Bals, Panaitc- *III*-**647**.
 Banfly. Desideiui: *IV*- 534, 535, 550, 552-554, 556, 733, 741, 777, 1260
 EbrciiRti-Popovici. Danul: *IV*-**67**>.
 Baiclaj, George. *IV*- 1102, 1138.
 Baroni, CV//V-430; /t'- I 1,25, 83.
 Barrere, Cinule: *III*- 719.
 Bascită, **Anjitic**. *III*- 477, 1058.
 Bathalia: / V - **186**, 194.
 Baudot, Emile: *III*- 171, 660; *IV*- 170.
 Bazain, Achille: *III*- 22, 27.
 Bădăran, Al. A.; *IV*-797, 801, 995, 119U, 1275, 1311, 1320.
 Bsd Wu, Al.- I - 12⁵.
 Bitcoianu, Alciandru. /I **S 31**.
 Bjicai,imi. Setgiu- *III*-**444**
 Babanii. Ioan- *III* - 31, 293, 310-318, **3*8**, 412, 447, 770,
 Bălcracu, Nicolae- *III*-**202**.
 Bămutiu, Srmwin- *III*- 20, 38, 57, 69-71,74, 330,334, 1018; *IV*- 800.

Beck, Aircandru. *IV*-517.
 Beidiman, A.: *III*- (0, 112,
 Beiiedetti. Vincent: *III*- 406.
 Bengescu-Dabija, Gheorghe: *III*- **35**.
 Berchtold, Leopold: *IV*- 1162.
 Rerindc., Anton: *III*- 23, 105, 169, 177, 430, 438, 442, 1055; *IV*- 272, 520, **533**, **537**, 538, 602, 620, 1,24.
 Bestelci, Matei: JJ7- 920.
 Bethmann-HolJweg, Theobald von: *IV*- 419-121.
BCISL, Icidinand van: *III*- 17; *IV*— 1201
 Bunii. I.: *IV*-**7%**.
 Rihinefcu: *III* - 672.
 Bibescu, Gheorghe: *IV* - 511, 512, 510
 Bismarck., Otto von: *III* - 14, 133-**135**, 384, 404, 406, 453, 601, 722, 736, 741, 915, 1100, 1104; *IV*- 34, 67,**447**, 503,632, 942, 1163, 1197.
 Blaiiqui, Louis Augusre: *III* - 690, 1076
 Blaremburg, C: *III*- 106, 895,
 Blarentjrg, Mana. / V - 515,
 Blaremburg (Blaiinibeig). N: *III*- 2i, 2",o0,61. 83,86,136,137,140, 163, 164, 189, 378, 401, 571-573, 616, 624, 628, 725, 72d,746,809, 1022;/V-14,17, 18, 30, 32, **37**, **43**, 44, 75, 137, 148-150, 153, 154, 160, 161, 163, 184, 802, 908, 909, 1221, 1283.
 Bleichroedtr: *III*-383.
 Blondei, Camillr: *IV*- 1138.
 Blunischli. (orijnn Ca-par: *III*- 783, 1082
 BoambI, Ion, *IV*- **77**,
 Bobeioi, C.: *III*- 757.
 Botlnăto^u, >,am.sun: *III*-**51**., 1058, 1059
 Boerescu, **Oiijstaritin**: *III*— 226,753; *IV*- 17, **34**, 155, 199, 216, 583, 672, 673, 781, 794, 882, 1230.

Boerescu, Vasile: *III*- i1, 52, 9[>. 110, 125, 132, 152, 169, 170, 180, 222, 223, 225, 2K., 228, 230, 231, 235, 236, 23), 240, 243, 274, 275, 278, 281, 284, 289, 312, 313, 320, 322-328, 337, 339-342, 345-347, 349, 356-361, 364, 367, 374-377, 388, 398, 399, 403, 455, 564, 571, 581-583, 590, 594, 608, 633, 654, 665, 685, 683, 710, 711, 716, 719, 841, 881, 1037, 1054, 1092; *IV*- 340-345, 348, 363, 411, 846, 861, 862, 1178,
 Bogdan, Ion: *IV*-506, 1282,
 Bogdan-Duica, G.r *III*- 1171.
 Bogdan-Pitești, Alexandru: *IV*- 777.
 Bogoritz: *IV*- 1224.
 Boldur-Lătescu, B.: *III*- 519, 569, 571, 572.
 Holdur-Lăteiscu, I.: *III*- fii, 84, 85.
 Boidur-Lătescu, 'leodor. *III* - 16, 392, 509,514, 794-796,
 Bolintineanu, D., *III*- 266, 26".
 Bolliac (Boliic), *C*. *III*-60, 151, 152, (82, 189
 Bologa, Vasile: *IV*- 1283
 Bonachi, Alesandru Gregarriid. *IV*- 506.
 Borăncsai, C: *III* - **442**.
 Bosianu (Boziant), *C*: *III*-**24**, 194, 216,218,219,281,202,367; *IV* - 28, 722.
 Bosianu [Bozianu], I.: *III*-**226**, 228, 234, 239, 243.
 Bosiv, Vasile: *III*- 35, 734,
 Brahețaiiii, I *IV*- 555, 606, 66", 6 SI, 6⁰, ->**42**.
 Krăiloiu, Cousijiuin N. *III* - 226, 228, 234, 337.
 Btliloiu (frații): *IV*- 04, 508.
 Brătasanu, Pavel: *IV*- 9⁵
 Brătescu, A.: *IV*- 1283
 Brateseu-Voinesd, I. Al.: *IV* - 1283
 Rrărianu, Dimirnc (Dumimj)- *III* - 389, **1**-Kl, 402, 408, 420, 452, 455, 70", "•Ol. 711-713, 725, 727, 732, "34. 738, 739, 743, 863, 1089, 1090, 1104; *IV*- 12, 27,28,32,43, 58,63, 151, 161, 247, 337, 430, 431, 434, 597, 699, 773, **866**, 898, 1022, 1062.
 Brătianu, George: *III*- 125, 126, 163, 166-168, 243, 248, 251-253, 281, 307, 311, 315, 317-319, 324, 327, 339, 361-363, 370, 374,376,377,1022,1039,1283.
 Brătianu. Ion C: *III*- 14, 15, 19, 2", 59, 123, 162, 16", 172, 175, 176, 207, 210, **211**, 311, 319, 328-332, 362, 367, 370, 375, 377, 380, 384, 387, 390, 391, 401, 403, 404, 407-413, 418, 425, 428-431, 436, 440, 452-455, 456, 460, 475, 476, 486, 501, 504, 505, 513, 514, 516, 518, 523, 525, 528, 529, 571, 577, 599, 608, 616, 623-62', 631, 635, 63". 639, 648, 650, 655, 665, 66". 681, 692, 702-705, 707, 709-711, 713, 71b, "**21**", "24, 729, 730, 732-738, " i l, "M4, 745, 747, 749, 777, 79H, «19, 827, 835, 865, 870, 873, 378, 879, 888, 900, 946, 922, 953, 955, 964, 974,977-982,1009,1034,1039, 1054, 1055, 1057-1060, 1066, 1068, 1069, 1071, 1076, 1078, 1089-1093, ID'IB-1104, 1108-1112; *IV*- 11, 13, 14,1", 19,20, 28,31, 35,37, **45**, 46, J7,**h4**,65, 75, 77, 85, 86, **i2l**, H 5, 14", 148, 152, 155, 156, **158**-160, 171, 175, r-1, 225, 226, 230, 232-239, **243-215**, 249, 320, 320-331, 335, **347**, 362, 373, 433, 441, 444-**146**, 458, 472, 480, 495, 500, 509, 530, **541**, 549, 566, 569, 574, 597, 612,

- 617, 622, 638, 641, 677, 683, 692, 699, 703, 704, 708, 722, 779, 803, 845, 859, 863, 864, 866, 875, 877, 898, 937, 947, 949-952, 955, 967, 985, 987, 988, 998, 999, 1002, 1022, 1023, 1030, 1045, 1062, 1068, 1159, 1173, 1175, 1186, 1206, 1220, 1221, 1224, 1288.
- Brătianu, Ion (Ionel) I. C: *IV*- 504, 523, 530, 531, 538, 558, 620, 776, 783, 828, 906, 937, 967, 968, 970, 984, 988, 1000, 1001, 1086, 1087, 1090, 1096, 1097, 1122, 1124, 1125, 1127, 1129, 1131, 1133, 1135, 1136, 1138-1140, 1150, 1151, 1156-1158, 1172, 1175, 1176, 1192-1196, 1198, 1202, 1204, 1205, 1289, 1291, 1294-1296, 1306, 1309, 1314, 1318, 1320, 1322.
- Bt-Itianu, Vasile: *IV*- 87, 244, 245, 598.
- Brătianu, Vintilă I. C: *IV* - 1148, 1156, 1158-1161, 1163, 1172, 1178.
- Bradeni: 277-209, 792, 860; *IV*- 803, 866.
- Brâncoveanu, prințul: *IV*- 926.
- Brâncoveanu, Safta: *IV*- 351, 511.
- Brindzl, Dimitrie: *III*-331.
- Brore, E: *V*- 691.
- Brougham, Henry: *III*-141.
- Bran, Jules: *V*- 351.
- Budisreanu, C: *III*- 437; *IV*- 280, 281, 499, 536, 561, 610, 612, 628, 702, 720, 734, 1000, 1291.
- Bucecu, Pană: *III*-762.
- Buiucliu, Cristea St.: *III*- 35.
- Buiucliu, Gr. M.: *III*- 34; *IV*-37, 90, 532, 1311.
- Biilow, Bernhard von: *III*- 383; *IV*- 633, 942.
- Burghele. N.: *III*-35.
- Burilcanu, M.: *W*- 569.
- Burlă, V.: *III*-35.
- Bussche, Hilmar von dem: *III*- *IV*- 1195.
- Buzdugan, Ioan: *IV*- 554, 555.
- Buzdugan, Teodor: *IV*- 555.
- Byron, Lord George Gordon: *IV*- 7.
- Calimach, T.: *IV*- 150, 227, 228, 245, 246, 1221.
- Calimachi-Catargi, N.: *III*-23, 28-30, 167, 713, 747, 770, 771, 774-776, 1017, 1081.
- Calinic Miculescu: *III*- 16; *IV*- 98.
- Canciov, V.: *y*- 810, R11.
- Candiano-Popescu, Alexandru: *III*- 13, 22, 23, 213, 375, 377, 435, 1015, 1039.
- Cantacuzino, C: *IV*- 532.
- Cantacuzino, Ftaterina: *IV*- 515.
- Cantacuzino, G.: *III*- 31, 561; *IV*- 58, 78.
- Cantacuzino, Gheorghe Grigore (Iorgu): *III*-20, 106, 152, 161, 337, 339, 340, 344, 345, 348-354, 358, 359, 361, 365, 374, 376, 377, 384, 388, 398, 403, 418, 564, 693, 699, 895, 910, 1037, 1054, 1061, 1070, 1092; *IV*- 507, 515, 516, 524, 546, 554-556, 564, 615, 693, 699, 739-741, 757, 758, 771-774, 776, 778, 780, 784, 786, 787, 790, 791, 793, 794, 798, 801, 858, 861-863, 865-867, 881-884, 900, 902, 926, 991, 993, 996, 1001-1003, 1006, 1027, 1063, 1071, 1073, 1078, 1137, 1154, 1160, 1266, 1268, 1269, 1279, 1301.
- Cantacuzino, Gr.: *IV*- 234, 242, 441, 427.
- Cantacuzino, Ioan C: *III*- 9, 14.
- Cantacuzino, I. A. (Zizin): *III*- 34, 400-402, 673, 1071; *IV*-518.
- Cantacuzino, L.: *IV*- 51.
- Cantacuzino, Matei: *IV*- 872, 873.

- 1212, 1257, 1258, 1260, 1267, 1282, 1306, 1308, 1311, 1320, 1268, 1310, 1312, 1323.
- Cantacuzino, Șerban: *III*- 176.
- Camacuzino-Pascanu, Al: *IV*- 555, 1009, 1011, 1190, 1195, 1307.
- Cautacuzino-Răfoveanu, Gheorghe (Gogu): *IV*- 73-75, 351, 500, 520, 524, 527, 530, 533, 540, 541, 561, 584, 602, 620, 695, 802.
- Canracuzinesri: *V*-441, 882, 1156, 1157.
- Gintih", Gheorghe: *III*-72, 108, 123, 142, 144, 226, 438, 445, 446, 464, 480, 513, 632; *IV*- 72.
- Capitanovici, Teodor: *IV*- 968, 973, 974, 995, 998.
- Capsa, Ștefan: *IU*- 648.
- Carada, Eugeniu: *III*- 22, 27, 724; *IV*- 530.
- Caragiale I, L.: *III*- 35, 1017; *IV*- 1021, 1309.
- Carey, H. C.: *IV*- 940.
- Cariagdi, Dimitrie: *III*- 10, 13, 23, 564.
- Carmen Sylva: *III*-350.
- Carol cel Mare: *III*- 750.
- Carol I: *III*-7, 13-15, 17-24, 26-30, 32, 34, 37, 41, 59, 176, 328, 330, 371, 375, 379-382, 386, 389, 407, 409, 410, 413, 414, 422, 424, 426-431, 434, 435, 437, 438, 440, 444, 453, 456, 457, 510, 597, 693, 703, 705, 737, 765, 768, 779, 923, 946, 1015-1017, 1039-1045, 1049, 1051, 1070, 1073, 1075- 1077, 1087; *IV*- 12, 22, 33, 59, 231, 372, 446, 447, 457, 471, 511, 515, 529, 533-535, 540, 553, 559, 603, 626, 677, 758, 762, 766, 767, 773, 779, 791, 794, 795, 799, 800, 859-861, 899, 1022, 1073, 1128, 1189, 1191, 1194-1196, 1198, 1200, 1205, 1212, 1257, 1258, 1260, 1267, 1268, 1310, 1312, 1323.
- Carp, Anron: *IV*- 508, 915.
- Carp, C.-*III*- 51.
- Carp, Grigore P.: *III*-51.
- Carp, P. P.: *III*- 20, 31, 38, 51, 163, 166, 167, 253, 261, 283, 294, 309, 310, 316, 317, 369, 374, 388, 398, 403, 418, 546, 564, 571, 572, 578, 590, 616, 620, 630, 635, 636, 639, 640, 646, 647, 692, 693, 702, 703, 706, 715, 717, 719, 721, 726, 727, 733-735, 743, 744, 747, 753, 757, 789, 796, 906, 912, 913, 919, 920, 963, 980, 1004, 1006, 1008, 1035, 1054, 1066, 1069, 1070, 1077, 1082, 1105; *IV*- 11-14, 16-19, 25, 27, 29, 31-33, 35-39, 41, 42, 45, 48, 50, 57, 60, 61, 63, 67, 70, 76, 83, 92, 136, 160, 163, 199-203, 209, 223, 227, 233, 234, 242, 243, 247, 250, 251, 427, 444, 446, 447, 463, 482, 484, 486, 488-492, 499, 506, 510, 515, 531, 532, 538, 545, 546, 555, 581, 600, 629, 632, 634, 638, 639, 736, 741, 772-774, 780, 791-793, 796, 798, 799, 846, 857-859, 862-866, 874, 881, 882, 884-886, 888, 889, 890-892, 895, 900, 940, 942, 1001, 1002, 1006, 1007, 1063, 1068-1085, 1087, 1088, 1111, 1112, 1124, 1126, 1151, 1154, 1156, 1171, 1190, 1192, 1194-1196, 1200, 1203, 1206, 1211-1213, 1219, 1225, 1257, 1259, 1269, 1279-1282, 1285, 1291, 1294, 1301, 1305-1310, 1313, 1315, 1321, 1323.
- Casimir. N.: *III*-400.
- Catargi, Alexandru (Alecu): *III*- 44, 231, 772, 754, 791.
- Catargi, Eurosină L.: *IV*- 5 15.

Catargi, Gheorghe (Costin): 77—397.
 Carargi, Henri: *IV*- 848, 849. 1273.
 Catargi, Iacob: *IV*- 729, 734.
 Catargi, Lascar: *ffl*-% 14, 16, 29, 32, 33, 37, 38, 41, 67, 132, 130, 166, 194, 213, 243, 290, 293, 306, 307, 310-312, 316, 318, 321, 330, 331, 340, 342, 343, 346, 347, 351, 358, 361-363, 365, 367, 369, 371, 373, 374, 376, 377, 379, 382-384, 386, 388, 396, 398, 401, 403, 405, 408, 412, 413, 418, 480, 481, 516, 564, 632, 665, 693, 699-705, 708, 709, 725, 732, 742, 743, 768, 777, 792, 819, 835, 842, 861, 863, 869, 870, 880-B82, 885, 904, 936, 952, 960, 979, 980, 996, 1017, 1026, 1035-1038, 1045-1053, 1070, 1071, 1076, 1077, 1081, 1092; *IV*- 12, 13, 25, 27-31, 33-36, 39, 40, 42, 44-50, 57, 62, 63, 67, 70, 72, 73, 76, 79, 138, 145, 146, 148, 149, 151, 152, 161, 199-202, 205, 209, 216-218, 222, 223, 225, 227-232, 234, 235, 237, 239-243, 249, 282-284, 288, 289, 318, 321, 325, 373, 427, 430, 434, 437, 442, 444-447, 461, 484, 491, 492, 500, 506, 509, 510, 521, 522, 524, 531, 547, 548, 555, 585, 600, 618, 629, 634, 638, 639, 678-680, 694, 706, 716, 732, 751, 771, 772, 774, 781, 782, 803, 845, 846, 859-863, 865, 875, 877, 887, 892, 893, 928, 1019, 1070, 1022-1024, 1063, 1159, 1178, 1212, 1213, 1223, 1224, 1230, 1255, 1268, 1296, 1309, 1310.
 Catargiu, Nicolae (Nicu): *///*- 831; *IV*- 554.
 Cato, MarcLis Porcius: *IV*- 8.
 Cavour, Camillo Benso: *///*- 133-135.

Călcăntaur, B.: *7/*-477.
 Călinescu, Tănase: *///*- 13.
 Cămărășescu, A.: *///*- 32.
 Camărășescu, Toma: *///*- 734.
 Câmpințanu, Ion: *///*-32, 182, 377, 378, 381, 402, 460, 513, 525, 527, 576, 580, 733-735, 739, 827, 900, 942, 964, 978, 996, 990, 1006, 1039, 1092, 1094, 1105, 1112; */K*-441, 447, 946, 1128.
 Ceaur-Aslan, N. C.: *///*-16, 125, 126, 740.
 Cerchez, M.: *///*-34, 424, 430, 442, 444, 445, 1055.
 Cerchez, T.: *///*-34.
 Cernaiev: *///*-405.
 Getnat, Alesandru: *III*- 430, 431, 441, 460; *IV*- 37.
 Cemarescu, P.: *///*- 651, 732, 740, 891, 895, 897, 1067; *IV*- 182, 195.
 Cezianu (Cesianu), Ștefan: *III*- 244, 356, 357, 361, 364.
 Chibici Revncanu, Alexandru: *III*-35.
 Chintescu, Nicolae: *IV*- 120, 300.
 Chiriacescu, C.: *IV*- 325.
 Chircu, Tona: */K*-555.
 Chițu, G.: *i/7*- 86, 189, 194, 375, 387, 390, 449, 460, 477, 608, 611, 622, 632, 636, 644, 649, 650, 667, 713, 739, 749, 777, 778, 796, 827, 835, 900, 903, 960, 1006, 1010, 1059; *IV*-28, 121, 122, 687.
 Chrisengi, Gr.: *IV*- 39.
 Christescu, C.: *IV*- 1312
 Churchill, Winston: */V*-775, 1199.
 Ciocoiu, Vasile: *IV*- 106,
 Ciornei, G.: *///*-253.
 Cillfleca, Ioan: *IV*- 114,
 Ciurcu, Alexandru: *///*- 1079.
 Clermont-Ganaux: *///*- 172; *IV*- 170,
 Climescu, C.: *ff*-968-971, 974, 975.
 Cuserei: *///*- 59, 328.
 Coanda, Constantin: *IV*- 1312.

Coanda, N.: *IV*- 1275.
 Cobălcescu, Gr.: *///*- 282, 331, 332.
 Codaș, C.: *IV*- 536,
 Codrescu, I.: *///*- 24, 545, 547, 549, 552, 804; *IV*- 150.
 Colescu-Vartie, Cezar: *IV*- 756-758, 760, 767.
 Comsa, Dimitrie N.: *IV*- 1087, 1082, 1150, 1160, 1164.
 Comsa, Ioan: *IV*- 1321.
 Comre, August: *IV*- 393.
 Constantin, mare duce: *///*- 250.
 Constantin al Babei (Costache): *IV*- 824, 827.
 Constantinescu, A1.: *IV*- 620, 641, 993, 998, 1288, 1322.
 Conta, Vasile: *///*- 35, 569, 573, 579, 584, 633, 659, 665, 666, 728; *IV*- 548.
 Conta-Kombach, Ana: *IV*- 1283
 Corbescu, M.: *IV*- 536,
 Corivan: *IV*- 121.
 Corjescu, Ion (lancu): *///*- 740; *IV*- 44.
 Costafbru, Gheorghe: *///*- 31, 32, 34, 112, 123, 125, 132, 207, 208, 214, 226, 232, 375, 388, 398, 648, 675, 1022, 1054, 1076, 1092; *IV*- 201, 202, 460, 729, 861, 1119.
 Costaki-Lupu, Nicolae: *IV*- 554, 1203, 1275.
 Cosrandache, Vasile: *IV*- 824.
 Cosiescu, Gh. N.: *IV*- 1283
 Costescu-Comancanu, C.: *///*- 642, 643; *IV*- 531, 620, 633, 926, 988.
 Costiescu, ofițer: *///*- 11.
 Costin, Emanoil: *IV*- 107, 108.
 Costin, L.: *///*- 555.
 Costinescu, Emil: *///*- 247, 389, 393, 402, 449, 489, 498, 578, 647-649, 651-654, 657, 658, 676, 677, 687, 688, 715, 780, 781, 797, 1054, 1066, 1067; *IV*- 73, 74, 151, 247, 514, 523, 524,

531, 536, 537, 545, 554, 555, 966, 996, 1007, 1023, 1028, 1079, 1089, 1092, 1093, 1095, 1097, 1192, 1196, 1304, 1314, 1322.
 Comit. L.: *///*- 445.
 Cozadini, D.: *///*- 860, 895.
 Ctwaley, G. B.: *///*- 337, 340, 343, 374; *IV*- 261.
 Craciunescu, Ion: *///*- 68, 740.
 Crainiceanu G.: *IV*- 993, 1003, 1175.
 Cratunescu, Nicolae: *IV*- 368, 369, 536, 742, 745, 750, 751.
 Creangi, Ion: *///*- 34, 36; *IV*- 873, 925, 1021, 1309.
 Crețeanu, Victor: *III-AX*, 440.
 Crepescu (Crciescu), A1.: *///*-420; *IV*- 847.
 Grețulescu, Nicolae: *IV*- 899.
 Cietulești: */V*-441.
 Crispi, Francesco: *///*- 533.
 Crupenski: *IV*- 726.
 Crutescu, I. T.: «7-445».
 Culiianu, Nicolae: *///*- 34; *IV*- 120, 292, 707, 713.
 Cuza, Alexandru Ioan: *III*-7, 9-13, 16, 18, 20-22, 27, 41, 312, 325, 594, 596, 632, 735, 877, 884, 926, 927, 1014, 1043, 1073; *IV*- 100, 145, 377, 615, 754, 759-762, 764-767, 782, 814, 844, 845, 853, 859, 866, 884-886, 898, 1075, 1267.
 Cuza, Alexandru C.: *///*- 35; *IV*- 467.
 Ocmîn, Ottokar von: *IV*- 1192, 1195, 1198, 1199.
 D
 Dabija, N.: *III*- 377, 378, 430, 513, 580, 665, 724, 711, 749, 777, 827; */V*-861.
 DanetT, Stoian: *IV*- 1037, 1140.
 Danielopol, G.: *III*-402, 477.
 Daniileanu: *III*-232, 245, 286, 290, 315.

Darwm, Charles: *IV*- 122.
 Diumedter, A.: /V- 41R.
 Davila, Carol: ///- 437.
 Deak, F.: ///- 867; *IV*- 1201.
 Depe, Alexandru: /// - 541-543.
 1061.
 Delavrancea. rlaihu Șiefanescu' *IV*-
 502, 514, 531, 554, 555, 757,
 865, 875, 876, 878-880, 894,
 897, 1014, 1015, 1J59,
 1281-1283, 1285, 1306, 1308.
 Delbrtick, Hans: ///- 720.
 Delcanu, I. 7V - 139, 1220.
 Deleclus: ///- 328; *IV*- 1108
 Oetm, I. ///- 189-192, 194. 1^o5,
 204-201.. 216, 218, 243, 281.
 282, 284, 286, 28", 289, **212**,
 1035, /V- 680, 681, "88.
 Diam.indi, I.: /// - 734, 743. 1067
 Dinuncea, N.: /// - 396. 399, 450,
 644, 651. 740, 775, 776. 794,
 796, 896, 957. 960. 962, 1067. *IV*
 - l>5, 188.
 Dimantej. căpitan: III - 744.
 Dimîimi. I' *IV*- 156.
 liimittroff, Stoian: *IV*- "94.
 Dimrrr>pol, B. M.: *IV*- 1180, 1184,
 1321.
 Disraeli, Benjamin, lord Beaconsfield:
 /// - 386, 405, 448, 452, 788.
 Dissescii. Constantin: ///- 733; *IV*-
 516, 545, 671, 775, 780, 810,
 811. "12, 913, 959, 970, 9" .
 99f-995, 1002, 1190, 1283.
 Ilyej, M11. (312).
 Diui-jn, Alexandru: ///- "35, 738.
 "43, 746, 942, 985; *IV*- 4^8.
 M1, 533, 620, 705, 1283.
 Dobrescu, C. C: *IV*- 92, 138, 139,
 185, 191, 192, 194, 252-256,
 290, 295, 300, 305, 306, 404,
 4-h. ^54, 1220.
 nnda. Tijjijn *IV*- 1256.
 Don., N. C: *III*-442.
 Dun.ci. D.: ///- 391, 461, 487, 795.
 1058; *IV*- 555.

Dosoftei Botosaneanid /V- **512**.
 Duca, I. G.: *IV*- 264, 268, 272, 274,
 1082, 1154, 1160, 1163, 1166,
 1170, 1173-1176, 1322.
 Dufaure./Y- 476.
 Dumba, N.: *IV*- 467, 502
 Dumitrescii, *D III* ~ "42.
 Dunutrescu-Iasi, Constantin. /// -
 914, 963; *IV*- 300, 368, 369, *IV*
 - 531, 536, ^38. 662, 707, 710,
 713, 714.
 Dumirrescu-Maicăan, N.: /// - 439,
 744.
 Diiruy, Victor: ///- 52^; *IV*- 8, 921
 Dymsza, I-ivia: *IV*- 118", 1323.
 E
 Economu, Ci<er ///- 341; *IV*- 510.
 589.
 Economu, D.: ///- 221, 1033.
 Edhem Pasa: ///- 405.
 Eliad, Cr.: ///- 775, 821.
 Eliescu, Aurel: *IV*- 810, 1271.
 F.lisaheia, regina României: /// - 26,
 33, 437, 457-45", 1015. *IV*- 59.
 Eminescu, M • ///- 35, 451, r.iffi, **700**.
 1028, 10^6. 1057, 1060,
 1062-1065. 1068. 1070, 1071,
 1077. 1080, 1081. 1083, 1085,
 1086; ZV- 231, 548, 779, 925,
 926, 955, 1021, 1212, 1214,
 1218, 1222, 1256, 1260, 1269,
 1288, 1289, 130", 1324.
 Eminovici, Mie: /V - 1222
 Enacovici, Tinii- *IV*- 32. 918. **942**.
 Engel, Eduard. *IV*- 264
 Enuță, Răducan. A' - 824, 827.
 Euureanu, F.manoil (Manolache)
 Costache: ///- 13, 20, 31, 41, 86,
 97, 112, 125, 163-167, 207, 209,
 213, 319, 332-334, 370,
 375-377. 382, 583, 385, 390,
 404, 462, 521, =23, 564, 698,
 699, 706. 207, 1D39. 1062.
 1068-10*0. 1092. *IV*- 17, 18,
 45, 46, 460, 846, 887, 1213.

Lraclide, Consr.intin: ///- 61.
 Eraclide. L.: ///- 126, 450.
 Esarcu (Eiarcu), Constantin: ///- 659;
 /V- 39, 41, 310, 311, 340, 506,
 511.

Kxarhu, G.: /// - 2S3, 274.

F

Fatra, A1.: ///- 35
 Fasciotti, Carlo. *IV*- 1138, 1190.
 Filcoianu, Ștefan. ///- 427, 900, 1105.
 Ferdinand I. regele României: /V - 33 ,
 45, 75, 532. 540. 1194, 1195,
 1199, 1200, 1202, 1205, 1206,
 1214.
 Ferdinand de Coburș: ///- 737; *IV*-
 1199.
 Ferry, Jules: *IV*- 393-395. 398, 399.
 Fichte, Johann C.ottlieb: *IV*- 1 163.
 Filimon, Domniei. ///- 1029.
 Filip de Flandra: ///- 13.
 Filipescu, Alexandru (Vulpach): *IV*-
 506.
 Filipescu, **Anastasia**; *IV*- 515-
 Filipescu, Iorgu: /!' - 201, 202.
 Filipescu, Nicolae (Nku): ///- 742,
 746, 74"; /V- **31**, 32, 44, 50, 62,
 78, 342, 4"8-180, 515, 531, 537,
 547, 549, 554, 585, 772, 774,
 779, 785, 787, 791, 792, 798,
 799, 874, 878, 882, 884, 890,
 896. 926. 1014, 1043,
 1055-1060, 1078. 1084, 1124,
 1156, 1176, 1190. 1193, 1195,
 1M6, 1224, 1280-1282. 1285,
 1295. IJOo, 1308, 1311. 1313.
 1317, 1323

r

i

i

;

|

Filipeștu-Dubau, Eug.: **W7**-400.
 Filitti, Ioan C: *IV*- 1133, 1322.
 Filodor, Nicolae: ///- 244.
 Flais'en (Flaisthrn. Fleischlenl,
 George: ///- 655, 656.
 Fleva, NiLolae: //; - 389, 395-397,
 402, 510, 537, 649, 692, 713.
 738, 740, 743, 746, 747, 770.

771, 774, 803, 955, 956, 985,
 999, 1000, 1004, 100". 1054,
 1068; *IV*- 28, 43, 44, 72, 76,
 85-89, 111-113, 151, 247, 355,
 4SB, 461, 462, 464, 472, 'OO,
 50S 507, 508, 514-516. i]0.
 S21. 527, 531, 554, 555, 561.
 574, 612, 641, 651, 652, 662,
 699, 702, 704, 775. -->, 780.
 986, 1023, 1055, 105", 1058,
 1062, 1143-1147, 1268, 1269,
 1283, 1320.
 Florescu, Alexandru Gh.: *IV*- 795,
 1282.

Florescu, Bomfaciu: ///- 81.

I'loiesni. Ioan Km.- ///- **31**, 92, 152.
 150, 167, 217, 311, 318, 353,
 355, 387, 388, 397, 3"8, 403.
 413, 449, 540, 699, 702, 708,
 709, 743, 768, 863, 895, 952,
 1053, 1070, 1071, 1076, 1092;
 /V- 28, 29, 36, 38-42, 41 46,
 49, 121, 124, 125, 151, 236, 240,
 241, 333, 355, 483, 500, 840.
 862, 897, 1023. 1178, 1213,
 1224

Florescu, I. Th.: *IV*- 1320

Florescu, T.: /V - 795.

Framjoseph I: *IV*-**cyb**, 516, 517, 534,
 632, 1142, 1201, 1213. 1258.

Fundescu, Ion *C.-TV*- 149.

Furculescu, N. C: ///- 345, 375

FuTMenherg, Karl Lmil pnni de. *Pi* —
 1103. "37.

Fussea (Fusea). C: ///- 3"5, -180

G

Gabrielescu, Nicolae: ///- 659.

Ca.Hard: ///- 453.

Cajari, Edmund: *IV*- 552.

Gambella. lion: *III*- 27, 691. "42,

<91. 821: *IV*- 394, i'15.

Cane. Nicohe; /// - 34, 38, 40. 167.
 564, 566-568, 642. 049, 652,

- 702, 715, 731, 732, 745, 757;
IV- 201, 621, 746, **747, 759**,
 Căneau, Clermont: **///** - 660, 661.
 Ganerki (Ganeulu). 1. St.: **///** - 442.
 Garnier, **Гарнье**. **HI** - 363.
 Gavrilescu: **IV-** 165, 168.
 Glbunca: **IV-** 1221
 Gălcă, I. G.: **IV-** 107-110, 112, 704.
 Gâti, Gr.: 7/i-461, 487. 1058.
 George. Henry: **IV-** 013, 937, 940
 Ghenadie, episcopul Argeşului: **///** -
 80, 250, 252, 253
 Ghenadie **Petrescu**, mitropolit: **TV-** 5*1,
 501. 510-**515**, 519, 521, 522,
 524. 719.
 Gheorghian Iosif **IV-** 59, 98, 277,
 522.
 Gneurgihau. Vasile- **///** - 745.
 Gheorghiu, A.: **///** - 38, 70, 328, 331.
 725.
 Gherassi, Nicolae L.: **IV** - 34, 199,
 216, 248.
 Ghrea (Dobrogeanu-Gherea), Consi •
IV- 916
 Gh?rghel, T, ibijs: **///** - 387, 396.
 Ghermani (**Germani**), Menelas: **///** -
 167, 564.699, 744, 746, **IV-** 11,
 25.29, 34-36, 38, 41, **45**, 48, 57,
 60, 61, 83, 92, 222, 252, 427,
 491, 505, 52-!. 551, 781, 782,
 787, 8'1|, 892, 1024, 1212.
 Ghesoff: **IV-** 1140,
 Ghica, Alexandrina: **IV-** 515,
 Ghica, Dimitrie: **///** - 9, 20, 52, 307,
 308, 314. Î1S, 337, 339, 340,
 343, 345. **340**-?51, 354-357,
 361-363. **374**, 376. **377**, 408,
 458, 593, 744, 748, 792, 900:
IV- 17, 26, 74. 505, 514,
 526-529, 583, 584, 614. 615.
 717, 862, 926, 1258. 1259.
 Ghica, D.I.: **IV-** 832.
 Ghica, Eugen- **///** - 639- 644, 1067,
IV- 920.
 Chica, Grigore: **III-** 101.
- Ghica. Ion: **III-f.** 12, 14, 23, 24.2".
 28, 266, 377, 379, 389, 391, 401,
 408, 411-113, 447, 452, 464,
 465, 469, 505, 597, 663. 721.
 "26. 744, 1045, 1D69 **IV-** 7S,
 518, 54"), "29. 899, 926.
 Ghica, Ion Grigore **///** - 14.
 Ghica-a, I.T.: **IV-** 1117, 1118, 1319.
 Gluca, Leon: **///** - 130.
 Ghica, Pantazi- **///** - 403, 420, 449.
 450, 463, 617.62 i. 651, 960; **IV**
 - 1260.
 Ghica, Vladiniir. **III** - 190; **IV-** 680.
 Ghica-Comanesri, Eugen: **///** - 27, 57
 Ghika, Emil: **IV-** 534. 1128, 1140.
 Gianni, Dimitrie iTachc): **///** - 389,
 393, 395, 396. 402, 480. 569,
 571, V 2, **6HI**, «65, 731. 745,
 802, 80", 971, 1054; **IV** - 3".
 151. 159, 325, 355, 514, 526.
 531, 536, 774, 838, 1068.
 Gianni, G.: **IV-** 1099, 1100, 1112.
 Giuvara, D.: **///** - 1000.
 Gladsiotie. William Ewart: **///** - 364,
 386. 788, 885. 886.
 Goethe. Johann Wolfgang von: **///** —
 1038.
 Goga, Octavian: **IV-** 1193, 1283,
 Golescu (Golesn)- **///** - 16, 182, 109:
7V-64.441.q44,
 Golescu, Al. G. **///** - 20, 126, 3'5,
 1069.
 Golescu, Dinicu. **III-** 883, 1086.
 Golescu, Iordachc: **///** - 204. 205.
 Golescu, Nicolae- **///** - 9, 19, 29, 30,
 1017-, : **IV-** 1", 445, 677, 866,
 R67. 1062.
 Golescu, Sterari. **///** - 19.20, 770-, **IV**
 - 1062.
 Goluchowski. Agenor: **IV-** 516, 534,
 552, 553, 628.
 (Iortiacov, Aleksandr Mihailovici: **III**
 - 385, 404--09, 416, 417. 447,
 507, 51W. 552, 625, 620
 Cramont. Antoinc-Agenorde: **III** 21.

- ; Granville, George Leveson-Gower: **///**
 - 720.
 ' Gridisteanu, C.- **///** - 20, 106; **IV** -
 ! 138.
 * < Gridisteanu, Km Gr-7/7-420.
 Grădişteanu, Ion C (Ionas): **IV-** 319,
 554. 787, 792, 798, 857, 870,
 874, 884, 906, 926, 927, 970.
 1017, 1018, 1024, 1027, 1029,
 i 1033-1036, 1039, 1048, 1053,
 I 1100, 1105, 1160-1162. 1164,
 i16fc, 1169. Î190, 1280. 1291,
 j 1309, 131b, t321.
 i Gtadişteanu. Petre: **///** - 377, 420, 44"),
 474, 494, 503, 728, 731, 743,
 746, 858, 860, 861, 869, 876,
 895; **IV-** 19, 30. 32, 58, 64, 84,
 111, 137, 514, 526, 527. 531,
 541, 5">6, 597. 690, 704, 716,
 718, 1283
 Greecami (**Grecianu**), Dimitrie: **IV** -
 1190.
 Greccanu (Grecianu), Ştefan: **IV-** 33.
 Grey, Sir Euuaid: /I- - 1102, 1165,
 1167, Î169.
 Gtigote VII, papi, /V- 512.
 Gtigotescu, C, T.: **///** - 22; **IV-** 32.
 43, 554.
 t Grigorescu, Nicolae: Z/7 - 433.
 * Gurko (Gurco). I.V - **///** - 422, 437,
 438, 443, 445.
 Gussi.AL: **IV-** I 120.
 i Guşti, Dimitrie. **IV** - 64, 677, iT8.
 680, 686, 687,
 H Hahn, Erdmanr, von (Siurdza, D A.):
III- 378, 379, 97S. 1039, 1041,
 1045, 1052, 1076, 1053; **IV** -
 448, 802.
 Hallier, Adnen: **IV-** 785-789, 794.
 Hansemann: **III-** 383.
 Haralambic, N- **///** - 29, 424, 444,
 445.
 Haret, Sp.ru. 17- 111, 292, 509, 52".
 530, 533, 534, 538, 539, 550,
 620, 643, 651, 709, 912. 916.
 917, 919-923. 925-928, 933-
 936, 942, 970, 983, 994-996.
 1000, 121B, 1264, 1286-128B.
 1290, 1292
 Hasdeu. O. P.: **III-** 20, 187, 202-204,
 368, 755. 1015.
 Hasnas, G: **///** - 514.
 Haymerle, F.: **II-** 1138.
 Hârjeu, Constantin N.: **IV** — 1170.
 1311.
 Hdijde-KiJLile*,!, Ion, **///** - 182, 202,
 Henault: / V - '84
 Hennt **IV:** **IV-** 512.
 Henry, Arsenc: /K - 7S6, 787.
 Hepites, C: **III-** 440,
 Herodot: /K - 41".
 Hertz: **///** - 161-U>3
 Hessen: **IV-** 1224,
 Hiotu, Constantin. **IV**— 1282.
 Hitschler: **IV-** 1225.
 Hitrov: **///** - 737.
 Horbaţchi: **///** - <.44.
 Hohenzollem-Sitynaringen (casa
 domnule): **///** - 13, 15. 21, 22,
 1041, 10'i; **I**^~ 803. 1203
 Holban, Alexandrii: W- 24, 449-451,
 462, 470, 1055. 1056; **IV** -
 1218,
 Holban, M.: **///** - 430, 446.
 Homer: **III-** 27}
 Horariu: A -417,
 Horowitz: **///** - 421.
 Hurmuzachi: **III - R**, 443, 184, 187,
 188, 373.443.467.
 Hutmu7achi, Eudnxiu: **IV** — 122B.
 1256.
 H"rn«uchi. Gheirghe: **IU** - 187.
 1029,
 Hurmuzachi. Nicolae: **IV-** 245, 246.
 1224.
 I
 Iacobsohn: **III** - 73".
 Iasovaki: **///** - 400.
 Iamandi, Nicoljs: **III-** 378.

lancovestu. A' - 32, 461.
 Ianoli: ///- 367.
 Ianov. I: ///- 34, 734.
 Ianovid: /V- 1077.
 Iasmund: ///- 592.
Irin:seii: /V-H I. 142, 191.
 iepurescu, B: ///- 794-796, 806, 872, 881, 957, **IV**- 253, 508, 536.
 Ignatiev, Nikolai Pavlovici: ///- 385, 408, 409, 448-, /V- 11 G 7.
 Inierunskij. prim: **III**- 431, 452, 436.
 Ioan. I. O.: **IV**- 675.
 Ioan, Ștefan C: **IV**- 1012, 1307.
 Ioanid, Șteian: **IV**- 376.
 Ioanovici, N.: **IV**- 516, 518, 527.
 Ionescu, Elena Victor: **IV**- 515.
 Ionescu, I **III**- 582.
 Ionescu, **Iosif**: **IV**- 192.
 Ionescu, Nicolae: ///- 24, 38, 60, 69, 71, 81, 85, 86, 91-94, 96, 97, 141-146, 148, 153-15', 162-164, 167, 169, 184-186, 333, 390, 391, 408, 413, 420, 487, 489, 491, 494, 508, 544, 545, 548, 653, 659, 660, 692, 715, 731, 732, '40, 795, '96, 809, 867, 879, 889, 891, 892, 895, 896, 898, 909, 927, 955, 957, 1020-1022, 1029, 1102; **IV**- 18, 79, 100, 109, 164, 166, 182, 186, 192, 307, 310, 311, 313, 316, 760, 908, 909, 1006, 1283
 Ionescu, Take: **77** - 733, 735, 743, 746, 902, 904, 905, 957; **IV**- 15, 28, 31, 34, 37, 48-50, 57, 62, 65, 66, 69, 118, 222-226, 427
 490, 506, 510, 515, 518, 521, 522, 531, 541-543, 545, 546, 553, 554, 583, 684, 686, 689, 695, 706, 747, 765; **IV**- 772, 774, 775, 778, 779, '81, 786, 78", '90, 791, '93, 756-798, 801, 825, 853-855, 881-883, 885, 887, 896, 998, 1006, 1027, 1043, 1046, 1055, 1056, 1058, 1059, 1071-1074, 1076, 1084, 1126, 1154, 11", 1170, 1176, 1181, 1190, 1192, 1193, 1195, 1196, 1200, 1279, 1283, 1310, 1311, 1314.
 Ionescu, Toma: **IV**- 1193.
 Ionescu, Victor: **7V**- 1099.
 Iordache Vulpoii. /// - 380, 1039
 Iorga, N.: /V - **755**. 1092, 1165, 1166, 1282, 1316.
 Inrgulescu, ConsTjntin: **IV** - 1119.
 Urmi. C: **IV**-**771**, ^78, 1290, 1311.
 fanți. T.: **7/7**-35
 Isvoranu. Harie: **III**- 629, 641; **IV**- 41, 42, 44, 45, 63.
 Iunian. Gr.: **IV**- 41.

I

Jincso. B.: **IV**- 553.
 Jejsenszky Sándor: **IV**- 534, 535, 552, 553, 1260.
 Jusier: J V - 1178.
K
 Kalinderu (Kalinderoglu): **IV**- 784.
 KaJinderu, Ioan: **III**-740, 910, **IV**- 175, 782-7B&. 793.
 Kalmkoffi **II**- 1125.
 Kalinowsky: /!'- 1224.
 Kalnoky, Gustav ///- 721; **IV**- 543.
 K, inr, Immanuel' **IV**- 202, 203.
 Karavelov: ///- 73"
 Kogiltiiceami. Mihail. **III**- 106, (25, 132, 133, 142, 144, 158, 212, 319, 332, 370, 375, 377, 382, 387, 390, 408, 413, 415, 416, 452, 453, 455, 460, 480, 488, 489, 505-507, 513, 123-327, 539, 571, 581, 582, 588, 591, 599, 608, 672, 714, 716, 719, 721, 725, 726, 732, 734, 738, 780, 781, 7"2, 795, 796, 835, 841, 863, 881, 907, 908, 909, 912-920, 923-926, 929, 937, 1059, 1069, 1081, 1087, 1102; **IV**-26^2B, 31, 37, 43, 49, 55, 90, 98-102, 137, 155, 166, 168,

169, 173, 201, 227, 229, 250, 247, 31(1, 31 1, 3(3, 3(5, 320-322, 433, 626, 680, 699, 846, 908, 909, 951, 1022, 1216.
 Kor-ălniceanu, Vasile: **IV**- 555.
 Kotne. **T>**, **III**-Si. 387, 951
 Kotne, M: **III**- 34, 113, 123, 163, 168, 322, 323, **335**.
 Kossuth Lajos: / V - 631.
 Krcmnicz, Wilhelm **III**-**41%** 656; **IV** - ^32.
 Krenski, ofițer ///- 26.
 Kretzideseu (Krenulescu), Constantin: ///- 14.
 Krezulescu, Dimimc: ///- 13.
 Krerculescu [KrrmJescu), Nicolae: **III** - 10, 31, 88, 132, 134, 388, 398, **455**, 564, 571, 581, 582, 588, 608, 632, 633, 717, 789, 861, 1054, 1082; /K-28, 36, 38.
 Kmdncr. N IW // - 422, 426, 427, 431.
 Krylov, ofițer: /// - 431, 434, 436.
L
 Laferuere, Julien. /// - **545**.
 La Fontaine, Jean de ///- 178
 Lahovari, Alexandru: ///- 20, 31, 76, 86, 106, 123, 132, 152, 162, 215, 293, 357, 388, 387, 398, 401, SW, 573, 692, 693, 699, 702, 706, 708, "16, 725, 727, 740, 743, 746, 781, 795-**797**, 803, 804, 809, 863, 892, 895, 942, **'158**, 959, '1053, 1070-1072, 1092, 1 105. **IV**-29, 30, 33, **35**, 36, 38, 40, **14**, 48-50, 57, "0, 97, 156, 199, 222-224, 231, 235, 237, 240, 241, 252, 327, 331, 427, 430, 444, 461, 483, 484, 506, 510, 518, 524, **531**, 581, 582, 615, 629, 632, 634, 636, 638, 639, 840, 846, **861**, 893, 926, 1023, 1178, 1224.
 lahovari, Gr. N: /7/-206.
 lahovari, Iacob (Jarques): ///- 430: **IV** -40, 48, 49, 17 62, 72, 427, 531, 567, 774, 775, '91, 792, 798, 801, 828, 859, 884, 897, 1010, 1137.
 Lahovari, Ion: ///- 274, 574; /F- 275, 3(9, 531, 772, 774, 775, 780, 781, 786, 787, 795, 797, 862, 926, 1028, 1190, 1193, 1269, B06, 1308.
 Lakemaji, Stephen Banlerr: **III**-**377**, (069
 LambrLot, Al: ///- 35, 195, 204, 205, 373.
 La Mennais (I-amenitais), Fe'licirc Roberrde: ///- **1*5**
 Liscăr. Vasele: ///- '188: **IV**- 506, 568, 514, 520-522, 527, 531, 536, 539, 545, 602, 608, 671, 684, 689, 704, 880.
 Lares, T: ///- 38, 329.
 La Tour d'Auvergne: /// - 661: **IV**- 170
 Launay, conte de: ///—601.
 Laurian, August Tteboniu: /// - 202; **IV**- 64.
 (junan, Diniirrie Aug.; ///- 734, '43- **IV**- 878, 1281, 1285.
 Licusteanu, Rusu: **IV**- 125.
 Itcca, Caton: ///- 741, 743, 746, 1000; **IV**- 145, 268, 537, 558, 699
 Lecci, Dimitrie: ///- 9, 12, 608.
 Lecca, G: /// - 377, 440, 444, 445, 520, 531, 569, 571, 572, 580, 581, 693, 713, 731, 747, 777, S27, 829, 830, 909, "59, **037**, 1001, 1072.
 lecomte du Nouy, Emile-Andrc: **III**— 172, **176**, 179, 458, 460^63, **461**, 659, 661-663, 1027, 10117: **IV**- 164, 169, 171, 172, 2*5, 310, 312-314, 316, 1228.
 Le Duc, Viollet de: ///- 170-172, **17c**, 177, 660, 1027; **IV**- 170, 171, 314.

Leonardescu, C: *///* - 35, 81.
 Leonov, R.: *///*-737.
 Leopold de Hohenzollern: *IV* - 33.
 Lewing, Goethold F.phraim: *TV* - 7,
1211
 Levitzjii **111-455**.
 Leyden- *TV*- 532.
 Lipoianu, Alexandru: *///* - **11**.
 I ist, Friedrich: *IV*- 940.
 Liszt, Franz: 7V-517.
 Linte, Emile: *///*-327.
 l«tuscianu, N.B.: **111-420**, 450.
 Locufteanu, N.R.: *///*-27.
 Logadii. I.: *///*-424; *IV*- 325.
 IjwiiMscii, E.: *///* - 1013,1017,1028,
 1029, 1031, 1279. **1313**, 1314.
 Lucactu, Va, ite: /V- **1193**
 lupascu. N.: /V-951.
 Lupii, f.: *///*-424, 439.
 M
 Macaulay, Thomas B.: 7 V - 8, 425.
 Ma,edonsky, Al.: /V-461.
 Machi^elli, Niccolo: *///* - **149**.
 Mackensen. august von' *TV* - 1202,
 MjL-MaJwn, Patrice **HI-11**
 Maiorescu, Ion: H/-**281**: / V - **077**,
 685,687, 1265.
 Minarea, Nicolae: *///* - 34.
 Mangra, Vasile: *IV*- 1201.
 Maniu, Vasile: **III** - 465, 467, 757.
 Mjnu, Constantin: *IV*- 789
 Mănu. Gh.: *///* - 20, 104, 120, 163,
 16", 324, 358, **424**, **426**. 427.
139. 43S, 442. 444. 446, 1,9).
 702. 706, 708, **803**, 958, 1070.
 1071, **1105**; *IV*- 12, 28, **29**,
33-38, **40**, **41**, 44, 58, 92, 1yy,
 222, 223. 227, 230, 237, 240,
 241, 250-252, 258, 310, 318,
 324. 330, 374, 427, 464, 483,
 484, 506, 515, **555**, 681), "81,
 784, 787, 780, 791. 793, 862.
883. 898, **1006**, **1212**, 122=..
 1230, 1279.
 Mănu, Gr.: *IV*- 1275.
 Marghiloman, Alexandru: **III**— 734,
 743, 746,914,1000.1004,1009;
TV- 11, 25, 29, 31, 36, 38, 45,
 48, 57, 62, 78, 83. 92, 222. 252,
 283, 284, 287, 321, 427, 502,
 503, 505, 524, 554. 739, 791,
 792, 984, 1001. 1014, 1015,
 1024, 1043, 1056. 1078, 1151.
 1152, 1154, 1156, 1170, 1189,
 1190, 1192, 1193, 1195, 1202,
 1203, 1212. 1227, 1260, 1279-
 1281, 1283, 1306. 1308-1310,
 1312, 1323
 Măria, mare duLesă. **I'** - 59.
 Mana, regina Romanici- *IV*- 5, 59,75,
 111, **136**, 1194
 Mariotcanu, T.- *///* - 244. 308.
 Marsillac, Ulyssede *IV*- 17.
 Matetscu: *///* - 439: *IV*- 109,
 Mavrocordat, Al. C: **III** - 125, 740.
 Mavrocordat, Edgar: *IV*- 1195, 1196.
 Mavrocordat, N., **III-51**, 125.
 Mavrodi, Si.:J7/-51.
 Mavroghehi IMavrogeni), Petre: **III**-
 9, 14, 18. 31-33. 109, 132, 150,
 161-167, 311. 312. 337, 338.
 344-347, 365, 373-377, 388,
 397, 398, 529, 561, 699, 717,
 726, 768, 789, 792, 895. 1027,
 1049, 1053, 1061, 1070, 1076,
 1077, 1082. 1092; *IV*- 17, 45,
 46,109, 242.444,460, 751,846,
 861, 1023. **11^B**
 Maximizau de Mexicu: 18.
 May.Th. Fntine: *IV-W*).
 Măidărescu, N. *///* - 740,
 Malincscu, Vasile: *IV*- 63.
 Măracineanu, Valrer: *///* - 434.
 Margăritescu: *IV*- 516.
 Mândrea, Nicolae: *///* - 28'), 290.
 Măndrescu, Simion: *TV*- 1193.
 Măndru, T- **III**- 728,
 Mărzescu, GhV. **III** - 569. 576, 657,
 1039: *IV*- 18. 68-70, 119, 121.

124-129, 345, 368, 377, 378,
 380, 382. 397, 517, 520, 527,
 531, 546, 602, 690, 699, 708,
 713, 716, 724, 736, 738.
 740-743, 749. 802, 869.
 Mehedinți, Simion: *IV*— 1077. 1282.
 Mehmed Ah Pasa *///* - 438.
 Meitanl, G. **G.** **111-120. 245, 244.**
 247, 274. 281, 283, 308,
 313-318, 320. 322. 331, 339,
 355, 362, 363, 374, 376, 950,
 951, 1033.
 Meitani, L: *TV*~ 691.
 Melchisedec: **UI**- 202, 250, 252, 253;
 /F- 98
 Melik, I. **M.**- **III**- 34. 734, 912.
 Merisescu: **III** - 439, 440
 Meșota, I. Gh.. **III** - 1030.
 Meyendorf, general: *///* - 439, 440.
 Micescu, C: *IV* - **95**, 97, 191, 192.
 Miele, Vetonicu, *///* - 1058,
 Miculescu, Ioan: *IV* - **272**, 796, 1031.
 1066, 1079, 1082-1085, 1088,
 1089, IIUS, 1282, 1316.
 Midhat-1W **III**- 405. 410.
 Mihai, Radu: **III**- **27**. 666. 683, 734,
73), 745.966. 1092: *TV*- 57. 49,
 149. 5"4.
 Mihai Viteazul: *IV* - 352, 356, 788,
 1196.
 Mihăileanu, Ștefan: *TV* - 794, 795,
 Mihăilcseu,G.: *///* - 174.
 Mihălescu, Simion: *IV* - 148.
 Mill, John Siuarr /!' - 428,429,995.
 Millo, Pene **III**- 106; *IV*- 309.
 Mincu. I • *IV*- 555.
 Mîsail, Gheorghe- **III**-389,392, 393,
 395-3'K, 402, 480, 483, 495,
 725, 1053. 1054; *TV*- 36, 151.
 Missir, Petre: *///* - 351; *TV* - 917,
 1282.
 Missir, Vasile: *IV*- 531, 1 195, 131 I.
 Misu, Nicolae- **I** - 1161, 1167.
 Mitilinen, hm **M.**- *IV*- 1277, 1278
 Mocsony (MOLIOJLJ), Air*.: *IV*- 466,
 1256
 Mohamed (Mohamet): /V-613
 Moiescu, M.: *TV*- 555.
 Moldovanu, leonte: *IV*- 1121.
 Mommsen, Theodor: *TV*— 7.
 Munteanu, Gavril: *///* - 1030.
 Monnueanu: *TV*- 169, 170.
 Mo.tun. Vasile: **III** - 1062; *IV*- O],
 I 12. 454, 538, 9]5, 925, 983.
 984, 1082, 1086, 1093-1095,
 1115, 1116, 1322,
 Maruzi, Dumitru: **III**- 308,315,316,
 739, 1036; *IV*- 574, 575, 908.
 N
 Nacu, Constantin: **III-401**, 745,906.
 913. 937.966,971.986.1105; *IV*-
 - 37, 238, 233. 506, 508, 785,
 786, 788, 905, 917, 92ti. 970,
 973-975. 991, 1129, 1291.
 Naniescu, Iosif: *///*-420.
 Nanu: *IV*- 1113.
 Napoleon I: *///* - 298; *IV-61*, 509,
 Z63, 1122.
 Napoleon III: *///* - 11, 14, 15, 27, 41,
 344. 716, 1044; *IV*- 921. 939,
 Naum. Anton- **III-34**
 Nădejde, Ioan: *IV*- 90.91, 120, 1215
 Nisiase, Constantin: *TV*- 824.
 Neagne Basarab: *///* - 175, I "6, 664.
 Negoescu,Christu://V- 49, 191, 192.
 Negoescii, V.: *TV*- 827,
 Nrri, Costache: *TV*- 107, 444
 Negii, N.: *///* - 13.
 Negru Vodă: *V*- 169.
 Negruzzi. Costache: - **18**, 182,
 1015. 1075 /K- 866. 867, 872
 Ncjrw.?, Iauiii: **III**- 34, 38, 51, 62,
 66.68. 432, 564,642.6-**13**,715.
 734, 743, 746, 757, 827-810,
 866, 912, 1017, 1058, 1069,
 1084; *IV* 31, 200-204, 484,
 947, 1019, 1223.
 Negniizi. Imn: *///* - 41, 564, "34,
 "13. 746; *IV*- 168, 484, 1069,
 Negulcu. I'. **W**-**IV**- 1282.
 Negura, I. **III** -**20**.

- Nelidov; W-413,424,425,429,446, 447, 509,
NeniKscu, I,' *IV*- 11S3.
Nenițeseu, D, S.: *IV*- 1306. 130S.
Nepokoicitki, A. D.: *///* - 433, 435, 443
Nica. T *III* - 35. 7 «, 731. '43
Nicolae, **mir**; duce: *III* - 419, 421, 423, 424, 426-429, 433, 435, 437, 438, 443,446, 1055.
Nicolae II: *IV*- 540.
Nicobide. Ai. **O.**: *III*-400. A - 136. 915-917.
Nicolescu; *IV*- 453-
Nicorescu, N.: *III*- 569. 985, 1007.
Nifbn Phlesiranul: *///*- 927; *IV*- 512
Nigra, diplomat: *///*- 1044.
Nițulescu: *IV*- 511.
Nușoreanu, L: *IV*- 137. 218, 220, 595
- O**
- Obedenaru, Alexandru; *IV* - 760, 761
Obrucrv, V A.: *///*- 443
Ocășanu, G.- *///*- 738. 1979
Odobesai, Alexandru- W-169, 170, 172, 179, 183, 187, 373, 659, 663, 751, 752, 1027; *IV*- 170
Olănescu, C • *IV*-32,41. 48, 54, 62, 427, 321, 772, 781, 791, "92. 794, 798. 859, 874, 881, 884, 886, 914, 1115, 1280.
Olănescu. Măria C: *IV*- 515.
Ollanescu-Avcanio, **D** • *III*- 35.
Olliver, Lrtul: /V-921.
Onciul, Dimitrie: *IV*- 755, 925.
Opperiheim (Ofenhcim. OHenheim): **19,161,162, K.5, 376.**
rjpran. N • *UI*-676.
Orășcu. Al *///*- 169. 194. 243,281, 290, 292,387,648, 654,1035; *IV* -363,371,687.
Orășanu.N T.: *III*- 3B1.978, 1009.
Orbescu, l»eire. /V-647.651.
Orleanu, Mihail G.: *IV*- "93, 996. 997, 1007. 1291. 1304.
Onweanu: *///* - 739, 994, 1000. 1001; *IV*- 247.
Osman Pasa: *III*- 422, 430,431.433, 436, 438. 441-443, 1015.
Olerele^anu, Ion: *///*- 10, *IV*-441.
Paicu, Pavel: *III*-55.
Pală, I.: *///*-293-296.
Pallade, G D.. *///*- "40. 74 i, 743. 746; *IV*-32. 43, 109, 110, 136. 500, 533, 536. 540, 541, 551, 557, 561. 584, 612, 699. 773, 776, 818. 820-S2i>, 829, 831-834, 836, 852-854, 1272-1273.
Pangratti, Eimil A.: *IV*- 1015.
Panu. Gheorghe: *///* - 35. 40, 195, 204. 373, 666, 728, 730, 746. 861, 869.999. 1031. 1102; *IV*- 14,30,31,36,75.146,147,151, 154, 157-160, 184, 389-391, 399, 400, 430, 547-540. 648, 731. '43, 772, 787, 788, 818. 819, 822, 836-842, 850-853. 1220, 1221, 1260. 1272. 1273.
Papadopol-Calimab, Alexandru: *///*- 10, 843
Fapiu-Ilarian, Alexandru *III* - 389, 543; *IV*- 64.
Pascal, Ariuid: *III* - 106, 110, 220, 231, 252, 234, 242-246, 260-263, 274, 281, 283, 284. 286, 289, 339, 3ul-363, 374, 376,611,654.1033,1036,1067; *IV*- 17, 18, 45.
F » , N.cob- *IV*- 1133
Pastia, Searlai. *III*- 740
Păltineanu. Barbu: *IV*- 278.
Piirilageanu, R.: *///* - 477, 651, 1067. -
Psicstu. 77-683-685.' *IV*- 361, 363.

- Păucescu, Grigore George: *///*- 699, 702,706, 708,709. 1070.1071; *IV*- 34, 36, 38, 119, 222, *IU*. 240, 241, 258, 458-461, 481-483,487^92, 506.
Pencovici. Eusecățiu: *III* - 23, 430.
Prnctii, C: *///*- 740.
Pepano. Marco: *///* - 176.
Periețaiiu (PerietzianuJ-Buzău, S.: *IV* - 65. 736.
Pesiakov *IV*- 32, 36.
Peiraru, [on: *///*- 66". 670,683,690. 1068, *IV*- 361.
Petrescu, revizor: *IV*- 186, 190.
Petrini: *IV*- 999.
l'herkyde. Mihaail: *Ut* - 381. 387,390, 513, 518, 546, 628, 636, 711, 901, 936, 966,740.744; *IV*-43, 74.108, 529-531, 533, 538, 546, 620.624,737, 1190.1195. 1196.
Chetekyde. ScarLir- *III* - 677.
Phcrekyde, Ștefan: *IV*- 846.
Philippescu, G.: ffl- 385.
Philippide, Al.: 7/7-35.
Pisoslu IPisosehi), Niuilje; *///*- 10.
Pitișreanu. O. L.: *IV*- 555.
Plate, Wtor: *IV*-444
Plagino, Alexandru: *IV*- 17.
PlesnitJ. *IV*- 39, 325.
Poertaru, Consr/irm: *///*- 435
Poenaru, Petre: *///*- 101.
Poenaru-Bordea, C: V-72.428, 430, 432. 444, 446, 448, 510, 589. 700, "01.
Poenaru-Bordea, M - *III*- 101.
Pogor. Vasile: 7/7-34, 38,39.51, 10", 734, 743, 912, 914, 963, 1017, 1069; *IV*- 201, 203. 204, 241. 242, 31". 320. **484, 148.** 1019. 1223, 1224.
Poincarc, Raymond: *IV*- 788.
Polierat./V- 1171.
Politimos. C. G.: *IV*- 515
Polim. Gheorghe *IV* - 1212.
l'olizu-Micsunesti, N.: *IV*- 176. 594, 597.
Polonyi **Cea.** *IV*- 552.
Pompiliu, Miron: *IV*- 35.
Poni, **Perie:** *IV* - 39, 42, 111, 375-380, 382, 383, 387. 390-iOi, 403^05, 407. 410. 411, 414, 416. 413-421, 423, 424. 499, 509, 513, 520, 522. 561, 643, 645, 646, 1230.
Pop, Nat /7/-731.
Popasu, Ioan- *IV*- 675
Popea, Ioan. /V-691.
Pupescu, Mitica: *IV*- 233, 248.
Popovici, C: *///* - 189, 253; *IV*- 144, 1220
Populeanu. *IV*- 510, 589, \$49, 1273.
Porumbarii, F.manoil: *IV*- 514, 520, 523, 530, 531.602. 1322.
Poudra, [urisi: *IV*- 475
Pretor, L: *///*- 401.
Prcvost-Paradol, L. A.: *IV*- 921.
Prodan: *IV*- 510, 589, 838, 849, 1275.
Proropopccu-Pake. **Emanuil'** *III* - 396, 463.465, 467, "44; *IV*- 28, 30. 508.
Pruncii, C . *///*- 442.
l'yat, Felrx *///* 328.
Quintescu. N.: *III*-294
R
Rachtivanu /V-776.
Raojtă, C.: *///*- 253.
Racoviță, C: *///* - 34, 38.51, 66; *IV* - 308, 30».
Racoviți. Mihail: ZK- (iv),
Racoviță, N.: **HI**-2i.
Raderzky, I %'. : *///*-443, 445.
Radovici. Alexandru: *IV*- >83. 1322
Radositi, Al., genera' *///*- 424, 430

I

Radowirz, Joseph Măria von: 777- 28, 383, 993.
 Rafiaiovich: *IV*- 1224.
 Rațiu, Ioan: *IV*- 517, 030, 1214.
 Raumer: 7V-419.
 Kadulciu, C: *IV*-**826**
 Rădulescu-Dulgheru, Georgeta: *///*- 1013, 1022, 1054.
 Radulescu-Motru. Constantin- A' - 1282.
 Radulescu-Niger, N.: *IV*- 1283.
 Rădulescu-Pogoneanu. I A.: *IU* - 1016, 1112; *IV*- 1271.
 RSStanu, N.,: *IV*- 755, 836, 838, 850, 1273.
 Râmniceanu (Komniccau), Grigore: *III*-**994**, 1008; *IV*- 174, **179**. 183, 184, 345, 951, **975**, 983, 998, 999, 1291.
 Redus. Elisee: *IV*- 939.
 Renan, Emcst. *///*- 327
 Ressu, C: *///*- 742, '46; *TV*- 44, 275. 276, 295, 318, 321
 Reuss: *///*-721.
 Revoil- *IV*- 311-312, 314, 315.
 Reiescu, Diuută: *IV*- 824.
 Ristici: *IV*- 1133, U38.
 Robescu, C. H., *///*- 24, "31.739,746; iV - 283, 284, 536, 1195, U96.
 Robescu, G.: /V-318, 322.
 Roiu, G.: *III*-**34**.
 tai, C. ^m-9, 14.33, 269. i70, 377, 384. 387, 391, 399, 420, 431, 450. **451**, 4G0, 505, 525, 533, 534, 571, **635**. **666**. 692, 693, 701, 705, 709, 724, 728, 729, 731-734, 739, 749, "99, 802, 827. 847. 850. 859-860, 862, 866, 867, 869-871, 875, 879, 880, 888, 904, 905, 977-979, **997**. 1039, 1068, 1069, 1075-1078, 1082, 1086, 1087, 1097, 1108; /V-64, 65, 70, 125, 158, 159. 171, 231, 236, 239.

374, 441, 444, **445**, **451**, 458, 484, 548. 549, 558, 597, 598, 607, (v49, <*S, 699. 819, 825. 938, 947, 949-952, 955, 969, 987, 992, 999, 1000, 1022, 1062, 1063, ! 156, 1224, } 288
 Rostiți, Dimune: 7J7 - 11, **34**, "34, 743, 913.1087; *IV*- 506, 1282.
 Rosetti, N- *III*- 13
 Rosetii, Radu. *IV*- 107, 108,
 Rosetti, Scarlat: 7/7-487.
 Rosetti, Teodor (Theodor): *///* _ **11**, 31. 33, 38, 161, 187, 253. 274, 292, 293, 306, 309, 313, 317. 383, 384, 388, 392. 398, 561, 699, 701. 706, '08, 709. 733, 735, **744**, 748, 1054, 1061, 1071, 1077, 1105; *IV*- 11, 12, 14, 15, 19, 25, 28, 29, 32, 33, 35-37, } 9. 60, 61, 83, 92. 145, 148, 201, 218, 222, 227, 234, 240-242, 244, 250, 258. 318. **355**, 374. 524, 556, 563, 564. 566, 569, 570, 582, 861, 863, 864, 891, **892**, 101S. 1019, 1025. 1192, 1195, 1196, 1211, 1212, 1308.
 Rosetti-Bălanescu, P.: / V - 51.
 Ri>Serri-Tettanu (Te&căju), Costache: A' - 41, 433, 490, 493. 494, 703, 757.
 Rosrtti-Tescanu, Dumitru: *///*- 616.
 Roscttesti: *III* - 731, 860; *IV*- 806.
 Rosnovanu (Roznovanu), G.: *///*- 392, **399**. 400, 439, 564; *TV*- **44**. 1221.
 Roienhahn: *III*-**644**.
 Ro7.novanu, N.: *///*- 16, 34.
 Russel. N. C., dr.: /7/-666.
 S
 Sachelarie: *///*-436, 441, 442
 Sidoveanu, Mihail: *IV*- 1283.
 Saligny, AnghcE /V-62.
 Salisbury, Robert: *III*-405, **44B**.

Sallust: *IV*- 559,
 Saoielevici, H.: *IV*- 1283.
 Saral'off: *IV*- "95, 796,
 Sassulicsh (Zjsulici), Vera: *///*- 683.
 Savfet-Pasa: *III*-**410**.
 Saoinov, Serghei D.: *TV*- 1194.
 Satătcanu, N.: *IV*- 513, 822, 828.
 Saulescu, C: *TV*- 1099,
 Siieanu, N • *TV*- 780, 781.
 SchudeT-S'ctidner; *III* - 42I, 4 27
 Schiller, Friedrich: *IV*-409.
 Schmidl, ChristoE *IV*- 409.
Senina. Consi.: *IV*- 847
Senina, M.: /V-87.618.
 Schopenhauer, Arthur: *III*- 450, 451, 1055; *IV*- 124, 3"D. 1218
 St Wrin: A' - 419.
 Scobelev: *///*- 422, 431, 434.
 Scorrescu, G. A.: *TV*- 554.
teuly, Vasile: *IV*- 554
 Setășeanu, L; *III*-**Tib**. 1079.
 SAndatlie, G.: *///*-480.
 Strnirie (Serurie), Grigore: *///*- 651, 731.
 Severeanu, George: *IV*- 174, 177, 178.
 Severin. Emanoil Mihail: *IV* - 28, 1222.
Sfințescu, C; *IV*- 186, 193, 194.
 Sihlearm. Al.: *III*-**27**, 520, 567
S'WeanLi, S i.: *///*- 13. 24
 Silvjn, G.: *TV*- 1283.
 Simion, Eugen: *III*- 1018, 1283,
 W o n . Jules: *III*-**73**, 326.
 Sion, V., dr.. *TV*- 983, 999.
 Skeliwi. N.: *///*- 34, 39, 677-679.
 Sia, ki. Ioan-*///*-35, 187, 738, 1017, 1029. 105S, 1678, 1079; *IV*- tH 14. 1228, 1256. 1260,
 Slink-euiu, G.: *III*- 387, 590, 424, 430. 439, 440, 4<sw, 665. 711, 1055.
 Smidi. johaiin Gaspar: *III* - 1f)56-
 Solomon, Alex.: *III*- 28
 Sorov *III*-**41**, 436
 Spencer, Herrber: *IV*- 414.
 SrambJov: *III*-**757**.
 Stanian, Radu: *IV*- 142-143.
 Stătescu, Eugcniu: *///*- 377, 381. 388, 390, 391, 400-402, 460. 513, 525, 5'2-574, 576, 711, 713, 714, 716, 728, 732-735, 738, 739, 745. 749, 7"0, 777, 796, 827, 941, 903, 966, 971. 998, 1005, 1006. 1039, 1104. 1111, 1112; A' - 37. 43. 58. 6(, 146, 239, 499, 501, 503, 509. 519, 520, 527, 530, 536, 541, 561, 589, 596, 601, 608, 610, 612, 83S, 846-849, 949. 975, 1063, 1147. 1221, 1262, 1273.
 Stătescti, Paul: *IV*- 575, 576.
 Stărnea f.Siyrcra), Victor, baron- A' - 467, 1256.
 Stelian, Toma: *IV*- 536. 970, 975, 1120, 1291,
 Stere, Oinsiajinn: *TV*- 546, 726, 731, 736, 995, 996, 998, 1305.
 Sierian, Radu: 7/ - 659; *TV*- 880, 1220.
 Stirner, Max. *///*- 1056; *TV*- 1218.
 Su)ian, Radu, 777-22.
 Sroun, Vasile; *IV*- 82fl.
 Stoicescu, Constantin: *TV*- 72, 487, 500, 520, 525, 527. 536, 561, 602. 633. 776.
 Stoicescu, C. /f-431, 436, 442. 531, 695. 983,
 Stoicescu (invățator)- *II*'- 191-193.
 W (o v: *///*- 445.
 Stolipin (Stolipin), I'. A.: *///*- 426.
 Stolojan, Anastasie: *///* - 145, 375, 38S, 389, 393. 402. 608. (92, 729, 836, 846, 847, 851, 859, 866, 88.5, 901, 971. 1068; *TV*- **57**, 58. 63, 78, 142. 148, 1M, 436, 437, 442, 444, 445, 458, 470, 475, 495, 509, 513, 530, 533, 561. 620, 628. 629, 707, 747, 1129
 Străchinescu. *IV*- 192
 Straian, M.: V / - 35.

Strat, Ion ///- 31,232, 261,274,295, 316, 317, 318, 337, 341-348, 388, 511, 564, 1061, **IV-** 677

Strauch, Arwed: ///- "37.

Străinescu: **IV-** 186, 139.

Străjescu. L: 51.

Stroici, C M.: **IV-** 32

Stroushtg. B. **H.-III-** 18, **20**, 23, 24, 29, 30, **33**. 162, 311, 365, 374. 383, 556, 557, 657, 725, 760, 1053: /V-261, 1145.

Strukov. general: ///- 442.

Stuan, Dimitrie: /ff-413, 415.

Sturdza, C. D.: **III-** 51, 62, 66, 63.

Sturdza. Dimitrie A.: ///- 9, 11, 23, 24, 29, 30, 172, 173, 175, 179, 187, 188, 370, 37^380, 382, **390**. 408, 410, 412, 413, **451**. 452, 456, 486, **513**, 527-529, 554, **555**, 562, 5^1, 581, 608. 628, 663, 707, 709, 714, 716, 721, 724, 729, **734**, **735**, 738, 740, **744**, **745**, **77**", 827, 900, 966, 98^, /ij07. 101". 1039, 1045, 1051, 1062, 1078, 1092, 1094, **lin-**, **IV-** 15,25,37-39, 43,46,58,59,63,65,66,68-77, 79-51.110. **III**, 119, 121, 130, 175, 176, 179, 185, 188, 197, **202**-205, 239, 245, 313, 311. 325, 328, 330, 331, **333**, 338, 341-**343**, 348-351, 353, **354**, 356, 359, 360, 362, 364-367, 369, 370, 372, 374-376, 378, 186, 388, 3^7 404-407, 413, 421. **434**, 438. **443**, **449**, 465-470, 472, 477, 478, **499**, 502-517, 520, 523-527, 530, 532-536, 538-**546**. 549-559, 561, **164**, 567, 581, 582, 584, 585, 605-612, 614, 615, 620, 627-630, 633, 635, 637-642, 671, 684-689, **691**, 694, 699, 700, 702, 704, 705, 708, 714, 716-721, 724-72". **732**, **733**, "36. 738, 740, 750, 756,

758-760, 768, 771, 772, 774, 777, 785, 788, 798, 801, 802, 852, 860, 863, 865, 875, 8^i, 881, 882, 888, 893-895, 902, 911, 914, 920, 924, 926, 936, 937, 940, 961, 969, 970, 983, 984, 987, 991.1000,1002,1003, 1070, 1097, 1120, 1128, 112", 1153, 1173, 1175, 1214, 1229, 1230, 1257, 1258, 1260, 1262, 1263, 1265, 1267, 1268, 1279, 1285, 1288, 1294, 1296

Srurdza, Gr **HL-** 125.

Sturdza, Gngore M • **III-** 41, 42, 51, 700, 701, 708, 710, 101", **IV-** 345.

Sturdza, Mihai (Mihalachc): **III-** 45; **IV-** 535,626

Siurdza-Scheianu. 44.

Suciu, Pettu. //r-38, 282, 328, 543.

Sitditu: **IV-** 679.

.Suleiman-F,rcnclii://;-446.

Suleiman Pasa /// - 422, 433, 438.

5

Saguna. Andrei **IV-** 675, 679.

Siineanu, Iazâr **IV-**300.

Sebeco (Schebrko), N.: **IV-** - 1136-1138, H73.

Scndrea, Al.: /// - 744.

Şendrea.G. M . fl-740.

Şendrea, St.: ///-957; **IV-** 531, 536, 555, 602.

Şerbiiescu. T.: ///7-35

So-ucc-ii- 399, 400; **IV-** 3<I.

Şoimcsu, I.N.,:/// - 220, 282, 1033.

Şontu, Grigore: ///- 434.

.Ştefan cel Mare: // - 550, **IV-** 315-317

Stclănescu, Gngtire. **IV-** ii. 70, 706, 707, 709, 710, 713.

Stefănescu, Sahba: **IV-** 1016.

Stcfene*_u,Sachc:/// -110;/V. 1220.

Siirbei, AlrxM\diu, domn: **III-** 101,

IS2

Ştirbei, Alexandru, print: **III-** 167, **600**, 706, 708, "44. 746, 863, 1071.

Ştirhei. Alexandru Harbu: **IV-** 11, 25, 29, 44, 83, 92, 240, 264, 272, 483, 585; **IV-** 1195.

Ştirbri. Dimitrie: **IV-** 511.

Stsrliw fSiirber), Oheorgde **IV-** I 172.

Surbei, Mihai: **IV-** 787.

Şuţu, C: **IV-** 484.

Suru, C: **IV-** 241.

Şuru, Mihai: **IV-** 78"

T

TacLc:/// - 271; **IV-** 417, 771.

Tăcu. Dimitrie: **III-** ~ 329, 725, 934.

Tasu. Vasile: ///-3S

Tinisescu. Sofia **IV-** 115.

Telnan, C: **UI-** 445, **IV-** 555.

Tell, Cristian: ///- 31, 55,66,79, 31, 87, 92, 102,108, 125, 132, 151, 166, 167, 169, 190, 192, 261, 387, 388, 653, 888, 700, 708, 725, 1021, 1022, 1035, **W6**; /v--17,104,241,460,461,"i"8, 680, 729.

Teodorescu, G. Dem ://[-]95,205, 3^?, 381, 1031;/K-41,42,45, 174, 175, 177, 196, 256, 290, 293, 296-298. 300-302, 304, 306.

Teodoru, D. A.: **III-**648; **IV-** 119, 121, 126, 127, 345, 1218.

'I cnachiu. A.: ///- 60\$, "MO.

Teulescu, P.; /// - 699, 708, 10^0

ITeodoresui-Caradj. M.: **IV-** 521

Thieu Adoiphc: **III-** 327, 496.

Ti(-Liviu (Titu I-iviuV ;V-417.

Tiulescu. Nicolae II - 1173,1283

Tot-ilescu, Grigore G.: ///- 191, 204, 373, 1031; Z1"- 154, 256, 368, 369, 755.

Todleheu, E. I.: /// - 436, 438, 443.

Torifccu, Pascal: **IV-** 1175.

Tiaun /r-815, 1120.

Trcu,the, I.: **IV-**"8.

Triandafil, Gr.: 7/7- 564, 699, 702, 706, 708. ^16, 757, 10^0; **IV-** 38, 40, 234, 240, 252, 485, 1275.

Tufelcica, P.: ///- 189.

Turnesol, NicolaeC: ///- 194, 205, 367.

Tzony (Izonil, MiltiaJc: **III-** - 331, 740-712, 746; **IV-** 70, [19,120, 165, 167, 168, 182, 269, 271, 272, 274, 292, 647, 648, 650, 699, 708.

U

Ubicuii, AbdolonymeHonoteJ.: **III-** 883.

Umberto. legclc Italicic: **IV-** ~95.

Unguieanu, Gh. **III-** 1079.

Urechia, C. A.: 777-282.

Urechia. V. A.: **III-** 711, 731, 749, 895; /K-64,65, 120, 287, 313, 324, 350, 351, 517, 531, 555, 645, 648, 1259.

Ursianu, Valet **III-** **IV-** - 271-273, 647, o51.

V

Va.Mlex.u- **IV-** 185, 186, 188.

Vasilescu. C P • ///-391.

Vasiliu, junst- /t^518, 803-811, 814.

Vasiliu-Pilat, ofiter:/// - II.

Vatamaniuc. D.; /// - 101S, 1029, 1070, 10^7. **1079**, 108t, 1085; **IV-** 1214, 1222, [256, [260, 1283

Văcătescu, I.: ///- 106, 895.

Văcarescu, T. C: ///- 427, 433; **IV-** 772

Vjlt-anu. C . **III-**Si, 180.

Văleanu, D - **III-** 1029, 1030.

Văscscu, Dimitrie: W- 78, 181, 189.

Vărgolici, Şt : ///- 34.

Vărnav-Lireanu, Gheorghe. /// - 35.

Venrura.Giigore:/// - (07, (09,315, **310**. 118, 376, 1036

VIII. CONTINUAREA REGIMULUI CONSERVATOR.

Ministerul Lascar Catargi-Carp

(18 decembrie 1891 - .) octombrie 1895)

Miniștri competenți; Al. Lahovari și

d. Take Ionescu	48
Apel către alegatori	50
Ruperea relațiilor cu Grecia	58
Alegerea mitropolitului Ghenadie	59
Căsătoria Principelui Ferdinand	59
Activitatea legislativă a regimului conservator	60
Agitarea opoziției național-liberale	62
Șefia dlui Dimittie A. Sturdza	63
Chestia Transilvaniei	64
Mișcarea contra legii maximumului	69
Excitarea studenților	70
Demisionarea ofițerilor	72
Atacurile în contra Coroanei	73
Ieșirea din parlament	76
Oportunitatea retragerii cabinetului conservator	77
D. Dimitrie Sturdza primește guvernul în contra teoriilor liberale	79
Misiunea sa constituțională și națională	80

Discursuri parlamentare (1888-1894)

Discursul 78 (2 aprilie 1888)

Restaurarea bisericilor. Dr. Asaki. Monopolul pulberelor	83
--	----

Discursul 79 (7 noiembrie 1888)

Validarea alegerii unui socialist	90
-----------------------------------	----

Discursul 80 (26 noiembrie 1888)

Gradația salariilor profesorală	92
---------------------------------	----

Discursul 81 (26 noiembrie 1888)

Asupra legii clerului mirean	97
------------------------------	----

Discursul 82 (12 decembrie 1888)

Despre numirea protoierilor	104
-----------------------------	-----

Discursul 83 (12 ianuarie 1888)

u	Scoală Rosca-Codreanu din Bârlad	107
---	----------------------------------	-----

Discursul 84 (12 ianuarie 1888)

	Clădirea gimnaziului din Târgoviste	114
--	-------------------------------------	-----

Discursul 85 (12 ianuarie 1888)

I	Restaurarea Mitropoliei din Târgoviste. Neprevedere	
R	finanțiară	116

Discursul 86 și 87 (14 ianuarie 1889)

•j	Profesorii socialiști și libertatea învățământului	119
----	--	-----

Discursul 88 și 89 (20 ianuarie 1889)

I	Adminstrarea mănăstirii Neamțu	128
---	--------------------------------	-----

Discursul 90 (21 ianuarie 1889)

i	Dreptul de înreipelare	136
---	------------------------	-----

Discursul 91 (24 ianuarie 1889)

i	Statistica	138
	Biserica Ionașcu din Slatina	139
j	Școala comercială din Ploiești și normală din Câmpulung	140
ji	Programul scoalelor sătești	144

Discursul 92 (31 ian. și 1 fev. 1889)

	Contra dării în judecără J cabinetului I. Brătianu	145
--	--	-----

Discursul 93 (14 februarie 1889)

	Dărâmarea turnului Goliei și restaurarea bisericii Sf. Nicolae din Iași prin d. Lecomte du Nouy	164
--	---	-----

Discursul 94 (24 februarie 1889)

	Asupra profesorului Dr. Assaky	174
--	--------------------------------	-----

Discursul 95 (10 martie 1889)

	Amănunte din administrația scoalelor și a cultelor	185
--	--	-----

Discursul 96 (1 aprilie 1889)	
Despre „Petiția de la Iași”	199
Discursul 97 (19 mai 1889)	
Inerese private și idei politice. Prefecți în perspectivă	206
Discursul 98 (14 decembrie 1889)	
Despărțirea „junimîșilor” de „liberal-conservatori”	222
Aracul dlui Take Ionescu în contra conservatorilor	223
Necesitatea unui program nou	228
Propunerea de participare la proclamarea Regatului	234
Articolul din <i>Deutsche Revue</i>	236
îndrumarea spre vernescani	241
D. P. Carp ministru la Viena	243
Vinderea unei moșii mănăstirești din Bucovina	244
Șefia lui Lascar Catargi	249
Discursul 99 (12 decembrie 1890)	
Asupra alinearului din Adresă relativ la scoale	252
Discursul 100 (18 și 19 decembrie 1890)	
Despre bugetul Căilor ferate pe 1891	258
Discursul 101 (16 ianuarie 1891)	
În contra amânării legii școlare	277
Discursul 102 (21 ianuarie 1891)	
Calea ferată Galați-Bârlad. Contra cheltuielilor neprevăzute	282
Discursul 103 (22 ianuarie 1891)	
Același obiect	287
Discursul 104 (28 ianuarie 1891)	
Asupra aplicării legii concursului	290

B	Discursul 105 (29 ianuarie 1891)	
I	Restaurarea Capei române de la Paris	307
	Discursul 106 (29 ianuarie 1891)	
	Arhitecții Iecomte du Nouy și Revoil la restaurarea bisericii Sf. Nicolae din Iași	310
	Discursul 107 (29 ianuarie 1891)	
	Iar calea ferată Galați—Bârlad: Contra cheltuielilor din inițiativa parlamentară	318
	Discursul 108 (5 februarie 1891)	
	La o interpelare a dlui Dimitrie Sturdza despre șoselele din Moldova	325
	Sragnatiunea liberalilor de la 1882 la 1888	329
	D. Sturdza în contra războiului independenței	330
	Pierderea Basarabiei	331
	Predilecțiile statistice ale dlui Dim. Sturdza Căile ferate și șoselele în cele trei părți ale României	336
	Discursul 109 (12, 13 și 14 februarie 1891)	
	Asupra reformei învățământului public	339
	(observările dlui C. Boerescu târj *un<it>ntil de cauză	340
	Contra observărilor dlui Dimitrie Sturdza	348
	Vina Partidului Liberal la zdruncinarea disciplinei școlare:	
	a) Cazul profesorului Cr3tunescu	353
	b) Cazul institutotului Pătescu	360
	Inconsecvența administrării dlui Dimitrie Sturdza în privința disciplinei profesorilor	364
	Căni de școală în spirit de partid politic. Istoria dlui Gr. Tocilescu	372
	Contra discursului dlui P. Poni;	
	al Falsă interpretare a modificării de la 3 iulie 1865	376
	b) Treptata aplicare a obligativității	381
	c) Mai ales prin susținerea simțimântului religios la țâiani	384
	d) Contra radicalismului d-lor Panu și Poni el Contra ideilor radicale din legea lui Jule* fetry, preconizată de d. Poni	38° 393

f) Pentru observările revizorilor	404
g) Contta inamovibilității învățătorilor rurali	405
h) Chestia gimnaziilor reale	415
i) Cinfuzia dlui Poni cu Betrunann-Holiweg	419
j) Pentru propunerea de profesori din partea Universităților	424
Recapitularea reformelor	425
Discursul 110 (6 martie 1892)	
La Adresa. Prerogativele Coroanei	427
Discursul 111 (26 noiembrie 1892)	
La Adresă și textul Adresei	434
Programul național-liberal din Iași	438
Contra ponegririi Partidului Conservator	439
Rolul patriotic ai lui Lascai Catargi	442
Discursul 112 (11 decembrie 1893)	
La adresă. Bun precedent constituțional	449
Suprimarea unui discurs	456
Contra atitudinii domnului Dimitrie Studtza în chestia Transilvaniei	464
Discursul 113 (3 decembrie 1894)	
Ia. Adresă. Legislatura de 4 ani	473
Disciplina unei majorități	478
Contra falsificării ideilor „junimiste”	482
Dinasticismul „junimiștilor”	487
Contra cosmopolitismului	488
Opoziția dlui Păucescu	492
Rosetti-Tescanu și răscoala tiranilor	493
Contra demagogiei	495

VOLUMUL V
(1895-1899)

INTRODUCERE ISTORICA

IX. SUB NOUL REGIM LIBERAL

Primul Minister Sturdza și Ministerul Aurelian

Retractatea în „chestia națională”	499
Alegerile din noiembrie 1895	505
Conflictul cu dl N. Fleva	507
Casa Școalelor	509
E. Stătescu lovește inamovibilitatea Curții de Casație	509
Conflictul mitropolitan	510
Caterisirea mitropolitului-primat Ghenadie	512
Agitarea în public	514
Vizita împăcatului Feancisc Iosif	516
Acțiunea mitropolitului-primat contra <i>Voinței Naționale</i>	518
Creșterea agitației	519
Poliția la Universitate	519
Retragerea Cabinetului Sturdza și fbrmatea cabinetului Autelian	520
Aplanarea conflictului mitropolitan cu ajutorul conservatorilor	521
Dușmănie între sturdziști și aurelianiștri	523
Atacul dlui Studtza contra aurelianiștilor	525
„Trăiască Sultanul”	525
Alegerea dlui Sturdzj. de președinte al Senatului	526
Căderea cabinetului Aurelian	527
Beizadea Mitici Ghika	528

X. TOT SUB REGIMUL LIBERAL.

Ai doilea minister Sturdza

Intrarea dlui Ionel Brătianu în minister	530
Formarea noului minister Sturdza	530
Disidenții și <i>Drapelul</i>	531
Îmbolnăvirea principelui moștenitor Ferdinand	532
Regele Carol la Budapesta	534
Decorarea lui Jeszenazky	535
Inaugurarea edificiului Universității din Iași	536
Incidente în Cametă și Senar	537
Demonstrații contra evreilor și a socialiștilor	538
Legea învățământului secundar și superior	540
Regele Carol cu dl Sturdza la Petersburg	540
Moartea <i>hli</i> Cantacuzino-Rifoveanu	541
C. D. Pallade la Finanțe	541
Interpelarea dlui Take Ionescu în chestia transilvană	541

D-1 Sturdza refuză plata subvențiunii scoalelor române din Braşov.	544
Se intentează proces pentru aceasta.	545
Transacţiunea relativă U subvenţiunea scoalelor române din Braşov.	546
Alegerile comunale de la noemvrie 1898 şi înţelegerea cu socialistii din Iaşi.	546
încercări de împăcare în Partidul Conservator	547
Gheorghe Panu.	548
Criza din parlamentul ungar si căderea baronului Banffy.	550
Finanţele statului sub G. D. Pallade.	551
O broşuri despre Banny-Srurdza în Camera din Budapesta.	^2
Impresia la noi în rară.	553
Opoziţia declara obstructiune parlamentară	554
Agitare în parlament şi prin întruniri publice	555
D. Sturdza închide parlamentul.	557
întrunirile publice simultane de la 28 martie şi conflictul între public şi armată In strada finei	557
Căderea ministerului Sturdza.	559

Discursuri parlamentare (1895-1899)

Discursul 114 (21 decembrie 1895)

Contra adesei. „Minister personal”. Despre ieşirea din parlament. Pretinsele alegeri libere. Opoziţia nimicită. Violarea libertăţii presei. Batjocorirea ministrului de interne Fleva. Program de mistificare, îndeosebi în chestia naţională . . . . .

561

Discursul 115 (10 aprilie 1896)

în contra violării inamovibilităţii la Curtea de Casaţie . . . . .

589

Discursul 116 (13 decembrie 1896)

Contra Adresei - un anahronism. Răul unanimitatilor. Parlamentul liberal nu mai reprezintă vara. căci aplanarea conflictului mitropolitan s-a făcut iu afară de el . . . . .

602

Discursul 117 (4 decembrie 1897)

Contra Adresei. Simţimântul dinastic în popor. Atitudinea dlui Sturdza în chestia naţională. Care cuvinte alt- regelui se pot discuta? Slăbirea autorităţii dlui Sturdza . . . . .

G20

Discursul 118 (17 martie 1898).

Asupra legii învăţământului secundar şi superior prezentară de ministru Spiru Haret. împiedicarea unei discuţii folositoare în Senat. Dorinţa de mai multa descentralizare şi independenţă . . . . .

643

Discursul 119 (23 noiembrie 1898)

Interpelare în chestia scoalelor române din Braşov şi replica . . . . .

6 6 9

Discursul 120 (15 februarie 1899)

Interpelare asupra lipsei de direcţie în politica guvernului, care a produs nelinişte în ţară. Cumularzii la Universitate. Alegerile comunale şi alianţa guvernului cu socialism. - Replică . . . . .

698

Discursul 121 (16 februarie 1899)

Răspuns d-lor general Catargi, general Budişteanu şi Gheorghe Mârzescu în chestie personală . . . . .

734

Discursul 122 (20 martie 1899)

Contra închidem discuţiunii. Fxpuca/ea obsmicrionismului. . . . .

739

Discursul 123 (21 martie 1899)

Observări asupra sumarului şi asupra regulamentului (Discurs obstnciionist) . . . . .

744

Discursul 124 (21 martie 1899)

Propunerea de amânare (Discurs obstructionist). . . . .

747

Discursul 125 (23 martie 1899)

Interpelare în contra scriem unei istorii, îndeosebi a lui Cuza-Vodă, din ordin guvernamental si cu spirit de sectarism politic. Replica . . . . .

754

DISCURSURI PARLAMENTARE

(1900-1913)

[Volumul VI]

[INTRODUCERE ISTORICĂ]

XI. Guvernarea conservatoare. Primul Minister G. Gr. Cantacuzino.	771
XII. Continuarea guvernării conservatoare Primul Minister P. P. CARP.	792

Discursuri parlamentare (1900-1913)

Discursul 126 (6 octombrie 1900) Răspuns la o interpelare și o circulară către instanțele judecătorești.	.807
Discursul 127 (23 noiembrie 1900) Mișcările țărănești și măsurile guvernului.	.817
Discursul 128 (25 noiembrie 1900) Tot despre răscoalele țărănești.	.831
Discursul 129 (8 decembrie 1900) Dezbateri la proiectul de lege privind inamovibilitatea fn magistratură.	.836
Discursul 130 (9 decembrie 1900) Continuarea dezbaterilor la proiectul de lege privind inamovibilitatea în magistratură.	
XIII. INTERLUDIU PARLAMENTAR	
Discursul 131 (14 octombrie 1901) Discurs ținut la întrunirea publică a Partidului Conservator din Brăila.	.857
Discursul 132 (30 octombrie 1901) Discursul ținut la întrunirea conservatoare din Iași.	.872
Discursul 133 (12 noiembrie 1901) Discurs ținut la întrunirea conservatoare de la „Dacia” din București.	.878
Discursul 134 (24 iunie 1902) Discursul ținut la congresul conservator în ședința de la 24 iunie 1902.	.890
XIV. GUVERNAREA LIBERALA	
Guvernul D. A. Sturdza	
Discursul 135 (29 noiembrie 1907) Declarația opoziției conservatoare.	.902

Discursul 136 (21 decembrie 1907) Contra închiderii dezbaterilor.	.903
Discursul 137 (22 decembrie 1907) Interpelare adresată Ministrului învățământului și Cultelor.	.907
Discursul 138 (25 ianuarie 1908) Probleme privind Învățământul primar.	.911
Discursul 139 (1 decembrie 1908) Discurs la proiectul adresei de răspuns la mesajul tronului.	.944
Discursul 140 (2 decembrie 1908) Rectificare la discursul anterior.	.965
Guvernul Ion I. C. Brătianu	
Discursul 141 (9 decembrie 1909) Atentatul împotriva lui Ion I. C. Brătianu.	.967
Discursul 142 (26 martie 1910) Proiect de reformă a legii învățământului superior.	.968
Discursul 143 (8 aprilie 1910) Constituționalitatea guvernului liberal.	.977
XV. GUVERNARFA CONSERVATOARE	
Al doilea guvern P. P. Carp	
Discursul 144 (3 decembrie 1912) Discurs de apărare împotriva unor acuzații.	.1008
Guvernul Titu Maiorescu	
Discursul 145 (2 aprilie 1912) Constituirea guvernului sub conducerea sa.	.1014
Discursul 146 (3 aprilie 1912) „Junimiștii” și Conservatorii.	.1018

Discursul 147 (15 noiembrie 1912) Situția internațională și dezbaterile parlamentare.	1027
Discursul 148 (4 decembrie 1912) Elogierea lui P. P. Carp.	1030
Discursul 149 (16 ianuarie 1913) Răspuns la interpelarea lui I. C. Gădășteanu privitor la tratări veche româno-bulgare.	1033
Discursul 150 (23 ianuarie 1913) Apără politica prudentă a guvernului față de situația din Balcani.	1039
Discursul 151 (21 martie 1913) Atitudinea de rezervă a Partidului Liberal în situația internațională. Problema adaptării bugetului.	1050
Discursul 152 (6 aprilie 1913) Schimbări în guvern. Prelungirea sesiunii parlamentare.	1053
Discursul 153 (29 aprilie 1913) Autoritatea guvernului în parlament și în afară	11XII
Discursul 154 (3 mai 1913) Dezbateri privind diferendul româno-bulgar.	1086
Discursul 155 Răspuns la o înrebare adresată Ion I. C. Brătianu.	1104
Discursul 156 (13 mai 1913) Răspuns la interpelarea lui I. T. Ghica.	1117
Discursul 157 (3 iulie 1913) Măsuri guvernamentale.	1119
Discursul 158 (4 decembrie 1913) Acțiunea diplomatică a României în cursul evenimentelor balcanice.	1122

Discursul 159 (10 decembrie 1913) Răspuns la mai multe interpelări.	1173
Discursul 160 (20 decembrie 1913) Discuții la Adresă. Privire retrospectivă asupra guvernării sale.	1149
Discursul 161 (21 decembrie 1913) Încheierea dezbaterilor asupra adresei de răspuns la mesajul Tronului.	IIȘC,
Discursul 162 (23 decembrie 1913) Despre dizolvarea parlamentului și retragerea guvernului de colaborare.	I tgo
Discursul 163 (15/28 decembrie 1917) România și politica de neutralitate în conflictul european din 1914-1917.	1189
NOTEȘICOMENTAJUL	1209
INDICE DE NUME	1325